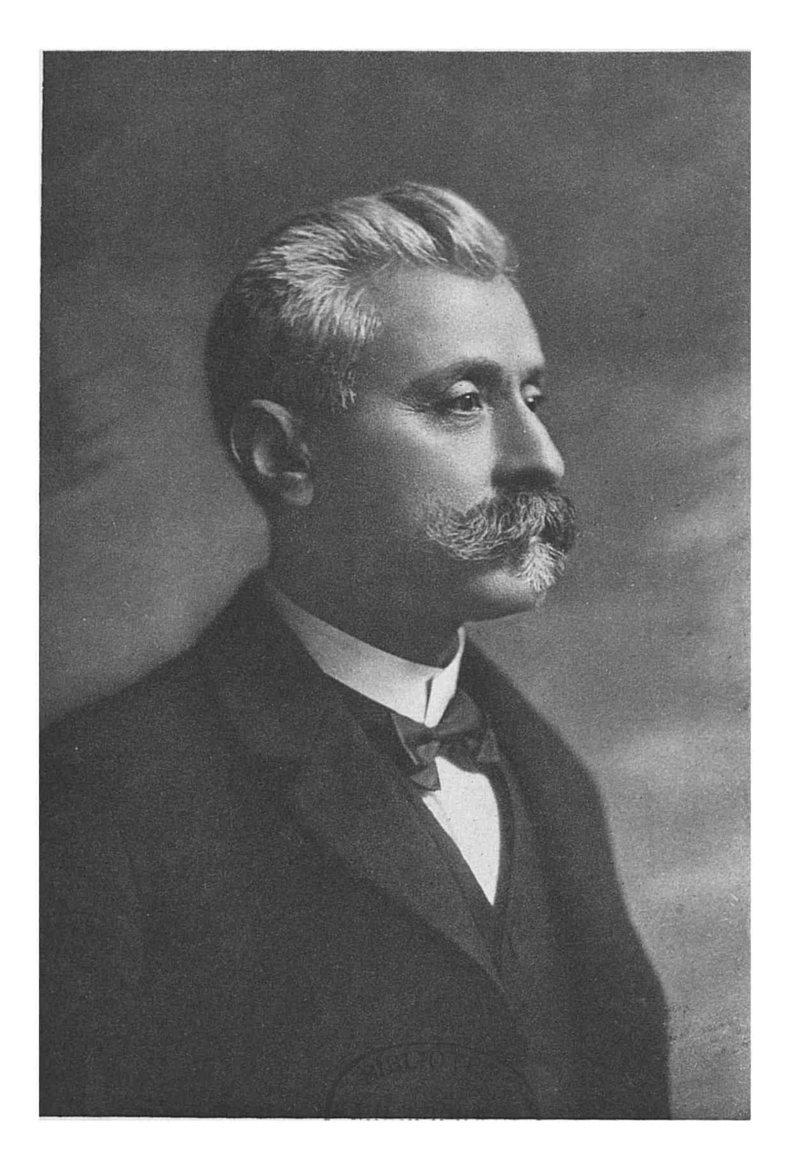

Pag. 141
LUI
SPIRU C. HARET
ALE TALE
DINTR'ALE TALE
BUCUREȘTI
1911

LUI

SPIRU C. HARET

„ALE TALE DINTRU ALE TALE"

LA

IMPLINIREA CELOR ŞEASEZECI ANI

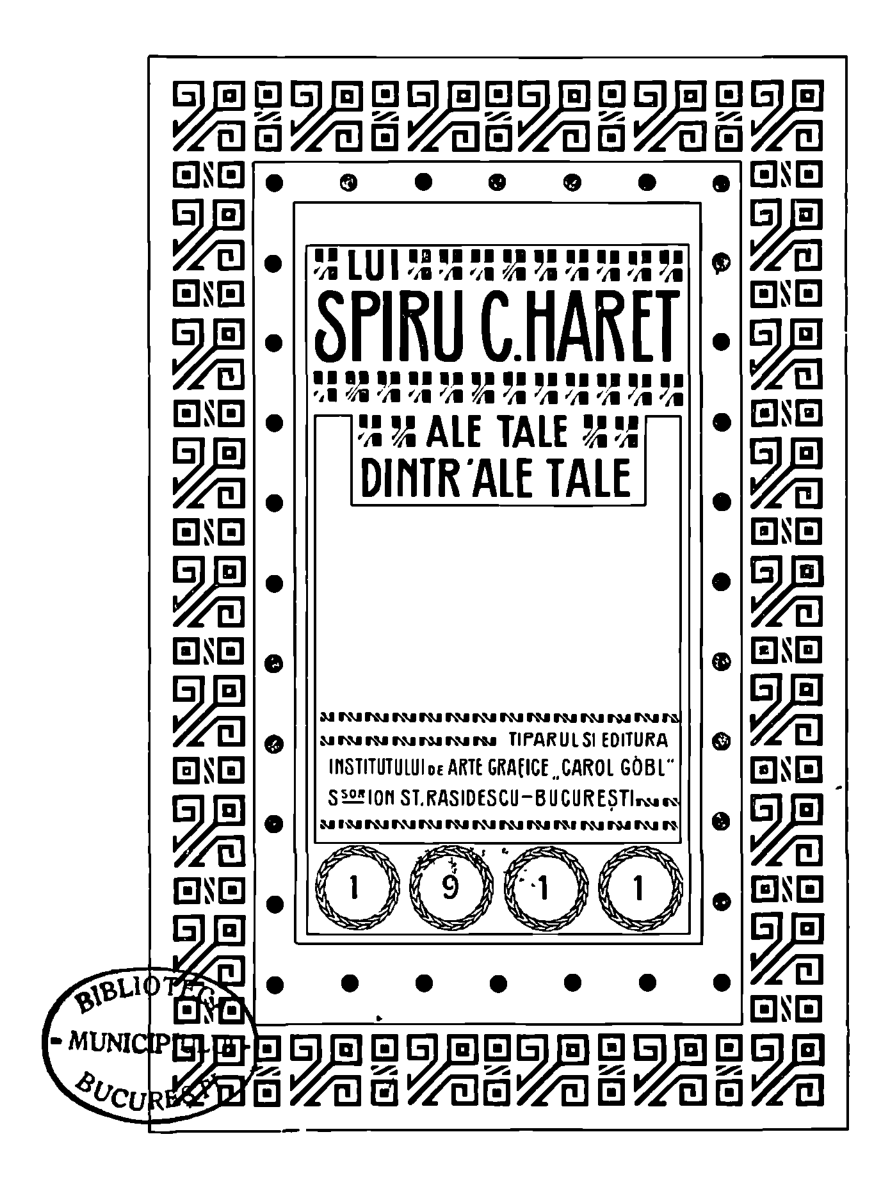
1911

S'a tipărit în una mie exemplare.

INST. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL"
S-SOR I. ST. RASIDESCU

№ 313

BUCUREŞTI, 1911

LUI
SPIRU C. HARET
ALE TALE
DINTR'ALE TALE
TIPARUL SI EDITURA
INSTITUTULUI DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL"
Sᴼᴿ ION ST. RASIDESCU - BUCUREȘTI
1911

Bârfirea ca monstru-o văzui alergând,
Iar gura ei numai ecouri,
Cu negrul cărării noroiu măritănd
Virtutea din cel ce-i virtute cătând,
Dar faima cea putred' a celui flămând
De faimă purtând-o prin nouri.

Nici team' ori mânie, ci-uimire mi-a pus
In suflet durerea acestor
Nevrednice 'ntoarceri cu josul în sus:
Căci nu-i apără să nu fie ce nu-s
Nici braţul pe-Ahil şi pe Sòcrate νοῦς,
Nici vârsta cea multă pe Nestor.

Cu scut şi săgeata vrei lupta? S'o laşi,
Copile, căci scut îţi e timpul,
Săgeţi însă Zeii şi drepţii tăi paşi.
Priveşte tăcând vuitorii trufaşi:
Pe-un munte fu munte urcat de-uriaşi
Şi tot nu bătură Olimpul!

GEORGE COŞBUC.

TOMA A. SĂVESCU, fost institutor şi director, actual pensionar în etate de opt decenii trecute, felicitează prin scrisoarea sa prezentă pe fostul său şcolar, domnul Spiru C. Haret, fost Ministru al Instrucţiunii publice şi Cultelor, fost profesor universitar, actual pensionar, la sărbătorirea a şase decenii din vieaţa sa. Iaşi, strada Ghica Vodă, 24, anul 1911, luna August.

„Recunoştinţă pentru recunoştinţă!"
„Dintru ale tale, ale tale ţi se aduc şi ţi se dau!"

Un tată sentimental, cunoscând toate faptele fiului său iubit şi auzind că pentru meritele sale el e sărbătorit după mulţi şi rodnici ani de muncă cinstită şi neobosită, când se retrage la odihna vieţii, aleargă, sau personal sau prin scris, ca să felicitèze şi să îmbrăţişeze cu toată afecţiunea sufletului pre scumpul său fiu. In aşà caz mă găsesc eu, fostul învăţător al domnului Spiru C. Haret, despre care doresc a istorisì cât de puţin la această sărbătorire.

Domnul Haret este născut în Iaşi la 1851; nobilul său părinte, comisul Costache Haret, român-ortodox, cerù, la 28 Aprilie 1860, să-i înscriu copilul în şcoala de sub direcţiunea mea, în clasa II-a primară. Copilul Sp. Haret, ajuns elev în clasa II-a, semestrul al II-lea, desvălì dela început talent mare şi aplicaţiune serioasă la învăţătura tuturor obiectelor clasei; urmând aşà fel în anii viitori (1861 şi 1862) până la semestrul al II-lea din clasa IV-a, obţinù la toate obiectele examinate şi la conduită nota generală de *eminent*.

In ce priveşte caracterul, copilul erà serios, dar blând

la fire; retras de copiii gâlcevitori şi stând la sfat cu cei buni; liniştit şi tăcut în bancă; prompt şi decisiv, rar şi lămurit, da răspunsul, când erà întrebat din obiectele clasei.

Elevul Spiru C. Haret în 1862/3 se duse la Bucureşti şi acì absolvì deplin cursul primar, cursul secundar şi, dela Universitate, luă licenţa în Matematici în chip strălucitor. Mai târziu am aflat că domnul Haret, la 1878, venind dela Paris, unde complectase ştiinţele matematice, luând şi doctoratul cu uimitoare şi strălucite succese, fu numit profesor de Mecanica raţionată la Universitatea din Bucureşti, în urma concursului dat cu cea mai mare laudă.

La 1885 domnul Haret fu numit Secretar general al Ministerului de Instrucţiune publică şi de Culte, în care calitate, împreună cu ministrul său, d-l D. A. Sturdza, alcătuì un proiect de lege pentru organizarea tuturor speciilor de şcoale ale Statului cu cele mai utile învăţături pentru luminarea şi progresul culturii la junimea studioasă. Tot domnul Haret, ajuns Ministru la acelaş departament, stăruì mult pentru clădire de localuri de şcoale, după modelele cele mai noi, atât pentru tineretul dela oraşe, cât şi pentru cel dela sate.

In fine, domnul Haret, ca Ministru, a făcut toate îmbunătăţirile cerute de progresul literar şi ştiinţific pentru ridicarea tineretului din şcoale la adevărata civilizaţie; în acelaş timp n'a pregetat a lucrà la îmbunătăţirea soartei sau a stării materiale prin mărire de salarii dela profesorul universitar până la învăţătorul dela comuna rurală. Nu mai puţin a lucrat şi pentru biserică şi personalul ei. Cu un cuvânt, neîntrecut muncitor în copilărie, tot aşà luminat şi bun lucrător a fost pentru

patrie şi neamul românesc, aflându-se profesor universitar şi Ministru al Instrucţiunii publice şi al Cultelor.

Tot în timpul ministerului domnului Spiru C. Haret s'a săvârşit o faptă, care n'a mai fost cugetată şi practicată în România până la domnia sa.

E ştiut că domnul Spiru C. Haret şi-a făcut partea cea mai mare din instrucţiunea primară la şcoala din Sărărie-Iaşi, de sub-direcţiunea mea, unde am funcţionat ca institutor şi director aproape 40 de ani, într'o casă mică, situată în vale de biserica «Vulpe», dar lucru mare şi de mirat, că dela această şcoală, dela pensionatele româneşti, unde propuneam obiecte de învăţătură, precum şi din şcoala fiilor de militari, unde propuneam istoria patriei şi geografia generală, au ieşit mulţi bărbaţi mari, cu poziţiuni înalte în societate, folositori umanităţii, şcoalei, bisericii şi Statului, ca clerici, profesori, judecători, militari cu grade superioare şi advocaţi; ba chiar şi miniştri, ca răposatul Radu Mihaiu, fost ministru la departamentul răsboiului şi domnul Spiru C. Haret.

Ei bine! Ce văzui ca recunoştinţă din partea domnului Haret, după 8 ani dela retragerea mea la pensie? Lumea cea bună şi înţeleaptă admiră, precum şi eu însumi laud fapta morală şi de mare consideraţiune a unui suflet atât de generos pentru imortalizarea învăţătorului său, care la această splendidă sărbătorire cu veselie o istoriseşte:

In dimineaţa zilei de 21 Noemvrie 1898 fui avizat de direcţiunea şcoalei de băieţi din Sărărie-Iaşi, numită «Vasile Alexandri», că, la 8 ore dimineaţa din aceeaş zi, domnul Ministru Haret soseşte la şcoala pomenită, pentru a asista la inaugurarea ei ca şcoală nouă, ri-

dicată într'un palat mare și frumos lângă biserica Sf. Haralambie, pe un platou foarte încântător al Iașilor. Acì se făcù ceremonialul religios de prea-sfințitul arhiereu Conon Arămescu-Donici. Incepură discursurile și când domnul Ministru Haret vorbì despre meritele mele de vechiu institutor și de purtarea mea omenoasă cu elevii școalei, atunci perdeaua ce acoperià bustul meu se trase; mă privii cu multă admirare și plăcere în acest bust, fixat în păretele cancelariei școalei, unde voiu sta neclintit, cât va durà școala.

Măreață faptă de recunoștință din partea domnului Haret și a colegilor săi de școală, făcută în onoarea mea și a dășcălimii primare din toată Țara Românească: ea caracterizează sufletul nobil, mare și generos al domnului Haret și dovedește că în adevăr domnia-sa a avut dragostea de părinte pentru corpul didactic, ca și pentru elevi.

Pentru astfel de onoare, făcută mie și învățătorilor în genere, mă simt foarte mult recunoscător și chemat de sacra datorie, ca la sărbătoarea prezèntă să ridic glasul sufletului meu, mulțumind cu căldură sufletească domnului Haret, căruia îi ofer din inimă curată, omagii sincere și de afecțiune, rugându-l tot odată să primească din parte-mi coroana ideală a recunostinței mele, țesută din sentimente părintești ale iubirii neperitoare; căci cu dreptate este a i se aduce cele mai mărețe laude pentru munca sa neobosită ce a depus-o pe altarul patriei pentru binele general al neamului și virtuțile patriotice, săvârșite în tot cursul vieței până la fericita dată, când amicii luminați cu razele culturii aduc ovațiuni și dorinți, ca bărbatul sărbătorit să trăească și înainte ani mulți și fericiți.

CUM L-AM CUNOSCUT PE D-L HARET.

Eram elev în liceu, când l-am cunoscut pentru întâia oară pe d-l Haret. Intrasem în clasa a șasea sau, mai bine zis, mă strecurasem în această clasă, furișându-mă tiptil pe lângă pustiile de matematici, cari, prin gestul sever și pedant al unui profesor lipsit de metodă, amenințau să-mi închidă trecerea mai departe. După supliciul algebrei și al geometriei în spațiu, așteptam, cu resemnarea martirului pe care nimic nu-l mai înspăimântă, Calvarul de sigur tot așà de dureros al trigonometriei.

Profesorul, care trebuià să mă ajute a purtà crucea, erà de astă dată un om cu învățătură serioasă, cu o minte limpede și, subt aparențe rigide, cu o inimă caldă și iubitoare de copii. Erà regretatul Ștefan Popescu, care, mai târziu, după studii solide în străinătate, aveà să ajungă profesor sau agregat de geografie la universitatea din Iași. După recomandația lui mi-am cumpărat, nu fără oarecare emoție, manualul de trigonometrie al d-lui Haret. L-am privit îndelung, l-am întors pe o parte și pe cealaltă, l-am deschis la întâmplare în două-trei părți și, înfricoșat de prezența formulelor cabalistice, l-am așezat, suspinând, în ghiozdanul în care înghesuiam la olaltă atâta înțelepciune concentrată. Mai trebue oare să mărturisesc că această primă și fugitivă cunoștință

cu omul, despre care nu știam de e blond sau brun, nu deșteptase în sufletul meu simțăminte de o deosebită simpatie? Eram certați mai înainte de-a ne vorbì. Profesorul Ștefan Popescu își luă însă sarcina să ne împace. Cu o admirabilă metodă și într'o expunere de limpezimea cristalului, el începù să ne introducă în tainele trigonometriei și când apoi, acasă, cu manualul d-lui Haret dinainte, prinsei să-mi amintesc ceeace ascultasem, suspinai din nou, dar de astă dată fu suspinul ușurării și al bucuriei. Ceeace mă izbià în această carte, cum mă izbise și în explicația lui Ștefan Popescu, erà claritatea și simplicitatea cu care erà întocmită. Biata mea minte, pe care o socotisem până atunci atât de proastă, încât să trebuească a sta pururea în fața matematicilor ca înaintea unei scripturi cu șeapte peceți, începeà să se îmbărbăteze și să tresară de mândria isprăvilor cu putință. Și astfel m'am împăcat cu d-l Haret, tot așà cum ne certasem, adică fără a ne cunoaște. Odată cu această binecuvântată împăcare, figura d-lui Haret luà, în închipuirea mea copilărească, cu totul alte aspecte. De unde mai înainte, când înmărmuriam îngrozit în fața cărții pe care o socotiam un nou instrument de tortură, autorul ei îmi apăreà ca o ființă întunecată, cu fruntea încrețită, cu privirea aspră și cu zâmbetul sarcastic, un fel de geniu al răului, pe care oarbele destine mi-l scoteau înainte, acum, încetul cu încetul, grozava vedenie începeà să se schimbe, fruntea se descrețià luminându-se, ochii deveniau blajini, zâmbetul sarcastic se prefăceà în surâsul binevoitor și indulgent al omului care iartă toate, fiindcă le înțelege pe toate.

In societatea acestui bun tovarăș, creat de imaginația mea copilărească, am petrecut un an întreg, fără ca cel

mai mic nor de neînțelegere să păteze cerul limpede al prieteniei noastre. Ba am avut, în acest răstimp, și bucurii la care mai 'nainte nici n'aș fi îndrăznit să mă gândesc. Am cunoscut la matematici deliciile nespuse ale unui zece, pe care, desigur, Ștefan Popescu mi-l dăruià mai mult ca încurajare pentru silințele mele vădite.

Dar toate trec pe lumea aceasta, chiar și voluptățile de acest fel. Alte studii, alte preocupări mi-au rupt strânsele legături cu necunoscutul prieten, cu care împărtășisem fericiri atât de neașteptate, lăsându-mi doar în amintire simpatica imagine toarsă din caierul fantaziei mele.

L-am cunoscut pentru a doua oară pe d-l Haret la Brăila. De astă dată însă l-am cunoscut în carne și în oase. Profesor începător, aruncat de întâmplare pe malurile Dunării, aveam toate timiditățile și toate stângăciile debutantului. Venirea unui inspector mi se păreà un eveniment; a ministrului, o catastrofă. Când aflai vestea că ministrul a sosit în localitate și când văzui pe colegii mei, mai vechi în ale școalei, unii dintr'înșii oameni albiți în slujba învățământului, preocupați de cum vor ieșì cu inspecția cea mare, deodată, ca prin minune, o vedenie uitată prinse să se închege din nou în sufletul meu, imaginea ființei întunecate cu fruntea încrețită, cu privirea aspră și cu zâmbetul sarcastic.

Prefectul județului, om deprins să-i măgulească pe cei mari și, poate, convins că, spre cinstea guvernului și slava partidului, un ministru al țării nu poate apăreà locuitorilor decât cu alaiul reglementar, pregătise escorta care să însoțească pe mai marele școalelor în drumul lui prin oraș. D-l Haret opuse însă insistențelor și amabilităților oficiale o împotrivire neînduplecată și astfel sosì

la liceu într'o simplă trăsură de piață, însoțit numai de șeful său de cabinet. Fără nici un fel de trufie și de afectare, în chipul cel mai natural și mai simplu, ministrul ne făcù cunoștința și, lipsit de orice rigiditate oficială, se interesă de mersul școalei, de nevoile ei și de necazurile noastre.

Il ascultam și îl priviam. Mă bucuram, în adâncul sufletului meu, ca la revederea neașteptată a unui vechiu prieten, de care întâmplările și risipa vieții ne-a despărțit o vreme îndelungată. Și, fără să vreau, îmi cântă în amintire primul vers din «Andromaca», închegat în sonoritățile profunde ale lui Mounet-Sully:

„Oui, puisque je retrouve un ami si fidèle". . . . .

Tresării, fără de voie, la înțelesul acestui vers. Un «prieten credincios», de sigur ! Prietenul copilăriei mele, tovarășul necunoscut, care, în monotonia, în amarul și în urîtul vieții de scolar, aruncase o rază de speranță și de încredere în eficacitatea sforțării. Ce depărtare însă dela mine și până la dânsul! El, în vârful piramidei; eu, jos, în nisipul ce-o împresoară. Nu știu cum, dar simțiam totuș că între ministrul atotputernic, care erà dânsul, și smeritul dascăl începător, care eram eu, distanța nu erà de nestrăbătut. Mai târziu mi-am dat bine seama de starea mea sufletească de atunci. Mi-am dat seama că taina cea miraculoasă a acestui om într'adevăr mare este de a birui depărtările dintre el și cei mici, întinzând, cu sufletul lui, puntea de trecere, la capătul căreia stă dânsul cu brațele deschise pentru cei cari — oricât de neînsemnați și de umili ar fi — vor și pot să muncească.

Il ascultam vorbind. Nici un ifos deșert, nici o vorbă

meşteşugită, nici o frază căutată; dar, în această lipsă de orice morgă şi de orice artificialitate, câtă înţelepciune liniştită şi câtă caldă iubire pentru lumină şi pentru progres!

Ceeace am simţit atunci, am înţeles deplin mai pe urmă. Am înţeles că puterea simpatică a acestui om stă în *sufletul* lui. Sunt oameni cari te atrag prin înfăţişarea lor fizică, precum sunt pământuri cari te chiamă prin verdeaţa plină şi frumoasă ce le acopere. Te apropii cu grabă de ele, dar, când încerci să intri în cuprinsul lor, dai, subt vesmântul ademenitor, de mocirla adâncă şi cleioasă ce le formează. De câte ori şi printre oameni o faţă deschisă ascunde un suflet întunecat, o privire dulce tăinueşte porniri sălbatece, un zâmbet prietenos învălue ura nepotolită!

D-l Haret nu e din aceştia. Dacă făptura lui fizică n'are asprimea pe care i-o atribuià odinioară imaginaţia mea de copil, ea nu are însă nici aspectul dulceag al culegătorilor de simpatii uşoare. E înfăţişarea bărbatului în plenitudinea vieţii intelectuale şi în plenitudinea voinţii. Subt fruntea massivă şi luminoasă ghiceşti gânduri care se frământă şi hotărîri virile care se plămădesc; ochii expresivi şi adânci au priviri care acì pătrund tăioase până în colţurile cele mai umbrite ale sufletului, acì par a se pierde în depărtări, pe cari numai ei le întrezăresc; iar buzele, mai mult ascunse sub mustaţa bogată, acì se strâng, însoţite de o mişcare aproape imperceptibilă a maxilelor—singurul semn exterior al furtunii deslănţuite în adâncimile sufletului,— acì se destind în schiţarea unui surâs plin de bunătate şi de îngăduinţă. Iar din toată înfăţişarea severă fără de duritate, liniştită fără de apatie, indulgentă fără de nepăsare, rezervată fără de ti-

miditate, se desprinde o mare, o neînfrântă putere de stăpânire, o voinţă disciplinată şi activă, o supunere a tuturor energiilor sufleteşti la un ideal limpede şi primit în deplină libertate; se desprinde, cu un singur cuvânt, *forţa*,—forţa care crează şi organizează, care stăpâneşte şi îndrumează, forţa capabilă de opintiri cu atât mai mari, cu cât obstacolele sunt mai uriaşe.

In infinita varietate a exemplarelor pe care Natura le-a turnat în tiparele omeneşti, în această pururea nesfârşită sumă de alcătuiri sufleteşti e atât de restrâns numărul celor cari, ca d-l Haret, pot, prin fericitul echilibru al facultăţilor lor psihice, să devină adevărate forţe de acest fel. «Fiecare dintre noi—spuneà Platon—e compus dintr'o hidră, un leu şi un om: hidra cu o sută de capete e pasiunea; leul, e voinţa; omul, e inteligenţa». Şi de aceea unii sunt mai mult hidre, alţii mai mult lei şi alţii, în sfârşit, mai mult oameni. Sunt însă şi din aceia la cari sensibilitatea, voinţa şi inteligenţa se menţin într'un echilibru pururea stabil, alcătuind o adevărată *unitate* morală, nu unitatea care rezultă din predomnirea unui instinct ori a unei pasiuni, ci aceea care rezultă din adoptarea unor principii determinate şi invariabile.

Caracterul nu consistă, după vorba lui Kant, într'o totalitate de însuşiri, ci în unitatea absolută a principiului intern de conduită. La această unitate, prin puterea voinţei şi prin minunea, dacă se poate spune astfel, a autoeducaţiunii, a fost în stare d-l Haret să se înalţe. Realizând în sine — insăş ordinea şi unitatea, supunându-se unui principiu conştient şi permanent, el a isbutit să devină, precum ziceam, una din acele mari forţe, cărora societăţile le datoresc, poate mai mult decât ori-

căror altor cauze, mersul lor ascendent în spre idealuri din ce în ce mai înalte.

Intr'adevăr, cine l-a urmărit pe d-l Haret în felurita și vasta lui activitate, fie ca om de știință și educator al tinerimii, fie ca organizator și îndrumător al învățământului, fie ca observator și îndemnător pe terenul social și economic, și-a putut da seama că dânsul e dintre acei oameni a căror influență magnetică are puterea de-a atrage forțele materiale și primordiale, așà încât — după spusa dreaptă a lui Emerson — e destul ca ei să apară, pentru ca în jurul lor resurse imense să se organizeze.

Cu o minunată intuiție, el a înțeles ce uriașă putere de progres zace în aceste resurse, ce mari virtualități pot fi chemate la activitate și înflorire, și, înțelegând-o, s'a pus pe lucru, fără să se întrebe dacă piedicele vor fi mari ori mici, fără să asculte nici sfaturile celor prea înțelepți, nici ironiile celor prea sceptici, nici clamoarea celor prea orbiți. Ca săgeata care, odată pornită din arcul încordat, își urmează calea, pe care i-a hotărît-o ochiul deprins și mâna dibace a arcașului, fără ca strigătele mulțimii să-i poată schimbà mersul ori s'o poată oprì din drumul ce trebue să străbată, tot astfel voința d-lui Haret și-a atins ținta, fără ca mulțimea să-i poată schimbà direcțiunea, ori s'o poată pironì mai înainte de a fi ajuns la țel.

C. BANU
Profesor secundar. București.

D-L SPIRU HARET CA OM DE ŞTIINŢĂ

D-l Spiru Haret este primul Român care şi-a trecut doctoratul în matematică, la Universitatea din Paris.

Pentru a ne da bine seama de importanţa acestui fapt, va fi de ajuns să cercetăm puţin timpurile de pe atunci.

Teza sa a fost susţinută în ziua de 18/30 Ianuarie 1878 şi atinge una din chestiunile mari din mecanica cerească. Ea are drept titlu: *Sur l'invariabilité des grands axes des orbites planêtaires*» şi poartă numărul 399.. In această lucrare, d-l Spiru Haret, aplicând o metodă a lui Tisserand pentru calculul funcţiunii perturbatrice, a obţinut un rezultat sensaţional, arătând că, dacă se introduc în calcul puterile de ordinul al treilea ale masselor planetelor perturbătoare, expresiunea axei mari a orbitei descrise de planeta principală conţine termeni seculari; cu alte cuvinte, stabilitatea sistemului solar nu este aşà de sigură, cum o prezentà Poisson.

Tânărul matematician de atunci aveà de înfruntat un adevăr admis de toată lumea şi verificat parţial de un savant de primul ordin. Iată în ce termeni se exprimă el în introducere, vorbind de rezultatele lui Poisson:

«Mais la démonstration de Poisson n'est pas complète

encore à un autre point de vue: c'est qu'il ne tient pas compte d'une classe de termes d'une forme particulière, qui s'introduisent dans l'expression du demí-grand axe dès la seconde puissance des masses. En comblant cette lacune, je fais voir que les termes séculaires apparaissent dans la valeur du demi-grand axe dès les 3-mes puissances des masses, ce qui est *diamètralement opposé à la conclusion du mémoire de Poisson.*»

Lucrarea a fost primită cu elogii de toată lumea științifică. Jurnalul oficial de recensii din Franța, *Bulletin des sciences mathématiques*(1), publică imediat, peste câteva luni, o dare de seamă desvoltată, din care extrag pasagiul următor:

«M-r. Haretu, dans un intéressant mémoire, présenté comme thèse à la Faculté des Sciences de Paris, étend cette démonstration aux 3-mes puissances des masses. La substitution de Jacobi, utilisée par M-r. Haretu, le dispense en quelque sorte de distinguer la planète troublée de la planète perturbatrice; en suivant une marche indiquée par Tisserand, *il a donc pu faire une étude complète de la question* (2).»

In țară, teza d-lui Haret a fost considerată ca un adevărat eveniment. Toate jurnalele au scris imediat articole elogioase, în care salutau cu căldură succesul obținut, și răsfrângeau asupra întregii țări și asupra învățământului nostru, reușita strălucită a tânărului matematician.

In *Revista științifică* de sub conducerea *d-lor P. S. Aurelian și Gr. Ștefănescu,* sub titlul de: «*Un*

---

(1) Bulletin des Sciences Math. 1878 pag. 215.

(2) Teza d-lui Haret a mai fost apoi republicată peste 7 ani și în Annales de l'Observatoire de Paris (t. 18.1885).

doctor în matematică dela Paris», se publică un articol cu amănunte, conţinând, in extenso, referatul elogios al lui Puiseux şi începând astfel, cu legitimă mândrie:

«Cu o deosebită satisfacţie anunţăm lectorilor noştri, că *un fiu al României* a obţinut, la începutul lui Ianuarie, anul curent, doctoratul în Matematici la Universitatea Franciei şi aceasta numai în 3 ani de zile».

Ziarele politice vorbesc asemenea, şi în mai multe rânduri. «Românul» publică în numărul 8 din Fevruarie 1878, dintr'o corespondenţă particulară, impresiile unui martor ocular. Iată o parte din nostima povestire a acestuia:

Când a început să susţină teza, sala erà plină de Români şi Francezi, veniţi ca să asculte. Aveà 4 profesori: Jussieu erà preşedintele tezei şi Briot unul din examinatori. Briot nu puteà să urmeze şi întrebà mereu: Ce faci, cum faci, de unde deduci cutare formulă?

D-l Haret a scris 30 formule pe tabelă, deducându-le unele din altele, dar fără să mai facă transformări; după ce a terminat de susţinut teza, examinatorii au voit să-i dea un repaos. D-l Haret însă l-a refuzat. Atunci Jussieu i-a dat o problemă de calcul diferenţial şi integral. După 2 minute de gândire şi după ce a băut un pahar cu apă, pe care-l ceruse, d-l Haret a început să scrie şi a adus problema până la sfârşit, fără nici o ezitare. Văzând aceasta, Jussieu s'a sculat, i-a făcut complimente, i-a zis că vede cu plăcere, că a aprofundat chestiunea şi că ştiinţa îi este recunoscătoare, pentru noua metodă ce a introdus».

Intr'un număr anterior (1), comentând ştirea susţi-

(1) Românul, No. 1, Fevruarie 1878.

nerii tezei, publicată întâiu de «*Dorobanțul*», «*Românul*» adaugă:

«De altfel, ministerul a primit din partea decanului Facultății de științe din Paris o adresă, în care face elogii tânărului matematic și felicită România că produce și posedă asemenea talente».

Iată în ce mod își făceà debutul în lumea științifică, sub auspicii așà de strălucite, acel care peste puțin trebuià, spre marea lui părere de rău, de atâtea ori exprimată, să-și consacre puternica sa energie într'o direcție cu totul depărtată de regiunile senine ale științei, într'o lume plină de frământări și unde cu toate acestea a încercat cu întreaga forță a caracterului său, să răspândească o parte din ordinea, dreptatea și adevărul cu care se învățase să trăească!

Profesor de mecanică la Universitatea din București din ziua de 1 Aprilie 1878, profesor de geometrie analitică la Școala de poduri și șosele din Octomvrie 1881, d-l Spiru Haret a început să se orienteze către afacerile școlare administrative aproape numaidecât după întoarcerea în țară, fiindcă în Martie 1882 îl vedem membru în Consiliul permanent al instrucției, după aceea inspector general al școalelor (1883—1885) și apoi secretar general al Ministerului Cultelor dela 6 Fevruarie 1885 până la 11 Aprilie 1888.

Incă înainte de a plecà în străinătate, imediat după absolvirea Facultății de științe fizico-matematice din București, în anul 1873, pe atunci în etate de 22 ani, d-l Haret publică două cărți, dintre care cunoscutul «*Curs de trigonometrie*», care servește și acum ca manual didactic în învățământul secundar. Cealaltă lucrare este o traducere din A. Quételet, intitulată *Astronomie*, tra-

ducere făcută «cu modificări și adaose»; volumul, puțin cunoscut acum, are 220 pagini in-8° și a fost imprimat la Iași.

Această abundentă producțiune, într'un timp așà de scurt, ne arată lămurit dispozițiile strălucite și baza de educație matematică serioasă pe care le aveà d-l Haret. Numai astfel ne putem explicà perseverența acestei prime educațiuni în tot decursul activității sale politice și altoiul surprinzător, care ne-a dat de curând volumul «*La mécanique sociale*», lucrare, pe care d-l Haret a ținut cu orice preț să o publice odată cu încheerea activității sale de profesor și cu care a pus în uimire întreaga noastră lume.

Am expus în altă parte, cu toate detaliile, ideile fundamentale ale acestei opere (1). Mă voiu mărginì acì să accentuez încă odată asupra unui punct, care a dat loc la discuții numeroase și care trebue să domine o analiză a acestei lucrări:

O operă științifică poate aveà o valoare imediată, lesne accesibilă chiar marelui public, dar ea are în general o valoare potențială. Ea poate fi uneori asemenea unui steag care arată o direcție, un liman; un popor întreg de cercetători va trebuì să-și trăească vieața pe drumul greu care conduce la flamura ce fâlfâe în depărtare.

Analizată din acest punct de vedere, lucrarea d-lui Haret prezintă și un interes imediat, în afară de importanța sa potențială. Fără îndoeală, că introducerea *calitativa* a principiilor și invarianților mecanici într'o știință de evoluție, va îmbogățì această știință cu noțiuni cla-

(1) Convorbiri Literare, Ianuarie 1911.

rificate, pentru şi în jurul cărora se spune încă şi până astăzi multă vorbă inutilă în Sociologie; legile Mecanicei vor da Sociologiei o armatură ştiinţifică care-i va servì de suport raţional pentru cercetările ulterioare. Dar ceeace este sigur, e că d-l Haret a împlântat în ştiinţa Sociologiei, acel stindard către care, mai de vreme sau mai târziu, legiunile de cercetări îşi vor îndreptà privirile; am adânca convingere că d-l Spiru Haret va figurà odată printre clasicii Sociologiei ştiinţifice, în primele rânduri.

Toate revistele importante din ţară şi străinătate s'au grăbit să recensioneze şi să discute lucrarea d-lui Haret. In străinătate, Revue générale des Sciences (1), Revue Scientifique (2), Bulletin des Sciences Mathématiques (3) şi altele au publicat, una după alta, dări de seamă elogioase asupra acestei lucrări.

Academia Română a ţinut să răsplătească numaidecât pe tânărul savant de pe atunci şi chiar în anul 1879 l-a ales ca membru corespondent al secţiunii ştiinţifice; iar în anul 1892, Martie 31, d-l Haret a devenit membru al Academiei Române în locul lui Emanuel Bacaloglu. In această calitate, d-sa a scris numeroase rapoarte asupra lucrărilor prezentate Academiei, precum şi câteva comunicări originale printre cari voiu cità:

Legea ariilor în mişcarea sistemelor materiale (1894) şi *Consideraţiuni la studiul experimental al mişcarii apei în canalele descoperite şi la constituţiunea intimă a fluidelor.*

In comunicarea sa asupra legii ariilor, d-l Haret dă o explicaţie cinematică interesantă a paradoxului bine

(1) Revue générale des Sciences (30 Mars 1911).
(2) Revue Scientifique 1911. I-r Semestre.
(3) Bulletin des Sciences Mathématiques, Février 1911, pag. 53.

2

cunoscut pe care Delaunay îl dedusese dintr'un dezacord între teorema ariilor și între fenomenul căderii pisicii care isbutește totdeauna în timpul căderii, să execute o rotație așà încât să cadă totdeauna în picioare. Bazat pe fotografiile instantanee luate de Marey, d-sa explică această rotație printr'o succesiune de două deformări, cari, în concordanță cu legea ariilor, dau acelaș rezultat ca și o rotație în jurul unei axe.

In cealaltă comunicare, d-sa prezintă Academiei niște aparate electrice cu ajutorul cărora s'ar puteà face un studiu sistematic al mișcării apei în canalele descoperite. Comunicarea începe cu o foarte interesantă introducere asupra metodei științifice în studiul fenomenelor naturale.

* * *

D-l Spiru Haret poate aveà astăzi mulțumirea rară, pe care o dă unui om de muncă și talent, recunoașterea unanimă a meritelor și a valorii sale.

Intr'o țară ca a noastră, unde pasiunea luptei politice nu cunoaște nici un frâu, un om de știință pură, educat pentru o vieață de studii abstracte, a fost prins în vâltoarea luptei politice și cu toate acestea, el a avut tăria să rămână întreg, păstrându-și duritatea morală și intransigența primei sale educațiuni. Se poate un titlu de glorie mai mare, pentru un Român din zilele de azi?

Astfel de oameni sunt necesari vieții noastre publice nu numai pentru acțiunea lor directă, dar și pentru exemplul concret pe care-l reprezintă în fața tinerilor generațiuni, pentru autoritatea isbândei lor, în numele muncii și patriotismului.

TRAIAN LALESCU
Profesor, București.

D-L SP. HARET LA ACADEMIE

D-l Haret ieşise de pe băncile liceului S-tul Sava înconjurat de o neobişnuită strălucire; arătase aptitudini rare pentru ştiinţele matematice; colegii povestiau că mult cunoscutul dascăl bătrân pe acele vremi — Alecu Borănescu — puneà să facă lecţii în locu-i pe elevul despre care spuneà că ştie mai multă matematică decât însuş profesorul; iar elevul a şi publicat de pe băncile şcolii un tractat de Trigonometrie.

Când s'a întors dela Paris cu diploma de doctor în matematice erà întâiul reprezentant temeinic în ţară al ştiinţei cifrelor şi al formulelor algebrice şi trigonometrice. Erà deci natural ca Academia, organizându-se ca Institut Naţional, cu gândul de a cuprinde în sine toate ramurile activităţii literare şi ştiinţifice a întregului nostru neam, să aleagă pe acest singur matematician *membru corespondent,* ceeace s'a şi făcut chiar în sesiunea de organizare din Iunie 1879.

Indată după această alegere, d-l Haret a început a *corespunde,* făcând o serie de comunicări despre deosebite chestii ştiinţifice; a făcut rapoarte despre lucrările altora prezentate Academiei; a prezintat lucrări ale sale originale, dintre cari una a făcut mare impresie, căci erà

o lucrare mare de mecanică cerească şi în Academie erà pe atunci unul singur—răposatul Laurian «bătrânul», — care aveà oarecari cunoştinţe de astronomie. — Lucrarea tractà despre *Acceleraţiunea seculară a mişcării medie a lunei;* la cetirea ei, în Aprilie 1880, fireşte nimeni nu a înţeles nimic şi s'a hotărît să fie publicată în *Anale*.

Socotelile d-lui Haret asupra grăbirii alergării lunei au rămas netipărite până astăzi, pentrucă trebuinţe şi dureri mari şi grabnice ale ţerii l-au tras din cer jos pe pământ. A fost numit inspector general al învăţământului şi starea în care a găsit şcolile ţerii la 1884 l-a îngrozit atât de mult, încât a scos acel neuitat strigăt de alarmă care a fost celebrul *Raport* publicat la 1884, după întâiul an de inspectorat. De atunci toată vieaţa d-lui Haret, toate puterile sale rare de muncă (şi sunt de atunci aproape 30 de ani!) au fost în întregul lor date îndreptării şcolii, desvoltării şi însănătoşirii învăţământului prin şcolile naţionale.

Celebrul *Raport* dela 1884 a avut răsunet şi în Academie. Bărbaţii de stat, cari erau atunci conducătorii ţerii, au fost convinşi prin *Raportul* d-lui Haret, că vindecarea învăţământului erà o necesitate urgentă de întâiul ordin pentru vieaţa viitoare a Statului înălţat atunci la rangul de regat. Răul erà însă înrădăcinat adânc şi trebuià desvelit şi tăiat până la fund.

După stăruinţele altora, d-l Haret a prezentat *Raportul* său la premiile Academiei din 1885, pentru ca şi această Instituţie să-şi spună cuvântul asupra marei probleme a zilei. Scrierea a fost tractată pe ton glumeţ de un bărbat de mult spirit şi foarte influent în acele timpuri — şi atât! In anul următor însă Secţia Ştiinţifică a propus pe d-l Haret să fie ales membru activ, dar a fost ales neuitatul

geolog Cobălcescu; iar d-l Haret a fost ales numai la 1892, după ce trecuse furtuna pe care o provocase în lumea şcolară *Raportul* său din 1884 şi lucrarea grea de îndreptare, care a fost urmarea acelui raport şi pe care a întreprins-o dimpreună cu Ministrul D. Sturdza, în anii dela 1885 până la 1888. S'au pregătit şi s'au pus atunci bazele tuturor îndreptărilor făcute în urmă de miniştrii abili şi mai norocoşi şi încoronate prin legea d-lui Haret dela 1898.

Dela 1892 d-l Haret aparţine deci Academiei ca membru activ. A anunţat pentru discursul său de recepţiune subiectul: *Despre influenţa ştiinţelor pozitive asupra condiţiilor vieţii moderne.* Acest discurs nu a fost însă ţinut, şi subiectul atât de interesant a rămas până acum nedesvoltat; ar fi şi acum de actualitate!

De atunci d-l Haret a luat parte la activitatea internă a Academiei, afară fireşte de anii când erà ocupat cu conducerea Ministerului Instrucţiei. A cetit în şedinţe şi a publicat în *Anale* câteva comunicări pline de originalitate, dintre cari cea din urmă chiar în acest an despre *Mecanica Socială;* a făcut parte din multe comisiuni administrative şi de premii; a apreţiat toate lucrările din domeniul ştiinţelor matematice, cari au fost prezentate acestei Instituţii, fie la premii, fie spre a fi publicate în *Anale.* A avut şi are pentru această instituţie cel mai statornic interes şi i-a făcut însemnate servicii, dar s'a ţinut totdeauna cam la o parte, foarte rar luând parte la discuţii. In timpul celor mai înfierbântate frământări şi discursuri (căci sunt şi de acestea!) d-l Haret, în cea mai mare linişte, face calcule matematice pe foi de hârtie. Când vine rândul la lucru însă, dă sfat limpede şi sigur, pune mâna iute şi fără vorbă la treabă. Aşezarea

actuală a localului Academiei a fost începută de d-l Teodor Rosetti, continuată de d-l Poni, şi desăvârşită de d-l Haret.

In Academie d-l Haret este un tăcut, în care totdeauna — la vreme de trebuinţă mare sau mică — Instituţiunea aceasta a ştiut că are, a avut într'adevăr şi va aveà un puternic şi neclintit sprijin.

I. BIANU
Profesor Universitar, Membru al Academiei

DOMNUL SPIRU C. HARET CA PROFESOR

(AMINTIRI)

Inceperea cursurilor universitare ale celui de-al treilea an de studiu 1900—1901 o așteptam cu o vădită nerăbdare. Socotiam acest lucru ca ceva neobișnuit, ca o sărbătoare. Și ca mine gândiau toți colegii mei, — în număr, de altminteri, foarte restrâns. Drept e, că și cursurile acestui din urmă an de studiu erau de așà natură, încât trebuiau să ne excite mai mult ca oricari interesul și curiozitatea. In adevăr, eram chemați să abordăm studii ca Mecanica rațională, Teoria funcțiunilor și Astronomia (cu Mecanica cerească), pentru priceperea cărora ne credeam pregătiți, după ce audiasem în mod serios Calculul infinitesimal.

Interesul nostru creșteà cu atât mai mult, cu cât unul din aceste cursuri — Mecanica rațională — aveà să ne fie predat de Domnul Spiru C. Haret, a cărui reputație de distins profesor și pedagog erà nediscutată.

Să încerc a schițà pe scurt unele dintre însușirile didactice ale Domnului Spiru C. Haret, care, după o muncă fertilă și demnă de toată lauda, și-a încheiat cariera-i profesorală, spre regretul tuturor, în primăvara acestui an prin trecere la pensie. O redare completă a tuturor calităților domniei sale ca profesor, recunosc,

e un lucru greu, însă puţinul, ce-l voiu spune — mărturisesc — este expresiunea adevărului şi a celor mai curate convingeri.

Impacienţa cu care, noi studenţii de pe vremuri, aşteptam ziua de 19 Octomvrie 1900, zi anunţată pentru începerea cursurilor, se mai explică şi prin faptul, că aveam de acì înainte să audiem pe un fost ministru, autorul unei legi, sub guvernarea căreia, nădăjduiam să cădem şi noi, viitori profesori.

In cursul de Mecanică raţională predat de domnia sa se propun lucruri cu desăvârşire nouă şi foarte multe dintre ele destul de gingaşe spre a puteà fi expuse într'un mod satisfăcător. Acì îşi găseşte o largă aplicare Calculul infinitesimal, a cărui pătrundere deplină este o condiţie necesară spre a păşì în studiul Mecanicei raţionale. Domnul Haret, care pusese primele jaloane ale pedagogiei în învăţământul nostru public, consecinte sieşi, practică, în prelegerile Domniei-Sale, o metodă desăvârşită de predare, mulţumită căreia ne prezentà, într'o vorbire curgătoare şi pe un ton de cele mai multe ori blând, — mai rareori năvalnic, când credeà dânsul, că noi, studenţii auditori, nu eram destul de domiriţi asupra cutărei chestiuni — noţiunile şi ideile cele mai subtile, aşà încât mintea cea mai obtusă erà convinsă de adevărul aserţiunilor afirmate. Cât de bine se potriviau versurile lui Horaţiu:

Cui lecta potenter erit res, nec facundia deseret, nec lucidus ordo.

Claritatea şi ordinea în expunere constitue caracteristica lecţiunilor domniei sale.

Să dam câteva pilde.

Se ştie, că în Mecanică, nedeterminările sunt non-

sensuri, sunt paradoxe și, când se întâlnește vreun paradox, apoi cată să i se dea explicațiunea, care să satisfacă complet spiritul. Cu câtă plăcere ne reamintim, când Domnul Haret ne limpezià fie paradoxul întâlnit la «presiunile exercitate de un solid care se sprijină pe un plan în mai mult de 3 puncte» sau la paradoxul ce se ivește atunci când, în teoria poligonului funicular, e realizat «echilibrul unui punct legat cu diverse cordoane, în număr mai mare de trei, asupra cărora lucrează diferite puteri» și a cărui explicare o găsim în incompatibilitatea definițiunii dată firului (cordonului) cu aceea dată puterii.

Claritate și ordine găsim — enunțând câteva din lecțiunile domniei sale — când ni se desfășurà :

Chestiunea determinării centrului de gravitate, în care trebuià ocolită «dificultatea discontinuității materiei corpurilor naturale» pentru a se puteà aplicà formulele stabilite în teorie, cu aplicațiunea, între altele, a căutării centrului de gravitate al unui arc de cicloidă ;

Cestiunea «volumului unui cilindru mărginit printr'una sau prin amândouă secțiunile oblice»;

Teoria poligonului funicular și a echilibrului firelor cu aplicațiile sale clasice: găsirea formei de echilibru a unei curbe grele și curba podurilor suspendate;

Capitolul Atracțiunii universale. Cine, mai înainte de a fi audiat pe vreun iscusit profesor, a citit în Sturm, Appell sau aiurea acest capitol, netăgăduit, c'a trebuit să întâmpine dificultăți mari și mă îndoesc, dacă le-a putut învinge pe toate. O spun din experiență. Cestiuni ca: potențialul unui corp, de o formă și de o constituție oaecare, atrărgd uienn punc proporțional cu massele și cu o funcțiune de distanță, cu cazul particular

al potenţialului newtonian, când atracţia se face după legea lui Newton; calculul atracţiei unui strat elipsoidal omogen asupra unui punct interior (teorema lui Newton); stabilirea ecuaţiei cu derivate parţiale a lui Laplace, care convine cazului, când punctul atras nu face parte din massa atrăgătoare şi mai ales ecuaţia lui Poisson, care convine cazului, când punctul atras face parte din massa atrăgătoare, necesită o apreţiabilă doză pedagogică spre a le face să fie înţelese. Cât m'am străduit în cursul de Mecanică al lui Sturm, să pricep ecuaţia lui Poisson şi cum am zâmbit în ziua de 17 Ianuare 1901, când am primit explicaţia domnului Haret!

Capitolul «Principiul iuţelilor virtuale», care a servit de bază stabilirii unei metode generale pentru căutarea condiţiunilor de echilibru ale unui sistem. Cu câtă simplitate ne-a fost prezentat acest capitol, ca şi verificările lui începând dela cazurile cele mai simple — cazul unui punct liber, adică fără legături — până la cazul cel mai complicat al unui sistem cu legături complete.

Intrasem în studiul Dinamicei. Ni se stabilise formulele fundamentale ale ei, pe cari le şi aplicasem la câteva cazuri simple şi spre părerea noastră de rău, pe de o parte, ca şi spre legitima noastră mândrie, pe de alta, domnul Haret ne părăseşte. Găsesc şi acum însemnat în caetul meu de note «18 Fevruarie 1901, domnul Haret Ministru». Şi în adevăr, domnului Spiru C. Haret i se încredinţă pentru a doua oară sarcina plină de răspundere a departamentului Ministerului Instrucţiunii şi al Cultelor.

Regularitatea şi *punctualitatea* îndeplinirii îndatoririlor sunt pilde de o influenţă educativă covârşitoare. Şi acestea le remarcăm în mod accentuat la domnul

Haret. Până la data, când domnia-sa a fost chemat să conducă Ministerul Instrucţiunii, nu-mi reamintesc nici să fi lipsit, nici măcar să fi întârziat vreodată.

Recunoşteam în felul de a fi al domnului Haret, ca profesor, o adâncă preocupare. Domnia sa nu pierdeà un moment din vedere, că se adresà unor profesori «in spe» şi deci, pe lângă cantitatea de cunoştinţe indispensabile instrucţiunii noastre, trebuià să ne ofere şi acele pilde mai sus enumerate, cari să ne călăuzească în misiunea noastră. Căci doar «exempla trahunt.....»

In vremea aceasta începuse, cu paşi timizi, a-şi face drum curentul pedagogic cu primele lui manifestaţiuni.

Oricâtă îndărătnicie ar fi dominat încă pe vreunii membri ai corpului didactic, nu se puteà tăgăduì rolul uriaş al pedagogiei moderne, care aveà să revoluţioneze şi învăţământul nostru. Doctrinele pedagogice ale diferitelor şcoale din Germania nu puteau să lase nepăsător pe domnul Spiru Haret, căruia, ca om de Stat, îi incumbà sarcina de a face ca şi învăţământul nostru public să fie la nivelul celui din Occident. Cu orice jertfe domnia sa aveà datoria de a face să se înţeleagă de toată lumea, că trebue încetat cu acel sistem barbar de predare, din pricina căruia atâtea energii se istovesc înainte de vreme, în special în şcoala secundară; că aceste energii trebuesc cruţate spre folosul neamului; că prin urmare e o chestie de adâncă înţelepciune din partea educatorilor neamului de a face, ca şcolarii noştri să capete maximum de cunoştinţe cu preţul unui minimum de oboseală. Şi-mi închipuesc, că nu mici au fost primele străduinţe ale domniei sale, când a încercat să pună primele jaloane. Erà vorba să se rupă cu un

sistem, a cărui rutină pusese stăpânire pe mulţi şi care se cristalizase în mintea lor.

Câtă preocupare aveà domnul Haret în privinţa aceasta, se vede în toate actele domniei sale. Se vede în acţiunea sa ca profesor universitar; se vede în înfiinţarea seminarelor pedagogice din Bucureşti şi Iaşi; se vede în reforma învăţământului secundar şi superior, când se pune şi obligaţia imperioasă, ca viitorii profesori să treacă examen oral de pedagogie şi să ţină lecţii practice pedagogice; se vede în ţinerea conferinţelor didactice; se vede în faptul trimiterii în străinătate a profesorilor de limbi moderne, spre a-şi însuşì acea ambianţă caracteristică fiecărei limbi.

PETRU MARINESCU
Profesor în Bucureşti.

OMUL ŞCOALEI ROMÂNEŞTI

Din datele şi publicaţiunile de până acum rezultă că învăţământul nostru primar şi în special cel rural datează cam de pe la anul 1832.

Legiferarea acestui învăţământ s'a făcut după cum se ştie în anul 1864, an în care toate legile votate puneau instrucţiunea primară la temelia statului. Cu toate că această lege stabilià principiul obligativităţii şi gratuităţii învăţământului elementar şi cu toate că guvernele ce s'au succedat dela această dată au urmat cu stăruinţă cât mai mult atingerea scopului ce şi-a propus legislaţia din 1864, totuş rezultatele obţinute au fost departe de a atinge ţinta dorită.

După legea din 1864, statul erà dator să înfiinţeze nu numai câte o şcoală cel puţin în fiecare comună şi să întreţie pe cele deja înfiinţate, dar să subvenţioneze şi cărţile şi rechizitele şcolare copiilor lipsiţi de mijloace. Această patriotică şi frumoasă măsură a rămas însă ca multe altele literă moartă.

Mersul înfiinţării şcoalelor şi deci şi al instrucţiunii a fost cât se poate de încet, şi pentru a ne face o idee de această încetineală n'avem decât să consultăm statistica învăţământului urban şi rural din 1885, din care se vede că dela 1863 până la 1885, adică în decurs

de 22 ani, numărul şcoalelor a sporit cu 760, dintre care 427 subvenţionate de stat. Şi dacă se ţine seamă că mai toate aceste şcoli s'au înfiinţat în 1885, rezultă că în decurs de 21 ani, cu toată legiferarea învăţământului, nu s'a înfiinţat aproape nici o şcoală rurală.

Acest trist lucru provenià din cauză că deşi în fiecare an se prevedeà în budget suma necesară înfiinţării şi întreţinerii de şcoale, totuş acestei sume, cu foarte mare uşurinţă, i se da altă destinaţie.

S'a neglijat deci cu totul principiul sănătos de a pune instrucţia la temelia statului şi s'a dat preferinţă altor întreprinderi, în aparenţă poate de o necesitate mai urgentă, însă şubred şi netemeinic alcătuite, lipsindu-le baza necesară solidităţii şi desvoltării naturale şi raţionale.

Din intervalul de 22 ani, socotit dela 1863—1885, se vede dar că anul 1885 este singurul an care a umplut întru câtva regretabilul gol rămas în învăţământ. Cauza? S'a modificat oare în acest an legea învăţământului? Nu! Erà aceeaş după cum vom vedeà; persoanele însă însărcinate a o aplicà erau altele (1). Erau din acelea, cari au înţeles că mijlocul cel mai principal pentru adevăratul mers înainte al ţerii este instrucţia şi numai instrucţia şi că multe din celelalte desvoltări, pentru cari poate până acì s'a cheltuit în detrimentul instrucţiei, nu sunt decât consecinţe ale acesteia.

Incepând dela această dată (1885) apare pe terenul organizării şcolare omul născut şi crescut pentru şcoala românească, d-nul *Spiru C. Haret.*

Raportul d-sale dela 1884 (pe atunci inspector gene-

(1) Ministru al şcoalelor erà în acel an d-l D. A. Sturdza, iar secretar general d-l Sp. C. Haret.

ral al şcoalelor), prin care arată în mod foarte documentat neajunsurile şi aplicarea neregulată a legii, produce un adânc răsunet în cercurile didactice şi chiar politice şi pregăteşte cu modul acesta isbutirea modificării vechii legi a învăţământului de atâtea ori încercată dar nereuşită.

Iată cum se exprimă d-nul Sp. C. Haret în acel raport.

«Deşi veche de 20 ani, legea din 1864 este dejà aşà de decrepită în cât nu e nimeni care să nu zică că are nevoe de o reformă radicală.

«Cauza este că, deşi neabolită în mod formal prin nici o lege ulterioară, afară de legea din 1879 care modifică numai câteva articole dintr'însa, în realitate ea a fost desfiinţată în toate modurile: unele părţi s'au lăsat pur şi simplu neaplicate, ba chiar fără încercare de a se aplicà.

Alteori cu ocazia bugetelor, cari, orice s'ar zice, nu sunt o lege, de vreme ce Senatul nu iea nici o parte la confecţionarea lor, s'au făcut creaţiuni, adause, supresiuni, cari interesau chiar fondul legii; s'au văzut astfel rămânând programele neaplicate, pentru că nu se votau fondurile necesare, sau chiar suprimându-se catedrele existente. . . . . .

‹Nu a fost numai atât:

«Legea din 1864 ca orice lege aveà nevoe să se completeze prin regulamente pentru fiecare din părţile ei. Cele mai multe din acestea nu au văzut lumina nici până astăzi. Unele din ele s'au făcut însă în flagrantă opoziţiune cu legea ... Cu modul acesta, de multe ori acelaş lucru se vede regulamentat în două sau trei feluri, spre marea bucurie a celor ce au avut

trebuinţă a-şi modificà purtarea după trebuinţele momentului.

«Nici atât n'a fost destul. Au venit încă programele cari s'au făcut fără nici o atenţiune la lege, spre exemplu, programul gimnaziilor reale. Au venit procedeurile neregulate, arbitrare, abuzive ale directorilor sau consiliilor şcolare şi cari, nefiind reprimate de minister, deşì uneori cunoscute de dânsul, astăzi sunt invocate sub numele de tradiţiuni contra şi a legii şi a regulamentului şi a bunului simţ.

‹In acest haos de legi, regulamente, dispoziţiuni şi tradiţiuni, mintea se rătăceşte şi cei mai cu bune intenţiuni sunt expuşi să greşească. A lăsà să mai dureze această stare de lucruri, ar însemnà a ucide învăţământul cu totul. O îndreptare urgentă este indispensabilă›.

In urma acestui raport atât de puternic argumentat s'a început un studiu amănunţit al chestiunilor şcolare, studiu, care a avut ca rezultat întruparea unui proiect de lege al cărui suflet sigur că nu puteà fi decât d-l Sp. C. Haret, pe atunci secretar general, proect prezentat parlamentului la 1886.

Rezistenţa însă din partea interesaţilor şi oarecari împrejurări de ordin politic au împedicat ca acest proiect să capete o formă de lege; totuşi discuţiunile, ce au avut loc asupra acestui proiect, au pus în lumină întreaga problemă a instrucţiunii şi multe din dispoziţiunile prevăzute în acest proiect se introduc de fapt în şcoalele de diferite grade, înainte chiar de a fi legiferate.

In 1893, Ministru al Instrucţiunii fiind d-l Tache Ionescu, se reuşeşte a se modificà în parte legea din 1864. Spiritul general al nouăi legi erà aproape acelaş ca al

proiectului din 1886, se deosibià însă de acesta în sinceritatea mijloacelor care conduceau la răspândirea generală a învăţământului popular.

«Prin această lege nu se prea tindeà în mod sincer a se face să dispară profunda scisiune ce împarte societatea noastră în 2 părţi: de o parte o minoritate, ce beneficià de cultură, de altă parte o majoritate, ce înnotà într'o completă ignoranţă». Prin această lege, statul tratà într'un mod deosebit diferitele comune şi mai ales pe cele rurale faţă de cele urbane, par'că nu toţi ar fi avut dreptul la lumină, la vieaţă şi la progres în această ţară.

Din fericire n'au trecut decât 3 ani şi în 1897 vine ca Ministru al Instrucţiunii d-l Sp. C. Haret.

Dela această dată începe adevărata epocă de regenerare a întregului nostru învăţământ. Legea din 1893 se modifică în 1896, fiind Ministru d-l P. Poni, iar raportor d-l Haret, în punctele în care se deosebià mai mult de proectul din 1886, şi se ieau o mulţime de dispoziţiuni cu privire la bunul mers al învăţământului primar.

In 1898 se votează legea învăţământului secundar şi superior punând-se cu aceasta capăt anomaliilor datorite legii din 1864 şi îndrumându-se întregul învăţământ pe adevărata cale a progresului.

In decursul anilor 1901, 1903, 1904, 1908, 1909, Ministru şcoalelor fiind tot d-l Haret, se mai aduc acestor legi o mulţime de înbunătăţiri, dându-li-se forma definitivă ce o au azi.

Şi acum d-l Haret puteà cu drept cuvânt să repete aceea ce a zis în broşura d-sale dela 1889 «Şcoalele noastre săteşti»:

«Pregătirile sunt făcute.

.... «Ne este destul să voim cu tot dinadinsul, pentru ca, după o lucrare de câțiva ani, să ajungem a ne puteà mândrì de învățământul nostru.

«Ceeace îi lipsește e mai ales conducerea conștientă și disciplina severă, iar pe acestea le avem îndată ce recunoaștem importanța învățământului pentru întreaga noastră desvoltare, și voim cu tot dinadinsul să lucrăm pentru ridicarea nivelului moral și intelectual al masselor mari».

Din această scurtă dare de seamă asupra reformării și organizării învățământului nostru se vede destul de clar că inițiatorul acestor reforme și sufletul organizației întregului nostru învățământ, mai ales a celui primar și secundar, a fost și este d-l Spiru C. Haret.

* * *

Legea instrucției din 1864 a avut pe lângă alte scăzăminte și pe acelea cu privire la recrutarea personalului corpului didactic primar. Nu s'a prevăzut în această lege nimic relativ la înființarea de școli normale pentru învățători. Legiuitorul din 1864 n'a ținut seamă nici măcar de organizarea cât decât mai superioară ce se prevăzuse la crearea puținelor școli din Moldova, înainte de lege, unde candidaților de învățători li se cereà cel puțin 2 ani ai școalei Vasile Lupu.

Erau de ajuns după această lege cele patru clase primare cu puține cunoștințe de veterinărie și agricultură pentru a puteà fi numit învățător.

Deci, o simplă școală primară cu câteva noțiuni de veterinărie și agricultură formà o școală normală primara. Absolvenții unei asemenea școli erau numiți învățători

în urma unui examen; iar seminariştii cu 4 clase erau numiţi direct. Constatarea neajunsurilor provenite din lipsa şcoalelor preparatoare pentru învăţători, pe deoparte, şi experienţele în această privinţă din alte ţeri au făcut ca tot afară de lege această lacună să înceapă a fi îndeplinită, la început din iniţiativă privată, mai pe urmă intervenind şi statul.

Aşa, la 1867, graţie unei generoase donaţii a Suveranului, s'a înfiinţat Şcoala normală Carol I; iar Societatea pentru învăţătura poporului român, atât secţia centrală din Bucureşti cât şi secţiunile din provincie, a înfiinţat mai mult şcoli normale, pe cari statul mai în urmă le-a recunoscut dându-le o bază mai întinsă decât cea prevăzută de lege, căutând a le pune cel puţin la acelaş nivel cu seminariile de pe acele vremuri.

Acestor şcoli, de şi insuficient organizate, se datoreşte că în 1885—1886, 55, 44% din totalul de 2.326 învăţători erau normalişti cu toată starea precară şi lipsită de orice atracţie a funcţiunii de învăţător de pe acele timpuri, căci nu trebue uitat că retribuţia unui învăţător erà de 360 până la 600 lei pe an; iar stabilitatea lor erà supusă la arbitrul autorităţilor, fiind de multe ori mutaţi în massă dintr'o circumscripţie într'alta.

Această stare de lucruri a durat până la 1886. Dela această dată, şcoalele normale au început a fi organizate cu tendinţa de a fi adevărate instituţii de educaţie. Se modifică programele, se regulamentează cursurile, se organizează şcoalele de aplicaţie alipite fiecărei şcoale normale. Se crează în Bucureşti şcoala specială de institutori, organizată după modelul şcoalelor străine. Se ştie de toţi sănătoasa mişcare pedagogică ce au desvoltat absolvenţii acestei şcoli împreună cu profesorii ei,

mișcare, datorită căreia avem astăzi un corp învățătoresc pe care îl putem pune alături cu oricare corp învățătoresc străin.

Și dacă vom consultà colecția de programe, regulamente, deciziuni și dispozițiuni cu privire la această organizație, vom găsì că în genere sufletul ei este tot d-l Sp. C. Haret.

* * *

Una din piedicele răspândirii instrucției elementare și aplicării stricte a principiului obligativității învățământului erà și lipsa de localuri de școli. Din cauza acestei lipse, a relei distribuții a localurilor ce existau, cu toate bazele solide pe cari începuse a se pune învățământul elementar dela 1893 și mai ales dela 1896, numărul de 1.323 de institutori nu puteau da învățătură în 1896 decât la 60.228 elevi în loc de 105.840; iar cei 3.878 învățători n'aveau decât 198.534 elevi de săteni în loc de 316.240. Și dacă se ține seamă că tot efortului dela 1886—1887 se datorește construirea a 1.850 localuri de școală, se vede cât de puțin s'au îngrijit comunele de a se conformà legii dela 1864, care puneà în sarcina lor construirea de localuri și întreținerea materială a școalelor.

Această chestiune atât de importantă pentru progresul învățământului mai ales a celui popular, a fost definitiv rezolvită prin legea Cassei școalelor din 9 Martie 1896 ale cărei fericite rezultate de toți cunoscute nu cred a mai fi nevoie să fie enumărate în mod detaliat.

Mulțumită activității și interesului extraordinar pentru învățământul popular al oamenilor școalei dela 1886

s'au putut avea 1.850 localuri de şcoală înainte de 1896; mulţumită legii Cassei şcoalelor s'au construit în urmă 2.088 şcoale cu 3.721 săli de clase, nemai rămânând fără localuri proprii decât 757 din totalul şcoalelor. Deschizând la pagina 27 a recensământului general din 1909 dintr'un tablou se constată uşor, că deşi această cassă a funcţionat sub diferiţi miniştri, activitatea sa a fost foarte neegală cu privire la construirea de localuri de şcoale. Se mai constată din acel tablou că numărul localurilor de şcoală construite în decursul ministeriatului d-lui Sp. C. Haret este incomparabil de mare faţă de acela al construcţiilor făcute în decursul altor ministeriate. Aşà, în decursul anilor 1897, 1898, ministru al Instrucţiei fiind d-l Sp. C. Haret s'au construit respectiv, 181 şi 43 şcoale. In decursul anilor 1899, 1900, 1901, miniştri fiind d-nii: Tache Ionescu, dr. C. Istrate şi C. C. Arion, s'au construit respectiv 3, 14 şi 16 şcoale. In decursul anilor 1902, 1903, 1904, ministru fiind d-l Haret s'au construit respectiv 180, 325, 291 localuri de şcoală. In decursul anilor 1905, 1906, 1907, ministru fiind d-l M. Vlădescu, s'au construit respectiv, 84, 57, 75 de şcoale.

In decursul anilor 1907—1908, 1908—1909, 1909—1910, ministru fiind d-nul Haret, s'au construit respectiv 268, 267, 284 localuri de şcoală.

Iată dar că şi în această privinţă adevăratul întemeetor al şcoalei populare, cel care a ridicat din punct de vedere material şi formal şcoala la nivelul demn la care trebue să fie, este tot *d-l Haret.*

Dacă la această activitate şcolară, căreia datorăm aproape întreaga organizaţie a învăţământului nostru actual, se mai adaogă accesoriile acestei organizaţii,

cum sunt: Cantinele școlare și școalele de adulți dela orașe, cercurile culturale, lucrul manual și grădinăritul la sate etc., al căror inițiator a fost tot d-nul Haret, nu se puteà ca opinia publică să nu-i atribue cu drept titlul de onoare de «*Omul școalei românești*». Activitatea desvoltată de acest bărbat, care în larg și-a făcut datoria, fiind pe deplin convins, că numai grație unei munci fără preget se poate sperà la un progres spre ținta dorită de a ridicà poporul căreia aparținem, pe o treaptă cât mai superioară a terenului cultural și economic; iubirea D-sale de știință, când cu toată complicata preocupare găsește printre puținele momente de odihnă și timp necesar pentru a scoate și *Mecanica Socială*, lucrare în care știința de matematician și lunga sa experiență în guvernământ sunt puse la contribuție; toate aceste superioare calități îi dau dreptul de a face parte din grupul puținilor oameni pe cari opinia publică a țerii în care au trăit îi definește, dându-le vieața ca exemplu și numele ca epocă.

C. S. POPESCU
Profesor în Ploești.

PROFESORUL MEU

In volumul ce se tipăreşte, cu prilejul ieşirii din învăţământ a d-lui profesor universitar Spiru C. Haret, m'am hotărît şi eu, ca fost elev al d-lui Haret, să contribuiu cu câteva rânduri, în cari voiu căută să cuprind, pe cât îmi va fi cu putinţă, învăţămintele pe cari le-am primit eu, — şi cred că toţi foştii d-sale elevi —, dela acest distins profesor de matematice dela Universitatea din Bucureşti.

Am ascultat cursul de Mecanică raţională, propus de d-l Haret, în anul şcolar 1899—1900, după ce fusese întâia oară ministru al Instrucţiunii, când desăvârşise marea reformă a învăţământului. Puţini vor fi profesorii aceia, cari, după 20—25 ani de profesorat şi după o muncă aşà de intensă, ca cea depusă de d-l Haret în şcoală şi afară de şcoală, să predeà cu aceeaş energie şi claritate ca şi în anii cei dintâi ai profesoratului.

Pildă de exactitate a fost d-l Haret pentru studenţii dela matematice, cei mai mulţi ajunşi profesori şi ei.

Nu exagerez, dacă afirm, că în cursul unui an, d-l Haret n'a lipsit odată dela curs şi n'a întârziat nici un minut la intrarea sau la ieşirea din clasă. Pare că îl aud pe d-l Haret, odată cu sunarea clopoţelului, zicând:

«vom continuà în lecţia viitoare». Lucrul acesta a influenţat mult pe elevii d-sale şi cred că are mare însemnătate la noi, unde e ştiut, cu câtă lipsă de exactitate se îndeplinesc multe din serviciile publice şi spre nenorocirea noastră mai sunt şi profesori, cari nu-şi fac datoria cu exactitate.

Relativ la modul de predare al d-lui Haret pot afirmà, că n'am avut în timp de un an — d-l Haret făceà curs de 4 ori pe săptămână, câte o oră — nici cea mai mică nedumerire asupra vreunei lecţiuni. Claritatea şi preciziunea cu care d-sa ne expuneà cele mai subtile chestiuni de mecanică, rigurozitatea demonstraţiilor şi exactitatea calculelor ne făceà să urmărim lecţiile d-lui Haret cu interesul şi plăcerea, pe care o are cineva, când ceteşte o carte frumoasă.

Niciodată n'am avut nevoe să corectăm notele luate la curs şi erà de ajuns ca să le revedem o singură dată, pentru ca să posedăm chestiunea destul de bine. Cu toţi admiram răbdarea cu care d-sa refăceà toate calculele în faţa clasei, mergând până acolo, încât făceà şi reducerile de termeni asemenea. De multe ori în convorbirile cu colegii le spuneam că cineva, care nu erà student la matematice, dacă ar fi asistat la o lecţie a d-lui Haret, în afară de calculele speciale, ar fi înţeles multe lucruri.

Deşì am avut şi alţi profosori, dela cari am dobândit îndrumări şi cunoştinţe serioase, şi cari sunt o podoabă a Facultăţii de ştiinţe, nu mă sfiesc să afirm, că mie d-l Haret mi-a lăsat impresiunile cele mai puternice şi cele mai frumoase şi dacă astăzi — după 12 ani — d-sa ar mai predà odată cursul de mecanică, l-aş ascultà cu aceeaş dragoste şi cu acelaş interes ca şi altădată.

Ca o completare a calităţilor unui adevărat pedagog, am observat la d-l Haret mult tact în propunerea chestiunilor pentru teze, fie la examenele parţiale, fie la licenţă. Niciodată problemele propuse nu întreceau puterile studenţilor buni.

Pe mine — şi cred acelaş lucru şi despre ceilalţi elevi ai d-lui Haret, ajunşi profesori — calităţile didactice ale d-sale ne-au influenţat în cariera didactică mai mult decât cetirea tratatelor de pedagogie, ceeace mă face să exprim iubitului şi respectatului meu profesor recunoştinţa şi admiraţiunea mea.

Cu acest prilej nu mă pot oprì ca să afirm că în timp de 9 ani, de când sunt profesor, am observat un mare progres în şcoală şi un mai bun mers, atunci când d-l Haret a fost în fruntea şcoalei ca ministru al Instrucţiunii — şi în acest interval a fost de 2 ori şi un pas înapoi în bunul mers al şcoalei în alt timp.

C. I. COCULESCU
Profesor în Turnu-Severin.

CE CRED EU DESPRE D-L HARET

D-l Spiru Haret este privit cu drept cuvânt de prietenii învățământului ca un mare sacerdot al neamului românesc, ca un mentor îndreptător și călăuz al tinerimii pe calea culturii naționale. După ce a făcut studii strălucite în țară, s'a reîntors din Paris nu numai cu titlul de doctor, dar și cu un fond științific, a cărui valoare intrinsecă s'a dovedit prin lucrările sale, prin meritul și capacitatea sa ca profesor universitar, apoi ca inspector general al învățământului și după aceea ca ministru al instrucțiunii publice.

D-l Spiru Haret a fost pentru Români ceeace a fost Guizot, organizatorul învățământului popular în Franța, și Victor Duruy. Ca reformator și reorganizator al școalei, d-l Spiru Haret a lucrat cu o neîntrecută putere de muncă — ce i-o dădeà priceperea, devotamentul său plin de zel în serviciul statului și al neamului — la ridicarea nivelului cultural al învățământului românesc de toate gradele. D-sa a contribuit, mai mult decât oricare altul, cu o stăruință mai presus de orice laudă, la împuținarea numărului analfabeților, la pătrunderea unor raze de lumină și de speranțe mângâitoare prin ochiurile întunecoaselor bojdeuce dela țară, cu înființarea de școli sătești și cu deșteptarea la o vieață mai omenească a oropsitei noastre populațiuni rurale, poreclite talpa casei. Pentru a înlesnì elevilor numeroși ai căror părinți erau lipsiți de mijloace materiale, beneficiul obligativității și al gratuității învățământului primar, d-l Haret și-a pus

umărul la înființarea de cantine școlare; iar pentru remediarea slăbănogirii și a pipernicirii copiilor nevoiași, a stăruit să se trimită la locuri prielnice sănătății, colonii școlare, în timpul vacanței. Pentru ridicarea economică, pentru luminarea țărănimii și a populațiunii sărace, D-l Haret a propagat și răspândit întemeerea de șezători, teatre sătești, școli de adulți. D-sa a muncit fără preget, a dat sprijin, încurajare și avânt unei mișcări economice naționale însemnate în populația rurală, prin înființarea de bănci populare, de cooperative sătești, de grădini școlare și de oarecari începuturi de industrie pe la sate.

D-l Spiru Haret s'a făcut cunoscut de toată suflarea românească ca unul dintre cei mai iluștri fruntași ai elementului liberal, ca un stâlp al democrației românești cu vederi înaintate și, acum retras la pensie, își consacră activitatea sa fecundă și conștientă tot pentru propășirea învățământului și a realizării progresului social, lucrând la întemeerea Universității populare. D-l Haret urmând pe căile deschise de Auguste Comte, a dovedit în voloroasa sa scriere: «Mécanique sociale» că, alături cu problemele cele mai complicate de matematice, este preocupat cu introducerea metodei științelor exacte în studiul cestiunilor sociale, pentru cercetarea și cunoașterea legilor cărora sunt supuse fenomenele sociale.

Este o datorie sfântă pentru acei ce se ocupă cu înaintarea și propășirea învățământului nostru, să aducă omagiile bine meritate unui asemenea bărbat vrednic și distins al țerii.

VASILE I. BOTEZ
Profesor, Iași.

DOMNUL SPIRU HARET ŞI CLASELE POPULARE

E un fapt netăgăduit, că în vieaţa noastră politică e mult neadevăr, că în vieaţa noastră socială multă nedreptate, iar în vieaţa noastră morală mare lipsă de ideal.

Unde este leacul?

Desigur făcând să intre în întreaga organizaţie a statului nostru seva plină de energie a claselor populare. O organizaţie politică bazată pe voinţa luminată a întregului popor va căpătà o realitate, o forţă şi un avânt, care-i va da posibilitate să realizeze maximul de energie socială. In special noi, Românii, întârziaţi în desvoltarea noastră istorică, trebue să pregătim concentrarea întregii energii naţionale pentru a puteà realizà până la ultima verigă evoluţia noastră istorică. Nici un creer luminat nu poate admite că România noastră de astăzi este ultima verigă a evoluţiei noastre istorice. Logica existenţei şi persistenţei poporului român pe aceste locuri hotărăşte o mai largă desvoltare a corpului politic, pe care trebue să-l închege cândva Românii. Statul românesc de astăzi, clasele sociale şi sufletul românesc de astăzi, nu vor puteà răspunde misiunii noaste istorice.

Pentru acea mare zi trebue să ne pregătim.

Ne trebue o voinţă luminată şi serioasă în rosturile politice, — ne trebue o vieaţă socială împletită pe sentimentul solidarităţii, a intereselor comune şi ne mai trebue o vieaţă sufletească cu un alt nivel moral şi luminată de un ideal superior de iubire de neam.

Colegiile restrânse electorale de astăzi cu adeseori ridicolii și bombasticii electori, generali de vodeviluri, — disproporționata și nesigura stăpânire a pământului, cu cortegiul ei de căderi sufletești, — slăbirea simțului de demnitate și lipsa de caractere în mica oligarhie ce stăpânește astăzi, nu vor puteà da mijloacele, și nu vor puteà da tăria de sprijin, când ziua mare istorică se va deschide pentru neamul nostru.

Dacă în acea zi mare nu vom fi pregătiți, vom perì ca atâtea neamuri slabe, cari au perit fără urmă în vieața istorică a lumii, sau ca atâtea organisme, cari n'au avut norocul sau priceperea să-și pregătească o forță de vieață rezistentă.

De vom fi pregătiți, vom învinge. Vom semănà cu adevărat strămoșilor, vom dovedì că am moștenit ceva din geniul Romei, prevăzător, tenace și dominator. O mie de ani, geniul Romei a făcut să se simtă în cele patru părți ale lumii sufletul său organizator, pătrunzător și imperios. Desigur, că urmarea forțărilor eroice ale generațiilor renașterii noastre nu se vor terminà în *jongleriile retorice*, ori în *pozele zeflemiste* ori *furibunde* ale unor *cavaleri*, ori *condotieri* rătăciți în timpii noștri, cari ar trebuì să fie de muncă și dreptate.

Evoluția ultimă a vieții istorice a neamului nostru va fi opera claselor populare. Fără demagogie, dar aceasta e logica istorică. România de astăzi e opera burgheziei și a boerilor cari s'au unit cu burghezia. România de mâine va fi opera poporului, la care se va unì burghezia și descendenții foștilor boeri.

Și după cum conducătorii generațiilor trecute au zăbovit prin curajul și patriotismul lor greutățile ce le ridică veșnicii adversari în luptele sociale, tot așà în timpii

noştri se ivesc luptători, cari pregătesc marile şi folositoarele transformări sociale. Intre cei mai curagioşi, hotărîţi şi conştienţi luptători ai ridicării claselor populare e fără îndoeală d-l Spiru Haret. Intreaga d-sale activitate publică a închinat-o acestui ideal. Combătut uneori cu înverşunare şi nedreptate, nu a încetat un singur moment să creadă în eficacitatea acestor reforme. Reforma învăţământului, în spiritul larg al timpului şi al nevoilor neamului, activitatea socială a şcoalei şi a bisericii, crearea şi organizarea cooperaţiei la sate, sunt operele pentru realizarea cărora şi-a pus toată energia, toată priceperea, toată credinţa.

Domnul Haret a avut şi are încă mult de suferit din cauza atacurilor ce i s'au îndreptat. Erau fireşti. Ca orice reformator social, a trebuit să vadă uneori îndreptându-se contra d-sale, pe lângă inerţia prezentului, coaliţia ireductibilă a intereselor de clasă. Oricine cunoaşte însă luptele sociale din trecutul nostru sau al altor neamuri va şti, că aceasta e soarta şi acì se vede tăria şi superioritatea sufletească a tuturor reformatorilor sociali.

Domnul Haret va găsì desigur răsplata muncii sale întâiu în conştiinţa sa, apoi în iubirea cu care aproape unanimitatea oamenilor luminaţi îmbrăţişează din ce în ce mai mult opera sa.

Dacă nu poate exclamà cu poetul:

exegi monumentum . . . ,

mărturiile contimporanilor săi îi spun însă că opera sa e sămânţă plină de rod şi rolul său în vieaţa istorică a poporului nostru a fost al unui *semănător*.

C. ARMAŞU
Profesor în Turnu Severin.

PARTIDUL DOMNULUI HARET ?

De o bucată de vreme, o anumită parte a presei române din Regat dă alarma și chiar înfățișează în colorile cele mai mohorîte pericolul ivirii unui nou partid, partidul haretist; o altă parte a presei neagă existența acestui partid; iar mulțimea se 'ntreabă cu nedumerire: «este sau nu este?».

Nu-i așà că-i nevoe de lămurit lucrul?

Să vedem.

Idea de partid politic e nedespărțită de idea de grupare împrejurul unui principiu, a cărui justificare practică e încredințată unui conducător unic, unui șef. Obișnuit, șefii partidelor noi, își îndreptățesc titlurile cu registrele și cu numărul partizanilor lor, fie că se mai preocupă sau nu și de acordul dintre principiile pe cari le reprezintă ei și tendințele practice urmărite de partizanii lor.

Dela început ne izbim, în cazul nostru, de un fapt nespus de ciudat. Pe două căi vine negarea existenței unui partid haretist: Pe calea presei și pe calea declarațiilor din partea chiar a domnului Haret. Am aveà deci de a face c'un partid politic, a cărui existență e negată în public și de însuș șeful său! Ce partid și ce șef are acest partid, care-și neagă reciproc existența?!..

Şi cu toate acestea o anumită parte a presei române din Regat, îi dă mereu înainte cu «pericolul partidului haretist».

Totuş... trebue să fie ceva! Ba, iertată să-mi fie comparaţia, alarma presei adversare domnului Haret se pare că are la bază ceva mult mai real decât spaima pe care şi-o fac singuri caii trăsurilor boereşti, când îs scoşi pentru prima oară la câmp şi ieau orice umbră, din marginea drumului, drept nişte fiare sălbatice... Câteva fapte şi scene dintr'un număr nepomenit de mare, cunoscute de mine, vor răspunde, nădăjduesc, dacă există sau nu un partid şi, în cazul afirmativ, de ce-i învinovăţit cu atâta înverşunare domnul Haret, de ce i se atribue d-sale crearea unui partid şi încă periculos şi în ce anume constă pericolul de care îşi fac spaimă adversarii.

* * *

Vin 14 ani de-atunci. Eram director la gimnaziul din Vasluiu. Vine la mine amicul meu X, institutor tot la Vasluiu, şi-mi spune vestea, că ministrul Haret ar fi dorind, ba chiar c'ar fi îndemnând dăscălimea să iea iniţiativa înfiinţării de cantine şcolare, bănci populare, şcoli de adulţi, etc., etc.. Pare că-l văd pe entusiastul meu amic, cum se 'nflăcărează şi cum mi se vâră în suflet c'un potop de argumente că «vine şi la noi civilizaţia apuseană», ba că-i vorba că se ivesc şi la noi acte de solidaritate socială; ba chiar îmi trânteşte pe masă un vraf de cărţi informatoare despre mişcarea şi despre minunile iniţiativei private în chestia răspândirii învăţământului în massele populare din Europa şi America. Pe atunci se da cifra de 83% analfabeţi în ţara

noastră. Căpătăm imediat concursul necondiţionat al dăscălimii primare şi secundare din localitate şi-o pornim pe adunat fonduri. Ieau fiinţă, în oraş, un cerc dăscălesc, la care se alipeşte şi o bibliotecă publică. Cercul se lărgeşte în scurtă vreme şi prinde în el toată inteligenţa şi inima târgului. Toţi sunt bucuroşi că au unde să s'adune, s'asculte, ori să ţină conferinţe şi să se distreze. In formaţia aceasta, cercul poate luà tot felul de iniţiative. Cantinele şi conferinţele încep să iea fiinţă prin sate. Toate categoriile de funcţionari publici se 'ntrec în ajutarea apropierii oraşului de sat. — Răposatul Ion Adam, pe atunci învăţător în Curseşti, ne chiamă la inaugurarea celei dintâiu biblioteci populare din judeţul Vasluiu. Plecăm în alaiu la Curseşti cu prefect, primar, toţi subprefecţii, protoereul şi fruntaşii din oraş. Atunci am văzut în neuitatul Ion Adam ce va să zică suflet de apostol. Ani întregi, sărmanul, adunase pe tăcute, cărticică după cărticică şi umpluse două dulapuri, din cari, cum dovedia registrul plin cu iscălituri, se 'nfruptase absolvenţii şcoalei de binefacerile luminii. Amicul meu X nu se poate stăpânì; cu lacrămile 'n ochi, în loc de discurs, s'apropie de Ion Adam, îl sărută şi-i şopteşte la ureche: «vine şi la noi civilizaţia!».

Pândim două sărbători alături şi organizăm la Negreşti serbări populare în folosul cantinelor. Se nimerise şi zile de iarmaroc. In piaţa iarmarocului vorbim miilor de ţărani adunaţi. Intâmplarea făcuse ca să se afle în târg şi răposatul C. Stoicescu, proprietarul Negreştilor, pe atunci ministru. L-am adus în piaţă, în mijlocul norodului şi ne-a prezidat şezătoarea.

Pare că-l văd pe bietul om, la început jenat, şi-i citiai pe faţă oarecare temere nemărturisită. Stă el cât

stă, ca pe ghimpi, ascultă pe unul, ascultă pe altul și bag seamă că, dela o vreme, s'așează pe scaun cum trebue și i se 'nseninează fața. Ii pricepeam și jena și temerea. Când a văzut despre ce-i vorba — că nu-i adică nimic subversiv la mijloc — când a văzut lăcomia cu care sorbiau țăranii spusele vorbitorilor, ne cere voe să vorbească și el... și vorbește, cu cea mai nespusă înflăcărare, vreme de două ceasuri.

Iar când, ca încheiere a serbării din piață, se intonează: «Deșteaptă-te Române», numai ce-l văd pe amicul X, că vine lângă mine, cu bucuria premiantului de cl. I primară, și-mi șoptește: «Ei?.... când vezi un ministru vorbind norodului în piață, te mai poți îndoi că vine și la noi civilizația?!!!»

Așà lucrà, pe vremea aceea dăscălimea și cetățenii luminați din Vasluiu!... iar asta numai pentrucă ministrul Haret își arătase dorința de a vedeà înfăptuirea desmorțirii masselor populare. O parte din presa română însă dă alarma: «Directorul gimnaziului din Vasluiu și institutorul X, dau foc județului. In toate satele s'au înființat cluburi socialiste. Șefii de garnizoană stau în permanentă peregrinare și ieau instrucții dela acești indivizi — slujbași ai Statului — oamenii d-lui Haret». Adevărul este că nici eu, nici institutorul X, nu cunoșteam până atunci pe domnul Haret, nu primisem dela d-sa nici un fel de instrucție, după cum este adevărat că eu pusesem cea mai puțină muncă, dintre toți dascălii din Vasluiu, în mișcarea de-atunci! După cum iarăș este adevărat că suflete mari ca al lui Ion Adam și ale altor dascăli ar fi mucezit acolo, în întunecimea satelor și n'ar fi adus nici un folos neamului nostru, dacă n'ar fi aflat că ministrul Haret rupe cu temerea copilărească

a trecutului şi că îmbrăţişează cu toată căldura cauza luminării şi îndulcirii nevoilor mulţimii.

Dar, tot atunci, ceeace se petrece la Vasluiu, se petreceà în toată ţara; şi tot de-atunci presa, acea parte din presă care veghează chipurile la conservarea ordinei sociale, atacă mereu pe d-l Haret că-şi face partid şi că răstoarnă ordinea socială. — N'ar fi nici o necinste, ci din contră, dacă d-l Haret ar fi căutat să-şi facă partid; dar adversarii nu sunt cinstiţi când afirmă lucruri în cari nici ei nu cred.

Cu «ordinea socială» adversarii au ceva dreptate; nu-i vorba însă de răsturnarea ci de schimbarea ei.

Care erà ordinea socială, până mai acum câţiva ani? 83% analfabeţi?

De luăm, de pildă, creditul ţărănesc: Trei sute la sută!

Vine ministrul Haret şi *dă voe* şi 'ndeamnă să se înfiinţeze băncile populare, care distrug cămătăria. Inseamnă faptul acesta răsturnarea ordinei sociale?

Este iarăş adevărat, că adversarii d-lui Haret nu precisează în ce constă răsturnarea ordinei sociale; însă e uşor de văzut pentru ce: Precizarea li-ar da reaua credinţă pe faţă.

Afirmam mai sus, lucrul ştiut, că partidele politice îşi justifică fiinţa prin principii, şef şi registre permanente de partizani. Este drept că pot fiinţă partide şi cu mai puţin de trei din aceste elemente: Poate răsări de pildă, un partid fără principii, numai cu şef şi registre; un altul numai cu şef şi cu principii, — registrele ieau fiinţă numai ocazional, când şeful iea puterea; dar, în actuala organizare socială, nu se poate concepe un

partid politic fără şef. Pentru oamenii cinstiţi, ar urmà deci că un partid politic haretist să nu existe.

— «Stai! — mi-ar zice adversarii—noi combatem partidul haterist, deşi nu credem în existenţa lui, numai ca să speriem lumea, să nu cumva să se 'ngroaşe rândurile partidului liberal din care face parte d-l Haret. Toate actele lui Haret sunt făcute cu această intenţie. Tu, om al lui Haret, ştii bine că, cel puţin în acest punct, avem dreptate!»

Cât îmi vine de uşor să vorbesc, tocmai pentrucă nu sunt «omul lui Haret», după cum n'am fost până în ziua de azi şi nu sunt membru al nici unui club politic! Când m'a chemat d-l Haret în serviciul Statului la direcţia învăţământului primar, nu ştià şi nici nu m'a întrebat în ce club politic sunt. Timp de şase ani am fost colaboratorul său; tot timpul m'am simţit întreg al meu. Am avut peste trei sute de întâlniri cu d-sa în interesul serviciului şi nu i-am surprins nici o vorbă, nici o aluzie, nici un gest, nici despre mine şi nici despre cei aproape şapte mii de dascăli administraţi de mine, în ceeace priveşte politica. Cutare e bun în şcoală, cutare e mediocru, cutare e rău...; cel bun trebue dat ca pildă, cel mediocru îmboldit, cel rău încolţit. Iată preocupările şi exclusiv acestea erau preocupările d-lui Haret, ca ministru de instrucţie. Timp de şase ani, am avut ocazie să asist la întâlnirile d-sale cu grupuri de dascăli, dela cele mai numeroase, până la întrevederea cu unul singur şi nu l-am simţit că urmăreşte scopuri politice în şcoală. Să citeze adversarii un singur dascăl, dintre cei însărcinaţi de d-l Haret cu funcţii administrative şi de control, pe care l-ar fi întrebat cândva dacă şi ce fel de politică face!

Atunci de ce-i învinuit d-l Haret atribuindu-i că urmăreşte crearea unui partid? Şi pun din nou această întrebare nu pentrucă în ochii mei, crearea unui partid ar aveà în sine ceva nedemn, dar pentrucă sunt în măsură să afirm că lucrul nu-i adevărat.

Iată pentru ce:

Domnul Haret are convingere că în păturile adânci ale poporului nostru, din cauza vitregiei vremurilor, trăeşte încă o rezervă de puteri nepuse în valoare; că naţia noastră ar puteà să fie mai fericită; că în poporul nostru se găsesc, în orice moment, destule suflete curate, cari aşteaptă doar un semn de siguranţă pentru ca să se arunce în lupta pentru binele şi fericirea obştească; iar armata acestor suflete cinstite, în cea mai mare parte preoţi şi învăţători, şi-a găsit un protector în d-l Spiru C. Haret.

Câteva fapte în sprijinul acestei afirmări:

Invăţătorul A. din judeţul X. înfiinţează bancă în satul său. Primarul din localitate, învechit în zile rele, cămătar şi instrument în mâinile celorlalţi tovarăşi de meserie din localitate, îi înscenează învinuiri la care învăţătorul nici nu visase, cum dovedeşte ancheta. Ministerul cere pedepsirea primarului. Vine telegramă că localul şcoalei e devastat şi că toate uşile şi ferestrele sunt furate. De rândul acesta, în rezoluţia de intervenire la Interne, ministrul Haret adaugă: «... Cu adresa mă voiu duce eu.» Ministerul de Interne suspendă imediat pe primar; dar tot imediat învăţătorul este bătut. Ministrul Haret închide şcoala, până la restabilirea ordinei în sat şi, prin Ministerul de Interne, face răspunzătoare autorităţile administrative din judeţul respectiv. Primarul

este destituit după ancheta nouă. Dreptatea triumfă, şcoala este deschisă.

Să spue acum adversarii, dacă învăţătorul acesta ar puteà urí pe domnul Haret şi dacă nu s'a întărit în el credinţa în bine!

. . . .

Intr'o dimineaţă, la ora şapte şi jumătate, găsesc înaintea uşii de intrare a Ministerului, pe trotoar, cu hainele rupte şi cu feţele pline de vânătăi, pe soţii M. învăţători în judeţul J. Acelaş cântec: In ajun, ziua mare, erau călcaţi în picioare, de către o bandă de exploatatori din sat, pentrucă învăţătorii organizase şi obştea, legal constituită, luase în arendă moşia, din mâinele bandei, dela proprietarul absenteist. Cum au scăpat din mânile agresorilor şi-au lăsat casa, plină de copii, în paza Celui de sus, au pornit la gară pe jos şi-au venit cu trenul toată noaptea.

Erà tocmai ziua mea de lucru cu ministrul. Când lucram, bag de seamă că domnul Haret nu poate scrie rezoluţiile, din pricină că-i tremură mâna. Inţeleg îndată şi pricina tulburării sufleteşti. In antreul casci domniei sale — domnul Haret lucrà acasă cu şefii de serviciu — găsisem pe cei doi învăţători din judeţul J, pe care-i văzuse şi-i ascultase. Lasă totul la pământ, mă amână cu lucrările... numai un lucru nu-l amână: satisfacţia imediată şi complectă a învăţătorilor soţi M.!

Spue acum adversarii, dacă domnul Haret n'a întărit în soţii M. şi în obştia formată de ei, credinţa în bine şi încrederea în triumful dreptăţii!!

. . . .

In altă zi mă pomenesc cu învăţătorul N. din judeţul Z, că vine şi-mi cere permutarea. «Când mi-am ales

locul, v'am spus, domnule director, c'o să fie greu în satul V.!...» Știam ce-i acolo, în adevăr. Știam dela revizorul școlar, că administratorul moșiei din V. are obiceiul de a stărui ca postul vacant de învățător să fie mereu suplinit... de fete tinere, pe care le schimbă mereu. Candidatul N., de fel din județul Z. știà de patima administratorului și se temeà că n'o să fie primit în V. Acum, peste o săptămână dela începerea școalei, vine și-mi çere permutarea din V, unde aveà și interese de moștenire. «Nu mă primește nimeni în gazdă, nici crâșmarii, nici țăranii. Toți se tem de administrator; nici un pahar cu apă nu găsesc în sat!» — spune el, cu ochii innotând în lacrămi,— «așà că locul rămâne tot pentru suplinitoare...»

Ii spun s'aștepte acasă, până l-oiu înștiința să se prezinte tot la postul din V. Măsurile luate de domnul Haret — de prisos să le mai arăt — au vindecat pentru totdeauna pe administratorul moșiei de a petrece pe socoteala învățământului; iar învățătorul nu și-a mai cerut permutarea. Intărit-a sau nu domnul Haret credința în bine în sufletul învățătorului și a satului V.?

. . . .

Invățătorul Rușcă, din Vădăstrița, Romanați, organizează obștie și iea moșia în arendă. Exploatatorii de până atunci ai moșiei pun la cale suprimarea lui Rușcă, care e ucis, prin înjunghiere. — Să mai descriu frământarea domnului Haret, până când Curtea cu jurați — luată cu asalt de advocații cei mai vestiți din Capitală, foști miniștri, cari apărau pe autorii morali ai crimei — a dat în sfârșit verdictul de condamnare la munca silnică a vinovaților materiali și morali și la despăgubiri civile?

Urmărit-a oare domnul Haret — când se adresà advo-

caţilor, prietenii domniei sale, ca să apere înaintea juraţilor cauza unui martir — scopul de a-şi face partizani din nenorociţii de copii rămaşi pe urma lui Ruşcă?

. . . .

Să mai citez şi alte fapte, de domeniul public, cum ar fi de pildă apărarea făcută învăţătorilor şi preoţilor după 1907?

Dejà absurdul e pus în lumină!..

Sunt oare geloşi adversarii de munca domnului Haret şi se tem de faima operii sale?

Pue şi ei aceeaş muncă şi vor căpătà aceeaş faimă... la care domnul Haret n'a avut încă vreme să se gândească!

SP. POPESCU
Profesor în Bucureşti.

CUVINTE ADEVĂRATE

Acum doi ani, în urma alegerii și investirii mele ca Episcop al Eparhiei Râmnicului-Noul Severin, am văzut pe domnul Spiru C. Haret, Ministru Cultelor și Instrucțiunii, pentru că trebuià să părăsesc Capitala și să mă duc la reședința Eparhiei, spre a fi instalat ca Episcop.

După câteva cuvinte schimbate, domnul Haret m'a fixat cu privirea-i pătrunzătoare și scrutătoare și mi-a spus între altele și următoarele:

«Mi-a plăcut foarte mult, Prea Sfinte, cum ai vorbit înaintea marelui colegiu. Așà cred și eu, că trebue să se înțeleagă înalta și sfânta chemare a unui Episcop. Să se scoboare în mijlocul păstoriților; să-i cunoască și să-i îndrumeze pe căile cele bune și folositoare. Să nu rămână sat din cel mai îndepărtat colț al Eparhiei, pe care să nu-l fi vizitat și studiat de aproape. Să colinde Eparhia în lung și în lat, cu timp și fără timp, și să dea hrană duhovnicească, pentru orice împrejurare. Numai așà vom face din biserică cu adevărat cea mai însemnată instituție în serviciul poporului și al țerii; numai așà vom schimbà în bine o stare de lucruri păgubitoare și primejdioasă. Aveți un rol, pe care nu-l poate avea nimeni altul în țară; aveți sufletele în stăpânire dela naștere până la moarte. Vă urez să înde-

pliniţi acest rol mulţi şi îndelungaţi ani, călăuziţi de cele mai înalte principii creştineşti şi patriotice».

Şi mi-a spus vorbele acestea cu atâta însufleţire, în cât m'au mişcat până în adâncul sufletului. N'am simţit vreo dată o emoţiune mai puternică ca în acele momente. Vedeam înaintea ochilor pe adevăratul bărbat de Stat din epoca eroică, preocupat numai de un singur gând şi dor: înălţarea poporului şi a ţerii.......

Şi de-atunci glasul conştiinţei îmi strigă neîncetat: aveţi mare rol în ţară; gândiţi-vă la popor şi-l ajutaţi să se întărească şi să se înalţe; fiţi miloşi şi zeloşi în serviciul lui...

GHENADIE
Episcop al Râmnicului-Noul Severin.

D-L HARET ȘI PRIETENII SĂI POLITICI

Nu odată d-l Haret a fost atacat de către adversarii săi, că face politică în școală.

Urmarea logică e ca prietenii politici să nu fi fost refuzați, când se adresau fostului Ministru al Instrucțiunii, cel puțin atunci când îi cereau lucruri pe cari adversarii le socotesc drepte.

Am onoarea a fi unul dintre cei mai de aproape prieteni ai d-lui Haret; ca deputat, ca prefect, ca secretar general al Ministerului de Interne, nu am lipsit niciodată de a fi la dispoziția fostului ministru, ori de câte ori a fost vorba de o nevoe a școlii.

Cunoscând dragostea ce domnia sa îmi poartă, mi-am permis să-i cer o favoare.

Rugămintea i-am adresat-o prin doi colaboratori ai săi, buni prieteni ai mei, și mărturisesc că eram sigur că ea va fi îndeplinită.

Ceream să se admită unui elev care urmase regulat o clasă de liceu, să treacă în Septemvrie examenul de o altă clasă, ca preparat în particular. Mare mi-a fost mirarea când fostul administrator al Cassei Bisericii, amicul meu Gârboviceanu și fostul secretar general al ministerului, mult regretatul Teodoru, mi-au spus că lucrul nu se poate face.

M'am hotărît atunci să mă duc eu singur, pentru a expune cazul ministrului.

M'am dus în strada Verde, am intrat în cabinetul său de lucru. Ministrul erà cu secretarul general.

Mi-am dat toate silinţele pentru a obţine ceeace doriam. Teodoru a pledat cauza mea cu o căldură, cum numai un suflet de bun prieten poate aveà. Ministrul a rămas însă nestrămutat în hotărîrea sa, dându-mi ca suprem argument regulamentul care oprià unui elev, să treacă două clase în acelaş an.

Am plecat cu durere în suflet căci elevul, pentru care vorbisem, erà..... propriul meu copil.

Mi-am trecut pe dinaintea ochilor tot ce mă legà de d-l Haret, toate dovezile vii, puternice de dragoste şi devotament ce-i dasem, şi, faţă de atâta căldură din parte-mi, o aşà de mare răceală de matematician, care nu voià să înţeleagă cât de mult mă dureà refuzul său!

Am înnăbuşit însă în mine revolta; am chemat dreapta judecată să hotărească şi i-am rămas tot bun şi devotat prieten cu aceeaş dragoste, cu acelaş devotament; iar dacă am scris aceste rânduri, am făcut-o pentru ca să dau o pildă de felul cum d-l Haret ştià să refuze pe cei mai de aproape ai săi, chiar atunci când erà vorba, nu de a respectà o lege, ci numai un regulament.

N. N. SĂVEANU.

E SECTAR D-L HARET?

Una dintre cele mai repetate învinuiri, ce se tot aruncă d-lui Haret de către adversarii domniei sale politici, este aceea, cum că d-sa ar fi un sectar în politică, că a lucrat și lucrează așà fel, încât vrea să prefacă în agenți ai politicei liberale pe preoți, pe învățătorii de toate categoriile și pe toți funcționarii ce depind de Ministerul Instrucțiunii și al Cultelor.

Pe cât am putut cunoaște și eu pe d-l Haret, pot afirmà cu cea mai deplină convingere, că o mai nedreaptă învinuire, decât cea, care atât de repetat se aruncă d-lui Haret, nici că poate fi.

Și mă grăbesc să documentez această afirmațiune a mea.

De regulă, eu totdeauna am spus fără perdeà aceea ce am cugetat. Cu ocaziunea discuțiunii prin presă și a votării legii Consistoriului superior bisericesc, în diferite ocaziuni, mi-am arătat și eu părerile mele, fără să le impun nimănui. Am spus, de pildă, că legea aceasta nu-i tocmai potrivită cu obrazul nostru. Aceasta nu din motive dogmatice ori canonice, fiindcă eu am credința că Dumnezeu nu se clatină din înălțimea tronului său și nici pământul nu se sgudue din temeliile lui, dacă eu aș purtà pălărie în locul comânacului lui Mavrogheni,

ori voiu purtà barba, părul şi hainele ceva mai scurte decât se purtau acum câteva sute de ani în urmă, sau voiu îndrăznì să merg drept ca oamenii, iar nu târîndu-mă în patru labe ca dobitoacele, înaintea P. P. S. S. Arhierei, Episcopi ori Mitropoliţi. Ci cu totul din alte motive. Şi anume, pe vremea aceea, eu aveam credinţa cum că preoţimea noastră încă nu e pregătită prin cultură serioasă, ca să-şi poată da seama şi să profite în folosul Bisericii de puterile ce-i dau noua lege, fiindcă numărul preoţilor, cu adevărat luminaţi şi conştii de însemnatul lor rol, este de tot mic, de oarece marea majoritate a licenţiaţilor noştri în teologie, trecând pela teologie, de toate or fi învăţat ei acolo, dar numai teologie, dragoste de apostolat şi de biserică n'au învăţat. Şi licenţiaţii în teologie n'au ajuns decât numai acei ce nu s'au înscris la facultatea noastră de teologie, care a ajuns un fel de fabrică de teologi, după cum Diiul erà odată fabrică de popi româneşti. Şi-mi dam cu părerea — atunci negreşit — că dându-se unor astfel de puţin pregătiţi preoţi o astfel de lege, tocmai bine şi moale n'o să fie Bisericii noastre. Credeam de pe atunci că o să avem scandal în biserică. Dar e vorba de ce credeam eu atunci.

Şi tot atunci oarecine—mi s'a spus de un prieten al meu — şi-a alergat gura şi ar fi spus d-lui Haret, cum că eu sunt în contra legii Consistoriului şi că nu am candidat la acest Consistoriu pentrucă, fiind ucenicul d-lui Iorga, am fost oprit de dânsul să candidez. Aflând aceasta, am scris d-lui Haret, arătându-i vederile mele şi motivele ce m'au împiedicat de a candidà. Şi d. Haret mi-a răspuns, prin scrisoarea olografă din 7 Iulie 1910, dată din Valea Călugărească, textual:

«E adevărat că am fost surprins şi mâhnit că S. T. nu ai candidat pentru Consistoriu, pentru că dorinţa mea erà ca într'însul să intre numai preoţii cari s'au distins mai mult în toate direcţiile şi e posibil să fi exprimat îndoeala dacă nu cumva această abţinere a S. T. nu ar provenì din cauză că ai fi opus din principiu acestei instituţii, dar la d-l Iorga nu m'am gândit de loc.

«De altfel chiar dacă S. T. ai fost opus ideii Consistoriului, sau dacă ai urmà vederile d-lui Iorga, te asigur că aceasta nu te-ar micşorà de loc în stima mea, care este întemeiată pe faptele, iar nu pe opiniunile intime ale S. T.».

In faţa acestor rânduri, scrise şi subscrise de d-l Haret şi adresate unui preot de sat, cari cuprind declaraţia d-sale categorică că nu preţueşte şi nu stimează pe oameni după opiniunile lor publice, ci după fapte, cred că orice multă vorbă e de prisos, spre a se dovedì că d-l Haret un numai că nu e un sectar politic, ci din contră, un bărbat cu vederile cele mai largi cari pot fi.

Am credinţa neclintită, că, atunci când ni se va ridicà de pe ochi ceaţa groasă a urilor personale şi patimile politice, vom puteà vedeà clar cât e de măreaţă şi de uriaşă opera d-lui Haret şi cu câtă dibăcie a lucrat acest ales bărbat de stat al neamului nostru pentru desrobirea economică şi luminarea mult oropsitului nostru popor. Se va puteà vedeà atunci, că, pentru poporul de jos, nimeni înaintea d-sale n'a lucrat şi n'a izbutit mai mult decât sectarul acesta, cum i se zice, şi mult hulitul şi bârfitul acesta, cum i se face. Nici marele Kogâlniceanu n'a făcut pentru poporul de jos, cât a făcut sectarul acesta, d-l Haret. Noi o credem pentrucă o vedem şi

mai târziu o vor crede-o toţi, pentrucă o vor vedeà. Şi se vor închinà înaintea sectarului, azi atât de hulit.

Iar până atunci să rugăm pe Dumnezeu, ca să ne mai trimeată cât de mulţi sectari ca d-l Haret.

PREOTUL TEODOR BĂLĂŞEL
Comuna Ştefăneşti, judeţul Vâlcea.

PRINOS

Istoria unui popor este istoria oamenilor mari ai acelui popor. Oamenii mari însă apar cu greu. Unii au de luptat mult, trebuind întâiu să dreagă ce-au stricat alţii şi numai apoi să continue pe drumul drept destinele poporului lor. Aceştia trebue să lupte şi cu îndărătnicia unora ce ţin morţiş la unele stări de lucruri învechite şi deci să lupte şi cu lipsa de continuitate în acţiune.

In rândul acestora este şi d-l Spiru C. Haret. Un adânc cunoscător al poporului românesc şi un fanatic apărător şi sprijinitor al celor mulţi şi umili, înzestrat cu o putere de muncă excepţională, d-l Spiru C. Haret şi-a făcut un apostolat din demnităţile pe care le-a ilustrat cu prisosinţă. Datoria se poate face în diferite chipuri. Felul în care şi-a făcut-o şi şi-o face d-l Haret poate servì de pildă tuturor acelor ce se vor perindà pe la departamentul Cultelor.

Toată nădejdea şi-a pus-o în învăţători. Ieşiţi din mijlocul poporului şi întorşi în mijlocul lor, cunoscând şi voea şi nevoea fraţilor lor dela sate, putând să aibă prin felul acţiunii lor o influenţă covârşitoare în bunul mers al satelor, nici că se puteà o mai fericită alegere. Şi de unde până mai acum vreo 15 ani cei mai de seamă învăţători ai noştri erau arătaţi ca oameni cu

«idei subversive», ca «stricători ai ordinei publice», ca oameni «cu gânduri viclene», *numai* pentrucă nu se găsise nimeni care să vadă şi să priceapă gândurile lor,.. astăzi când s'a dovedit că «ideile lor subversive» nu erau altceva decât încercări izolate de şcoli de adulţi, în care să se tălmăcească viitorului cetăţean ce drepturi şi ce datorii are, ori să-l deprindă a cultivà bucata lui de pământ mai omeneşte, ori să-i vorbească de chipul cum ar scăpà de sărăcie cu puţină sforţare; când s'a dovedit că «stricători de ordine publică» nu erau alţii decât cei ce vedeau în cetăţeanul de mâne pe omul conştiincios, care să nu îngenuche înaintea oricărui strângător de găini de prin sate şi că «gândurile lor viclene» nu erau altele decât aducerea la îndeplinire a maximei «uniţi-vă puterile şi veţi fi tari», astăzi învăţătorimea graţie sprijinului dat de d-l Haret este un *corp puternic* în această ţară, lucru pe care ar trebuì să-l înţeleagă şi cei cari se fac că nu pricep. Astăzi vieaţa satelor a apucat pe o cale de schimbare; în multe părţi s'a şi efectuat această schimbare — ce numai poate fi oprită nici prin ordine, nici prin jandarmi: mişcarea de reînviere erà şi este o *necesitate a vremii* —lucru iarăş care ar trebuì să se înţeleagă şi de cei ce nu cunosc vieaţa satelor decât din automobil. Astăzi săteanul te măsoară mai sigur, te cântăreşte cum trebueşte cântărit, după greutatea ta. Săteanul este la adăpostul băncii şi al şcolii. Nu mai poţi, — chiar de-ai vrea — să loveşti nici în bănci, nici în obştii, pentrucă atunci loveşti chiar în vieaţa satelor. Nu vei puteà nici să scoţi pe învăţători din acţiune cu gândul de a lovì în instituţie, pentrucă în chip indirect *tot* învăţătorul le

va conduce. Astăzi conştiinţa la vieaţa cetăţenească a început a se trezì pe la sate.

Şi când starea materială a celor mulţi s'a îmbunătăţit prin scoaterea lor din ghiarele cămătarilor, şi când în mintea sătenilor li s'a sădit şi li se sădeşte scânteia unei vieţi mai omeneşti, mai demne, cărui Român bun nu i se umple inima de bucurie? Şi care Român iubitor de rennoirea neamului său nu priveşte cu dragoste la această prefacere în bine a vieţii satelor? Dacă în învălmăşagul luptei de «scoală tu, să şed eu» se vor mai găsì de acei cari să vadă în alungarea întunerecului şi a mizeriei din vieaţa satelor, o greutate de a ţineà încă în frâu «gloata», dacă s'ar mai găsì de cei ce cred că săteanul trebue să rămână încă un copil orb purtat de mâni, suntem bucuroşi că-i contrabalansează cei ce întrezăresc în viitorul acestui neam, ţărani luminaţi, stăpâni pe ei, cari să ajungă să voească, şi să ştie ce să voească.

Avem datorie de înaltă recunoştinţă pentru adevăraţii părinţi ai acestui popor. Şi suntem măguliţi când din vreme în vreme le putem arătà dragostea noastră, poate singura răsplată ce le-o putem da. Il am înaintea ochilor mei pe d-l Spiru. C. Haret: înţelept, cumpănit, cu durere de cei cu palmele bătătorite, muncitor neobosit, drept în cugetul său, hotărît în fapta sa, om care n'a ştiut ce-i ticna, pentruc'a pus grija ţerii sale mai presus de orice, hărţuit de adversari — poate cel mai hărţuit dintre toţi miniştrii pe care i-a avut Instrucţiunea Publică—tocmai pentrucă a ţinut din răsputeri la crezul său, drept cu cei drepţi, neiertător către cei ce umblă cu vicleşug, îndurător către cei pocăiţi. Domnia sa poate privì în urmă cu seninătate şi înainte cu încredere.

Cea mai mare cinste ce mi s'a putut face, mie institutor, este să aduc prin aceste rânduri prinosul meu de recunoştinţă ilustrului profesor şi neobositului bun Român, care a încăruntit muncind o muncă rodnică. Nu pot zice altceva în aceste clipe de înălţare sufletească decât: Dumnezeu să-l înzilească şi să-i dea încă puteri de muncă pentru fala poporului românesc.

C. STAN
Institutor în Tg. Neamţu

UN TRANSFORMATOR DE SUFLETE

Eram băeţandru pe atunci. In cursul superior al liceului din Iaşi începusem a prinde legătura dintre vieaţa reală şi învăţământul ce ni se predà. Un imbold puternic sufletesc ne îndemnà să citim mult în toate direcţiile şi în afară de programul şcoalei. Odată cu aceasta un dor neastâmpărat de a propoveduì ceia ce ştiam, tuturora. Când de vacanţe mă întorceam acasă in satul nostru, făceam roată sătenii în jurul meu, şi cu un băţ desemnând pe pământ le arătam forma ţărilor şi cursul apelor, cu un ghem de cânepă şi o luminare le arătam forma şi evoluţia pământului pentru a produce ziua şi noaptea, iar porcul de crăciun erà cel mai binevenit element pentru studiul anatomiei şi fiziologiei elementare.

Cu toată autoritatea mea de învăţat din sat, şi cu tot creditul larg ce se da spuselor mele, cu greu intrau aceste noţiuni în mintea auditorului meu. Pricina o înţelegeau ei singuri. Le trebuià lucrare pregătitoare pentru aceasta. Ori ei în loc de şcoală primară făcuseră «boeresc», pe vremuri. Dar boerescul a trecut, copiii lor nu-l mai făceau, însă şcoală nu aveaù nici în această epocă de civilizaţie a ţărei.

Mişcat de nedreptatea ce se făceà satului, m'am hotărît să adun pe toţi locuitorii şi să-i determin a cere

Ministerului să le facă şcoală în sat. După ce în cea mai frumoasă caligrafie le-am compus o jalbă în care arătam că, satul e mare şi cu mulţi copii, că e depărtare întinsă între el şi alte sate cu şcoli, şi că e păcat să crească în neştire atîtea rânduri de copii, am trimis hârtia la Bucureşti şi am aşteptat. Aşteptat a fost încă 20 de ani, şi şcoală tot n'au avut locuitorii din satul nostru.

Mai pe urmă am văzut eu, că boala asta erà pretutindeni, că ceea ce e mai esenţial pentru un popor, cultura minţei şi a sufletului este cu desăvârşire lăsat în părăsire în populaţia rurală.

Iar când în 1907 întâmplările m'au adus în capul judeţului Fălciu, mi-am dat de-a binele seamă că peste 40 de sate, adecă a 3-a parte din total, n'au nici şcoală, nici învăţător, şi că în totului tot în întreg judeţul, dacă erau 10 localuri de şcoală cari să merite acest nume.

Şedeau copiii în bojdeuce joase şi umede, fără fereşti şi fără uşi, învăţând câteva slove, dar ruinându-şi sigur sănătatea. Nici o mirare dar că aşà de puţini copii frecventau şcoala şi că aşà de puţini ştiutori de carte se numărau prin sate.

Cu sprijinul puternic moral al d-lui Haret, şi cu înlesnirea materială procurată numai prin existenţa aşezămintelor de d-sa organizate, ca prin farmec s'a schimbat în 2 ani faţa judeţului. S'au înmulţit numărul învăţătorilor cu mai bine de 40, s'au clădit localuri de şcoală mai bine de 30. In fiecare sătişor este câte un reprezentant cât de slab al culturei, în fiecare comună câte o casă albă, mare, frumoasă, cetăţuie a luminii, «cunună a satului» cum ziceau înşişi ţăranii.

De-ar fi numai atâta, şi conştiinţa m'ar îmboldì ca

în numele miilor de părinți și miilor de copii ai județului să aduc prinosul meu de laudă și de recunoștință omului prin al căruia ajutor s'au făptuit atâtea lucruri.

Dar cu toate că această mișcare de intensificare și de extindere a învățământului rural, a fost generală în toată țara, cu toate miile de localuri higienice clădite, și de posturi noui înființate, sub imboldul d-sale, nu acesta este meritul cel mare al d-lui Haret, nu aceasta îl va face nemuritor și vrednic de respectul tuturor Românilor.

Căci la urma urmei, cu mai multă tenacitate, cu mai multă bunăvoință și cu cevà pricepere, fiecare din succesivii Miniștri ai Școalelor, ar fi putut săvârșì această operă. Nu socot să se mai găsească în timpurile prezente vr'un om de stat la noi, care să tăgăduiască importanța învățământului rural și inferioritatea în care ne aflăm, cum și căile ce trebuie de urmat.

Originalitatea, valoarea operei d-lui Haret stă în aceea că d-sa a dat școalei rurale *suflet,* i-a *dat demnitate, a înălțat-o!* Aici este partea sa pur personală, rezultată din sufletul său sever, demn, moral, profund democratic. Această înviorare atât de necesară școalei și conducătorilor ei, n'o puteà s'o deie nimeni altul, ci numai d-sa. Prin aceasta și-a consfințit titlul de glorie nu numai în școala română, ci în vieața națională a neamului. Să mă lămuresc:

Cu toată organizarea noastră în formă, liberală și democratică, sufletul organizării, fondul raporturilor dintre om și om, obiceiurile sunt tot primitive, feudale. In locul vechilor boeri, e biurocrația mică și mare de stat, cu toate defectele vechei clase stăpânitoare și fără nici o calitate a aceleia.

In această legătură de raporturi bietul învăţător rural, era considerat ceva mai mult ca un vătăşel, privit din înălţime dispreţuitoare de cei din oraşe şi de cei din sate. Rău plătit, neluat în seamă, cuvântul lui nu avea autoritate, acţiunea lui n'aveà radiere înjuru-i. De aici slabul efect şi didactic şi social al învăţătorimii, înainte de apariţia d-lui Haret.

Când pe ici pe colo se ridicà vreunul independent care căutà să valoreze şi să aplice idei noui, îndepărtarea îngăduită de lege îl aruncà în 24 de ore la alt capăt al judeţului ori al ţării. Să se mai încumeteze vreunul să-l urmeze!

Atunci, în mijlocul acestor raporturi feudale dintre oameni, în mijlocul acestei umiliri degradante pentru un întreg corp de educatori ai marilor mase, apare un om, care ca ministru, îi consideră de oameni, de egali, îi respectă, le vorbeşte ca la semen, îi încurajază, şi-i îndeamnă în acţiunea lor.

Modestul învăţător de sat prăfuit şi neluat de nimeni în seamă, stă acum de vorbă şi corespunde cu ministrul său, care direct îl sfătueşte şi-l îndreaptă.

Dela un capăt la altul d-sa cutreeră ţara, observă, vede, aude, studiază. Pe toţi îi cunoaşte şi toţi îl cunosc acuma. Când nu poate merge, scrie direct dascălului de sat şi nu unuia, ci la mii şi mii. Am fost adânc impresionat când în unul din satele de munte unde eram medic de plasă, învăţătorul cu lacrămi în ochi de entusiasm şi înălţare, îmi arătà scrisoarea dela propriul său Ministru! Câtă putere de muncă, ce curaj în luptă i-au dat acele rânduri din scrisoare, am judecat-o după influenţa ce eu însu-mi am încercat-o: am plecat la lucru mai cu aprindere, mai cu încredere.

Prin această acţiune intensă şi continuă, fiecare dascăl în parte s'a schimbat, a devenit mai *om*, mai demn, iar corporaţia învăţătorilor s'a simţit organizată, cu creer şi cu nervi, nu haotică, s'a simţit o forţă puternică, ale cărei rezultate au şi început a străluci. In mai puţin de 10 ani, răsar ca din pământ băncile populare, obştiile săteşti, grădinile de cultură, şcolile de adulţi, corurile săteşti şi toată această bogată activitate extra-şcolară, întreagă operă a d-lui Haret şi pentru care a fost atât de combătut.

Da, acele mii de răvaşe, scrise cu propria sa mână, au făcut mai mult decât o lege, mai mult decât o revoluţie, ele au deşteptat o conştiinţă şi au luminat un popor prin trezirea sufletelor conducătorilor lui fireşti.

De acum înainte modestul şi timidul învăţător de altădată care se uità sfios la ce va zice «cuconul» când va face bancă în sat, va păşì îndrăzneţ şi sigur căci la ureche îi vor răsunà cuvintele acestui mare om a cărui imagine o poartă în inimă. Cel care a început să organizeze obştii, grădini, coruri, cel care a început să se mişte, să agite, să lumineze, din vorbele şi scrisele d-lui Haret s'a înfruptat, din sufletul lui a primit împărtăşanie.

De acum înainte şcoala nu va fi numai un necaz pentru copiii mici, ci o probă şi un model practic în vieaţa reală. Săteanul va începe a nu se uità numai la cer şi la boer, ci, cu mai mult folos a se sprijinì pe sine însuşi, a privì la puterea ce le dă întovărăşirea între ei.

O epocă nouă a început; epoca de consolidare culturală şi materială a maselor poporului.

La baza largă a acestui edificiu ce va fi măreţ în

viitor, d-l Haret a fost cel mai iscusit maestru, a întrebuinţat mistria cea mai bună şi cel mai bine. Prin ce taină a putut omul acesta să înfăptuiască această revoluţiune?

Prin calităţile sufletului său şi prin metoda sa. D-l Haret este un democrat, un sincer democrat. La d-sa teoria iubirei poporului merge mână în mână cu imboldul inimii sale, cu pornirea sufletului său. D-sa ştie şi simte că pe cei cari vrei să-i guvernezi, trebuie întâi să-i înţelegi şi să-i iubeşti.

Metoda sa, e cercetarea la origine, venirea în contact cât de des şi cât mai mult cu poporul pe care îl conduci. Datorită acestei metode îl socot pe d-sa ca unul din cei mai bine documentaţi oameni politici, asupra nevoilor reale ale ţărei.

Contactul său cu învăţătorii, cu populaţia rurală n'a avut de bun numai ridicarea acelora, ci a mai avut o parte, aceia de a-l documentà exact pe d-sa.

Să nu fie deci de mirare, că d-l Haret a organizat şi întemeiat unde erà nevoie şi şcoli bune de meserii, şi şcoli bune de viticultoră şi de agricultoră.

Şi iar să nu fie de mirare că în complicata chestiune ţărănească d-sa a avut vederi atât de clare şi a preconizat măsuri atât de practice şi de utile.

Ca un mare patriot şi un adevărat om de stat, d-sa a îmbrăţişat vieaţa poporului în toate direcţiunile, a adus îmbunătăţiri şi a dat îndreptări nouă pretutindeni.

Pentrucă a văzut exact, pentrucă a simţit şi conceput exact, de aceea a fost totdeauna hotărît şi clar.

Şi tot pentru aceea a impus, a fost luat drept simbol şi atacat cu ultima energie de către adversari. Atacuri meritate, pentrucă nimeni n'a dus mai cu energie şi mai

cu preciziune lupta împotriva ignoranții și a sărăciei pe cari adversarii săi o apără, bine înțeles pentru mase.

Atacuri condamnabile pentrucă nimeni mai bine ca d-sa n'a înfățișat în aceste din urmă decenii idealul democratic realizabil, nimeni mai mult ca d-sa n'a împins țărănimea către un grad de mai multă cultură, mai multă chibzuință și bogăție, mai multă conștiință și cunoștință de sine.

Pentru această țărănime mai ales, persoana d-lui Haret trebue să fie așezată printre cele mai scumpe nume. Și dacă astăzi muncitorul uriaș și tăcut al culturei nu e știut în fiecare colibă țărănească, dacă în această carte nu va figura nici o gândire și simțire de a acelora pentru care a lucrat, mâine, când poporul se va trezì și se va uità înapoi pentru a-și vedeà luminătorii cei dintâi, toți din toate părțile se vor descoperì cu respect și admirație înaintea d-lui Haret.

Dr. N. LUPU.

SPIRU HARET, «REVOLUŢIONARUL»

In puţinele cuvinte ce-mi pot fi îngăduite aici, nu voiu vorbì despre d-l Spiru Haret ca organizator al învăţământului şi ca om politic. Desigur alţii îşi vor spune cuvântul în această privinţă cu mai multă competenţă. Dar numele acesta nu va străluci în istoria vieţii noastre publice numai prin opera, dacă pot spune aşà, *profesională* a d-lui Spiru Haret.

Acest *profesor* şi acest *ministru* are şi alte titluri la recunoştinţa neamului cari, în împrejurările speciale ale ţerii noastre, au o însemnătate deosebită.

De multe ori s'a făcut istoria adâncilor transformări suferite de ţara noastră în ultima jumătate de veac. In adevăr, în locul unor quasi-provincii turceşti, «asiatice», s'a ridicat un stat înzestrat cu toate instituţiile apusene, un stat «european».

Dar cele mai mari prefaceri politice şi legale rămân în todeauna o aparenţă înşelătoare, dacă nu sunt însoţite sau urmate de o transformare corespunzătoare a *moravurilor,* a apucătorilor, a însuş felului de gândire.

Nu pot analizà aici condiţiunile în cari transformările şi revoluţiunile în moravuri pot precede sau determinà schimbări în instituţiunile politice şi în normele juridice, sau în cari, dinpotrivă, aceste instituţiuni şi norme apar

ca un punct de plecare în evoluția moravurilor. Puține chestiuni în sociologie provoacă discuțiuni mai aprinse.

In această privință însă vieața noastră publică este dominată de un fapt covârșitor: contrazicerea flagrantă între instituțiunile și moravurile noastre, care contrazicere, la rândul ei, e provocată mai ales de groaznica izolare a satelor.

Dincolo de barierele orașelor noastre greu poate răsbate întreaga atmosferă a vieții publice de stat «european». Mai este nevoe să insist asupra acestui adevăr?... Vieața celor ce vin de pe «cellalt tărâm», din orașe, spre a pune în mișcare în umbra satelor, diferitele ruaje ale statului «european», se prezintă prea adeseori ca o sumbră tragedie; dacă ei, bineînțeles, prin firea lor chiar, nu se simt acolo la largul lor, în sensul în care se ilustrează atâția triști eroi ai politicii coloniale din Africa...

Și din toate elementele, pe cari orașele le aruncă în sate, cel mai numeros și poate cel mai interesant sunt elevii școalelor noastre normale.

Șase ani de zile în mijlocul unui oraș mare, cu toată atmosfera lui europeană»; Pestalozzi și Herbart; repetitoare și dormitoare spațioase; lumină electrică, calorifere, băi și lavoare — *le dernier cri* al igienei și esteticei . . . . .

Și apoi . . . o existență «africană»! Nu vorbesc de condițiunile materiale. Acestea se cunosc: până eri—80 sau chiar 40 lei pe lună, adesea frig și foame, aproape în totdeauna durerea neputinții de a da copiilor o creștere mai bună. Dar bietul ucenic al lui Pestalozzi și Herbart e silit să-și exercite apostolatul, veșnic expus fulgerelor prefectului, subprefectului, primarului, notarului, jandarmului, și chiar ale crâșmarului, și, dacă nu

are noroc omul, și înțepăturilor otrăvite ale vreunui prea cuvios părinte, meșter în denunțări calomnioase. Nă mă mai opresc asupra proprietarului sau arendașului vecin, pentru cari, adesea, orice intrus de pe «cellalt tărâm» pe moșia lui apare dela sine, ca un «răzvrătitor» și un «socialist»..... Pentru toți aceștia, la țară, constituția însăș e o scriere «subversivă»!

Și acestui *rob,* Spiru Haret a știut să-i vorbească nu ca ministru, «șef al școalelor» ci ca *om,* ca *cetățean,* ca *Român,* și, intrând în relații personale și directe cu el, să trezească în inima lui conștiința demnității omenești, să-i insufle mândria înaltei sale misiuni sociale și naționale, chemându-l la munca *comună* pentru cultura și propășirea neamului, și ridicându-se el însuș, ministrul, ca protector și scut împotriva tuturor urgiilor.

Nu am în vedere aici, așà numita «activitate extrașcolară» în sine, cu toată imensa ei însemnătate (despre aceasta sper că vor vorbì alții), ci efectul ce l-a avut ea—mai ales mulțumită metodei întrebuințate — asupra *sufletelor* și asupra *moravurilor.*

Un nenorocit «dascăl», «belfer» de țară, fiu de țăran, «mojic» și el, cu toți cei șase ani trăiți la târg sub egida lui Pestalozzi și Herbart, nu însemnà nimic în fața Olimpului administrativ dela sate. Dar factorul cel mai de seamă al unei organizațiuni vii, care își afirmă prin sine însă și puterea ei, simbolizată în această formidabilă cifră de 80.000.000 adunate ca prin minune, — al unei organizațiuni, care se întrețese cu toate manifestările vieții economice și culturale ale satelor, care crește dintr'o zi într'alta cu repejune amețitoare, care apare ca o închegare spontanee a lumii sătești însăș: acesta se afirmă ca o *forță* în fața tuturora. Și chiar

în ochii săi proprii el se ridică *deasupra* stăpânilor de eri ai satului...

Astfel se pune *începutul* unei adevărate revoluţiuni, şi cu consecinţe incalculabile, în însuş felul de a simţì şi a gândì al unui element însemnat dela ţară, începutul unei revoluţiuni *europene* în moravuri.

Cred că «activitatea extraşcolară» a fost atât de mult atacată mai cu seamă în vederea acestui efect revoluţionar al ei în vieaţa sufletească a satelor.

Din acest punct de vedere, d-l Spiru Haret nu se va puteà apărà de numele de revoluţionar.

Dar istoria, poate tocmai pentru această încercare, îndrăzneaţă în împrejurările actuale, îi va decerne cea mai frumoasă cunună.

C. STERE
Profesor universitar

CE A FĂCUT D-L HARET PENTRU ŞCOALA PRIMARĂ

Dacă numele d-lui Haret va rămâneà legat deapururi de istoria învăţământului român în genere, este însă o ramură care-i datoreşte mai mult decât celelalte: este învăţământul primar.

Inceputurile acestui învăţământ — ca şi ale şcoalei româneşti în genere — au fost pline de greutăţi şi cu puţine rezultate. Dacă ne vom raportà în special la Moldova, pentru care avem la îndămână mai multe documente, vom vedeà că, cu toată lupta lui Asachi, cu toată stăruitoarea conducere a lui A. Treb. Laurian, în anul 1860 bugetul statului prevedeà întreţinerea a *41 de şcoli săteşti* existente şi proiectà înfiinţarea a *10 şcoli nouă,* iar în oraşe erau 51 de şcoli, din cari 31 şcoli primare de băieţi, iar 20 de fete. Nu ni se arată numărul persoanelor cari predau în aceste şcoale, dar ştim dintr'un buget ulterior că în sate «fiecare şcoală aveà un învăţător», deci: *51 învăţători în Moldova*. Peste doi ani, în 1862, funcţionau 64 şcoale săteşti cu 64 de învăţători şi 62 şcoale urbane.

După unirea definitivă, bugetul comun pe 1864 ne arată un total de 2.667 de şcoale săteşti, din cari 2.096 funcţionau în acel an în Ţara Românească, când în

Moldova se numărau numai 71 şi se proiectà înfiinţarea chiar atunci a *500 de posturi* de gradul al doilea. Această creştere enormă într'un singur an se explică prin înapoierea extraordinară în care se află învăţământul rural în Moldova faţă de cel din Ţara Românească.

Progresele învăţământului rural au fost şi sub imperiul legii din 1864, care pusese principiul obligativităţii, destul de *neînsemnate* faţă cu progresul general al ţerii şi cu creşterea poporaţiei; căci bugetul pe 1877 ne arată 480 învăţători normalişti, 1.300 de înv. nenormalişti şi 120 de posturi create din nou, în total 1900 de posturi faţă de cele 2.667 din 1864 şi faţă de 587 de institutori pentru şcoalele urbane în acestaş an. După răsboiu numărul învăţătorilor rurali se ridică — în 1885—86— la 2.082 (dar şi 817 institutori pentru oraşe).

Pe vremea aceasta venind d-l D. Sturdza ca ministru al instrucţiei, d-l Haret ocupă funcţiunea de secretar general (1885—1888), după ce fusese inspector general al şcoalelor, şi se sileşte a cunoaşte de aproape nevoile întregului învăţământ şi deci şi ale şcoalei primare. De acuma îmbunătăţirile învăţământului primar sunt mai mari şi mai importante, dar numai dela 1897 se începe era cea nouă a desvoltării acestei ramuri a învăţământului public.

* * *

Negreşit, multe şi însemnate reforme se făcuse de unii din miniştrii din trecut; dar greutăţile financiare prin cari trecuse ţara, nevoile ei de reorganizare în toate direcţiile activităţii publice şi mai ales schimbările dese de miniştri, cari împiedicau pe cei stăruitori de a urmări punerea în practică a unui plan bine studiat, toate

aceste și alte împrejurări făcuse ca învățământul primar să fie într'o stare puțin mulțumitoare.

Noua perioadă care începe cu anul 1897, când d-l Haret devine ministru al Instrucției, este, pentru învățământul primar, o perioadă de mare desvoltare. Am citit articole și convorbiri ale unor persoane pe cari patima politică le împiedică de a recunoaște adevărul, cari, punând înainte ceeace este învățământul primar în alte țeri, repetând chiar deziderateIe exprimate de d-l Haret de câte ori a vorbit de lipsurile școalei primare, găsesc că nu s'a făcut nimic în această privință. Este o profundă eroare. A judecă opera cea mare a d-lui Haret după ceeace și-a propus d-sa însuș ca ideal, este a greșì cu neștiință sau cu rea credință; ea trebue judecată *după rezultatele obținute față de trecut*. Și din acest punct de vedere socotesc că oricare va cercetă lucrul cu nepărtinire va recunoaște că rezultatele sunt *strălucite*.

Să se observe următoarele date pe cari ni le oferă statistica școlară:

In 1864 sunt 2.667 de școli rurale; în 1893—94 (când se face o nouă lege a învățământului primar) avem 3.149 de școli; deci *o creștere de 482 de școli în timp de 29 de ani*. In 1896—97, când d-l Haret vine ministru întâia dată, găsește 3.446 de școli și lasă în 1909—1910, când părăsește ministerul, 4.695 de școli, *adică în 12 ani* (din cari 9 ai ministerului său) *o creștere de 1.249 de școli.*

Invățătorii sătești se înmulțesc sub imperiul legii din 1864, în acelaș interval de 29 de ani, dela 2.667 la 3.629, adică cu 962, pe când între 1896—97 și 1909—1910 dela 4.085 la 6.460 creșterea este de *2.375 în 12 ani.*

Iar frecuentarea şcolarilor din sate se urcă dela 129.283 elevi regulaţi în 1896—97 la 338.211 elevi regulaţi în 1909—1910, adică trec peste îndoit.

De asemenea tinerii săteni cari absolvă studiile primare ajung dela 6.880 în anul 1896—97 la 26.992 în 1909—1910.

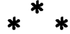
Şi rezultatul general e că nivelul cultural al ţerii a crescut. Statistica din 1909, cu toate imperfecţiile ei, arată că, dintr'un număr de 5.047.342 persoane în etate de peste 7 ani avem :

Neştiutori de carte	3.060.360 persoane	
Ştiind citirea şi scrisul . . .	964.383	1.986.982
Urmând şcoala primară . .	478.564	
Absolv. de şcoală primară .	437.322	
Cu şcoală super. celei primare	106.713	
	5.047.342	

Adică 1.986.982 ştiutori de carte din 5.047.342 locuitori cercetaţi prin recensământ. Ce departe suntem de ce ar trebui să avem ! Dar cât avem este în cea mai mare parte opera d-lui Haret. Şi dacă comparăm această sumă care ne arată un procent de 39,4 ştiutori de carte — cu situaţia din 1899, când serviciul statisticei generale a statului a făcut recensământul şi când se constată 22 % ştiutori de carte din populaţia totală a ţerii — **vedem o creştere de 17 %**. Iar dacă ne raportăm numai la poporaţia rurală avem o creştere şi mai mare : în 1899 se socotiau 15,2 % ştiutori de carte, în 1909 avem 34,7 %, adică o **creştere de 19,5 %**. Cu alte cuvinte, în aceşti 10 ani cât a fost d-l Haret ministru mai toată vremea, s'a îndoit numărul sătenilor ştiutori de carte.

Avem deci dreptul să socotim că suntem cu învăţământul primar *în plin progres*.

Acest progres nu se datoreşte numai mersului natural al lucrurilor, numai creşterii normale a populaţiei şi a bugetului ; el se datoreşte mai ales măsurilor înţelepte pe cari ministrul Haret le-a luat în toate ocaziile, se datoreşte ochiului neadormit al aceluia care şi-a făcut din înaintarea stării culturale a poporului nu numai o doctrină de guvernământ, dar un crez al său personal. Sufletul lui întreg este prins de această preocupare şi nenumăratele piedici şi motivele de descurajare, pe cari le cunoaştem cei ce am avut onoarea să stăm aproape de dânsul, nu i-au înfrânt niciodată voinţa care da totul la o parte pentru a izbândì în această luptă pe care a socotit-o drept ţinta supremă a vieţii sale.

Voiu arătà acì pe scurt cari au fost cele mai de căpetenie din aceste măsuri şi ce consideraţii de principiu, ce idei directive le-au provocat.

D-l Haret a fost totdeauna învinovăţit de adversarii săi politici că s'a uitat prea mult la amănunte, că a voit să ştie prin sine însuş toate lucrurile şi nu s'a mărginit să emită idei generale pe cari — după ce le va fi fost desvoltat într'un discurs parlamentar ori ocazional — să le lase în seama oamenilor şi împrejurărilor. Pentru mine — şi pentru mulţi — acì stă marele său merit. Metoda aceasta de lucru poate să aibă inconvenientele ei, poate să obosească peste măsură pe cel ce o practică, poate să facă pe unii din colaboratori să vadă o umbră de neîncredere, dar ea are două mari foloase : întâiu, că un spirit superior cunoscând toate detaliile în tot minutul,

poate mai lesne generalizà cu temeiu și cu putință de izbândă; al doilea, că munca neîntreruptă a șefului este cel mai puternic îndemn pentru toți cei ce stau sub ordinele lui. Oricine a cunoscut mersul trebilor învățământului, va mărturisì că în vremea când d-l Haret a fost ministru, suflà totdeauna un vânt de încordare a silințelor tuturor pentru lucru.

Odată ce s'a admis într'un stat principiul obligativității învățământului primar, decurge dela sine obligația pentru acel stat de a aveà atâtea școale și atâția învățători câți trebue pentru toți copiii în vârstă de școală In cele mai multe state europene sarcina învățământului primar o poartă comunele. La noi — pentru cuvinte ce nu e locul a desfășurà acì — s'a luat pe seama statului plata corpului didactic, lăsându-se partea materială pe seama comunelor.

Ministrul, prin urmare, nu puteà face altceva decât să înmulțească numărul învățătorilor și d-l Haret și-a îndeplinit cu prisosință această datorie, *pe cât au permis limitele bugetului,* dar în orice caz mult mai mult decât alți miniștri. Astfel, în intervalul dintre 1896—97 și 1909—1910, numai anii de criză 1901—1904 îl silesc să se mulțumească cu adause de posturi nouă de 14, 60, 70, iar în ceilalți ani înființează câte 200 de posturi, iar 1908—909 vedem deodată o creștere de 658 de posturi.

Acești institutori trebuiau să instruească pe elevi în localuri de școală. Localurile fiind în seama comunelor, ministrul ar fi trebuit cel mult să se mărginească a le atrage atenția și a așteptà. Pentru d-l Haret această

situaţie de expectativă nu puteà convenì. După ce prin circulara dela 25 August 1898 atrăsese atenţiunea primarilor comunelor urbane asupra modului greşit cum aplicase unii îndatorirea pusă de legea din 1864 (căci zidise localuri de şcoli unde se întâmplase, fără să ţie seamă de nevoile poporaţiei după cartiere), începe între anii 1901—1904 o adevărată cruciadă pentru construirea de şcoli primare rurale.

Circulara din 24 Maiu 1901 către prefecţi înlătură cerinţele prea stricte privitoare la materialul din care aveà să se clădească localuri, lăsând prefectului toată libertatea în această privinţă, menţinând numai dimensiunile sălilor. Indeamnă pe prefecţi să facă apel la toţi sătenii şi oamenii de bine ca să contribue fiecare cu bani, cu transporturi, cu diferite lucrări, cu material, etc., în vederea interesului obştesc.

Acest apel este auzit şi urmat şi chiar în 1902 ministrul are prilej să se adreseze iarăş prefecţilor prin circulara din 2 Aprilie dându-le sfaturi cum să se întrebuinţeze mai bine sumele adunate de diferite comune rurale din ţară şi arătându-le şi sprijinul pe care-l dă Cassa Şcoalelor prin împrumuturi.

Alte circulări lămuresc o sumă de chestii de detaliu.

Cu asemenea mijloace — pe cari le-am puteà numì *eroice* — izbuteşte ţara noastră să-şi vadă înmulţit numărul localurilor de şcoli în comunele rurale într'o măsură care miră cu drept cuvânt pe fiecine. Glasul ministrului, care e glasul patriotului cu inima strânsă de durere faţă de lipsurile şi nevoile ţerii, este ascultat în toate părţile şi o adevărată întrecere se observă nu numai între prefecţi, ci şi între particulari. Cu tot indiferentismul de care se zice adesea că suferim, ministrul de atunci făcuse să

vibreze coarda patriotică şi în sufletele celor bogaţi şi ale celor săraci. Şi dacă s'ar fi urmărit lucrarea cu acelaş entuziasm, putem afirmà cu siguranţă că s'ar fi clădit un număr îndoit de localuri bune în cari să fie îngrijite deopotrivă şi sănătatea şi mintea copiilor de sateni.

Intre 1897 şi 1910 s'au clădit în toată ţara 2.243 de localuri de şcoală, din cari 1980 în timpul când d-l Haret erà ministru şi 263 sub alţi miniştri.

Mai trebuià mobilier; mai trebuià şi material de învăţământ. Când Cassa Şcoalelor a clădit localurile, s'a îngrijit şi de bănci. Multe şcoli însă o duc rău în această privinţă. Mijloacele de cari dispuneà ministrul fiind restrânse, a lăsat chestia băncilor pe al doilea plan şi s'a ocupat cu aceea a materialului de învăţământ. Continuând măsurile d-lui Poni, d-l Haret din 1899 a urmărit cu stăruinţă, an cu an, de câte ori a fost ministru, dotarea diferitelor categorii de şcoale cu indispensabilele auxiliare ale corpului învăţătoresc.

In această privinţă este vrednic de relevat ca operă particulară a d-lui Haret: tablourile istorice. De vreme ce cea mai mare parte din tinerii dintr'o ţară îşi mărginesc învăţătura la cele 4 clase primare, este necesar să li se dea în mod cât mai temeinic cunoştinţe despre trecutul neamului. «Şcoala primară are chemarea, are datoria de a formà conştiinţa naţională a poporului—zice d-l Haret—de a-l face să-şi cunoască trecutul pentru a-şi înţelege rostul său în prezent şi chemarea sa în viitor. Şcoala primară trebue să creeze simţul de solidaritate naţională, fără care un stat nu poate creşte, şi care dă tărie unei naţiuni şi încredere în sine». Indemnat de această convingere, d-sa în 1897 institue o comisie de profesori şi face apel la pictori pentru a da corp celor mai de

frunte evenimente ale istoriei ţerii şi se alcătuesc vre-o 20—30 de tablouri, cari reproduse în mii de bucăţi împodobesc azi şcoalele din cele mai depărtate unghiuri ale ţerii şi contribuesc a face învăţământul istoriei cât mai plăcut şi mai interesant.

Ca să împoporeze aceste şcoale s'au luat îndată măsuri pentru a se asigurà aplicarea obligativităţii, s'au modificat regulamentele, s'au dat diferite circulări şi ordonanţe, s'a cerut chiar Parlamentului să schimbe unele articole din lege pentru ca să poată ajunge mai bine la scop.

Dar oricât de bune ar fi măsurile de constrângere, d-l Haret şi-a zis că nu poate fi numai îndărădnicia părinţilor cauza pentru care nu vin copiii la şcoală şi, ca un bun părinte, a cerut informaţii de peste tot şi a căutat toate mijloacele pentru a înlăturà piedicile. Sărăcia şi nevoile părinţilor sunt desigur printre cele mai mari. De aceea, pentru a înlesnì părinţilor să ţie băeţii pe lângă sine cu prilejul unor anumite munci a căror epocă nu se potriveşte cu vacanţele şcolare generale, a reglementat vacanţele regionale. A aflat că rechizitele şi cărţile costă prea scump şi a luat măsuri ca să nu mai fie supuşi elevii la cheltueli mari pentru aceasta şi astfel a fost condus la idea ieftenirii cărţilor, căci budgetul statului ca şi al comunelor nu permite împărţirea gratuită de cărţi, cum se face în alte ţări, ca Elveţia, Franţa, ş. a. In vederea acestui scop a dispus editarea de către minister a cărţilor esenţiale (abecedar şi cărţi de citire) pentru a le face şi mai ieftine şi a dobândì şi o sumă, care a fost cam de 30.000 lei pe an, cu care să se dea *gratuit* cărţi la cei mai săraci din elevi.

Uità-vom că pentru a îndulcì întru câtva din sărăcia

copiilor, după îndemnul d-lui Haret s'au înfiinţat în 1898 cele dintâiu cantine şcolare, cari au fost de un folos netăgăduit? Entuziasmul cu care toată lumea a primit această idee explică cum unele societăţi ale cantinelor au ajuns în câţiva ani să-şi asigure fonduri de rezervă de câte 40—50 şi chiar 100 de mii de lei!

Toate aceste măsuri au făcut să se umple şcolile şi chiar să fie mai mulţi copii dispuşi să vie la şcoală decât erau locuri din clase. Atunci d-l Haret s'a gândit cum s'ar puteà să instruească un număr cât mai mare de copii cu numărul relativ restrâns de învăţători ce aveà la dispoziţie. Din această nevoie s'a născut idea grupării elevilor din şcoalele rurale în divizii, cum şi cursurile de o jumătate de zi.

Reuşind cu chipul acesta să aducă mulţi copii la şcoală; d-l Haret s'a gândit să facă acest învăţământ cât mai folositor pentru ei.

In vederea acestui scop, a *simplificat programul* învătământului primar în 1903, lăsând afară multele abstracţiuni de cari se plângeau adesea părinţii micilor elevi şi dând importanţă chestiilor de interes practic.

Simplificarea aceasta avù de efect nu numai uşurarea adusă copiilor, dar şi reducerea numărului de lecţiuni din cursul unui an, rămânând astfel timp liber ca pe lângă educaţiunea intelectuală să se îngrijească şi cea fizică şi să adapteze şcoala primară cu nevoile locale.

In vederea acestei adaptări, se introduse învăţământul agricol în şcoala rurală şi lucrul manual în toate şcoalele primare.

E adevărat în privinţa *lucrului manual* s'ar puteà spune că idea nu aparţine d-lui Haret, fiindcă o vedem înscrisă în legea din 1893, făcută de alt ministru, dar

— deşì am puteà întâmpinà că proiectul din 1886, la care a colaborat şi d-sa prevede acest învăţământ, — ne mulţumim a spune că d-sale îi aparţine traducerea în fapt a măsurilor înscrise de lege. D-sa se foloseşte de dispoziţia introdusă în 1896 de d-l Poni în legea învăţământului primar prin care se acordă sporul de 10% din salariul învăţătorilor cari practicau lucrul manual şi merge mai departe: numeşte în 1902 un inspector special pentru aceasta; iar in 1903 institue cursuri de vacanţă pentru perfecţionarea învăţătorilor şi institutorilor în predarea lucrului manual.

Invăţământul agricol în şcoala primară se datoreşte d-lui Haret şi ca idee şi ca înfăptuire. Aici e de admirat marea stăruinţă ce a pus pentru a obţineà bune rezultate. Pentru cine nu cunoaşte amănuntele, s'ar păreà că e uşor lucru să zici: «dela data cutare în toate şcoalele se va predà învăţământul agricol»; dar aceasta nu e destul, nu e destul în orice caz pentru un om ca d-l Haret. A trebuit privigherea neadormită a d-sale pentru ca să învingă toate greutăţile legate de un lucru ce se pare—la prima citire—atât de simplu.

Pentru a înfiinţà învăţământul agricol a trebuit să dea şcoalelor teren: teren lângă şcoală pentru grădină şi teren în ţarină pentru o cultură mai întinsă. Unele şcoli aveau teren, altele nu. O parte îl aveau pe hârtie, dar erà cotropit de unii şi de alţii. A luat măsuri să pună şcoalele stăpânire pe terenurile lor proprii şi s'a adresat în 1902 către proprietari şi arendaşi, rugându-i să pună la dispoziţia şcoalelor câte o bucată de loc pentru grădină şi pentru cultură în ţarină. Şi . . . ceea ce mulţi n'ar fi crezut . . . s'a întâmplat ca şi cu ches-

tia localurilor că lumea l-a ascultat și s'au dăruit și se dăruesc încă pământuri de către persoane particulare.

A căutat apoi să dea învățătorului însuși pregătirea agricolă. In acest scop a introdus acest învățământ în școalele normale în 1898 și 1902 a înființat învățătorii agricoli ambulanți.

S'a gândit apoi la școlari. Pe școlari i-a asociat la câștigul material ce va rezultà din cultura pământului școalei. Pentru a face și pe părinți să înțeleagă însemnătatea acestui învățământ, a obligat pe școlari să aibă fiecare în curtea sa o părticică de teren pe care s'o îngrijească singur și învățătorul s'o cerceteze și să-i dea notă. Iar pentru poetizarea lucrului, a instituit Serbarea sădirii pomilor (1902).

Și câte alte măsuri de detalii le uit! Acțiunea d-lui Haret în această privință n'o pot asemănà mai bine decât cu purtarea unui comandant în luptă, care urmărește de aproape și dă ordine pentru a înlăturà toate atacurile dușmanului și a da armatei sale victoria.

Pe lângă acestea d-l Haret s'a ocupat și a luat măsuri ca *învățământul desemnului* și al *muzicii* să se îmbunătățească. In 1898 s'a făcut prima încercare pentru o îndrumare practică a desemnului în cursul primar și în 1910 o nouă schimbare a avut de scop să-l pună în acord cu progresele ce s'au realizat în alte țeri în pedagogia acestei prețioase ramure de învățământ. Iar muzica, putem zice că e toată a d-lui Haret. Grație încurajării sale, corurile școlare au luat o mare desvoltare și nu numai că în orice școală primară vei auzì pe elevi cântând și câte odată destul de bine pentru vârsta și pregătirea lor, dar încă nu este mirare să vezi în sate corul bisericii format din micii elevi ai școalei primare.

Dar s'a îngrijit și de seriozitatea studiilor, înființând examenul de absolvire pe care-l trec elevii după 5 clase (rurale) sau 4 clase (urbane) în fața unei anumite comisiuni, din care face parte și un delegat al ministrului care trebue să raporteze.

* * *

Școala se compune din trei elemente: elevi—local—institutori. Invățătorul a atras atenția d-lui Haret. Ca să ai buni învățători trebue să-i pregătești bine și să le asiguri o soartă bună.

S'a ocupat deci de școalele normale reformând programul și punându-l în acord cu nouăle nevoi ale școalei primare. Și poate fi mulțumit de organizarea ce le-a dat, căci un ministru al unei țeri vecine a recunoscut că școalele noastre normale sunt prin cele mai bune din Europa.

In ce privește situația învățătorilor, să nu se uite că d-l Haret a fost raportorul legii din 1896, când s'a înscris principiul stabilității învățătorilor. Ca ministru apoi a prezentat Camerei proiectul pentru înaintarea pe loc a învățătorilor; a modificat legea, asigurând o cercetare cât mai nepărtinitoare a cauzelor disciplinare, a introdus principiul suspendării pedepsei pentru cei ce greșesc pentru prima dată.

Și dacă n'a putut face și ridicrea salariului din pricina situației financiare, a căutat să înalțe moralul învățătorului, să-i ridice și în fața lor și în fața opiniei publice.

Și ei au răspuns cu mulțumire — au lucrat — au înțeles că rolul lor nu se mărginește între cei patru pereți ai școalei, ci s'au apucat de lucru și în afară. Astfel s'a născut — trebue să fim drepți și s'o mărturisim — grație

îndemnului şi stăruinţii d-lui Haret, aceea ce s'a numit la noi *activitate extraşcolară* şi care în alte ţeri se cunoaşte sub numele mai general de «educaţie populară» cu care se mândresc statele cele mai înaintate în cultură şi în a căror conducere membrii corpului didactic au totdeauna rol, dacă nu chiar pe cel de frunte.

* * *

Care este justificarea acestei linii de conduită? Şi mai ales pentru ce majoritatea măsurilor de cari am vorbit privesc şcoala rurală?

De când învăţământul a început să se desvolte în ţara noastră—să zicem dela 1866 încoace — mai toate ramurile învăţământului au luat o desvoltare poate mai mare decât cea necesară, afară de învăţământul primar rural şi cel profesional.

De aceea d-l Haret s'a ocupat în primul rând cu aceste ramuri şi în amândouă a reuşit să-şi vadă munca încoronată de succes şi dacă rezultatele nu sunt aşà cum ar cere nevoile ţerii, trebue să fie mulţumit că a constatat şi că a putut arătà şi publicului că **s'a găsit drumul cel bun.**

Să ne mărginim la învăţământul primar care formează subiectul nostru şi să precizăm ideile conducătoare.

Invăţământul primar este temeiul culturii într'o ţară democratică. Dacă universităţile pot da strălucire ţerii în afară de hotarele ei, cuceririle ştiinţei nu devin patrimoniul comun al naţiunii decât dacă sunt răspândite de un învăţământ primar bine organizat şi bine susţinut. Şcoala primară bine organizată face nu numai pe cetăţeanul vrednic al unei democraţii, dar înlesneşte şi desvoltarea bunei stări a poporaţiei. Pilda cea mai stră-

lucită în această privință este Danemarca, care s'a ridicat dintr'o adevărată decadență și descurajare la situația înfloritoare de azi, numai grație desvoltării învățământului primar rural.

De aceea d-l Haret a urmărit să aducă la școală un număr cât mai mare de copii, să-i așeze în localuri proprii și bine construite, să le pună la îndemână material didactic potrivit, să le dea învățători bine pregătiți și statornici în situația lor. Acești învățători au fost încurajați în toate chipurile posibile, li s'a ridicat moralul și, pe cât a permis bugetul, li s'a îmbunătățit și starea materială.

In al doilea rând s'a preocupat de ce învățătorul trebue să dea elevilor. Acì a venit chestia cea atât de desbătută la noi—numai la noi—a deosebirii școalei primare de oraș și de sat. In această privință d-l Haret a avut o vedere de o mare claritate: școala primară trebue să fie una ca fond pentru toți locuitorii țerii, dar pe lângă *fondul comun* de cunoștințe, se vor predà cunoștințe accesorii după nevoile fiecărei localități, fie sat, fie oraș.

Cu acest chip, un copil din școala primară poate cu acelaș succes să rămână în localitatea sa, să se mărginească la școala primară și să se pregătească pentru vieață și poate, dacă aptitudinile sale îl îndeamnă, să urmeze studiile mai departe, fără să vadă înainte-i o barieră care să-l oprească de a merge acolo unde pot merge copiii din orașe.

Iată ce zice d-l Haret într'un discurs din 1905.

«Vă închipuiți ce primejdie ar fi dacă s'ar tăià comunicația între pătura de sus și cea de jos, și dacă s'ar face imposibilă premenirea continuă a celei dintâiu?

Ar fi ca și când s'ar tăià circulația sevei într'un arbore. Ar fi a se tăià însuș izvorul nostru de vieață.

«Iacă pentru ce nu putem admite nici într'un chip un învățământ primar deosebit între sate și orașe. In adevăr, învățământul primar este alimentul inițial, care este indispensabil oricării inteligențe ca să se poată desvoltà pe urmă. A se face deosebiri în distribuirea învățămntului primar, însemnează a se cercuì chiar dela început desvoltarea inteligențelor, nu după puterea fiecăruia ci după categoriile sociale; însemnează a se suprimà, dintr'odată circulația forțelor noastre naționale. Aceasta nu o voim, și nu o putem admite».

Dar care să fie acest *fond comun?* Acì iarăș d-l Haret are convingerile sale precise și cât a fost ministru le-a aplicat, iar când a fost nevoie le-a spus cu toată hotărîrea.

Sunt unii cari ar voì să reducă acest fond la scriere, citire și cele 4 operații elementare. Cu asemenea cunoștințe nu se pot formà inteligențe și mai ales nu se poate formà sufletul unui copil care mâine va devenì cetățean a unei patrii libere și democratice.

Voiu reproduce iarăș câteva cuvinte ale d-lui Haret în această privință:

«Vă rog să spuneți, dacă este cineva care să creadă că numai citirea, scrierea și cele patru operații sunt de ajuns pentru formarea intelectuală și morală a unui copil. Dar dacă școala primară nu poate să ducă la acest rezultat, ea nu-și atinge scopul. Cum? *Școala românească nu va fi în stare să lămurească pentru copiii de Români ideia de patrie; ea nu va puteà să-i facă să înțeleagă ce însemnează a fi Români, nu va puteà să-i facă a se deosebì de Unguri sau de Bul-*

gari; ea nu-i va puteà face să iubească pământul străbun, să simtă româneşte; şi o asemenea şcoală o vom puteà numì şcoală românească? Şi dacă românească nu va fi, ce rost va aveà ea? Trebui-va ca şcoala primară să-şi restrângă aspiraţiunile doar în a învăţà pe ţărani să se ferească de înşelăciunile logofeţilor boiereşti? Şcoala primară trebue să fie adevărata şcoală naţională sau să nu fie de loc!»

Intr'un cuvânt, d-l Haret a voit ca, prin învăţământul primar aşezat pe temeiuri naţionale şi democratice, să reformeze conştiinţa păturii celei adânci a poporului român şi dacă n'a putut ajunge s'o aducă în starea în care trebue să fie, este afară de orice îndoeală că, graţie activităţii sale, această pătură a înaintat aşà de mult pe drumul către lumină şi către civilizaţie, încât nici o putere omenească n'o va oprì de a merge înainte, spre binele ţerii şi al neamului.

GHEORGHE ADAMESCU.
Profesor în Bucureşti.

ŞCOALELE DE COPII MICI
(GRĂDINILE DE COPII)

La banchetul dat de profesorii dela Facultatea de Ştiinţe din Bucureşti şi dela şcoala Naţională de Poduri şi Şosele, în seara de 18 Maiu, pentru sărbătorirea colegului lor, d-l Spiru Haret, care după o carieră strălucită de 35 ani, se retrage la pensie, d-l doctor C. Istrati, decanul facultăţii de ştiinţe în toastul său, zice către sfârşit:

«A înălţă pe săteanul român şi a reduce pretenţiu-
«nile inconştienţilor, cari ca trântorii mănâncă deagata,
«este o lucrare de echilibru social, de profundă mora-
«litate şi de încurajare a muncii rodnice».

Şi adevărat este. Nimeni în această ţară n'a lucrat sincer şi n'a fost frământat mai mult, pentru a pune în practică acest măreţ ideal: ridicarea săteanului nostru pe terenul cultural şi economic, după cum a lucrat d-l Sp. Haret.

D-l Spiru Haret, singurul în această ţară, s'a scoborît în mijlocul ţărănimii, şi acolo la vatra arzătoare a vieţii muncitoare: de suferinţe, de strădanii şi de lupte, a făurit legile, regulamentele şi programele şcoalei rurale menite să ridice pe săteanul nostru. Acesta este caracterul esenţial al învăţământului dat în şcoalele pri-

mare, copiilor sătenilor. In acest spirit, domnia-sa a organizat învăţământul şi în acest spirit a cerut învăţătorilor să lucreze.

Şi astfel domnia-sa a dat poporului, *şcoala*, care să fie în putinţă a-i da o cultură generală potrivită sufletului său, o cultură economică, politică şi socială care să corespundă nevoilor acestui popor.

Roadele organizaţiei se văd şi se vor vedeà mai clar în viitor. Poporul nostru a început să se emancipeze economiceşte, a început să aibă conştiinţă de el însuş şi să întrevadă înălţimea rolului pe care este destinat să-l aibă.

*

Şcoala de copii mici, şcoala propriu zisă, cursurile complimentare, şcoala de adulţi, cercurile culturale, iată cellalt complect al şcoalei poporului. In semn de închinăciune şi ca o profundă recunoştinţă, către d-nul Sp. Haret, care mi-a dat marea bucurie sufletească de-a contribuì şi eu cât de puţin la uriaşa operă ce-a făptuit-o, voiu arătà ce a făcut domnia-sa pentru prima treaptă a şcoalei poporului, pentru grădina de copii.

*

Cea dintâiu grădină de copii, a fost înfiinţată la 1 Decemvrie 1897 cu o conducătoare, o pedagoagă şi o îngrijitoare plătită de comună — în următoarele împrejurări: In oraşul Tulcea funcţionà o şcoală primară şi un gimnaziu particular bulgăresc. Aceste şcoli erau cuibul propagandei bulgăreşti în Dobrogea. Aici, patrioţii bulgari ţineau vie facla patriotismului printre conaţionalii lor de pe întinsul Dobrogei. Comitetul diriguitor ajunse

de o cutezanţă nemai pomenită: în dispreţul legilor şcolare refuză să trimeată la examen la finele anului şcolar, înaintea comisiunii numite, pe elevii din şcoală, cari nu erau decât Români, în urma reanexării; refuză a predà sistematic limba română în şcoală; iar la învăţământul istoriei şi geografiei tratau Dobrogea ca o provincie încorporată Bulgariei. Cutezanţa lor ajunse până acolo, să ultragieze pe revizorul şcolar, delegat de minister cu stabilirea naţionalităţii elevilor din aceste şcoli.

Această stare dăinuià de multă vreme! La 13 Octomvrie 1897, în referatul său către Consiliul de Miniştri, d-l Ministru, Sp. Haret, opinează ca aceste şcoli să fie închise, măsură care a şi urmat în curând.

Atunci se şi înfiinţează în oraşul Tulcea prima grădină de copii. Astăzi, în întreaga ţară, avem 168 şcoli de copii mici şi anume: câte una în judeţele: Botoşani, Brăila, Dolj, Dorohoiu, Ialomiţa, Iaşi, Neamţ, Olt, Prahova, şi Suceava. Câte două în judeţele: Dâmboviţa, Tecuciu şi Vâlcea, trei în judeţul Teleorman, patru în Vlaşca, 12 în Ilfov, 13 în Roman, 20 în Bacău, 49 în Constanţa şi 51 în judeţul Tulcea.

Din cele 168 grădini de copii, 13 sunt urbane şi anume: una în oraşul Constanţa, cu trei ajutoare conducătoare. Câte una în oraşele Câmpina, Babadag, Isaccea şi Sulina. In Bucureşti avem patru grădini de copii. Tot patru avem şi în oraşul Tulcea, din care una cu două ajutoare conducătoare.

Pe ani, aceste şcoli au fost astfel înfiinţate: una în 1897, 4 în 1903, 25 în 1904, 16 în 1905, 24 în 1906, 7 în 1907, 35 în 1908, 29 în 1909 şi 27 în 1910; deci în timpul cât Ministerul Instrucţiunii a fost condus de d-l

Sp. Haret au fost înființate 129 școli de copii mici; iar în anii 1905—1906 s'au înființat 39 de astfel de școli.

In satele cu populație de origină străină de țară, școala primară se izbește de un puternic obstacol: necunoașterea limbii noastre. Din această cauză învățământul, mai ales în cei doi ani dela început, merge greu de tot pentru copii; iar învățătorul este pus în imposibilitate a trece în întregime materiile prevăzute de programă. Apoi un rău și mai mare: se ține în loc desvoltarea copiilor de Români.

De acì și scopul imediat al grădinilor de copii: cunoașterea, în raport cu vârsta lor, a limbii noastre; adecă cunoașterea înțelesului cuvintelor, cari reprezintă lucruri din mediul înconjurător.

Urmărind acest scop, școala de copii mici, este un curs pregătitor pentru școala primară.

Cu vremea și în limitele bugetare, grădinile de copii, se vor înființà treptat la orașe și sate, pe lângă toate școalele primare, ca o anexă a acestora. Atunci și scopul lor se va lărgì, astfel ca micii copilași să poată găsì acolo îngrijirile reclamate de desvoltarea lor fizică, morală și intelectuală.

Personalul didactic al acestor școli se compune din: 156 conducătoare rurale cu titlul provizoriu — suplinitoare n'au mai rămas decât foarte puține — 13 conducătoare urbane și 5 ajutoare.

Aceste conducătoare sunt recrutate în baza unui examen, constând dintr'o probă scrisă, una orala și alta de practică pedagogică. Candidatele cari obțineau media 7 la toate probele, dobândiau un certificat de aptitudine pedagogică pentru grădinile de copii.

Nestabilitatea în învățământ, numirile la orașe, fără

sa se ţine în seamă meritul, lipsa unei legi, programe şi orar, lipsa unui salar uniform—la oraşe primiau 130 lei, la sate 70, 80 sau 90 lei după greutăţile cari se întâmpinau—făceau ca multe conducătoare să fie descurajate şi să nu fie o unitate şi un scop bine definit în învăţământ.

Această stare de nesiguranţă, de bun plac şi încercări îşi iea sfârşit la 2 Iunie 1909, când s'a promulgat «Legea pentru şcoalele de copii mici (grădinile de copii)» votată de Adunarea Deputaţilor în şedinţa dela 3 Martie 1909 si de Senat la 23 Martie acelaş an.

Prin art. 1 din această lege se precizează scopul şcoalei de copii mici: «De a sprijinì şi completà edu«caţiunea familiară, de a desvoltà fizicul şi sentimentele «copiilor mici şi de a-i preparà astfel pentru a puteà «urmà cu folos învăţământul primar».

Art. 2 stabileşte obiectele de învăţământ: «Intuirea obiectelor şi fiinţelor, exerciţii de vorbire, povestiri, cântări, jocuri şi mişcări de ordine, lucrări manuale potrivite vârstei».

Art. 5 şi 6 stabilesc titlul, înaintarea şi numirea conducătoarelor la oraşe.

Art. 7 hotăreşte drepturile şi datoriile şi fixează la 90 lei salariul unei conducătoare la şcoalele rurale, 200 la cele urbane, 65 lei pentru o ajutoare conducătoare rurală şi 120 pentru una urbană.

Prin art. 8 se numesc cu titlul provizoriu toate conducătoarele cu certificatul de aptitudine pedagogică, care se găsiau în învăţământ la promulgarea legii.

Mai funcţionau însă vreo 12 conducătoare, fără ca legea să le cuprindă, aduse de fostul Ministru, d-l M. Vlădescu, din Sibiu, cu şcoala civilă de acolo şi numite cu

deciziunea No. 10.863 din 7 Martie 1906 conducătoare, fără să le fi supus la un examen. Aceste conducătoare erau socotite acum ca suplinitoare şi ameninţate să rămână pe drumuri. Erà o chestiune de dreptate de a li se limpezì situaţiunea; şi atunci, d-l Sp. Haret, prin deciziunea din 25 Septemvrie 1909 le chiamă la un concurs, în urma căruia dobândiră titlul provizoriu.

Mai erà o lacună de împlinit: până aici frecuentarea grădinilor de copii erà facultativă, din care cauză mai adeseori, găsiai în clasă câte 4—5 copilaşi, astfel că scopul nu puteà fi atins. Prin votarea legii din 24 Martie şi 11 Decemvrie 1909, promulgată la 22 Decemvrie 1909, şi pusă în aplicare la începutul anului şcolar 910/911, se întinde obligativitatea şi la copii de 6 ani, dispărând şi această lacună.

Astfel se asigură buna frecventare a şcoalelor de copii mici, şi astfel aceste şcoli devin reale cursuri pregătitoare pentru şcoala primară.

La 2 Noemvrie 1910, prin Decretul Regal No. 3.064 se aprobă «Regulamentul pentru administraţia interioară a şcoalelor de copii mici (grădinile de copii)».

Prin Decretul 564 din Martie 1910 se aprobă şi programa şi orariul desăvârşindu-se astfel întreaga organizaţie a grădinilor de copii.

Tot în primăvara anului 1910 se hotăreşte a se înzestrà grădinile de copii, prin Cassa Şcoalelor, cu material didactic pentru învăţământ şi educaţiune.

*

Şcoalele de copii mici sunt astăzi bine organizate şi suntem în drept a ne asteptà la rezultatele cele mai *bune* de pe urma lor. Aceste rezultate depind însă şi de per-

sonalitatea conducătoarei: de iubirea ei de copii şi de profesiune.

Pe lângă fiecare scoală să se facă cu stăruinţă un mic muzeu din care nu va lipsì: 1) O colecţiune de jucării pentru clasă (animale de lemn sau cauciuc, păpuşi, soldaţi de lemn sau plumb, obiecte de menaj în miniatură, bucăţele de lemn pentru construcţiuni şi pentru curte: lopăţele, găleţi, cărucioare, bile, etc. 2) Nisip pentru exerciţii de construcţiuni în curte. 3) Beţişoare, liniuţe, cuburi, etc. 4) Colecţiuni de imagini. 5) Material pentru lucru manual. 6) Colecţiuni de plante, seminţe, minerale, etc. (luate din mediul înconjurător). 7) Plăci cadrilate pentru desemn. 8) Obiecte uzuale. 9) O colecţiune de cântece, poveşti jocuri, etc. Li s'a arătat că acest muzeu complectat cu materialul dat de Cassa Şcoalelor va fi un bogat material pentru învăţătura cerută a se predà în grădinile de copii mici.

Faţă cu organizaţia dată grădinilor de copii — adăogat la aceasta dragostea de muncă a conducătoarelor dimpreună cu experienţa dobândită de ele în acest timp — rezultatele care s'au înregistrat sunt mai mult decât îmbucurătoare.

Şcoalele de copii mici, intrând acum în rândul instituţiilor obligatorii, au devenit puternice auxiliare ale şcoalelor mixte. Sunt în putinţă acum să ducă cu mai multă uşurinţă lupta contra ignoranţei, iar în satele eteroglote şi lupta pentru o mai repede uniformizare a instrucţiunii copiilor.

T. G. GHEORGHIU
Institutor în Tulcea.

NUMĂRUL ŞCOALELOR, AL INVĂŢĂTORILOR ŞI AL ŞCOLARILOR

Destoinicia unui conducător nu se arată numai prin directivele ce ştie să dea, ci mai ales după chipul cum ştie să utilizeze energiile puse sub cârmuirea sa.

Cercetând mişcarea populaţiunii şcoalei rurale dela 1893, de când datele statistice ne dau ştiinţe mai regulate şi mai precise, până astăzi, constatăm că în condiţiuni egale, ba chiar superioare, nici unul din bărbaţii cari s'au aflat în acest timp în fruntea învăţământului public n'a ştiut să obţină rezultate, cari să se apropie măcar pe departe de acelea obţinute de d-l Haret şi n'a contribuit la înaintarea şcoalei rurale, în măsura în care a contribuit d-sa.

Ca să putem preţuì după adevărata sa valoare, activitatea desfăşurată de d-l Haret, ca ministru al şcoalelor, pentru înaintarea culturii la sate, vom arătà progresele realizate în şcoala rurală începând dela 1893 până la 1910, comparând datele privitoare la numărul şcoalelor, la numărul învăţătorilor şi al şcolarilor, din anii în cari d-l Haret a condus ministerul instrucţiunii, cu ale anilor în cari acesta s'a găsit sub conducerea altor bărbaţi. Pentru aceasta vom lăsà cifrele să vorbească în graiul lor convingător.

1.—*Numărul școalelor rurale.* Dela 1893 până la 1901, adică în decurs de 7 ani, numărul școalelor rurale a crescut cu 504, dela 3.149 la 3.653, cu un spor mijlociu de 72 școale pe an. La obținerea acestui spor, d-l Haret a contribuit cu 216 școale, sau 43%, înființate în 1897—98 și 1898—99.

Dela 1901 până la 1904, în timp de patru ani, în cari d-l Haret s'a găsit pentru a doua oară în capul administrațiunii școlare, numărul școalelor rurale s'a ridicat dela 3.653 la 3.895, înmulțindu-se cu 242, sau 60 școale înființate în mijlociu în fiecare an.

In 1905 și 1906, numărul școalelor sporește cu 184 sau 92 anual, atingând numărul de 4.079; iar în anii 1907—1910, prin revenirea d-lui Haret pentru a treia oară la ministerul instrucțiunii, se înființează cele mai multe școale și posturi de învățători. Numărul școalelor ajunge la 4.695 cu un spor de 616 școale sau 154 anual.

2.—*Personalul didactic* a crescut în prima perioadă, dela 1893—1901 cu 964 învățători sau 138 anual, ridicându-se dela 3.629 la 4.593 învățători. In cei doi ani cât a stat în capul administrațiunii școlare, d-l Haret a înființat 344 posturi sau 35% din totalul de sporuri. La început reveniau câte 115 învățători la 100 de școale. Prin urmare mai toate școalele funcționau cu un singur învățător. In 1901 revin 126 învătători la 100 de școale.

In anii școlari 1901—902—903—904, numărul învățătorilor s'a înmulțit cu 292, dela 4.593 la 4.885, cu un spor de 76 posturi înființate în fiecare an. In 1904 revin 125 învățători la 100 de școale. Numărul posturilor în raport cu al școalelor n'a crescut; dar în schimb puterea de muncă a corpului didactic a fost

utilizată mai bine decât oricând; deaceea populaţia şcolară s'a înmulţit într'un chip uimitor, cum vor dovedi-o mai jos datele statistice.

In anii 1905 şi 1906, înfiinţările de posturi au fost cu mult mai numeroase. In doi ani, numărul învăţătorilor a crescut cu 480. In 1906—907 revin aproape 132 învăţători la 100 de şcoale. Dar acestei înmulţiri a personalului didactic nu-i corespunde o înmulţire în aceeaş proporţie a numărului de înscrişi, promovoţi etc., ci dimpotrivă datele statistice dovedesc că populaţia şcolară a dat îndărăt faţă de anii dinainte.

In anii şcolari 1907—908—909—910 se înfiinţează cele mai multe posturi ce s'au dat şcoalei rurale, de când există învăţământul la sate. In timpul acestor trei ani, d-l Haret sporeşte numărul învăţătorilor cu 1.097 sau cu 388 în mijlociu pe an. Numărul posturilor se ridică la 6.460 pentru 4.695 de şcoale, adică 138 învăţători la 100 de şcoale.

3. — *Numarul şcolarilor înscrişi.* Infiinţarea posturilor de învăţători a atârnat de resursele bugetare ale ţerii; deaceea vedem că în anii 1901—904, cari urmau după anul de mare strâmtorare bănească în care s'a aflat ţara, s'au înfiinţat mai puţine şcoale şi posturi decât în perioada dela 1893—901. Insă d-l Haret, prin controlul exercitat la aplicarea obligativităţii învăţământului şi prin înlesnirile ce le-a făcut şcolarilor prin înfiinţarea cantinelor şcolare şi ajutarea lor cu cărţi, a ştiut să dea învăţământului un avânt necunoscut până atunci. Apoi prin introducerea orarului pe jumătăţi de zile a ştiut să utilizeze energia învăţătorilor la instruirea unui număr mult mai mare de elevi, decât o îngăduiau localurile de şcoale şi numărul personalului didactic.

Comparând mişcarea populaţiei şcolare în cele patru perioade: 1893—901; 1901—904; 1904—907 şi 1907—910, constatăm că niciodată şcoala rurală n'a luat un avânt mai mare şi niciodată nu s'au instruit mai mulţi şcolari, faţă de numărul învăţătorilor, ca în 1901—904 şi apoi în 1907—910.

In 1893 am avut 186.403 copii înscrişi în şcoale. După şapte ani, adică în 1901, numărul lor s'a ridicat la 282.225, cu un spor de 95.822 şcolari sau 13.689 anual. La obţinerea acestui spor, d-l Haret a contribuit numai în doi ani cu 31.763 sau 33% elevi înscrişi.

In 1893 reveniau câte 51,4, iar în 1900—901 câte 61 şcolari, de învăţător.

In anii şcolari 1901—902—903—904, numărul înscrierilor se ridică dela 282.225 la 425.743, cu un spor de 143.518 şcolari în patru ani, sau cu 35.879 înscrişi în mijlocie mai mult în fiecare an. Intr'un singur an, în 1902—903, odată cu punerea în aplicare a orarului pe jumătăţi de zi, se obţine o creştere de 80.593 a înscrişilor, faţă de anul şcolar 1901—902. In acest an reveniau câte 63 elevi de învăţător. In 1904 — 905 acest număr sporeşte cu 35%. Fiecărui învăţător îi revin câte 87,1 înscrişi, întrecând numărul maxim de elevi admişi de lege pentru un învăţător.

In anii şcolari 1905—906 şi 1906—907, numărul învăţătorilor s'a înmulţit cu 480. Acestui spor ar fi trebuit să-i corespundă o înmulţire a înscrierilor cu 38.400 de copii mai mare decât în 1904—905. Cu toate acestea numărul înscrierilor abià sporeşte în doi ani cu 13.066 elevi, sau 6,533 anual spre a se ridicà dela 425.743 la 438.809, pe când sporul mijlociu al anilor dinainte erà de aproape 36.000. In toamna anului şcolar 1904—905,

când d-l Haret a părăsit ministerul instrucțiunii, sporul înscrierilor față de anul 1903—904 fusese de 24.727 copii; în 1905—906 acest spor abià este de 3144 copii, cum nu se mai întâlnește în nici un an, dela 1893 până astăzi. Numărul copiilor cari revin unui învățător scade dela 87,1 la 81.

In anii școlari 1907—908—909 910, prin impulsiunea dată iarăș de d-l Haret, înscrierile se ridică cu repeziciune. Chiar în anul școlar care a urmat după răscoale, ele sunt cu 13.775 mai numeroase decât în 1906—907; iar în 1908—909 întrec cu 28.510 pe acelea din 1907—908.

In acești patru ani din urmă, înscrierile s'au ridicat dela 438.809 la 504.297 cu un spor de 65.488 sau 21.829 anual.

4.—*Frecuentarea elevilor.* Avântul, pe care l-a luat școala rurală în timpul cât d-l Haret a condus-o, îl regăsim și la frecuentarea elevilor, ca și la promovări și absolvire.

In 1893—94 au urmat regulat la școală 143.570 școlari. In 1900—901, numărul elevilor regulați se ridică la 190.679, cu o creștere de 47.109 în 7 ani sau 6.730 în mijlocie pe an. In timpul celor doi ani de conducere a școalei (1897—99), d-l Haret a reușit să înmulțească numărul elevilor regulați cu 39.134 sau 83%.

In 1901—902, creșterea e numai de 5.782 regulați, în schimb în anii următori, în cari înscrierile au sporit cu 80.593 și 27.447 elevi, frecuentarea crește la rândul ei cu 49.646 în 1902—903 și apoi cu 37.529 în 1903—904. Acestea sunt cele mai mari sporuri ce le-am obținut până acum la frecuentare. Ele s'au produs tocmai în anii școlari, în cari s'a dat cea mai mai mare es-

tindere orarelor pe jumătăţi de zi. Acest rezultat constitue cel mai elocuent răspuns la criticile ce s'au făcut şi se fac acestor orare şi îndreptăţeşte pe deplin speranţele, pe care d-l Haret şi le exprimă în raportul din 1903 către M. S. Regele, pentru înmulţirea populaţiunii şcolare prin mijlocirea acestui orar, care prezintă destule înlesniri şi pentru învăţători şi pentru părinţii şcolarilor (1).

In anii şcolari 1901—904, numărul elevilor regulaţi se ridică dela 190.679 la 283.636, cu o creştere de 92.957 elevi în 3 ani, sau 30.786 în mijlociu pe an.

In aceşti ani, săteanul prinsese a fi îndreptat bine spre şcoală. Insă în cei doi ani următori, 1904—905—906, în care d-l Haret nu s'a aflat în capul ministerului instrucţiunii, s'a curmat avântul ce-l luase şcoala. Frecuentarea se coboară dintr'odată cu 17.969 şcolari sub cifra atinsă în 1903—904. Astfel în 1904—905 numărul elevilor regulaţi e de 275.763, cu o scădere de 7.873 regulaţi şi în 1905—906 numai de 265.667, cu o scădere de alţi 10.096 elevi, faţă de 1903 904.

Niciodată frecuentarea n'a dat mai mult îndărăt ca în aceşti doi ani. Pricinile s'au arătat încă de mult, chiar prin acte oficiale. Credem că nu e de prisos să reamintim de circulara No. 50.449 din 5 Septemvrie 1907 care arată că în 1905, «unii funcţionari au mers până acolo încât au anunţat sătenilor că amenzile şcolare s'au desfiinţat cu totul. Rezultatul acestor fapte a fost că numărul şcolarilor regulaţi în şcolile rurale a scazut imediat într'o proporţie aşă de mare, încât lucrul a devenit îngrozitor. Au fost şcoli cari au pierdut mai tot efectivul; altele l-au pierdut pe jumătate» (1).

(1) Raport adresat M. S. Regelui, 1903, pag. 90—92.

(2) Colecţia de legi, regulamente, etc. privitoare la învăţământul primar 1910 pag. 521.

Ca o completare a acestei porniri împotriva răspândirii luminii la sate, s'au închis cantinele şcolare şi s'au suprimat ajutoarele de cărţi date din produsul abecedarului şi cărţilor de cetire tipărite de Cassa Şcoalelor.

In anul şcolar din vremea răscoalelor (1906—907), observăm un spor neînsemnat, dar pe deplin îndreptăţit, de 3.429 elevi regulaţi şi în anul următor de 4.340 elevi.

Cu revenirea pentru a treia oară a d-lui Haret la ministerul instrucţiunii, frecuentarea şi-a reluat în 1908—909—910, avântul din 1901—904, în urma măsurilor luate prin circulările No. 41.368 din 16 Iulie 1907, pentru vestirea părinţilor prin goarne, tobe, strigări, înştiinţări verbale; pentru întrunirea lor în localurile şcoalelor şi ale primăriilor spre a li se cetì şi tălmăcì legea de obligativitate a învăţământului; apoi prin circulara No. 50.312 din 30 August 1907, asupra obligativităţii la copiii mai mari, şi prin circ. No. 50.449 din 5 Septemvrie 1907 şi No. 54.136 din 25 August 1908 asupra obligativităţii învăţământului şi prin neîncetata supraveghere pentru aplicarea obligativităţii şi prin înlesnirile făcute copiilor de a venì la şcoală, prin reînfiinţarea cantinelor şcolare şi ajutarea lor cu cărţi. In urma acestor măsuri, obţinem dintr'odată, în 1908—909, o creştere de 26.840 şi în 1909—910 de 37.935 elevi regulaţi, când numărul acestora se ridică la 338.211.

5. — *Promovarea elevilor.* In 1893—94 am avut 90.686 elevi promovaţi. In 1900—901, numărul acestora s'a ridicat la 149.580, cu un spor de 58.894, sau 8.413 promovaţi anual. La obţinerea acestui spor, d-l Haret a contribuit în 1897—99 cu 28.477 promovaţi sau 48%.

In anii şcolari 1901—902—903—904, numărul pro-

movaţilor se înmulţeşte cu 64.488 sau 21.496 anual. Sporurile cele mai mari, de 27.015 şi 28.037 le-am obţinut iarăş în anii şcolari 1902—903 şi 1903—904, în cari s'a aplicat mai mult orarul pe jumătăţi de zi. In 1904, numărul promovaţilor s'a ridicat la 214.068.

In cei trei ani şcolari următori: 1904—905—906—907, sporul mijlociu al promovaţilor se coboară la 8.262 elevi anual, care e inferior chiar aceluia din perioada dela 1893—901. In aceşti ani, numărul promovaţilor se urcă dela 214.068 la 238.848, cu o descreştere de 3.327 elevi în 1905—906 faţă de 1904—905. Prin urmare datele statistice ne dovedesc că nici promovările n'au fost scutite de descreştere în 1905—907. Aceşti ani constitue perioada de dare îndărăt a şcoalei rurale.

In anii şcolari 1907—908—909—910, sporul promovaţilor revine la mijlocia din 1901—904. Astfel în 1907—910, numărul promovaţilor se ridică dela 238.848 la 306.123 cu un spor de 67.275 sau 22.425 în mijlociu pe an.

6. *Absolvenţii învăţământului primar.* Dela 1893 pînă la 1910, numărul absolvenţilor învăţământului primar dela sate a crescut cu 384%. Sporurile cele mai mari se datoresc tot acţiunii exercitate de d-l Haret asupra mersului învăţământului.

In 1893—94, şcoalele rurale ne dau abià 5.574 absolvenţi, adică 1,5 absolvenţi de învăţător. Prin suprimarea cl. V la şcoalele cu un singur învăţător, în 1895—96, numărul lor se reduce la 4.354. Insă peste doi ani, acest număr se îndoeşte. In 1897—98—99, când d-l Haret a condus ministerul şcoalelor, numărul absolvenţilor ajunge la 9.118 în 1897—98 şi la 9.718 în 1898—99. In 1900—901, numărul absolvenţilor s'a

ridicat la 12.499 sau 2,7 de învăţător. In şapte ani am avut un spor de 6.925 absolvenţi, sau 989 anual. Din acest spor, 2.918 sau 42% au fost în 1897—99 când d-l Haret se găsià ca ministru al instrucţiunii.

Dela 1901 până la 1904, numărul absolvenţilor ajunge la 17.176, cu un spor de 4.677 sau 1.559 în mijlociu pe an. De fiecare învăţător revin câte 3,6 absolvenţi.

In cei doi ani şcolari următori: 1904—905—906, numărul absolvenţilor creşte numai cu 604 pe an, ridicându-se la 18.404 absolvenţi. In realitate, spor efectiv am avut numai în 1904—905, în care acţiunea exercitată de d-l Haret asupra învăţământului a continuat să se resimtă până la sfârşitul anului şcolar. In anul şcolar următor constatăm o împuţinare a absolvenţilor cu 286, faţă de anul 1904—905. Prin urmare nici absolvirea învăţământului primar la sate n'a fost scutită de o dare îndărăt în anii şcolari 1904—905—906.

Cel mai mare spor de absolvenţi îl avem în 1907, în anul şcolar din vremea răscoalelor. Numărul absolvenţilor ajunge la 24.897 cu o creştere bruscă de 6.493, cea mai mare creştere pe care am avut-o până astăzi. Această creştere se poate atribuì desfiinţării delegaţilor ministeriali, cari asistau mai înainte la examenele de absolvire. Examenul s'a ţinut numai între învăţători. Din numărul elevilor prezenţi la examen s'au declarat promovaţi 93,5%.

In anii şcolari 1907—908—909—910, numărul absolvenţilor a ajuns la 26.992, înmulţindu-se cu 8.588 sau 2.147 anual.

In tablourile alăturate arătăm mişcarea populaţiunii şcolare pentru fiecare an în parte, începând dela 1893 până la 1910.

TABLOU DE MIŞCAREA POPULAŢIUNII ŞCOALELOR RURALE DELA 1893—1910

Anii şcolari	Numărul şcoalelor		Numărul învăţătorilor		Inscrişi		Regulaţi		Promovaţi		Absolvenţi	
		Excedent sau deficit		Excedent sau deficit		Excedent sau deficit		Excedent sau deficit		Excedent sau deficit		Excedent sau deficit
1893— 94	3.149	—	3.629	—	186.403	—	143 570	—	90.686	—	5.574	—
1895— 96	3.307	+ 158	3.878	+ 249	198.534	+ 12.131	—	—	97.816	+ 7.130	4.354	— 1.220
1896— 97	3.446	+ 297	4.085	+ 207	218.159	+ 19.625	129.283	— 14.287	106.243	+ 8.427	6.880	+ 2.526
1897— 98	3.575	+ 129	4.342	+ 257	228.476	+ 10 317	138.604	+ 9.321	121.482	+ 15.239	9.118	+ 2.238
1898 99	3.662	+ 87	4.429	+ 87	249.922	+ 21.446	168.417	+ 29.813	134.720	+ 13.238	9.798	+ 680
1899—900	3.653	— 9	4.432	+ 3	265.048	+ 15.126	180.784	+ 12.367	154.321	+ 19 601	11.564	+ 1.766
1900 901	3.653	—	4.593	+ 161	282.225	+ 17 177	190.679	+ 9.895	149.580	— 4.747	12.499	+ 935
1901—902	3.666	+ 13	4.653	+ 60	292.976	+ 10.751	196.461	+ 5.782	159.016	+ 9.436	12 847	+ 348
1902—903	3.747	+ 81	4.667	+ 14	373.569	+ 80.593	246.107	+ 49.646	186.031	+ 27.015	15.321	+ 2.474
1903—904	3 832	+ 85	4.738	+ 71	401.016	+ 27.447	283.636	+ 37.529	214.068	+ 28.037	17.176	+ 1.755
1904 - 905	3.895	+ 63	4.885	+ 147	425.743	+ 24.727	275.763	— 7.873	229.756	+ 15.688	18.690	+ 1 514
1905 – 906	3.980	+ 85	5.018	+ 133	428.887	+ 3.144	265.667	10.096	226.429	— 3.327	18 404	— 286
1906 – 907	4.079	+ 99	5.365	+ 347	438 809	+ 9.922	269.096	+ 3.429	238.848	+ 12 419	24.897	+ 6.493
1907 908	4.177	+ 98	5.544	+ 179	452.564	+ 13.755	273.436	+ 4.340	247.434	+ 8.586	25.730	+ 833
1908 – 909	4.521	+ 344	6.286	+ 658	481.074	+ 28.510	300.276	+ 26.840	271.045	+ 23.611	26.096	+ 366
1909—910	4.695	+ 174	6 460	+ 263	504.297	+ 23.223	338.211	+ 37.935	306.123	+ 35.078	26.992	+ 896

8

Scolari in curs
" regulați
" promovați
" absolvenți

500000
400000
30 000
200000
180000
1600 0
140000
120000
100000
80000
60000
40000
20000
0

1893 94 | 1895 96 | 1896 97 | 1897-98 | 1898 99 | 1899 900 | 1900 901 | 1901 02 | 1902 03 | 1903-04 | 1904 05 | 1905 06 | 1906 07 | 1907 08 | 1908 09 | 1909 910

Recapitulând toate datele de până aci, constatăm că dela 1893 până la 1910, în decurs de 17 ani, numărul posturilor de învăţători a crescut cu 2.833 sau 77,5%. Din acestea, 1.736 sau 47,7% au fost înfiinţate de d-l Haret în cei 9 ani, cât s'a găsit în capul ministerului instrucţiunii.

Numărul înscrierilor a sporit cu 317.894 sau 170%. La acest spor, d-l Haret a contribuit cu 240.769 sau 129%.

Regulata frecuentare a şcoalei, atât de greu de obţinut în condiţiunile de traiu ale săteanului nostru, a fost asigurată prin măsurile luate de d-l Haret. Numărul elevilor regulaţi a sporit în 17 ani cu 194.641 sau 135% şi din acest spor, 201.206 (1) sau 140% elevi regulaţi o datorăm activităţii desfăşurate de d-l Haret ca ministru al şcoalelor.

Promovaţii s'au înmulţit cu 215.437 sau 237%, la cari d-l Haret a contribuit cu 160.240 sau 176,7%.

Numărul absolvenţilor a crescut cu 21.418 sau 384% şi din această creştere 16.183 sau 290% revin iarăş d-lui Haret.

Reducând la un întreg, progresul pe care l-a săvârşit învăţământul în şcoala rurală în decurs de 17 ani, d-lui Haret i se datoreşte pentru o activitate de 9 ani ca ministru al şcoalelor: 0,62 la înmulţirea posturilor de învăţători; 0,75 la înmulţirea înscrierilor în şcoale; 1,03 la ridicarea frecuentării regulate a şcoalei; 0,75 la

(1) In anii şcolari 1894—95; 1895—96; 1896—97 şi 1904—905; 1905—1906, numărul elevilor regulaţi a scăzut cu 32.256. In ceilalţi ani, el a crescut cu 226.897. La această creştere, d-l Haret a contribuit cu 201.206 elevi regulaţi, iar ceilalţi miniştri numai cu 25.691. De aceea sporul real al elevilor regulaţi dela 1893—1910 este de 194.641.

înmulţirea elevilor promovaţi şi 0,75 la aceea a absolvenţilor învăţământului primar.

Aceste rezultate s'au obţinut în timpul în care d-l Haret a dat impulsiunea cea mai mare activităţii extraşcolare a învăţătorilor. Ele sdrobesc afirmările fără nici un temeiu real, ieşite numai din închipuire, a protivnicilor activivităţii extraşcolare şi dovedesc că activitatea învăţătorului din şcoală şi cu aceea din afară de şcoală, când au fost bine conduse, au mers paralel, fără ca aceasta să stânjenească pe cea dintâiu.

Reunind într'un singur număr toate numerele care înfăţişează rezultatele activităţii desfăşurate de d-l Haret pentru înmulţirea şcoalelor rurale, a învăţătorilor şi şcolarilor, rezultă că 4/5 sau 80% din progresele, pe care le-a săvârşit învăţământul primar la sate în decurs de 17 ani, se datoresc d-lui Haret.

Acest număr înfăţişează în toată strălucirea ei opera măreaţă înfăptuită de acest bărbat pentru înaintarea şcoalei rurale. Dacă ar fi contribuit numai cu atâta la ridicarea stării culturale, morale şi economice a sătenilor noştri, tot ar fi îndeajuns pentru ca istoria şcoalei române să înscrie cea mai frumoasă pagină pentru d-l Haret şi să-i asigure dragostea şi recunoştinţa neamului românesc.

N. NICOLAESCU.
Institutor în Bucureşti.

CUM A PERFECŢIONAT D-L SPIRU HARET PE INVĂŢĂTORI

In ţerile mai înaintate rolul învăţătorilor este mai restrâns, greutăţile cu care ei au să lupte sunt mai neînsemnate decât ale învăţătorilor din ţerile mai înapoiate.

Oamenii mai luminaţi înţeleg mai bine menirea şcoalei şi rostul învăţătorilor; ei îşi trimet cu drag copiii să înveţe carte şi dau tot concursul necesar pentru bunul mers al şcoalei. Pentru ca să aibă copii în clasă, învăţătorul din ţerile mai înaintate n'are nevoe să meargă în mijlocul părinţilor să-i sfătuească şi să-i lumineze asupra foloaselor învăţăturii, de aceea el poate să-şi mărginească activitatea numai în clasa de studiu; el poate să rămână numai *învăţătorul copiilor*.

Nu tot astfel se întâmplă însă cu învăţătorul dintr'o ţară cu mai puţină cultură. Intr'o astfel de ţară învăţătorul, chiar dacă ar fi un slujbaş cinstit (fără cultură şi şi fără ideal naţional) şi tot s'ar simţi obligat să-şi lărgească cercul activităţii, trecând dincolo de cei patru pereţi ai clasei şi venind în contact cu părinţii elevilor, pe care trebue să-i sfătuească, să-i înveţe, să-i lumineze. Şi aceasta se simte obligat s'o facă un astfel de învăţător, numai pentru ca să determine pe părinţi să-şi trimeată copiii la şcoală, numai pentru ca el, învăţă-

torul, să aibă pe cine învăţă, numai pentru ca să-şi poată face, de gura lumii, datoria de *învăţător al copiilor.*

Şi dacă învăţătorul – simplu slujbaş se simte obligat să-şi lărgească singur cercul activităţii creindu-şi noi ocupaţiuni, noi greutăţi, e uşor de înţeles ce va face, într'o ţară mai înapoiată, învăţătorul — apostol, învăţătorul înflăcărat de idealul naţional.

Invăţătorii din România sunt în situaţia învăţătorilor din ţerile mai înapoiate. La noi poporul nu este pătruns de foloasele învăţăturii şi dacă învăţătorii nu s'ar ocupà şi cu luminarea oamenilor în vârstă, prin şcoale de adulţi, prin cercuri culturale, conferinţe etc., nici munca lor din şcoala primară n'ar aduce roadele aşteptate. Chiar dacă, siliţi de legea obligativităţii, copiii sătenilor ar populà şcoalele, tot n'ar fi mare câştig, dacă între învăţătorul copiilor şi săteni n'ar fi nici o legătură. N'ar fi mare câştig, dacă învăţătorii nu s'ar ocupà şi cu luminarea oamenilor în vârstră, dacă nu şi-ar luà singuri şi sarcina de luminători ai sătenilor, căci puternica înrâurire a mediului familiar ar reduce aproape la nimic totă influenţa şcoalei.

Aceasta au înteles-o pe deplin învăţătorii români. Ei, cari, spre binele neamului nostru, nu sunt numai nişte simpli învăţători slujbaşi, şi-au înmulţit singuri ocupaţiunile, şi-au lărgit cercul de muncă atacând din toate părţile ignoranţa şi răspândind cât mai mult şi cât mai departe lumina cea binefăcătoare a culturii.

Dar toată lupta învăţătorilor ar fi fost zadarnică, dacă odată cu ei n'ar fi înţeles acest sfânt adevăr şi acela care le erà şef, şi cel mai bun prieten.

Toată lupta ar fi rămas fără izbândă, dacă alături de

ei n'ar fi fost cel mai mare pedagog al neamului, d-l Sp. Haret, care i-a încurajat și i-a îndemnat la luptă, i-a cultivat si i-a întărit, i-a îndreptat pe calea cea bună, când erau să rătăcească și i-a spijinit la nevoie venind cu ei pe câmpul de luptă și vârîndu-se unde primejdia erà mai mare.

Fiind domnia-sa însuș un mare iubitor al poporului, d-l Haret a înțeles câtă iubire de neam este la baza acestei activități a învățătorilor și de atunci cea mai plăcută ocupațiune a d-sale a fost cum să-i cultive și cum să-i perfecționeze pe acești modești, dar harnici luptători.

Domnia-sa a organizat școalele normale în așà fel încât din ele să iasă nu numai buni învățători pentru copii, ci și pricepuți sfătuitori și îndrumători ai sătenilor.

Pentru aceasta a introdus în programa acelor școale studiul contabilității băncilor populare, datoriile învățătorilor, conferințele populare etc., care să pregătească pe învățători și în direcția nouăi activități.

Dar, în dorința de a cultivà și perfecționà cât mai mult pe învățători, d-sa nu s'a mulțumit numai cu organizarea școalelor normale. I s'a părut că atâta ar fi prea puțin. Pentru aceasta a înlesnit cât i-a fost posibil ținerea de congrese pur învățătorești, a organizat conferințele județene și a înființat ședințele intime ale cercurilor culturale.

Nici atâta însă nu i s'a părut deajuns.

Domnia-sa și-a zis:

Pentru ca învățătorul să fie cu adevărat lumina lumii, el trebue să cunoască bine lumea. Un învățător desăvârșit trebue să cunoască natura cu toate bogățiile, minunățiile și curiozitățile ei, ca să poată vorbì elevilor

săi încălzit de puterea adevărului văzut, nu din literele cele moarte ale cărților.

Altfel vorbește elevilor săi învățătorul care a citit sau a auzit despre anumite frumuseți sau bogății ale naturii, și altfel le povestește cel care a văzut și admirat acele frumuseți, cel care a observat la fața locului și a studiat de aproape acele bogății.

Altfel predă istoria patriei învățătorul care nu cunoaște adevărul istoric decât din tratatele de istorie, și cu alt avânt și cu altă însuflețire vorbește discipolilor săi, despre marii eroi ai neamului nostru, învățătorul care a vizitat locurile istorice, cel care cunoaște mănăstirele, monumentele și toate dovezile rămase dela strămoși.

Pentru aceasta d-l Haret a înființat *călătoriile de vacanță* trimețând în regat și în celelalte provincii românești, pe cei mai distinși din învățători.

Intorși din călătoriile lor, învățătorii trimeși nu s'au mulțumit să folosească, ceeace au învățat, numai în clasele lor sau numai în cercurile lor restrânse. Ei au și scris — în cele mai multe cazuri — despre cele ce au văzut și ce au învățat prin călătoriile lor, ca cu chipul acesta pe de o parte cunoștințele lor să se răspândească în cercuri cât mai largi; iar pe de altă parte să se deștepte și în alții învățători gustul de a călătorì și de a se cultivà atât pentru binele lor, cât și pentru folosul elevilor, cari așteaptă dela ei lumină cât mai multă și cât mai curată.

Trimețând pe învățători prin țară și prin țerile vecine, d-l Haret n'a pierdut din vedere că ei nu sunt numai învățători ai copiilor; d-sa n'a uitat câtă însemnătate au ei pentru luminarea poporului.

Pentru aceasta şi-a zis:

Ca să poată învăţà pe săteni, învăţătorul trebue să ştie mai întâiu el ceeace doreşte să-i înveţe şi *trebue să ştie bine*. Il voiu perfecţionà şi pe calea aceasta. Ţerile mai înaintate ne pot servì de bune exemple. Acolo să meargă învăţătorii noştri, să vadă, să afle şi să înveţe.

Şi d-l Spiru Haret a ales pe cei mai destoinici dintre învăţătorii noştri şi i-a trimes în ţerile, în care se puteau vedeà lucruri bune şi de folos; i-a trimes în ţerile mai înaintate să studieze felul de a trăì al altor neamuri, să culeagă învăţături şi pilde frumoase ca apoi, întorcându-se în satele noastre, să poată luptà mai cu succes pentru luminarea şi desrobirea economică a poporului.

Astfel s'au dus învăţatorii români în Danemarca, în Suedia şi Norvegia, în Germania, în Olanda şi Belgia, în Herţegovina, în Italia, etc. Şi s'au dus învăţătorii noştri ca albinele cele harnice şi culegând miere curată din livezile străinilor s'au întors în ţară s'o depună în fagurii noştri, spre folosul neamului şi spre bucuria celui care-i trimesese.

Invăţătorii trimeşi de d-l Haret în ţerile străine sau numai ajutaţi şi încurajaţi de d-sa au ajuns apoi în fruntea mişcărilor noastre economice şi culturale.

Aşà a înţeles d-l Haret adevărata chemare a învăţătorilor într'o ţară ca a noastră şi aşà a ştiut domnia sa să-i cultive şi să-i perfecţioneze pentru folosul neamului întreg, rămânând în totdeauna nu numai şeful lor, dar şi îndrumătorul şi prietenul lor cel mai bun.

FL. CRISTESCU
Institutor în Roşiorii de Vede.

DOMNUL SPIRU HARET, INVĂȚĂTORII, ȘCOALA ȘI ȚĂRĂNIMEA

Dacă învățământul poporului a luat o mare desvoltare în toate țerile civilizate; dacă toții bărbații de stat socotesc problema acestui învățământ ca o chestie vitală dela care atârnă îmbunătățirea traiului masselor— temelia oricărei organizații sociale și politice, — și chemarea acestor masse la o vieață într'adevăr omenească; dacă toate guvernele statelor democratice au înțeles că numai școala poate ridicà clasele nevoiașe și lucrul acesta s'a dovedit în chip evident; apoi erà firesc să se înceapă și la noi o activitate în această direcție. Și s'a început cu multă energie și cu mult avânt.

E hotărît lucru că țărănimea românească a intrat într'o epocă de prefacere îmbucurătoare și că e în drum spornic către o viață nouă: mai luminată, mai morală, mai bogată.

De bună seamă că timpul, nevoile și mediul înconjurător au avut rostul lor în această prefacere, dar priceperea, devotamentul și energia oamenilor de conducere sunt covârșitoare în atari împrejurări. Vremile nouă au nevoie de oameni noi. Și oamenii de valoare pot grăbì trecerea dela vremi grele la vremi bune.

In această prefacere a țărănimii noastre, rolul de căpetenie l-a avut și-l are încă *școala.*

Când am avut o şcoală bună, bine organizată, bine înzestrată, cu învăţători destoinici şi cu inima caldă pentru datoria lor de apostoli ai luminării poporului, această şcoală a dat roade vădite.

Dacă, de pildă, procentul ştiutorilor de carte la populaţia rurală, erà, în 1899, de 15.2%, apoi, după 10 ani, în 1909, acest procent a crescut cu 19.5%, adică în total 34.7%, deci a trecut peste îndoit.

Dacă în 1897 numărul absolvenţilor rurali erà de 6.880, apoi în 1909 treceà peste 30.000.

Această sporire a numărului ştiutorilor de carte este rezultatul sacrificiilor ce s'au făcut, în acest timp, pentru şcoala poporului. Şi oricât ar tăgădui unii folosul şcoalei, aşà cum este ea astăzi, noi, cei cari trăim în mijlocul ţărănimii şi avem putinţa să verificăm rezultatele pe care le dă şcoala, putem spune, cu bucurie, că dintre gospodarii săteni, cei mai înţelegători ai rostului vremii, cei mai conştienţi de drepturile şi datoriile lor, cei mai în măsură de a pricepe chestiile care privesc folosul individului în legătură cu cel obştesc, sunt tocmai acei care au trecut prin şcoală.

Dar activitatea şcoalei nu s'a mărginit numai asupra copiilor supuşi legii obligativităţii ci s'a îndreptat şi în afară: asupra sătenilor.

Invăţătorii, întovărăşiţi de preoţi, cu un avânt vrednic de laudă, răspunzând glasului chemării, au făcut minuni şi în această direcţie. Indemnurile lor către o vieaţă morală, de ordine, de muncă luminată şi de economie au dat, pe cele mai multe locuri, roade care ar puteà înseninà şi frunţile cele mai pesimiste.

Cele 3.000 de bănci populare cu aproape ½ milion membri şi cu un capital circulator de 75.708.924 lei,

care reprezintă cea mai puternică organizaţie financiară din ţară, cele peste 300 obştii, care plătesc o arendă de peste 6 milioane lei şi care cultivă 209.646 hectare de pământ, cele 186 magazine cooperative de consum, care au desfăcut mărfuri de peste 4 milioane lei şi restul de încă 173 cooperative de exploatări de păduri, lăptării şi brânzării, brutării, grădinării, cumpărări, desfaceri de ouă etc. etc., sunt o dovadă strălucită a fericitei activităţi extraşcolare.

Sătenii s'au întovărăşit, s'au organizat, s'au întărit în aşà fel, ca să poată devenì stăpâni în propria lor ţară şi să poată ţineà piept nevoilor de tot felul.

Această asociare şi organizare a ţărănimii trebue să bucure pe toţi bunii Români, pe toţi patrioţii adevăraţi. Nu pot privì cu ochiu duşman această fericită pornire de ridicare a ţărănimii, decât acei cari s'au folosit de nepriceperea ei de până acum şi au exploatat-o în chip neomenos. Aceştia fiind chemaţi acum la o vieaţă nouă de cinste şi de onoare se jeluesc pe toate glasurile şi pe toate cărările şi caută să împiedice răsăritul soarelui plin de strălucire, care prevesteşte o zi frumoasă şi plină de nădejdi. In câte feluri nu s'a răstălmăcit această frumoasă activitate extraşcolară, cu gândul răutăcios de a o zădărnicì!

Noi iarăş mai ştim *precis*, că învăţătorii buni s'au învârtit bărbăteşte şi în şcoală şi în afară. Invăţătorii cu activitate extraşcolară au dat şi cele mai bune rezultate în şcoală. Căci cine-i om, o dovedeşte în toate împrejurările. La învăţătorii cu slabe rezultate în şcoală, trebuesc căutate pricinile cu totul în altă parte, decât în activitatea extraşcolară. De altfel niciodată nu au

fost îndemnaţi învăţătorii să facă mai mult decât pot face *bine*.

Şi dacă corpul învăţătoresc a dat aceste strălucite dovezi de muncă rodnică, de entuziasm şi de jertfe, apoi el o recunoaşte că a fost înlesnit, sprijinit, îndemnat şi încurajat de Ministrul care a arătat o neţărmuită dragoste învăţătorimii, şcoalei şi ţărănimii: D-l *Spiru Haret.* Şi această dragoste a dovedit-o printr'o muncă pricepută şi stăruitoare, printr'un devotament fără pereche.

Corpul învăţătoresc a devenit o forţă în această ţară, o forţă peste care nu se poate trece, o forţă care este preţuită şi chiar cultivată de toate partidele politice. Şi e o datorie pentru noi învăţătorii să înţelegem că sprijinul cel mai mare care ni s'a dat, pentru a ajunge aici, a venit dela d-l Haret.

Sunt atâtea dovezi despre solicitudinea pe care d-l Haret a arătat-o şcoalei, învăţătorilor şi ţărănimii, acestei treimi care nu se poate despărţì.

Dacă am socotì numai faptul că în 14 ani, dela 1897 şi până la 1910, din numărul total de 2.243 şcoli rurale clădite sub 8 miniştri, 1931 s'au clădit sub d-l Haret, încă s'ar vedeà interesul pe care d-sa îl poartă şcoalei poporului.

Avem astăzi, în total, 4.695 şcoli rurale cu 6.892 învăţători. Din 2.253 posturi de învăţători înfiinţate dela 1897 şi până la 1919, 1401 posturi s'au înfiinţat sub d-l Haret. Numai în 1908 şi 1909 s'au înfiinţat 948 posturi.

S'au înfiinţat multe grădini de copii, cantine şcolare, s'a îmmulţit numărul şcoalelor normale, creindu-se clase paralele la unele din ele, pentru a completà, cât mai grabnic, numărul de cel puţin 10.000 de învăţători, de cari se simte absolută nevoe.

Numărul şcoalelor de agricultură a sporit în 8 ani, sub d-sa, dela 5 la 78, iar din numărul de 1367 absolvenţi ce-i dăduseră până la finele anului 1909, aproape 900 au intrat deadreptul în agricultură, contribuind astfel la răspândirea unei sistematice lucrări a pământului, în pătura ţărănească.

S'au făcut şcoli numeroase de meserii şi de gospodărie în toate centrele mai însemnate.

S'a îmmulţit numărul şcoalelor de comerţ; 91% din absolvenţii acestor şcoale au intrat în comerţ. Numai într'un an şi jumătate, 1908—1909, numărul patentarilor români a crescut cu 2.911, iar numărul celor streini a scăzut, în acest timp, cu 3.649 şi aceasta mai cu seamă în Moldova.

S'a dat mare imbold cercurilor culturale, şcoalelor de adulţi, şezătorilor săteşti, serbărilor şcolare şi naţionale, ridicării monumentelor istorice, portului naţional, bibliotecilor rurale, corurilor, teatrelor săteşti, grădinilor şcolare şi lucrului manual, acordându-se premii şi încurajeri diferite tuturor învăţătorilor cari s'au distins.

Prin Cassa Şcoalelor, a cărei fonduri au fost crescute în chip simţitor de d-l Haret, s'au clădit localuri nouă de şcoală şi s'au înzestrat cele existente cu toate necesarele: biblioteci populare, tablouri istorice, intuitive, hărţi şi aparate didactice. S'au împrumutat mulţi învăţători, în condiţii lesnicioase, pentru a-şi întemeià gospodării model; s'au ajutat autorii de cărţi pentru popor; s'au tipărit cu cheltueala Cassei Şcoalelor cele mai bune cărţi de acest soiu: s'au pus bazele unei biblioteci pedagogice; s'au dat ajutoare la câte 17 învăţători, în fiecare vară, pentru a vizità ţara şi provinciile locuite

de Români; s'au dat ajutoare copiilor săraci, în cărţi şi rechizite şcolare ş. a.

Cassa Bisericilor, înfiinţată de d-l Haret, desfăşură aceeaş activitate fericită pentru bunăstarea şi înzestrarea bisericilor cu toate cele trebuitoare.

Prin modificarea legii în sensul ca învăţătorii şi preoţii să aibă dreptul de a cumpără pământ rural, modificare care se datoreşte tot d-lui Haret, prin acordarea diferitelor premii învăţătorilor cari se disting în vreun soiu de activitate; prin sporirea salariilor învăţătorilor înaintaţi (634), a căror număr acum poate fi cât de mare, de oarece, după măsura luată de d-l Haret, s'a suprimat limita de 6% din numărul institutorilor şi institutoarelor din ţară; prin improprietărirea şcoalelor cu teren de cultură ş. a., s'a urmărit statornic îmbunătăţirea stării materiale a corpului didactic rural, iar prin proiectul de buget pe 1910/911 se prevăzuse chiar o sporire în massă a lefurilor învăţătorilor.

Intrucât şcola poporului a fost bine şi priceput organizată cu legi, regulamente, programe şi orarii potrivite nevoei şi vremii şi condusă cu înţelepciune şi dragoste, ea a dat şi roadele dorite.

Am avut prilejul să mă încredinţez, pe deplin, de entuziasmul cu care lucrau învăţătorii în şcoală şi în afară de şcoală şi ce rezultate îmbucurătoare se dobândiau la şcoalele de adulţi, la şezători, la cercurile culturale etc., care erau apreţiate, încurajate, răsplătite. Am trăit, laolaltă cu învăţătorii şi cu sătenii, în muncă plină de însufleţire şi de înălţare, clipe care îmi vor fi deapururea scumpe şi care mi-au întărit pe deplin convingerea că cu aşà energii, bine conduse şi susţinute, se poate răsbate la luminiş, cu mult mai curând decât ne închipuim.

Ceeace a îndemnat pe învăţători la lucru spornic, au fost şi stabilitatea şi îngrădirile legale, care i-au pus la adăpostul fluctuaţiunilor politice şi tulburărilor, care i-ar fi hărţuit sufleteşte şi le-ar fi scăzut entuziasmul.

In adevăr, legiuirile pentru stabilitate începute de d-l Poni, în 1896, au fost completate şi desăvârşite de d-l Haret.

Apoi legătura, în adevăr părintească, pe care d-sa o aveà cu învăţătorii, sfaturile înţelepte ce le da în scris şi prin vorbe: acasă la d-sa, la minister, şi oriunde se aflà în mijlocul lor, interesul şi graba cu care rezolvà singur toate cererile drepte ce i se făceau, verbal ca şi în scris, încurajà şi întărià mult pe învăţători.

Faptul că s'au numit organe de control în sânul corpului învăţătoresc; că s'au numit învăţători în comisiunea de cercetare a cărţilor didactice; că s'au legiferat parte din dezideratele congreselor învăţătoreşti; că s'au medaliat învăţătorii destoinici cu «Răsplata muncii,» care s'a înfiinţat anume pentru atare scop, arată că acest corp erà preţuit şi, mai ales, că se tindeà, în chip sistematic, să i se dea putinţa de a trăì, cât e posibil, prin propriile lui puteri şi energii, lucru care are o însemnătate capitală.

Dreptatea părintească pe care a arătat-o d-l Haret învăţătorimii, a fost răstălmăcită cu patimă de mulţi; ba i s'au adus acuzaţiuni şi în parlament pentru acest lucru.

La 3 şi 4 Decemvrie, 1909, d-sa răspunde acestor acuzaţiuni în chipul următor:

«După concepţiunea unora, d-lor, ar trebuì ca ministerul instrucţiunii să fie un «Dhalai Lama» de care să nu se poată apropià nimeni şi nimeni dintre dascăli să nu-i poată vedeà faţa. Concepţiunea mea, d-lor, este

alta: eu cred că ministrul, oricare ministru, este dator să fie în cea mai deaproape atingere cu toţi cei pe cari e chemat să-i administreze. Să le dea îndemnuri, să le dea sfaturi, să le dea învăţăminte, să-i certe atunci când ei greşesc. Eu aşà fac.

«Este o muncă foarte mare pe care mi-o dau pentru aceasta, dar nu-mi pare rău de dânsa. Nu-mi pare rău, pentrucă, cu toate supărările pe care adversarii mei se silesc să mi le producă din cauza aceasta, am avut de altă parte aşà de bune şi de frumoase rezultate, încât ajung cu prisosinţă să-mi răsplătească toate acele neajunsuri».

Un moment din cele mai critice pentru corpul învăţătoresc a fost în 1907, când s'a aruncat cunoscuta vină nedreaptă şi pătimaşă asupra acestui corp, care n'a propovăduit de cât pacea, ordinea şi a stâmpărat, ori unde s'a putut, spiritele.

După serioase şi temeinice cercetări, d-l Haret alcătueşte cunoscutul raport, din 13 August, 1907, către M. S. Regele, raport prin care propune ca 54 învăţători şi 36 preoţi să fie medaliaţi cu Răsplata Muncii» cl. I-a, iar 19 învăţători şi 22 preoţi cu «Răsplata Muncii» cl. II-a, pentrucă au lucrat la preîntâmpinarea sau potolirea răscoalelor. (Raportul în întregime se găseşte publicat în Buletinul oficial No. 271, pagina 6353).

Iată câteva părţi din raport:

«Mă voiu silì să documentez cele ce afirm pentru ca să pot aduce în sufletul M. V. încrederea pe care o am eu, că în opera de regenerare şi întărire a Neamului Românesc la care M. V. prezidează cu atâta înţelepciune şi cu atâta norocire de 41 ani, Ea se poate sprijinì cu încredere pe *spiritul de ordine, pe respectul*

legii şi *pe devotamentul pentru binele public* al *corpului didactic rural* şi al preoţimii dela sate.

. . . .

Inaltul semn de bunăvoinţă al M. V. va redà întregului corp al preoţimii şi dăscălimii rurale tot curajul şi energia de care are nevoe şi-l va arătà drept ceeace în adevăr este în marea lui majoritate: *harnic, modest, devotat* şi *priceput muncitor* pentru luminarea şi îndreptarea spre bine a ţărănimii noastre.

. . . .

Scopul propunerilor pe care cu respect le supun la înalta aprobare a M. V. este nu numai de a onorà individual pe aceia cari şi-au făcut datoria; cât mai cu seamă de *a onorà corpul întreg* în persoana câtorva din membrii săi» şi raportul este destul de elocvent şi n'are nevoie de comentarii.

Apărările strălucite pe care le-a făcut d-l Haret învăţătorilor, în parlament, la 24 şi 25 Ianuarie 1908, împotriva acuzaţiunilor ce i s'au adus de doi membri marcanţi ai opoziţiei, dovedesc, odată mai mult, sentimentele de care d-sa e pătruns pentru corpul învăţătoresc.

Citez câteva rânduri:

. . . .

«M'am silit ca din învăţători şi preoţi să creez o forţă, pe care s'o îndreptez întreagă, contra stării de ignoranţă şi de decădere a ţărănimii sub toate formele ei.

Eu sunt convins că calea ce urmez este cea bună şi rezultatele vii, dovedesc că am dreptate.

. . . .

Ce aţi fi zis d-voastră dacă faţă cu situaţiunea nenorocită în care erà corpul didactic şi corpul preoţesc anul

trecut, aş fi stat nepăsător şi nu le-aş fi luat apărarea.

Eu lucrasem cu oamenii aceştia şase ani de zile, mă urmaseră cu tot devotamentul, îmi dăduseră dovezi de ascultare şi iubire, şi când îi vedeam în nevoe, învinovăţiţi pe nedrept, ar fi fost ceva nedemn din partea mea să stau să mă uit şi să nu fac nimic ca să-i ajut!»

Sunt clipe sfinte în vieaţă când patimile trebue să tacă şi adevărul şi dreptatea trebue să ne stăpânească sufletele. Şi dacă în vieaţa altora clipele acestea pot fi rari şi de scurtă durată, pentru noi învăţătorii, cari avem chemarea de a propăvădui adevărul şi dreptatea, aceste clipe trebue să fie necurmate.

Imi aduc aminte cu drag de zilele înălţătoare pe care le-am trăit la congresul din Focşani în 1907. Cei ce-au luat parte atunci la congres vor fi reţinând încă părţi din strălucita cuvântare a d-lui Iorga. Nu vor fi uitat, de bună seamă, nici partea referitoare la d-l Haret:

Acel care a lucrat, zice d-l Iorga, atât de mult şi de bine pentru ridicarea şi întărirea d-voastră, a şcoalei şi a ţărănimii şi căruia îi datoriţi, în cea mai mare măsură puterea pe care o reprezintaţi în opera de luminarea poporului, este fosul ministru al şcoalelor *Spiru Haret*. Şi când vă vorbesc despre el, în semn de respect, sculaţi-vă în picioare!»

Noi învăţători ne-am ridicat, pentrucă trăisem clipele de care ne vorbià d-l Iorga şi simţiam în sufletele noastre adevărul pe care d-sa ni-l spuneà cu atâta măestrie şi cu atâta căldură; dar, la gestul lui larg, la glasul lui răsunător, sub aceà privire care topià tot ce-i putred în suflete, acest adevăr a fost simţit şi de streinii de corpul nostru, cari se aflau atunci în sală şi cari, având

anumite datorii către partidele lor, tăgăduiau adevărul în alte timpuri.

Şi . . . s'au ridicat şi ei în semn de respect către acela care a întreprins, cu strălucite izbânzi, marea operă socială de luminare a poporului.

Altădată d-l Iorga spuneà în scris că la ministerul şcoalelor ar trebuì să rămâie pentru totdeauna d-l Haret.

La sarbătorirea ce s'a făcut d-lui Haret, cu prilejul retragerii sale din învăţământ, d-l Dr. C. Istrati, conservator democrat, fost ministru al şcoalelor, d-l Pangrati, rectorul Universităţii din Bucureşti, membru marcant al partidului conservator, şi alţi oameni distinşi, de diferite nuanţe politice, au recunoscut şi au lăudat meritele covârşitoare ale ilustrului sărbătorit în munca pricepută şi neîntreruptă, ce a săvârşit şi săvârşeşte, pentru luminarea poporului, ca profesor şi ca ministru, ca om.

Revistele noastre învăţătoreşti şi-au făcut datoria după cuviinţă, către acela căruia învăţătorimea îi datoreşte neţărmurit respect, iubire şi recunoştinţă.

E o datorie pentru noi învăţătorii ca la dragoste, să răspundem cu dragoste.

De aceea, în aceste clipe curate şi senine, când înşişi vrăjmaşii politici ai d-lui Haret se unesc spre a-l sărbătorì pentru marea sa vrednicie pe tărâmul binelui obştesc, noi învăţătorii, cari nu urmărim şi nu dorim decât înălţarea şi întărirea şcoalei şi prin ea a poporului, amintindu-ne, cu admiraţie şi cu recunoştinţă, de toate jertfele, de toată munca grea şi obositoare, pe care d-l Haret a închinat-o şcoalei şi poporului românesc, amintindu-ne de tot sprijinul, de toate sfaturile înţelepte, de toate îndemnurile, de toate încurajările şi mai presus de nemăsurata dragoste de părinte pe care ne-a dovedit-o, atât

de strălucit, în timpurile grele, când desnădejdea ameninţă să ne cuprindă sufletele şi când dragostea sa a avut rolul unui balsam răcoritor şi întăritor, noi învăţătorii, în această împrejurare solemnă, sărbătorim pe marele patriot, sufletul ridicării şcoalei, a învăţătorimii şi a poporului românesc, pe d-l *Spiru C. Haret,* cu toată curăţenia şi căldura inimilor noastre şi-i urăm încă mulţi ani pentru desăvârşirea binefăcătoarei munci de ridicare sufletească şi economică a poporului românesc.

LEON MREJERIU
Invăţător în Călugăreni, Neamţ.

OFICIALIZAREA CĂRŢILOR DIDACTICE

Cartea e busola şi cronometrul învăţătorului, punctul de sprijin al meseriei lui şi ajutorul cel mai de seamă spre ajungerea scopului urmărit: înzestrarea tineretului cu cunoştinţe folositoare şi durabile, înnobilarea sufletului.

Cine cunoaşte bine cărţile noastre didactice şi le compară cu similarele din alte ţeri streine cu şcoală veche de multe veacuri, cu pedagogi vestiţi, cari au făcut epocă prin vederile şi operele lor, cu vastă literatură clasică, cu corp didactic excelent, cu mediu social şi cultural mult superior nouă, cine compară, zic, cărţile noastre de şcoală cu cele similare din streinătate, constată cu o plăcută surprindere, că noi nu stăm nicidecum departe chiar de cele mai bune lucrări streine.

Cu o iuţeală necunoscută aiurea au început să iasă la noi cărţi noi de şcoală, potrivite noilor curente pedagogice, cerinţelor timpului şi trebuinţelor vieţii practice.

Fruntaşi dintre membrii corpului didactic s'au străduit să pună în mâinile şcolarilor cărţi pe înţelesul lor, plăcute, uşoare, atrăgătoare şi instructive.

In timpul d-lui Haret, Ministerul Instrucţiunii a sprijinit acest înbucurător avânt prin diferite decizii, dispoziţii şi încurajări. Din timp în timp s'au instituit con-

cursuri de cărţi didactice, la cari participau toţi câţi credeau că prin felul cum ei înţelegeau că trebuesc tratate diferitele materii de învăţământ, pot contribuì întru câtva la uşurarea asimilării cunoştinţelor de către şcolari şi la uşurarea muncii învăţătorilor.

Pe nesimţite, vechile metode de învăţământ fură înlocuite, cu toată rezistenţa celor deprinşi cu învăţământul numai prin pur verbalism. Rolul de căpetenie în această schimbare l-au avut nu atât inspecţiile, conferinţele, ordinele şi dispoziţiile ministeriale relative, ci mai ales manualele didactice din nou alcătuite, pe baze nouă, în conformitate cu nouăle îndrumări ieşite din observaţiile şi vederile pedagogilor de seamă.

Astfel ca exemple putem cità învăţământul aritmeticii şi geometriei care erà până mai deunăzi pur verbalism, căci constà mai numai din memorare de reguli şi definiţiuni, ilustrate din când în când prin câte o problemă, două. Acelaş învăţământ s'a aşezat acum pe baze practice corespunzând cerinţelor vieţii reale (socoteli) şi scopului formal (gimnastica minţii). Tot aşà gramatica: dela învăţarea pe de rost a regulelor limbii s'a trecut la învăţarea limbii vorbite şi scrise, analizandu-se vorbirea şi scrierea în exemple, în bucăţi literare, poezii, etc. La geografie, dela memorarea unui colosal număr de numiri de munţi, râuri, oraşe, aşezate ca într'un catalog neînţeles, s'a ajuns acum la cunoaşterea ţerii şi continentelor, staruindu-se asupra legăturii cauzale dintre om şi om, popor şi popor, om şi natură, dela executarea neînţeleasă a hărţilor calchiate, la înţelegerea şi interpretarea lor, etc.. Şi aşà, fiecare obiect de învăţământ, a cărui materie s'a expus din ce în ce mai clar şi mai metodic în manuale nou apărute, a deprins aproape

întreaga dăscălime să adopte noi metode de predare, ieşind oarecum din făgaşul rutinii.

Se poate ca la baza încercărilor şi năzuinţelor autorilor de cărţi didactice să fi fost şi dorinţa naturală a unui câştig material, răsplată a ostenelilor depuse, a cercetărilor lungi şi obositoare, a frământărilor de creer, până să alcătuească rând cu rând, frază cu frază, o bucată de cetire, o lecţie de gramatică etc. şi, după lungi osteneli şi chibzuinţe, un întreg manual. Fiecare aı e dreptul să câştige, când munceşte.

Se poate însă probà că autorii celor mai bune manuale didactice au fost călăuziţi la alcătuirea lor nu de dorinţa câştigului bănesc, ci de dorinţa de a vedeà şcoala progresând, tinerimea profitând sufleteşte, şi de a uşurà munca colegilor de meserie. Chestia câştigului material rămâneà, dacă nu cu totul nebăgată in seamă, dar, pe un plan foarte depărtat.

Nu toată lumea însă are mai mare drag de binele şi progresul celor mulţi, decât de binele şi câştigul său personal. S'au găsit oameni cari caută să facă afaceri şi din cărţile de şcoală, exploatând punga părinţilor, şcolarilor, situaţia lor în învăţământ, buna credinţă a colegilor, meritul muncitorilor similari talentaţi, dar neinteresaţi materialiceşte, deci neîndrăzneţi, şi, ce e mai păgubitor şi chiar ireparabil, educaţia şi instrucţia viitoarelor generaţii, cari se vor resimţì la vreme şi nu se va ghicì de unde vine răul.

Starea aceasta de lucruri ar fi mers mai departe şi ar fi avut urmări destul de nenorocite, dacă nu erà ochiul pătrunzător al d-lui Spiru C. Haret. D-sa, cu simţul de observaţie caracteristic oamenilor mari, a văzut şi această bubă de care suferià şcoala română şi i-a aflat

şi leacul, pe care l-a şi aplicat treptat-trepat, şi pe care n'ar fi trebuit să-l părăsească nici o autoritate şcolară cu dor şi drag de progres.

Dacă ar fi să nu socotim decât felul cum d-l Spiru C. Haret a pătruns şi s'a interesat de cestiunea cărţilor didactice, felul cum a văzut şi a expus una din cele mai dăunătoare stări de lucruri pentru învăţământ, observaţiile d-sale drepte, am vedeà pe omul adânc cunoscător în ale şcoalei, pe omul care se strădueşte să înlăture piedicile ce stăviliau progresul învăţământului, pe omul care cearcă să descătuşeze pe dascălul primar de sub tirania celor meniţi a-i fi îndrumători desinteresaţi, pe omul care are ca ţel: totul pentru şcoală.

Iată câteva pasagii, în cari d-l Haret zugrăveşte neajunsurile de cari suferià învăţământul din cauza comerţului de cărţi de şcoală, neajunsuri năbuşite prin măsura binevenită a oficializării cărţilor didactice de curs primar, neajunsuri isbucnite cu mai mare furie îndată după plecarea d-lui Haret dela conducerea învăţământului:

«Inscrierea în legea fundamentală a ţerii a gratuităţii învăţământului primar a avut de scop să facă ca nici o piedică să nu se afle în calea chiar celui mai sărac copil, pentru a puteà căpătà acel învăţământ.

Dar această dispoziţiune salutară ar fi zădărnicită, dacă nu s'ar înlăturà şi alte piedici tot aşà de grele. Printre acestea, în prima linie este greutatea pentru copiii săraci de a-şi procurà cărţile şi rechizitele necesare.

Este cunoscut că părinţii săraci, şi mai ales ţăranii, când sunt invitaţi să-şi trimită copiii la şcoală, dau, ca principală scuză pentru nesupunerea lor la lege, lipsa de cărţi şi de haine. Şi în adevăr, este foarte mare numărul acelor copii cari vin la şcoală fără cărţi şi cari,

din această cauză, nu fac nimic, sau se silesc să prindă ce pot din auzite sau din cărţile camarazilor lor mai norociţi.

Situaţiunea este şi mai agravată prin faptul că în foarte multe şcoli, pe lângă cărţile şi obiectele strict necesare, se impuneà copiilor cumpărarea de cărţi şi lucruri inutile.

Erà acì un abus din cele mai mari, care se introdusese încet, încet, prin pofta de câştig a autorilor de cărţi şi caiete de tot felul, prin convenţia multor învăţători şi institutori, şi prin toleranţa autorităţilor şcolare. Din cauza lor, gratuitatea învăţământului primar nu mai există de fapt.

Alegerea cărţilor, a căror introducere în şcoli să fie permisă, s'a făcut până acum după mai multe norme dintre cari însă nici una nu s'a găsit scutită de critici fundate.

Modul cel mai obişnuit a fost acela ca autorul să înainteze cartea sau manuscriptul său Ministerului. Acesta-l trimeteà în cercetarea Consiliului permanent de instrucţiune. Dar consiliul, care erà totdeauna prea mult ocupat cu lucrările de administraţiune, nu puteà cercetà lucrarea el însuş, ci o trimeteà şi el unei persoane oarecare, competentă sau presupusă competentă în materie.

Foarte rare ori, această persoană prezentà un raport bine studiat; de cele mai multe ori, propuneà să se dea aprobarea după o aruncătură de ochi superficială. De aceea s'au văzut aprobate cărţi cu totul defectuoase ca metodă, pline de erori de fapte, nepotrivite din toate punctele de vedere.

Aprobările date în modul acesta nu erau supuse la

nici o regulă și la nici o limită. De aceea se vedeau aprobate numeroase manuale pentru aceeaş clasă şi pentru aceeaş materie, de merite cu totul inegale.

Rezultă de aci o luptă înverşunată între diverşii autori, căutând fiecare să uzeze de toate mijloacele pentru a introduce cartea sa în cât mai multe şcoli, cu excluderea cărţilor rivale; şi dacă vreunul se întâmplă să aibă o situaţiune oarecum priveligiată faţă de ceilalţi, dacă, spre exemplu, ocupă în învăţământ vreun post superior, se întâmplă să se folosească de această împrejurare pentru a suprimà orice concurenţă. S'au văzut astfel unii realizând în scurtă vreme beneficii foarte însemnate, din câte un abecedar, o carte de lectura, sau o colecţiune de probleme, de loc superioare altora, cari au rămas uitate prin rafturile editorilor. In şcoli, de altă parte, erà o dezordine completă. Invăţătorii şi institutorii, asediaţi de stăruinţe şi presiuni, schimbau cărţile la fiecare an, şi, din cauza asta, nici o continuitate nu erà în învăţământ. Şcolarii repetenţi, acei cari treceau dela o şcoală la alta, erau cu totul dezorientaţi, pe lângă că erau siliţi să facă nouă cheltueli, ca să-şi cumpere cărţi nouă, cu cari trebuià de multe ori să reià materia dela început.

Căci trebue încă să amintim că mai totdeauna diversele manuale, aprobate pentru una şi aceeaş clasă şi materie, nu se potriviau între ele, nici în definiţiuni, nici în numiri, nici asupra faptelor însăşi. Cuvântul «predicat» însemnà un lucru pentru un autor, şi altul pentru un alt autor. După unul, Radu Negru erà «fundatorul principatului României»; după altul, el erà «fratele lui Mircea I.»

. . . .

Aceste considerațiuni au făcut pe d-l Haret, să stabilească un nou regim pentru cărțile didactice de curs primar. A hotărît anume ca, în toate școlile primare din țară, să nu fie admis decât un singur abecedar și o singură carte de lectură. Aceste cărți trebuiau să fie elaborate după niște regule de mai înainte publicate (1). Cele mai bune din cărțile cercetate și deveniră proprietatea Ministerului, care le imprimă pe socoteala sa și le introduse în școli în mod exclusiv.

Cărțile imprimate astfel de Minister se puseră în vanzare cu prețul costului, plus un adaus de 10 până la 15%, din care s'au adunat fonduri pentru ajutarea copiilor săraci cu cărți și rechizite necesare școalei.

In ultimii ani, Ministerul a realizat de pe urma cărților oficiale sute de mii de lei; toți acei bani au fost distribuiți la mii și zeci de mii de elevi săraci din toate școalele țerii. La începutul anului școlar, toți diriginții și directorii primiau dela Cassa Școalelor bonuri de cărți, în schimbul cărora puteau procură cărți de școală dela orice librărie și toate acele cărți erau distribuite elevilor săraci. Astfel de bunătăți revărsă asupra școalelor, înțeleapta măsură dela 1901 a d-lui Haret.

Osebit de asta, cartea fiind una și aceeaș în toată țara, copiii, cari se mutau dela o școală la alta, nu erau nevoiți să facă nouăi cheltueli cu cumpăratul altor cărți, cu toate că prețul lor se redusese aproape cu 50—60%. Cărțile oficiale fiind în uz 3—5 ani, elevii aveau posibilitate să învețe mai mulți de pe aceeaș carte și așă părinții erau scutiți de a mai procură cărți nouă repetenților sau copiilor cari urmau în clase consecutive,

1) Buletinul oficial No. 191 din Decembrie 1901.

căci cei mai mici puteau întrebuință cărțile fraților mai mari.

*

Cari sunt vinile aduse oficializării cărților de cetire și abecedare?

a) Că se suprimă orice emulație între autori.

Această acuzare nu-și are rostul, întru cât se publicau concursuri pentru cele mai bune manuale cari erau alese de către o comisie specială compusă din oameni speciali în materie. Osebit de aceasta cu ani înainte se știà când va fi asemenea concurs și cei ce doresc să producă cevà bun au tot timpul necesar să lucreze cât mai bine și mai cu folos pentru școală. Ministerul a avut grijă și de menținerea emulației, căci a fixat câte trei premii de fiecare clasă, în total 12 premii, cari erau atribuite lucrărilor celor mai bune. Cum într'alt fel se poate menține emulația? Cu sistemul liberei tipăriri și cu obiceiurile în uz la noi se poate probà că orice emulație e nimicită, când cei ce voiesc să alcătuească o carte de școală știu prea bine, că nu vor puteà s'o introducă în școlile acaparate de tovărășii compuse sau patronate de puternicii zilei, oricâte calități superioare ar aveà cartea. Ba încă de multe ori, calitățile și inovațiile fericite ale unei cărți se transformau în defecte după aprețierea marei masse a învățătorimii obișnuite a aveà cărți de pe unul și acelaș șablon și orice ieșire din obișnuitele clișee constituiau erezii neiertabile.

Singura emulație nimicită e emulația vânzării; dar în locul ei s'a încurajat emulația intelectuală, după care autorii erau ținuți a-și frământà capul cum să facă cea mai bună carte, nu cea mai bună afacere.

b) Că se nimicește concurența între autori, editori, etc..

Exact. Și acì stă cea mai mare binefacere a oficializării cărților. Ce concurență poate face cineva tovărășiilor organizate anume, ca să suprime concurența?

c) Se mai obiectează că manualele tipărite de Minister n'ar fi tocmai bune. Se poate, dar comisiile au ales și au tipărit cele mai bune manuale din câte s'au prezentat.

Comisiile au fost însărcinate să aleagă, ***nu*** să lucreze cărțile. Cei ce nu sunt mulțumiți și doresc perfecția n'au decât să pună mâna la lucru, căci la lucru se vede ce poate omul și «dela vorbă până la fapte e mare deosebire».

Măsura d-lui Spiru C. Haret, privitoare la oficializarea abecedarului și cărților de cetire, a fost primită cu multă bucurie aproape de întreaga suflare dăscălească, care se vedeà prin aceasta scăpată de neplăcerile presiunilor de tot felul. Revenindu-se asupra ei, s'au suprimat fondurile cu cari se ajutà gloata cea mare a școlărimii sărace, s'au aprins apoi poftele unor personalități oficiale de-a apăreà cu lucrări mediocre și a se dedà la reclame, tărăboiu și presiuni jignitoare prestigiului lor și învățământului.

ION CIORANESCU
Învățător în jud. Dâmbovița.

PROBLEMA NAŢIONALĂ ŞI ŞCOALA. ROLUL ISTORIEI NAŢIONALE

> Patria nu este numai pământul din care scoatem rente. Patria o face şi limba, şi istoria, şi tradiţiile.
>
> *Spiru C. Haret.*

Condiţiunea de vieaţă a unui popor fiind la început pământul, istoria se începe cu lupta pentru păstrarea acestui pământ; iar patriotismul se confundă cu iubirea lui. După vecuire de secole în acelaş mediu, loviţi de aceleaşi restrişti, încălziţi de aceleaşi isbânzi, mânaţi de acelcaşi idealuri, oamenii au ajuns să rezume în ideea de patrie, pe lângă dragostea de pământul strămoşesc, dragostea de neam, de limbă şi de credinţe, respectul trecutului şi unitatea aspiraţiunilor.

Acest simţământ născut dealungul veacurilor din bucuriile şi suferinţele comune s'a considerat totdeauna ca temelie puternică, pe care popoarele se înalţă, prosperează şi îşi păstrează fiinţa curată a naţionalităţii. Dela vechii Cartaginezi, ale căror femei îşi jertfiau podoaba părului spre a face odgoane pentru susţinerea răsboiului de salvare a patriei, până la modernii Germani, cari admiră până şi barbaria strămoşilor lor şi al căror învăţământ armează până şi pe copii pentru răsboiul

dintre națiuni și rasse, în toate timpurile și pretutindeni popoarele conștiente, punând interesele mari ale viitorului în strânsă legătură cu trezirea și tăria simțămintelor patriotice ale poporului, au căutat să imprime in educațiune o direcțiune națională.

In multe părți se merge astăzi până la exagerări, până la alterarea adevărului istoric, pentru a se întări credința în puterile națiunii și a deșteptà în popor, simțăminte de adorare către țară și neam. «In Anglia, Germania, Rusia, Italia, Japonia și America», spune d-l Émile Faguet, membru al Academiei franceze, «se exaltează patriotismul până a face poporul să creadă că patria lui este cea mai frumoasă, cea mai bogată, cea mai puternică, care se impune omenirii întregi prin calitățile sale, și omenirea ar procedà înțelepteşte supunându-se și chiar încorporându-se acestei patrii. Și Germanul, și Englezul, și Rusul cred, cu puternică convingere, că este patriotic și omenesc ca lumea întreagă să fie robită propriei lor țeri» (1).

Chiar acei, cari s'au ridicat cu putere împotriva tendințelor patriotice în educațiune și au cerut, în numele ideii de înfrățire a noroadelor, dispariția granițelor, pentru ca omenirea s'ajungă o singură și imensă națiune, chiar aceia propovăduesc neamului lor dragostea de patrie. Deși, de pildă, idealul socialismului este «nimicirea drapelelor naționale în focul fraternizării universale», socialiștii germani se declară patrioți și vorbesc masselor cu venerație despre destinele Germaniei. Insuș Jaurès, șeful socialiștilor francezi, slăvește patria grăind astfel connaționalilor săi: «Sunteți legați de acest pământ prin

(1) Émile Faguet, De la Patrie pag. 16.

tot ce a fost înaintea voastră, prin tot ce va venì după voi, prin aceia cari v'au creat și prin aceia pe cari-i veți creà, prin trecut și prin viitor; sunteți legați prin mormintele strămoșilor și prin leagănele nepoților» (1).

Și fiindcă dintre toate instituțiunile unui stat aceea, în care se gătește mai mult floarea viitorului, e școala, asupra ei cade sarcina covârșitoare de-a deșteptà și întărì dragostea de țară și de neam și de-a abate pornirile de pe drumul alunecos și înșelător al umanitarismului.

«Timpul în care trăim», spune domnul Spiru Haret, «formează fără îndoeală una din epocile cele mai însemnate din istorie. Niciodată poate în trecut nu s'a văzut ridicate în acelaș chip atâtea chestii fundamentale, de a căror soluție să atârne îndrumarea viitoare a omenirii. Printre aceste chestii, una din cele mai însemnate este învierea principiului naționalităților, în virtutea căruia fiecare popor caută să-și asigure existența, unind într'un mănunchiu toate elementele naționale, pe baza legăturilor naturale, pe cari le constitue unitatea de limbă, de tradiții, de credință, de aspirațiuni și de nevoi. In lupta aceasta mai mult sau mai puțin pacifică, școala, dacă nu este cel dintâiu, este de sigur printre cele dintâiu și cele mai puternice mijloace de acțiune» (2).

* * *

Printre mijloacele, de cari dispune școala, ca să deștepte iubirea de țară și de neam, respectul și recunoștința către faptele trecutului este *istoria* cartea sfântă în care este închisă gloria străbună›. «Ce imensă importanță are istoria țerii!› spune d-l Haret, «școala

(1) Émile Faguet op. cit. pag. 15.
(2) «Revista Generală No. 6 din 1 Ianuarie 1907 (pag. 369).

primară are chemarea, are datoria de-a formà conștiința națională a poporului, de a-l face să cunoască trecutul, pentru a-și înțelege rostul său în prezent și chemarea sa în viitor. Școala primară trebue să creeze simțul de solidaritate națională, fără care un stat nu poate existà, și care dă unei națiuni tărie și încredere în sine. Pentru ajungerea acestui scop, trebue să conlucreze întregul învățământ; dar, în prima linie, studiul istoriei» (1).

Dar pentru ca istoria națională să-și împlinească rolul cel mare de reînviere a trecutului și de povățuitoare a vremilor ce vin, episoadele ei trebue să umple de emoțiune pe școlari prin frumusețea și căldura cu cari sunt zugrăvite. Un inspector școlar al Parisului întâlnind la poarta unei școale pe o fetiță suspinând o întreabă de ce plânge.—«Au ucis-o, domnule!» — «Pe cine?» — Pe Ioana d'Arc!» sfârșì fetița înnecată de plâns. «Fericit învățătorul care a putut produce astfel de lacrămi!» exclamă un scriitor (2).

Am apucat predarea Istoriei Românilor, adresându-se învățătorul mai mult memoriei și prea puțin rațiunii și inimii; se da prea multă importanță mai mult pomelnicului de nume proprii, anilor de suire și de cădere de pe tron, statisticii îndoelnice a soldaților de ambele părți căzuți pe câmpul de luptă; se puneà preț pe atâtea lucruri de puțină importanță, a căror memorare obosià pe copii și-i înstrăinà de vieața trăită de străbuni. In acest fel erau întocmite și manualele: o îmbulzeală de fapte mărunte, cu înșirare de nume proprii, de ani și de cifre. Dacă la această stare de lucruri, mai adăugăm lipsa scrierilor populare, menite să aprindă patriotismul

(1) Report către M. S. Regele pag. 14.
(2) Henry Lemonnier, L'enseignement de l'histoire pag. 4.

prin desvăluirea vredniciei trecutului, se poate explicà cu prisosință lipsa sentimentului de mândrie națională la poporul nostru, lipsă, manifestată prin petiții adresate de țărani unei împărății vecine pentru obținere de drepturi, prin nepăsarea cu care se priviau zilele mari de sărbătoare națională sau prin groaza, cu care flăcăii noștri așteptau împlinirea datoriei de-a slujì patria ca militari. Erà timpul să se iea grabnice și energice măsuri cari să deștepte în poporul, zătihnit de atâtea nevoi și decepții, dragostea de neam și de moșie, convingerea că e liber și stăpân pe destinele lui. Românul aveà nevoe de îndrumare și îndrumarea trebuià să plece dela școală.

D-l Spiru Haret este cel dintâiu ministru care, renoind toată clădirea învățământului, dete școalei putința de a contribuì puternic și efectiv la înălțarea culturală și națională a neamului.

In chiar cea dintâiu lună a primului său ministeriat începe opera mare și nepreţuită de a face din școală pavăza naționalismului. Prin circulara No. 3253 din 22 Aprilie 1897, d-l Haret stabilește astfel menirea școalei:

«Cea dintâiu datorie a școalei, care trece înaintea oricărei alteia, este de a formà buni cetățeni, și cea dintâiu condiție pentru a fi cineva bun cetățean este de a-și iubì țara fără rezervă, de-a aveà o încredere nemărginită într'însa și în viitorul ei. Toată activitatea, toată îngrijirea celor însărcinați cu educația tinerimii acolo trebue să tindă».

Și toate aceste aspirațiuni își ieau înfiripare sub înțeleapta și patriotica sa conducere. Realizarea lor formează marea operă națională, mereu în prosperare decâte ori destinele școalei sunt în mâinile sale.

Prin circularea amintită, d-l Haret hotărăşte ziua de 10 Maiu ca serbare şcolară şi, fiindcă nimic nu scăpà ochiului său cercetător, ca să înlăture neajunsurile ce se observau în predarea istoriei naţionale, arată în mod limpede cum trebue înfăţişate evenimentele trecutului, pentru ca să pătrundă şi să însufleţească pe şcolari. Frumosul pasaj ce urmează, desprins din circulara d-lui Haret este o admirabilă pagină de metodică, care va rămâne în pedagogia română, să lumineze şi să însufleţească mereu pe dascăl, în cele mai preţioase ale sale lecţiuni:

«Căutaţi a face pe copii să preţuească evenimentele mari ale istoriei noastre mai mult decât pe acelea din istoria altor popoare; să se convingă că strămoşii lor au fost eroi, cari au luptat şi şi-au vărsat sângele ca să conserve ţara ce-i adăposteşte astăzi; redeşteptaţi în inima lor aceeaş aprinsă iubire de ţară, pe care şi ei trebue s'o aibă, ca urmaşi ai acelor mari eroi; siliţi-vă a-i convinge, că ţara lor este cea mai bună ţară, că neamul lor este cel mai viteaz, cel mai nobil, cel mai energic dintre toate neamurile. Nu vă temeţi că veţi cădeà în exces pe această cale; oricât de departe veţi merge, cu atât mai bine va fi. Căutaţi încă a face să intre adânc în inima tinerilor, că epoca în care trăim este una din cele mai mari din istoria noastră; că Suveranul nostru este unul din cei mai mari din câţi au ocupat până acum tronul ţerii; că niciodată poporul român nu a avut mai bine conştiinţa exactă a valorii sale; că niciodată nu a dat, într'un timp aşà de scurt, mai multe şi mai mari dovezi de vitalitate şi de pricepere; că niciodată nu a avut o poziţie mai înaltă între popoarele Europei, decât aceea care şi-a câştigat-o în

această din urmă jumătate de secol prin vitejia și înțelepciunea lui.

Luptați pentru a nu lăsà să prindă rădăcină la dânși deprinderea de a găsì rău tot ce văd și tot ce-i înconjoară în țara lor. Combateți din toate puterile tendințele unei școale nenorocite, care lucrează pentru a distruge în sufletele lor orice avânt generos și orice încredere în oamenii și în instituțiile țerii, iarbă veninoasă, care paralizează tocmai ceeace face puterea și bucuria tinereții: credința în bine.» (1)

Dela «Cuvântul introductiv» al lui Mihail Cogălniceanu, rar mai întâlnim în literatura noastră pagini așà de mișcătoare, cari să pună în evidență rolul istoriei în educațiune și preocupările dăscălimii pentru a luminà și întărì conștiința națională. Și ca să ușureze sarcina învățătorului în orele de istorie națională, și ca să-i dea putința să facă învățământul cât mai viu și cât mai plastic, d-l Haret iea măsuri din prima lună de ministeriat să se alcătuească tablouri murale istorice, cari să reprezinte episoadele cele mai însemnate din istoria țerii.

* * *

Chemând atențiunea clasei dirigente și a corpului didactic asupra imensei chestiuni a educațiunii poporului, un singur sentiment și o singură gândire par a se desface din sufletul său mare: să lupte necontenit pentru ca lumina și patriotismul să se întindă cât mai mult și cât mai repede în toate colțurile țărișoarei noastre. La guvern sau în opoziție, d-l Haret nu cunoaște odihnă și toată fericirea vieții pare a se rezumà în realizarea și dăinuirea măsurilor ce-i frământase mintea, pentru

(1) «Monitorul Oficial No. 18 (pag. 698) din 1897.

ridicarea culturii și sporirea energiei Românului pe toate căile vieții.

In anul 1900, d-l Haret nu mai erà ministru și iea parte fără preget mai la toate ședințele primului congres al corpului didactic primar, care aveà să discute *Educațiunea Națională*. In ședințele dela 2 și 3 Iulie, congresul desbate sub președinția sa această mare chestiune și iea o interesantă și sănătoasă rezoluție, în care se resfrâng multe din vederile sale manifestate ca ministru, rezoluție, din care reproduc următorul fragment:

«Cultivarea sentimentului național și religios în nouăle generațiuni ale corpului românesc să fie preocuparea de căpetenie a învățătorilor și preoților, cari trebue să lucreze uniți pentru realizarea acestui măreț ideal național, sădind în inima săteanului iubirea de D-zeu, iubirea de neam, de moșie și solidaritate morală între individ și națiunea din care face parte.

Pentru realizarea acestei dorințe propunem: Invățătorul și preotul uniți să fie icoana vie a dragostei de țară, de muncă și a datoriei în fața consătenilor lor. Să se utilizeze materialul de istorie și religie de acești doi factori, prin predici naționale ținute în biserică, școală și societate cu ocazia sărbătorilor religioase și a celor naționale...

... Să se înființeze coruri religioase și naționale. Se vor organizà serbări naționale școlare, petreceri duminicale cu caracter național, jocuri și excursiuni la locurile istorice... Să se utilizeze tablourile istorice și scrierile populare cu subiecte din istoria națională prin explicațiuni vii și răspândirea lor prin casele Românilor (1).

(1) Anuarul Congresului corpului didactic din 1903 pag. 67.

In anul 1901 și 1902, d-l Haret, expunând ca ministru, în ședințele celui de al 2-lea și al 3-lea congres rolul mare ce e menit să îndeplinească dascălul în societate, îl îndeamnă să trezească și să întreţină în sufletul poporului conștiința națională.

«Invăţătorii sunt datori», spune d-l Haret, «să infiltreze în țărani sentimentul național. Prin aceasta, ei vor săvârși un lucru enorm. Trebue luminați țăranii, că sunt locuitorii unui stat liber, pentru a nu se mai întâmplà monstruozități ca cele de acum câtva timp, când cu prilejul unor turburări, se făceau jălbi către o putere străină» (1).

In ziua de 6 Iulie 1904, d-l Haret, deschizând tot ca ministru al cincilea congres didactic, care aveà să discute «Scopul istoriei naționale în școala primară», rostește o călduroasă cuvântare, spunând între altele:

«Istoria națională este cea mai însemnată dintre toate învățămintele, căci prin ea vom puteà înălțà sufletul Românului. Căutați, fie prin conferințe, fie prin întruniri, fie prin orice alt mijloc, a vorbì poporului despre istoria noastră națională, plină de atâtea pagini glorioase!» (2).

Dornic de propășirea țărănimii, al cărei iubitor și apărător sincer este, d-l Haret luptă la guvern și în opoziție cu un devotament și o energie neînvinsă, să înlăture curentele ce se formau pentru știrbirea culturii acestei țărănimi. In anul 1905 se agită prefacerea organizațiunii școalei primare. Erà vorba să se mai restrângă învățământul rural, reducându-se la 3 ani obligatorii, în cari să se predeà numai citirea, scrierea și

(1) Idem pag. 101 și 137.

(2) Anuarul Congresului corpului didactic primar, din 1904, pag. 30.

cele patru operaţiuni. Intre altele, istoria naţională eră exclusă din şcoala satului. Domnul Haret nu mai eră ministru. Autoritatea şcolară de atunci, care prepară această reformă, ar fi pus mare temeiu pe concluziunile congresului corpului didactic primar, dacă ele ar fi fost în sprijinul prefacerilor ce se urmăriau. Personalul administrativ şcolar, puneà mari insistenţe pe lângă congresişti, pentru a votà soluţiuni în sensul ca şcoala poporului să nu mai fie clădită pe largile temelii ale democraţiei şi cuantumul de cunoştinţe să fie redus pentru săteni. Cultura neamului nostru eră într'un moment de grea cumpănă. Atunci, d-l Spiru Haret vine în mijlocul congresului şi combate în şedinţa dela 1 Iulie 1905 în prezenţa ministrului şcoalelor şi în ovaţiile întregei dăscălimi primare, nouăle reforme.

Cu credinţa tare în puterile şi însuşirile sănătoase ale ţărănimii, d-l Haret arată că «tăria cea mai mare a organizaţiei noastre de stat stă tocmai în aceea că pătura conducătoare a ţerii are rădăcini adânci şi puternice în massa poporului, de unde se alimentează cu elementele cele mai inteligente, cele mai viguroase şi cele mai decise», şi se ridică cu putere înpotriva reducerii învăţământului primar, acest învăţământ fiind alimentul iniţial, indispensabil orcărei inteligenţe, ca să se poată desvoltà pe urmă ›. — In calda şi patriotica cuvântare, ce rosteşte în acea şedinţă, dovedeşte între altele locul însemnat ce ocupă istoria naţională în cultura elementară.

«Cum?» — zice d-l Haret — «şcoala românească nu va fi în stare să lămurească pentru copiii de Români ideea de patrie? Ea nu va puteà să-i facă să înţeleagă ce însemnează a fi Român? Nu va puteà să-i facă a se deosebì de Unguri sau de Bulgari? Ea nu-i va pu-

teà învăţà să iubească pământul străbun, să simtă românește? Și o asemenea școală o vom puteà numì *școală românescă*.

«Școala primară trebue să fie adevărată școală națională sau să nu fie de loc . . . . In Macedonia întreținem cu însemnate sacrificii un număr mare de școli primare, nu pentru a învăţà pe copii citirea, scrierea și cele patru operaţiuni, ci pentru scopul bine determinat ca, prin ele, să redeșteptăm și să întreținem sentimentul național românesc de acolo. Pentru ce nu se reduc și acele școli numai la trei clase? Pentru ce învățământul lor nu se reduce tot la scriere, cetire și calcul? Pentrucă este evident că o asemenea școală ciuntită nu va mai fi o școală națională. Apoi atunci ceeace nu se cutează a se face în Macedonia pentru 120 de școli, cum se cugetă a se face educația națională a șapte milioane de Români? Cum, școlile din Macedonia trebue să fie școli naționale; iar cele din patria românismului, nu?

« . . . . In Bulgaria, sentimentul național, care este atât de desvoltat, în școală și-a luat naștere și avânt.

«Ungurii cari, după ce în sute de ani nu au reușit să asigure unitatea etnică a statului lor, recurg astăzi la școala primară ca ultimul mijloc pentru a face ceeace nu au putut face nici prin puterea armelor, nici prin situațiunea lor privelegiată.

«Spre răsărit avem dovada contrară, aceea a unui colos, a cărui putere se păreà neînvinsă, pentrucă se sprijinià pe tunuri și batalioane. Evenimentele au dovedit că puterea școlii japoneze a fost mai mare decât aceea a miilor de tunuri și a milioanelor de soldați.

«Și când vecinii noștri pe școală își întemeiază puterea lor, prin școli caută să desvolte și să întărească

principiul naţionalităţii lor, numai noi vom închide ochii la evidenţă? Numai noi vom întreprinde a dărâmà cu mâinile noastre cea mai sigură garanţie a viitorului?....

«Ochiilor minţii mele, România viitoare nu se prezintă sub figura unui răsboinic, cu coiful pe cap şi cu mâna înarmată, ci sub aceea a geniului păcii şi a luminii, propagând limba şi cultura românească numai prin farmecul inteligenţii şi geniului nostru naţional.... Idealul acesta îl va întrupà învăţătorul şi, pentru aceasta, speranţa ţerii în el e pusă» (1).

Cuvântul încălzit de focul convingerii şi venit din isvoare adânc hrănite de cultură vastă, de patriotism curat, de experienţă îndelungată, are asupra congresului puterea de pătrundere şi de faşcinare, pe care glasul apostolului o are în templele sfinte asupra pelerinilor credincioşi. Dăscălimea face zid puternic împrejurul d-lui Haret. Ministrul şovăie în planurile sale şi istoria română e păstrată în cadrul învăţământului primar cu importanţa ce se cădeà s'o aibă, şi cultura poporului, căreia d-l Haret i-a închinat muncă uriaşă, rămâne neştirbită.

Asigurat că învăţătorul, în care îşi pusese toată nădejdea sufletului, e bine înarmat ca să poată ridicà clasa de jos din adâncurile sărăciei şi lipsei de lumină şi să aprindă în inima ei sentimentul de patrie, şi, după ce isbutise să se înlocuească în predarea istoriei naţionale, rutina cu vederi sănătoase, d-l Haret îşi îndreaptă munca spre şcoala secundară şi spre învăţământul particular.

In anul 1908, organiză la Galaţi, în zilele de 18, 19 şi 20 Maiu, prima conferinţă a profesorilor de istorie din toată ţara, sub preşedenţia d-lui profesor univer-

(1) Dela Congresul didactic primar din Iulie 1905 pag. 11 — 14 (Tipografia Rasidescu).

sitar Onciul. In această adunare se țin importante dizertațiuni asupra procedeurilor de preferit și se fac lecțiuni practice, urmate de critică. Ministrul școalelor, d-l Haret, este fără preget la aceste conferințe Asistă la toate ședințele și, ca pretutindeni, cuvântul său însuflețește și lasă urme cu folos; a patra zi pleacă la Iași, spre a vizità expoziția de istorie, ce se organizase în acel oraș.

In ce privește învățământul particular, în cele mai multe institute, în cari se creșteau proprii noștri copii, limba și istoria țerii erau reduse la cea mai simplă expresiune, dacă nu erau desprețuite și alungate cu totul. In aceste școale, printr'o neiertată nepăsare a noastră, se înstrăinà sufletul copilului de țara, de neamul, de limba și de aspirațiunile noastre. D-l Haret pune capăt acestei primejdioase toleranțe. Mai ales între anii 1908—1910 iea măsuri energice, să pună la locul de cinste în toate școalele particulare limba și cartea românească, isbutind să impună tutulor ore suficiente și personal mai destoinic pentru istoria, geografia și limba română.

Și astfel pe toate treptele învățământului și în toate institutele de cultură se întâlnește acțiunea binefăcătoare a d-lui Haret, pentru a face din școală scutul deșteptării naționale.

Și pretutindeni, când e vorba de ridicarea învățământului, se va întâlnì gândirea și munca acestei puternice personalități din strădaniile și jertfele căreia a răsărit era nouă în școală și avântul de propășire al neamului. Astăzi, conștiința națională este trezită și, sub pașii nemiloși ai progresului, ignoranța își pleacă necontenit capul. Pragul vieții noi e trainic pregătit și

d-l Haret trăeşte momentele cele mai înălţătoare ale vieţii.

In măreaţa mişcare culturală făptuită sub îndelungata şi înţeleapta epocă a M. S. Regelui Carol I, istoria nepărtinitoare va găsì pretutindeni urmele acestui mare consilier al Tronului, care şi-a închinat până şi clipele de odihnă operii de înălţare a patriei.

GH. N. COSTESCU
Institutor în Bucureşti.

PRESTIGIUL ŞI STAREA DE AZI A ÎNVĂŢĂTORILOR FAŢĂ CU TRECUTUL

Au fost timpuri, încă cu mult înainte de înfiinţarea şcoalelor noastre normale, când, învăţător sau dascăl de şcoală, pentru unii din copiii sătenilor fruntaşi, erà cel mai sărman om din sat: dascălul bisericii, ori un nevoiaş pripăşit, care se întâmplase să cunoască bucoavna şi ceaslovul.

Dacă învăţătorul-dascăl erà clăcaş localnic, nu aveà decât o căsuţă neîmprejmuită, în care de obiceiu predà şi lecţiile, elevii ascultând pe dascăl cu mâna pe leagănul copilului său; iar dascălul cârpăcindu-şi adesea imineii, în timpul când elevii îşi prohitiau lecţiile. Invăţătorul acesta primià direct dela săteni, o mare parte din salarul său în producte: grâu, porumb, fasole şi chiar lemne.

Această stare de lucruri erà, dealtfel, pe atunci aproape identică şi în Europa apuseană.

Cu bună seamă că în parte, reminiscenţa unor asemenea lucruri, despre învăţător, a făcut ca prestigiul său să sufere o mare scădere, mai până în zilele noastre, şi din această cauză, legiuitorii noştri şi mai toţi miniştrii şcoalelor au neglijat cu totul, până la d-l Spiru Haret, să se intereseze mai de aproape şi

cu tot dinadinsul, de soarta invățătorului român. Ca în toate lucrurile rele, ideile de conservare devenise prea puternice: erà foarte rău să se rupă cu trecutul, în privința poziției materiale a învățătorilor, cari păreau sorțiți a rămâneà veșnic neglijați, deși starea lor intelectuală nu mai erà acum aceeaș ca mai 'nainte de înființarea școalelor normale.

I-a fost rezervat d-lui Haret, întreg meritul și toată priceperea, de a găsì un plan întreg și foarte complet, pentru ridicarea atât morală cât și materială a învățătorimii române.

Prin înființarea revizorilor școlari de clasa II a ridicat mult prestigiul acestor harnici muncitori ai școalei rurale.

Dealtfel tot așà a procedat d-l Haret si cu institutorii noștri, din cari a făcut inspectori școlari și până și subdirectori de minister, lucruri păstrate și de actualul ministru. Numai revizorii învățătorilor au fost tăiați, cu toate că în statele cu adevărat democratice s'au văzut învățători, cari au ajuns și până la rangul de ministru.

Invățătorii noștri cereau, de ani întregi, îmbunătățirea stării lor materiale. Dat fiind însă prestigiul de care ei se bucurau, această legitimă dorință a lor erà greu de realizat dintr'odată; dar d-l Haret a început atunci printr'o serie de măsuri, a lucrà in mod paralel și concomitent: atât pentru îmbunătățirea stării lor morale cât și materiale, prin ajutoare date de Cassa Școalelor, pentru înființarea gospodăriilor învățătorilor; prin înființarea Cassei de credit, economie și ajutor a corpului didactic; prin concursul pentru înaintarea pe loc a învățătorilor; prin subvențiile și premiile pentru coruri, școale de adulți, lucru manual și grădini școlare; prin legea, care asi-

milând pe învățători cu sătenii, prin datul învățătorilor dreptul de a cumpără pământ, ca să poată deveni și ei gospodari și fruntași ai satelor, prin legiferarea băncilor populare și a cooperativelor sătești de tot felul, cari au ridicat mult prestigiul și vaza învățătorului în fața consătenilor săi.

Grație siguranței și creditului, ce legea d-lui Haret a dat băncilor populare, și mulțumită tuturor celorlalte măsuri luate de d-l Haret, pentru binele învățătorilor, de unde mai înainte, învățătorii noștri nu puteau economisì nici un ban, astăzi, învățătorii, pentru a nu rămâneà de rușine în fața consătenilor lor și pentru a le servì drept pildă, au trebuit să facă tot posibilul și să adune și ei, ca să depună la banca din sat, câteva sute de lei, ba sunt mulți, care se ridică chiar până la 5.000 de lei, sumă destul de frumoasă pentru ei.

Imi amintesc și astăzi cu mirare și emoție, o întâmplare comică, despre svârcolirile învățătorilor, pentru a scăpà de starea materială, în care zăceau: Invățătorii adunați la congresul organizat de colegii institutori, în București, la 1901, discutau cu aprindere, seara, târziu, în dormitorul școalei de meserii, aproape pe întuneric, la lumina unei mici candele, cum ar face ei să se poată agonisì un fond al lor, de unde să poată fi ajutați la nevoe. După multă ciorovăeală, se emite ideea să se ceară d-lui ministru Haret, ca să facă o lege, prin care să se oprească obligator, atâta la sută, din salarul lunar al învățătorilor, pentru formarea acestui fond de ajutor. Unul dintre noi luând candela din păretele școalei, o duse la patul său și îngenuchind, să și apucă să redacteze conceptul petiției către ministru; iar ceilalți de prin paturi, se amestecau să dicteze, căutând care mai de care, cea mai bună formă

de stil. A doua zi, petiţia erà scrisă frumos pe curat; dar care nu mi-a fost mirarea, când, umblând după semnături, cum se hotărîse seara, mulţi învăţători s'au eschivat a o iscălì. Această petiţie — document — se află şi astăzi, păstrată ca o amintire, printre hârtiile mele. Faptul a fost totuş adus la cunoştinţa d-lui ministru Haret, pe cale de audienţă, de către un grup de învăţători, pe cari marele ministru i-a ascultat cu o părintească bunătate.

Ca un adânc cunoscător de lucruri şi de suflete d-l Haret a dat expresie acestei dorinţe a învăţătorilor, înfăptuind legea Cassei de economie, credit şi ajutor a corpului didactic, cassă, care a ajuns astăzi la o stare atât de înfloritoare şi a servit apoi de pildă pentru multe alte categorii de funcţionari.

Datorită legei Cassei de economie, credit şi ajutor a corpului didactic, învăţătorii au putut să-şi adune pe de o parte, la această cassă, câte un capital de câteva sute şi chiar mii de lei; iar pe de altă parte, prin ajutoare şi împrumuturi uşor plătibile, au putut să-şi căsătorească în mod onorabil fiicele, să-şi înjghebeze o bună gospodărie, cu casă de locuit, vite şi instrumente agricole, să-şi întreţină copiii la învăţături mai înalte. Fără a pomenì de celelalte şcoale, ştim că astăzi sunt învăţători, cari au copii la Universitate.

Economiile făcute de învăţători, graţie acestor legiuiri, pe de o parte la Cassa de economie a corpului didactic, iar pe de alta la băncile populare, se ridică dejà la câteva sute de mii. Aceştia erau toţi, bani pierduţi sau morţi, cari nu existau, sau nu produceau nimic în economia generală a ţerii, ca şi milioanele de lei ale ţăranilor, depuse astăzi la băncile populare. Şi numărul învăţătorilor cari au astăzi o situaţie materială şi o gospo-

dărioară mulţumitoare, datorită complexului de măsuri luate de d-l Haret pentru binele învăţătorilor, nu este deloc mic: n'au rămas nici zece învăţători de fiecare judeţ, cari să nu aibă ceva depuneri la băncile populare şi în acelaş timp şi la Cassa de economie a corpului didactic.

Mulţumită nouăi legi, care permite şi învăţătorilor să cumpere pământ rural, unii învăţători au şi început să cumpere locuri arabile şi terenuri din sat pentru a-şi clădì locuinţe. De astăzi înainte, învăţătorii nu vor mai umblà ca Ţigani nomazi, din loc în loc, neavând unde să-şi odihnească bătrâneţele, după ieşirea la pensie.

Invăţătorul înjghebându-şi gospodărie într'un sat rămâne legat de şcoala satului, pentru care îşi va da mai mult interes ca înainte, când se puteà transferà mai în fiecare an, dela o şcoală la alta, şi puteà scăpà uşor de răspundere, dând în totdeauna vina pe predecesorii săi, de reaua stare a şcoalei.

Această stare de lucruri va aveà în viitor, urmări incalculabil de bune, atât pentru sat şi ţară, în general, cât şi pentru învăţători, în special.

Şi timpul acela frumos nu este de loc îndepărtat: el a şi început pentru noi toţi, am început chiar să-l trăim cu toţii.

Astăzi, învăţătorul este cineva, în ţara aceasta: el este un factor cultural şi social important. Prestigiul învăţătorului a crescut deodată. Şi a crescut atât de uimitor, în cât chiar detractorii lui de eri, astăzi îi întind mâna.

Fie siguri învăţătorii, că dacă ei nu s'ar fi bucurat de prestigiul, pe care-l au astăzi, dacă terenul nu ar fi fost aşà de bine pregătit pentru ei, de către d-l Haret,

îmbunătăţirea recentă de salar, ce li s'a acordat tuturor, îmbunătăţire prevăzută de d-l Haret, în bugetul pe 1911—912, ca încoronare a operei sale, această îmbunătăţire nu ar fi venit încă.

Rămâne însă acum ca învăţătorii să cântărească bine greutatea acestei îmbunătăţiri materiale ce au căpătat, faţă cu scăderea prestigiului moral, ce au pierdut, ca corp, prin desfiinţarea revizorilor şcolari de clasa II, recrutaţi dintre învăţători.

Istoria nepărtinitoare îşi va da verdictul său, la timp. Deocamdată, datoria istoriei este însă, să înregistreze în paginile sale, opera fiecăruia; iar datoria noastră e de a aduce omagiu de recunoştinţă binefăcătorilor noştri.

G. P. SALVIU
Institutor com. Smulţi (Covurluiu).

RĂSPÂNDIREA INVĂŢĂMÂNTULUI PRIMAR IN ROMÂNIA

Incep cu anul 1864, an în care s'a făcut prima noastră legislaţiune şcolară, ministru al instrucţiei publice fiind Nic. Creţulescu. Situaţia învăţământului nostru primar erà aceasta:

In Principatele-Unite existau 1988 şcoli rurale, conduse de 1988 de învăţători, repartizate astfel: 353 în Moldova şi 1.635 în Muntenia. Frecuentarea erà: 61.977 elevi din care numai 473 fete. Bugetul cheltuelilor pentru învăţământul rural erà de *558.222 lei.*

Pentru învăţământul urban situaţia erà: 165 şcoli, conduse de 516 institutori, frecventate de 23.360 elevi şi cheltuindu-se: *1.230.000 lei.*

Dela 1864 şi până la 1877 au urmat la departamentul instrucţiunii publice 21 de miniştri. Problema învăţământului primar n'a fost îmbrăţişată de nici unul. Numărul şcoalelor rurale a variat, crescând până la anul 1875 la 2.330 de şcoli cu 2.277 de învăţători, iar din anul următor 1876 sub ministerul d-lui P. P. Carp, Al. Orăscu şi Gh. Chiţu, să reduce numărul şcoalelor cu 448, iar al învăţătorilor cu 395, ajungând în anul—1877—la numărul de 1.882 de şcoli, conduse de 1.882 de învăţători.

Invăţământul urban a progresat dela 165 şcoli la 260, iar numărul institutorilor dela 517 la 650.

In lunga perioadă de 22 ani (1864—1886), şcoalele noastre primare au dus vieaţă de parazit. Nici un progres vădit n'au putut să realizezè. Pe de o parte lipsă completă de un personal didactic bine pregătit, lipsă de localuri, material şi cărţi didactice, iar pe de alta, indolenţă culpabilă din partea autorităţilor respective. Din anul 1886 s'a introdus disciplina şi ordinea în corpul didactic. In acest an s'a alcătuit de d-nii: D. A. Sturza, ministru al instrucţiei publice şi Spiru C. Haret secretar general, un proiect de lege de reorganizare a învăţământului, care dacă n'a trecut prin corpurile legiuitoare a rămas de bază pentru viitor.

In perioada liberală dela 1877—1888, timp de aproape 12 ani, numărul şcoalelor rurale se înmulţesc cu 1.030, iar al învăţătorilor cu 1.070, ajungând la numărul de 2.912 şcoli cu 2.952 de învăţători. Şcoalele rurale erau frecventate de 95.187 elevi din care 12.465 fete, având un buget de 2.201.916 lei. In învăţământul urban se înfiinţează 28 şcoli cu 249 de institutori, complectându-se şcoalele cu 3 şi 4 institutori. Frecventarea erà de 44.062 elevi şi cu un buget de 2.021.960.

Numai activităţii de aproape 2 ani dela anul 1886 înainte, ca secretar general, a d-lui Spiru C. Haret, îi datorim sporirea numărului şcoalelor rurale cu 243, a învăţătorilor cu 224, a şcoalelor urbane cu 25 şi a institutorilor cu 112.

Constatând cu durere sistemul defectuos de recrutare a membrilor corpului didactic primar, propune şi se înfiinţează chiar în anul 1886 prima şcoală normală de institutori, reorganizând şi completând şi pe celelalte şcoli normale de institutoare şi de învăţători. Aveà nevoie de un personal didactic bine pregătit şi destoinic

pentru marea luptă ce urmà s'o dea în viitor, pentru ridicarea din ignoranță a celei mai mari și mai curate părți din populația țerii: *Clasa țărănească.*

Dela această dată, școalele sunt puse pe adevărata cale de progres și paralel cu îmulțirea lor, ele încep să dea adevăratele roade, la care trebuià să ne așteptăm.

Urmează perioada de guvernare conservatoare de aproape 8 ani, dela 1888—1895, în care timp numărul școalelor rurale ajunge la 3.307, cu 3.878 învățători, prezentând un spor de 395 școli cu 926 învățători; iar la învățământul primar urban, sporește numárul școalelor cu 57 iar al institutorilor cu 232.

Frecventarea la învățământul rural erà de: 198.534 școlari din care 29.448 fete, cu un buget de 4.625.800 lei; iar frecventarea la învățământul urban erà de: 60.928 școlari din care 22.574 fete, cheltuindu-se 4.234.179 lei. In acest interval de timp, adică în anul 1893 se votează modificarea legii din 1864 numai pentru învățământul primar.

In perioada de 4 ani a guvernării liberale dela (1895—1899) numărul școalelor rurale ajunge la 3.653, al învățătorilor la 4.432, cu un spor de 346 școli ș 554 posturi de învățători. Frecventarea elevilor spo rește simțitor, ajungând la 249.922 din care 54.782 fete; iar la învățământul urban, numărul școalelor ajunge la 395, cu un spor de 25, al institutorilor la 1.377 cu un spor de 134. Acesta e punctul culminant al învățământului urban. Dela această dată și până în prezent numărul școalelor urbane se reduce, deoarece statistica a dovedit că sunt multe școli de prisos. Bugetul pentru învățământul rural erà de 5.398.284 lei, iar pentru urban de: 4.534.790 lei.

Anul **1897** — binecuvântat să fie în analele învățământului nostru public, apare la orizont, soarele redeșteptării școalelor românești.—D-l **Spiru C. Haret** primește portofoliul Ministerului Instrucțiunii publice. Din acest an începe adevărata epocă de înălțare de reorganizare și de desvoltare a învățământului de toate gradele și în special a celui rural, atât de părăsit și atât de neînsuflețit în cât nu puteà să dea roadele de civilizare pentru populația noastră rurală. Nici un ministru, până la domnia-sa, nu s'a apropiat de sufletul răsleț și timid al învățătorului dela sate spre a-l îndemnà la muncă. De rezultatul acestei atitudini, cifrele vor vorbì în urmă.

Situația învățământului primar în anul 1897 și 1899 erà:

In învățământul rural :

Anii	No. școalelor	No. învățătorilor	Inscriși	Din care fete:	Bugetul
1897	3.446	4.085	218.159	29.448	5.277.760
1899	3.653	4.432	249.922	54.782	5.398.284
	217	347	—	—	—
In învățământul urban :					
1897	395	1.335	60.928	22.574	4.376.357
1899	395	1.377	69.688	28.540	4.534.790
	—	42	—	—	—

Numai în timp de 2 ani, d-l Spiru C. Haret înmulțește numărul școalelor rurale cu 217, iar al posturilor de învățător cu 347.

Tot în acest interval de timp, modifică şi completează întreaga legislatură a învăţământului de toate gradele (legile din 1898 şi 1899).

Cu un an mai înainte (1896) se înfiinţase prin lege specială: Cassa Şcoalelor sub ministerul d-lui P. Poni. Această instituţie, aveà menirea de a ajutà şi supraveghеà la zidirea localurilor de şcoli rurale. D-l Spiru C. Haret în mai puţin de 2 ani, termină clădirea a 210 localuri.

In perioada conservatoare de 2 ani (1899—1901) se constată un spor numai de 13 şcoli rurale, adăogându-se şi 221 de posturi de învăţători la şcoalele existente.

In perioada liberală dela 1901 Februarie până la Decembre 1904, avem iarăş în capul şcoalelor ca ministru pe d-l Spiru C. Haret. Consecvent ideilor sale, sporeşte numărul şcoalelor rurale cu 229, înfiinţând şi 232 posturi de învăţători, ridicând unele şcoli rurale la 2, 3 şi 4 învăţători, aplicându-le acestor din urmă programul urban. In învăţământul primar dela oraş, construindu-se în toate părţile localuri nouă şi încăpătoare, statistica a dovedit, că numărul şcoalelor urbane erà prea mare, faţă cu recensământul copiilor, şi atunci s'a hotărît ca locurile devenite vacante prin deces sau trecere la pensie a institutorilor, să se închidă, iar cu economia realizată, să se înfiinţeze posturi de învăţători la sate.

Aşà se explică cum de s'a înmulţit numărul şcoalelor rurale, cu toate că în acest timp am trecut prin teribila criză financiară, care ameninţà existenţa statului nostru.

Anul 1902 este începutul activităţii extraşcolare, când d-l Haret prin sfaturile sale înţelepte şi pline de experienţă, îndeamnă pe învăţători la o muncă rodnică

pentru şcoală, propovăduind înfiinţarea: Băncilor populare, Obştiilor săteşti, Societăţilor cooperative de consum, de temperanţă, înfiinţarea cursurilor de adulţi, şezătorilor etc... menite a ridicà starea materială, morală şi culturală a săteanului nostru. Frecventarea regulată a copiilor la şcoală este în cea mai strânsă legătură cu acest ideal urmărit cu atâta perseverenţă de d-l Haret.

In învăţământul rural:

Anii	No. şcoalelor	No. învăţătorilor	Frecventarea	Din care fete:	Bugetul
1901	3.666	4.653	292.976	59.949	5.538.836
1904	3.895	4.885	425.743	132.790	5.682.470
	229	232	—	—	—
	In învăţământul urban:				
1901	385	1.333	71.078	29.348	4.546.158
1904	369	1.309	74.415	31.577	4.123.471
	—16	—24		—	

In învăţământul urban, se reduce numărul şcoalelor cu 16, iar al înstutitorilor cu 24, rămânând în fiinţă 369 şcoli, cu 1.309 instutitori şi cu frecventarea de 74.415 elevi; din care 31.577 fete.

In perioada guvernării conservatoare de 2 ani, dela 1905 — 1907 Martie, găsim că numărul şcoaleler rurale sporesc numai cu 184, iar al învăţătorilor cu 480.

La învăţământul urban sporeşte cu 19 numărul şcoalelor şi cu 80 al institutorilor. Frecventarea rurală e foarte slabă.

In fine ultima perioadă liberalăde 4 ani dela 1907—1910 Decemvrie, timp în care la Departamentul Instrucţiunii publice a fost tot d-l Spiru C. Haret.

Toată această perioadă de timp este consacrată de d-l Haret, numai răspândirii şcoalelor rurale până în cele mai depărtate unghiuri ale ţerii. Infiinţează 2.143 de posturi de învăţători, repartizate astfel: şcoli din nou înfiinţate 616, iar posturi de învăţători 1.527. In învăţământul urban se reduce cu 10 numărul şcoalelor şi cu 65 al institutorilor. Următorul tablou pune într'o lumină vie, progresul realizat în aceşti 4 ani.

In învăţământul rural:

Anii	No. şcoalelor	No. învăţătorilor	Frecventarea	Din care fete	Bugetul
1907	4.079	5.365	438.809	139.840	6.669.740
1919	4.695	6.892	504.297	170.919	8.559.868
	+616	+1.527	—	—	—
In învăţământul urban:					
1907	388	1.389	77.325	32.724	4.281.069
1910	378	1.324	88.656	34.380	4.443.794
	—10	-65	—	—	—

Bugetul general al învăţământului primar în 1910 a fost de: 13.297.271 lei.

In dorinţa de a vedeà, cât mai curând stârpit analfabetismul la sate, d-l Haret 'a îndemnat pe învăţători a deschide pe lângă fiecare şcoală primară cursuri de

adulţi şi adulte, şezători, conferinţe populare, biblioteci, acordând învăţătorilor meritoşi, premii anuale.

Rezultatul ultimului recensământ general al ştiutorilor de carte, făcut pentru întreaga populaţie a ţerii a dat drept rezultat că:

In anul 1899 ştiau carte $22^{0}/_{00}$
» » 1910 » » $39^{1}/_{2}\ ^{0}/_{00}$ aproape $40^{0}/_{0}$

In 1899 citiau 573.215 locuitori, iar în 1910 citiau: *1.467.365 locuitori.*

In 1899 erau 265.048 elevi rurali, iar în 1910 numărul lor a crescut la: 504.297 elevi.

La şcoalele din oraş acelaş progres realizat:

In 1899 erau 69.688 elevi, iar în 1910 erau: 80.656 elevi.

Dacă facem un rezumat al desvoltării învăţământului primar dela 1864 şi până la 1910, constatăm, că la Departamentul Instrucţiunii publice s'au perindat în 46 ani, 50 de miniştri, cari au înfiinţat cu toţii: 2.813 şcoli rurale cu 5.010 posturi de învăţători.

Şcoli şi posturi de învăţători înfiinţate dela an. 1864—1910.

Guvernul	No. şcoalelor înfiinţate	No. posturilor înfiinţate	
Liberal.	2.221	3.383	5.604
Conservator . .	592	1.627	2.219
Total . .	2.813	5.010	

D-lui Spiru C. Haret îi revine meritul înfiinţării a 1.305 şcoli, rămânând pentru ceilalţi 49 miniştri înfi-

ințarea numai a 1.508 școli; și când din numărul de 5.010 posturi de învățători, unui singur ministru îi revine meritul înființării a 2.330, iar pentru toți cei 49 de miniștri numai 2.680 posturi; aceste cifre arată destul de elocvent dragostea nețărmurită ce a avut acest bărbat de stat pentru înzestrarea satelor noastre cu cât mai multe școli rurale, care să fie mai la îndămâna tuturor sătenilor.

Școli și posturi de învățători înființate dela 1864—1910.

Miniștrii de instrucț. publice	No. școalelor înființate	No. posturilor iuființate	Total
Spiru C. Haret .	1.305	2.330	3.635
49 de miniștri .	1.508	2.680	4.188
Total . .	2.813	5.010	

Când din 2.088 de localuri de școli zidite în ultimii 14 ani, numele d-lui Spiru C. Haret a fost scris pe pergament și zidit în temeliile a 1.931 de școli, când prin vorbă și scris a insuflețit învățătorimea rurală, îndrumând-o la o muncă grea, dar salvatoare pentru populația rurală: «Lupta-economico-socială și culturală».

Când un singur bărbat a contribuit la creearea a 2.147 bănci populare din totalul de 2.543 bănci cu capital de: *75.708.924 lei;*

Când a contribuit la înființarea a 256 obștii de arendare din totalul de 308 cu capital de: 3.355.760 lei, dând astfel țăranilor 165.523 hectare de pământ din totalul de 209.646 hectare cât le-a trecut în posesie;

Când s'au înființat în urma sfaturilor sale:

154 magazinuri de consum din totalul de 186 cu un capital de 1.276.169 lei;

69 societăţi cooperative de cumpătare cu capital de 545.352 lei;

39 societăţi cooperative de exploatare de păduri cu un capital de 954.464 lei;

58 societăţi cooperative diverse cu capital de 493.851 lei. Toată această mişcare cooperativă la sate reprezintă un capital rural de: 82.334.520 lei:

D-l Spiru C. Haret acum poate fi mândru, că a îndeplinit o operă atât de măreaţă, la care a contribuit cu toată extraordinara sa putere de muncă, sacrificându-şi o bună parte a vieţii sale pentru ridicarea păturii ţărăneşti pe care a iubit-o cu adevărat.

TOMA C. TĂBUŞ
Institutor în Bacău.

INVĂŢĂMÂNTUL PE JUMĂTATE ZI IN ŞCOALA RURALĂ

S'a lăsat în umbră, în general, această cestiune care a fost de o mare importanţă în ajungerea scopului de a face ca într'un sat să poată căpătà instrucţiune, dacă nu toţi copiii cu vârsta de şcoală dar, după posibilitate cât mai mulţi pentru ca *analfebetismul* să se micşoreze din ce în ce; lumina pătrunzând până în colţurile cele mai depărtate ale scumpei noastre Patrii.

Acest fel de învăţământ, la noi, nu se socoteşte decât ca un corectiv, adică o dispoziţiune temporară, înlocuind insuficienţele localurilor şi lipsa de învăţători, dar mai ales insuficienţele localurilor, căci în foarte multe comune, în 1900, erau localuri de şcoală foarte neîncăpătoare. Abia de puteau aveà loc, elevii din clasele II, III, IV şi V; şi, cum din clasa a V-a eşiau pe atunci cel mult 2—3 absolvenţi la o mică minoritate a şcoalelor rurale, în clasa I nu puteau să se înscrie decât tot atâţi copii, cu toate că numărul copiilor cu etatea de şcoală creşteà mereu în fiecare an. In unele şcoale nefiind absolvenţi, nu se puteà înscrie nici un copil în clasa I. Stare îngrijitoare şi nici o putere! Banii lipsiau pentru a se ridicà săli încăpătoare. Ei bine! acest aşa zis corectiv a făcut minuni! Acolo unde nu se mai puteà

înscrie niciun copil, s'au înscris după local, 35—45—50 etc. Pentru câte o jumătate zi este adevărat; dar s'au înscris.

Şi bunii învăţători au făcut ca acest corectiv să fie întrebuinţat şi la lipsa de învăţători şi l-au aplicat şi acolo, unde erau săli încăpătoare şi urmau dejà 70—80 copii. Aceşti buni învăţători: din Comuna Ţigăneşti, Cătunul Ciolpani. Judeţul Ilfov; Bărăştii de Vede, Judeţul Olt etc. etc. au urmat orarul pe jumătate zi şi au avut până la 110 şi 130 elevi cu un singur post!

Acì este momentul să aduc prinosul de recunoştiinţă tuturor apostolilor, *învăţători ai neamului*, cum i-a numit d-l Doctor Istrati, fostul Ministru al Instrucţiunii, cari cu sacrificii şi morale şi materiale au început lupta pentru propăşirea satelor. I-am văzut la luptă şi însumi m'am îmbărbătat de patriotismul lor şi nu grea mi-a fost povara, de a duce bunele exemple dela un capăt la celalt al judeţului ce conduceam pentru a sfătuì, a îndemnà şi cu toţii împreună să ne facem datoria până la capăt.

Dacă au fost mulţi cari s'au ridicat în contra acestui corectiv, căci nici sub acest nume nu-i iertau existenţa, apoi mulţi, foarte mulţi l-au susţinut şi întrebuinţat şi chiar cei de-l combăteau cu înverşunare îl aplicau, căci îi vedeau foloasele. Şi nu din cauza muncii ce depuneau îl criticau—nu se lepădà nici unul de muncă—; cauza principală mai ales erà că micii copilaşi din cătune mai depărtate venind singuri, fără a fi însoţiţi şi de copii mai mari, erau expuşi a fi atacaţi de câini. Aceasta s'a spus de către unii domni învăţători în una din şedinţele conferinţelor generele din 1903, în judeţul Olt.

Cu mijlocul acesta aveam şi mulţi copii la şcoală şi

se puteà înființă temeinic al II-lea și al III-lea post, când localul permiteà. Mi s'a întâmplat să văd școale rurale unde s'a înființat al II-lea post forțat, — localul aveà numai o sală de clasă și a trebuit să se închirieze în sat o a doua sală —, că doi și trei ani dearândul școalele acestea cu 2 învățători, n'au avut decât câte 50, 60 și cu mică escepție 70 elevi regulați.

N'a fost învățătorul care să facă întâiu deprinderea sătenilor să-și trimeată copiii la școală și în urmă să se înființeze posturile necesare.

A trântì deadreptul în sate populate, școli cu câte 2 și 3 învățători nu este un caculul bun. Școala trebue să intre treptat în deprinderile satului și toți învățătorii harnici au priceput câtă dreptate am avut.

La început când s'a întrodus acest învățământ pe jumătate zi nu a fost privit tocmai ca corectiv. A fost chiar un mod de instrucțiune luat după practica din alte țeri. Mi-aduc aminte, fiind revizor școlar la Râmnicul Sărat, când am cerut să aplic învățământul pe jumătate zi, cu câtă teamă am făcut-o pentru a nu cădeà în păcatul de a surmenà copiii. In județul Râmnicul Sărat fiind medic primar d-l doctor Valerian Negrescu, un distins doctor și un iubitor al propagării luminii la sate, ne-am putut înțelege și inventà, așà credem noi, învățământul pe jumătate zi, în scopul de a aduce cât mai mulți copii la școalele sătești.

Doctorul, consecvent regulelor sale de higienă, scrià în condicile de inspecție sanitară de pe la multe școli rurale, să se dea afară din elevii priimiți, neavând locuri comode în bănci și mai ales neavând sala de clasă a localului cubajul necesar. Eu, în toate inspecțiile, povățuiam pe d-nii învățători să înscrie copii cât mai mulți

în dorința de a se puteà împărtăşì instrucțiunea la cât mai mulți copii cu etatea de şcoală. In Râmnicul Vâlcea, când am învățat eu carte, mulți elevi în clasa I-a primară stăteau în picioare şi cu rândul ne aşezam în bănci, pentru ca apoi să stăm iar în picioare. Şi mai târziu încoace pe la 1890, chiar în Bucureşti la şcola No. 19 de băieți, au fost înscrişi în clasa I-a, 160 copii. Jumătate din ei şedeau pe afară şi apoi când se recreeau cei din clasă, intrau ei să apuce câte ceva din explicările învățătorului. Ce chin pe bietul dascăl! Şi aceasta, atunci, s'a întâmplat în Bucureşti la mai multe şcoli. Onoratul Minister a deslegat problema tot cu ajutorul învățământului pe jumătate zi. Fiind Secretar general regretatul Ştefan Mihăilescu, pedagog şi născut şi făcut a dat ordin de s'a introdus pentru clasa I-a învățământul pe jumătate zi la şcoalele urbane. Copiii începători veniau numai după amiază şi formau secția A, iar cei mai înaintați veniau numai în orele a. m. şi formau seria B, de unde treceau în clasa II-a. Dacă în timpul anului din seria A erau copii care puteau să satisfacă cerințele programei pentru clasa I-a, atunci erau şi ei trecuți în clasa II-a.

A fost o situație vremelnică, dar a putut face față cererilor de înscriere numeroase cari erau pe atunci. La oraşe, lucrul s'a cam îndreptat; rămâne de făcut la sate.

D-nii învațători din județul Râmnicul Sărat sigur că mă ascultau pe mine şi aveau mare bucluc cu d-l Doctor Valerian Negrescu. La o şcoală din comuna Mândreşti, în 1901, unde învățătorul fusese prea zelos față de îndemnurile mele şi chemase peste 80 copii într'un local neîncăpător şi scund din cale afară, Doctorul n'a mai

stat la îndoeală şi singur îşi execută ordonanţa, dând afară peste 40 copii. Venind la reşedinţă îmi face o adresă cam energică atrăgându-mi atenţiunea asupra acestui fapt. D-l Invăţător de asemenea vine îngrijat la Râmnic şi mă roagă să-l sfătuesc, ce să facă el ca să-şi restabilească prestigiul în sat.

Bucurându-mă de prietenia d-lui Doctor Valerian Negrescu, căci în relaţiile sociale erà un om foarte cum se cade, blând şi afabil, am căutat să-l întâlnesc ca să rezolvăm chestiunea întâiu pe cale amicală şi apoi oficial.

Intâlnindu-l şi discutând amândoi, îmi propune, spre a împăcà şi *capra şi varza,* să se facă şcoală dimineaţa numai cu o serie de copii şi în orele p. m. cu cealaltă serie.

Am rugat pe doctor să mai facă revizoratului o adresă ca urmare a celei precedente, să propună acest mijloc pentru instrucţiunea copiilor în satele unde sunt localuri de şcoli neîncăpătoare şi să o motiveze din punctul de vedere al surmenajului, căci, acum, copiii într'o jumătate zi trebuiau să înveţe cât într'o zi. Primesc această adresă nouă şi însoţind-o de câteva date şi observaţiuni personale, o trimit Inspectoratului general primar-normal. Răspunsul dela Inspectoratul general mi-a venit repede aprobându-mi-se propunerea şi dându-mi-se latitudinea de a o generalizà la şcoalele ce se vor aflà în condiţiunile celei din Mândreşti. In ordin mi se comunică chiar expresiunea germană: «Halbtags Unterricht».

Se vede că paralel cu intervenirea noastră din Râmnicul Sărat s'a făcut o alta direct din iniţiativa chiar a unui domn învăţător din Moldova, Darie; sau poate mai înainte decât noi. D-l Darie aveà poate chiar aprobarea, când noi interveniam; căci în parlament

venind vorba incidental despre acest fel de învățământ, d-l Spiru Haret a dat tot meritul introducerii lui, d-lui Darie. Aceasta a făcut pe d-l Doctor Valerian Negrescu să încunoștiințeze pe d-l Ministru și despre acțiunea d-sale în introducerea acestui învățământ față de necesitățile inexorabile ale județului Râmnicul Sărat.

Generalizându-se peste toată țara acest învățământ, mulți au adus argumente în favoarea lui încât nu s'a privit numai ca corectiv al lipsei de localuri, dar chiar ca indispensabil la sate.

Mai întâiu că săteanului nu i se iea copilul decât o jumătate zi, așa că în cealaltă jumătate poate să-l întrebuințeze la muncă. Este știut de toți că țăranul, în general își privește copilul ca un capital. Al doilea, Invățătorul, la o școală cu un singur post, cel puțin o jumătate din fiecare zi, adică în orele de după amiază, are ocaziunea a fi institutor urban, conducând numai o clasă, clasa I-a. El trebue să vorbească mult la această clasă direct elevilor și să converseze cu fiecare în parte, negreșit păstrând simultaneitatea învățământului. Și aceasta, după părerea mea, la școalele cu un singur învățător este absolut indispensabil. Mai înainte, în general, se lăsau copiii de clasa I-a într'o bancă, 8 sau 10 mult 15, și rar de tot dacă se făceau lecții directe cu această clasă. Din această cauză, copiii nedeprinși cu conversarea, neavând deprinderi de auz și vorbire, la întrebarea lor de către un străin—și răul se întinde până prin clasele III și IV—în loc de răspunsuri, dau numai din cap.

Mi-aduc aminte, că la *Mierlești* din județul Olt, am văzut multă satisfacție la un inimos învățător, Ion Popescu, azi înaintat institutor pe loc, când la inspec-

țiune, în orele p. m. a condus numai clasa I, unde acum aveà aproape 40 elevi în loc de 10 ca mai înainte, când trebuià să vină la școală toate clasele și dimineața și după prânz.

Diviziile nu sunt un corectiv la lipsa de învățători? Și eu cred că tot mai în spirit pedagogic este învățământul pe jumătate zi, decât diviziile. Odată și odată diviziile cred că vor dispare, dar orarul pe jumătate zi este mult binefăcător. La noi, prin unele locuri dela munte și regiunea deluroasă s'ar completà cu învățământul ambulant, pentru ca să nu mai existe copil cu etatea de școală fără carte. Aceasta este necesar chiar în starea ideală, când am aveà 9 sau 10 mii de învățători rurali.

O inovațiune în școală care nu greșește nici din punct de vedere național, nici din punct de vedere pedagogic, trebue să aibă ființă și chiar atunci când banii ne-ar scoate afară din casă; căci și risipa nu este bună tocmai la școală. Și dacă bani ar fi, s'ar mai îmbunătăți soarta dascălilor existenți. Este absolut imposibil ca la țară să se ajungă ca fiecare dascăl să aibă clasa lui. Este o utopie !

Statistica numărului trebuitor de învățători să se facă pe baza acestui ajutor-corectiv.

Dacă sunt unii cari îl combat cu înverșunare, este din cauza mai ales că copiii din clasa I vin la școală în orele p. m. numai de 4 ori pe săptămână, când se aplică învățământul pe jumătate zi. S'a întins coarda prea mult și negreșit numai în atâta scurt timp, copiii începători nu pot face într'un an față materiilor ce li se cer a le trece. Este neapărată necesitate ca să se separe în predare clasa I-a de celelalte clase. Altă

energie, altă putere de muncă, altă spontaneitate îi trebue învăţătorului pentru conducerea clasei I-a, decât pentru conducerea celorlalte clase. Pentru clasa I trebue să fie liniştit, absolut liniştit şi spiritul concentrat la micii săi elevi. Când în aceeaş sală vor fi şi alte clase s'a dărâmat totul. O întrerupere, un sgomot din altă parte şi totul se încurcă. Vorbesc din experienţa ce am făcut-o timp de aproape treisprezece ani ca revizor şcolar.

Intr'o conferinţă de revizori şcolari s'a discutat prin 1908 dacă este bine a se mai menţine acest învăţământ şi între alţii cari l-au apărat, d-l D. Sachelarescu fostul inspector şcolar primar al circumscriptii I, l-a susţinut aşà de argumentat că s'a decis menţinerea acestui sistem de învăţământ mai departe, tot numai ca corectiv.

Că mai avem mult de făcut pentru ca învăţământul rural să fie introdus efectiv în fiecare cătunaş, o fi! Dar desperarea să nu coprindă pe nimeni, când se va şti de unde am plecat abià acum vreo 17 ani!

La Băbana în judeţul Argeş, erà o sală de clasă mică, cu tavanul jos, cu podeala de lut lipit şi cu două ochiuri de geam. Ca mobilier aveà pentru catedră patru pari bătuţi în pământ, având deasupra aşezate scânduri cari formau o masă; iar pentru bănci erau alţi pari bătuţi în pământ, tot câte 4 de fiecare bancă dar 2 mai înalţi pe care erà aşezată o blană formând masa băncii şi alţi 2 mai scurţi pe cari iarăşi era aşezată o altă scândură formând scaunul băncii. Vreo două bănci, cărora se vede li se rupsese scândura dintâiu, reparându-se, aveau acum drept scândură un lemn lung cioplit puţin spre a-l face lat de 12—15 centimetri şi pe care copii şedeau. Să faci exerciţii de scriere şi lucrări indirecte pe un astfel de mobilier! Şi ca la Băbana, în câte părţi un erà?

La Mehedinţi am văzut săli de clasă cu tavanul aşà de jos, că stând în picioare, trebuià să te apleci. Şi ca la Mehedinţi, pe atunci în câte părţi nu erà? Şi erau pe atunci şi învăţători cu 4 clase primare; dar câtă demnitatea aveau unii din ei. D-l Glaviciu dela Ergheviţa judeţul Mehedinţi deşì aveà 4 clase primare, l-am găsit citind şi comentând psihologia de d-l Găvănescu. Un suflu de regenerare a trebuit şi corpul didactic dela ţară şi-a făcut datoria. Inimă, prea multă inimă şi patriotism au avut colegii noştri dela sate, nu stomacuri după cum se pretinde de unii.

Şi astăzi unde am ajuns? Se pot numără lipsurile şi cu o sforţare bugetară ceva mai forţată ca în 1908, când s'au creat 1.000 de posturi rurale, s'ar aveà şi localuri încăpătoare şi învăţători. Nu că am stat nepăsători; nu! Trebuinţele se înmulţesc ca şi numărul elevilor cu etate de şcoală! Ieau de exemplu grădinile de copii. Alte localuri, alt personal! Când mai terminăm? Şi ce nu s'ar fi putut face în aceşti 17 ani, dacă ar fi fost continuitate! Numărul absolvenţilor cât s'a mărit? Pentru aceasta statisticile stau de faţă. Şi nu puţin, dar foarte mult a influenţat învăţământul pe jumătate zi la sporirea numărului absolvenţilor. De aceea încheiu cu convingerea că cel puţin pentru trecut acest învăţământ va aveà părticica sa de glorie, alaturi de celelalte îmbunătăţiri ce s'au făcut la sate sub conducerea şcoalelor de către d-l Spiru Haret pentru distrugerea besnei analfabetismului şi se va întregì măcar cu o petricică granitul, pe care se va aşeză bronzul, vestind generaţiunilor viitoare lauda *Acestui* sincer iubitor al poporului.

G. DIANU
Institutor şi director în Bucureşti

ORARUL DE VARĂ IN ŞCOALA PRIMARĂ URBANĂ

Orarul după care se conduceau şcoalele primare urbane până la 1900 datà dela 1893.

Până atunci fiecare şcoală primară îşi aveà orarul ei. Acest lucru aduceà un mare neajuns atât învăţământului cât şi controlului ce trebuià să exercite Ministerul asupra şcoalelor prin revizorii şi inspectorii şcolari.

Şcoala rurală a suferit multe schimbări de orar, căci s'a ţinut seamă şi de interesele agricole ale săteanului.

Şcoala rurală dacă are azi un orar potrivit nevoilor de mai sus o datoreşte d-lui Haret.

Dar nu numai de orarul şcoalelor rurale s'a ocupat d-l Haret în timpul activităţii sale ca ministru, ci şi de orariul şcoalelor urbane pe care l-a despărţit în 2 : orariul de iarnă şi orariul de vară. De acest din urmă mă voiu ocupà în cele ce urmează. Incă din anul 1900 membrii corpului didactic primar întruniţi în primul congres ţinut în Bucureşti şi-au exprimat dorinţa ca orariul dela 1 Sept. — 1 Aprilie să fie după programul actual adică 8—11 sau 9—12 şi 2—4; iar vara dela 1 Aprilie la 15 Iunie numai dela 8—12.

D-l Haret venind Ministru al Instrucţiunii pentru a doua oară în anul 1901 a ţinut seamă de dezideratul corpului didactic exprimat în acest congres căutând ca să adopte un nou orar pentru lunile de vară la şcoalele

urbane. «In școalele urbane» zice d-l Haret în circulara dată către revizorii școlari și publicată în Buletinul Oficial din 1 Maiu 1901 — «pentru a nu se ține copiii în clasă în orele cele mai călduroase ale zilei, orariul va suferì modificarea aceasta: dela vacanța Paștilor până la finele anului școlar, dimineața dela $7^1/_2$—până la $10^1/_2$ și după amiază dela 3 până la 5 ore. In restul anului va rămâne orarul actual. Măsura ce expunem prin această circulară ne propunem să o luăm înainte de finele curentului an școlar pentru ca să intre în vigoare dela 1 Septemvrie viitor. Până atunci vă rog să dați acestei circulări cea mai întinsa publicitate printre institutorii și învățătorii din circ. d-v. Observațiile pe cari le-ar inspirà împrejurările locale, uneori nepotrivite cu punerea în practică a dispozițiilor de mai sus să se adreseze până la 3 Maiu d-lui inspector general al învățământului primar».

D-l Haret a propus acest orar mai mult cu tendința de a fi experimentat, iar congresul corpului didactic primar ținut în 1903, adunând paralel cu Ministerul date privitoare la acest orar a exprimat din nou un alt deziderat în următoarele cuvinte: «In școalele primare urbane elevii să lucreze patru ore pe zi în cl. III, IV și a V și trei ore în cl. I și a II-a. Școlarii vor fi chemați o singură dată pe zi. Cursul studiilor va durà 5 ani. Ultimele 2 clase vor fi puse sub conducerea unui singur institutor».

Din coprinsul acestor deziderate se vede că institutorii căutau modalitatea unui orar formulat în așà fel ca să nu stingherească mersul bun al învățământului și de aceea propuneau înființarea cl. V la școalele urbane. Fiindcă congresul exprimase dorința de a se înființà cl. V pentru a se puteà adoptà un orar potrivit ne-

voilor școlare, iar d-l Haret aflându-se însă în imposibilitate din lipsă de fonduri de a înființà această clasă, prin circulara No. 13.827 din 15 Iunie 1904 către directorii școalelor primare urbane din țară, revine la vechiul orar adică 8—12 și 2—4 până ce chestiunea se va puteà studià în mod serios. Au trecut la mijloc aproape 4 ani în care timp instutitorii, fie prin conferințele lunare, fie prin reviste, ziare etc. persistau mereu pentru adoptarea unui orar de vară ca să înlăture unele lucruri ce se opuneau progresului școalei și între care se citau: moleșeala, curgeri de sânge din nas, unii copii dormiau pe bănci iar alții leșinau, încât deveniau neapți de a-și puteà concentrà atențiunea la explicările cari se făceau în orele după amiază; zic, trecuseră aproape 4 ani și orarul încă nu-și găsise soluția.

In 1908 d-l Haret, fiind Ministru al Instrucțiunii pentru a treia oară, a luat în cercetare și această chestie în următoarele împrejurări: In luna Maiu a acestui an d-sa învitase acasă, ca de obiceiu, pe mai mulți membri din corpul didactic de toate gradele pentru a discutà chestiuni privitoare la bunul mers al școalei. Intre altele a venit vorba și de modificarea orariului la școalelor urbane și după chibzueala ce făcusem cu colegii mei prezenți s'a propus d-lui Haret ca să adoptăm un orar de vară dela $7^1/_2$ — $12^1/_2$ ore. D-sa prevăzător ca în totdeauna a admis ca părerea noastră să se experimenteze deocamdată la școale de fete No. 7 și 12 și la băieți la școalele No. 9 și 16. Tot cu această ocaziune d-l Haret ne-a și dat îndrumările bazate pe experiența din trecut de a face ca elevii și elevele să nu sufere de foame din cauza timpului îndelungat.

In urma rapoartelor favorabile acestui orar, făcute de-

institutorii și instutitoarele care l-au experimentat d-l. Haret dă la 24 Martie 1909 decizia cu No. 19.946 din care extragem următoarele: «Având în vedere rezultatele bune date la școalele primare urbane de băieți și de fete din București, la cari s'au experimentat orare cu lecțiuni numai în orele de dimineață după vacanța Paștilor și până la finele anului școlar 1907—1908;

«Având în vedere că în timpul zilelor călduroase se țin cu greutate lecțiuni după amiazi, că învățământul și disciplina suferă și că prin aglomerarea în sălile de clasă, li se aduc copiilor turburări în desvoltarea sănătoasă a fragedului lor organism.

«Având în vedere în sfârșit necesitatea ce se simte ca după vacanța Paștilor lecțiunile în școalele primare să se țină numai în orele antemeridiane.

Decidem:

Art 1. După vacanța Paștilor, cu începere dela Duminica Tomei și până la finele anului școlar, lecțiile în școalele primare urbane se vor ținea numai dimineața dela orele $7^1/_2$ până la $12^1/_2$, conform orarelor alcătuite de d-nii Inspectori generali ai învățământului primar și normal primar».

Pentru anul următor școlar prescripțiile deciziei au fost aplicate școalelor urbane din țară și timp de 3 ani suntem subt imperiul acestui orar de vară care împacă interesele școalei din toate punctele de vedere.

Orarul de vară e o îmbunătățire însemnată adusă școalei primare urbane și institutorimea e adânc recunoscătoare d-lui Haret.

ANA MANOIL
Instutitoare și Directoare în București.

ORARIILE ŞCOALELOR PRIMARE.

Printre multele şi grelele piedici cari stau şi vor mai sta încă îndelungată vreme în calea unei mai repezi propăşiri a învăţământului primar şi în special a celui rural, sunt lipsa de localuri de şcoală şi lipsa de învăţători. Aceste lipsuri vor stânjenì încă multă vreme răspândirea culturii elementare în massa cea mare a poporului, căci şi construcţia localurilor de şcoală, şi sporirea numărului învăţătorilor sunt probleme anevoioase de rezolvat. Inlăturarea şi a uneia şi a alteia nu atârnă numai de bunăvoinţa şi energia unui singur om, a ministrului, ci şi de o mulţime de alţi factori.

Trecerea d-lui Sp. Haret pe la Ministerul Instrucţiunii Publice, în câteştrele rândurile, a însemnat însă pentru şcoală un progres mare şi vădit, pe care nu-l poate nimeni tăgăduì, căci în câteştrele rândurile preocuparea sa cea mai de seamă, preocuparea sa de toate zilele nu a fost alta decât înlăturarea cât mai grăbnică a piedicilor ce stau în calea învăţământului primar, prin numeroasele construcţii de localuri de şcoală şi prin înmulţirea învăţătorilor. Totuş, progresele făcute nu-l satisfăceau, căci numărul cel mare de copii, cari nu puteau fi înscrişi la şcoală din lipsă de locuri, erà încă îngrozitor de mare. După statistica din 1900, numărul ace-

stora se ridică la 438.991, dintr'un total de 704.039 copii cu etatea de şcoală, ceeace reprezintă 62,35 %.

Trebuià să se găsească fără întârziere un mijloc, spre a face ca, având acelaş număr de învăţători, să se poată înscrie la şcoală un număr mai mare de copii şi aşà să se micşoreze numărul acelora cari nu puteau aveà parte să se bucure de luminile instrucţiunii. Cum să se ajungă însă la aceasta, când numărul învăţătorilor nu puteà fi mărit dintr'odată şi nici numărul localurilor de şcoală nu puteà fi sporit imediat? Grea problemă, dar pe care totuş o minte luminată ca a d-lui Sp. Haret şi un dor nemărginit ca al său de binele şcoalei şi de propăşirea neamului au putut-o resolvì, dacă nu în întregime, cel puţin în parte.

Cele mai multe din şcoalele rurale cu câte un singur învăţător, şi acestea sunt în număr mai mare (în 1900 erau 2.998 dintr'un total de 3.653), nu aveau, cum nu au încă toate nici până astăzi, săli încăpătoare, ci câte o sală în care abià puteau intrà 40—50 de elevi. In multe părţi, învăţătorii nu aveau putinţa să înscrie nici măcar pe copiii cari veniau de bunăvoie. De vreo aplicare a dispoziţiunilor din lege, relative la obligativitate, nici nu mai încăpeà vorbă. Pentru a se puteà înlăturà măcar în parte acest mare neajuns, cu începutul anului şcolar 1902/903 s'a luat hotărîrea ca în aceste şcoale să se aplice un nou orar, după care elevii să vină la şcoală în două serii: cei din diviziile II şi III să vină numai în orele de dimineaţă, iar cei din divizia I să vină numai în orele de după prânz. Cu chipul acesta, o şcoală, care până acum nu puteà să primească decât 40—50 de copii, puteà să fie frecventată de aici în colo de un număr îndoit de mare. Tot atunci s'a

mai luat hotărîrea de a se desfiinţà unul din posturile dela şcoalele cu doi învăţători, cari nu aveau o populaţie prea mare şi o frecventare destul de regulată. Li s'a aplicat şi acestora orarul cu învăţământul pe jumătăţi de zile; iar cu posturile rămase disponibile s'au putut înfiinţà noi şcoale, acolo unde nevoia erà mai mare şi trebuinţa mai simţită.

In vederea dispoziţiunii luate, inspectoratul învăţământului primar a alcătuit orarele tip B^1 şi B^2, cari s'au pus în aplicare la 1 Septemvrie 1902. Adoptându-se ca normă ca în orele de dimineaţă să nu se treacă peste $3^1/_2$ ore de lecţiuni, s'a reuşit a se păstrà la diviziile II şi III neştirbit numărul de ore prevăzut de programă pentru fiecare materie în parte, fără a se sacrificà nici una din lecţiile directe. La divizia I, care după acest orar vine la şcoală numai în orele de după prânz, toate lecţiunile sunt directe.

Urmările bune ale acestor orare, mai ales în ceeace priveşte sporirea populaţiei şcolare, s'au simţit numaidecât.

Tabloul de mai jos, alcătuit după datele statisticilor oficiale din anii şcolari 1901/902 şi 1902/903, ne poate da cele mai bune lămuriri.

Anii școlari	Numărul școalelor	Sporul	Numărul învățătorilor	Sporul	No. copiilor înscriși la școală	Sporul	No. elevilor cari au urmat regulat	Sporul	No. elevilor promovați	Sporul	No. absolvenților	Sporul
1901/902	3.666		4.653		292.976		196.461		159.016		12.847	
1902/903	3.747	81	4.667	14	373.569	80.593	246.107	49.646	186.031	27.015	15.321	2.474
		sau		sau		sau		sau		sau		sau
		2,31%		0,30%		27,51		25,27%		16,99%		19,26%

Din examinarea lui se poate vedeà mai întâiu cum numărul şcoalelor sporeşte cu 81, ridicându-se dela 3.666, câte erau în anul şcolar 1901/902, la 3.747, cu toate că numărul învăţătorilor nu creşte decât numai cu 14. Avem deci un spor de 67 de şcoli cari nu-şi datoresc fiinţa lor vreunei creşteri a bugetului statului, ci numai desfiinţării câte unui post dela unele şcoale cu două posturi şi aplicării noului orar.

Se mai poate vedeà iarăş cum numărul copiilor înscrisi la şcoală sporeşte cu 80.593 sau cu 27,51%, ridicându-se dela 292.976, la 373.569, şi cum creşte cam tot în aceeaş proporţie şi frecventarea regulată, ridicându-se dela 196.461, la 246.107, dând un spor deci de 49.646 sau 25,27%. Promovarea elevilor dintr'o clasă într'alta creşte cu 27.015 sau 16,99%, iar numărul absolvenţilor se măreşte cu 2.474 sau 19,26%.

Au fost judeţe unde dela un an la altul frecventarea elevilor a crescut cu 50% şi chiar mai mult.

Noul orar a mai avut însă şi alte urmări bune. Intre altele, el a venit şi în avantajul sătenilor, dându-le putinţa să-şi aibă copiii pe lângă dânşii câte o jumătate de zi şi să se folosească de ei la împlinirea diferitelor lor trebuinţe.

Intemeiat pe bunele rezultate date de aceste orare, sistemul învăţământului pe jumătăţi de zile s'a generalizat în urmă, sub altă formă, şi la şcoalele cu mai mulţi învăţători.

Cu prilejul modificăriilor aduse în anul 1905 programei de studii, făcându-se schimbări şi la numărul de ore hotărît pentru fiecare materie, s'a născut nevoia de a se face o premenire a tuturor orarelor. Până atunci, unele categorii de şcoli, cum erau cele cătunale şi cele

urbane cari aveau câte două clase unite, nici nu aveau un orar al lor propriu, oficial. Cele cătunale se conduceau după orarul școalelor mixte cu câte un singur învățător, deși ele nu au divizia a III; iar la cele urbane cu clase unite, se dăduse învoire direcțiilor de școale să-și alcătuească singure orarul. Cu ocazia aceasta s'a făcut o serie de 20 tipuri de orare, dintre cari 12 pentru școalele rurale și 8 pentru cele urbane. Prin ele s'a căutat să se dea satisfacere tuturor nevoilor locale.

Dintre orarele rurale, șapte au în vedere învățământul pe jumătăți de zile. Unele din ele urmăresc putința înscrierii la școală a unui număr mai mare de copii, acolo unde localul nu este încăpător, chemându-i la școală în două serii; iar prin altele se urmărește o mai potrivită împărțire a elevilor între învățătorii dela aceeaș școală și deci putința asigurării unor mai bune rezultate.

Orarele acestea se găsesc și astăzi în ființă și numai mulțumită lor s'a putut ajunge ca porțile școalei să fie deschise unui mai mare număr de copii, cari altminteri ar fi fost osândiți să rămână în cea mai desăvârșită ignoranță și să sporească numărul analfabeților.

G. STOINESCU
Institutor în București.

CONGRESELE DIDACTICE PRIMARE

Incă de prin anul 1885, membrii corpului didactic de toate gradele simţiră nevoia de a se adunà cu toţii la o laltă în aşà numite congrese generale şi a discutà unele cestiuni, cari, de multe ori, nu priviau direct pe toţi congresiştii, căci acì se adunau la o laltă dela profesorul universitar şi până la umilul învăţător sătesc. Exceptând congresul jubilar ţinut în anul 1906 la Bucureşti, cel din urmă congres în genul acesta a fost ţinut la Piatra Neamţ în anul 1897).

Fiindcă aceste congrese erau convocate mai mult pentru ca dezideratele lor să constitue un fel de protestare în contra vreunui ministru, care se cercà să legifereze ceva, ce nu erà privit bine de lumea didactică, aceste congrese mai niciodată nu erau bine privite de autorităţile şcolare şi dezideratele ce se luau în ele, constituind un fel de sperietoare pentru miniştri, nu erau luate de nimeni în seamă.

Invăţătorii, fiind pe atunci singurii dintre toate gradele de învăţământ, obligaţi de lege a se adunà în conferinţe generale anuale (15—30 August), încep din timp să agite ideea ţinerii unui congres exclusiv învăţătoresc. Ei doriau să fie la largul lor, la ei acasă, unde să poată, în plină libertate şi neinfluenţaţi de

nimeni, să discute cestiuni ce-i privesc numai pe ei, numai şcoala rurală cu tot complexul ei. După multe frământări, după mari sforţări materiale şi morale, în conferinţele generale din anul 1898 se hotărăşte ţinerea unui astfel de congres la Ploeşti, în ultimele zile ale lunei lui Decemvrie acel an.

Autoritatea şcolară superioară, pe atunci erà ministru d-l Sp. C. Haret, fiind neliniştită de ţinerea acestui prim congres învăţătoresc, a luat măsuri de privighere, cari au părut aspre unora dintre învăţători.

Dezideratele votate în acel congres coprind, între altele, unificarea şcoalelor normale încât absolvenţii lor să fie deopotrivă apţi pentru aceeaş menire; înfiinţare de grădini de copii, şcoale complimentare regionale, cursuri de adulţi, cantine şi biblioteci şcolare.

D-l Spiru C. Haret, ca un al doilea Apostol Pavel care din persecutorul cel mai vajnic al creştinismului, când s'a convins de binefacerile acestei credinţe nouă, devine deodată cel mai fervent apărător al învăţăturilor Mântuitorului, căci erà şi cel mai cult dintre Apostoli, d-l Haret, zic, tot aşà, când vede şi se convinge ce lucruri urmăresc învăţătorii prin congresul lor, cu perspicacitatea cu care natura darnică l-a hărăzit pentru fericirea acestei ţeri şi a neamului românesc, pleacă urechea la toate doleanţele exprimate prin deziderate, şi adună materialul trebuincios pentru o mare reformă. Astfel în ultimul deceniu se confundă aproape cu desăvârşire numele de Haret cu cel de «şcoală» şi numele de «şcoală» cu cel de Haret. Nu se mai poate pronunţà un nume fără celălalt. In multe din discursurile sale, d-l Haret spune că nimic nu se poate face astăzi temeinic

în această țară pentru rădicarea satelor fără concursul modestului și umilului învățător.

Societatea institutorilor din București, văzând că învățătorii în 1899 nu-și mai pot ține congresul lor, convoacă în anul 1900 un alt congres în București format din institutori și învățători, în care se discută *Educația națională*, privită din acel punct de vedere, care să contribue la adevărata propășire a neamului nostru. In congresul din 1901, ținut tot în București, se discută: *Organizarea învățământului profesional* potrivit cu nevoile orășenilor și sătenilor români. In cel din anul 1902 se discută între altele înființarea unui *învățământ, practic agricol;* în 1903, *gramatica limbii* române în școala primară etc.; iar în congresul dela 1904 s'a discutat *Istoria națională* în școala primară. Dela toate aceste congrese ținute în București, d-l Haret a fost nelipsit. «Viu alături de d-v.», zice dânsul la deschiderea celui de al 5-lea congres al Societății institutorilor, «considerându-mă ca un simplu colaborator al lucrărilor corpului didactic primar. Eu privesc pe toți acei, cari fac parte din acest corp, ca pe niște bărbați meniți a aduce la îndeplinire o mare operă. Intr'adevăr, corpul didactic, care în trecut își limită toată activitatea în treburile pur școlare, azi se manifestă în mod foarte larg, luând o parte însemnată în evoluția activității noastre sociale. Vă rămâne să mențineți locul înalt pe care vi l-ați câștigat singuri în fața lumii. Să conservați neclintită situația de azi și s'o înălțați încă și mai mult. Vă mulțumesc din suflet pentru concursul ce mi l-ați dat prin activitatea și zelul d-v. și vă urez să mergeți și mai departe» (1).

(1) Anuarul corpului didactic primar din 1904 pag. 29.

In anul 1905, învăţătorii iarăş se separă de institutori şi-şi ţin congresul lor la Galaţi; apoi rând pe rând la Focşani, Craiova, Iaşi, Constanţa şi anul acesta la Târgovişte; iar institutorii ţin pe ale lor la Bucureşti şi la Ploeşti.

Dela toate aceste congrese, d-l Haret a cules note de cari a ţinut socoteală în fecundele legi şi regulamente şcolare din timpul cât a fost ministru, în anii 1901—1904 şi 1907—1910. Mulţumită bunei voinţe cu care d-sa totdeauna a primit diferitele delegaţiuni ale acestor congrese cu deziderательele lor, se înfăptueşte modificarea legii şi regulamentelor învăţământului primar; contribue la înfiinţarea Cassei Centrale a Băncilor Populare, apoi modifică programe, orarii; se înfiinţează desfiinţatul orfelinat dela Bistriţa, Cassa de credit a corpului didactic, cantinele şcolare, dotarea şcoalei rurale cu $3^{1}/_{2}$ ha pământ, etc., etc. Şi acum, în urmă, una din cele mai mari opere la activul d-lui Haret, e legiferarea dreptului învăţătorilor şi al preoţilor de a-şi puteà cumpărà în sat pământ rural, după dezideratul luat în congresul dela Iaşi.

Congresele didactice, puternic susţinute de D-l Haret, sunt astăzi o binefacere pentru şcoală şi pentru progresul ei. De unde, acum 15—20 de ani, miniştrii de Instrucţiune aveau teamă de ele, astăzi aşteaptă cu drag rezoluţiunile votate şi părerile emise, ba chiar găsesc de a lor datorie să asiste la desbaterile lor.

PR. N. GR. ARAMA.
Învăţător în Târgovişte.

CONFERINȚELE GENERALE PE JUDEȚE

Instituția conferințelor generale este la noi aproape tot așà de veche ca și prima lege școlară a învățămîntului primar. In adevăr în legea Instrucțiunii dela 1864 găsim la articolul 346: «Odată pe an și anume în cea dintâiu săptămână după Paști, fiecare revizor va adunà în conferință la orașul central al circumscripțiunii sale pe toți subrevizorii acelei circumscripțiuni» (care cuprindeà 2—3 județe). Iar la articolul 349: «De două ori pe an și anume la începutul lui Iunie și la începutul lui Septemvrie, subrevizorul va adunà în conferință la o școală comunală cea mai centrală pe toți învățătorii sătești din circ. sa». Art. 350: «Subrevizorul va ține în aceste conferințe lecțiuni repetitoare și desvoltătoare asupra învățăturilor ce se propun în școalele rurale. El va ține încă un mic curs de pedagogie și didactică».

In primele trei decenii (1864—1893), conferințele generale erau o adevărată școală preparatoare a învățătorilor și institutorilor; după 1893, fiindcă școalele normale se reorganizaseră și acum majoritatea titularilor erau mult mai bine pregătiți, conferințele generale aveau de scop numai perfecționarea învățătorilor în arta de a predà, îmbunătățirea metoadelor și numai pentru cei

ce-şi pierdeau din capitalul de cunoştinţe se instituesc cursurile de repetiţie.

D-l Haret, în calitatea sa de secretar general la Ministerul Instrucţiunii, a avut ocazie să constate ranele tuturor gradelor de învăţământ.

Adânc cercetător al chestiunilor de şcoală — fără a fi mai puţin cercetător şi cunoscător al chestiunilor sociale,—e numit Ministru de Instrucţie la 31 Martie 1897, portofoliu pe care cu mici întreruperi îl ocupă aproape 9 ani. Se identificase persoana d-lui Haret cu acest departament şi munca necurmată depusă în acest domeniu i-au atras din partea marii mulţimi a dăscălimii numele neperitor de *«omul şcoalei»*.

Una dintre ramurile de învăţământ, pe care a găsit-o mai decăzută şi în plină fază de tranziţie, erà învăţământul primar. Şi precum un părinte îşi concentrează toată grija mai ales în jurul copilului celui mai plăpând — mai slăbuţ — aşà şi d-l Haret a căutat să dea o deosebită solicitudine şcolii săteanului.

Nu-i locul să se arate acì opera d-lui Haret în totul ei, şi de aceea mă limitez numai a arătà modul cum s'au reorganizat conferinţele generale pe judeţe sub d-l Haret:

Ca Ministru al Instrucţiei şi-a pus încrederea în modeştii învătători săteşti. Organizează cercurile culturale, dă circulări instructive şi înălţătoare relativ la înfiinţarea şi conducerea diverselor asociaţii (în special bănci populare) angajează la luptă şi pe preoţi obligându-i să iea parte la şedinţele cercurilor culturale; *iar conferinţele generale* devin prin înţeleptele d-sale măsuri, întruniri în cari, pe lângă alte lucrări, se desbat şi se coordonează şi rezultatele activităţii extraşcolare, pe care fie-

care învățător și le-a cules din propria-i muncă, fie în comuna sa, fie la cercurile culturale.

Necesitatea acestor dispozițiuni se impuneà: căci în operă de ridicare a satelor câte pedici nu întâmpinau atât președinții de cercuri cât și toți ceilalți membri? In afară de pedici comune ca ignoranța și neîncrederea sătenilor, la început, ferocitatea cămătarilor atinși în interesele lor vitale etc., mai erau o sumedenie de obstacole variate dela un sat la altul. Sfătuindu-se cu ocazia conferințelor generale ei între ei și ajutați de vederile și sfaturile revizorilor, multe lucruri s'au lămurit. Greutățile întâmpinate au putut fi aduse la cunoștința celor de sus, cari, potrivit pedicilor și împrejurărilor, căutau remediile de aplicat în consecință. Și așà pe de o parte, punând pe învățători în situație de a puteà spune neajunsurile cu cari au de luptat, pe de altă parte dându-le necontenit instrucțiuni și încurajându-i la luptă, s'a reușit ca, într'un scurt interval, să avem o mișcare sătească cooperatistă, care nu poate fi trecută cu vederea nici de cei mai puțin încrezători în forțele acestei țeri și la o mișcare culturală, care, dacă nu-i ajunsă la ideal, reprezintă totuș un mare progres față cu trecutul.

„*Una din zilele conferințelor generale*“, *zice d-l Haret prin decizia No. 10.825 din 21 Fevruarie 1902*, „*va fi consacrată consfătuirilor asupra cercurilor. In acea zi se va ține sub președinția revizorului ședință numai cu președinții cercurilor în orele antemeridiane și cu toți membrii din județ în orele postmeridiane*“.

Și mai departe, prin decizia publicată în «Monitorul Oficial» No. 284 din 27 Martie 1902, d-l Haret zice:

«Cu ocazia conferințelor generale din Aprilie viitor,

fiecare învăţător să dea revizorului şcolar respectiv pe câte o foaie de hârtie ştiinţele următoare:

a) Pentru cantine: numele şcoalei care a avut cantină şi a învăţătorului care a condus-o; numărul şcoalelor cari s'au folosit de ea, câte zile a funcţionat, cât a costat în total şi la cât a revenit hrana unui copil pe zi, dacă copiii au plătit ceva sau au adus lucruri în natură; dacă înfiinţarea cantinei a mărit frequentarea şi cu cât anume;

b) Pentru grădini: întinderea grădinii cultivate, felul culturilor, folosul bănesc neted, adică după scăderea cheltuelilor, cel puţin aproximativ care ar fi fost dacă produsele grădinii s'ar fi vândut cu preţurile din localitate, câţi şcolari au participat la cultura grădinii; dacă sătenii urmează întru câtva exemplul de a se ocupă de grădini;

c) Pentru şcoalele de adulţi: cât timp au lucrat, câţi auditori au urmat, cam de ce vârstă, ce cursuri s'au făcut, numele învăţătorului care le-a făcut, dacă comuna sau judeţul a dat vreo subvenţie pentru ele.

d) Pentru cercurile culturale: câte întruniri au fost dela 1 Septemvrie 1901 până astăzi, ce învăţători au luat parte la fiecare, în ce sate s'au ţinut, ce subiecte s'au tratat, dacă sătenii le urmează cu plăcere şi folos sau se dezinteresează şi dacă preotul participă.

e) Pentru băncile populare: Ştiinţele ce se află în anuarul publicat de Cassa Şcoalelor.

Dar cu toată strădania aceasta pe câmpul larg al «ridicării neamului sub toate raporturile», nici scopul pur didactic al şcolii primare rurale nu a fost dat uitării, căci d-l Haret a căutat să facă din conferinţe şi un instrument de perfecţionare a învăţătorilor şi institutorilor.

Ca orice lucru care se repetă, conferinţele au putut să devie câte odată mai puţin interesante. Măsurile luate însă de d-l Haret, chestiunile ce cu avizul directorilor şi inspectorilor le puneà în discuţie şi în fine dorinţa ce a avut, de a face din conferinţe un stimulent mai mult la muncă raţională şi la cultură proprie, toate acestea au făcut ca mereu conferinţele generale să fie întruniri plăcute, folositoare şi înălţătoare.

Cadrul capitolului de faţă nu-mi permite decât să spicuesc câte ceva mai caracteristic din aceste dispoziţii.

Aşà de ex., în 1903 atrage atenţia revizorilor şcolari să supravegheze de aproape lucrările conferinţelor, pentru ca să-i poată da relaţii despre învăţătorii cei mai activi din conferinţele generale. Fiecare revizor a înaintat cu raport Ministerului câte un tablou de numele învăţătorilor, cari s'au distins în conferinţele generale, şi aceste tablouri s'au publicat în «Buletinul Oficial» No. 221 din 1904.

Măsura aceasta a fost destul de nimerită, pentru a aţâţà ambiţia de muncă a fiecăruia, pentru a se arătà că dorinţa membrilor conferinţelor de a-şi asimilà cât mai multe cunoştinţe şi de a-şi perfecţionà metodele de predare este apreciată de şefii imediat superiori şi cunoscută chiar şi de şeful suprem al şcoalelor.

Căci..... fără ca să urmărim scopul de a desvoltà gustul muncii numai pentru laude şi glorie — ceeace ar fi partea rea —, *voinţa omului*, găseşte totuş, un mare stimulent în opinia publică. E prea lesne dealtfel de înţeles, că dacă nimeni nu s'ar interesà de conferinţele generale şi dacă: ori ai dormì pe bănci toată vremea, ori ai studià serios toate chestiunile.... tot una ar fi, atunci negreşit, că gradul de activitate ar merge spre de-

clin.... și «rostul» acestor întruniri învățătorești nu ar fi ajuns.

Să nu ni se spue, că aceasta denotă că învățătorii nu-s maturi, nu-s formați: «Advocatul, magistratul, medicul, profesorul, spune Jules Payot trăesc (ca inteligență.... adică) dintr'un fond câștigat mai înnainte și care nu se mărește decât foarte încet și foarte rar. Sforțarea descrește din an în an; din an în an se răresc ocaziile de a pune în joc facultățile superioare ale spiritului. Făgașul de acuma e săpat, inteligența se tocește din cauza lipsei de exercițiu și împreună cu ea atențiunea, vigoarea rațional mentului și a reflexiunii. Dacă nu-ți creezi în afară de carieră alte preocupațiuni intelectuale, nu poți scăpà de această toropire gradată a energiei».

Cum vedem, legile «voinții» nu vor să știe de ceeace dorim noi (că suntem culți și că ne cultivăm destul) și împrejurările, cari predispun pe orice intelectual la rutină, mai ales pentru învățătorii răspândiți prin satele izolate pe tot întinsul țerii, sunt așà de numeroase și mai ales așà de fatale, încât orice măsură care combate căderea în rutină, este binevenită; și publicarea prin Buletin, a celor se s'au distins în conferințele generale din 1903, este printre acestea. Erà bine să se continue în toți anii.

Varietatea subiectelor de tratat, alegerea lor în așà fel, ca să prezinte un deosebit interes de actualitate, încă sunt mijloace de a face ca întrunirile în conferințe generale să fie ferite de monotonie și să producă acea mișcare intelectuală, care formează scopul lor. D-l Haret, în curent cu toate nevoile învățământului, a știut și din acest punct de vedere să facă din conferințe adevărate

ocaziuni de întărire a învăţătorilor atât în vederea ocupaţiei din clasă, cât şi în vederea ocupaţiei extraşcolare.

De exemplu în 1904, conferinţele au durat 7 zile şi au avut de obiect discutarea metoadelor de predare a scris-cititului, limbii române şi geografiei. Tot atunci s'au dat într'una din zile (ziua întreagă) numai instrucţiuni relativ la contabilitatea băncilor populare şi în mai toate zilele (orele ultime) s'au repetat şi învăţat cântece patriotice şi rugăciuni, în scopul uniformizării la toate şcolile a unor anumite cântece (spre ex. Imnul Naţional). Invederat, că, atunci când capitalul Băncilor populare dela 2 milioane din 1902 crescuse cu 4 milioane în 1904, erà neapărată nevoie de cunoaşterea contabilităţii şi cum oameni speciali pentru ţinerea registrelor nu erau, învăţătorilor le-au prins foarte bine instrucţiile căpătate în acest sens cu ocazia conferinţelor generale.

In 1908, fiindcă se schimbase metodul predării abecedarului, adoptându-se în locul scriptolegiei metodul cuvintelor normale, s'au discutat în cele 5 zile ale conferinţei generale mai mult despre metodele scris-cititului; asemenea felul de predare al lucrului manual la băieţi şi fete.

S'au mai făcut şi exerciţii pentru învăţarea cântărilor liturgice. In Maiu 1908, d-l I. Popescu-Pasăre profesor de muzică al seminariilor din Bucureşti, alcătueşte liturghia după muzica bisericească tradiţională şi e însărcinat de d-l Haret cu răspândirea ei prin toate părţile ţerii; această măsură a fost de mare folos pentru popularea bisericilor cu credincioşi, cari erau atraşi de frumoasele cântări. Numai în Ilfov s'au înfiinţat aproape 50 coruri. Dar pentru a se răspândì în toată ţara, trebuià ca mai

întâiu învăţătorii să cunoască această liturghie şi cea mai bună împrejurare fură conferinţele generale din 1908.

Invăţătorii au devenit din ce în ce mai bine pregătiţi pentru misiunea lor şi deci durata conferinţei generale urmă să fie mai scurtă; dar în acelaş timp, marea lipsă de titulari a silit autoritatea şcolară să primească în corpul didactic şi mulţi ajutori-învăţători şi suplinitori, pentru cari conferinţele generale sunt singurul mijloc de constatare mai serioasă a cunoştinţelor ce posed şi a felului lor de predare. De aceea în 1909, conferinţele generale au ţinut pentru titulari numai 3 zile, iar pentru ajutori-învăţători şi suplinitori 10 zile. S'a discutat tot metoda cuvintelor normale şi s'au făcut lecţii practice cu critice.

Pentrucă practica, cei mai mulţi o aveau, cei noi din şcolile normale, cei vechi asistase la destule lecţii model — şi tot ce-i prea mult nu-i bun — s'au lăsat mai puţine lecţii în programa conferinţelor. In schimb însă d-l Haret a delegat anumite persoane competinte să ţină membrilor corpului didactic câte o conferinţă de psihologie sau pedagogie. In 1909 s'au ţinut următoarele interesante subiecte: 1) procesul psihic în câştigarea noţiunilor şi 2) aplicarea principiilor psihologice în predarea diferitelor obiecte de învăţământ.

Dacă o bună metodă de predare a lecţiilor este una din însuşirile unui învăţător şi profesor bun, netăgăduit că nici partea teoretică nu trebue neglijată. Numai bazată pe un fond intelectual şi pe o cultură cât mai profundă, practica poate fi raţională. Şi subiectele acestea psihologice şi pedagogice, tratate de oameni competinţi au de scop de a formà un model pentru participanţii la conferinţele generale, de cum trebuesc studiate chestiunile teoretice. . . şi de cum trebue să le aplice practica de toate zilele.

In 1910 conferințele generale au ținut 4 zile și au fost de asemenea foarte interesante. S'a discutat despre metodica aritmeticii (în special calculul oral), metodica desemnului, obiect a cărui însemnătate s'a arătat a fi din ce în ce mai mare; s'au făcut și discutat o serie de experiențe pentru predarea științelor naturale și (fizico-naturale), atât în scopul unei mai bune înțelegeri a fenomenelor naturii, cât și în vederea practicii raționale și științifice a lucrărilor agricole.

In fine două conferințe de psihologie și pedagogie, a căror singure numai titlurile ne vor arătà importanța lor.

I. Greșeli de învățământ și de educație observate în practica personală a membrilor corpului didactic.

II. Memoria: rolul ei în educația intelectuală.

Revizorii și inspectorii iar au avut instrucții să supravegheze de aproape toate lucrările secțiunilor, pentru a notà Ministerului pe toți cei ce s'au distins în lucrările conferințelor. Și din aceleași motive, pe cari le-am văzut la conf. din 1903, celor ce s'au distins în tratarea subiectelor din conferințe, în loc să li se publice numele prin Buletin ca în 1903 li s'au expediat prin revizorii școlari mulțumiri și li s'au dat îndemnuri, să lucreze și pe viitor cu aceeaș dragoste și temeinicie spre a binemerità laudele și recompensele autorităților superioare.

După cum vedem, din cele ce preced, d-l Sp. Haret, ca și pentru tot ce privește învățământul de toate gradele, a avut și pentru *conferințele generale* o solicitudine deosebită, reușind să le facă pentru corpul didactic primar *un adevărat prilej de înălțare intelectuală și de însuflețire morală pentru îndeplinirea din ce în ce mai cu succes a misiunii.*

CONSTANTIN DIACONESCU
Invățător, Ilfov

AJUTORII-ÎNVĂȚĂTORI ȘI CURSURILE PREPARATOARE PENTRU EI

Ajutorul învățător după cum arată și titlul ce-l poartă nu este decât un auxiliar, menit să îndeplinească numai o parte din atribuțiunile, ce incumbă unui învățător normalist, care conduce o școală rurală.

In adevăr, cercetând după diferitele legiuri, care este pregătirea didactică, atribuțiunile și rolul ce-l are în învățământul rural ajutorul învățătorilor constatăm următoarele:

Pentru prima dată ajutorul învățător apare în legea instrucțiunii din anul 1893.

După această lege se prevede: «In cătunele depărtate mai mult de trei km. de școala unei comune și unde nu se găsesc un număr suficient de copii, pentru a se puteà înființà o școală primară inferioară se va înființà o școală de cătun. In aceste școli, cursurile se vor predà fie în unele zile ale săptămânii de către învățătorii școalelor celor mai apropiate fie de către un *ajutor* numit de ministerul instrucțiunii publice, dintre absolvenții școalei primare superioare.»

Probabil că numărul acestor ajutori învățători cari au funcționat după această lege, a fost foate mic, din cauză că erau foarte puține școale cătunale și chiar acolo unde ei au funcționat erau aleși mai mult dintre preoții cari aveau dreptul după lege și cari bine înțeles aveau și o pregătire mai bună.

Necesitatea funcţionării ajutorilor învăţători a fost însă din ce în ce mai simţită, cu cât numărul şcoalelor se înmulţià pe zi ce treceà; iar absolvenţii şcoalelor normale nu puteau ocupà nici toate locurile vacante dela şcoalele comunale complete aşa că, în anul 1896 când legea Invăţământului primar este modificată, învăţătorii ajutori nu numai că nu sunt înlăturaţi, dar încă prin regulamentul de aplicare a acestei legi se dă o deosebită atenţiune atât în ce priveşte recrutarea cât şi pregătirea lor.

După această lege, ajutorii învăţători cari vor predà cursurile ln şcoalele cătunale vor fi luaţi de preferinţă:

1. Dintre absolvenţii normalişti cari n'au reuşit la examenul de diplomă;

2. Dintre preoţii de cătun, dacă vor aveà cel puţin cursul seminarului inferior;

3. Dintre absolvenţii a patru clase seminariale, care nu s'au hirotonit;

4. Dintre absolvenţii a patru clase gimnaziale;

5. Dintre absolventele a cel puţin patru clase secundare;

6. Dintre normaliştii cari n'au terminat cursul complet al şcoalei normale, în caz când n'au fost excluşi din şcoală pentru rea conduită.

De această situaţiune şi pregătire se bucură şi prin modificarea legii învăţământului primar în 1901.

Invăţătorul-ajutor, după cum se vede din toate aceste legi erà un element necesar temporar numit să umple un gol, ce nu se puteà înlăturà pe de o parte din cauză că nu se puteau creà şcoalele complete; iar pe de altă parte din cauză că şcoalele normale dădeau prea

puţini absolvenţi deşi în timpurile din urmă crescuse numărul şcoalelor normale.

Se mai observă încă, că deşi ajutorul învăţător erà un factor trebuitor învăţământului rural, totuş nu se bucurà de nici o stabilitate, aşà că cei mài mulţi dintre ei, cari îmbrăţişau această ocupaţiune, o făceau mai mult din lipsa momentană a alteia şi de aceea de câte ori li se prezentà o altă ocupaţiune mai sigură şi mai rentabilă o părăsiau pe aceea de ajutor-învăţător.

Două mari cauze au contribuit, ca şi ajutorului-învăţător să i se creeze o situaţiune sigură:

1. In perioadele anilor 1901—1904 şi 1907—1910 d-l Spiru Haret, ca ministru al instrucţiunii publice dând o largă desvoltare învăţământului primar a înfiinţat un foarte mare număr de şcoli rurale care necesitau şi un mare număr de învăţători.

2. Desfiinţarea şcoalelor normale în anii 1905—1906 de fostul ministru de pe acele vremuri, fiindcă numărul învăţătorilor devenind foarte restrâns faţă de numărul locurilor vacante din învăţământul rural, ministerul erà silit să le ocupe cu o mulţime de suplinitori fără nici o pregătire pentru învăţământ.

S'a observat un lucru, că din aceşti suplinitori, unii prin vocaţiunea lor, alţii prin ocupaţia şi dragostea ce o arătau, erau nişte elemente foarte preţioase pentru învăţământ şi cari faţă cu lipsa enormă de învăţători nu trebuiau să fie pierduţi ci întrebuinţaţi în bine.

D-l Spiru Haret în anul 1904, ca în toate cestiunile mari a învăţământului nostru a dat şi acestei cestiuni o soluţiune bună, spre folosul învăţământului primar rural.

Prin modificarea unor articole din legea învăţământului primar a prevăzut pentru ajutorii-învăţători următoarele:

«Dacă ajutorul-învăţător al unei şcoale de cătun posedă certificatul de absolvire a cel puţin patru clase secundare ale unei şcoale normale primare, el va puteà fi numit cu titlu provizoriu de către minister după trei ani de suplinire și în urma unui examen special. El va puteà fi numit cu titlul definitiv după ce va trece examenul prevăzut de art. 55 și 56 din lege.»

Tot odată i se mai îmbunătăţeşte și soarta materială.

In urma acestei modificări un număr însemnat din cei mai buni ajutori-învăţători suplinitori în baza examenului ce au depus, au fost numiţi cu titlul provizoriu și astăzi sunt elemente destul de bune, care să facă faţă lipsei celei mari de învăţători pregătiţi în chip special în şcoalele normale.

Am văzut mai sus, că ajutorul învăţător erà menit să predeà copiilor cursul inferior, adică activitatea lui se mărginea la învăţătura scrierei, cetirei, socotelei și religei; iar şcoala condusă de un asemenea ajutor-învăţător nu aveà decât două clase la început sau două divizii mai târziu.

Trebuinţa învăţăturei de carte pătrunzând din ce în mai mult între săteni, și nu se mai mulţumeau numai cu şcoala cătunală incomplectă și cereau stăruitor să fie transformată în şcoală complectă.

De altă parte clădindu-se multe localuri proprii pentru şcoale și legea obligativităţii putându-se obligà mai riguros; încetul cu încetul mai toate şcoalele cătunale s'au complectat cu cinci clase sau trei divizii așà că acum, atribuţiunile și rolul ajutorului-învăţător sunt întocmai caşì ale unui învăţător normalist.

De sigur că în noua situaţie, în care să găseşte acum ajutorul-învăţător, deşì examenul pentru provi-

zorat și definitivat îl silesc să se pregătească pentru cunoștințele necesare carierei lui, totuși el neavând o școală specială de pedagogie, unde să fi căpătat îndrumări sigure asupra materiei ce va predà, mulți din ei cu toată bunavoință ce o arătau nu puteau fi în deajuns lămuriți.

Pentru înlăturarea acestui neajuns D-l Spiru Haret în 1909 hotărește ținerea unor cursuri preparatoare pentru ajutorii-învățători titulari.

Aceste cursuri de vacanță se hotărăsc a se ține în chipul următor:

«Cursurile vor dura dela 1 Iulie până la 14 August. Ele se vor ținea la școalele normale de învățători: «M. Sturza» din Iași și «Carol I» din Câmpulung.

In cazul când la aceasta din urmă școală se vor face cursuri de lucru manual se va înlocuì cu Școala Normală din Galați.

In fiecare centru se vor admite câte 50 ajutori învățători și anume: bărbații la Câmpulung sau Galați, iar fetele la Iași. Celor înscriși și admiși la aceste cursuri li se va da gratuit transportul și întreținerea în școală».

Față cu această publicațiune aceste cursuri s'au ținut în vara anului 1909 cu începere dela 1 Iulie la 14 August la Școala Normală din Galați. Ele au fost frecuentate de 40 ajutori învățători din diferite părți ale țerii.

Cu conducerea acestor cursuri au fost delegați revizorul școlar din Covurlui și un domn institutor.

La aceste cursuri s'a repetat întreaga materie prevăzută în programa analitică a școalelor primare cu lămuririle metodice necesare, apoi li s'a mai tratat noțiunile cele mai însemnate din didactică și metodică precum și câteva cestiuni de psihologie indispensabile unui dascăl.

Afară de aceasta li s'au făcut lecţiuni practice din toate obiectele de învăţământ şi fiecare ajutor-învăţător a fost obligat să ţină cel puţin două lecţiuni practice.

Aceste cursuri au fost controlate de inspectorul general şi de cel de circumscripţie.

Tuturor ajutorilor-învăţători cari au frecuentat aceste cursuri li s'a eliberat de către Minister un certificat doveditor că au urmat cursurile de vară.

Folosul acestor cursuri este de netăgăduit şi prima încercare ce s'a făcut, datorită d-lui Spiru Haret, dând rezultate satisfăcătoare, ele vor trebuì generalizate şi făcute obligatorii pentru toţi ajutorii învăţători, chiar şi pentru acei suplinitori, cari doresc a îmbrăţişà cariera de ajutor-învăţător; precum şi pentru învăţătorii slabi cari au pierdut cunoştinţele necesare misiunii lor.

Prin aceasta s'ar pregătì în mod mai temeinic toţi ajutorii învăţători, fiind puşi în situaţiune să-şi îndeplinească pe deplin atribuţiunea ce şi-au dobândit în învăţământ; iar pe de altă parte aceste cursuri preparatoare ar înlocuì şi cursurile de repetiţie a acelor învăţători slabi — cursuri pe care cei mai mulţi dintre aceşti învăţători le primesc ca o grea pedeapsă ce le cade peste cap.

Timpul nu a permis, ca acest început făcut cu atâta chibzueală de d-l Spiru Haret să fie desăvârşit.

Să nădăjduim că după cum toate nevoile mari ale învăţământului nostru au fost studiate şi îndreptate prin legiferările şi măsurile înţelepte ale d-lui Spiru Haret şi această nevoie a învăţământului va fi deslegată pe deplin în viitor, după cum a şi fost începută.

ION PRALEA
Institutor Galaţi.

DOMNUL HARET ŞI IMBUNĂTĂŢIREA STĂRII MATERIALE A INVĂŢĂTORILOR

In anul 1898 am fost numit revizor şcolar. Această nouă ocupaţiune mi-a dat prilegiul să cunosc mai bine pe învăţători şi toate neajunsurile şcoalei rurale. Văzusem cum lucrau învăţătorii înainte de venirea d-lui Spiru C. Haret în capul învăţământului. I-am văzut însă şi sub d-sa. Ce deosebire enormă!

Inainte învăţătorul, afară de mici excepţii, dacă intrà şi ieşià din şcoală la ora reglementară, ziceà că şi-a făcut datoria; restul timpului sta închis în casă între patru pereţi, nu cunoşteà pe nimeni şi nu vorbià cu nimeni. Erau învăţători, cari nu vorbiseră cu 4 sau 5 oameni din satul lor. Mai mult chiar, nici nu erà permis a face ceva pentru popor!. Cine îndrăznià să se prezinte în faţa sătenilor să le vorbească ceva, grea pedeapsă îl aşteptà şi nu de puţine ori învăţătorul devenià o simplă jucărie în mâinile administraţiunii politice. Din norocire, vine ca ministru al şcoalelor d-l Spiru C. Haret hotărît a schimbà această stare de lucruri Cu alte concepţii pentru săteni şi învăţători, d-sa se uită la nevoile multiple ce apasă asupra neamului românesc, se uită în special la ţăranul român, amărît şi copleşit de atâtea mizerii; se uită însă şi la învăţătorul nostru şi-l vede plin de

vieață, plin de energie și cu o dorință nesfârșită de a lucrà pentru binele românesc. De aceea în el d-l Haret își pune toată nădejdea pentru o îndreptare de lucruri, pentru ridicarea stării morale și materiale a satelor și de acì înainte învățământul la sate devine pentru d-sa o preocupare de ordinul cel mai înalt. Ca un adânc cugetător și sincer iubitor de neam, d-l Haret cel dintâiu a văzut că multe din complexul de probleme care constitue chestiunea țărănească, se pot deslegà cu ajutorul școalei. Contrariu obiceiului de până atunci, când mai toți fugiau de învățători și îi priviau cu neîncredere, d-l Haret cu inima sinceră și plină de speranță în ei, le zice: «în timpul liber ieșiți din casele voastre, mergeți în mijlocul sătenilor și învățați-i cu timp și fără de timp tot ce le este de folos, căci voi sunteți lumina lumei ș sarea pământului, voi sunteți facla de lumină și căldură, care trebue să lumineze și să încălzească sufletele pline de amărăciune!» D-sa a zis, învățătorii s'au pus pe muncă și astăzi grație acestui avânt puternic țăranul nostru se află îndrumat către o vieață nouă.

In aceste câteva rânduri nu mă gândesc să descriu activitatea d-lui Haret ca ministru al școalelor. Acesta e rolul altcuiva, este rolul istoriei drepte și nepărtinitoare. Desigur că atunci când se va scrie istoria culturii românești se va vedeà cu prisosință rolul important pe care d-sa l-a avut în desvoltarea noastră culturală și socială. De rândul acesta eu vreau să arăt în treacăt numai câteva din operele d-sale pentru ca să se poată înțelege mai bine aceea ce va urmà:

a) Inființarea cantinelor școlare, azi așà de bine cunoscute în toată țara și atât de folositoare școalei și populațiunii nevoiașe, se datoresc d-lui Haret.

b) Băncile populare, o întreagă sursă de propășire economică în toată țara, au primit vieața dela d-l Haret. D-sa a fost unul dintre cei mai puternici îndemnători și susținători ai acestei instituțiuni. Serviciile imense, pe care le aduc băncile populare astăzi, sunt de obște cunoscute.

c) Asociațiunile țărănești pentru arendări și cumpărări de moșii este iarăș una din cele mai importante dintre operele d-lui Haret. Aceste asociațiuni sunt menite a deslegà o mare chestiune socială, de care stă strâns legat viitorul acestei țeri.

Aceste opere, ca și multe altele pe cari nu le mai menționez, s'au zidit temeinic și au prins rădăcini adânci pentru că ele au fost concepute dintr'un isvor limpede de gândire, dintr'o inimă curată, dintr'o voință hotărîtă și adânc pătrunsă de bine. Adevărul este că la aceste opere au contribuit și alte persoane, dar este incontestabil că aproape pretutindeni învățătorii și preoții sunt aceia cari au avut un rol preponderant în această mișcare de regenerare a poporului românesc.

Este tot așà de adevărat, că dacă acești apostoli și luminători ai satelor au primit această însărcinare și cu toții au pus umărul pentru urnirea la o stare mai bună, apoi aceștia au făcut-o fiindcă ei au avut ca șef și conducător al lor pe d-l Spiru C. Haret. Cum? Explicațiunea este ușoară. Intr'adevăr, când este vorba a lucrà cu mulțimea, nu este destul ca cineva să vrea a face ceva pentru ca lucrul să fie făcut. Nu. In asemenna împrejurări pe lângă pricepere și bunăvoință se mai cere ceva. Se mai cere să aibă acea putere de convingere, pe care a avut-o d-l Haret, când a făcut operele de care am vorbit mai sus. Dela d-sa nu porniau or-

dine, ci simple dorințe, simple sfaturi; dar aceste dorințe, aceste sfaturi, erau așà de bine studiate, instrucțiunile cari le însoțiau lămuriau lucrul așà de bine și convingerea sa erà așà de puternică, încât cei cari le primiau nu mai stau un moment pe gând, dacă aplicarea lor va aduce servicii reale.

Mă găsiam în administrație când d-l Haret își arată dorința pentru înființarea cantinelor școlare. Deșì până atunci nu se vorbise niciodată de asemenea cantine, cu toate acestea a fost destul ca d-sa să-și arate această dorință, pentruca într'un avânt de nedescris, revizorii școlari, institutorii, învățătorii și în fine toți cei cari aveau un rol oarecare în învățământ, ca prim farmec să se adune, să discute, să se înțeleagă asupra mijloacelor mai potrivite și să se pună la lucru pe întrecere; așà că într'o jumătate de an, cantinele școlare erau înființate aproape mai în toate unghiurile țerii, unele din ele chiar cu fonduri însemnate. Cu o așà iubire, se adresa d-l Haret pentru copiii satelor, încât nimeni nu mai puteà ezità în a se face apostolul cauzei ce urmărià.

D-l Haret a înțeles în special rolul covârșitor pe care îl are învățătorul la regenerarea satelor noastre și pentru aceasta lui i-a dat cea mai mare atențiune, lui, care cunoșteà mai bine decât oricine altul și firea și nevoile sătenilor.

Pentru aceasta, zice d-l Haret, învățătorul trebue să steà bine atât din punct de vedere intelectual și moral cât și din punct de vedere material și de aceea în toată activitatea d-sale se vede o preocupare continuă pentru a ridicà pe învățător din acest întreit punct de vedere. Insă partea din urmă, înbunătățirea stării ma-

teriale a învăţătorului, erà cea mai grea din cauză că ea mai atârnă şi de alţii, şi de alte împrejurări: învăţători mulţi şi bani puţini. De aceea a trebuit multă dibăcie, mult calcul şi multă prevedere.

Cum a lucrat d-l Haret pentru ca să se poată ajunge azi şi la oarecare înbunătăţire a stării materiale a învăţătorului? D-sa şi-a zis «să răuşesc mai întâiu cu cele dintâiu două puncte·şi atunci al treilea va venì dela sine. Atunci s'a adresat învăţătorilor şi i-a îndemnat la muncă, i-a îndemnat aşà pentru ca să vadă lumea cine sunt, ce pot, ce servicii sunt capabili a aduce ţerii şi neamului şi atunci, odată formată o opiniune publică favorabilă, înbunătăţirea stării lor materiale nu va fi decât un simplu corolariu, care vrând nevrând, va trebuì să se realizeze dela sine; atunci orice înpotrivire va rămâneà absolut neputincioasă.

Invăţătorii l-au ascultat, s'au pus pe lucru, au făcut minuni; iar toată lumea i-a văzut şi i-a apreţiat. Acestei împrejurări se datoreşte faptul că îndată ce s'a găsit un prisos în lada statului, întâiu la ei a trebuit să se gândească. Insă trebue să se noteze bine şi învăţătorii s'o înţeleagă că acest spor de leafă nu este un dar ce li se dă, ci este un drept a lor, cucerit de ei prin muncă, drept calculat şi preparat cu mult mai înainte, de acela care a lucrat atât de mult şi a pus atâta inimă pentru ridicarea învăţătorilor.

Se plângeau unii dintre învăţători că muncesc prea mult, că leafa e mică şi nevoile mari; şeful lor iubit îi înţelegeà foarte bine, vedeà că au dreptate, dar ce erà de făcut dacă asta erà singura cale temeinică ca să se poată ajunge la o îmbunătăţire materială, cale cam lungă, dar sigură şi demnă de apostolii neamului.

Să nu uite învăţătorul că pe măsură ce el devine un factor mai însemnat, un factor de căpetenie pentru luminarea şi ridicarea stării morale şi materiale a satelor, pe aceeaş măsură el dobândeşte o situaţiune mai însemnată în statul nostru şi toate dorinţele lui se vor puteà realizà mai cu uşurinţă.

Să sperăm dar că activitatea învăţătorilor va fi din ce în ce mai rodnică pentrucă pe aceeaş măsură şi recunoştinţa ţerii să fie din ce în ce mai mare. D-l Haret le-a arătat calea, care duce în mod sigur la isbândă.

Incheiu aceste rânduri spunând că d-l Haret a dat învăţătorului o situaţiune pe care nu o aveà mai înainte şi că preocuparea cea mai de căpetenie a d-sale a fost învăţătorul şi săteanul; de aceea numele d-lui Haret va rămâne strâns legat de şcoala rurală şi de toate operele făcute prin şcoala rurală.

RADU DOBRESCU
Profesor în Bucureşti

IMPROPRIETĂRIREA INVĂŢĂTORILOR ŞI PREOŢILOR

Dintre toţi slujbaşii satelor — exceptând pe primari — învăţătorii şi preoţii prin însăş misiunea lor, sunt singurii cari se lipesc de satul şi de consătenii lor. Preoţii au fost în totdeauna inamovibili; iar învăţătorii mai de la o vreme, adică de când s'a recunoscut că nu este în interesul progresului ca ei să poată fi mutaţi cu uşurinţă din loc în loc. Ei nu sunt numai învăţători de copii ci şi de oameni mari. Ei au, în sate, rolul de a fi organul de civilizare integrală, rol, pe care pentru încă multă vreme îl îndeplineşte învăţătorul singur sau în tovărăşie cu preotul.

Aşà numita activitate extraşcolară nu este o creaţie artificială, ci face parte din însăş misiunea învăţătorului. Aşà se şi explică avântul şi temeinicia acestei activităţi precum şi *recunoaşterea unanimă* a necesităţii ei, chiar când în hatârul *doctrinei* se mai fac oarecari rezerve.

Dar, ca să ducă la bun capăt opera de propăşire a satelor, pe lângă munca extraşcolară în folosul obstesc, învăţătorii trebuesc să dea pildă prin însăş gospodăria lor şi felul lor de traiu, ca să aibă sătenii după ce se luà, căci numai cu vorba nu pot fi convinşi. Aceasta au recunoscut-o învăţătorii de mult şi, când au putut,

și-au întemeiat și gospodării mai mult sau mai puțin «de model». Greutatea însă erà în trecut, că nu puteau să-și cumpere pământ de casă și de muncă. Deși în cea mai mare parte feciori de țărani, ei totuș erau socotiți ca funcționari și nu li se autentificau actele de cumpărătoare de pământul rural, sau, dacă li se autentificau de unele tribunale, erau infirmate de ulterioarele jurisprudențe ale Curții de Casație. Și tot așà se petreceau lucrurile și cu preoții.

Se găsiau deci într'o situație anormală și păgubitoare și lor și misiunii lor. Trăiau o vieață întreagă într'o localitate în care propagau numai cu vorba, cum trebue să trăească și muncească plugarul; iar el sta în casă cu chirie și adesea n'aveà putința să ție măcar o vacă de lapte și câteva oătănii, căci ori n'aveà unde le ține ori n'aveà cu ce, neavând pământ de muncă.

Și mai rău erà încă dacă apucase să cumpere pământ și să-și întemeeze gospodărie, căci erau mereu cu teama să nu fie deposedați și să li se prăpădească toată agoniseala muncii lor trudite. Se pomeniau astfel ajunși la bătrânețe, nu numai fără să fi avut mulțumirea sufletească de a fi contribuit real la propășirea gospodărească a satelor, dar și fără să aibă măcar oleabul lor propriu cu care să-și sfârșească în liniște zilele, și pe care apoi să-l lase moștenire copiilor cu toate îmbunătățirile ce i le-ar fi adus prin muncă și pricepere. Erau astfel mereu streini de satul în care-și petrecuseră o viață de muncă, de învățături și de îndemnuri pentru alții, căci numai proprietatea — cât de mică — statornicește definitiva legătura cu o localitate. Cât pentru urmașii lor, nici vorbă să se mai socotească de fii ai satelor în cari s'au născut și au crescut, de cari,

după moartea părinţilor, nu-i mai legau decât tristele amintiri ce sunt partea tuturor desmoşteniţilor.

Starea aceasta de lucruri trebuià deci să iea sfârşit. Invăţătorii, îndată ce au început a se simţì «un corp» de când aveau asociaţia şi congresele lor, au pus în direcţie şi dreptul lor de a cumpărà pământul rural; iar la congresul dela Iaşi (1909), în unanimitate au dat însărcinare comitetului central, să stăruească pentru recunoaşterea legală a acestui drept. Ministru al şcoalelor erà atunci d-l Spiru C. Haret căruia comitetul, prezentându-i deziderатele congresului, i-au adus la cunoştinţă şi această arzătoare dorinţă a învăţătorilor, cu rugăciunea de a-i satisface. N'a fost nevoie de multă stăruinţă de convingere, căci d-l Haret—ministrul care cunoşteà mai bine ca oricine toate păsurile învăţătorilor — erà dejà în curent cu chestia aceasta şi chiar se gândise la o modificare în acest sens a legii dela 1864.

Ne-a ascultat cu nedesminţita sa bunăvoinţă sinceră şi ne-a încredinţat că chiar în viitoarea sesiune a corpurilor legiuitoare cererea aceasta dreaptă a învăţătorilor va fi împlinită.

Şi a fost.

La 30 Martie 1910, la Senat, şi la 2 Aprilie 1910, la Cameră, s'a votat legea următoare:

«*Art. unic.* La art. 1 din legea dela 13 Fevruarie «1879 se adaugă următorul aliniat.

«Prin cuvântul «sătean» prevăzut la art. 7 din legea «dela 1864 şi «cultivatori săteni» dela alin. II de mai «sus, se înţeleg şi învăţătorii, preoţii şi servitorii bi«sericeştii din comunele rurale, precum şi femeile să«tence. Toate însărcinările ce se vor fi făcut în favoarea «acestora sunt şi rămân valabile».

Și astfel s'a pus capăt nesiguranței celor în pericol să fie deposedați de pământurile dejà cumpărate și pe cari își clădise case și dependințe și făcuseră plantațiuni, și s'a dat putință și altora să-și întemeieze doritele gospodării. Iar odată cu noi au dobândit acest drept și alte categorii de locuitori săteni, pe cari un ministru «om de stat» nu puteà să-i treacă cu vederea și avem și mulțumirea că noi, învățătorii, chiar când urmărim un bine personal, avem norocul să-l împărțim și cu alții și să le fim astfel mereu numai spre folos.

Cu cât mai mare trebue să fie însă mulțumirea aceluia prin care a venit acest bine, că nu-i mai mare mulțumire sufletească pe lumea asta, decât aceea de a fi putut aduce mângâere și ușurare de necazuri la cât mai multă suflare omenească!

Și mulțumiri de felul acesta are multe d-l Haret care, toată viața,—în orice situațiune s'a aflat—și-a închinat-o numai binelui obștesc.

Iar eu am scris aceste rânduri — de altfel atât de palid — *numai* pentru a fixà acì unul din momentele de seamă ale unei vieți incomparabil de bine întrebuințate a aceluia care, prin ce-a făcut și va mai face pentru binele țerii și neamului românesc, va face epocă în viața lor. Slăvit va fi deapururi numele de *Spiru C. Haret*.

V. PĂUNESCU
Învățător în comuna Militari (Ilfov).

CORPUL INVĂȚĂTORESC
IN TRECUT ȘI IN PREZENT

Precum în orice organism viu, fiecare membru își are menirea sa și lipsa unuia ar reduce cu mult valoarea întregului corp, iar în unele cazuri l-ar face impropriu pentru a mai trăì, tot așà și în organismul unui stat, fiecare instituție e un membru important și necesar pentru existența și progresul său.

Școala este, poate, cea mai înaltă instituție de stat, fiindcă ea dă directiva acțiunii unui popor și fiindcă prin ea, mai mult decât prin orice mijloc, se menține și progresează omenirea.

Istoria omenirii ne dă pilde de națiuni mari, cari au mers progresând, făcând cuceriri însemnate, și înspăimântând lumea cu izbânzile lor răsboinice, dar după un curs de veacuri s'au prăbușit, din cauză că instrucția nu pătrunsese în massa poporului. Deci, ca un popor să poată merge necontenit pe calea progresului și să nu piară, e neapărat necesar ca învățământul elementar să pătrundă până în cele mai adâncì pături ale lui.

Instruirea și cultivarea generală a masselor trebue să fie prima grijă a oamenilor cari conduc destinele națiunilor.

Fără școală nu se poate concepe progres și civilizație.

Primul și cel mai însemnat factor pentru răspândirea instrucției în massele poporului este *învățătorul.*

Dela gradul de cultură intelectuală a acestuia, dela pozițiunea sa socială în mediul unde trăește, dela conștiinciositatea cu care își face datoria, dela zelul activității sale în școală și în afară de școală, depinde cultivarea și înălțarea massei poporului.

* * *

Dela 1864, începutul redeșteptării și închegării noastre ca stat, organizat pe baze constituționale, până pe la 1896, învățământul nostru primar, căci de aceasta e vorba, s'a mișcat într'un fel de nebuloasă, lipsit fiind de o organizație temeinică. Până la acest moment s'au făcut mai mult studii și proecte, mai cu seamă în 1866 sub deaproapea priveghere a d-lui S. Haret, atunci Secretar General la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii.

Pe baza acestor studii se dau mai în urmă învățământului primar legi și regulamente conforme cu cerințele populației noastre, deși cu oarecari lipsuri, din cauza frământărilor politice.

De unde până pe la 1901, învățătorul era privit în sat ca un mic funcționar, la bunul plac al tuturor politicianilor, sguduit și amenințat la fiecare moment de cel din urmă scriitor dela primărie, expus la transferare oricând, cu legea din 1896 și îmbunătățirile ei ulteririoare din 1901 și 1904, când se stabilește o unitate de plan în tot învățământul, corpul învățătoresc intră într'o nouă eră prin stabilitatea, ce i se dă și prin situația socială la care este ridicat de însuș ministrul

școalelor de atunci, *d-l Spiru Haret,* care văzu în învățător pe întâiul factor bun de a răspândi în *țărănime* nu numai cultura intelectuală, ci și îndemnul la ridicarea ei economică și socială.

Sub impulsul celei mai superioare autorități școlare, a *Ministrului până ieri, d-l Spiru Haret*, se pune la încercare puterea de muncă, energia și forța intelectuală a învățătorului, pe care îl interesează acuma tot atât de mult școala economico-socială a țărănimii, ca și școala propriu zisă.

* * *

Invățătorul își lărgește cercul de activitate. Școala îi este templul unde pregătește pe viitorii săteni, iar *satul* îi este câmpul întins de acțiune, unde seamănă ideile economico-sociale.

Până ieri, învățătorul era închis între cei patru pereți ai școalei; azi, învățătorul are putința de a împărtăși avutul său intelectual și în afară de școală mulțimii lipsite și doritoare de învățăminte folositoare.

Până pe la 1901, învățătorul era privit, de cei mai mulți, ca un răsvrătitor periculos ordinei statului, când îndrăznia să-și dea în public părerea asupra diferitelor interese comune consătenilor săi.

Azi, învățătorul *e dator* să vorbească țărănimii la cercurile culturale despre toate chestiunile referitoare la nevoile ei.

In acești din urmă 10—12 ani corpul învățătoresc și-a câștigat în țară un loc de mare cinste prin inițiativa și conlucrarea la înființarea de *bănci populare* și *obștii sătești*, în a căror conducere ei au avut și au primul rol.

Pe terenul activităţii *extraşcolare* a învăţătorului se asociază în scurt şi celelalte elemente culte din sat, dar mai ales ţărănimea conştientă, care vede în bănci şi obştii salvarea sa din ghiarele cămătarilor şi a înşelatorilor.

«Astfel acţiunea şcoalei, *după înseşi înţeleptele cuvinte ale d-lui Spiru Haret,* întinzându-se şi în afară de cuprinsul ei, se adevereşte principiul stabilit, că şcoala este unul din instrumentele de acţiune socială cele mai puternice, prin faptul că efectele ei se simt în toate părţile ţerii şi în toate straturile societăţii».

* * *

Aproape 40 de ani, corpul învăţătoresc n'a însemnat mai nimic; acţiunea sa era redusă numai la îndeplinirea cerinţelor literei regulamentelor şcolare.

Azi, corpul învăţătoresc are o cale bine definită pe care trebue să meargă şi să lucreze fără şovăire pentru înfăptuirea ultimului scop: *ridicarea culturală, economică, morală* şi *socială a păturii ţărăneşti.*

Acesta este idealul către care trebue să tindă învăţătorimea, căci pe această cale este îndrumată de d-l *S. Haret,* care a pătruns atât de adânc nevoile populaţiei muncitoare, menirea şcoalei şi datoria învăţătorului.

* * *

Corpul învăţătoresc, ridicat atât de sus, înălţat la cel mai înalt rol social posibil până acum, de către d-l *S. Haret,* şi aşezat de dânsul între primii factori civilizatori ai satelor, e dator să muncească cu toată inima, ca să-şi păstreze rangul şi aureola, care a început să-i împodobească fruntea, spre a nu recădeà în

starea dinainte, căci după zisa unui mare învăţat: «*Nu este greu să te urci, ci greu este, după ce te-ai suit, să nu te ameţeşti* (1)».

Opera de mare reformă în învăţământul primar, realizată de d-l S. Haret, va rămâneà neperitoare. Corpul învăţătoresc e dator cu o înaltă şi dreaptă recunoştinţă către cel ce l-a ridicat unde este, ca să poată folosì ţerii cu mai mult spor ca până acuma.

Cel mai valoros omagiu pe care corpul învăţătoresc îl poate aduce, împreună cu noi, înaintea d-lui Spiru C. Haret, care şi-a întrebuinţat fiecare clipă a carierei sale de profesor şi mare om de stat pentru ridicarea şcoalei, pentru introducerea culturii binefăcătoare şi în poporul de jos, într'un cuvânt pentru propăşirea ţerii şi a neamului românesc, este, ca întreg acest corp să se facă şi în viitor demn de situaţia, ce i s'a dat de d-l Haret, *pe care ţara îl sărbătoreşte*, ca astfel, prin felul său de-a fi în societate, prin munca ce va depune în şcoală şi afară de ea pentru progresul neamului, să procure bucurie şi mulţumire sufletească autorului celor mai însemnate şi salutare legi şcolare, d-lui S. Haret, al cărui gând şi acţiune au fost îndreptate totdeauna numai spre binele naţiunii.

I. N. CIOCAN
Institutor în Roman.

---

(1) Michelet.

INAINTAREA PE LOC A INVĂŢĂTORILOR

Situaţia corpului învăţătoresc rural a fost până în ultimele decenii cu totul neglijată şi depreţiată.

Deşì prin unele judeţe învăţătorii făceau sforţări, relativ mari, spre a atrage atenţiunea lumii şi în special a autorităţilor şcolare asupra lor, totul însă a fost în zadar. Ca moral şi intelectual nimic nu se făceà pentru învăţători; iar cât priveşte partea materială, deşì pe ici pe colo li se dau oarecari ajutoare sub formă de subvenţiuni, din cassa comunelor ori judeţelor, totuş aceasta nu izvorà din convingerea că învăţătorul rural merită o soartă mai bună, ci dintr'un sentiment convenţional că aşà trebue să fie şi nu altfel şi să nu se zică că învăţătorul n'a fost şi el poftit la masa cea grasă a comunei ori judeţului său; şi apoi acest ajutor erà pus în circulaţiune şi speculat ca o condescendenţă— ca să nu zic milă sau hatîr a lui X. Y. Z, oameni miloşi şi cu bune intenţiuni electorale. Când erà vorba de învăţători ca corp de sine stătător, ei erau supuşi la cele mai severe critici, atribuindu-li-se cele mai anarhice idei. Nimeni nu credeà corpul didactic rural capabil de ceva bun.

Această rea stare de lucruri, se atribue unui întreit număr de cauze: 1) Corpul învăţătoresc erà un conglo-

merat de diferite elemente, cu diferite studii și diferite apucături: 2) Ca și aiurea, așà și la noi, întreaga noastră viață publică și intelectuală s'a desvoltat de sus în jos: 3) Și cea mai principală este că ne-au lipsit cu desăvârșire oamenii politici — oamenii de bine cu vederi largi, cu sentimente înalte, cari să se coboare în pătura de jos a poporului și să îmbrățișeze cu toată priceperea, cu toată căldura și tot devotamentul lor, cauza celor mulți și slabi.

Timpul însă, desăvârșitorul tuturor, a trebuit să aducă schimbări—ba schimbări la cari nimeni nu se așteptà și acì. Pentru prima oară, prin legea învățământului primar din 1893, s'a dat puțină atențiune învățătorilor, căci, în art. 63, se prevedeà că învățătorii, după un stagiu de 10 ani de definitivat, vor puteà fi trecuți la școalele urbane, dacă vor fi recomandați de inspectorul de circ. și dacă vor puteà trece un examen echivalent cu examenul de institutor urban, însă numai pentru $^{1}/_{5}$ din locurile vacante. In baza acestei prevederi legale, s'a ținut în 1894, primul examen, la care s'au prezentat 120 învățători, din cari au reușit 33, fiind toți trecuți în învățământul urban.

Dacă analizăm dispozițiunile din ambele legi, vedem că această importantă și vitală chestiune erà ceva problematic nu numai pentru învățători, dar chiar pentru legiuitor; și ca pildă este faptul că, afară de anul 1894, examen pentru trecerea învățătorilor în cursul urban, nu s'a mai ținut. După legea din 1893, $^{1}/_{5}$ locuri erà prea puțin pentru învățători, așà că ei își pierdeau orice iluzie despre o eventuală înaintare; iar după legea din 1896, examenul deveniă o primejdie pentru absolvenți școalei normale de institutori, căci, reușind mulți învă-

țători cu media 8, normaliștii institutori, ar fi fost puși în întârziere cu numirea la catedră. Unde mai punem faptul că multor învățători destoinici, legați de satele lor prin căsătorie, prin gospodărie, ori prin alte mijloace, le-ar fi venit greu a se prezentà la examen și—reușind—să treacă la oraș. Trebuià decì găsită calea cea mai potrivită. Și norocul a fost mare pentru învățători, căci omul lor cel mult așteptat a venit și a luat în cercetare cu toată seriozitatea ce merità această chestiune. Acesta este d-l Spiru C. Haret, cel mai priceput, cel mai patriot și cel mai popular ministru, pe care l-a avut școala română dela 1862 și până astăzi.

D-sa, voind să dea o deplină satisfacțiune morală și materială învățătorilor și spre a-i emulà la lucru, propune în 1899, în calitate de ministru, un proect de lege pentru înaintarea pe loc a învățătorilor.

D-l P. Garboviceanu, raportorul legii, după ce analizează situațiunea creată învățătorilor prin legile din 1893 și 1896, spune în expunerea de motive, că d-l Ministru al Cultelor, care a luat atâtea dispozițiuni salutare pentru propășirea învățământului rural, n'a voit să renunțe la dispozițiunile art. 61 din legea din 1896. Prin acest proect de lege—proectul înaintării—d-sa revine asupra ei și-i dă o altă formă, pentru ca ea să se poată aplicà ori și când, fără să mai fie atârnătoare de vacanțele ce se vor ivì în învățământul urban. D-sa — d-l Haret—propune ca învățătorii, ce vor reușì la examen, pe lângă titlul de institutor, vor primì salariul de 150 lei lunar. Inaintarea aceasta se va face însă pe loc. Numărul locurilor va fi de cel puțin 10 și cel mult 20 anual. Invățătorii reușiți vor urmà să funcționeze încă 5 ani în învățământul rural.

Imprejurările politice însă făcând ca la finele lui Martie 1899, liberalii să se retragă dela putere, această fericită măsură n'a putut fi pusă în aplicare decât mai târziu și tot de d-l Haret. Totuș ea a fost coprinsă în legea din 1900, în care lege s'a prevăzut — în principiu — și desființarea școalelor normale de institutori. In 1901, revenind iarăș partidul liberal la cârma statului, d-l Haret reieà departamentul școalelor. Modificându-se din nou legea învățământului primar, d-sa introduce în mod definitiv desființarea școalelor normale de institutori și prevede innaintarea pe loc a învățătorilor ca bază a recrutării corpului didactic primar urban, prevăzându-se examen din 3 în 3 ani, cu salariul de 130 lei lunar, pentru reușiți.

In baza acestei legi, s'a întocmit primul regulament, pentru înaintarea pe loc a învățătorilor. Materia și ordinea, în care urmà să se țină acest examen — după regulament — erà următoarea:

1) O compunere cu subiect pedagogic, scrisă în limba literară.

2) O conferință cu caracter popular.

3) O convorbire de cel mult 20 minute asupra unor anumite opere didactice, istorice ori literare.

4) O probă de practică pedagogică.

Cum vedem, acest exament diferă cu totul de examenul prevăzut în legile din 1893 și 1896.

Pe baza acestui regulament, primul examen de înaintare s'a ținut în București și Iași, la 1 Fevruarie 1903, la care s'au prezentat un mic număr de învățători.

Rezultatele examenului — constatat după rapoartele comisiunilor examinatoare — au fost din cele mai satis-

făcătoare. Prezidentul comisiunei din Bucureşti spune: «In teză generală, am constatat cu mulţumire că membrii corpului primar rural, cari s'au prezentat la acest examen, au dovedit că sunt un element conştient de înnalta şi marea chemare, ce au de îndeplinit în mijiocul populaţiei rurale. . . . . şi că numărul locurilor de avansare să fie sporit, cel puţin la 20 de fiecare circ.»; iar d-l C. Meissner, prezidentul comisiei dela Iaşi, spune: «Dacă art. 57 din legea învăţământului primar. . . . . . aveà în prima linie menirea de a îndemnà la muncă rodnică pe toţi învăţătorii capabili din ţară în vederea îmbunătăţirii lor materiale şi de a da prin aceasta un nou avânt învăţăm. nostru rural, acest scop este cu siguranţă atins».

Faţă de aşà măgulitoare rezultate, d-l Haret, ţinând seamă şi de propunerile comisiunilor examinatoare, a înaintat la gradul de institutor nu numai pe cei 20 din fruntea listei, ci pe toţi cei declaraţi reuşiţi, dând astfel o pildă de dreptate şi încurajare la muncă corpului didactic.

Pentru a venì şi mai mult în ajutorul învăţătorimii, d-l Haret a propus corpurilor legiuitoare, în şedinţa dela 10 Martie 1904, modificarea art. 57 din lege, în sensul ca examenul de înaintare să se ţină din 2 în 2 ani, iar numărul locurilor să fie minimum 20 şi maximum 6% din numărul institutorilor din ţară.

Acesta este un câştig enorm pentru învăţători. Tot odată s'a modificat ordinea examinării, rămânând proba scrisă la urmă şi ţinându-se numai cu cei reuşiţi la oral.

La 1904, luna Decemvrie, din cauze politice, d-l Haret părăseşte ministerul; iar examenul de înnaintare rămâne în suspensie. Abià la sfârşitul lui 1905 se anunţă

examen pentru 1 Fevruarie 1907, care s'a și început și ținut cu mai mult de jumătate candidați înscriși; până la 13—14 Martie, acel an, când din cauza gravelor mișcări țărănești, examenul s'a suspendat.

Acest examen, la care se admiseseră o mulțime de candidați, constatându-se oarecari neregularități, s'a casat.

Se anunță un nou examen; cu nou program și noi comisiuni pentru 1 Fevruarie 1908. Candidații fiind prea numeroși, comisiunile au fost dublate, atât la București, cât și la Iași. După felul cum au fost alcătuite acele comisiuni se vede destul de limpede că în toate acțiunile sale d-l Haret n'a fost călăuzit decât de interesele cele mari ale școalei. Rezultatele și acestui de al doilea examen au fost tot așà de îmbucurătoare ca și la cel dintâiu.

Rezultatul practic pentru învățători, în urma acestui examen, a fost mai mult decât satisfăcător, căci s'au înaintat un număr triplu de învățători: 2 serii pe ziua de 1 Octomvrie 1908 și o serie pe ziua de 1 Octomvrie 1910.

După cum am mai amintit mai sus, partea caracteristică a acestor examene este eșirea din cadrul îngust al unor examene pur școlare; d-l Haret; în vasta d-sale concepțiune, le-a dat un caracter general, social, național. Prin ele s'a urmărit nu numai învățătorul și școala, ci și ridicarea țăranului; de aceea, în totdeauna s'a avut în vedere—cu ocazia acestor examene—întreaga activitate a învățătorului; iar cu ocaziunea modificării regulamentului pentru înaintarea pe loc—în Septemvrie 1908— la art. 9 se spune, că la inspecția specială se va aveà în vedere întreaga activitate a învățătorului, atât în școală, cât și afară din școală. Această activi-

tate va fi apreţiată printr'o notă, ce va intrà în calcularea mediei de clasificare. In condiţiunile acestea s'a ţinut examenul din 1910, fără însă ca la inspecţiunile speciale să se ceară lucruri extraordinare, ci s'a ţinut socoteală de înţeleapta recomandare a d-lui Haret *ca fiecare să facă ce poate şi din ce se poate face în cercul lui de activitate.*

La acest examen s'au prezentat 472 învăţători, repartizaţi la cele 4 comisiuni din Bucureşti şi Iaşi. Reuşiţii au fost toţi înaintaţi. Unii pe 1 Octomvrie 1910, iar alţii pe 1 Ianuarie 1911. In ajutorul acestora din urmă, a venit faptul că d-l Haret, ca ministru, a propus, iar corpurile legiuitoare au adus—în şedinţele dela 18 şi 20 Decemvrie 1910— modificarea art. 57 din legea învăţ. primar, în sensul că se suprimă minimum de 20 locuri şi maximum de 6% din numărul institutorilor, rămânând ca să fie atâţi învăţători (din cei reuşiţi la examen) înaintaţi la gradul de institutor, câţi va permite budgetul. Fie chiar toţi. Faptul acesta a făcut pe înalta autoritate şcolară să se gândească cât mai mult la îngrădirea examenului de înaintare cu cele mai serioase garanţii de justă selecţionare. De aceea în 1910, s'a adus o radicală modificare regulamentului de înaintare, în părţile lui cele mai esenţiale.

Aceste modificări sunt:

1. Examenul se va ţine la 1 Noemvrie.

2. Toate pedepsele să fie prescrise până în ziua începerii examenului.

3. Atât la inspecţia specială, cât şi la clasificare se cere media 7.50.

4. Examenul va aveà 2 probe scrise. Una cu caracter literar ori pedagogic; iar alta stiinţifică, luată dintr'o listă

de 20 subiecte, alese de comisiune din diferite materii ale programului şcoalelor normale.

5. Tezele lucrate la Bucureşti se vor cercetà de comisia din Iaşi şi invers.

6. O convorbire de cel mult 30 minute — în loc de 20 — asupra operelor anunţate.

7. O lecţie practică de $\frac{1}{2}$ oră cu cl. III—IV unite, din orice obiect de învăţământ.

Deşì unii dascăli s'au formalizat de această modificare, părându-li-se prea împovărătoare, totuş, având în vedere modificarea art. 57, cum şi că de acì înainte la examenele de înnaintare se vor prezentà învăţători din ce în ce mai tineri, măsura este dreaptă şi pedagogică. Dela uşor la greu. După cum după legea din 1893 şi 1896, învăţătorii vechi obţineau titlul definitiv numai în urma unui examen de practică pedagogică, iar cei noi în urma unui examen asupra unor anumite materii din programul şcoalelor normale, asemenea şi cu examenul de înaintare.

Examenul amintit pentru 1 Noemvrie 1912, se va ţine după acest nou regulament.

Ori câte critici s'ar aduce examenelor de înaintare pe loc, ele nu pot ştirbì întru nimic importanta şi valoarea acestor examene, rămânând pentru totdeauna cel mai excelent mijloc de emulaţiune pentru învăţători; iar ele — examenele — fac parte integrală din rodnica activitate a d-lui Haret, care timp de 11 ani a condus şcoala română în calitate de ministru, dând pilda celui mai inimos român şi înflăcărat patriot, cum rar se găsesc asemenea oameni; iar învăţătorii îşi vor aduce cu drag aminte în totdeauna, de interesul ce d-sa le-a purtat.

D-l C. Meissner, actualul secretar general al Ministerului Instrucţiunii, într'un raport al său, caracterisează foarte bine atenţiunea dată învăţătorilor, prin examenele de înaintare. După ce face mai multe constatări despre trista situaţie, în care sĕ găsiau învăţătorii rurali, zice:

«Această situaţiune erà să mai dăinuească multă vreme, ba chiar să se înrăutăţească, dacă nu s'ar fi căutat pe toate căile să se scoată învăţătorii din izolarea în care zăceau şi să-i apropie de toţi aceea, cari voesc bine populaţiunii rurale.

„Bărbatul care a contribuit mai mult decât fiecare la această apropriere, sunteţi d-v d-l Ministru. Aţi arătat învăţătorilor încredere şi le-aţi ridicat moralul; iar urmarea a fost că primejdioşii, răsvrătitorii, criminalii de eri, sunt astăzi cei mai folositori, pricepuţi şi zeloşi factori pentru ridicarea morală şi mate rială a ţăranului român".

Şi câte nu s'au făcut dela 1903, până astăzi, sub înţeleapta conducere a d-lui Haret?!

B. C. PASCU
Institutor în Ilfov.

REVIZORII ŞCOLARI DE CLASA II-A

Şcoala este altarul civilizaţiunii, căci ea deşteaptă pe om, de aceea cu drept cuvânt a zis un învăţat din trecut. «Daţi-mi şcoalele pe mână şi în scurtă vreme voiu schimbà faţa lumii». Poporul, care are mai multe şcoale şi mai bine conduse, este mai puternic.

Inaintea ştiinţei, se închină puterea. Naţiunile cele mai civilizate, mai avute, mai puternice şi cari stăpânesc pe celelalte sunt acelea, care au cele mai multe şcoale şi mai bine conduse.

Şcoala este pârghia puternică şi binefăcătoare în serviciul ţerii şi al neamului românesc, de aceea se şi pune aşà mare preţ pe educaţia îngrijită a viitorilor cetăţeni. In ea se altoeşte sufletul tineretului cu tot ce este bun, frumos şi folositor.

O importanţă aşà de însemnată într'un stat cu tendinţe mari, a făcut pe bărbaţii, care au în mână conducerea ţerii, să-şi îndrepte atenţiunea asupra şcoalelor dându-le poporului, ca astfel să scape pe cetăţeni de duşmanul cel mare al omenirii, ignoranţa.

Evenimentele petrecute în ţara noastră în 1907, ne formează dovada cea mai puternică de influenţa binefăcătoare a şcoalei asupra unui popor.

In timpul din urmă numărul şcoalelor şi al învăţătorilor a sporit mult. Şi cu cât acestea vor fi mai multe, iar învăţătorii mai conştiincioşi în împlinirea datoriilor lor, cu atât vom păşì mai repede înainte şi vom asigurà viitorul ţerii.

Pătruns de acest adevăr, marele om de Stat şi patriot adevărat, d-l Spiru C. Haret, fostul ministru al Instrucţiunii a dat neamului româneso nouă vieaţă, din care cauză numele îi este scump în mintea şi inima poporului.

A sporit foarte mult numărul şcoalelor şi al învăţătorilor, a înfiinţat grădini de copii prin satele cu populaţiune străină, şcoale elementare şi inferioare de meserii, şcoale de gospodărie, a dat un imbold mare şcoalelor de adulţi, şezătorilor săteşti, cercurilor culturale, cantinelor şcolare, casselor de economie, corurilor şcolare, băncilor populare, obştiilor săteşti, a reînfiinţat şcoalele normale din Galaţi şi Buzău şi a creeat clase paralele sporind astfel numărul elevilor normalişti, viitorii buni învăţători, cari să umple golurile ce sunt în învăţământ, a înmulţit localurile de şcoală etc.

Graţie preocupărilor democratice ale d-sale, învăţătorii şi preoţii dela sate s'au transformat în adevărate instrumente de educaţie naţională şi economică a păturii ţărăneşti.

Toate cele arătate au prins rădăcină aşà de puternice încât nu vor puteà fi desrădăcinate. Astfel, d-sa a scris cea mai frumoasă pagină în istoria neamului românesc.

Nu este destul să avem local, învăţător, elevi şi material didactic, ci trebue personal, care să vadă de aproape, dacă rezultatul corespunde sacrificiilor făcute de ţară.

Lucrul acesta se are în vedere în toate ramurile de

activitate omenească și cu atât mai mult se cere în școală, unde o greșeală făcută în creșterea fiilor poporului este cea mai rea faptă, fiindcă se pierde o generațiune și se dă înapoi țara cu zeci de ani.

Mersul bun al unui vapor pe mare depinde de îndemânarea și priceperea căpitanului său. — Asemenea stă lucrul și cu învățământul, căci dacă avem conducători buni, muncitori și devotați misiunei lor, atunci rezultatul este satisfăcător.

Avem în țară azi 4.700 școale rurale, la care funcționează 6.740 învățători.

In anul 1909 — 1910 erau 810.222 copii în vârstă de școală. Din aceștia s'au înscris numai 504.297 copii.

După recensământul din 1910 — 1911 sunt 837.239 copii cu etate de școală și din cari s'au înscris 516.653 copii în școală.

Din aceste țifre se vede că nevoia de școale nouă și de învățători este cerută mereu. — Poporul dorește lumină și trebue să i se dea.

Față cu numărul școalelor și al învățătorilor eră nevoie să se sporească și personalul de control al învățământului.

Cu 25 ani în urmă eră un revizor școlar pentru două județe. — Se făceau inspecții de formă și chiar sărbătoarea. Atunci s'au găsit școale neinspectate 4 — 5 ani.

Starea aceasta de lucruri eră prea învechită și trebuià schimbată, de aceea s'a ajuns a se numì câte un revizor școlar peste un județ.

Eră un progres acesta, însă eră departe de a fi aceea ce trebue să fie pentru școală, dacă ținem să se facă un control serios.

Ce poate face un revizor școlar ori câtă bunăvoință

ar aveà într'un judeţ ca Dolj, cu 213 şcoale şi 363 învăţători, Prahova cu 233 şcoale şi 313 învăţătorii, Mehedinţi 232 şcoale şi 305 învăţători, Ialomiţa cu 167 şcoale şi 270 învăţători, etc.

După regulament este ţinut să facă 10 zile de inspecţie pe lună, iar restul la cancelarie, unde sunt foarte multe lucrări. Intr'o zi nu poate să inspecteze decât cel mult două şcoale cu câte un post ori una cu 2—3—4 posturi.

Să presupunem că în cinci zile din lună inspectează şcoalele cu un post sau 10 şcoale cu 10 învăţători şi în alte 5 zile inspectează alte 5 şcoale cu mai multe posturi, ori cel mult 15 învăţători. — In total ar inspectà 15 şcoale şi ar vedeà în clasă la lecţii 25 învăţători într'o lună.

Intr'un an (9 luni de şcoală) poate să inspecteze 135 şcoale şi să vază la lucru 225 învăţători. Restul de şcoala ar rămâne neinspectate. Se ştie însă, că, în fiecare lună, se întrebuinţează mai multe zile pentru anchete în diferite părţi ale judeţului.

Restul de şcoale rămân astfel să fie inspectate în anul viitor, când poate împrejurările adesea fac să tot fie amânate din lună în lună şi astfel rămân cu anii neinspectate.

Răul se răsfrânge asupra şcoalei şi deci asupra viitorilor cetăţeni. Ce trebue să facă un învăţător, când vede că munca lui nu este văzută de nimeni, nu este încurajată în ceeace se căsneşte să facă şi, când n'are pe cine să întrebe, dacă lucrează bine ori nu în şcoală?

Lipsa de control este una din cele mai însemnate cauze, cari a stânjinit mersul învăţământului primar rural, fiindcă din cauza lui, nu toată lumea şi-a făcut datoria întreagă; iar pe de altă parte multe elemente bune sau

cari ar fi putut să devie bune, — s'au pierdut pentru şcoală.

Inmulţindu-se numărul şcoalelor şi al învăţătorilor, erà de neapărată trebuinţă să se sporească şi personalul de control al învăţământului primar rural, ca astfel autoritatea şcolară să fie pusă în curent în tot momentul de tot ce se face în şcoală şi să iea măsuri de îndreptare, unde răul va fi observat.

D-l Haret, care cunoaşte bine şcoala rurală şi pe învăţătorul ei, nu a lăsat să treacă nici o ocaziune, să nu meargă în sate, să observe de aproape, să asculte pe învăţător despre nevoile şcoalei, simţindu-se atunci în momentele cele mai fericite, şi să iea măsuri de îndreptare.

D-sa cu începerea anului şcolar 1908—1909 a sporit şi personalul de control al învăţământului primar, nevoie simţită de mult şi dela care atârnă bunul mers al şcoalei

A creat 52 posturi de revizori şcolari de clasa II-a, numind pe ziua de 1 Septemvrie 1908, 52 învăţători înaintaţi.

In învăţământul rural se găsesc învăţători foarte buni, cari s'au cultivat necontenit după ieşirea din şcoală, lucrează sistematic, au fost puşi la încercare şi au dat dovadă de pricepere şi muncă dezinteresată.

Din aceştia s'a gândit «Omul şcoalei» să-i iea şi să-i întrebuinţeze pentru controlul învăţământului primar rurali

Erà o încurajare pentru unii, — imbold pentru alţi de a se ridicà ca şi colegii lor, — realizându-se astfel şi dorinţa întregii învăţătorimi, exprimată în congresul din 1906, ca controlul învăţământului primar rural să se facă prin învăţători, după cum cel urban se face prin

institutori. Acesta ar fi idealul de control ca fiecare grad de învăţământ să-şi aibă pe membrii săi destoinici în serviciul de control.

Alegerea acestor revizori s'a făcut de d-l Haret fără nici un amestec al persoanelor influente, ci numai după munca desfăşurată de fiecare în cercul său, după moralitate, după pricepere în ale şcoalei etc., căci trebue să fie pildă vie înaintea colegilor lui.

Nimeni nu cunoaşte mai bine şcoala rurală şi pe învăţători, decât aceştia cari îşi petrec vieaţa în ea şi având aceleaşi idealuri.

Misiunea acestor revizori nu erà aşà uşoară, precum se pare la prima vedere, căci erau chemaţi la o grea încercare. Trebuià să corespunză aşteptărilor ministrului, care avusese încredere în ei şi să arate starea învăţământului rural aşà cum este în realitate; de alta, să dea dovadă că controlul învăţământului rural se poate face prin învăţători, căci altfel cauza este compromisă dela început.

Ei trebuiau să fie apostoli neobosiţi ai progresului, să împartă învăţătura bogată la fiecare şcoală, arătând bunele metoade şi îndemnând pe învăţători să-şi lărgească cercul de cunoştinţe, căci alt mijloc mai bun şi mai grabnic pentru îndreptarea învăţământului primar nu este decât revizorul şcolar. El să fie educatorul educatorilor. O funcţiune cu o răspundere aşà de mare faţă de naţiune, nu mai puteà fi încredinţată oricui sau persoanelor cari nici nu fac parte din corpul didactic.

Revizorii şcolari dintr'un judeţ s'au întrunit la reşedinţa revizoratului, sub preşedinţia inspectorului şcolar respectiv, şi au împărţit şcoalele judeţului în 2—3 părţi aproape egale după numărul revizorilor judeţului.

Noua organizare reducând numărul şcoalelor, pe cari fiecare revizor le aveà în seama sa, îi da putinţa să se ocupe de aproape de dânsele, să le inspecteze des şi să cunoască în mod serios pe fiecare învăţător, constatând nu numai starea de lucruri ci luând măsuri pentru îndreptare. Numai inspecţiunile făcute cu răgaz, cu atenţie încordată şi cu note amănunţite despre tot ce s'a inspectat, vor fi de folos şcoalei.

Trebuià să înceteze inspecţiile de 10—15 minute la o şcoală şi al proceselor cu coprinsul următor: *„Mersul învăţământului se urmează după prescrierea programei"*, ori: «In urma examinării din toate diviziile, am obţinut rezultat mulţumitor».

D-nul Haret, odată cu numirea revizorilor şcolari de clasa doua, a dat şi o circulară prin care s'a pronunţat foarte lămurit asupra felului de inspecţiuni de acì înainte. Cel puţin o jumătate de zi la o şcoală cu un învăţător; iar la nevoie şi o zi întreagă, — ca àstfel să aibă timpul necesar, ca să observe de aproape tot, — metodul de predare al învăţătorului, mijloacele de care se serveşte, forma de învăţământ, temeinicia cunoştinţelor elevilor, lucrările scrise, obligativitatea, arhiva, materialul didactic, higiena şcoalei, învăţătorul, gospodăria lui, cursurile complimentare, de adulţi, lucru manual, cercuri culturale, etc.

S'au găsit şcoale, unde lucrările scrise nici nu erau cunoscute; iar altele unde totul se reduceà la copierea din carte a câtorva probleme, începute cu creionul, scrise cu cerneală violetă şi terminate cu neagră.

Obligativitatea nu se aplicà după prescrierile din lege. In clasa I-a se înscriau câte 80—90 elevi şi în ultima clasă ajungeau 3—4 ori nici unul.

A fost destul să se schimbe câţiva învăţători la o şcoală, ca să dispară cea mai mare parte din zestrea, şcoalei şi chiar cea dată de Cassa şcoalelor, apoi liberări de certificate fără să se fi ţinut seamă de lege, promoţii fără îndeplinirea condiţiunilor cerute de regulament, etc.

Lucrul de mână pentru fete erà un mijloc de a trăì cineva, fără să muncească. S'au găsit maestre cari nu dedeau cu luna pe la şcoală şi învăţătorul nu numai că nu le notà ca absente, ci le şi semnà ca prezente în registru. S'au găsit maestre pentru 4—5 eleve, când la aceeaş şcoală erau învăţătoare titulare. Oare nu erà cheltueală zadarnică aceasta, când şcoala nu aveà bănci, tablă, etc.?

Indată ce autoritatea superioară şcolară a fost pusă în cunoştinţă despre acestea, a luat măsuri şi a dat ordin să se respecte legea şi regulamentul şcolar.

Cercurile culturale au început a fi frequentate de toţi când s'a văzut că la ele ieau parte şi revizorii şcolari. Şi, în timpul din urmă, zilele de conferinţă ale cercului, ajunseseră zile mari pentru satul, unde aveau loc. Sătenii veniau la şcoală cu mic cu mare, ca să asculte învăţăturile folositoare. Şi nu numai că nu li se urà, ci la sfârşit întrebau, când se mai ţine conferinţă în satul lor.

In urma unei inspecţiuni de clasă, revizorul erà ţinut a merge în cancelarie, unde îşi arătà părerile asupra celor observate, recomandând tot ce credeà nemerit şi bun pentru progresul şcoalei. Recomandà în acelaş timp unele cărţi de citit ori reviste şcolare pentru sporirea capitalului intelectual.

Numai în urmă, cu note de tot ce a observat şi ce a recomandat, porneşte la altă şcoală. Unde interesul

şcoalei a cerut, *a făcut o lecţiune ori două model spre a vedeà învăţătorul cum să procedeze şi mai ales pentru suplinitori. Munca a fost încununată de succes, căci din aceştia cei mai mulţi, cari s'au prezentat la examenul de ajutor de învăţător, au reuşit;* iar din ceilalţi mai toţi, cari s'au prezentat la examenul de înaintare, au reuşit a fi numiţi institutori.

Revizorii şcolari, odată pe lună, de regulă în primele 2—3 zile, se întruniau la cancelaria revizoratului sub preşedinţia inspectorului şcolar respectiv. Acì fiecare îşi expuneà tot ce a constatat la şcoalele inspectate din circumscripţia sa şi măsurile propuse. Inspectorul îşi arătà părerile şi apoi puneà în cunoştinţă autoritatea şcolară superioară. Numai inspecţiunilor dese şi amănunţite se datoreşte sporirea populaţiunii şcolare la sate.

Când s'a făcut inspecţia specială, învăţătorului Cr . . . R . . . , dela şcoala din satul C . . . , jud. Ialomiţa, de către inspectorul şcolar respectiv şi când, în cancelarie, îi s'a arătat neajunsurile observate, a spus: «Vă mărturisesc adevărul, nu sunt inspectat de mult, n'a venit nimeni să mă vadă ce fac şi cum fac şi să mă îndrepteze dacă fac rău. Eu am crezut că e bine aşà cum fac eu».

Starea şcoalelor rurale s'a îmbunătăţit mult în timpul cât au funcţionat aceşti revizori şcolari de cl. II-a. Numărul şcolarilor a crescut dela 17.087 câţi erau în 1904—905 la 21.567 în 1908—909, în judeţul Ialomiţa.

In toată ţara a crescut dela 133.120 din 1907—1908 la peste 516.653 elevi.

Numărul absolvenţilor în Ialomiţa a ajuns la 1.078, în 1908—909, faţă de 727 câţi erau în 1904—1905.

In toată ţara a crescut dela 25.587 la 26.615 în 1909—1910.

Inspecţiunile, făcute aşà precum s'a arătat mai sus, au crescut mult. In judeţul Ialomiţa s'au făcut 359 inspecţiuni în anul 1908—1909, faţă de 87 din 1905—1906, ori 51 din 1904—1905.

In toată ţara în anii 1906—1907 şi 1907—1908, deci înaintea înfiinţării revizorilor şcolari de cl. II-a, se făcuseră 6.491 inspecţii.

Dela 1 Septemvrie 1908, data numirii revizorilor şcolari de clasa II, până la 1 Fevruarie 1910 s'au făcut 16.992 inspecţii.

Iată o dovadă destul de puternică de însemnătatea controlului adevărat în şcoală.

Revizorii şcolari, cari n'au corespuns chemării lor, au fost chemaţi la catedră de d-l Haret, care-i numise.

In zilele de 15, 16 şi 17 Octomvrie 1909, revizorii şcolari au fost întruniţi în Bucureşti, unde s'au discutat următoarele chestiuni de şcoală:

a) Felul inspecţiilor şcolare,

b) Orarul,

c) Relaţiunile dintre revizorii şcolari de cl. I-a şi a II-a.

d) Activitatea intelectuală şi revistele pedagogice.

D-l Haret a cerut revizorilor şcolari ca, la sate, orarul pe jumătăţi de zi adoptat de nevoie, să fie înlocuit cu cel pe zile întregi, unde este posibil.

In privinţa activităţii extraşcolare a cerut ca învăţătorul *sa se ocupe în primul rând de şcoală şi în colo să facă ce poate şi ce se pricepe, nimeni nu-i impune să facă ce nu se pricepe.*

Invăţătorul, care este bun în şcoală, este bun şi în

afară de școală și care muncă îi înalță prestigiul în fața sătenilor. Acela, care în școală nu este destoinic, nici în afară nu face nimic, ci numai încurcă lucrul spre peirea lui și răul școalei. A oprì pe cel bun să se manifesteze, însemnează a-l oprì să-și pună în practică talentele și energia cu care natura l-a înzestrat.

De aceea să se lase bunele voințe să se manifesteze și chiar să se provoace entuziasmul printre învățători, spre a luptà voluntar cât mai mulți pentru ridicarea clasei țărănești.

Pe ziua de 1 Aprilie 1911, revizorii școlari de clasa a doua au fost desființați și astfel școalele au rămas tot cu vechiul sistem de control, un revizor școlar pentru un județ.

Numărul școalelor și al învățătorilor a sporit foarte mult în timpul din urmă și deci și sacrificiile statului. Ori câtă bunăvoință ar aveà un singur revizor nu va puteà să supravegheze de aproape școalele unui județ. Va face ceeace face un învățător în clasă cu peste o sută de elevi.

Dacă pentru un județ cu 100 — 110 comune este de neapărată trebuință un număr de 7—8 administratori de plasă, atunci pentru acelaș județ cu 170—180 școale și aproape 300 învățători este suficient un revizor școlar, care singur trebue să-și ție și cancelaria cea mult împovărată de lucrări și să observe de aproape pregătirea minții viitorilor vulturi ai României?

Numai câteva luni sunt dela desființarea acestor revizori și în prezent se găsesc o mulțime de școale rurale neinspectate în 1911.

Revizorii școlari de cl. II-a vedeau școalele la începutul anului, la mijloc și la sfârșitul lui și nu numai pentru

învăţătură ci şi pentru lucru manual, curăţenie, grădină şcolară, activitate în afară de şcoală, cassă de economie etc. Ei poate sunt singurii, cari au mers iarna, noaptea, din sat în sat să asiste la cursurile de adulţi.

Toate acestea le-au făcut cu multă oboseală şi cu mari sacrificii materiale din parte-le, căci micul salariu, pe care-l primiau după ce li se făceau toate reducerile, nu le erà suficient nici pentru cheltuelile de drum.

Şi nimeni nu poate să lucreze mai bine pentru ridicarea stării săteanului decât aceia cari i-o cunosc, o simt şi în cari el are încredere mai multă.

Mintea şi inima acestora ca şi a tuturor învăţătorilor a fost deschisă şi înălţată de Marele om al şcoalei, care în nemărginita d-sale iubire de neam, a arătat calea de urmat, a îmbărbătat la muncă pe toţi şi a apreţiat metriele fiecăruia, arătând lumii cine este şi ce voieşte învăţătorul.

Dacă pe ici pe colea s'au ivit oarecari nemulţumiri contra revizorilor şcolari de clasa doua, apoi sunt tocmai din partea acelora, cari nu voiesc să fie văzuţi des, spre a puteà face ceeace voiesc. Autorităţile şcolare superioare trebuià ţinute în curent despre şcoala unde elevii stau singuri şi se bat, iar învăţătorul lipseşte cu zilele; despre cel care pune elevii să măture, iar salariul servitorului nu se înapoiază cel puţin Cassei Şcoalelor; despre cel care trimete elevii prin sat să bea apă dela puţ; despre cel care îi ţine iarna în frig sub zero grade; — despre cel care nu are materialul didactic dat de Cassa Şcoalelor, despre acela care lasă grădina şcoalei ca loc de păşune pentru vitele satului şi nu voieşte să respecte legea şi regulamentele şcolare etc. Aceştia sunt cei nemulţumiţi, dar, din fericire pentru şcoală, nu sunt tocmai mulţi.

Revizorii școlari de clasa doua au dovedit ministrului și lumii școlare, că controlul învățământului rural se poate face destul de bine prin învățători merítoși. Au corespuns dorințelor aceluia care i-a numit, făcând ca școalele să fie populate fără să se recurgă la asprimea legii, numărul absolvenților a sporit mult; fiecare și-a îndeplinit datoria sa arătând starea școalei rurale așà precum este.

Suntem datori să aducem omagiu de recunoștință d-lui Spiru C. Haret, reformatorul școalei românești, pentru marile servicii aduse țerii, căci numai mulțumită activității neobosite și energice a d-sale, învățământul a făcut progrese uimitoare, numărul școalelor s'a înmulțit într'un mod surprinzător, procentul de analfabeți a scăzut, iar activitatea extrașcolară a înbrățișat cele mai diverse forme spre a determinà o temeinică deșteptare a țăranului român.

Numele d-sale va rămâne pentru totdeauna scris adânc în mintea și inima generațiunii de azi și de mâne.

ȘT. POPESCU
Invățător, Ialomița

CONTROLUL IN INVĂŢĂMANTUL PRIMAR

Controlul acestui învăţământ, aşà cum a fost statornicit prin vechile legiuiri şcolare, n'a putut da foloasele ce se aşteptau dela el.

Mai întâiu, revizorii şcolari n'au putut fi nici măcar câte unul de fiecare judeţ, ci o bună parte dintre ei au avut câte 2 judeţe de inspectat până în anul 1891.

Oricât de redus a fost până în acel an numărul învăţătorilor, chiar jumătate din numărul actual dacă au fost, tot veniau câte 180—200 şi în unele circumscripţii şi mai mulţi învăţători de fiecare revizor; şi cum dela o margine la alta a circumscripţiei erau câte 150—200 kilometri, înţelege oricine cu câtă greutate şi mai ales *la cât timp* puteau fi inspectate şcoalele unei circumscripţii.

Mai trebue de considerat apoi şi cine erau revizorii şcolari pe vremurile acelea. Erau licenţiaţi în drept, în ştiinţe, în litere, toţi oameni cu un nivel cultural ridicat în adevăr, dar lipsiţi de cunoştinţele speciale misiunii de învăţător primar.

Copilul, între 7 şi 14 ani, are, precum se ştie, o psichologie a lui, psichologie pe care mulţi dintre vechii revizori şcolari nici n'o bănuiau, şi cum ei erau cu totul streini şi de munca de toate zilele a învăţătorului, n'aveau

de unde-i cunoaşte greutăţile şi de aceea nici n'o puteau apreţia just.

Atunci, ca şi azi de altfel, erau învăţători şi institutori buni şi pricepuţi, dar erau mulţi şi de acei cari predau lecţiile ca vai de lume; şi cine dintre noi nu cunoaşte cât îngreuează progresul o rea metodă în predarea lecţiunilor? Rezultatele nemulţumitoare, produs al relelor metode, le vedeau, desigur, şi revizorii de pe atunci. Numai că, ei le aruncau pur şi simplu în sarcina învăţătorului şi treceau mai departe, iar învăţătorul rămâneà, după inspecţie tot aşe de priceput asupra cauzelor neprogresului din clasa sa, ca şi mai înainte de ea.

Că vor fi fost şi excepţiuni, că chiar unii dintre acei revizori nu treceau fără să dea oarecare poveţe pentru îndreptarea relelor constatate, nu o poate nimeni contestà. Altceva este însă a da poveţe cum trebue să se facă o lecţie bună şi altceva este s'o faci însuţi, conformându-te acelor poveţe. Este ca şi cum ai vrea să formezi buni cismari din nişte ucenici numai după regule şi fără să lucrezi în faţa lor nici o pereche de cisme. Şi după cât ştiu eu, căci eram institutor şi pe vremea aceea, vechii revizori şcolari nu s'au suit pe catedrele învăţătorilor, spre a le face modele de lecţiuni.

Dar să trec mai departe, căci ceeace am arătat mai sus se pètreceà odată.

Primul pas spre o stare mai bună de lucruri s'a făcut în 1891. Atunci s'a dat fiecărui judeţ câte un revizor şcolar. I s'a dat prin urmare revizorului şcolar putinţa de a inspecta mai des şcoalele, nu odată la 5—6 ani, ca mai înainte.

Alt pas însemnat făcut în spre mai bine a fost recrutarea revizorilor şcolari dintre institutori. Invăţător pri-

nar el însuş, institutorul revizor şcolar cunoaşte toate greutăţile acestei catedre şi este în măsură să apreţieze mai just munca colegilor săi.

Dar, de chestiunea controlului în învăţământul primar s'a ocupat mai de aproape d-l Spiru C. Haret.

Ingrijorat de ignoranţa şi mai ales de robirea economică a masselor populare, d-sa îşi puse, la venirea din 1901 la Ministerul Instrucţiunii, toată nădejdea în învăţătorime şi prin ea a început în acel an, precum se ştie, marea operă de salvare naţională, care va rămâneà coroana activităţii sale ca om de stat.

Pentru conducerea acestei patriotice lucrări, era nevoie însă ca şi organele de control să fie la înălţimea chemării. Prima sa grijă, când veni atunci la minister, a fost deci de a-şi pregăti un bun corp inspectoral.

Am avut deosebita cinste de a fi printre revizorii şcolari numiţi de d-sa atunci. Ştiu deci prin mine însumi câtă solicitudine a pus întru a ne povăţuì, cum să stimulăm şi cum să conducem atât noua activitate— activitatea extraşcolară — la care chemase pe învăţătorii satelor mai întâiu şi pe cei ai oraşelor mai pe urmă, cât şi pe cea şcolară, mult slăbită din cauza lipsei de control din trecut. Şi n'am să uit niciodată entuziasmul cu care s'a lucrat atunci, atât în şcoală cât şi afară din şcoală. Era cuvântul cald al marelui amic al poporului, care ne însufleţià pe toţi: pe noi revizorii şi pe învăţători. Invăţătorii mai ales, au dat dovezi de o energie de necrezut în dubla activitate ce li s'a cerut, energie pe care d-l Spiru C. Haret are marele merit, de a o fi descoperit şi utilizat cu atâta folos pentru popor.

Venì însă schimbarea de guvern din 1904, care întrerupse rodnica activitate a d-lui Haret până în 1907,

când d-sa se reîntoarse în capul ministerului de instrucţie. Atunci activitatea extraşcolară, un moment stânjenită, reîncepe cu o şi mai mare putere. Numărul învăţătorilor începe a creşte şi el din nou. Numai în 1908 s'au creat 750 posturi de învăţători, afară de un număr destul de însemnat de grădini de copii. 750 de posturi noi şi cu cele 5.029 vechi fac 5.779 posturi de învăţători. Astfel, 5.779 învăţători, repartizaţi pe 32 revizori şcolari, veniau câte 180 învăţători de fiecare revizor.

Unele judeţe aveau însă cu mult mai mulţi învăţători. Astfel era Doljul cu 363, Prahova cu 313, Mehedinţi cu 305, Dâmboviţa cu 270, Buzăul cu 264, etc.

Dacă regulamentul şi deciziile ministeriale cer, precum se ştie, ca fiecare revizor şcolar să facă cel puţin 10 zile de inspecţie pe lună, celelalte 20 fiindu-i rezervate pentru lucrările de cancelarie, şi dacă pentru fiecare învăţător el trebuià să întrebuinţeze cel puţin o zi, ca să-şi poată da seama în mod complet de întreaga lui activitate, este văzut că nu puteà inspectà decât 10 învăţători pe lună sau 90 pe an, socotit a nouă luni de lucru. Ce puteau face deci revizorii, cari aveau câte 360, 300, sau chiar numai 180 de învăţători în circumscripţiile lor?

Şi 2 învăţători, dacă s'ar fi inspectat pe zi, tot nu se puteau cercetà toţi într'un an, decât în cele câteva judeţe, cari n'aveau peste 180 învăţători.

Sunt însă învăţători cari, pentru a fi îndreptaţi, trebue văzuţi de 2—3 ori pe an, iar la alţii inspecţia trebue să dureze şi câte 2 zile la olaltă, pentrucă nu ştiu să predeà o lecţie cum se cade şi revizorul trebue să se sue pe catedră, să le facă lecţii model şi să-i pună

să le facă și ei în fața sa; nu știu cum să țină cancelaria și el trebue să-i învețe; unii au școale de adulți și trebue cercetate; fac lucru manual și trebue să fie inspectat; mulți cultivă grădinile școlare și revizorul trebue să le viziteze și să vadă și pe copii lucrând în ele.

Diversele cercetări apoi, precum și alegerea terenurilor școlare dau mult de lucru revizorilor școlari și-i obligă să cutreere județele dela o margine la alta, iar în 2—3 Dumineci din lună trebue să mai asiste și la ședințele cercurilor culturale.

Dar cancelaria revizoratului! cancelarie în care, în cele mai multe cazuri nu e decât un copist plătit cu 40 de lei lunar!

Și iată cu ce trebue să se ocupe revizorii școlari, când intră în cancelarie: Sunt rapoartele lunare și cele trimestriale cerute de regulament dela diriginții și directorii școalelor primare, precum și dela președinții cercurilor culturale, diversele cereri de concedii și motivări de absențe ale învățătorilor și institutorilor, feluritele reclamații ce se nasc din cauza aplicării măsurilor relative la obligativitate, comunicările diriginților și ale directorilor de școale relative la diversele nevoi ale școalelor, feluritele tablouri și statistici despre mișcarea populației școlare, centralizarea lucrărilor recensamântului școlar, statele de salar ale învățătorilor și cele pentru plata cheltuelilor materiale ale școalelor rurale, precum și adunarea actelor justificative ale acestor cheltueli, adunare, care reclamă o interminabilă corespondență cu diriginții de școale; apoi contractele de închiriere pentru școalele cari n'au localuri proprii și o mulțime de alte lucrări, cari toate trebue să fie rezolvate și făcute de revizorii școlari.

Cancelaria aceasta, atât de încărcată în lucrări și, cum am arătat, absolut săracă în personal, reține pe revizorii școlari la reședință, în mod constant, 20 de zile din lună și iată de ce, înainte de 1908, cu toate silințele puse, ei nu puteau face mai mult de 10 zile de inspecție pe lună.

Dar aceasta aduceà atât de mari pagube învățământului popular, încât d-l Spiru C. Haret s'a văzut nevoit să sporească, în acel an cu încă 52 numărul revizorilor școlari, numindu-i pe aceștia revizori școlari de clasa II-a și punându-i sub controlul revizorilor școlari de județe, al căror număr l-a ridicat la 33, dându-le numele de revizori școlari de casa I-a. Și pentru a da învățătorilor niște povățuitori cât mai apropiați sufletește de ei și a le deschide totdeodată încă un mijloc de înaintare, d-sa a hotărît ca acești 52 de .revizori școlari să fie recrutați dintre fruntașii lor și anume dintre cei înaintați pe loc ca institutori.

Avem în corpul didactic rural peste 600 de învățători înaintați pe loc și mulți dintre ei sunt foarte inteligenți și citiți. Cunosc în perfecție nouăle metode de predare și lucrează în școală cu multă pricepere și tragere de inimă. Dintre aceștia, în August 1908, într'o consfătuire ce a avut loc la minister și la care au luat parte: ·secretarul general, directorul și subdirectorul învățământului primar, cei 2 inspectori generali și revizorii școlari de clasa I-a, d-l ministru Spiru C. Haret a ales pe cei 52 revizori școlari de clasa II-a și pe 1 Septemvrie acel an i-a și numit în funcțiune.

Indată după numire, acești revizori au fost convovocați la minister împreună cu cei de clasa I-a și cu inspectorii școlari și în conferințele ce s'au ținut acolo,

d-l Spiru C. Haret le-a dat sfaturi asupra modului cum trebue să-şi împlinească îndatoririle serviciului ce li s'a. încredinţat. *„Aleşi fiind din mijlocul tovarăşilor de muncă“ — le zicea d-l Haret — „d-v. aveţi datoria de a vă purtà prieteneşte cu ei, a-i povăţui cu bunăvoinţă, când îi veţi găsì greşind, a face înşivă bine în faţa lor ceeace veţi vedeà că fac rău, şi nu odata ci de doua şi chiar de trei ori. Şi numai când veţi constatà îndărătnicie şi rea voinţă, să vă adresaţi autorităţilor superioare“.*

Chemând pe aceşti harnici muncitori în corpul inspectoral, d-l Haret a adus mari servicii învăţământului, care, de aci înainte, a putut fi şi mai de aproape şi în mod serios controlat.

Mai întâiu, ridicarea numărului revizorilor şcolari dela 32 la 85 a scoborît mult — cam la 70—80 — numărul învăţătorilor ce trebuiau inspectaţi de un revizor şcolar, dându-se prin aceasta revizorilor putinţa, de a inspecta, cel puţin odată în an, pe toţi învăţătorii din circumscripţiile lor şi pe unii şi de mai multe ori.

Şi apoi, odată cu sporirea numărului revizorilor, d-l Haret a mai creat şi 7 posturi de inspectori şcolari de circumscripţie, cărora, printre alte atribuţiuni, ca controlarea activităţii revizorilor, etc., le-a mai dat şi pe aceea de a inspecta şcoalele urbane, tot pentru a lăsa destul timp revizorilor, ca să se ocupe cu cele rurale.

In acelaş scop, şi pentru a asigurà totodată un control mai eficace al învăţământului primar particular, d-l Haret mai înfiinţă în fine şi 3 posturi de inspectori speciali pentru acest învăţământ.

Atât inspectorii învăţământului primar public, cât şi

cei ai învățământului primar particular fură recrutați de d-sa dintre cei mai distinși revizori școlari.

Iată acum și în ce chip au fost fixate cele 7 circumscripțiuni ale inspectoratelor învățământului primar public:

Circumscripția I, cu reședința în Iași, cuprinde județele: Iași, Dorohoiu, Botoșani, Vasluiu, Roman și Suceava.

Circumscripția II, cu reședința în Focșani, cuprinde județele: Putna, Fălciu, Tutova, Tecuciu, Bacău și Neamț.

Circumscripția III, cu reședința la Galați, cuprinde județele: Covurlui, Brăila, Tulcea și Constanța.

Circumscripția IV, cu reședința în Ploești, cuprinde județele: Prahova, Râmnicul Sărat, Buzău și Ialomița.

Circumscripția V, cu reședința în București, cuprinde județele: Ilfov și Vlașca.

Circumscripția VI, cu reședința în Pitești, cuprinde județele: Argeș, Muscel, Dâmbovița, Olt și Teleorman. In fine,

Circumscripția VII, cu reședința în Craiova, cuprinde județele: Dolj, Mehedinți, Gorj, Vâlcea și Romanați.

Cele 3 circumscripțiuni ale inspectoratelor învățământului primar particular au fost fixate în chipul următor:

Circumscripția I, cu reședința în Iași, cuprinde județele: Dorohoiu, Botoșani, Iași, Vasluiu, Fălciu, Tutova, Tecuciu, Covurluiu, Putna, Bacău, Neamț, Suceava, Roman, Tulcea și Constanța.

Circumscripția II, cu reședința în București, cuprinde județele: Brăila, Râmnicul Sărat, Ialomița, Vlașca, Teleorman, Olt, Argeș, Muscel, Dâmbovița, Prahova, Buzău, Romanați, Dolj, Mehedinți, Gorj și Vâlcea.

Circumscripția III, cu reședința tot în București, cuprinde județul Ilfov și orașul București.

Tot personalul de control mai sus arătat a fost pus sub conducerea celor doi inspectori generali, cari au reședința: unul în Iași și altul în București.

Rezultatele obținute de pe urma activității acestui personal de control au fost dintre cele mai strălucite, căci pe lângă că școalele urbane publice și cele particulare au fost mai riguros controlate, dar și numărul inspecțiilor făcute de revizorii școlari în intervalul dela 1 Septemvrie 1908, când au intrat în funcție cei 52 de revizori școlari de clasa II, și până la 1 Fevruarie acest an, adică în 2 ani și 5 luni, s'a ridicat la 16.992, pe când în spațiul aproape egal dinainte de 1 Septemvrie 1908, cei 32 revizori de clasa I n'au putut face decât 6.491 de inspecții.

Dacă mai ținem seamă apoi și de modul statornicit, precum am arătat mai sus, de d-l Spiru C. Haret, pentru facerea inspecțiilor, putem judecà ce mari foloase a tras învățământul primar rural din plusul de 10.051 inspecții, câștigat prin crearea celor 52 revizori școlari de cl. II. Pe lângă frecuentarea mai regulată a învățătorilor și îmbunătățirea metodelor de învățământ, mai e și un spor de 83.533 de copii adaus la populația școlară a satelor în cei 2 ani ce au urmat după 1908, spor care trebue, în mare parte, atribuit tot înmulțirii personalului de control.

Un personal de control cu atâta îngrijire format și care a dat dovezi de pricepere, cinste și mult devotament în serviciu, nu puteà fi lăsat la voia întâmplărilor. De aceea, prin modificările aduse în 1910 legii de organizare a Ministerului de instrucție, d-l Haret a

asigurat acestui personal stabilitate în funcţiune, făcând totodată imposibilă recrutarea lui din elemente nepregătite.

Dar o nouă schimbare de guvern, schimbarea dela începutul acestui an, a adus mai întâiu, înlocuirea inspectorilor şi a revizorilor şcolari de cl. I prin oameni noi, şi apoi, pe 1 Aprilie, desfiinţarea posturilor celor 52 revizori şcolari de cl. II. Aşa că azi nu mai avem pentru controlul învăţământului primar decât inspectorii şcolari, ale căror posturi au fost păstrate, precum şi cei 33 de revizori şcolari de clasa I; şi cum numărul învăţătorilor s'a ridicat astăzi la aproape 7.000, vor fi din nou peste 200 de învăţători de fiecare revizor şcolar şi deci din nou şcoale inspectate la 2—3 ani odată şi din nou sus arătatele scăderi în mersul învăţământului primar.

Să nădăjduim însă, că lucrurile nu vor dăinuì mult aşa şi că o foarte scurtă experienţă va impune să se înmulţească din nou personalul de control.

C. V. FÎCŞINESCU
Institutor Botoşani.

PROCENTUL ANALFABEŢILOR DIN ROMÂNIA

Noi Românii, deşì ca stat avem o existenţă de mai bine de 600 de ani, totuşi n'am avut parte de o cultură mai răspândită, din cauza împrejurărilor istorice, care după cum se ştie, de cele mai multe ori ne-au fost neprielnice.

Această tristă stare de lucruri, a durat aproape până în zilele noastre şi au trebuit sforţări supraomeneşti şi oameni luminaţi şi cu dor de ţară, cari printr'o muncă inteligentă, devotată şi continuă, să isbutească acum în urmă, ca să îndrepte lucrurile pe o cale mai bună.

Voiu căutà să arăt pe scurt, care erà starea de lucruri până la norocoasa ivire a d-lui Spiru C. Haret şi ce a făcut d-sa, pentru luminarea masselor.

Pentru ca şcoala primară să poată contribuì la scăderea numărului de analfabeţi, are absolută nevoe de următoarele lucruri:

1) Un număr de şcoli, proporţional cu numărul populaţiei;

2) Localuri suficiente, încăpătoare şi igienice;

3) Invăţători luminaţi, cu dragoste de meserie şi cu sufletul disciplinat şi

4) O frecuenţă cât mai regulată.

Ne vom ocupà în prima linie de numărul şi organizarea şcoalelor primare.

Din cele mai vechi timpuri şi până la finele secolului al XVI-lea, toată învăţătura dela noi se mărginià la câteva şcoli slavoneşti, în care se învăţà rândueala bisericii, dela călugării slavoni, fugiţi din Bulgaria de frica Turcilor.

In secolul al XVII-lea se ivesc pe ici pe colo, câteva şcoli româneşti, din care ieşiau preoţii de ţară; iar în secolul al XVIII-lea, pe timpul Fanarioţilor, şcolile româneşti încep să dispară rând pe rând din faţa celor greceşti, care se înmulţesc şi se desvoltă, în paguba celor româneşti.

Astfel în anul 1775, pe vremea lui Alexandru Ipsilante, se găsiau în Muntenia 21 de şcoli primare româneşti cu câte un dascăl, în oraşele mai însemnate ale ţerii. Statul cheltuià pentru întreţinerea acestor şcoli, câte 636 de lei vechi pe an. (Istoria şcoalelor de V. A. Ureche).

Prima şcoală rurală se înfiinţează la anul 1783, în comuna *Preajba* din judeţul Dolj, de către Hagi Stan Jianu.

La anul 1785, se mai înfiinţează încă două şcoli rurale: una la *Hagieşti* în Ilfov şi alta la *Corneşti* în Dâmboviţa.

La 1838 s'a luat prima măsură oficială pentru întocmirea şcolilor săteşti.

Vornicia ordonà: «Să se înfiinţeze prin toate satele «şcoale, urmând a lor învăţătură numai în vreme de «iarnă, adică dela 1 Noemvrie până la finitul lui Martie; «ca în lunile celelalte să se îndeletnicească pentru aju«torarea părinţilor, la lucrarea pământului».

Această măsură s'a aplicat numai în 29 de sate.

Dela 1838 până la 1864, s'au mai înființat încă 249 de școli primare rurale.

In timpul revoluției dela 1848, toate școlile rurale au fost închise din porunca guvernului, pe motiv că *învățătorii ar fi instigatori.*

In Moldova, se înființează la 1832, conform regulamentului organic «școli începătoare de județe» și la 1838 în aceste școli, urmau 1.078 de elevi. La 1859, în toată Moldova erau 25 de școli rurale și 30 de școli urbane.

La 1864, Moldova aveà 100 de școli primare și curând după această dată, numărul lor se ridică la 353.

In acest an se găsiau 353 de școli rurale în Moldova și 1.635 de școli rurale în Muntenia.

De acì înainte, numărul școlilor rurale merge crescând, până ce în anul școlar 1909—1910, atinge cifra de 4.695. Sporul acesta de școli rurale, a contribuit foarte mult la împuținarea analfabeților.

D-l Spiru C. Haret, în calitate de Ministru al Instrucțiunii publice, a înființat 1.065 de școli rurale.

Una mie șasezeci și cinci de sate, au scăpat cu ajutorul d-sale de urgia întunericului, pentru a pășì cu energie, spre binefacerile luminii.

Tot d-l Haret a stăruit ca aceste școli să aibă cât mai repede localuri proprii și cu ajutorul Cassei Școalelor, al comunelor și al inițiativei particulare, s'au zidit în timpul d-sale 1.931 de localuri tip.

Multe din aceste localuri, au fost înzestrate cu mobilierul necesar, din fondurile pe care comunele le aveau consemnate pentru cumpărarea pușcilor necesare micilor dorobanți. D-l Haret schimbând destinația acestor fonduri, a contribuit cu mult la răspândirea lesnicioasă a învățământului primar.

Pentru întreţinerea nouălor localuri, d-l Haret a stăruit ca legea comunală din 1907, să prevadă ca 17% din venitul comunelor, să fie afectat pentru şcoală şi biserică.

Numărul şcolilor rurale crescând, fatal a trebuit să crească şi numărul invăţătorilor. In timpul d-lui Spiru C. Haret, s'au înfiinţat 2.639 de posturi de învăţători şi astfel procentul analfabeţilor, după cum vom vedeà a trebuit să scadă treptat, faţă de numărul crescând al învăţătorilor.

In privinţa frecuentării, d-l Spiru C. Haret, a luat o mulţime de dispoziţiuni şi în cele din urmă a modificat şi legea învăţământului primar, cu scop ca aplicarea obligativităţii să devină realitate.

A înfiinţat monopolul abecedarului şi al cărţilor de citire şi astfel, pe de o parte a eftenit aceste cărţi, iar pe de altă parte, din câştigul realizat de Cassa Şcoalelor, s'au dat 220.000 de lei, pentru ajutorarea cu cărţi, a elevilor săraci dela ţară.

A stăruit să se înfiinţeze cât mai multe cantine şcolare şi mai presus de toate, a stăruit din toate puterile, ca învăţătorii să-şi facă datoria în şcoală căutând a instruì numărul legal de elevi. Graţie măsurilor luate cu şcolile, cu învăţătorii şi cu elevii, numărul acestora merge crescând, *în oraşe:* dela 69.688 din 110.497 adică 63% inscrişi, în 1900—901 la 80.856 din 105.349 în vârstă de şcoală adică 76,56% in 1909—1910. *În sate:* dela 218.159 din 643.795 în vârstă de şcoală adică 33,88% în 1896—97 la 504.297 din 725.540 în vârstă de şcoală adică 69,50% în 1909—1910.

Pentru că știința de carte nu se poate căpătà numai în școală, d-l Sp. C. Haret a luat măsuri pentru înființarea școalelor de adulți și a bibliotecilor școlare.

Rezultatul acestor sforțări, se poate vedeà din recensământul știutorilor de carte făcut de învățători în August 1909 și prevăzut în tablourile următoare:

Numărul total al locuitorilor mai mari de 7 ani, recensați în August 1909.

Locuitori	URBANI			RURALI			TOTAL		
	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei	Total
Români	319.132	292.551	611.683	2.167.953	1.984.063	4.152.016	2.487.085	2.276.614	4.763.699
Străini	100.491	103.725	204.216	43.590	35.837	79.427	144.081	139.562	283.643
Total .	419.623	396.276	815.899	2.211.543	2.019.900	4.231.443	2.631.166	2.416.176	5.047.342

In 1909, populația totală a țerii a fost de 6.771.772 de locuitori, deci în August, s'au recenzat de către învățători 74,5% din întreaga populație a țerii.

Iată acum și modul de răspândire al culturii la populația mai mare de 7 ani.

I. Populație orășenească.

Locuitori	ȘTIU CARTE						NU ȘTIU CARTE					
	Bărbați	%	Femei	%	TOTAL	%	Bărbați	%	Femei	%	TOTAL	%
Români	234.122	73.4	150.767	51 6	384.889	62.9	85.010	26.6	141 784	48.4	226.794	37.1
Streini	73.023	72.7	31.785	59.5	134.728	65.3	27.468	27.3	42.020	40.5	69.488	34.7
Total	307.145	73.2	212.472	53.9	519,617	73.7	112.478	26.8	183.804	46.1	297.282	36.3

II. Populație rurală.

Locuitori	ȘTIU CARTE						NU ȘTIU CARTE					
	Bărbați	%	Femei	%	TOTAL	%	Bărbați	%	Femei	%	TOTAL	%
Români	1.091.126	50.4	333.346	16.9	1.424.549	34.4	1.076.757	49.6	1.650.717	83.1	2 727.474	6.56
Streini	26.653		16.170	—	42.823	–	16.937	—	19.667	—	36.604	—
Total . . .	1.117.849	51	349.516	17.4	1.467.365	34.7	1.093.694	49	1.670.384	82.6	2.764.078	65.3

III. Intreaga populație a țerii.

Locuitori	ȘTIU CARTE						NU ȘTIU CARTE					
	Bărbați	%	Femei	%	TOTAL	%	Bărbați	%	Femei	%	TOTAL	%
Români	1.325.318	—	484.113		1.809.431	—	1.161.767	--	1.792.501		2.954.268	62
Streini	99.676	—	77.875	--	177.557	—	44.405	—	61.687	—	106.092	—
Total . . .	1.424.994	54.2	561.988	23.3	1.986.982	39.4	1.206.172	45.8	1.854.188	76.7	3.060.360	60.6

Din examinarea acestor trei tablouri, se vede că la 1909, procentul ştiutorilor de carte, dela noi, faţă de neştiutori, erà astfel repartizat:

	Ştiu carte	Nu ştiu carte
La oraş	73,7%	36,3%
La sat	34,7%	65,3%
In total	39,4%	60,6%

Iată acum şi rezultatele date de recensământul general, făcut de Ministerul de Domenii, în Decemvrie 1899:

Anul	Populaţie totală	Mai mari de 7 ani	%	Ştiu carte				Nu ştiu carte	
				Bărbaţi	Femei	TOTAL	%		%
1899	5.956626	4.694288	781	785.120	294.477	1.034597	22.2	3.659.691	77.8

Comparând rezultatele acestor două recensemânte vedem că în 1899 erau 22.2% de ştiutori de carte; iar în 1909, erau 39,4%. In interval de 10 ani, numărul ştiutorilor de carte, a crescut cu 17.2%.

Acestea sunt rezultatele statisticii, rezultate datorite în cea mai mare parte, devotamentului şi înţelepciunii cu care a lucrat d-l Spiru C. Haret, pentru luminarea poporului şi pentru ridicarea lui pe o treaptă cât mai apropiată de a popoarelor culte din Occident.

PETRE I. RADULESCU
Institutor în Bucureşti

EXAMENELE DE ABSOLVIREA CURSULUI PRIMAR

Decretate din 1899, ele au avut loc, numai pentru cursul rural, pentru prima oară în Iunie 1899, iar dela 1904 'şi la cursul urban. Intre motivele cari au dictat această măsură citim:

«In prima linie a fost trebuinţă de a se adăugà un nou mijloc de control serios şi regulat asupra învăţământului primar. Cu un singur revizor şcolar pe judeţ, e imposibil să se creadă că un asemenea control există. Revizorul şcolar are prea multe însărcinări şi numărul şcoalelor a crescut prea mult, pentru ca fiecare din ele să poată fi inspectate cum trebue mai mult de odată pe an, ceeace e evident că nu ajunge. Examenul de absolvire însă arată rezultatele obţinute în fiecare şcoală; şi după numărul şi calitatea absolvenţilor pe cari îi dă fiecare învăţător, se judecă mai bine munca lui decât prin orice alt mijloc...» (1).

De aci, baza ce s'a pus pe numărul absolvenţilor la concursurile de înaintare pe loc;

2) E unul din mijloacele cele mai eficace de a stimula pe dascăli, provocând emulaţia între şcoli şi învăţători. Ca dovadă, numărul absolvenţilor, într'o serie de

(1) Sp. Haret. Raport adresat M. S. R., pag. 96.

3 ani numai, a trecut dela 9.798, câţi erau în 1899, când pentru prima oară au fost examene, la 12.499, adică o creştere de 25%; în 1902;

3) Se îmbunătăţesc procedeele; şi

4) E unul din mijloacele cele mai eficace pentru autoritatea şcolară, spre a-şi da seamă de organizarea învăţământului, de lipsurile observate în programe, orarii, metode, local, material şi deci de măsurile de îndreptare ce trebuesc luate.

Prima lor organizare s'a făcut prin regulamentul din 26 Fevr./99. Şcoalele din acelaş judeţ se împart în mai multe cercuri, fiecare coprinzând mai multe şcoli, aşă că distanţa între ele să fie mai lesne de percurs. Examinarea se face la şcoala din centrul cercului, de revizor sau un delegat al Ministrului. Notele se dau de delegat, avându-se în vedere şi rezultatele de peste an ale elevilor. Acestea singure se trec în certificatul de absolvire.

Această reformă a fost primită de corpul dăscălesc primar cu o vădită ostilitate. Intre motivele care-i făceau pe învăţători şi institutori să ceară desfiinţarea ei au fost: *a)* că delegatul n'are timp suficient să examineze serios pe absolvenţi şi deci să apreţieze cum trebue munca învăţătorului. Examinarea, din lipsă de timp, se face superficial; *b)* că delegatul n'are competinţa de a examină, examinarea reducându-se numai la constatarea dacă elevul are o fidelă memorie şi deci, un alt neajuns, îndeamnă şi pe învăţător să lucreze tot în acest sens, neglijând partea educativă; *c)* că învăţătorii şi institutorii sunt destul de bine pregătiţi şi deci n'au nevoie de un

asemenea control insuficient, ei fiind cei mai în măsură să examineze pe elevi din toate punctele de vedere; *d)* că învățătorii, în vederea examenelor, vor neglijà clasele inferioare și se vor ocupà numai de cei ce se prezintă la examen; și în fine *e)* că e o măsură oarecum jignitoare, care dovedește lipsă de încredere în munca învățătorului.

Afară de acestea, mai erau și alte considerațiuni de ordin bugetar, mai puțin importante, pe cari le trecem cu vederea.

Erà firesc să se întâmpine cu ostilitate o măsură foarte salutară, menită să cântărească cât mai bine munca dăscălească. Negreșit că unele obiecțiuni au fost în parte întemeiate. Autoritatea școlară, și acì e meritul cel mare al d-lui Spiru Haret, a ținut seamă de arătările dăscălimii și prin nouăle regulamente, decizii și legiuiri a căutat să complecteze o reformă de cel mai mare folos învățământului.

S'au modificat art. 86 și 87 din regulamentul de administrație al școalelor primare, revenindu-se asupra delegaților, cari se numesc dintre învățătorii cercurilor— (Monit. Oficial No. 41, din 23 Maiu 1907). S'au adăogat între probe și lucrările scrise din limba română și aritmetică. Măsura s'a experimentat în 1907. S'a făcut constatarea că măsura nu e din cele mai bune, că lucrurile se petrec în familie, făcându-se menajamente reciproce între învățători, din care cauză au fost unanimități la promovări, iar notele din cataloage cât se poate de umflate.

Regulamentul se modifică din nou în 1908 (Monit. Of. No. 53), revenindu-se asupra delegaților. Cercurile se micșorează, fixându-se la cel mult 4 școale, alese așa ca distanța între ele să fie cât mai mică.

O comisie compusă din: 2 diriginți ai școalei cercului, învățătorul ultimei clase și revizorul școlar sau delegatul ministerului examinează pe elevi oral și scris. Examinarea orală se lasă să se facă de astădată de învățătorul clasei respective, ca și la școalele urbane. Se stabilește ordinea examinării. Prin diferite circulări se fixează la maximum 20 elevi pe zi de examinat și se atrage atenția revizorilor școlari, ca să se aibă în vedere mai mult judecata elevilor, gradul de asimilare al cunoștințelor și întrucât acestea le pot folosì în vieață.

Treptat, treptat se fac noi îmbunătățiri prin modificările ce se fac din nou art. 86, 87 și 88. din Reg. de administrație interioară. Așà, se specifică ca distanța dela fiece școală la școala aleasă ca centru să nu fie mai mare de 6 km. Se dă o mai largă interpretare alegerii membrilor comisiunii, putând face parte din comisiune toți învățătorii cercului, cari prezintă elevi, fie ei și suplinitori. Se stabilește ca la darea notelor, în caz de neînțelegere, să decidă delegatul și se hotărăște ca rezultatul examinării să se consemneze prin proces-verbal în registrul de inspecție, pentru ca fiece școală să iea cunoștință de felul cum s'a prezintat și de îndreptările ce va trebuì să facă pe viitor.

Prin ordine circulare se atrage atenția revizorilor școlari ca să se dea mai multă importanță compunerilor și lucrărilor scrise; asemenea să se aibă o deosebită atenție asupra caetelor de lucrări ale elevilor.

Invățătorilor harnici li se acordă recompense, și li se aduc laude bine meritate.

Din toate acestea se vede grija neadormită a fostului ministru, Spiru C. Haret, ca absolvenții cursului primar să fie cât mai bine pregătiți, pentruca să se zică cu

drept cuvânt, că şcoala primară şi-a îndeplinit menirea ei.

E o muncă condusă sistematic, cu pricepere şi energie, ca tot ce a pus d-sa la cale.

N'a uitat ca să mărească şi numărul absolvenţilor, pe lângă calitatea lor. Spre a împiedică pe o bună parte din elevi să părăsească şcoala înainte de a terminà cursul primar, lucru pretutindeni observat prin micul număr de înscrieri şi prezenţi la examen în ultimul an de şcoală, a luat măsuri excepţionale, dar foarte salutarii, modificând legea cu privire la recensământ, la accelerarea procedurii pentru încassarea amenzilor şi stabilind ca elevii ultimei clase, cari au absentat nemotivat dela examen, să fie supuşi la o amendă de 15 lei.

E de sine înţeles cât de salutară a fost această măsură. Statistica făcută a arătat în deajuns acest lucru. Astăzi această reformă, aşa de combătută la început, a trecut în moravuri. Dăscălimea primară nu se mai înspăimântă de examene, nici de delegaţii ei, ci conştientă de menirea ei, plămădeşte cu încredere în viitorul neamului aluatul ce părinţii le încredinţează, făcându-l tot mai bun şi mai perfect.

Negreşit, sunt încă oarecari completări de făcut, pentru ca reforma să se zică că e deplin organizată.

Aşà, pentru ca să nu se pară că examinarea se adresează numai memoriei, prin urmare să se poată cântărì cât mai conştiincios valoarea atât a absolventului, cât şi a muncii dăscăleşti, ar fi necesar ca examinarea orală să se mărginească la anumite obiecte principale: aritmetică, l. română, istorie, geografie şi şt.

naturale. La aritmetică, inzistându-se asupra problemelor practice și calculului oral, iar la l. română numai asupra citirii, ortografiei și punctuației, întrucât compunerile se pot judeca după tema scrisă.

Lucrările scrise, tezele, să fie eliminatorii, pentru ca să se pună mai multă muncă și temeiu pe ele încă din școală.

Absolvenților să li se dea oarecari avantaje: Scurtarea termenului de instrucție militară, másură care ar tinde ca elevul intrat în școală primară să n'o părăsească înainte de a o termină.

Totuș, așa cum se prezintă lucrurile, e un pas înainte făcut în scara progresului cultural, de a cărui desăvârșire un om ca d-l Sp. Haret, care a muncit fără preget în acest scop, trebue să se simtă gelos.

VASILE NICULESCU
Institutor și Director în București.

SUPRIMAREA EXAMENELOR LA ȘCOALELE PRIMARE

«Lasă că te-oiu da eu la școală, îi vedeà tu atunci».

Aceasta-i sperietoarea care încă a mai rămas în unele case pentru a mai potolì neastâmpăratul *firesc* al drăcușorilor de copii.

Ca ilustrație pentru această amenințare, se pot cità scene cu aducerea la școală a copiilor în primele zile: strigăt, bocet, femei cu copii pe care-i aduc la școală, târîș ca pe cățel, copii ce se acață de poalele rochiilor și țipă că nu vor să rămâie fără mama lor la școală.

Indată însă ce Domnul ori Doamna începe a se da pe lângă ei, a-i întrebà, a le vorbì poate mai frumos decât cei cari îngroziau cu școala — copiii văd că școala nu numai că nu-i o gogoriță dar că școala este un loc de mulțumire pentru ei; acolo ei aud povestiri frumoase care-i atrag și-i fac să vie cu plăcere la școală.

Va să zică spaima a fost trecătoare și de scurtă durată.

Nu tot așà însă este cu examenul!

După ce copiii au căpătat dragostea și interesul de școală, încep mai cu seamă părinții a le da în grijă că trebue a se gândì la examen, că la examen trebue să știe foarte bine, că la examen se hotărește cine trece clasa și cine nu, că la examen vine și...... vine și......

Când începe a se apropià epoca examenelor, copiii se simt apăsați de o grijă ce nu o pot îndepărtà cu

nici un chip. In nevinovatele lor jocuri și în culmea veseliei în care s'ar aflà, e deajuns să le arunce cineva vorba «examen» și-i va vedeà îndată schimbați și cuprinși de grijă. Ei nu văd în examen prilejul de a-și arătà destoinicia lor ci ei privesc examenul ca o împrejurare în care norocul joacă rolul principal. Ei n'au început încă a-și da socoteală de valoarea lor, n'au încredere în puterile lor. De au răspuns bine, ei spun că au avut noroc. Frica aceasta de *Necunoscut* îi copleșește așà de mult în cât la examen, în locul copiilor svelți și voioși din timpul anului, se văd niște fricoși cu fețele îngrijate de teama unor închipuite întrebări *grele* la cari ei se așteaptă că nu vor puteà răspunde sau că vor răspunde slab. Grija aceasta, și emoțiunile prin care trec ei în timpul examenului, le amărăsc copilăria și-i ștânjenește în desvoltarea lor.

Va să zică e rău! Ei! Dar poate că e un rău trebuincios fără care nu se poate. Multe lucruri sunt rele și neplăcute dar fără cari nu putem ajunge la cele bune. Așà și examenul, poate că e unul din acele lucruri neplăcute dar neapărat trebuincioase.

Să vedem însă care e scopul și folosul examenului. Examenul are de scop controlul spre a se asigurà dacă școala corespunde sacrificiilor făcute de Stat.

Acest control se face: 1) din partea dascălului asupra copiilor, 2) din partea autorității școlare asupra dascălului.

Controlul din partea dascălului asupra copiilor la examen este zadarnic. Despre acest control s'a spus și s'a scris cu atâta temeinicie încât nu mai încape discuțiune.

Reproducem acì motivele invocate în astă privință pentru a se vedeà cum se spulberă orice urmă de îndoeală asupra zădărniciei acestor examene:

„Este știut că un institutor sau învățător asculta zilnic și cercetează întreaga clasă și pe fiecare școlar, și nu numai la un singur obiect de învățământ, dar la tot ce se învață. El are pe școlarul sau neîncetat sub deaproape priveghere, dela intrare în școală și până la terminarea ei. Il cercetează, îl obsearvă și-l studiază în toate ale lui, în cât în orice moment institutorul poate să-și dea seama, de aptitudinile, de temeinicia cunoștințelor și de lipsurile fiecăruia dintre școlarii săi.

Notele ce se dau unui elev în tot cursul anului, atât la purtare cât și la învățătură, sunt exact cântărite. Rezultă dar în mod indiscutabil că examenele ce se fac la școalele primare sunt absolut inutile. Este o pierdere de timp pentru institutor și un supliciu pentru școlari. Orice învățător conștiincios nu poate da școlarilor săi alte note la examen decât acelea pe cari i le-a dat în ultimul trimestru. Oricari ar fi răspunsurile școlarului, ele nu-i pot schimbà convingerea ce și-a făcut despre calitățile lui în tot cursul anului.

Pentru aceste considerente suprimarea examenelor la școalele primare urbane în clasele I, II și III și la școalele rurale în diviziile I, II și anul întâiu din divizia III se impune. Promovarea școlarilor din aceste clase se poate face după notele obținute în cele trei trimestre din anul școlar. La absolvirea școalei primare însă, școlarii să fie îndatoriți a trece un examen pentru a se vedeà temeinicia cunoștințelor dobândite în cei patru ani de învățătură, cum și le-au asimilat, ce grad de desvoltare au, cum își pot expune gândurile lor etc. I se eliberează școlarului

18

un certificat de absolvirea ciclului de cunoştinţe absolut necesare oricărui cetăţean. Certificatul fără îndoeală acordă şi oarecari drepturi în vieaţa socială, trebue deci să facă dovadă acestor cunoştinţe".

Aşa dar, afară de examenul de absolvire, la celelalte clase examenul este fără nici un folos.

Dar poate că examenul este trebuincios din punctul de vedere al controlului din partea autorităţii şcolare asupra dascălului.

Şi din acest punct de vedere controlul prin examen este zadarnic. Revizorii şi inspectorii, în tot cursul anului, prin inspecţiunile ce fac, au prilejul de a cunoaşte relele, bunele şi sârguinţa fiecărui dascăl în parte. Aşà că până la examen şi-au format convingerea despre corpul didactic din circumscripţia lor. La examen nu mai au ceva nou de cercetat.

Prin urmare, controlul şi într'un caz şi în altul fiind zadarnic, examenele la şcoalele primare trebuesc desfiinţate ca nefolositoare şi dăunătoare copiilor în prima lor desvoltare.

Iată deci chestiunea desfiinţării examenelor la şcoalele primare ajunsă în rândul chestiunilor cari cer a fi luate în desbaterea oficialităţii spre a hotărî.

Şi în adevăr în Iunie 1907 în urma argumentelor aduse, d-l Spiru Haret, fiind ministru, a desfiinţat examenele la şcoalele primare rămânând numai examenul pentru certificatul de absolvire.

Cu chipul acesta s'au uşurat copiii de o grijă nefolositoare lăsându-le astfel veselia copilărească întreagă care este atât de trebuincioasă în timpul primei lor desvoltări.

C. C. VALEANU
Institutor în Bucureşti.

ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR PARTICULAR

E necontestat că școala este factorul cultural cel mai însemnat dintr'o țară. Ea este temelia pe care se reazimă toate clasele sociale.

Ministerul instrucțiunii a căutat în ultimele timpuri să ridice prin legi, regulamente, programe, diferite dispozițiuni și printr'un serios control, toate felurile de instituțiuni de învățământ public.

Singur învățământul particular rămăsese în urmă, pe această cale, deși acest învățământ a avut și are o deosebită însemnătate în mersul general al instrucțiunii și a întregii mișcări culturale a țerii noastre.

Intr'adevăr, cu toate că învățământul particular a mers și merge progresând din an în an — numărând peste 382 școli, cu peste 2.289 profesori și 35.503 elevi — el se ocârmuește tot sub imperiul legii învățământului din 1864, care, prin cele 12 articole dela urmă, enumără câteva dispozițiuni cu totul vagi, ce nu mai corespund cerințelor și timpului în care trăim.

Faptul că «școala este o instituțiune organică, care are un singur și unic fundament — Statul —, un singur și unic scop — întărirea lui în viitor», cum și considerațiunea că «Statul are dreptul și datoria să privegheze de aproape instrucțiunea privată și să dirijeze, în

acelaş timp, educaţiunea ce se dă la un aşà mare număr de elevi ce trec prin asemenea şcoli, au îndreptăţit pe d-l *Spiru C. Haret,* ca, în 1904, să prezinte Corpurilor legiuitoare un proect de lege şi apoi în 1910 să elaboreze un anteproect de lege al acestui învăţământ, prin care se propun măsuri generale de natură organică, pentru bunul mers şi pentru asigurarea şi mai mult a netăgăduitelor foloase ce trebue să aducă ţerii, acest învăţământ.

Prin acest anteproect de lege, trimis tuturor şcoalelor, cu circulara No. 89.332/910, ca să-l studieze şi să facă observaţiunile ce s'ar găsì cu cale, se lasă iniţiativei private toată libertatea de a înfiinţà asemenea şcoli. Mai mult chiar decât atât, Statul se şi obligă a le încurajà sub condiţiuni însă, ca instrucţiunea şi educaţiunea elevilor să fie cât mai temeinice, ca internatele şi hrana copiilor să fie în bune condiţiuni higienice, ca programele legile şi regulamentele să se aplice, ca învăţământul să nu conţină nimic contrar ordinii publice, bunelor moravuri, legilor şi instituţiunilor Ţerii, în fine ca şcoalele acestea să fie adevărate focare culturale şi naţionale.

Cu toate că aceste dispoziţiuni n'au putut aveà încă putere de lege, totuş, în timpul ministeriatului d-l *Spiru C. Haret,* s'au luat măsuri şi s'a lucrat în aceste vederi.

Să vedem acum ce s'a făcut, mai însemnat, pentru învăţământul particular primar, mai ales, în timpul din urmă.

1. Până mai în anii din urmă, numărul şcoalelor private nu erà bine ştiut. Ele se deschideau, unele cu autorizaţiunea Ministerului, altele fără nici o autorizaţiune,

şi, apoi se închideau când conducătorii lor credeau de cuviinţă, fără a mai comunicà aceasta şi autorităţilor şcolare.

De multe ori se procedà la închiderea vreunei şcoli, din pricina abaterilor dela regulamentele şcolare sau din alte pricini şi mai grave, pentru ca apoi aceeaş şcoală să continue a funcţionà în mod clandestin, mutându-se în altă parte a oraşului.

In zadar se luau măsuri pentru aprobare de orarii, programe şi alte dispoziţiuni bune de Minister, căci lipsià *controlul.* Revizoratul şcolar al Capitalei printr'un raport asupra mersului învăţământului public şi privat, publicat în Monitorul Oficial No. 207 din 1908, arătând Ministerului starea în care se găsià învăţământul particular, a hotărît pe d-l Haret să *creeze un serviciu inspectoral de control,* pe ziua de 1 Decemvrie 1908.

Avem credinţa că astăzi nu se mai găseşte nici o şcoală, care să funcţioneze fără autorizaţiune şi să nu fie raportată imediat Ministerului, dacă s'ar abate dela regulamentele şcolare.

2. Direcţiunea învăţământului particular din Minister, lucrând cu ceamai mare atenţiune, pricepere şi muncă, — inspirate de d-l Haret—a format registre, matricule, pentru deschiderea şi închiderea şcoalelor, — catalogarea acestora, — registre pentru autorizarea şi funcţionarea personalului didactic, cum şi registre pentru trecerea conţinutului celor mai însemnate rapoarte ale organelor de control cu apostilele Ministrului şi a măsurilor generale de organizare, pentru bunul mers al învăţământului particular.

3. Fiindcă regulamentul şcoalelor particulare din 4 Iulie 1896 are multe lacune în privinţa admnistra-

țiunii acestor școale, s'au făcut instrucțiuni generale, prin circulările No. 44.064 și 50.459/910, privitoare la o bună și regulată funcționare a școalelor de toate gradele, cum și a azilurilor confesionale și a școalelor de copii mici. Prin aceste instrucțiuni se lămurește în mod amănunțit administrațiunea interioară a școalelor private.

4. Unele localuri de școli lăsau mult de dorit sub raportul higienic. Multe erau prea puțin încăpătoare, dacă nu în stare de ruină și rău făcute în distribuția sălilor de clase, a dormitoarelor etc. Unele aveau saloane de primire destul de luxoase, pe când camerele de clase, așà de strâmte, că abia puteau permite ca trei eleve să stea în lățimea unei clase. Prin circulările No. 22.039/909 și No. 56.556/910 s'au numit comisiuni speciale — din inspectori și medici școlari — cari au vizitat din nou aproape toate localurile de școli, stabilind cubajul școlilor, destinația camerelor și numărul elevilor ce pot cuprinde clasele și dormitoarele, în raport cu volumul ce-l aveau și după felul și categoria fiecărei școli.

5. Una din constatările de căpetenie, ale inspectorilor, a fost că s'au găsit înscrieri de elevi cu nume schimbate, la unele școli străine. Pentru a se oprì acest abuz s'a dat Circulara cu No. 70.586/909 ca «înscrierea elevilor în școli, să se facă după naționalitatea ce se va constatà cu acte oficiale emanate dela autoritățile țerii de origină, căci simplele buletine de naștere nu sunt în genere nici destul de clare, nici destul de sigure. Copiii înscriși fără nici un act trebue considerați ca Români, până la proba contrară. Copiii, cari au fost înscriși cu nume schimbate, dacă sunt

supuşi români, trebue să se înscrie cu numele lor cel adevărat românesc».

Apoi pentru controlarea acestor măsuri luate, Ministerul a dat deciziunea cu No. 22.192/909 prin care toate şcolile sunt obigate ca să păstreze la cancelarie, actele de botez ale tuturor copiilor înscrişi, precum şi paşapoartele părinţilor, sau în lipsa acestora, alte acte oficiale, cari să le ţină la dispoziţiunea inspectorilor spre verificare, în scop de a face constatarea naţionalităţii elevilor de curs primar.

6. Erà un obiceiu înrădăcinat în unele şcoli particulare, ca în clasa I-a să se înscrie elevi cu vârsta chiar sub 6 ani. Nu e nevoie să se evidenţieze răul acesta din punct de vedere al desvoltăii puterilor sufleteşti ale copilului. Prin circulara, însă, sub No. 48.667/910 s'a interzis înscrierea copiilor în această clasă, cari la 1 Septemvrie n'au vârsta de 6 ani şi 3 luni. Aceasta conform art. 2, din regulamentul pentru examinarea elevilor de curs primar, pregătiţi în particular, care hotăreşte să fie admişi a da examen de clasa I-a numai acei elevi cari la 1 Iunie împlinesc 7 ani. Copii, însă, sub vârsta de mai sus, pot să urmeze lecţiunile în «Grădinile de copii».

7. Se ştie că de obiceiu cursurile la unele şcoli încep cu mult mai târziu decât cele ale statului, că timpul de lucru este scurtat prin vacanţe şi sărbători neprevăzute de nici un regulament. Pentru înlăturarea acestora, s'a dat circulară prin care s'a oprit suspendarea cursurilor în alte zile, decât sărbătorile prevăzute pentru şcolile statului, exceptându-se şcolile comunităţilor streine, pentru zilele de sărbători principale ale confesiunii elevilor respectivi.

8. Erau şcoli, în interiorul cărora prin nimic nu se amintià ţara noastră. Directorii, profesorii, cellalt personal didactic, nimeni nu ştiià româneşte,afără de institutorii pentru limba română. Prin ordinile cu No. 75.445/909 şi No. 2.983/910 s'a hotărîrt ca toţi directorii şi directoarele de şcoli particulare să ştie limba ţerii noastre. Acei, cari s'au găsit funcţionând autorizaţi ca atare, au fost obligaţi să înveţe româneşte şi să depună un examen sumar asupra vorbirii şi înţelegerii limbii române, înaintea inspectorului circumscripţiei respective. Măsura a dat rezultate bune.

Dacă această obligaţie s'a luat pentru şcolile primare, apoi măsura s'a hotărît să se aplice cu toate stricteţa pentru conducătoarele «Grădinilor de copii», cu avertizarea prin circulara cu No. 6.382/910 că se vor eliminà din asemenea şcoli, toţi copii de cetăţeni români, dacă conducătoarele nu înţeleg şi nu ştiu româneşte.

9. Prin unele şcoli s'au găsit utilizându-se cărţi şi hărţi neaprobate de Minister. Pentru ca această stare de lucruri să nu sdruncine iubirea şi respectul ce datorează orice locuitor către ţara în care s'a născut şi trăeşte, prin circulările cu No. 52.713/909 şi No. 11.039 din Martie 1910, s'a cerut a nu se mai introduce în şcoli decât cărţi şi hărţi autorizate. Limba română, istoria ţerii noastre, geografia şi religia ortodoxă atât în cursul primar cât şi cel secundar să se predeà copiilor de cetăţeni români numai după cărţi româneşti, aprobate de Minister. Pentru celelalte cursuri se pot predà şi după cărţi streine, dar să fie autorizate. Pentru aceasta, toate şcolile au înaintat Ministerului cărţile străine ce le-au introdus, spre a fi cercetate. Dintre cele aprobate, două exemplare din fiecare s'au vizat de Mi-

nister. Un exemplar s'a înapoiat școalei respective, iar al doilea s'a păstrat în biblioteca specială a cărților străine din Minster, înființată pentru a fi la îndemâna organelor de control.

S'a cerut de asemenea școlilor să aibă portretele Suveranilor noștri și predarea Istoriei naționale să se facă după tablouri istorice.

10. O altă chestiune importantă, care a preocupat Ministerul, a fost *autorizarea personalului didactic.* Se știe că recrutarea membrilor corpului didactic se făceà numai pe baza unor studii deseori neterminate ale școalelor secundare, studii făcute în țară sau în străinătate. Pentru a se da mai multă garanție în autorizarea membrilor corpului didactic, s'a hotărît: *a)* pentru grădini de copii, numai persoane care se posedă asemenea diplome de capacitate pentru conducerea unor asemenea școli; *b)* pentru cursul primar, postulanții să aibă calificația suficientă, cel puțin absolvirea cursului secundar, și în caz când certificatul de studii are o vechime mai mult de cinci ani, înainte de data cererii de autorizare, postulantul e obligat mai întâiu să dea un examen sumar de materiile ultimei clase, într'o sesiune împreună cu examenele elevilor preparați în particular, conform circulării No. 50.901/910. Pentru personalul didactic străin, potrivit ord. No. 12.811/910, postulantul trebue să dovedească că are dreptul și calificațiunea că poate funcționà ca institutor în țara lui de origină. Apoi toate actele de studii să fie vizate de Ministerul nostru de externe și echivalate de Consiliul permanent, conform ord. No. 69.208/910.

Pentru personalul didactic, care predă limba ebraică atât în școlile primare cât și în azile confesionale, postu-

lanții trebue să dea un examen, după o programă specială, înaintea unei comisiuni, formată din rabini și un inspector școlar. Asemenea examene s'au și ținut în două sesiuni, în București. Prin aceasta s'a pus stavilă evreilor emigranți de prin Rusia, Galiția, Bulgaria și alte țeri, cari nu știau nici o vorbă românească.

11. Ministerul, în dorința de a amelioră metodele de predare a obiectelor de limba română, istoria și geografia țerii, în școalele particulare, a hotărît cu ord. No. 15.223/909 *sa se țină conferințe* cu institutorii și institutoarele acestor școli, mai întâiu în Capitală, în 1908. Aceste conferințe s'au ținut și în anul următor 1910, în București, numai cu membrii corpului didactic privat; iar pentru institutorii din restul țerii, cu circulara No. 727/910 au fost obligați să participe la conferințele generale ale corpului didactic public. Conferințele acestea din Capitală au fost vizitate în anul 1909 de 150 institutori, iar în 1910 de peste 250 de participanți. Ele s'au ținut pentru prima oară în țara noastră.

12. Invățământul limbii române se făceà mai înainte insuficient, ca să nu zic mai mult, istoria și geografia țerii erau neglijate și religiunea ortodoxă predată cu o culpabilă nepăsare.

Cu toate circulările repetate ce se dedeau, rezultatele nu erau mai îmbucurătoare.

Această stare de lucruri se datorà, în primul rând, numărului prea mic de ore ce se consacrau în predarea acestor obiecte. Și erà natural să fie așà, când s'au găsit școli cu 2 ore de lecțiuni propuse în limba română, pentru toate obiectele, afară de dexterități.

A trebuit multă muncă și energie, pentru ca Ministerul să poată impune și școalele private, mai ales cele

străine, să primească un număr de ore mai mare de lecțiuni, propuse în limba română, pentru clasele chiar cu copii de Români.

S'a reușit, nu fără greutăți, să se întocmească tipuri de orarii, dùpă cari și astăzi cred că urmează școlile particulare, cu următorul număr de ore de propunere în *limba română :*

Tip. A, pentru școalele de băieți români: clasa I 17 ore; clasa II $21\frac{1}{2}$; și câte 24 ore în clasele III și IV.

Tip. B, pentru școalele de fete romànce: 20 în clasa I, $23\frac{1}{2}$ în clasa II și câte $24\frac{1}{2}$ în clasele III și IV.

Tip. C, pentru școlile israelite de băieți: 16 în clasa I; 17 în cl. II; $17\frac{1}{2}$ în clasa III și $18\frac{1}{2}$ în clasa IV.

Tip. D, pentru școlile israelite de fete: 20 ore în clasa I; $20\frac{1}{2}$ în clasa II-a, și câte $21\frac{1}{2}$ în clasele III și IV.

Tip. E, pentru școlile ungare calvine și catolice, *fără copii de Români* sau supuși români: 3 ore în clasa I, 3 în clasa II-a, 3 în clasa III-a, 4 în clasa IV-a și 4 în clasele V și VI unite.

Tip. F, pentru școlile catolice cu copii de Români: 8 în clasa I-a, 10 în clasa II-a și câte 12 în clasele III și IV plus câte 2 ore de fiecare clasă pentru religiunea ortodoxă, cum și câte 2 ore pentru aritmetică; apoi câte o oră pentru șt. naturale în clasele III și IV.

Tip. G, pentru școlile catolice, *fără copii de Români* sau supuși români: 5 ore în clasa I-a, 6 în clasa II-a și câte 5 în claseleIII și IV.

Tip. H, pentru școlile anglicane: 9 ore în clasa I-a, 11 în clasa II-a, și câte 13 în clasele III și IV-a, plus câte 2 ore de religiune ortodoxă, pentru fiecare clasă.

Tip. I, pentru școalele luterane de băieți cu copii

de Români: 11 ore în clasa I-a, 11 ore în clasa II-a, 13 ore în clasa III-a şi tot 13 în clasa IV.

Tip. J, pentru şcoalele luterane de băieţi, *fără copii de Români* sau supuşi Români câte 6 ore de fiecare clasă.

Tip. K, pentru şcolile evangelice de fete: 8 $^1/_2$ în clasa I-a, 9 în clasa II-a, 9 $^1/_2$ în clasa III-a, 9 ore în clasa IV-a, numai ca expermentare pentru anul şcolar 1910/911.

Tip. L, pentru şcolile catolice de fete: câte 13 ore în clasele I şi a II-a şi câte 15 în clasele III şi IV.

Pentru alte şcoli de alte confesiuni şi naţionalităţi străine, s'au făcut orarii separate, prin analogie cu aceste tipuri.

Tip. M, pentru grădinile de copii ale comunităţilor străine, cu câte 12 $^1/_2$ ore de propunere în limba română, cu copii de cetăţeni sau supuşi români.

Tip. N, pentru azile confesionale, câte 18 ore de propunere în limba română pe săptămână.

Pe baza acestor tipuri generale, s'au făcut şi orarii cu anume distribuire de obiecte şi s'au trimis şcolilor ca să le aibă în vedere în privinţa aranjării, după greutatea şi importanţa obiectelor de învăţământ.

Faţă de trecut s'a făcut un pas mare înainte. Dela 2 şi 3 ore pe săptămână de lecţiuni propuse de limba română, s'a ajuns la orariile arătate mai sus. Astăzi, în orice şcoală, cu asemenea orarii, rezultatul învăţământului limbii române poate fi mulţumitor, dacă personalul didactic respectiv ar lucrà metodic şi şi-ar face datoria în conştiinţă.

13. Fiindcă în unele şcoli ale comunităţilor străine frequentate chiar de copii Români, educaţiunea naţională erà neglijată, că nu se da cântecelor româneşti absolut

nici o atenţiune, că imnul regal erà nesocotit, că sărbătorile naţionale nu erau respectate, Ministerul prin circulara No. 30.543/910 a pus în vedere tuturor şcolilor străine, care găsesc pe pământul ţerii noastre o aşà de largă ospitalitate, să cânte melodiile româneşti, introducând în orar cel puţin $^1/_2$ oră de cântare pe săptămână, pentru fiecare clasă. Apoi, să se serbeze sărbătorile naţionale şi să se cânte imnul naţional.

14. Cu ocaziunea examenelor de fine de an, înaintea comisiunilor de Stat, s'a constatat că majoritatea elevelor n'aveau o preparaţiune suficientă pentru *lucru de mână*. Pentru aceasta, s'a pus în vedere şcoalelor, prin circulara No. 56.369/910, ca să se dea mai multă atenţiune acestui învăţământ, spre a nu se uzà de rigoarea ca, pe viitor, asemenea eleve să rămână repetente.

15. Unele şcoli nu se conformau obligaţiunii legii învăţământului primar de a trimite la examenul de fine de an toţi copiii de Români. Ba s'a dovedit chiar, fără putinţă de a se mai tăgăduì, că, unele şcoli tindeau să lipsească pe copiii de Români de învăţământul real şi serios al limbii lor materne şi să-i substragă dela obligaţia legală a învăţământului primar. Pentru aceasta, s'a dat circulara cu No. 17.243/910 prin care se hotăreşte că în afară de pedepsele prevăzute de lege, toţi copiii cari se vor găsì la inspecţiuni,în asemenea categorii, să fie înscrişi din oficiu, în şcolile publice, cu începerea viitorului an şcolar.

16. In privinţa învăţământului religiunii ortodoxe s'a constatat pe alocurea mai multe abateri. De aceea s'a obligat ca şcolile care primesc copii ortodoxi de supuşi

români să nu mai silească pe aceştia să iea parte la lecţiunile de religiune de altă confesiune. Prin diferite ordine cu No. 63.419/910, No. 67.162/910 şi altele, s'a pus în vedere direcţiunilor şcolilor confesionale «că nu le este permis să abuzeze de încrederea părinţilor, pentru a abate pe copii dela datoriile religiei lor părinteşti şi că nu este permis nimănui a se atinge de religia ţerii care-i dă ospitalitatea. Asemenea abateri constitue o ofensă pentru religia dominantă a ţerii, pe lângă încălcarea drepturilor părinţilor, şi, că Ministerul va luà măsură ca să înscrie din oficiu în şcoalele primare publice, pe toţi copiii ortodoxi, ce s'ar găsì în asemenea şcoli.

Pe de altă parte, prin circulara No. 1.811/910 s'au obligat toate şcolile confesionale să trimită toţi copiii interni ortodoxi supuşi români, în fiecare Duminecă la biserica ortodoxă din apropiere, sub conducerea unei pesoane mai în măsură a îndeplinì această însărcinare.

17. Pentru a se puteà exercità un control serios asupra purtării elevilor şcoalelor particulare, în afară de şcoală, prin circulara No. 82.629/910, Ministerul a cerut tuturor directorilor şcolilor particulare să stabilească uniforma, culorile distinctive cu numărul de ordine al fiecărui elev, ce trebue să se poarte, pentru fiecare şcoală în parte.

Toate aceste măsuri, controlate de a proape de inspectorii respectivi, ca şi altele ce nu le-am mai amintit acì, desigur că contribuesc şi asigură învăţământului privat o desvoltare rodnică, până la votarea unei legi speciale, prin care se vor organizà şi stabilì regule menite să ridice acest învăţământ la înălţimea ce i se cuvine şi a dobândì o însemnătate şi mai mare.

Legiferarea învățământului particular va completà o lipsă simțită, va armonizà învățământul privat cu cel public, putându-se lucrà și mai cu spor și folos pentru țara noastră și în această direcțiune.

G. SIMIONESCU
Institutor în București.

MUZICA ŞI DESEMNUL

Şcoala primară are ca ţintă, să pregătească cât mai bine pe copiii de astăzi, cetăţenii de mâine ai ţerii, pentru nevoile vieţii sociale.

Mult timp, şcoala primară s'a învârtit în sfera ei de memorizare şi abstracţiune. Dela un timp însă, ea, graţie solicitudinii conducătorilor ei, a trebuit să părăsească tradiţia scolastică şi să se apropie de domeniul realităţii, pregătind pe elevi pentru vieaţa reală.

Numai când sacrificiul de timp şi energie, făcute de individ în epoca şcolarităţii îşi găseşte echivalent în vieaţa practică, numai atunci se poate zice că şcoala şi-a făcut datoria.

Intre obiectele din programa şcoalei primare, cari ajută la educaţia tinerimii şi au o mare aplicaţie în vieaţa practică, sunt *muzica* şi *desemnul*.

Muzica. In şcoala primară, prin muzică se înţelege cântatul cu vocea, după auz, prin imitaţie.

Copilului dela 7—10 ani îi place foarte mult să cânte. Primul lui maestru de muzică a fost mama. Şcoala primară are să plece dela această predispoziţie naturală a sufletului copilului. Cine poate contestă importanţa muzicii şi puterea ei educătoare?

In şcoală, muzica, pe lângă că formează gustul es-

tetic, sentimentul și voința, dar ea influențează direct asupra inimii. Fiecare din noi e convins de aceasta.

Rar să auzi o «bătută» sau o «horă» și să nu te mișce oricât de bătrân ai fi! Ori să auzi imnul «Trăească Regele» cântat de un cor bun și să nu ai sensație de respect, slavă, adorare pentru persoana Regelui. Ori să auzi un cor bun, armonios, la o biserică și să nu te transporte în sferele cerești, uitând pentru moment toate deșertăciunile vieții.

Muzica este și un puternic mijloc de educațiune națională. De câte ori efectul ei n'a fost hotărît în lupte smulgând victorii, fără să țină socoteală de număr?

Muzica descopere simțimintele cele mai ascunse, produce veselie într'o casă și dă un farmec deosebit celui ce știe să cânte.

Tot această artă stabilește fraternitate între oameni.

O cântare din frunză, din tilincă, din cimpoiu, fluer sau bucium din depărtare, de către un simplu muritor care în tăcere și singurătate își exprimă simțirea sufletului așà duios, nu-ți face o plăcere?

In sfârșit să nu uităm că muzica este un element, prin care se recunoaște gradul de cultură generală a unui popor și prin ea se păstrează urmașilor lui toate notele triste sau vesele, după cum i-a fost și trecutul.

S'a zis cu drept cuvânt că muzica nobilează pe om și înalță popoarele.

De aceea e o datorie să folosim în școalele primare cântarea, desvoltând fără note, urechea și simțirea prin cuvinte alese pentru vârsta elevilor, dând preferință cântecelor naționale și bisericești, ca astfel tineretul crescând sub influența muzicii noastre, mai târziu să nu disprețuească, cântecele naționale și tot ce e românesc.

In programa şcoalelor primare din 1864, muzica nu figurà ca obiect aparent. Totuş se cântà prin şcoli, după auz şi numai în acele şcoli, unde dascălul aveà voce şi cunoşteà această dexteritate. Ea nu erà obligatoare.

In programa analitică a şcoalelor primare din 2 Octomvrie 1893, muzica figurà ca obiect, însă se predau numai cunoştinţe teoretice: cetirea notelor, valoarea lor, măsura etc, şi mici exerciţii uşoare de intonaţie pe note, în limitele cunoştinţelor teoretice. Prin urmare, după cum vedem, ea figurà numai în programă, fără să dea roadele cerute, şi fără a aveà o influenţă educătoare asupra elevilor.

Această stare de lucruri a durat până la 1898, când se reformează programa analitică, Ministrul Instrucţiunii fiind d-l Spiru C. Haret.

In această programă, muzica ocupă locul şi rolul ce se cuvenià să aibă în cursul primar, scoţându-se partea teoretică aşà de nepotrivită cu vârsta şi inteligenţa micilor şcolari şi obligându-se a se face în fiecare clasă, anual, câte 10 cântece uşoare, naţionale şi bisericesti, cari se pot învăţà cu înlesnire după auz.

Cu modul acesta, muzica, în şcoalele primare, şi-a luat avânt, a făcut progrese. Astăzi se cântă prin şcoli. Se găsesc la numeroase şcoli coruri pe mai multe voci; coruri religioase, compuse din elevi, cari dau răspunsurile la sf. leturghie. Asemenea prin multe sate şi oraşe s'au organizat societăţi corale şi instrumentale pentru desvoltarea gustului muzical şi pentru cunoaşterea ş răspândirea ariilor noastre populare.

Pentru înlesnirea corpului didactic în predarea muzicii, Cassa Şcoalelor a imprimat, din iniţiativa d-lui

Ministru Spiru C. Haret, două colecții de cântece: Una de d-l Gh. Kiriac în 1905 și alta de d-nii: N. Bărbulescu și N. Lascu în 1909.

Muzica, făcând un mare progres prin școli, astăzi simți o adevărată plăcere, asistând la un cerc cultural sau la orice serbare școlară, unde poeziile, dialogurile și piesele teatrale, alternează cu cântecele naționale pe mai multe voci, bine conduse, bine înjghebate.

Desemnul. Desemnul are o mare aplicațiune în vieața practică. In adevăr, el își găsește aplicațiuni mai în toate carierele, începând dela țăranul și muncitorul cel mai umil și până la oamenii cari ocupă cele mai înalte pozițiuni sociale.

Desemnul este prima condiție a progresului în diversele ramuri ale industriei unei națiuni. El însutește valoarea materiilor brute, cari toate trebuesc operate după principiul desemnului.

Numai grație desemnului, industria germană și a Statelor Unite și-a luat avântul său ca industrie întemeiată pe valoarea muncii, bazată pe dexteritate la prelucrarea materiilor brute și la fasonarea lor.

Prin urmare, desemnul fiind un excelent mijloc, atât pentru educația generală școlară, cât și de educație profesională, trebue să stea în fruntea tuturor dexterităților și să i-se dea atențiunea cuvenită în școala primară, mai cu seamă, când știu că majoritatea copiilor noștri rămân numai cu ce învață acì.

Din cauza deselor aplicațiuni și a marei importanțe, ce are desemnul în vieața practică, s'au încercat diferite sisteme în predarea lui, până ce s'a ajuns în fine să fie pus pe o cale naturală, rațională.

Așà, la început, desemnul în școala primară se măr-

ginià numai la desemnul geometric. Se memorizau niște definițiuni de diferite feluri de linii și figuri, fără să se insiste la desemnarea lor. Acest nenorocit sistem a fost practicat în școalele noastre primare dela 1864 până la anul 1893 când, odată cu ivirea programei din acel an, a suferit și desemnul o schimbare, apărând desemnul după *caietele punctate* cari deși erau întru câtva superioare celui anterior, totuș în privința predării, și a folosului practic, erau la fel. «Predarea după caietele punctate erà un mijloc minunat pentru a împiedicà pe copil de a cugetà, pentru a-i nimicì spiritul de observație și pentru a împiedicà desvoltarea unui talent născând». (Hegel).

Această stare de lucruri, în care desemnul nu a făcut nici un progres și elevii absolvind cursul primar erau de cele mai multe ori perfecți copietori, însă rămâneau împetriți în fața celui mai simplu obiect de desemnat după natură, a durat pânăla 22 Ianuarie 1898, când, fiind Ministru al școalelor D-l Spiru C. Haret, s'a dat și desemnului atențiunea, ce se cuvine, părăsindu-se metoda punctată și înlocuind-o cu desemnul după natură.

Și fiindcă membrii corpului didactic erau nepregătiți pentru predarea acestui obiect după cerințele nouă ale programei, d-l Ministru Haret, în solicitudinea sa pentru bunul mers al școalei, a instituit în București, în luna Fevruarie 1898 un curs liber de desemn după natură, sub conducerea d-lui profesor Hegel, care dă la lumină și o călăuză pentru predarea desemnului. Și cu ocazia conferențelor generale din August 1898, s'a trimes în fiecare capitală de județ, câte un institutor pregătit la cursurile d-lui Hegel, spre a arătà și inițià și pe colegii săi din țară în ceea ce a văzut și învățat dela maestrul său.

Insă, deşi programa din Ianuarie 1898, cu modificările aduse în 1903 şi 1908, prevedeà predarea desemnului după natură, pentru care s'a şi publicat în Buletinul Oficial No. 201 din 1 August 1902, «Instrucţiuni pentru predarea desemnului după natură în conformitate cu programa de studii a şcoalelor primare», de fapt în şcoală, desemnul se făceà tot după caiete de desemn cu modele tipărite, cari în ultimul timp apăruse o sumedenie de asemenea caiete de desemn, zise desemn după natură, deşi erau departe de a corespunde acestui fel de desemn.

Halul, în care ajunsese predarea desemnului în şcoalele primare, pe baza modelelor din caiete, nu puteà să mai continue.

Pentru înlăturarea acestui rău, d-l ministru Haret, încă din 1909 însărcinează pe inspectorul primar, unit cu cel special de desemn, să studieze chestia şi să propună soluţiunile pentru îndrumarea desemnului în şcoala primară pe adevărata cale, spre a da rezultate practice corespunzătoare timpului. Şi cu schimbarea programei cursului primar din 1910, cea mai radicală modificare a suferit desemnul.

In acest scop, d-l ministru Haret, repetă ceeace a făcut în 1898, instituind în Bucureşti, dela 5 Noemvrie 1909 până la 4 Fevruarie 1910, un curs de desemn ţinut de d-l profesor şi inspector de desemn, I. Strâmbulescu, cu membrii corpului didactic primar, spre a se perfecţionà în noua metodă a predării desemnului, distribuindu-se pe la şcoli şi un povăţuitor cu explicaţiuni amănunţite.

Asemenea, în conferinţele generale din Aprilie 1910, între alte chestiuni ce s'au fixat de discutat, primul loc

l-a ocupat desemnul, făcându-se şi lecţiuni practice cu elevii.

Şi astfel, după multe rătăciri, s'a ajuns în fine în anul 1910, graţie Omului şcoalei, Spiru C. Haret, ca desemnului în şcoala primară, să i se dea calea cuvenită, corespunzând îndrumărilor date acestui obiect în ţerile înaintate în industrie ca Germania şi Statele-Unite.

De azi înainte, şcolarii vor câştigà, prin noua îndrumare a desemnului, atât din punct de vedere intelectual cât şi material.

GHEORGHE I. POPOVICI.
Institutor în Tecuci.

VALOAREA DOCUMENTARĂ A RECENSĂMÂNTULUI ŞTIUTORILOR DE CARTE DIN 1909

O statistică de dimensiunile «recensământului ştiutorilor şi neştiutorilor de carte din 1909», care a înregistrat şi clasificat 5.047.342 locuitori, pentru cei ce nu cunosc condiţiunile în care s'a executat lucrarea, şi mai ales pentru acei cari nu cunosc mijloacele de control, poate permite insinuaţiuni tendenţioase şi de rea credinţă cari reuşesc uneori să strecoare îndoeală asupra valoarei documentare a acestui recensământ.

De aceea e nevoie de un examen obiectiv al greutăţii cifrelor acestei statistice, care să dovedească gradul lor de preciziune şi să convingă că nici o preferinţă de actualitate n'a căutat sa influenţeze determinarea lor.

Statistica în general, ar pierde caracterul de metodă ştiinţifică dacă n'ar existà mijloace, pe de o parte de a preveni şi înlăturà, prin organizarea, lucrărilor cauzele de imperfecţiune • în culegerea şi elaborarea cifrelor, iar pe de alta, de a verifică şi controlà rezultatele prin concordanţa necesară, care trebue să apară din confruntarea lor cu alte documente în relaţiune necesară cu ele.

De aceea, şi la recensământul din 1909 se pot găsì consideraţiuni de critică obiectivă şi metodică specială,

pentru a determinà probabilitatea cu care se prezintă diferitele lui categorii de cifre, faţă de realitatea existentă.

In primul loc, sunt de observat condiţiunile deosebit de favorabile, în care s'a făcut numărătoarea populaţiunii care ne interesà. Ministerul de instrucţiune dispune de un numeros corp de institutori şi învăţători, răspândiţi în mod stabil în toate comunele şi cătunele ţării şi care, pe de o parte, e mai omogen, mai cult, mai disciplinat şi decât oricare alt corp de agenţi statistici, iar pedealtă parte are o îndemânare deosebită pentru astfel de lucrări, căpătată prin exerciţiul anual al lucrărilor similare dela recensământul copiilor în vârstă de şcoală.

Ocupaţia profesională zilnică, dă o competenţă deosebită acestui corp, tocmai pentru clasificarea după cultură, a locuitorilor, pe cari, mai ales în circumscripţiile mici, agentul respectiv prin însăş stabilitatea funcţiei sale, puteà să-i cunoască personal în mare parte.

Constatările în această privinţă sunt neîndoios mai exacte decât acela al oricărui alt corp de agenţi statistici, aleşi din profesiuni deosebite, variate şi fără legătură cu ocupaţia şcolară.

Aceste constatări erau făcute pe liste nominative pe care învăţătorul le completà el însuş, mergând din casă în casă, unde, odată cu înregistrarea fiecărui locuitor, el făceà clasificarea lui în diferite rubrici. Aceasta permitea o mai mare preciziune decât s'ar fi putut aşteptà dela sistemul buletinelor individuale, în care fiecare locuitor e dator să se clasifice singur sau cu ajutorul vreunui vecin, accidental mai cărturar, şi adesea ezitând asupra categoriei sale proprii. Apoi, despuiarea buletinelor individuale, făcută departe şi de persoane străine loca-

lităţii, mai permite să se strecoare neobservate multe din erorile de origină, dacă nu introduce ea însăş altele nouă.

Imparţialitatea operaţiunii găsià garanţii în faptul că ea nu aveà nici o latură care să deştepte motive interesate, nici la locuitor pentru a face declaraţiuni falşe, nici la recensor pentru înregistrarea lor.

Această numărătoare nu puteà naşte nici câştig nici pagubă, nu puteà deci comportà erori sistematice relative la imparţialitatea datelor.

Sinceritatea lucrării erà apoi sub garanţiile obişnuite în corpurile organizate ierarhic. Fie la revizorat, fie la minister puteau apare neglijenţele şi anomaliile sistematice. Anume categorii de recensat, puteau fi confruntate cu constatări inregistrate pe alte căi, cum de exemplu, numărul copiilor recenzaţi ca urmând la şcoală, trebuià să se juxtapună aceluia înregistrat în statistica anuală curentă. Apoi, măsuri disciplinare, exemplul pedepselor aplicate în cursul operaţiunii celor evident neglijenţi sau de rea credinţă, refacerea lucrărilor acolo unde ele au fost trimese înapoi după constatarea imperfecţiunilor lor vizibile, erau, toate, o strajă pentru sinceritatea înregistrărilor, pentru care de altfel nu există interes de falşificare din sistemă.

In deosebit de competenţa, imparţialitatea şi sinceritatea pe care astfel le garantau aceste condiţii favorabile, în care s'a cules materialul, se poate adăugà obiectivitatea cu care rezultatele au fost publicate. In notele analitice ale recensământului, se găseşte discuţia probabilităţii generale a acestei operaţiuni, şi rezervele raţionale cari trebuiau făcute asupra unor rubrici din tablourile ei. Intre altele vom cità din pag. XLIX următoarele:

«Dacă luăm ca bază de comparaţiune, Recensământul general al populaţiunii, din 1899, ajungem la următoarele indicaţiuni, cari să ne dea o idee de aproximaţia întru câtvà probabilă a acestor numere».

«In 1899 s'au recensat în total 4.694.288 persoane mai mari de 7 ani, dintr'o populaţie totală numărată de 5.956.696, adică din populaţia toată 78.1% erau în etate mai mare de 7 ani.

«Dacă raportăm numărul recensat de noi în 1909 de 5.047.342 persoane mai mari de 7 ani, la populaţiunea totală de 6.771.722 a ţerii dată la începutul anului 1909, ea însăş numai ca probabilă în «Mişcarea populaţiunii României» publicată tot de Ministerul Agriculturii şi Domenilor, găsim că s'au recensat 74.5% din populaţia totală, adică un procent mai mic cu 3.6% decât cel găsit în 1899.

«Această mică diferenţă poate fi atribuită, parţial, unei numerotări făcute în minus la operaţiunea noastră, cu deficit mai ales la populaţia urbană şi în special la străini, *de care ne dăm seama, dar cari se poate neglijà cu totul la aflarea numerelor relative, cari ne interesează mai mult*. Ea mai poate proveni, parţial, din o schimbare reală a raporturilor numerice dintre populaţia totală şi cea mai mare de 7 ani, săvârşită în interval de 10 ani. In fine o putem atribui în parte, chiar numai probabilităţii însăş a numerelor cari ne-au servit să o stabilim.

«Am puteà divizà discuţiunea acestei aproximaţii, după diferite categorii de persoane recensate: bărbaţi, femei, urbani, rurali, Români, străini. Expunera însă a acestei discuţii ar fi prea fastidioasă şi folosul ei prea mic aici, mai .cu seamă că am ajunge să stabilim în

cifre precise numai probabilităţi bazate pe numere care ele însăşi sunt numai probabile.

«Totuşi trebue să reţinem după astfel de calcule, că recensământul dă rezultate foarte apropiate de realitate la numărul populaţiunei rurale, în special la Români şi dintre aceştia bărbaţii au probabilitatea cea mai mare, putem zice corespunzătoare cu realitatea şi femeile depărtându-se cu foarte puţin.

«In populaţia urbană depărtarea e ceva mai accentuată dar nu devine sensibilă decât mai cu seamă la străini. Dificultăţile inerente operaţiunii în oraşe, unde concursul autorităţilor comunale e mai necesar dar în realitate e mai greu de obţinut şi mai puţin consecvent, sunt agravate prin mobilitatea cea mare a populaţiunii cu deosebire în timpul verii, când s'a făcut recensământul. La această mobilitate, care e considerabilă pentru străini, mai ales bărbaţi, în porturi şi aglomeraţii mari, se adaugă, în special pentru aceste din urmă categorii, lipsa lor de obişnuinţă cu recensămintele şcolare şi neîncrederea lor mai mare, în general la noi, pentru astfel de operaţiuni. De aceea numerele în valoare absolută, privitoare la străinii recensaţi trebuesc considerate ca mai mici decât realitatea».

Apare, sper, din aceste rânduri, un sentiment de scrupulozitate, cu care se previne cititorul, că deşi s'au luat garanţiile de competenţă, de imparţialitate şi sinceritate în culegerea datelor, acestea nu pot fi decât probabile în limita unei aproximaţii care se puteà calculà.

In aceste calcule, ca şi în exemplul pentru determinarea aproximaţiei generale s'a luat ca bază «Recensământul general al populaţiei» făcut de Ministerul de Agricultură şi Domenii în 1899, după regulele obişnuite

ale statisticei, așà cum se fac aceste operațiuni pretutindeni. Această serioasă lucrare statistică dela noi, nu poate, în nici un caz fi bănuită de vreo preferință preconcepută în determinarea cifrei analfabeților.

Făcută cu 10 ani înainte de lucrarea noastră, prin personal și operații independente de acelea întrebuințate de noi, ea este indicată pentru a servì la confruntarea rezultatelor obținute. Concordanțele raționale ce constatăm între ele nu pot fi accidentale; ele confirmă exactitatea rezultatelor ambelor lucrări.

Recensământul din 1899 constatase un procent general de analfabeți de 78%, iar la populația rurală, acest procent se ridicà până la 84.8%.

Aceste procente erau de natură a consternà oamenii preocupați serios de desvoltarea mentalității generale a națiunii. El arătau cât de puțin se realizase răspândirea culturii în massele populare și cât de mari sforțări trebuiau făcute pentru ridicarea nivelului lor.

Și sforțări puternice au fost făcute de administrațiunea instrucțiunii publice, prin aplicarea efectivă a organizării actuale a învățământului primar. Dimensiunile acestor sforțări și datele lor principale reies din notele și tablourile cari însoțesc recensământul știutorilor de carte din 1909 și explică progresul pe care îl constatăm din rezultatele lui.

Descreșterea pe județe în interval de 10 ani a procentului de analfabeți e dată sumar în tabloul dela pag. XLVI. In populația totală (urbană și rurală la un loc) această descreștere e de 17.4% și variază dela 12.1% în Ilfov (apoi 14.3% Dolj, 15.1% Suceava, 15.2% Dorohoi), până la 23.7% în Constanța, (22.6% Covurluiu, 12.5% R.-Sărat și 22% Vâlcea).

Iar în populaţia rurală singură, descreşterea mijlocie (pe ţara întreagă) e de 19.5 % variind dela 16.2 % şi Suceava (16.5 % Dorohoiu, 16.6 % Vlaşca, 16.8 % Gorj) până la 30.2 % Covurluiu, 28.8 % Constanţa, 25.5 % Brăila, 23.6 % R.-Sărat).

Tabloul grafic No. 4 reprezintă acelaş progres prin creşterile corespondente pe judeţe ale procentelor ştiutorilor de carte şi care merg dela 22 % în 1899 până la 39.5 % în 1909 pentru populaţia totală a întregii ţeri.

Aceste progrese, fără îndoeală simţitoare pentru intervalul de 10 ani, apar pentru spiritile imparţiale şi fără consideraţii preconcepute, ca rezultate fireşti ale înmulţirii şcolilor şi învăţătorilor, ale creşterilor bugetare corespondente şi ale unei mai bune şi mai supraveghiate organizaţiuni şcolare.

Datele asupra acestor elemente sunt extrase din documente multiple şi controlabile reciproc, cum sunt bugetele, statele de lefuri plătite, fondurile şi conpturile de cheltueli ale construcţiilor, după cari vin anuarele personalului, statisticele anuale şi statele personale ale corpului didactic.

Un observator obişnuit cu cercetările statistice ar fi găsit garanţii că progresele constatate prin recensământ sunt reale, chiar numai după un examen atent al cifrelor acestui recensământ. La un atare examen, imperfecţiunile şi datele de rea credinţă apar fie prin o regularitate excesivă, fie din anumite neregularităţi caracteristice rezultând din mersul şi confruntarea diferitelor şiruri de cifre ale diferitelor subdiviziuni din lucrare. Defectele sistematice ale acesteia ar fi putut fi constatate şi prin anumite dezacorduri evidente cu şiruri analoage de cifre din alte lucrări statistice, cu cari ar fi fost confruntate.

Nici o critică obiectivă, cu caracter technic, care să discute recensământul, n'a apărut la lumină.

In schimb insinuațiuni tendențioase au căutat să-i micşoreze valoarea prin afirmări vagi şi nejustificate, apărute în notițele unor reviste sau prin convorbiri în cercuri şcolare la adăpost de vreo discuție competentă.

Neputând atacă documentele cari dovediau îmbunătățirile reale ale instrumentației noastre şcolare, aceste insinuațiuni, în vederi preconcepute, găsiau mai comod a surpinde oameni neprevenițí în materie de metodă şi probabilitate statistică, contestând fără vreo rațiune logică, cifrele recensământului. Acestea, neapărat n'ar fi putut fi dovedite ca reale, pe vreo cale directă de control, decât poate cel mult în ipoteza, prealabil imposibilă, a reluării lui în condiții identice.

Considerațiunile insinuante aveau ca bază cel mult niscaiva observații sau chiar numai vagi bănuieli a unor imperfecții sporadice în operațiile locale, în cazuri izolate de neglijență sau chiar de rea credință.

Specialiştii îşi dau seama că acest fel de imperfecțiuni sunt inevitabile. Statisticianii, din ori ce țară nu le consideră ca neexistente în lucrările lor de acest fel. Garanțiile cari se ieau pretutindeni nu pot fi decât în competența, sinceritatea şi imparțialitatea corpului numeros de agenți, considerat în massa lui cea mare, exercitarea în lucrări şi în dezinteresarea scopului în care se face statistica, şi apoi posibilitatea unui control rațional şi ulterior al rezultatelor.

Neglijențele, reaua credință, fantazia chiar, în culegerea datelor nu pot fi — dacă garanțiile de mai sus sunt luate — decât o minimă parte; rezultatele lor dacă nu se compensează în total, în orice caz devin neglijabile, se

pierd în massa enormă a datelor culese conştiincios şi cu exactitate.

Toate statisticele din lume sunt sub aceste rezerve, mai ales în materie de recenseminte prin numerotarea directă a masselor. Bănuelile tendenţioase ce s'au exprimat ici şi colo, nu pot aveà prin urmare raţiune de a prejudecà asupra rezultatelor recensământului ştiutorilor de carte.

Aceste rezultate erau departe de a surprinde prin vreo exagerare a situaţiunii actuale a instrucţiunii în popor.

In Bulgaria, de exemplu, recensământul încă din 1905 dă 49.87 % ca procent al analfabeţilor raportat la populaţia totală, iar descreşterea numai în cinci ani a acestui procent erà de 14.74 % faţă cu recensământul din 1900 când erau 64.61 % analfabeţi în populaţia totală a regatului vecin.

Sunt numeroase raţiuni a crede că cifrele recensământului nostru se apropie foarte mult de realitate, iar progresele cari rezultă din ele, nu pot fi considerate în nici un caz exagerate.

Şi pentru a înlăturà discuţiuni vagi, vom completà această analiză cu câteva consideraţiuni de critică obiectivă.

Câteva elemente sunt indicate chiar în notele şi graficele cari însoţesc publicaţiunea.

Tabloul grafic No. 4 care reprezintă pe judeţe procentele ştiutorilor de carte în 1899 şi în 1909, arată un izbitor paralelism între cele două linii; numerele cele mai mari ca şi cele mai mici sunt constatate la aceleaşi judeţe, iar cele intermediare păstrează aproape aceleaşi raporturi. Intervalul de 10 ani n'a schimbat — cum erà de aşteptat — cu tot progresul realizat, condiţiile specifice, administrative şi locale ale diferitelor judeţe.

Corespondența constatată în amândouă recensemintele, independente unul de altul, la interval de 10 ani, nu poate fi accidentală. Ea dă o confirmare reciprocă a celor două lucrări și nu poate fi interpretată decât că amândouă represintau de aproape realitatea. In operații de dimensiunile acestora, imperfecțiunile subiective și sporadice ale înregistrărilor, se pierd în aprecierile totale. Ele incorporează cea mai mare parte din obiectivitate, grație massei celei mari ale operațiunilor executate normal.

Pentru a preciză mai bine metoda concordanțelor între serii similare de cifre luate din documente statistice de origini independente, voi da elemente noi de comparațiune, cu desvoltări suficiente ca să arăt cum o statistică poate confirmà pe alta și cum se pot găsì limite de probabilitate.

«Mișcarea populațiunii României» publică între altele în fiecare an populația totală probabilă a județelor. In ipoteza că raporturile dintre grupele mari de vârste variază prea puțin și cum în publicațiune nu găsim cifrele precise ale populației mai mari de 7 ani, vom deduce această populațiune, admițând procentul general de 78.1 % care e constatat în Recensământul general al Populațiunii din 1889, publicat de tot Ministerul Agriculturei și Domeniilor.

Și fiindcă datele publicate se referă la 1 Ianuarie, pe când recensământul știutorilor de carte s'a executat cam cu o jumătate de an mai târziu, vom majorà procentul de mai sus cu 0.9%, admițând deci că populația dela 7 ani în sus ar reprezentà 79% din populația totală din citata broșură statistică.

Tabloul următor va arătà rezultatul confruntării ci-

frelor astfel obţinute pentru fiecare judeţ cu acelea obţinute în recensământul nostru pentru populaţia respectivă, dela 7 ani în sus. (Vezi tabloul alăturat).

Percurgând acest tablou, vedem cum am puteà determinà aproximativ cu ce probabilitate numărătoarea s'a efectuat în diferitele judeţe. Judeţele Iaşi şi Covurluiu ne dau rezultatele cele mai depărtate, iar celelalte toate arată că numărătoarea s'a depărtat cu mai puţin de 10%, iar în 13 din ele cu mai puţin de 5% de cifra probabilă dată la mişcarea populaţiunii.

Un tablou grafic al celor două coloane ale populaţiunii mai mari de şapte ani, ni le-ar reprezentà prin linii foarte apropiate şi de aceeaş formă.

Concordanţa aceasta nu poate fi un accident fără legătură apropiată cu realitatea obiectivă.

In lucrarea noastră, preciziunea însăş a numerelor absolute nu interesează în primul rând, ci mai ales exactitatea numerelor relative, deoarece această lucrare nu erà decât o explorare pe scara cea mai întinsă a procentelor diferitelor grade de cultură în populaţiune. De aceea e interesant să arătăm cât de puţin pot fi modificate aceste procente prin diferinţele mici de numere, indicat în tabloul precedent.

Să examinăm spre pildă, cazul special când numărătoarea s'ar fi făcut numai la 90%din populaţiunea reală. Pentru simplificare vom raţionà asupra 1000 locuitori. Fiind vorba de procente, cari sunt numere relative, raţionamentul se poate generalizà la orice număr de locuitori. Forma raţionamentului se poate întinde şi la procente diferite de 90%.

Când din 1000 de locuitori s'au recensat numai 900 şi între aceştia s'au găsit, de exemplu, 423 analfabeţi

20

No. curent	JUDEŢELE	Populaţia totală probabilă la 1 Ianuarie	Populaţia probabilă mai mare de 7 ani dedusă (79%) din precedentă	Populaţia recensată în August 1909	Procentul populaţiei recensate faţă de populaţia probabilă dedusă
1	Argeş . . .	232.110	183.688	175.773	96.2
2	Bacău . . .	219.081	173.074	168.776	97.1
3	Botoşani . .	193.823	154.121	133.518	89.7
4	Brăila . . .	169.617	134.003	127.094	94.8
5	Buzău . . .	256.469	203.612	189.307	92.6
6	Constanţa .	169.360	133.795	135.566	102.0
7	Covurluiu .	160.999	127.190	110.127	86.4
8	Dâmboviţa .	244.661	193.282	183.799	94.0
9	Dolj	411.992	325.474	307.260	94.5
10	Dorohoiu . .	182.291	144.010	134.857	94.4
11	Fălciu . .	105.726	83.524	78.423	93.1
12	Gorj	192.429	152.020	144.416	96.0
13	Ialomiţa. . .	223 502	176.567	171.574	97.2
14	Iaşi	209.772	165.720	144.741	87.3
15	Ilfov	599.302	473.449	430.669	91.9
16	Mehedinţi .	281.395	222.302	212.489	96.0
17	Muscel . . .	131.262	103.697	101.041	97.1
18	Neamţ . . .	167.927	132.663	130.036	97.0
19	Olt	161.448	127.545	125.433	98 4
20	Prahova .	355.210	280.616	258.236	92.2
21	Putna . . .	169.088	133.662	128.798	96.3
22	R.-Sărat. . .	158.669	125.359	116.852	94.4
23	Roman. . .	124.060	98.007	88.787	90.8
24	Romanaţi. .	232.899	183.991	170.806	92.9
25	Suceava . .	148.042	116.954	110.967	94.9
26	Tecuci . . .	137.241	108.469	100.860	93.5
27	Teleorman .	274.782	217.078	216.800	99.9
28	Tulcea . . .	155.089	122.562	118.077	96.0
29	Tutova. . .	127.107	100.415	94.907	94.9
30	Vasluiu . .	125.015	100.762	92.359	92.3
31	Vâlcea . . .	215.809	170.490	167.868	98.9
32	Vlaşca . .	235.545	186.081	174.884	93.6

adică 47%, noi admiţând acest procent pentru toţi, îl inferăm şi asupra sutei care nu s'a numărat. In general această inferenţă nu poate să se depărteze mult de realitate şi ea e justificată. Să presupunem însă că în această sută procentul real diferă de al celorlalte nouă sute din aceeaş mie cu 5 unităţi, e uşor să vedem că această diferenţă evident exagerată, va influenţă foarte puţin asupra procentului de 47% găsit.

In adevăr, la cei 423 alfabeţi sau 47% constataţi în 900 locuitori număraţi, va trebuì să adăugăm şi cei 47 + 5 = 52, cari există în suta nenumărată, aşà că vor fi total 475 analfabeţi la mia întreagă sau 47.5%. Astfel în ipoteza noastră procentul real nu diferă decât cu 0.5% de cel înregistrat.

Raţionamentul poate fi făcut şi pentru diferenţa în minus; el e general pentru procentele de orice categorie. In tot cazul el ne arată, faţă cu tabloul de mai sus, că în nici un judeţ, procentele nu pot prezentà erori cari să întreacă sensibil 0.5%.

Putem aplicà un raţionament analog la diferitele categorii de locuitori recensaţi.

S'a recensat din populaţia mai mare de 7 ani un număr de 5.047.342 locuitori faţă de un număr probabil de 5.336.118, adică 94.1%.

In populaţia rurală s'a recensat 4.231.443 faţă de cifra probabilă de 4.348.823 adică 9,75%.

In populaţia urbană s'au recensat 815.899 faţă de cifra probabilă de 984.588 adică 82.9%. Aci eroarea ar atinge poate trei sferturi de unitate la sută.

Şi aşà mai departe s'ar găsì dimensiunile erorilor la celelalte categorii, Români, străini, bărbaţi, femei.

Erà nevoe de acest joc arid de calcule, desigur ba-

zate numai pe probabilităţi raţionale, deoarece ele ne pot demonstrà în ce limite restrânse procentele găsite în diferite categorii sau judeţe se pot depărtà de realitate.

Şi pentru a răspunde mai ales la insinuările cu tendinţele cele mai caracterisate, voiu adăugà după ultimele concluziuni ale raţionamentului de mai sus, că dacă în oraşe (şi mai ales pentru străini) procentele ar fi evaluate cu oarecare eroare ceva mai sensibilă, apoi la ţară această eroare nu ajunge la 0.2%.

Constatările rurale au fost cele mai precise.

Creşterea ştiutorilor de carte la ţară şi anume dela 15.2% cât erau în 1899 până la 34.7% cât se constată în 1909, adică în zece ani cu mult mai mult de îndoit decât se realizase dela începutul şcoalelor noastre până la această dată, măsoară desvoltarea repede progresivă a culturii populare.

Şi acest rezultat considerabil şi încurajator în ridicarea mentalităţii ţăranilor, desigur nu poate fi atribuit decât activităţii pe cari învăţătorii rurali au desvoltat-o numai în incinta Şcoalei. Când activitatea aceasta pur şcolară a fost aşà de rodnică, celelalte activităţi extraşcolare ale învăţătorilor nu mai pot fi încriminate de nimeni, şi trebue să-şi urmeze cursul tot înainte.

G. ARGHIRESCU
Profesor secundar în Bucureşti.

DIRECŢIA GENERALĂ A ŞCOLILOR NORMALE. PROGRAME. EXAMENE DE CAPACITATE. CONCLUZII

„Labor improbus omnia vincit“

Când d-l Sp. C. Haret ocupà demnitatea de secretar general al ministerului instrucţiei şi cultelor, în Fevruarie 1885, starea învăţământului normal lăsà mult, foarte mult de dorit, din toate punctele de vedere.

Fără localuri; — nu ruinele dela Treisfetitele, sau casele închiriate în alte părţi, mici, nehigienice, pot purtà acest nume; — fără programe conştient alcătuite, în vederea unei ţinte bine definite; fără organizare generală, ca şi fără elevi recrutaţi în condiţiuni potrivite unor şcoli speciale; cu un număr prea redus de ani de studiu şi cu un corp didactic care, atât ca recrutare, cât şi ca retribuire, erà cu mult inferior celui al liceelor şi gimnaziilor; într'un cuvânt, lipsite de principalele elemente cari dau fiinţa reală, viabilă unei şcoli. Cam astfel se înfăţişau preparandiile înainte de 1885.

Şcoala normală dela Iaşi fusese, e drept, organizată pe temeiuri pedagogice încă dela 1864, de către d-l T L. Maiorescu, ca director şi profesor de pedagogie. De. fapt însă, după atât de rodnică trecere a d-lui Maiorescu la şcoala vasiliană, abstracţie făcând de încercările sin-

guratice ale unor elemente dăscăleşti alese de a-l însufleţì, învăţământul normal lâncezià.

Şi erà natural. Intreaga preocupare a cercurilor şcolare conducătoare erà îndreptată în alte direcţiuni şi mai ales asupra gimnaziilor şi liceelor, considerate ca temelia învăţământului. Şcolile normale, fie ca organizare şi personal didactic; fie ca însemnătate în cadrul general al învăţământului; fie ca retribuire sau chiar condiţii de recrutare a dascălilor lor, rămăseseră cu totul pe al doilea plan.

Dacă în această epocă, nu tocmai favorabilă şcolilor normale, nu s'ar fi găsit oameni de elită, devotaţi până la sacrificiu ca dascăli şi conducători la aceste şcoli, nu ştim ce rezultate ar fi putut ele să dea. E de prisos să cităm pilde. E deajuns să ne uităm la rezultate. Acestor dascăli, fără diplome multe şi dela şcoli înalte; fără numeroase examene de capacitate şi diferite specialităţi, însă cu o nemărginită dragoste de misiunea lor, cu un devotament care nu precupeţià orele şi minutele de lucru, lor se datoreşte prestigiul şi buna reputaţie a celor dintâiu şcoli normale al enoastre. Cu lefi mari sau mici,—mai mult mici decât mari;—ameninţaţi la fiecare moment de noi reduceri, — aceşti înaintaşi ne pot slujì de pilde înălţătoare, nouă celor cari primim plata muncii noastre, fie că ne-am obosit numai făcând greul drum de acasă până la şcoală.

Nu prea aveau aceşti minunaţi apostoli ideie de Montaigne sau Franke, nici măcar de Pestalozzi sau Rousseau şi nici chiar, — horribile dictu! — de Herbart sau Diesterweg. In realitate însă, fiecare din ei erà un Pestalozzi ori Rousseau în mic, căci aveà focul sfânt al misiunii. Fiecare lucrà mai mult cu inima, cu iubirea

de şcoală, de şcolari, de misiune, prea puţin interesându-l ce a zis cutare mare pedagog de peste mări şi ţeri asupra cutărei sau cutărei cestiuni de şcoală şi dăscălie. Şi totuş, şcoala şi dascălii nu s'au prea resimţit. Dovada o avem în faptul că o bună parte din distinşii noştrii actuali dascăli rurali în aceà epocă s'au format.

Cu trecerea vremii însă problema şcolară, în chip firesc şi odată cu propăşirea obştească a ţerii, devenià tot mai complexă, iar şcoala normală a epocei dela 1864—1886, nu mai corespundeà nevoilor nouă şi aspiraţiilor tot mai mari ale neamului către lumină cât mai puternică şi cât mai răspândită. Când alte preocupări, cari priviau însăş existenţa ţerii sau chiar a neamului, au trecut în al doilea rând, a fost cu neputinţă ca şcolile normale să nu atragă băgarea de seamă a cercurilor conducătoare şcolăreşti şi problema organizării lor să nu fie pusă în toată întregimea.

In adevăr. Sub ministerul d-lui D. Sturdza,—1885—1888,—când, cu preţioasa colaborare a d-lui Haret, ca secretar general, s'a studiat, pentru întâia oară la noi, ploblema şcolară în toată complexitatea ei; când autoritatea superioară a căutat ca, pe temeiul unor întinse cercetări, să-şi dea seama de starea învăţământului, negreşit că o verigă importantă din lanţul acestor preocupări, a fost şi şcoala normală.

D-nii Sturdza şi Haret au ajuns la ideia că şcolile normale nu trebue să fie aşezate prin oraşe, ci să se facă *la câmp*, clădindu-se localuri gospodăreşti, mari, încăpătoare şi înzestrându-se cu pământuri bune de cultură, pe cari normaliştii să facă lucrări practice de agricultură şi grădinărie.

Ca urmare acestei idei, la 1886 s'a cumpărat grădina

Pester dela Copou pentru şcoala normală dela Iaşi. Tot atunci s'a ales, pentru şcoala normală «Carol I» din Bucureşti, un loc mare pe coasta dealului pe care e aşezată biserica Flămânda de lângă Câmpulung. Tot în acel an s'au deschis creditele trebuitoare pentru clădirea localurilor acestor două şcoli.

Ideia aşezării şcolilor normale afară de oraşe, — la câmp,—isvorăşte din convingerea adâncă a promotorilor ei că, pentru a aveà buni învăţători, nu-i îndestulător să dăm normaliştilor anumite cunoştinţe teoretice şi practice, pentru cultura lor generală şi specială, ci e nevoie de ceva mai important şi anume:

a) Ca normalistul să nu fie înstrăinat de mediul în care a trăit ca copil şi în care va fi chemat mai pe urmă să lucreze ca educator ;

b) Ca elevul şcolii normale să fie deprins, din şcoală, cu principalele lucrări practice de gospodărie; cu agricultura, grădinăria, pomicultura, etc., spre a puteà fi un adevărat îndrumător al sătenilor noştri; un educator, nu numai un belfer oarecare; nu numai un factor dintre cei mai însemnaţi care să lucreze pentru creşterea, instruirea şi educarea generaţiilor de copii ce-i vor fi încredinţate, deschizându-le mintea, dar în acelaş timp să fie un organ puternic de muncă şi pentru ridicarea economică a păturii ţărăneşti; un om convins că şi el învăţătorul, trebue să lucreze cu inimă şi devotament pentru desrobirea ţăranului de ignoranţă, rutină, prejudecăţi, indolenţă, fatalism oriental, etc.

Tot din această epocă datează şi preocuparea de a pregătì, pentru şcolile noastre normale, un personal des-

toinic, cu serioase cunoștințe pedagogice, spre a-l întrebuință, fie la catedrele de pedagogie, fie ca conducători al școlilor. Vom da numai o pildă. D-l C. Meissner, profesorul de pedagogie dela Iași, fost multă vreme director al școlii ‹V. Lupu», iar mai apoi prețios colaborator al d-lui Haret în organizarea învățământului primar și normal, ca inspector general, atunci a avut prilejul să facă studii în străinătate asupra organizării școlare. Mai apoi întors în țară, a pus în aplicare ideile câștigate, înființând școala primară de aplicație, cum și frământând, într'o serie de discuțiuni însemnate, cestiunea organizării învățământului normal. Aceste discuțiuni între dascălii dela «V. Lupu», au fost temelia reformei învățământului normal dela 1893.

Imprejurările n'au îngăduit d-lui Haret să traducă grabnic în fapte, ideile a căror realizare începuse a o urmărì dela 1886.

Importanta reformă dela 1893 n'a putut pune problema organizării școlilor normale în toată lărgimea ei, din pricina complexității acelei probleme. Acea reformă a fixat cadrele acestui învățământ ; i-a dat programe bine definite și o organizare unitară, a precizat condițiile de recrutare și funcționare a corpului didactic normal, asimilându-l cu cel al liceelor și gimnaziilor, a dat putință elevilor de a devenì buni învățători, prin înființarea școlilor de aplicație, cari nu funcționau la toate școiile; a păstrat școalele normale de institutori, cu organizarea dată celei înființate, în București, la 1886. N'a făcut însă nici un pas hotărîtor în îndreptarea învățământului normal către *partea practica*, către realizarea țintei întrezărite la 1886.

* * *

Erà deci firesc ca, îndată ce a ocupat pentru întâia oară scaunul ministerial, în 1897, d-l Haret să fie preocupat de ideia organizării şcolilor normale, dând acestei organizări o direcţie practică, potrivită nevoilor noastre de Stat şi naţionale.

Planul d-sale e foarte simplu în concepţia lui, dar din cele mai bogate în rezultate. Iată în ce constă : «Simplificarea programelor de învăţământ în partea lor teoretică ; introducerea, pe o scară cât mai largă, a îndeletnicirilor de natură practică : lucrări agricole, horticole, de pomicultură, lucru manual, etc.

Ţinta fundamentală pe care a urmărit-o d-l Haret, prin realizarea acestui plan de organizare, a fost aceea de a face din învăţător cel dintâiu gospodar din comuna lui ; de a-i da atâtea cunoştinţe, teoretice şi practice, câte îi sunt trebuitoare pentru a slujì de călăuză şcolarilor săi şi chiar sătenilor, către propăşirea dorită în toate ramurile de activitate.

D-sa însă mai aveà în vedere şi altceva : de a nu înstrăinà pe tânărul normalist de mediul din care el este luat şi a nu face din el un mic ciocoiu al satului fără legături cu locuitorii : el, mândru şi arogant, faţă cu cei din cari se trage ; aceia, invidioşi şi plini de neîncredere, faţă cu acest coconaş parvenit.

Această concepţie e exprimată, în chip lapidar, de d-l Haret, printr'o celebră rezoluţie din 1897; «învăţătorul e un străin între consătenii lui şi un declasat» ..... Ea arătă pe omul care cunoşteà adânc raporturile dintre săteni şi învăţători şi care-şi dădea seama de prăpastia ce există între aceste două elemente. In acea epocă un director de şcolă normală, oricare nu îndrăznià să pună pe şcolari la muncă în grădină decât cu multă timiditate,

findcă această muncă se consideră ca nepotrivită cu calitatea de normalist. Mânuțele normalistului, pe atunci, își perdeau cu desăvârșire bătăturile căpătate la lucrul câmpului, cu tata și cu mama, pe vremea când nu eră decât copilaș în școala primară. In aceà epocă normalistul ce mergeà vacanța la părinți, se uità cu curiozitate la fețele palide și arse de soare ale fraților și surorilor lui; i se păreà foarte aspră mâna muncită a tatălui său. Delicatul nostru, ziua întreagă, vacanța, stăteà la umbra răcoroasă a vreunui pom din grădină, sau se plimbà; ba încă, buna lui mamă, trebuia să-i gătească mâncare specială «spre a nu i se strică stomacul». Câte odată delicateța mergeà și mai departe la tânărul nostru. Deși tot timpul nu văzuse doctor; cu toate că eră sănătos, cu mult mai sănătos decât la intrarea în școală, totuș aveà, necontenit nevoie să meargă la vizita medicală, îl dureà un deget, aveà o pată pe nas, are greutate la stomac, n'a prea avut poftă de mâncare! Trebuià ca doctorul să se supere și să ceară pedepsirea unor astfel de delicați, pentru a scăpà de vizitele lor mai totdeauna fără pricină binecuvântată.

Față de această stare de lucruri și plecând dela concepția arătată mai sus, d-l Haret a studiat mai întâiu cestiunea introducerii lucrărilor practice agricole la școlile normale.

«In prima linie se impune, zice d-sa, ca *învățătorul să fie sătean el însuș* și prin urmare să păstreze *iubirea pământului* și *deprinderea de a-l lucrà,* ceeace reclamă desvoltarea lucrărilor practice de agricultură, horticultură și celelalte accesorii, în școlile noastre de învățători « . . . . . . ». Prin cestiunea dacă numărul de 5 clase pentru școlile normale de învățători este su-

ficient şi dacă, cu desvoltarea ce se cere pentru lucrările agricole, n'ar fi necesar a se mări acest număr până la 6 . . . . . Şi mai departe: «Azi normaliştii sunt lipsiţi de perioada de transiţie, în care să se exercite a fi învăţători. Cât sunt în şcoală, sunt numai şcolari deprinşi a urmà o carte, un curs sau consiliile profesorilor, dar n'au timp să fie puşi a lucrà ei înşişi dela sine, a analizà o carte de pedagogie, a face o compunere mai însemnată, etc.. (Buletinul oficial al ministerului instrucţiei No. 101 din 15 Octomvrie 1897»).

Cel dintâiu rezultat practic al acestor preocupări şi studii a fost introducerea agronomilor pe lângă şcolile normale, în toamna anului 1897. Fiecare agronom erà însărcinat a se ocupà, împreună cu normaliştii, numai cu lucrările practice de agricultură, fără a face vre-un curs. In 1901 s'au acordat şcolilor normale sumele trebuitoare, fie pentru procurare de unelte şi vite, fie pentru plantaţii, fie pentru ambele.

* * *

Legea dela 1903, promulgată la 25 Aprilie, a adus o schimbare foarte importantă în organizarea şcolilor normale. Prin aceà lege numărul anilor de studiu s'a ridicat dela 5 la 6 şi s'a provocat, prin aceasta, schimbarea programelor. Nouăle programe au fost promulgate la 2 Iunie 1903.

Aceste programe înseamnă un pas hotărîtor în realizarea idealului, scump d-lui Haret: «învăţământ practic, pentru vieaţă, potrivit nevoilor noastre social-economice, cum şi aspiraţiilor noastre naţionale».

Din această pricină, cu tot adausul de un an, nouăle programe prevăd, în partea teoretică, simplificări şi

foarte importante reduceri de materii, față cu programele vechi. In special a fost cu mult ușurată programa de matematice; s'a simplificat cea de istorie, cea de științe și în genere multe cestiuni, găsite nefolositoare, au fost suprimate la aproape toate obiectele de învățământ. Studiul limbilor a fost cu totul suprimat. Erà și firesc. Școala normală, din pricini pe cari nu-i locul a le expune și analizà, nu isbutise a face ca normaliștii să poată citì și a se folosì în mod curent de scrierile pedagogice, fie germane, fie franceze. Timpul consacrat deci acestor obiecte de învățământ se puteà întrebuințà mai bine. Suprimarea studiului limbilor nu s'a făcut însă în chip brutal, fără a se ţineà seamă de nevoia imperioasă ca învățătorii să poată cunoaște lucrările marilor pedagogi. D-l Haret a luat măsura minunată de a se alcătuì o bibliotecă pedagogică în limba română, de cele mai bune scrieri străine, tradusă din orice limbă a popoarelor culturale. Biblioteca pedagogică se tipărește de Cassa Școalelor, care a isbutit să dea la lumină câteva traduceri, cuprinzând opere de adevărată valoare. Aceste traduceri, înlocuesc deocamdată foarte avantajos, citirea în limbi străine.

Mulțumită acestor suprimări și reduceri s'a câștigat destul timp spre a se da mai mult loc unor cestiuni și materii de învățământ cari erau îngrămădite într'un spațiu prea restrâns, față de importanța lor. Intre altele, s'a alcătuit un program analitic mai rațional și ceva mai desvoltat pentru științele pedagogice. S'a dat o desvoltare mult mai mare *lucrului manual*, tinzându-se a se face, din această dexteritate, o îndeletnicire cu menire atât educativă, cât și practică, spre a slujì în vieață. S'a introdus definitiv în program *practica*

agricolă. S'a adaos un curs anume de *datoriile învățătorului,* făcut în chip cu totul practic, prin împreună— lucrarea profesorului și a școlarilor, pe temeiul propriilor observațiuni ale elevilor, cum și un curs de *comptabilitate practică.*

In chipul acesta învățământul va puteà fi în sat, cum zice d-l Haret, elementul de progres și înălțare ce dorim să fie, punându-l în pozițiune de a fundà 'și conduce băncile populare, de a face să progreseze cercurile culturale și de a fi într'un cuvânt sfătuitorul ascultat și respectat al' sătenilor în toate ocaziunile (vezi raportul adresat M. S. Regelui de Sp. C. Haret, București, 1903)».

In sfârșit, în al treilea ministeriat al său, d-l Haret a complectat organizarea școlilor normale de băieți, prin legea introducerii instrucțiunii militare obligatorii în aceste școli .și a făcut o nouă remaniere a programelor de studiu, după aceleași principii ca și cea din 1903.

Organizarea militară este în parte revenirea la cea din 1896 în aceeaș cestiune, însă pe temelii mult mai serioase, mulțumită experienții ce se făcuse cu aplicarea primei legi.

D-l Haret a făcut tot ce i-a stat prin putință pentru a înfăptuì acest ideal: normalistul cu diplomă de capacitate pentru învățător să poată fi trimis deadreptul ca dascăl de sat, fără a mai fi nevoie să facă la corp vreun stagiu militar. Negreșit că aceasta nu se puteà face substrăgându-se absolvenții școlilor normale dela îndeplinirea unei obligațiuni sfinte, aceea a serviciului datorit Patriei. Cum însă serviciul la cazarmă prezintă multe și serioase inconveniente și cum unul dintre cele mai grave este acela că serviciul permanent lipsește

şcoala rurală câte un an de zile de atâtea elemente de lumină şi propăşire, s'a ajuns la deslegarea, ca slujba militărească să .se facă, de normalişti, în vremea anilor de studiu, in timpul scolarităţii.

Astăzi instrucţia militară, teoretică şi practică, ocupă un loc însemnat în organizarea şcolilor noastre normale având acest îndoit avantaj: *a)* Scutirea absolvenţilor de serviciul militar permanent şi *b)* introducerea unui spirit de disciplină dintre cele mai mântuitoare pentru şcolile amintite. In epoca noastră, în care tinerimea şcolară de toate categoriile, nu-i vreme şi loc să le expunem, dar mai cu seamă datorită *admirabilului* mediu social, lasă prea mult de dorit, ca spirit de disciplină, erà firesc să se întărească acest spirit în şcolile cari sunt şi trebue să fie model, din acest punct de vedere, tuturor celorlalte.

* * *

Acelaş suflet a călăuzit pe d-l Haret şi în modificările introduse în organizarea examenului de capacitate la şcolile normale.

Se ştie că absolvenţii acestor şcoli sunt supuşi unui examen de maturitate, care le dă dreptul la o diplomă pentru învăţător. Se mai cunoaşte şi faptul că examenul de capacitate e alcătuit din probe *scrise, orale şi practice*. Probele scrise sunt comune pentru absolvenţii tuturor şcolilor normale, spre a aveà criterii comune de apreţiere. Aceasta în vederea clasificării absolvenţilor, de care se ţine seamă la împărţirea locurilor în învăţământ.

Organizarea examenului de capacitate însă, păcătuià prin faptul că se cereau prea multe cunoştinţe teoretice uitând a se cercetà dacă absolvenţii noştri erau inde-

ajuns pătrunşi de însemnătatea misiunii ce o îmbrăţişează şi mai cu seamă dacă pregătirea loř practică e îndestulătoare.

D-l Haret, păstrând probele scrise şi cea de practică pedagogică, cum erà natural, a scos cu desăvârşire dela acest examen probele curat teoretice, cu prilejul cărora nu se făceà altceva decât se constatà cantitatea brută de cunoştinţe pe cari le posedà candidatul, ca şi puterea lui de memorizare. Atât.

In schimb s'au introdus două probe noi hotărîtoare:

a) *O convorbire* asupra unei opere clasice de *pedagogie, istorie* sau *literatură,* spre a se constatà şi apreţià gradul de maturitate sufletească a aspirantului şi,

b) *O dizertaţie* asupra unui subiect dintre acele cari se tratează la cercurile culturale, spre a se vedeà întrucât viitorul dascăl e pregătit a-şi întinde activitatea şi în afară de pereţii şcolii.

In ultima sesiune s'a completat examenul de capacitate introducându-se fireşte proba de militărie, deoarece şcolile sunt acum organizate milităreşte.

Din foarte scurta şi atât de palida expunere de mai sus rezultă următoarele încheeri:

D-l Haret, în îndelungata sa activitate de profesor, secretar general şi mai ales de ministru, a dat învăţământului normal direcţiunea practică cea mai potrivită vremii noastre, nevoilor noastre naţionale, economice şi sociale.

D-sa a isbutit să facă din învăţători şi normalişti tot atâţia luptători pentru a se ajunge odată la realizarea acestei veştite ţinte: «luarea Plevnei interne».

Propăşirea învăţământului rural, creşterea atât de importantă a procentului ştiutorilor de carte; deşteptarea conştiinţei naţionale, atâta vreme adormită; splendida desvoltare a băncilor populare şi desvoltarea spiritului de economie în pătura sătească, la un neam ce păreà menit a trăì numai să cheltuească; sporirea simţitoare şi a şcolarilor noştri, ca şi a numărului de învăţători şi în genere sufletul nou care se simte în întreaga vieaţă românească, sunt tot atâtea rezultate ale imboldurilor, ale directivelor date de d-l Haret.

Negreşit că ceeace s'a făcut nu e opera unui singur om, nici rezultatul eforturilor unei singure clase de muncitori. Imboldul însă, directiva de aici a pornit întâiu.

Orice energie, orice voinţă, orice inteligenţă au fost întrebuinţate de d-l Haret. Aici e secretul său cel mare: Accesibil tuturor ideilor bune, de ori unde ar venì şi a încurajà pe cel mai umil, când îl vedeà [dornic de muncă.

Pentru d-sa «un cuvânt, o idee personală, o gândire proprie, chiar slabe, chiar necomplecte, preţuesc însutit mai mult decât adaptările rău prinse şi mai prost executate...» «Cine nu găseşte de spus ceva din capul lui, pentru mine n'are nici o valoare», ziceà d-sa odată, cu prilejul discuţiei asupra unor critici neîntemeiate ce se făceau şcolilor normale, comparându-le cu altele de peste hotare.

...«Negreşit, nu s'a spus ultimul cuvânt în chestie de organizare a învăţământului normal. Mai avem multe de făcut, de adaptat, de schimbat. Totuş, şcolile normale sunt din mândriile, din podoabele cele mai strălucitoare cu care mă fălesc».

***

Are dreptate. Cu toate scăderile ce vor fi având, ca oricare operă omenească, și cu toate că aceste scăderi vor fi apărând mai mari dacă le examinăm la microscopul sutelor de autori francezi ori nemți cari au scris câte ceva în chestii de pedagogie și învățământ, totuș se poate afirmà cu tárie că școlile noastre normale au căpătat, mulțumită d-lui Haret, organizarea cea mai corespunzătoare nevoilor noastre actuale.

Ca popor tânăr; ca țară la începutul desvoltării sale; isbiți de greutăți fără seamăn în decursul existenței noastre sbuciumate, avem nevoe de încordare uriașă, de punerea în mișcare a tuturor forțelor vii ale neamului, spre a-l ridicà alături cu popoarele culte ale apusului.

Aceasta nu se poate face decât prin intensă desvoltare intelectuală și morală, prin neasemănată propășire materială.

Se poate oare concepe ca, în această întrecere a tuturor bunilor Români, pentru a așezà fiecare o petricică cât de mică la edificiul ridicării noastre morale, intelectuale și materiale, tocmai «luminătorii satelor», — cum îi numim la prilejuri mari, — să fie lăsați la o parte? Ca tocmai lor să li se zică: «Indărăt! Rămâneți numai între pereții școlii?» Aceasta n'ar fi atât o nedreptate ce s'ar face învățătorilor, cât una, mult mai gravă, neamului întreg.

Activitatea extrașcolară este isvorîtă din preocupările de cari am vorbit mai sus și e atât de firească, atât de corespunzătoare nevoilor noastre de stat și naționale, încât nimeni, în afară de cei absolut miopi intelectualicește, de cei în a căror suflet nevoile și durerile neamului, n'am nici un ecou, sau sunt de o rea credință

evidentă, nimeni zic, nu îndrăsnește a o atacà în necesitatea ei, ci doar numai în părțile ei slabe: abuzuri, greșeli, etc. Pe aceste temeiuri se pot atacà și distruge cele mai bine stabilite reputațiuni, ca și cele mai solide instituțiuni.

Și din acest punct de vedere d-l Haret și-a ridicat «monumentum aere perennius». Monumentul său, e opera sa, care va fi neperitoare.

Când clocotirea patimilor omenești se va fi potolit, iar istoria nepărtinitoare chemată să-și spună cuvântul hotărîtor; când nu se va judecà și aprețià un om și munca lui uriașă cu ajutorul criteriilor contingente și trecătoare, ci la lumina *adevărului* și a *dreptății*, Sp. C. Haret va fi socotit ca unà din gloriile cele mai curate ale pleiadei de luptători pentru ridicarea neamului, *prin școală*.

Vulturii pe cari Zeus, în furia sa neputincioasă, îi pusese ca să roadă și distrugă măruntaele gigantului Prometeu înlănțuit, n'au isbutit la nimic, căci ceeace distrugeà ziua, peste noapte creșteà la loc, mai viguros. Nimic și nimeni în lume nu va puteà distruge opera d-sale fiindcă ea e clădită pe temelia granitică a nevoilor unui neam. D-l Sp. C. Haret poate spune cu mândrie: «Non omnis moriar».

I. MITRU
Profesor la școala normală din Iași.

PRACTICA AGRICOLĂ IN ŞCOALELE NORMALE

I.

Introducerea practicei agricole în şcoalele normale de învăţători are de scop pe de o parte păstrarea mediului rustic şi agricol în care au fost crescuţi şi vor aveà de trăit ca învăţători elevii acestor şcoale, iar pe de altă parte, formarea de buni gospodari, cari să servească de exemplu consătenilor lor. Nu are însă de scop formarea de specialişti în ale agriculturii, — cum au crezut unii, — acesta fiind scopul şcoalelor de agricultură.

In cea mai mare parte fii de săteni, elevii şcoalelor normale, deşì deprinşi cu munca câmpului, odată intraţi în şcoală, sub influenţa unui traiu mai bun ca cel de acasă şi într'un mediu pur orăşenesc, îşi schimbă încetul cu încetul deprinderile căpătate la înapoierea în satul lor, având aspiraţiuni pe cari de cele mai multe ori nu şi le pot satisface, devin blazaţi, nemulţumiţi de soarta lor şi se înstrăinează sufleteşte din ce în ce mai mult de consăteni, pe cari acum nu-i mai înţeleg.

Rezultă astfel o neîncredere reciprocă între învăţător şi sătean, fiind în de obşte cunoscută neîncrederea acestuia faţă de tot ce nu-i plugar. De sigur că viitorul învăţător trebue deprins cu un traiu mai bun decât

acel al săteanului, traiu care în general e mizerabil, însă trebue să-i amintim mereu că mediul în care va trăì după ieşirea din şcoală va fi cel sătesc, că el însuş trebue să fie sătean prin vorbe şi fapte şi că numai astfel va puteà să-şi îndeplinească misiunea lui.

In asemenea condiţiuni, prin introducerea practicei agricole în şcoalele normale de învăţători şi sub un regim cât mai apropiat de cel sătesc, se stabileşte pe de o parte legătura sufletească între vieaţa ante şi post şcolară a elevilor normalişti, iar pe de altă parte se pregătesc aceştia pentru vieaţa practică de mai târziu, învăţându-i cum să-şi cultive mai cu folos pământul, cum să crească vite frumoase, să aibă pomi cu fructe alese în locul sălciilor şi salcâmilor ce se găsesc în cel mai bun caz în curţile lor, să-şi formeze în locul bălăriilor o grădină cu tot felul de legume, dacă terenul şi clima permit lucrul acesta, sau să cultive numai pe acelea cari rezistă mai cu succes secetei, să-şi facă o grădiniţă de flori unde să-şi petreacă orele de repaus, cu un cuvânt, să-i deprindă a-şi uşurà cât mai mult traiul printr'o muncă inteligentă şi rodnică.

Dacă dela o vreme modul de cultură s'a îmbunătăţit simţitor pe moşia marelui proprietar, pământul săteanului continuă să fie lucrat tot aşà de primitiv ca şi acum o sută de ani; vitele lui sunt slabe şi pipernicite, cu mult mai rele ca cele din trecut; starea higienică mizerabilă ; iar starea culturală destul de înapoiată. Toate acestea sunt datorite de sigur şi lipsei de mijloace, dar mai cu deosebire rutinei, ignoranţei şi lipsei unor factori, cari să îndrumeze pe săteni spre o desvotare mai sănătoasă.

S'au făcut şcoli de agricultură şi ferme model, în-

zestrate cu mii de hectare, pentru a servì altora de exemplu, însă rezultatele au fost neînsemnate, dacă nu chiar nule pentru săteni, de oarece lucrurile se fac prea în mare. Nici că se gândește și nici că poate săteanul să-și cultive ogorul și să-și crească vitele ca un mare proprietar sau ca la o fermă model, întrucât nu se află în aceleași condițiuni.

Termenul de comparație către care să se îndrepteze ochii sătenilor și dela care să iea exemplu trebue să fie învățătorul, cum de altfel e și în Transilvania. Cu toate greutățile politice și economice ce le întâmpină Românii de dincolo de Carpați, situația lor materială e cu mult superioară celei a sătenilor noștri și, cercetând o gospodărie a lor, rămâi uimit de câtă ordine, curățenie și belșug domnește în ea.

Cauzele cari au determinat acolo o stare economică înfloritoare sunt multiple, însă exemplul națiunilor conviețuitoare — în speciàl al Sașilor — și activitatea învățătorilor sunt covârșitoare. Invățătorii sunt obligați prin lege și porniți din obiceiu a cultivà cu mare îngrijire grădina școalei, spre a fi de exemplu sătenilor, și a deprinde pe elevi cu lucrările agricole, dându-le altoi și pomi, ca să-i sădească în grădinile lor.

Atunci când și la noi învățătorul va face să dispară buruienile din curte, când își va îngrijì cu pricepere vitele și-și va face o gospodărie: după cele învățate și deprinse din școală, sătenii îl vor puteà imità, de oarece condițiunile ca și mijloacele de realizare sunt comune și asemănate pentru amândoi factorii.

Către acest scop tinde legea, făcută de către d-l Spiru Haret în 1908, pentru înzestrarea școalelor rurale cu terenuri de cultură, lege care din nefericire nu s'a

aplicat decât în parte, şi legea prin care se acordă învăţătorului dreptul de a luà în arendă terenuri rurale.

Acordându-se învăţătorilor spre cultură terenul şcoalei şi aplicând cunoştinţele teoretice şi practice ce vor fi învăţat serios în şcolile normale şi sub un control efectiv, s'ar formà pe de o parte mii de gospodării model, adevărate mici ferme, exemplu viu de ce poate face munca chibzuită, iar pe de altă parte s'ar îmbunătăţì simţitor situaţia materială a învăţătorului, singura soluţie a acestei arzătoare chestiuni. Venitul a cinci hectare de pământ cultivat raţional face mai mult decât câţiva lei adăugaţi la salariul obicinuit, uşurare ce nu poate face decât să amâne soluţia chestiunii pentru puţină vreme.

Se ridică însă chestiunea dacă se poate ca învăţătorul să se ocupe în afară de şcoală fără a o neglijà pe aceasta. Atât timp cât mizeria şi ignoranţa vor fi stăpâne pe satele noastre, e datoria tuturor elementelor luminate, precum: medicul, preotul, învăţătorul etc., ca să lucreze cu tot devotamentul spre a le stârpì.

Se cere pentru aceasta pricepere şi abnegaţie. In acest sens, şi pentru a evità greşeli, d-l Spiru Haret spuneà prin circulările date că nu trebue impusă activitatea extraşcolară, ci lăsată la voia acelor cari simt această datorie, apreţiind şi recompensând pe acei cari s'au distins. Dacă s'ar cercetà statistica celor cari şi-au mărit cercul de activitate dincolo de pereţii şcoalei, s'ar vedeà că ei sunt şi dintre cei mai buni dascăli. Unde este bunăvoinţă şi dragoste, se găseşte timp şi pentru şcoală şi pentru activitatea economică din afara ei.

Pe lângă foloasele practice ce rezultă din introducerea practicei agricole în şcoalele normale de învăţători, să nu uităm şi folosul pur formal ce rezultă din aceasta.

Privit exclusiv sub unghiul profitului material, învăţământul agricol ar puteà fi luat din sarcina şcoalei şi atribuit unor factori de producţiune pur economică.

Fiecare disciplină didactică are pe de o parte menirea instruirii individului, iar pe de altă parte formarea sufletului lui cu toate facultăţile ce-l alcătuesc. Invăţământul agricol practic este un element complementar al învăţământului pur teoretic predat la obiectul Ştiinţelor Agricole şi Naturale. Oricât de intuitiv ar fi acela, intuiţiunea se mărgineşte în multe cazuri la piesele şi tablourile biologice din muzeul şcoalei... când ele există. Practica agricolă îl pune pe elev faţă'n faţă cu natura. Fireşte, aceasta nu i se întâmplă pentru întâia oară în vieaţă, din moment ce copilăria şi-a petrecut-o la vatra satului, însă cu alţi ochi privise lucrurile pe atunci şi cu alţii acum, când studiul teoretic i-au deşteptat curiozitatea şi interesul pentru bogăţiile vegetale ale naturii; iar Practica Agricolă i-a condus şi disciplinat simţul de observaţiune, făcând ca interesul pur teoretic să fie confirmat şi adâncit cu cele descoperite din practică.

Dacă practica agricolă poate aveà ca urmare întărirea simţului adevărului, ea mai poate contribuì şi la formarea simţului frumosului. Elevul normalist nu e ţinut să cultive numai legume şi cereale, fructe şi furaje.

In jurul unora din monumentalele clădiri ale şcoalelor noastre normale s'au făcut începuturi de grădini de flori, a căror îngrijire o face agronomul secundat de elevii săi. Insă din floarea neînsemnată, pe care, când erà copil la sat, o călcà nepăsător sub picior, iar astăzi se învaţă să o înconjure de griji, ca să o facă să răsară şi mai frumoasă; din petalele-i muiate în fel de fel de culori şi din gingăşia tulpinei mlădioase, începe să înţeleagă cât

de măiastră este arta naturii a tot făcătoare; începe să-şi lămurească concepţia despre frumosul ce se ascunde în fiecare colţ şi în fiecare produs al ei; începe să o iubească cu căldură. Şi e un mare bine în aceasta, fiindcă, chemat mai târziu să trăească la ţară, normalistul îşi va închipuì vieaţa şi sub alt colorit decât acel numai al unui apostolat întunecat; va renunţà de a-şi mai face un ideal din rămânerea cu orice preţ la oraş, unde-şi închipue până la o vreme că este concentrat exclusiv tot ce este bun şi frumos. Să nu uităm între altele şi un ultim şi însemnat folos al practicei agricole în şcoalele normale. Fizicul elevilor are mult de profitat de pe urma-i. Ceasuri întregi fiind nevoit să rămână în plin aer şi să-şi încordeze muşchii la munca câmpului, nu numai că scapă de atmosfera închisă şi viţiată de multe ori a salei de clasă, dar fac şi o gimnastică minunată, pe care n'ar putea-o egalà multe ceasuri de exerciţii cu aparate ori de acrobatism.

Din cele arătate mai sus rezultă că, prin introducerea practicei agricole în şcoalele normale de învăţători, se realizează pe de o parte un folos pur educativ, iar pe pe alta unul practic.

II.

Să vedem acum când şi în ce mod s'a introdus practica agricolă în şcoalele normale.

Programa analitică a acestor şcoli, publicată în Monitorul Oficial cu No 149 din 3 Octomvrie 1893, prevede la obiectul şt. naturale şi noţiuni de agricultură în cl. III şi IV, cu simpla observaţie că acolo, unde va fi posibil, lecţiunile vor fi făcute practic în grădina şcoalei.

In anul 1897, d-l Spiru Haret, pe atunci ministrul instrucţiunii, convins de importanţa practicei agricole în şcoalele normale, însărcinează pe d-l I. Mitru, directorul şcoalei normale din Iaşi, să-i înaiteze un raport de modul cum s'ar puteà organizà lucrările de practică agricolă pe lângă această şcoală.

Concluziunile acestui raport sunt supuse desbaterilor consiliului general de instrucţiune, propunându-se şi mărirea numărului anilor de studiu dela 4 la 5, şi se aprobă.

In anul 1898, d-l Spiru Haret însărcinează pe d-l Inspector general al învăţământului primar normal să-i înainteze un raport relativ la formarea de pepiniere de pomi pe lângă şcoalele normale şi înfiinţarea de grădini la şcoalele rurale.

Pe acest raport d-sa pune o foarte importantă rezoluţiune, în care se vede lămurit scopul ce se urmăreşte, şi din care extragem:

«Este indispensabil ca tot ceeace se învaţă în şcoală să se înveţe în mod serios, cu gândul de a se utilizà acel învăţământ. Invăţământul agricol în şcoalele normale de învăţători se pare că nu a fost cuprins până acum în această regulă. Pentru îndreptarea acestui neajuns, cel puţin pe cât se poate, dispunem:

Invăţământul agriculturii în şcoalele normale de învăţători se va separà de acela al şt. fizico-naturale.

Invăţământul agriculturii şi al horticulturii în aceste şcoli se va face de acì înainte cu deosebire în mod practic.

Pentru aceasta orariul acestor şcoli se va dispune aşà, încât fiecare clasă să aibă pe săptămână câte o jumătate zi consacrată agriculturii şi horticulturii, iar nu două clase în aceeaş zi. In acele ore, în lunile în care

munca câmpului este suspendată, se vor face cursurile teoretice de agricultură sau excursiuni de erborizare, culegere de insecte ce interesează agricultura etc. In lunile de muncă, școlorii vor fi întrebuințați înșiși a lucrà în grădina școalei, pentru a arà, a semănà, a plantà arbori etc.

In dispunerea terenului de cultură al școalei, se va aveà în vedere a se rezervà o întindere de cel puțin un hectar, destinat pentru plantarea de arbori, mai ales fructiferi.

Normaliștii vor fi exercitați stăruitor la lucrările de horticultură și, la numirea lor ca învățători, vor primì fiecare câte un număr de arbori, cu obligațiunea de a-i plantà și îngrijì în grădina școalei unde ar fi numiți învățători».

Pe lângă aceste dispozițiuni, rezoluțiunea mai cuprinde și altele, relative la grădinile școalelor primare rurale, în care se vede grija de a face școala cât mai folositoare și mai atrăgătoare pentru săteni.

In anul școlar 1901—1902 se introduce, pentru prima dată în orariul școalelor normale de învățători, lucrările de practică agricolă, prevăzându-li-se câte 4 ore de clasă pe fiecare săptămână.

In anul 1903, cu ocazia măririi numărului anilor de studiu în aceste școli, se revede și programa analitică a șt. agricole și se face un regulament pentru executarea lucrărilor de practica agricolă. In programa din 2 Iunie 1903, s'a prevăzut pentru șt. agricole câte o oră pe săptămână în clasa II și III; iar în clasa IV și V, câte o oră pe săptămână numai în intervalul de timp dela 1 Noemvrie la 15 Martie. Materia prevăzută a se trată este referitoare la următoarele cestiuni: instru-

mentele agricole, noţiuni de economie rurală, noţiuni de zootehnie, pasările domestice, viticultura, sericicultura şi noţiuni de agricultură.

In anul 1909, noi modificări aduse programei tind a micşorà cât mai mult părţile teoretice (o oră pe săptămână numai în clasa IV şi V în semestrul de iarnă şi asupra aceloraşi materii), lăsând ca elevii să dobândească cunoştinţele în mod practic.

Lucrările de practica agricolă sunt puse sub supravegherea unui agronom bun. De oarece în aceste condiţiuni cu totul nemulţumitoare, nu s'au găsit agronomi cari să stea mai mult timp pe lângă şcoalele normale, d-l Spiru Haret, în anul 1910, face să se voteze o lege prin care se asimilă agronomii şcoalelor normale cu institutorii, acordându-le un salar de 225 lei lunar. Din nefericire, această lege—deşi votată de un an aproape— nu s'a aplicat până în prezent.

Din regulamentul lucrărilor de practica agricolă extragem următoarele dispoziţiuni mai importante.

Se prevăd regule pentru ţinerea comptabilităţii grădinii, hotărîndu-se ca din venituri să se dea: 25% fondului de îmbunătăţire pentru grădină, 10% agronomului pentru a-l interesà mai mult în conducerea lucrărilor, 15% să se dea gratificaţiuni pentru elevii cari se vor distinge la lucrările agricole, iar 50% să se dea, sub formă de unelte, seminţe alese etc., absolvenţilor şcoalei la instalarea lor ca învăţători.

Produsele grădinii să se întrebuinţeze la nutrimentul elevilor pe un preţ cu 10% sub preţul pieţii. Cum vedem, se crează un stimulent al activităţii, nu numai din interesul pur moral şi teoretic, ci şi din cel material şi personal al celui ce munceşte.

Lucrările la cari se întrebuinţează elevii sunt: cultura legumelor, cerealelor, viei, pomilor, florilor, creşterea vitelor şi a pasărilor domestice.

In afară de lucrările enumerate mai sus, elevii normalişti sunt pregătiţi şi pentru alte direcţii ale vieţii practice. Se cunoaşte de toţi răul ce decurge pentru populaţia sătească din cauza întrebuinţării aproape exclusive a mămăligii în locul pâinii.

Pentru a se remedià măcar în parte acest rău, s'a căutat a se deprinde viitorii învăţători cu fabricarea pâinii, pentru ca dela aceştia să iea exemplu şi sătenii.

In anul 1903, d-l Sp. Haret dispune crearea unei brutării pe lângă şcoala normală din Câmpulung, acordând fondurile necesare şi făcând-o cunoscută şi celorlalte şcoli normale.

In prezent funcţionează asemenea brutării şi pe lângă şcoalele normale de învăţători din Iaşi şi Craiova.

Pentru răspândirea sericiculturii, care altă dată formà una din bogăţiile ţerii, s'au deprins şi elevii şcoalelor normale cu creşterea viermilor de mătase, cultivând ei singuri un număr de grame de sământă, potrivit cu duzii de cari dispune fiecare şcoală. Acelor şcoli cari nu aveau duzi, li s'au dat în mod gratuit de către Cassa Şcoalelor, spre a fi plantaţi în grădină.

Tot Cassa Şcoalelor a procurat şi câte o maşină de filat, pentru a deprinde normaliştii cu filatura.

Pe baza măsurilor şi dispoziţiunilor de mai sus, să vedem cum sunt organizate două din gospodăriile şcoalelor normale şi anume cea din Bârlad şi cea din Galaţi, singurele dela care am date.

Şcoala normală din Bârlad.

Grădina propriu zisă, afară de curte, are 105.000 m^2, din cari se cultivă 84.350 m^2, restul de 20.650 m^2 fiind ocupat de curtea fermei, coaste, râpe neproductive, mlaştini, drumuri, etc.

Ca aranjament, un ochiu bun poate vedeà uşor că au contribuit mult în timpul scurt cât au stat agronomii la aceà şcoală.

I. *Cultura agricolă: a)* Un asolament de trei ani, înfiinţat în 1910, cu o suprafaţă de 15.000 m^2, compus din porumb gunoit, nutreţuri, grâu.

b) Un asolament de patru ani, înfiinţat în 1909—1910, cu suprafaţa de 66.000 m^2, compus din sfeclă de nutreţ (gunoit), orz de primăvară, mazăre, grâu.

c) Cultură liberă: 38.700 m^2, pe care se cultivă cartofi, sfeclă, fasole, mazăre, nutreţuri, animale etc.

II. *Grădina de legume:* Supr. 5.000 m^2, pe care se cultivă plante potajere cari cer mai puţină apă şi anume: ceapă, usturoiu, salată, patlagele roşii, sfeclă etc.

III. *Cultura pomilor:* Pepiniera 2.500 m^2. In 1909 s'a înfiinţat o şcoală de seminţe: gutui, varietăţi de meri şi peri, migdali, cireşi etc. In şcoala provizorie sunt 600 pomi, diverse specii şi plantaţi în 1909. In şcoala de altoit, s'au altoit 500 meri, 400 peri cu elevii cl. IV, cu bricege cumpărate de ei.

Plantaţia definitivă de pomi cumpăraţi ocupă 8.000 m^2. Pomii sunt puşi fără să se fi ţinut seamă de vreo ordine. Mai sunt plantaţi de veci: meri şi peri pe alee, parte în 1908, parte în 1910. E şi un mic spalier de peri, cu vreo 8 pomi făcut în 1906—1907.

Plantaţie de duzi de 1.800 m^2, făcută în 1909.

Vița de vie. S'a înființat în primăvara acestui an o mică plantație de viță americană pentru port-altoi pe întindere de 700 m². S'a plantat în primăvara anului 1910 viță americană Rip-gloire pe o suprafață de 1.700 m² și s'a altoit această viță în primăvara anului 1911. S'au plantat 2.000 m² cu viță altoită.

Se află asemenea și o plantație de *răchită* făcută în primăvara anului 1910, în întindere de 450 m².

Animale: Doi boi de muncă, un cal și 7 porci.

Albine: 4 ștubee și 4 stupi sistematici.

Gândaci de mătase, s'au cultivat 25 gr. sământă.

Mașini și instrumente: O mașină mică de semănat, o treerătoare de mână, o vânturătoare, o mașină de tocat sfecla, o pompă pentru apă, un pulverizator Vermorel, 2 tăvăluge, un plug și diverse unelte de mână.

Școala normală din Galați.

Suprafața totală a terenului este 141.250 m², din care suprafață cultivată 104.226 m², parc și grădină de ornament 5.780 m², clădiri 8.211 m², curți 13.273 m², drumuri și alee 9.760 m².

Culturi agricole urmează un asolament cu o rotație de 4 ani, tratate ca un câmp țărănesc model, pe o suprafață de 2½ ha. după cum urmează: cereale de toamnă, prășitoare, cereale de primăvară, nutrețuri anuale. Restul suprafeței cultivate cu culturi agricole generale e lăsat în rotație liberă, alternând nutrețuri cu prășitoare și ogor gunoit cu semiogor.

In primul rând se vizează producerea de nutrețuri pentru vitele fermei.

Grădina de legume: 4.200 m², pe care s'a cultivat în special ceapă, usturoiu, pătlăgele roșii, bame, fasole, sa lată și mai ales mazăre.

Cultura pomilor: O livadă de pomi, formată înainte de desființarea școalei și care este aproape distrusă, în întindere de 8.100 m². O grădină fructiferă, începută în toamna anului 1910, în întindere de 10.000 m². Pepiniera de pomi roditori ocupă 2.600 m², având varietăți de meri, peri, caiși și persici, în număr de 2.500.

Vița de vie: Ocupă o suprafață de 3.000 m². E formată din vițe americane altoite și din butași americani cu rădăcină altoiți în verde.

Plantații de protecție. S'au pus în marginea fermei mai multe rânduri de salcâmi și plopi pe o lungime de 800 m, pentru a împiedecà praful ce se ridică de pe străzile lăturalnice să se depună peste culturi și în acelaș timp de a servì ca adăpost în contra vânturilor ce suflă în tot timpul anului.

Garduri vii: Li s'a dat o mare desvoltare, căutându-se a se întrebuințà cât mai multe esențe: gladici, lemn câinesc, salcâmi și duzi. Aceste garduri vii se întind pe o lungime de 1.500 m.

Câmpul de experiență: Pe o suprafață de 4.000 m², s'a cultivat o întreagă colecție de plante agricole, având-se în vedere cunoașterea lor și a culturii lor de către elevi. S'a pus în studiu o mare colecție de fasole și mazăre adusă din Franța, o colecție de 36 grame meiu de pășune și fânețe aduse dela Casa Vilmorin din Paris, o colecție de peste 80 varietăți de cereale și alte multe varietăți de plante uleioase și aromatice.

Animale: Doi boi, patru vaci, patru viței, un cal, șapte porci de rasă York și 20 pasări.

Mașini și instrumente: un plug, două grape, o prășitoare mecanică, o semănătoare în rânduri, o semănătoare pentru porumb și alte diverse unelte de mână.

Lăsând la o parte condițiunile de detaliu, pentru izbânda problemei, urmărită astăzi de școalele normale, este neapărată o condițiune de mare însemnătate: continuitatea. Inceputuri pornite dintr'o adâncă solicitudine pentru țărănime și urmată cu statornicie o vreme, au fost amenințate la un moment să se nimicească, nemai fiind patronate de cei în drept, dintr'o considerație sau alta. S'a uitat că chestiunea interesează viitorul cele mai mari pături din populația țerii, s'a căutat a se vedeà într'însa o inițiativă pornită din spirit de partid sau din ambițiune și atunci s'a aruncat asupră-i nepăsarea. A fost o greșeală păgubitoare.

Ea s'a remediat mulțumită reintrării în acțiune a aceleeaș solicidutini din care luase naștere ideia învățământului agricol. Unele consecințe se mai simt și acum. Ele vin, încă odată mai mult, să întărească o veche și adevărată părere: nu legile sunt rele, ci cei cari nu le aplică sau le calcă cu nepăsare.

C. NAZARIE
Profesor la școala normală din Galați.

INSTRUCŢIA MILITARĂ IN ŞCOALELE NORMALE

Incă dela începutul organizării noastre şcolare, instrucţia militară a preocupat cercurile conducătoare ale învăţământului, acest studiu fiind socotit necesar pentru educaţia cetăţenească.

In şcoalele normale, mai mult decât în restul învăţământului secundar, instrucţia militară a avut totdeauna un loc, începând dela regulamentul din 1874, care prevede pentru prima oară instrucţia militară în şcoalele statului, şi până la cea mai recentă organizare, în 1909, care e cea mai chibzuită şi care împacă mai bine, atât necesităţile apărării naţionale, cât şi cerinţele pedagogice ale învăţământului şi nevoile şcoalei rurale.

In învăţământul secundar, până la legea specială din 1906, care organizează instrucţia militară în toate şcoalele ţerii, publice şi particulare, studiul acesta a fost totdeauna privit ca ceva anex şi de paradă; totul fiind menit a conduce la batalioanele şcolare, care — după exemplul celor din Franţa imperială—trebuiau să defileze la anumite zile mari şi să mărească fastul acestora; încolo pierdere de timp şi chiar cheltueală mare.

In şcoalele normale însă, instrucţia militară a făcut parte din însăş organizaţia acestora, aşà cum a pre-

văzut-o legea din 1893, cea din 1906 şi mai ales cea din 1909, ale cărei dispoziţii mă preocupă în special.

Legea din 1909 (1) tinde ca absolvenţii şcoalelor normale să aibă o instrucţie de răsboiu completă şi să treacă deadreptul în rezervă, spre a nu se perde un timp preţios, atât de necesar învăţământului la sate pe de o parte, iar pe de alta, să fie la înălţimea cerinţelor armatei.

Acesta este scopul bine definit, către care tinde direct legiuitorul din 1909, care a voit ca sacrificiile să nu fie zadarnice, iar timpul răpit elevilor normalişti cu instrucţia militară în şcoală, să aducă roade, când vor fi chemaţi în cercul lor de acţiune, să dea viitorului cetăţean, pe lângă cultura generală, şi o instrucţie militară, care, fără de a ieşì din cadrele învăţământului şi din normele sale pedagogice, să aducă la timp foloasele aşteptate. Aşadar legiuitorul vedeà în instrucţia militară predată elevilor, un obiect de învăţământ, iar nu transformarea întregei şcolărimi, de toate gradele şi vârstele, într'o vastă cazarmă, unde elevii din prima copilărie erau surmenaţi fiziceşte, după ce ocupaţiile din clasă surmenaseră intelectul lor restrâns şi fraged.

Acì este punctul culminant al deosebirii dintre legiuirea dela 1906 şi cea dela 1909, aceasta din urmă salvând principiul şcolarităţii pure, faţă de cea din 1906, care voise să facă alături de organizarea oştirii, o a doua organizare militară, cu şcolărimea ţerii.

Evident că organizarea militară generală a şcolărimii nu erà să dea un rezultat serios, pe când restrângerea acestei organizări la şcoalele normale e chemată să dea

(1) *Legea pentru instrucţia militară în şcoli,* din 24 Martie 1909, public. în Monit. Ofic. N-rul 288 din 25 Martie 1909.

învăţământului elemente de instrucţie militară suficient şi superior pregătite pentru şcoala primară, unde trebuià neapărat să înceteze tortura fizică şi tratamentul brutal pe de o parte, iar pe de alta se economisiau ţerii sacrificiile enorme, cerute de legea din 1906, sacrificii absolut incompatibile cu resuresle ţerii, care nu are nici mijloacele materiale ale ţerilor coloniale şi nici năzuinţele imperialiste ale acestora.

Legea asupra învâţământului primar şi normal primar din 1893 (1) prevede obiectul de studiu al instrucţiei militare în şcoalele normale, iar programul de studii are oarecare asemănare cu dispoziţiile legii din 1909. Atunci ca şi acum şcoalele normale aveau un comandant militar, care luà titlul de subdirector, pe care conform legii din 1909 nu are drept să-l poarte; elevii treceau şi atunci deadreptul din şcoală în rezervă fără a face serviciul activ.

Programul promiteà un regulament special de ordine şi disciplină, *ca în şcoala de ofiţeri*, şi o *deciziune specială* a celor două ministere pentru organizarea tirului.

Totul nu a fost însă decât bune intenţiuni pe hârtie, căci nu s'a reglementat nici organizarea specială, nici tirul; totul reducându-se la lecţiuni teoretice şi câteva marşuri de paradă în costume de uniformă. Nu s'a aplicat nici tirul, nici regimul interior milităresc, care să dea elevilor instrucţiunea militară serioasă, absolut necesară unui oştean trecut în rezervă.

Acest rezultat negativ a îngrijat până într'atât administraţia răsboiului, încât a cerut, şi a trebuit să i se

(1) Publicată în «Monitorul Oficial» No. 40 din 23 Mai 1893.

acorde însumarea pentru serviciul activ a absolvenţilor şcoalelor normale, cari altfel ar fi continuat să treacă în rezervă cu instrucţia necompletă şi să lipsească armata de unul din cele mai alese elemente ale sale.

Legea specială (1) din 1906 *„pentru introducerea instrucţiunii militare obligatorie în şcoalele primare, secundare şi profesionale de băieţi"*, păcătueşte prin extrema contrară şi voieşte să militarizeze riguros tot ce e suflare şcolărească, fără să ţie seama nici de etatea elevilor, nici de supraîncărcarea nervilor lor, care mergeà la cei mici până la surmenaj.

Pe deasupra acestor jertfe ale şcolărimii care trebuià să se militarizeze din clasa III-a primară, prin instrucţia militară ce primiau în comunele rurale dela soldaţii cu schimbul, se mai cereau şi Statului jertfe enorme în bani, cum am arătat.

O întreagă ierarhie militară se abăteà asupra şcoalelor: Inspector general militar şcolar, şefi de mari regiuni, revizori militari şcolari, alături de revizorii şcolari civili etc., cu lefi, diurne şi indemnizaţii de 300 mii lei pe an, plus misii, cheltueli de transport ş. a., care toate la un loc se urcau la încă 100 mii lei anual, fără să mai socotim şi alte cheltueli suplimentare, cari se făceau odată pentru totdeauna, cum erà cumpărarea de arme dela ministerul de răsboiu.

Se cereau aşadar sacrificii de peste 400 mii lei pe an numai pentru himera militarizării copiilor de şcoală, pe când în cele mai multe şcoale, aceiaşi copii nu aveau nici material didactic, nici local, nici uneori încălzitul cerut; iar adevăraţii lor educatori, învăţătorii cari se pre-

(1) Publicată în «Monitorul Oficial» No. 269 din 7 Martie 1906.

gătiseră pentru profesiunea lor ani mulţi şi grei în şcoalele normale, erau remuneraţi cu o leafă derizorie şi erau făcuţi prin regulament (art. 90) răspunzători de greşelile soldaţilor cu schimbul, cari aplicau în lecţiunile lor aceeaş metodă, pe care ei înşişi o suportaseră în timpul serviciului lor militar.

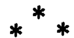
Aceste rezultate erau urmările unei legiuiri lipsite de orientare faţă de interesele şcoalei româneşti.

Legiuitorul din 1909, nu puteà lăsà să dureze nici o clipă mai mult, o stare de lucruri păgubitoare şi pentru învăţământ şi pentru resursele Statului; de aceea înlocueşte legea din 1906 cu cea din 1909, care scoate instrucţia militară din clasele primare, din gimnazii şi din cursul inferior al liceelor şi pune ca principiu, că instrucţia militară să se predeà numai elevilor, cari au atins etatea de 15 ani.

Şcoalele normale sunt din nou şi solid organizate milităreşte, cu scutirea absolvenţilor de serviciul activ.

Când e vorba de şcoalele normale, legea din 1906 treceà alături de scop şi nu acordà normaliştilor scutirea de serviciul militar activ, în schimbul organizării.

Acest lucru erà rău, fiindcă, chiar din punctul de vedere al tendinţelor acestei legi, numai printr'o specială pregătire a normaliştilor, se puteà ajunge la predarea metodică a instrucţiei militare, ca obiect serios de studiu în şcoalele primare, alături de gimnastică.

Organizarea militară a şcoalelor normale după legea din 1909 cuprinde în rezumat următoarele puncte:

Clasele I, II şi III formează categoria I, obligată a

urmà programul instrucţiunii soldatului, numit în regulamentele militare şi programul instrucţiunii de gradul I.

Clasele IV, V şi VI formează categoria II, obligată a urmà programul instrucţiunii de gradul II şi III sau al instrucţiunii elevului de caporal şi elevului de sergent.

Categoria I e instruită de locotenentul-instructor, care absentează dela corp numai în orele de serviciu la şcoală şi nu e plătit deosebit; iar categoria II e instruită de căpitanul comandant al companiei şcoalei, care nu are serviciu la corp, şi e plătit de Ministerul şcoalelor.

Elevii poartă uniformă şi obţin grade.

Categoria II are arme şi e obligată să urmeze instrucţia completă a tirului. Toţi sunt supuşi regimului disciplinii militare; li se acordă recompense şi sunt supuşi pedepselor prevăzute de regulamentele militare. Legiuitorul nu uită însă şi are totdeauna în vedere, că tratează cu elevii şi de aceea impune ca *pedepsele categoriei II să se dicteze de căpitan în înţelegere cu directorul şcoalei*.

La 20 de anii elevii categoriei II sunt înscrişi în controalele armatei şi depun jurământul militar pe drapel, la regimentul de infanterie din localitatea şcoalei; iar la urmă sunt repartizaţi la depozitele de recrutare ale domiciliului părinţilor lor, de unde urmează a fi chemaţi odată cu contingentul lor pentru manevre sau mobilizări.

Cursurile se predau în câte 2 ore pe săptămână în cursul inferior şi câte 4 în cursul superior, în care intră şi partea practică.

In definitiv legea din 1909 nu înţelege câtuş de puţin a părăsì ideea instrucţiei militare în şcoli, care este foarte veche, după cum am văzut: principiul dela care se inspiră este însă cu totul altul.

Pe când legea din 1906 nu vede în instrucţia militară, decât o militarizare generală a şcoalelor, care sunt supuse peste tot disciplinii şi rigorilor militare, legea d-lui Haret din 1909 înţelege a face din instrucţia militară un obiect de studiu, ca şi celelalte, dându-i o reglementare metodică şi în concordanţă cu cerinţele ştiinţelor pedagogice din ziua de astăzi.

Instrucţia militară, prin locul ce i se dă acum în învăţământul secundar şi special, este un serios mijloc de educaţiune, care e chemat să insufle tineretului adolescent, un simţ de bărbăţie şi de încredere în sine, menit a fi de cel mai mare folos, atât pentru formarea caracterului moral şi a personalităţii fiecăruia, cât şi pentru interesul superior al apărării naţionale.

D-l Haret a fost condus în elaborarea acestei legi de spiritul adevăratului patriot, care şi-a făcut datoria sa întreagă, ţinând de o potrivă seamă şi de interesele şcoalei, care ne pregăteşte viitorul şi de interesele apărării ţerii, care ni-l asigură.

AUREL MIRCEA
Profesor la şcoala normală din Craiova.

CE A FĂCUT D-L SPIRU C. HARET PENTRU ŞCOALA NORMALĂ «CAROL I» DIN CÂMPULUNG

A fost un timp când se pretindeà că luminarea poporului prin învăţarea de carte ar fi o mare nenorocire publică, ar fi un pericol pentru stat. Astăzi numai amăgiţii sau amăgitorii ar mai puteà susţinc aceasta. Toţi bunii patrioţi a căror inimă este încălzită de sentimente sincere sunt convinşi că, numai printr'o cultură sufletească temeinică şi prin ridicarea economică, poporul poate să devinnă un organism social sănătos, puternic şi capabil a-şi asigurà suveranitatea ca stat şi a dobândì respectul celorlalte naţiuni culturale.

Intre fruntaşii naţiunii noastre, între cei cari s'au distins în gradul cel mai mare prin activitatea lor închinată propăşirii neamului nostru, locul de frunte îl ocupă d-l Spiru C. Haret.

Dotat cu o inteligenţă superioară, cu o forţă de muncă extraordinară şi cu o însufleţire rară pentru înălţarea culturală a poporului nostru prin şcoală şi biserică, d-l Spiru C. Haret a cuprins în cercul activităţii sale toate problemele dela a căror rezolvire atârnă viitorul Statului şi al naţiunii române. Cu câtă dragoste, cu câtă pricepere şi însufleţire şi cât de mult a lucrat acest mare

cetăţean pentru ridicarea poporului nostru, numai atunci se va vedeà limpede când patimile vor încetà, când ţara se va reculege în conştiinţa ei şi când adevărul va învinge. Atunci se va vedeà valoarea activităţii d-lui Spiru C. Haret atât ca om de ştiinţă cât şi ca organizator al învăţământului şi iniţiator de reforme reclamate de trebuinţele timpului şi de nevoilc şi aspiraţiunile poporului nostru.

Cu prilejul împlinirii a 60 de ani de vârstă a d-lui Spiru C. Haret şi a ieşirii sale la pensie, îmi împlinesc o datorie sfântă schiţând numai ce s'a făcut la şcoala normală «Carol I» din Câmpulung, în timpul conducerii şi administraţiunii învăţământului de către ilustrul sărbătorit, ca Ministru.

Având convingerea că fără învăţători nu se poate face nimic temeinic pentru ridicarea poporului de jos, d-l Spiru C. Haret a căutat pe de o parte să facă pe învăţători să fie conştienţi de înalta şi marea chemare ce o au de îndeplinit în mijlocul poporului, iar pe de altă parte a căutat să dea o astfel de organizare şcoalelor normale ca ele să poată pregătì pe viitorii învăţători pentru o nouă vieaţă culturală a satelor noastre. In vederea realizării acestui ideal s'a făcut o schimbare însemnată în organizarea şcoalelor normale, în anul 1903, modificându-se programele de studii. Atunci s'au făcut 6 clase în loc de 5, s'au simplificat mult cunoştinţele teoretice şi s'a suprimat limba germană. In schimb însă s'a introdus un curs de datoriile învăţătorului afară din şcoală, un curs de comptabilitate practică, s'a dat mai mult timp lucrului manual şi s'a introdus învăţământul practic agricol.

In urma acestei organizaţiuni s'a completat şi siste-

matizat lucrările gospodăreşti practice ale normaliştilor, lucrări cari fac ca normaliştii să nu se desobişnuească de vieaţa lor ţărănească şi totdeodată îi înzestrează cu astfel de puteri ca atunci când ajung învăţători, în mijlocul sătenilor pot să arate acestora, în faptă, cum cel priceput şi activ poate să-şi creeze izvoare de bogăţie şi să-şi asigure un traiu mai bun. In urma acestei organizaţiuni s'a stabilit ca elevii şcoalei normale «Carol I» din Câmpulung, pe lângă cunoştinţele profesionale teoretice şi practice, arătate de program, să facă la gospodăria şcoalei, sub ochiii maestrului gospodar, practică de îngrijirea în mod raţional a vitelor domestice şi a pasărilor de curte, creşterea albinelor, cultura zarzavaturilor, legumelor, cerealelor şi plantelor de nutreţ precum şi altoirea şi îngrijirea pomilor roditori.

Tot din dragostea pentru cultura poporului, din dorinţa de a schimbà spre bine gospodăria primitivă şi economia casnică a sătenilor noştri, d-l Spiru C. Haret a înfiinţat la această şcoală, în anul 1903, şi o brutărie unde elevii normalişti învaţă a-şi frământà şi coace singuri pâinea lor, hrana cea mai principală a vieţii. Astfel aceşti elevi când se întorc în satele lor ca învăţători pot fi de folos poporului şi în această privinţă. De când s'a înfiinţat această brutărie, în fiecare an elevii clasei a V-a numără cu tragere de inimă, între lucrările lor practice, şi facerea pâinii.

In anul 1907 s'au mai înfiinţat la această şcoală: uscătorie de prune, şuncărie cu toate anexele şi uneltele ei, un staul pentru creşterea şi îngrijirea porcilor, şi o lăptărie sistematică condusă de un maestru special, care zilnic este ajutat în toate lucrările lăptăriei de o parte din elevii clasei a VI-a. Astfel absolvenţii acestei şcoale

pe lângă lucrările practice gospodărești arătate mai sus, mai știu și cum să facă pâine bună și gustoasă, să usuce și să conserve fructele, să facă șuncă din carnea porcilor pe cari știu cum să-i aleagă și cum să-i îngrijească, și mai știu să facă unt și tot felul de brânzeturi.

D-l Spiru C. Haret, dorind ca în cel mai scurt timp posibil țara noastră să aibă numărul necesar de învățători pregătiți pentru noua vieață culturală, a reînfiiințat, la începutul anului scolar 1908—909 clasa IV-a normală populându-o cu absolvenți de gimnaziu, (1) și la începutul anului școlar 1910—911 a înființat și clasa I-a paralelă, la această școală.

Pentru îmulțirea și clarificarea cunoștințelor elevilor, afară de cărțile și revistele cu cari a dotat biblioteca școalei, afară de tablourile și hărțile geografice, istorice și de șt. naturale, și afară de aparatele pentru șt. matematice și fizico-chimice, cari s'au dat la toate școalele normale, d-l Spiru C. Haret a dispus ca în anul 1908 Cassa Școalelor să procure școalei normale «Carol I» un aparat cinematografic și de proiecțiuni luminoase. S'a dat școalei acest aparat nu numai de a ajutà pe profesori să facă lecțiunile lor cât mai intuitive și mai atrăgătoare, ci și spre a deprinde pe elevii din ultima clasă cu mânuirea lui.

Pentru completarea cunoștințelor trebuitoare învățătorului spre a face din el sfătuitor ascultat, priceput și respectat al sătenilor în toate ocaziunile, d-l Spiru C. Haret a dispus ca, la cursul de datoriile învățătorului, să se citească și să se explice legile și regulamentele

(1) In anul 1908—909 nici una din școalele normale nu puteà să aibă clasa a IV-a, de oare ce, după dispozițiunea guvernului, în 1905—906 nu ș'a primit nici un elev în clasa I-a normală.

nouă. La acest curs normaliştii sunt obligaţi să facă conferinţe populare, obişnuindu-se a vorbì în limba şi pe înţelesul sătenilor.

Dar d-lui Spiru C. Haret nu i-a scăpat nimic din vedere spre a face din absolvenţii normalişti elemente de progres şi înălţare. Cunoscând că muzica are puterea de a desnoltà nu numai sentimentul estetic ci mai mult de a cultivà iubirea de ţară şi de tot ce este al ei, a dispus ca în şcoala normală elevii să cânte şi bucăţi de muzică românească, căci acestea desteptând duioasele amintiri din trecut ne mişcă sufletul mai mult şi ne leagă de pământul patriei ale cărei dureri şi bucurii le exprimă.

Ca normaliştii să poată aveà minte sănătoasă în corp sănătos, ca să se poată desvoltà în ei forţa, agilitatea, curajul şi iniţiativa individuală, a impus d-l Spiru C. Haret ca jocul de oină şi concursul general de oină să fie obligatorii şi pentru şcoala normală. Iar în anul 1909 a modificat examenul general de diplomă obligând pe absolvenţi ca, în loc de examenul oral din toate materiile celor 6 ani de studiu, să studieze singuri un autor clasic asupra căruia vor convorbì cu membrii comisiunii examinatoare. In felul acesta candidaţii îşi pot manifestà mai bine individualitatea lor proprie şi terminà şcoala având mai multă vigoare decât aveau înainte când îi istovià examenul general.

Acestea sunt în scurt reformele făcute de d-l Spiru C. Haret în organizarea şcoalei normale din Câmpulung. Din acestea se vede clar că idealul său este ca învăţătorul să fie astfel pregătit ca în satul său să poată lumina mintea şi încălzì inima tutulor, să fie adevărat apostol al înălţării neamului.

Dacă ar fi fost stabilitate sau continuitate în realizarea acestui ideal, ori dacă toţi învàţătorii l-ar fi înţeles pe d-l Spiru C. Haret şi s'ar fi devotat idealului acestuia, ar fi alta faţa poporului şi a ţerii noastre.

Rugăm pe Cel Atotputornic să dăruească acestui mare patriot încă mulţi ani fericiţi spre a-şi desăvârşì operile începute pentru îndreptarea poporului romàn spre munca naţională inteligentă şi corespunzătoare timpurilor prin care trecem; spre a face ca poporul nostru să fie conştient de toate interesele lui cele mari, căci acesta este idealul căruia d-l Spiru C. Haret şi-a închinat vieaţa sa.

ILARIAN VELCULESCU
Profesor la şcoala normală din Câmpulung.

INVĂŢĂMÂNTUL NOSTRU SECUNDAR
1828—1898

Legea învăţământului secundar din 1898 face epocă în istoria educaţiei noastre naţionale. Lucrul vrednic de notat: nici un ministru al învăţământului n'a fost mai criticat decât autorul acestei legi, d-nul Spiru C. Haret şi cu toate acestea opera lui va rămâneà, pentru că principiile ei fundamentale sunt rezultatul unei munci pricepute şi serioase. Acesta este cel mai frumos omagiu pe care i-l aduc înşişi adversarii. Cu această lege regimul vechiu s'a închis şi un nou regim apare.

Origina acestei legi să sue cu 15 ani în urmă, când tot d-l Spiru Haret, pe atunci inspector general al învăţământului, a făcut o minuţioasă anchetă, după care a urmat magistralul raport din 1884, adresat d-lui D. A. Sturdza pe atunci ministru al Instrucţiunii, care a deschis ochii tuturor asupra prăpastiei, în care ne aflam.

Evident, că pe zi ce trece, noi probleme didactice ies la lumină: disciplină mintală, didactică generală şi specială administraţie interioară, etc., cari cer muncă şi devotament. Problemele acestea sunt grele şi pentru rezolvirea lor să reclamă forţele tuturor. Inceputul s'a făcut şi aceasta este hotărîtor.

Numai cine cunoaşte greutăţile, prin care a trecut

învăţământul nostru, poate să-şi dea seama de starea actuală şi de munca uriaşă ce trebue desfăşurată.

Rândurile de mai jos urmăresc acest scop.

Invăţământul nostru secundar prinde a luà fiinţă încă din anul 1828, cu un caracter pronunţat românesc.

Tot cam atunci apare şi prima gramatică românească ştiinţifică de I. Eliade Rădulescu. Avem deci începuturi serioase de o şcoală eminamente naţională. Cursurile lui Gh. Asaki şi Gh. Lazăr aruncase sămânţă sănătoasă şi deşteptase entuziasmul. Primii profesori şi conducători ai şcoalei noi sunt dintre elevii meritoşi ai acestora, între cari notăm pe I. Eliade Rădulescu, părintele literaturii române.

Prin tractatul de la Adrianopol apoi să întregeşte teritoriul ţerei româneşti, dându-se punctele strategice din stânga Dunării, unde erau garnizoane turceşti: Brăila, Giurgiu, Măgurele, Severinul, împreună cu întinsele domenii ale acestora. Tot prin acest act să declară Dunărea şi Marea Neagră liberă pentrul comerţul european; începem deci să avem o individualitate politică şi economică. Prosperitatea economică va contribuì hotărîtor la promovarea culturii noastre.

In timpul ocupaţiei ruseşti 1828—1834, guvernatorul ambelor ţeri, Pavel Kisselef, om cult, adânc pătruns de ideile liberale şi filosofice ale timpului, ne-a dat o organizare politică modernă cu concursul Divanurilor, deşì a întâmpinat o împotrivire crâncenă din partea multora din oligarhia noastră boerească, leneşă, vicleană şi feroce, mai ales în chestiunile sociale şi de aservire a ţăranilor. Regulamentul organic totuş este prima noastră chartă constituţională.

Din anul 1834 avem deci o largă autonomie internă,

domni pământeni aleşi pe vieaţă; toate puterile publice organizate după ideile moderne ale timpului; instituţiuni şi aşezăminte publice; avem şi un aşezământ şcolar etc.. Desigur, toate acestea vor funcţionà potrivit cu mentalitatea oligarhiei noastre boereşti şi a numeroşilor dregători, magistraţi numiţi în aceste servicii publice.

Aşezământul acesta şcolar din Reg. Org., operă excelentă, este lucrat de doi bărbaţi mari, pricepuţi şi adânc cunoscători în chestiunile şcolare, Barbu Ştirbei şi Gh. Asaki şi merită să fie analizat, pentrucă de dânsul a fost inspirat învăţământul nostru secundar până la legea din 1864.

Am spus că românismul se afirmă încă din 1828, ţinând seamă de împrejurări şi prejudecăţi; prin Reg. Org., i se dă o consacrare categorică, deşi cam timid motivată. «Invăţătura publică trebue să fie obiectul îngrijirii şi privigherii stăpânirii; *cursul învăţăturilor să se urmeze în limba românească,* nu numai pentru înlesnirea şcolarilor şi desăvârşirea limbii ţerii, şi pentrucă toate trebile publice trebue a se tractà în această limbă, care este cea întrebuinţată şi în toate slujbele sfintei credinţe» şi mai departe «sfârşitul ce trebue să-şi propue o bună creştere, este a îmbogăţì mintea cu ştiinţe folositoare, a desvoltà puterile înţelegătoare şi morale, a îndreptà şi a întemeià aceste puteri prin deprindere cu bună chibzuire, în scurt, a întărì trupul şi a desvoltà duhul»; iar mai departe, în ceea ce priveşte corpul didactic citim că trebue «a se încredinţà creşterea tinerimii pe mâini de oameni, ale căror talente şi destoinicie să fie cercate sub privigherea stăpânirii şi în fine scopul învăţăturii este respectul legii şi moralei, iubirea de virtute, bunătatea inimii, cucernicia către cele sfinte, respectul către pravile

şi către stăpânire, bună rânduealâ şi dragoste de patrie, pentru a fi oameni cinstiţi înainte de a fi învăţaţi». Pare că citim un tratat de Pedagogie contimporană.

Tot aşa de sugestive sunt instrucţiunile pedagogice pentru fiecare obiect de studiu. Ne oprim un moment asupra importanţei ce trebue să se dea studiului Limbii române şi Istoriei Românilor, pentrucă aceste obiecte dau nota caracteristică a şcoalei noastre, notă care a fost pusă într'un frumos relief prin legea dela 1898 a d-lui Spiru Haret, prin programele de studiu şi prin instrucţiunile didactice.

Gramatica românească, citim acolo, va fi cel dintâiu obiect de învăţătură; limba părintească însă este foarte neregulată şi greşită (sic?) de aceea trebue a se îndreptà în şcoală; a se curăţì, fără a silì duhul ei, întrebuinţând cuvintele cele mai obişnuite ale ei; a se recurge la limba franceză şi mai cu deosebire la cea latină, mama limbii noastre, pentru îmbogăţirea ei cu cuvinte noi, pentru idei noi; regulile gramaticale trebuesc simţite prin aplicaţiuni dese, prin deprinderi şi citiri, la care elevii se vor obişnuì să dea cuvântul pentru oricare zicere şi pentru tot felul de alcătuire; regulile nu trebue să fie nici prea multe nici prea abstracte; iar Istoria Românilor se va desvoltà cu multă întindere, făcându-se iscodiri, pentru a se găsì în fiecare veac din istoria neamurilor de prinprejur obiceiurile şi pravilele cele mai însemnate ale acestei ţeri, etc.

Aceste desiderate sunt şi vor fi puncte hotărîtoare în metodologia şi didactica studiilor respective; potrivit lor, Aron Florian şi A. Treb. Laurian au întocmit interesantele lor cursuri de Istoria Românilor.

Tipul, după care sunt organizate primele noastre

trei şcoli secundare: Colegiul Sf. Sava din Bucureşti, gimnaziul Vasilian, numit în curând Academia Mihăileană, după numele domnitorului şi Gimnaziul din Craiova, este cel german. Autorii aşezământului şcolar, Barbu Ştirbei şi Gh. Asaki, cunoşteau perfect de bine cum funcţionau astfel de şcoli în principalele state din Germania, din Franţa şi Italia.

Toate materiile de studiu, cari de altfel se predau şi acuma, erau repartizate în două: primele patru clase purtau numele de «Umanioare» şi ultimele de «Cursuri complimentare». In Umanioare avem o enciclopedie secundară completă, iar în cursurile complimentare se observă un început de specializare literară, ştiinţifică şi juridică. Natural că studiile nu aveau nici întinderea, nici desvoltarea celor de acum. Aşà de ex.: Istoria se învăţà în trei clase, l. franceză în patru, l. latină în două etc. Erà vorba mai mult de începuturi elementare, poate după maxima: «non multa sed multum».

Primii profesori sunt Români de peste munţi, din Ardeal sau Bucovina, sau dintre absolvenţii din ţară, cari îşi vor completà ca stipendişti studiile superioare în străinătate. Cursurile sunt complete în anul 1838 în ambele ţeri, când se ţine şi primul examen de bacalaureat.

Totul la începutul merge greu din lipsă de profesori, de manuale didactice, de aparate ştiinţifice, lipsă de fonduri şi de încurajare.

In ce priveşte partea administrativă şi de control, se instituiseră două eforii, în Bucureşti şi Iaşi. Primii efori Gh. Asaki şi Petru Poenaru au fost oameni cu multă tragere de inimă.

Invăţământul nu erà gratuit, însă se dădeau stipendii pentru elevii lipsiţi de mijloace, dar silitori.

Erà un imbold puternic pentru frequentare perspectivele ce se prezentau pentru absolvenţi, căci «cei cu bune atestaturi se protimişea a intrà pe la dregătoriile Divanului, Visteriei şi a Cancelariilor pământeşti, cari le slujia de răsplătire, şi altora spre mai mult îndemn». Cu astfel de elemente s'au naţionalizat organele administrative, judecătoreşti şi toate dregătoriile ţinutuale.

Abià se completaseră cursurile cu elevi şi profesori şi dejà după primele promoţiuni vedem că apare în ambele ţeri un curent ostil învăţământului naţional; chiar domnul Mihail Sturza, care protejà învăţământul românesc, este coprins de vâltoarea reacţiunii. Incă din 1840 se instituesc două comisiuni în Bucureşti şi Iaşi «pentru cercetarea şi îmbunătăţirea şcoalelor publice, de care toată lumea să interesà, pentru că o bună chibzuire întru aceasta este pentru toţi o datorie cu atât mai sfântă, cu cât coprinde într'însa pe lângă fericirile particulare şi fericirea societăţei», citim într'un opis domnesc.

Se desemnau două curente, unul în care intrau fruntaşii boierimei noastre reacţionare, cari susţineau să ne apropiem aşezămintele străine, cu tot aparatul lor, pentru a fi scutiţi de încercări; iar altul susţineà că trebue să creăm instituţiuni potrivite cu firea şi priceperea noastră să ne formăm pe noi prin noi înşine. Să făcuseră progrese vădite: totuş limba franceză, literatura ei didactică, organizarea liceului francez, fascinau opiniunea publică boerească, excitată şi de profesori francezi, abili şi interesaţi. Evident că mulţumire nu puteà să fie în toate, ba din potrivă nemulţumirea creşteà, în proporţie cu aspiraţiunea spre mai bine, la fruntaşii noştri patrioţi.

Curentul cel dintâiu, alcătuit din boeri mari, sgomotoşi, iea proporţiuni îngrijitoare. Se puneà înainte că «deşi

limba românească s'a primit a fi limba fundamentală a învăţăturilor academice, dar cercarea a dovedit, că spre a înlesnì elevilor folositoare mijloace de îndeletnicire, neapărat este a se paradosì în toate zilele limba franceză». Se merge chiar mai departe. Obşteasca adunare numeşte o comisiune din sânul său, care să cerceteze pricinele, ce sunt piedică propăşirii învăţăturii publice. Comisiunea aceasta vede titlul în negru. Limba românească se spuneà că nu este cultivată, că lipsesc apoi cărţi didactice, că profesorii sunt nepregătiţi etc. Nu erà aşadar bun învăţământul în româneşte şi «pentrucă deşteaptă clasa săracă asupra drepturilor ei în stat». Un boer mare, chiar în obşteasca adunare, cereà studii separate pentru fiii din clasa sa, pentrucă «dobitoacele nu se hrănesc toate, ziceà el, tot cu un fel de nutreţ».

Curentul acesta de denigrare este aşà de puternic, încât ambii domni, Gh. Bibescu şi Mihaiu Sturdza, în 1847 fac să treacă prin divanuri şi promulgă legi pentru reorganizarea instrucţiei publice. Se intenţionà, prin aceste legi curioase şi absurde, ca întregul nostru învăţământ secundar să fie dat în antrepriză, concesionat la străini, cari trebuiau să ne formeze mintea şi inima, întreaga noastră vieaţă sufletească, după concepţiunile şi ideile lor. La Bucureşti şi la Iaşi aveau să se creeze licee franceze, după tipul liceului Louis le Grand, cu profesori, programe şi manuale didactice franceze, cu disciplina şi practicele franceze, cum funcţionau la Atena şi Constantinopol. Boerii aveau o consolaţie şi o uşurare că nu-şi vor mai trimite de acum înainte copiii la Paris, unde erà şi multă depravare pentru dânşii. Frumoasă consolare. Dar erà o piedică fundamentală. Regulamentul

Organic impuneà ca toate studiile să se urmeze în limba românească. Acesta erà un principiu constituţional, care nu puteà să fie înlăturat printr'o lege ordinară. Reacţionarii noştri, abili ca în totdeauna, caută pe căi lăturalnice, să înlăture acest principiu categoric. Să hotărà adică prin lege, că în primele două clase studiile se vor predà în româneşte, iar în ultimele şase clase toate se vor predà în franţuzeşte. Se intrase în tratări apoi cu profesori distinşi francezi, cărora li se asigurau salarii mari, numai să vie la noi.

Noroc de anul miraculos 1848, care spulberă această fantasmagorie boerească. Vin însă ocupaţiile străine, rusească şi turcească, în care timp şcolile sunt închise, localurile transformate în cazărmi, mobilierul şi apararatele didactice arse, după ordinul stăpânirii, căci n'aveau unde să se păstreze. Sunt trei ani de doliu pentru şcoala română.

In anul 1851, după retragerea oştilor străine, noi domni, priceputul şi gospodarul Barbu Ştirbei în Muntenia şi idealistul Grigore Ghica în Moldova, se fac noi aşezăminte şcolare, după principiile Regulamentului Organic, cu toate studiile predate în limba românească. Programele sunt bine combinate pe opt clase, cursurile bine determinate, împărţite în trei categorii, cari trebuiau să se completeze treptat, treptat; vin însă din nou vremuri grele, răsboiul Crimeei, ocupaţie rusească şi mai pe urmă austriacă, nevoi şi griji de tot felul, cari nu îngăduiau nimănui să se mai gândească la învăţământ.

Totuş criticele şi ponegririle în potriva învăţământului naţional continuă; se exagerează cele mai mici incidente şcolare, prezentându-le sub aspecte puţin re-

comandabile; să acuză şcoalele noi că varsă în societate «o tinerime uşoară, trândavă, fără principii, rebelă la toate ideile de muncă şi de datorie, pretenţioasă şi înfumurată, cu un cuvânt periculoasă pentru societate». Să vede cât de colo exagerarea şi grija, care cuprinsese pe unele cercuri sociale. Natural că rezultatele nu puteau să fie aşà de negru colorate. Ştirbei Vodă precizase doară în ofisul de deschiderea cursurilor că «învăţătura nu trebue să fie considerată de tinerime ca scop, ci ca mijloc de a ajunge la un rezultat, ca omul să împlinească o funcţiune specială şi utilă societăţii, la care este chemat ca să trăească, că învăţătura caută ca să fie adaptată la trebuinţele publice, deci să fie naţională şi suficientă diferitelor clase».

In perioada aceasta către sfărşit să observăm din partea eforiilor o activitate înălţătoare, al cărei suflet este în Moldova Gh. Săulescu şi A. Treb. Laurian; iar în Muntenia Gh. Costaforu ne dau o lucrare complectă asupra chipului cum funcţionau liceele în principalele state din Europa.

Evenimentele să precipitează după 1856; toată activitatea fruntaşilor noştri este absorbită de marile probleme, cari ne vor îndrumà către vieaţa de stat modernă, iar în privinţa centrelor de învăţământ secundar, după 30 de ani mai vedem creindu-se gimnaziul din Bârlad, din Botoşani, pe lângă o şcoală reală, care funcţionà intermitent în Brăila. Acestea erau centrele de lumină pentru clasa medie, care trebuià să joace un rol însemnat în stat. Mulţi îşi mai făcuse apoi studiile în Seminarii sau la gimnaziile de peste munţi în Ardeal şi Bucovina.

Aşà stau lucrurile către epoca Unirii Principatelor.

Toată domnia lui Cuza este frământată de probleme mari fundamentale, de intrigi și pasiuni violente, cari absorb multe energii. Totuș s'au strecurat în această perioadă mult agitată legi și instituțiuni, cari vor fi temelia României moderne. Legea Instrucțiunei din 1864 face parte din acestea; ea s'a sancționat și promulgat în puterea Statutului din 2 Maiu.

După așezămintele școlare din 1851 se promovase câteva serii de absolvenți și trecerea la legea nouă se face cu multă înlesnire, dispunând de același elemente și mijloace didactice. Totuș până acum nu se formase o tradițiune didactică de muncă serioasă și continuă, deși în ambele capitale am avut câțiva profesori energici, capabili și cu multă bunăvoință; n'avem încă nici chiar un început de literatură didactică secundară, după principii pedagogice; observăm câteva manuale scrise greoiu și pedant; cursurile vor continuà și pe viitor să se facă tot după manuscrise, după inspirațiuni individuale, fără orientare pedagogică și cu caracter mai mult de împrumut și fragmentar. Era aceasta să începe deci pentru învățământul nostru sub auspicii nu tocmai favorabile.

Legea ni se prezintă de altfel ca o declarațiune de principii, înlăuntrul cărora se puteà mișcà liber orice ministru cu tragere de inimă. Ministrul este autoritatea supremă și de control; Consiliul permanent, cel general și cele școlare sunt factori statornici și hotărîtori în toate chestiunile didactice și de disciplină; se lăsà multă libertate profesorilor în întocmirea programelor analitice a cursurilor ce predau, cari trebuià să fie înaintate numai Consiliului permanent. De foarte multe ori aceste programe zise analitice, erau numai pe hârtie și nu co-

respundeau de loc cu ceeace se făceà în clase. Consiliul general discutà în fiecare toamnă chestiuni de principii și de program.

Invățământul secundar se dădeà în gimnazii și licee, cu patru și șeapte clase, al căror număr se puteà înmulțì treptat, potrivit cu trebuințele și după stăruințe. Așà se explică numărul desproporționat de astfel de școli secundare, față de școalele cu caracter practic și utilitar. Din această înmulțire fără cumpăneală a decurs o scădere simțitoare în predarea cursurilor; profesorii se recrutau la întâmplare, fără nici o pregătire specială pentru obiectul ce-i cădeà prin soartă. Un absolvent de liceu se puteà prezentà imediat înaintea foștilor săi profesori pentru o catedră, ce întâmplător erà vacantă; profesorii îi făceau un examen general din toate materiile și dacă media generală erà suficientă, îl recomandau și erà numit profesor, chiar dacă la obiectul ce trebuià să predeà ar fi fost slab și fără aptitudini; se mai numiau apoi suplinitori la întâmplare, cari, după un număr de ani de proponimente, intrau în corp.

Astfel merge școala secundară până în anul 1879, când să cer, pentru a intrà în corpul didactic secundar, titluri academice de licență sau doctorat și concurs pentru catedra, ce voià să ocupe. Aceasta însemnà un progres simțitor, care a contribuit la ridicarea nivelului învățământului secundar. Se mai observă încă o scădere, care a dăinuit mult timp: n'aveam catedre speciale pentru Limba română, pentru Geografie și Istoria Românilor; erau lăsate în uitare. Aceste omisiuni dădeau școalei românești un caracter foarte ciudat; iar când mai târziu aceste obiecte se vor pune în programe, vom aveà profesori nepregătiți, întru cât astfel de studii

nu să făceau nici în licee, nici la Universitate. Nu mai vorbim de limbile moderne, nici de științe demonstrative. Rostimea pe toate le biruià. Oficialitatea noastră însă ne legănà în iluziuni plăcute de progres și civilizație; așà *că publicarea celebrului raport școlar a d-lui Spiru Haret în 1884, deșteaptă opinia publică dintr'o nepăsare desfătătoare.* Raportul acesta a provocat multă surprize și a făcut mult sgomot. Un ilustru învățat și academician, răposatul B. P. Hasdeu spuneà că ne-am făcut de râs înaintea Ungurilor; raportul acesta totuș a fost premiat de Academie.

Nu ne-am făcut de râs înaintea nimănui, ne-am deșteptat numai din somnolență și factorii responsabili s'au pus pe lucru cu pricepere și seriozitate și în anul 1886 d-l D. A. Sturdza ca ministrul al Instrucțiunii, având ca secretar general pe d-l Spiru C. Haret, prezintă cel mai studiat proiect de lege al întregului învățământ. Proectul n'a trecut prin parlament; a provocat însă discuțiuni pasionate și exagerate; guvernul liberal erà de 10 ani la putere și opozițiile de tot felul enervate s'au manifestat de astădată cu o violență excepțională. Și cu toate acestea a fost un bine că proectul nu s'a transformat în lege atunci. Au mai trecut încă 12 ani, în care timp din nou și cu mai multă stăruință s'au făcut studii; s'au șters aspiritățile și astfel în 1898 să prezintă parlamentului, de astădată de d-l Spiru Haret ca ministru al Instrucției, fiind prim ministru d-l D. A. Sturdza, și să votează astfel legea, care cârmuește acum învățământul nostru secundar. Și de astă dată au fost discuții în parlament, dar caracterul lor este mai înălțător și mai academic; chestiunea se prezentà bine studiată și opiniunea publică luminată, căci se țineà seamă pe

de o parte de nevoile noastre imperioase, iar pe de altă parte de concluziunile cugetătorilor şi reformatorilor din statele apusene. Astfel această problemă dificilă a fost rezolvită mai întâiu la noi şi apoi ceva mai târziu în Franţa, Elveţia etc.

Ideia mare, piatra unghiulară a întregului edificiu este românismul. Limba română ocupă un loc de onoare dela clasa I—VIII şi elevii trebue să o înveţe şi să o înţeleagă bine; iar cei buni încep să priceapă capodoperile, în cari s'a cristalizat geniul naţional; Istoria Românilor apoi se desfăşoară aşà fel, că un elev bunişor este imposibil să nu-şi dea seama de vitalitatea rassei, în toate manifestaţiunile ei, pe frumosul şi binecuvântatul pământ dela Tisa la Nistru, de pretutindeni, pe unde este patria Românilor.

Din acest punct de vedere *d-l Spiru Haret este un naţionalist conştient, care înţelege rolul şi misiunea istorică a unui neam.*

Limbile moderne cu vastele lor literaturi, clasicismul modern adică, urmăresc tot întărirea şi consolidarea acestei idei mari; Istoria universală, Filozofia, Dreptul constituţional şi Economia politică etc, vorbim numai de studiile din cursul comun, înbogăţesc mintea, înnobilează inima, deschid orizonturi nouă, contribuesc la cultura generală, care este prin excelenţă scopul şcoalei secundare; studiile de specializare să învaţă după priceperea şi interesul, ce fiecare elev îl are, sau trebue să-l aibă, pentru formarea carierei.

Avem deci un tot armonic.

Vor mai fi discuţiuni, vor apăreà probleme noi, se va agità poate din când în când importanţa umanitarismului antic faţă de clasicismul modern, în educaţiunea

secundară; dar cadrul, în care toate vor puteà fi cuprinse, va rămâneà, căci opera este trainică, fiind cugetată și simțită.

Să nu ne înșelăm. Disciplina lasă mult de dorit. Legea d-lui Haret pentru introducerea exercițiului militar în școalele secundare, de curând pusă în aplicare, urmărește ordinea care este condiție vitală de progres sănătos. Mens sana in corpore sano.

Terminând nu trebue să pierdem din vedere cuvintele marelui om de stat d-l D. A. Sturdza: «Școala este o instituțiune publică, organică, care are un singur și unic fundament, statul; un singur și unic scop, întărirea și asigurarea lui în viitor și că menirea ei este a da tinerimei bazele culturei științifice, morale și materiale, desvoltându-i mintea și dreapta judecată, întărindu-i simțimântul datoriei, înmulțindu-i cunoștințele, sporindu-i puterile sufletești».

In această direcțiune trebue să muncim.

G. CONSTANTINESCU-RÂMNICIANU
Profesor în Bârlad

DOUĂ EPOCE

Impresiile unui profesor tânăr.

Noi profesorii tineri suntem într'o situaţie foarte favorabilă pentru a puteà să ne dăm seama de superioritatea legii şi a stărei actuale a învăţământului secundar, faţă de ce erà în trecut.

Am terminat liceul ca ultimele produse ale legii şi împrejurărilor vechi, şi am început să profesăm după legea nouă. Avem încă în memorie metodele, profesorii, ideile conducătoare în educarea şi instruirea elevilor de atunci, dar nimic afectiv nu ne leagă de această epocă, care nu erà a *noastră*. Un om bătrân, care a fost crescut, care a trăit, care poate a practicat ca profesor subt împrejurările de atunci, va aveà pentru ele aceà simpatie care ne leagă de lucrurile cu cari suntem prea obişnuiţi. Noi nu ne găsim în această situaţie. Ca toţi cei cari trăesc în epoce de tranziţie, nu putem aveà o tradiţie.

Toate amintirele de cari vorbeam ne sunt însă necesare, indispensabile chiar, pentru a puteà face comparaţie cu ce este acum. Imprejurarea că aparţinem în aceeaş măsură ambelor epoce este o garanţie de obiectivitate.

Am scris mai sus cuvântul «superioritate», vorbind

de starea actuală a învăţământului secundar (pentrucă pe acesta îl cunosc mai bine) faţă de starea lui din trecut. N'am însă de loc situaţia să fac un studiu amănunţit pentru ca să demonstrez acest lucru. Din punctul de vedere *teoretic* alţii, cu mai multă competenţă şi cu mai multă autoritate, au făcut-o înaintea mea. Ce pot eu să fac este să mă ocup de *rezultatele* celor două legi şi împrejurări. In adevăr, pe una au experimentat-o alţii pe mine, i-am simţit eu însumi lipsurile, pe cealaltă o experimentez eu pe alţii.

De sigur, dacă s'ar puteà dovedì că elevii, cari ies acum din liceu, sunt superiori prin cultură şi prin educaţie celor cari terminau liceul pe vremea când erà în vigoare legea veche, demonstraţia ar fi făcută.

Insă, sincer vorbind, aşà ceva nu pot afirmà; elevii de acum îmi sunt sensibil altfel de cum erau cei cari ieşiau din licee pe vremea mea. Un lucru este totuş sigur, anume că cei de acum au *posibilitatea* de a fi altfel, şi noi n'o aveam. Eram cel mai bun produs al liceelor de atunci, cu metodele lor, cu ideile lor dominante, cu profesorii, cu împrejurările lor, iar cei de acum sunt cel mai rău produs al liceelor de acum. Căci, nu stă în puterea omului de a schimbà pe semenii lui decât într'o mică măsură şi pe încetul. Ce a fost omeneşte posibil s'a făcut, şi anume: s'au dat legi şi regulamente, s'au luat iniţiative, s'a rupt cu trecutul şi am ajuns legal să avem o organizaţie pe care să ne-o invidieze streinii. Rămâne ca împrejurările celelalte, cari toate influenţează şcoala mai mult decât şcoala le influenţează la rândul ei, să se schimbe şi ele, să devină mai favorabile, pentru ca şcoala de acum *să poată da tot ce e făcută să dea*. Atunci în realitate vom aveà

un învățământ, un ideal, căci așà ceva nu există, dar mulțumitor.

Printre înbunătățirile făcute sunt unele cari se impuneau dela sine, le impuneà vremea. Erà *curentul* spre o modificare în mai bine, și oricine ar fi fost în capul instrucției trebuià să țină seamă de *curent*. Dar aceasta este o mică parte din ce s'a făcut pentru învățământ în ultimii 15 ani. Tot restul, cu mult cea mai importantă parte, tot ce este, e opera unui singur om, a d-lui Haret.

Aș vreà să vorbesc de această operă cu multă cumpătare, să nu mă las dus de admirația ce am pentru acest «om al școalei», cum îl numesc până și adversarii lui politici. Aș vreà ca omagiul pe care i-l aduc în toată sinceritatea convingerii mele să poarte nota obiectivității, căci nu d-l Haret are nevoe de laudele mele.

Numai înșirând tot ce d-sa a făcut pentru școală fără nici un fel de aprețiere, fără nici un epitet, este destul spre a arătà ce drepturi temeinice are la recunoștința noastră a tuturora.

In adevăr, tot ce s'a făcut în școală în ultimii timpi poartă pecetea dorinței lui de mai bine, și dacă legea s'a schimbat, dacă s'au întocmit regulamentele pe cari le avem, dacă trăim subt alte obiceiuri școlare (din nefericire nu în toate părțile), apoi numai d-sale o datorim.

De sigur, în acest interval, au mai fost și alți miniștrii de instrucție, dar ei n'au făcut decât sau să oprească curentul spre bine impus de d-l Haret, sau chiar să caute a ne da înapoi, a ne întoarce la obiceiuri pe cari le credeam pentru totdeauna părăsite Așà încât o parte a activității sale, și nu cea mai neînsemnată, a avut de scop îndreptarea răului făcut de alții.

Am spus mai sus că sunt progrese care se impun dela sine. Unul din aceste progrese, faţă de ce erà în trecut, îl găsim în faptul că astăzi profesorii sunt mai ştiutori de materia pe care trebue s'o predeà, de cum erau pe când eram eu în liceu. Oricine ar fi fost ministru tot aici am fi ajuns.

Fiind mai mulţi profesori decât locuri libere în învăţământ, fatal trebuià să fie mai buni de cum erau pe vremea mea, când nu rareori majoritatea clasei erà mai «savantă» ca unii dintre profesorii ei. Eu încă am apucat astfel de profesori.

Dar nu este destul numai ca un profesor să cunoască materia pentru a fi un bun profesor. Am avut ocazie să mă conving de aceasta în Franţa, unde cu profesori mai talentaţi, mai cultivaţi, dar mai sclavi ai finei tradiţii de cum suntem noi, se obţin mai rele rezultate decât în clasele noastre. Şi la noi, în cel mai bun caz, cu vechile metode am fi ajuns tot aici.

S'au schimbat însă metodele, toţi profesorii au fost obligaţi să facă practică pedagogică într'o anume direcţie, s'a dat în mâna lor un instrument mult mai bun de cum erà cel de care se serviau profesorii din trecut. Şi aceasta a fost una din cele mai însemnate şi mai pline de efecte inovaţii din legea dela 1898.

Până a nu se impune prin lege felul în care trebuià ca profesorul să-şi facă cursul, când nu se cereà dela el decât anume cunoştinţe, după cum se prezentau în clase, faţă de elevi, profesorii puteau fi împărţiţi în două categorii.

Unii, având despre ei ideea că locul lor erà la universitate şi nu în licee, făceau cursul ca la «facultate». Necăjiţi că nu au ajuns acolo, se răsbunau pe elevii lor,

dându-le să înghită cursurile destinate studenţilor. Cu cât termenii erau mai abstracţi, cu cât elevii din primele bănci, — mai aproape de profesor — căscau mai mult gura de uimire, cu atât profesorul erà mai mulţumit de el.

A doua categorie erà formată din profesorii apatici, rutinari, cari aveau un caet de când au început să fie profesori şi pe care îl «dictau» până ieşiau la pensie. Singurele deosebiri între caetul din anul întâiu de profesorat şi cel din anul al treizecelea (al ieşirii profesorului la pensie) erau de natură ortografică şi în legătură cu anume mici modificări de pronunţie a cuvintelor. Am avut norocul să am profesori din ambele categorii. Mai ales de un profesor de «matematică raţională» (cum spuneà programul în bătae de joc) îmi aduc aminte. Nici în caet, nici la tablă nu aveam voe să schimbăm nici numerele alese pentru demonstraţie. Azi aşà ceva este imposibil sau, mai drept, *legal* imposibil, căci, resturi, des épaves, cum ar spune francezii, ale vechilor metode, se mai găsesc încă.

Multă din munca inutilă şi chinuitoare pe care o făceam noi ca elevi, nu se mai face acuma de elevii noştri. Când mă gândesc în urmă la monotonia cursurilor, la sforţările pe cari le făceam să nu adormim în dupăprânzurile calde, cu aer greu din pricina claselor prea numeroase, cum regret timpul perdut! Profesorul moţăià pe catedră, cinci elevi scoşi «la tablă» făceau paravan restului clasei mormăind o traducere din Luchian sau Herodot făcută după juxtă, sau chiar dictată de profesor. Am avut unul aşà de «bun», încât ne făceà şi analiza, iar noi o scriam pe carte: subliniam cu o linie şi un punct auristul întâiu, cu o linie

şi două puncte pe al doilea, şi aşà mai departe, Dar transcrierile «pe curat»? Până şi la muzică aveam de scris biografiile muzicanţilor mari.

Elevii de acum au apucat timpuri mai bune. Nu mai suferă, sper, de plictiseala pe care o suferiam noi, nu-şi mai pierd timpul, tot timpul în afară de şcoală cu lucrări inutile făcute în vederea unei note, pot munci mai uşor şi mai cu drag.

Nu e vorbă, sunt excese şi de partea asta. N'am auzit odată pe un profesor «übermodern» (deşi nu preà tânăr) mergând cu solicitudinea pentru elevi până a nu le prezintà nici o hartă la cursul de geografie?

«Despre partea mea, spuneà el, hărţile nu s'ar rupe niciodată, căci nici odată nu le întrebuinţez».

Acest rău, inevitabil într'o epocă de tranziţie, va dispare.

Muncesc mai puţin pentru şcoală elevii de acum, şi mai cu drag. Le rămâne mult timp pentru cultivarea lor personală, cu toate că nu au prea fost ei deprinşi până acuma ce să facă cu acest timp liber. Orice s'ar zice, şcoala nu este atât dătătoarea, cât disciplinătoarea cunoştinţelor, pe care niciodată nu le capătă cineva mai temeinic, de cât prin *muncă personală*. Prin şcoală nu căpătăm şi nu se poate să căpătăm atât instrucţie, cât mijloacele de a deveni instruiţi.

Pe vremea mea domină concepţia că nu trebue ca un elev să înveţe, să citească altceva, de cât ce se cere în şcoală. Lecţiile, în loc să fie mijlocul pregătirii pentru vieaţă, erau scopul vieţii însăş. Lozinca erà: «nici o lectură în afară de aceea a manualelor». Dacă citiam, apoi o făceam în ascuns.

Imi aduc aminte şi acum de «razziile» pe care pe-

dagogii (am fost elev intern) le făceau în pupitrele noastre. Și nu pentru a căută tutun sau altceva la fel, ci pentru a confiscă cărțile de literatură, inimicul cel mare. De o astfel de «razzie» îmi aduc aminte mai ales. Eram cu toții în meditație; ne pregătiam lecțiile, când intră pedagogul cu un aer grav. Am îngălbenit toți, căci știam că nu e semn bun aceà gravitate. Nu știam anume ce rău ne amenință. Eu aveam în pupitru nuvelele extraordinare ale lui Edgard Poë și un libret, mizerabil tradus, al operei Norma. Mi le-a găsit și mi le-a luat cu un surâs de satisfacție imensă. Bietul Poë, îl regret și astăzi!

Am avut profesori cari ne opriau de a cetì ca de foc și cari spuneau cu satisfacție că până la 25 de ani n'au știut ce e romanul. Poate că nu vor fi știut nici astăzi, căci trăesc încă.

Așà ceva nu mai este posibil. Pe lângă toate liceele sunt biblioteci la dispoziția elevilor, împrumutându-le chiar cărți acasă.

Cum îi invidiez acuma, când nu mai sunt în stare să citesc cu acel entuziasm lipsit de critică, dar bogat în emoții al adolescenței.

Nu știu cum va fi la alte licee (aud cam tot așà), dar eu am găsit la cel din Severin o adevărată organizație a bibliotecii, pentru ca să fie cu adevărat la îndemâna elevilor.

Dar societățile de lectură? Cât de mult le simțiam lipsa pe vremea când eram școlar! Le cream noi, căci unde ne întâlniam (cei mai buni, pentru ca să nu fiu exagerat) povestiam ce am cetit și ne comunicam impresiile. Se încingeau discuții aprinse și interminabile, de

multe ori oţioase, care se terminau cu certe, uneori şi mai rău.

Azi comunicarea asta de impresii prin societăţile de lectură este organizată aşà cum e bine, pentru ca elevii să profite cât mai mult.

Iarăş mă refer mai ales la liceul nostru, căci situaţia de acì o cunosc mai bine, dar bănuesc că pretutindeni lucrurile se petrec la fel.

Mulţi dintre elevi ştiu că în fiecare Sâmbătă pot găsì la şedinţele societăţii de lectură şi distracţie, şi posibilitate de a se instruì şi mai ales ocazia de a fi mai personali, comunicându-şi impresii şi cunoştinţe noi de cum pot şi au dreptul să fie în clase. Se fac dizertaţii, se citeşte din prozatori şi poeţi, se cântă din gură sau din vreun instrument. Nici profesorii nu dispreţuesc de a le face, din când în când, conferinţe asupra unor subiecte mai greu de tratat pentru un elev.

Apoi excursiile organizate ca un complement al cursurilor de geografie şi istorie, ca un mijloc de a ne cunoaşte şi a ne iubì mai mult ţara şi neamul, atâtea şi atâtea lucruri, cari se doriau pe vremea mea, dar nu se credeau realizabile.

Nu pot terminà această comparaţie între două epoce fără a vorbì şi de felul cum se făceau limbile moderne şi cum se fac acum.

Am avut ca profesor de franceză pe unul din cei mai cunoscuţi şi mai buni profesori de atunci cu care nu îndrăznesc să mă compar din nici un punct de vedere. Totuş, nici un elev din clasa noastră nu erà în stare să priceapă o frază ceva mai lungă spusă în franţuzeşte. Abià de puteam cetì, şi aceea cu multă dificultate.

Schimbarea metodelor de predare a limbilor moderne, una din cele mai însemnate părţi ale legii şi organizării actuale a şcolilor secundare, a dat rezultate surprinzătoare. Oricare dintre noi, cât de modeşti am fi, obţinem în clasele noastre cu mult mai mult, decât profesorii cu renume obţineau dela noi. Şi să nu se uite că o limbă modernă nu este numai o bogăţie de cunoştinţe prin literatura ei, dar şi un admirabil instrument de cultură. Deci, elevii de acum sunt mult mai bine înarmaţi de cum eram noi.

Toate aceste lucruri înşirate mai sus, dau apoi elevilor *posibilitatea* de a fi mai buni de cum am fost noi, şi toate sunt datorite unui singur om.

Lăudând fără rezervă ce s'a făcut, nu am de loc intenţia să spun că nimic nu mai este de adăugat şi că am ajuns la o organizare desăvârşită în materie de învăţământ. Sunt încă multe lipsuri. Una, dar care se va vindecà dela sine, este existenţa încă în învăţământ a celor dintre profesori, cari prin natura lor sau prin educaţie, ţin aşà de mult la vechea stare de lucruri, încât pe colaborarea lor sinceră, în spiritul ideilor noui nu se poate contà.

Dar sunt şi alte rele. Programele sunt prea încărcate, mult prea încărcate. Ne trebue un control al profesorilor, un control eficace, urmat de sancţiune, pentru binele şcoalei şi prestigiul corpului profesoral; apoi ne mai trebue un personal administrativ şi de control în adevăr stabil, şi ales după norme care să-l pună la adăpost de influenţele politice; ne mai trebue material didactic şi laboratoare moderne, atâtea şi atâtea lucruri de care depinde în mare parte buna creştere a generaţiilor viitoare.

De sigur nu este tocmai potrivit, ca într'o încercare făcută ca un *omagiu* al operei cuiva, să vorbești si de lipsurile, cari fatal trebue să se întâlnească în orice lucrare omenească. Dar la cine altul ne putem adresà, și dela cine putem sperà înbunătățire, decât dela acela, care prin ce a făcut, ne-a dat nouă, profesorilor și convingerea și garanția că este singurul în stare să desăvârșească.

Iată pentru ce aprobăm din toată inima pe cei cari au laut inițiativa acestui «omagiu», și ne asociem lor în dorința de a vedeà pe d-l Haret cât mai multă vreme, de aici în colo, în capul unui departament, care pe viitor va fi mereu legat de numele lui, pentru cel mai mare bine al țerii.

G· OPRESCU
Profesor secundar în Turnu Severin.

TEMEIUL TRIFURCAŢIEI IN LICEU

Reforma adusă învăţământului secundar în anul 1898 a despărţit cursul superior al liceelor în trei secţiuni, cari se deosebesc între ele numai prin intensitatea cu care se studiază în fiecare secţie câte un obiect-două ce s'au ales ca studii fundamentale. Astfel, în secţia clasică se studiază limba latină, în cele 4 clase de liceu, în 28 ore pe săptămână, iar limba grecească în 21 de ciasuri; în secţia modernă limba latină are acelaş număr de ore ca în secţia clasică, cu deosebirea numai că în locul orelor de greceşte s'au pus, mai mult de cât la secţia clasică, opt ore de ştiinţele fizico-chimice, şapte de ştiinţele naturale şi două de geografie; în secţia reală s'au dat 21 de ore pe săptămână matematicelor şi 12 limbii engleze sau italiane.

Cum se vede din această trifurcaţie, clasicismul se studiază în două secţii, dintre cari într'una foarte întărit prin 21 ciasuri de greceşte, iar în cealaltă redus numai la 28 de ore de latineşte. Vechiul liceu uniform puneà mai toate studiile principale pe acelaş plan, aşà încât tinerimea şcolară nu se alegeà decât cu o cultură prea vagă şi prea superficială. Din această cauză s'au adus atâtea învinuiri învăţământului secundar propus sub vechiul regim. Cine nu-şi mai aduce aminte

de rapoartele inspectorilor noştri şcolari de acum 15—20 de ani, precum şi de strigătul de alarmă, dat în nenumărate rânduri de către profesorii examinatori la bacalaureat, cari se plângeau amarnic că învăţământul secundar nu dă roadele dorite!

Intre pricinile de scădere ale învăţământului se aduceà şi întocmirea de programe şcolare prea uniforme şi prea enciclopedice. Absolvenţii liceelor se alegeau din toate obiectele cu câte ceva şi nimic cu temeiu; ei puteau să vorbească: «de omni re scibili et de quibusdam aliis». Cu actuala întocmire a liceului se dă însă posibilitatea unui tânăr să se pregătească mult mai temeinic în studiul fundamental al secţiunii ce şi-a ales: astfel un absolvent de liceu are prilejul astăzi să devină un eminent clasic cu 49 ore pe săptămână de latineşte şi greceşte în timp de 4 ani, ai cursului superior. Chiar şi în secţia modernă 28 ore de latineşte pe săptămână sunt suficiente spre a familiarizà în timp de 4 ani pe un elev cu toate frumuseţile armonioase şi cu manifestările de gândire ale marilor scriitori latini. Astfel numai, cultura clasică pregăteşte acele generaţiuni de elită, cari sunt podoaba cea mai aleasă a tuturor societăţilor civilizate. Clasicismul este deci, mult mai bine reprezentat prin reforma dela 1898 decât cum erà mai înainte, în vechea lege care devenise un tipar prea din cale afară cristalizat. De asemenea în secţia reală, un absolvent de liceu poate să cunoască mai adânc în 21 ore pe săptămână, în decurs de 4 ani, metodele matematicelor şi spiritul ce le însufleţeşte.

Concentrarea atenţiunii tinerimii asupra unui obiect-două de studii fundamentale a dat învăţământului nostru secundar o perspectivă mult mai întinsă pe care n'a

putut-o aveà în vechea organizare. In programa nouă mai întâiu s'a introdus o erarchie între diferitele studii prin scoaterea în relief a unora anumite obiecte și subordonarea altora. Fantoma unei așà zise culturi generale, fără nici un punct de razim, s'a risipit; iar uniformismul intelectual din învățământul nostru secundar, ce apăsà atât de greu asupra inteligenței școlarilor s'a sfărâmat. Căci, nu e cu putință ca mintea școlarilor să poată cuprinde deopotrivă toate obiectele de studiu. O alegere se impune dela un timp. Această alegere trebue făcută potrivit cu aptitudinile școlarilor. Aceste aptitudini se accentuează mai ales în cursul superior de liceu, după cum dovedește psichologul, Alfred Binet, care și-a publicat mai anul trecut cercetările sale, făcute timp de 30 de ani asupra sufletului școlarilor, în scrierea sa ce poartă titlul: „*Les idées modernes sur les enfants*". (p. 250—265, 288, 298, 294).

Astfel, Binet susține că «priceperea matematicelor presupune o facultate cu totul specială, (1) care ar fi de o importanță capitală de analizat, căci este poate una din diferențele cele mai accentuate dintre școlari. Toți profesorii de liceu ce s'ar consultà asupra acestui punct ar fi de părerea aceasta. Se poate zice chiar că acest simț al matematicelor este atât de important, încât de el depinde viitorul multor elevi. Astăzi carierele științifice și industriale fiind mai bănoase atrag pe cei mai mulți elevi. Decât de fapt, mulți dintre ei sunt siliți să le părăsească, după ce au urmat mai mult timp cursurile de știință din pricină că se simt incapabili de a le urmà; alții socotesc chiar inutil de a face această în-

(1) Binet, o. c. p. 265.

cercare, căci ei cunosc dinainte incapacitatea lor în matematice. Respinşi dela ştiinţe, merg la litere. De aceea rezultă din această stare de lucruri, că auditorul clasei de filosofie se recrutează printre elevii cei mai puţin bine înzestraţi pentru ştiinţe. Această lipsă de aptitudini pentru matematice şi pentru ştiinţe în general se observă, chiar şi la o vârstă mai înaintată, la multe persoane, chiar culte şi cu o inteligenţă superioară, cari recunosc incapacitatea lor, fără o falsă ruşine; câte odată îşi fac chiar o glorie. De altminterea această incapacitate, luată în oarecare sens este comună tuturor, căci în măsura în care matematicele se înalţă, numărul celor cari le înţeleg descreşte cu o repeziciune vertiginoasă. In timpul din urmă se observă, cu prilejul celebrării capacităţii matematice a lui Poincaré, că nu există probabil în lumea întreagă mai mult de 10 persoane, în stare de a-l înţelege. De asemenea Binet, dovedeşte că e o eroare de a impune studiul l. latine tuturor elevilor, căci şi pentru acest studiu se cer aptitudini speciale. Infine, el recunoaşte că sunt mai multe feluri de inteligenţe, dintre cari două sunt fundamentale: unele obiective şi altele subiective; cele dintâiu se mai numesc şi inteligenţe observatoare, iar cele de-al doilea interpretatoare sau imaginative. «Se poate zice de asemenea că cele dintâiu sunt realiste, pozitive, iar cele de-al doilea sunt visătoare, contemplative». «Asemenea aptitudini se pot cunoaşte foarte lesne în liceu, dacă îşi dă cineva osteneala să observe şi să întrebe pe elevi». «Acela [1]), care nu citeşte decât cărţi de ştiinţă, de matematici, nu e de loc un literat. Elevul, care îşi

(1) Binet, o. c. 288.

petrece duminicile desemnând, de asemenea nu e un literat».

Cultura ce se dă tinerimii în liceu, în cursul superior trebue prin urmare să țină neapărat seama de aptitudinele școlarilor «căci aptitudinea (1) este un mijloc minunat de a economisì sforțarea și e un instrument natural de progres; ea permite de a face mai bine cu puțină muncă». Reforma dela 1898 ține deci, seamă de aptitudinele școlarilor, ce sunt pârghia oricărei instrucțiuni, întrucât le dă prilejul să-și aleagă una sau alta din ramurile arborelui nostru cultural pentru care elevi au mai multă chemare. Ceva mai mult, programa este în fiecare secție, astfel întocmită încât elevii pot dobândì și o cultură generală destul de însemnată grație căreia, un absolvent de liceu se poate interesà de tot și devine capabil de a gustà și înțelege orice. El condensează astfel ceeace este mai însemnat în civilizația omenirii. Și pe de altă parte poate să-și cultive și vocațiunea specială ce are. Așa încât școala noastră secundară nu mai e astăzi un tipar uniform ce strivește, ci din potrivă ea oferă mai multe cărări prielnice desvoltării deferitelor aptitudini ale firii școlarilor.

Astfel, în orice secție se va înscrie un elev, el se va alege cu o minte bine formată cu o judecată sigură și cu gustul de a lucrà mai departe spre a-și apropià cunoștințe. Filozofia e la toate secțiile; ea le arată locul nostru în lume și permite a judecà valoarea lucrurilor și a oamenilor. Ea dă tinerilor ceeace numiau cei vechi înțelepciunea. De asemenea istoria e pusă la toate secțiile. Ea reprezintă comoara de experiență a omenirii.

(1) Binet, o. c. 294.

Celelalte studii din fiecare secţie sunt astfel combinate binate încât un elev are prilejul nu numai de a dobândi o sumă de cunoştinţe pozitive, dar, ceeace e mai principal, să facă cea mai folositoare gimnastică intelectuală.

Graţie acestei minunate întocmiri, prezidenţii comisiunilor dela liceul Lazăr, ca d-nii Pangrati, Onciul şi Bogdan, au putut mărturisi în rapoartele înaintate Onor. Minister, că rezultatele examenelor, atât ale elevilor dela secţia modernă, cât şi a acelor dela secţia reală au fost cât se poate de satisfăcătoare. Absolvenţii de liceu dovedesc o maturitate intelectuală din cele mai înbucurătoare. Mi se va îngădui să relevez numai câteva rânduri din raportul d-lui Ion Bogdan, decanul facultăţii de litere din Bucureşti, care a prezidat comisiunea de absolvire dela liceul Lazăr, secţia modernă, în sesiunea de Iunie 1908.

«Rezultatul examenului a fost prin urmare cât se poate de mulţumitor. Acest examen este o adevărată bucurie pentru cei ce urmăresc cu interes progresele învăţământului nostru secundar.

Elevii acestui liceu au arătat şi cunoştinţe suficiente şi maturitate de cugetare pentru a începe studii universitare, unii dintre dânşii au dobândit chiar un admirabil talent de expunere la disertaţia orală.

. . . .

Aceasta e dovadă, că profesorii buni şi conştiincioşi pot să dea cele mai strălucite rezultate.

. . . .

. . . .

Sunt fericit că am avut ocazia acum să văd, că pro-

gramele şi organizarea şcolară dela 1898 poate să dea rezultate excelente, când oamenii chemaţi să le aplice îşi fac datoria şi sunt convins acum că rezultatele dezastroase pe unde se arată nu sunt efectul unei rele organizări sau unor programe rele, ci al relei aplicări a acestora. Cu buni profesori şi buni directori, cu un control inteligent şi stăruitor din partea Ministerului se pot obţine rezultate deplin mulţumitoare».

De altă parte, însemnătatea reformei dela 1898 constă în a fi presimţit din vreme pulsul timpului şi în a-l fi exprimat într'o lege de organizare a învăţământului ce însemnează un pas înainte în vieaţa noastră culturală. Intr'adevăr, liceul este barometrul culturii oricărui popor, căci puterea unui stat depinde de cultura pe care o primeşte tinerimea, mai ales în şcoala secundară.

Vieaţa modernă, cu toate manifestările ei variate şi complicate, trebuià să găsească un răsunet favorabil în şcoala secundară, spre a-şi da seamă şi ea în primul rând de minunatele invenţiuni şi descoperiri ştiinţifice. Ea are chiar menirea de a le provocà prin studii premergătoare. Asemenea preocupări nu existau altădată. Deci se impuneà ca alături de cultura clasică, ce pregătià aristocraţia intelectuală, care se preocupă cu speculaţiunile înalte şi desinteresate, să se formeze un atelier intelectual, în care să se pregătească cadrele superioare capabile şi vrednice de a conduce cu pricepere armata de muncitori pentru desvoltarea industriei, comerţului şi agriculturii. Vorba lui Descartes: «On ne peut sans danger, rester étranger aux choses de son temps», se potriveşte de minune în această împrejurare.

Cu alte vorbe, alături de cultura clasică, trebuià să-şi facă loc cu drept egal şi cea nouă, cum i s'a şi făcut

prin reforma dela 1898. O luptă însă s'a încins între reprezentanții culturii vechi și a celei moderne. Lupta aceasta nu s'a potolit nici până astăzi în țara noastră, unde se aude din timp în timp, câte un glas mai mult sau mai puțin puternic. Reprezentanții vechiului regim școlar pretind să uniformeze din nou programele școlare. Discuția însă a fost mai interesantă și mai aprinsă în străinătate. E de ajuns să amintesc aici câteva rânduri dintr'o scriere a lui Jules Lemaître *(Opinions à répandre, 1898)*, în care zice: «Noi suntem o societate democratică și industrială, amenințată sau mai bine zis pe jumătate ruinată prin concurența națiunilor puternice și copii micei noastre burghezii și mulți alți copii din popor pierd 8—10 ani să învețe foarte rău aceleași lucruri pe care preoții iezuiți le propuneau altădată foarte bine, într'o societate monarhică, fiilor de nobili, de magistrați și ai claselor privilegiate. Nu este oare asta nu anachronism nerușinat? Și credința în folosul actual al acestei educațiuni, nu este oare un prejudițiu extravagant».

Școala secundară franceză și-a primit «Magna charta libertatum», în urma acestor proteste autorizate, în 1902 imitând prin aceasta școala prusiană, care și-o primise dejà din anul 1900.

In Prusia mișcarea împotriva monopolului, pe care l-a avut liceul clasic, s'a început sistematic cu vreo 30 de ani mai înainte. Protivnicii acestui monopol susțineau că tinerii cu cultură clasică găsesc mai lesne să o întrebuințeze în vieață decât cei cari au numai cultură clasică. Liceul clasic pregătià de altă parte numai funcționari. Și un stat nu poate fi susținut numai de slujbași. Ei mergeau și mai departe învinovățind liceele

că pregătesc nişte gânditorî şi cercetători, ce e drept independenţi, cari se înfundă în chilia lor, fără să mai ştie nimic de lumea din împrejurul lor şi de părerile ei. Erudiţia le împiedică sborul gândirii; ei sunt lipsiţi până şi de cel mai mic simţ practic. De aceea s'a şi format proverbul. «Je gelehrter je verkehrter» (cu cât e mai învăţat cu atât e mai sucit).

Protivnicii culturii clasice îşi împrumutau armele până şi din Talmud, unde se spune, că dacă un învăţat merge să-şi vadă mireasa, să iea cu el pe un alt om ne învăţat, căci altfel se păcăleşte.

Cu toată această luptă înverşunată de condeiu, reforma n'a reuşit în Prusia până ce n'a venit în fruntea mişcării însuş Impăratul Wilhem II, care zicea încă din anul 1890, în conferinţa profesorilor dela 17 Octomvrie următoarele cuvinte importante: «ne găsim (1) într'un nou veac, într'o epocă de transiţie şi de progres şi a fost totdeauna privilegiul Casei Mele, voiu să zic că întotdeauna strămoşii Mei au dovedit că, simţind pulsul timpului, au prevăzut mai dinainte ceia ce avea să vie. Atunci ei au rămas în capul mişcării pe care se hotărîseră să o conducă şi să o îndrepte către nouăle ţeluri. Cred, că am aflat de unde şi încotro tinde spiritul nou dela sfârşitul acestui veac, de aceea sunt hotărît precum au fost şi în privinţa reformelor sociale, tot aşa şi în ceeace priveşte educaţia tineretului nostru sunt decis să deschid drumuri nouă, pe care trebue neapărat să le deschidem, căci altminteri, de n'o vom face, vom fi siliţi s'o facem în 20 de ani» Impăratul adaugă

(1) Dr. Adolf Mathias, *Die Soziale und politische Bedeutung der Reform* von Iahre, 1900, Berlin, 1900, p. 28.

mai departe: «Liceului îi lipseşte o bază naţională». «Trebue să punem pe planul întâiu în liceu, limba germană. Noi trebue să creştem tineri Germani, naţionali, iar nu tineri Greci şi Romani!

Graţie acestei intervenţii autorizate, toate şcoalele secundare din Prusia erau de o potrivă de egale între ele, în anul 1900. Monopolul şcoalei clasice a fost desfiinţat. O luptă de întrecere s'a înteţit între diferitele şcoale secundare. Lupta aceasta a fost cât se poate de favorabilă progresului intelectual.

Dacă privim acum reforma noastră dela 1898 în cadrul reformelor şcolare internaţionale întocmite mai în urmă constatăm cu o legitimă mândrie, că România este înzestrată cu o lege şcolară ce o pune alăturea cu de ţerile cele mai înaintate din Europa. Importanţa acestei reforme e cu atât mai mare cu cât problema învăţământului secundar e în legătură cu toate problemele însemnate de care depinde desvoltarea noastră naţională.

Pentru aceasta, se cuvine d-lui Spiru C. Haret, a cărui muncă spornică şi rodnică pe terenul cultural o glorificăm cu adâncă recunoştinţă, tot meritul, toată slava şi lauda, căci d-sa a isbutit să înzestreze şcoala noastră secundară cu o reformă cât se poate de prielnică desvoltării intelectuale a poporului român.

MARIN DIMITRESCU
Profesor secundar în Bucureşti.

STABILITATEA PROFESORILOR

Una din condiţiile esenţiale progresării învăţământului este *stabilitatea profesorilor*. Atâta timp cât profesorul ştie că existenţa sa nu este asigurată, că poate fi oricând mutat sau lăsat pe din afară, grija sa de căpetenie nu mai este şcoala, ci căutarea diferitelor mijloace de a intrà în graţiile celor puternici. Politicianii lipsiţi de scrupule abuzează de puterea lor şi profesorul rămâne să aleagă între conştiinţa sa şi existenţă. Pe de altă parte leafa suplinitorului fiind foarte mică, insuficientă pentru existenţa sa necum şi a unei familii numeroase, obligă pe acesta ori să ducă o vieaţă mizerabilă incompatibilă cu ocupaţia de profesor, ori să se istovească muncind în afară de şcoală de multe ori în condiţii înjositoare.

Toate aceste consideraţii au pus pe gânduri pe legiuitorii Ţerii încă din primele timpuri ale vieţii noastre constituţionale. Toţi au căutat un mijloc de a da stabilitatea profesorului, aşà fel ca să apere în acelaş timp cât mai bine interesele şcoalei.

Să cercetăm în diferitele epoce care a fost modul de recrutare a profesorilor precum şi garanţiile de stabilitate.

Inamovibilitatea nu trebue înţeleasă ca ceva absolut, oricum ar fi profesorul şi orice ar face el. Ea trebue

să apere interesele profesorului, garantându-i situația, atât însă cât nu suferă interesele școalei; atât cât el este capabil de a munci, cât este exemplu de moralitate și de conștiințiozitate, *căci purtarea rea a unui profesor este crimă*, după cum prea bine a spus d-l D. A. Sturdza, în cuvântarea sa dela 17 Martie 1898, ținută întru apărarea legii instrucției, prezentată de d-l Sp. Haret.

Voiu cercetà stabilitatea profesorilor din următoarele puncte de vedere: Modul de recrutare, împrejurările care ar periclità stabilitatea și pedepsele.

Legea dela 1864, votată sub ministeriatul lui N. Crețulescu, pretinde ca titlu pentru numirea prefesorilor definitivi absolvirea unor studii identice cu cele ce au a predà (art. 367).

Numirea provizorie (art. 368) se face după următoarele norme: 1) Proponimentele publice, 2) Publicațiunile de scrieri asupra materiei respective, 3) Examenul, în cazul când numărul candidaților e mai mic decât al locurilor vacante, 4) Concursul în caz contrar.

Cel mai obișnuit erà concursul. Comisiunea de arbitri (art. 369) a examenului se compuneà din:

Pentru gimnazii, 3 profesori titulari de curs superior ai liceului cel mai apropiat, 3 delegați ai municipalității și directorul liceului.

Pentru liceu, curs superior: directorul liceului, 2 profesori universitari trași la sorți, 2 sau 3 delegați ai municipalității, sau persoane particulare numite de minister. Cunoștințele cerute la examenul (art. 375) pentru profesorii de gimnaziu erau cele ce se propun în liceu, iar pentru cei de curs superior cunoștințele speciale materiei ce au a predà, dovedind în acelaș timp că au absolvit

învățăturile de liceu, sau în lipsă de aceasta un examen general de acele învățături.

Examenul pentru profesorii de gimnaziu constă dintr'o probă scrisă și o lecțiune publică făcută înaintea comisiei; pentru cei de curs superior din 3 probe scrise și 3 lecțiuni publice.

Pe baza condițiilor de mai sus să făceà numirea provizorie de către ministru. Provizoratul dura 3 ani.

Pedepsele prescrise în acea lege erau: Avertismentul, cenzura, suspendarea și destituirea. Ultimele 3 pedepse se pronunțau de o comisiune compusă din 5 profesori trași la sorți, din corpul profesoral superior celui din care făceà parte acuzatul.

Legea din 1879 Martie 17, fiind ministru G. Cantilli, pretinde titlul de licențiat.

Dacă sunt mai multe catedre scoase la concurs de odată, candidatul va arătà pentru care concurează. Examenul este scris și oral din materia catedrei vacante. Ministrul numește provizoriu pe baza avizului Consiliului permanent, care cercetează probele trimise de comisie.

Legea din 16 Martie 1883, fiind ministru P. S. Aurelian, introduce inovația că profesorul să fie scos la pensie după 25 ani de serviciu, în interesul științei, de către ministru, după ce va fi luat avizul unei comisiuni de 5 profesori. Această dispoziție este modificată prin *Legea din 28 Maiu 1892* a d-lui Take Ionescu, care prevede că profesorul va fi scos la pensie din oficiu, când va împlinì vârsta de 65 ani, iar când interesul școalei va cere, va fi scos la pensie după 30 ani de serviciu cu avizul Consiliului permanent

Legile de mai sus prezintă, în ce privește recrutarea

profesorilor mai multe cusururi: Metoda nenorocită şi arbitrară a proponimentelor ocupă un loc de frunte; nu mai puţin defectuos erà sistemul publicaţiunii de lucrări, care este atât de elastic.

Concursul de asemenea prezintă neajunsuri grave. Faptul că se scoate fiecare catedră în parte la concurs ţine pe drumuri o bună parte a profesorilor titulari superiori, care fac parte din comisie, precum şi pe nenorociţii de candidaţi. Munca, ştiinţa, nimic nu asigură pe bietul candidat; o sutime de punct mai puţin poate sdrobì un viitor. Hatârul joacă un rol important. Se întâmplau cazuri extraordinar de anormale, aşà pentru o catedră un candidat puteà obţine 9.50 media, iar altul 9.49 şi cădeà cel din urmă, pe când pentru o altă catedră de aceeaş materie, ce se ţineà în acelaş timp, puteà reuşì unul cu media 7, având norocul să fie clasat 1.

Un caz extraordinar citează d-l Spiru Haret în şedinţa Camerei dela 19 Martie 1898: La un concurs pentru 3 catedre de l. latină, ţinut de aceeaş comisie pentru toate, se prezintă pentru prima catedră doi candidaţi, dintre cari unul capătă media 7,92 celelalt 7,75; la a II-a catedră se prezintă unul singur, care capătă media 7, pentru a III-a nici unul.

Comisia opinează să fie numit la I-a catedră cel cu media 7,92, la a II-a cel cu media 7,75, la a III-a cel cu media 7. Ministerul însă numeşte pe cel cu 7,92 la catedra I, pe cel cu 7 la a II-a şi la a III-a pe nimeni. Cel cu 7,75 pentru că a candidat la prima catedră, deşì cu medie mai mare, rămâne pe din afară.

Cu acest sistem plaga suplinitorilor este în floare; profesorul netitular este tot la discreţia politicianilor,

şcoala sufere, prestigiul dascălului scade. Hatârul şi intervenţiile domnesc; atunci se naşte nenorocita tradiţie că nota nu se dă numai pe merit şi care nu a ieşit încă din mintea oamenilor nici acum, aducând pe la uşile şcoalei şi ale profesorilor atâţia cerşetori de note.

Din fericire în 1897 vine în fruntea ministerului de instrucţie d-l Spiru Haret, cu o bogată experienţă didactică ca profesor, inspector, secretar general al ministerului de instrucţie (1885—1888), cu o cultură pedagogică întinsă, dotat cu o memorie prodigioasă, cu o putere de pătrundere şi deducţie minunată şi mai presus de toate cu o putere de muncă neîntrecută. Totul trece la Minister prin mâna sa, pe toţi îi ascultă, cercetează, primeşte scrisori şi răspunde, în sfârşit de o energie extraordinară. Ştie să-şi aleagă subalternii dintre cei mai distinşi profesori, fără să iea în seamă presiunile politice.

Graţie acestor calităţi, d-l Haret pătrunde adînc nevoile şcoalei, loveşte cu curaj zidul de piatră al vechilor şi învechitelor tradiţii şcolare, pune piept rezistenţelor de tot soiul şi în 1898 Fevruarie 4 aduce în desbaterile Camerei proectul său de lege al învăţământului secundar şi superior care, după lungi discuţiuni, se sancţionează cu decretul regal No. 1.097 din 23 Martie 1898.

D-l Haret revizueşte toate legile anterioare care aveau ca fundament legea din 1864,' opreşte din ele ce e bun şi introduce inovaţii splendide în diferitele faze ale vieţii şcolare secundare.

In ce priveşte recrutarea profesorilor, la *art. 22* se specifică amănunţit diferitele cursuri, ce vor aveà a fi predate în liceu şi care sunt în acelaş timp atâtea

specializări pentru profesori. Se desființează definitiv catedra, care erà un isvor de confuzii și nemulțumiri, se suprimă categoriile de profesori de curs inferior și superior.

Art. 23 precizează numeroasele condiții ce trebue să împlinească candidatul la profesorat: Să fie Român, să fi satisfăcut legea recrutării, să poseadă titlul de licență sau doctorat, să aibă purtare bună, *să fi urmat un curs de pedagogie* la una din Universități; precum și *toate conferințele și lucrările practice ale unui seminar pedagogic,* să fi trecut cu succes un *examen de capacitate,* care să dovedească cunoștințele și aptitudinele sale de a predà cel puțin 2 specialități și cel mult 3, din care una principală.

Comisia de examinare se compune din profesori de Universitate, aleși de ministru și numiți pe o perioadă de 4 ani.

Examenul constă în lucrări scrise și orale, de forța licenței și a studiilor ce candidatul are de predat la liceu, din o probă orală de pedagogie, din 3 lecții practice făcute înaintea comisiunii. Candidatul pentru științe experimentale va face și o preparație experimentală de puterea licenței.

Media minimă la fiecare probă este 7.50. Rezultatul examenului se aprobă de ministru cu avizul consiliului permanent și se înscrie într'un tablou, după care se vor face numirile în ordinea de clasificare. Inscrierea în tablou e valabilă 2 ani, după care termen, dacă candidatul nu a fost numit, trebue să treacă alt examen.

Art. 31 prevede că dacă un candidat înscris pe tablou, înainte de a fi numit, dă dovadă de imoralitate, poate fi șters din tablou de ministru în urma hotărîrii

motivate a consiliului inspectorilor şi cu aprobarea Consiliului permanent.

Numirea provizorie se face de ministru; această stare durează 3 ani, în care timp dacă se găseşte că profesorul e nevrednic, poate fi destituit de ministru în urma unei hotărîri a consiliului de inspectori şi cu aprobarea consiliului permanent; în caz dacă la inspecţii se dovedeşte capabil se numeşte *definitiv*, prin decret regal.

Se prevăd apoi în lege diferite ocupaţiuni incompatibile cu situaţiunea sa, aceasta din mai multe puncte de vedere, dar în special spre a fi ocupat numai cu şcoala şi ca să nu-şi speculeze cu nici un chip situaţia sa de profesor. Nu vom mai vedeà de acì încolo profesorii ocupându-se cu fel de fel de întreprinderi, lipsind cu duiumul dela şcoală motivat ori mai mult nemotivat, cu sau fără concediu. Absenţele vor trebuì făcute cu regulă şi cu aprobarea ministerului, căci altfel contravenientul dă peste art. 41, care spune că 30 zile pe an de lipsire nemotivată atrage după sine demisionarea profesorului.

In fine art. 43 consfinţeşte clar inamovibilitatea profesorului. Iată conţinutul lui:

Profesorii şi maieştrii secundari sunt inamovibili. Ei nu pot fi suspendaţi, permutaţi sau excluşi decât în conformitate cu prevederile acestei legi.

Urmează apoi specificarea împrejurărilor care pot vătămà inamovibilitatea:

Nu mai pot fi profesori cei condamnaţi pentru: crimă, fals, furt, înşelăciune, abuz de încredere, calomnie, mărturie mincinoasă, atentat la bunurile moravuri, delapidare de bani publici, mituire, percepere de taxe ilegale, spargere de sigilii, sustragere de acte.

Se cere dar o moralitate perfectă și nepătată.

După 30 ani de serviciu ministerul poate, în interesul școalei, în urma unei hotărîri a consiliului inspectorilor și cu aprobarea consiliului permanent să scoată la pensie pe un profesor; iar în caz de boală incurabilă, constatată de o comisie, din care ar face parte și 2 profesori ai facultății de medicină, profesorul va fi scos la pensie. Dacă boala provine din cauza serviciului, pensia va fi ca pentru 30 ani serviți.

Diferitele obligațiuni și opriri, la care e supus profesorul precum și diferitele condiții de moralitate și conștiințiozitate în caz de neurmare, sunt supuse la următoarele pedepse:

1. Avertismentul, 2. Amenda (1—15 zile), 3. Cenzura (1—30 zile), 4. Suspendarea pe timp de 2—6 luni, 5. Permutarea, 6. Excluderea pe timp mărginit, maximum 2 ani, 7. Excluderea definitivă.

Pedeapsa 1 se dă de ministru ori inspector, 2 și 3 de ministru cu aprobarea consiliului permanent, 4 5, 6, și 7 de ministru în urma unei hotărîri a *comisii de judecată*. Ultima se dă prin decret regal.

Comisia de judecată se compune din: 2 supleanți numiți prin decret regal, câte 2 profesori universitari propuși de cele 2 Universități, un profesor numit de ministru. Comisia judecă cu 3 membri.

Profesorul acuzat are dreptul să-și aleagă un apărător membru al corpului didactic și el.

Recurs se poate acordà numai pentru pedeapsa dela No. 7 de către ministru cu avizul consiliului permanent, și atunci se judecă de comisia întreagă, compusă din 5 memebrii.

Din cele expuse mai sus se vede că legea dela 1898

crează prin examenele de capacitate un mod admirabil de recrutare a corpului didactic. Se înlătură cu chipul acesta inconvenientele concursului, de a ţine vecinic pe drumuri atâţia profesori, de a face titulari oameni istoviţi de atâtea rânduri de examene şi de necazuri, de a da hatârului o putere covârşitoare.

Acum locurile în învăţământ vor fi ocupate de titulari cu carte şi bune cunoştinţe pedagogice, oameni cari să se pună pe treabă cu nădejde fără grijă de ziua de mâine, cari să fie oameni morali şi corecţi.

Se stabileşte o inamovibilitate neatacabilă pentru oamenii fără pată, care degajază independenţa profesorului de orce amestec din afară şi cu chipul acesta prestigiul profesorului se măreşte în faţa părinţilor şi elevilor. Cea mai mare parte din licee şi gimnazii aproape nu mai au suplinitori. Luând ca exemplu liceul din Buzău, de unde în 1898 erau 10 suplinitori din 20 profesori şi maeştri, în 1911 sunt numai doi suplinitori: profesorul de agricultură pentru care nu s'a ţinut încă examen de capacitate şi profesorul de religie, care are examen chiar ănul acesta, şi aceasta din 27 profesori şi maeştri.

Legii din 1898 i se aduc în 1900 oarecari schimbări prin legea d-lui dr. C. Istrati. In ce priveşte recrutarea şi stabilitatea, avem de remarcat următoarele:

Se vor face la examenul de capacitate 2 lecţii în loc de 3. De proba experimentală vor fi scutiţi cei ce au luat licenţa de 5 ani înainte de promulgarea legii; de asemenea de pedagogie cei licenţiaţi înainte de promulgare şi în primul an de aplicare. Inscrierile în tablou vor fi valabile 5 ani în loc de 2.

In caz de boală incurabilă din cauza serviciului nu se va mai da pensia ca pentru 30 ani serviţi.

Se numesc titulari fără examen cei nelicențiați cu 15 ani de serviciu și cei licențiați cu 10 ani, precum și acei cari în trecut au depus examen pentru vreo catedră și au obținut media 7.50.

In 1901 venind din nou ministru d-l Spiru Haret restabilește legea din 1898 cu oarecari mici modificări. Așà în privința recrutării se menține modificarea din legea d-lui Istrati de a se face 2 lecții practice în loc de 3, se fixează termenul de valabilitate a înscrierii în tablou la 3 ani. Profesorii provizorii vor fi judecați de Consiliul permanent.

Prin legea din 5 Martie 1904 d-l Spiru Haret introduce modificarea ca ședințele comisieì de judecată să fie secrete. Până acì se lăsà la aprecierea comisiei, dacă să fie secrete ori publice. Se introduce un articol nou, *50 bis*, prin care se dă dreptul ministerului de a puteà suspendà oarecare din pedepse pe anumite termene: Avertismentul și amenda pe *un an*, cenzura pe *3 ani*, suspendarea, mutarea, excluderea pe *5 ani*. Dacă în acest an profesorul nu are nici o vină nouă, i se va radià pedeapsa. Dacă însă după radiere va face vreo faptă pedepsită cu mai mult decât avertismentul, i se va aplicà pedeapsa radiată.

Dacă pedeapsa s'a aplicat și dacă după un interval arătat mai sus, nu s'a mai făcut vinovat cu fapte mai grave decât cele pedepsite cu avertismentul, i se va radià definitiv pedeapsa.

Dacă pedeapsa s'a dat de comisia de judecată, se poate aplicà suspendarea numai dacă comisia a opiniat pentru ea în hotărîrea dată.

Astăzi după o aplicare de 13 ani a acestei legi, când corpul didactic ține fruntea sus, grație inamovibilității

sale, atât de înțelept stabilită de d-l Spiru Haret, mulți nu știu greutățile ce a avut de întâmpinat d-sa până să-și vadă realizată reforma și pe care le-a învins numai grație caracterului său de fier și valorii netăgăduite a marii sale reforme. Este destul să spunem că discuția a durat dela 4 Fevruarie până la 27 Martie și că d-sa a trebuit să țină piept, chiar unora dintre cei mai de seamă ai partidului liberal, cari susțineau vechiul sistem.

Această lege este cel mai strălucitor monument pentru glorificarea calităților și muncii fără preget ce d-l Spiru Haret a depus pentru binele școalei și profesorii ori de câte ori se vor mândrì cu situația și independența lor, își vor amintì cu recunoștință de d-l Spiru Haret.

G. V. STANESCU
Profesor la liceul din Buzău,
fost director.

METODE VECHI ŞI METODE NOUĂ IN INVĂŢĂMÂNTUL SECUNDAR

Mi-e vie în memorie figura celui dintâiu profesor al meu de limba latină.

De cum intrà în clasă şi făceà apelul nominal, se adresà unui elev oarecare cu următoarele vorbe tipice, rostite într'un ton ritmic: «băiete, ia spune tu lecţia!» N'apucà bine să traducă elevul un rând sau două şi— nici nu ştiai de unde—îl întrerupeà de odată cu vorbele: «à propos de asta». Acestea erau începutul istorisirii unor întregi peripeţii—foarte asemenea cu ale lui Télémaque—din vieaţa altora, dar mai ales din vieaţa sa proprie. Cum auzià elevul cuvântul «à propos», par'că i se luà o piatră din spinare, căci prea adesea ori povestirea profesorului durà până la sfârşitul orei, rar erà întreruptă de câteva rânduri de traducere pe la mijlocul ei şi foarte rar se întâmplà minunea, ca tot timpul să se facă lecţie. Când sunà de ieşire din clasă, profesorul tresărià, băteà uşor din palme şi ziceà: «tradu, băiete, mai departe!» In cele 10 minute de recreaţie — câte odată şi peste ele—se traduceà toată bucata dată, se dădeà alta nouă şi plecà profesorul, rămânând ca în răstimp să ne trimită traducerea în româneşte a bucăţii date.

Aşà am învăţat latineşte patru ani de zile cu acel profesor. Şi ca dânsul mai erau de sigur şi mulţi alţii. Fiecare din generaţiunea actuală de cetăţeni trebue să-şi aducă aminte de unii dintre profesorii lor, ce aveau aceeaş metodă ca cea de mai sus, sau alta foarte înrudită.

Şi nu e vorba numai de limba latină, ci de toate obiectele.

Invăţământul limbilor străine se reduceà la traducere dată de-a gata de profesor, ori făcută câte odată de elevi singuri acasă, fără nici un ajutor, decât al juxtelor, şi fără nici o îndrumare. Profesorul nu lucrà cu elevii. Morfologia şi Sintaxa se învăţau pe de rost, goale, fără nici o intuiţie, fără nici o aplicaţie.

Istoria se învăţà pe din afară, fără nici o lumină, fără vieaţă. Elevul trebuià să înveţe bine acasă lecţia, ca s'o rostească la şcoală fără greş, pe nerăsuflate, mai adesea fără judecată. Cel mai bun profesor erà acela care «*explicà*», căci mulţi nu făceau nici atâta, repetând celc scrise în carte, par'că spre a da îndemnul ca tot atât de bine să înveţe elevii lecţia, precum o ştie el! Unii înfloriau povestirea din cartea de curs, cu fapte sau anecdote din alte cărţi — mai extinse — şi aceştia erau foarte bine văzuţi de elevi.

Geografia se învăţà din carte, adesea fără atlase, fără desemn, şi se reduceà mai mult la geografia fizică. Când erà vorba de ceeace se referă la vieaţa popoarelor, se puneà puţin preţ pe aşà ceva. E legendară învăţarea «*producţiunilor*». Erà un pomelnic de numiri de producţiuni auzite şi văzute de elevi în ţara lor, care se repetà la fiecare ţară cu o variaţie infinită şi foarte neregulată.

Ştiinţele naturale se învăţau din cărţi, câte odată după tablouri, care arătau că au fost cândva colorate şi cari aveau pretenţia să-ţi arate colori distinctive de animale şi plante, colori care se băteau adesea cap în cap cu cele scrise în carte.

Ba mai mult, elevii învăţau din carte buruienile întâlnite şi răsîntâlnite prin câmpiile noastre, fără să li se pue măcar una dinainte ochilor, spre a le intuì sub controlul profesorului.

Maşinile *de Fizică* ori nu erau, ori — dacă erau — stăteau prăfuite în cabinetul de Fizică, fără să îndrăsnească cineva să se atingă de dânsele, iar în cazuri extraordinare, de erà câte un profesor mai curajos, rar să întâmplà să nu-i facă maşina pocinogul, căci adesea nu funcţionà cum se cade, fiind ruginită, sau lipsindu-i vre-un drac de şurub, cine ştie de unde.

N'am făcut niciodată vreo experienţă de *chimie* în şcoala secundară, şi cred că puţini dintre contimporanii mei vor fi avut acest noroc.

Până şi bietele *Matematici* se făceau adesea pe de rost, ca la Istorie.

Nu mai vorbesc, că mulţi dintre elevi nu îndrăsniau să schimbe literile din carte la o lecţie de Geometrie sau Algebră, dar chiar unii dintre dascăli nu făceau gluma asta. Ba unii erau şi mai comozi, punând pe fruntaşul clasei să explice lecţia mai departe. Ce puţin se raţionà la Aritmetica raţionată! Unde se pomenià la Geometrie de demonstrare prin construcţii cu instrumente grafice!

Intr'un cuvânt, metoadele de învăţământ erau în ţara noastră, până pela 1901, într'o stare foarte rudimentară. S'ar puteà zice, că ele nu preocupau mai deloc

lumea dăscălească, nici chiar autoritatea superioară școlară. Străduința tuturora erà, ca elevul să știe cât mai multe lucruri, indiferent de modul cum le învăță, indiferent dacă știà să se servească de ele, în lupta vieții, și chiar indiferent, dacă prin astfel de învățare elevul își tocià toată vlaga facultăților lui intelectuale, de care are atâta nevoe, după ce iese din școală.

Invățământul din aceà epocă erà greoiu, fără vieață, fără legătură cu rostul vieții, enciclopedic și *stors* din vitalitatea elevului. Acesta ieșià din școală — ce-i drept — cu cunoștințe mai multe, dar nu bine asimilate, fără să se poată servì de ele în vieață și mai ales ieșià *sleit* de puteri. De acì legenda, care a prins printre elevii de atunci, că premiații și mai ales cel dintâiu iese din școala secundară obosit fără să fie în stare, nu de a-și menținea în Universitate rangul de până atunci, dar nici măcar de a egalà pe unii elevi mediocri din liceu.

Până la un punct această legendă are un fond de adevăr. Din cauza învățământului enciclopedic și mai ales din cauză că cel mai bun elev însemnà că învăță cel mai mult, fără să-i fie ușurată învățarea de metodul profesorilor, rezultatul puteà fi câte odată dezastros pentru puterile intelectuale ale aceluia. Tot astfel se explică faptul, că unii elevi mediocri în liceu, odată intrați în Universitate și apoi în lupta vieții, au ajuns de seamă. Puterile cruțate în școala secundară erau puse la încercare mai pe urmă cu folos.

Dacă constatăm lipsa de metode în învățământ și rezultatele lui adesea funeste sub imperiul legiuirilor școlare, de până la 1898, asta nu însemnează că nu erau și profesorii de aceia, care din firea lor erau născuți

cu simţul pedagogic şi de metodă bună, ştiind să predeà în mod plăcut şi să uşureze învăţătura elevilor.

Ceeace însă până atunci erà lucru rar şi întâmplător, devine chibzuit, organizat în sistemă prin legiuirea cea nouă a învăţământului secundar, făurită de d-l *Spiru Haret* încă dela 1898 şi pusă în aplicare mai cu temeiu dela 1901.

Şi —ceeace trebue adăogat— legiuitorul cel nou nu este un simplu ambiţios—ca mulţi alţi miniştri—nepregătit pentru o operă aşà de importantă.

D-l Haret a lucrat pentru şcoală neîntrerupt de pe la 1884, a auzit şi a văzut atâtea neajunsuri ale şcoalelor, cu privire fie la organizarea lor, fie la lipsurile şi păcatele corpului didactic, încât legea cea nouă erà întruparea unei reforme pornită din întreaga sa fiinţă şi gândire. Aşà se explică soliditatea reformei cum şi străduinţa cu care d-sa a luptat şi luptă pentru desăvârşita ei aplicare. Mai este încă ceva. O parte din lumea dăscălească începuse să reacţioneze în contra metodelor legate de legiuirea veche.

O pleiadă de tineri profesori, formaţi la şcoala metodologică franceză şi mai ales germană, au fost fireşte sprijinitorii legii nouă. Cele două seminarii pedagogice şubrede încă pe la 1898, încep să dea serii de profesori pregătiţi din ce în ce mai bine pentru cariera didactică.

Metodele nouă de predare încep să se aplice cu entuziasm din ce în ce crescând. Numărul adepţilor vechiului sistem se micşorează treptat. Prin reviste şi chiar jurnale, prin întruniri şi congrese pe specialităţi.

Ministrul şi ajutoarele sale caută să convingă, să instruească şi să perfecţioneze pe toţi dascălii şcoalelor

secundare, în ce privește metodul de predare. Programele analitice — inovațiune tot a d-lui Spiru Haret — dau instrucțiuni generale în această privință.

Limbile străine nu se mai învață deductiv: dela regule la exemple, ci inductiv, dela exemple la regule. Ba, la limbile moderne se adoptă metodul direct: dela vorbire la scriere și apoi la gramatică. Aceasta din urmă numai e un scop, ca altă dată, ci un mijloc. Limbile însăși sunt un mijloc de a cunoaște lucruri, evenimente și idei.

La *Istorie, Geografie,* etc., se apelează și la judecată, nu numai la memorie, iar aceasta se sprijină cât mai mult pe hărți, desemne, stampe etc.

Matematicile se bazează pe aplicațiuni practice prin exerciții și probleme cât mai multe.

Științele Fizico-naturale pornesc dela experiențe și observații la regule.

Desemnului i se dă importanța practică, deprinzându-se elevii a observà bine și a schițà corect cele văzute.

Muzica devine un obiect de veselie și recreație, încetând de a fi ocazie de plictiseală și comicării.

In fine *Gimnastica* nu mai e un obiect de tortură și salturi mortale, ci servește la întreținerea și desvoltarea sănătății.

Cu alte cuvinte, după legiuirea din 1898 și cu ajutorul metodelor nouă de predare, învățământul secundar nu-și pierde niciodată din vedere adevăratul său scop, de a fi un *învățamânt real,* de lucruri, evenimente și idei care pregătesc pentru rostul vieței, metodele fiind numai niște căi de procedare, și ca atare trebuind să înlesnească elevului cât mai mult perceperea acelora.

Pentru aceasta se apelează nu numai la memorie, ca altă dată, ci la cât mai multe simţuri. Intuiţia este baza cunoştinţelor. Metodul inductiv este aplicat ori unde se poate. Iniţiativa elevilor este îmboldită. Profesorul este nu atât un examinator, pe cât un îndrumător şi ajutător al acelora. Lecţiile se vor face, pe cât cu putinţă, împreună.

Se înţelege că, pentru a puteà preda orice lecţie în chipul arătat mai sus, se cere din partea profesorului nu numai dragostea de carieră, dar şi o activitate neobosită. Cu atât mai greu erà lucrul pentru acei dintre dascălii, care nu puteau mânuì cu destulă uşurinţă metodele nouă. De aceea d-l Sp. Haret, ca ministru, a întocmit o „*Comisiune* zisă *pedagogică*", aleasă dintre profesorii cei mai iniţiaţi în pedagogia modernă şi mai pătrunşi de spiritul legii sale. Pe aceştia i-a împuternicit să se ducă pe la şcoalele secundare din ţară ca să iniţieze şi să îndrumeze, în metodele de predare, pe acei dascăli cari ar aveà nevoe.

Graţie acestei comisiuni pedagogice şi a tuturor măsurilor luate prin străduinţa d-lui Haret şi a colaboratorilor săi se poate zice, că s'a creat o atmosferă pedagogică printre toţi profesorii şcoalelor secundare şi că sământa cea bună a căzut pe pământ bun, urmând a-şi da roadele mai încet, dar sigur. Când ne aducem aminte de învăţământul secundar de acum 10 ani şi privim şi la cel de acum, suntem siguri că generaţiunile actuale şi viitoare vor binecuvântà numele celui ce a făurit legea şcolară dela 1898.

GEORGE D. NEŞTIAN.
Profesor, Bârlad.

O PAGINĂ DIN ISTORIA DESVOLTĂRII INVĂŢĂMÂNTULUI ŞTIINŢIFIC IN ROMÂNIA

Erà după răsboiul, în care botezul de sânge al vitejilor noştri ne redase Independenţa şi după actul memorabil al proclamării ţerii noastre ca «*Regat*», luând astfel loc între ţerile constituite, de sine stătătoare şi culte ale Europei. Se zisese de un mare om de stat român, că venise momentul să ne gândim mai de aproape, să ne concentrăm toată activitatea la cucerirea *Plevnei Interne,* la ridicarea noastră culturală şi economică, spre afirmarea noastră şi pe acest teren, faţă de locul ce-l ocupăm în concertul european.

Fireşte că pentru acest scop, în primul rând, erà chemată şcoala să dea puternicul ei concurs; iar pentru aceasta erà nevoie de un implus bazat pe măsuri de reforme şi îmbunătăţiri urgente şi realizabile, menite să împartă la câţi mai mulţi cunoştinţe folositoare desvoltării în sensul cerinţelor timpului.

Până atunci şcoala noastră secundară, erà aşà organizată că într'însa se da mai multă atenţiune şi desvoltare cunoştinţelor literare şi istorico-filosofice.

Nu am nimic de zis învinuitor acestui fapt, fiindcă, pe deoparţe, acesta erà tipul şcoalelor din apus, pe de altă parte (lucru mai capital), pentru cuvântul că aşà

alcătuită şcoala noastră secundară, adusese marele folos de a da generaţiilor cari au trecut printr'însa însufleţirea unor personalităţi inspirate de cultul binelui şi adevărului, de sentimentul datoriei şi cinstei, de iubirea familiei şi patriei şi mai presus de toate, având ca ţintă idealul naţional.

Dar filosofia vieţei începe să se schimbe, domnia cugetării trebuià să cedeze din puterile ei tot mai mult pe terenul cercetărilor ştiinţelor exacte şi experimentale, în scopul de a procurà vieţii mulţumirea satisfacerii cât mai lesnicioase a necesităţilor de traiu, fie ca individ, fie ca familie, fie ca colectivitate social-naţională.

Cercetările ştiinţifice, rezultatele lor, ca şi multiplele lor aplicaţii în vieaţa zilnică, pun lupta pentru traiu, pe un alt teren şi ne chiamă să ne înarmăm cu noi puteri intelectuale, culturale ca şi materiale, bazate pe cunoştinţele ştiinţelor exacte, scrutătoare ale naturii şi cari ne dau cheia, mijlocul, posibilitatea de a uzà de agenţii ei, de puterile văzute şi nevăzute ale firii, pe cari Dumnezeu ni le-a pus la dispoziţie dela creaţiune.

Şcoala dar, menită să aducă această schimbare în modul pregătirii tinerelor generaţii, trebuià şi ea reformată, adaptată acestui scop. Cu cât se realizà această reformă mai curând în şcoală, cu atât ne găsiam mai repede, mai aproape de posibilitatea de a susţine lupta de existenţă şi propăşire, spre a ajunge la nivelul statelor în concertul cărora intraserăm.

Toţi câţi au fost şcolari pe timpul meu ştiu în ce mod au învăţat ştiinţele exacte: La liceul Sf. Sava erà pentru aceste studii, ca material didactic, o maşină pneumatică şi una electrică, plus o mică colecţie de minerale şi câteva animale, cari însă stau închise într'o

cameră şi cu perdelele trase, spre a nu se alterà de lumină!

La Mateiu Basarab, chiar mai târziu când eu venisem ca profesor (1875), pe lângă tipica colecţie de minerale şi maşina pneumatică, am găsit şi un aparat telegrafic Morse (sistem foarte simplu) şi Bregnet, cu o baterie de peste 50 elemente, cu care predecesorul meu demonstrà elevilor cum se poate depeşà dela o masă la alta, cum se desfăşurà ruleta de hârtie şi cum se imprimau pe dânsa semnele; experienţă care rămăsese memorabilă şi tradiţională printre elevi, cari vedeau concentrată într'însa toată chintesenţa cursului de fizică!

Cu mare durere în suflet urcam treptele catedrei, când mă vedeam nevoit să fac cursul fizică şi chimie, curs eminamente experimental, mărginindu-mă numai la o simplă expunere verbală şi câteva desemnuri şi formule trase cu creta pe tablă. Câtă sforţare, câtă muncă şi intelectuală şi morală chiar pentru dascăl, spre a convinge pe elev de adevărurile ştiinţifice ca şi de diferitele fenomene ale naturii, pentru a căror verificare trebuià să faci apel la încrederea *în vorbele magistrului* şi *în creta lui magică*. Trist, penibil şi deprimant pentru dascălul conştient al misiunii lui, şi mai trist, mai deprimant, omorîtor chiar pentru cel mai inteligent şi mai avid de lumină elev! Şi câte generaţii nu trecuseră şi nu mai aveau să treacă prin sanctuarul aşà zis împărţitor de lumină şi să iasă din el numai cu credinţa adevăratei luminări, dar în realitate aproape oarbe, şi ca atare neputându-se îndrumà şi lucrà tocmai în direcţia în care cerinţele vieţii reclamau a fi îndreptate energiile factorilor sociali.

A mai dăinuì în această stare şcoala, ar fi fost poate

chiar o crimă pentru viitorul ţerii, care-şi puneà toată încrederea tocmai în această instituţiune.

Incumbà dar, celor chemaţi să conducă departamentul învăţământului, ca să vadă această dăunătoare stare, care subminà, pot zice, vieaţa culturală şi social-economică a statului, şi să caute a o remedià cât mai urgent.

In aceste momente de criză prin care treceà evoluţia învăţământului nostru, câţiva miniştri căutaseră să remedieze unele lipsuri, dar se păreà că nu au pus mâna pe întreaga rană, şi umblau numai cu paliative formulând proiecte mai mult de .domeniul teretic-literaro-administrativ, menite să îmbogăţească colecţia de legi şi regulamente ce adeseori rămân literă moartă, nefiind aplicate, cum rămăseseră o mulţime de dispoziţii foarte bune şi salutare ale legii dela 1864.

Au venit însă în capul învăţământului doi bărbaţi cari pe lângă pricepere, bunăvoinţă, focul sacru de a lucrà pentru binele ţerii şi neamului, au avut şi spiritul de iniţiativă şi darul de a căutà *să înfăptuească, să realizeze de fapt îmbunătăţiri,* fără să mai aştepte ca proiectele lor de legiferare să fie prefăcute în legi. Observând dar adevărata sau cea mai mare lacună, au căutat ca să o remedieze cu un moment mai înainte şi astfel au conceput planul *de a realizà de fapt împlinirea tutulor lipsurilor din învăţământul ştiinţific secundar şi superior, spre a-l pune în poziţiune de a face faţă tuturor cerinţelor unui învăţământ demonstrativ experimental ca şi posibilităţii executării cercetărilor ştiinţifice invocate de progresele timpului.*

Şi pentru a realizà punerea în aplicare a acesui plan de îndrumare şi întărire a culturii adevăratei ştiinţe dătătoare de vieaţă, au cutezat să ceară şi au obţinut cre-

ditele necesarii; zic au cutezat; căci atunci lumea politică erà preocupată mai mult de întărirea armatei, fortificarea punctelor strategice, cari cereau sacrificiul unui miliard până la a lor realizare. Ei au cutezat pentru că erau convinși că prin creditele cerute de ei se va realizà fortificarea celei de a doua puteri armate în stat, şcoala, menită să pregătească luptători pentru independenţa internă socială-economică naţională.

Şi au început executarea planului cu reorganizarea celor două licee din Bucureşti, Sf. Sava şi Mateiu Basarab, instalându-le în locale proprii, prevăzute, pe lângă sălile de clasă şi de administraţie, şi cu anumite săli speciale: de desemn, de gimnastică, pentru colecţiuni fizico-chimice, muzeu pentru Şt. naturale, amfiteatru pentru ţinerea cursurilor experimentale, ca şi pentru diverse conferinţe, toate amenajate scopului lor şi dotate cu tot mobilierul, toate ustensilele, aparatele, preparatele chimice, toate colecţiunile zoologice, botanice, mineralogice, ca şi hărţi, tablouri geografice şi istorice, globuri, instrumente geometrice, până la cele mai mici detaliuri, astfel ca să poată în adevăr servì la realizarea unor lecţiuni bazate pe intuirea directă a obiectelor, aparatelor, ca şi pe demonstrarea de fapt a diverselor fenomene şi legi. Partea dexterităţilor ca şi a artelor nu erà uitată, dar nici partea pur literară, căci se adusese zeci de volume, cari urmau a formà începutul unor biblioteci şcolare pe lângă fiecare liceu, toate aşezate în dulapuri anume întocmite şi înordinea specialităţilor.

A realizà un asemenea liceu şi aceasta în mai puţin de 6 luni, şi nu unul ci două (Sf. Sava şi Mateiu Basarab), a face acest *salt salutar*, a trece dela un liceu instalat *în 7 săli* foaste chilii sau grajduri (unele), de

pe a căror ziduri puteai rade *silitra*, și ale cărui mijloace de studii experimentale și exacte, ca și istorico-geografice, erau *vorbele profesorului*, *creta și tabla*, a trece zic ca prin minune la un altul instalat și dotat cum am arătat mai sus, erà în adevăr un *act eroic*, acum un sfert de veac; mai mult, denotà pe lângă o concepțiune clară despre școală și menirea ei, bazată pe satisfacerea necesităților unei adevărate culturi la nivelul progreselor științifice, denotă zic și o pricepere la alegerea planului de remediare, ca și o voință hotărîtă și sinceră de a lucrà cât de urgent pentru a lui realizare, căci de s'ar fi mărginit numai la înfăptuirea reorganizării celor două licee, tot ar fi fost, dacă nu destul, dar de sigur foarte mult.

Proverbul zice: *„începutul e jumătatea totului“* și începutul erà greu, dar se făcuse. Cele două licee puteau servì *ca tip, ceeace se concepuse pentru totul,* creditele de câteva milioane se votaseră pentru înfăptuirea întregului plan, restul erà deci ușor de realizat chiar de către cei ce urmau în capul conducerii învățământului.

Și cât a folosit acest început. Ce transformare se făcuse în mine care luasem parte la alcătuirea celor două licee ca muncitor, și fusesem chemat la conducerea ca director a unuia din ele, și în care am avut fericirea să-mi petrec vieața de profesor timp de 36 ani. Mi aduc aminte cu câtă mulțumire și înălțare sufletească urcam acum treptele catedrei, cu ce râvnă și nesațiu stam ore și chiar zile întregi, confundat în mijlocul materialului și aparatelor spre a le aranjà, a le compune, a le pregătì pentru demonstrațiile experimentale, cari acum erau menite să dea vieață lecțiunilor

făcându-le să fie ascultate, urmărite cu o plăcere, un interes şi un nesaţiu de nedescris! Pedagogia pedagogiilor şi n'ar fi putut obţine această subită şi reală schimbare în bine la dascăl ca şi la elevi.

Puteai, cum pot şi azi, să ţii elevii peste sunarea clopotului de ieşire şi chiar nemâncaţi ei stau bucuroşi numai să le arăţi, să le explici, să-i introduci în misterele frumoasei naturi.

Organizasem pe atunci şi cursuri experimentale publice în zilele de Dumineci şi sărbători, la cari asistau pe lângă elevii liceului şi elevele diferitelor şcoale secundare din Bucureşti, cari erau lipsite de instalaţii şi materialul necesar experimental, ba uneori nici nu mai încăpeau şi trebuià să vină cu rândul — şi veniau însoţiţi de profesorii si profesoarele lor; iar uneori chiar profesorii respectivi cereau permisiunea de a venì ei să facă cursuri pentru elevii lor. Am şi astăzi un registru istoric, în care sunt însemnate toate aceste cursuri, cari au durat zeci de ani şi au adus astfel folos real şi necontestat. Şi câte generaţii nu s'au bucurat de binefacerile acestui fel de învăţământ şi câţi nu au prins chiar gustul devotându-se carierelor bazate pe cunoştinţele fizico-naturale?!

Aş puteà cità zeci, dacă nu sute de elevi din cari unii ocupă chiar azi poziţiuni importante în stat şi cari le datoresc numai impulsului dobândit, fizicieni şi chimişti, unii ajunşi chiar profesori universitari, farmacişti, medici, ingineri, geologi şi meneralogi, agronomi; nu mai vorbesc de profesori, cari se disting în carierele lor, precum s'au distins şi în decursul studiilor universitare fie în ţară fie la facultăţile europene, unde cele văzute şi învăţate la noi îi ajutau enorm şi îi scoteau în relief

față de alți studenți străini!! Mulți din cei ce trăesc mi-au mărturisit cu mare entusiasm aceasta și o pot mărturisì oricând. Mi aduc aminte de un inspector școlar, care venise ca să asiste la cursurile mele acum câțiva ani și care după finitul lecției îmi spuneà că acum înțelege în adevăr declarația unor profesori din provincie, la cari asistând și văzându-le metodul expunerii ca șì îndemnarea în manipularea și executarea experiențelor, și întrebându-i unde au învățat și văzut acestea, ei declaraseră că le-au văzut și învățat la liceul Mateiu Basarab.

Nu erà dar puțin ce se făcuse, nici de puțină însemnătate și folos!... Și erà numai începutul realizării unui plan întreg care aveà să completeze o operă de adevărată reformă în faptă, nu în literă de lege!!

Dar dacă învățământului secundar i s'a dat un puternic impuls spre o nouă vieață reală, nu s'a uitat nici cel universitar. Ca o continuare și o completare a primului, urmă să se facă și al doilea pas, realizându-se un învățământ superior științific în așà fel ca să fie în adevăr capabil de a verificà adevărurile științifice și de a face cercetări nouă în domeniul atât de vast al secretelor naturii, secrete a căror descoperire oferă omenirii, de cele mai multe ori, mijloace pentru satisfacerea mai lesne și mai bine a necesităților vieții.

Și în adevăr atunci s'au creat aproape toate institutele de cultură științifică de pe lângă universitate și anume: *Institutul de Bacteriologie* unit cu Patologia, în capul căruia s'a adus savantul Profesor dr. Babeș de renume european.

Institutul de fisiologie, condus de regretatul profesor dr. Vitzu.

Institutul de Botanică, condus de Savantul cu renume european Dr. Brândză.

Institutul de Chirurgie, pus sub direcţiunea distinsului Profesor Dr. Asachi, adus din Franţa unde erà dejà profesor.

Institutul de Chimie, condus de cunoscutul savant, modestul muncitor Dr. Bernard Lendway.

Şi acestea nu numai pe hârtie, ci de fapt, cu localuri proprii, anume amenajate, instalate şi dotate cu toate ustensilele, aparatele, materialul şi personalul necesar, aşà ca să funcţioneze imediat în toată latitudinea ce reclamă natura şi scopul lucrărilor fiecăruia. Şi s'au prevăzut şi sumele necesare pentru întreţinere, consumaţiuni în lucrările curente de cursuri exprimentate şi demonstrative cu studenţi ca şi *pentru cercetări ştiinţifice* din iniţiativa proprie *a profesorului respectiv!*

Această înfăptuire nu mai este un mic şi neînsemnat lucru, un moment ce poate fi trecut cu vederea, cum se pare că a fost; acest *act constitue şi concentrează într'însul o întreagă epocă de regenerare a învăţământului nostru ştiinţific.*

Şi dacă m'aş mărginì a arătà unele din foloasele şi rezultatele date numai de unul din aceste Institute, *Institutul de chimie* de sub direcţia d-rului Bernard, în care institut am lucrat aproape 20 de ani, ar fi să se întrevadă mai bine însemnătatea actelor ce m'am decis a le înregistrà în această scurtă dare de seamă.

In adevăr în acel Institut pe lângă cursurile şi lucrările cu caracter pur didactic s'au inaugurat efectuarea a unei serii de lucrări de cercetări ştiinţifice şi mai ales de natura chimiei analitice aplicate la necesităţile vieţii noastre zilnice. Acì s'au analizat toate apele potabile

ale Capitalei, ca şi ale diferitelor oraşe din ţară ce au avut nevoe de a se aproviziona cu o bună apă.

Acì s'au analizat toate apele minerale ale ţerii din localităţile cari astăzi constituesc staţiunile noastre balneare.

Acì s'au analizat toate productele technice ca şi toate articolele alimentare şi băuturile, fie introduse din străinătate, fie fabricate în ţară şi puse în consumaţie.

Acì s'au analizat diversele minerale ale ţerii, ca cărbuni de pământ, pietre de construcţiuni, pământuri de exploatat, technic şi agricol, şi în prima linie petroleul, ale cărui calităţi şi derivate au fost chiar expuse sub formă de studii technice chimice la Expoziţia din 1900 Paris, unde străinii au luat cunoştinţa în deaproape de bogăţia minerală ce este la noi şi au venit ca societăţi de exploatare, dând astfel avântul, ce merge crescând, acestei ramure de industrie naţională.

Din acest Institut au luat naştere alte laboratorii ca laboratorul Chimico-Igienic al Primăriei, laboratorul de constatări vamale al articolelor de aliage metalifere ca şì alte laboratorii de *ordin pur didactic* precum:

Laboratorul de Chimie analitică al facultăţii de medicină şi şcoalei de Farmacie condus de Dr. Minovici, laboratorul de chimie medicală alipit pe lângă catedra cu acelaş nume, condus de Dr. Athanasescu, laboratorul de chimie organică condus de Dr. Istrati, laboratorul catedrei de chimie alimentară condus de Dr. Poltzer.

Am trăit în acest institut, am văzut cum au luat naştere aceste laboratorii, cum s'au desvoltat şi cum s'au desprins de Instituţia mamă, funcţionând de sine ca tot atâtea focare de lumină. Mi-aduc aminte cum bărbaţi adăpaţi la luminile apusului ca: Dr. Istrati, Dr. Athanasescu, Dr. Minovici, Dr. Radian, Dr. Poltzer,

Dr. Cerkez, Dr. Georgescu, Dr. Angelescu, Dr. Bogdan, Dr. A. Babeş, Dr. Rădulescu, Dr. Edeleanu (toţi chimişti), veniţi în ţară au găsit în acest Institut, dejà alcătuit, bine instalat şi bine organizat, loc unde să-şi plaseze capitalul lor ştiinţific şi să-l utilizeze lucrând, fie pentru continuarea mai departe a cercetărilor de pură ştiinţă, fie pentru viitoarele ramuri de activitate spre care doriau să se îndrepte, putând astfel realizà înfăptuirea tuturor catedrelor şi laboratoarelor ce mai târziu s'au despărţit după cum am arătat mai sus.

Ca unul ce am asistat la realizarea tutulor celor mai sus arătate, ba chiar am fost pus să muncesc la executarea unei minime părţi din această mare operă la instalarea liceelor Mateiu Basarab şi Sf. Sava, precum şi la aceea a Institutului Chimic, m'am crezut dator oferindu-mi-se ocazia să înregistrez într'o pagină din Istoria învăţământului nostru, înfăptuirea acestui *mic,* în aparenţă, dar *mare, gigantic* chiar, în realitate, *pas* spre adevăratul progres ştiinţifico-cultural, menit să rezolve multiplele probleme social-economico-naţionale.

Alături însă de acest mare act, în aceeaş pagină a Istoriei suntem datori să înscriem cu litere de aur, numele celor doi bărbaţi, *Dimitrie A. Sturdza* şi *Spiru C. Haret,* cari l-au conceput şi realizat în acele timpuri de criză, prin care acum un sfert de veac, trecea învăţământul nostru.

Aceste două nume vor trebuì venerate, ca ale unor mari luptători pentru mărirea şi înălţarea noastră culturală, după cum venerăm pe cei ce au luptat pentru înălţarea noastră politico-naţională.

Şi încheind această pagină, nu o pot terminà mai bine decât cu cuvintele venerabilului om de stat Dim.

A. Sturdza, care cu ocaziunea unei solemne sărbătoriri a d-lui Haret, declară: «In acele momente de grea criză pentru învăţământ, când se perindaseră mai mulţi miniştri la departamentul Instrucţiei, fără să poată învinge dificultăţile şi a găsì remediile, şi când cei ce mai erau chemaţi refuzau acest minister, fiind şi eu chemat, nu m'am decis a-l primì, decât după ce mi s'a dat asigurarea că mi se vor pune la dispoziţie mijloacele ce voiu cere şi în prima linie dacă mi se va da ca *colaborator* pe Spiru C. Haret, cu care apoi am dus toată munca şi căruia se datoreşte opera de îndreptare întru toate ! !

C. I. ŞONŢU
Profesor de şt. fizico-chimice în Bucureşti.

LIMBILE CLASICE IN URMA REFORMEI DELA 1898

Oriçe lege concretizează o evoluţie de idei. Când evoluţia s'a produs, când adică opiniunea publică a devenit favorabilă şi şi-a însuşit ideile dominante dintr'o anumită epocă, iea fiinţă şi se înfăptueşte legea. Când însă o lege nu ţine seama de evoluţia de idei şi de gradul lor de răspândire în public, ea rămâne şubredă şi fără putere de vieaţă.

Importanţa unei legi, a unei legi organice în special, nu stă atât în această concretizare de idei, cât mai mult în îndrumările ce ea poate să dea, în îndemnurile, ce ea e în stare să producă pentru noi evoluţii în viitor.

Reforma învăţământului secundar şi superior, dela 1898, a fost o legiure care a concretizat şi a dat putere de vieaţă tuturor ideilor ce au început să mişune şi să-şi facă drum, cam de pe la 1880 încoace, şi prin înfăptuirea acestei reforme s'au dat atâtea îndemnuri pentru viitor că s'a refăcut întreaga noastră vieaţă şcolară, a prefăcut chiar întreaga noastră vieaţă socială de mai târziu.

Altul a fost învăţământul până la 1898 şi altul este el de atunci încoace. Până la organizarea dela 1898 idealul şcoalei româneşti eră să încarce memoria elevilor cu tot felul de cunoştinţe; adresându-se numai inteligenţii; lăsă necultivate toate celelalte puteri sufleteşti ale şcolarilor.

Legea dela 1898 a ascultat, pentru prima oară în ţara noastră, de *vocea pedagogiei*. Şcoala de acì înainte s'a adresat tuturor facultăţilor sufleteşti. Ea a îmbrăţişat pe copil în totalitatea lui, şi i-a desvoltat deopotrivă inteligenţa, sensibilitatea şi voinţa. Şcoala de acum înainte renunţă la idealul ei de a formà mici învăţaţi. Ea se mulţameşte să desvolte *putinţe,* se mulţumeşte să formeze caractere, îşi pune ca ţintă formarea de mici personalităţi. Şcoala secundară se preface în învăţamânt de *cultură generală*.

Dar nu despre învăţământ în genere voesc să vorbesc cu prilejul prinosului ce se aduce înfăptuitorului acestei mari reforme şcolare şi sociale, d-lui Spiru C. Haret.

Voiu mărginì cercetarea mea la studiile clasice, la învăţământul latinesc şi grecesc în liceele şi gimnaziile noastre.

Aceasta o fac cu atât mai vârtos cu cât detractorii reformei dela 1898, mulţi încă şi astăzi, nu odată au căutat să susţie că prin noua legiure s'a dat o lovitură de graţie învăţământului clasic în ţara noastră.

Dacă cercetăm cu deamănuntul evoluţiunea studiilor clasice în învăţământul secundar, dela 1864 şi până la 1898, într'o durată de timp de 34 ani, constatăm trei faze mai marcante în aceste studii.

Prima dela 1864 până la 1876, în care timp limba latină se studià împreună cu limba română, sau, mai bine zis, în care timp limba maternă nu se studià de loc.

A doua dela 1876 până la 1881, o epocă de tranziţie lentă şi de dibuire nesigură, şi

A treia, dela 1881 până la 1898, epoca de desvoltare «ştiinţifică» a clasicismului, având limbile clasice în liceu 37 ore, în seminarii 39 ore şi în şcoala normală 5 ore pe săptămână.

Reforma dela 1898 a pus cu totul pe alte baze învățământului clasic la noi. Pedagogia școalei primare care se desvoltase, trebue să o mărturisim fără încunjur, cu câțiva ani înaintea pedagogiei gimnaziale, făceà imposibil învățământul limbii latine în clasa I-a a gimnaziilor. Baza studiului limbilor streine decretându-se acum limba românească, erà o nepotrivire, ba chiar o flagrantă contrazicere, între învățământul pur gramatical latinesc, ce se învățà exclusiv în gimnaziu la 1898 și între învățământul limbii române din clasele primare, unde gramatica căzuse de mult pe al doilea plan. Limba latină care prin noua reformă aveà să se întemeeze și ea, ca și celelalte limbi moderne, pe cunoștințele de limbă românească, a trebuit să se retragă din clasa I-a în clasa II-a și, în urmă, în clasa III-a și să-și capete numai în liceu extensiunea necesară.

Dar dacă limba latină a fost redusă în gimnaziu, ca număr de ore (dela 14 la 7) și clase (dela 4 la 2) învățământul ei nu s'a restrâns, întrucât prin noua reformă s'a introdus în toate gimnaziile, prin urmare și în cele reale, în cari, până la 1898, nu se propuneà nici latinește, nici grecește.

In schimb, în liceu, în secțiunea clasică și modernă, s'a dat limbii latine și eline, toată desvoltarea și toată întinderea. Dela 9 ore, pe săptămână, limba latină s'a ridicat la 28, iar limba elină, — numai în secțiunea clasică, — la 21, având această secțiune în total 56 ore de învățământ clasic. In acelaș timp s'au introdus și în învățământul secundar al fetelor 12 ore, iar în seminarii, ambele limbi având un total de 30 ore.

Prin urmare noua organizare școlară dela 1898 acordă liceelor moderne — împreună cu gimnaziile — 12 ore,

iar liceelor clasice 17 ore, mai mult ca mai înainte. Această sporire de ore a făcut-o d-l Haret în scopul de a întări studiul clasicismului în învăţământul nostru secundar, fiindcă «prin studiul clasicismului urmărim, — cum se exprimă d-sa în 1904, cu ocaziunea congresului profesorilor de limbi clasice — *întreţinerea propriei noastre vieţi naţionale* şi nimic nu trebue neglijat, spuneà d-sa, spre a ajunge la acest scop».

Ceeace însă a făcut d-l Haret pentru desvoltarea studiilor clasice la noi se poate vedeà din *direcţiunea* ce a dat acestui învăţământ. Răsfoind programele dela 1864 şi până la reformă, am puteà constatà următoarele.

1. Invăţământul clasic înainte de organizarea dată de d-l Haret erà un învăţământ *pur gramatical*. Dacă am spicuì programul dela 1864 am vedeà bunăoară în clasa II-a ‹ Morfologia, — pe atunci se ziceà Etimologia — se vor învăţà *formele rare* şi *neregulate*, în clasa III-a *„examinarea riguroasă asupra tuturor regulelor etimologiei,* apoi sintaxa *în toată întinderea ei* etc. Tot astfel se exprimă şi programa dela 1876.

Programa dela 1881 merge mai departe în aceeaş direcţiune gramaticală: chiar şi autorii sunt citiţi numai în vederea gramaticii şi pentru verificarea regulelor gramaticale. Astfel bunăoară pentru clasa II-a programa prevede: «Etimologia, formele rari şi neregulate cu noţiuni speciale asupra părţilor nedeclinabile. Versiuni şi analiză etimologică şi sintactică». Pentru clasa V-a: Versiuni şi analiză etimologică şi sintactică din Cicero, *De amicitia* şi Vergilius, *Georgica* etc. Tot astfel pentru clasa VI-a şi VII-a. Prin urmare autorii erau citiţi numai în vederea verificării regulelor gramaticale. De aşijderea

programa seminariilor din 1893 ne spune că limbile latină și elină se vor predà după metoda comparativă a lui Curtius cu *neîntreruptă* și *constantă* aplicare la teme, versiuni, extemporale și traducere din autori .... cu *necontenite analize etimologice și sintactice.* Această direcțiune gramaticală a dăinuit până la reforma din 1898.

2. Invățământul limbilor clasice, înainte de organizarea lor dată de d-l Haret, erà lipsit de orice metodă și neexistând programe analitice erà lăsat la chibzueala și, de mai multe ori, la bunul plac al profesorului. Acesta dedeà de pregătit elevilor un anumit număr de rânduri de proză sau de versuri și în lecțiunea următoare examinà lucrarea făcută acasă. Un elev conștiincios niciodată nu puteà pridìdi să-și prepare toate lecțiunile și erà o fericire că la fiecare liceu se găsiau câțiva profesori sau câteva materii cari nu contau. De multe ori profesorii, așà numiții profesori buni, dedeau elevilor de făcut acasă cercetări etimologice, ba chiar fișe, ceeace a justificat nota restrictivă a programei din 1899: «se vor interzice cercetările filologice amănunțite». Școala aceasta s'ar puteà numì cu drept cuvânt *școala surmenagiului intelectual.*

Reforma dela 1898, și programele analitice dela 1899, a pus capăt acestui abuz, schimbând cu totul scopul învățământului clasic în școala secundară. In acelaș timp a fixat *metoda* dând normele după cari aveau să se facă lecțiunile.

De acì înainte *lecțiunile de acasă* sunt întocmite cu *lecțiunile din clasă,* profesorul nu mai este un simplu examinator, ci un *învățător* în adevăratul înțeles al cuvântului. Iar, când aceasta nu s'a putut desăvârșì, pricina au fost alți factori, nu însăș organizația învățământului.

Scopul limbilor clasice nu mai este acum studiul gramaticii aplicate la autori, ci din contră, având-se în vedere ideea, s'a căutat să se priceapă *cultura clasică* din lectura autorilor, iar gramatica a rămas numai ca un mijloc pentru cunoașterea limbii. Invățământul gramatical, în urma reformei, a rămas pe al doilea plan, a rămas să se facă incidental și pe nesimțite.

In locul traducerilor de odinioară, acum avem interpretarea, în locul vechilor programe, vagi și neprecise, programe noi, analitice, cu instrucțiuni metodice detaliate.

Iată cum se exprimă d-l Haret în privința acestei stări de lucruri, în *Raportul* adresat în 1903, Maiestății Sale Regelui:

«Ceeace caracterizează noile programe față de cele vechi este că ele nu se mulțumesc a fixà numai materiile pe clase, dar că impun și aplicarea unei metode mai raționale, potrivite fiecăreia din ele. Pretutindeni se cere ca profesorii să nu facă apel la memoria școlarilor, decât atunci când raționamentul nu-i poate ținea locul. Peste tot se impune a se face aplicațiuni și a se desbrăcà învățământul, cât mai mult posibil, de caracterul abstract și pur teoretic.

«Dintre toate materiile, acele la cari introducerea noilor metode vor aveà efectul cel mai însemnat vor fi limbile, mai ales cele moderne. Se știe că până acum studiul limbilor se reduceà la studiul gramaticii, cu toate nenumăratele ei definițiuni, regule, excepțiuni și subtilități. Limba însaș erà cu totul pierdută din vedere în mijlocul acestor abstracțiuni seci și fastidioase, așà că după șapte ani de studiu, nu erau în stare școlarii nici să vorbească, nici să traducă, nici să scrie limba pe care o învățaseră.

«Noile programe, zice mai departe d-l Haret, proscriu cu desăvârşire aceste metode învechite, resturi din alte vremuri şi impun întrebuinţarea metodelor moderne, în cari conversaţiunea şi lucrările practice ocupă locul de frunte, iar regulele gramaticii se deduc din studiul limbii însăş, în loc de a se consideră aceasta ca o aplicaţiune a gramaticii, ca până acum. Cu modul acesta limba devine ceva viu şi animat, care interesează pe şcolar, în loc de obiectul neînsufleţit şi respingător de mai înainte» (1).

Supt înrâurirea binefăcătoare a pedagogiei gimnaziale, profesorul filolog de astăzi nu are în vedere atât cantitatea materiei, cât mai ales calitatea ei, iar ştiinţa linguistică când o predă elevilor, o predă metodic şi la timpul său, nu în clasa întâia gimnazială cum se făceà odinioară şi cum ar dori-o încă şi astăzi unii profesori (2). Astăzi noţiunile de gramatică, reduse la strictul necesar, se câştigă în mod inductiv, din bucăţi întregi, având un cuprins complet, şi numai când nu este posibil, se întrebuinţează deducţiunea. In orice caz metoda se scoate din natura însăş a obiectului de studiat, iar nu se aplică o anumită metodă acestui obiect.

Faţă de intelectualismul de mai înainte, reforma d-lui Haret, din 1898, reprezintă curentul cultural istoric. Studiul limbilor clasice pornind dela autori, sau, când aceasta nu se poate face, dela bucăţi de citire organice, se deşteaptă interes în sufletul elevilor şi acest interes contribue la aproprierea limbii. Se urmăreşte, cu alte cuvinte, desvoltarea puterii de a cugetà, de a pricepe şi de a judecà.

(1) Spiru C. Haret, *Raport adresat M. S. Regelui* pag. 208.
(2) *Convorb. lit.*, XLV, 8 August 1911.

In acelaş timp se urmăreşte exemplificarea antichităţii prin mijloace practice: stampe, fotografii, desemnuri, gipsuri etc., prevăzute astăzi în programă. Cunoscându-se antichitatea chiar din primii ani, se lasă mai târziu profesorului putinţa să aprofundeze operele literare şi se cruţă în urmă multă pierdere de vreme. Tot deodată acest învăţământ practic ocazionează şi procură elemente distractive atât de necesari studiului limbilor vechi. Cultura veche nu mai este azi o *fată morgană,* ci o cultură pe care elevul o trăeşte şi o vede aievea.

Profesorul de limbi clasice astăzi nu se mulţumeşte cu şapte capitole din Salustius, cu şase capitole din Demostene, cu patru sute de versuri din Vergilius sau Homer. El traduce astăzi lucrări întregi şi, e presumpţia cel puţin, că a studiat în ultima analiză *personalitatea* autorului tradus.

Dar, în acelaş timp, ni se vorbeşte mereu în public şi prin reviste şi se scriu articole întregi despre «*decăderea învăţământului secundar*». Este lucru netăgăduit, ne spune un critic că în şcoala noastră secundară se observă de câtva timp, o scădere din toate punctele de vedere: a scăzut şi frequentarea elevilor şi nivelul bunei cuviinţe şi mai ales nivelul intelectual.

Şi mai departe «Din cele 24 ore de curs pe săptămână opt sunt consacrate limbii latine; de fapt azi se învaţă tot atâta latineşte, cât se învăţă în trecut cu trei ore, adecă mai nimic; obiectul de căpetenie al secţiei moderne este cu desăvârşire redus în practică; absolvenţii sunt incapabili să se regăsească într'un text latin; iar cât despre toată vieaţa şi civilizaţia veche, aproape că nu o cunosc. Secţiunea modernă a pierdut în suprafaţă, dar n'a câştigat nimic în adâncime. Minţile distinse

și acum, ca și în trecut, își completează singure lipsurile dela școală; dar marea majoritate, adecă cei cari se mărginesc numai la cultura din școală, pleacă din ea inculți» (1).

A *decăzut* învățământul secundar? A fost adecă odinioară sus și acum, din pricina organizării lui, este jos? Ca să decadă trebuià să fi fost odinioară în strălucire. Aceasta însă nici un cunoscător al școalei nu o poate afirmà cu bună credință. Că nu s'au putut realizà mai multe progrese, nimeni nu o tăgăduește. Și pentru ca totuș să se vază că nu organizarea școlară dela 1898 este de vină că pe alocurea învățământul clasic n'a dat rezultatele așteptate, și că reforma a îndreptățit speranțele filologilor noștri, n'am decât să citez raportul decanului facultății de litere, adresat Ministerului în urma unui examen de absolvență de liceu.

«Rezultatul examenului a fost prin urmare cât se poate de mulțumitor. In raport cu rezultatul examenului de absolvire din anul trecut, dela liceul .... examenul din anul acesta dela liceul ...... e o adevărată bucurie pentru cel ce urmărește cu interes progresele învățământului nostru secundar. Elevii acestui liceu au arătat și cunoștințe suficiente și maturitatea de cugetare trebuincioasă pentru a începe studii universitare, unii dintre dânșii chiar remarcabil talent de expunere la disertația orală.

«Se poate ca întâmplarea să fi făcut ca în anul acesta liceul... să aibă o serie deosebit de bună de elevi; pregătirea așà de satisfăcătoare a lor trebue să fie atribuită însă și interesului ce le-au arătat profesorii și di-

(1) *Convorbiri literare*, XLV, 5. 6. Cauzele decăderii învățământului secundar.

rectorul lor, cari se vede că își fac datoria în conștiință. Aceasta trebue să fie și cauza bunei purtări ce au arătat acești elevi în cursul examenului, o surprindere foarte plăcută pentru mine în urma experienții ce făcusem acum un an la liceul....

«Aceasta e o dovadă că cu elementele ce vin în școalele noastre secundare, profesorii buni și conștiincioși pot să dea cele mai strălucite rezultate.

... Sunt fericit că am avut ocazia să văd că programele și organizarea dela 1898 pot să dea rezultate excelente, când oamenii chemați să le aplice își fac datoria și sunt convins acum că rezultatul dezastruos din anul trecut dela.... nu e efectul unei rele organizări sau unor programe rele, ci al relei aplicări a acestora. Cu buni profesori și cu buni directori, cu un control inteligent și stăruitor din partea Ministerului, se pot obține rezultate deplin mulțumitoare».

Prin reforma dela 1898 s'a dat limbilor clasice toată desvoltarea ce ele merită și a justificat în acelaș timp speranțele tuturor acelora cari se interesează de învățământul clasic la noi. Desăvârșirea reformei însă rămâne să o facă conștiințiozitatea profesorului secundar.

G. POPA-LISSEANU
Profesor secundar în București.

LIMBA ROMÂNĂ IN ŞCOALA SECUNDARĂ

Limba română n'a avut totdeauna în învăţământ rostul pe care l-a dobândit în timpul din urmă. De multe ori într'o programă de studii, şi cu dânsa în întreaga metodică respectivă, valoarea intrinsecă a obiectului de învăţământ e întunecată de alte preocupări mai depărtate de disciplina proprie a ştiinţei în sine. E natural astfel ca pe lângă multe împrumuturi străine, folositoare în chestii de organizare, să se dea un loc destul de larg şi tuturor cerinţelor şi curentelor proprii mediului care propune şi prezidă o reformă oarecare.

Cea mai veche organizare pe temelii sigure a învăţământului nostru se ştie că datează din 1864. Odată cu legea trebuià să urmeze şi programele concepte în spiritul reformatorilor. Curentul literar aşà zis latinist, de pe vremea aceea, îşi câştigase, graţie autorităţii celor mai înflăcăraţi şi mai integri dascăli ai noştri, o preponderanţă ce ar fi fost neexplicabilă altfel, ţinând seama de reacţiunea ce încă de mult începuse în ţară. Dar preşedintele Consiliului general de instrucţiune erà Aug. Treboniu Laurianu, autorul gramaticii latino-române «Tentamen criticum» şi unul din făuritorii Dicţionarului Academic din 1871. Munca desfăşurată de acest bărbat pe terenul literar şi didactic erà aşà de mare, ordonată şi bazată

pe îndelungată experienţă, încât părerile lui nu mai suferiau discuţiune. Educaţiunea tinerimii trebuià să se facă în spiritul timpului. Şi aceasta n'a fost o greşeală.

La 1864 limba română nici nu existà propriu zis ca materie de învăţământ. Programa prevedeà numai o catedră de «limba latino-română», în care limba românească servià de auxiliară celei latine. Chiar din clasa I, se predà «Gramatica limbii latine pururea în comparaţie cu gramatica limbii române». In cursul superior nici vorbă de literatură românească, se studiau numai scriitorii clasici latini.

Cu încetul limba română câştigă teren. In 1874 şi următorii se începe îndreptarea radicală a programelor şi o îmbunătăţire a metodelor. Se despart materiile şi se dau limbii latine 6 ore pe săptămână şi celei române 3 ore (în clasele I şi II). In 1876, în liceul cu opt clase se prevede pentru prima oară studiul literaturii române în liceu (numai în clasa VIII-a).

Ca un rezultat al încercărilor de a da cât mai bună alcătuire programelor, avem pe cea din 1881. Se continuă însă a se corijà pe ici pe colo fără a se întreprinde o reformă radicală. Apoi, în ceeace priveşte limba română, programele erau cu totul sărace, nu erau analitice: In 2—3 rânduri se spuneà foarte vag materia de predat într'un an. Ca exemplu tipic cităm din programa şcoalelor centrale de fete (1864): pentru L. R. în clasa I: «Gramatica limbii române partea etimologică şi partea sintactică». Clasa II: «Gramatica limbii române mai pe larg desvoltată». In clasa III: «Gramatica limbii române aprofundată». Bine înţeles totul rămâneà la buna voinţă şi înţelegere a autorilor de cărţi, cari singuri împărţiau materialul «desvoltând sau aprofundând» după a lor chibzueală.

O reacţiune în favoarea unui învăţământ raţional şi propriu firii şi rostului nostru, trebuià să vie. Legea învăţământului secundar din 1898 constitue cel mai mare şi mai esenţial pas în organizarea şcoalei noastre până în ziua de astăzi. Voiu constatà şi judecà acì roadele acestei legi numai din punctul de vedere ce ne preocupă.

Pornim dela principiul că noi trebue să avem o şcoală naţională. Invăţământul secundar în special este chemat să formeze o clasă dirigentă după nevoile noastre şi pe deplin conştientă de menirea ei. Această clasă ieşită de pe băncile şcoalei secundare se îmbogăţeşte simţitor din toate elementele poporului nostru, noi neavând şcoli speciale pentru vreo anumită categorie sau clasă a populaţiei. In cei opt ani de învăţământ secundar se ascute mintea elevilor pentru a le uşurà lor ieşirea din nevoile vieţii, dar tot aici li se plămădeşte sufletul ca să fie primitor şi purtător de idei şi simţiminte frumoase, ce-i încălzesc nu atât pentru ei, cât pentru o altă menire mai presus de interesele individuale. Aşadar învăţământul secundar va da *tot* ceeace este mai bun pentru crearea de personalităţi necesare unei clase dirigente; pentru aceea trebue să şi aibă o unitate, să nu dea rezultate disparate. Programele din 1899 ca o urmare necesară a legii învăţământului secundar, dau limbii româneşti un rol de căpetenie în învăţământ, ba ceva mai mult, ea formează axa împrejurul căreia se învârteşte întreaga economie a programelor: De aici şi principiul că l. română e un obiect central de învăţământ. Iată că prin aceasta adăogăm şi noi însă o consideraţie ce întăreşte fondul unitar al liceului nostru.

Să ne lămurim.

Pentru a-şi ajunge şcoala secundară scopul ei, limba

română oferă câmpul cel mai larg de muncă. Inaintașii noștri studiau limba latină în comparație cu cea română pentru a probà și mai mult origina noastră latină. Astăzi această preocupare, destul de legitimă altădată, nu-și mai are rostul, întrucât chestiunea originii noastre e limpede ca lumina zilei, și îi iea locul acum afirmarea noastră ca popor cu vieață proprie, cu tradiții și mai ales cu o cultură a lui.

Metodica limbii materne se desvoltă în legătură cu ținta urmărită în școală; odată cu schimbarea legii a venit și noua orientare în predare. Elevul nu trebue să immagazineze teorii searbede și să iea deagata tocmai ceeace e mai necesar să-și câștige prin el însuș. Acum cetirea intensă e baza cursului de limbă română.

Prin continua citire și analiză a bucăților de cea mai bună literatură românească, elevul ajunge la sfârșitul liceului să-și dea seama destul de bine de valoarea literaturii noastre și ca o urmare a acestui lucru se întărește în el încrederea în puterile neamului nostru. In adevăr nu poți aveà o individualitate bine definită, nici curajul necesar în luptele vieții, când n'ai perfectă cunoștință de munca desfășurată pe tărâmul intelectual de către scriitorii nației tale. Și oare nu e acesta unul din cele mai însemnate mijloace de educațiune națională?

«Existența unui popor nu este asigurată decât atâta timp cât toate elementele lui sunt strâns unite, și unire nu poate fi dacă întregul popor nu se crește și nu se întreține în simțiri comune de iubire de țară și de neam» (1) Limba română este pentru școală singurul obiect care consecvent, an cu an, lucrează temeinic

(1) Sp. Haret. Școala Naționalistă. București 1907.

asupra tinerelor generaţiuni deşteptând şi întreţinând mereu aprinsă aducerea aminte că facem parte dintr'un popor pe care trebue să-l reprezentăm cu demnitate. Şi numai în cursul de limbă română se unesc ca «într'un mănuchiu toate elementele naţionale, pe baza legăturilor naturale pe cari le constitue unitatea de limbă, de tradiţii, de credinţe, de aspiraţiuni şi de nevoi».

Limba română dispune de un material ştiinţific bazat pe un sistem sigur de cunoştinţe, având la îndemână totdeauna criterii bine fixate în teoriile ce le susţine. Prin studiul ei nu se urmăreşte numai ideea de a se şti ceva, ca la orice ştiinţă, ci se are în vedere întreaga cultură sufletească, priceperea artistică, puterea de concepţie a elevului. E inutil să pledăm aici pentru studiul literaturii însăş. «In educaţiunea tinerimii, spune un scriitor, cel dintâiu loc îl au, sau ar trebuì să-l aibă, poeţii». De asemenea Gramatica, afară de faptul că aduce disciplină în judecată, ordine şi preciziune în exprimare poate merge mână în mână cu studiul literaturii, prin felul exemplelor ce fixeaxă anumitele reguli. Exemplele pot fi proverbe, sentinţe scurte, zicători populare, cugetări sau chiar versuri de ale poeţilor noştri. Toate, pe lângă perceperea legăturii dintre idei, dintre judecăţi, trebue să mai deştepte în mintea elevului anumite idei frumoase sau să provoace sentimente proprii pentru a-i deschide sufletul.

Dar studiul limbii române n'ar fi complet fără scrierea limbii, fără compuneri. Nu numai programele, dar chiar şi regulamentul şcoalelor secundare, prevedeà normele după care să se judece o bună compoziţie. Prin câteva circulări Ministerul atrage atenţia profesorilor şi în genere comisiunilor examinatoare asupra scrierii limbii

române, cerându-se o cât mai mare severitate în notarea erorilor. Regret că n'am la îndemână cuprinsul exact al uneia din circulări, cari s'ar vedeà şi mai bine cum înţelegeà Ministrul de pe atunci să preţuească lucrările din limba maternă. Cu drept cuvânt compunerile rămân singurul rezultat văzut al învăţării temeinice, fiind o adevărată oglindă a capacităţii autorului lor. Compoziţiile de o parte, exerciţiile de vorbire pe de alta, apoi lectura particulară supraveghiată de profesor, completează într'un chip hotărîtor învăţământul limbii româneşti, făcând cu putinţă excursiuni în alte ramuri ştiinţifice, aducându-le pe acestea în legătură cu studierea limbii materne, căreia îi măresc astfel domeniul.

Aşà trebue înţeles astăzi învăţământul limbii române şi valoarea lui în educaţia tineretului. De aceea se impune şi de acì înainte multă solicitudine pentru acest obiect, nu numai în metodica însăş a predării materiei, ci şi în economia programelor şi a regulamentelor şcolare (1).

In lupta popoarelor pentru a-şi asigurà o vieaţă naţională «şcoala, dacă nu este cel dintâiu, dar este de sigur printre cele dintâiu şi cele mai puternice mijloace de acţiune» (2).

Şi cu multă dreptate, dacă e vorba să ne afirmăm prin noi înşine, trebue să recunoaştem cât de mare preţ urmează să pună şcoala pe acest «puternic mijloc de acţiune» care este învăţământul limbii româneşti.

ŞT. POP
Profesor secundar în Bucureşti.

(1) Un bun început s'a făcut şi prin introducerea limbii române ca obiect de învăţământ în unele şcoli speciale, cum de exemplu în şcoalele militare superioare, deocamdată însă fără a se da însemnătatea cuvenită acestui curs.

(2) Sp. Haret, op. cit.

INVĂŢĂMANTUL ŞTIINŢIFIC IN ŞCOALELE SECUNDARE

I.

Ştiinţele naturale.

Poate că nu este ţară unde să existe o activitate reformistă mai febrilă, ca ţara noastră. Reformele se succed cu repeziciune, o stare de lucruri nu s'a experimentat în deajuns şi e înlocuită cu alta, care la rândul ei va cădeà în curând victima aprigei noastre porniri spre reforme. Din cauza însăş a acestei instabilităţi a stării legale, starea de fapt e prea puţin atinsă: febrilitatea reformistă pare asemănătoare valurilor ce brăzdează suprafaţa mării, lăsând nemişcate profunzimile. Singurul lucru ce se clatină, este doar încrederea în eficacitatea, durabilitatea şi seriozitatea reformelor.... Combinaţiunile politice, mai mult decât vreo serioasă pregătire, asigură multor bărbaţi treceri efemere în capul unor administraţii speciale. Printre aceştia, sunt de preferit cei ce se resemnează a se ilustrà prin discursuri, celor agitaţi de ambiţia de a trece drept reformatori, chiar când elocuenţa nu serveşte celor dintâiu decât ca să acopere contrazicerile dintre cele ce susţineau odinioară şi cele ce practică astăzi....

Reforme folositoare, adânci şi durabile însă, sunt mai greu de îndeplinit. Ele reclamă pentru realizarea lor nu numai competenţă şi bunăvoinţă, dar şi un element adesea independent de voinţa reformatorului: timp. Timp pentru aplicare, pentru experimentare, pentru completarea, pentru desăvârşirea reformei. Dacă prin trecerea sa pe la Ministerul Instrucţiunii, d-l Spiru Haret a înscris cea mai importantă pagină în istoria învăţământului nostru, este nu numai pentrucă a venit ca cel mai adânc cunoscător al tuturor problemelor legate de învăţământul nostru, nu numai pentrucă a ştiut perfect ce are de făcut, dar şi pentrucă ocupând departamentul instrucţiunii timp de 10 ani, dintr'o perioadă de 14, a avut răgazul trebuitor să-şi înfăptuească metodic şi stăruitor ideile, veghiând la aplicarea lor şi aducându-le completările şi îndreptările pe care experimentarea lor le indică.

Astfel activitatea sa oferă acel caracter unitar, acel aspect de omogeneitate, în care toate reformele, toate măsurile şi dispoziţiunile, dela cele mai generale până la cele mai de amănunt, nu apar ca întâmplătoare, ca luate sub influenţa unei incidentale impresii de moment, ci se înlănţuesc armonic, formând elementele unui vast şi unitar plan de organizare, ale cărui prime şi îndepărtate dar hotărîtoare indicaţiuni le găsim în memorabilul raport al Inspectorului general din 1884. Concepţia generală despre rostul naţional al şcoalei noastre se oglindeşte în planul de organizare al şcoalei secundare, iar acest plan fixează rolul fiecărei discipline de studiu, îndrumarea pe care trebue să o iea.

Pătruns de adevărul că şcoala trebue să dea viitorului cetăţean pregătirea pentru vieaţa modernă care se rea-

zemă pe ideea muncii productive, care-şi făureşte din ştiinţă armele pentru cucerirea forţelor naturii în vederea asigurării bunului traiu, autorul reformei învăţământului a adaptat noua organizare a şcoalei secundare cerinţelor vieţii moderne. De aceea, secţiunile de căpetenie ale liceului nou sunt secţiunile *reală* şi modernă. Deosebite între ele prin întinderea diferită ce se dă ştiinţelor pozitive — matematicile — şi disciplinelor humaniste, ele stau laolaltă prin egala importanţă ce se dă în amândouă ştiinţelor de observaţie şi de experimentare: şt. naturale şi fizico-chimice.

In procesul general de prefacere al învăţământului secundar ştiinţele naturale s'au resimţit adânc, ca şi celelalte materii şi studiu, de directivele pedagogice care au provocat şi însoţit reforma învăţământului. Considerate mai 'nainte ca un studiu searbăd de descriere şi memorizare, cataloage de nume proprii şi de amănunţimi, astăzi nimeni nu le mai contestă importanţa deosebită pe care o au în economia generală a învăţământului de orice grad. Această importanţă ţine nu numai de varietatea şi utilitatea materialului de cunoştinţe ce cuprind, fundament al atâtor îndeletniciri practice, dar de acolo că ele formează o disciplină educativă de mâna întâia: nimic mai propriu ca şt. naturale pentru a exercità simţul observaţiei, de a stimulà judecata prin continuele comparaţiuni, generalizări, pe care le provoacă, de a desvoltà sentimentul de dragoste pentru natură, precum şi de a ne face o idee exactă de noi înşine, de propriile noastre puteri, arătându-ne locul pe care îl ocupăm în natură.

Această reabilitare a ştiinţelor naturale a fost rezultatul natural al şirului de măsuri legale, regulamentare, a dis-

pozițiunilor și sfaturilor, a contactului neîntrerupt pe care autoritatea școlară l-a avut cu școala, în tot timpul de 10 ani, cât d-l Spiru Haret i-a imprimat priceputa și energica sa conducere. Ea s'a operat pe trei căi: prin o pregătire apropriată, o selecțiune îngrijită și o supraveghere susținută a corpului profesoral însărcinat cu predarea științelor naturale, prin alegerea judicioasă a materialului de cunoștințe de predat și prin îngrijirea specială dată auxiliarilor cursului.

1) Selecțiunea îngrijită a corpului profesorul e rodul unei îndoite pregătiri: științifică și pedagogică. Cea dintâiu e opera timpului; ea s'a îmbunătățit paralel cu îmbunătățirile aduse Facultăților noastre de științe. Cea de-a doua e rezultatul exclusiv al reformei din 1898. Inființarea seminariilor pedagogice constitue una din cele mai importante manifestări practice ale spiritului pedagogic care ·începe să se infiltreze în corpul nostru profesoral. Examenele de capacitate, create prin aceeaș lege, asigură o selectiune riguroasă printre tinerii ce și-au dobândit pregătirea științifică în facultăți și pe cea pedagogică în seminarii.

Pentru a întreține printre profesorii aceleiaș specialități interesul pentru problemele pedagogice referitoare la obiectul lor, pentru a unifică metoadele de predare, precum și pentru a familiariză cu ele pe profesorii mai vechi, intrați în învățământ înainte de reformă (1), d-l Spiru Haret a înființat conferințele pe specialități prin decisiunea dată în 1899. In acelaș an s'a început seria

(1) In învățământul secundar sunt *astazi* 66 profesori de științe naturale. Dintre aceștia. 23 sunt intrați în învățământ înainte de promulgarea legii din 1908, iar restul de 43 pe baza acestei legi, adică cu examenele de capacitate ținute în 4 sesiuni: 1901, 1903, 1904, 1907.

acestor foarte importante conferinţe cu limbile moderne şi şt. fizico-chimice. Intrerupte din nefericire în intervalele cât d-l Haret n'a fost ministru şi reluate cu revenirea d-sale în fruntea şcolilor, rândul ştiinţelor naturale a venit în toamna anului 1907. Conferinţa profesorilor de ştiinţe naturale şi fizico-chimice ţinută dela 1—4 Octomvrie la Iaşi, la care a asistat şi d-l Spiru Haret ca ministru — la două şedinţe — a discutat chestiuni de metodică a ştiinţelor naturale şi în mod teoretic şi practic prin ţinere de lecţiuni model şi discuţiuni asupra lor; s'a mai discutat prelarg modificările de adus programei analitice de ştiinţe naturale.

Deoarece mulţi profesori de ştinţe naturale au în alcătuirea catedrei lor şi ore de şt. fizico-chimice şi nu posedă în deajuns practica de laborator necesară pentru facerea lecţiunilor cu caracter experimental, s'a organizat în Bucureşti în toamna anului 1909 cursuri experimentale de repetiţie pentru aceşti profesori. Dela 5—20 Septemvrie, un număr de 34 profesori de şt. naturale dela şcoalele secundare din ţară s'au exercitat în laboratorul de chimie al Liceului Sf. Sava şi în cel de fizică dela Seminarul central, cu mânuirea diferitelor instrumente şi aparate, cu preparaţiunile şi experienţele necesare lecţiunilor.

Importanţa acestei prime încercări a făcut ca ea să fie repetată şi peste un an, cu ocazia conferinţei profesorilor de fizico-chimice, ţinută în Ploeşti dela 1—4 Noemvrie 1910.

Indrumările date în seminariile pedagogice, direcţiunea imprimată discuţiunilor din conferinţele didactice, practic urmată în cursurile de repetiţie, precum şi numeroasele lămuriri şi sfaturi date prin circulări ministeriale,

au fost îndreptate toate spre aceeaş ţintă: de a aşeză predarea ştiinţelor naturale pe baza lor pedagogică raţională, de a suprimà învăţătura papagalicească, exerciţiul mnemotechnic care constà în înşirarea pe dinafară a unei mulţimi de nume, date şi amănunte de formă, înlocuindu-l prin contactul cu realitatea, cu observarea personală a corpurilor din natură, a caracterelor lor, prin înţelegerea, bazată pe aceste proprii observaţii, a mecanismului vieţii.

Pentru atingerea acestui scop, trebuià dată o deosebită îngrijire programei de studii şi materialului didactic.

2) In anul 1898, d-l Spiru Haret, ca ministru al Instrucţunii publice, a instituit o vastă comisiune, împărţită în subcomisiuni pe specialităţi, care, lucrând sub prezidenţia d-sale, să redacteze cele dintâiu programe analitice la noi în ţară. Programa de ştiinţe naturale se arată a fi inspirată de concepţia pedagogică modernă a acestui învăţământ, arătând lămurit în instrucţiunile ce precedă programa că: «Scopul ştiinţelor naturale în «gimnaziu este deşteptarea interesului pentru natură, «perfecţionarea simţurilor, exercitarea inteligenţii, cul«tivarea sentimentelor şi dobândirea de cunoştinţe fo«lositoare despre corpurile cele mai însemnate din natură». Pentru realizarea acestui, scop, «Instrucţiunile» arată metoda de urmat: «Cunoştinţele de ştiinţe na«turale se vor dobândì *în mod intuitiv* aplicându-se «pretutiudenea metoda inductivă»... Şi mai departe: «Animalul sau planta tip se vor prezintă elevilor *în «natură* (dacă e posibil) sau împăiate, în erbarii, mo«dele ori în tablouri›.

Este poate cel mai hotărîtor pas făcut în învăţămân-

tul științelor naturale care rupe cu tradiția de până acum, când șt. fizico naturale începeau în clasa I-a cu noțiunile abstracte de atom, moleculă, cohesiune și massă, când cuvântul *intuiție* erà necunoscut sau întrebuințat doar spre a batjocorì începuturile pedagogice ale școalei primare, când profesorul de științe naturale considerà sub demnitatea sa de a ieșì cu elevii dintre păreții clasei sau de a aduce în clasă material viu sau chiar piese din colecția școalei și când suprema calitate a profesorului sta în arta cu care știà să deseneze pe tablă animalele, plantele, frunzele, florile, pe care adesea n'aveà decât să întinză mână ca să le poată aveà aevea!

Aproape zece ani de experimentare a noilor programe arată lipsurile inherente oricărei prime încercări, și în 1908, d-l Spiru Haret, pentru a treia oară șeful administrației școlare, întrunește o nouă vastă comisiune pentru remaniarea, îndreptarea și complectarea programei din 1899. Pentru științele naturale, programele din 1908 însemnează pasul îndrăsneț și definitiv făcut în direcția concepției moderne a acestui învățământ. Pentru clasele inferioare programele indică o cale pur biologică: s'a suprimat cu totul clasificația, ca fiind o sinteză abstractă inutilă și grea pentru mintea elevilor acestor clase, păstrându-se numai la clasele superioare. Baza acestor programe e biologia: *vieața animalelor și plantelor* este ceeace trebue să iasă în relief, descrierea organelor slujește numai ca să explice manifestările de vieață.

Cărțile de școală, influențate de curentul pedagogic modern, oficial adoptat și închegat în aceste programe, prezintă un aspect cu totul deosebit de cele vechiu. Au dispărut înșirarea amănuntelor de formă inutile precum

dimensiunile animalelor, a membrelor și cozilor lor, formulele dentare, numărul, forma și așezarea sepalelor, petalelor, staminelor, clasificările însoțite de complicata lor terminologie, subdiviziunile și succesiunile claselor, ordinelor, familiilor, genurilor și spețelor. Școlarilor nu li se mai înfățișează cadavre de descris, ci mecanisme vii; aparatul fotografic a făcut loc celui cinematografic. Din prezentarea unui animal sau unei plante, școlarul caută să desprindă și să înțeleagă mecanismul vieții. Pentru acest motiv, grupările sistematice au fost înlocuite cu grupări biologice, după medii de vieață, mult mai naturale și mai ușor de priceput, iar animalele și plantele sunt considerate ca individualități biologice, în continuă luptă cu tot felul de dușmani, căutând să se adapteze împrejurărilor în care trăesc.

Programa nouă mai face și o repartizare mai judicioasă a materiei pe clase, în cursul superior; apoi leagă studiul Igienei de acela al Anatomiei și Fiziologiei omenești la cl. IV-a. Prin aceasta se aplică principiul pedagogic că trebue îngrijită latura practică a cunoștințelor de predat, așà încât cunoștințele practice să apară ca aplicația naturală a celor de ordin general sau teoretic.

In aceeaș ordine de idei trebue menționată înființarea cursurilor de agricultură pe lângă secțiunile reale ale unora dintre licee. Ca o urmare a concepției sale despre rostul unui învățământ general care trebue nu numai să dea tinerimii o educațiune națională și să o înzestreze cu cunoștințe generale, dar să o înarmeze pentru lupta vieții, dându-i cunoștințe cât mai depline despre țară și nevoile ei, preocupat pe de altă parte de anomalia că «deși agricultura formează principalul isvor de «bogăție a ţerii noastre, totuș ea nu formează princi-

«palul obiect de preocupare al claselor diriguitoare, iar «în ceeace priveşte tinerimea, pare că într'adins s'a «căutat a se depărtà de ochii şi de gândul ei tot ce «se atinge de agricultură» (1), d-l Sp. Haret s'a gândit a căutà să familiarizeze pe unii elevi cu această importantă problemă care le interesează ţara. Scopul urmărit nu e acela de a face din liceeni agricultori ci «de a-i «face să cunoască starea lucrurilor din ţara lor» (2) «de «a-i convinge de rolul cel mare pe care-l joacă agri«cultura în vieaţa noastră de stat, de a le dovedì cât «de vast câmp de activitate deschide ea oamenilor activi «şi inteligenţi» (3). Cursul de agronomie, înlocuind l. englezã sau italiană şi utilizând cunoştinţele paralel câştigate la cursul de şt. naturale, a fost înfiinţat la început la liceele din Buzău şi Piatra-N., şi mai târziu a fost aplicat şi la liceele din Botoşani, Brăila, Turnu Severin şi Piteşti.

Experienţa a prins, demonstrând că reforma erà bine venită. Ea a devenit punctul de plecare pentru o extensiune a îndrumării practice dată învăţământului secundar care, fără a pierde tradiţionalul său caracter general, poate şi chiar trebue să se adapteze necesităţilor naţionale sau chiar locale, legate de lupta pentru traiu.

6. Auxiliarii cursurilor de ştiinţe naturale sunt: natura vie şi materialul didactic. Cel de-al doilea nu e decât surogatul celei dintâiu, necesitat de imposibilitatea de a o aveà pe aceasta. A face lecţiuni de ştiinţe naturale

(1) Ordinul No. 9.016 din 16 August către directorii liceelor din Buzău şi Piatra N.

(2) Ibidem.

(3) Sp. C. Haret. Raport adresat M. S. Regelui 1903.

fără a utiliză materialul apropriat, este o absurditate; este ca şi cum cineva ar aveà pretenţia să înveţe tirul fără să pue mâna pe puşcă, scrima fără a ţine spada în mână, ori danţul stând pe scaun. Toată lumea e de acord că discreditul de care suferiau ştiinţele naturale pe timpuri proveniă în cea mai mare parte din pricină că lipsa materialului de intuiţie şi demonstraţie le schimbase caracterul, transformându-le într'un sistem de tortură al memoriei.

Şcoala în general şi profesorii de ştiinţe naturale în special vor consideră ca unul din cele mai importante momente în istoria desvoltării acestui învăţământ, epoca dintre 1902—1903, când ministrul Haret, utilizând frumoasa instituţie a Cassei Şcoalelor, a pus bazele dotării şcoalelor secundare cu materialul necesar tuturor obiectelor de studiu. Materialul de ştiinţe naturale a fost cel dintâiu procurat; de el se simţià în prima linie nevoe. La unele şcoli, cari aveau câte ceva, s'au completat lipsurile, aşà ca orice lecţiune prevăzută de programa analitică să se poată face cu materialul necesar. Şcolilor care n'aveau nimic li s'au furnizat colecţiuni complete aranjate după două tipuri: *colecţia mică*, pentru gimnazii şi *colecţia mare* pentru licee. Colecţiunile constau din tablouri murale mari şi mici, animale împăiate sau preparate în lichide conservative, colecţiuni de insecte în cutii cu geam, preparate anatomice în alcool, modele plastice în gips şi papier-maché, schelete montate, modele plastice de flori şi fructe demontabile, herbarii de plante, colecţiuni de minerale, roci şi fosile, imitaţiuni de secţiuni geologice, etc.

Urmărindu-se an după an cu stăruinţă dotarea şcoalelor, după planul şi mijloacele puse de ministrul Haret

la dispoziţia Cassei Şcoalelor, se poate spune că astăzĭ toate şcoalele sunt prevăzute cu materialul necesar, aproape complet, aranjat în dulapuri speciale, aşà că sălile de colecţiuni, pe alocurea adevărate mici muzee, alcătuesc partea cea mai interesantă şi mai plăcută din cuprinsul unei şcoale.

Pentru a înlesnì contactul cu însăş natura vie, d-l Sp. Haret a fost cel mai cald propoveduitor al excursiunilor şcolare, excelent mijloc nu numai de recreaţiune igienică dar, în special pentru Geografie şi Ştiinţe naturale—de instrucţiune. Cele două mari excursiuni oficiale de sfârşit de an, ce se fac cu cei mai buni elevi aleşi din toate şcoalele secundare din ţară, pe socoteala Cassei Şcoalelor, arată interesul cu care d-l Haret privià excursiunile şcolare.

Excursiunile neputându-se însă face decât rar şi în genere către sau după încheierea cursurilor şi simţindu-se necesitatea materialului viu în clasă mai ales pentru botanică şi pentru observaţiuni cu caracter biologic, d-l Sp. Haret a dat în ultimul timp larg concurs şi mijloacele materiale necesare pentru înfiinţarea de mici grădini şcolare în care să se cultive plantele necesare studiului botanicei, pentru înfiinţarea de aquarii şi terrarii pentru observaţiuni biologice de făcut asupra animalelor vii. Iniţiativa luată ca din îndemnul şi cu ajutorul ministerului să se alcătuească călăuze care să înlesnească profesorilor excursiunile şcolare, completează măsurile menite a face predarea ştiinţelor naturale lesnicioasă, atrăgătoare şi instructivă.

Cronicar fidel, am înregistrat în rândurile de mai sus progresele treptat realizate în funcţionarea unei celule

din acest vast organism, care este învățământul nostru.

Dacă din aceasta am reușit să pun în evidență și unul din nenumăratele rezultate frumoase ale prodigioasei activități desfășurate de ministrul Spiru Haret, este slabul prinos care se aduce celui mai de frunte conducător pe care l-a avut școala românească, din partea unuia dintre modeștii ei soldați.

CONST. KIRIȚESCU
Profesor secundar în București.

ŞTIINŢELE EXPERIMENTALE IN INVĂŢĂMÂNTUL SECUNDAR

Cât de departe pare astăzi vremea de când se contestă ştiinţelor ori ce valoare educativă şi cât de scurt au fost timpul de când introduse timid în învăţământ, a ajuns să aibă o înrâurire determinantă în sistemul nostru pedagogic modern care caută să desăvârşească desvoltarea armonică a tutulor facultăţilor.

Sub imboldul acestui nou factor a luat avânt învăţământul realist întrupat în nenumăratele şcoli reale, moderne, ce se înfiinţează în toată lumea şi invederează extensiunea cercului său de influenţă.

In fruntea acestei mişcări s'au pus ţerile unde se înrădăcinase mai mult tradiţiunea clasicismului antic, nu pentrucă acesta n'a dat roade, ci pentru a împlinì o lipsă în opera lor educativă.

Acum în multe din liceele lor clasice se cultivă ştiinţele cu mai mare intensitate decât în secţiunea noastră modernă. In învăţământul realist, născut sub influenţa noilor principii, domeniul ştiinţelor s'a egalat cu al literilor, la noi ca şi în occident.

Totalitatea orelor fiind mai mică în liceele noastre decât în şcolile similare cu 9 clase din Germania; la 42 de ore consacrate ştiinţelor în cursul nostru supe-

rior real corespund 62 după programa aplicată în anul 1907 la liceele reale din Bavaria.

Nu intră în cadrul acestei comparaţiuni şcolile secundare de specializare de cari s'ar puteà apropià secţiunile noastre reale cu modificarea adusă de d-l ministru Spiru Haret prin înlocuirea limbii italiene cu Agronomia sau Tehnologia.

Dacă din comparaţia brută a numărului de ore nu rezultă o deosebire considerabilă, între şcolile noastre şi cele mai înaintate din occident, situaţiunea se schimbă dacă se ţine seamă că la ştiinţele experimentale, valoarea reală a cursului depinde în mare parte de mijloacele materiale disponibile cari la noi sub raportul instalaţiunilor, aparatelor şi a personalului de serviciu sunt în general insuficiente pentru a puteà complectà cursul demonstrativ teoretic cu lucrări făcute simultan de toţi elevii clasei.

Procurarea acestor mijloace impune cheltueli considerabile, dară indispensabile pentru a nu pierde în mare parte puterea educativă a ştiinţelor experimentale şi a nu compromite temeinicia direcţiunii noi a învăţământului.

Pătrunşi de aceste principii, Americanii în special din Statele Unite, nu au pregetat a corespunde în cea mai largă măsură, consacrând în toate clădirile noi, gigantice, camere speciale pentru cursurile experimentale, dimensionate pentru mai multe clase de odată, laborator pentru elevi, laborator pentru profesori, ateliere, camere de colecţii înzestrate cu aparate de sute de mii de lei.

In părţile din Europa — mai înaintate de cultură — unde se cam părăseşte sistemul economic al instituţiilor uriaşe de educaţie în massă, se cheltueşte răsleţit însă în măsura strictului necesar ca să corespundă tutulor cerinţelor noi.

Nu s'a neglijat nici pregătirea corpului profesoral, înfiinţând anumite cursuri pentru didactica ştiinţelor experimentale. La Lipsca s'a înfiinţat chiar o catedră pentru didactica chimiei.

Aruncând o privire retrospectivă asupra mersului evolutiv al cursurilor de ştiinţe la noi, se constată — că cele mai mari şi însemnate progrese se atribuesc activităţii rodnice ale ministrului d-l Spiru Haret care — profund cunoscător al învăţământului a putut remedià multe defecte organice. Cu programele dela 1899 s'a realizat o distribuţiune mai metodică a materiilor pe clase, s'a mărit numărul orelor consacrate ştiinţelor, prin înfiinţarea secţiunilor speciale şi s'a accentuat caracterul experimental al acestor cursuri; iar prin programele din anul 1908, pe lângă îmbunătăţiri în distribuţia materiilor, s'a inaugurat o eră nouă cu înfiinţarea cursului de lucrări practice făcute de elevi. Insemnătatea acestei inovaţiuni o pune în evidenţă cât se poate de bine, profesorul *H. Hahn,* în lucrarea sa *„Handbuch für Physikalische Schülerübungen“* «Cartea se adresează profesorilor de fizică, capabili de a conduce lucrările elevilor. Ea caută cetitori de o deosebită categorie: Profesori cu bogate cunoştinţe şi energie considerabilă cari au gândul aţintit asupra imaginei luminoase a învăţământului desăvârşit al fizicei, bărbaţi de acţiune cari cred cu tărie în ameliorabilitatea metoadei de predare şi tind cu voinţă de fier, prin muncă fără preget, să-şi alcătuească învăţământul atât de perfect cât le permite puterea lor proprie, rezistenţele exterioare şi cuminţenia contimporanilor. Cartea vrea să ajute pe profesorii de fizică germani, să lucreze în acelaş front, cu colegii americani, englezi

şi francezi şi să se iea la întrecere în lupta nobilă pentru laurii celui mai bun învăţământ».

Din experienţa făcută cu acest curs în anul şcolar trecut, s'a văzut că elevii îl urmează cu multă plăcere, fiind entuziasmaţi de această inovaţiune.

Corpul profesoral a văzut dela început în ora de lucrări, primul pas spre cea mai bună îndrumare a învăţământului ştiinţific şi să aşteaptă să se păşească în curând mai departe spre a ajunge la înălţimea corespunzătoare timpului.

Dar ridicarea învăţământului la nivelul actual nu s'ar fi putut obţine numai prin decretări de programe, dacă d-l Haret nu ar fi avut discernerea de a înzestrà şcoalele cu materialul didactic necesar. Intr'adevăr, din primele timpuri ale şcoalelor secundare, înzestrarea lor se făceà după stăruinţa şi mai cu seamă după trecerea de care se bucurau profesorii respectivi pe la autorităţile cu fonduri disponibile. Cum aceste două calităţi de a fi stăruitor şi de a aveà trecere se găsiau cam rar întrunite în aceeaş persoană, cele mai multe şcoli au rămas cu totul lipsite de materialul didactic, până ce d-l ministru Sp. Haret a procedat la înzestrarea sistematică a tutulor. In 1905 d-sa a dispus prin Cassa Şcoalelor să se înzestreze toate şcoalele lipsite de materialul chimic — în număr de 46 — cu câte o colecţie completă de chimie, care a fost bine întocmită şi furnizată în cele mai bune condiţiuni pentru suma totală de 25.115 lei.

In anul 1908 revenit la Ministerul Instrucţiunii, d-l Haret a continuat cu înzestrarea, dispunând ca prin Cassa Şcoalelor să se dea 23 de colecţii complecte de fizică la şcoalele cu totul lipsite de aparate şi la 31 să

se complecteze colecţiunile existente pentru o sumă totală de 125.763 lei.

In anul 1910 d-l ministru Haret a alocat 35.000 lei dintre care o parte pentru racordări electrice şi instalaţiuni de proiecţiuni spre a utiliză şi în învăţământul secundar colecţiunile de diapozitive dela Cassa Şcoalelor, iar cealaltă parte a fost destinată dotării tuturor şcoalelor cu material special pentru lucrările elevilor.

In vederea acestor lucrări cari urmau să înceapă pentru prima dată în anul şcolar 1910—1911 şi pentru o alegere mai judiţioasă a aparatelor, d-l ministru Haret a dispus ca dela 5—9 Noemvrie 1910 toţi profesorii de ştiinţe fizico-chimice să se sfătuească la Ploieşti asupra chestiunilor în legătura cu acest nou curs, asupra technicei experimentale în general şi să se aleagă aparatele necesare din colecţiuni aduse pentru acest scop şi invederate în mâna elevilor.

In urma acestor conferinţe, la care a binevoit să asiste şi d-l ministru Spiru Haret, s'au întocmit listele de aparate cari au fost înaintate Cassei Şcoalelor din ordinul ministerial de a se executà comanda.

Roadele incontestabile ce învăţământul ştiinţific va da pe terenul experimental vor grăbì extinderea sa pentru a coprinde toate clasele până acum toate tratate cu teorii democrate dela catedră, şi cu înmulţirea mijloacelor şi a timpului disponibil, se vor pune clasele în întregime la lucrări experimentale pentru complectarea învăţământului teoretic, sau în cursul superior, individual ţinând seama de inclinaţiunile speciale ale elevilor ca la «Sophienreal-gymnasium» din Berlin unde sub conducerea profesorului *P. Iohannesson* elevii au libertatea de a-şi alege cercetări experimentale, con-

strucţiuni de aparate sau conferinţe experimentale, căci în definitiv: (1).

«La tradition s'etablit peu a peu de considerer ces travaux pratiques comme la partie la plus vivante de l'enseignement et pour les eleves, la plus interessante».

Faţă cu cele ce s'au făcut în occident trebue să recunoaştem că şi noi am căpătat multe îndrumări bune de câtva timp. Tot odată, trebue să mai recunoaştem că aceste îndrumări se datoresc d-lui Spiru Haret. D-sa şi-a dat seamă şi de nivelul mijloacelor realizate în occident şi de cele ce au fost posibil ca să se introducă la noi pentru a pune pe baze solide această nouă îndrumare ce a dat şcoalelor. Pentru aceste motive d-l Spiru Haret trebue să se considere ca întemeietorul învăţământului nostru ştiinţific în accepţiunea cea mai modernă a cuvântului, şi cu aceasta mare operă culturală şi a dobândit un titlu de neperitoare recunoştiinţă.

EUGEN LUDWIG
Profesor secundar în Ploeşti.

---

(1) Din raportul inspectorului Chassagni către consiliul academic din Paris.

LUCRĂRILE PRACTICE EXECUTATE DE ELEVI IN INVĂŢĂMÂNTUL SECUNDAR

In organizarea învăţământului experimental în şcolile noastre secundare se constată că membrii corpului didactic, cari profesează acest învăţământ, au avut a se preocupà cu deosebire de adunarea materialului didactic trebuitor atât lecţiilor cât şi lucrărilor practice, executate de elevi.

Prima lor grijă a fost să obţină materialul didactic demonstrativ, grijă capitală, căci fără dânsul predarea ştiinţelor experimentale devine o imposibilitate. La ajungerea acestui scop au contribuit ministerul, cassa şcoalelor şi uneori comunele; câte odată profesorii organizau serbări şcolare, al căror venit erà întrebuinţat în acelaş scop; prea arareori avem de înregistrat donaţiuni particulare. Cred că rezultatul acestor sforţări a fost mulţumitor şi că acum se găsesc puţine şcoli care să nu dispună de materialul didactic demonstrativ-experimental suficient.

Când prima nevoe a organizării învăţământului ştiinţific experimental erà pe punctul de a fi satisfăcută, o nouă preocupare o întâlnim la profesorii de ştiinţe experimentale, anume aceea de a introduce în şcolile secundare lucrările experimentale executate de elevi.

Cel dintâiu profesor secundar care, după ştiinţa mea, s'a ocupat prin publicitate de această chestiune a fost d-l G. G. Longinescu, actual profesor universitar, iar cel dintâiu care a reuşit să realizeze această dorinţă a fost d-l G. A. Dima. După d-sa lucrări de această natură au fost introduse la liceul din Ploeşti de d-nii profesori Ludvig, Gheorghiu şi Constantinescu. Fiind detaşat pentru anii şcolari 1909—10 şi 1910—11 la clasele V, VI şi VII M. a liceului internat din Iaşi, am căutat să introduc şi la acest liceu lucrările practice experimentale şi anume în 1909—10 la cl. V M. ca încercare şi apoi 1910—11 la clasele V, VI, VII M.

Un început de organizare a acestor lucrări datorit iniţiativei Ministerului de Instrucţiune publică e introducerea orei de lucrări la cl. VIII R. M., pe timpul când d-l Haret se găsià în capul acestui Departament, d-sa se gândià să organizeze serios aceste lucrări, în care scop a făgăduit că va pune la dispoziţia lucrărilor de ştiinţe suma de 35.000 lei. Nu ştiu dacă s'a acordat această sumă. Pentru moment organizarea lucrărilor practice e lăsată pe seama profesorilor şi încă fără nici un ajutor din partea statului. Chestiunea fiind, cum vedem, de actualitate, am crezut că e bine să arăt cum am introdus lucrările practice la liceul internat din Iaşi şi ce învăţăminte am scos din aceste încercări.

Dela început e bine să precizez că lucrările acestea nu s'au făcut în ore speciale, ci am utilizat orele de clasă prevăzute în program.

La cl. V-a M. în anul 1909—10 lucrările au fost executate timp de o lună câte 3 ore pe săptămână; ele au constat din prepararea câtorva corpuri anorganice şi experienţe cu dânsele. Aceste lucrări de chimie

au consumat mult material didactic, care cu greu a putut fi înlocuit. De aceea pentru anul următor 1910—11 la clasele V, VI, VII M. am lăsat pe planul al doilea lucrările de chimie şi am căutat să mă folosesc mai mult de cele din fizică.

Iată lista acestor lucrări pentru anul 1910—11 la fiecare clasă.

Cl. V. — Intervalul 8 Ianuarie — 15 Fevruarie.

1. Determinarea punctului 0° la un termometru.
2. Determinarea punctului 100° la un termometru.
3. Observaţii la barometru.
4. Scăderea temperaturii de congelare la soluţiune.
5. Coeficient de dilataţiune la solide.
6. Coeficient de dilataţiune la lichide şi densitatea lor.
7. Punctul de ferbere al eterului.
8. Calorimetrul cu gheaţă.
9. Căldura specifică cu ajutorul calorimetrului cu apă.
10. Căldura de topire a gheţei.
11. Determinarea căldurii de evaporare a apei.
12. Higrometrie.
13. Crioforul lui Wollaston.
14. Experienţe de calefacţie.
15. Conductibilitatea hidrogenului pentru căldură.
16. Destilarea apei. Incercarea apei destilate şi a apei ordinare.
17. Prepararea hidrogenului.
18. Descompunerea apei prin curent electric.
19. Prepararea oxigenului şi proprietăţi.
20. Ozona.
21. Prepararea acidului clorhidric.
22. Solubilitatea amoniacului.

23. Experienţe cu clorul. Prepararea apei de clor şi experineţele cu ea.

24. Neutralizarea bazelor de acizi.

Cl. VI. — In cursul lunei Aprilie.

1. Cristalizarea clorurei de potasiu.
2. Prepararea şi cristalizarea azotatului de potasiu.
3. Purificarea clorurei de sodiu.
4. Prepararea clorurei feroase.
5. Decolorarea permanganatului de potasiu prin clorură feroasă.
6. Coloarea flacărei la săruri de R, Na, Ca, Ba, Sr. Spectroscopie.
7. Analiza sărurilor de Ba, Sr, Ca, NH_4.
8. Perle. Săruri de Ie. Ca, Mn, Cr.
9. Analiza: So_4 H_2, HCl, Co_3 H_2.
10. Analiza apei de conductă (analiza calitativă).
11. Preparare de metan.
12. Preparare de acetilen cu carbură de calciu.
13. Fermentaţiunea alcolică.
14. Studiul zahărului. Dentroza. Cercetare cu licoava Fehling.
15. Investirea zahărului.
16. Ibidroliza amidonului.
17. Ibidroliza hârtiei.

Cl. VII M. — Ianuarie — 15 Fevruarie 1911.

1. Montarea unui element Daniell.
2. Măsurarea directă a unei resistenţe.
3. Controlarea unui Ampère-metru cu voltametru cu gaz.
4. Verificarea legilor lui Faraday

5. Puterea lui *Wheatstone*.

6. Forța electromotrice a elementelor prin compensare (Poggendorff)

7. Magneți. Experiențe de oscilare și deviare.

8. Busola de agrimensură.

9. Pendul

10. Demitați cu balanța, flaconul, vase comunicante aerometre.

11. Inscrierea vibrațiilor unui diapazon.

12. Inălțimea sunetului din distanța a două noduri, din lungimea strunelor.

13. Reflexiunea luminii. Oglinda plană și înscrierea pe planșă.

14. Refracțiunea luminii. Experiențe cu lame cu fețe paralele, prisme și înscriere pe planșă. Indice de refracțiune. Carton în apă. Deviație minimum la prisme.

15. Spectroscopie.

16. Lentile. Distanțe focale.

17. Aparatul «jumătate-cilindru» și indice de refracție la licide.

Lista de lucrări, cum se vede, e destul de bogată. Executarea lor a fost posibilă la liceul internat din Iași, unde dispunem de o bună și relativ bogată, colecție de aparate de demonstrație.

Când elevii intrau în sală, găsiau instalate gata aparatele. In aceste condițiuni un elev făceà 2 ori chiar 3 lucrări pe oră. Am căutat pe cât posibil elevii să lucreze individual. Lipsa de aparate sau natura experienței făceà că lucrau uneori și câte 2 ori 3 la un loc. Teoria simplă a experiențelor erà sau cunoscută din curs sau dată pe baza cunoștințelor câștigate. Problemele de ultima categorie au fost introduse în urma

discuţiunilor ce au urmat în congresul dela Ploeşti al profesorilor de ştiinţe experimentale.

Rezultate. Orele de lucrări erau aşteptate de elevi cu multă nerăbdare şi ei au dat dovadă de îndemânare. Nu mi s'a stricat nici un aparat, lucru neaşteptat. Noţiunile căpătate erau foarte precise. Incheerile ce le pot scoate din aceste încercări sunt următoarele:

Lucrările practice executate de elevi sânt de o importanţă netăgăduită. Ele se pot executà în toate clasele cursului superior al liceului. Pentru aceasta se cere:

a) Sprijin material din partea ministerului. Să se înscrie în buget câte 500 lei anual pentru fiecare liceu, să li se dea colecţii de aparate pentru lucrări: să se pună la dispoziţia profesorului cel puţin un laborant bine plătit, că să rămână la şcoală.

b) Să se mai acorde *ore* pentru ştiinţele experimentale. In limitele actualului program cu numărul de ore de cari dispunem, o organizare temeinică a lucrărilor e imposibilă. In repetite rânduri profesorii de ştiinţe s'au plâns că numărul de ore actual acordat lecţiilor e insuficient cu atât mai multe orele actuale nu vor ajunge când va trebuì, pe lângă lecţii, să facem şi lucrări practice cu elevii.

PETRU BOGDAN.
Profesor, Iaşi.

INVĂŢĂMÂNTUL CLASICO-FILOLOGIC ŞI INVĂŢĂMÂNTUL REALIST-ŞTIINŢIFIC

Treizeci de ore de clasă pe săptămână cuprindeà orariul şcoalei secundare pe vremea mea.

Din aceste treizeci de ore, şase erau date limbii latine şi patru limbii greceşti. Prin urmare 1/3 din timpul nostru de studiu pentru limbele clasice. Zic o 1/3. De fapt însă ni se luà mult mai mult. Căci de sigur 2/3 din timpul de studiu acasă îl consacram memorizării nesfârşitelor regule gramaticale, ce se desprindeau din limba lui Tit-Liviu; excepţiilor şi mai numeroase în cari i s'a năzărit lui Lucreţiu să-şi scrie observaţiile economice, casnice, agricole etc., apoi învăţăturii mecanismului metricei, prosodiei, poeticei lui Virgiliu, Oraţiu, Sofocle, Euripid etc; apoi traducerilor, scrierii temelor etc. Nu exagerez, cu siguranţă, dacă afirm că, dacă nu 2/3, cum am zis, dar cel puţin 1/2 din timpul aşà de util, dela vârsta de 11 ani până la acea de 17—18 ani, l-am dat studiului irealităţilor ce s'au dus spre a nu se mai întoarce niciodată.

Dar dacă ar fi fost numai atât!

Este important, este capital de important, ca nişte copii, *pui de neolatin*, cum eram noi, să poată pricepe limba în care adresà Oraţiu de pildă, acum mai

mult de două mii de ani, poeticele-i nimicuri către coruptele lui curtezane. Dar ar fi roşit de mânie ţărîna strămoşilor noştri, dacă noi copiii, Români cu *pieptul de aramă,* n'am fi învăţat cum s'a schimbat rostirea articolului în limba română, cel puţin dela descălicătoare şi până azi, dacă nu chiar începând din noaptea timpurilor. De aceea se mai da 4 ore pe săptămână din orariul celor 7 ani ai noştri studiului *limbii române.*

Şapte ani! Câte 4 ore pe săptămână! Plus orele ce întrebuinţam acasă întru pregătirea temelor şi lecţiunilor ce ni se dau la şcoală! Şi această *muncă intelectuală* (!), pentru ce? Incă odată: *pentru a învăţà limba românească, pe nişte copii de Român în vârsta de 11—18 ani!*

Cred că o asemenea concepţie a sistemelor de educaţie intelectuală a copiilor va constituì peste o sută de ani, când mentalitatea omenească, să sperăm, că va fi alta, cea mai bună dovadă despre inferioritatea creerului omenesc în veacul XIX—XX.

Articol, verb, adverb — în limba lui Niculce etc. — foarte important pentru formarea minţii acelor ce erau destinaţi a fi *viitorul patriei române!* Insă tot dintre noi erau să se recruteze şi oamenii învăţaţi ai viitorului.

S'ar fi putut aşà ceva, fără ca să ne înveţe măcar limba lui Voltaire şi a lui Goethe? Şi nu erà vorba să ne *înveţe limba,* pentru a puteà citì pe aceşti cugetători. O nu! Asta-i mai puţin important. Şi nici măcar să ne înveţe măcar cum să cerem în franţuzeşte şi în nemţeşte un pahar de apă ori o bucată de pâine, când vânturile vieţei într'o zi ne-ar aruncà pe acele ţăr-

muri înstrăinate. Nu. Care bucătar ori rândaş dela Paris ori Berlin nu ştie atâta franţuzească ori nemţească?!

Noi, cum zisei, eram doară, *viitorul patriei*. Şi pe deasupra trebuià să ne pregătim să fim oameni *de ştiinţă* (!). Nouă ne trebuià să ştim altceva. Trebuià să ştim gramatica. Dar nu numai *gramatica franţuzească actuală* o învăţam; ci şi cum a fost în cursul secolelor, şi filologie franţuzească învăţam şi istoria filologiei, şi istoria istoriei filologiei. In fine, ce să mai spun! Cu cât erà mai păsăresc, mai neînţeles şi mai inutil studiul unei limbi străine, cu atât erà mai savant şi cu atât mai mult contribuià, după competenta părere a pedagogilor severi, ştiţi la ce? Ascultaţi: *să ne formeze mintea!*

Pentru ca să ne formeze dar astfel mintea, mai trebuiau, în curs de 7 ani, vre-o trei ore pe săptămână pentru studiul limbii franceze. Cel puţin aşà se ziceà, se vede pentru prescurtare, că învăţăm limba franceză. Şi apoi, în cursul superior al liceului, încă vreo trei ore pentru a învăţà, după aceeaş directivă, limba germană.

Să recapitulăm cu cifre, ca să nu fie vorba de exagerare. Şase ore pe săptămână latina, patru ore greaca, trei ori patru româna, trei franceza, trei germana. Va să zică 19 ori 20 ore. Mai rămâneau disponibile, din orariul săptămânal, 10 ori 11 ceasuri. Acestea se distribuiau între disciplinele ştiinţifice propriu zis; sau, pentru a vorbì limba unui *pedagog formal*, între disciplinele cari îţi procură cunoştinţe însă nu formează mintea şi inima copilului, şi anume: zoologia, biologia animală, botanica descriptivă, biologia vegetală, fizica, chimia, matematica plus istoria. Căci, istoria deşi pedagogii se par că o pun în grupul disciplinelor filologico-linghistice, eu sunt dispus să o privesc ca o ştiinţă propriu zis. După mo-

desta mea părere istoria este o parte a antropologiei în sensul cel mai larg luată, care la rândul ei face parte din marea ştiinţă despre lucrurile şi fenomenele naturii. Dar să nu mă pierd în digresiuni asupra caracterului ştiinţei istoriei. Principalul e că n'am exagerat de loc, că *mai mult de $^2/_3$ din copilăria și adolescența noastră ne-a fost luată, de studiul așà zis, al irealităților clasico-filologice, și numai o mică parte, desigur mai puțin decât $^1/_3$ din timp am consacrat studiulni realităților din natura ce trăește și se mișcă în jurul nostru.*

La proponderenţa covârşitoare ce se acordà studiilor filologice și clasice asupra celor ştiinţifice în distribuţia timpului disponibil ce avem, se mai adăugà încă importanţa și seriozitatea ce acordam celor dintâiu asupra celor de al doilea. Și aceasta, atât noi elevii, cât și profesorii noştri. Şi chiar profesorii cari ni propuneau vreuna din disciplinele ştiinţifice. Aşà mi-aduc aminte, că la finele fiecărei luni profesorul diriginte de clasă ne admonestà, ne sfătuià, ne pedepsià pe cei cari aveam absenţe nemotivate în cursul lunei. Admonestările, pedepsele etc. ale profesorului diriginte erau mai aspre ori mai domoale după cum erà și lecţia la care lipsisem. Se considerà ca o greşeală mare de neglijenţă a datoriilor școlare, dacă *„fugiai“* dela şcoală în ora de latineşte ori de greceşte. Se mai treceà cu vederea, se admiteà ca o copilărie, dacă *„fugiai“* dela ora de muzică ori de chimie. Şi aceasta, chiar când profesorul diriginte de clasă aveà ca obiect de propunere matematica ori chiar chimia însăş. Imi mai aduc aminte, că, pe lângă şcoala secundară unde am învaţat, erà un *„cabinet“*, cum îi ziceam noi, adică o colecţie de aparate de fi-

zică. Nu erà lucru mare, dar grație unor împrejurări excepționale, „*cabinetul*“ acela erà destul de bogat pentru o şcoală secundară din timpurile acelea. Noi elevii însă, nu ştiu, dacă intram de cinci ori pe an în acel „*cabinet*“ de fizică. Şi nu din cauza insuficienței ori lenei profesorului nostru, cum s'ar puteà crede. De loc. Profesorul nostru, Dumnezeu să-i odihnească țerina, nu erà cine ştie ce om învățat. Dar erà om care-şi cunoştea materia de predat, şi, cât priveşte aparatele din „*cabinet*“, m'am convins, că ştià să ni le demonstreze. Aveà, bietul, foarte desvoltat şi simțul datoriei şi aveà şi mare dragoste de a ne face să învățăm. Cu toate acestea, făceà, precum am zis, aşa de puțin un uz de un aşa bun instrument de studiu, ca acel pe care îl aveà la îndemână!

Pentrucă noi *nu aveam timp de pierdut în cabinetele de fizică*. Pe noi ne aşteptau acasă traducerile latineşti şi greceşti, prosodiile, metricele, articolele, conjugările deponente şi alte învățături serioase. Nu numai noi elevii nu dădeam importanța, ce merità, unei lecții de fizică făcută într'un „*cabinet*“ de fizică; dar însuş profesorul considerà lecția demonstrativă din „*cabinet*“, ca o lecție *recreativă;* ca o lecție aşà, jumătate lecție jumătate glumă, după o oră foarte serioasă de latinească şi înainte de una şi mai serioasă de grecească. De aceea şi profesorul nostru nu ne făceà decât de câteva ori pe an asemenea lecții-jucărie. Orele de clasă, bietul, foarte reduse, abia îi ajungeau ca să treacă programa şi să ne controleze pentru ca să ne dea în catalog nota cerută de reglementele de promoțiune. Iar de ore suplimentare, în afară de orarul şcoalei, nici vorbă n'ar fi putut fi! Inţeleg pentru una

din disciplinele de studiu serioase! Dar pentru fizică!

Dar bietul profesor de matematici! Când ne dedea ceva probleme de rezolvat acasă, totdeauna căutà să nu cumvà să ne stingherească dela traducerile latinești și grecești.

Asta erà mentalitatea..... să zic pedagogică? omenească pe atunci!

Așà erà concepțiunea aproape universală în ce privește sistemele de educațiune intelectuală ale tinerelor generațiuni. Și deși încep a îmbătrânì, eu nu vorbesc de niscaiva timpuri cine mai știe de când trecute. Ultimii ani ai penultimului deceniu al veacului al XIX m'au găsit în școala secundară. Prin urmare vorbesc despre timpuri și lucruri și idei, pe cari le putem numì din zilele noastre. Și nu este vorba numai de un complex de idei și de tendințe ce ar fi existat numai la noi.

Lucrul, în acest caz ar fi fost mai simplu și mai explicabil. In țerile române o întreagă categorie de oameni erau încă robi, pe când în apus erau popoare ce se gândiau la republica socială. Nimic mai frecvent decât faptul ca într'o societate rămasă în urmă de mersul civilizator al celorlalte popoare să se găsească încă forme de gândire, sisteme de organizare barbare. N'ar fi prin urmare de loc de mirare, ca în societatea românească concepția ortodoxă să fi fost, în materie de organizare a învățământului copiilor, accentul principal trebue să steà pe cunoașterea vorbirii și lucrurilor moarte de acum peste 2.000 ani. Dacă o asemenea tendință ne-ar fi aparținut numai nouă, foarte ușor ne-am fi scăpat de ea prin influența civilizatoare a popoarelor din jurul nostru. Ar fi o formidabilă revoltă de conștiințe azi în țara noastră dacă s'ar găsì un ins care să ție pe altul

în robie. Dar acum 60—70 de ani? Lucrul păreà foarte natural. Şi robii reprezintau o avere. Şi totuş s'a topit robia din Ţara Românească, mereu dogorită de razele soarelui civilizator din apus. Şi dacă am scăpat de robia aceea, n'am fi putut, într'o zi, dintr'o trăsătură de condeiu, să ne scăpăm încă mai uşor de robia minţii copiilor noştri, oprimată de nişte stăpâni ca clasicismul latinesc şi grecesc, gramaticele, filologiile şi alte asemenea inutilităţi? Nenorocirea însă e că nu aveam aface cu un rău special societăţii româneşti; ci cu unul cu mult mai general, cu unul universal. In adevăr, popoare care poartă în lume făclia civilizaţiunii, popoare dela care cei rămaşi în urmă, ca noi, fatalmente trebue să împrumute şi de către cari să se lase influenţaţi, chiar aceste popoare, de veacuri îndelungate îşi fasonează mintea copiilor lor, educându-i în spiritul clasic.

S'au scris multe şi bune cărţi pentru a justificà încrederea ce trebue să avem în puterea adevărului.

Ar fi de mare folos ca o minte puternică să-şi iea următoarea temă: *tenacitatea cu care ereziile cele mai răufăcătoare continuă să stăpânească popoarele cele mai civilizate.*

S'au ridicat de mai multe ori discuţiuni între părtaşii şi adversarii studiilor clasice, relativ la oportunitatea şi neoportunitatea lor. S'a neglijat însă foarte mult în aceste discuţiuni chestiunea următoare: Cari sunt împrejurările cari au împins societăţile în braţele clasicismului? Şi, acele condiţii mai subsistă ele azi? In adevăr această chestiune îmi pare cu mult mai importantă, pentru rezolvarea procesului, decât chestiunea oţioasă

la urma urmei: ce-i mai bine să facem pe un copil să învețe: declinare latinească ori botanică? Căci după un principiu elementar chiar Romanilor: *sublata causa, tollitur efectus*. Dacă astăzi nu mai există cauza ori cauzele cari au impus omenirii, ca o necesitate, studiul așà de preponderant al antichităților grece și latine, evident că nu mai are rost să mai punem creerul copiilor noștri la tortură. Deci încă odată: *Cine a împins spre cultura clasică în detrimentul, și chiar, dacă se poate cu excluderea cât se poate mai mult a celei științifice? Și de ce?*

După părerea mea, și după cât cunosc eu istoria acestei chestiuni, Biserica catolică dela începutul evul mediului este aceea, care a împins societățile în brațele clasicismului. Și a făcut-o din trebuința ei de dominațiune și oprimare a spiritelor. Biserica nu s'a mulțumit cu dominațiunea spirituală, la care îi dedeà dreptul sublimitatea de gândire și simțire a întemeietorului ei. Acest scop idealist a putut satisface țelurile bisericii în timpurile sale eroice, în perioada când ea însăș erà prigonită, când propagandiștii ei trebuiau să-și ducă lupta pe ascuns, adăpostindu-se goi și bătuți și nemâncați în staulele de vite la marginile cele mai depărtate și mai murdare ale orașelor. Când admirabilele lupte ale întemeierii, făcute numai din sacrificii și privațiuni, s'au sfârșit, atunci reprezentanții bisericii s'au gândit să-și iea revanșa. Atunci s'a născut la ei pofta dominațiunii universale temporale, pe lângă cea spirituală.

Dar cum? Lucrul nu erà mai ușor atins decât ceeace se dobândise dejà. Cetitorii cunosc luptele teribile ce au sfâșiat societățile, tocmai din cauza acestui țel nenorocit ce biserica catolică își propusese să atingă. Dar

mijloacele întrebuințate nu erau practice. La urma urmei societățile nu puteau sta la nesfârșit sub arme. Cei mai evlavioși tot trebuiau să sfârșească prin a se obosì în susținerea pretențiunilor bisericii. Violențele și nelegiuirile administrative și juridice erau periculoase. In fiecare zi nu se puteau ridicà ruguri pentru vreun alt Galileu ori Giordano Bruno. Erà teamă, ca pe aceste ruguri, ridicate prea des și în prea multe puncte, să nu se ardă într'o zi până și speranțele ce nutrià Biserica, până și actele ei de împămintire. Nu erà prudent, nu erà diplomatic ca să se brutalizeze lucrurile prea mult. Și biserica catolică, numai de lipsă de diplomați abili în politica ei nu se poate plânge. Dacă totuș de multe ori n'a reușit, cauza e că avut pretențiuni din cale afară mari, țeluri nenorocite.

Trebuià numaidecât, în interesul cauzei, inventate alte arme. Stăpânirea spiritelor și consecutiv și a corpurilor, pentru a dobîndì în urmă pe a bunurilor, prin cultură, sau mai exact prin incultură, s'a părut mijloc foarte potrivit pentru scopul urmărit. Și s'a plănuit bine. Erà însă foarte greu de aplicat. Este adevărat că pe cei câțiva *răsturnători* ai ordinei stabilite, prin nebunia lor de a cercetà, Biserica avusese buna prevedere ca să se scape de ei, trimițându-i pe rug. Insă din cenușa lor mai rămăsese ceva, care puteà să devie foarte incomod. Anume rămăsese trebuința inteligenții omenești de a fi ocupată cel puțin. Pentru a o satisface, s'a inventat atunci o formă de cultură a minții, care valorează cât și incultura, cel puțin din punctul de vedere pe care îl urmărià biserica: supunere docilă la toate atentale ei asupra inteligenții omenești, spre a-și asigurà, prin aceasta dominațiunea nediscutată în toate domeniile.

Această formă de cultură a fost *cultura clasică* în toate formele ei de manifestare: literatură, filologie, artă etc. Mai puţină istorie fiindcă acest studiu e cam şugubăţ: se puteà întoarce, prin învăţămintele lui, contra scopului.

Bisericii îi erà cu putinţă să-şi puie planul în aplicare. In adevăr, la începutul evului mediu suntem în plină barbarie. Toată cultura veche fusese, ca şì distrusă. Toate armele de cultură a vechilor societăţi căzute în pulbere. Singura Biserică se ridicà triumfătoare din aceste ruine fumegânde. Chiliile din jurul mânăstirilor au fost multă vreme singurele focare, unde se făceà ştiinţa timpului. Se puteà face ştiinţa, şi numai ştiinţa care convenià scopurilor Bisericii. Din aceste chilii mânăstireşti, primele şcoli, au ieşit primele Universităţi, cari au fost organizate aşà cum a convenit Bisericii. Nu poate fi dar de mirare, că multă vreme în Universităţi singurul învăţământ erà cel clasic şi cel religios. Mai apoi s'a adaus studiul dreptului, care are aşà de multe puncte comune cu studiul clasicităţii, care în orice caz e cu totul inofensiv, care nu puteà să jignească scopurile de aservire abjectă a spiritelor urmărită de Biserică. In al doilea loc, din trebuinţele vieţii de toate zilele, a luat loc în acele Universităţi studiul Medicinei care şi el erà inofensiv, câtă vreme s'a mărginit sub forma de atunci, de medicină absolut empirică. De sigur Biserica nu şi-a închipuit, că medicina băbească de atunci are să ducă la medicina biologică ştiinţifică de mai târziu. Dacă şi-ar fi închipuit, că aşà ceva e posibil, n'ar fi primit pe *acest* oaspe ingrat în Universităţile ei. Tocmai târziu de tot, după ce Universităţile au scuturat jugul Bisericii, a fost posibil ca să se adăpos-

tească în ele *cercetarea* naturii în diferitele ei forme: *ştiinţa cu adevărat.*

Din nişte şcoli, din nişte Universităţi astfel organizate, cu câmpul de activitate astfel circumscris, ce puteà să iasă? Se înţelege că nişte elemente după chip şi asemănare. Dacă se întâmplà ca din această clocitoare să iasă vreun puiu monstru, adică dacă se întâmplà, ca totuş să se ivească vreun element discordant, Biserica aveà o sută şi unul de mijloace pentru a-l anihilà.

Aşà se face că chiar după ce învăţământul şi Universităţile s'au laicizat, opinia publică(?!), în marea ei majoritate erà formată în sensul dat, sufragiile erau aproape unanime pentru a exaltà covârşitoarea valoare educativă ce ar fi având cultul anticităţii clasice. Şi deacum înainte, independent de Biserică, şi pentru cu totul alte cuvinte, societatea laică, stăpână de acum pe sine, continuă totuş, de atunci şi până în zilele noastre, să se închine culturii clasice şi-la tot ce aduce cu ea. Atât de mare e puterea inerţiei în ordine spirituală!

In adevăr, Biserica pentru a pregătì minţile mai bine pentru aservire, nu puteà găsì o armă mai bună decât educarea mintală a tinerimii în cultura clasică.

Sunt patru mari calităţi, cari dacă există în cel mai mare grad şi dacă prin natura exerciţilor minţii se desvoltă, fac din omul care le posedă un om cu totul superior, un om de geniu. Intr'un grad oarecare trebue însă să le posedă orice om ieşit din faza animalică. Acele calităţi sunt, după mine: *spiritul de observaţie, iniţiativa în acţiune, originalitatea în executare* şi *avântul în concepţie.* La acestea aş mai adăugà pe o

a cincea, care face pe om desăvârşit: *năzuinţa, călăuzită de o convingere puternică, spre mai bine.*

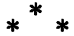
Cred că această însuşire singură, ar fi în stare să deosibească pe om de animal, dându-i un ideal. Dacă aceasta e adevărat, s'ar puteà da despre om încă o definiţie, pe lângă cele de până acum. S'ar puteà zice: *Omul este un animal idealist.*

Intru cât educaţia intelectuală bazată pe studiul clasico-linghistic ar fi în stare să desvolte în copil aceste însuşiri? Presupunând bine înţeles că dispozitivele naturale există, ce ideal, ce spirit de originalitate, ce iniţiativă, ce avânt să provoci în copil prin conjugarea deponentă, ori prin memorizarea catalogului nesfârşit a prepoziţiilor cari cer acuzativul şi cari ablativul, ori măcar prin citirea şi explicarea Eneidei ori a Iliadei.

Spiritul de observaţie? Care spirit de observaţie? Acolo e cel mult vorba despre lucruri dejà observate de alţii. Ce să mai observe copilul? Şi observaţiile au fost făcute în condiţiuni, cari de mult au dispărut. Cum pot pune atunci pe copil, ca cel puţin să verifice observaţiile celui de al treilea? A, trebue să-şi procure şi toate elementele pentru a puteà observà. Trebue ca singur să-şi reconstruească în minte şi mediul *de atunci*, în care s'a făcut observaţia. Asta îmi face aceeaş impresie, ca şi când cineva ar voì să demonstreze unui copil cum cad corpurile în vid, însă l-ar lăsà să-şi construească în minte cam ce ar fi aceea: un spaţiu vid.

In orice caz, în studiul antichităţilor clasice nu este vorba decât de ceva mort, de ceva sfârşit, de ceva care are numai **ieri**, dar care n'are nici **azi**, nici **mâne**. Asemenea studii nu pot, cu nici un chip, deşteptà în copil, nu pot întreţineà în tânăr *un ideal de mai bine*,

care, prin esenţa lui, trebue căutat în ziua care vine, nu în ceea care a fost. Asemenea studii pot slujì ca să formeze un papagal savant — din punct de vedere intelectual; un nesimţitor — din punct de vedere sufletesc. Asemenea studii pot servì scopurile obscurantiste ale unei societăţi teocratice ori aristocratice; nu pot însă înaripà ţelurile idealiste ale unei societăţi democratice.

Este interesant de ştiut cum s'au comportat *oamenii mari*, ai ştiinţei faţă de aceste studii. Când zic *oamenii mari*, nu înţeleg orice învăţat ajuns la notorietate ştiinţifică în ţara lui. N'aş înţelege pe oricine ajuns în patria lui profesor de Universitate de pildă. Nu înţeleg nici pe învăţaţii internaţionali, dar a căror urmă în ştiinţă dispare la 10 ani, cel mai târziu, după dispariţia lor. Voiesc să vorbesc despre acei ce lasă în urmă-le dungi cu durată seculară; Voiesc să vorbesc despre *deschizatorii de drumuri nouă*. Inţeleg prin oameni mari ai ştiinţei pe un Kepller, pe un Robert Meyer, pe un James Watt. M'aş coborî până la un Louis Pasteur.

Ei bine, spirite umane de acest calibru ce fel de aplecare au avut pentru studiile clasice şi pentru studiile linghistico-filologice?

Am parcurs datele biografice ale celor mai mulţi dintre aceşti oameni. Pentru unii dintre ei, pentru cei mai puţini, nu există date privitoare la vieaţa lor şcolară. Pentru cei mai mulţi dintre ei însă se spune, de către biografi foarte exacţi şi conştiincioşi, că au fost cei mai proşti şcolari la studiul limbilor şi filologiilor. Despre mulţi dintre ei se raportează, nu numai că erau şcolari detestabili, dar că arătau un fel de spirit de *frondă* numai faţă de profesorii, cari

încercau să-i plictisească cu gramatica, cu greceasca, cu latineasca etc. Astfel Hermann Helmholz deslegà, sub bancă, probleme de mecanică; dar făceà şi cocoşi de hârtie, legà de picioare pe colegii săi, tocmai când ascultau mai atenţi explicaţiunile latineşti şi greceşti ale tatălui lui Helmholz, care erà profesor în şcoala secundară dela Potsdam. Nu respectà nici pe propriul său tată, când încercà să atenteze, pe limba lui Homer ori Virgiliu, la inteligenţa sa şi a colegilor săi. In orele de matematici şi ştiinţe naturale însă, acelaş Helmholz erà elev model. De asemenea acasă, acest copil bolnăvicios erà cel mai bun şi blajin copil. Iar la 22 ani a fost profesor la Universitatea din Königsberg; la 24 de ani a întrevăzut, independent de Meyer şi de Joules, legea conservării şi transformării energiei şi la 26 de ani a arătat lumii înmărmurite fundul ochiului, descoperind oftalmoscopul.

Alţi oameni mari n'au avut nici un fel de instrucţie clasico-filologică. Aşà Michel Faraday a fost fiu de potcovar; fratele său erà lăcătuş; iar el la vàrsta de 10 ani a intrat ucenic la o legătorie de cărţi, de unde a trecut direct servitor în laboratorul lui Humphry Davy, unde a rămas până a ajuns marele Faraday. N'a învăţat niciodată nici greceşte, nici latineşte, nici gramatică; iar celelalte limbi europene nu le-a învăţat decât târziu, aproape de bătrâneţe, în călătoriile sale. In orice caz, când reputaţia sa în ştiinţă erà dejà veche.

Este o întâmplare că toţi aceşti oameni au manifestat o adevărată aversiune pentru studiile clasice şi filologice? De sigur nu. Nu poare fi vorba de o displăcere individuală ori de o incapacitate a acestor spirite pentru acest fel de studii, cum de sigur că se vor grăbì a invocà susţinătorii învăţământului clasic. Aversiunea a-

cestor oameni pentru studiile clasico-filologice este o *protestare a universalității inteligențelor omenești.* Oricărei inteligențe omenești îi repugnă acest studiu, precum, în ordine animalică, ori cărui stomach omenesc îi repugnă să digereze pentru a doua oară un aliment, care a fost digerat odată. Numai că, inteligența acestor oameni, fiind extraordinară, găsește puterea de a se opune disciplinei școlare, care caută să comită acest atentat inuman, care caută s'o mortifice cu aceste studii; iar inteligența celorlalți, a massei muritorilor, sucombă sub acest atentat. Rezultatul e că inteligențele copiilor noștri, dacă ies din școala secundară zăpăcite prin cunoașterea a o mulțime de lucruri, ies însă în acelaș timp în starea de caricatură a ceeace ar fi putut fi, dacă s'ar fi desvoltat în libertate.

Dar să lăsăm exemplul acestor inteligențe strălucite. Să venim la noi, la comunii muritori. Să facă fiecare cetitor încercarea următoare. Cei de vârsta mea și cei mai bătrâni să se întoarcă cu mintea în timpul când erau în școala secundară. Să caute să-și rememoreze foarte bine oamenii și lucrurile, între cari au trăit atunci. Apoi repede să-și arunce privirile asupra prezentului.

Fiecare va rămâneà surprins de lipsa de congruență între cele ce permiteau să se întrevadă *copiii de atunci*, și cele ce au realizat *oamenii de azi*. In adevăr numai foarte puțini copii realizează în vieață ceeace promit prin calitățile lor în școala secundară. Numai foarte puțini *șefi de clasă,* ajung oameni de seamă. Cei mai mulți rămân mediocrități onorabile, dacă nu se coboară la rangul de nulități. Și din potrivă, e legiune numărul acelora cărora li erà frică să intre la ora de latinește până când *șeful clasei* nu-i spuneà traducerea. Și cu

toate acestea, aceştia conduc azi societatea, pe când *şeful clasei*, nu se mai ştie ce a devenit.

Pentru a explicà acest fapt vom invocà oare scuza tututor neputincioşilor: *„fortuna audaces juvat"?* Ori că meritul stă totdeauna în umbră? Cred că s'a abuzat de acest adagiu. Cred, că numai de mai puţine ori îşi găseşte aplicaţia. Cred că de cele mai multe ori fiecare are ce merità. Cred, că dacă *şeful de clasă* a ieşit o mediocritate, pricina e alta. Cred, că puterile inteligenţei lui au fost istovite de latinească şi de grecească. Cred, că avântul pe care l-a avut de acasă a fost ucis prin prea marea lui supunere la disciplina şcolară. De aceea a dat pe brânci, tocmai când mai mult a avut nevoie de energie şi de independenţă. Cel care se ştârîià din clasă în clasă, din potrivă, a găsit dormitând în sufletul său o energie, salvată dela acţiunea destructivă a dascălului de latineşte şi de greceşte, graţie recalcitranţei lui de copil. De această energie a făcut uz în momentul critic şi a învins. Insuşirea lui *de elev prost l-a salvat.*

Asemenea convingeri asupra valorii studiilor clasice să fi avut d-l Spiru C. Haret, când a întreprins reforma învăţământului acum 12 ani? Nu ştiu. Dar sigur e, că reducând importanţa covârşitoare a studiilor clasico-filologice în învăţământul secundar şi dând locul ce se cuvine studiilor ştiinţifice, s'a arătat pedagog priceput şi îndrăzneţ. Zic îndrăzneţ, pentrucă a dat putinţa celor neîncrezători să se convingă prin experimentare. Pentru asta trebue o enormă doză de îndrăzneală, când ai de convins tocmai pe cei cu educaţie mintală clasică. Aceştia nu experimentează niciodată, pentru că

ei sunt deprinşi să lucreze numai cu un material care nu comportă experimentare. Mai cu seamă nu experimentează în materie de învăţământ. De câte ori n'am auzit pe aceştia, şi acum, şi înainte de 1898, repetând sfatul aşà de prudent: *„Nu vă jucaţi cu învăţământul“*. *„Nu experimentaţi pe socoteala educării copiilor“*.

Aceştia îmi amintesc următoarea istorioară: Nişte copii se jucau să intre mereu într'o apă adâncă. Mai înnotau, mai înghiţiau apă. Ca omul care să învaţă să înnoate. Un gligan lung prost, care privià la joaca copiilor, nu voià să intre în apă *«până n'o învăţà a înnotà»* ... Intr'un târziu gliganul şi un copil au plecat spre casă. Trebuiau să treacă pe o punte. Aceasta s'a rupt şi cei doi au căzut în apă. Copilul, cu chiu cu vai, a ieşit la mal; iar gliganul s'a înnecat. Pentrucă a crezut, că poate să înveţe a înnotà fără a intrà în apă. Gliganul reprezintă pe cei cari nu experimentează cu învăţământul.

D-l Spiru C. Haret i-a forţat să experimenteze chiar fără voia lor. Ştiu că vor fi greu de convins. Dejà tot felul de scăderi şi tot felul de lipsuri se semnalează de către cei *înţelepţi*, noului sistem de învăţământ. Se uită însă de către aceştia dezorientarea ce o asemenea schimbare fatalmente produce în spirite, dezorientare care n'are timpul suficient să se clarifice în relativ scurtul timp de 10 ani. Se uită că profesorul de fizică, de zoologie etc. al noului regim, deşì a studiat (?) în universitate fizica ori biologia, este totuş încă un produs al vechiului regim, a fost crescut şi i s'a făcut educaţia mintală în atmosfera seminarială a vechei şcoale secundare. Unui asemenea element nu i se poate cere să păşească la educaţia tinerelor generaţii cu independenţa de cugetare pe care o cere o educaţie pur ştiinţifică. Se mai uită în fine ceeace mie

mi se pare mai important—se uită că d-l Spiru C. Haret —precum fatal erà—în această operă a avut colaboratori; că acești colaboratori au fost de sigur cu mult mai puțin convinși ca d-sa de inutilitatea studiilor clasico-filologice în formarea tineretului unui popor.

De aceea de sigur a fost împins să țină prea mult seamă de *opinia publică* (? !); și să nu ducă opera sa *de a doua laicizare* a învățământului public până unde ar fi trebuit. Căci de sigur, o desăvârșită *raționalizare* a învățământului cere complecta excludere a clasicismului și studiilor filologice. Timpul consacrat acestor studii trebue dat studiilor științifice propriu zise — singurele cari pot să formeze și să ascută cugetarea — și jocurilor fizice. Fatalmente rezultatele trebue să se resimtă de transformarea oarecum hibridă a vechiului învățământ clasic. Vrăjmașii noului regim se vor folosì și se folosesc de aceste slăbiciuni pentru a lovì opera în sine. Dar pe măsură ce elemente cu educație mintală nouă vor ajunge la aplicarea noului sistem, se va invederà mai mult inutilitatea aceea ce a mai rămas din sistema de educație clasică. Atunci și acest rest va fi lepădat fară a provocà părerile de rău ale nimănui. Toată lumea se va fi convins, că studiul clasicismului trebue să rămână numai apanagiul câtorva specialiști; că n'are ce căutà în educarea intelectuală a copiilor. Li se va păreà tuturor un nonsens ultra absurd de a aveà pretenția să formezi idealul națiunilor, cari au trecut prin fiorii dați lumei de Revoluția cea mare Franceză, cu elementele culturii de acum 2.000 și mai bine de ani.

Un profesor de latinește găsià studiului sàu chiar și o valoarea igienică, întru aceea că copilul dă involuntar din mâni când scandează.

Se vor convinge atunci toți, că și corpul și mintea se pot dispensà de valoarea igienică, fizică și spirituală, a exercițiului scandărei. Se vor convinge că avem mijloace și mai expeditive și mai eficace pentru aceasta. Se vor convinge... că morții cu morții; că cum a zis marele cugetător ... *„peste morminte, înainte“*.

Iar d-lui Spiru C. Haret îi va revenì meritul de a fi fost cel dintâiu, nu numai în România, care a făcut această nobilă sforțare de a restabilì inteligența omenească în drepturile ei. Nu va fi aceasta cea mai neînsemnată dintre piesele monumentului, ce-l va nemurì printre Români.

Dr. V. SION
Profesor Universitar.

O RECAPITULARE

Invăţământul ştiinţelor fizico-chimice în cursul secundar spre a puteà corespunde menirii sale aveà nevoe de: 1) laborator cu colecţii de aparate; 2) profesori bine pregătiţi, şi 3) o activitate individuală a şcolarilor. De câte ori amintirile mele merg spre trecut, de atâtea ori se desprinde uşor tot ce s'a făcut în aceste direcţiuni. Când în 1894 terminam liceul nu văzusem la curs nici o experienţă. Invăţarea ştiinţelor se făceà recitativ, căci: «erà greu de învăţat fără experienţe dar încă şi cu experienţe». Pentru noi noţiunea de laborator erà o . . . abstracţiune despre care amintiau legendele şi anecdotele şcolare. In clasa 7-a, nu-mi amintesc prin ce împrejurare, am dat peste o fereastră înălbită prin sgârieturile căreia am putut privì în laborator; o grămadă neregulată de lemne şi metal ruginit, acoperită de praf şi amestecată cu bolovani. In lăuntru n'am călcat însă niciodată.

Bacalaureatul îmi dădù ocazia să constat acelaş lucru pentru colegii mei din alte oraşe.

De atunci încolo am simţit cum progresul se făceà în toate direcţiile. Şcoli secundare noi înlocuesc casele închiriate şi în clădirile noi se amenajează săli şi instalaţii speciale destinate studiului ştiinţelor fizico chimice.

Pretutindeni colecţiile se completează şi un întreg material de experimentare stă la dispoziţia învăţământului. In buget se prevăd subvenţii anuale pentru susţinerea cheltuelilor. Grija cu care urmărià complectarea educaţiunei ştiinţifice a şcolarilor, face pe d-l Sp. C. Haret, ministru al Cultelor şi Instrucţiunii publice să hotărască în anul 1907 întrunirea pentru prima oară a profesorilor de ştiinţe fizice în conferinţe generale la Iaşi, pentru a le pune în vedere direcţia de activitate. In şedinţele acestor conferinţe, experienţa tuturor adunându-se dădeà fiecăruia dintre noi chestiuni noi de încercare şi perfecţionare. Pentru a aflà rezultatele are loc o nouă întrunire în conferinţele tot dela Iaşi în anul 1908 şi apoi în vederea noilor programe la Ploeşti în 1910. La fiecare nouă întrunire asistenţa erà mai numeroasă. Şi de sigur nu este numai o întâmplare faptul că toate aceste conferinţe se ţin ministru fiind d-l Sp. C. Haret. In aceste conferinţe se semnalase o lacună; predarea ştiinţelor fizico-chimice se făceà la cele mai multe gimnazii de profesori licenţiaţi în ştiinţele naturale şi cari, absorbiţi prea mult de ocupaţiile specialităţii lor, în facultate n'au avut destul timp de sacrificat spre a da o destulă atenţie şi unei pregătiri speciale de laborator în direcţia ştiinţelor fizice. Pentru înprospătarea şi perfecţionarea cu manipulaţiile de fizică şi chimie, d-l Sp. C. Haret, ministrul Instrucţiei publice, hotăreşte deschiderea unor serii de lucrări de laborator pentru profesorii de ştiinţele naturale cari predau ore de fizică şi chimie. In Septemvrie 1909, timp de 15 zile, ele au loc la seminarul Central pentru fizică şi la liceul sf. Sava pentru chimie. La ele participă toţi profesorii de gimnazii şi tineri şi bătrâni. Membrul în comisia pedagogică spuneà în anul

următor, că: «se simte un real progres în predarea experimentală a științelor fizice în gimnazii».

La masa de experimentare școlarii privesc mereu cu plăcere și atenție — disciplina însăș se resimte. După fiecare încercare reușită se produce în ei instinctiv dorința de a o executà și ei. Profesorul trebue să o încurajeze înlăturând astfel și o bănueală de prestidigitație. Coborînd pe școlari în laborator, laboratorul capătă o nouă vieață; școlarul capătă încredere în puterile lui și nimic nu învață ce n'a controlat cu simțurile lui. Astfel noua programă din 1908 introduce în mod obligator o oră pe săptămână în clasa 8-a de lucrări practice de laborator făcute de elevi. E puțin, dar e un punct câștigat. In vederea extensiunii acestei măsuri și la alte clase, d-l ministru Sp. C. Haret introduce în buget, ca încercare, la fiecare din liceele din București, un asistent de laborator din absolvenții facultății de științe. Laboratorul stă astfel deschis în mod permanent elevilor doritori de lucrări. Școlarii tuturor claselor, în serii, pot fi aduși în orele ce le remân libere—și cu orarul antemeridian rămân destule—și acolo să repete și să anticipeze lucrările lecțiilor în curs.

Ceeace școala are în mic, instalațiile industriale au în mare; ducându-i pe școlari și acolo vor puteà vedeà și aplicà învățătura lor. Pentru aceasta d-l ministru Sp. C. Haret hotărește în anul 1910 să aducă în București, pe cheltueala Cassei școalelor, elevi din clasa 6-a și 7-a de pe la diferitele licee din țară spre a vizità instalațiile industriale și asezămintele publice din capitală. Au fost chemate grupe de câte douăzeci—treizeci elevi dela liceele din T.-Severin, Botoșani, Craiova, Tulcea P.-Neamț etc. Conducând pe acești școlari și pe pro-

fesorii lor în aceste vizitări am avut ocazia să observ interesul ce-l puneau să cunoască în amănunţit, sirguinţa cu care învingeau oboselile drumului, iar din apreţierile lor la plecare rezultà folosul cel mare ce-l căpătaseră în precizarea cunoştinţelor, în uşurinţa interpretării fenomenelor. Suntem dar în plin progres. Toţi factorii necesari învăţământului ştiinţific au fost îngrijiţi. Nici nu se poate comparà cu 1894 şi nu sunt doar nici douăzeci de ani. Azi şcolarii învaţă din experienţe căci fără ele e chiar imposibil.

Martor al acestor îmbunătăţiri mi-am dat totdeauna seama că acel care a prezidat la realizarea lor, acel pe care l-am auzit arătând drumul cel nou şi ne-a condus cu hotărîre spre el, este d-l Sp. C. Haret. Această recunoaştere o aduc ca omagiu şi împreună cu mine vor trebuì să o aducă toţi acei cari părăsesc băncile şcoalei cu convingerea că învăţământul experimental al ştiinţelor fizico-chimice a devenit cum trebue să fie, adică uşor, plăcut şi foarte util.

IOAN I. ROMAN
Profesor secundar în Bucureşti.

MUZICA IN ŞCOALA SECUNDARĂ

Marele compozitor german Schumann, în foaia sa muzicală din anul 1834,ziceà: «Muzica este un fel de limbă poetică deosebită, este limba sufletului, pentrucă vorbeşte dela suflet, către suflet».

In adevăr, un om cu sentimente frumoase nu o poate ignorà, pentrucă ea a devenit un factor puternic al vieţii noastre; în şcoală, în casă şi în biserică, muzica înalţă nu numai pe acela ce o execută, dar şi pe acela ce o ascultă cu evlavie.

Cântul este cel mai vechiu mijloc de exprimare al sentimentelor, mai vechiu chiar şi decât limba şi poezia. Cei vechi au cunoscut muzica vocală înainte de a cunoaşte instrumentele. In vieaţa sufletească a omenirii de azi, ea e indispensabilă. A nu ne ocupà de studierea ei, a nu o cultivà, însemnează a ne opune legilor naturii. Rugăciunea, fericirea, patriotismul, prin muzică omul le sărbătoreşte; în nenorocire, în durere, el se mângâie prin cântec. Mamele îşi desmeardă şi-şi adoră copilaşii prin cântece. Poporul nostru, în special, e un popor muzical. Ţăranul român, când simte o bucurie sau când petrece, cântă; când este persecutat de soartă, el îşi alină durerile prin cântec. Horile şi doinile nu sunt altceva decât exprimarea muzicală a sentimentelor de bucurie ori de durere ale ţăranului român.

Influenţa educativă a muzicii asupra spiritului omenesc e din cele mai însemnate: spiritul liniştit se deşteaptă prin mijlocul muzicii, se nobilează, se înalţă; cel supărat se linişteşte. Să ne aducem aminte din Sf. Scriptură, că David prin muzică a îmblânzit turbarea lui Saul...

Acestei influenţe educative a muzicii se datoreşte introducerea studiului ei în şcoalele noastre.

Dar să ne întoarcem privirile spre trecutul şcoalei noastre şi să vedem în şcoala noastră s'a cântat?

Răspunsul este: Nu! De ce? Multe sunt cauzele: lipsă de repertoriu coral, lipsă de disciplină, o totală nepăsare din partea fie a directorilor, fie a maeştrilor etc. Dacă pe ici pe colea răsăriă câte o şcoală cu ceva coruri, eră un mare eveniment.

Unii maeştri credeau că, pentru a face muzică, e de ajuns a face pe elevi să înveţe pe din afară puţină teorie sau solfegiu; alţii pur şi simplu nu făceau nimic.

Muzica era o *dexteritate*, adică obiect de pierdere de vreme; nici administraţia, nici maestrul, nici elevii n'o băgau în seamă.

Pentru a se pune capăt acestei stări de lucruri, d-l Sp. C. Haret reabilitează muzica în şcoală, dându-i importanţa ce trebuiă să aibă, stabileşte adevăratul ei caracter, acela de a învăţă pe elevi *să cânte*, iar nu de a-i învăţă teorie; şi, pentru a provocă emulaţia printre maeştrii şi printre elevii şcoalelor secundare, înfiinţează în anul 1902 concursurile corale.

Data aceasta e o zi mare în istoria muzicii. Emulaţia produsă între elevi îi face să iubească cântul, iar maeştrii să muncească şi să desvolte gustul între elevi

pentru executarea pieselor corale, care constitue cea mai importantă aplicare a muzicii vocale în şcoli.

După 1904 se modifică regulamentul din 1902 şi concursurile corale nu se mai ţin în public; totuş maeştrii muncesc şi cântul coral se desvoltă tot mai mult, iar în anul 1907 tot sub d-l Haret ca ministru, concursurile se reînfiinţează şi producţiunile devin publice şi obligatorii, adevărate serbări şcolare.

Rezultatele se pot vedeà: de unde până acum muzica corală nu se făceà pe o scară mai întinsă decât în şcoalele normale şi seminarii, vedem astăzi că corurile şcoalelor secundare, dacă nu le-au întrecut ca execuţiune, dar au stat alături de ele cu multă cinste.

Nu e serbare, fie în şcoală sau în afară de şcoală, fără ca elevii să nu execute în cor cântece patriotice şi naţionale.

Cântarea face să se desvolte şi să se întărească în elevi, simţul patriotismului şi al iubirii de tron şi ţară.

In capitală, cum şi în unele oraşe, elevii şi corul şcoalei se duc la Biserică, unii ascultând, iar alţii executând cu multă măestrie imnurile serviciului divin. Aceasta face ca în sufletele lor să se întărească iubirea către aproapele şi credinţa în Dumnezeu.

In anul 1909, d-l Haret iea hotărîrea ca să se ţină în Bucureşti conferinţele maeştrilor de muzică din întreaga ţară.

Conferinţele se ţin în zilele de 18—22 Noemvrie 1909. Aceste conferinţe nu au avut caracterul unor şedinţe de discuţiuni teoretice, ci mai mult acela al unor cursuri cu aplicaţiuni practice a materiei de predat.

Cu acestă ocaziune s'au organizat audiţiuni şi pro-

ducţiuni muzicale, cari au contribuit foarte mult ca *maeştrii* să-şi poată desvoltà şi susţine gustul artistic.

Pot afirmà că muzica şi-a găsit astăzi adevărata ei menire: astăzi în şcoalele noastre secundare din întreaga ţară se cântă, şi se cântă mult şi bine; maeştrii de muzică muncesc cu pricepere şi tragere de inimă.

Am arătat mai sus că una din cauzele principale pentru care nu se puteau face cântece în şcoale erà şi lipsa unui reportoriu coral.

Sub d-l Haret se numeşte o comisiune şi se alcătueşte un repertoriu coral pentru şcoalele primare, şi un repertoriu pentru şcoalele secundare; ele au fost tipărite de Cassa Şcoalelor şi trimise în întreaga ţară.

Un corolar al desvoltării muzicale în şcoală este extensiunea gustului muzical în societate. Şcolarul devenit bărbat nu trebue să uite a cântà, căci omului matur, ca şi copilului, tot muzica îi descreţeşte fruntea, îi provoacă buna dispoziţie sufletească, izvor de generozitate şi altruism. In străinătate, societăţile muzicale sunt un semn al civilizaţiei, iar la noi în ţară, în special în capitală, numeroasele societăţi corale germane sunt par'că un exemplu viu al inferiorităţii noastre culturale... Câţi din Românii cu tragere de inimă nu s'au simţit ruşinaţi când cu ocazia Expoziţiei jubilare din 1906, pe scenă se succedau rând pe rând cu zecile, societăţile corale ale fraţilor noştri subjugaţi din Ardeal, unde chiar satele îşi organizează coruri, iar, alăturea de ele, Capitala Regatului Român n'a putut prezentà decât un singur cor, acela al societăţii «Carmen».

Pentru a încurajà iniţiativa particulară ca să organizeze coruri, d-l Spiru Haret a subvenţionat în mod larg societăţile corale existente sau înfiinţate în timpul

din urmă. Din această mişcare a rezultat şi înfiinţarea unei societăţi noi.

In anul 1906, o bună parte din inteligenţa muzicală a capitalei — profesionişti şi diletanţi — pătrunşi de marele rol educativ al muzicii în societate şi cunoscând nevoia unei grupări serioase, care să urmărească de aproape cultura şi răspândirea muzicii în popor, precum şi încurajarea şi susţinerea tinerelor talente muzicale, înfiinţează societatea corală — formată numai din bărbaţi — ce poartă denumirea de «Cercul artistic muzical».

Ca omagiu adus omului care a dat cea mai puternică impulsiune învăţământului muzical, d-l Sp. C. Haret este aclamat preşedinte de onoare, demnitate pe care o ocupă şi astăzi.

Mulţumită subvenţiunii anuale înscrisă de d-l Spiru Haret în buget şi muncii stăruitoare a membrilor săi, «Cercul Artistic muzical» a luat o desvoltare frumoasă. El cultivă deopotrivă muzica clasică, religioasă şi populară.

Societatea atinge astăzi însemnatul număr de 100 membri şi concertele pe care ea le dă cu regularitate la Ateneu i-au asigurat un loc de onoare printre societăţile noastre muzicale.

Mulţi, şi mai cu seamă străinii, cred că nu avem muzică naţională. Cunoscătorii ştiu însă că muzica noastră populară este din potrivă mult mai bogată şi mai frumoasă ca la alte popoare. Muzica noastră populară este dulce, melancolică, gingaşă, pasionată şi plină de iubire, iar melodiile ei sunt vii, animate şi pline de originalitate.

. Entusiasmat şi plin de dragoste pentru răspândirea muzicii populare, care trebue să devie adevărata bază de inspiraţiune pentru compoziţiile noastre, d-l Sp. C. Haret a delegat în anul 1908 pe d-l B. Anastasescu,

un distins muzicant şi compozitor, punându-i la dispoziţie mijloacele trebuincioase, să culeagă din întreaga ţară melodii şi romanţe vechi. In timp de doi ani cât a durat această însărcinare, bătrânul Anastasescu a cules peste 200 cântece româneşti.

Parte din ele le-a armonizat pentru cor bărbătesc şi mixt, iar parte au rămas ca simple romanţe bătrâneşti. O mulţime din cele armonizate au fost executate cu mare succes de membrii «Cercului Artistic muzical» în concertele ce a dat.

Toate aceste melodii populare se află depuse în Minister şi sperăm că ele vor fi tipărite cât de curând de Cassa Şcoalelor.

Tot d-l Haret acum în urmă luase frumoasa hotărîre ca un număr de membri ai Cercului Artistic muzical împreună cu elevele dela Azil, să dea câteva concerte populare prin sate, ca astfel să poată atrage pe ţărani şi să-i facă a iubì cântecele bătrâneşti.

Nu pot terminà, fără a nu aduce acì, în numele tuturor ce se interesează de muzică, — profesionişti şi amatori, — prinosul nostru de recunoştinţă acestui mare bărbat al neamului, care, cu pătrunderea şi patriotismul său, a îmbrăţişat tot ce este folositor, încurajând şi ajutând atât cu fapta, cât şi cu cuvântul orice avânt artistic în această ţară.

MIHAIL TANASESCU
Maestru de Muzică Vocală în Bucureşti.

DOMNUL SP. C. HARET CA INIŢIATOR ŞI PROPAGATOR AL EDUCAŢIUNII FIZICE LA NOI IN ŢARĂ

Educaţiunii fizice în ţară nu i s'a dat importanţa cuvenită dela începutul organizării învăţământului nostru în genere. De sigur, acum o jumătate de secol erau atâtea de făcut, atâtea de îndrumat, că marilor bărbaţi patrioţi de pe timpuri nu le-a fost în putinţă a se gândì, în marea operă de refacere a statului, să se ocupe şi de una din cestiunile cele mai de seamă de vitalitate şi propăşire a rassei: mărirea şi întărirea neamului prin o scrioasă şi îngrijită educaţie a corpului.

Un scriitor german spune undeva: «Caracterul unei naţiuni, ca şi starea ei morală şi politică nu se oglindeşte mai bine ca în rostul unui învăţământ cu baze solide de organizare, tradiţie şi continuare».

Astfel se face că la baza învăţământului nostru din 1864, grija de o educaţiune fizică, care să formeze nu numai corpul şi inima, ci şi sufletul generaţiilor ce aveau să urmeze, a lipsit şi cu aceasta a lipsit poate una din pârghiile cele mai de seamă din întreg edificiul ce ne-am clădit.

Istoria ne învăţă, că naţiunile la cari educaţiunea corpului a fost bine preţuită au existat şi mers înainte şi

din contra. Timpul în care trăim e o dovadă mai mult, iar națiuni tinere, dintre cari unele ne sunt vecine chiar, ne spun și mai mult prin fapte decât s'ar scrie prin vorbe.

Sănătatea unui popor este cea mai mare putere a unei națiuni și prin nimic mai mult ca prin exerciții fizice sistematic îndrumate nu se formează corpul și inima celor chemați a-l alcătuì.

Dar să viu la fapte concrete.

Modificările întreprinse de fostul ministru al instrucțiunei, G. Kițu, în 1883, n'au fost mai norocoase în a aduce o stare mai bună de lucruri pentru cauza educațiunii fizice în țară. Gimnastica care până aci figurà ca *facultativă* numai în câteva gimnazii și licee din țară, din lipsa de personal didactic, cu tot acest neajuns, la această dată e impusă obligatorie sub titlul: *gimnastica și armele în toate clasele.*

Fără programă, fără vre-o îndrumare și, mai cu seamă, fără personal, această ramură a învățământului nostru nu puteà să dea readele ce ar fi fost de dorit. Ținta la care ea trebuià să ducă putem zice că erà o ficțiune și rezultatele la fel.

Lucrurile însă nu puteau merge mult astfel înainte. Trebuià o epocă de regenerare în învățământul nostru și, mai presus de aceasta, trebuià un om, un suflet născut și crescut în inima școalei românești, pentru ridicarea ei la progresul ce timpul și nevoile impuneau. Trebuià, în sfârșit, un Sp. C. Haret.

Data anului 1898 va rămâne o epocă însemnată pentru învățământul gimnasticii în țara noastră.

In adevăr, ne găsim în primăvara acestui an, cam pe la începutul lunei Aprilie, nu mult timp dela venirea d-lui Sp. C. Haret în fruntea ministerului de instruc-

ţiune. Şi, într'o zi, ne pomenim cei şeapte maieştri de gimnastică din Capitală — în acest număr intră şi defunctul G. Moceanu — că suntem învitaţi în cabinetul d-lui Ministru pentru o consultare a unei lucrări, mai bine zis a unei propagande de întreprins.

După un schimb oarecare de vederi, d-l Haret ne spune: «Nu mai merge. Tinerimea noastră şcolară de azi nu mai e acel tineret sglobiu, vioiu, rezistent, de pe când eram eu în liceu. In şcoalele noastre nu mai văd jucându-se buşita, barul, mingea bătută, mingea la zid şi în deosebi unul din jocurile noastre originale cele mai frumoase: *Oina*. Aş dorì ca d-voastră — noi maieştrii de gimnastică —, să începeţi o campanie în această direcţiune şi vă asigur de tot concursul meu. Aş dorì ca d-voastră să începeţi chiar de pe acum să învăţaţi pe elevi să joace acest joc care pune în mişcare tot corpul şi desvoltă atât de mult îndemânarea, vederea, ca şi iniţiativa proprie, astfel ca, la 10 Maiu să putem organizà în Capitală un concurs între elevii şcoalelor secundare.»

Se înţelege că maieştrii de gimnastică din Capitală nu aşteptau un îndemn mai bun ca acesta. Ne-am pus pe lucru, alcătuind un regulament de ţinerea primului concurs de Oină, ale cărui baze au rămas în picioare şi azi şi concursul se ţine, în ziua mai sus arătată, în Cişmegiu.

A descrie acì buna dispoziţie şi emulaţiunea imediată ce a stârnit această iniţiativă, între şcolărime, condusă în bună parte de însuşi d-l Haret, e inutil. Rezultatele se văd, şi apoi cu drept cuvânt putem spune azi că nu este elev, nu este copil, care să nu fi jucat Oina, care să nu cunoască în perfecţie regulile ei.

Din acest punct de vedere se poate afirmà, fără cea

mai mică exagerare, că d-l Haret a reînviat nu numai practicarea exercițiului corporal la noi dar trebue considerat în acelaş timp şi ca singurul inițiator al practicării unuia din jocurile gimnastice cu adevărat originale şi româneşti.

Ca ori şi ce început, în practicarea acestui joc şi ținerea concursurilor, cari de aci înainte trebuiau să devie generale, cerea ca el să nu se mărginească numai la aceasta. Şi astfel se face că d-l Haret, prin decizia sa din 1898 zice: «*Având în vedere trebuința ce este de a se da în şcoli o mai mare desvoltare exercițiilor fizice, fără care educațiunea tinerimei nu poate se fie nici completă, nici armonică.*

Având în vedere, că pentru a se atinge acest scop, printre alte mijloace, *unul din cele mai eficace este şi acela de a se cultivà jocurile, care desvoltă forța, agilitatea, curajul şi inițiativa individuală.*

Decidem:

Se institue concursuri anuale de joc de Oină pentru şcolarii şcoalelor primare şi secundare, şcoalelor normale, primare şi seminariilor, etc.»

Iată cum acest apostol al şcoalei româneşti privea, sunt acum patrusprezece ani, chestiunea educațiunii fizice la noi şi iată care erau mijloacele ce ni se puneau la îndemână pentru educarea tineretului nostru.

D-l Haret însă nu se opreşte acì, ci, văzând cât de bine prinde îndemnul dat de d-sa, prin ordinul circular din 4 Iulie 1898, adresat primăriilor, capitalelor de județe, spune:

«In scopul de a lăți cât mai mult deprinderea exercițiilor fizice, *prezentându-le sub forma cea mai atrăgătoare şi mai potrivită pentru desvoltarea armonică*

a corpului, Ministerul a instituit pentru şcoale, concursuri de joc de Oină.

Inovaţiunea aceasta a fost bine primită şi sperăm, şi dorim ca Oina să devină sportul nostru naţional, precum pe aiurea este *Tenisul, Croquetul, Conotajul* şi altele.

Pentru a se ajunge însă la acest rezultat, concursul d-voastră ne va fi foarte util. In adevăr, şcoalele noastre dispun în genere, de prea puţin loc, pentru ca Oina să poată fi practicată cum se cade chiar în ele. Ar trebuì pentru aceasta un spaţiu cam de 100 m. lungime pe 80 m. lăţime, dimensiuni cari rareori se pot găsì în curtea unei şcoale.

Ar fi uşor însă pentru primărie ca să facă à se amenajà, în acest scop, vreo parte din unul din parcurile sau grădinile oraşului, carê ar fi situat mai la îndemână.

Ar puteà servì pentru aceasta o parte restrânsă a parcului sau grădinii, lipsită de arbori şi bine netezită.

Locul acesta ar devenì în scurt timp locul de întâlnire al tinerimii oraşului, nu numai la cei din şcoale, ar fi o atracţiune puternică şi pentru publicul nostru, care în genere nu uzează în destul parcurile şi grădinile sale.

Animaţiunea şi veselia ce ar domnì acì, ar corespunde pe deplin scopului pentru care primăriile îşi impun sacrificii cu întreţinerea parcurilor şi grădinilor lor.

E destul să amintesc că în cele mai mari, mai centrale şi luxoase grădini din oraşele mari şi mici din străinătate, nu lipsesc asemenea locuri rezervate pentru jocuri, pentru ca să fie dovedit că se cuvine şi noi să facem asemenea.

Sper d-le primar, că și d-voastră veți găsi nemerită această intervențiune a noastră, că veți binevoi a face ce se va puteà pentru ca și orașul în capul căruia vă aflați, să realizeze această îmbunătățire pentru care nu se cere decât o cheltuială cu totul neînsemnată».

Intru cât apelul dat de d-l Haret pentru ca și la noi orașele mari și mici să aibă locul lor destinat tinerimii pentru practicarea jocurilor și exercițiilor fizice în aer liber (1), va fi avut sau nu un ecou fericit e greu de precizat.

Pentru București, însă, pot spune că prin Octomvrie același an și în urma intervenirii, tot a d-lui Haret, la Ministerul Domeniilor, o comisiune delimită la șosea, la capătul aleei din dreapta, un loc foarte potrivit scopului urmărit de fostul ministru al școalelor. Așà că, la 10 Maiu 1899, pe acest teren, 18 școale din capitală și țara întreagă își disputau lupta și rezultatul primului concurs general de Oină, al cărui premiu, o statuă de bronz, reprezentând un atlet ce ținea o faclă în mână, aveà să devină obiectul unor asemenea concursuri generale și anuale.

Elevii de pe vremuri ai liceelor din Brăila și Mihaiu Viteazul din capitală, ai Seminarului Central, apoi ai Școalei normale din Câmpulung (2), cari mai mulți ani de-a rândul au cucerit acest simbol al puterii și al luminii, își vor reamintì, de sigur, cu drag de acea luptă

(1) Orășelul Charlotenburg (lângă Berlin), anul trecut, pentru a intrà în stăpânirea unui joc destinat tinerimii a plătit unui particular trei milioane și jumătate de mărci.

(2) Școala Normală din Câmpulung a câștigat premiul trei ani de a rândul: în 1907 la Ploești; în 1908 la Iași și în 1909 la Galați; care premiu, în vederea acestui frumos succes, a fost oferit de d-l Haret să rămână în posesiunea școalei ca o amintire plăcută în viitor.

paşnică şi amicală susţinută cu tot atâta bărbăţie şi dragoste ca şi demnitate, pentru ca gloria câştigată să nu fie pierdută.

Anul trecut d-l Sp. C. Haret, apreţiind şi mai mult importanţa locurilor pentru cexeriţiile corporale în aer liber, luase măsuri ca proprietatea Ministerului instrucţiunii publice de pe Bulevardul Dreptului din Capitală să se destine şi amenajeze în acest scop.

Ceeace a îndemnat pe d-l Haret la o asemenea rezoluţiune, erà, nu numai o măsură care intrà perfect în vederile sale de bun cârmuitor, dar, tot odată, şi pentru a înlăturà spectacolul urît de azi de a vedeà şcolărimea cursurilor primare şi gimnaziale vagabondând pe maidane şi locuri absolut improprii — cum e cel din faţa Ministerului de răsboiu — pentru a jucà Oina, devenită atât de populară.

Mai e nevoe să spun că, prin măsurile luate de d-sa la timp, acest joc posedă azi o reglementare care poate rivalizà cu cinste cu cele mai de seamă jocuri sportive streine? Că nu 'a fost concurs parţial în Capitală sau general în provincie, ca să nu fi fost prezidat de d-sa? Şi, că, la asemenea ocaziuni, tinerimea şcoalelor noastre să nu fi auzit cuvinte de laudă şi îndemn pentru munca şi convingerea ce pune în practica întăririi corpului, a desvoltării curajului şi iscusinţei, calităţi fizice şi morale atât de necesare viitorului cetăţean caşi apărător al patriei?

Opera d-lui Haret, ca iniţiator al educaţiunii fizice la noi în ţară nu s'a mărginit numai la cele expuse cu privire la jocul de Oină.

Reforma învăţământului secundar şi superior din

1898, întreprinsă şi dusă la bun sfârşit de d-sa, e un exemplu mai mult.

In adevăr, d-sa, prin anteproiectul de lege, pe de o parte introduce gimnastica şi jocurile şcolare în toate şcoalele secundare acordându-le câte două ore pe săptămână de clasă, iar pe de alta iea măsuri, cu privire la condiţiunile de admisibilitate şi a concursului de capacitate pentru ocuparea unei catedre de gimnastică, ce până acì nu le aveam.

Şi cum grija d-sale de căpetenie erà să aşeze învăţământul pe baze trainice şi serioase, vedem, că, pentru întâiaş dată se dă gimnasticei şi jocurilor locul cuvenit între celelalte programe, ca adevărate mijloace de educaţiune, prin precizarea materiei şi clasificării mijloacelor de instruit.

Dela această dată, gimnastica în şcoalele noastre secundare capătă un nou impuls. De unde până acì ea erà considerată în învăţământul nostru ca un mijloc de divertisment, acum i se consfinţeşte scopul şi rolul ei educativ.

In 1902, luna Maiu, asistăm la o nouă manifestare în favoarea exerciţiilor corporale. In acest an, d-l Haret dispune ca şcoalele secundare din Capitală să organizeze în comun o serbare de gimnastică pe locul de jucat dela şoseà. Scopul acestei serbări erà ca, prin exerciţii sistematice şi raţionale, executate cu această împrejurare, să se atragă massa mare a populaţiunii Bucureştiului în cercul favorabil cultivării exerciţiilor corporale. La această festivitate, corpul didactic, părinţii elevilor, autorităţilor şcolare superioare, ca şi un delegat al Ministerului de răsboiu, sunt de faţă. Serbarea constând din exerciţii executate în acelaş timp de toţi elevii şcoa-

lelor participante și producțiuni pe școale, lasă asupra publicului una din impresiunile cele mai plăcute.

Constatând frumoasele rezultate ce dă și această inițiativă, d-l Haret în 1908, introduce, pe lângă partea principală a serbării, ca elevii de curs superior să ieá parte și la un concurs de gimnastică populară compus din sărituri, alergări, ridicare și aruncare de greutăți. Tot la această dată câteva din școlile secundare de fete iau parte cu câte o producțiune la această serbare.

Numărul tot mai mare al elevilor cari participă la acest concurs—în 1908 au luat parte la concurs 94 de elevi, dintre cari 32 au fost premiați,—ca și al publicului care a început să aprețieze valoarea mișcării începută de d-l Haret, ne arată în destul cât se poate face la noi pe tărâmul cultural acolo unde este un impuls viu și susținut. De aceea, numai departe, anul trecut d-sa a și luat măsuri ca aceste serbări și concursuri de gimnastică să se țină în afară de București, și în Craiova, Galați, Ploiești și Iași.

Inițiativa luată de d-l Sp. C. Haret pentru răspândirea și popularizarea educațiunii fizice prin școală nu s'a limitat numai la hotarul acestei instituțiuni de Stat. Următoarele două dovezi vor arătà în culori mai vii năzuința mare de care erà însuflețit a contribuì prin toate mijloacele la înălțarea neamului.

Așà, în Septemvrie 1905, de mai mulți cunoscuți ai mei se iea inițiativa de a se înființà o societate de gimnastică în Capitală și se propune intrarea d-lui Haret în comitet în calitate de vice-președinte. D-sa primește și nu a ezitat un moment de a luà parte la ședințele de comitet ori de câte ori a fost nevoie de o întrunire a acestuia. Societatea de gimnastieă se numește «*Inainte*»

şi azi, d-l Haret, face parte din ea în calitate de preşedinte de onoare.

In sensul mişcării întreprinse de d-l Haret, iniţiativa particulară începe să se mişce şi ea şi astfel vedem că, în Octomvrie acelaş an, comitetul societăţii de gimnastică «Inainte» convoacă societăţile colege din Bucureşti la o consfătuire în vederea organizării tuturor societăţilor de gimnastică din ţară în o *Federaţiune*, cu scopul de a răspândì gimnastica educativă în massa poporului.

Iniţiativa luată nu dă greş căci, în 28 Noemvrie 1905, se alege un comitet de delegaţi din toate societăţile din Capitală de a concepe statutul federal. Statutul odată terminat se aprobă şi un nou comitet, provizoriu, din care făcea parte şi d-l Haret, se alege ca să elaboreze diferitele regulamente, iar lucrarea întreagă se termină în Martie 1906.

Memorabile vor rămâne şedinţele la cari acest mare patriot a luat parte spre a se dota ţara cu una din acele instituţiuni de educaţiune naţională ce va face fala neamului, după cum memorabil va rămâne şi faptul alegerii d-sale ca vice-preşedinte în Comitetul federal, la început, iar acum doi ani ca *preşedinte de onoare al Federaţiunii societăţilor române de gimnastică, arme şi dare la semn.*

Dar, dacă acestea sunt date de cari numele d-lui Sp. C. Haret e strâns legat, tot aşà, cele ce urmează, vor învederà cu prisosinţă, cum dorinţa d-sale erà de a susţine opera ce a început prin orice mijloace morale şi materiale ce-i stà în putinţă.

Astfel reorganizarea învăţământului din 1899 a avut, ca urmare imediată, că materialul didactic trebuià îmbu-

nătățit și complectat. Din această sferă de acțiune a d-lui Haret, instrucțiunea gimnasticei nu a fost înlăturată.

In 1904, d-sa dispune prin Cassa Școalelor de a se completà materialul de utilizat și în consecință se dă ordin școalei superioare de meserii din Capitală de a se confecționà două modele complete de instrumente și aparate de gimnastică ce trebuiau să servească în urmă ca normă pentru construirea întreg materiulului de folosit.

Evenimentele politice ce au intervenit însă în urmă n'au dus la bun sfârșit această măsură și ea rămâne în suspensiune până în toamna anului 1910, când capătă o rezolvare complectă și definitivă în sensul dorinței d-sale din 1904.

Cu ultimile modificări aduse organizării școalelor profesionale de fete în 1909, d-l Haret introduce gimnastica printre obiectele de studiu și în aceste școale.

In 1904, luna Septemvrie, maeștrii de gimnastică sunt întruniți în capitală pentru întâiaș dată, oficial, în conferințe didactice, în vederea *unificării mijloacelor și a metodei de predare*. Trei zile cât au durat aceste consfătuiri colegiale au fost de ajuns spre a se precizà în mod clar unele punçte de orientare ce până atunci erau necunoscute sau păreau neînțelese în predarea învățământului acestei instrucțiuni.

Tot astfel s'a întâmplat și cu conferințele din 1907, cu diferența numai că aceste au durat aproape cinci zile.

Dar, dacă dorința d-lui Haret a fost în permanență ca să ridice cât mai sus nivelul moral al educațiunii fizice la noi în țară, tot astfel d-sa nu pierdeà din vedere pe maestrul de gimnastică veșnic gata la orice sacrificiu de timp și muncă în folosul școalei. Imbunătățirea salariului prin bugetul din 1909 dovedește aceasta în deajuns.

Acolo, însă, unde vederile largi de adevărat părinte al educaţiunei fizice în ţară la noi le găsim la d-l Haret, este în măsura din urmă luată cu privire la ţinerea primului curs oficial de gimnastică suedeză. Un curs propriu zis până în 1909 nu a existat şi nici s'a ţinut vre-o dată la noi. La început el a fost destinat numai pentru profesorii titulari de gimnastică. Dar, apreţiind mai de aproape importanţa lui, d-l Haret, a dispus ca la el să iea parte şi alţi membri din învăţământ ca şi persoane particulare, care ar fi voit să se prepare pentru a îmbrăţişà cariera de viitor profesor de gimnastică.

Cursul acesta, considerat mai mult ca un curs de perfecţionare erà necesar din multe puncte de vedere şi ţinerea lui a fost un serviciu adus instrucţiunii ca şi cauzei gimnasticei.

Dacă în 1904, intenţiunea d-lui Haret erà de a vedeà unificându-se mijloacele de întrebuinţat şi metoda de predat în educaţiunea fizică din şcoalele noastre, aşà cum există în toate statele moderne azi, în 1909, prin organizarea cursului de gimnastică, dorinţa d-sale erà de a pune pe profesorii noştri de gimnastică, dornici de a secundà vederile d-lui Haret, în posibilitatea progresului realizat de pedagogie şi ştiinţele experimentale şi în această ramură a învăţământului.

Nu voiesc să ating acì chestiuni de teorie pedantistă. E lucru cert însă, că învăţământului nostru, în genere, îi lipseşte în prezent o adevărată sistemă de educaţiune fizică care să formeze complet corpul şi să disciplineze sufletul tinerimii noastre şcolare, iar măsurile luate de d-l Haret în timpul din urmă, cu organizarea acestui curs, tindeau tocmai către împlinirea acestui fapt.

Cursul acesta de gimnastică a fost frecuentat în prima

sesiune din 1909, care a durat dela 1 August până la 15 Septemvrie, de 59 persoane, deşì se înscriseseră 69, repartizate astfel: 18 maieştri titulari; 12 suplinitori şi suplinitoare de gimnastică; 8 învăţători şi învăţătoare, iar restul de 21, bărbaţi şi femei în afară de învăţământ. In a doua sesiune din 1910, care a durat dela 15 Iunie până la 15 Iulie, numărul înscrişilor a fost de 90, cursul însă nu l-au urmat până la sfârşit decât 58, repartizaţi astfel: 14 maieştri titulari; 3 maieştri şi maiestre suplinitoare de gimnastică; 8 învăţători şi învăţătoare şi 33 persoane în afară de învăţământ.

Am dat toate aceste date acì pentru a se vedeà cât de mult se resimte la noi existenţa unui curs de gimnastică educativo-pedagogică în înţelesul propriu al cuvântului şi în deosebi ce şi cât a făcut d-l Sp. Haret pentru cauza educaţiunii fizice la noi.

Cu aceasta nu pot încheià mai bine rândurile de faţă decât spunând, ceeace am precizat dela început: istoria gimnasticei, ca şi aceea a desvoltării învăţământului la noi, va trebuì să înscrie cu litere de aur pe *d-l Sp. C. Haret ca iniţiator şi propagator al educaţiunii fizice la noi în ţară.*

D. IONESCU
Maiestru de gimnastică în Bucureşti.

LIMBILE MODERNE IN INVAȚĂMÂNTUL SECUNDAR

Invățământul nostru secundar din ultimii ani se prezintă sub un aspect cu totul deosebit decât acela dinainte de reforma dela 1898. Până la această dată învățământul secundar unitar așà cum fusese întocmit prin legea dela 1864, erà destinat să prepare pe viitorii candidați la bacalaureat, singura cheie pentru toate funcțiunile statului și studiile superioare. Se învățà un număr mare de cunoștințe din toate materiile, literare și științifice, fără nici o preocupare decât posedarea lor într'un mod cât mai exact.

S'au schimbat însă timpurile și totodată și mijloacele de pregătire pentru ele a viitorilor cetățeni. Nu mai fu vorba ca liceul să prepare cât mai mulți candidați pentru posturile vacante, ci cât mai multe forțe, care să fie întrebuințate cu succes în orice ramură de activitate. Legea dela 1898 împărți liceul vechiu în două cicluri: primul numit și gimnaziu cu 4 clase, care să dea elevilor cunoștințele necesare aproape oricărui cetățean mai luminat, dat fiind progresul ideilor și cunoștințelor moderne și al doilea ciclu, tot cu patru clase împărțit în 3 secțiuni, clasic, modern și real, care să continue cunoștințele din primul ciclu, nu însă în mod uniform, ci după ap-

titudinile elevului, avându-se în vedere nu numai cultura generală a viitorului magistrat, doctor, profesor, avocat etc., ci şi o specializare în vederea carierei de mai târziu.

S'a creiat astfel o stare de lucruri care, comparată cu cea din străinătate, ne dă dreptul să ne mândrim de progresele realizate în această direcţie. In Franţa, cu toată insistenţa membrilor din comisia de reformă a învăţământului secundar dela 1902 de a se desfiinţà bacalaureatul şi a se înlocuì cu un examen în felul examenului de absolvire dela noi, precum şi a se organizà o pregătire pedagogică a viitorilor profesori, totuş şi astăzi durează vechea stare de lucruri. Din fericire la noi n'a existat un cult aşà de tiranic pentru trecut, cu toate că această lipsă de tradiţie în ale învăţământului poate fi de multe ori un rău întru cât ori cine are posibilitatea să schimbe lucrurile cum voieşte.

La noua stare de lucruri s'au adus noi îmbunătăţiri, cerute de nevoile timpului. In toate aceste îmbunătăţiri— programe, metode şi regulamente — preocuparea principală a fost şi este adoptarea cât mai mare a viitorului cetăţean la nevoile vieţii moderne. La această unitate însă de direcţie nu se puteà ajunge decât printr'un om, care în continuu să fi veghiat la realizarea năzuinţelor sale, iar omul de numele căruia va rămâne legată istoria contimporană a învăţământului secundar, precum şi a celorlalte ramuri de învăţământ este d-l Sp. Haret, numit pe cel mai mare drept părintele şcoalei româneşti, ca unul ce n'a lăsat nici o ramură de activitate şcolară, de care să nu se intereseze şi să n'o îndrumeze după principiile cele mai nouă.

Eram la congresul de limbi moderne şi vechi, ţinut la Craiova în 1908. D-l Sp. Haret, pe atunci ministru

al instrucţiunii publice prezidà cu cel mai viu interes desbaterile congresului. Un profesor dela Iaşi făcù propunerea ca acolo unde sunt doi profesori de limbi moderne să poată merge fiecare în străinătate câte 6 luni, pentru perfecţionare, înlocuindu-se la catedră unul pe altul, aşà că rămânându-le salariul întreg, să poată face faţă mai bine cheltuelilor.

D-l Haret primì cu bucurie această propunere, iar la întoarcerea în Bucureşti, ea şi fu transformată într'o dispoziţie ministerială, care dădeà astfel profesorilor posibilitatea de a-şi întregì cunoştinţele şi de a puteà lucrà conform cerinţelor nouălor programe analitice. Se mai adăugară şi înlesnirile materiale pentru drum, precum şi putinţa de a plecà pentru un timp mai îndelungat decât 6 luni, aşà că noua dispoziţie dedeà profesorului doritor de o cultură mai largă toate mijloacele pentru ajungerea scopului său. S'a realizat astfel un serviciu imens adus limbilor moderne, care nu există în multe alte ţeri.

Foloasele acestei dispoziţii sunt nemăsurat de mari. Programa analitică din 1908 prevede învăţarea limbilor moderne în cursul inferior, nu numai pentru a fi citite în bucăţi mai uşoare, dar şi pentru a se întreţine o conversaţie în afacerile zilnice, pentru a se puteà face scrisori şi pentru a se câştigà o seamă de noţiuni despre vieaţa şi cultura poporului a cărui limbă se învăţă, iar în cursul superior pentru a face pe elevi să citească cu înlesnire scrieri străine literare ori relative la istoria, ştiinţa şi cultura modernă a poporului german şi francez, englez ori italian şi să se folosească de limba lui în scris şi în conversaţie.

Pentru a se realizà toate aceste puncte din program,

a trebuit să se înlocuească mai întâiu vechile metode cu altele nouă şi în urmă a venit dispoziţia d-lui Haret, care pentru a deveni şi mai rodnică, din facultativă cum este acum, ar trebui să fie obligatorie pentru toţi profesorii de limbi vii.

Oricât de bune studii ar face profesorul în ţară, fie în liceu, fie în universitate, aceasta nu e de ajuns; trebue ca el să vie în contact cu poporul a cărui limbă o va predà, căci numai aşà va puteà luà o cunoştinţă vie de limba lui, de vieaţa politică şi socială, de obiceiurile şi felul lui de a fi. Numai trăind în sânul unei familii streine şi asistând la toate manifestările vieţii de cetăţeni, şcoală, biserică, desbateri politice şi judiciare, teatre şi tot felul de distracţii publice şi familiare, numai aşà profesorul de limbi vii venind în ţară va fi pentru elevii săi o imagine vie a lucrurilor despre care el are să le vorbească; astfel mărginindu-se numai la ceeace a făcut în ţară cartea de franţuzeşte ori nemţeşte, va rămâneà o literă moartă pentru el ca şi cea de greacă şi latină.

Această minunată dispoziţiune a d-lui Haret se impune cu atât mai mult ca obligatorie pentru toţi profesorii de limbi vii, cu cât condiţiile de vieaţă modernă schimbându-se, învăţământul secundar caută să prepare pe elev pentru aceste nevoi. Cum limbile moderne ocupă o mare parte din programul gimnaziului şi liceului, natural este ca şi ele să concureze în cea mai mare măsură la îndeplinirea scopului urmărit de învăţământul secundar.

Alături de preocupările intelectuale, literare şi ştiinţifice, comerţul, industria şi agricultura, trei ramuri de bogăţie naţională, au luat acum un avânt care a schimbat aproape cu totul preocupările societăţii moderne. Pri-

mele două, mai ales, au sporit legăturile dintre ţara noastră şi celelalte cu cari avem afaceri, şi nimic nu poate uşurà aceste legături decât cunoştinţa vie a poporului cu care venim în contact.

Profesorilor plecaţi până acum în străinătate li s'a dat însărcinarea să studieze în acelaş timp şi diferite instituţii culturale, făcând la întoarcere raporturi asupra lor, aşà că folosul acestei şederi este dublu.

Incoronarea acestei bune dispoziţii s'ar face prin trimiterea în străinătate a elevilor celor mai buni la limbile moderne, pe timpul vacanţei care precedează intrarea lor în Univeritate. Şederea lor în străinătate timp de 4 luni ar fi de un foarte mare folos pentru însuşirea culturii superioare pe care o vor primì în Universitate şi în acelaş timp o atracţie minunată pentru a merge din nou la terminarea studiilor universitare, spre a le completà. Să sperăm că şi această dispoziţie va venì într'un timp cât mai apropiat.

DUMITRU BACIU
Profesor secundar în Câmpulung.

EXCURSIUNILE ŞCOLARE

Necesitatea excursiunilor. Excursiunile şcolare constitue pentru învăţământ mijlocul intuitiv cel mai nemerit pentru asimilarea cunoştinţelor teoretice. Instrucţiunea dobândită în şcoală pe cale auditivă şi prin difeferite mijloace intuitive ca: tablouri, reliefuri, exerciţii de laborator, colecţii minerale, proiecţii luminoase etc., se complectează şi desăvârşeşte prin punerea în contact a elevului cu realitatea din afară de zidurile şcoalei, cu marele laborator care este natura.

Introdus în acest mediu, elevul dobândeşte buna deprindere de a observà lucrurile şi oamenii, a-şi da seama prin propria sa judecată despre raportul de cauzalitate dintre fenomenele cosmice şi sociale, prinde gustul de a cercetà şi verificà totul prin propriile sale forţe, într'un cuvânt *se desvoltă în el spiritul de observare şi de iniţiativă.* — Dacă la toate aceste foloase adăugăm şi pe acel al *întremării fizice* prin traiul plin de veselie în aer liber şi prin mijloacele de locomoţiune variate, ce se întrebuinţează în astfel de ocaziuni, ne putem da pe deplin seama de însemnătatea şi necesitatea excursiunilor şcolare.

«Excursiunile şcolare în timpul vacanţelor sunt, fără îndoeală, un excelent mijloc de a desvoltà spiritul de

inițiativă al tinerimii, pe lângă influența binefăcătoare ce o au din punctul de vedere al igienii și al instrucțiunii. De acea socotesc că aceste excursiuni nu trebue să rămână în afară de preocupăriele noastre›. Astfel se exprimă serbătoritul nostru, în circulara din 9 Ianuarie 1903, adresată directorilor de licee, seminarii, școli normale și comerciale, pentru organizarea excursiunilor școlare în vacanță.

In «Raportul adresat M. S. Regelui asupra activității ministerului Instrucțiunii publice și al Cultelor» d-l Sp. Haret motivează în chipul următor necesitatea excursiunilor școlare:

«De vreme ce numărul sanatoriilor nu poate fi mărit prea mult, pentru a da cât la mai mulți școlari mijlocul de a profità de aer curat, de a cunoaște țara, de a se deprinde cu osteneala și cu vieața mai aspră, am îndemnat să se organizeze excursiuni de vară cu școlarii, sub conducerea și privegherea profesorilor».

Istoricul. Privite din acest întreit punct de vedere—igienic, educativ și instructiv — excursiile școlare datează de puțin timp la noi. Consacrarea lor oficială o putem fixà la anul 1903, când apare prima circulară ministerială prin care se îndeamnă dăscălimea la organizarea de excursiuni școlare.

Dar și înainte de 1903 se făceau excursii. E adevărat însă că ele se făceau sporadic și la foarte puține școli. Exemplul a venit de sus, dela instituția școlară cea mai superioară dela noi, anume dela universitate. Dela facultatea de științe din București și Iași s'a dat primul îndemn spre astfel de preocupări folositoare; regretații profesorii Cobălcescu și Gr. Ștefănescu obișnuiau să cutreere țara cu studenții lor, spre a-i inițià ast-

ţel pe cale practică în domeniul experimental al ştiinţelor naturale (geologia), desvoltându-le în modul acesta spiritul de observaţiune atât de necesar unor discipline pur descriptive.

Exemplul dat de aceste facultăţi a trecut la altele. Facultatea de litere din Bucureşti s'a distins în special pe acest teren. Conducătorul şi organizatorul excursiilor studenţeşti a rămas până azi regretatul profesor universitar Gr. Tocilescu. Sub conducerea lui multe generaţii de studenţi au vizitat şi cercetat localităţile cele mai însemnate din ţară din punct de vedere istoric, economic şi pitoresc. Profesori mai tineri dela aceeaş facultate şi dela altele, continuă frumosul obiceiu al înaintaşilor lor, aşà că în ultimii ani numărul excursiunilor universitare a crescut în mod simţitor (1).

Şi e natural ca exemplul pornit de sus să aibă răsunet şi în celelalte trepte de învăţământ. Profesorii secundari, şi anume în primul loc cei de istorie, geografie şi ştiinţe naturale, au căutat să introducă şi în învăţământul secundar acest minunat mijloc de educaţiune şi instrucţiune.

Au fost deci excursii şcolare şi înainte de 1903. Unele licee, şcoli normale, aveau la această dată la activul lor o serie de excursii (Şc. Normală a Societăţii: 8). Totuş faţă de numărul şcolilor noastre secundare, excursiile executate erau în prea mic număr. Ceeace şi constată în «Raportul său către Rege» d-l Sp. Haret, când se

(1) In decursul ultimilor 9 ani numărul excursiilor universitare a variat astfel:

1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911
3	2	1	1	3	5	4	3	14

exprimă: «Asemeni excursiuni se mai făcuseră de câteva ori în mod izolat de câte un profesor cu şcolarii săi. Prin circulara noastră din 9 Ianuarie 1903 am căutat să generalizăm această bună deprindere ...».

Excursiile benevole și oficiale. Negreşit această generalizare nu s'a putut face de odată. Ea este încă opera viitorului. Nu lipseşte nici bunavoinţă din partea profesorimii, nici sprijinul moral al autorităţii centrale. Dăscălimea a ştiut preţuì această înaltă preocupare venită dela autoritatea superioară şcolară şi în consecinţă a îmbrăţişat cu căldură ideea urmărită prin facerea excursiilor şcolare. Acestei împrejurări se datoreşte creşterea cea mare a procentului de excursii anuale, săvârşite dela 1903 încoace, deşì caracterul acestora a rămas acelaş ca mai înainte, adică benevol.

N'avem o statistică completă a tuturor excursiilor benevole din învăţământul secundar, dar judecând numai după cererile de autorizări venite la minister, cum şi după ce de obiceiu se dau prin ziare odată cu ivirea vacanţei de vară — deşì trebue să recunoaştem că cele mai multe excursii se fac fără reclamă şi descrieri prin gazete — numărul acestora, faţă de ce erà înainte de 1903, nu suferă comparaţie. Nu greşesc dacă afirm că cel puţin $^1/_2$ din şcoalele noastre secundare fac regulat pe fiecare an câte o excursiune mai depărtată.

Luna consacrată excursiilor este Iunie, adică luna în care se închee activitatea şcolară anuală la noi. In decursul acestor 30 zile—uneori trecând şi în luna Iulie—şi valea, şi câmpia şi muntele răsună de cântecele vesele ale tinerilor excursionişti, cari îşi găsesc cu acest prilej răsplata bine meritată a străduinţelor de peste an la învăţătură în aerul cel curat şi dătător de vieaţă, în

admirația pozițiunilor pitorești cu care este împodobit pământul țerii noastre, în înmulțirea cunoștiințelor folositoare, în strângerea legăturilor de prietenie și camaraderie dintre colegi etc.

Și nu numai la țara noastră se mărginesc asemenea excursii. Unele sunt făcute pe un picior mai larg, trec hotarele țerii îndreptându-se către statele vecine și chiar mai depărtate. Bine înțeles atari excursii sunt mai rare, ca unele ce necesitează cheltuieli mai mari. Cele mai multe se fac fie la frații noștri din Ardeal și Bucovina fie la Constantinopol, Sofia, Plevna și orașele bulgărești de pe țărmul Dunării. Rare de tot sunt acelea care au ca țintă Smirna, Alexandria, Cairo, Roma.

Organizarea excursiilor școlare în învățământul secundar a primit un nou impuls din partea autorității centrale la 1907. In acest an Ministerul școalelor a luat dispozițiunea de a nu se mai acordà ajutor bănesc echipelor de excursioniști, ci numai sprijinul moral al autorizării și intervenire pe lângă Ministerul Lucrărilor Publice pentru reducerea pe jumătate din costul pe căile ferate. In schimb s'a hotărît ca în fiecare an Cassa Școalelor (Refer. No. 15.999 din 16 Iunie 1907) să organizeze două excursii oficiale (26 Iunie—5 Iulie) la care să participe elevii absolvenți cei mai meritoși și săraci din licee, seminarii și școli normale, aleși de directori în proporție așà în cât să formeze 2 echipe de câte 40 elevi. Suma anuală prevăzută în bugetul ministerului instrucțiunii încă dela 1907 se ridică la suma de 7.000 lei. Până acum s'au făcut 10 excursii oficiale; cele mai multe au fost făcute pe Dunăre cu vaporul și pe Bistrița cu plutele.

Negreșit, excursiile oficiale sunt cele mai bine orga-

nizate, ca unele ce sunt făcute sub auspiciile şi cu cheltueala ministerului. Rămâne numai a se lărgì cadrul organizării lor şi anume: Să se primească la aceste excursii şi un număr echivalent de absolvenţi de ai şcoalelor comerciale superioare, cum şi a se acordà pe viitor aceiaş favoare şc. secundare de fete, pentru cari să se organizeze deosebit cu cheltueala statului excursii oficiale.

Dăm acì tabloul complet al excursiilor oficiale dela începutul lor şi până azi:

Anul	LOCUL UNDE A FĂCUT EXCURSIA	
	Grupa A.	Grupa B.
1907	Munţii Gorjului, Vâlcei şi Argeşului	Bucovina, Munţii din jud. Suceava şi Neamţu.
1908	Dunărea dela Vârciorova la Sulina.	Valea Trotuşului şi Prahovei cu trecerea prin Transilvania pe valea Oltului.
1909	Idem	Valea Buzăului.
1910	Idem	Bucovina şi valea Bistriţei în Moldova.
1911	Idem	Bucovina-Creţeşti valea Bistriţei în Moldova.

Fiecare grupă fiind alcătuită din 40 elevi, în total au luat parte la aceste excursii oficiale 400 elevi absolvenţi.

Durata lor atârnă de regiunea în care se fac. Cele dela munţi ţin 8—10 zile, cele cu vaporul pe Dunăre 5—6 zile.

Deosebit de aceste excursii oficiale făcute cu absolvenţii şcoalei secundare, în urma intervenirii Cassei Şcoa-

lelor (Referat No. 4667 din 12 Fevr. 1910) s'a luat pispozițiunea de către Ministerul Instrucției a se aduce în București, în fiecare an și pe cheltueala statului, elevii din cl. VI și VII dela liceele din provincie, spre a vizità insitutele culturale și stabilimentele industriale mai importante din acest oraș. Pentru acest scop s'a înscris încă din 1910 în buget suma de 8000 lei.

Deocamdată au beneficiat de această bună dispozițiune numai trei școli și anume: în 1910 liceul din T.-Severin și Botoșani, în 1911 liceul din Tulcea.

Statistica excursiilor benevole. Din cercetarea migăloasă a dosarelor respective din archiva ministerului școalelor rezultă următoarea situație statistică a excursiilor benevole, făcute în cei din urmă 9 ani de către școalele noastre secundare.

Cifrele din acest tablou fac dovada cea mai convingătoare de perfecta dreptate ce o aveà fostul ministru din 1903, când prin circulara sa din acest an relativă la excursiile școlare, a prevăzut «o generalizare a acestei bune deprinderi» în învățământul nostru secundar. De unde înainte de 1903 excursiunile «erau rare și se făceau în mod izolat de câte un profesor cu școlarii săi», la îndemnul ministerului, buna deprindere capătă consistență, iar numărul excursiunilor și excursioniștilor merge crescând, an de an.

Numai 1907, anul de tristă memorie, se abate dela această creștere progresivă. In termen mijlociu la cele 40 escursii anuale, aproape 2000 de elevi și eleve din cursul secundar, conduși de profesorii lor, vizitează diferite regiuni ale țerii, îmbogățindu-și în chipul acesta mintea cu cunoștințe folositoare, dar mai presus de toate învață să-și iubească patria și neamul în care trăesc și

TABLOUL STATISTIC AL EXCURSIILOR BENEVOLE ŞCOLARE

No. curent	NUMELE ŞCOALELOR	1903		1904		1905		1906		1907		1908		1909		1910		1911	
		Numărul excursiilor	No. excursioniştilor	Numărul excursiilor	No. excursioniştilor	Numărul excursiilor	No. excursioniştilor	Numărul excursiilor	No. excursioniştilor	Numărul excursiilor	No. excursioniştilor	Numărul excursiilor	No. excursioniştilor	Numărul excursiilor	No. excursioniştilor	Numărul excursiilor	No. excursioniştilor	Numărul excursiilor	No. excursioniştilor
1	Liceul din Craiova	—	—	1	40	1	112	—	—	1	40	—	—	1	50	2	56	1	15
2	» Buzău	—	—	—	—	—	—	2	67	1	30	3	123	3	60	2	47	4	152
3	» » Ploeşti	2	70	2	100	—		1	180	2	80	1	200	3	470	3	87	1	20
4	» » Brăila	—	—	—	—	—	—	1	50	—	—	1	40	4	99	2	55	2	57
5	» Sf. Sava Bucureşti		—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	22	—	—	1	30	2	80
6	» Mihaiu Viteazul Bucureşti	2	60	1	48	—	—	—	-	—	—	4	156	3	150	3	150	4	175
7	» Mateiu Basarab »	—	—	—	—	1	50	—	—	2	67	—	—	—	—	—	—	1	25
8	» Lazăr Bucureşti	—	—	1	50	—	—	1	50	1	60	2	50	1	70	—	—	—	—
9	» din Piteşti	1	40	—	—	—	—	1	50	1	50	1	25	1	20	1	30	1	30
10	» » Botoşani	1	30	—	—	1	30	—	—	—	—	2	43	1	20	2	47	—	—
11	» » Piatra-Neamţ	-	—	—	—	2	56	—	—	—	—	2	59	1	15	2	45	1	22
12	» » Bacău	—	—	—	—	—	.	1	30	—	—	1	35	1	30	2	46	1	20
13	» Naţional Iaşi	—	—	—	—	2	90	1	23	—	—	—	—	—	—	2	50	1	60
14	» Internat »	—	—	—	—	3	78	1	30	—	—	1	21	—	—	—	—	—	—
15	» din Tulcea	—	—	—	—	1	30	1	50	—	—	1	45	—	—	—	—	2	60
16	» » Galaţi	—	—	1	40	1	40	2 a)	72	—	—	—	—	—		—	—	1	40
17	» » Focşani	—	-	1	50	1	60	1	30	—	—	3	100	1	30	—	—	3	83
18	» » Turnu Severin	—	-		—	1	60	1	60	—	—	—	—	1	36	—	—	—	—
19	» » Bârlad	—	—	1	50		—	—	—	1	160	—	—	—	—	—	—	—	—
20	» Başotă din Pomârla	—	—	—	—	—	—	—	—	1	40	1	26	1	72	1	30	—	—
21	Gimnaziul din R.-Sărat	—	—	—	—	1	40	1	40	—	—	—	—	1	67	1	43	1	38
22	» » Caracal	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	40	4	294	1	25	1	23

a După afirmaţiunea d-lui Calmuschi din raportul său către Minister rezultă că excursiunea din 1906 ar fi a IX-a a lic. Alexandri din Galaţi.

No. curent	NUMELE ȘCOALELOR	1903		1904		1905		1906		1907		1908		1909		1910		1911	
		Numărul excursiilor	No. excursioniștilor	Numărul excursiilor	No. excursioniștilor	Numărul excursiilor	No. excursioniștilor	Numărul excursiilor	No. excursioniștilor	Numărul excursiilor	No. excursioniștilor	Numărul excursiilor	No. excursioniștilor	Numărul excursiilor	No. excursioniștilor	Numărul excursiilor	No. excursioniștilor	Numărul excursiilor	No. excursioniștilor
23	Gimnaziul din Huși		—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	2	135	1	57	—	—
24	» » Alexandria	—	—	—		—	—	1	130	—	—		—	1	35	2	50	1	20
25	» » Călărași	—	—	—	—	—	—	—	—	-	—	—	—	1	33	3	38	1	25
26	» » T.-Măgurele	—	—		—	—	—	1	100	—	—	—	—	—	—	1	74	2	80
27	» » Tecuciu	—	—	—	—	1	120	1	74	—	—	2	130	—	—	1	170	—	—
28	» » Slatina	—	—	—	—	-	—	—	—	—		1	50	—	—	—	—	1	40
29	» » Constanța	1	25	1	40	1	40	1	50	—	—	—	—	—	—	—		1	34
30	» » R.-Vâlcea	—	—	—	—	—	—	1	60	1	25	1	70	1	36	—		1	42
31	» » Giurgiu	—	—	—	—	1	40	1	30	—	—	—	—	1	30	—	—	—	—
32	» » T.-Jiu	—	—	—	—	—	—	1	30	—	—	—	—	1	30	—	—	—	—
33	» » Fălticeni	3	100	—	—	—	—	1	30	—	—	—	—	1	70	—	—	—	—
34	» » Câmpulung.	—	—	—	—	—	—	2	200	1	40	2	75	—	—		—	—	
35	» » Roman	—	—	—	—	—	—		—	—	—	1	60	—	—	—	—		—
36	» » Târgoviște	—	—	—	—	—	—	1	30	—	—		—	—	—	—	—	—	
37	» » Dorohoiu.	—	—	—	—		—	2	90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
38	» » Vasluiu	—	—	—	—	—	—	1	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
39	Gimnaziul Șincai București	—	—	1	50	—	—	—	—	—	—	2	340	—	—	—	—	1	10
40	» Cantemir »	—	—	—		—	—	—	—	1	50	—		—	—	—	—	—	
41	Seminar pedagog. Universitar București	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	1	40	1	36	1	25
42	» » Iași	—	—	—	—	—	—	1	25	—	—	—	—		—	—	—	—	—
43	Seminar teologic din Galați		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	80	1	30
44	» » Veniamin Iași . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	100	—	—	—	—	1	61
45	Seminar teologic Central București . .	—	—	—	—	1	70	1	118	—	—	—	—	—	—	—	—	1	40
46	» » musulman Megidie .	—	—	—	—	—	—	1	50	1	40	1	40	—	—	1	60	1	67

No. curent	NUMELE ŞCOALELOR	1903		1904		1905		1906		1907		1908		1909		1910		1911	
		Numărul excursiilor	No. excursioniştilor	Numărul excursiilor	No. excursioniştilor	Numărul excursiilor	No. excursioniştilor	Numărul excursiilor	No. excursioniştilor	Numărul excursiilor	No. excursioniştilor	Numărul excursiilor	No. excursioniştilor	Numărul excursiilor	No. excursioniştilor	Numărul excursiilor	No. excursioniştilor	Numărul excursiilor	No. excursioniştilor
47	Şcoala Normală a Societăţii b) . . .	1	70	1	70	1	70	1	70	1	70	1	72	1	60	1	70	1	70
48	» » Craiova	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	25	1	32	—	
49	» » Vasile Lupu Iaşi. . .	1	30		—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	27	2	63	—	—
50	» » Carol I Câmpulung .	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	31	—	-	1	40
51	» » C. Negri Galaţi . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	42	1	25	1	40
52	» » Elena Doamna Bucur.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	30
53	Şcoala comercială superioară Galaţi .	—	—	1	40	1	30	—	—	—	—	—	—	—	—	1	30	1	30
54	» » » Iaşi . .	—	—	1	19	—	—	1	40	—	—	1	15	1	20	—	—	—	—
55	» » » Craiova.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	75	—	—	—	—
56	» » » Bucur. .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	111	1	36	—	—
57	Şcoala comercială element. Ploeşti.	—	—	1	30	1	30	1	30	—	—	1	40	1	34	1	74	—	—
58	» » » T.-Severin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	40	1	40	1	42
59	» » » Vasluiu .	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	40	—	—
60	Şcoala secund. fete gr. II Int. Bucureşti	—	—	—	-	—	-	2	120	—	-	1	100	1	100	1	120	4	200
61	» » » » » » Craiova .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	30	2	91		—	1	30
62	» » » » Ext. No 1 Buc.	—	—	—	—	1	50	—	—		—	2	40	2	103	—	—	—	
63	» » » gr. I Ploeşti . .	—	—	—	—	—	—	1	50	—	-	1	50	1	46	1	50	1	30
64	» » » » Craiova . .	—	—	—	—	—		1	30	-	—	1	30	—	—	1	44	—	
65	» » » Oltea D na Iaşi . .	—	—	—	—	—	—	—	--	..	—	—	—	—	—	1	200		—
66	» » » Carmen Sylva Buc.	—	—	—	—		—	1	70	—	--	—	--	1	30	1	75	1	100
	Total . . .	12	423	14	627	23	1096	40	2189	15	752	45	2137	56	2727	51	2005	53	1886

b) Şcoala Normală a Societăţii pentru învăţătura poporului român a început seria excursiilor încă din anul şcolar 1895 96. Are la activul său până în prezent 16 excursii, făcute câte una pe fiecare an. E singura, la care, cu drept cuvânt putem spune că această bună deprindere a intrat în moravurile şcoalei.

din care fac parte. Aceste foloase de înalt ordin moral sunt mai ales constatate și înregistrate mai în toate rapoartele pe cari conducătorii le înaintează Ministerului odată cu sfârșitul excursiunilor. După durată, excursiile din tablou se împart în 2 categorii *a)* excursii mari, a căror durată trece de o zi, putând ajunge până la 15 și 20 zile. (Exc. liceului «Unirea» din Focșani, făcută în Italia anul acesta, a ținut mai bine de 20 zile.) *b)* excursii mici, a căror durată e de o zi. Și unele și altele se fac după un plan întocmit din vreme și comunicat Ministerului spre aprobare.

Cele mai multe sunt făcute în luna Iunie, odată cu închiderea școlilor. Sunt însă și excursii făcute în vacanța de Paști, după cum iarăș se găsesc excursii făcute când școala funcționează. De regulă astfel de excursii se fac în două sărbători consecutive, sau cu o zi de lucru între ele; în cazul din urmă trebue cerută dela minister autorizarea pentru suspendarea cursurilor în acea zi la clasa care iea parte la excursie. De obiceiu, această organizare se acordă, dacă întreaga clasă iea parte la excursie, sau cu condițiune ca restul elevilor neparticipanți să facă în acea zi o excursie mai mică prin vecinătatea școlii.

O analiză mai amănunțită a tabloului ne arată că la unele școli excursia face parte nedespărțită de activitatea școlii, care numai atunci se consideră încheiată când are loc sfârșitul excursiei. Pentru asemenea școli timpul va transformà bunul obiceiu în tradiție.

La alte școli se constată întreruperi mai mari sau mici, mai dese sau mai rare, în șirul anual al excursiilor.

Negreșit, în tabloul de mai sus nu se găsesc înscrise toate școalele secundare. Numărul acestora fiind în toată

ţara 83, iar în statistica dată nefigurând decât 61, urmează că sunt şi şcoli cari n'au la activul lor nici o excursiune până în prezent. Dosarele ministerului ne vorbesc însă că unora din ele, deşi dornice de a face excursii, nu li s'a putut da autorizaţia pentru motive bine întemeiate.

Cele mai multe n'au putut face excursii din lipsă de fonduri. Dar, tot atât de adevărat e că se găsesc şcoli, cari au rămas cu totul în afară de sfera aceasta de preocupare, cari n'au făcut vreodată intervenire de ajutorare sau autorizare. Contingentul cel mai mare în această privinţă îl deţin şcolile comerciale elementare.

In parte, acest fapt îşi are explicarea prin aceea că mai toţi elevii înscrişi în aceste şcoli aparţin clasei proletare.

Alături de şcoalele de băeţi, tabloul ne arată cu un număr destul de respectabil de excursiuni şi pe cele de fete. Ar fi un act de dreptate, dacă pe viitor s'ar organizà pentru aceste şcoli, ca şi pentru cele comerciale excursiuni oficiale.

Recordul, în ce priveşte numărul excursiilor în perioada dela 1903 încoace, îl deţine *liceul Mihaiu Viteazul* (17 exc.), iar în ce priveşte numărul excursioniştilor: *liceul Petru şi Paul din Ploeşti* (1137 excursionişti).

Luând în considerare însă statornicia în timp la facerea excursiunilor, constatăm că în răstimpul amintit numai *„Şcoala Normală a societăţii pentru învăţătura poporului român" are la activul său pe fiecare an câte o excursie.*

Locurile din ţară vizitate de echipele de excursionişti sunt numeroase şi fac parte din cele 3 regiuni fizice ale României. Fără a aveà pretenţiunea de a indicà

toate localităţile vizitate de fiecare şcoală în parte, dăm acì cele mai de seamă ţinuturi către care se îndreaptă cele mai multe echipe: Valea Prahovei; Valea Oltului în jud. Vâlcea; Valea Bistriţei în jud. Suceava şi Neamţ; Valea Dunării: Brăila, Galaţi, Tulcea, Sulina; Porţile de fier, Severin-Giurgiu, etc. Bucureştii cu instituţiunile sale de cultură şi instalaţiile industriale; Constanţa şi podul Carol I; Valea Jiului; Curtea de Argeş; Salinele; Iaşi; fermele statului; Târgovişte; C.-Lung-Rucăr; Domeniile Coroanei; Comana-Călugăreni; Valea Argeşului; Susana-Cheia; Valea Trotuşului: T.-Ocna, Slănic-Moldova; Valea Teleajenului; Valea Buzeului-Nehoiaşi: Mănăstirile din Neamţ, etc...

Recordul îl deţine valea Prahovei.

Excursiunile făcute peste graniţă se îndreaptă mai ales către următoarele locuri: Braşov, Sibiu şi alte localităţi din sudul Transilvaniei; Cernăuţi-Mst. Putna-Dorna-Suceava şi alte locuri din Bucovina; Nicopoli-Plevna-Sofia; Rusciuc; Orşova-Cazane-Belgrad; Constantinopol; Reni-Ismail-Odessa etc..

Recordul îl deţine sudul Transilvaniei şi Bucovina.

Dela anul circulării, adică timp de 9 ani, şcolile noastre secundare au făcut 322 excursiuni (309 exc. benevole şi 13 oficiale), la cari au luat parte o legiune de 14.244 şcolari. Anul cel mai bogat în excursii a fost pentru învăţământul secundar 1909 iar pentru cel universitar 1911.

Sumele totale dela sfârşitul coloanelor ne arată o îmbucurătoare creştere a numărului excursiunilor şi şcolilor participante. De unde în primii 4 ani 85 şcolari fac 1 04

excursii, în ultimii 4 ani 125 şcoli fac 186 excursii. Tot odată numărul excursioniştilor e de două ori mai mare în perioada a doua decât întâia, (9155 faţă de 4689).

* * *

Dar nu numai şcolile secundare şi comerciale, cuprinse în circulara din 1903, sunt îndemnate a face excursii în timpul vacanţei. Excursiile sunt tot atât de folositoare şi celorlalte categorii de şcoli speciale: profesionale, de agricultură, viticultură şi meserii.

O d-nă directoare de şc. profesională cerând mai anii trecuţi ministerului încuviinţarea facerei unei excursiuni cu elevele şcoalei, motivează, cu drept cuvânt, această cerere prin acea că excursiile fiind nu numai instructive ci şi *recreative*, apoi neapărat că se cade a se da voe elevelor dela profesional să facă o asemenea excursie, ca unele ce duc vieaţă de şcoală şi atelier tot anul şi nu se bucură de vacanţa cea lungă a colegelor lor dela şc. secundară.

Iată de ce ministerul a lărgit dreptul de a face excursie şi altor şcoli speciale; iar circulara din 9 Aprilie 1909, pe care o reproducem mai jos, e adresată tuturor şc. speciale, dependinte de ministerul instrucţiei. Ca urmare, vedem că şi aceste şcoli speciale organizează pe fiecare an excursii, cari să fie pentru elevi un mijloc practic de îmbogăţirea cunoştinţelor în domeniul specialităţii lor şi în acelaş timp o recreaţie binefăcătoare pentru munca grea depusă în cursul anului. Pentru anul 1909 au cerut şi obţinut autorizaţia de excursie 17 şcoli speciale. Notăm câteva: şc. profesională de fete gr. I şi II A. Robescu din Bucureşti, şc. de agricultură

din Roman și Armășești, șc. de viticultură din Odobești, șc. inferioară de meserii din Câmpulung etc.

Ar fi de dorit ca, ceeace se consideră atât de necesar pentru instrucția și educația complectă a elevilor dela școlile statului, să aibă răsunet și în institutele particulare.

Aceasta cu atât mai mult, cu cât chiar și în învățământul primar a început a se predà elevilor unele cunoștințe în mod direct prin contactul școlarilor cu natura. Invățătorul ca și institutorul sùnt obligați prin program a familiarizà pe elevi cu elementele geografice prin mici excursii făcute afară din oraș și sat. Și nu numai la geografie, dar la toate științele de intuiție observarea naturii e lucrul principal. Acest lucru a fost prea bine înțeles de unii membri ai corpului didactic primar, cari au și căutat să-l pună în practică, organizând cu micii lor elevi excursiuni ceva mai depărtate. E adevărat însă, că numărul acestora e foarte mic. E abia un început. Negreșit sunt și greutăți mai mari de învins ca la învățământul secundar. Ministerul, întrucât aceste excursii sunt făcute pe cheltueala proprie, dă sprijinul moral organizatorilor, acordându-le autorizația cerută și reducerea tarifului pe căile ferate. Printre excursiunile de acest ordin cităm câteva: Școala din comuna Comarnic și cătunul Isvor-Sinaia a făcut o excursiune de 3 zile cu 60 elevi la Pitești-Curtea de Argeș în 1909; în acelaș an școala primară No. 2 de băeți din Roman o excursiune la Bacău-Letea; școala primară de băeți No. 1 «Trei Ierarchi» din Iași o excursiune la Vișan în 1910; școala urbană mixtă «Carmen Sylva» din Sinaia o excursiune la Florica și Curtea de Argeș cu 55 școlari; școala primară din R.-Vâlcea o excursiune

cu 30 elevi la Constanța; școala primară mixtă a C. F. R. din gara Piatra Olt o excursiune cu 20 elevi pe valea Oltului până la Câineni în 1911; școala de adulte de pe lângă școala rurală din Capitală o excursiune la Rusciuc în 1910 etc.

Formalități. Măsuri pentru generalizarea excursiunilor. Rolul directorilor.

Am spus că toate excursiunile școlare se bucură de sprijinul moral al Ministerului Instrucției. Organizatorii acestora sunt îndatorați a împlinì mai multe formalități cerute prin circulara No. 21.821 din 9 Aprilie 1909 și adresată tuturor școalelor secundare de băeți și fete, seminariilor, școalelor normale de băeți și fete și *școalelor speciale.*

Iată această circulară:

«In anii trecuți s'au ivit diferite neajunsuri cu ocaziunea alcătuirii excursiunilor școlare, din cauză că rapoartele direcțiunilor prin care se cereà autorizare, sau nu conțineau toate datele trebuincioase, ceeace necesità o corespondență pentru completare, sau sosiau la minister prea târziu. Spre a se înlăturà pe viitor asemeni neajunsuri, avem onoare a vă pune în vedere că, în cazul când voiți să organizați o excursiune, să nu faceți și să nu îngăduiți să se facă nici o pregătire de organizare, până ce nu veți cere din timp aprobarea ministerului.

In cererea de aprobare veți indicà scopul excursiunii, intinerariul probabil, compunerea trupei excursioniste, numele profesorilor conducători și fondurile cu care are a se face excursia.

In ce privește fondurile, trebue ca ele să fie suficiente, pentru a se puteà face întreaga excursiune au-

torizată, în cât să nu se mai facă apel la primăriile comunelor, pe unde trec excursioniştii.

In ce priveşte reducerea pe căile ferate, veţi observà dispoziţiile din circulara noastră No. 44.506 din 2 Iulie 1908.

In timp de o săptămână cel mult după facerea excursiunii, veţi înaintà ministerului un raport, care să conţină toate amănuntele atât de ordin material (numărul elevilor, clasele, numele conducătorilor, itinerariul, timpul, popasurile, recolta, ţinuta) cât şi de ordin sufletesc (lucrările făcute în timpul excursiunii, lucrările date pe urmă, spiritul ce animà pe elevi, cunoştinţele dobândite, foloase generale etc.)».

Am spus că generalizarea excursiunilor e încă opera viitorului. Statistica ne arată că nu toate şcoalele secundare şi speciale au făcut uz de acest mijloc atât de folositor pentru instrucţiunea, educaţiunea şi sănătatea tinerelor generaţii; — iar multe din şcolile care l-au întrodus în disciplina şcolară îl scot la iveală numai din când în când. Puţine sunt acele şcoli la cari să se vadă o stăruinţă continuă în executarea excursiunilor.

Cauze multiple au contribuit şi contribuesc la menţinerea acestei stări de inferioritate. Cea mai de seamă din toate e lipsa de mijloace băneşti şi greutatea de a procurà asemenea mijloace.

Sunt interesante din acest punct de vedere rapoartele directorilor de şcoale secundare şi speciale înaintate ministerului ca răspuns la circulara din 9 Ianuarie 1903, relativ la organizarea excursiilor de vacanţă.

Iată ce spune un director de şcoală comercială din nordul Moldovei: «Excursiunile cu elevii în timpul vacanţei, găsesc că sunt în adevăr tot ce poate fi mai

instructiv şi mai folositor din toate punctele de vedere. Insă în timp ce în alte ţeri asemenea excursii — fiind intrate în moravuri — se fac cu multă înlesnire, de oarece părinţii *sunt deprinşi la mici sacrificii* şi deci le fac cu multă bunăvoinţă când este vorba de instrucţia copiilor lor, — la noi din contră: lumea e deprinsă să vadă dându-se totul dela stat, aşà încât chiar părinţii cari dispun, foarte cu greu se hotărăsc la a sacrificà ceva, ori refuză cu totul . . . . Aşà fiind lucrul, cred că deocamdată, în curs de câţiva ani, va trebuì să facem şcoală în această privinţă, deci să începem cu excursii de încercare *şi o deprindere la mici sacrificii* etc...

Şcoala de mai sus a făcut în decurs de 9 ani, 4 excursii.

Directorul unui liceu, dintr'un mare oraş comercial din Muntenia, respunde următoarele în aceeaş chestiune: «Excursiunile de care vorbiţi în ordinul d-voastre, sunt foarte posibile, cu cheltueli foarte mici chiar, când se găsesc domni profesori cu drag de ele, cu energie şi cu oarecare iniţiativă pentru procurarea de fonduri. Pe lângă *cotizaţiile elevilor*, s'ar puteà strânge fonduri, *cu mici serbări date de excursionişti,* fie în oraşul de reşedinţă, fie în oraşele de trecere . . . »,

Această şcoală a făcut în curs de 9 ani, 15 excursii.

In ambele aceste răspunsuri se vede că preocuparea de căpetenie în organizarea excursiilor este procurarea mijloacelor materiale, cari, nu cu mare uşurinţă, se pot strânge.

Dela stat nu trebue a se cere decât ceeace poate da. Şi apoi nu e bine a deprinde pe elev, de pe băcile şcoalei chiar, cu ideia că statul trebue să dea totul. Trebue a-l obişnuì cu idea sănătoasă a economiei, a

privaţiunii dela micile plăceri şi a desvoltării iniţiativei personale.

Aveà deci mare dreptate serbătoriul nostru să pună următoarea rezoluţiune pe cererea de ajutor a unui director de liceu de peste Milcov: »Ministerul nu poate da nimic, decât reducerea de 50% la tren pentru excursii; şi chiar dacă ar puteà da, nu trebue să dea, pentrucă asemenea excursii nu s'ar face pentru interesul său, ci tot pentru al şcolarilor. Observăm că anul trecut şcolarii din Focşani au putut face excursiuni la munţi şi la Iaşi, fără nici un ajutor de nicăeri».

Am ferma convingere, că acolo unde se găsesc profesori cu tragere de inimă pentru excursii, şi mai ales directori cari nu numai să privească cu simpatie idea în sine, dar care şi să dea tot sprijinul lor organizării de excursii: fie prima îndemnare elevilor la facerea de societăţi de excursie, fie prin darea de serbări şcolare pentru mărirea fondului de excursie provenit din cotizaţii, — acolo fără doar şi poate, şcoala va aveà parte de excursii în fiecare an.

Negreşit că acolo unde să găsesc directori cari se mulţumesc a răspunde în chip laconic ministerului că «din lipsă de mijloace excursiuni şcolare nu se pot face», sau cari vor să scape prin tangentă dând răspunsuri ca acesta «părerea subsemnatului este că asemenea excursiuni sunt folositoare elevilor, dar că nu pot fi conduse decât de acei d-ni profesori, cari îşi asumă răspunderea incidentelor şi accidentelor ce se pot întâmplà», evident că acele şcoli vor sta de o parte de această lature a activităţii şcolare.

Cele mai reuşite excursiuni se fac de acele şcoli ai

căror directori sunt pătrunşi de însemnătatea chestiunii şi veghează continuu la traducerea ei în fapt.

Prin îndemnul şi stăruinţa lor, unite cu ale colegilor, se poate strânge în fiecare an fondul necesar pentru realizarea excursiei; prin direcţiunea şcolii se obţine autorizarea şi celelalte avantagii dela autoritatea centrală, dacă bine înţeles, se îndeplinesc la timp formalităţile cerute mai sus. De aceea e de remarcat faptul, că acele şcoli au la activul lor mai multe excursiuni ai căror directori sunt în acelaş timp nişte entuziaşti excursionişti.

G. GORCIU
Profesor secundar în Bucureşti.

COMISIA PEDAGOGICĂ

Dintre miniştrii cari s'au perindat la departamentul cultelor şi instrucţiunii, cel care a lucrat mai mult pentru şcoală şi biserică este fără îndoeală d-l Sp. C. Haret, care a avut până acum în trei rânduri conducerea acestui departament. D-sa, cât a fost ministru, s'a arătat aşà de vrednic de acest loc, a lucrat cu atâta pricepere, încât cu drept cuvânt i s'a dat supranumele de «omul şcoalei».

Cu mintea d-sale superioară, cu sufletu-i mare, a tras linii adânci în toate ramurile învăţământului, a croit drumuri largi şi bine definite în toate direcţiile, a luat atâtea măsuri de îndreptare, încât nu e şurub din această mare maşină care să nu se fi resimţit în bine de conducerea pricepută a d-sale. Şi măsuri de acestea mari, unele chiar eroice, nu a luat numai când a fost pentru prima oară ministru. La fiecare dată, cât a fost în fruntea învăţământului, d-l Haret şi-a legat numele de acte mari, menite a promovà şi desăvârşì educaţia naţională.

Ca să nu amintim decât măsurile luate pentru perfecţionarea corpului didactic secundar, d-l Haret este acela care a luat mai întâiu măsuri pentru pregătirea şi perfecţionarea didactică a profesorilor secundari. Se ştie că înainte de 1898 se recrutau printr'un concurs la

care se cereau numai cunoştinţe de 7 clase liceale; de pedagogie nici nu se pomenià. D-sa, prin legea din 1898, între altele, a dat fiinţă seminarului pedagogic universitar, unde viitorii profesori să dobândească cunoştinţe profesionale, pe lângă cele de specialitate. Apoi, în locul concursului de odinioară, a introdus examenul de capacitate, la care, pe lângă probe de cunoştinţa specialităţii, se cer şi probe de pedagogie. Afară de acestea, fiindcă se găsesc în corpul didactic secundar încă mulţi fără pregătire pedagogică, d-sa a instituit conferinţele didactice pe specialităţi, la care s'au discutat chestii de metodică şi s'au făcut lecţii practice, spre a se pune şi profesorii vechi în curent cu nouăle metode. Când fu ministru acum în urmă, între altele, d-l Haret a instituit o comisiune, menită de asemenea să contribue la perfecţionarea corpului nostru didactic secundar. E vorba de *comisiunea pedagogică,* instituită prin deciziunea No. 71.301 din 13 Noemvrie 1907.

Această comisiune, în care sunt reprezentaţi profesorii de toate materiile de liceu, este un mijloc foarte nemerit, cred eu, pentru desăvârşirea profesorilor secundari. Ea este în acelaş timp un document preţios, din care se vede, pe de o parte preocuparea continuă a d-lui Haret de a ne perfecţionà în meserie, iar pe de alta superioritatea spiritului d-sale, care găseşte la fiecare problemă şcolară soluţii potrivite. Intr'adevăr, soluţia nemerită pentru îndreptarea unei stări rele sau pentru desăvârşirea uneia bune nu o pot vedeà decât minţile superioare.

Am avut onoarea să fac parte din a doua serie de profesori numiţi în comisiunea pedagogică, şi am avut cu chipul acesta prilejul de a auzì chiar pe d-l Haret explicând rostul acestei comisiuni. Pe cât mă va ajutà memoria,

voiu căutà să redau din ideile pe care d-sa ni le-a împărtăşit, prin Aprilie 1910, în sala Consiliului permanent, cu privire la rostul comisiei pedagogice.

Intr'o formă simplă, nepretenţioasă, absolut naturală, formă din care reieşià numai convingere adâncă şi dorinţa de mai bine, d-sa ne spuneà, în esenţă, cam următoarele:

Serviciul de control al învăţământului e cu totul insuficient şi, faţă cu mijloacele de cari dispune azi statul nostru şi, mai ales, faţă cu alte nevoi mai urgente pe care le are şcoala—cum sunt, bunăoară, medicii şcolari—e peste putinţă să i se aducă pentru moment vreo îmbunătăţire.

Apoi, inspectorii şcolari, după ce sunt foarte puţini, mai tot timpul le este absorbit de felurite anchete, aşà că n'au timp să inspecteze nici măcar câte odată pe an pe fiecare profesor, spre a-l vedeà cum lucrează, a corijà unde se simte trebuinţă şi a controlà îndreptarea. Afară de aceasta, inspectorii, chiar unde inspectează, nu pot provocà pretutindeni îndreptarea posibilă, din cauza situaţiei lor oficiale. Profesorul ştie că inspectorul vine să—controleze cum a lucrat şi lucrează. Mai ştie că, dacă elevii se vor prezentà slab, va fi notat rău, aşà că de mai înainte e pornit contra lui; sfaturile pe care i le dă îl revoltă, ştiind că vor fi consemnate şi în procesul verbal de inspecţie. Unii profesori cari fac politică cred că inspectorul a venit să-i persecute şi, orice le-ar spune, cred că e pornit din ură politică. Alţi profesori mai sunt şi foarte încrezători în ei: cred că ei lucrează foarte bine şi se supără când se întâmplă ca inspectorul să le atragă atenţia asupra greşelilor ce fac. Sunt gata să pornească răsboiu contra lui şi contra Ministrului, care—zic ei—caută să le facă fel de fel de neajunsuri.

In fața acestor constatări, spuneà mai departe d-l Haret, s'a gândit că o mulțime de lipsuri de care suferă azi școala s'ar îndreptà prin *vizite colegiale* pe care și le-ar face profesorii de aceeaș specialitate unii altora. Aceasta l-a determinat la alcătuirea acestei comisii, compusă din profesori de toate specialitățile. Membrii comisiei au să facă vizite colegilor dela celelalte școale, să asiste la lecțiile lor, să stea în urmă de vorbă asupra lecțiilor, să discute cum ar fi mai bine, să încerce împreună și să hotărască cum trebue să se urmeze mai departe. In chipul acesta, spuneà d-l Haret, crede că se vor obține mult mai multe îmbunătățiri, deoarece profesorul, știind că se află în fața unui coleg care n'a venit să-l noteze rău, ci numai să vadă cum lucrează, nu va aveà acea pornire pe care o are față de inspector, va sta de vorbă cu colegul, va ascultà părerea lui și-o va spune pe a sa, vor discutà asupra lor și vor hotărî într'un fel sau altul, fără teama însemnării rele.

D-l Haret spuneà mai departe că și membrii comisiei vor trage foloase mari din vizitarea colegilor, căci vor aveà ocaziunea să asiste la lecțiile tuturor și vor învățà foarte multe lucruri, care, poate, d-lor le-au scăpat din vedere. Mai mult încă, d-sa credeà că cei mai folosiți de pe urma acestei comisii vor fi înșiși membrii ei. Așà-i făcut omul: mai curând adoptă ce vede mai bun la altul decât să primească sfaturi dela el. Deaceea d-l Haret ne afirmà că, după ce această comisie va începe să prindă, va căutà să primenească din ce în ce mai des membrii ei, așà că într'un interval scurt toți profesorii să treacă prin comisia pedagogică.

Vreo doi din membri, cari făcuseră parte și din comisiunea anterioară, au raportat despre cele ce au întâl-

nit în vizitele pe care le făcuseră; arătările d-lor confirmau și mai mult părerile d-lui Haret și dovediau cu noi argumente necesitatea și foloasele comisiunii pedagogice, așà cum o concepuse d-sa.

Nu știu ce reflecții își vor fi făcut, în urma acestei cuvântări, ceilalți colegi din comisiune, în ce mă privește, mărturisesc sincer că am fost foarte adânc impresionat, atât de simplitatea și naturalețea vorbirii, cât și, mai ales, de ingeniozitatea mijlocului găsit pentru perfecționarea noastră. După mine, nu găsesc mijloc mai nimerit pentru perfecționarea unui profesor, decât acela de a-i da putința să asiste la lecțiile tuturor colegilor săi. Prin aceasta el are prilejul să vază cum lucrează alții, compară cu modul său de a lucrà, reține ce i se pare mai bun, iar ce nu i se pare nemerit lasă la o parte. Comisiunea pedagogică este, după părerea mea, un mijloc de perfecționare cu mult superior conferințelor pe specialități, care de multe ori degenerau în discuții oțioase și inutile. Timpul a fost prea scurt pentru ca această comisie să-și fi dat roadele. Cu cât însă timpul va trece și profesorii se vor convinge de utilitatea ei, cu atât și efectele comisiei pedagogice vor fi mai mari și mai bine făcătoare. Convingerea mea intimă și sinceră este, o repet, că această comisie, în forma în care a conceput-o d-l Haret este cel mai bun mijloc găsit până acum pentru corijarea greșelilor și pentru desăvârșirea în metodă a profesorilor secundari. Sunt fericit că am prilejul să aduc pentru aceasta d-lui Haret omagiul meu respectos și să-i amintesc că tot d-sale îi revine meritul de a fi găsit și instituit, în forma cea mai folositoare, după mine, comisia pedagogică.

G. I. CHELARU
Profesor secundar în București.

TRIMITEREA IN STRAINATATE PENTRU PERFECŢIONARE

D-l Sp. C, Haret, aşternând pe baze nouă şi cu totul moderne învăţământul secundar din ţara noastră, s'a gândit că o organizaţie, oricât de perfectă ar fi ea, nu va puteà da rezultatele dorite, dacă cei chemaţi să o aplice — corpul profesoral — nu este la înălţimea sa. «On pourra modifier — zice d-l Gustave le Bon (1) — comme on le fait chaque jour, les programmes, mais comme ces modifications ne touchent pas aux méthodes, les résultats ne pourront changer».

Cursul de pedagogie instituit la Uuiversitate pentru viitorii profesori, seminarul pedagogic şi lecţiunile practice, cu o şcoală secundară alipită pe lângă fiecare Universitate, erau începutul. Dar d-l Sp. C. Haret nu s'a mărginit acì şi în anii următori, fiind din nou Ministru al Şcoalelor, a căutat să ducă mai departe opera începută şi susţinută cu atâta trudă, faţă de lipsa de stabilitate, care caracterizează întreaga noastră vieaţă de stat.

Măsura luată în 1908, de a se trimite în fiecare an un număr de profesori în străinătate spre a se perfecţionà şi a studià în acelaş timp şi organizaţia didactică şi administrativă dintr'un centru universitar, cu obliga-

(1) Psychologie de l'éducation, pag. VI.

ţia să înainteze, la înapoiere, Ministerului, un memoriu de cele văzute, face parte tot din acel sistem pedagogic, admirabil de bine chibzuit. De natură pe de o parte a da posibilitatea profesorilor meritoşi a-şi întregì şi completà cunoştinţele, iar pe de altă parte, vizitând învăţământul de aiurea, cu a lui organizaţie, programe, metode, corp profesoral, să observe, să judece şi să stabilească comparaţii. Şi din amândouă părţile câştigul va fi mare pentru învăţământul din ţara noastră.

In afară de cunoştinţele ştiinţifice câştigate ascultând pe marii profesori ai universităţilor mondiale şi menite a deschide orizonturi largi şi nouă, vin în al doilea rând alte cunoştinţe, pe cari totdeauna ţi le dă schimbarea unui mediu social: vieaţa altui popor, cu calităţile şi defectele sale, cu progresele pe toate tărâmurile şi cu felul de a înţelege rostul vieţii, e de măsură a da, prin exemple vii, cele mai de seamă învăţăminte. Aşà subsemnatul a rămas cu totul surprins de calităţile de economie, cumpătare şi cuviinţă ale burghezimei franceze, ale acelei burghezimi, care ar trebuì să slujească de pildă şi altor popoare şi în special nouă, cari ar trebuì să înţelegem că singură clasa aceasta mijlocie a fost în toate timpurile păstrătoarea libertăţii popoarelor. Dispariţiunii ei se datoreşte în primul rând prăbuşirea Romei, după cum şi astăzi, lipsa aceleaş clase a făcut şi face ca Rusia să vină aşà de târziu şi să însemnneze aşà de puţin, pe harta Europei.

Trecând apoi la programele culturale, la cunoaşterea deaproape a învăţământului unei alte ţeri, acì câştigul, din punct dc vedere cultural şi social, este tot atât de important. Dar a cercetà la faţa locului şcolile altor popoare, mai înaintate în cultură ca noi, a le vedeà tot

mecanismul de funcţionare, programe, metode, profesori; a asistà, în clase, la lecţii şi a vedeà ce fel înţeleg şi aplică şi alte popoare pedagogia, cum se fac cursurile, cari sunt metodele, ce fel sunt cei chemaţi să le aplice şi rezultatele cari sunt — acesta este câştigul cel mai mare din punctul de vedere strict profesional al profesorului.

E de nediscutat că de valoarea unui învăţământ depinde şi progresele unei ţeri şi că fiecare perioadă a istoriei popoarelor cere o educaţie nouă, deoarece mediul social se schimbă şi cu el şi nevoi nouă se nasc.

Ţara noastră, pentru care împrejurările politice făcură să însemneze ceva târziu pe harta Europei, a fost fatal ca atunci, când venì în atingere cu cultura apuseană, să înceapă prin a împrumutà din tot şi de toate, cu toptanul şi fără nici o alegere, deoarece i se cereau în acelaş timp două munci extrem de grele: pe de o parte pretenţia să se ţină în curent cu toate ideile şi curentele nouă, ce zilnic năvăliau şi frământau minţile apusene, iar pe de altă parte nevoia să umple şi să completeze toate lipsurile, toate golurile şi salturile, pe cari ţara noastră nevoită a fost să le facă. Şi astăzi, dacă vedem multe lipsuri, dacă adesea şovăim, dacă prea mult forma goală ne stăpâneşte, aceasta trebue s'o vedem în primul rând în această luptă grea şi în al doilea rând în aceà lipsă de pregătire, menită a ne da înţelepciunea în a şti ce să alegem şi cum să alegem dela alţii.

La prefacerile sociale din o ţară şcoala este cea dintâiu chemată să lucreze şi de aceea se cere ca profesorul să poată fi cât mai bine pregătit şi această pregătire nimic nu i-o poate da mai bine de cât exemplele bune

și rele — deoarece și ce este rău te poate instruì și ferì de greșeli — de aiurea.

O ședere cu folos în străinătate te naște din nou. Multe idei se refac în tine și orizonturi largi și nouă ți se deschid. Toți cei cari s'au întors din alte țeri au scris — și spațiul nu-mi îngădue să pot arătà ce a scris fiecare—au adus idei nouă—caută să îndrepte multe păreri greșite, răspândesc în jurul lor o atmosferă sănătoasă. O bogată literatură didactică începe să se nască. Și în ziua, când din aceștia vor fi cât mai mulți, e de necontestat câștigul, care va fi pentru învățământ în genere.

Deaceea măsura aceasta de a se trimite, în fiecare an, în străinătate profesori secundari, ca și ideia de a se acordà concedii ex officio și reciproc la profesorii de limbi străine, sunt poate două din cele mai importante fapte, în învățământul secundar, dela 1907 încoace. Se cuvine dar astăzi, mai mult ca oricând, să aducem prinosul de recunoștiință acelui Ministru al Școalelor, care cel dintâiu la noi în țară a înțeles că de personalitatea profesorului depinde valoarea unei școli și progresele unei țeri.

Și nu putem terminà mai bine articolul de față, de cât reproducând cuvintele unuia din intemeietorii unor asemenea burse la Universitatea din Paris: «La comparaision des moeurs et dès institutions nationales avec les moeurs et les instutions politiques, religieuses, sociales et économiques des pays étrangers était de nature à élargir les esprits, à les élever et à rendre les maîtres et les maîtresses de la jeunesse française plus aptes à remplir leur tâche d'éducation.»

ELIODOR CONSTANTINESCU
Profesor secundar în Râmnicul-Vâlcea.

RECRUTAREA CORPULUI DIDACTIC SECUNDAR

Suntem un popor tânăr care pe teren cultural abià poate numărà un veac de când a încercat să facă primii pași spre progres; iar dacă comparăm începutul cu rezultatul la care am ajuns azi, putem fi mândri că într'un așà de scurt timp am ajuns atât de departe. Intr'adevăr, pe când celelalte țeri ale apusului ajunseseră să aibă universități bătrâne de câteva secole, România nu numărà decât câteva școli la sate; pe când celelalte țeri dădeau anual un număr însemnat de oameni culți, România erà lipsită și de micul număr trebuincios puținelor școli ce le aveà.

Impiedicați în desvoltarea noastră culturală de Rusia și Austria care voiau să înnăbușe în' noi orice mișcare spre progres, pentru a puteà să ne stăpânească mai ușor, a trebuit entuziasmul și dragostea nemărginită a lui Gh. Lazăr care să aducă toată munca lui neobosită, toată râvna pentru progresul și luminarea țerii de dincoace de Carpați. Greutățile, ce a întâmpinat la împlinirea idealului său, au fost multiple. Școala înființată de el la Sf. Sava n'aveà nici local cum trebue, nici material didactic, nici alți profesori decât pe el. Iarna, în clasele friguroase, cu geamurile sparte și cu zăpada in-

trând înăuntru, în fața unui număr restrâns de școlari, după nopți petrecute în ridijarea cursurilor, cu mâna tremurând de frig, expuneà el lecțiunile sale care coprindeau toate specialitățile: gramatică, aritmetică, geometrie, istorie, etc.

La Iași Asachi însuflețit de aceleași aspirațiuni frumoase, grupă în jurul lui pe tinerii doritori de studii și muncì cu aceeaș râvnă pentru înființarea unei școli secundare românești.

Iar dacă aceste cursuri făcute cu atâta trudă nu corespundeau cerințelor pedagogiei moderne, au dat totuș rezultate bune, căci dascălii și discipolii lucrau neobosiți și cu dragoste.

Prin înființarea la București în Ianuarie 1860 a gimnaziului «Lazăr» și în Septemvrie acelaș an a gimnaziului «Mateiu Basarab», se simte nevoia unei orânduiri, a unui program după care să se predeà cunoștințele în aceste școli, precum și nevoia de dascăli pregătiți pentru predarea lecțiilor. In 1864 se întocmește prima lege care fixează programa și normele după care sunt recrutați dascălii secundari. Numărul absolvenților gimnaziului Sf. Sava erà restrâns și legiuitorul s'a simțit nevoit să lărgească câmpul, primind să se prezinte la concurs și pe acei cari n'aveau diploma unei școli secundare, cu condiție de a fi supuși unui examen general asupra materiilor ce se învățau în licee. Spre a puteà aveà însă o idee exactă de controlul ce ar fi făcut acest examen asupra cunoștințelor candidaților, e de ajuns să reamintim faptul că din comisia examinatoare făceau parte doi delegați ai municipalității. Dacă s'au făcut lucruri bune și sub această lege este că s'au găsit și printre acești dascăli cu cunoștințe așà de puține oameni

inimoşi, cari au muncit cu drag, iar numărul cel mai mare al profesorilor îl formau Români din Transilvania, cari după ce învăţaseră în şcolile ungureşti, sau româneşti de dincolo de Carpaţi, au venit în ţară şi ocupând unele catedre dela gimnazii şi-au îndeplinit conştiincios datoria.

Abia prin legea dela 1879 se dă o organizaţie mai sistematică şcoalelor şi se fixează condiţiunile ce trebue să îndeplinească candidatul la profesorat, precum şi normele după care se vor ţine concursurile. Profesorii secundari se numesc numai dintre licenţiaţii şi doctorii facultăţilor de litere şi ştiinţe din ţară şi străinătate, întru cât diplomele acestora din urmă ar fi fost recunoscute de Universităţile ţerii. Concursul se ţineà pentru fiecare catedră devenită vacantă, în aşà fel încât candidatul cu referinţe foarte bune reuşit al doilea, cu ori cât de mare medie, n'aveà dreptul să ocupe o altă catedră, fără un alt concurs.

Această lege nu se ocupă decât a exercità un control asupra cunştinţelor speciale materiei pentru care se prezintă candidatul, fără să aibă în vedere dacă viitorul profesor posedă şi cunoştinţe pedagogice şi aptitudinile necesare carierii de dascăl.

Numai în anul 1898, când în fruntea departamentului Cultelor şi Instrucţiunii Publice se găsià un adevărat om al şcoalei, s'a dat calea cea mai bună de urmat în alegerea profesorilor secundari. Spirit distins, luminat de practica ce însuş o făceà ca profesor, d-l Spiru C. Haret a înfiinţat pe lângă facultatea de litere un curs de practică pedagogică, unde viitorii profesori lucrează sub controlul celor mai distinşi pedagogi. Şi de unde până acì recrutarea profesorilor se făceà dintre

acei cari au dat dovadă că posed cunoştinţele cuprinse în programa liceului, prin legea din 1898 se făceà o mai mare selecţie.

Examenul de capacitate are de scop să probeze cunoştinţele şi aptitudinile necesare pentru a predà cel puţin două şi cel mult trei specialităţi. Examenul constă în probe scrise, care sunt eliminatorii, probe orale şi practice. Lucrările scrise şi orale au de obiect toate materiile specialităţii pentru care se prezintă candidatul, cuprinse pentru specialitatea principală în programa de liceu şi de licenţă respectivă şi pentru cele secundare în programa de liceu şi într'o programă specială. Deosebit candidatul pentru orice specialitate va trebuì să fie examinat oral şi extemporal din pedagogie. Acest examen are de scop să dovedească întru cât candidatul este familiarizat cu problemele pedagogice mai însemnate, precum şi modul cum se orientează în literatura pedagogică. Probleme de practică pedagogică se fac înaintea unei clase după o preparare de 24 ore. Candidatul la o specialitate ştiinţifică experimentală este obligat să facă pe lângă aceste probleme şi o preparaţiune experimentală de puterea celor ce se dau la licenţă. Candidaţii reuşiţi la concurs se numesc după ordinea clasificaţiei la orice catedră liberă pe care o cere candidatul. Apoi după o practică de trei ani ca profesor provizoriu, numai acei cari au dat dovezi de aptitudini, moralitate şi conştiinţă în ndeplinirea datoriei vor fi numiţi definitiv prin decret regal în urma raportului favorabil al consiliului de inspectori.

Rezultatele date de această lege sunt neasemănat de mari, căci timpul, ce ar fi trebuit pierdut în dibuirea metoadelor, este întrebuinţat cu folos în predarea siste-

matică a cunoştinţelor. Şcoalele noastre au ajuns pe aceaş treaptă cu şcoalele din apus; iar dacă comparăm starea de azi a învăţământului cu acea de acum vreo câteva decenii, nu ne putem bucurà îndeajuns de progresele ce am realizat.

Să nu uităm însă că toată munca şi activitatea pe cale didactică n'ar fi ajuns la rezultate aşà de frumoase ca cele ce avem azi, dacă în fruntea departamentului Instrucţiunii Publice n'ar fi fost un om cu atâta pricepere şi bunăvoinţă ca domnul Spiru C. Haret, care a pus în serviciul şcoalei dinstinsele sale puteri intelectuale, făcând legile cele mai bune, reformând altele şi îndrumând în totdeauna şcoala pe calea practică şi naţională. Convinşi că factorul de primul ordin ce asigură existenţa unui popor care nu dispune de ceeace ar puteà să-i asigure existenţa independentă, este şcoala, în oameni ca d-sa să ne punem toate speranţele viitorului, dela ei să aşteptăm îndrumarea spre lucrări mari şi solide.

Fie ca geniul cel bun al neamului nostru, care ne-a ocrotit în toate timpurile, să dea o vieaţă cât de lungă marelui nostru apostol, pentru ca să poată îndeplinì cu succes toate acţiunile mari de care sunt capabile mintea şi spiritul său distins.

I. BANCIU
Profesor secundar în Brăila.

CE A FĂCUT D-L HARET PENTRU ÎNVĂȚĂMÂNTUL PARTICULAR

Invățământul particular, precum știut este, constitue un important auxiliar al învățământului public. El adăpostește în școalele sale, în număr de aproape 500, pe lângă covârșitoarea majoritate a fiilor de străini, și o însemnată parte a elevilor români, cari, fie că n'au loc în școalele statului, fie că urmăresc învățarea mai temeinică a limbilor streine.

Neexistând o lege specială pe seama acestui învățământ, el se conduce în baza «Regulamentului pentru școalele private», publicat în Monitorul Oficial No. 74 din 4 Iulie 1896 și în baza unui număr restrâns de deciziuni ministeriale, date la diferite epoce. Pe lângă acestea mai sunt de respectat dispozițiunile legale, privitoare la obligativitatea învățământului primar, și regulamentele pentru ținerea examenelor de curs primar și secundar cu elevii pregătiți în conformitate cu programele statului.

Nu aici e locul să cercetăm mai de aproape cauzele cari au împedecat până în prezent votarea unei legi pentru organizarea și supravegherea învățământului particular, deși d-l ministru Haret încă din anul 1904 prezentase înaltelor corpuri legiuitoare primul său proiect

de lege, alcătuit în acest scop. Vom amintì numai că una din aceste cauze se desprinde cu prisosinţă din întreaga lucrare de faţă. Este preocuparea permanentă şi cea mai de căpetenie a d-lui Sp. C. Haret de a deslegà în chip cât mai desăvârşit complexa problemă a reformării învăţământului public, reformă care a trebuit să înfrunte în mai multe rânduri, cu prilejul schimbărilor de regim, simţitoare zguduiri provocate prin deosebirea în vederi a celor ce urmau la cârma ţerii. Ca a doua cauză, aproape tot atât de hotărîtoare, putem menţionà împrejurarea că în vremurile grele şi uneori chiar extrem de turburi, prin cari a trecut ţara noastră în răstimpul ultimilor zece ani, Parlamentul a fost nevoit să dea precădere legilor cu caracter mai general şi în mai strânsă legătură cu evenimentele petrecute.

Până în Decemvrie 1908 controlul şcoalelor private erà încredinţat unui singur inspector, secundat de revizorii şcolari ai judeţelor, cari şi fără de aceasta au fost şi sunt destul de împovăraţi cu multiplele afaceri ale învăţământului public. Inspectorul mai având însărcinarea să supravegheze în acelaş timp şi şcoalele profesionale, prea puţine din şcoalele private puteau fi inspectate în mod mai amănunţit şi la intervale mai dese. Urmarea a fost că cele mai multe şcoale de felul acesta, simţindu-se la adăpost de un control suficient şi riguros al autorităţii şcolare superioare, au luat cu timpul o desvoltare mai mult sau mai puţin arbitrară. Unele au depăşit încetul cu încetul, în ceeace priveşte organizarea lor, limitele prevăzute în autorizaţiile de studii aprobate, altele au început să introducă personal didactic neautorizat, iar altele au păcătuit din punct de vedere sanitar şi iarăş altele au luat fiinţă în mod clandestin.

Unele au neglijat tot mai mult învăţământul limbii oficiale a statului, iar în altele au prins rădăcini tot mai adânci tendinţele de prozelitism confesional. Tot odată constatările făcute cu prilejul examenelor, ce se ţineau în fiecare an în faţa comisiunilor instituite de Minister, nu erau de loc mulţumitoare; ele serviau ca indiciu că nivelul instrucţiunii şi educaţiunii primite de elevii şcoalelor private lasă aproape pretutindeni mult de dorit.

Această stare de lucruri dăunătoare bunului mers al învăţământului nu mai puteà dăinuì. Erau în joc însemnate interese sociale, naţionale şi confesionale, privitoare la populaţiunea ţerii noastre. D-l Haret, fără să mai aştepte votarea legii respective, care aveà să mai întârzie, şi fără să impună vreo nouă sarcină bugetară statului, atacă şi această chestiune cu recunoscuta sa competinţă a încercatului bărbat de stat şi cu neobosita sa energie pusă pe dea 'ntregul în serviciul naţiunii sale. In 1904 a luat primele măsuri de rigoare pentru înfrânarea propagandei religioase exercitate de conducătoarele câtorva institute confesionale străine asupra elevelor ortodoxe din acele institute.

Observând apoi că chipul defectuos cum se ţineau examenele din Iunie şi Septemvrie, mai ales la cursul secundar, aveà o înrâurire din ce în ce mai nefastă asupra desvoltării unei anumite ramuri a învăţământului particular, în 1908 a introdus pe cale de regulament mai multe îmbunătăţiri în practica acelor examene, cari de atunci încoace se desfăşură într'o atmosferă mai sănătoasă şi mult mai priincioasă întregii lumi şcolare.

Adevărata temelie pentru regenerarea treptată a învăţământului particular a pus-o însă d-l Haret către sfârşitul anului 1908, când a hotărît înfiinţarea unui ser-

viciu de control mai intensiv și destinat în mod special școalelor private. Pentru nou înființatul inspectorat a adoptat sistemul repartizării inspectorilor pe circumscripții și pe grade de învățământ. Va fi suficientă, credem, o simplă mișcare a lucrărilor executate, pentru a convinge pe oricine de imperioasa necesitate a nouei creațiuni, care, pe lângă altele, mai are și meritul de a nu cădeà în sarcina statului, toată cheltueala fiind acoperită numai cu o parte a taxelor de examen, încassate de Cassa Școalelor dela elevii pregătiți în particular.

Iată lucrările noului inspectorat, efectuate până în Decemvrie 1910, data retragerii d-lui Haret din capul Ministerului.

S'au revizuit autorizațiile tuturor școalelor: grădini de copii, azile confesionale, școale primare, secundare și speciale, fie cu programele statului, fie cu programe proprii. Pretutindeni s'a pus de acord starea de fapt cu textul autorizației de funcționare, iar unde nu s'a putut face aceasta, s'au solicitat dela Consiliul Permanent al Instrucțiunii sentințe pentru închiderea lor. Pentru fiecare școală, în parte, s'au precizat numărul și felul cursurilor admisibile, s'a fixat numărul claselor in fiecare curs și s'au stabilit condițiunile, în cari clasele pot funcționà, mixte sau combinate.

S'a studiat în toate amănuntele organizația școalelor cu programă proprie și s'a pus în aplicare principiul adoptat că din nici o școală și dela nici un curs nu poate să lipsească studiul limbii, istoriei și geografiei române. S'au alcătuit orare tip, prevăzându-se pentru fiecare categorie de școale numărul minimal de ore destinate lecțiunilor predate în românește. Cu acest prilej, pentru înlăturarea surmenajului constatat în anumite școale,

s'au uşurat cât mai mult orarele prea încărcate. Prin inspecţiuni dese s'a controlat, dacă învăţământul limbii române face progrese cu adevărat reale.

S'au luat măsuri din cele mai eficace ca nici un elev ortodox să nu fie sustras dela studiul religiei ortodoxe şi s'a interzis admiterea elevilor ortodoxi la lecţiunile de religie făcute cu elevii altor confesiuni, tot odată s'a oprit participarea lor la orice manifestare cu caracter confesional strein. S'a dispus ca Dumineca şi în sărbători elevii ortodoxi ai tuturor internatelor să fie conduşi la serviciul divin ţinut în bisericile ortodoxe. Abuzurile constatate s'au pedepsit pe cale disciplinară. S'a înlăturat starea anormală găsită prin câteva şcoale, unde religia ortodoxă erà predată de institutori de altă confesiune, sub scutul autorizaţiunii. obţinute pentru predarea limbii române. Pentru predarea religiei ortodoxe în cursurile secundare ale institutelor conduse de streini s'a impus de asemenea angajarea profesorilor licenţiaţi în teologie. Este prevăzut că în urma măsurilor luate mişcarea de prozelitism va pierde tot mai mult terenul.

Printr'un ordin circular trimis tuturor şcoalelor private s'a luat dispoziţiunea ca zilele de 24 Ianuarie şi 10 Maiu să fie serbate în mod solemn. In acest scop s'a cerut învăţarea din vreme a Imnului regal şi a unui număr suficient de cântece româneşti şi alcătuirea de fiecare dată a unui program, care trebue comunicat şi Ministerului.

S'a făcut o revizuire completă a tuturor cărţilor introduse prin şcoale, eliminând pe cele neaprobate şi pedepsind pe directorii cari au păstrat în şcoală cărţi a căror aprobare fusese respinsă de Minister. De asemenea s'a făcut controlul întregului material didactic.

S'au luat în cercetare arhivele, prescriind anumite norme pentru ţinerea matriculelor, cataloagelor şi a celorlalte registre, obligând direcţiunile să facă înscrierea elevilor fără nici o alterare a numelor sau a datelor cuprinse în actele de naştere.

In legătură cu prescripţiile legii relative la obligativitatea învăţământului primar s'a cerut şcoalelor primare confesionale să înregistreze într'un registru special pasapoartele sau alte acte doveditoare a cetăţeniei, ce trebuesc prezentate la înscrierea oricărui elev, fiu de strein. Aceste registre au fost apoi minuţios controlate.

S'au cercetat listele corpului didactic, controlând pentru fiecare membru, în mod individual, dacă situaţia sa actuală în învăţământ corespunde cu autorizaţia obţinută. Elementele de tot slabe au fost excluse. Directori, cari n'au putut dovedì că cunosc în măsură suficientă limba română, li s'a acordat câte un termen pentru perfecţionare, punându-li-se în vedere că după exprimarea termenului vor fi supuşi unui examen. Conducătoarele grădinilor de copii, înfiinţate pe lângă şcoalele confesionale, au fost obligate să înveţe pe copii şi cântece şi jocuri româneşti. S'au ţinut concursuri pentru obţinerea dreptului de a predà limba ebraică şi în legătură cu aceasta s'a schimbat felul cel mai potrivit al funcţionării azilelor confesionale mozaice. Spre a înlesnì punerea în aplicare a viitoarei legi a învăţământului, noile autorizaţiuni liberate conţin clauza «până la noi dispoziţiuni generale».

S'au vizitat din nou toate localurile de şcoală şi, având-se în vedere starea higienică şi cubajul sălilor de clasă, s'a fixat numărul maxim de elevi ce poate cuprinde fiecare sală. In internate s'a dat o deosebită

atențiune regulamentului de administrație internă, regimului alimentar și sălilor de inirmerie, și s'a fixat numărul paturilor admisibile în dormitoare. S'a refuzat aprobarea cerută localurilor găsite cu totul improprii, altele au fost aprobate numai după ce au fost convenabil amenajate sau considerabil mărite, după împrejurări.

Paralel cu activitatea inspectorilor s'a desfășurat controlul sanitar, exercitat de medicii comunali și de cei speciali ai școalelor.

In Minister s'au completat și amplificat registrele pentru ținerea în evidență a tuturor chestiunilor privitoare la învățământul de care ne ocupăm.

Nu mai încape nici o îndoeală că întreaga activitate expusă a trebuit să provoace o nouă vieață, mai potrivită cu adevărata menire a acestor școale.

Mulțumită procedării pline de tact a d-lui Haret, prefacerile s'au produs fără sdruncinări demne de remarcat și, în cele din urmă, toate rezistențele au fost înlăturate și toți îndrumați să primească noua stare de lucruri și convinși că nimeni nu se poate sustrage dela satisfacerea noilor cerințe, formulate de către autoritatea școlară superioară.

Călăuzit de vasta sa experiență în această materie și întemeiat pe ultimele constatări, cuprinse în rapoartele inspectorilor săi, a elaborat d-sa al doilea proiect de lege pentru învățământul particular, ce a fost publicat în Noemvrie 1910 și trimis celor interesați în cauză spre a fi discutat. Cu o astfel de procedare metodică a înțeles d-l Haret să netezească terenul pentru proectata lege, a cărei înfăptuire n'a mai fost posibilă, deo-

camdată, din pricina retragerii d-sale dela cârma ţerii, dimpreună cu întregul guvern din care făceà parte.

Vrédnic este să fie sărbătorit de întreaga suflare românească ca demn apărător al graiului românesc şi a religiei strămoşeşti şi ca neînfrânt luptător pentru închegarea aspiraţiunilor naţionale.

G. C. IUGA
Profesor secundar în Piteşti.

INVĂŢĂMÂNTUL PARTICULAR SECUNDAR

Şcoalele particulare s'au bucurat până nu de mult de o lîbertate aproape nelimitată. In dorinţa noastră de cultură am privit ca o binefacere deschiderea oricărei şcoale, şi mai ales a unei şcoale, în care se puteà învăţà o limbă străină, căci consideram cunoaşterea limbilor apusene ca o condiţie indispensabilă pentru prosperarea culturii noastre. In şcoale particulare au început să se lumineze bărbaţii cei mari ai generaţiunii, care a pus temelia statului şi a culturii noastre; în ele şi-au făcut educaţia femeile din aceeaş generaţie; şi şcoalele particulare, înaintea şcoalei publice, au contribuit mult la instrucţiunea femeii române. Dar cu iubirea pentru studiul limbilor străine am mers prea departe şi în exagerarea noastră am produs o stare de lucruri, ale cărei urmări le vom simţì multă vreme. In alte ţeri învaţă cineva o limbă ca să o înţeleagă, nu ca să treacă drept Francez dacă vorbeşte franţuzeşte, sau drept German dacă vorbeşte nemţeşte: societatea noastră e mult mai pretenţioasă; şi, dacă ar ţine numai de ea, azi am vorbì fanţuzeşte sau nemţeşte, precum odată erà să vorbim greceşte şi mai înainte slavoneşte. Şi respectul nostru pentru cultura apuseană a degenerat într'o imitaţiune cu atât mai îngrijitoare cu cât ne coborîm în clasele

mai profunde ale poporului. Am ajuns toţi la credinţa că nu se poate învăţă nimic fără limbă străină: vezi ateliere profesionale, unele create de asistenţa publică, în care vin elevi rău îmbrăcaţi şi uneori flămânzi, nu atât ca să înveţe cum să mănuească acul şi foarfecile, ci ca să înveţe franţuzeşte şi nemţeşte; vezi amărăciunea învăţătorilor noştri că numai ei, între atâţi factori de cultură, nu ştiu nici o limbă străină. Atât ne-am lăsat a fi copleşiţi de cultură străină, în cât, fără limbă străină nu înţelegi nimic, privind cărţile expuse la geamul unei librării, nu înţelegi mare lucru ascultând o conferinţă publică, înţelegi de tot puţin din citirea unui jurnal sau unei reviste. De aceea cine a trecut prin această stare de suflet şi a simţit-o, s'a simţit umilit şi s'a silit să iea spoeala culturii.

Astfel se explică îmbulzeala tutulor la şcoale cu limbi străine, astfel se explică de ce toate şcoalele de acest fel din Bucureşti sunt pline, şi, dacă nu s'ar fi pus de autoritatea şcolară oarecari condiţiuni pentru numărul elevilor în clase, ar fi mai mult decât pline. In Septemvrie trecut un părinte s'a îndreptat cu fata lui la mai multe şcoale, şi dela toate a primit acelaş răspuns «n'avem locuri, locurile noastre au fost ocupate dela Iunie». In şcoalele ungureşti, numai în Bucureşti, sunt peste 1000 de elevi, cari învaţă în ungureşte; în şcoalele germane peste 2.000 (în 1911 exact 1994) cu limba de predare germană; in cele anglo-germane aproape 1.000; în şcoalele catolice cu limba de predare germană şi franceză aproape 1.000. Incât peste 5.000 de elevi învaţă şcoala primară şi secundară în altă limbă decât cea românească, numai în Bucureşti! Şi între acei elevi sunt şi mulţi Români, şi acele şcoale sunt şcoale confesionale! La

alte popoare se fac răscoale, când vrea statul să constrângă pe copii să urmeze în şcoale de altă confesiune, iar noi care ţinem la naţiunea noastră, la religia strămoşilor noştri, ne dăm copilul, mai totdeauna copila, ca să fie crescută de persoane de altă naţiune, de altă religie, numai pentrucă ne place să-l auzim zicând soarelui *soleil* ori *Sonne,* ca şi cum vorba ar importà, nu cunoştinţele reale ce se înţeleg sub aceà vorbă!

Sunt părinţi, cari consideră o şcoală atunci ca cea mai bună, când în ea nu se aude o vorbă românească, unde numai servitorul vorbeşte româneşte. Şi sunt în Bucureşti destule şcoale de acestea, şcoale în care te crezi transportat în ţară străină, după ce ai trecut pragul porţii. E o şcoală, a cărei directoară stă de 8 ani în mijlocul nostru, ştie mai multe limbi apusene, a fost în India şi a învăţat limba populaţiunilor de acolo, dar limba noastră nu o cunoaşte. Sunt directoare de zeci de ani în ţară şi nu te poţi înţelege cu dânsele în româneşte. Probabil că mulţi părinţi cred că aceste directoare sunt cele mai potrivite să dea educaţie copiilor lor!

Numărul cel mai mare de elevi la aceste şcoale îl dau compatrioţii noştri. Evreii, cari ar trebuì, şi ei, să simtă româneşte, căci s'au născut aici, trăesc aici, se îmbogăţesc din relaţiunile cu noi, în loc de simţire românească copiii lor sunt crescuţi în mare înstrăinare şi de limba, şi de istoria, şi de ţara noastră. Acum trei ani eram într'o clasă secundară, profesoara cestionà în limba franceză, şi care nu mi-a fost spaima, când am auzit următoarea întrebare:

Quel est votre pays natal?... Dites, donc, Palestine!

Ţara sa natală e Palestina!

In alte şcoale se învaţă toate poveştile medievale,

toate mărunţişurile cu suveranii statelor apusene, toate râuleţele şi băltoacele din Franţa sau din Germania, aproape nimic despre poporul şi ţara noastră.

Cu această stare de lucruri ar puteà statul să se dezintereseze de şcoalele particulare?

Mulţi cred că statul trebue să respecte dreptul părinţilor de a-şi creşte copiii cum găsesc ei cu cale; că statul trebue să lase libertatea absolută a învăţământului şi să pună numai condiţii de capacitate oricui ar vrea să profite de pe urma învăţăturii sale.

Cei cari judecă astfel trec însă cu vederea că în relaţiunea dintre individ şi societate *dreptul* e numai un termen al relaţiunii. Părinţii nu s'au desvoltat şi nu trăesc izolaţi de popor; nu-şi datoresc situaţia şi valoarea lor numai lor înşişi, ci mai mult societăţii, prin a cărei activitate trăesc şi prosperează. Multe alte *drepturi* a pierdut familia şi cu toate acele pierderi nici statul nici familia n'au slăbit, ci s'au întărit.

Apoi, dacă statul poate îndeplinì mai bine decât familia funcţiunea educaţiunii, el este cel indicat să crească tinerimea. Asupra acestei cestiuni însă nu mai încape discuţiune, de aceea chiar statele, cari altădată se dezinteresau de această funcţiune socială (Anglia) au luat-o asupră-le, văzând că prin centralizarea tutulor sforţărilor într'un scop determinat se ajunge la rezultate cu totul superioare.

Guvernele noastre în această cestiune au şovăit mult timp, când voind să lase mai mare libertate, ca în sistemul englez, când căutând să restrângă libertatea, mai ales pentru şcoalele cu limba de predare românească, din cari se obţineau certificate echivalente cu certificatele şcoalelor publice.

Controlul asupra şcoalelor acestora din urmă, a avut de efect împuţinarea elevilor din ele în mare grad, în cât nu se pot comparà cu şcoalele în limbă străină. De aceea ele merg foarte greu, între şcoala publică, susţinută de stat, şi între şcoalele celelalte cu subvenţiuni multiple, cu îngrămădirea tutulor la ele.

O supraveghere propriu zisă asupra tutulor şcoalelor particulare nu există decât dela 1908, când d-l ministru Sp. Haret a organizat un întreg organ de control. Mai înainte erà un singur inspector pentru toate şcoalele publice profesionale şi comerciale, cum şi peste şcoalele particulare din toată ţara. Se înţelege că inspecţiunile în astfel de condiţii nu puteau fi decât rari şi grabnice: numai în Bucureşti sunt aproape 30 de şcoale particulare, cu atâtea cursuri şi cu atâtea cestiuni de rezolvit. Mi-aduc aminte, că fiind profesor particular, a inspectat odată şcoala o d-nă inspectoare, a trecut prin clasa noastră (ne-am sculat cu toţii în picioare), a trecut prin celelalte clase: a inspectat localul.

Nu aşà a conceput d-l Haret inspecţiunile. Consiliile ce ne-a dat la 15 Decemvrie 1908 au fost acestea:

Nu ştiu să vă spun ce anume să faceţi, deocamdată să vedem cum lucrează şcoalele. Şi din cele ce veţi observà d-voastră într'un an doi, vom vedeà ce se poate face, ce se poate îndreptà, ce direcţie se poate luà. Voesc să faceţi inspecţii de şcoală nu de poliţie, să asistaţi la cât mai multe lecţii şi continuu, să daţi consilii, să căutaţi îndreptare cu binele, căci nu voim să suprimăm ci să îndreptăm. Când vor vedeà toţi că lucrăm în acelaş fel, că inspecţiunile sunt şcoala d-voastră, că ele se urmează regulat şi azi, şi peste câteva zile, şi peste alte câteva zile, au să vadă toţi că aceasta nu

e ceva trecător și au să facă așà cum vrem noi. Invățământul particular va fi așà cum trebue să fie, complement al celui public, și va cruțà noi sacrificii statului, care face sacrificii atât de mari cu educația publică.

Azi avem multe localuri construite după toate cerințele higienei școlare, acolo unde mai înainte se ridicau numai niște surpături. In 1909 s'a luat măsura lăudabilă de a cere direcțiunilor să determine fiecărei săli o singură întrebuințare și să o anunțe pe tăbliță, pusă deasupra ușii, cu indicațiunea volumului și numărul elevilor admis de regulament. S'a ordonat tutulor școalelor particulare, ca pentru educațiunea fizică să-și procure instrumete și aparate, să-și aranjeze sala de gimnastică și să aducă maeștri, căci școalele particulare nu puseseră «niciun interes pe această educațiune» (Circulara 84.554 din Decemvrie 1909).

In cât privește studiul limbii românești o circulară recomandă «să prevedeți în programe și orarii acest obiect de studiu pentru toate cursurile și clasele de orice vârstă ar fi elevii frecuentatori și orice diplome ar posedà ei... Vi se face cunoscut că această dispozițiune este esențială pentru funcționarea școalei d-voastră și orice abatere va aduce oprirea școalei de a mai funcționà» (Circulara 39.717 din 17 Iunie 1910). Organele de control au stăruit ca directorii să închidă porțile școalei acelor eleve (fetele se găsiau mai des în această situație) ai căror părinți ar pretinde să fie dispensate de limba maternă.

S'a cerut tuturor școalelor cu 4 clase ca să prevadă Istoria Românilor cum și Geografia României și a țe-

rilor românești ca obiecte deosebite de studiu în câte un an, iar în școalele cu mai puțin de 4 ani s'a pus în program momentele cele mai însemnate istorice și caracteristicele geografiei noastre.

In timpul sărbătorilor și la serbările naționale elevii particulari erau lăsați în voia lor. Intr'o Duminecă la o școală confesională, am găsit fetele catolice în biserică, pe când cele ortodoxe se jucau și făceau sgomot în sala de meditație. La o serbare națională am găsit cele mai multe școale de limbă străină în vacanță, fără ca ceva să trădeze că se celebrează o zi mare a neamului. Ministerul a trimis școalelor confesionale Circulara No. 1.811 din 1910, prin care ordonă «ca toți copiii interni ortodoxi supuși români să fie trimiși în fiecare Duminecă la biserica ortodoxă din apropiere, sub conducerea unei persoane mai în măsură a îndeplinì această însărcinare». Apoi în Circulara No. 30.543 din 1910 «impune tutulor școalelor particulare, ca dela 15 Septemvrie viitor să iea următoarele măsuri;

1. Să se introducă în orariul școalei cel puțin $^1/_2$ oră de cântare pe săptămână, pentru deprinderea melodiilor românești; aceasta pentru fiecare clasă;

2. Să se serbeze serbările noastre naționale și anume...

3. La orice serbare națională, fie română fie străină, e o datorie să se cânte și imnul regal român».

Urmarea acestor bune măsuri a fost că anul acesta am văzut cu câtă plăcere se întreceau elevii în cântece, în recitări de poezii, în cuvântări patriotice, chiar în acele școale, unde li se cereà să spună că *leur pays natal est Palestine!*

Progresele în învățarea limbii noastre și în desvoltarea sentimentelor patriotice țin însă mai mult de de-

votamentul profesorului, de sufletul lui; şi dela acest suflet poate că cerem prea mult în starea de azi, cu recrutarea aşà cum se practică în şcoalele particulare, cu condiţiile materiale în care se află şi în care se lucrează. Totuş o mică îndreptare nu se poate tăgăduì că s'a făcut.

Problema şcoalelor particulare merită să atragă atenţiune tutulor celor cari pot decide, căci în ele se formează sufletul unei bune părţi din populaţiunea acestei ţeri şi nu e de loc indiferent, dacă acest suflet se va formà ca amic sau inimic nouă.

ION S. FLORU
Profesor secundar în Bucureşti.

EXAMENELE DE ABSOLVIRE IN INVĂŢĂMÂNTUL SECUNDAR

Una din inovaţiile introduse în organizarea şcolară a fost şi acea «a examenelor de absolvire» — numite şi de «capacitate» — la finele clasei IV şi VIII. Inovaţia venià după dispoziţiunea legală care desfiinţà examenele de clasă la finitul anului. Şi cum examenul de bacalaureat erà desfiinţat, mai de mult, pentru mulţi—şi aceştia aleşi din categoria «specialiştilor»,—examenele de absolvire au fost ca nişte succedanee ale dispărutelor examene de fine de an.

Şi acì a fost o mare eroare. Legea nouă, legată de numele d-lui Sp. Haret, nu reduceà din *numărul* examenelor, ci creà *altfel* de probe educative şi instructive... Cu terminologia filosofică: Intre examenele de fine de an şi examenele de absolvire nu este o diferenţă *de grad,* ci *de esenţă.* Unele sunt, ceeace nu sunt celelalte. Şi s'ar puteà ca examenele de fine de an să fie introduse, fără ca aceasta să aducă, cu necesitate, desfiinţarea examenelor de absolvire, ca superflue.

Pentru a preciză acest punct de organizare şcolară, este destul a pune în lumină rolul examenelor vechi. Ele erau un triaj, o selecţionare, luându-se ca criterium însuşirea unor cunoştinţe, pe care o lege, un regula-

ment, sau un program le cereà obligatorii. Se socotià că, pentru a fi vrednic de a trece o clasă, elevul trebuià să știe, cu o aproximație care să nu treacă de un minimum de cunoștințe, o sumă brută de cunoștințe conform unei programe. Examenul este în felul acesta, un *control*. El dă măsura de aprețiere a unei munci, făcute cu sistemă și ordine, și creează acele scări de valori individuale cari au ca criterium ultim, puterea de atențiune sau de memorizare.

Rolul examenelor—în înțeles comun—este a da putința controlului sumar și repede al unei activități intelectuale.

Interpretarea aceasta a examenelor e strâns legată cu o excepțiune unilaterală, care a fost totuș mult timp dominantă în lumea didactică: S'a crezut că valoarea individuală se reduce la o cantitate brută de cunoștințe și s'a simbolizat cultura printr'o bibliotecă ambulantă. Acì a fost o mare eroare pedagogică, căci valoarea sufletească se măsoară după *raporturi* și nu după un *stoc* de cunoștiințe disparate! Ceeace face personalitatea unui om e tocmai putința de-a *legà* ceeace știe, de-a pune *ordine* în gândire, și de-a lucrà ca o forță spontană și creatoare. Cunoștințele memorizate fără reacție sufletească, păstrarea pasivă a celor învățate, sunt mijloace de-a creà inutilități sufletești și personalități șterse în vieața socială. Școala nouă trebue să alunge din idealurile cele vechi, pe acela care urmărià crearea de tipuri intelectualiste, fără relief și fără vieață proprie, fără o caracteristică individuală.

Nu obiecte de fabrică, similare cu bețele de chibrituri într'o cutie, trebue să fie oamenii creați de școală. Vieața sufletului ca și cea fiziologică se reduce în fond

la o *reacţie* şi un *răspuns*. Cine nu poate da dela el *ceva relativ nou*, este sterp sufleteşte, după cum trupeşte ar fi mort când celulele nu ar reacţionà şi nu ar intrà în luptă cu forţele din afară.

Dar dacă scopul şcoalei trebue să fie crearea individualităţilor cu reacţie vie, cu putinţa de a fi «cineva» în monotonia atâtor «oarecare», atunci trebue ca să se creeze un control nu numai al stoc-ului brut de cunoştinţe, dar şi asupra rezultatelor *educative* pe cari învăţătura le-a produs.

Şi acest control a fost tocmai dat ca să-l facă examenele de absolvire. Accentul nu mai erà şi numai este de-a controlà pe elev în ceeace a învăţat, mai mult sau mai puţin în felul papagalilor, ci de a constatà cum *leagă, expune, judecă* şi *utilizează* aceste cunoştinţe.

Se vede de aici că examenele de absolvire fac parte, din acel complex de măsuri pe cari o sănătoasă şi prevăzătoare reformă şi conducere a învăţământului a fost introdusă de d-l Haret, în primul rând, în cultura şi educaţia naţională. Examenele de absolvire au fost create în cadrul unei noi concepţii despre rolul culturii şi al şcoalei.

Dar ca orice inovaţie legislativă, introducerea examenelor de absolvire s'a izbit şi se izbeşte încă de inerţia intelectuală a unora cari nu au putut să-şi schimbe obişnuinţele, tot aşà de repede cum s'au schimbat şi lucrurile din afară de ei. Au putut să vorbească chiar în favoarea examenelor de absolvire fără să simtă în ei, adevăratul lor rol, căci nu totdeauna e un raport de egalitate între cuget şi graiu.

Şi de aceea ne-a fost dat să auzim critice îndreptate contra examenelor de absolvire, critice care plecau

dela o confuzie a acestor examene cu cele vechi, desfiinţate; de aceea am constatat printr'o experienţă personală, cum unii profesori secundari *controlau* cunoştinţele brute ale elevilor, pe când toată grija lor trebuià să fie ca să apreţieze puterea de a raţionà, de a imaginà şi de a expune, a elevilor.

Ca orice inovaţie, examenele de absolvire au trecut prin faza aceea în care unele spirite se arată recalcitrante. Insă cei cari au găsit în ei puterea de a se adaptà sincer la progres, au datoria să-l apere, până ce va fi înţeles de toţi. Examenele de absolvire sunt o manifestare a unui progres pedagogic, strâns legat de numele d-lui Haret, pe care avem datoria—Progres şi Om—să-l apărăm şi susţine pentru desăvârşitul bine al educaţiei şi culturii naţionale.

GR. TAUŞAN.
Profesor secundar în Bucureşti.

SUPRIMAREA EXAMENILOR ANUALE DIN ÎNVĂŢĂMÂNTUL SECUNDAR

Dintre oamenii noştri de seamă cari se judecă după faptele lor, iar nu după vorbele lor, în mod obiectiv, este şi d-l Spiru C. Haret, care, prin faptul că a avut şi a adus la îndeplinire un program complet în ale învăţământului şi pentrucă acolo, unde alţii ar fi văzut triumful unei vanităţi, d-sa a voit să vadă numai o datorie sfântă faţă de patrie şi de neamul românesc, a fost, într'adevăr, un ministru mare şi de progres. Promulgarea legii învăţământului secundar şi superior, în anul 1898, constitue o dată de cea mai mare însemnătate pentru istoria învăţământului public român. Toată lumea erà de acord să recunoască că trebuià să se introducă reforme profunde în învăţământul nostru public, că se simţia o nevoe urgentă să se schimbe un sistem vechiu, ce nu mai corespundeà împrejurărilor timpului aceluia, printr'un altul ce erà să aibă o influenţă binefăcătoare asupra instrucţiunii şi educaţiunii tineretului nostru.

Printre diferitele dispoziţiuni luate şi multele modificări propuse şi discutate, pe când ca ministru al instrucţiunii şi al cultelor erà d-l Spiru C. Haret, este şi chestiunea modificării şi chiar a desfiinţării examenului de sfârşit de an, rezultând tot din râvna şi grija pe

care le aveà d-sa, pentru ca aprețierea situațiunii definitive a elevilor și promovarea lor dintr'o clasă într'alta să se facá după un criteriu mai sigur și o normă mai rațională.

I.

In conformitate cu regulamentele anterioare pentru promoțiunea elevilor se obișnuià să se dea aceeaș importanță atât examenului semestrului întâiu, cât și celui de sfârșit de an, ținându-se amândouă cu aceeaș solemnitate, cu aceleași preparațiuni, cu aceleași formalități prescrise de regulament și cu aceeaș seriozitate; iar ca ușurare pentru elevi, aceștia nu mai erau examinați la sfârșitul anului de materiile făcute în cursul semestrului întâiu. Și când, mai târziu, elevii nu mai erau dispensați de a fi examinați la sfârșitul anului, de materiile primului semestru, cu toate că trecuseră examenul acelui semestru, acest examen ajunse să fie o simplă formalitate. De aceea, conferința plenară a liceului «Codreanu» din Bârlad a și intervenit prin direcțiunea respectivă pe lângă ministrul instrucțiunii din timpul acela (1) spre a dispune ca examenul semestrului întâiu să conste numai dintr'o probă scrisă. Ministerul însuș, recunoscând zădărnicia acestui examen, deși erà stabilit prin lege, admise propunerea și dispuse ca, chiar din Ianuarie 1889, examenele primului semestru să consteà dintr'o probă scrisă, care urma să se dea la fiecare profesor în orele obișnuite de clasă (2). Astfel se des-

(1) Vezi raportul No. 51/5 Decemvrie 1888, înregistr. la No. 37.923/8 Decemvrie 1888.

(2) Vezi rezoluțiunea d-lui ministru Maiorescu pe aviz. C. P. No. 4.846 10 Dec. 1888.

ființă examenul primului semestru și bine se făcù, după părerea noastră, pentrucă, urmându-se cu ținerea acestui examen, ca mai înainte, însemnà a se pierde fără nici un folos aproape trei săptămâni cu preparațiunile și cu examinarea elevilor, care timp se puteà utilizà cu mult mai bine, făcându-se lecțiuni și elevii trăgeau, firește, foloase mai mari din aceste lecțiuni ținute în regulă.

II.

Nu trecù mult însă după desființarea examenului primului semestru, rămas desființat pentru totdeauna, întrucât nu se mai simțì trebuința nici odată, de atunci și până azi de a se revenì, când și încep să se ridice protestări, la început, mai rare, apoi, din ce în ce mai dese, de către persoane pricepute în ale școalei și în potriva examenului general, ce, în ochii acestora și ai altor persoane chiar, nu constituià un criteriu bun și rațional pentru promovarea elevilor dintr'o clasă într'alta, pentru că în câteva minute de examinare, mai ales când clasele erau supra-încărcate, nu erà cu putință să se facă o aprețiere bună și dreaptă asupra elevilor. Totul deci se bazà pe impresiunea din cursul anului, mai cu seamă pentru profesorul care își cunoșteà bine elevii; iar pentru aceia cari nu și-i cunoșteau surprizele erau adeseori mari, căci unii elevi mediocri reușiau mai bine, pe când alții buni reușiau mai prost; de altfel, nu erau excluse nici cazurile, când un elev, cu toate că aveà note mici și nesuficiente în cursul anului, obțineà la examenul general note mari și chiar foarte mari, ca să poată cu modul acesta, să fie promovat în altă clasă.

Dăm mai jos câteva note din cursul anului și dela

examenul de sfârșit de an obținute de unii elevi, spre a exemplifică cele spuse de noi:

Lic. M. B. (an. 1884—85).
Elevul X, 5, 5, 5, 4, 4, 3, 6, 6, 5, 3, 4, 3; ex. gen. 8, 1.
» Y, 5, 5, 5, 5, 5, 7, 5, 4, 5, 4, 3, 4; » » 8, 4.
Sem. C. (an. 1902—903).
Elevul X, 5, 5, 5, 4, 6, 3, 4, 4, 3; » » 7
Sem. N. M. (anii 1895—96; 1900—901:
Elevul X, 3, 3, 5, 5, 3, 4, 4, 5, 5; » » 8
» Y, 8, 4, 4, 4, 2, 5, 3, 5, 4; » » 8

Și cu toate măsurile care se luau regulat pentru ca examenul general să nu fie împovărător pentru elevi, numărul celor cari erau pentru desființarea și acestui examen creșteà și argumentele aduse de dânșii în sprijinul părerilor, așijderea, deveniau din ce în ce mai convingătoare, până când, în cele din urmă, d-l Spiru C. Haret, ca ministru al instrucțiunii publice pentru a doua oară, convoacă în București, în primele zile ale lunii Ianuarie, 1904, pe toți directorii și directoarele școalelor secundare într'o conferință, în care, se iea în discuțiune, pe lângă alte multe puncte, și anume: *lipsa de disciplină în școală, cauzele care o provoacă și mijloacele de a o înlăturà, alegerea directorilor și directoarelor, îndreptarea stării materiale a profesorilor, examenul de admitere în clasa I-a, simplificarea lucrărilor de cancelarie*, și importanta chestiune a promăvării elevilor dintr'o clasă într'alta.

Părerile erau împărțite: unii, prea puțini la număr, sunt pentru menținerea examenului general, aducând ca argumente, pe de o parte, fastul, solemnitatea de care erà însoțit, pe de alta, teama ca nu cumva elevii, dezobișnuindu-se de examene, să nu mai poată fi în stare

să se prezinte la examenele de admitere în școalele speciale secundare, iar alții, cea mai mare parte, se pronunță pentru modificarea și chiar pentru suprimarea acestui examen. Dar în această chestiune tot d-l Spiru C. Haret, cu vederile-i limpezi și practice, aduce argumentele cele mai puternice și cele mai convigătoare în privința schimbării și a desființării chiar a vechiului sistem de examene anuale, ca unele cari ajunseră inutile și prea împovărătoare pentru elevi.

In adevăr, după ce d-sa arată cum s'au introdus examenele, ce înainte vreme, erau un fel de spectalole, ca să vadă lumea cum învață copiii la școală și ce rezultate dă dânsa, spectacole, la care înșiși domnitorii vechi asistau și, odată cu ei, întreg orașul, vorbește în sensul că, în loc de examen anuale, ar fi cu mult mai folositor să se înființeze un al cincelea bimestru, în care să se repețească întreaga materie învățată în cursul anului, că suprimarea acestor examene ar da prilejul să se lase mai multă libertate programelor, cărora li se aduceà învinuirea de a fi prea încărcate, că luna Iunie astfel câștigată ar fi de cea mai mare înlesnire și pentru profesori, că prin examene nu s'ar puteà face nici o sintetizare a materiilor, ceeace, bunăoară, s'ar puteà obțineà prea bine prin examenele scriptice, că ar fi mult mai folositor pentru școlari să nu se dea, ca de obiceiu, la lucrările scrise, bucăți de materie, ci subiecte prin care să se stabilească o legătură permanentă între toate chestiunile unei materii și că, în sfârșit, repetițiunea și sintetizarea adevărată a celor învățate trebue să se facă de către elevi, în ultimul bimestru, odată cu profesorii lor, pentrucă ei singuri nu sunt în stare să facă decât o simplă memorizare a celor învățate.

Ideea desfiinţării examenului de fine de an în urma argumentelor hotărîtoare, aduse în această conferinţă, prinde teren din ce în ce mai mult. Chestiunea aceasta de mare importanţă continuă să preocupe pe directori şi profesori, fireşte, după rugămintea şi sfatul date de d-l Haret, şi să se discute cu cel mai mare interes. Şi, pe când unii erau de părere că o promoţiune întemeiată cu greu s'ar puteà asigurà fără examenele anuale, alţii, din potrivă, susţineau cu tărie, că ea s'ar puteà obţineà şi fără aceste examene, cu condiţiune însă ca să se lucreze cu întreaga clasă, să fie examinaţi elevii cât mai des, să se dea extemporale cât mai multe, să fie serios modul de control, şi să se întrunească, la sfârşitul fiecărui bimestru, conferinţele claselor, spre a cercetà situaţiunea elevilor, a vedeà rezultatul dobândit şi spre a se luà măsuri să se facă toate schimbările trebuincioase.

Aşadar, terenul pentru desfiinţarea examenelor anuale fusese pregătit treptat; şi dacă în această a· sa suprimare se vede oarccare şovăeală din partea autorităţii superioare şcolare, motivul erà că examenele erau stabilite de lege. De aceea, în luna Iulie, 1905, se desfiinţează examenul general, dar se lasă un examen la două obiecte numai; iar în Iunie, 1906, se desfiinţează şi examenul dela cele două materii, ce, de fapt, nu avuse loc niciodată, printr'o circulară ministerială, în care, între altele se ziceà:

«Prin suprimarea examenului de sfârşit de an, elevii şcoalelor secundare au fost liberaţi de o muncă nepotrivită, în mai toate privinţele, cu scopul ce se urmărià. In special operaţiunea de selectare care se aveà

mai ales în vedere la sfârşitul anului, nu erà bine asigurată prin fiinţa examenului . . . . »

In Septemvrie, 1907, în urma modificărilor introduse în regulamentul şcoalelor secundare, se reîntroduce examenul la două obiecte, afară de dexterităţi, alese de minister pentru fiecare şcoală secundară şi pentru fiecare clasă în parte, după avizul inspectorilor învăţământului secundar, şi comunicate direcţiunilor şcoalelor, examen ce urmà să se ţină în public în prezenţa profesorilor materiilor respective şi încă a unui profesor delegat de director şi eventual a delegaţilor ministerului şi pentru seminarii a chiriarhului respectiv; examenul trebuià să fie numai oral; întrebările aveau să fie de natură a face apel mai mult la judecata elevului, decât la memoria sa; iar notele urmau să se dea de fiecare profesor pentru obiectul examinat de dânsul; în sfârşit, în luna Septemvrie, 1908, examenul la cele două obiecte, ce, de fapt, nici nu avuse loc, se suprimă din nou.

III.

Acestea sunt fazele prin care trecù examenul general până să se desfiinţeze cu totul. Este drept, că examenele anuale nu erau numai un fel de control pentru profesori, ci şi o solemnitate care se ţineà pentru elevii cei buni, şi onoarea care rezultà dintr'însa trebuià să le fie cea mai nobilă recompensă, după cum şi pentru profesori erà conştiinţa că ei contribuise prin zelul, prin devotamentul lor şi prin exactitatea în îndeplinirea datoriilor lor în cursul anului, la perfecţionarea intelectuală, morală şi fizică a generaţiunilor fragede, şi la care părinţii veseli şi recunoscători aveau cea mai bună oca-

ziune de a împărtăşì bucuria copiilor lor; dar, toate aceste consideraţiuni cad pe planul al doilea şi suntem convinşi că luarea ca bază a mediilor din cursul anului, constitue un criteriu mai bun şi mai sigur pentru apreţierea situaţiunii definitive a elevilor şi că promovarea lor se face după o normă mai raţională, decât cum se făceà înainte, sub imperiul examenelor anuale.

De alfel, rezultatele dobândite după suprimarea acestor examene nu sunt nicidecum mai rele, după convingerea ce ne-am format-o, decât cele din timpul când aveau loc examenele anuale. Operaţiunea de selectare se poate asigurà foarte bine şi cu sistemul în vigoare de promovare al elevilor, numai să se ţină seamă de anumite condiţiuni, arătate mai sus, şi mai ales de modul serios de control şi de repetiţiile cât mai dese şi mai complete, care sunt de cel mai mare folos: aceeaş chestiune reluată de mai multe ori şi tratată din mai multe puncte de vedere se întipăreşte mai bine în mintea elevilor şi se pricepe mult mai uşor.

Cei care se plâng că rezultatele promoţiunilor dintr'o clasă în alta ar fi slabe din cauza desfiinţării examenelor anuale şi că numai prin reîntroducerea lor s'ar puteà face, zic dânşii, o promoţiune intemeiată, greşesc, credem noi, mai ales când se ştie, că examenele îşi au partea lor de noroc şi de neşansă şi chiar partea lor hazlie. Şi nici nu se poate altfel, când te gândeşti că eşti nevoit să examinezi într'o singură zi, timp de opt ore, între 50—80 elevi, ceeace ar însemnà că pentru examinarea unui elev ai aveà abià cinci sau şease minute la dispoziţiune. O operaţiune de selectare deci, o promoţiune bună, sigură şi raţională nu se poate bazà pe cele 6 minute de examinare a unui elev, de a cărui

situaţiune, de a cărui vrednicie, silinţă şi purtare bună din cursul anului nu vrei să ţii seamă, căci dacă ai ţineà, atunci ce rost mai are un examen, ce este o simplă formalitate, însoţit şi de o pompă oarecare, când ştii la sfârşitul anului şcolar pe cine ai să-l treci şi pe cine ai să-l laşi să repete clasa.

Prin urmare, nu reintroducerea examenelor anuale va influenţà în bine promoţiunea elevilor dintr'o clasă într'alta. In Franţa, în Germania, şi .aiurea examenele sunt desfiinţate de mult şi nimeni nu se mai gândeşte să le introducă, cu toate că şı pe acolo se plânge lumea dăscălească de elevi, cari, odată cu trecerea lor în clasele lor superioare, nu-şi mai dau aceeaş silinţă, ca în cele inferioare. Cât timp şcoala noastră în special va mai aveà multe şi mari lipsuri şi nu va fi ferită de aceà buruiană otrăvitoare de care oricine îşi dă perfect de bine seama şi ştie ce influenţă detestabilă are asupra ei; cât timp nu se va introduce şi în şcoală o ierarhie, bazată pe merite, pe vârstă şi pe experienţă; până când nu va existà acea unitate a clasei şi acea unitate a şcoalei, un factor dintre cei mai hotărîtori în bunul mers al ei; până când nu se vor numì pe la diferitele şcoale directori formaţi, pricepuţi, şi cât timp nu se vor da acestor directori, sub propria lor răspundere, o deplină putere şi o deplină libertate în conducerea şcoalei care le este încredinţată, şcoala românească nu va merge bine, şi mereu, mereu ne vom plânge că rezultatele promoţiunii elevilor lasă mult de dorit.

I. VALAORI
Conferenţiar la Facultatea de litere din Bucureşti.

SALARIILE ŞI STABILITATEA IN INVĂŢĂMÂNTUL SECUNDAR

Legea învăţământului secundar şi superior, promulgată în primăvara anului 1898, pe lângă o mulţime de inovaţiuni menite a asigurà progresul şcoalei româneşti, coprindea şi câteva dispoziţiuni foarte importante relative la *salariile* şi *stabilitatea* profesorilor secundari.

Din diferite împrejurări nefericite, cestiunea salariilor, care căpătase prin această lege soluţiunea cea mai bună şi cea mai prielnică pentru membrii corpului didactic secundar, a fost reluată de legiuitorii următori şi rezolvată într'un mod mai puţin favorabil profesorilor, în Aprilie 1900 şi în Iulie 1901.

Un scurt istoric al cestiunii salariilor va lămurì şi mai bine importanţa dispoziţiunilor coprinse în legea promulgată la 24 Martie 1898.

Cea mai veche lege a învăţământului, aceà dela 1864, prevedeà la art. 387 dublarea salariilor după doisprezece ani. Această prescripţiune însă nu s'a putut îndeplinì, probabil din cauza dificultăţilor financiare de pe vremea răsboiului independenţei, cu toate cererile repetate ale profesorilor secundari.

Pentru a da o satisfacţiune acestor demersuri inte-

meiate, parlamentul a votat în 1883 cunoscuta lege a gradaţiunii profesorilor, prevăzând o înaintare pe loc a acestora, sub forma sporirii salarului cu 15% după cinci ani de serviciu, 30% după zece ani, 45% după cincisprezece ani şi 60% după douăzeci de ani.

Prin această lege, situaţiunea materială a profesorilor de licee şi gimnazii, cu toate că se îmbunătăţise, erà însă inferioară aceleia de sub regimul legii dela 1864, căci după legea dela 1864 salariile se îndoiau după 12 ani, în timp ce, prin legea gradaţiei dela 1883, cel mai mare spor de salar, după 20 de ani de serviciu, erà numai de 60%.

Este drept ca un funcţionar care, prin natura postului ce ocupă, nu poate să înainteze ca ceilalţi din alte servicii ale Statului, să dobândească o dublare a salariului său după un timp oarecare, când şi experienţa şi aptitudinile acelui funcţionar au crescut în mod neîndoios. Care este oare funcţionarul distins în magistratură, armată, administraţie etc. care, după 20 sau 25 de ani de carieră, să nu-şi dubleze şi chiar tripleze salarul său, prin avansări?

D-l Spiru Haret, prin legea dela 1898, prevedeà pentru profesorii secundari un minimum de salar de 360 lei pe lună pentru cel mult 12 ore de curs pe săptămână, dar le dădeà acestora posibilitatea de a ajunge până la un salar *iniţial* de 720 lei pe lună, printr'un plus de ore, care, odată acordat, nu se mai puteà luà înapoi decât tot cu normele după care se pronunţă excluderea din corpul didactic.

Această lege votată acum patrusprezece ani, când erau vacante un mare număr de catedre la licee şi gimnazii, se puteà foarte bine aplicà atunci şi ar fi constituit

de sigur o adevărată îmbunătăţire a situaţiunii materiale pentru profesorii distinşi şi harnici, oferindu-le salarii iniţiale de 480 lei pentru 16 ore de curs de săptămână, 600 lei pentru 20 ore şi 720 lei pentru 24 ore de curs.

In proporţiune cu acest salar maxim de 720 lei pe lună pentru profesorii secundari, acelaş legiuitor a prevăzut salariul de 900 lei pentru profesorii dela Universitate, cu condiţiunea însă ca şi aceştia să facă cel puţin şase ore de muncă pe săptămână.

Din nenorocire, aceste dispoziţiuni vrednice de a atrage recunoştinţa meritată a membrilor corpului didactic n'au fost puse în aplicare, fiind înlăturate prin legea din Aprilie 1900 şi Iulie 1901, aceasta din urmă votată sub imperiul cunoscutei crize financiare, în care se găsià ţara noastră.

Tot în legea învăţământului secundar şi superior din Martie 1898, la art. 43, găsim următoarea dispoziţiune, care consfinţeşte pentru prima oară la noi, marele principiu al inamovibilităţii profesorilor secundari: «Profesorii «şi maeştrii secundari definitivi, de ambele sexe, sunt ina-«movibili. Ei nu pot fi suspendaţi, permutaţi sau excluşi «din corpul didactic de cât în conformitate cu prescrip-«ţiunile acestei legi».

Cât de mare distanţă este între dispoziţiunea aceasta salutară, care leagă pe profesor de catedra sa şi de elevii săi, care-i dă acestuia posibilitatea de a munci liniştit în ogorul sfânt al şcoalei şi-l apără de pasiunile politice, şi între legea dela 1864, care prin art. 384 şi 385 nu recunoaşte ca inamovibili de cât pe profesorii titulari de facultăţi şi numai pe aceştia îi apără de «stră-«mutare de la un loc la altul fără a lor expresă în-«voeală»?

Dacă legea de la 1898 n'ar coprinde de cât inamovibilitatea profesorilor de licee şi gimnazii, ea ar constituì totuş un titlu de glorie bine meritat pentru d-l Sp. Haret, al cărui nume va fi în totdeauna pronunţat cu respect şi recunoştinţă de toţi acei cari îşi dau seamă de importanţa unei asemenea inovaţiuni..

ŞTEFAN C. IOAN
Profesor secundar în Bucureşti.

CONFERINŢELE PROFESORILOR DE CURS SECUNDAR

In lungul şir de acte, de înaltă înţelepciune şi prevedere pentru întemeierea solidă a şcoalei secundare şi desăvârşirea culturii neamului nostru, pe cari d-l Sp. Haret, în neobosita sa activitate, le-a desfăşurat, ca ministru, se numără şi instituirea *„Conferinţelor pe specialităţi ale corpului profesoral secundar“*.

Ca un adevărat om al şcoalei, d-l Haret, urmărind direcţiunea cea nouă, ce se dă şcoalei din ţerile apusene, pentru a corespunde cu adevărat menirii şi aspiraţiunii geniului omenesc, a constatat că, pretutindeni în aceste ţeri culte, corpul profesoral eră chemat la anumite epoci, spre a-şi spune cuvântul său, relativ la cestiunile puse înainte. Pătruns de realele şi imensele foloase ce ar decurge de aci, d-sa hotăreşte înfiinţarea şi la noi a unor asemenea conferinţe, lucru pe care îl şi îndeplineşte prin deciziunea ministerială din 5 Ianuarie 1899.

Pentru a se vedeà ideile care conduceau pe d-l Haret, în stabilirea unor astfel de conferinţe, voiu cità un pasaj din adresa de convocare, pe care d-sa o adresà profesorilor:

«In toate ţerile culte, aceste conferinţe au o însem-

«nătate mare. Pretutindeni ele sunt așteptate și urmărite «cu atențiune de toți acei cari se interesează de cursul «învățământului.

«La noi, ele trebuesc să aibă o însemnătate încă și «mai mare, mai ales, având în vedere lucrările de «transformare a învățământului, în mijlocul cărora ne «aflăm și cari, nu pot decât să câștige din întrunirea «și consfătuirea corpului didactic».

Pentru a se aveà rezultatele cele mai depline, ce se puteau aveà dela niște astfel de conferințe, d-l Haret nu s'a dat înlături, dela toate sacrificiile posibile pentru a înlesnì, *tutulor profesorilor* participarea la asemenea întruniri.

In acest scop, d-sa, acordă gratis bilete de liber parcurs pe liniile C. F. și găzduire prin internate, în localitățile unde aceasta erà posibil.

S'au ținut astfel din anul 1903 și până în prezent, serii de conferințe, referitoare la toate materiile ce se predau în licee și gimnazii, și rezultatele au fost de importanța cea mai mare pentru învățământ.

Conferințe ținute:

1903	Franceza Germana Italiana	Iași 28 Maiu—1 Iunie.
1903	L. Română, Iași 22—26 Maiu. » Engleză, București.	
1904	Geografia	Iași.
	Gimnastica	București 21—25 Septemvrie.
	Latina	» 22—25 Aprilie.
	Elina	» » » »
1905	Desemn Caligrafie	București 22—25 Aprilie.
1906	Fizico-chimice, Iași 5—11 Aprilie.	

1907	Fizico-chimice	Iaşi	14—17 Septemvrie.
	Şt. Naturale		
	Gimnastica	»	26—1 Decemvrie.
1908	Limbile Streine	Craiova	19—23 Decemvrie.
	Istoria	Galaţi	18—31 Mai.
	Confer. Directorilor	Bucureşti	17—20 Aprilie.
1909	Muzica	Bucureşti	18—23 Noemvrie.
	Desemn, Caligrafie	»	5—10 Aprilie.
	Şt. Naturale	»	5—20 Septemvrie.

Din totalitatea lucrărilor, preocupărilor şi ideilor emise în aceste conferinţe, se desprind 2 serii de învăţăminte; unele referindu-se mai mult la *directiva pe care o vor luà de acì înainte autorităţile şcolare,* altele referindu-se la însăş unitatea de vederi, de lucru şi aspiraţii a corpului profesoral.

Profesorii, mai mult ca oricine, în îndeplinirea grelei lor misiuni, au avut ocaziuni a constatà lipsurile sau piedicile, cari se pot întâmpinà în şcoală.

Cu ocaziunea acestor conferinţe, profesorii, indiferent de materia pe care o predau, au fost unanimi a recunoaşte şi *propune autorităţilor şcolare,* îndreptarea sau ameliorarea a unor dispoziţiuni sau împrejurări cari, nu permiteau funcţionarea lesnicioasă şi fecundă a şcoalei.

Aşà, profesorii de geografie, în conferinţa dela Iaşi din 1904, cer *stabilirea excursiunilor* în diferite puncte ale ţerii pentru a se cunoaşte «de visu» cele ce s'au învăţat în şcoală.

Profesorii de Fizico-chimice, în conferinţa din Iaşi 1906, se exprimă unanim şi cer autorităţilor şcolare *modificarea programei,* întrucât aşà cum erà n'ar mai corespunde timpului şi scopului ce se urmăreşte în şcoala noastră secundară.

Această părere, asupra programei, se repetă continuu şi la celelalte materii, în diferite conferinţe.

Cu ocaziunea conferinţelor maeştrilor de muzică şi desemn din 1905, s'a emis părerea înfiinţării unor organe de dirigere care să dea o unitate învăţământului acestor materii, deziderat care fu curând după aceea satisfăcut.

Din toate conferinţele se desprinde glasul unanim că, *Materialul didactic* existent (hărţi, maşini, plante şi animale etc.) trebueşte premenit sau cel puţin completat, pentru a se ilustrà prin demonstraţiuni sau experienţe, expunerile, teoriile şi fenomenele ce se predau elevilor.

Cu cea mai deplină solicitudine d-l Haret, recunoscând dreptatea cererilor şi foloaselor ce ar decurge, s'a grăbit a înzestrà toate şcoalele secundare cu materialul didactic necesar şi conform cu nouăle programe.

De asemenea în aceste conferinţe, s'a văzut unitatea de păreri că, *numărul* enorm *de elevi*, de până atunci (70, 80 şi chiar 90) pune o piedică de neînvins pentru a se aveà o disciplină dorită şi un control eficace asupra celor propuse.

Acest mare neajuns, d-l Haret, îl înlătură limitând numărul elevilor pe clase.

In fine, ţinându-se în seamă opiniunile expuse în aceste conferinţe, d-l Haret hotărî suprimarea acelor sforţări istovitoare şi periculoase la care erau supuşi elevii cu ocaziunea examenelor de fine de an.

Iată dar, câteva din marile chestiuni, cari au fost ridicate şi discutate în conferinţele profesorilor, propunându-se modalităţi de îndreptare, chestiuni şi propuneri, cari analizate şi de autoritatea şcolară superioară, au fost găsite ca întemeiate şi deci li s'au dat de d-l Haret rezolvirea lor, aşà după cum dăinuesc şi astăzi, spre progresul şcoalei.

Vedem dar, că autoritatea școlară, trage frumoase concluzii și capătă o normă, un punct de plecare din cele desbătute în aceste conferințe. Și e natural să fie așà, întru cât, nimeni nu poate vedeà mai de aproape și mai imediat, tot ce emană și e legat de școală, ca acei ce zilnic stau în contact cu ea, ca profesorii.

Trecând acum la a II-a parte, și cercetând cari sunt foloasele cari decurg din aceste întruniri profesorale, *pentru însuș corpul profesoral*, constatăm că, ies la iveală câteva mari linii generale, cari constant au fost remarcate de cei însărcinați cu referirea activității acestor conferințe și anume:

A — E firesc ca acei cari sunt chemați să formeze sufletul și mintea viitoarelor generații, să se țină și ei paralel cu nouăle curente în literatură și în știință.

Profesorii însă, fiind izolați, trăind cei mai mulți prin orașele lipsite de o adevărată vieață literară, artistică și pedagogică, nu pot fi în curent cu nouăle descoperiri, ce se pun la iveală aiurea.

Pentru a nu se immobilizà dar, în ceeace am apucat la epoca intrării lor în învățământ, immobilizare care ar aduce o stagnare paralelă a școalei în progresul ei, s'a pus la dispoziția corpului didactic mijloace de perfecționare, dintre care, cele mai de căpetenie sunt tocmai aceste conferințe.

In aceste conferințe se face un schimb de vederi de *cunoștințe*, de experiențe dobândite în exercițiul materiei lor.

Pe nesimțite, *cei ce au urmărit* cunoștințele din apus, le răspândesc celor cari au fost mai absorbiți în vârtejul chestiunilor de toate zilele.

B — Un alt mare câștig pentru profesori obținut dela

aceste conferinţe sunt *Metodele de predare,* noile procedee, care şi-au făcut curs în şcolile din occident.

Cu prilegiul acestor conferinţe, *se fac lecţiuni model* unde se aplică noile procedee şi au loc discuţiuni libere, relativ la eficacitatea măsurilor propuse, la suficienţa sau insuccesul lor. Prin această măsură se stabilesc pentru toţi profesorii de aceaş materie, *principiile unităţii de metodă* cari să ducă la rezultatele cele mai depline şi imediate.

Prin aceste lecţiuni şi discuţiuni s'au limpezit multe chestiuni de didactică teoretică şi practică, care au fost obscure până acì în lumea noastră şcolară.

C — Intre altele multe avantaje ale acestor conferinţe, nu mă pot oprì de a nu vorbì de chestiunea *raporturilor colegiale.*

Trebue să recunoaştem, că nu puţin au contribuit aceste conferinţe spre a apropià profesorii unii de alţii, a se cunoaşte, a se stabilì legăturile de sentimente între ei.

Ofiţerii, magistraţii şi alte categorii de funcţionari prin legile lor de organizare, cunosc un cerc cât mai larg de colegi.

Profesorii, izolaţi, stabiliţi o vieaţă întreagă în acelaş oraş, n'ar aveà prilejul, decât cu ocaziunea acestor conferinţe a se revedeà sau vedeà pentru prima oară şi a se formà între ei o unitate sufletească de vederi şi aspiraţiuni.

Spre a se încoronà activitatea desfăşurată cu prilejul acestor conferinţe, mai în totdeauna, ele se termină cu vizitarea marilor laboratorii dela Universităţile din Iaşi şi Bucureşti, unde se fac demonstraţiuni relativ la cele din urmă noi descoperiri, ori se fac excursiuni în localităţile istorice, geografice, industriale sau geologice.

Termin cu aceste generalităţi şi încheiu cu un pasaj interesant din raportul d-lui I. Bianu, profesor universitar, care a prezidat una din aceste conferinţe.

« *Comunicările* şi *lecţiunile* enunţate în program, pre-«cum şi *discuţiunile* asupra lor au fost făcute cu toată «competinţa şi seriozitatea la care erà în drept să ne «aşteptăm dela o adunare de oameni culţi.

«Explicările şi discuţiunile au fost ascultate cu cel «mai mare interes şi cu dorinţa vie, ca fiecare să *pro-«fite de cunoştinţele* şi *experienţa* colegilor săi.

«Profesorii, cari au luat parte la această conferinţă, «*au trăit 5 zile de vieaţă colegială* şi şcolară.

Şi d-sa termină:

«Am închis conferinţa aceasta, cu adânca convingere «că, corpul didactic este pătruns de marile foloase ale «întrunirilor profesorale şi că ele pot contribuì foarte «mult *să dea Coeziunea* care lipsia până acum acestui corp, care are o importanţă capitală în desvoltarea culturii acestei ţeri».

SCARLAT S. DEMETRESCU
Profesor secundar în Piteşti.

SOCIETĂŢILE ŞCOALARE SECUNDARE DE LECTURĂ

Multă vreme şcoala a avut un singur scop: înmulţirea cunoştinţelor. Probă programele analitice foarte încărcate şi complicate, atât în cursul primar cât şi în cursul secundar. Mai ales în cursul secundar, par'că anume se căută cu orice preţ să se scoată din şcolari, învăţaţi şi se lăsă de o parte tocmai scopul ultim al şcoalei, care de bună seamă e fundamental: formarea caracterelor. Cunoştinţele, înmulţirea lor, instrucţia cu alte cuvinte devine un mijloc, nu un scop, cum fusese până mai deunăzi. Oamenii mari ai ţerii noastre cei puşi să conducă mecanismul vieţei noastre, ca stat şi naţiune, au putut vedeà — de pe înălţimi se vede totdeauna mai bine — că vieaţa noastră publică şi socială are o groază de lipsuri. Lipsurile acestea au toate o pricină: lipsa de educaţie în şcoală sau acasă, ori o educaţie greşită în şcoală sau acasă, sau şi în şcoală şi acasă. Educaţia aceasta trebue nici vorbă înţeleasă şi într'un singur chip: armonizarea tuturor facultăţilor sufleteşti ale cuiva în legătură cu legile morale şi cu aspiraţiile neamului. Educaţia în felul acesta n'o poate face familia; n'a putut-o face în întregime şcoala şi n'o va puteà face niciodată complet şcoala cu aju-

torul familiei. Cauzele sunt prea obișnuite, prea sar în ochi ca să nu le vadă oricine. Atunci cine va trebuì să facă această educație complet? De bună seamă că tot școala. Insă cum? Incepe să se vadă cum. Ocupându-te tu, educator, de toate facultățile sufletești ale școlarului tău. Până acum ne ocupam numai de capul copilului, îl îngrijam și îl umpleam cu tot ce ne cădeà în mână ca să crească cât mai mare și nu observam că sufletul lui a rămas pipernicit, strâmb, sălbatec, că voința lui a rămas instinct, act reflex, pornire. Așà se face că vedem azi oameni inteligenți dar răutăcioși, oameni culți dar imorali, savanți dar necinstiți.

D-l Sp. Haret, cu intuiția caracteristică artiștilor educatori și cu puterea de pătrundere și observare a oamenilor născuți să devie conducători de stat, a observat și priceput răul. Găsindu-i cauzele, a căutat leacurile. Nu mai vorbesc de reforma învățământului nici de spiritul ei, de atâtea legi și regulamente, nici de spiritul lor, de programe analitice și de metode nouă. Nu mai vorbesc de râvna și dragostea pe care a pus-o în opera lui mare. Alții sunt datori și sunt în drept s'o facă. Cei ce-l cunosc de aproape, cei ce l-au văzut muncind pentru țara lui, zile și nopți dearândul fără preget, cei ce s'au împărtășit deadreptul din luminile lui. Eu mă voiu mărginì să arăt o fărâmă din opera lui de îndreptare, fărâmă nebăgată în seamă la început, dar care crește pe măsură ce i se văd roadele.

Articolul 284 din regulamentul școalelor secundare prevede că se vor puteà înființà societăți de lectură, puse sub conducerea și privigherea câte unui profesor.

Din spiritul articolului se pare că acesta e numai un îndemn, nu o obligație, cu toate că din rezultatele că-

pătate acolo unde s'a aplicat, se vede că el trebue să devie obligator. Cu toate că iarăş socot, că dacă ar fi obligator, ar pierde din farmecul acesta de îndemn, care are în el multă libertate de acţiune şi ar devenì cevà silit şi rece, ca orice lucru obligator. E nu îndemn, un îndemn spre bine. Acei cari l-au aplicat îi cunosc foloasele. E nevoie să le mai număr aici?

Societăţile de lectură dela şcoalele secundare sunt întocmai ca seminariile dela universitate. Ceeace nu se poate face în clasă, ceeace nu se înţelege îndeajuns în clasă, ceeace trebue să se ştie din altă parte decât din clasă, se citeşte, se discută, se spune, se arată în şedinţele societăţii. Ba în plus: se desvoltă spiritul de camaraderie, de comunitate sufletească, de emulaţie, se desvoltă aptitudinile, se desvălue talente, se trezeşte gustul de citit, spiritul de iniţiativă, sociabilitatea, simţul de observare, sinceritatea, curajul. Ca să dau câteva exemple: la cătăva vreme după ce am pus pe cale o societate de lectură, vine acasă la mine un elev din ultima clasă şi mi se plânge că colegii lui îl ocolesc şi că acum *se ieau* cu alţii din alte clase—Ce erà? Se stabilise o altă comunitate sufletească între elevii întregii şcoale. Din numele elevilor între care se stabilise o nouă prietenie, am văzut că erà fatală această apropiere, pe care numai împrejurările de mai înainte nu-i pusese faţă în faţă. Un altul mi-a adus un caiet de impresii, din care am văzut o bună parte din nevoile cu care au de luptat bieţii copii în vieaţa lor de şcoală, am văzut acolo un suflet de erou. Un altul la o serbare şcolară, a arătat atâta vervă şi stăpânire de sine de vorbitor, încât şi-a atras simpatia întregului oraş, care l-a ajutat mai pe urmă să-şi urmeze studiile; erà copilul unei sătence vă-

duve. Și câte altele! Cei sfioși capătă încredere, cei îndrăzneți se potolesc, cei înfumurați vin la matcă, mai toți se prefac. Altele li-s gândurile, altele sfaturile lor, altfel glumesc și pe alte teme se ceartă. Cei care urmăresc deaproape pe elevi, le observă jocurile, le surprind discuțiile, le controlează certurile, ar puteà face un studiu întreg despre influența societăților de lectură asupra caracterului elevilor.

De importanța și folosul cel mare al acestor societăți s'au pătruns din fericire mulți directori de școală secundară și mulți profesori, în deobște profesorii de limba română, căci le găsim funcționând astăzi, deșì cum am văzut articolul din regulament nu e obligator, aproape pe lângă fiecare școală secundară.

Societățile de lectură pe care le cunosc, ca de pildă și ca să nu vorbesc decât de cele bine înjghebate; Societatea de lectură dela liceul din Piatra-N. «Fontanini» dela liceul din Craiova, cea dela liceul din Turnu Severin, dela gimnaziul din Caracal, dela liceul din Bacău, dela gimnaziile din T.-Măgurele, Tg.-Jiu, R.-Vâlcea, Fălticeni, Huși, au toate acelaș sistem de organizare.

Ședințe săptămânale, de obiceiu Duminica, sub conducerea profesorului, diriguitor, unele publice, în care se fac citiri din autorii români, coruri sau orhestră, recitări, cetiri de compoziții originale, dizertații și câte o cuvântare a unui profesor, care dă în chipul acesta un puternic sprijin moral acestor ședințe. Societățile organizate în chipul acesta sunt astfel adevărate auxiliare ale școalei. Dar ele mai au aproape în toate părțile și alte scopuri: strângerea unui fond pentru bibliotecă, care de sigur peste un timp oarecare va deveni publică, pentru excursii, cel mai puternic mijloc de cultură in-

tuitivă, de ajutoarea colegilor săraci, cum e societatea de ajutor mutual dela liceul din Brăila şi de a stabilì legături sufleteşti şi intelectuale între fiii aceluiaş neam prin corespondenţă şcolară. Eu am cunoscut toată organizaţia şcoalelor române din Macedonia şi starea Românilor de acolo, tipuri, porturi, privelişti, nume, dureri şi bucurii, din corespondenţa elevilor mei cu elevii dela liceul din Bitolia. Se statornicise atâta prietenie între aceşti copii de acelaş sânge din România mare şi sora înstrăinată, încât şcolarii mei plănuiseră o excursie în Macedonia, care s'ar fi făcut dacă . . . multe piedici de natură materială nu s'ar fi opus.

Cum mai trebuesc organizate aceste societăţi, e de prisos să mai arăt. Când tu, crescător şi făuritor al sufletului naţiunii de mâine, ai dragostea, care dă vieaţă la toate, şi o stea care luminează vieaţa ta, care e fărâmă din vieaţa patriei tale, nu te îngrijì că nu vei şti cum să-ţi chibzueşti munca: vorba e să munceşti. Când porneşti la drum nu te gândeşti cum vei călcà şi cât de repede sau de încet vei merge: vorba e să mergi înainte spre ţinta de lumină, pe care ţi-a arătat-o cel ce poartă făclia.

CONST. AL. HOLBAN.
Profesor secundar în Huşi.

DIN CELE VĂZUTE LA NOI ŞI AIUREA

E, pare-se, în firea omului şi în deosebi într'a Românului, ca să fie nemulţumit cu ce are, să vadă defecte într'ale sale şi să laude luând ca bun ceeace vede la vecin. Probabil aşà se şi explică imitaţia servilă de care am fost călăuziţi până la o vreme, cu toate că resursele noastre sufleteşti ne-ar fi îngăduit să ne dispensăm de ea sub multe raporturi.

O asemenea pornire ne este dat să vedem manifestându-se şi în domeniul şcoalei, unde nu a rareori auzi exclamaţii de dezamăgire, fie cu privire la rostul ei, fie cu privire la roadele date, fie la cei ce au organizat-o şi condus-o sub noua ei înfăţişare.

Critica urmează criticii, lipsurile sunt semnalate din belşug, rezultatele sunt cântărite numai în partea lor negativă — iar atunci inevitabil ajungi la ideea «ca la noi, la nimeni» şi adâncit în părere de rău, te duci cu gândul într'alte ţeri, în Apus, unde tot ţi se spune şi ţie îţi vine să crezi, că ar domnì perfecţiunea.

Se întâmplă însă că ai norocul să treci odată dincolo de hotare şi să priveşti de aproape acest «Apus» de miragiu. Cu surpindere vezi cum totul iea proporţii normale, cum relele semnalate în ţara ta se schimbă în bine prin contactul cu alte rele poate şi mai mari

întâlnite în ţeri cu tradiţiuni culturale de secole, cum încrederea în tine şi într'ale ţerii tale, iea locul dezamăgirii ce-ţi semănase în suflet vederile cutărui sau cutărui pesimist. E drept dar, şi este şi o datorie de om cinstit, ca odată reîntors între ai tăi să încerci — fie cu cât de umile puteri — ca să restabileşti adevărul.

Un asemenea fapt, privitor la şcoala noastră secundară, îmi propun să-l semnalez în cele de mai jos. Am avut prilejul să cercetez de aproape organizarea liceului francez; am vizitat în 1910 o bună bucată de vreme liceele Montaigne, Saint Louis şi Louis-le-Grand din Paris, asistând la un lung şir de lecţiuni în mai toate clasele; am cunoscut numeroşi profesori secundari francezi şi mi-am putut procurà vederi şi date asupra acestui învăţământ. Urmarea a fost că, fără să-mi pierd respectul şi încrederea în şcoala unui popor cult ca cel francez dela care am împrumutat multe, multe—ar fi fals şi prezumtuos din parte-ne să o tăgăduim—am câştigat însă bucuria că n'avem de ce fi dezamăgiţi de ale noastre, ba chiar dimpotrivă.

Am constatat, bunăoară, că în ţara cea mai democrată, învăţământul numai democrat nu este. Sunt două feluri de şcoli primare: una a oamenilor de rând şi gratuită—şcoala comunală, alta a burgheziei avute şi aristocraţiei în parte—diviziunea preparatoare şi elementară, adică şcoala primară a liceului, unde se învaţă şi *limbi străine* şi unde un elev extern plăteşte între 150 şi 300 franci anual, iar unul intern între 1.000 şi 1.100 franci. Am văzut iarăş că învăţământul secundar francez nu e liberal, nu e accesibil celor mulţi, fiindcă nu e gratuit. Un mic calcul m'a dus la rezultatul că un elev intern *la Paris*, de când intră în clasa I preparatoare

şi până când bate la poarta Universităţii sau unei şcoli superioare, plăteşte pentru 12 ani de învăţământ între 16.000 şi 20.000 franci, iar ca extern, între 4.500 şi 6.000 franci. Şi comparând cu condiţiunile dela noi, am văzut că tot aceşti 12 ani, pe un fiu de Român îl costă ca extern câteva sute de lei, iar ca intern, câteva mii; am văzut că şcoala primară este *comună*, gratuită şi obligatorie pentru toată lumea şi că ea tinde la o nivelare socială, nu la un separatism de clase pe baza averii şi a instruncţiunii mai distinse. Am înţeles cât de largi au trebuit să stea deschise pentru toţi porţile şcoalei secundare la noi, dacă s'a simţit nevoia ca prin legea dela 1898 să se impună un examen de admitere în liceu, să se limiteze numărul şcolarilor pe clase şi să se perceapă oarecare taxe «pentru acoperirea cheltuelilor cu materialul didactic, biblioteca, mobilierul etc.». S'au făcut prin lege apoi şcoli profesionale în care să-şi găsească instrucţiunea cei care nu mai puteau urmà în şcoala secundară.

Ne ameninţă suprapopulaţiunea în licee şi am căutat să o remediem tot cu măsuri liberale: nu s'au desfiinţat şcoli, s'au creeat şi mai multe, dar cu o menire nouă, dându-se o direcţie sănătoasă unei mulţimi ce voià cu orice preţ să înveţe carte.

Am mai rămas cu impresia că în Franţa este un singur mare centru cultural cu o desvoltare uriaşă şi cu o vieaţă strivitoare faţă de provincie — Parisul — iar tot ce rămâne în afară se menţine cu multă greutate, ba lâncezeşte chiar. Liceele din Paris ating cifra de 1.500 şi 2.000 de elevi, iar altele din oraşe însemnate din provincie sunt ameninţate de faliment. Dacă acest proces de descentralizare culturală nu s'a putut efectuà într'o

ţară cu tradiţie didactică şi universitară. durând de secole şi cu numeroase centre foarte populate, nu are de ce să ne mai mire — deşi are motiv să ne dea de gândit serios — acelaş proces efectuat într'o ţară nouă ca a noastră. Putem fi mulţumiţi că chestiuni vitale pentru propăşirea unui popor, cum este aceea a învăţământului, au fost luate în cercetare la noi şi li s'a dat o soluţiune cu un ceas mai de vreme de cât aiurea. Marea reformă a învăţământului nostru s'a făcut la 1898, iar în Franţa abià cu patru ani mai târziu, la 1902; iar îndrumarea imprimată şcoalei secundare dela aceà dată încoace este de discutat dacă e mai justă în Franţa decât la noi. Bunăoară, copiii din şcoala primară a liceului învaţă şi limbi străine — până la 1880 învăţau încă din clasa a doua şi limba latină, — cei din şcoala comunală nu. Totuş în clasa I-a a şcolii secundare intră şi unii şi alţii cu egale drepturi, deşi pregătirea le este aşà de diferită, şi sunt supuşi la sarcini identice; deşi unii au trei ani de studiere a unei limbi stăine, iar alţii abia acum dau cu ochii de ea.

Ne plângem la noi că specializarea este prematură în clasa a cincea liceală. In liceul francez ea începe chiar din clasa întâia secundară, gimnaziul având două diviziuni: A), în care se învaţă latină $6^1/_2$ ore pe săptămână şi greaca în chip facultativ; B), unde se învaţă în locul lor ştiinţe şi limbi moderne. Iar când elevul a ajuns la clasa a cincea, atunci soarta lui e şi mai complicată; se găseşte la o răspântie de unde pornesc patru drumuri deosebite. Cursul superior al liceului francez are patru secţiuni: A) latină-greacă; B) latină-limbi moderne; C) latină-ştiinţe; D) limbi moderne-ştiinţe. Nu ştiu dacă elevul român va fi atâta de perplex în faţa celor trei

secţii dela noi — modern, clasic şi real — din care cea clasică e aproape desfiinţată de fapt şi înlocuită cu orele de latină dela cursul modern — dar îmi place să cred că un biet copil de 14 ani, fie el Francezul cel mai precoce, va fi tare încurcat când va venì momentul să aleagă între patru secţiuni cu o specializare aşà de delicată.

Legea franceză prevede bacalaureatul—şi el tot de patru feluri—care se trece jumătate la finele clasei a şasea şi jumătate la finele celei de a şaptea. Oricât ar fi el de organizat ca să dovedească maturitatea şi mlădierea facultăţilor elevului, iar nu condiţia lui, totuş rămâne ceva factice în acest examen care anticipează dovedirea de mai sus la un moment, când vârsta e prea crudă iar educaţia şi instrucţia sunt încă în curs. Nu discutăm dacă examenul nostru de absolvire, aşà cum e organizat, ar reprezentà forma cea mai bună, dar constatăm că maturitea ce vrea să probeze este la timpul ei—după 12 ani de studiu—iar ţinta urmărită nu e de a arătà până unde a ajuns elevul cu o specializare ce aproape egalează pe cea dela universitate (în clasele ultime ale liceului francez se fac $8^1/_2$ ore săptămânale de filosofie, iar elevii comentează pe marii filosofi în original).

Iată aprecieri asupra acestei stări de lucruri făcute de un francez luminat d-l Gabriel Hanotaux:

«Aujourd'hui qu'on a remplacé la simplicité par lacomplexité (les quatre baccalauréats !) où et quand voulez-vous que l'esprit soit façonné à ces tours de souplesse et de vigueur? Il plie sous le fardeau de toutes les sciences humaines, au lieu de marcher, allegrement dans la voie droite, grande ouverte devant lui. Arrivé au but

il trébuche ou succombe . . . D'où la plainte des parents déçus, des maîtres dégoûtés, des enfants surmenés.

Şi are dreptate d-l Hanotaux. Programa analitică a şcolii franceze este supraîncărcată. Când unui copil de clasa întâia gimnazială îi pui 5 ore săptămânal de limba franceză, 5 ore de limbă modernă, 7 ore limba latină etc., iar altuia de curs superior 7 ore de limbi moderne, 8 ore de matematici, 9 ore de filosofie etc., pe săptămână, e lesne de ghicit ce va fi de el la eşirea din liceu.

Ce-a făcut legiuirea românească în această direcţie? La 1898 a desfiinţat odiosul şi istovitorul bacalaureat, a simplificat programa, iar de atunci această simplificare a mers accentuându-se (latina a fost relegată din clasa I într'a II-a, din a II-a într'a III) până când strigăte de teamă au început să se audă contra acestui curent de exagerată protejare a forţelor copilului (!).

Toată materia excesiv de încărcată a şcoalei franceze, programa înţelege să i se predeà elevului *patru* ore de clasă zilnic şi în *şapte* ani de liceu, ceeace înseamnă imposibilul. Secretul reuşitei însă de fapt stă în restul timpului liber al şcolarului, timp care în internate reprezintă *cinci* ore de meditaţie pe zi, iar pentru externi o totală privaţiune de repaos. Programa românească a inaugurat o eră diametral opusă: adevărata şi esenţiala muncă a elevului este făcută în clasă, iar pentru acasă să nu rămână decât aplicaţiuni ale celor *învăţate* în clasă şi timp de recreaţie.

Dacă în şcoala franceză materiile sunt aşà de copleşitoare şi dacă elevului îi incumbă un supliment serios de muncă acasă, pentru a se duce această sarcină la bun sfârşit, profesorului îi rămâne să facă uz de cele mai bune metode pedagogice, iar elevului să recurgă

acasă la preţiosul ajutor al manualului didactic. Din cele văzute în şcoala franceză, am rămas cu impresia că profesorul e mai mult erudit decât pedagog, şi că în felul acesta şi dânsul şi elevul aşteaptă totul dela manual şi dela munca de acasă; iar acest minunat manual în genere e un volum respectabil, destul de abstract tratat, pe baze mai mult deductive decât inductive, plin de regule şi teorii. Ce s'a făcut pe acest tărâm la noi dela 1898 încoace? Legiuirea noastră a ridicat metoda şi pedagogia în predare la rangul de dogmă, a introdus garanţii severe pentru aplicarea lor în alcătuirea manualului didactic şi au făcut din acesta un auxiliar de ordine secundară, rămânând ca rolul de frunte şi hotăritor să-l aibă tot profesorul şi tactul lui de pedagog.

Mă reîntorc la afirmaţiunea, că profesorul francez nu e în multe cazuri şi bun metodist, şi o menţin ca fiind întemeiată. Când un profesor, reputat ca bun, dă elevilor din clasa *întâia* gimnazială, după numai *patru luni de învăţare a limbii latine,* 17 rânduri de *temă* pentru acasă, cu mulţime de galicisme într'însa şi fără să eludeze alte dificultăţi în clasă decât câteva cuvinte din vocabalar; când un altul lecţia de gramatică o *predă* spunând luaţi dela pag... până la pag... unde zice...: când un al treilea, vrând să deprindă pe şcolari să desemneze un cerc, îi învaţă să-l deducă dintr'un patrat, unind cele patru colţuri prin linii curbe — fără să-şi dea seama, bietul om, că a descoperit astfel «quadratura cercului»; când mai toţi profesează o ignorare şi un dispreţ fără rezerve pentru «Herbartianism» şi trepte formale, făcându-şi toate lecţiile mai mult expozitiv, sau reducându-le la simple «causeries» în care

discută cu un singur elev o jumătate de ceas; când profesorii secundari francezi — «agrégés» — pregătiți la Sorbonna sau școala normală superioară, fac mai mult un seminar de studii înalte și capătă o excelentă metodă de a creà știința, dar nu se dedau mai deloc la practica pedagogică ce le-ar da putința să-și împărtășească știința; când pregătirea lor este par'că în sensul de a deveni profesori universitari sau presumtivi membri ai Academiei, nu profesori secundari — apoi este drept să ajungi la încheerea că școala franceză poate fi mândră de învățații ei, dar nu și de dascălii ei.

Revenind la noi — legea și regulamentul din 1898 au pus *garanții serioase* pentru selecționarea corpului didactic — formula cea mai desăvârșită rămâne viitorului să o dea — și pe baza aceasta s'au completat de atunci încoace cadrele învățământului cu elemente tinere de școală nouă. La pregătirea științifică dată de universitate, s'a adăugat o însemnată parte și pentru teoria și practica pedagogică, căreia i s'a rezervat un mare rol. La examenul de capacitate s'a introdus în comisiune un pedagog, dându-i-se la aprețiere un coeficient însemnat, s'au rânduit probe practice în clasă, discuțiuni principale, etc., care la Francezi aproape nu se cer la examenul de agregație.

Profesorii noștri secundari s'au lăsat cuceriți de spiritul herbartian ce însuflețià reforma școalei la 1898, și de atunci, fie mulțumită Universității, fie propriei lor munci pe acest nou tărâm, au ajuns foarte buni metodiști. Lecțiunile lor, deși în condițiuni neprielnice — cu clase suprapopulate — sunt călăuzite de principii bine fixate. S'ar puteà imputà chiar că s'a căzut pe alocuria

în exces de formalism pedagogic, că s'a pus atâta preț pe această disciplină ca pe o panacee.

Mai bine așà, decât ignorarea și disprețuirea ei!

Ar mai fi multe de spus asupra celor dela noi și de aiurea.

Ni s'ar puteà luà însă în nume de rău și am puteà fi învinuiți de naivitate ori de rea credință, cumcă am vrea să scoatem școala românească superioară celei franceze. Nu asta ne-a fost ținta. Incă dela început ne așezasem pe alt tărâm decât acela al unui patriotism orb, bun de alte vremi demult apuse.

Tendința noastră a fost nu de a denigrà școala franceză, care are destule și prea mari calități ca să poată contrabalanțà și unele scăderi (calități de care nu ne-a fost în intenție să ne ocupăm acì); tendința noastră e de a restabilì un adevăr intunecat de atâte strigăte ale unor pesimiști.

Școala românească organizată prin marea reformă dela 1898 este o școală luminată și trainică; cei ce tot relevă defecte și reclamă abolirea părților ei fundamentale, nu sunt îndreptățiți: asemenea reforme nu se pot condamnà după un deceniu și câțiva ani de aplicare, iar roadele lor nu pot fi aprețiate simțitor într'un răstimp atât de meschin și cu o evoluțiune întârziată din timp în timp prin reaua voință a unora.

Școala nouă românească n'are pretenția de a întrupà perfecțiunea, dar e conștientă de puterile ei și de ținta către care tinde; iar *acela* care a înțeles mai mult decât oricare altul, că în ridicarea ei stă ridicarea țerii; care și-a pus în slujba școalei mulți ani din vieață, organizând-o din temelie după nouăle trebuințe ale vieții de

azi şi conducând-o cu atâta chibzuinţă încât să fie cinstit de toţi cu renumele de «Omul Şcoalei», — acela, cu toată bună dreptatea este vrednic de omagiul cel mai curat al tuturor oamenilor de bine din ţara aceasta.

CONSTANTIN DAMIANOVICI
Profesor secundar în Galaţi.

DIRECTIVELE GENERALE
IN ORGANIZAREA ŞI FUNCŢIONAREA
ÎNVĂŢĂMÂNTULUI SECUNDAR

I.

Caracteristica lipsei de sistem a legiuirilor şcolare, de sub «Regulamentul organic» şi dela 1864. Cum se prezintă legislaţia din 1893—1898 faţă de ele. — In privinţa învăţământului nostru, secolul XIX-lea se caracterizează prin trei mari legislaţiuni:

1. Cea formulată prin «Regulamentul organic», în prima lui jumătate, care din pricina lipsei de organizaţie de stat a ambelor principate Muntenia şi Moldova nu a putut ajunge niciodată la o aplicare decât sporadică a principiilor ei;

2. Cea dela 1864, care stăpânì desvoltarea intelectuală şi educativă a României timp de peste 40 de ani şi dădù ca rezultat forţele sociale ale ţerii, cărora se datoresc formele de vieaţă publică şi particulară, cu toate calităţile şi defectele lor, ce caracterizează astăzi societatea românească din regat;

3. Cea din anii 1893—1898, acum în plină aplicare, constituind ca activitate acţiunea educativă a societăţii româneşti de mâine, iar ca rezultate începuturile de

ieşire pe tărâmul vieţii publice şi particulare a forţelor sociale ce vor constitui aceà societate, forţe a căror rezultantă de calităţi şi defecte nu se pot încă cunoaşte decât numai într'atât cât ea iese la iveală prin colaborare cu cele formate în ultimii 20 de ani ai stăpânirii legislaţiunii dela 1864.

Legislaţiunea şcolară de sub «Regulamentul organic» se prezintă ca ceva difuz, nefiind bine determinate nici rolurile, nici scopurile, nici limitele celor trei mari cicluri de învăţământ: primar, mediu şi superior. In principiul educativ al şcoalei nu există nici un discernământ în partea lui pur formală şi utilitară. Se găsesc în problemele învăţământului primar deziderate de programe şi scopuri, ce aparţin învăţământului mediu secundar şi profesional, în ale celui mediu părţi de specializare caracteristice învăţământului superior. Poate că difuziunea aceasta să fi contribuit şi ea mult la neaplicarea acestei legislaţiuni.

Legea dela 1864 constitue un mare pas înainte: se face o diferenţiare bine determinată între învăţământul primar, mediu şi superior, dar înăuntrul fiecărui ciclu lipseşte determinarea bine definită a scopului lor educativ, din punctul de vedere al rolului ce vor aveà de împlinit în stat viitorii cetăţeni, cari se află ca elevi în acel ciclu. Astfel nu se făceà nici o deosebire: *a)* în învăţământul primar, între şcoala sătească şi cea a orăşeanului; *b)* în învăţământul mediu, între educaţia teoretică şi de cultură generală şi formală a liceanului şi cea practică şi utilitară a viitorului comerciant, meseriaş şi industriaş: *c)* în cel superior între pregătirea şi specializarea de om de ştiinţă şi cea de om de carieră a studentului universitar.

Determinarea aceasta de scop educativ bine hotărît

al fiecărui ciclu în însăș economia sa intimă, s'a realizat în mod definitiv pentru învățământul primar și mediu, și-a făcut pentru învățământul superior primii pași spre realizare, prin legislațiunea dela 1893—1898.

Intru aceasta a fost hotărîtoare influența concepțiunilor și acțiunii de punere în practică a principiilor din partea d-lui Spiru Haret pentru învățământul primar și cel superior. Pe tărâmul învățământului mediu totul se datorește numai d-sale.

Legea dela 1864 denumește acest învățământ cu titlul de «instrucțiune secundară» și însumează în cuprinsul ei liceele, gimnaziile, seminariile, școalele normale, de bele-arte, profesionale și secundare de fete. Când e însă să definească ce este fiecare din aceste categorii de școale, ea tace, se mărginește a le arătà condițiile de funcționare și de alcătuire a programelor prin consiliul general al instrucțiunii. In mod excepțional, definește scopul școalelor reale, indicând că ar fi de «a da învățătura trebuincioasă pentru exercitarea unei arte sau profesiuni», și menționând că ele ar fi școlile de agricultură, de industrie și de comerț. Definițiune falsă, ce nu corespunde cu spiritul «instrucțiunii secundare» ci cel mult cu al unui învățământ profesional în care însă este necompletă enumerarea felurilor de școale ce trebue să compună un asemenea învățământ.

Lipsa aceasta de definițiuni are ca corolare o totală dezorientare în direcția învățământului mediu atât ca învățământ secundar cât și profesional. Corolar ce se manifestează prin aceea, să prin programele ce se alcătuesc se dau școalelor ce constitue propriu zis învățământul secundar, liceele, gimnazile și școalele secundare de fete, un rol de specializare în scopul de a formà

funcţionari de ai statului şi membri de ai corpului didactic; iar pe de alta se imprimă celor a căror menire e de a constitui învăţământul profesional o tendinţă pur teoretică, de achiziţionare unor cunoştinţe nu mult diferite de cele ce se câştigă în licee şi gimnazii şi lipsite aproape cu totul de specializarea profesională prin exerciţii practice. Iar pe deasupra s'a introdus cu începere din 1876 aşà numitul «gimnaziu real», o şcoală secundară menită a sta în opoziţie cu liceele şi gimnaziile de până acum numite «clasice», prin acea că el conţine în programul său toate materiile liceului afară de limbile clasice greacă şi latină.

O şcoală, caracterizată prin asemenea dezorientare de directivă, nu puteà decât să dea rezultate rele de pregătire culturală a tinerelor generaţiuni ce o frecuentau şi nu a întârziat timpul, după începutul aplicării legii dela 1864, de a se ridicà plângeri împotriva ei. Un lung şir de ani a lipsit însă adevăratul cap luminat, care să stabilească cu preciziune diagnosticul relelor ce se semnalau în mod sporadic, să arate mijloacele de înlăturare, să formuleze principiile de îndreptare şi să dea aplicaţie practică acelor principii. Din fericire pentru învăţământul nostru, s'a ivit acel om la timp.

In şedinţa Camerei dela 4 Fevruarie 1878, ministrul Instrucţiunii Publice pe atunci, George Chiţu, erà interpelat pe tema că, pentru ocuparea unor catedre vacante la universitatea din Bucureşti, în loc să transfere profesori dela cea din Iaşi, numeşte oameni tineri abia ieşiţi din şcolile străine. Motivându-şi procedarea, interpelatul spune la un moment dat:

«Pe toată ziua vin tineri unii mai învăţaţi decât alţii. Iată, am aici în portofoliu o notificare a decanului

facultății de științe din Paris, prin care îmi anunță, că tânărul Spiru Haret, după ce a luat licența în științele fizice, licența în științele matematice, la 30 Ianuarie a obținut doctoratul în științele matematice. Este primul străin, zice rectorele, căruia i s'a decernut doctoratul în științele matematice. Imi scrie că a fost un mare entuziasm, că sala erà plină și studenții români și profesorii, cari asistau, erau încântați. La noi, în Francia, un asemenea rezultat deschide la moment catedra în universitate...».

Cu începere din anul școlar 1878—1879, d-l Spiru Haret este profesor titular la facultatea de științe din București. Pe timpul acela erà obiceiul, ca ministerul să facă control asupra mersului învățământului, trimițând în luna Iunie, cu ocazia examenelor de sfârșit de an, ce pe atunci erau în floare, câte doi profesori universitari cari mergând din oraș în oraș să vadă starea școalelor. In lunile Iunie 1879 și 1880 d-l Spiru Haret primește o asemenea delegație pentru inspectarea școalelor din Moldova. De ambele dăți a înaintat ministerului rapoarte amănunțite, (1) al căror rezultat a fost că în anul 1883 s'a întemeiat pentru învățământ un inspectorat general permanent, al cărui titular se numì în persoana d-sale. Fructul fu, că după o muncă model de conștiinciozitate în cercetarea învățământului de toate gradele, d-l Haret depuse în toamna anului 1884 un raport voluminos, prin care arată toate relele de cari suferià pe atunci școala română. Acesta avù ca urmare,

(1) Aceste rapoarte, d-l Spiru Haret le posedă în manuscris. In anul 1906 a binevoit a-mi face cinstea de a mi le încredință autorizându-mă să le utilizez. Am făcut uz de această bunăvoință în *„Organizarea liceului în Germania și la noi"*, ce am publicat în anul 1906.

trecerea autorului lui ca Secretar general al Ministerului instrucţiunii în Ianuarie 1885, în care calitate avù sarcina, ca colaborator al d-lui Dimitrie A. Sturdza, de a alcătuì proiectul unei noi organizări a învăţământului, ce fu gata la 1886.

Atât raportul dela 1884 cât şi în expunerea de motive şi justificarea proiectului nouăi legiuiri şcolare, au ca bază teoretică principiile arătate de d-l Haret în rapoartele d-sale dela 1879 şi 1880, cari acum se desvoltă, se amplifică şi se ilustrează prin noi dovezi de fapte.

Lucrările acestea sunt temelia legiurii şcolare din anii 1893—1898, din care cea mai mare parte se formulează şi se aplică de d-l Haret ca ministru al instrucţiunii, găsindu-şi apoi o motivare a formulării şi a sistemului de aplicare, în «Raportul» adresat în 1903 M. S. Regelui asupra activităţii Ministerului instrucţiunii.

II.

Cele trei etape în activitatea d-lui Haret pe terenul învăţământului.—In orice activitate omenească, se ştie că se deosibesc trei etape de acţiune: una de pregătire, a doua de sistemizare, a treia de executare. Privită opera d-lui Haret din acest punct de vedere ar reprezentà: etapa de pregătire, acţiunea ca inspector, reflectată prin rapoartele dela 1879, 1880 şi 1884; cea de sistemizare, activitatea ca secretar general şi ca ministru, încheiată prin votarea de către parlament a legilor învăţământului secundar şi superior şi a celui profesional în 1898; cea de executare prin redactarea regulamentelor şi circulărilor de aplicare a acestor legi, prin organizarea, în ce priveşte învăţământul secundar, a liceelor şi gimnaziilor

cum și școalelor secundare de fete în spiritul cel nou, prin alcătuirea de noi programe, prin creearea de noi factori de control al învățământului și de noi îndrumări de pregătiri ale corpului didactic și de metoade de predare, etapă începând în 1898 și continuând în anii ministeriali din 1901—1905 și 1907—1911.

In epoca de pregătire, d-l Haret constată reaua stare a învățământului secundar ca provenind din însăși insuficiențele legii dela 1864, insuficiențe ce se pun în evidență prin lipsă de sistem în organizarea școalelor, lipsă de pricepere în direcția educativă a învățământului, lipsă de ordine și seriozitate în alcătuirea programelor, lipsă de îndrumare a metoadelor de predare și cestionare a materiilor prin profesori bine pregătiți atât ca cunoștințe cât și ca metodă. In aceste constatări, d-sa arată ce nu e bun și emite păreri și deziderate asupra îmbunătățirilor de introdus; deziderate și păreri cari prin etapa de sistemizare dobândesc formule legale, iar în epoca de aplicare, ființă de existență ca instituțiuni.

Invăluite toate trei etapele într'o privire generală, ne prezintă pe d-l Haret ca un mare spirit organizator, ale cărui principii, concepute în vârsta de tinerețe a vieții sale, se continuă, se desvoltă și se amplifică an cu an, timp de mai bine de treizeci de ani, fără nici o contrazicere în părțile lor fundamentale între cele ce susțineà ca tânăr, și cele ce organizà ca bărbat matur ori puneà în aplicare ca bătrân. Aceasta se dovedește, dacă urmărim constatările, propunerile și exigențele d-lui Haret, așà cum ies ele din diferitele rapoarte, expuneri de motive la proiecte de legi, din circulări și regulamente. Vom privì aceste expuneri din patru puncte de vedere: 1) ca sistem de organizare; 2) ca îndrumări de alcătuiri de programe

3) ca deziderate de metoade de predare; 4) ca constatare a strânsei legături ce există între condiția de prosperare a școalei și situația materială a corpului didactic.

III.

Directive cu privire la sistemul de organizare a învățământului secundar.—Când în luna Iunie 1879, Ministerul Instrucțiunii deleagă pe d-l Haret să inspecteze, în calitate de comisar al guvernului, școalele din Moldova cu ocaziunea examenelor lor de sfârșit de an școlar, o deciziune ministerială, publicată în «Monitorul Oficial», dădeà comisarilor îndrumările următoare, cu privire la punctul de vedere din care aveà să decurgă inspectarea:

«Actul cel mai important și solemn pentru părinți, corpul învățător în genere și guvern sunt examenele, deoarece prin ele numai ajung de a cunoaște: părinții progresul copiilor lor, învățătorii succesul ostenelilor ce și-au dat în cursul anului, iar guvernul numai cu astă ocazie poate a se încredințà, că sacrificiile ce statul face cu răspândirea instrucțiunii nu sunt zadarnice, ci cu folos întrebuințate pentru tânăra generațiune ce se crește și învață în școală».

Autoritatea școlară superioară erà deci de părere, că este o dovadă, că statul și societatea nu au făcut sacrificii în zadar, dacă elevii au la finele unui an școlar înmagazinate în minte toate cunoștințele dictate printr'un anumit fel de școale și de programe. In cercetările sale, d-l Haret nu a întârziat însă de a pune în evidență insuficiența acestui punct de vedere.

«Școala, spune d-sa prin raportul dela 1880, are de scop a desvoltà și a fortificà cugetarea, iar nu de a

da copiilor în mod dogmatic o massă de cunoştinţe empirice, căci cunoştinţele dobândite în şcoală oricât de numeroase ar fi, sunt aşà de puţin lucru în comparaţie cu ceeace trebue să afle prin ei înşişi în vieaţă, în cât dacă şcoala nu le-ar da mijlocul a se instruì singuri, ci s'ar mulţumì numai cu ceeace învaţă pe bănci, fiecare ar fi în drept a zice că e prea mult a condamnà tinerimea să-şi sacrifice cei mai frumoşi ani de vieaţă pentru un aşà de mic rezultat. Aşà dar, toate silinţele pedagogilor, toate îmbunătăţirile aduse programelor şi metoadelor, trebue să concure la această ţintă mare: a desvoltà şi a perfecţionà cugetarea copiilor.

«Sistemul învăţământului nostru public actual este necomplet şi neechilibrat. Invăţământul secundar clasic este reprezentat printr'un număr destul de considerabil de gimnazii şi licee, pe când învăţământul technic şi profesional lipseşte mai cu desăvârşire».

Deci, chiar dela începutul păşirii sale ca om de şcoală, d-l Haret relevează insuficienţa legii dela 1864 şi falsitatea definiţiei ce ea dă «şcolilor reale», ca având de scop să dea învăţătura trebuincioasă pentru exercitarea unei arte sau profesiuni. Alcătuirea în anul 1898 a unei «legi a învăţământului profesional» alături de cea a învăţământului secundar şi superior sunt un rezultat al discernământului făcut de d-sa încă din anul 1880, că ciclul mediu al învăţământului trebue să aibă o ramură de cultură generală, reprezentată prin licee, gimnazii şi şcoli secundare de fete şi una de învăţământ special cu caracter tehnic şi profesional. Cum s'au întemeiat şi desvoltat instituţiunile pendinte de această ramură, şi ce directivă li s'a dat, vor arătà articolele următoare acestuia, datorite persoanelor cari au lucrat în dome-

niul lor, ca colaboratori ai d-lui Haret. Noi vom urmà deci expunerile privitoare la «învăţământul secundar» propriu zis:

«După idea noastră, zice mai departe raportul dela 1880, încă de când s'a început constituirea învăţământului la noi, s'ar fi cuvenit a se croì un plan general pentru toate creaţiunile viitoare, făcut potrivit cu necesităţile ţerii şi cu mijloacele ei; într'însul să se fi făcut o justă parte atât învăţământului clasic cât şi celui tehnic şi profesional. Cu aceasta s'ar fi evitat această anomalie de o ţară, unde industria, comerţul şi lucrările de artă mai că nu mai există şi unde cu toate acestea pe lângă o mulţime de şcoli în cari se învaţă de ani întregi limba latină şi elină, nu există mai nici una care să prepare industriaşi, comercianţi şi ingineri.

De când s'a început a se vorbì de inconvenientele învăţământului liceal, s'a pus înainte idea şcolilor reale, cari s'a zis că singure vor puteà îndeplinì lipsurile lăsate de licee. Idea aceasta se lăţì şi astăzi cei mai mulţi cred într'însa, deşì nu totdeauna în cunoştinţă de cauză. In realitate, susţinătorii şcoalelor reale au cuvânt; însă se înşeală foarte, când cred că sub numele de şcoală reală trebue să se înţeleagă numai un liceu trunchiat prin suprimarea limbii latine şi eline.

«Invăţământul clasic, aşà cum există astăzi la noi, formează un tot complet în acest sens, că un tânăr, care a trecut şcoala primară, liceul şi o facultate, posedă o doză de cunoştinţe generale şi speciale, cari-i dau dreptul a se prenumără printre oamenii instruiţi şi a pretinde la o situaţiune mai ridicată în ierarhia socială în specialitatea sa».

«Prima condiţiune de reuşită a şcolilor reale este de

a face parte dintr'un cadru complet de învăţământ, aşà că cel care va urmà într'însele să aibă posibilitatea de a se perfecţionà în specialitatea sa. Cum sunt astăzi, şcoalele reale sunt un impas; ele nici nu dau cuiva elementele necesarii pentru a-şi formà o carieră sigură şi bine definită, care să difere de cea urmată de bacalaureaţi, şi nici nu sunt completate prin şcoli superioare precum liceele sunt completate prin universităţi . . . . Noi credem, că şcolile reale trebue organizate pe un plan cu totul altul decât cel actual. Când zicem *plan*, nu înţelegem numai programa de studii, după cum se face prea deseori; ci totalitatea dispoziţiilor cari trebue să tindă a asigurà succesul. Va trebuì să se precizeze bine scopul care are în vedere, destinaţiunea exactă a şcolilor ce sunt să se creeze, proporţia în care trebue să se creeze; relaţiunile lor cu celelale şcoli existente, situaţiunea ce vor avea în societate şcolarii ieşiţi dintr'însele. După aceasta va fi lesne a se face programele de studii şi a se şti ce şcoli speciale superioare va trebuì să se înfiinţeze, în cari să se perfecţioneze inteligenţele excepţionale, cum se fac în facultăţi».

Idea planului, după care trebue să se întemeieze şcolile secundare, o desvoltă şi o amplifică apoi d-l Haret prin raportul dela 1884.

«Alcătuirea acestui plan, zice raportul dela 1884, este partea cea mai grea şi cea mai delicată în confecţiunea legislaţiunii şcolare; ea cere, pe lângă altele, o cunoştinţă aprofundată de trebuinţele actuale şi viitoare ale ţerii, cum şi de mijloacele de cari dispune ea şi cari sunt de natură foarte diversă şi foarte greu de apreţiat.

«Invăţământul secundar la noi se împarte în două: 1) şcoli de învăţământ general; 2) şcoli speciale.

«Ca şcoli secundare care dau învăţământul general sunt liceele şi gimnaziile, coprinse sub numele de şcoli clasice. E întrebarea: Gimnaziile reale sunt ele şcoli speciale sau de instrucţie generală?

«Gimnaziile reale sunt destinate a da instrucţiunea generală, întocmai ca şi un liceu clasic. Absolvenţii gimnaziilor reale ca şi ai liceelor clasice, posed o instrucţiune generală, care e necesară oricărui om cult în societate şi care le dă mijlocul a face studii ulterioare, în raport cu cele dejà făcute; specializarea vine tocmai la aceste studii din urmă, nu o face gimnaziul real».

«Se poate pune întrebarea că, dacă liceele şi gimnaziile reale trebue să dea tot învăţământul general, ce deosebire este între unele şi altele? Pentru a răspunde cu claritate, trebue să ne aruncăm ochii un moment asupra desvoltării istorice a doctrinelor educaţiunii în ţerile unde originele acestei desvoltări se urcă la sute de ani înapoi.

«Evul mediu a transmis celor moderni şcoalele sale în cari obiectul aproape unic al speculaţiunilor erau chestiunile teologice. Puteà fi altminteri într'un timp când lumea erà îmbibată de principiile teocratice? Acele şcoli erau la locul lor în timpul când au luat naştere; pe atunci erau de ajuns pentru satisfacerea spiritului omenesc. A venit însă un timp când, prin modificarea ideilor şi lărgirea cercului lor, şcolile existente nu s'au mai găsit în raport cu trebuinţele. De aceea epoca renaşterei a fost un timp de reformă radicală în spiritul domnitor în şcoale. Studiul clasicităţii antice se substituì în cea mai mare parte studiului teologiei şi

al subtilităţilor dialecticii din evul mediu; ideile cuprinse în scrierile vechi fiind mai potrivite cu atmosfera intelectuală a secolului XVI, limbile elenă şi latină deveniră obiectul principal de studiu în şcolile cele nouă şi chiar în cele vechi cari se conformară mişcării generale.

«Ceeace s'a petrecut în timpul Renaşterii se petrece şi acum. Dela secolul XVIII încoace, ideile încearcă o nouă evoluţiune, care le întoarce dela speculaţiunile curate abstracte, aşà de scumpe celor vechi, către cercetări mai concrete. Massa publicului urmează pe acei cari deschid calea în sensul acesta, de departe, cu sfială şi cu oarecare părere de rău pentru ideile cari în timp de aproape patru sute de ani au format capitalul său intelectual; cu toate acestea mişcarea se întinde, şi oamenii sunt din ce în ce mai cuprinşi într'o atmosferă de idei diferite de cele cari până acum aveau aproape singure curs. Starea aceasta de lucruri reclamă dar acum, ca şi cu patru secole în urmă, o reformă a învăţământului în sensul ideilor celor nouă. Gimnaziile reale au fost create pentru a stisface această trebuinţă.

«Aşà dar, între şcoalele clasice şi cele reale nu este decât o deosebire din punctul de vedere în instrucţiunea ce se dă în fiecare din ele».

Ordinea aceasta de idei este completată prin «expunerea de motive» a proiectului de lege dela 1886, care spune la un moment dat:

«Şcolile reale nu dau ele însăşi nici o specialitate; ele sunt şcoli de învăţământ general, ca şi şcolile clasice; însă punctul de vedere, din care privesc ele cultura omenească, este altul. In şcolile clasice legăm învăţământul nostru de cursul întreg al desvoltării omenirii, pe când în şcolile reale se dă o atenţiune cu totul deosebită părţii

practice a vieţii. Sfera idealului e mai apropiată de cele dintâiu, sfera necesarului de cele din urmă. Amândouă carierile însă sunt utile şi onorabile, nici una mai jos decât alta, amândouă trebuitoare pentru desvoltarea sigură şi neîntreruptă a statului»

Aşadară, începând încă din anul 1880, d-l Haret relevă caracterul de învăţământ general al învăţământului real şi rolul şi puterea lui educativă de egală însemnătate şi valoare cu cea a învăţământului clasic. Relevare de mare însemnătate, caracteristică pe care pedagogii din ţeri cu cultură mult mai înaintată şi mult mai veche, ca Germanii şi Francezii, o întrevăd abià mai târziu, după anul 1900. Şi tot d-sa găseşte încă o notă de completare a condiţiunilor ce trebue să constitue temelia unui învăţământ secundar util, trainic şi raţional. D-sa constată şi propune prin raportul dela 1884.

«Gimnaziile şi liceele sunt şcoli de aceeaş categorie; nici programele, nici metodele lor nu diferă; şcolarii din gimnaziu trec de îşi urmează cursul înainte la liceu. Liceul este complementul indispensabil al gimnaziului. In principiu, organizaţiunea aceasta este raţională, căci şeapte ani de studiu sunt indispensabili pentru a se dobândì doza de cunoştinţe generale ce se crede necesară unui om de o cultură mai înaintată. Insă astăzi vedem aşà de puţini din copii, cari încep studiile clasice secundare, ajungând până la clasa VII.... Imi pun întrebarea: oare nu s'ar puteà trage nici un folos, cel puţin din o parte din această pierdere? Din mulţimea declasaţilor ce ies pe fiecare an din şcoalele noastre, şi cari reprezintă, nu numai o pierdere de forţă pentru ţară, dar şi o piedică în societate, nu s'ar puteà utilizà unii potrivit cu puterile lor? Eu cred că da.

«De vreme ce numărul gimnaziilor este cu mult mai mare decât al liceelor și de oarece și din această cauză un mare număr din absolvenții gimnaziilor nu-și pot terminà cursul, este drept a li se recunoaște cel puțin studiile ce au apucat a face, și, ca sancțiune, oarecare drepturi potrivite cu instrucțiunea ce au căpătat... Sunt dar de părere ca școlarii ce termină cele patru clase de gimnaziu să dobândească un certificat, care să le deschidă ușa oarecăror școli unde liceul complet nu este indispensabil... Măsura aceasta nu se va puteà luà fără oarecari precauțiuni. Mai întâiu ea reclamă o remaniere a programei în așà fel, ca studiile făcute în cei patru ani de gimnaziu să coprindă tot ce trebue unei instrucțiuni generale, mai restrânse decât cea licealǎ, însă completă în felul ei... Va trebuì încă să se institue un fel de examen general de gimnaziu, pentru aceia cari nu ar voì să urmeze liceul.

«La finele cursului liceal, întâlnim astăzi examenul de bacalaureat. El, cel puțin cum se face astăzi, este inutil, nerațional și vătămător pentru învățământ... Propun suprimarea examenului de bacalaureat... și instituirea unui examen de ieșire, care să aibă de scop a arătà, nu știința candidatului, ci până la ce punct instrucțiunea ce a căpătat i-a format spiritul și judecata. Pentru aceasta el nu se va face prin cestiuni asupra detaliilor diverselor obiecte; nu se va cere școlarilor enunțări de regule, de date, de cifre, din cari din cele mai multe ori nu știu să tragă nici un folos, chiar când le știu; din contră, li se va cere să arate cum știu să facă uz de dânsele... Cerând un examen general de gimnaziu, nu cer de loc înființarea unui nou bacalaureat; cellalt ne-a făcut dejà destul rău, ca să nu mai fie nevoie

încă de unul. Inţeleg examen după modelul celui propus ca să înlocuească bacalaureatul actual; un examen care să aibă de scop a arătà, nu ştiinţa şcolarului ci numai chipul cum şi-a asimilat cunoştinţele ce a căpătat».

IV.

Sistemul de organizare a şcoalei secundare după legea dela 1898. — Astfel şi-a formulat d-l Haret în anii 1880 şi 1884, directivele, pe temeiul cărora aveà să propună mai târziu un nou sistem de învăţământ secundar. Bazat pe ele d-sa venind ca ministru al instrucţiunii la 1897 cu proectul de lege, prin care se tindeà la noua organizare, spune în «expunerea de motive» în privinţa acestui proiect:

«Iata, în scurt, care este economia lui generală: după şcoala primară, urmează o perioadă de patru ani, care formează gimnaziul sau cursul inferior de liceu. In acest timp, învăţământul are un caracter utilitar. Toţi şcolarii fac studii de limba română, de două limbi streine, franceza şi germana, matematice, ştiinţele fizico-naturale, istoria şi geografia, fără a mai vorbì de altele ceva de mai mică importanţă. Aceste studii vor formà un ciclu complet de cunoştinţe, aşà că şcolarii, cari, din diverse împrejurări, nu ar duce mai departe studiile lor, să poată părăsì şcoala cu o instrucţiune completă, care să-i facă admisibili la unele din carierile şi la unele din şcoalele de aplicaţiune, precum ar fi cele militare, de telegrafie, mecanică practică, căile ferate, · etc. Negreşit extensiunea dată fiecărui curs va fi în raport cu timpul de patru ani de cari se dispune, şi cu desvoltarea obişnuită

a facultăţilor copiilor între vârsta de 11 ani şi cea de 15 ani.

«Cursul superior al liceelor urmează după învăţământul precedent. El cuprinde tot patru ani. Acì însă şcolarii se despart după aptitudinile sau gusturile lor. Astăzi toţi şcolarii unui liceu urmează cursuri comune, oricare ar fi natura studiilor superioare ce îşi propune să întreprindă fiecare, aşà că cel ce se destină clasicismului este obligat să facă studii de matematice şi de ştiinţele fizico-naturale, cari îi vor fi cu totul inutile în urmă, pe când cei ce au să devină matematici sau chimişti trebue să consacre multe ore studiului limbilor latină şi elină, pe cari la finele liceului le vor părăsì pentru totdeauna. In sistemul ce se propune, cursul superior se subdivide în trei secţiuni: secţiunea clasică, unde învăţământului limbilor antice se consacră în număr mare de ore; secţiunea matematică, unde locul principal îl ocupă studiu ştiinţelor, cu adaosul unei limbi moderne; şi secţiunea ştiinţelor fizico-naturale, care împrumută principalele sale obiecte de studiu dela cele două secţiuni precedente. Afară de aceasta câte trele secţiunile au, ca obiecte de studiu comune, limbile română, franceză şi germană, istoria, noţiuni de filozofie, muzica şi gimnastica.

«Avantajele acestui sistem sunt evidente. Pe de o parte, cursul secundar inferior, care azi nu are nici o sancţiune, capătă o existenţă de sine stătătoare, graţie exprimării aproape complete a limbilor antice, ale căror ore de studiu sunt utilizate pentru materiile indispensabile în vieaţa modernă, ca ştiinţele şi limbile moderne, pe când azi, în cei patru ani de gimnaziu, abia se atinge o mulţime de materii, printre cari şi limbile clasice, fără a se puteà studià nici una în aşà fel, încât studiul e

să poată devenì de o utilitate practică. De altă parte în cursul superior şcolarii, cari se destină studiilor literare, pot să capete în cei patru ani cunoştinţe de limbile clasice cu mult mai solide decât azi, când o bună parte din timpul lor este luată de studiul ştiinţelor, în părţile cari lor nu le vor mai servì în urmă; iar cei cari vor aveà a urmà cursurile de ştiinţe superioare, nu vor mai fi obligaţi a consacrà o parte din timpul lor cel mai bun limbilor latină şi elenă, cari nu le vor servì la nimic mai în urmă. Se vede dar că sistemul ce propunem asigură o utilizare mult mai raţională a timpului şi a forţelor tinerimii».

D-l Haret a introdus prin acestea în ţara noastră în anul 1898 un nou sistem de învăţământ secundar, având la temelie un curs comun de patru ani, de-asupra căruia se ridică un curs superior furcat în trei secţiuni. Cât de mult corespunde acest sistem nevoilor timpului actual, ne dovedeşte şi faptul, că mai târziu, după anul 1900, începură a organizà liceele după sisteme similare, ţeri mai mari şi cu organizări şcolare mult mai vechi decât noi, ca Germania, Franţa şi Austria.

Şcoalele secundare de fete le-a făcut de două feluri: de gradul I şi de gradul II. Toate au un curs inferior de patru ani, cu aceleaşi materii şi terminându-se printr'un examen de absolvire. După acest examen, urmează la şcoalele de gradul I un curs complementar de un an, sau comercial de doi ani. La şcoalele de gradul II, urmează un curs superior de patru ani, făcut în două secţiuni: una clasică cu predarea limbii latine iar alta modernă având în locul latinei ore de limba engleză sau italiană. Deci şi acì, acelaş sistem ca la licee: un curs inferior comun, după care urmează un curs complementar sau superior fixat în mai multe secţiuni.

V.

Directive cu privire la programe. Toate cele trei rapoarte din epoca de pregătire a d-lui Haret, din 1879 și 1880 ca și din 1884, constată că școala secundară funcționase atunci în condițiuni rele, din pricina numărului prea mare de obiecte, a încărcării și relei distribuțiuni a programelor cum și a nestabilității lor. Programele se făceau și refăceau aproape în fiece an de către consiliul general al instrucțiunii. Materiile recomandate spre predare la diferitele obiecte erau niște «enumerațiuni de capitule, distribuite pe clase, neînsoțite de nici un fel de indicațiuni cari să conducă pe profesor, să-l facă să înțeleagă spiritul programei ce e chemat să aplice»; ceva mai mult, lipsia gradarea dintre ele, ba rămâneau nepredate capitole întregi, indispensabile pentru dobândirea cunoștințelor integrale ale unui obiect sau altul de studiu.

«Dacă poate fi ceva mai rău decât o programă prea încărcată și rău echilibrată, spune raportul din 1880, este desigur dispozițiunea sa defectuoasă și din acest punct de vedere cea actuală lasă mult de dorit. Ea ar trebuì să fie dispusă în astfel de chip, încât cunoștințele dobândite gradat să fie totdeauna bazate pe cele dejà obținute, așà că acestę de al doilea să fie singure suficiente pentru a procurà pe cele dintâiu. Această condițiune dese ori nu este împlinită de programa actuală; de multe ori am constatat, spre exemplu, că programa cursului secundar nu este racordată cu cea a cursului primar: școlarilor din clasa I de gimnaziu li se predau lucruri cari nu pot fi destul de lămurite numai cu cunoștințele ce posedă și din clasele primare».

De aceea raportul din 1884 observă: «O programă, cât de bună ar fi, nu poate dă nici un rezultat decât cu condiţie de a puteà funcţionà în pace timp îndelungat».

Ca secretar general în anul 1885—1888, d-l Haret a căutat ca prin dispoziţiuni administrative, de circulări, de deciziuni ministeriale şi de regulamente, să se atenueze toate relele de felul acesta, ce erau un efect oarecum al însuş spiritului legii dela 1864. Iar când în 1898, ca ministru, are căderea de a indicà efectuarea de programe în spiritul imprimat de noua organizaţiune, d-sa întruneşte o comisiune numeroasă, compusă din profesori de seamă, secundari şi universitari, ba chiar din persoane particulare, cărora le încredinţează elaborarea lor. Intemeiat pe experienţele ce adunase într'un timp destul de îndelungat, d-sa, prin actul de constituire a comisiunei acesteia, pune în vedere membrilor condiţiunile ce trebue să ţină în seamă, ca să poată elaborà nişte programe bune, arătând că scopul ei este:

1. «De a da cantitatea de cunoştinţe necesare, în limitele legii, dar nimic din ceeace nu este utilitate netăgăduită, fie pentru înţelegerea lucrurilor ce urmează, fie pentru aplicaţiune.

2) «De a evità cu îngrijire părţile ştiinţei de un caracter prea teoretic şi abstract, pentru a puteà fi bine înţelese şi asimilate de copii, după vârsta lor, precum şi controversele ştiinţifice.

3) «De a armonizà diversele părţi ale programei, aşà ca fiecare să aibă o întindere proporţională cu însemnătatea ei. Se va evità ca aceleaşi cestiuni să fie tratate de mai multe ori, în programele diverselor materii, precum şi greşeala contrarie de a se omite unele cestiuni din programul tuturor materiilor din cauză că din fiecare

se vor fi scos, pentru a se lăsà altei materii. Când aceeaş cestiune se iveşte cu mai multe materii ale aceleiaş clase, ea servă de punct de trecere dela o materie la alta şi prin aceasta înlesneşte legătura şirurilor de idei şi pune baza armonizării cunoştinţelor. Atunci aceà cestiune trebue tratată cu desvoltarea *potrivită* clasei în materia unde revine de drept şi se face amintire de ea la materiile înrudite.

4) «Se va evità ca cestiuni identice să fie prezintate în moduri diverse sau chiar contradictorii, în programele diverselor materii. Defectul acesta este mai ales simţit la studiul diverselor limbi, unde pentru fiecare limbă în parte se dau definiţii şi regule cu totul deosebite. Va trebuì, din contră, ca în asemenea cazuri să fie perfectă asemănare între diversele materii, aşà ca ele să se ajute unele pe altele, în loc de a se contrarià mutual, producând în acelaş timp şi confuziune în mintea şcolarilor.

5) «Metoda învăţării limbilor clasice trebue unificată şi tot aşà metodica limbilor moderne. In amândouă direcţiunile baza comună trebue să fie limba română. Spiritul de care va trebuì să fie condusă comisiunea va trebuì să fie de a simplificà pe cât posibil.

6) «Intreaga lucrare va trebuì să aibă în vedere, în fiecare moment, că ea tinde în primul loc la educaţie, iar nu numai la instrucţia tinerimii.

7) «Programele vor trebuì să fie alcătuite în mod analitic, arătând adecă în mod detailat cestiile cari vor formà fiecare programă, adăogind şi toate explicaţiile pe care le vor crede necesarii, pentru a se înţelege bine calea ce va trebuì să urmeze profesorul, pentru a aplicà programa.

8) «După lege, gimnaziul trebue să fie o şcoală com-

pletă prin sine însuş. Trebue dar ca comisiunea să aibă în deosebită băgare de seamă, ca materiile prevăzute în programa gimnaziului să fie într'o măsură astfel încât să se desăvârşeacă în patru ani. Vor trebuì încă să se ţină seamă de vârsta copiilor (11 ani până la 15 ani) şi mai ales de împrejurarea că mulţi copii, după terminarea gimnaziului, ori vor mai urmà în altă şcoală, ori vor urmà în şcoli speciale sau profesionale. Va trebuì dar ca învăţământul gimnaziului să caute a pregătì pe copii pentru lupta vieţii, punându-le la îndemână arme utile pentru aceasta. Nu trebue de loc ca gimnaziul să fie considerat numai ca o pregătire pentru liceu; din contră, va trebuì cu liceul să se aranjeze pentru a-şi atinge scopul cu elementele pe cari i le va trimete gimnaziul, dar acesta trebue organizat în vederea scopului anumit pentru care este creeat, acela de a da o instrucţiune completă de o întindere modestă, aşà cum se poate face în patru ani, cu copii cari nu au decât învăţământul primar; dar care nu ajută în mod eficace pe tineri în vieaţă, în ipoteza că ei nu ar puteà sau nu ar mai voì să urmeze învăţătura mai departe.

9). «Programa cursului superior de liceu trebue alcătuită în aşà fel, încât să pregătească pe şcolari pentru studiile universitare sau pentru şcolile speciale superioare; iar acelora cari nu vor voì sau nu ar puteà să urmeze mai departe, să le întărească şi să le desvolte cunoştinţele ce dejà posedă din gimnaziu, şi care dejà aveau de scop a pregătì pentru lupta vieţii».

Lămuririle acestea sunt completate apoi cu indicaţiuni speciale pentru fiecare obiect de studiu, atât pentru gimnaziu cât şi pentru cursul superior al liceului. Ele fixează definitiv caracterul liceului celui nou, atât

în cursul inferior cât și superior, organizându-l adică și ca programe în scopul de a fi o școală de cultură generală, care să formeze din elevii săi forțe de muncă în orice direcție a luptei pentru existență, încetând astfel de a fi o simplă pregătire de candidați la slujbele statului, cum erau liceul și gimnaziul creat prin legea dela 1864.

Conformându-se acestor instrucțiuni, comisiunea a alcătuit programele în spiritul cel nou, și ele, introduse în școală treptat-treptat cu începere dela 1 Septemvrie 1898, constitue un contract de chibzueală, de ordine și de gradare a materiilor, față de cele ce se făceau și se refăceau necontenit sub imperiul legii celei vechi. Deși cu oarecare greutate, din pricina nestabilității în concepțiuni de organizare de învățământ, ce a caracterizat din când în când pe conducătorii ministerului instrucțiunii după anul 1898, ele s'au bucurat până acum de stabilitatea solicitată de d-l Haret încă din anul 1880. O singură modificare însemnată li s'a făcut în anul 1908, deci după 10 ani de aplicare. Dar aceasta după o serioasă revizuire a lor, materie cu materie, printr'o comisiune de oameni competinți, formată numai din profesori secundari, deci din acei membri ai corpului didactic, cari având rolul de a le aplică erau în măsură mai mult decât oricine de a cunoaște neajunsuri ce în mod inevitabil se strecoară la o lucrare așà de mare. Paralel cu programele pentru licee și gimnazii s'au alcătuit, pe aceleași baze exterioare, și programe speciale pentru școlile secundare de fete, cari au dobândit o formă și mai caracteristică printr'o nouă elaborare a lor în anul 1909.

VI.

Directive cu privire la metodele de predare a lecţiunilor.—Organizarea învăţământului, alcătuirea de programe, sunt cestiuni ce depind de conducătorii statului şi de autoritatea superioară şcolară. In funcţionarea învăţământului sunt însă părţi, cari în primul loc atârnă de membrii corpului didactic. Astfel este chestiunea metodelor de predare a lecţiunilor. Nu se puteà, ca d-l Haret să nu fie dela începutul inspectărilor d-sale şcolare impresionat de cele ce se petrec din acest punct de vedere. Şi în adevăr, chiar raportul dela 1879 menţionează ca un fapt din primele sale constatări, «că profesorii nu-şi dau destulă silinţă, pentru a face pe şcolarii lor să se pătrundă de ceeace învaţă, se mulţumesc a-i face să reciteze şi, după modul cum ştiu să recite, avem cuvinte de a crede că învăţătorul nu şi-a dat osteneala de a căutà să elucideze punctele obscure, să compare faptele între ele, să pună în evidenţă pe cele mai însemnate. Rezultatele cu totul nesatisfăcătoare ce am constatat, (completează după un an raportul din 1880) la unele materii în diversele şcoli ce am vizitat, nu trebue imputate exclusiv programei. Din contră, partea cea mai mare a responsabilităţii cade asupra profesorului. Cu o programă cât de rea, un învăţător stăruitor şi îndemânatec găseşte totdeauna mijlocul de a dobândì rezultate destul de bune; pe când o programă, fie oricât de bună, îndată ce este rău aplicată, nu mai aduce nici un folos.

«Sunt profesori de matematice, cari nu fac decât să impună şcolarilor învăţarea de regule şi de demonstraţiuni fără a-i pune măcar odată să aplice acele

regule de probleme și exemple. Ni s'a întâmplat să vedem școli, unde se predă teoria logaritmilor, care are o utilitate practică atât de mare, însă în cari nu se găseà măcar o singură tabelă de logaritmi. Cuvântul ce mi s'a dat, a fost, că programa e prea încărcată și nu e destul timp ca să se facă și calcule logaritmice. Mai grav decât orice este, că ni s'a întâmplat să vedem profesori de matematici în cursul secundar, cari nu făceau deosebire între o demonstrațiune și o verificare .... Toate, școalele secundare posedă mici colecțiuni de aparate de fizică, de roce, de minerale; în unele locuri sunt și colecțiuni pentru chimie, pentru zoologie, tabele murale pentru istoria naturală, etc. Afară de câteva excepțiuni, aceste colecțiuni sunt neîntrebuințate .... Cuvântul ce ne-a dat un profesor de fizică, pe care îl întrebam de ce nu întrebuințează la curs aparatele ce i-au fost trimise de minister, merită să fie raportat. «Școlarii abià învață fără experiențe, dar dacă le-aș mai face și experiențe!» .... La științele naturale, ni s'a întâmplat să vedem școlari cari descriau foarte bine din gură, cutare organ, însă nu se pricepeau a-i face figura pe tablă. Unul, după ce ne vorbì un cuart de oră despre floare, nu putu să ne arate la o floare cari sunt părțile ei».

Iar raportul din 1884, reluând chestiunea, notează: «Printre profesori sunt oameni, cărora nu le lipsește nici capacitatea nici dorința de a fi buni profesori, și numărul lor e mai mare decât ar crede cineva. E uneori dureros a vedeà silințele ce-și dau pentru a luptà contra lipsurilor și obstacolelor de tot felul și cum slăbesc, din ce în ce, până când îi cuprinde și pe ei va-

lul indiferenţei celorlalţi, mormânt al iluziilor cu cari intraseră în cariera învăţământului . . . .

«Recrutarea corpului didactic este, în adevăr, de un interes vital pentru învăţământ. Cu toate acestea când e vorba de personalul didactic, preocuparea ministerului nu trebue să se mărginească numai a admite ca profesori pe cei mai capabili; solicitudinea lui trebue să-i însoţească şi după numire, să susţină, să încurajeze pe cei buni şi să le dea miljoacele de a se perfecţionà, pe ceilalţi să caute a-i îndreptà şi, dacă nu se poate, să facă tot ce e prin putinţă pentru a scăpà şcoala de dânşii.

‹Indreptarea programelor va fi un mijloc puternic de îmbunătăţire a corpului didactic. Insă pentru a ajunge într'o zi să avem un număr destul de mare de profesori eminenţi, cari să facă şi educaţiunea didactică a celorlalţi, trebue să profităm de experienţa ţerilor cari au, în învăţământ, un trecut ce ne lipseşte nouă. Pentru această va trebuì să se creeze burse de călătorie pentru profesorii cari se vor distinge mai mult prin ştiinţă şi aptitudinile lor. De am trimite în fiecare an, în timp de şase luni, câte patru, cu îndatorirea de a străbate şcoalele din Germania, Belgia, Franţa şi Elveţia, de a observà metodele, de a adunà note şi material de tot felul, după cari să prezinte ministerului la întoarcere un memoriu detailat, am puteà în timp de 10 sau 15 ani să formăm un cadru de profesori luminaţi, indispensabil pentru regenerarea corpului didactic.

«Un foarte grav defect al întregului nostru învăţământ, fără excepţiune, este de a nu se ocupà decât de instrucţiune şi nici de cum de educaţiunea tinerimii. Tot ce se face, tot ce se plănueşte, este numai pentru

programe, material didactic și alte lucruri ce au de gând a introduce în mintea copiilor cea mai mare doză posibilă de cunoștințe. Negreșit o instrucțiune solidă și variată este indispensabilă unui om în indeplinirea datoriilor sale și către sine, și către familia sa, și către patrie; însă ea nu este de ajuns pentru a satisface toate trebuințele vieții complete. Mai trebue ca omul să aibă conștiința, conveniența intimă și profundă că prin neobservarea și neîndeplinirea lor nu poate fi fericit în vieață; trebue să aibă atât de mult deprinderea de a-și face datoria, încât să și-o facă în mod natural, cu plăcere și fără greutate; să sufere când nu și-ar face-o.

«Școala (completează expunerea de motive din 1886 această ordine de idei) face educațiunea tinerimii prin munca zilnică, ce cere dela școlar, prin disciplina ce el observă cu scrupulozitate, și școlarul învață, supuindu-se amândorora, arta de a lucrà fără a ostenì, știința de a domnì prin voință peste simțuri, de a fi modest în dorințe și apucături, de a fi econom cu timpul, de a cercetà cu temeinicie și de a iubì adevărul. Atunci el intră în vieață cu acea hotărîtoare energie, care își are sorgintea în cunoștința exactă și precisă a adevărului».

Tuturor acestor deziderate și principii, a căutat d-l Haret să le dea vieață și existență, în epoca 1897—1911, când în răstimpuri s'a aflat în fruntea ministerului instrucțiunii. Prin legea învățământului secundar și superior din 1898 a schimbat condițiile de recrutare a profesorilor secundari, înlocuind concursul prin examene de capacitate, cari să pună în evidență nu numai cunoștințele de obiect, ci și pregătirea pedagogică și metoda de predare a candidatului la profesorat. Iar pentru realizarea acestei pregătiri, a pus la dispoziția viitorilor

astfel de candidaţi câte un seminar pedagogic în București și Iași. Odată ajunşi profesori, ei şi-au putut verifică metodele prin congresele ţinute pe specialităţi în număr dejà aşà de mare, prin oraşele Bucureşti, Iaşi, Craiova şi Ploeşti. Şi în fiece an, numeroşi profesori români străbat oraşele cu şcoli cunoscute din Germania, Franţa, Italia, Austria şi Elveţia studiind organizaţiile şcolare şi urmărind evoluţia ideilor şi practicei pedagogice. In sfârşit, ca un memento, ce să nu-l părăsească niciodată, d-l Haret spune profesorului român prin regulamentul şcoalelor secundare dela 1898:

«Profesorul este dator să uzeze de metodele cele perfecţionate şi să caute ca pe fiecare an să-şi îmbunătească metoda, profitând atât de propria sa experienţă cât şi de consiliile inspectorilor şi de scrierile pedagogice din ţară sau streinătate.

«Profesorul este dator să se ferească pe cât se poate, de a face apel numai la memoria şcolarilor, să nu lase nimic obscur sau rău înţeles pentru dânşii.

‹Profesorii de ştiinţe experimentale şi de observaţiune vor fi datori să lumineze lecţiile lor făcând toate experienţele, demonstraţiunile şi prezentările de piese, pe cari le permite dotaţiunea şcoalei, ca aparate şi colecţiuni›.

«In tot timpul cursului, şcolarii vor fi interogaţi cât mai des asupra tuturor obiectelor de studii . . . Interogaţiile vor aveà ca scop de a constatà nu atâta modul cum şcolarul este pregătit asupra porţiunii de materie care a făcut obiectul ultimei sau ultimelor lecţiuni, cât mai cu seamă măsura în care el a ştiut să profite de întregul curs, dela începutul anului până la zi, pentru a-şi înmulţi cunoştinţele şi a-şi formà cugetarea».

VII.

Directive cu privire la poziția corpului didactic.— Dar dacă d-l Haret are atâtea exigențe față de corpul didactic, d-sa are dela început bine fixate și condițiile ce trebue împlinite din partea statului, pentru ca profesorii să fie puși în situația de a le satisface.

«Un lucru am fi dorit să găsim, și pe care nu l-am văzut mai nicăieri este, spune raportul dela 1879, de a vedeà pe profesori iubindu-și profesiunea, preocupându-se într'una de dânsa, cercetând neîncetat a-și îmbunătățì cursul, socotind ca o datorie de onoare de a obține rezultate cât mai bune. Dintre cauzele ce contribuesc pentru această stare de lucruri, cea dintâiu este că profesorii sunt foarte puțin salariați. Ar fi prea mult a cere, ca un om să se mulțumească cu un venit, care abia este suficient ca să nu-l lase să moară de foame, pe dânsul și familia lui, și să nu caute a-și mărì acest venit prin mijloacele de cari dispune. Imbunătățirea soartei profesorilor este o chestiune vitală pentru învățământ. Fără dânsa, cei cari funcționează dejà vor funcționà rău și cei cari de astăzi înainte vor îmbrățișà această carieră vor fi rareori buni de dânsa». Iar raportul din 1880 completează idea: «Nu ne putem oprì de a repetà această axiomă totdeauna adevărată, că pentru a fi cineva bine servit, trebue să răsplătească bine serviciile ce cere».

Punctul acesta de vedere, nu l-a părăsit d-l Haret niciodată. Și nu mai departe decât în primele luni ale anului 1911, spuneà într'un cerc de intimi: «Ori de câte ori și ori de unde vine o îmbunătățire a situației materiale a dăscălimii trebue să ne bucure, și, dacă străduinți în acest caz nu reușesc, trebue să ne întristeze».

VIII.

Citaţiile din diferitele lucrări ale d-lui Haret le-am adus prin acest articol în prinosul ce-i închinăm la un moment de odihnă în lunga d-sale muncă pe ogorul şcoalei române, căci ele constitue suflet din sufletul său mare. Ce roade a dat până acum acea muncă, tovarăşii, cari ca şi mine se închină printr'un şir atât de mare de articole, ce privesc învăţământul secundar, şi care premerg pe acesta, dovedesc cum că ele trebue să-i dea un moment de mulţumire, privindu-şi printr'însele vieaţa sa dedicată prosperării în binea poporului român:

Directivele ce a dat d-l Haret învăţământului secundar, au fost pentru dăscălimea română buciumul de deşteptare şi de chemare la datorie. Puţini sunt cei cari nu au voit să-l audă. Cei mai mulţi s'au ridicat însă, au venit la dânsul şi s'au simţit fericiţi de a se considerà şi ei ca părtaşi şi colaboratori într'o măsură cât de mică la opera cea mare a *omului şcoalei,* care este o podoabă a energiei neamului românesc dela sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea.

CONSTANTIN G. IONESCU
Profesor secundar în Bucureşti.

DESVOLTAREA INVĂŢĂMÂNTULUI SECUNDAR AL FETELOR

Călătorul care urcă dealul, numai uitându-se îndărăt la fiecare popas, îşi poate da seama de drumul pe care l-a parcus; tot astfel când voim să judecăm o mişcare culturală, economică sau artistică, ori mersul unei instituţii, trebue să privim îndărăt şi să comparăm cu trecutul. Comparaţia cu trecutul este cel mai bun criteriu de judecată al prezentului.

Pentru a schiţà acì influenţa reformei domnului Sp. Haret, fost ministru al Instrucţiunii, asupra şcoalelor secundare de fete, în intervalul dela 1898—1910, vom aruncà o ochire asupra acestor şcoli înainte de 1898.

Deşì legea Instrucţiunii din 1864 prin articolul 198 decretà că în termen de 6 luni dela promulgarea ei, şcolile centrale de fete se vor transformà în şcoli secundare, şcolile secundare propriu zise nu s'au înfiinţat decât la 1880.

Până la această dată cele mai înalte şcoli de fete erau cele 3 şcoli centrale din Iaşi, Bucureşti şi Craiova. Aceste şcoli, menite să facă serviciul de şcoli normale, primiau în urma unui concurs un număr limitat de copile, mai toate din clasele mijlocii ale societăţii; iar imensa majoritate a fetelor neavând la în-

demână nici o şcoală, n'aveau nici putinţa a se ridicà deasupra nivelului învăţământului elementar.

Vin evenimentele dela 1877, botezul de sânge sau răsboiul şi în urmă Indepedenţa. Acest eveniment, atât de mult aşteptat şi atât de însemnat în istoria noastră naţională, deschide orizonturi nouă, deşteaptă nouă aspiraţiuni economice şi culturale, dă un avânt nou tuturor forţelor noastre, imprimă o direcţie nouă aşezămintelor noastre vechi, cheamă oraşele noastre la o vieaţă nouă şi creează nevoi nouă. Una din aceste nevoi a fost şi educaţia fetelor.

In aceste împrejurări la anul 1880, Noemvrie 17, fostul ministru al Instrucţiunii şi erudit cu reputaţie european, Vasile Conta, înfiinţează primul externat de fete în Capitală. Infiinţarea primei şcoli secundare de fete a fost salutată cu multă bucurie. Suflà pe atunci un vânt democratic în Europa, şi Franţa sora noastră mai mare votà în acelaş an legea învătământului secundar al fetelor şi implicit colegiile de fete şi şcoala normală dela Sèvres.

După înfiinţarea Externatuiui No. 1 a urmat înfiinţarea externatului Carmen Sylva în Capitală şi apoi câte unul în Iaşi, Botoşani, Galaţi, Focşani, Brăila, Ploieşti, Craiova şi Tulcea.

Externatele de fete dela origina lor au avut 5 clase ca şi astăzi.

Materiile de studiu erau următoarele:

Religia, Româna, Matematicele, Ştiinţele, Istoria, Geografia, Franceza, Italiana (înlocuită în urmă cu germana), Desenul şi Caligrafia, Economia domestică şi lucrul de mână, Canto.

In clasa a IV-a se mai învăţă logica şi psihologia;

iar în clasa a V-a pe lângă celelalte materii se mai adăogă: etica, estetica, economia politică și pedagogia.

Programe analitice nu erau. Materia erà la discreția autorilor de cărți și a profesorilor. Cei mai zeloși predau în 5 clase de externat materia celor 7 clase de liceu în doze massive și concentrate. Numărul orelor de lecții pe săptămână erà la început de 36, adică câte 6 ore pe zi dela 8—12 și dela 2—4. In 1892 numărul orelor de lecții s'a redus dela 36—30 adică câte 5 ore pe zi.

Cu un orar așà de încărcat, copilele nu mai aveau nici o minută liberă pe săptămână, pentru cà după ce ajungeau acasă prăpădite de oboseală, nu numai că trebuiau să-și învețe lecțiile pe a doua zi, dar nefiind cărți imprimate pentru școlile de fete, la o mulțime de materii ca: pedagogia, etica, estetica, literatura franceză și germana etc., se întrebuințau manuscripte și elevele trebuiau să scrie până noaptea târziu.

Cea dintâiu îmbunătățire adusă școalelor secundare de fete a fost acea dictată prin circulara din Sept. 1898 și anume: să se iea măsurile necesare ca orarul să fie astfel întocmit în cât elevele să aibă numaidecât o după amiază liberă, de obiceiu Sâmbăta.

Pentru prima oară orarul înlesnește copilelor să aibă când face bae, când să-și îngrijească și să-și pună în bună stare hainele și rufele. Această măsură erà de două ori salutară; privià și sănătatea copiilor și bunele deprinderi.

In toamna anului 1898 se aduc deodată două îmbunătățiri: se lucrează programele analitice ale școalelor de fete odată cu cele ale școlilor de băieți și odată cu programele se fac modificări în orar și numărul orelor

de lecții pe săptămână se reduce la 26, adică 2 după amieze libere.

A doua după amiază a fost prin regulament consacrată jocurilor. Cine a auzit și a înțeles glasurile voioase ale copiilor în recreație, își dă bine seama de ce însemnează o asemenea dispozițiune.

Jocurile dispăruseră aproape cu totul din școlile noastre secundare. Educatorii uitaseră că jocul are tot așà de mare valoare educativă ca și un obiect de studiu, că jocul pune în evidență calitățile ca și defectele copilului, că vioiciunea, prezența de spirit, curajul, îndemânarea și spiritul de inițiativă se pot de multe ori vedeà mai bine la joc decât la lecție, că jocul desvoltă spiritul de solidaritate și că deprinde pe copil să-și cântărească puterile și să-și guverneze pornirile.

Dar legiuitorul din 1898 mai are un drept la recunoștința elevelor din școlile secundare. Introduce în programa de studiu a fetelor și gimnastica care până acum ca obiect de studiu nu există decât în școlile de băieți.

Așadar, micșorarea numărului orelor de lecții, introducerea în orar a unei după amiezi consacrată special jocurilor, introducerea gimnasticei în școlile de fete și interzicerea purtării corsetului în școală, prin circulara din Iunie 1902, iată cum a contribuit d-l Haret la îmbunătățirea sănătății elevelor.

Dar să trecem mai departe.

Legea din 1898 crează două feluri de școli secundare. Școli secundare de gr. I, echivalente cu gimnaziile băieților și școli secundare de fete gr. II, echivalente cu cursul superior de liceu.

Infiinţarea şcoalelor de gr. II-lea erà o nevoe foarte simţită, datorită curentului puternic pentru educaţia fetelor precum şi a marelui număr de candidate la bacalaureat, care erau mai toate eleve de prin şcolile particulare.

Şcolile particulare aveau licee identice cu ale băieţilor şi mergeau cu anomalia până acolo, încât în cele mai multe nu se învăţà lucrul de mână, nici economia domestică pentru bunul motiv că aceste obiecte nu figurau în programa băieţilor.

Necesitatea unui liceu de fete sau a unei şcoli secundare de gr. II erà cu atât mai indicată, cu cât până aicia monopolul bacalaureatelor şi viitoarelor candidate de profesoare erà deţinut de pensioane, ceeace însemnà că numai fetele, cari aveau mijloace să înveţe în şcoli particulare, puteau aspirà la profesorat.

Este o anumită perioadă de timp, când candidatele la concursuri pentru catedre erau aproape exclusiv eleve din pensioanele doamnelor Humpel din Iaşi, Miller, Bolintineanu şi Manliu din Bucureşti şi Olteanu din Craiova.

Şcolile secundare înfiinţate prin legea din 1898 nu sunt identice cu cele de băieţi, pentrucă nici numirea şi rolul femeiei în societate şi familie nu sunt identice cu ale bărbatului; dar nu sunt nici inferioare, ci aş puteà spune că merg paralel. Iată pentru ce programa fetelor diferă întru câtva de a băieţilor.

Absolventele şcoalelor secundare de gr. II se pot înscrie la facultăţile de medicină, farmacie, litere etc. şi chiar la alte facultăţi în urma unui examen de diferenţă.

Faptul că numărul felelor, care învaţă spre a-şi face o carieră, este cu mult mai mare decât numărul locurilor din învăţământ, acesta a făcut pe legiuitorul din

1898 să gândească a da o nouă îndrumare fetelor, să caute un nou debuşeu activităţii lor şi astfel a înfiinţat în 1903 o secţie comercială alipită pe lângă şcolile secundare de gr. I, în care secţie sunt primite elevele cari au terminat cele dintâiu 4 clase secundare. Această secţie funcţionează astăzi cu 2 clase şi cu următoarele materii de studii:

Româna, Franceza, Germana, Merceologia, Dreptul comercial, Economia politică, Geografia, Igiena, Contabilitatea, Aritmetica, Stenodactilografia, Caligrafia, Cursul de educaţie şi Biuroul comercial.

Absolventele secţiei comerciale sunt căutate ca contabile, funcţionare în biurourile comerciale, bănci etc. Cursurile secţiei comerciale sunt astfel întocmite încât în anul al II-lea elevele fac practică în case de comerţ şi nu rare ori se întâmplă ca absolventa să obţină un post tocmai în casa în care a făcut practică.

In fine în 1908 cu ocazia revizuirii programelor, d-l Haret a adus o nouă îmbunătăţire şcoalelor secundare de fete introducând în programa lor menajul şi bucătăria ca un studiu efectiv şi practic, nu teoretic cum se făceà înainte. Astăzi elevele şcoalei secundare de ambele grade execută lucrări de menaj în ore prevăzute în orar, după anume program, sub conducerea unei maestre şi se îndeletnicesc cu operaţiuni culinare în anume ore şi într'o sală înadins amenajată ca clasă de bucătărie.

Introducerea în program a menajului şi bucătăriei face să dispară prejudiţiul foarte răspândit la noi, că preocupările cu menajul sunt mai inferioare decât altele. Vigoarea unei naţii şi fericirea casnică atârnă mai în

întregime de lucruri prozaice ca hrana, locuinţa, îmbrăcămintea etc.

Şi pentru a încoronà învăţământul fetelor şi ţinând seamă că însuşirile morale ale popoarelor se datoresc educaţiei primite în casa părintească şi în familie, d-l Haret, tot cu ocazia revizuirii programelor în 1908, a introdus în şcolile de fete un curs de educaţie, sau mai bine zis de conduită în vieaţă. Acest curs este o disciplină a sufletului, un fel de morală aplicată la vieaţa de toate zilele şi are de scop a ţine în permanenţă vii în mintea elevelor, însuşirile care împreună constituesc capitalul moral şi fac ca omul să se numească bine crescut în adevăratul înţeles al cuvântului.

In acest fel d-l Sp. Haret a făcut ca învăţământul secundar al fetelor să corespundă tot mai mult întreitului scop al educaţiei şi să se desvolte potrivit cu cerinţele timpului şi nevoile societăţii noastre.

Şi în această zi de sărbătoare când i se aduc omagii din toate unghiurile ţerii, cred că este cel mai nemerit timp a vorbì despre opera sa şi a da Cezarului ce este al Cezarului.

ADELA DR. PROCA
Profesoară secundară în Bucureşti.

INVĂŢĂMÂNTUL COMERCIAL

Invăţământul comercial atât de necesar vieţii omeneşti a deşteptat de timpuriu atenţia lumii asupra nevoii lui. In ţara noastră predarea lui a fost atribuită fie clasei a IV-a a şcoalei elementare, fie clasei a IV-a a şcoalei umanioare. Aşà s'a urmat câtă vreme Moldova şi Muntenia au fost separate.

I. In *Moldova*. La 1838 se introduse învăţături comerciale în clasa IV-a elementară dela Iaşi, dar predarea lor n'a durat decât până în anul următor.

In 1843 se înfiinţă tot acolo o a IV-a clasă comercială pe lângă trei clase elementare.

In 1850 se prevăzù înfiinţarea unei şcoli speciale ai cărei primi trei ani să dea cunoştinţe umanioare, iar cei din urmă doi să dea cunoştinţe de comerţ sau agricultură, după alegerea şcolarilor.

Această organizaţie însă nu s'a pus în practică decât la 1857, când se înfiinţară două şcoli speciale, una la Iaşi şi alta la Galaţi. Cele două şcoli înfiinţate vegetară însă şi cea din Iaşi fu desfiinţată în 1860, fiindcă în doi ani nu atrăsese decât 19 elevi.

II. In *Muntenia*. In 1844 la Brăila, portul cel mai însemnat al ţerii, se introdusese un început de învăţământ comercial în şcoala elementară.

In 1855 și 1857 se propuse înființarea de școli de comerț, dar proiectul a căzut, tot așà cum a căzut și proiectul înființării unui institut de comerț pe acțiuni deși susținut și de guvern.

In 1859 se introduse în școala elementară din Ploiești cursuri comerciale.

In 1860 guvernul prezentă Adunării legiuitoare un buget pentru crearea școalelor de comerț, dar creditele i se refuză.

Cu toate acestea nevoia școalelor de comerț erà simțită și guvernul pe deoparte (1861) și publicul pe de alta preparau terenul pentru înființarea lor.

III. In *România*. Unirea Moldovei și Muntenii aduse satisfacerea acestei nevoi. In legea din 1864 se prevăzù crearea școalelor de comerț sub numele de învățământ real.

Școlile, înființate pe urma acestei legi, avură cursuri de 4 ani și fură fondate una la București și alta la Galați.

In 1878 cursurile lor fură ridicate la 5 ani și li se dete și programe analitice, grație regretatului ministru de atunci G. Chițu. Această stare fu consacrată prin legea publicată în «Monit. Of.» din 6 Marte 1879, No. 52.

Aceste școale primiau ca elevi pe absolvenții cursului primar, așà că programele lor coprindeau o mare parte de cunoștințe generale, necesare acelor absolvenți pentru a puteà câștigà cunoștințele speciale despre comerț.

Numărul școalelor comerciale crescù apoi prin înființarea școlilor din Craiova și Iași.

Dela înființarea lor, școalele de comerț au fost administrate și conduse de Ministerul de Instrucție, dar la 1883 înființându-se Ministerul domeniilor, agriculturii,

industriei şi comerţului îi fură date lui şi şcoalele de comerţ.

La acest minister, pe când erà titular d-l P. P. Carp se făcù o lege a învăţământului profesional, prin care se aduse schimbări în organizaţia şcoalelor de comerţ. In adevăr, tipul de şcoli 1864—1878 nu mai corespundeà necesităţilor întreprinderilor comerciale, cari luaseră o mare dezvoltare şi cereau tineri mai bine preparaţi, iar pe de alta o gradare în preparaţie pentru fiecare categorie mare de întreprinderi comerciale, negoţ mare şi negoţ mic.

Noua organizare stabilì două tipuri de şcoli: şcoala comercială de gr. I cu curs de trei ani, care-şi recrută elevi dintre absolvenţii cursului primar, şi şcoala comercială de gr. II, care îşi recrută elevi dintre absolvenţii şcoalei comerciale de gradul I şi dintre absolvenţii cursului inferior de liceu. Organizaţia aceasta se aplică la 1894—95.

In această organizaţie mai toţi absolvenţii gr. I treceau în şcoala de gradul al II, aşà că deşì funcţionau două categorii de şcoli în definitiv se obţineà după preparaţie tot numai o categorie de absolvenţi, cari intrau în afaceri, ai şcoalelor comerciale de gr. II.

O lacună a acestei organizaţii a fost şi lipsa dintre studii şi a studiului limbii române, şi a corespondenţei comerciale care avù de rezultat ca absolvenţii şcoalei să iasă lipsiţi de aceste cunoştinţe absolut necesare profesiunea lor.

La 1899 prin legea publicată în «Monitorul Oficial» No. 287, din 31 Martie 1899, învăţământul profesional fu luat de Ministerul de instrucţie, care îl reorganiză.

Nota caracteristică a acestei legi este în ce priveşte

şcoalele de comerţ îndreptarea studiilor predate în ele la aplicaţiuni, exercitate astfel cum se făptuesc în practică.

Legea aceasta fu modificată însă prin legea publicată în «Monitorul Oficial» No. 79 din 9 Iulie 1900, prin care se restabilì starea anterioară legii din 1899, cu singura deosebire, că şcoalele comerciale continuară a rămâne la Ministerul de instrucţie, pe când celelalte şcoli de meserii şi de agricultură fură redate administraţiei Ministerului de domeni, şi agricultură.

La 1901 Iulie 9 se promulgà o nouă lege a învăţământului profesional, care în ce priveşte învăţământul comercial poate fi cu drept cuvânt considerată ca creatoarea lui, iar autorul ei d-l Spiru Haret, ca părinte al acestui învăţământ în ţara noastră.

Prin noua lege se crează şcoli, cari să răspundă la toate trebuinţele negoţului, astfel: şcoli elementare de comerţ pentru negoţul mic; şcoli superioare de negoţ pentru negoţul mare şi însărcinările economice din administraţiile Statului şi particularilor; cursuri de seară pentru completarea cunoştinţelor comerciale ale absolvenţilor şcoalelor elementare şi cursului inferior de licee, cari se găsesc funcţionând în negoţ; cursuri complementare de comerţ pe lângă gimnazii şi licee, catedră de învăţământ comercial la licee (Brăila, Tulcea); cursuri comerciale pentru ucenici, acestea pentru băieţi; iar pentru fete şcoli elementare de comerţ şi cursuri complementare pe lângă externat.

Pe lângă aceste creaţiuni se mai adaogă şi creaţiunea din dispoziţia art. 75 a zisei legi, care sună astfel: «unele şcoli secundare de băieţi se pot transformà treptat în şcoli cu caracter practic şi profesional, potrivit cu trebuinţele locale şi în vederea unor aplicaţiuni determinate».

Insemnatul şi cel mai mare progres al organizaţiei actuale, faţă de organizaţiile trecute pe lângă diversitatea categoriilor de şcoli, este obligaţia practicei comerciale pentru toate categoriile de şcoli de comerţ.

In adevăr, elevul şcoalei elementare este obligat ca în clasele II-a şi III-a să lucreze toate după prânzurile în negoţ, această practică apropie pe elev de negustor, care începe să-l apreţieze, iar elevul să se familiarizeze cu idea şi faptul, că el trebue să se facă negustor, graţie acestei măsuri aproape toţi absolvenţii cursului elementar rămân în negoţ şi se satisface astfel cel mai scump deziderat al tuturor ca Românul să se dedeà şi la cariera negoţului.

Acelaş rezultat, deşì în alte condiţiuni, se obţine şi cu absolvenţii şcoalelor superioare de comerţ, cari trebue să practice 6 luni în negoţ după absolvirea şcoalei şi după ce în anul patrulea, o jumătate din ei lucrează numai în biroul comercial alipit şcolii.

Având astfel practica reală a lucrului, absolvenţii nu mai sunt timizi şi începători în lucrul lor când intră în afaceri, lucrul lor capătă siguranţă şi munca lor în negoţ este apreţiată.

Următoarea statistică (publicată în «Buletinul Oficial» din 15 Ianuarie 1908) a aplicării în negoţ a absolvenţilor acestor două categori de şcoli confirmă cele spuse mai sus.

Din 470 absolvenţi ai şcoalelor elementare de comerţ au intrat în comerţ 425 (90,43%), în administraţii publice 34 (7.23%) şi în carieri diverse 11 (2.34%).

II. Din 826, absolvenţi ai şcoalelor superioare de comerţ, au îmbrăţişat cariera comercială 637 (77.12%).

Au intrat în administraţii publice 175 (21.19%) şi

funcţionează în cariere diverse străine comerţului 14 (1.69%).

Cei cari au intrat în administraţii publice sunt: secretari la camerele de comerţ, funcţionari la domeniul Coroanei, la serviciul maritim, la Cassa de depuneri şi consemnaţii, la ministerul de finanţe, la băncile populare, la Creditele funciare rural şi urban, pe la telegraf (Cassa de credit).

Absolvenţii cursurilor de seara şi de ucenici se găsiră în negoţ chiar ca elevi.

Pentru punerea şi aplicare a legii din 1901 s'a elaborat:

1. Programe pentru şcoalele superioare de comerţ, publicate în «Monitorul Oficial» No. 27 din 4 Maiu 1904.

2. Programe pentru şcoalele elementare de comerţ, publicate în «Monitorul Oficial» No 44 din 28 Maiu 1904.

3. Programe pentru şcoalele secundare de fete cl. V, secţia comercială publicate în «Monitorul Oficial» No. 113 şi 115 din 24 şi 27 August 1902.

4. Programe pentru cursurile comerciale de seara şi Dumineca, publicate în «Monitorul Oficial› No. 204 din 9 Decemvrie 1904.

5. Programe pentru şcoalele de adulţi publicate în «Monitorul Oficial» No. 203 din 8 Decemvrie 1894.

6. Programe pentru cl. V, VI comerciale complimentare de băieţi.

7. Programe, spre încercare, pentru ştiinţele comerciale predate în licee.

O parte din aceste programe au fost revăzute, precum:

Programa şcoalelor superioare de comerţ, modificându-se, programele contabilităţii şi matematicelor (Vezi «Monit. Of.» din 10 Aug. 1910) şi introducându-se o a

doua catedră de limba germană la şcoalele din Bucureşti şi Iaşi. Această măsură a rămas să se aplice la Craiova, chiar din anul acesta, căci expirà la 1 Aprilie 1911 contractul profesorului de limba engleză, şi la Galaţi.

Cursurile de seara, avându-se în vedere necesităţile condiţiei de funcţionari comerciali ale frecuentatorilor, s'au organizat pe un nou tip, care a fost aprobat şi a cărui programă s'a trimes în studiul consiliului permanent unde se află şi acum.

D-l Haret nu numai c'a dat o organizare admirabilă şcolii de comerţ, organizare ce se prepară vecinii Unguri a introduce şi în ţara lor, în ce priveşte învăţământul comercial superior, dar a căutat să iea măsuri pentru aplicarea ei.

Astfel a hotărît condiţiuni anume, pentru alegerea profesorilor şcoalelor de comerţ, prin legea din 1901 şi regulamentul examenelor de capacitate pentru numirea profesorilor la şcoalele de comerţ (Vezi Monit. Of. No. 49 din 4 Iunie 1908).

A luat apoi măsuri pentru perfecţionarea mai departe a absolvenţilor şcoalelor şi pentru aceasta a hotărît, ca una din bursele fondului Niculescu, să fie dată absolvenţilor şcoalelor de comerţ, şi până acum au fost trimeşi la Lipsca doi, în urma concursurilor ţinute.

A dat din fondul strâns la Cassa Şcoalelor din taxele plătite de străinii, cari frecuentează şcolile de comerţ, ajutoare pentru practica absolvenţilor la case de negoţ din străinătate. Până acum s'au trimes doi absolvenţi, unul al şcoalei superioare din Iaşi, iar altul al şcoalei superioare din Bucureşti; ei au fost trimeşi după ce Ministerul le găsise locuri de practică.

Ca mijloace didactice s'a dispus a se dotà şcoalele

de comerț cu material didactic și instalațiuni de laborator; lucrarea de preparare a dotației se află la Cassa Școalelor și cred că va fi executată în curând, spre a se puteà da apoi satisfacere altei necesități a școalelor de comerț, elaborarea de manuale didactice.

Cred că munca d-lui Sp. Haret închinată învățământului comercial, îi asigură recunoștința tuturor, cari au în inimă dragoste pentru propășirea țerii noastre.

M. BRĂTILĂ
Profesor al școalei superioare de Comerț din București.

INVĂȚĂMÂNTUL MESERIILOR

Incă din prima jumătate a secolului trecut, guvernele țerilor române și-au dat seamă de însemnătatea rolului social al diverselor ramuri de industrie și meserii, și de trebuința de a îndreptà, în parte, tinerele generațiuni spre meserii, prin mijlocirea unui învățământ apropriat acestui scop. Această preocupare se constată în mai toate legile și regulamentele școlare din principate (1), elaborate dela 1832 până la Unire, cari cuprindeau unele dispoziții privitoare la studiile pregătitoare pentru meserii.

Greutăți de tot felul trebuiau însă să împiedice întemeiarea acestei ramuri speciale de învățământ, greutăți ce se explică prin desvoltarea cu totul neînsemnată a instrucțiunii elementare, care trebue să fie baza oricărui învățământ special, prin lipsa personalului de direcțiune și de învățământ posedând calificațiunea cuvenită, prin prejudecățile populației, și, în fine, prin chiar nestabilitatea în guvernarea și în instituțiile țerii.

Acțiunea guvernelor cu privire la învățământul industrial, în epoca anterioară anului 1864, este caracterizată, după cum se constată din legile și regulamentele

(1) In Moldova regulamentele din 1835, 1843, 1847 și 1851; în Muntenia regulamentele din 1832 și 1847.

elaborate în acel interval, mai cu osebire prin introducerea în programele şcoalelor elementare şi medii, a unor materii şi aplicaţii speciale, cum şi prin creaţiunea unor clase sau cursuri, zise speciale ori extraordinare alăturate pe lângă şcoalele elementare şi colegiile din capitale.

Toate aceste dispoziţii având drept scop implântarea învăţământului aplicat la meserii, prin mijlocirea şcoalelor de învăţământ general, de diferite grade, nu au dat nici un rezultat (2).

Până după 1864, şcoalele de arte şi meserii din Iaşi şi Bucureşti, înfiinţate, cea dintâiu în anul 1841, cea de-a doua în anul 1852, au fost singurele instituţii şcolare cari au exercitat o înrâurire oarecare, în direcţia aplicaţiunii la meserii. Această înrâurire nu a fost, negreşit, decât restrânsă, cele 2 şcoale neputând primì decât un număr relativ mic de elevi şi cuprinde în programa lor decât un număr limitat de meserii.

Legea asupra instrucţiunii din 5 Decemvrie 1864 urmărià, înainte de toate, difuziunea învăţământului general de toate gradele şi nu se ocupà decât în mod subsidiar de învăţământul profesional. De altă parte guvernele cari s'au succedat dela Unire până către sfârşitul secolului trecut, aveau a se aplicà, în primul loc, la rezolvirea diferitelor probleme privitoare la organizarea politică a ţerii, la consolidarea situaţiei ei ca Stat de sine stătător, la formarea cadrelor indispensabile

(2) Experienţele făcute în Germania, Austria, Franţa şi Belgia cu şcoalele cari urmăriau în acelaş timp respândirea culturii generale şi îndrumarea la meserii au dat peste tot un rezultat negativ. Pretutindeni s'a revenit la sistemul şcoalelor speciale, de diferite categorii, de zi şi de seară, pentru meseriaşi.

funcţionării, potrivit noilor legiuri fundamentale, a diverselor servicii administrative, militare, judecătoreşti, financiare, tecnice, etc, aşà că cestiunea învăţământului profesional a rămas mult timp, în afară de preocupările de căpetenie.

Legea din 1864 prevedeà pe de o parte înfiinţarea de şcoale reale cari trebuiau să aibà ca scop «de a da învăţătura trebuincioasă pentru exercitarea unei arte sau profesiuni», iar de altă parte creaţiunea a 7 şcoale de meserii, în Bucureşti, Iaşi, Galaţi, Brăila, Craiova, Ploeşti, şi Turnu Severin. Totuş până la finele secolului trecut, în ce priveşte şcolile de meserii, nu au fost înfiinţate de Stat (ministerul domeniilor) decât şcoala din Valea Boului (Prahova) şi secţia de meserii dela şcoala din Armăşeşti (Ialomiţa), şi acestea încă sunt datorite unor donaţiuni (V. Paapa şi I. Zossima) cari au obligat ministerul domeniilor să proceadă la aceste două creaţiuni, dealtmintrelea de mică importanţă.

Dacă Statul timp de 40 ani după Unire, nu a făcut mai nimic cu privire la creaţiunea de şcoale de meserii, nu este mai puţin adevărat că din partea judeţelor şi a comunelor s'a manifestat cu începere dela 1870, un curent însemnat în favoarea înfiinţării de asemenea şcoale. Cea mai mare parte din ele, — 15 din 20, — au fost însă desfiinţate, după intervale de funcţionare relativ scurte. Motivele dispariţiunii acestor instituţiuni, au fost: rea organizare, rea administraţie, lipsă de personal destoinic. Numirea personalului fiind la dispoziţia autorităţilor judeţene şi comunale respective, se făceà după interesele electorale ori private ale personajelor influente în localitate. Aceasta este cauza de căpetenie a nesuccesului unei mişcări în favoarea răspândirii în-

vățământului meseriilor, care începută cu multă însuflețire, acum 40 de ani, ar fi putut da până astăzi, în alte condiții, cele mai frumoase rezultate.

Dintre cele 5 școale județene sau comunale cari au mai rămas, 3 au fost luate de Stat (ministerul instrucțiunii) și radical transformate și reorganizate ca școale nouă, iar celelalte două vor fi și ele trecute sub autoritatea ministerului instrucțiunii.

In ultimul deceniu a secolului trecut au intervenit unele măsuri legislative ori administrative, privitoare la învățământul profesional, ce se cuvine să fie citate:

Legea pentru organizarea învățământului profesional din 9 Aprilie 1893 elaborată de d-l P. P. Carp ca ministru al agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor a stabilit pentru prima oară o bază legală de organizare pentru vechile școale de arte și meserii din București și Iași, cari până atunci aveau o bază de existență și de organizare, numai bugetară. Legea din 1893 a constituit o reformă importantă în ce privește cele 2 școale de arte și meserii, reformă care domină în istoria desvoltării acestor două instituțiuni. Dispozițiile legii din 1893 au fost menținute, cu oarecari mici modificări, și prin legea din 1901 actualmente în vigoare.

Regulamentul din 26 Septemvrie, 1893 pentru aplicarea legii asupra învățământului primar și normal primar din 23 Maiu 1893, prevedeà creațiunea de *cursuri* sau *școale primare complementare*, cu o divizie elementară și o divizie specială împărțită în mai multe secțiuni pentru diferite meserii. Acest regulament a fost

abrogat în 1896 fără să fi fost aplicat în ce priveşte creaţiunea de şcoale complementare.

Regulamentul din Septemvrie 1896 pentru aplicarea legii asupra învăţământului primar şi normal primar din 30 Aprilie 1896, prevedeà creaţiunea de către Stat, judeţe, comune sau particulari, când s'ar simţì trebuinţa, de *şcoale primare superioare* cari «nu vor puteà aveà altă menire decât aceea de a da cunoştinţele uzuale potrivite nevoilor regionale, precum cunoştinţe de agricultură, *de diferite meserii*, de contabilitate, ş. a. Nici regulamentul din 1896 nu a fost aplicat în ce priveşte înfiinţarea de şcoale primare superioare ca caracter industrial.

Legea din 7 Aprilie 1900 prevedeà creaţiunea de *şcoale primare superioare* pe lângă cari puteau fi alipite secţii (ateliere) profesionale, precum şi de *şcoale profesionale* (învăţământ primar profesional) pentru diferite meserii. Această lege a fost abrogată în 1901, fără să fi fost pusă în aplicare.

După cum am arătat în altă parte, prin legea asupra instrucţiunii din 1864 s'a urmărit răspândirea cât mai în grabă a învăţământului general, primar, secundar şi superior, după un plan uniform pentru tot teritoriul Statului român, format din uniunea vechilor principate. Această grabă erà motivată nu numai de interesul superior al răspândirii culturii în toate straturile populaţiunii, dar şi prin acel al pregătirii de elemente indispensabile funcţionării diferitelor servicii publice ale Statului nou constituit.

După un interval de 30 ani, acest din urmă scop a

fost atins şi chiar depăşit. Creaţiunea unui mare număr de licee şi gimnazii, răspândite peste tot teritoriul ţerii, deci foarte la îndemână, uşurinţa cu care absolvenţii acestor şcoale puteau, până acum câţiva ani, să găsească funcţiuni salariate de Stat, judeţe, comune şi alte autorităţi publice, şi, în fine, lipsa de şcoale pregătitoare pentru meserii, comerţ etc., au determinat un curent exagerat şi aproape exclusiv către şcoalele de învăţământ general, în detrimentul aplicării populaţiei la aceste ramuri de activitate productivă, îmbrăţişate, in mare parte, de elemente străine.

Această stare de lucruri, incompatibilă cu desvoltarea normală şi armonică a ţerii, în toate direcţiunile de activitate, a început să preocupe din ce în ce mai serios, guvernele şi opinia publică, de mai bine de 25 ani. Necesitatea de a se da învăţământului aplicat la diversele ramuri de activitate productivă, o desvoltare mai mare, în raport cu trebuinţele ţerii, şi o organizaţie practică, erà foarte mult simţită. In lipsa, însă, a unei iniţiative, în acelaş timp convinsă de importanţa acestei reforme, autorizată pentru a-i găsì soluţia cea mai nemerită şi cu îngrijire studiată în toate amănuntele, potrivit împrejurărilor şi trebuinţelor ţerii, şi hotărîtă de a o pune în aplicare cu toată stăruinţa, nu s'a luat nici o măsură, aşà că după 70 de ani dela renaşterea culturii româneşti, învăţământul meseriilor se găsià cu totul în urmă, faţă de alte ramuri ale învăţământului public, în paguba îndrumării raţionale a populaţiunilor muncitoare dela oraşe şi dela sate, la îndeletnicirile producătoare de bogăţii.

D-l Spiru Haret, adânc cunoscător al nevoilor neamului nostru, a fost cel dintâiu dintre bărbaţii de Stat

ai țerii, care a avut convingerea, autoritatea și hotărîrea de a întreprinde această reformă de mult timp așteptată. Prin legea din 9 Iulie 1901 d-sa a așezat temelia desvoltării învățământului meseriilor în țara noastră. Cu deosebită râvnă a purtat apoi grijă de aplicarea acestei reforme, însoțită de multe greutăți.

Prin legea din 1901, în afară de oarecare îmbunătățiri în organizația vechilor școale de arte și meserii din București și Iași, devenite scoale superioare de meserii, s'a prevăzut înființarea a două categorii nouă de școale de meserii: Școalele inferioare și școalele elementare, și s'au stabilit, în chip lămurit și complet, toate principiile privitoare la scop, înființare, organizație, întreținere etc. .

Școalele elementare de meserii au de scop principal răspândirea industriilor mici și a meseriilor domestice între săteni. In aceste școale, așezate în cea mai mare parte în comunele rurale mai populate, elevii săteni pot să dobândească, fără a fi lipsiți de condițiunile proprii vieții de țară, îndemânarea neccsară pentru a puteà folosì mai târziu, timpul liber de care dispun, aplicându-se la diferite meserii în raport cu trebuințele agriculturii și ale vieții dela țară și cu resursele locale, care să-i ajute a-și îmbunătățì starea materială. Aceasta nu împiedică, însă, pe mulți dintre absolvenții săteni, pe cari împrejurările ori aptitudini deosebite pentru meserii îi îndeamnă, să practice în mod permanent meseriile ce au învățat și să-și facă din exercițiul acestor meserii, principala lor îndeletnicire. Astfel de școale sunt potrivite și pentru orașele mici, unde se simte nevoie de meseriași pentru diferite lucrări ce se pot executà în ateliere modeste, ori chiar în casă, și cu un utiliagiu simplu.

Invăţământul teoretic, în aceste şcoale, nu ocupă pe elevi mai mult de 6 ore pe săptămână, iar învăţământul meseriilor este exclusiv practic.

Intre meseriile ce pot fi predate în şcoalele elementare de meserii sunt cuprinse şi următoarele: lemnăria; rotăria; dogăria; împletiturele de richită, papură şi paie; fierăria cu aplicaţii la reparaţia uneltelor agricole, la căruţărie şi la potcovitul animalelor; croitoria de haine pentru săteni; cismăria groasă pentru săteni; cojocăria; ţesutul pânzei şi a covoarelor româneşti; frânghieria; olăria etc.

Elevii participă la beneficiul rezultat din vânzarea lucrărilor executate, beneficiu ce se depune cu librete la Cassa de economie pe numele lor. Cu modul acesta se asigură pentru fiecare din ei, la terminarea studiilor, un capital cu care să-şi poată procurà cele necesare la exerciţiul meseriei.

Şcoalele elementare de meserii au fost bine primite de populaţiile dela ţară. Stând la îndemâna sătenilor, ele le sunt lesne accesibile, graţie mai ales cantinelor şcolare. In aceste şcoale sătenii, fără a se depărtà prea mult de la vetrele lor, şi fără a-şi schimbà mediul şi modul de traiu, pot să-şi însuşească, în scurt timp, cunoştinţe îndestulătoare asupra meseriilor celor mai de trebuinţă, pe cari ei le practică în satele lor, ori ca ambulanţe, ori încă angajându-se ca lucrători meseriaşi în diferite ateliere sau pe la proprietarii de moşii.

Şcoalele inferioare de meserii formează gradul mijlociu al învăţământului industrial. Ele sunt destinate în primul loc populaţiunilor din oraşe şi au de scop să pregătească meseriaşi în diferitele ramuri de industrie de care s'ar simţì necesitate în localităţile respective.

Invăţământul teoretic în aceste şcoale este redus la cunoştinţele strict indispensabile unui meseriaş. Invăţământul practic cuprinde diverse meserii, precum: fierărie şi lăcătuşeria mecanică şi constructivă, tinichigeria, tâmplăria de mobile şi clădiri, scluptura în lemn, caretăşia, croitoria, cismăria, fabricaţia pălăriilor de lână, ceramica săpătoria de piatră, curelăria, ţesutul covoarelor etc. Şcoalele inferioare de meserii au fost pretutindeni primite cu multă favoare. Organizate în mod practic, ele respund unor nevoi adânc simţite de populaţiunea nevoiaşă din oraşe, căreia urmează neapărat a i se pune la îndemână mijloacele de a-şi câştigà existenţa prin muncă, învăţând diferite meserii potrivite cu cerinţele locale şi pregătindu-se astfel a ocupà, cu timpul, şi în meserii, toate acele locuri pe cari până acum le-au ocupat mai mult străinii.

Ele mai sunt menite, dimpreună cu şcoalele superioare din Bucureşti şi Iaşi, să pregătească elementele necesare desvoltării industriei în ţară, şi în acelaş timp să contribue la întărirea burgheziei pământene.

* * *

Astăzi, după 10 ani dela punerea în aplecare a legii din 1901, numărul şcoalelor de meserii a sporit dela 3 cu 400 elevi, câte erau în 1900, la 60 cu un efectiv de 2.900 elevi, după cum urmează:

2	şcoale	superioare de	meserii	. .	350 elevi
20	»	inferioare »	»	. .	1.550 »
38	»	elementare »	»	. .	1.000 »

In acest număr nu sunt cuprinse secţiile de meserii dela şcoalele de agricultură din Nucet, Armăşeşti, Poiana

și Dobrovăț și dela școalele de viticultură din Huși, Valea călugăreacă și Odobești.

18 dintre cele 20 școale inferioare de meserii au produs până acum 900 absolvenți. Celelalte 2 școale fiind de creațiune recentă încă n'au produs absolvenți.

32 dintre cele 38 școale elementare de meserii au produs 1.100 absolvenți. Celelalte 6 școale înființate în timpul din urmă, încă nu au produs absolvenți.

* * *

Ințeleptele îndrumări date de d-l Spiru Haret ca ministru al instrucțiunii au format în jurul școalelor o atmosferă de statornicie, fără care nici un progres nu este cu putință, și, în acelaș timp, au favorizat, în vieața lor lăuntrică, o remarcabilă însuflețire la muncă, un real atașament pentru meserii, ceeace se învederează prin o dare de seamă statistică publicată în 1909, cu prilejul expoziței școalelor de meserii, din acel an, și din care se constată că absolvenții școalelor, în afară de prea puține excepții, s'au aplicat la meserii. Din acea publicație statistică rezultă că numai 10 din cei 647 absolvenți ai școalelor elementare și numai 24 din cei 592 absolvenți ai școalelor inferioare de meserii, la 1 Aprilie 1909, nu practicau meseriile lor, ocupâud diverse mici funcțiuni.

In anul viitor, cu ocazia celei de a 4-a expoziții a școalelor de meserii și de agricultură, ce va aveà loc în luna Septemvrie în București, se va publicà o nouă dare de seamă amănunțită despre rezultatele obținute până la 1 Aprilie 1912.

* * *

Reforma săvârşită de d-l Spiru Haret constitue una din cele mai însemnate dintre operele care ilustrează activitatea d-sale ca bărbat de stat şi ministru al ţerii, şi îi dă dreptul să fie considerat ca întemeietorul învăţământului meseriilor în România.

In măsura în care se va scurge vremea, opera d-lui Spiru Haret va apare din ce în ce mai măreaţă şi mai fecundă în rezultate binefăcătoare pentru progresul ţerii.

G. HAZU.

INVĂŢĂMÂNTUL AGRICOL

Preocupat de ridicarea economică a Ţărei în genere şi a populaţiei dela sate în deosebi; inspirat de vederi democratice şi călăuzit de o adâncă şi curată dragoste pentru ţărănime, d-l Haret s'a folosit de toate mijloacele ce îi stăteau la îndemână mai ales ca ministru al Instrucţiunii publice şi cultelor, spre a răspândì în popor cunoştinţe de agricultură raţională.

Voiu schiţà acì pe scurt acele mijloace, precum şi spiritul în care d-l Haret le-a conceput şi aplicat.

Putem distinge trei categorii de mijloace:

1. *Invăţământ agricol numai teoretic.*
2. *Invăţământ agricol teoretic şi practic.*
3. *Invăţământ agricol practic.*

I. Invăţământul agricol numai teoretic.

Această categorie, deşì cea mai restrânsă, este totuş de o însemnătate mare faţă de înclinarea tineretului nostru către carierele libere. Pentru a combate această înclinare, d-l Haret a înfiinţat mai multe catedre de agronomie la licee, în locul orelor de limba italiană sau engleză. Scopul acestor catedre nu este de a pregătì profesionişti, agronomi, ci de a sădì în tineretul licean, dragostea pentru agricultură şi de a creà astfel prima condiţie morală pentru propăşirea ei.

Aceste catedre sunt o inovaţie aproape necunoscută în ţerile mai înaintate, şi care s'a relevat în străinătate ca o laudă pentru Ţara noastră.

Avem astăzi catedre de agronomie pe lângă următoarele licee: Botoşani, P.-Neamţu, Focşani, Brăila, Buzău, Mateiu Basarab (capitală), Piteşti, Craiova şi T. Severin. Acest învăţământ se predă în cursul superior câte trei ore pe săptămână şi cuprinde un tot sistematic şi complet pentru scopul educativ mai sus arătat, dar nu fără însemnătate şi din punct de vedere practic, căci mulţi absolvenţi de licee, chiar îmbrăţişând alte cariere decât agricultura, au adesea ocazie mai târziu de a o practicà, ca proprietari de moşii, vii, etc.

In aceeaş ordine de idei, d-l Haret s'a gândit a da absolvenţilor de gimnazii, o îndrumare practică, prevăzând prin art. 4 al legii asupra învăţământului secundar şi superior, *secţii agricole, comerciale* (1) sau *industriale* pe lângă gimnazii.

D-sa proiectase înfiinţarea clasei V-a ca secţie agricolă pe lângă gimnaziile din *Roman, R.-Sărat, Alexandria, Giurgiu, Slatina* şi *Craiova.*

Proectul este încă în studiul Consiliului permanent şi nu aşteaptă decât mijloacele bugetare spre a fi tradus în fapt.

II. Invăţământul agricol teoretic şi practic.

In această categorie intră:

1. *Invăţământul agricol în şcolile normale şi seminarii.*

---

(1) O secţie comercială funcţionează pe lângă gimnaziul din Constanţa.

2. *Invăţământul agricol în şcoli speciale.*

Cel dintâiu s'a bucurat totdeauna de o deosebită grijă din partea d-lui Haret; în special practica agricolă în şcolile normale s'a desvoltat şi în unele din ele chiar s'a desăvârşit, graţie măsurilor luate de d-sa şi a sumelor cu care au fost dotate, din bugetul Cassei Şcoalelor.

Dar cea mai mare operă a d-lui Haret în direcţia învăţământului agricol este aceea săvârşıtă prin aplicarea *legii învăţământului profesional* dela 9 Iulie 1901, care are următoarea sorgintă: Potrivit legii asupra învăţământului profesional dela 9 Aprilie 1893 (datorită d-lui P. P. Carp), care se mânuià de ministerul Agriculturei, comerţului, industriei şi domeniilor, existau în ţara noastră două feluri de şcoli de agricultură: şcoala centrală dela Herăstrău şi şcolile practice dela Strihareţ (Slatina), Roman şi Armăşesti (jud. Ialomiţa), acestea din urmă destinate micilor cultivatori, destinaţiune pe care nu au îndeplinit-o — şi nu o puteau îndeplinì — decât într'o neînsemnată măsură; căci acele şcoli, prin organizaţia lor şi prin condiţiile agrare speciale ţerii noastre, au dat şi dau mai mult personal subaltern în administraţiile agricole. Lipsià astfel o şcoală specială proprie pentru cultivatorul mic. Afară de aceasta se ştie, că sub administraţia ministerului de Agricultură, şcolile speciale nu numai că nu s'au sporit, dar şi cele existente, mai sus amintite, au progresat foarte puţin.

D-l Haret are marele merit de a fi recunoscut cel dintâiu, această stare de lucruri şi de a se fi gândit a cuprinde şi şcoalele de agricultură, în planul său general de reformă a învăţământului.

Sprijinit de şeful guvernului de atunci, d-l *D. A. Sturdza*, d-l Haret a elaborat şi trecut prin parlament,

legea învăţământului profesional dela 31 Martie 1899, care punea sub administraţia ministerului Instrucţiunii, toate şcolile de agricultură, comerţ şi meserii, dependinte până atunci de departamentul Agriculturii.

Dar din acest nou domiciliu şcolile de agricultură au fost readuse la ministerul Domeniilor, la 1 Maiu 1900, de către d-l d-r C. I. Istrati, pe atunci ministru al Şcoalelor. Insă prin legea dela 9 Iulie 1901 — care nu este decât o restabilire a celei dela 31 Martie 1899, d-l Haret revenit în capul departamentului Instrucţiunii, i-a incorporat din nou toate şcolile de agricultură, afară de cea dela Herăstrău.

Cu 9 Iulie 1901 începe o adevărată epocă nouă în existenţa învăţământului nostru agricol, pentrucă de atunci datează progresul şcolilor mai vechi, cari poartă acum numele de *şcoli inferioare* — şi înfiinţarea unei nouă categorii de şcolii numite *şcoli elementare de agricultura şi ramuri anexe.*

Cu toate greutăţile financiare ale Statului în 1901, d-l Haret a reuşit să prevadă în bugetul acelui an suma de 200.000 lei pentru aplicarea legii învăţământului profesional.

Chiar în acel an a înfiinţat şcoala inferioară de agricultură dela Nucet, 6 şcoli elementare de agricultură: Strehaia (Mehedinţi), Poiana-Mare (Dolj), Drăghiceni (Romanaţi), Belceşti (Iaşi), Branişte (Covurluiu) şi Lehliu-Săpunari (Ialomiţa) şi şcoala elementară de viticultură dela Odobeşti.

Se cuvine să ne reamintim şi cu această ocazie, că la apelul adresat de d-l Haret marilor proprietari spre a-l ajută la înfiinţarea şcolilor elementare, au răspuns d-nii: *I. Marincu*, dăruind terenul şi mai în urmă localul

de şcoală, atelierele şi locuinţa dirigintelui pentru şcoala dela Poiana; *Sava Şomănescu* cu teren şi local pentru şcoala dela Drăghiceni şi cea dela Sopot (1902) şi contele *I. Telievici* cu şcoala dela Gemeni (Mehedinţi (1906).

In 1903, se înfiinţează şcoala inferioară dela Alexandria şi cea elementară dela Dobrogostea (Argeş); aceasta din urmă de către judeţ, astăzi însă stă sub administraţia ministerului, dela 1908 încoace.

In 1904 s'a deschis o şcoală inferioară de agricultură la R.-Sărat, în 907 cea elementară de viticultură dela Valea-Călugărească, în 1908 cele elementare: de agricultură dela Dobrovăţ (Vasluiu) şi de viticultură dela Huşi, în 1909 şcolile elem. de agr. dela Ştefăneşti (Vâlcea) şi dela Zădăriciu (Vlaşca), în 1910 cea dela Bogdăneşti (Bacău).

Aceste şcoli elementare ca şi catedrele agronomice dela licee, sunt o creaţiune originală a d-lui Haret. Ele nu numai că împlinesc lacuna legiuirilor de mai înainte, în care lipsià o categorie de şcoli destinate pentru micul cultivator, dar au o organizaţie particulară în acest scop, prin faptul că învăţământul în ele durează doi ani, cel teoretic fiind limitat la 20 lecţiuni de fiecare clasă în timpul iernii, iar cel practic este aproape neîntrerupt în cursul acelor doi ani; pe când de ex. în Germania pentru micul cultivator sunt *şcoli agricole de iarnă* numai teoretice. Această deosebire este pe deplin justificată în ţara noastră, unde fiul de sătean nu are ocazia a practicà, la părinţi, o agricultură raţională.

O altă fericită inovaţie datorită d-lui Haret este aceea prevăzută prin art. 7 al legii dela 9 Iulie 1901 privitor la învăţământul elementar al fetelor în *şcoli de gospo-*

darie rurală. Principiul legii a fost desluşit de d-sa prin o înţeleaptă decizie ministerială cu data de 21 Aug. 1904 (No. 46.051), care a servit de bază la înfiinţarea şcolilor dela Budişteni (Muşcel), mutată la Teiu (Argeş) în 1910, Barcea (Tecuciu, 1904), Bucecea (Botoşani, 1907), Poiana (Dolj, 1910) şi Vădeni (Gorj, 1910). Tot pe principiile aceleiaş decizii se întemeiază regulamentul special pentru acest gen de şcoli, sancţionat cu decretul regal No. 318 din 29 Ian. 1910 şi publicat în Mon. Of. No. 249 din 7 Febr. 1910.

Cu şcolile elementare de gospodărie 1urală, d. Haret nu numai că a pus Ţara noastră în curent cu progresul învăţământului menajer din alte ţeri, dar a corespuns unei nevoi adânc simţite, fiind prea cunoscute imperfecţiunile sătencei române ca gospodină.

In rezumat avem astăzi:

6	şcoli inferioare	de	agricultură	cu . . .	378	elevi
1	şcoală	»	» viticultură	» . . .	28	»
13	şcoli elementare	»	agricultură	» . . .	227	»
2	»	»	» viticultură	» . . .	32	»

6 › de gospodărie pentru fete (1), din cari trei (Barcea, Teiu şi Bucecea) numărau 58 eleve în 1909/10. Pentru celelalte şcoli numărul elevilor este de asemenea din anul şcolar 1909/10.

Până la 1908 şcolile de agricultură au dat 1412 absolvenţi, din cari 275 cu ocupaţie necunoscută. Din restul de 1137, sunt ocupaţi în agricultură 734 inşi, adică peste 64%.

Dar d-l Haret a urmărit nu numai scopul de a înfiinţă şcoli nouă şi potrivite diferitelor necesităţi ale vieţii

(1) Aci se socoteşte şi şcoala dela Cocioc, care dela Judeţul Ilfov a fost trecută la Minister, în urma deciziunii d-lui Haret.

noastre rurale, ci a avut și statornica grijă de a le înzestrà. Astfel pentru cheltuelile curente s'au menținut în bugetul anului 1911/12, după prevederile d-sale următoarele sume în total:

Pentru personal . . . . . 181.985 lei
» material . . . . . 186.214 »

Cassa Școalelor a contribuit și ea cu sume considerabile la cantinele școalilor și la înzestrarea lor, tot după îndemnul d-lui Haret.

In afară de acestea, d-sa a destinat școlilor de categoriile mai sus arătate, în ultimii trei ani, din excedente, aprox. 265.000 lei, pentru localuri, clădiri agricole și alte îmbunătățiri. Când a părăsit ministerul în Decemvrie 1910, a recomandat unui înalt funcționar: «*Să ai grijă de înzestrarea școlilor de agricultură*» — atât de mult erà preocupat d. Haret de completarea acestei înzestrări, în scopul bunei lor funcționări.

In acelaș scop, d-sa a luat în 1908, 1909 și 1910, o serie de măsuri, din cari vom cità numai câteva mai importante din punct de vedere principial și administrativ:

1) Lărgirea programului de studii al școlilor inferioare de agricultură și sporirea personalului lor didactic.

2) Măsura de a se edità de către Cassa Școalelor cărți didactice pentru școlile inferioare de agricultură. Până în prezent s'au tipărit manualele de botanică agricolă, zootehnie, economie rurală și viticultură.

3) Dispoziția ca absolvenții școlilor inferioare de agricultură să poată face stagiul de practică și la ferme particulare.

4) Transformarea școalei elementare de viticultură dela

Odobeşti în şcoală inferioară, cu trei ani de cursuri teoretice şí practice şi un an de practică.

5) Sistematizarea câmpurilor de experienţă, întocmirea de planuri pentru organizarea creşterii vitelor la şcolile inferioare de agricultură şi alte măsuri de ordin tehnic.

6) Dispoziţii pentru a stabilì un contact mai eficace între şcolile de agricultură şi populaţia rurală, în mijlocul căreia se află fiecare, prin aceea că directorii şi diriginţii lor îşi au aleşi câte trei săteni, de a cărora activitate economică se ocupă mai de aproape, ajutându-i cu seminţe alese, pomi roditori,' etc.

7) Măsuri pentru sistematizarea şi uniformizarea contabilităţii precum şi pentru controlul financiar al şcolilor de agricultură.

III. **Invăţământul agricol practic.**

Acì vom considerà pe scurt:

1) *Invăţământul agricol în şcoala primară rurală*, care a fost încercat pe la 1883 de către P. S. Aurelian, prin înfiinţare de unele şcoli rurale cu 6 clase, două din urmă destinate învăţământului agricol.

Mai încoace legea învăţământului primar (art. 28) şi circulara 2984 din 12 Aprile 901 prevede înfiinţarea *grădinilor şcolare;* dar o măsură hotărîtoare a fost aceea luată de d-l Haret, cu circulara din 5 Febr. 1902 către revizorii şcolari, pentru organizarea învăţământului practic agricol în şcolile rurale şi instituirea *învăţătorilor ambulanţi*. Dintre cei carî s'au distins în îngrijirea grădinilor s'au detaşat 1—2 pe judeţ, pentru a îndrumà pe colegii lor în practica agricolă. In acest scop, d. Haret a luat şi alte măsuri: Autorizaţia dată

învăţătorilor de a suspendà cursurile, în caz de nevoe, pentru ca lucrările agricole cu elevii să se poată face mai cu folos, premierea învăţătorilor distinşi în cultura grădinilor, cu ocazia unor expoziţii ale produselor acestor grădini (regul. din 12 Aug. 1902), premierea învăţătorilor şi preoţilor pentru încurajarea culturii cartofului.

O adevărată întrecere se născuse printre învăţători, în urma acelor măsuri; totuş d-l Haret nu s'a mulţumit cu acest succes, ci le-a încoronat prin legea promulgată cu decretul regal No. 761 din 14 Martie 1908 (Mon. Of. No. 284 din 23 Martie 1908), care dotează şcolile rurale cu $2^1/_2$—$3^1/_2$ ha. teren de cultură. Deşi aplicarea legii datează de abià 3 ani şi prin natura lucrurilor este legată cu dificultăţi, totuş până în prezent s'au *împroprietărit* peste 1000 de şcoli, cari sunt de acum înainte in măsură de a face o cultură de model pentru săteni. Este de notat că practica agricolă în şcoala primară e completată de cunoştinţele de agricultură, cari se predau în divizia III sub formă de ştiinţe naturale.

2) *Revizorii agricoli*. Legea mai sus amintită prevede un organ de îndrumare şi control pentru cultura grădinilor şi a câmpurilor şcolare. Acest organ este dat în *revizorii agricoli*, cari s'au instituit tot de d-l Haret la 1908, după ce specialiştii i-au cerut şi aşteptat în zadar aproape 30 ani. Astăzi funcţionează 10 revizori agricoli, fiecare ocupându-se de aproape în 3 judeţe de câte 6 şcoli primare şi 6 săteni de judeţ, împărţindu-le gratuit seminţe dela Cassa Şcoalelor, întocmindu-le planuri de cultură şi dându-le toate instrucţiunile necesare, pentru executarea lucrărilor.

Cu tot timpul scurt, rezultatele obținute până acum sunt mulțumitoare, căci între altele s'a răspândit cultura legumelor, a sfeclelor de nutreț, a pomilor roditori, etc.

Aceasta este—în trăsuri repezi—opera d-lui Haret pe terenul învățământului agricol. Isvorîtă din concepții lămurite, largi și demoratice; urmărită cu energie și stăruință în atâtea direcții, bogată în roade bune, ea constitue nu numai un merit neperitor pentru înfăptuitorul ei, dar și o bază nestrămutată pentru orice desvoltare ulterioară.

Dr. N. O. POPOVICI-LUPA
Agronom, profesor la școala de agricultură dela Herăstrău.

ÎNVĂŢĂMÂNTUL AGRICOL LA ŢARĂ

D-l Spiru Haret de câte ori a fost ca ministru al instrucţiunii şi al cultelor, totdeauna şi-a dat osteneala, ca învăţământul agricol la ţară să nu fie o literă moartă sau numai de fantazie, ci un adevărat isvor de bogăţie pentru toţi sătenii noştri cari se ocupă cu agricultura Toate circulările d-sale etc., în această privinţă sunt o adevărată probă despre acest adevăr.

Imi aduc aminte că la primul congres din 1906 al societăţii agronomilor, la care d-sa a luat parte la toate şedinţele, luând cuvântul, când a fost vorba de învăţământul agricol la ţară ziceà: *„In ce priveşte acest învăţământ, eu aş fi foarte mulţumit, să văd că sătenii noştri fac o arătură mai bună, pe lângă toate sacrificiile ce face ministerul instrucţiunii publice cu acest învăţământ“*. Mai departe zicea: «ca acest învăţământ să prindă mai bune rădăcini la ţară, ca ministru am găsit că este bine să înfiinţez pe lângă inspectori agricoli şi revizori agricoli dintre cei mai buni învăţători şi pricepuţi în ale agriculturii. Cu modul acesta învăţătorii să-şi dea mai multă silinţă a înfiltrà în copiii sătenilor datoria de a muncì bine pământul părinţilor lor».

Deci, să nu se uite un lucru, că munca câmpului

pentru un copil este o greutate, şi în şcoală el se gândeşte de multe ori ca să scape de ea, prin urmare şcoala este datoare, a-l descărcà de această povară, făcând ca munca câmpului să devie pentru fiecare şcolar o plăcere ca şi pentru părinţii lui.

D-l Spiru Haret s'a gândit şi bine s'a gândit, că numai cu chipul acesta învăţământul agricol va puteà să devie o realitate pentru sate, iar cheltuelile guvernului roditoare la progresul nostru economic. Dacă pe lângă o bună arătură, ziceà, la congres d-l Spiru Haret, se va mai adăugà pământului şi puţinul gunoiu de care dispun, ei vor vedeà cum producţiunea agricolă de pe acel pământ se va înmulţì din ce în ce mai mult. Când d-l Spiru Haret a susţinut acest adevăr la congresul agronomilor cu privire la producţiunea agricolă a sătenilor, a avut în vedere vorba străbunului nostru *Catone,* censor şi agronom, care ziceà: *„Acela va binemerità dela patrie, care va aflà mijlocul cel mai bun de a face să crească două fire de iarbă, acolo unde nu creşteà mai înainte decât unul"*.

Până când mama noastră *„Roma"* a înţeles cuvintele străbunului nostru *Catone*, n'a avut trebuinţă de alte mijloace spre a devenì puternică, şi niciodată nu s'a gândit ca din stăpână să devie sclavă unor oameni fără căpătâiu, mai cu seamă în epoca de *„aur"*, când numele Romanilor străbăteà dela *Tibru până la cedrii Libanului*. Vorba străbunului nostru *Catone,* este plină de adevăr, şi pe ea se rezeamă, fericirea şi prosperitatea unei ţeri, pe cel mai bun drum economic.

Insuş M. S. Regele, în scrisoarea ce a binevoit a o adresà la 1 Ianuarie 1898, d-lui Preşedinte al consiliului de miniştri, când şi-a exprimat înalta sa bunăvoinţă

de a înfiinţà orfelinatul agricol de pe domeniul Zorleni (Tutova) ziceà: *„Agricultura este singurul izvor, pe care trebue să se bazeze încă mult timp edificiul nostru economic“*. Deci, numai prin lăţirea învăţământului agricol la ţară din ce în ce mai mult, aşà după cum îl doreşte fiece om de bine şi după cum l-a dorit totdeauna d-l Spiru Haret, ca persoană oficială şi neoficială; se va puteà combate credinţa, ca pământurile noastre ar puteà să producă bune recolte încă mult timp fără să fie îngrăşate cu bălegar etc.. Toţi acei agricultori cari cred acest lucru cad în vorba lui Liebüg, care îi socoteşte de *şarlatani*.

Prin răspândirea învăţământului agricol la ţară, copiii satelor, vor învăţà că: bălegarul, vitele de muncă, pământul de cultură, ca şi mânile agricultorului sunt cei mai buni creditori ai lui la care va trebuì să se adreseze totdeauna; fiindcă numai aceşti creditori îi pot îndoì capitalul material cu procente sigure.

Prin răspândirea învăţământului agricol la ţară, căruia d-l Sp. Haret, i-a dat cea mai mare atenţiune, comunele rurale cu timpul vor puteà deveni nişte adevărate grădini de plăcere pentru orice călător străin. Numai pe acest învăţământ răspândit la sate, sătenii noştri voi şti să întrebuinţeze mai bine produsul boului ca şi a altor animale care pot să aducă fericirea în casa lui. Numai prin acest învăţământ săteni noştri vor puteà ajunge cu timpul, ca să preţuească şi să se folosească în mod mai raţional de cea din urmă părticică de pământ; vor mai puteà să înţeleagă, ce va să zică o cultură mai sistematică adoptată în condiţiunile cerute de învăţământul agricol, care nu este altceva decât un capital depus la o bancă sigură şi cu procente sigure.

Cu alte vorbe, capitalul pe care sătenii noştri cu cunoştinţe de carte în ale agriculturii, îl vordepune în pământul lor, după cum le va dictà sistemul de cultură adoptat, le va da totdeauna un câştig şi niciodată pierdere. Acesta este marele folos ce poate aduce după sine învăţământul agricol la sate, fie prin şcoalele inferioare de agricultură, înfiinţate de d-l Sp. Haret, fie prin învăţători şi învăţătoare şi chiar prin introducerea aceluiaş învăţământ tot de d-l Sp. Haret prin cele mai multe *licee din ţară*.

O agricultură progresivă produce totdeauna mai mult şi această producţiune, nu numai că îmbunătăţeşte traiul poporului dela sate şi oraşe, dar contribue mai mult decât oricare industrie, la înmulţirea populaţiunii dela sate ca şi dela oraşe.

Din acest punct de vedere: *Regele Frederic cel Mare* ca şi agronomul roman *Catone*, unul ca şi altul acordau recunoştiinţa patriei, acelora cari vor descoperì cele mai bune mijloace pentru sporirea producţiunii agricole.

Tot în vederea răspândirii învăţământului agricol la ţară de către d-l Sp. Haret, un învăţat francez zice: «Fără agricultură, comerţul, băncile populare, industria artelor şi ştiinţelor, sunt trecătoare, nebazându-se nici pe avere, nici pe familia patriarhală, şi cu cât mai multe cuiburi omeneşti vor fi în proprietatea lor, cu atât mai mult averea îşi va întinde, protecţiunea, consiliile sale, direcţiunea şi activitatea sa asupra familiilor rurale pe care le-a făcut».

Aşa dar bine este constatat atât de oamenii ştiinţei, ca şi de oamenii de stat (d-l Sp. Haret însuşind amândouă aceste condiţii) că sporirea producţiunii agricole prin orice mijloace posibile ale învăţământului agricol

este una și nesfârșită din bazele principale, pe care se reazămă progresul civilizațiunii și înmulțirea familiilor dela sate. Acelaș lucru l-a înțeles și naturalistul francez Buffon, când zicea că *«alăturea cu o pâne se naște un om»*.

D-l Sp. Haret ca om de știință și de stat n'a uitat niciodată maxima agronomului *Catone*, care face parte din sufletul agriculturii noastre, de oarece spicele de grâu hrănesc toate popoarele; iar firele de iarbă hrănesc toate animalele domestice, cu care omul prin munca lor și cu al lor băligar întrebuințat la îngrășarea pământului, ajunge la înmulțirea spicelor de grâu care ajută la fericirea și înmulțirea populațiunii unei țeri, pe care politica le ruinează și le aduce la sapă de lemn.

Unul din scopurile învățământului agricol la sate este de a desvoltà la copii spiritul observațiunii; iar noțiunile științifice fundamentale, mai înainte de a fi stabilite prin experiența în școală, de multe ori este destul de a spune copiilor din observațiunea ce ei însiși au putut să-și facă, și mai pe urmă a le cere socoteala. Astfel de observațiuni se pot face asupra instrumentelor agricole, la lucrurile câmpului, la insectele vătămătoare și folositoare agriculturii etc..

La răspândirea învățământului agricol la sate, prin înmulțirea școalelor de agricultură inferioare, ca și în școalele rurale, d-l Sp. Haret a avut în vedere nu numai partea practică a acestui învățământ ci și partea pedagogică. Ca acest învățământ să nu se predeà copiilor, ca acel de istorie și catechism, ținând socoteala de memoria copiilor, ci din contră profesorii dela școalele inferioare de agricultură, de viticultură etc., ca și învăță-

torii, vor trebuì totdeauna să țină socoteală de inteligența copiilor, cari vor trebuì să-și formeze ei singuri o bună judecată și pricepere de tot ce-i în jurul lor, de animale, de plante, de mașini agricole, de locuitorii dela sate etc., de tot ce au văzut ei și cunosc cât de puțin; în cât privește grădina școlară trebue să fie un adevărat câmp de experiență și de demonstrațiune, nu numai pentru copiii școlari ci și pentru sătenii agricultori. D-l Sp. Haret a crezut, că numai în astfel de grădini se vor puteà pune sub ochii copiilor și chiar ai sătenilor, comparațiuni izbitoare, una veche urmată de una perfecționată. Din punct de vedere pedagogic d-l Sp. Haret a căutat ca învățământul agricol în școalele inferioare de agricultură, să fie limitat la noțiuni științifice date mai mult în mod experimental. Ca exemplu la botanică, e destul ca un copil să știe, cum o plantă se hrănește din pământ și aer, cum crește și cum fructifică.

Deci o bună direcțiune la sate prin înființarea de școli inferioare de agricultură, de viticultură și de meserii la care trebue să mai adăogăm și sărbătoarea sădirii mărului sau a părului în Luna Martie de către fiecare învățător, la care pe lângă copiii școlari iau parte și sătenii, pe nesimțite aceste măsuri, vor puteà ridicà agricultura și în acelaș timp progresul moral și economic la sate.

Astfel prin ridicarea agriculturii și a meseriilor la sate, se va puteà izbutì ca copiii școlari să-și iubească comuna lor natală și țara.

V. S. MOGA
Agronom și profesor, București.

CONSERVATORIILE DE MUZICĂ
ŞI ARTĂ DRAMATICĂ

In lunga şi strălucita perioadă în care cultura naţională a stat sub rodnica şi neobosita cârmuire a d-lui Spiru Haret, artele frumoase s'au resimţit fireşte şi ele în mod fericit de puternicul avânt ce întregul învăţământ a luat sub direcţiunea acestui fruntaş bărbat de stat al patriei noastre.

Fără îndoeală că ţinta de căpătenie a lui şi a celor ce au lucrat sub imboldul lui a fost cu deosebire organizarea părţii fundamentale a învăţământului public. Temelia culturii naţionale, şcoala sătească a trebuit să fie grija cea dintâiu şi cea mai importantă.

Ţara întreagă ştie şi vede unde a ajuns astăzi şcoala primară la sate şi ce uimitoare progrese s'au făcut în aceşti din urmă cincisprezece ani, timp în care d-l Haret a stat în capul şcoalelor, în trei rânduri, mai bine de zece ani.

Dar, în mijlocul preocupărilor mari, pe când se făuria şi se închegà cu atâta limpezime şi lărgime de vederi organizarea nouă a şcoalei române, pe când învăţământul primar, secundar, superior se aşezau pe temelii solide şi sănătoase, şcolile speciale nu erau nici ele uitate.

Invățământul profesional, comercial și agricol se îndrumau și ele pe o cale sănătoasă, menită să îndrepteze tinerimea pe drumuri neumblate încă, dar din ce în ce mai trebuincioase țerii noastre.

Se organiză pe de altă parte, tot prin activitatea neobosită a d-lui Haret, acea pârghie atât de puternică a ridicării noastre economice, acea admirabilă *activitate extrașcolară* a învățătorului, ale cărei roade strălucite, date într'un timp atât de scurt, au uimit pe toți, afară poate de însuș întemeetorul ei, a cărui neclintită încredere în puterea de vieață a păturilor de jos ale națiunei, i-a dat de sigur putința să prevadă încă dela început rezultatele uimitoare ale genialei sale concepțiuni.

S'a desvoltat și întărit — și acì a lucrat mintea și sufletul maestrului — minunata operă a d-lui P. Poni, *Casa Școalelor*, s'a înființat *Casa Bisericii*, s'a organizat *Casa de Credit*, s'a zidit *Casei dascălului secundar*, s'a pus temelia *Casei dascălului primar;* s'a introdus munca acolo unde domnià lâncezeala, ordinea acolo unde domnià dezordinea, lumina acolo unde domnià întunericul.

Și în această operă măreață n'au fost uitate Conservatoriile de muzică și de artă dramatică.

Create încă din primii ani ai redeșteptării noastre, școlile acestea, dela București și dela Iași, au răspuns încă dela început unei nevoi simțite și s'au populat din vreme cu elevi. După cum erà firesc, conservatorul din București și-a avut cadrele complete încă din primii ani, pe când școala din Iași se resimte și astăzi de multe lipsuri în toate privințele. Ar fi fost poate mai bine să ne mulțumim deocamdată cu un singur conservator, cu o singură școală de arte frumoase, până

când mijloacele ne vor fi permis să avem câte două şcoli bune.

Dar nevoile politice au cerut altfel şi lucrurile au mers înainte după cum s'a putut.

Conservatorul de muzică şi artă dramatică din Bucureşti a fost însă reorganizat şi pus pe baze sănătoase de d-l Haret încă de acum 10 ani, şi astăzi el funcţionează şi dă roade bune spre mulţumirea tuturor. Legea învăţământului secundar şi superior a d-lui Haret coprinde şi dispoziţiuni relative la aceste şcoli, pe cari apoi un regulament special le cârmueşte de vreo câţiva ani încoace.

In Bucureşti, d-l Haret a chemat în capul Conservatorului un bărbat care a dat dovezi de pricepere şi activitate. Roadele muncii d-lui Dim. Popovici se lămuresc din ce în ce mai bine pe fiecare an ce trece, astfel că suntem pe cale de a aveà încă un focar de cultură sănătos şi folositor în vieaţa noastră intelectuală.

Aşà cum funcţionează astăzi conservatorul din Bucureşti — şi cum ar trebuì să funcţioneze şi cel din Iaşi, iar acum de curând şi şcoala de muzică din Craiova datorită generozităţii unui om avut — şcoala aceasta corespunde unei necesităţi din ce în ce mai simţite de publicul nostru. Semn îmbucurător al progresului ce a făcut la noi cultura intelectuală, nevoia de muzică şi de teatru se întinde din ce în ce mai mult dela păturile culte la massele populare. Muzica predată în toate şcolile, începând cu cele săteşti, corurile de şcolari cari cântă astăzi şi în biserici la sate, teatrul sătesc, teatrele populare de vară, toate acestea au răspândit în toată ţara gustul muzicei şi al teatrului.

Trebue dar ca din ce în ce mai mult şcolile de mu-

zică și de artă dramatică să corespundă acestei nevoi și să procure țerii elementele necesare pentru a o satisface.

De aceea cred că în curând nu se va mai puteà zice că trei școli de acestea sunt prea multe și că va trebuì să ne îngrijim de localuri încăpătoare și bine chibzuite pentru a adăpostì elevii ce se vor grămădì tot mai numeroși în școlile noastre de muzică și artă dramatică.

Să nu fim însă prea nerăbdători și mai cu seamă să pierdem nefasta deprindere ce avem încă — fructul neîncrederii în noi înșine — de a zice: «Ca la noi la nimeni». Nu avem localuri pentru conservatorii, precum nu avem local pentru școlile de arte frumoase, pentru muzee de arheologie, pentru pinacoteci. Dar să nu uităm că în multe alte țeri este tot așà; că Parisul de abià anul acesta are un local cum se cade pentru *Conservatoire de Musique et de déclamation*, că *Sorbonna* a stat aproape șase secole în localuri mici și întunecoase, că numai de câteva zecimi de ani încoace țeri occidentale, cu cultură multiseculară, au început să-și adăpostească instituțiile lor în palate proprii.

Să nu ne mirăm dar că și în această privință vom aveà și noi de lucrat câteva decenii încă pentru a ne apropià de țerile din apus.

Deocamdată să căutăm să facem ce se poate; și mult se poate face, și repede, în organizarea conservatoriilor noastre.

ST. SIHLEANU
Profesor Universitar.

CE S'A FĂCUT PENTRU ÎNVĂŢĂMÂNTUL DESEMNULUI SUB MINISTERUL D-LUI HARET

In timpul cât d-l Haret a fost ministru al instrucţiunii *s'a reorganizat întreg învăţământul, dela şcoala primară până la belearte.*

Dar să arătăm cum erà îndrumat acest învăţământ înainte, spre a vedeà de ce şi cum s'a reorganizat în urmă.

Din şcoala primară până sus la şcoalele speciale de arte frumoase, desemnul suferià mai întâiu de acelaş neajuns: nu prea se ştià scopul predării lui. Invăţătorul primar, ca şi maestrul secundar, învăţà pe şcolari o dexteritate plăcută dar fără vreun folos practic. Utilizarea lui ca instrument educativ pentru desvoltarea spiritului de observare nu erà cunoscută, nici întrebuinţarea lui ca ajutor imediat în studiul ştiinţelor şi industriei. Chiar în şcoalele speciale — profesionale şi de arte frumoase — nu se cunoşteà bine folosul desemnului pentru studierea anumitor profesiuni. Şi fiindcă nu se cunoşteà, nu se predà din acest punct de vedere, ci din altul cu totul deosebit.

E drept, că nici în străinătate şi în special în Franţa, de unde ne-am împrumutat felul lui de învăţare nu se prea uzà de aceste puteri ale desemnului; deabià acum în urmă a început să se predeà şi acolo desemnul într'un chip ce se crede astăzi deplin raţional.

Aşadar îngustimea de vederi a vechii metode, care

ţintià să formeze numai diletanţi în desemn sau artişti, din elevi de liceu, trebuind să fie înlăturată, a dat naştere nouăi organizări la noi ca şi aiurea.

Plecând dela principiul că desemnul ca şi scris-cititul constitue un mijloc de exprimare, s'a conchis că el trebue învăţat de toată lumea; şi nu pentru a fi ştiut ci pentru a fi utilizat.

Utilizarea lui cea mai de seamă în clasele primare, este de a desvoltà spiritul de observare şi puterea imaginativă. Un obiect mai bine va fi observat şi ţinut minte când va fi şi desemnat de copil, decât atunci când este numai privit. Deasemenea mai viu se va înfăţişà în mintea copilului o scenă pe care îşi va fi dat osteneala să o şi schiţeze, decât dacă numai se gândeşte la ea. Pentru aceste cuvinte exerciţiile de desemn în clasele primare s'au unificat cu cele de intuiţie, urmărind amândouă acelaş rezultat: educaţiunea minţii copilului.

Punându-se desemnul în serviciul educaţiunii nu s'a neglijat nici cultivarea ochiului şi deprinderea mânii. Din potrivă, s'au prevăzut anumite exerciţii speciale pentru aceasta, prin cari şcolarii să poată ajunge să schiţeze orice obiect simplu după natură.

In şcoalele secundare programa cereà pentru toate clasele, dela I până la a VII, desemnare după gips; iar în privinţa metodei, lucrări sfârşite. Nici o legătură nu erà între elev şi natura înconjurătoare, între studiul desemnului şi materiile celelalte de învăţământ; precum nici un raport între forţele elevilor, timpul prevăzut în orariu pentru desemn şi lucrările pretenţioase ce li se cereau.

In modificarea programei urmà deci să se înlăture toate aceste neajunsuri. S'a avut în vedere, mai ales,

folosirea desemnului în vieaţa practică a elevului în şcoală ca şi afară din şcoală. Pentru acest scop s'a modificat metoda, în sensul ca elevii să se deprindă mai mult să schiţeze decât să se trudească a executà în mod desăvârşit un desemn. In locul gipsurilor, uniforme ca coloare şi străine de sufletul elevilor, s'au dat ca modele de desemn obiectele uzuale de tot felul, aflătoare în preajma elevilor. Şi, ca să se poată folosì toţi elevii din liceu de binefacerile desemnului liniar, s'a prevăzut acest desemn şi în cursul inferior — în clasa II şi IV. In fine s'au adăugat şi câteva cunoştinţe privitoare la ornamèntică, pe lângă principiile elementare de arhitectură care erau prevăzute şi în vechiul program.

In şcoalele profesionale de fete desemnul nu erà pus în legătură cu lucrul de mână, deşì doar singura raţiune pentru care se predà desemnul acì erà să ajute lucrul de mână.

Spre a se înlăturà neajunsul acestei anomalii, nu numai că s'a modificat programa, punând în acord desemnul cu lucrul, în fiecare clasă şi pentru fiecare specialitate, dar s'a creat şi o secţie specială de arte decorative pe lângă şcoala de arte frumoase; secţie în care se vor pregătì viitoarele maestre de desemn pentru şcoalele profesionale. Şi chiar mai mult decât atât, s'a fondat muzeul de artă naţională în care să se poată găsì modelele necesare studiului artelor decorative româneşti şi care să servească de bază unei viitoare industrii naţionale.

In şcoalele normale predarea desemnului suferià de aceleaşi neajunsuri ca şi în şcoalele secundare. Modificându-se şi acì programa, s'au introdus anumite cunoştinţe profesionale, necesare viitorilor dascăli pentru predarea desemnului, precum şi câteva învăţături cu privire

la desemnul de construcţiuni rurale, clădiri şi mobilier ţărănesc.

In fine, şcoalele de arte frumoase au fost supuse unei fundamentale organizări. Sporindu-se numărul anilor şcolari, dela 5 la 7, s'au sporit şi numărul materiilor; iar în ce priveşte învăţarea desemnului s'a dat latitudinea trebuincioasă elevului de a se puteà folosì de orice lucru sau fiinţă din natură ca model pentru studiul său.

Imbunătăţirile enumerate s'au făcut, modificând pe deoparte programele de desemn şi caligrafie în părţile lor defectuoase şi alcătuind pe de altă parte instrucţiuni amănunţite asupra modului de predare. Datorită acestei măsuri, pe lângă programe analitice de desemn stabilite pentru fiecare din şcoalele: primare, normale, secundare de fete şi băieţi, profesionale şi şcoli de arte frumoase, posedăm încă şi următoarele manuale pedagogice: Povăţuitorul pentru predarea desemnului în clasele primare; Instrucţiuni pentru predarea scrierii în şcoalele secundare normale şi profesionale; Lămuriri asupra predărei desemnului artistic în şcoalele secundare; Instrucţiuni pentru predarea desemnului liniar în liceele reale şi Lămuriri asupra modului de predare a desemnului în şcoalele profesionale de fete.

Intrucât modul de predare nu poate să fie însă mărginit la un anumit tip, ci trebue să varieze după maeştrii şi elevi, s'a căutat în acelaş timp mijlocul prin care fiecare maestru să-şi poată perfecţionà metoda sa individuală. In acest scop s'au alcătuit albume şcolare cu lucrări de elevi, pe care punându-le să circule între şcoli dau posibilitatea maeştrilor să vadă în ele rezultatele colegilor lor şi astfel pot să împrumute din ele ceeace li se pare bun ca metodă.

Pe lângă programe, instrucţiuni şi albume, ministerul

s'a îngrijit să procure și materialul didactic necesar fiecărei școale. In vederea aceasta și 'n urma avizului unei comisiuni, s'a înzestrat fiecare școală secundară normală profesională și seminarii cu tot ce-i trebuește pentru desemn; cheltuindu-se pentru aceasta nu mai puțin de 31 mii lei.

Preocupările d-lui Haret nu s'au mărginit, în direcțiunea artistică, numai la reorganizarea învățământului de desemn, grija d-sale s'a întins și mai departe. Osebit de înființarea Muzeului de artă națională și etnografie, în care se găsesc strânse obiecte din tot ce constitue arta veche românească, în special țărănească, d-sa a dispus să se colecționeze și să se înființeze încă și un Muzeu bisericesc, cu modele de icoane, cari să înlesnească viitorilor pictori de biserici studierea vechii picturi religioase.

Instituțiunile superioare de artă, ca expozițiile și pinacotecile, au beneficiat de ajutoare necunoscute până acì la noi în țară. Astfel, pentru expozițiile de artă întocmindu-se un nou regulament, pe lângă faptul că s'au dublat sumele bugetare pentru cumpărările anuale, s'a prevăzut în plus și un fond de 12 mii de lei anual, numai pentru premii între artiști; fără ca statul să-și rezerve vreun drept de posesie asupra lucrărilor premiate.

Intru cât privește pinacotecile este deajuns să amintim cumpărarea întregii colecțiuni a marelui pictor Grigorescu pentru suma de 200 mii de lei, spre a se vedeà deosebita solicitudine a fostului ministru Haret pentru artele frumoase.

IP. STRÂMBULESCU
Profesor la școala de arte frumoase din București.

EDUCAŢIA ESTETICĂ ŞI ARTISTICĂ DIN ULTIMILE DOUĂ DECENII

Organizarea învăţământului public la noi cereà, de sigur, o activitate întinsă şi necurmată timp destul de îndelungat, dar şi un fel anumit de a lucrà, pentru a se puteà închegà un întreg în starea haotică în care se găsià şi a se realizà în acelaş timp progrese parţiale ce nu suferiau nici o întârziere.

Domnul Haret, fără să piardă o clipă din vedere marile directive care-l călăuziau în desfăşurarea planului de organizare a întregului învăţământ, nu nesocoteşte şi nu despreţueşte nimic din acele lucruri mici, ce sunt ca rotilele în fine dintr'un mecanism complicat dela desăvârşirea cărora atârnă mersul regulat, sigur şi măreţ al întregului.

In această cumpănire şi răspândire de o potrivă a sforţărilor activităţii sale în toate ramurile educaţiunii publice în genere şi asupra tuturor amănuntelor din fiecare ramură în specie, stă taina armoniei operii sale educative şi realizarea atâtor progrese ce apar ca adevărate minuni neprevăzute.

Cred însă că în nici o ramură de învăţământ nu se simt mai vădit binefacerile acestui fel de a lucrà, ca în ramurile relative la educaţia noastră estetică şi ar-

tistică. Nicăeri trecerea între eri şi azi nu a fost mai repede, contrastul mai izbitor şi nicăeri nu e mai vădită înţelepciunea economiei organizării, care a ştiut să se folosească de toate împrejurările mici şi mari ale vieţii din şcoală şi din societate, pentru crearea totalităţii de influenţe educative, căreia se datoresc rezultatele acele cari ne pun în uimire şi pe noi cei ce suntem în inima învăţământului însuş.

In celelalte ramuri de învăţământ, oricât de absurde erau uneori metodele, ce se aplicau cu violarea tuturor legilor naturale ale desvoltării sufleteşti, totuş, atât de mare erà dorinţa de a se instruì în şcoli, atât entuziasm şi îndemn la citit erà printre elevii vechilor generaţii, încât ca prin minune se câştigau cunoştinţele, se lucrà câte ceva sau măcar erà iluzia că se lucrează ceva. Dar cine dintre noi, chiar din cei ce n'au părăsit de mult băncile şcolii, nu-şi aminteşte ce erau maeştrii de muzică şi desemn şi specialităţile lor în vieaţa şcolară?... Azi aceşti maeştri sunt factori *reali* în educaţia integrală şi în partea lor efectivă în educaţia mai largă, în vieaţa de şcoală care se întinde în afară de orele de clasă este din ce în ce mai însemnată, rolul lor mai important.

Schimbarea s'a făcut pe nesimţite, prin o serie de măsuri ce insistau asupra unor amănunţimi fără însemnătate aparentă, cu prilejul a o mulţime de împrejurări ce nu păreau a fi în legătură directă cu scopul spus, desăvârşirea educaţiei estetice şi artistice, pentru că legiuitorul a înţeles că, mai ales în această ramură a educaţiei, mii de influenţe mici şi variate crează o atmosferă în şcoală şi în jurul şcolei fără de care orice legiferare e inutilă.

Numai urmărind cinevà, pas cu pas activitatea domnului Haret, își poate da seama cât de larg a îmbrățișat fiecare chestie, cu câtă pătrundere și prevedere a aruncat asupra întregului învățământ rețeaua închegării principale, în care toate se țin atât de strâns, și cum a desăvârșit apoi fiecare parte a acestei închegări, având grijă ca orice acțiune parțială să aibă răsunet cât mai îndepărtat și să dea cu o sforțare rezultate varii și în cât mai multe direcțiuni.

Duminica oricine poate să asculte azi cu surprindere în biserica din sat coruri de copii, ba chiar de flăcăi și fete din sat, conduse de învățător. La conferințele cercului cultural, la șezători literare, la orice sărbătoare școlară sau culturală din satele cele mai depărtate se organizează serbări școlare cu cântări, danțuri naționale, recitări sau mici reprezentațiuni școlare, ce pot suferì oricând comparația cu cele dela școlile din oraș. Când și cum s'au pregătit aceste rezultate, se întreabă cu nedumerire oricine n'a urmărit în de aproape munca continuă și plină de migală a transformării învățământului nostru.

La școala normală de învățători de mult se cultivă cu cea mai mare îngrijire muzica și învățătorii ies bine pregătiți și în această direcție.

D-l Haret a avut de mult grija ca școlile să aibă la îndemână o colecție de cântece școlare pe muzică românească și cuvinte potrivite sufletului copiilor, cu alcătuirea căruia a fost însărcinat pe omul cel mai potrivit cu această misiune, maestrul Kiriac. Copiii învață cu plăcere această muzică pe care o pot înțelege și o pot simțì, mai ales că maestrul Kiriac cu vreo câțiva membri din societatea Carmen s'au străduit să ușu-

reze învățarea muzicei, încercând să învețe copiii a cântă după ureche.

Și pentru a creà în școală aceà atmosferă necesară culturii estetice și artistice, despre care vorbiam, legiuitorul dă locul ce se cuvine sărbătorilor școlare, care și prin firea lor și mai ales prin felul cum sunt alcătuite, după spiritul însuș al leguitorului, folosesc pe lângă desăvârșirea educațiunii estetice și artistice și la cultura națională și morală și ca prilej pentru o apropiere între familie și școală.

C. Wagner, cunoscutul moralist elvețian, zice despre sărbători că ele sunt în vieața omului, ca și în vieața popoarelor, ceeace sunt vârfurile înalte și strălucitoare în catenele de munți, ele dau interes și colorit traiului zilnic din școală și lasă în sufletul copilului amintirea unor zile mari în care munca a fost înlocuită prin plăcere, în chiar lăcașul acela obișnuit consacrat muncii, în care simpatia a învăluit o clipă într'o atmosferă caldă, și împăciuitoare pe copii, pe dascăli și pe părinți, iar sufletul s'a înălțat prin artă și frumos, a prins curaj și nădejde și a luat hotărîri bune.

Dar pentru ca legile și dispozițiile ministeriale să dea toate rezultatele a căror posibilitate se află în ele, trebuiau școli care să formeze, nu numai dascăli de muzică și desemn, ci și apostoli ai frumosului și artei, trebuiau și instituții care să întregească educația din școli și să formeze în jurul școlii atmosferă artistică și estetică, fără de care educația din școală este literă moartă, trebuià făcută și educația gustului estetic, cultura artistică a publicului paralel cu școala.

Școli de artă, zice ministrul în raportul adresat M. S. Regelui, în 1903, avem încă din 1864, adică dela

început şi încă mai multe decât chiar ţerile cu o cultură mai veche. Dar aceste şcoli au rămas pe loc, în starea lor dela creaţiune, şi ca organizare şi ca număr de personal şi ca instalaţii. Funcţionau după regulamente făcute cu 40 de ani în urmă, în grabă şi fără pregătire. Nu există nici un serviciu al artelor în minister, muzeele şi pinacotecile vegetau îngrămădite în localuri improprii, iar în bugetul artelor erau prevăzuţi 7.500 lei pentru înavuţirea pinacotecilor! Ori cine poate să-şi dea seama ce stare haotică stăpânià această parte a culturii noastre naţionale. D-l Haret adună fără preget materiaľ pentru reorganizare, experienţe, memorii, proiecte şi în 1897 institue o comisiune pentru elaborarea a trei proiecte, din care a rezultat reorganizarea şcolilor şi instituţiilor noastre de educaţie estetică şi artistică.

Şi acì ca în organizarea tuturor ramurilor de învăţământ trebue să admirăm economia planului de organizare, aceà lucrare temeinică cu largă prevedere ce îmbrăţişează totul, leagă totul, aşà fel în cât să fie un mecanism perfect în care totul să meargă fără piedică, numai din punerea în mişcare a unei singure rotile! O singură măsură ca aceà a restrângerii numărului de elevi la conservatorul de muzică prin punerea la taxă a acestor elevi, aduce după sine întreaga reformă a conservatorului de muzică. Căci profesorii sunt opriţi în acelaş timp să mai dea lecţii particulare elevilor din conservator, numărul orelor lor se ridică la 12 pe săptămână, iar numărul elevilor din conservator se micşorează, făcând astfel posibil în sfârşit învăţământul muzicii, care trebue să fie individual, tocmai elevilor săraci, ce nu se puteau bucurà de un asemenea învă-

ţământ de oarece în conservator aşà ceva nu erà cu putinţă, iar lecţii particulare nu puteau plătì profesorilor lor.

Şcolile noastre de artă sunt în sfârşit azi şcoli ordonate, alcătuite în vederea de a da o bună educaţiune pedagogică viitorilor maeştri pentru şcoli secundare şi speciale pe de o parte, iar pe de alta pentru a da o cultură artistică şi estetică specială cât se poate de completă şi de temeinică celor chemaţi, artiştilor de talent. Pe lângă tehnica specială artelor respective studenţii şcoalelor noastre de arte capătă şi o cultură estetică îngrijită prin învăţarea istoriei artei, cunoaşterea tuturor capodoperelor din toate vremurile, prin reproduceri fotografice și gravuri, care li sunt puse sub ochi în fiece clipă, prin desvoltarea ce se dă din ce în ce mai mult muzeelor şi prinacotecilor: D-l Haret a cumpărat casele pictorului Teodor Aman şi a aşezat acolo un muzeu alcătuit din bogatele colecţii ale talentatului artist, domnul Haret a cumpărat colecţia lui Grigorescu, aceà comoară din care vor aveà ce învăţà generaţii după generaţii şi în care se va delectà sufletul poporului nostru, se va formà ochiul şi gustul marelui public, atât de lipsit în ţara noastră până acum de asemenea maeştri mari. Intre şcolile de aplicaţie a artei decorative, ateliere şi şcolile de meserii este un contact neîntrerupt şi o necurmată reciprocitate. Pe lângă şcoala de bele arte s'a înfiinţat o secţie de arhitectură care dă rezultate admirabile în ramura însăş a arhitecturii naţionale şi apoi fiindcă fiecare student este obligat să copieze măcar un monument vechiu pe an, din lucrările cele mai bune s'a îmbogăţit muzeul religios şi muzeul de artă naţională, scăpându-se astfel din

uitare o mulţime de rămăşiţe de artă veche ce se irosiau.

Iar pentru ca arta noastră să devie *naţională în mod firesc,* domnul Haret găseşte mijlocul de a stabilì în buget o alocaţie permanentă pentru restaurarea şi întreţinerea monomentelor istorice şi adunarea obiectelor de artă veche.

La conservator sunt audiţii în şcoală sau în public, cu coruri, orhestră şi bucăţi executate de elevi izolaţi sau în grupuri şi în sfârşit orhestra ministerului, care a contribuit şi contribue în aşà largă măsură la cultivarea muzicală a publicului şi a studenţilor din conservator. Domnul Haret nu perde niciodată din vedere mijlocul prin care să se pue în legătură artistul cu publicul şi nu uità nici o clipă de ce mare importanţă este pentru propăşirea artelor formarea gustului public. De aceea încă de multă vreme atenţiunea şi grija sa sunt îndreptate asupra teatrului, această mare şcoală de artă naţională. In adevăr, iată ce scrie în acelaş raport din 1903: «Dintre toate instituţiile ce depind de ministerul Cultelor şi al Instrucţiunii publice, cel ce merge mai greu e teatrul!» Urmează apoi o dare de seamă amănunţită din care reese o stare de lucruri ce părea în adevăr desperată. Toate subvenţiile enorme ale celor trei teatre, câteva sute de mii de franci pe an şi un total de câtevà milioane dela înfiinţarea lor, pentru ca să avem un teatru căruia nu i se puteà da acest nume şi pentru ca să se realizeze dificite enorme în fiecare an. Cauzele acestei stări de lucruri sunt însă atât de limpede văzute şi îndreptările propuse atât de juste în limite mari ca şi în amănunţimi, încât e de ajuns acest scurt interval de timp relativ din 1903 până azi pentru ca să ne putem mândrì că avem, cum zice ministrul în leguirea dela

1902, şcoli pentru formarea gustului public şi încurajarea artei dramatice române şi un teatru care dă excedente bugetare, poate suferì cu succes comparaţia cu teatrele străine şi ne e un puternic ajutor în educaţia artistică a tineretului şcolar.

Tot ceeace s'a făcut durabil şi de valoare în răstimpul acestor două decenii din urmă, în planul înjghebat de domnul Haret s'a făcut şi tot ce se va face de acum înainte pentru desăvârşirea şi propăşirea educaţiunii noastre publice tot în cadrul şi pe bazele acestea se va clădì, pentru că domnul Haret a pus baze largi clădirii sale, baze alcătuite din nevoile reale şi multiple ale neamului nostru, iar cadrul său nu e un cadru fix şi rigid, ci o armătură mlădioasă cu mii de articulaţii, uşor de pus în mişcare după nevoile timpului şi cerinţele progresului.

Când privim la drumul lăsat în urmă, la progresele dobândite în toate ramurile, la ordinea şi armonia cu care funcţionează tot organismul viu ce a devenit învăţământul public, când ne gândim apoi la munca fără preget, la socotinţa şi dreapta cumpănire ce ni se învederează în fiece măsură cât de mică şi neînsemnată ar păreà, nu se poate să nu purtăm în suflet cu recunoştinţă şi admiraţie pe omul care şi-a cheltuit trup şi suflet, o vieaţă întreagă, pentru această operă măreaţă.

Domnul Haret rămâne, pentru orice om cu dorinţă cât de mică de a se jertfi binelui public, pentru orice dascăl, pătruns de misiunea sa, ori cât de umil, sau poate cu cât va fi mai umil, o pildă şi o încurajare în clipele de îndoeală sau de grele încercări.

IZABELA SADOVEANU
Profesoară în Bucureşti.

CÂTEVA REFLEXIUNI ASUPRA LEGII INVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR DELA 1898

Domnilor colegi,

Mi-ați făcut onoarea să mă invitați a colaborà împreună cu d-voastră la publicațiunea de omagiu în care doriți să se oglindească, cu ocazia împlinirii a 60 de ani de vârstă, activitatea pe terenul culturii românești a fostului nostru coleg și ministru al instrucțiunii publice, d-l Spiru C. Haret. Mă asociez cu plăcere la frumoasa d-v. inițiativă și, deși ocupat cum sunt acum cu lucrări de altă natură, nu voiu puteà da o contribuție vrednică de iubilarul pe care împreună îl sărbătorim, voiu adăogà la multele studii ce va cuprinde «omagiul» câteva reflexiuni asupra reformei introduse de d-l Spiru C. Haret în învățământul nostru superior prin legea dela 1898.

E adevărat că activitatea d-lui Haret, ca ministru al instrucțiunii publice, a fost îndreptată mai mult asupra celorlalte ramuri ale învățământului public.

Și cu drept cuvânt, lipsurile cele mari le aveà acum douăzeci și cinci de ani și le are și astăzi învățământul secundar și cel primar, mai ales cel sătesc. Erà dar

natural ca asupra acestuia cu deosebire să-şi îndrepte ochii omul politic prevăzător, care n'a urmărit, în desfăşurarea activităţii sale ministeriale, satisfacerea unor ambiţiuni personale sau a unor interese strimte de partid. ci a avut înaintea ochilor idealul pe care vor trebuì să-l aibă încă multă vreme viitorii noştri miniştri ai instrucţiunii publice: acesta e ridicarea nivelului cultural al ţărănimii, condiţia cea dintâiu şi cea mai esenţială a progresului economic şi a puterii politice la care trebue să ajungă cât mai de grabă această clasă importantă a populaţiunii ţerii.

Astfel, în lunga sa activitate de ministru al instrucţiunii, d-l Haret a dat mai puţină atenţie învăţământului superior, nu fiindcă n'ar fi avut priceperea trebuincioasă pentru nevoile lui, ci fiindcă le-a crezut — şi aici i-am dat totdeauna dreptate — mai puţin urgente decât nevoile învăţământului primar.

Cu toate acestea, în legea d-sale dela 1898 au intrat unele dispoziţii importante privitoare la învăţământul superior, dispoziţii care, dacă ar fi fost aplicate cu rigurozitatea cu care d-l Haret a vrut să le aplice, ar fi dat roade mai bune decât cele ce le constatăm astăzi după treisprezece ani de funcţionare a nouei legi.

Deosebirea cea mai mare între legea dela 1864 şi cea dela 1898, în ce priveşte învăţământul superior, consistă în modul de recrutare al corpului profesoral. Abuzurile la care dăduse naştere sistemul concursului arătaseră că acest sistem trebue părăsit cu totul sau completat printr'un alt sistem, care să garanteze mai bine recrutarea profesorilor universitari. Pentru cei ce făcuseră studii în universităţile germane şi erau familiarizaţi cu cultura germană—în cazul acesta se află co-

laboratorul principal dela 1898 al d-lui Haret, d-l C. Dimitrescu-Iași—sistemul recomandării pe temeiul unei activități științifice îndelungate și al unor lucrări de valoare recunoscută eră natural să se pară cel mai bun. Sistemul acesta avuse rezultate excelente în Germania și în țerile care o imitaseră pe aceasta.

Câțiva profesori ai facultății de filosofie și litere, cari cunoșteam înainte de redactarea definitivă a legii atât intențiunile d-lui Haret cât și ideile colaboratorului său, nădăjduiam că sistemul cel nou de recrutare al profesorilor universitari va contribuì într'un mod larg la crearea unei literaturi științifice, a cărei sărăcie, acum cincisprezece sau douăzeci de ani, eră prea descurajatoare.

* * *

Numirile ce s'au făcut pe baza nouei legi au fost în general mai fericite decât cele anterioare.

Astăzi profesorii universitari cari să nu fi scris sau să nu vrea să scrie nimic în specialitatea lor și cari să se mulțămească a reproduce depe catedră numai rezultatele câștigate de alții, fără nici o contribuție personală, sunt puțini; în facultățile de științe și în cele de filosofie și litere știința se cultivă cu mai multă intensitate decât sub imperiul concursului, și acelaș lucru se poate constată, deși în mai mică măsură, la celelalte facultăți. Fără să atribuim acest progres, exclusiv, legii din 1898, nu putem să nu recunoaștem că o parte de merit îi revine și acesteia.

Legea dela 1898 a avut însă și efecte rele, pe care legiuitorul și colaboratorii săi nu le-au putut prevedeà. Recomandările făcându-se acum nu de un juriu restrâns de specialiști, ci de o adunare destul de numeroasă,

în care intră toţi profesorii definitivi ai facultăţilor şi cei unsprezece sau nouă membri ai senatului universitar,—s'a întâmplat de mai multe ori că resultatul votului a fost determinat nu de cei câţiva competenţi, ci de numărul preponderant al voturilor date de hatâr sau din motive politice. Pentru cine este în curent cu vieaţa noastră universitară din ultimii treisprezece ani, nu mai este un secret că în deosebi rivalitatea foarte înverşunată dintre cele două fracţiuni ale partidului conservator s'a răsfrânt într'un mod foarte dăunător asupra recomandărilor universitare.

Nu voesc să intru aici în amănunte şi să arăt cum în anumite recomandări s'au făcut campanii ca la alegerile pentru cameră sau senat, cum oamenii politici câte odată au mânat, iar altădată au reţinut dela vot pe membrii senatului universitar sau pe profesorii facultăţilor, cum, cu un cuvânt, s'au făcut la catedre universitare recomandări dictate nu de interesele senine ale ştiinţei, ci de interesele meschine ale unei grupări politice sau ale unor persoane influente. Spre norocul universităţilor puţine din aceste campanii au izbutit. Efectul lor a fost însă că pe lângă mulţi profesori buni şi unii foarte distinşi, au intrat în universităţile noastre profesori cărora le lipseşte sau pregătirea ştiinţifică trebuincioasă sau dragostea pentru ştiinţă şi devotamentul pentru cariera universitară. Oricât de puţini ar fi aceştia, prezenţa lor în universităţi e un rău mare.

Adeseori m'am gândit la mijloacele de îndreptare a acestei stări de lucruri şi nu fără oarecare descurajare mărturisesc că ele mi se par foarte greu de găsit. Experienţa de treisprezece ani sub imperiul nouei legi şi experienţa de alţi câţiva ani sub imperiul legii vechi

mi-a arătat că este cu neputinţă a împiedecà, la recomandările de profesori, prin dispoziţii legale sau regulamentare, orice amestec al intereselor streine de universitate. Egoismul nostru încă prea sălbatic şi patimile politice încă prea violente — fiindcă sunt alimentate de interese materiale — vor isbutì să falsifice şi de acì înainte judecata dreaptă într'un mediu în care minţile obiective, cumpătate şi dezinteresate sunt aşà de rare.

Ştiu că orice îndreptare în deprinderi se face foarte încet. Trebue dar să încercăm o îndreptare prin legi, şi iată ce aş propune deocamdată.

Intâiu de toate trebue redus numărul votanţilor necompetenţi, dându-se atribuţiunea de a recomandà numai colegiilor de facultate, care sunt compuse din toţi profesorii definitivi, nu colegiilor unite cu senatele universitare, cum cere legea actuală. In senate sunt cel puţin şapte, la universitatea din Bucureşti nouă membri, cari nu pot aveà o competenţă suficientă pentru toate recomandările. Suprimându-se aceste şapte sau nouă voturi, nu se va mai repetà a doua oară cazul recent dela universitatea din Iaşi, unde din motive curat personale şi politice, mai ales însă politice, medicii, juriştii şi oamenii de ştiinţe exacte au recomandat, în absenţa sau cu abţinerea dela vot a mai multor profesori dela facultatea de filosofie şi litere, pentru o catedră de filologie clasică, pe un candidat lipsit de cea mai elementară pregătire pentru cariera de profesor şi de învăţat. Inlăuntrul unui colegiu restrâns de facultate aşà ceva e greu de închipuit.

O a doua măsură de îndreptare ar fi ca nimenea să nu mai poată fi recomandat deadreptul profesor definitiv, iar stagiul ce se va cere pentru trecerea dela

numirea provizorie la cea definitivă să fie ceva mai lung decât cel actual, d. p. de cinci ani (1). Profesorul provizoriu sau agregatul — căci agregaţia de astăzi nu este decât un fel de provizorat — va aveà ocazie să-şi dovedească mai bine puterea sa de lucru şi însuşirile sale didactice, ba, dacă a fost prea tânăr la recomandarea provizorie, va aveà vreme să se şi deprindă cu munca universitară, ceva mai grea şi mai ingrată decât carierele lucrative, cărora îşi consacră o mare parte din activitatea lor unii profesori universitari.

Numirea provizorie însăş va trebuì să fie dată nu exclusiv pe baza lucrărilor tipărite — care adeseori s'au arătat a fi simple compilaţiuni de puţină valoare sau fără nici o valoare — ci în urma unui examen de felul celui actual de agregaţie sau de docenţă. Un examen de felul acestuia îl dau toţi profesorii universităţilor germane, întrucât toţi, înainte de a ajunge profesori, trebue să fi fost docenţi. Cu un astfel de examen, trecut înaintea unui juriu bine compus, nu se va mai întâmplà să fie recomandat pentru o catedră de erudiţie a facultăţii de drept un om lipsit nu numai de ştiinţa pe care e chemat s'o propage de pe catedră, ci şi de cunoştinţele pregătitoare, fără de care nu-şi poate însuşì aceà ştiinţă. Cazul s'a întâmplat cu catedra de istoria dreptului vechiu român la universitatea din Bucureşti.

In sfârşit, spre a reduce încâtva influenţele politice, care astăzi se exercită la fiecare numire în amândouă universităţile, recomandarea ar trebuì făcută numai de universitatea unde va aveà să se facă numirea. Dispoziţia actuală a legii a avut însă — trebue s'o recunoaştem — şi

(1) Se înţelege dela sine că această măsură n'ar puteà atinge pe profesorii chemaţi dela alte universităţi.

un efect bun: de câteva ori recomandările unei universități au servit de corectiv recomandărilor celeilalte universități. Indată ce s'ar constată însă o îndreptare a deprinderilor de astăzi, va fi bine ca fiecare facultate să-și facă singură recomandările la catedrele vaçante. Așà se fac recomandările și în alte țeri unde există o autonomie sau un început de autonomie universitară.

Răul cel mai mare de care suferă universitățile noastre, mai ales de zece ani încoace, este amestecul politicei de partid în administrația lor. Acest rău nu va dispăreà cu totul decât când se va luà universităților dreptul de a trimite reprezentanți în senatul țerii, luându-se astfel fracțiunilor de partide sau partidelor însăși prilejul de a-și da lupte electorale în sanctuarul universităților, spre a-și mărì sau micșorà majoritățile din senat cu două voturi, care n'au dovedit și nu vor dovedì niciodată superioritatea sau inferioritatea intelectuală, popularitatea sau nepopularitatea unui partid politic față de altul.

Prin campaniile electorale în universități prestigiul acestora mai des s'a înjosit decât s'a înălțat, iar reprezentanții lor din senatul țerii s'au gândit de obiceiu mai mult la interesele partidului care a isbutit să-i aleagă decât la ale universității pe care au reprezentat-o.

Am pus pe hârtie reflexiunile de mai sus, fiindcă ele sunt rezultatul unei experiențe destul de îndelungate și fiindcă pot fi de folos sau d-lui Haret, care poate să mai ocupe vreodată fotoliul instrucțiunii, sau actualului ministru, dacă va pregătì și domnia sa o modificare a legii din 1898. Se știe că am fost dela înce-

put un apărător al acestei legi şi că am contribuit în bună parte, împreună cu fostul rector al univeısității din București, d-l C. Dimitrescu-Iaşi, la aplicarea ei, împotriva chiar a prietenilor politici ai d-lui Haret, din cari mulți ar fi vrut s'o zădărnicească. Iată de ce n'am vorbit *nimic* de părțile legii despre care cred că nu trebuesc atinse.

I. BOGDAN.

SEMINARIILE MATEMATICE UNIVERSITARE

Seminariile universitare sunt instituţii unde studenţii, adunaţi sub conducerea profesorului, au ocazia să aprofundeze anumite chestiuni ştiinţifice speciale prin conferinţe, discuţiuni şi cercetarea lucrărilor marilor învăţaţi, unde li se înlesneşte astfel calea spre cercetări originale.

Anul trecut s'a hotărît înfiinţarea de seminarii matematice şi în universităţile noastre. Funcţionarea lor normală va însemnà de sigur un pas înainte în învăţământul nostru ştiinţific. Facultăţile noastre de ştiinţe, cari până acum au avut mai mult o menire pedagogică, de a pregătì pe viitorii profesori secundari, vor puteà contribuì şi la progresul ştiinţei; studenţii vor găsì îndrumare spre o activitate ştiinţifică, profesorii o ocupaţie ce le-ar întreţine interesul pentru ştiinţă şi i-ar sprijinì în lucrările lor personale.

In Germania seminariile matematice au dat rezultate frumoase. Avântul ce ştiinţa matematică germană a luat de o jumătate de veac e datorit în bună parte lor. E destul să amintesc seminarul din Berlin a lui Weierstrass, celebra şcoală unde s'au format mare parte din matematicienii germanî contimporani şi a cărei ideì au cucerit întreaga lume matematică; apoi seminariile

de astăzi ale lui Klein și Hilbert din Göttingen unde sute de tineri matematicieni din Germania și lumea întreagă vin să-și completeze cultura lor matematică ca mai târziu să ajute pe maiștri lor în lupte de cucerire a adevărului.

Succesele seminariilor germane se datoresc în primul rând personalității științifice a conducătorilor lor. Sunt însă și alte împrejurări a căror influență favorabilă nu trebue trecută cu vederea. Bunăvoința tradițională cu care profesorul se supune la dispoziția studentului în orice chestiune științifică stimulează de sigur foarte mult activitatea seminariilor. Nu fără importanță sunt și mijloacele materiale de cari seminariile dispun acolo: biblioteca cu sala ei de lectură, colecția de modèle și aparate matematice, într'un cuvânt laboratorul matematic. In sala de lectură studentul are sub ochi întreaga literatură matematică de care se poate folosì în toată libertatea, acolo studentul lucrează zilnic, își asimilează cunoștințele căpătate la cursuri și și le completează, acolo se plămădesc ideile personale și se scriu lucrările originale.

Chestiunea funcționării seminariilor matematice e mai grea la noi ca în altă parte. In universitățile noastre se găsec mulți studenți doritori a cercetà mai adânc o problemă științifică, se găsesc de sigur și profesori doritori a-i îndrumà, dar lipsesc cu desăvârșire mijloacele materiale. Nu e cu putință o activitate serioasă în seminar fără a aveà ajutorul material al Ministerului instrucțiunii pentru formarea laboratorului matematic.

Din fericire s'a lucrat în ultimii ani și în acest sens s'a făcut un început în 1909—1910; il datorim ministrului de atunci d-l Spiru Haret. Administrator iscusit d-sa

a înţeles, înfiinţând seminariile să le dea în acelaş timp şi mijloacele de a lucrà. La universitatea din Bucureşti biblioteca matematică a Facultăţii de ştiinţe trebuià completată; primele fonduri pentru acest scop au fost date în 1909 — 910. Universitatea din Iaşi a primit şi ea în 1910 primul fond pentru o bibliotecă matematică.

Nu trebue să uităm că ministrul care a înfiinţat şi dotat primele noastre seminarii matematice e şi acela căruia ştiinţa românească îi datoreşte prima lucrare originală în matematicele superiorare e şi profesorul distins care a format aproape întreaga noastră generaţie de matemacieni mai tineri. Create de d-l Sp. Haret, conduse în mare patre de elevii d-sale, seminarele matematice vor aveà menirea să continue şi să întărească opera începută în 1878 prin teza d-sale de doctorat: înaintarea ştiinţei matematice româneşti.

A. MYLLER
Profesor la universitatea din Iaşi.

SEMINARIILE PEDAGOGICE UNIVERSITARE

Intre şcoala de azi şi cea de acum câteva decenii e o mare deosebire. Unele îmbunătăţiri sunt datorite vremii şi experienţei; multe altele, şi nu cele secundare, sunt datorite conducătorilor departamentului instrucţiunii. Dintre acestea, cele mai multe, neîndoios şi fără părtinire, sunt de pus pe seama dragostei de şcoală ce a condus pe d-l Sp. Haret în activitatea sa îndelungă şi în repetate rânduri. Greşelile inerente ori cărui om, trebue să dispară în faţa bunelor acţiuni, căci primele pot fi uşor îndreptate de îndată ce sunt găsite, pe când cele din urmă duc, cu o zi mai înainte, la progresul după care cu toţii năzuim. Intre numeroasele îmbunătăţiri aduse, învăţământului secundar şi celui superior în special prin legea din 1898, nu cea mai neînsemnată e şi crearea şcolilor speciale de pregătire a profesorilor secundari; s'a dat numele, acestor şcoli, de seminarii pedagogice universitare, probabil numai pentru că articolul prin care se creiază, e cuprins în legea învăţământului superior.

Cu aceasta s'a înlăturat una din anomaliile şcolare cele mai neexplicabile, prin a cărei dăinuire şcolile secundare nu au putut câştigà. Pe când învăţătorul şi instutitorul, ieşiţi din şcoală, aveau prinse normele de conducere cu elevii lor de mai târziu, profesorul secundar,

cu serioase cunoştinţe de specialitate, păşià nesigur în clasă, într'o lume lui străină, căruia nu-i ştià nici sufletul, nici obiceiurile, nici puterea de muncă ori de atenţie.

Dacă profesorul aveà «bunul simţ practic» atât de preaslăvit şi dragostea de «şcoală«, îşi croià o cărare a sa proprie, «metoda individuală», care se nimerià uneori a fi cea dreaptă. Când însă profesoratul erà luat ca o simplă funcţiune asigurătoare de traiu, atunci în clasă existau două părţi vrăjmaşe, fără altă punte de legătură decât acea a unei înşelătorii reciproce, de o parte spre a căpătà o notă de trecere, de alta spre a face să fugă minutele mai repede. Şcoala Normală superioară de pe vremuri, o imitare de formă a vestitei şcoale pariziene, aveà întru câtva o parte de menire pregătirea profesorilor, dar niciodată nu a fost condusă serios, devenind în cele din urmă un internat universitar, fără nici un rost practic. Desfiinţarea ei a fost o bună economie.

Erà deci natural ca, odată, să se înlăture anomalia dăunătoare. Indreptarea a venit cam târziu, dar mai bine decât de loc.

Prea târziu, pentru că locurile în învăţământul secundar scădeau din an în an; din ce în ce mai puţini studenţi se îndreptau către studiile universitare, în vederea profesoratului. Creat în mijlocul indiferenţei generale, cât priveşte metodica şi ştiinţifica îndrumare şi chestiunile pedagogice, Seminariile pedagogice au fost, de odată chiar, înconjurate de o atmosferă duşmănoasă din partea acelora cari, prin ele, au simţit că vor fi treziţi din plăcuta apatie adusă de împrejurări şi vremuri.

Primele congrese didactice au fost ocazia de manifestarea a acestei vrăjmăşii neexplicabile. Pe lângă nemulţuminea externă s'a mai adăogat şi una, mai slabă e

dreptul, internă din partea practicanților, care vedeau în crearea seminariilor, nu o necesitate trebuitoare lor, ci o creștere a greutăților, îngrămădite și altfel, de a ajunge mai repede la asigurarea traiului. Pentru învingerea acestui mediu neprielnic, pe lângă o activitate mai deosebită a directorilor, ajutați de profesori, se cereà însă și un sprijin moral mai străduitor din partea autorității centrale.

Condițiunile neprielnice nu erau numai în Iași. Articolul d-lui *C. Litzica* din «Revista generală a învățământului» (1 Mai 1906) dovedește că aceleași condițiuni erau și în București. Și totuși Seminariile pedagogice universitare, cu organizarea poate defectuoasă (1) ce li s'a dat dela început, în o atmosferă cel puțin indiferentă, neînvăluite de atenția și căldura ce li se cădeà, dându-se rostul lor și golul ce aveau de umplut, au produs o licărire de lumină, au dat naștere unei mișcări în sensul dorit. Schițând semnele lor de vieață, voiu aveà în vedere mai mult școala din Iași, nu numai pentru că fac parte din ea dela înființare, dar și pentru că activitatea ei poate să fie cunoscută și controlată de oricine, existând publicațiuni prin care își manifestă traiul.

In primul rând, ca o consecință a experimentării tihnite asupra minții elevilor ce urmează cursul inferior și a principiilor de metodă rațională, a fost scoaterea de cărți didactice de Geografie, Șt. Naturale, mai târziu Șt. Fizico-chimice, cari au adus o schimbare însemnată în literatura didactică din ultimile vremuri. Eșite din conlucrarea cu elevii, ele se deosebesc de acele ce existau mai înainte prin tratarea materiei potrivit cu mentalitatea

(1) Vezi *G. Bogdan-Duică*, Seminarul pedagogic. Notițe și propuneri. București 1905 (Publicațiunile Revistei Generale a Invățământului).

celor cărora le erau adresate, prin limba descărcată de neologisme şi cuvinte neînţelese, prin intercalarea de bucăţi de citire ş. a. Primirea ce au găsit aceste cărţi la profesorii secundari, arată că influenţa lor s'a resfrânt şi asupra chipului de predare, care trebuià, cât de cât, să fie schimbat. Principiile conducătoare la înjghebarea tratatelor elementare, luate din discuţiunile lecţiunilor de probă, au fost — pentru unele obiecte — în mare parte publicate, născând astfel, prin imboldul dat şi altor experimentatori, un început de literatură pedagogică practică, despre care nici nu se pomenià înaintea înfiinţării seminariilor pedagogice.

Grija personalului conducător al seminarului din Iaşi, nu erà numai împlinirea datoriei între zidurile şcoalei. Ţinându-se seamă tocmai de menirea îndrumătoare a instituţiunii, simţindu-se necesitatea de a schimbà, cât se poate atmosfera existentă, s'a încercat a se arătà şi celor din afară, normele de preocupare într'o şcoală oricare, bogăţia chestiunilor ce trebuesc lămurite, întinderea sferei de influenţă a personalului educator etc.. S'a publicat un anuar al seminarului şi rapoarte asupra problemelor puse în experimentare; discuiţunile lecţiunilor de probă erau publice; s'au ţinut la universitate conferinţe asupra didacticei speciale a diferitelor obiecte, iar prin publicarea conferinţelor s'a pus temeiul unei biblioteci pedagogice.

Avântul cu care s'a început activitatea la seminarii, puteà fi de un real folos, dacă măcar autoritatea superioară ar fi dat cea mai slabă atenţiune pornirilor ieşite din dragostea de muncă, dacă ar fi întins o mână de ajutor în luptă contra indiferenţei generale. Zicând autoritatea superioară, nu-mi trece prin gând a aveà

în vedere numai conducătorul departamentului instrucţiunii, care nu poate şti toate, nu poate îndreptà toate chiar de ar aveà o mare bunăvoinţă. Intre el şi şcoli, se interpune o serie de factori, nestabili, variabili, cu lipsă de continuitate în principii, de multe ori nepregătiţi pentru locul ocupat cărora se datoreşte acea schimbare continuă, dar dăunătoare, de programe, regulamente, personal. Bunul plac înlocueşte principiile, părerile personale prevalează asupra celor slăbite prin experimentare şi studiu. Şi astfel seminariile pedagogice, nu numai că nu au avut atenţiunea ce li-se cuvenià— în principiu—, dar au fost considerate din acelaş punct de vedere ca şi de cei, cari nu înţelegeau rostul lor. S'au ţinut congrese didactice, la care seminariile nu au fost invitate oficial, deşì normal s'ar fi cuvenit în cazul când înfiinţarea lor corespunde unei nevoi simţite, ca programele discuţiunilor să fie întocmite după experimentarea prealabilă în aceste instituţiuni sau cel puţin să li se dea ocazie—oficial, deşì cu oarecare autoritate morală cuvenită din cauza împrejurărilor neprielnice în care trăiau — să supună discuţiunii principiile nouă pentru a căror introducere s'au ţinut congresele. S'au schimbat programe; deşì proiectele nouă s'au trimes personal tuturor profesorilor la semninarul pedagogic, nu s'a primit nici o înştiinţare oficială asupra lor, măcar că în conferinţele săptămânale aplicarea programelor în vigoare şi eventuala modificare, simţită trebuincioasă, formau subiectul multor discuţii, bazate pe observaţiunile zilnice.

Personalul ales de director, cum se şi cuvenià, nu erà stabil, căci şcoala erà considerată ca oricare gimnaziu provincial în formare, unde suplinitorii se schim-

bau după fețele protectorilor politici. Așà fiind, nu e de mirare că la Seminarul pedagogic din București s'a nimerit ca un conferențiar nou numit să cadă la examenul de capacitate; probabil că nu valoarea lui a determinat numirea de colaborator la un institut de pregătire pentru profesori ci, fiindcă cei cari l-au numit au necunoscut rostul seminarului pedagogic ori au căutat anume să-l discrediteze, dovedind inutilitatea lui. Și multe altele, mai mărunte, ori mai importante, s'ar puteà destăinuì din răsfoirea arhivelor școalei.

Energia inițială, în asemenea împrejurări, a slăbit din ce în ce, iar astăzi seminariile au ajuns în o stare de somnolență, nu departe de încetarea de a trăì, nedeosebindu-se de celelalte școli decât prin îndeplinirea formalității ce-i este dată prin lege. Personalul, în mare parte suplinitori sau suplinitorii suplinitorilor își fac datoria, fără alt imbold decât conștiința datoriei îndeplinite: practicantul se silește să prindă cât mai repede formele cerute sau își amână practica pe vreme când vreo schimbare în personal se întrezărește și totul merge ca o apă lină, într'un șes întins, de te întrebi: oare în realitate e o apă curgătoare sau o șuviță de apă stătătoare?

E scurtă dar semnificativă vieața acestor instituțiuni, create de un om de bine pentru înlăturarea unui neajuns, dar care după o scurtă licărire se pierde în obișnuitul care a cuprins-o, asemenea acelor stele căzătoare, cari apar undeva pe cer, lasă o dungă de lumină, spre a se perde în întunericul haotic. Noroc că nu au numai ele asemenea scurtă activitate, ci vieața lor oglindește pe acea a multor instituțiuni și grupe de instituțiuni din țara noastră.

Şi totuş seminariile pedagogice pot jucà de acum înainte un rol însemnat în îndrumarea şcoalelor secundare. Pentru aceasta nu e nevoe a le schimbà alcătuirea ce le-a dat-o legiuitorul. Dacă ţerile mari, bogate, unde cheltuelile iustrucţiunii nu sunt socotite ca o povară în buget, pot să-şi permită înfiinţarea de seminarii liceale, adevărate şcoli de practică, conforme cu realitatea în care vor lucrà profesorii, la noi, după cum însuşi *d-l Bogdan-Duică*, dă a înţelege în lucrarea sa de detaliu, asemenea seminarii ar fi greu de realizat. Lăsându-le aşà cum sunt, un compromis între ambele tipuri germane, ele ar puteà servì totuş ca loc de experimentare şi de învăţătură. Nu trebue uitat că chestiunea şcolară în ţara noastră nu e de mulţi studiată serios. Planul şcoalelor e luat de aiurea, multe din legi sunt inspirate de acele ale ţerilor mai înainte, metoadele, principiile de conducere de asemenea sunt urmarea, cum e şi fireşte, a studiilor făcute peste graniţa apuseană. Rămâne cu toate acestea mult de făcut în ce priveşte adaptarea lor reală la condiţiunile noastre etnice, diferite, la nevoile noastre, în parte felurite de a celorlalte ţeri. Aceasta ar fi munca noastră originală, închegarea totului din părţile aduse. Experimentarea întinsă e grea, nefiind conducători îndeajuns; ţărmurirea ei în locuri restrânse e mai puţin anevoioasă, iar rezultatele căpătate uşor pot fi răspândite, uşor pot prinde rădăcini, având a face cu acelaş mediu — ţara noastră mică — cu aceleaşi elemente. Neîndoios că greutăţile de care se izbeşte profesorul, care are de condus o clasă de 60—70 elevi sunt mai numeroase, decàt acelea întâmpinate într'o clasă cu 20—30 elevi. Nu e mai puţin adevărat însă, că soiul greutăţilor, în fond e ace-

laş; cunoscându-le, găsind leacul înlăturărilor în mic, mai uşor se poate ajunge la învingerea lor în mare. Diferinţele secundare, regionale, pot da o completare a metoadelor găsite, niciodată nu le pot schimbà fundamental. Din acest punct de vedere punându-mă socot că seminariile pedagogice dela noi, trezite din amorţeala în care le-a adus indiferenţa tuturora, pot aveà încă o menire frumoasă şi un viitor cu roade folositoare.

Voiu luà numai o pildă, din numeroasele chestiuni şcolare. E natura elevilor ce vin în şcoli. Noi nu-i cunoaştem decât foarte puţin, din scurta vreme cât sunt în clasă. Mediul lor din afară, ocupaţiunile lor din ceasurile libere, familia lor de multe ori ostilă şcoalei, atâţia factori cari influenţează asupra activităţilor şcolare, cari îi fac din buni, răi, pe cei harnici din fire îi schimbă în indolenţi, le slăbeşte atenţia, le toceşte spontaneitatea de gàndire, de imaginaţiune, toate sunt aproape neştiute. La seminarul pedagogic din Iaşi, se începuse într'o vreme desvăluirea acelui necunoscut din care elevul intră pe poarta şcoalei. Ancheta întreprinsă de profesori şi practicanţi, publicată în parte în «Cultura Română» din Maiu 1908, a pus la iveală fapte descurăjătoare. Băieţi ageri la minte dela natură, veniau la şcoală buimăciţi de nopţi nedormite; alţii îşi treceau vremea pregătirii lecţiunilor jucând cărţile, ori cetind romane ca «Sarafoff, Regele Macedoniei»; în altă parte părinţii luau asupră-le greşelile mărturisite ale copiilor, încercând să scuzeze purtarea lor ş. a. Deşì vorba: «Tot aşà a fost decând sunt şcolile, dar cei ce aveau să fie buni, buni au rămas, iar stricaţii tot derbedei vor fi» s'ar puteà spune şi aici, totuş tot experienţele

au arătat, că rătăcitul dintr'un moment se poate aduce pe calea binelui, iar înrăutăţitul din cauza condiţiunilor de traiu se poate schimbà, înlăturând cauzele. Dela seminariile pedagogice, cu elevi puţini, se poate studià răul, se pot indicà leacurile după categorii, deci se poate aduce îndreptarea într'o direcţiune de care atârnă viitorul moral şi cultural al păturii de unde se recrutează conducătorii mulţimii.

Dar exemplele se pot înmulţì. Se ştie iarăş că unul din marile neajunsuri ale şcoalelor noastre secundare e lipsa directorilor, în înţelesul ce se dă în ţerile apusene. Nu oricare protejat vremelnic al oricărui partid de guvernământ, poate conduce o şcoală. Directorul trebue să fie sufletul şcoalei; trebue să fie în sfera lui restrânsă un bun cunoscător al tuturor problemelor de educaţiune, să ştie conduce înspre o ţintă anumită, bine stabilită, pe profesori ca şi pe elevi. El trebue să fie anume pregătit pentru acest scop. Activitatea unilaterală a profesorilor de azi la noi, unde vizitele colegiale în clasă nu se obişnuesc, unde conferinţele — ocaziuni de consfătuire şi de schimb de păreri—sunt îngrămădite aproape numai către sfârşitul anului, unde există convingerea că prietenia deputatului e mai folositoare decât orice preocupări şcolare, nu va duce niciodată la concretizarea comandantului peste sufletele şi minţile a sute de copii a împăciuitorului sfătuitor de bine către colegi, a persoanei cu nesilit ascendent faţă de părinţi. Pregătirea personalului menit a conduce se poate căpătà însă în seminariile pedagogice; aici zilnic ar fi pus în putinţă de a cunoaşte natura puţinilor elevi, a căpătà spiritul de corelaţiune şi de armonizare între obiectele diferite, a prinde multilateralitatea problemelor ce se ivesc în şcoală,

a căpătà indicii pentru deslegarea lor, în sfârşit a se iniţià în conducerea grea a unei şcoli, ar rămâneà la puterea de muncă a fiecăruia, la dragostea deşteptată pentru bunul mers al şcoalei, întărită prin principiile teoretice ce a avut ocazie să şi le însuşească, pentru ca să schimbe într'un plan desăvârşit şi conform nevoilor şcoalei ce va aveà de cârmuit, schiţa normată de seminariile pedagogice. Pentru aceasta nu e nevoe ca instituţiile să fie complet modificate. Variaţiunea problemelor de mai târziu e aceeaş în mic şi în mai mare. Se cere însă ca seminariile să fie puse sub conducerea unor oameni nu numai pricepuţi, dar care să-şi dea toată puterea lor de muncă numai instituţiunilor ce pot aveà o menire atât de însemnată. Profesorii colaboratori să fie aleşi dintre acei pentru care profesoratul e un apostolat şi să nu mai fie siliţi a-şi împărţì activitatea în mai multe direcţiuni. Detaşarea dela alte şcoli, plătindu-li-se suplinitorul, le-ar da şi stabilitate dar şi timp îndeajuns spre a-şi consacrà tot avântul în ajutorarea directorului. Cu chipul acesta s'ar creà două centre active, consacrate numai experimentării şi propovăduirii mijloacelor pedagogice, două puncte de unde ar radià în restul ţerii imboldul pentru o mai conştientă cercetare a căilor care ar conduce la noi, spre ţinta adevărat educatoare a şcoalelor. După cum marile întreprinderi industriale se folosesc de migăloasele cercetări din laborator, de unde îşi procură principiile şi schema aplicaţiunilor mari din practică, tot aşà continua desbatere, controlare, fixare a normelor educative, în sfera mică a seminariilor, ar puteà servì şi autorităţii superioare la aplicările lor generale. Aceste instituţiuni nu ar pregătì numai personalul răspândit în toate şcolile din cuprinsul ţerii, dar ar

putea sluji drept îndrumătoare rațională a schimbărilor logice în programe, regulamente și legi. Nu ar mai domni bunul plac al individualităților chemate prin împrejurări streine de școală la conducerea ei, ci ar există o continuitate binefăcătoare în ale școalei; iar dacă s'ar simți nevoie de schimbări, rațiunea lor ar fi reală, fiind ieșite din necesități dovedite și nu numai niște simple păreri venite în mintea acelora, care nici nu se gândiau mai înainte la ele.

Cel ce a creat seminariile pedagogice, se cuvine la cea dintâiu ocazie, să le dea însă puteri de rezistență, lărgindu-le câmpul de activitate, pentru ca în adevăr să corespundă menirii ce o pot aveà în progresul nostru școlar. In orice caz se impune a fi scoase din amorțeala în care împrejurările le-au adus.

I. SIMIONESCU.
Profesor universitar, Iași.

CEVA DIN TRECUTUL BURSIERILOR ROMANI IN STREINĂTATE

In ţerile române în cursul îndelungatei înşiruiri a vremurilor, cu privire la diferite învăţături, observăm alături de neştiinţă completă, oameni învăţaţi în toată puterea cuvântului, oameni a căror învăţătură iese cu atât mai mult la iveală şi luminează cu atât mai strălucitor, cu atât mai adânc este întunerecul ce se întinde asupra contimporanilor lor.

Aceşti învăţaţi şi-au dobândit cultura lor la focarele streinătăţii, în diferitele Universităţi pe atunci în floare. Unii dintre aceşti învăţaţi erau fii de boieri, dar nu sunt rari nici fii de oameni din popor, scăpătaţi, cari erau trimeşi la învăţătură în ţeri streine, fie pe cheltueala Domnilor de pe vremi, fie a boerilor, fie chiar mai în urmă cu cheltueala Vistieriei Statului.

Bursierii erau aleşi după anumite criterii sau din fiii boierilor ocupând dregătoriile Statului, sau mai ales dintre cei ce terminau cu distincţiune învăţăturile ce se predau în şcolile cele mai înalte ale ţerii.

Nu mai este deci îndoeală că Românii n'au început din zilele noastre a studià în ţeri streine. Astfel în registrele studenţilor faimoasei Universităţi protestante dela

Vittemberg, din timpul lui Luther, se află înscrişi sub numele de Unguri, mai mulţi Români, între cari: Costea Grăniceru, Copaciu Ganea, Ceapă, Vulpeanu şi un Ion Vodă Basarab. Domnii Munteniei Petru Cercel şi Radu Mihnea poreclit cel Lung, au studiat în Italia. Petru Movilă fiul lui Ieremia Vodă din Moldova şi mai în urmă Mitropolit de Kiev în Rusia, au fost dintre elevii Sorbonei. Celebrul Neagoe Basarab trebue să fi învăţat la Constantinopol, judecând după nenumăratele citaţiuni greceşti ce se găsesc în «Invăţăturile sale către fiul său Teodosie». Stolnicul Constantin Cantacuzino, unchiul lui Constantin Brâncoveanu, a învăţat Astronomia şi Geografia la Roma, Veneţia, Viena şi Varsovia.

Chrysant Nottara specialist în ştiinţele astronomice, a fost bursierul lui Constantin Brâncoveanu, la Paris şi elev al marelui astronom italo-francez Giovani Domenico Cassini.

Logofătul Stroici, părintele ortografiei latino-române moderne, şi-a făcut studiile în Germania; chiar femeile nu se temeau a se expune unor asemenea pelerinaje ştiinţifice, precum bună oră Domniţa Ruxandra, fiica lui Vasile Lupu, luă creştere într'o Mânăstire femeiască din Constantinopol unde se perfecţionă în patru limbi.

Doi dintre cronicarii cei mai iluştri ai Românilor, Vornicul Urechiă şi Logofătul Miron Costin sunt ieşiţi din şcolile leşeşti, a căror influenţă covârşitoare asupra străbunilor noştri moldoveni, este de netăgăduit.

Cap al Instituţiunilor scolaristice polone a fost Academia Cracoviană, fondată la 1364 de Cazimir cel Mare şi care există şi azi sub numele de «Universitatea Iagelonă».

Pe vremea lui Alexandru cel bun (1401) găsim nu câţiva Români izolaţi, ci o bursă moldovenească; care va fi fost bursierul din acei vreme, nu avem nici o ştiinţă. Ceva mai târziu logofătul Tăut marele diplomat al lui Ştefan cel Mare a ieşit tot din această şcoală. Moldovenii după câte ştim frecventau mai cu seamă această Universitate, căci Muntenii din cauza poziţiunii geografice a ţerii, preferau ca să studieze în şcoalele Ungariei.

In afară de copiii de Domn şi de boieri mari, cari erau trimişi la învăţătură în streinătate, trebuinţa de învăţătură începe a se simţì în a 2-a jumătate a secolului al 18-lea şi de simpli particulari.

Sub Alexandru Ipsilante, Manase Iliade, Macedonean de origină, este trimes în Italia şi Germania pentru ca să se perfecţioneze în ştiinţele fizico-matematice şi să cumpere instrumentele necesare pentru predarea acestei ştiinţe.

Până la începutul sec. al 19-lea, nu avem nici o cunoştinţă de modalitatea intervenirii Statului pentru ajutorarea şi trimiterea tinerilor la învăţătură în streinătate.

Venirea în ţară a marelui dascăl Lazăr, deşteaptă dorinţa câtorva mari patrioţi cari au înţeles că, pentru progresul naţiunii, pentru luminarea ţerii, este grabnică nevoie de învăţătură, de ştiinţe. Ei au văzut că Lazăr care a învăţat în şcoalele Occidentului, au adus ştiinţa sa câştigată acolo şi că, erà uşor a o răspândì în ţară prin instruirea tinerilor în limba naţională. De aci s'a născut ideia de a se trimete cât mai mulţi tineri în şcoli celebre din Apus, spre a formà din ei învăţători luminaţi pentru tinerime.

Indată după plecarea lui Lazăr din ţară, Mitropolitul

Dionisie stărue a se trimite câţiva tineri dintre cei mai distinşi la învăţătură în şcolile occidentului. Marele Ban C. Bălăceanu a susţinut stăruinţele Mitropolitului şi Eforia Şcoalelor a trimes la 1822 patru tineri, cari au fost cei dintâiu bursieri români trimeşi de stat la studii în streinătate. Aceştia erau: preotul Eufrosin Poteca, Costache Moroiu, Ion Pandele şi Simion Marcovici; toţi aceştia au mers mai întâiu la Piza, de unde au trecut apoi la Paris.

In seama lui Poteca, ca unul ce erà mai în vârstă (33 ani), erau dati toţi ceilalţi; toţi la o laltă, erau puşi sub supravegherea superioară a monseniorului Ignatie, episcop de Florenţa.

In Moldova încă dela 1819 dintre şcolarii Academiei dela Mitropolia din Iaşi, G. Săulescu a fost trimes să studieze mai departe în şcoala din Chio; în urma însă a evenimentelor dela 1821, Mitropolitul Veniamin şi-a strămutat bursierul său în Austria.

Cei dintâiu feciori de boieri din Moldova au fost conduşi la studii în Paris şi instalaţi de profesorul Furnarachi.

* * *

In Moldova câţiva ani mai târziu simţindu-se nevoie de a se formà profesori, Gheorghe Asaki stărue încă din 1833 ca să se trimită bursieri în streinătate. Prin încheierea Epitropiei din 10 Maiu 1834, se hotăreşte trimiterea tinerilor: Th. Stamati, Anton Vellini, Alecu Costinescu, C. Zefirescu, Nastase Fĕtu şi Leon Filipescu la diferite studii în streinătate.

Iată şi importantul Jurnal al Epitropiei privitor la aceasta: «Prin a ei osărdie, din August 1833, Epitropia «a orânduit ca, spre împlinirea învăţăturilor, să trimeată

«cu cheltueala școlilor pe la Academii streine, pe dum-«nealor Teodor Stamate, Anton Vellini, Alecu Costi-«nescu, C. Zefirescu, toți patru elevi ai Institutului Na-«țional din Iași. Prin aceasta Epitropia dorește a da «numiților mijloace, ca înzestrându-i cu noi folositoare «științe, să fie în stare de a-i face Patriei slujbe, a fi «recunoscători pentru creșterea și luminarea ce au primit «prin ea, sporind după a lor înturnare în patrie, învă-«țăturile publice prin rîvnitoare lucrări. Luându-se apoi «aminte la trebuința de a-se sporì numărul acestor ti-«neri, către numiții s'au mai adăugat:

«Năstase Fĕtul și Leon Filipescu, asemenea elevi ai «acestui Institut. Drept aceea în coprinderea hotărîrei «de mai sus, Epitropia rândueşte a se trimite numiții «șase tineri la Universitățile și Așezământurile de învăță-«tură din cuprinsul Austriei, spre a învăță în public și «în curs de 4 ani următoarele:

«D. Stamate, un curs de filosofie și în special de «matematică, fizică și istorie naturală, cu științele de «acestea arătătoare.

‹ D. Vellini, un curs de filosofie, legile și economia politică.

«D. Costinescu, științele teoretice și practice de in-«ginerie civilă și militară, mecanică și idraulică.

«D. Fĕtul, curs de filosofie, legile și economia politică.

‹D. Zefirescu, chimie, technica și științele comerciale «în curs de 3 ani.

«D. L. Filipescu, economia rurală, botanica și me-«canica, asemenea în curs de 3 ani.

«Toate aceste învățături le vor urmà numiții după «instrucțiile generale ce se vor da fie căruia în parte. «Mergerea sus numiților va fi mai înainte la Viena, cu «scrisoare de recomandație către cinstit d-l Hagi Cons-

«tantin Popp, bărbat învățat și priitor nației noastre și «carele după poftirea ce i se va face, se va sfătuì cu «Dumnealor Directorii de acolo, a se hotărî pentru fie- «care în parte, anume locul unde are să învețe, în pro- «vincie sau în Capitală, după cum va cere materia ce «s'a pus asupra fiecăruia și slobozind către numitul «D. Popp, o poliță pentru cheltueala pe 6 luni, pentru «acești 6 tineri, afară de cheltuelile de drum ce se so- «cotesc pentru toți de 300 galbeni, pentru care seme- «șia școlilor va slobozì îndată suma cuvenită de 430 «galbeni, din cari o parte să se trimită poliță la d-l «Popp, iar partea cheltuelilor drumului să se dea nu- «miților în numărătoare ce este de 130 galbeni...

ss. *Veniamin Mitropolit.*

Vornic *Gheorghe Asaki.*

In partea finală a acestui Jurnal, se hotărește cum să fie numiți profesori în locurile rămase vacante, prin trimiterea în streinătate a lui Vellini (profesor la Huși) și Stamate (profesor la Botoșani).

Inaintea plecării au dat declarație asupra condițiunilor în care primesc a fi trimiși la Viena, ‹ne îndatorim a «ne povățuì după sfaturile ce ni se vor da de către d-l «Hagi C. Popp către care suntem recomandați. Ne «îndatorim a trimete Cinstitei Epitropii raport la toată «trimenia despre învățăturile noastre, adeverit de direc- «torul școlii și la încheierea învățăturilor a face public «examen și a dobândì și atestaturi. La neîmplinirea a- «cestor datorii și supunându-ne la ori ce pedepse și «despăgubiri către școală, care cu dreptul s'ar hotărî «de Cinstita Epitropie›.

Acești primi bursieri au dus greu, din cauza nere-

gulatei trimitere a banilor, ba unul chiar, Leon Filipescu, la începutul anului 1839 învăţând în Institutul de Agronomie dela Hohenheim, a fost închis pentru datorii.

Doctorul Popp a avut misiunea de a priveghià la Viena pe tinerii bursieri, care făcând examene, au câştigat întru toate mărturii de eminenţă. La Viena au fost puşi în pension.

Se vede dar că încă dela început primii bursieri atât din Moldova cât şi din Muntenia, au fost aleşi dintre cei mai eminenţi elevi ai şcolilor naţionale şi cu caracter moral. Această modalitate s'a urmat pe cât posibil, căci încă depe acele vremuri nu s'a putut înlăturà influenţe streine pentru obţinerea burselor. Aşà însuş G. Asaki nu poate împiedicà în 1840, acordarea de burse ori ajutoare la tineri feciori de boieri din banii şcolilor destinaţi pentru bursierii ieşiţi în regulă dintre absolvenţii Academiei Mihăilene.

Doctorul Cihac, care mergeà în 1840 la Congresul Naturaliştilor în Germania la Erlangen, împreună cu dr. Mayer tot din Moldova, au fost rugaţi de Epitropie să cerceteze pe bursierii Moldoveni din streinătate.

Intorcându-se raportează că a cercetat la Viena despre bursierii Fĕtu şi Zefirescu. Fĕtu se pregătià de examenul de doctorat în drept; pe Zefirescu nu l-a văzut la Viena, căci se află la Weisemburg în Moravia. Din München aduce veşti bune despre Asaki (sublocotenent), Lemeny şi Panaiteanu cari învăţau pictura.

S'a urmat în chipul acesta an cu an, până în zilele noastre, ţinându-se de scurt activitatea tinerilor trimişi la învăţătură, încredinţându-se la diferite epoce supra-

vegherea stipendiştilor la bărbaţi, cunoscuţi prin valoarea lor culturală.

In această privinţă merită să fie citată şi măsura luată de Eforia Şcolilor din Muntenia, relativă la înfiinţarea unui corespondent la Paris (în 1843) pentru a priveghià pe tinerii cari merg acolo să-şi facă studiile. Iată şi anaforaua supusă Domnitorului în acest obiect, sub No. 296 din 27 Martie 1843.

Prea înălţate Doamne,

«Şcolile Parisului sunt de obşte cunoscute de cele «mai înlesnitoare pentru tot felul de învăţături trebuin«cioase. Acolo studentul deosebit de înaltele talente în «feluri de specialităţi află şi în vreme şi în mijloacele «de traiu o mai mare economie decât în oricare altă «capitală. Varietatea cursurilor ce se fac în felurite ştiinţe, «mulţimea bibliotecilor, bogăţia muzeurilor, feluritele «maestrii şi aşezăminturi de intuiţie, unde studentul poate «alăturà teoria cu practica, scutirea de a plătì cevaşi «pentru a pătrunde prin toate acestea, în sfârşit ilu«straţia învăţaţilor profesori şi a căpeteniilor acestor aşe«zăminturi, sunt puternice îndemnări pentru studentul «doritor de a săvârşì învăţăturile, să prefereze Parisul «ca de singura şcoală a lumii, unde el poate în mai «scurtă vreme, cu mai mare economie şi în mai multă «desăvârşire să dobândească cele mai folositoare ştiinţe. «Dar cu cât această capitală a lumii învăţate este mai «bogată în mijloace de desăvârşirea omului în cunoş«tinţe folositoare societăţii, cu atâta este bântuită şi de «feluri de stricăciuni, ce totdeauna se introduce în mij«locul populaţiilor, unde se îmbulzesc tot felul de oameni «şi tânărul student ce s'ar lăsà fără povăţuitor în noianul

«acestei capitale, ar fi ca vasul de plutire, ce s'ar a-«runcà fără cârmă în valurile mării. Eforia, Prea înăl-«ţate Doamne, având în vedere aceste împrejurări, su-«pune Măriei Voastre, următoarele băgări de seamă şi «chibzuinţe:

«Din părinţii ce duc copii în streinătate spre a-şi «desăvârşì învăţăturile, unii aleg şcolile Parisului şi cei «mai mulţi dintre aceştia îşi lasă copiii în vârstă prea «fragetă, fără nici un povăţuitor. Iar alţii deşì cunosc «covârşrea acestor şcoli peste oricare altele, deşì îşi «pregătesc copiii cu întâiele învăţătri în limba franceză, «dar temându-se de multele ispite, cari în Paris foarte «lesne pot rătăcì pe un tânăr lipsit de mentor, îi tri-«met la alte învăţături, în a cărei limbă nu le-a dat nici «o pregătire. Asemenea sfială a avut şi Eforia de a «lăsà pensionarii săi să se ducă la Paris, şi i-a trimes «la Berlin, în vreme ce ei îşi făcuseră învăţăturile pre-«gătitoare mai mult în limba franceză. Dintr'această ne-«potrivită înstreinare a copiilor urmează, că din cei tri-«mişi la Paris, aceia cari sunt lăsaţi de capul lor, ori «se rătăcesc în netrebnicii, sau cel puţin îşi pierd vre-«mea la îndeletniciri zadarnice, la învăţături nepotrivite «cu trebuinţele ţerii noastre. Iar tinerii trimişi la alte «Universităţi, cei mai mulţi îşi pierd o nepreţuită vreme «ani întregi, până a învăţă limba şi apoi când ar pu-«teà să înveţe şi o ştiinţă, îi ajunge vârsta şi ne mai «putând a-se luptà cu strâmtorarea despre mijloacele «traiului în streinătate, se întorc acasă neîntemeiaţi în «nici o ştiinţă. Spre depărtarea acestei stări, Eforia a «chibzuit, că este de mare trebuinţă să aibă în Paris un «corespondent, o persoană cu învăţătură temeinică şi «cu caracter cinstit care având o leafă din Casa Şcoa-

«lelor, să fie însărcinat a priveghià de aproape toate «păsurile tinerilor ce se trimit acolo la învăţătură, po«văţuindu-i la ale lor îndeletniciri, atât pe acei pe cari Eforia îi va încredinţa lui, cât şi pe cei ce îi vor re«comandà părinţii lor. Deosebit de aceasta să fie dator «a îngrijì de orice alte însărcinări, îi va da Eforia «în trebuinţele învăţăturii publice, precum cumpărătoare «de cărţi şi de alte obiecte trebuitoare şcolarilor, cer«cetare despre persoane destoinice cari s'ar cere pen«tru profesori la şcolile publice sau pentru pedagogi «pe la casele particulare.

«Asemenea corespondent cu cerută rívnă şi destoi«nicie, Eforia ar aveà în persoana d-lui doctor Picolo, «care acum se află aşezat în Paris; întinsele cunoştinţe «ale acestei persoane, a sa iubire de strădanie întru «a fi folositor Românilor, precum totdeauna s'a arătat «aici în postul ce a ocupat în vreme de câţiva ani, «ca inspector al Colegiului Sf. Sava şi conducător al «Eforiei, chezăşuesc cel mai bun rezultat din îngrijirea «ce i se va încredinţà.

«Pentru această însărcinare Eforia chibzueşte că s'ar «cuvenì a se hotărî numitei persoane din Casa şcoli«lor o leafă de 200 galbeni pe an.

«Supunând Măriei Voastre această chibzuire, Eforia «plecată vă roagă, că de o veţi găsì şi Măria Voastră «cuviincioasă, să binevoiţi a da Inalta deslegare de «aducere la îndeplinire.

ss. *A. Filipescu, C. Cantacuzino, P. Poenaru.*

In urma acestui raport, prin Ofisul Domnitorului Bibescu, din 19 Iulie acelaş an, se aprobă propunerea,

cu modificare că se atribue suma de 250 galbeni, iar «Dumnealui Şeful Departamentului Credinţei, va aduce această poruncă la îndeplinire.

ss. *Gheorghe Dumitru Bibescu V. V.*

Şeful Departamentului Credinţei.

ss. *Al. Florescu.*

Doctorul Picolo, este menţinut în această însărcinare până la 1848 şi reintegrat în 1849.

La 1859 în urma înţelegerii dintre Ministerul şcolilor din Bucureşti şi Iaşi, se numeşte corespondent şi îngrijitor al bursierilor, profesorul dela Facultatea de Drept din Paris, Royer Collard fost Decan.

Acesta funcţionează până la 1865 când moare. Insărcinarea este menţinută în buget până la 1870, cui însă a fost încredinţată, nu am putut aflà.

In aceste vremuri bursierii din alte părţi erau controlaţi de agenţii diplomatici. Aşà la Constantinopol în anul 1849 erà corespondent agentul ţerii Aristarchi.

Bursierii din Paris rămânând fără supraveghere dela 1870, dau naştere la o mulţime de nemulţumiri, ceea ce face ca Ministerul din 1882 să plătească o sumă însemnată D-lui Buisson dela Agenţia Havas, pentru a publicà o corespondenţă oficioasă cu privire la purtarea bursierilor români din Paris, cu scop de a reabilità puţin renumele serios sdruncinat din cauza unora din ei.

Această stare de lucruri menţinându-se, în anul 1886 să iau măsuri ca supravegherea să fie mai apropiată. Membrii Consiliului permanent de instrucţiune în urma călătoriilor ori misiunilor speciale în streinătate, aveau obligaţiunea să controleze activitatea unora din bursieri,

după informațiuni culese personal la fața locului și să depună referate speciale. Legațiunea română din Paris, cum și Decanatul Facultății de Științe din Paris, au participat de asemenea la controlul bursierilor.

Iacă și adresa 17.610 din 10. XII. 1886 [al cărui concept este scris de însăși d-l Haret secretar general al ministerului pe aceste vremuri] prin care să intervine către Decanatul facultății de Științe din Paris, ca să iea sub ocrotirea și controlul său, bursierii Statului dela această Facultate.

«*Monsieur le Doyen,*

«Plusieurs jeunes gens de nos compatriotes suivent «les cours de la Faculté des Sciences de Paris, étant «pensionnés soit par le Gouvernement, soit par l'Uni«versité de Bucarest. Comme la Gouvernement est em«pêché, par la distance, d'exercer sur ces jeunes gens, «la surveillance nécessaire, je prend la liberté, Monsieur «le Doyen, de vous prier de les prende sous vôtre pro«téction, en vous enquérant de leur travaux et en ayant «la bonté de me communiquer, quant cela se pourra, «si leur assiduité correspond aux sacrifices que leur «patrie fait pour eux».

«J'ose compter, M-r le Doyen, sur votre bien veillance «à l'égard de ces jeunes gens, qui auront à contribuer «un jour, dans une large mesure, à la prosperité d'un «pays qui de tout temps, à été lié à la France par des «liens de sympathie réciproque. Voici la liste des étudiants en question.....

«Veuillez agréer, Monsieur le Doyen, l'assurance de «ma considération très distinguée».

In urma acestei adrese supravegherea s'a menținut

până la 1890, de când totul se reduce la rapoarte trimestriale ori anuale, exigibile bursierilor, sub pedeapsă de a nu li se mai liberà sau menține bursa pe timpul următor, în caz de netrimetere.

In afară de burse și ajutoare nu s'a neglijat a se da din când în când și *misii* de cercetări în streinătate. Așà Al. Teriachiu, este primul român însărcinat de Domnul Gr. Ghica al Moldovei la Iulie 1851, să meargă în Prusia ca să culeagă notițe asupra școlilor și să prezinte un memoriu asupra sistemului celui mai bun de învățământ.

La 1855 Aga A. T. Laurian din Moldova, este trimes spre a studià organizarea școlilor din Europa.

La 1857 G. Costaforu din Muntenia, este trimes în misie în Europa, ca să studieze organizația gimnaziilor din Belgia, Franța, Italia, Elveția, Prusia, Saxonia, pe vreme de 6 luni și să prezinte un raport.

Aceasta erà starea de lucruri când, printr'un raport prezentat Ministrului de Culte în 1884 d-l Sp. C. Haret, inspector general al școlilor, face un număr de propuneri pentru bunul mers al învățământului. Intre acestea, fiind vorba de recrutarea corpului didactic, citim:
«când este vorba de recrutarea personalului didactic,
«preocuparea Ministerului nu trebue să se mărginească
«numai a admite ca profesori pe cei mai capabili, soli-
«citudinea lui trebue să-i însoțească și după numire; să
«susțină, să încurajeze pe cei buni, și să le dea mij-
«loace de a se perfecționà; pe ceilalți să caute a-i în-
«dreptà și dacă nu poate, să facă tot ce este prin pu-
«tință pentru a scăpà școala de dânșii.
«. . . . .

«Insă pentru a ajunge într'o zi să avem un număr «destul de mare de profesori eminenţi, care să facă şi «educaţiunea didactică a celorlalţi, trebue să profităm «de experienţa ţerilor cari au în învăţământ un trecut «ce ne lipseşte nouă. Pentru aceasta ar trebuì să se «creeze *burse de călătorie*, pentru profesorii cari se vor «distinge mai mult prin ştiinţa şi aptitudinea lor. De «am trimite pe fiecare an, un timp de 6 luni, câte patru «cu îndatorirea de a străbate şcolile din Germania, Belgia, «Franţa şi Elveţia, de a observà metoadele, de a «adunà note şi material de tot felul, după cari să pre- «zinte Ministrului la întoarcere un memoriu detaliat, am puteà în timp de 10—15 ani să formăm un cadru «de profesori luminaţi, indispensabil pentru regenerarea «corpului întreg.

Ceeace dorià la această epocă, i-a fost prilejuit să înfăptuească cu puţin mai târziu. In adevăr, în anii 1885 — 1886, sub imboldul Secretarului general, fostul inspector Haret, se trimet în streinătate pentru scopul arătat mai sus d-nii I. Bogdan, Virgil Arion, D. A. Laurian, V. Mândreanu, G. Lucescu, V. A. Urechie, Scurei şi C. Meissner.

In primul său ministeriat ca şi în următoarele, măsura aceasta a fost menţinută şi permanentizată, prevăzându-se în bugetul Cassei Şcoalelor, sumă fixă pentru trimiterea pe câte 6 luni, a câţiva profesori (5—6) în streinătate; ceva mai mult încă această măsură a fost întinsă în ultimul an al celui de al 3-lea Ministeriat al său şi la Universitate, trimeţându-se câte un profesor dela cele 2 Universităţi.

De altă parte din cele aproape 100 burse şi misiuni cum şi circa 900 ajutoare ce s'au servit tinerilor lipsiţi de

mijloace pentru studii în streinătate, între anii 1882—1911 menţionăm că 65 burse şi peste 500 ajutoare au fost date numai în timpul d-lui Haret.

Incurajarea ce s'a dat deci tinerilor lipsiţi de mijloace pentru a-şi completà şi desăvârşì studiile în streinătate, devenind astfel factori importanţi în progresul învăţământului, din acestă ţară, este de netăgăduit şi face una din podoabele cele mai frumoase ale fostului bursier Spiru C. Haret.

VICTOR ANASTASIU
Profesor secundar în Bucureşti.

ADMINISTRAREA INVĂŢĂMÂNTULUI

Şi în administraţia şcoalelor d-l Haret a dat directive, a stabilit principii, a pus pecetea superiorităţii sale intelectuale şi morale. Legea de organizare a ministerului, din Maiu 1910, este materializarea gândului său din urmă; din urmă în sensul evolutiv, căci principiile ei fundamentale au fost puse de mult, din 1886; au prins treptat putere de rezistenţă, au primit forme aplicative şi formulele din 1910 au fost ultimele înţelepte în care puteau fi întrupate. O lege de organizare a ministerului nu este rezultatul unui capriciu de ministru, ci rezultanta unei munci şi preocupări de ani mulţi, întru a potrivì aparatul administrativ trebuinţelor permanente ale învăţământului; ea nu e nici definitivă, pentru că vremurile aduc cerinţe noi, oamenii şi învăţământul se perfecţionează şi schimbările lor în bine determină şi perfecţionarea aparatului administrativ; ea însă poate fi o lege bună dacă, cum este în cazul de faţă, a ţinut seamă de superioritatea momentană a elementelor pe cari le administrează şi cu cari administrează. Innovaţiile intempestive, chiar când nu isvorăsc dintr'un spirit de ostilitate şi de reclamă, au vieaţă efemeră. Uneori înşişi făuritorii lor le formulează în aşà fel că fac imposibilă aplicarea lor; ceva turburare la suprafaţă, care înlesneşte călcarea legii, dar temeiul ei rămâne neschimbat.

Sunt de fapt două categorii de funcţionari administrativi în Ministerul Instrucţiunii: cei din biurourile centrale, şi cei de control.

Pentru cei din birourile centrale, preocupaţia legiuitorului a fost ca să le asigure stabilitate şi înaintare după merit, după ce vor fi fost numiţi tot pe temeiul unor calităţi anume îndeplinite. Principiul numirii şi înaintării după merit este de când lumea şi, pe hârtie l-au mai pus şi alţi miniştri; dar numai în 1910 se puteà pune cu credinţă că va fi respectat. In adevăr, pe vremuri, în Ministerul Instrucţiunii se aflau aşà de mulţi funcţionari numiţi şi înaintaţi fără acest criteriu că, în sferele profesorimii se ziceà: «dacă studiile tale nu-ţi dau drept să fii în vreun serviciu al Ţării, te poţi face funcţionar în ministerul nostru». O primă curăţire a ministerului de astfel de elemente a făcut-o d-l Haret, ca secretar general în 1885—88; iar ca ministru, în fiecare din cele trei ministere ale d-sale (1897—99, 1901—904 şi 1907—10) şi cu deosebire în cel din urmă, a avut neplăcerea să repete operaţia din 1885, Intre anii 1897 şi 911, adică în timp de 14 ani, d-l Haret a condus ministerul instrucţiunii nouă ani şi opt luni; acţiunea d-sale a fost astfel aproape continuă, în tot cazul întinsă; funcţionarii calificaţi au rămas, s'au format în spiritul său de muncă şi de moralitate. Aşà că partea din lege privitoare la funcţionarii centrali, veniă după o stilizare a lor într'un timp îndelungat, după fixarea fiecăruia în gradul meritat, după o mai pricepută împărţire a îndatoririlor fiecăruia; veniă ca o consfinţire a sforţărilor de până acum şi ca o protectoare a celor aşteptate de viitor.

Controlul învăţământului coprinde pe directorii de şcoale, revizorii de clasa II, revizorii de clasa I, inspectorii, inspectorii generali. Directorii de şcoale, membri de control şi revizorii şcolari de clasa II constituesc o innovaţiune de ale cărei rezultate suntem în aşteptare. O altă innovaţiune cu rezultate reale, practicată în anii 1908—911, a fost funcţionarea comisiei pedagogice. Doisprezece profesori dintre cei mai răsăriţi, aveau misiunea să se răspândească printre colegii lor din Ţară, să facă lecţiuni împreună, să discute, să îndrumeze şi să se îndrumeze în meşteşugul dăscălicesc. Aleşi din diferite părţi ale Ţării, duceau spre periferie gândul dela centru şi aduceau la centru constatarea lipsurilor de cari suferiau şcoalele, necazurilor înpotriva cărora trebuià susţinuţi profesorii; — şi, mai presus, generalizau binele şi unificau metoadele. Cunoscând pe alţii se cunoşteau mai bine pe ei înşişi; scop pentru care dispoziţia erà ca, în fiecare an şcolar, alţi doisprezece profesori să iea locul celor din anul precedent. Directorii, elemente de control în marginî bine stabilite prin reglement, şi comisia pedagogică element de cercetare, pot fi de mare folos unei bune administraţiuni a învăţământului care, din cauza înmulţirii continue a şcoalelor, mulţimii membrilor corpului didactic şi a lipsurilor de tot felul în vieaţa şcoalei, cu greu poate fi condus şi susţinut numai de elementele de control tradiţionale. Iar revizorii de clasa II, luaţi numai dintre învăţătorii înaintaţi pe loc, răspundeau nu numai unei imperioase trebuinţe administrative dar şi unei concepţii de înalt ordin social: administrarea învăţământului rural prin elemente extrase şi trăitoare în mediul rural.

Personalul căruia d-l Haret îi încredinţase controlul

şcoalelor erà format: *a)* pentru învăţământul primar, din şapte inspectori de circumscripţie, din doi inspectori generali, din 33 revizori clasa I şi din 52 revizori de clasa II; *b)* pentru învăţământul secundar, din trei inspectori de discipline severe, 3 de arte şi dexterităţi şi din doi inspectori generali; *c)* pentru învăţământul profesional, din patru inspectori; *d)* pentru institutele particulare, din patru inspectori ai învăţăturilor secundare şi din trei inspectori ai celor primare. In personalul inspectorilor se aflau şi trei inspectoare a căror deosebită preocupaţiune erà educaţia şi îngrijirea şcolăreselor în laturea care fatal scapă posibilităţii bărbăteşti de a o priveghià. In total 113 persoane de control, număr foarte mic, dacă ţinem seamă de mulţimea şcoalelor, de resfirarea lor şi de cele peste zece mii de membri ai corpului didactic cari trebuesc priveghiaţi, îndrumaţi, conduşi, susţinuţi. Totuş suntem departe dela penuria de acum o pătrime de veac când, pentru toate şcoalele de atunci, ministrul nu se puteà servì decât de doi inspectori şi de 16 revizori şcolari; şi suntem mult mai bine şi chiar decât în 1901 — 905 când ministerul se servià numai de doi inspectori primari, de 33 revizori de judeţe şi de doi inspectori secundari pentru multiplele trebuinţe cari atunci nu erau cu mult reduse faţă de cele de astăzi.

Dar ca să se ajungă la legea de organizare a ministerului, din 1910 şi la înfiriparea acestui personal de control relativ numeros, a fost trebuinţă nu numai de elasticitate bugetară, a fost chiar mai puţină trebuinţă de aceasta. Alte greutăţi au trebuit înfrânte.

Cine voeşte să le cunoască, trebue să meargă la origină şi origina organizării şcolare de azi este proiectul

de lege din 1886—87, întocmit de d-l D. Sturdza ca ministru și de d-l Haret ca secretar general. Bunurile dobândite azi au valoare nu numai în ele înseși, ci mai ales în comparație cu starea lucrurilor de atunci. Intre atunci și acum, s'a scurs un restimp de 25 de ani în cari lumea n'a stat pe loc și, dacă vom constată că cele realizate azi erau dorite dar în neputință de întrupat atunci, ne vom convinge că în tot acest timp evoluțiunea lucrurilor nu s'a făcut la întâmplare ci stăpânită de o idee, iar idea apărată de cel care o formulase atunci; mai întâiu apărată prin scrieri și prin înrâurirea naturală a omului superior care fusese pătruns de nevoile reale ale școalei, apoi înfăptuită prin curgerea a celor zece ani de conducere și prefacere radicală a învățământului nostru public.

In expunerea de motive a proiectului de lege din 1886—87, la capitolele referitoare la administrarea și controlul învățământului, se constată: că controlul se face cu persoane luate din afară de învățământ; că pe membrii învățământului ocupațiunea aceasta nu-i ademenește fiindcă este slab plătită «pentru ostenelile și neplăcerile ce procură»; că nu se găsesc oameni pregătiți științificește pentru această ocupațiune, de aceea Ministerul este nevoit să se servească chiar și de acele persoane «cu totul străine de ale școalei»; că, pentru a se înlătură acestea, trebue ca ocupațiunea de control în învățământ să devie o carieră; și că, în această carieră să fie chemați «dintre cei mai distinși membri ai corpuluidi dactic». Proiectul din 1886—87 n'a devenit lege, însă principiile lui au inspirat și pe alți miniștri, și au fost formulate complet numai

în legea din 1910. Numai această lege consfinţeşte cele două principii fundamentale ale expunerii de motive din 1886—87: administrarea şi controlul învăţământului să se facă prin membri ai corpului didactic şi ocupaţia acesta, care este o distincţiune, să devină o carieră. In adevăr, legile de organizare din 1892 şi din 1906 dedeau ministerului putinţă de a numì în inspecţiune şi control persoane cari nu aparţin învăţământului, ceeace s'a şi practicat, (vezi art. 51 al legii din 1902 şi art. 30 al legii din 1906). Iar în administraţia centrală, abià legiuitorul din 1906 s'a gândit să ceară directorilor şi subdirectorilor, ca condiţiune prefesoratul, dar nu în mod exclusiv. Şi în legiuire şi în practică, administrarea şi controlul învăţământului nu erau date numai în seama persoanelor distinse aparţinând corpului didactic. Numai legea din 1910 a formulat definitiv acest postulat în art. 21 şi 27, după care nu poţi fi chemat în administraţia centrală sau în serviciul de inspecţiune decât dacă eşti membru titular al corpului didactic şi practici de cel puţin şapte ani. Astfel s'a realizat dorinţa din 1886—87. Se ziceà atunci: «în starea de azi a lucrurilor situaţia personalului revizoratului şcolar este o adevărată anomalie. Revizorii de diferite grade sunt chemaţi a controlà pe profesori, a le indicà metoadele cele mai bune, la nevoe a le arătà cum trebue să predeà; ei se consideră ca ocupând o treaptă erarhică mai înaltă decât profesorii puşi sub privigherea, uneori chiar sub ordinele lor. Cu toate acestea, revizorii nu se consideră ca făcând parte din corpul didactic şi prin urmare, nu beneficiază de avantajele legate de această calificare. De aceea în loc ca revizorii să se recruteze de regulă dintre cei mai distinşi membri ai corpului didactic, după cum ar fi natural să

se facă, ei se ieau din contră de cele mai multe ori dintre persoane cu totul străine de şcoală. Astfel se întâmplă că, în marea majoritate a cazurilor, revizorii sunt mai străini de ale şcoalei decât cei pe care sunt chemaţi a-i controlà» (Exp. motive 1886—87, pag. 17 şi 18).

Pentru a da ministrului putinţa şi pentru a-l forţà să cheme la aceste funcţiuni, pe membrii cei mai distinşi ai corpului didactic, d-l Haret a pus în lege că în aceste servicii nu se poate numì decât prin decret regal (Art. 31);—a înfiinţat statele personale, în 1901 cele pentru şcoale primare şi în 1908, cele pentru învăţământ secundar şi superior, — şi a legiferat listele de prezentare (Art. 28). Aceste acte şi dispoziţiuni legale sprijinesc şi un alt principiu superior. In expunerea din 1886—87 se ziceà: «Pentru a face posibilă o bună recrutare a corpului inspectoresc, este indispensabil a pune pe revizorii de diferite grade pe un picior astfel în cât *membrii cei mai destinşi* ai corpului profesoral să aibă un avantaj a fi chemaţi la inspectorat, în loc de a se ferì de această dinstincţiune. *Trebue ca revizoratul să se facă o carieră în care să se poată fixà cineva.* Numai cu modul acesta vom puteà formà funcţionari buni şi cu experienţă, numai astfel revizoratul nu se va mai considerà ca astăzi, ca un post de transiţie, în care rareori se găseşte câte un funcţionar mai vechiu» (Exp. 1887 pag. 17 şi 18). Legea d-lui Haret face din inspectorat o carieră, în înţelesul citatului, luând măsuri ca ministrul trecător să nu lase urme de politicianismul său în administraţia şcoalei, să fie chemaţi la demnităţi dintre cei mai dinstinşi şi, prin fixarea salariilor, (art. 32), prin fixarea îndatoririlor (art. 29), a stabilităţii, adică a condiţiunilor de îndepărtare ori pedepsire pentru gre-

şeli sau incapacitate întâmplătoare (art. 106) şi prin putinţa de a se ridicà cineva dela revizor şcolar cl. II până la rangul de inspector general (art. 27), este şi acì în vederile sănătoase din 1886—87: «... a permite înaintarea în corpul inspectoresc, dela gradul de revizor şcolar până la acela de inspector general, neîntrerupt, bine înţeles prin împlinirea oarecăror condiţiuni de stagiu şi capacitate. Prin aceasta serviciul inspecţiunii devine o carieră încă şi mai întinsă şi mai atrăgătoare pentru oamenii de merit» (Exp. 1887 pag. 140).

Numai membri ai corpului didactic în administraţia superioară şi în serviciul de inspecţiune, — serviciul de inspecţiune carieră pentru elementele distinse ale învăţământului, — stabiltate, acestea sunt cele trei mari principii ale legi d-lui Haret. Şi după cum am văzut, origina lor se află în proectul de lege din 1886—87. A trecut deci un sfert de secol din momentul formulării acestor idei înalte până la acceptarea lor legală. Negreşit că d-l Haret ar fi putut face să se voteze această lege chiar în 1897 — 99, când a administrat pentru prima oară ca ministru; dar priceperea vremurilor şi a posibilităţilor momentului l-a hotărît să facă întâiu lucrarea grea, lucrarea de pregătirire a elementelor şi numai la urmă, legea. Experienţa din 1886—87 a folosit. Atunci lumea politică chemată să discute şi să voteze o astfel de lege nu erà pregătită şi nu erau la îndemână nici elementele cu cari ministrul trebuià să facă legea viabilă. De s'ar fi votat, legea ar fi precedat cu atâţia ani posibilitatea deplinei ei aplicări; şi înlăturarea ei sau schimbările rele ce i-ar fi adus vreun ministru nepătruns de trebuinţele şcoalei, n'ar fi surprins, n'ar fi întâmpinat pro-

testări. De atunci până acum însă vremea și-a făcut opera ei bună așà că legea din 1910 a venit la timp, ca o încheere firească a unui lung proces de perfecțiune urmărit, cu deosebire dela 1897, foarte de aproape. Și afirm fără teamă că vreun fapt oarecare s'ar puteà ridicà împotriva afirmării mele că, dacă în ultimii 14 ani, ministerul instrucțiunii n'ar fi fost condus de d-l Haret, legea D-sale din 1910 nici azi n'ar fi fost posibilă. Că și astăzi se mai pot găsì persoane conducătoare care să n'o fi înțeles sau cari, înțelegându-o, să nu fi vrut s'o respecte, aș puteà aduce faptul schimbărilor cu înțeles pur politic ce i s'au făcut în 1911; dar preocupația mea este alta; este să arăt cum a pregătit d-l Haret terenul legii din 1910. Lipsesc zice cugetătorul din 1886 — 87, oameni pregătiți pentru administrația învățământului. Trebuiau deci pregătiți oameni și d-l Haret s'a aplicat zece ani, cu stăruință și încontinuu, să pregătească oameni.

Pregătirea pentru administrația și controlul școalelor prezintă două grupe de calități: posedarea solidă a unei discipline de învățământ cu un echilibru de cunoștințe din celelalte discipline care să te sprijine înpotriva unilateralitãții, cunoașterea metoadelor speciale și familiarizarea cu chestiunile curente de pedagogie și de administrație școlară,—în al doilea loc, o firească înclinare pentru ocupațiunea aceasta, care trebue ambiționată numai pentru binele ce-l poți face, pentru progresele ce ești în măsură să le imprimi, pentru izbânda cărora va muncă intensă, multă stăruință și răbdare. Pentru «slujba agitată, pentru neplăcerile și ostenelile pe care le procură

dânsa în 1886 nu se prea găsiau amatori; în 1912 însă, cel care o ambiționează, trebue să se simtă că are chemare, adecă pricepere, dor de lucru și spirit de abnegație și de sacrificiu.

In ce privește dobândirea primei grupe de calități au servit, pentru învățământul primar, școalele normale de învățători organizate din nou, examenele de înaintare pe loc și școala normală de institutori înființată în 1886; pentru învățământul secundar, examenele de capacitate instituite prin legea dela 1898.

Invățătorii, institutorii și profesorii ieșiți din școalele normale, din examenele de înaintare pe loc și din examenele de capacitate au adus un aer nou în școală și în înprejurimile ei. Mai stăpâni pe cunoștințe științifice, mai îndemânatici în predarea lecțiunilor, cunoscători teoretici și a chestiunilor lăturalnice dar în legătură cu școala, ei nu și-au mărginit activitatea numai încre pereții clasei, ci s'au coborît în curtea școalei, în stradă, în oraș, cercetând, discutând și dând soluții tututor problemelor de ordin educativ și social care se impun atenției lor și au raport cu ocupațiunea lor firească. S'a născut de acì o întreagă literatură școlară, ai cărei purtători de condeiu se înmulțesc din an în an.

Iată dar că, întru ce privește superioritatea științifică și inventivă, ministerul are de unde alege, mulțumită instituțiunilor înființate și organizate tot de d-l Haret. Calitățile celelalte nu se pot dobândì prin învățătură teoretică. Trebue să ai sufletul sănătos din fire și, în suflet, dispozițiuni de muncă și sacrificiu cari, prin practicare să se desvolte. Pentru acest sfârșit trebuește să fii pus în condițiuni de muncă priitoare și în contact cu oameni cari ei înșiși sunt model de nepregetare la lucru, de

sacrificiu şi abnegaţie. D-l Haret ne-a fost un model clasic şi pentru aceasta. Oamenii de care s'a servit în supravegherea şi conducerea învăţământului, nu numai că au trebuit să se pătrundă de sufletul d-sale, să-i înţeleagă nobleţa şi adâncimea şi să lucreze în consecinţă, dar din acest contact ei înşişi au eşit mai buni, sentiment pe care un înalt funcţionar îl exprimă într'o împrejurare solemnă astfel: «calităţile le avem dela d-l Haret; numai defectele sunt ale noastre». Sentimentul acesta îl împărtăşesc chiar şi adversarii d-sale politici, membri ai corpului didactic. In cei zece ani de minister, d-l Haret a făcut apel la institutori şi profesori fără a deosebì taberile politice; în directoratul şcoalelor, în revizorat, în inspectorat, în administraţia centrală, în consiliul permanent, în comisia pedagogică a utilizat priceperea şi calităţile sufleteşti ale multora cari nu slujesc aceluiaş ideal politic militant. Pentru d-l Haret idealul politic cel mare este renovarea minţii şi sufletului românesc şi la urmărirea acestuia a chemat d-sa pe orice învăţător, institutor, profesor pe care l-a văzut, fie că este bun, fie că este în stare de a devenì bun pentru urmărirea acestui ideal.

Listele de prezentare, după care să se recruteze personalul de inspecţiune, din această practică şi din această preocupare izvorâseră. Intocmite de un consiliu la care luau parte reprezentanţi şcolari autorizaţi prin serviciile aduse şcoalei, din toate partidele politice, ele trebuià să coprindă nume de profesori a căror alegere erà determinată numai de valoarea lor profesională, de autoritatea lor morală şi de rezistenţa lor la muncă; şi astfel erau întocmite primele liste care au fost înlăturate din practică, în 1911; iar principiul înalt şi nobil al fiinţării lor, scos din lege.

In momentul aplicării legii din 1910, primul loc devenit liber în inspectoratul secundar, d. Haret l-a oferit unui profesor care de mult luase poziție protivnică administrației sale școlare. Și profesorul acela a primit să lucreze sub conducerea și inspirația d-lui Haret, cum mai înainte alți coreligionari politici .de ai săi, făcuseră cu mândrie acelaș lucru. Dintre aceștia cei cari s'au depărtat de d. Haret poartă de sigur cu dânșii imaginea Patriei așà cum au învățat s'o cunoască în contact cu d-l Haret, duc cu ei metoda de lucru a acestuia, se simt inferiori că nu pot să ajungă la înălțimea gândurilor d-sale și, într'o lume de politiciani cari nu-i prețuesc indestul pentru că nu-i înțeleg de loc, ei par prin tendințele și aspirațiunile lor, străini, veniți dintr'o altă lume... veniți din lumea gândurilor și sentimentelor d-lui Haret.

Paralel cu pregătirea masselor din care să se poată recrutà excelenți funcționari de administrație și control, a urmărit d-l Haret și posibilitatea de a se controlà treptele de învățământ prin elemente luate din chiar aceste trepte.

Intre diferitele trepte școlare este o legătură de continuitate numai; o treaptă este o lărgire mintală cu rădăcini în treapta immediat inferioară, dar orizontul în care trăește fiecare treaptă este special ei; deci mijloacele de perfecționare pedagogică a fiecăreia sunt diferite și cer pricepere și desfășurare de energie în măsuri diferite. Personalul de control trebue așadar adaptat anume treptei în care funcționează și firesc este că un învățător va fi mai potrivit element de conducere al învățământului primar rural, decât un institutor, și așà mai departe. Starea de primitivitate când toate rangurile de învățământ erau încredințate unuia și aceluiaș inspector luat dintre profesorii superiori, se asemănà organismelor

inferioare la care mai multe funcţiuni fiziologice sunt încredinţate unui singur organ. Această stare trebuià înlăturată. După o acţiune de zece ani asupra învăţătorilor, institutorilor şi profesorilor, în timpul căreia s'a dobândit convingerea că în cercul fiecărei trepte s'au format destule elemente capabile, în înţelesul expus, dintre care ministerul să poată în libertate alege câte îi trebuesc şi pe cele mai de seamă, d-l Haret în 1908 a trecut dela tema gândită la practica văzută, creând 52 revizori rurali lângă cei 33 urbani, creând 7 inspectorate primare şi încredinţând revizoratele rurale, învăţătorilor înaintaţi pe loc; iar revizoratele urbane şi inspectoratele primare, institutorilor. In învăţământul secundar aplică acest principiu încă din 1907.

Dacă acum desfacem din activitatea atât de complexă şi intensă a acestui ministru, normele a căror realizare a urmărit-o în aşezământul administrativ şi al controlului, patru mai ales isbesc pe cercetătorul pasionat de adevăr: funcţiunile de control, carieră în care să se poată fixà cineva; — întrebuinţarea dintre membri distinşi ai corpului didactic numai dintre cei cu aptitudini mai pronunţate pentru astfel de muncă; — conducerea şi controlarea fiecărui grad de învăţământ prin persoane luate din sânul aceluiaş învăţământ, «să facă parte ca titular din corpul didactic respectiv»... zice legea din 1910 (art. 27); — înlăturarea preocupării politicii militante dela alegerea funcţionarilor superiori ai şcoalei.

D-l Haret a stat ministru al şcoalelor cu începere din 1897, zece ani, în cifră rotundă. Intreg acest timp comptează, în istoria desvoltării minţii noastre, ca o curmătură de drum. Omul care comandà cale nouă aveà, să

înfrâneze apucăturile rele ale trecutului și nu numai să formuleze idealuri noui pentru viitor, dar să construească întreg aparatul cu care să pună în lucrare și să dea început trainic de înfiripare a acelor idealuri. Intr'o țară cu instituțiuni democratice, în 1912 suntem încă departe de idealul ca fiecare individ să fie așà de bine organizat sufletește încât să contribue în mod conștient la vieața, la prosperitatea statului și a națiunii. Acest ideal se poate ajunge prin școală. Până la 1897 puțini miniștri să gândiseră la aceasta, și mai puțini avuseseră timp să înjghebeze plan de îndrumare a școalei în sensul de a folosì statului și națiunii. Problema nu erà prea simplă și cereà, pentru punerea ei în rezolvire, muncă de mulți ani dearândul. Cei patru ani de întrerupere în activitatea de ministru a d-lui Haret au turburat puțin bunul mers al lucrurilor începute, dar nu l-au jicnit adânc; căci cei cinci miniștri intermediari au stat câte puțin în funcțiune, iar încercările unora de a strică n'au izbutit, ci au arătat că soluțiile găsite de d-l Haret erau cele bune, de vreme ce ele rezistau și se impuneau. Odată proba rezistenței făcută, profesori de toate gradele și de toate nuanțele politice cari cugetau și ei la nevoile imperioase ale Statului, s'au apropiat de omul superioar a cărei inimoșie, pricepere și muncă dedeà siguranță speranțelor în viitor. S'au apropiat de dânsul, l-au secundat când a făcut apel la serviciile lor și, într'o împrejurare grea când un ministru amenință să risipească tot: bani economisiți, instituții dovedite necesare și să ne reîntoarcă la moravurile școlare și administrative mult criticate și dispărute de mult, s'au strâns împrejurul d-lui Haret în falangă de luptă; iar după victorie au rămas alături ca să repare împreună ceeace trecătoarea dar

împetuoasa furtună stricase. «Revista generală a învățământului» în acel moment și din așà concepție s'a înființat. Se vede de acì aceeaș acțiune puternică asupra profesorimii ca și asupra funcționarilor școalei. Acum de curând s'a făcut din nou proba, la congresul general din Târgoviște al învățătorilor când acestia a opus un «nolli me tangere» ministrului care năzuià să-i îndepărteze dela activitatea extrașcolară.

Merită să fie știut isvorul acestei autorități a d-lui Haret. In primul loc, ea se sprijinește pe serviciile superioare ce d-sa a adus Țerii dela 1882 încoaci, ca profesor, ce funcționar superior, ca ministru; pe conștiința ce toți o au că nu i se poate imputà nici o întunecime intelectuală, nici o slăbiciune morală; pe marea-i iubire pentru binele public și pe perfecta-i lealitate în raporturile sale cu oamenii; în al doilea loc, pe *metoada* dumisale de a administrà și de a numì funcționarii. D-l Haret este convins că ministrul trebue să administreze nu numai cu personalul bugetar, dar și cu fiecare membru al învățământului. In cercul său orășenesc ori țărănesc, învățătorul public este cel mai nemerit element de pus la cale o reformă școlară ori socială; și, dacă fiecare ar fi pătruns de valoarea operei proiectate și de rostul său în îndeplinirea acesteia, ar rămâne prea puține din greutățile de învins prin personalul de control; de aceea a prins bucuros să stea în raporturi de corespondență cu oricât de depărtat și smerit ar fi fost cel care-i cereà un sfat, o lămurire. Și nu numai cu membrii corpului didactic, dar și cu oricare altă persoană pe care afacerile școalei au interesat-o și s'a arătat doritoare de a pune umărul la propășirea instrucției și educației publice.

In scopul de a pregătì tot mai multe elemente destoinice pentru realizarea idealului nou, d-l Haret ca cetățean a întrebuințat propaganda prin scris; ca ministru, n'a fost om care să fi probat că are anume aptitudini și pe care să nu-l fi ajutat să le perfecționeze; n'a cerut cineva o lămurire, o îndrumare și să nu-i o dea; nu i s'a adus o plângere pe care să n'o cerceteze de aproape; nu i s'a semnalat un rău de care să nu se intereseze immediat ca să disparǎ; a sprijinit pe cei buni și împilați de oameni și împrejurări, s'a muncit să salveze rătăciții nevinovați, și a fost neîndurat cu îndărătnicii conștienți, cu acei cari caută în exercițiul neonest al catedrei lor mijloacele de traiu, înjosind și întunecând caracterul profesiunii lor nobile. De acì o întinsă corespondență care a reclamat o muncă obositoare dar care l-a pus în măsură să cunoască cum nimeni altul nu cunoaște așà de bine și amănunțit oamenii și lucrurile Țării.

Această cunoaștere i-a dat putința să «vadă sub masca înșelătoare pe omul cel adevărat»; să nu se lase adică să fie influențat nici de simpatiile-i personale nici de agitările stăruitoare ale politicianilor. Singura simpatie a domniei sale a fost așezământul școlar; unicul criteriu în alegerea oamenilor, în îndemnarea lor la muncă, în răsplătire ori pedepsire a fost valoarea individuală a fiecăruia privită prin prisma nevoilor școalei și a culturii masselor. De aceea, cu drept cuvânt, l-au numit *„omul școalei“*.

Când un ministru nou urcă treptele ministerului instrucțiunii și al cultelor, aceleași scări stau înțesate de solicitatori de posturi, institutori și profesori, cari cer răsplata unor servicii cu totul străine de ale școalei. Aceștia se prezintă însoțiți de scrisori și de protectori

în carne și oase și, cum posturile sunt puține și solicitatori mulți, ne-a fost dat să vedem câte doi numiți într'una și aceeaș funcțiune. Luni întregi este forfota în sălile ministerului și, din slăbiciune ori teamă de a nu supărà pe unii satisfăcând pe alții, ministrul ține locuri vacante ori le umple cu «însărcinați provizoriu», adică cu persoane pe care legea nu le primește și pe cari nici o calitate superioară nu-i îndreptățește la asemena ocupațiuni. Nimic așà ceva, când d-l Haret iea conducerea ministerului. Din primul moment, toate locurile vacante sunt *oferite* și ocupate.

Mașina administrativă nu stă locului nici un moment, nici nu e tulburată de incidente neașteptate și nici lucrarea ei nu este vițiată de nerespectarea legii. Aceeaș promptitudine și acelaș sentiment când creează posturi noui, când organizează servicii noui. Nu ține seamă de nici o stăruință din afară, pentru unul sau altul, de nici o considerație de ordin străin școalei. In 1908 când a fost să numească pe revizorii școlari rurali, a chemat într'o zi din August în consiliu pe directorul și sub-directorul învățământului, pe inspectorii și inspectorii generali, pe revizorii urbani și, cu statele personale dinainte, a cercetat, s'a sfătuit și a întocmit în câteva ore lista noilor aleși. Nici unul din aceștia nu știà că ministrul a hotărît să-i pue calitățile lui de învățător la o încercare mai anevoioasă și, când au primit ordinul de numire, în modesta locuință țărănească, îmi spuneau mulți că au simțit că primesc nu o slujbă, ci *o misiune*. Aceeaș metoadă în numirea celorlalți funcționari de administrație și control. Recrutându-i pe toți dintre institutori și profesori, d-l Haret *oferă* funcțiunea aceasta aceluia pe ale cărui aptitundini le crede mai potrivite pentru noua ocupațiune. O scrisoare

ori telegramă prin care îl întreabă dacă primeşte să-şi lepede liniştea catedrei pentru neplăcerile funcţiunii; uneori, când s'a mai servit de om sau crede că devotamentul aceluia pentru şcoală îl va împiedicà de a răspunde negativ, nici atât. De câte ori nu l-am auzit zicând nouîui numit: «Noi am dispus de d-ta, domnule... fără să te întrebăm». Așà gesturi nu le cunosc decât cei *chemați* de d-l Haret. Ei au simţit în acele împrejurări că, odată cu funcţiunea ce li se încredinţà, primiau şi *demnitatea ei*.

Metoda aceasta de a administrà înalţă pe oameni și dă valoare activităţii lor. Acestei metode datorim conştiinţa ce o are fiecare învăţător public că acolo, în colţul lui, nu este un simplu întorcător de foi şcolarilor, dar că este un frământător de idei şi un puitor în valoare a energiilor naţionale; că lucrarea lui este părticică dintr'un tot al cărui mers sănătos şi desfăşurare logică se face sub privegherea unei mari personalităţi care are grijă să-l proteagă şi să-l înalţe.

Despre acţiunea d-lui Haret asupra lumii şcolare, un fapt şi o vorbă.

Faptul. In ministerul din 1901 — 904, starea precară a finanţelor Statului a necesitat cunoscuta curbă. Profesorimea a fost cea mai lovită din cauză că ea erà şi mai înainte destul de modest retribuită faţă de valoarea muncii ei şi de scumpetea vieţii. N'a făcut totuş nicio mişcare de protestare, fiecare convins fiind că nu se puteà altfel de vreme ce celui mai destoinic apărător al ei nu i-a fost cu putinţă să facă altfel. Tot astfel se reduseseră şi salariele funcţionarilor administrativi şi totuşi la chemarea d-lui Haret au răspuns destui membri ai corpului didactic cari să împlinească

serviciile ministerului, neuitându-se la suma bugetară care poate că nici pentru transporturi nu erà îndestulătoare. Şi, dacă punem că în această epocă s'au făcut cele maî multe inspecţiuni în învăţământul rural şi primar urban şi cele mai multe construcţiuni de şcoale şi lucrări de îndrumare spre o nouă vieaţă a masselor inculte, ne putem da seama de intensitatea muncii funcţionarilor respectivi, de mărimea sacrificiului şi de puterea de abnegaţiune a lor. Tot cu mijloace mai mult decât modeste, şi tot în epoca aceasta, s'a înfăptuit şi condus administraţiile Cassei Bisericelor şi Cassei de Economie.

Vorba.—Este a unui profesor Universitar. Acel profesor ocupase în primele două ministere ale d-lui Haret, funcţiunea de inspector general. In Martie 1908, ministrul îl cheamă într'o funcţiune mult mai delicată, în consiliul permanent. Profesorul însă lipsià din Ţară. Când s'a prezentat ministrului, acesta l-a întâmpinat cu «Noi am dispus de d-ta fără să te întrebăm».

— *„Dumneata, d-le Haret, ai dreptul sa dispui de noi ori când vei vrea şi ori cum vei găsì de cuviinţa"*, răspunse profesorul. Frază lapidară care exprimă sentimentul tuturor membrilor cum se cade ai învăţământului.

Unei astfel de personalităţi se datoreşte legea de organizare a ministerului, din 1910. Formulată după experienţă îndelungată şi cinstită, ea este clară şi sinceră. Trebuià aplicată sincer şi fără prejudecăţi politice. Nerespectarea ei va aveà de efect să încredinţeze şi pe cei mai îndărătnici despre superioritatea ei; şi, când timpul va pune la locul lor ambiţiunile deşarte şi pretenţiunile neîntemeate, legea va revenì în cinste şi splendoare.

A. LUPU ANTONESCU.
Profesor secundar în Bucureşti.

CASSA BISERICII

CE A FĂCUT D-L HARET PENTRU BISERICA NOASTRĂ NAŢIONALĂ

In 1896, d-l P. Poni, ministrul Cultelor şi Instrucţiunii a înfiinţat Cassa Şcoalelor, o instituţie de cea mai mare însemnătate pentru binele învăţământului şi al culturei naţionale. D-l Spiru C. Haret, în trei rânduri cât a fost ministru bisericelor şi şcoalelor, i-a dat însă cea mai mare desvoltare şi-a făcut din ea pârghia puternică a Ministerului Instrucţiunii. Nu ştiu, ce ar fi putut să facă un ministru la acest departament, mai cu seamă în anii de criză financiară de pe la 1901, dacă n'ar fi avut ajutorul acestei instituţii!..

*

In 1902,—şease ani după înfiinţarea Cassei şcoalelor, — d-l Spiru C. Haret înfiinţează şi o casă a bisericii noastre naţionale. Scopul acestei insituţiuni e în rezumat următorul:

a) Să administreze toate fondurile create prin legea ei de înfiinţare şi prin alte legi, în scop de a contribuì la înflorirea Bisericii şi de a-i asigurà bunul mers şi întreţinerea materială;

b) Să asigure conservarea averii mişcătoare şi nemişcătoare a tutulor bisericilor, mânăstirilor şi schiturilor astăzi în fiinţă, precum şi a tutulor aşezămintelor bisericeşti actuale şi viitoare;

c) Să controleze administrația averilor bisericilor, mânăstirilor și așezămintelor bisericești, oricare ar fi proveniența acestor averi și ori de cine s'ar administrà ele...;

d) Să administreze toate averile bisericești și religioase, care n'ar intrà în competința nici unui alt organ de administrație, oricărei instituții religioase ar aparține... ;

e) Să administreze conform legilor toate fondurile acordate prin bugetul anual al Statului pentru administrațiunea bisericească și întreținerea cultului creștin ortodox;

f) Să administreze și să dirigă toate afacerile bisericești și religioase referitoare la biserica dominantă în statul român, la mânăstiri, schituri, la numirea personalului bisericesc, fie de mir sau monahal, la înființarea de biserici nouă, oricărui cult ar aparține, la ceremoniile religioase de orice cult, precum și la exercitarea cultelor străine în conformitate cu legile în vigoare, cu ordinea publică și cu bunele moravuri...

*

Prin stabilirea unui asemenea scop, Cassa Bisericii are în atribuțiunile ei, tot ce privește biserica noastră ortodoxă națională, ca parte materială, cât și administrarea tutulor afacerilor bisericești, hotărîte prin legi, regulamente și canoane. Mai mult: Cassa Bisericii are în administrarea ei și afacerile privitoare la cultele străine întru cât aceasta s'a stabilit prin dispozițiuni regulamentare și uz. Cu alte cuvinte, d-l Sp. C. Haret a întemeiat o instituție, care să se ocupe în special și în deaproape cu toate chestiunile bisericești și religioase, lucrând neîncetat pentru binele și înflorirea bisericii. Ministerul

Cultelor și Instrucțiunii a fost scindat în două: Cultele au trecut la Cassa Bisericii!

D-l Haret a recunoscut totdeauna prin viu graiu și prin scris marile servicii ce a adus țerii și poporului român, biserica noastră ortodoxă națională și a accentuat cu temeiu, că ea le va aduce imense servicii, fiindcă biserica are la îndemână mijloace morale de care nu dispune nici o altă instituție și nici chiar școala.

*

Să vedem acum ce s'a făcut pentru biserică prin această instituție, în scurtul timp dela Aprilie 1902 încoace.

Prima lucrare importantă a Casei Bisericii a fost inventarierea avutului tuturor bisericilor, fie urbane fie rurale, fie mânăstiri, schiturii, episcopii și mitropolii. Pentru fiecare biserică se găsește un inventar special în arhiva Cassei Bisericii. Inventarul se modifică prin scăderi și adaose.

In legătură cu inventarierea s'a făcut apoi controlul gestiunilor financiare ale bisericilor urbane întreținute de comune și ale celor cu averii proprii, urbane și rurale. Operațiunea aceasta a fost foarte grea și migăloasă. S'au găsit conturi de gestiune neverificate de comune de zeci de ani.

Și când s'au verificat, s'au găsit în unele numeroase și condamnabile neregularități. S'au găsit chiar averi cu totul irosite. Unile din averi rău administrate au fost luate în administrarea proprie a Cassei Bisericii și altele sunt pe cale de a fi luate. Cassa Bisericii a căutat și caută să pună regulă aproape pretutindeni!

Paralel cu controlul și cu urmărirea averilor bisericești înstreinate sau necunoscute, Cassa Bisericii a întoc-

mit un tablou de toate pământurile date bisericilor rurale prin diferite legi de împroprietărire, cum şi de cele donate şi l-a publicat spre finele anului 1904 în lucrarea întitulată: «Biserica Ortodoxă şi cultele streine din Regatul român». Tabloul acesta se completează neîncetat, fiindcă multe pământuri au fost cotropite sau înstreinate şi Cassa Bisericii are zilnic procese de revendicare. Dacă n'ar fi venit controlul Cassei Bisericii cu siguranţă, că aproape toate pământurile s'ar fi pierdut, încetul cu încetul pentru biserică.

Şi pentru ca să se cunoască situaţia materială şi morală a bisericilor cu averi proprii, în cercuri cât mai largi, Cassa Bisericii a publicat până acum două lucrări, în care se coprind date istorice, actele de fondaţie, inventarul, bugetul, contul de gestiune şi altele.

Una din aceste lucrări e intitulată «Şapte biserici cu averile lor proprii» şi e publicată în 1904. Alta e publicată în 1910 şi e întitulată «Biserici cu averi proprii», seria II-a. Treptat, treptat, se vor publicà şi celelalte serii.

*

Nu mult dela secularizarea averilor mânăstireşti, superiorii mânăstirilor şi schiturilor au început să se plângă de reaua voinţă şi nedreptăţile agenţilor noştri silvici. Se plângeau în deosebi, că an cu an li s'a tot luat din vetrile mânăstirilor şi schiturilor, aşà că numai e chip să poată trăì. N'au locuri de muncă şi pentru păşunatul vitelor. Aproape toţi Miniştrii Cultelor şi Instrucţiunii au intervenit rând pe rând în favoarea mânăstirilor, însă fără nici un rezultat. D-l Haret, după energice stăruinţe, a reuşit în 1904, să se numească o comisiune, compusă din administratorul şi advocatul

Cassei Bisericii şi din directorul domeniilor statului şi un advocat şi inginer din partea Ministerului de Domenii, cari să meargă şi să fixeze la faţa locului vetrile mânăstirilor şi schiturilor, odată pentru totdeauna. Din diferite motive, luarea acesta n'a putut să se desăvârşească aproape, decât în 1910, mulţumită şi d-lui Al. Constantinescu, Ministrul Domeniilor.

*

Preoţii şi învăţătorii din comunele cu pământ rural nu puteau să cumpere nici, cel puţin, un loc de casă. Legea de împroprietărire se opuneà la aceasta. De aceea locuiau în case cu chirie şi de multe ori în cea mai mare mizerie. S'au plâns şi ei, dar plângerea lor n'a fost ascultată. De abia în 1910, s'a voţat un proiect de lege, prin care se interpretează art. 7 din legea pentru regularea proprietăţilor rurale şi art. I din legea dela 13 Fevruarie 1879 pentru menţinerea şi executarea art. 7 din legea rurală dela 1864, în sensul ca «prin cuvântul *sătean* şi *cultivatori săteni*, se înţeleg şi învăţătorii, preoţii şi servitorii bisericeşti din comunele rurale. Toate înstreinările ce se vor fi făcut în favoarea acestora sunt şi rămân valabile». Cu chipul acesta s'a dat satisfacţie unor vechi plângeri, pe deplin întemeiate.

*

Bisericile din comunele urbane împreună cu personalul lor sunt întreţinute de comune, potrivit legii clerului mirean, afară de bisericile monumente istorice şi restaurate, care sunt întreţinute de Stat (Cassa Bisericii). Bisericile din comunele rurale sunt întreţinuţe de comune, afară de personalul bisericesc (preoţi şi cântăreţi), care e întreţinut de Stat. Multe din comunele

urbane nu-şi îndepliniau îndatoririle impuse de legi; nu plătiau personalul bisericesc la vreme şi nici cu sumele prevăzute în lege. Tot aşà şi comunele rurale. Multe din ele dădeau numai câte 10 lei anual pentru întreţinerea cultului şi a bisericii, iar altele nu dădeau nici măcar atât. Cassa Bisericii primià sute şi mii de plângeri, atât din partea epitropiilor bisericeşti urbane, cât şi rurale, în această privinţă.

D-l Haret pentru a pune capăt unei asemenea situaţiuni, prezintă în 1909 corpurilor legiuitoare o modificare a articolului 50 din legea Clerului. Aliniatul al IV-lea din acest articol a fost înlocuit prin următorul: «Plata (personalului clerical, a întreţinerii bisericilor cu cele necesare cultului divin, cum şi a întreţinerii localului) se va face prin Cassa Bisericii căreia comunele (urbane) vor remite sumele necesare în rate lunare: mandatarea se va face pe numele parohului sau al delegatului epitropiei». Modificarea aceasta a fost votată, şi dela 1 Aprilie 1910, sumele ce comunele urbane sunt datoare pentru întreţinerea bisericilor şi a personalului lor sunt prevăzute în budgetul Cassei Bisericii, care face plăţile în mod regulat spre mulţumirea generală a preoţimii urbane.

In acelaş fel s'a procedat şi cu comunele rurale. In legea comunală, s'a introdus în 1909 un articol, prin care comunele rurale sunt obligate să verse Cassei Bisericii şi Cassei şcoalelor sumele necesare anume fixate prin legi pentru întreţinerea bisericilor şi a şcoalelor. Şi dela 1 Aprilie 1909 plata întreţinerii bisericilor rurale se face de Cassa Bisericii în spiritul legii şi la vreme, dându-se din aceste sume în anii 1909 şi 1910 şi peste

300.000 lei, ajutoare pentru construcţiuni de biserici şi case parohiale şi pentru reparaţiuni.

*

Pentru a răsplăti şi a încurajà pe preoţii rurali cari îşi îndeplinesc în deosebi datoriile pastorale cu cinste şi devotament, d-l Haret a introdus în art. 43 din legea clerului un alineat în coprinderea următoare: «Parohii rurali, care au cel puţin o vechime de 15 ani şi cari se vor distinge prin activitatea pastorală meritorie şi prin îndrumarea parohienilor la o vieaţă culturală şi economică, prosperă, vor fi înaintaţi pe loc. Inaintarea se va face după recomandarea chiriarhului pentru câte un preot la doi ani în fiecare judeţ şi sporul va fi de 25% asupra lefii ce primeşte».

Preoţii din comunele rurale erau îndatoriţi să suplinească din oficiu şi parohiile vecine vacante, fără să primească în schimb pentru serviciile lor altceva decât venitul epitrahilului. D-l Haret a hotărît ca preoţii cari suplinesc asemenea parohii, să primească jumătate din leafa locului suplinit sau leafa întreagă, după depărtarea parohiei suplinite. Şi aşà, s'a dat satisfacţie preoţimii rurale şi pe această cale, căci numeroase erau intervenirile şi plângerile.

Fondul bugetar anume destinat pentru ajutorarea preoţilor invalizi, a preoteselor văduve şi a orfanilor preoţilor, fără drept la pensie, a fost ridicat treptat dela 6.000 lei anual la suma de 40,000 lei. Şi l-ar fi ridicat d-l Haret şi mai mult, dacă mijloacele ar fi permis, fiindcă, suferinţele sunt prea mari şi o inimă simţitoare nu poate rămâne indiferentă.

Mare ajutor a dat Cassa Bisericii pentru construcţiuni de biserici rurale şi reparaţiuni, pentru cumpărarea de vase sfinte, veşminte şi cărţi, cum şi pentru construcţiuni de case parohiale. S'a dat aproape un milion în acest scop. Şi unde lipsa şi sărăcia erau mai mari, acolo şi ajutorul erà mai bogat. Cassa Bisericii a construit chiar biserici pe propria-i socoteală în satul Traian, Comuna Săboani din judeţul Roman şi în satul Schitul Greci din judeţul Olt. A cheltuit cu ele aproape 60.000 lei. In Traian a construit şi o casă parohială cum şi în satul Oieşti din judeţul Argeş. Multe ajutoare a dat şi pentru construcţiuni de case parohiale. In anii 1909 şi 1910 n'a rămas aproape nici o cerere pentru construcţiuni şi reparaţiuni de biserici cum şi pentru construcţiuni de case parohiale, nesatisfăcută. Mai mult: Cassa Bisericii prin serviciul ei technic, a întocmit planuri tip de biserici cu o turlă, 2 şi 3 turle şi le-a dat gratuit ori unde s'a cerut.

Pentru reparaţiuni şi îmbunătăţiri la mănăstiri, schituri, episcopii, mitropolii, biserici întreţinute de stat şi moschee, a dat peste 400.000 lei, afară de marile lucrări de la Agapia şi Văratec. Tot prin Cassa Bisericii s'a construit catredala episcopală din Galaţi şi s'a început construirea catredalei din Sulina şi a moschee din Constanţa. Din propiile venituri şi economii, Cassa Bisericii a putut să-şi construească un local împreună cu Cassa Şcoalelor şi cu care a cheltuit singură aproape 500.000 lei şi a dat şi 400.000 lei cu care s'a construit localul Sinodului şi al Consistoriului superior bisericesc. A mai dat aproape 200.000 lei şi pentru construirea Palatului Mitropolitan din Iaşi.

*

Ce a făcut d-l Haret prin Cassa Bisericii pentru monumentele noastre istorice religioase se va arătà de altcineva. Amintesc numai, că Comisiunea monumentelor istorice a căpătat vieaţă odată cu întemeierea Cassei Bisericii. Până atunci de abia i se ştià de nume. Acum, prin legea dela înfiinţare şi organizare a Cassei Bisericii, ea funcţionează pe lângă această Cassă, iar administratorul Cassei Bisericii e reprezentantul Ministrului pe lângă Comisiune şi conducătorul direct al serviciului monumentelor istorice. Dela întemeierea Cassei Bisericii s'a dat pentru lucrările de reparări, conservări şi restaurări la monumentele noastre istorice aproape 2 milioane, în afară de sumele ce s'au dat de M. S. Regele şi de Stat pentru lucrările de sub conducerea serviciului d-lui Lecomte de Noüy.

Pe lângă aceste lucrări, Cassa Bisericii a avut grija să alcătuească colecţii de studii ale monumentelor şi anume: fotografii, planuri, desemnuri, acuarele, còpii de picturi, mulaje de sculpturi, releveuri şi altele, cum şi să publice un buletin special pentru lucrările comisiunii şi diferite monografii ale monumentelor. Dorinţa a fost şi cred că mai este, să nu se găsească monument istoric, care să nu fie studiat din toate punctele de vedere şi să nu-şi aibă monografia. Tot ce s'a făcut până acum la Cassa Bisericii în această privinţă stă mărturie de un plan de lucrări bine studiat şi chibzuit!

Şi ca urmare a unui asemenea plan s'a înfiinţat la Cassa Bisericii şi un muzeu de icoane vechi şi de alte obiecte bisericeşti; s'a înfiinţat o bibliotecă cu tipărituri vechi bisericeşti; s'au trimis în străinătate doi tineri talentaţi pentru studierea picturii bizantine; s'a înfiinţat pe lângă tipografia cărţilor bisericeşti o secţie

de iconografie spre a se puteà trimite în satele noastre icoane litografiate mai frumos şi mai bine lucrate; s'a început publicarea unui album, executat în cele mai artistice condiţiuni coprinzând fotografiile nepreţuitelor tezaure dela mănăstirile Neamţu şi Secu.

*

Cassa Bisericii, după îndemnul şi hotărîrea d-lui Haret a urmărit de aproape şi cu toată stăruinţa înălţarea nivelului cultural şi moral în biserica noastră naţională. Aşà, ea a dat ajutoare la unii din cei mai buni licenţiaţi ai facultăţii noastre de teologie pentru a-şi completà şi specializà studiile la facultăţi streine. A trimis peste hotare, în ţerile locuite de Români, teologi şi preoţi tineri, ca să cunoască starea culturală, morală şi economică a fraţilor noştri şi cu îndatorirea de a raportà asupra celor constatate. A trimis în Germania pe timp de un an pe un preot profesor de religie ca să studieze organizaţia învăţământului religios în şcoalele de toate gradele, cum şi activitatea extrabisericească. A întocmit o colecţie de predici populare pentru toate sărbătorile şi duminicele de peste an. A prevăzut sume necesare pentru începerea retipăririi bibliei în 3 ediţii, — o dorinţă sfântă şi veche a bisericii noastre şi a bunilor Români. Până acum s'au tipărit 20 coale.

A tipărit importanta şi savanta lucrare a d-lui V. Pârvan, profesor la universitatea din Bucureşti, intitulată «Creştinismul Daco-roman»; a început tipărirea într'o ediţie populară a lucrării d-lui D-r I. Lupaş asupra lui «Andreiu Şaguna ; a însărcinat pe d-l profesor N. Dobrescu să publice un studiu asupra unei însemnate părţi din trecutul bisericii noastre; a tipărit în 1904 importanta

lucrare în trei volume a lui Teofilact, intitulată «Trimiterile cele patrusprezece ale slăvitului și prea lăudatului apostol Pavel» și traduse în românește de Veniamin Costache, marele mitropolit al Moldovei și Sucevei.

A rugat prin Cassa școalelor pe d-l profesor N. Iorga să întocmească o istorie a bisericii noastre, care s'a și tipărit în două volume.

Erà și în această direcțiune un anume program întocmit, care trebuià urmărit cu toată energia!

*

Inainte de 1893, aproape fiecare biserică urbană și rurală își aveà preotul ei. Prin legea clerului mirean, s'a creeat însă două categorii de biserici: parohiale și filiale și numai cele dintâiu puteau să aibă preoți. Multe din bisericile filiale însă se află în cătune, departe de centrul parohiei cale de 5—15 km., fără nici un ajutor și sprijin religios. De acì numeroase și întemeiate plângeri...

D-l Haret a înlăturat și acest mare neajuns religios pentru populațiunea rurală. Domnia sa a introdus un alineat în legea clerului, în următorul cuprins: «In comunele rurale, în aceleași condițiuni de studii (ce se cer pentru preoții parohi) se pot face hirotonii de preoți ajutători la orice sat sau cătun, care are cel puțin 100 de familii și care are biserică».

Populațiunea rurală se mai plângeà încă de un lucru: lipsiau candidații de preoție. Cele două seminarii ale statului și seminarul Nifon Mitropolitul nu puteau să dea atâți absolvenți cu diploma de capacitate, câți trebuiau pentru nevoile bisericii. Pentru a înlăturà și această plângere, d-l Haret a înființat prin bugetul anului financiar

1908—1909 încă un seminar la Bistriţa, Vâlcea, şi altul în Galaţi, cari au şi început să funcţioneze cu începutul anului şcolar 1908—1909.

*

O deosebită grije a avut d-l Haret şi pentru ridicarea nivelului intelectual şi moral al instituţiunilor noastre culturale bisericeşti. Aşà, domnia sa a prevăzut în lege şi în urmă a regulamentat amănunţit felul cum au să fie ocupate catedrele de învăţământ religios dela seminarii. A urmărit idea, ca la seminarii în deosebi, să fie profesori de religie cele mai capabile şi inimoase elemente din clerul nostru.

Tot d-l Haret a întocmit prin anume persoane şi a tipărit prin cassa şcoalelor manuale didactice religioase şi profane pentru întregul învăţământ seminarial, o lipsă mare, de care se plângeau şi profesorii şi elevii. A mai luat măsuri să se întocmească şi să se publice prin aceeaş cassă, tablouri intuitive religioase.

Pentru facultatea de teologie a adăogat un alineat la articolul 36 din legea clerului mirean, *ca studenţii facultăţii să fie interni: bursieri şi solvenţi.* Nu cred că e nevoe să insist asupra importanţei acestei cestiuni.

La internatul facultăţii de teologie a construit un local propriu de bibliotecă, cu săli de citire şi de conferinţe şi cu care s'a cheltuit aproape 100.000 lei.

Biblioteca a fost înzestrată cu numeroase şi preţioase scrieri religioase cumpărate de cassa şcoalelor şi cu cea mai de seamă parte din biblioteca mitropolitului Partenie, cumpărată de Cassa Bisericii.

Cântarea bisericească e una din podoabele serviciului nostru religios. Din împrejurări, cântarea aceasta a

cam decăzut. D-l Haret n'a pierdut însă din vedere nici această cestiune. Domnia sa a numit prin Cassa Bisericii o comisiune de specialişti, care a întocmit un regulament şi o programă analitică pentru şcoalele noastre de cântăreţi. Regulamentul şi programa au fost în urmă studiate de aproape şi îmbunătăţite de Consistoriul superior bisericesc şi astăzi sunt sancţionate şi promulgate.

Tot în această direcţiune a tipărit prin Cassa Bisericii în mii de exemplare «Cântările sf. Leturghii, scrise pentru corurile săteşti, după melodiile bisericeşti tradiţionale» de I. Popescu-Pasărea şi aprobate de sf. Sinod.

D-l Haret a numit apoi pe d-l Popescu-Pasărea şi organizator de coruri săteşti bisericeşti, care a colindat ţara şi a lucrat prin învăţători cu rezultate strălucite.

*

Roforma legeii Sinodale prin înfinţarea Consistoriului superior bisericesc şi alte îmbunătăţiri e una din cele mai mari lucrări ale d-lui Haret, pe teren bisericesc. S'au vorbit şi s'au scris însă atâtea în această privinţă şi se va scrie încă şi aici, încât eu anunţ numai lucrarea. Adânca mea convingere, întemeiată pe cunoaşterea lucrurilor e, că această reformă, cu timpul, va aduce cele mai mari servicii bisericii noastre naţionale şi ţerii.

Instituţiile pier dacă n'au vieaţă şi ideal!

Cea dintâiu şi mai însemnată lucrare a Consistoriului superior bisericesc şi pe care ţin s'o amintesc a fost întocmirea unui regulament pentru ţinerea conferinţelor pastorale ale preoţilor şi diaconilor din întreaga ţară, —

regulament ratificat de Sinod și decretat apoi cu decretul Regal No. 2.075 din 20 Maiu 1910.

Cine nu știe, cât a profitat școala primară și învățătorii din întrunirile lor în cercuri culturale și în conferințe didactice județene? Din discuțiile tovarășilor cu aceaș chemare în societate iese lumină și se capătă dragostea dc muncă și devotament pentru instituția pe care o reprezintă. Numai pe calea aceasta se produce aceà puternică solidaritate de care au nevoie oamenii de muncă și de ideal.

De acum înainte vom vedeà pe preoții bisericii noastre întrunindu-se în cercuri culturale și în conferințe generale pe județe, sub conducerea chiriarhilor sau a delegaților lor spre a discutà despre tot ce privește vieața religioasă a poporului și binele bisericii. Se vor tratà în cercuri și în conferințe subiecte de a pregătì pe preoți să fie buni predicatori, sfătuitori, cunoscători ai învățăturii creștine ortodoxe, îndrumători către o vieață mai bună și să cunoască toate cestiunile privitoare la activitatea pastorală și a celor sociale și economice cu aplicări luate din doctrina religiunii creștine și din vieața de toate zilele a poporului.

Intre preoți și între învățători trebue să fie o deplină armonie, o înțelegere și o conlucrare frățească. Biserica și școala trebue să fie nedespărțite în acțiunea lor.

Pentru stabilirea în comun a unui plan armonic de lucrări, pentru activitatea extrașcolară a învățătorilor și pentru lărgirea activității pastorale a preoților, ținându-se seamă de nevoile speciale ale localităților, d-l Haret, în urma înțelegerii avute și a votului Sf. Sinod din 21 Octomvrie 1909, a hotărît ca revizorii școlari

să se întrunească cu protoereii sub preşedinţia P. P. S. S. Chiriarhi, la reşedinţa Chiriarhiei, fiind de faţă şi un delegat al Ministerului. Conferinţele se vor ţine odată pe an între 20 şi 30 Maiu. Rezultatul desbaterilor se va aduce la cunoştinţa direcţiunii învăţământului primar de către delegatul Ministrului şi la cunoştinţa Cassei Bisericii de către autoritatea bisericească locală.

Iată preocupări şi hotărîri pentru binele bisericii şi al şcoalei! Iată prin ce mijloace se poate lucrà pentru înălţarea poporului şi întărirea ţerii!

Preoţimea noastră şi în deosebi cea rurală a apreţiat cu toată seriozitatea preocupările d-lui Haret şi l-a urmat la muncă cu mult suflet şi devotament.

A intrat în luptă cu toată energia şi perzistenţa oamenilor convinşi şi insufleţiţi de un ideal... Găsim pe preoţi pretutindeni în frunte sau alături de învăţători la băncile populare, la cercurile culturale, la obştii şi cooperative, în fruntea comitetelor pentru construcţiuni de biserici şi şcoli etc., etc.. De cincisprezece ani încoace s'au restaurat şi construit prin energia preoţilor atâtea biserici în sate, câte nu s'au construit de 50 ani în urmă. S'au umplut satele de biserici şi de localuri noi de şcoli! Şi d-l Haret i-a încurajat şi stimulat, i-a apărat, când nevoia a cerut şi i-a înălţat în faţa ţerii. Şi-a pus sufletul pentru ei, ca prin ei să facă numai bine ţerii!

*

Din cele spuse până acum în chip sumar rezultă cred, că d-l Haret a lucrat pentru biserica noastră naţională, tot cu atâta pricepere, inimă şi stăruinţă ca şi pentru şcoală. El poate fi numit deci cu drept cuvânt nu numai «omul şcoalei» ci şi «al bisericii». Vor venì

zile, când roadele năzuinţelor şi muncii lui obositoare vor fi apreţiate după dreptate de toată suflarea românească la lumina strălucitoare a adevărului obiectiv, întemeiat numai şi numai pe preocupări patriotice. Se va vedeà luminos atunci, că numai spre ce e bun şi folositor în serviciul obştesc şi-a pus el toată energĭa caracterului şi puterea superioarelor lui însuşiri morale şi intelectuale.

PETRU GARBOVICEANU
Profesor secundar în Bucureşti.

D-L SPIRU C. HARET ŞI BISERICA

Iată un om în toată accepţia cuvântului. Iată un Ministru harnic, cinstit şi iubitor de neam. L-am cunoscut încă din anul 1884, pe când eră Secretar General al Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice, care eră instalat pe acea vreme, în casele d-rului Cheresteni din Calea Victoriei, unde tânărul preot Nicolae Nicolescu, deservent pe atunci la biserica Albă, eră deseori chemat de d-sa, să primească jurământul funcţionarilor noi numiţi în acel minister.

D-l Spiru C. Haret, domicilià în acel timp pe strada Modei, şi îmi aparţineà ca enoriaş. Am avut chiar fericirea să botez ca preot, pe unicul său fiu, care din nenorocire — regret şi astăzi — s'a prăpădit aşà de timpuriu. Deşì lovit de soartă în tot ce aveà mai scump, a suferit durerea cu resemnare creştinească şi încurajat de tovarăşa sa de vieaţă, d-na Ana Spiru Haret l-am văzut pe d-sa atât ca ministru cât şi ca profesor, alergând în toate unghiurile ţerii, pentru a întemeià şcoli în care să se lumineze fiii poporului şi silindu-se a da educaţiune şi instrucţiune tineretului, întocmai cum s'ar fi îngrijit să deà acestea, mult regretatului şi iubitului său copilaş. Munca şi devotamentul ce a depus în lunga şi neobosita sa demnitate de Ministru, pentru îndru-

marea învățământului în școale, este mai pre sus de orice laudă. L-am văzut și l-am admirat, rezolvând hârtii chiar în timpul ședințelor Sf. Sinod, când acì nu erau în discuțiune chestiuni mai importante. L-am văzut chiar în tren mergând spre Sinaia, cum lucrà cu șefii de serviciu din ministerul său, cu unul până la Ploești, cu altul până la Câmpina și cu altul până la Sinaia, pentru ca să fie la curent cu lucrările departamentului său.

Când nu mai erà ministru, l-am întâlnit și l-am văzut lucrând cu planșeta pe câmp ca inginer, pentru delimitarea unor moșii particulare — cum de pildă este moșia Potlogi din jud. Dâmbovița, și altele, — unde, deșì chemat și plătit de proprietari, spre a le delimità moșiile, totuș nu erà lipsit nici acì de simțul de dreptate și imparțialitate, dând fiecăruia partea ce i se cuvine.

Nici la guvern, nici în opoziție nu l-am văzut amestecat în afaceri, ce n'ar fi fost de resortul și competința sa, și cari i-ar fi atins măcar cât de puțin demnitatea de ministru și prestigiul său de om.

Rabdă și tace, deșì știe multe. Nu cere certificat de botez politic oamenilor de treabă și cari muncesc cinstit, dar nici nu iartă pe cei cari nu-și văd de treabă și nu muncesc cu cinste și devotament pentru carieră. Iată adevăratul om de stat!

La începutul carierei sale, îmbrățișase cu mai multă căldură școala decât biserica; dar convingându-se, nu după multă vreme, că tinda bisericii noastre a fost prima școală de cultură și de avânt național, și că biserica și școala sunt cele două columne puternice, pe cari se reazimă edificiul nostru religios, cultural și național, a îmbrățișat cu aceeaș dragoste și căldură și biserica ca și școala. Pe când tipăriam în ediții populare: «Viețile

sfinţilor» şi alte cărţi religioase morale, folositoare de suflet, l-am văzut nu odată, ci de mai multe ori, ducându-se în persoană la tipografia Gutenberg, spre a se interesà dacă a apărut încă vreo carte, spre a o cetì şi pe aceasta, şi a sorbì din izvorul curat şi limpede al literaturii noastre bisericeşti, în care s'a păstrat limba curat românească, şi din care s'au adăpat strămoşii noştri în cursul veacurilor bătrâne.

Nu pot uità emoţiunea şi lacrămile de bucurie ce au podidit pe piosul creştin şi inimosul român Iorgu Dumitrescu de lângă Ghergani, când i-am cetit şi înmânat, la sfinţirea unei biserici din jud. Dâmboviţa, scrisoarea autografă a d-lui Spiru C. Haret şi i-am atârnat pe piept „*Coroana României*", oferită acestui pios creştin, care a cheltuit din averea sa peste 300.000 lei cu tipărirea mai multor cărţi religioase, şi pe cari d-l Haret le-a distribuit gratuit, după dorinţa acestui creştin, tuturor elevilor din şcoalele rurale şi bibliotecilor şcolare din întreaga ţară.

L-am văzut acum câţiva ani în urmă, luptând împreună cu mult regretatul şi vrednicul său colaborator D. A. Teodoru, apărând religia strămoşească de uneltirile veneticilor cari, după ce prin bunătatea şi generozitatea noastră de inimă, le-am oferit adăpost, şi le-am dat loc, spre a-şi face casă şi grădină pe pământul nostru strămoşesc, caută a sărì şi prădà grădina noastră, şi a uneltì pe fel de fel de căi, contra celor cari le-au dat ospitalitate.

L-am văzut în primăvara anului 1907 iscălind, împreună cu Ierarhii Bisericii, manifestul prin care chemà preoţimea a-şi împlinì o mare şi sfântă datorie, de a sfătuì poporul, ca să cruţe ţara de acel teribil flagel,

de care bunul Dumnezeu să ocrotească în viitor scumpa noastră patrie.

In sfârşit, l-am văzut luptând pentru a înfrăţì clerul superior cu cel inferior şi a-l adunà la olaltă, spre a conglăsui împreună promovarea intereselor bisericii şi neamului nostru, prin înfiinţarea Consistoriului Superior Bisericesc.

In toamna anului 1910, deşì suferind, m'a însoţit pe un timp friguros, în primele zile ale lunii Noemvrie la punerea pietrei fundamentale a frumoasei şi monumentalei catedrale, ce s'a ridicat la Sulina, în faţa mării.

Mergând după aceea la M-rea Celic-Dere din jud. Tulcea, a vizitat şcoala *„Sf. Ana“* pentru pictura bisericească, biserica cea nouă, care acum s'a învelit, şi şcoala de adulte din acea mânăstire, care a fost ridicată prin osârdia mea, dar cu ajutorul bănesc ce mi s'a acordat de Ministerul Cultelor. Iar când a auzit pe călugăriţe, în mare parte rusoaice, cetind în biserică şi cântând leturghia pe 3 voci, în limba românească, faţa-i suferindă se înseninase şi inima-i tresăltà de bucurie de cele ce a auzit şi văzut, că se lucrează în scumpa noastră Dobroge, fiica României, rătăcită atâtea veacuri prin neamuri străine; pentru care la plecarea sa din mânăstire, a oferit Maicilor din punga sa suma de 100 lei, după cum le-a oferit în vara aceasta şi d-l Ministru Arion, când a vizitat mânăstirea; a cercetat continuarea lucrărilor de acolo şi a inaugurat şcoala *„Regina Elisabeta“* pentru ţesătorie naţională, şcoală ridicată pe jumătate din fondul oferit de d-l Haret, iar restul oferit de d-l Arion.

Plecând de acì la mânăstirea Cocoş şi văzând o parte din vechile chilii ruinate, iar pe călugări mâncând în frig, la trapeză, a acordat cu toată bunăvoinţa suma ne-

cesară, pentru repararea învelitoarei chiliilor și coșurilor și cumpărarea sobelor necesare la trapeză; fapt pentru care întregul sobor la plecarea din mânăstire i-a mulțumit cu lacrămi în ochi, că i-a scăpat de ploi în chilii și de frig în trapeză.

Intorcându-ne la Galați și vizitând școala de cântăreți bisericești, a propus Sf. Sinod reorganizarea acestor școale și trecerea lor în bugetul statului; astfel că regulamentul pentru organizarea școalelor de cântăreți și cel pentru ținerea conferințelor pastorale a preoților din toată țara se datoresc inițiativei și stăruinței acestui distins Ministru de Culte.

Ce voiu zice de fondurile acordate pentru pictura și mobilierul frumoasei Catedrale Episcopale din Galați, de solicitudinea pentru alegerea terenului, alcătuirea planului și acordarea mijloacelor, pentru începerea monumentalei catedrale dela Sulina?

Ce voiu mai zice pentru trecerea în bugetul statului a 60 de călugărițe dela mânăstirea Celic-Dere și 10 călugări dela Schitul Saun cari, până acum doi ani munciau la câmp, spre a-și câștigă hrana prin sudoarea frunții lor?

Ce cuvinte de laudă se cuvin acestui mare Ministru al țerii și ocrotitor al neamului, că pentru luminarea locuitorilor Dobrogeni a oferit mânăstirei Cocoș o tipografie, în care să se tipărească cărți religioase și patriotice, pentru redeșteptarea sentimentului religios și național în această parte a țerii, împestrițată cu neamuri și confesiuni străine?

Iată motivele puternice cari m'au determinat, ca cu prilejul aniversării a 60 de ani de vârstă a d-lui Spiru C. Haret, să scriu și eu, smeritul Episcop al Dunărei de

jos, aceste rânduri, în cari pe de o parte să-mi exprim recunoştinţa şi admiraţia pentru tot ceeace a gândit şi făptuit acest mare Ministru, distins profesor şi inimos cetăţean român, pentru ţara şi neamul nostru; iar pe de altă parte să-l dau ca pildă, spre a fi imitat în muncă, cinste şi devotament, de toţi cei ce aspiră la greaua sarcină de Ministru al ţerii.

Rog pe bunul Dumnezeu, care în trecutul nostru vijelios a ocrotit scumpa noastră patrie şi a făcut să răsară din mijlocul neamului românesc bărbaţi geniali şi patriotici, să păstreze în deplină sănătate, până la cele mai departe margini ale vieţii pământeşti, pe acest om de seamă, *care a fost şi este cinevà*, — şi să tot ridice din sânul neamului nostru asemenea bărbaţii cu dor de ţară şi iubire de neam.

NIFON EPISCOPUL DUNĂREI DE JOS.

MODIFICAREA LEGII SINODALE, FĂCUTĂ DE D-L SPIRU C. HARET

Timp de aproape patru decenii, biserica română s'a aflat sub regimul legii sinodale din 1872, care prescrià felul de alegere al ierarhilor și de conducere al bisericii. In acest lung interval de timp nu în totdeauna însă au fost fericite alegerile căpeteniilor noastre bisericești și de multe ori conducerea supremă a bisericii noastre a lăsat de dorit. Deaceea, din diferite părți s'au ridicat, în anii din urmă, glasuri cari susțineau modificarea unora sau altora din dispozițiunile legii sinodale din 1872, ori adaogerea în acea lege de dispozițiuni nouă. Dintre bărbații de stat, cel dintâiu care a îmbrățișat, în toată întinderea ei, care a căutat să rezolve problema, a fost d-l Spiru C. Haret, fost în mai multe rânduri Ministru al cultelor. Pentru bunul mers al lucrurilor în biserică, d-sa a văzut că modificarea legii sinodale din 1872 se impune, și cu toate dificultățile ce a întâlnit, prin legea din 1909, d-sa a adus legii din 1872 acele modificări, pe cari le-a crezut necesare pentru buna stare, propășirea din biserică. La două principii mari se reduc, în ultima analiză, modificările pe cari d-sa le-a făcut vechei legi sinodale. Aceste două principii sunt:

1. *Lărgirea cercului eligibililor la demnitațile de mitropolit și de episcop eparhiot,* deschizând cale liberă «tuturor membrilor clerului român», lucru care erà oprit de legea din 1872, prin aceea că prevedeà ca alegerea mitropoliților să se facă numai din numărul episcopilor eparhioți, iar a episcopilor numai din numărul arhiereilor titulari. Evident că restrângerea cercului eligibililor numai la câtevà persoane nu ne da posibilitatea de a aveà în fruntea bisericii noastre pe cele mai bune elemente, pe cari le-ar fi putut da întregul cler românesc. Această restrângere contraveniă apoi și vechei practice din biserică, precum și uzului din trecutul bisericii noastre. De aceea, prin legea din 1909, lărgindu-se cercul eligibililor la toți membrii clerului român, cari, după canoane, pot fi aleși, s'a pus temelia progresului în biserică, s'a înlesnit elementelor de valoare calea de a ajunge în fruntea bisericii, făcându-se, bineînțeles, alegerile, numai pe baza muncii și a meritului.

2. *Preoțimea să-și spună și ea cu temeiu cuvântul în diferite chestiuni bisericești.* Sub regimul legii din 1872, preoțimea, cu toate că puteà să numere, și a și numărat, elemente de valoare, nu erà nici măcar consultată în chestiuni bisericești, nu-și puteà spune cuvântul în chestiuni cari o interesà și pe ea de aproape, nu puteà să se rostească, printr'un organ al său, în chestiuni cari priviau bunul mers al lucrurilor în biserică. Ierarhii apoi cari au păstorit în cele patru decenii din urmă nu au știut să dea cea mai bună îndrumare lucrurilor; pe lângă acestea, între ei și preoțime începuse să se nască un antagonism, care nu ar fi dat roade bune. De aceea o apropiere trebuià fă-

cută între membrii clerului înalt și între membrii clerului de mir; de aceea o conlucrare a tuturor pentru binele și ridicarea bisericii trebuià să aibă loc. Lucrul acesta s'a realizat de legea din 1909 prin instituirea consistoriului superior bisericesc, alăturat pe lângă sfântul Sinod.

Aceste două principii din legea sinodală din 1909, păstrate și aplicate cu sfințenie, pot, de bună seamă, deschide o eră de propășire în biserica română, iar celui ce le-a înfăptuit într'o lege se cuvine laudă și mulțumire din partea tuturor celor ce țin la binele și ridicarea bisericii noastre.

N. DOBRESCU
Profesor la Facultatea de Teologie.

CONSISTORIUL SUPERIOR BISERICESC

In anii din urmă Biserica Română a fost înzestrată cu câtevà legi nouă de organizare: *legea clerului mirean, legea Cassei Bisericii* și *legea pentru înființarea Consistoriului superior bisericesc.*

Fără îndoeală, primul pas uriaș pentru rezolvarea stării materiale a clerului din regat, a fost legea clerului. Odată făcut acest pas, clerul român a căpătat ființă legală în stat, a dobândit o nouă vieață, a început să se miște treptat într'o altă atmosferă și, în sfârșit, a înțeles că trebue să lucreze cu puteri nouă atât pentru promovarea intereselor bisericii, cât și pentru desvoltarea morală și economică a fiilor neamului nostru.

Mișcarea preoților, în bine și cu folos, a deșteptat, fără întârziere, atențiunea tuturor oamenilor de bine și în deosebi a conducătorilor țerii, cari s'au grăbit să le dea și alte legi folositoare.

Intre acestea un loc important îl ocupă *legea Consistoriului superior bisericesc.* Prin ea s'a dat posibilitatea preoților să se adune în sfat cu P. P. S. S. Episcopi ai țerii și împreună să se ocupe de nevoile duhovnicești ale bisericii și ale credincioșilor ei.

Nici că se poate o lege mai bună și mai eficace ca aceasta, pentrucă preoții cari trăesc la țară și chiar la

oraş, în mijlocul poporului, îi cunosc mai bine, mai temeinic nevoile morale şi economice; aşà că în sfatul cel mare — Consistoriul superior bisericesc — preoţii pot să aducă, în deplină cunoştinţă de cauză, toate luminile trebuitoare, lumini cari pot să scape din vedere P. P. S. S. Episcopi; pot în sfârşit să aducă foloase reale bisericii şi neamului.

Mi se va spune, biserica noastră este episcopală şi deci n'au ce căutà preoţii în sfatul bisericii. Aşà este, dar Consistoriul superior bisericesc n'are competenţa să se ocupe de chestiunile referitoare la credinţă, ci numai de chestiunile curat duhovniceşti. Dar afară de acestea, întrucât ierarhia bisericii creştine ortodoxe este compusă din: episcop, preot şi diacon, nu înţeleg de ce n'ar fi chemaţi toţi membrii bisericii, prin delegaţiune, să se ocupe de afacerile duhovniceşti ale ei.

Nu înţeleg de ce atâta prigonire contra preoţilor ca să nu se adune în sfatul bisericesc cu P. P. S. S. Episcopi! Oare ei nu fac parte din ierarhia bisericii şi nu slujesc aceluiaş Dumnezeu şi la acelaş altar? Idealul ar fi atins tocmai prin conlucrarea tuturor la olaltă şi călăuziţi pururea de duhul dragostei evangelice.

Se poate ca legea actuală să aibă trebuinţă de mici modificări, dar principiul ei este *sfânt şi folositor*.

In această chestiune s'a scris, pro şi contra, atât de mult, încât socotesc de prisos să mai revin asupra lor. Opiniunea publică este destul de edificată.

Ţin să declar şi să afirm, cu acest prilej plăcut, că instituţiunea botezată: *Consistoriul superior bisericesc*, are să aducă în decursul timpului roade atât de folositoare bisericii, încât nu se pot calculà acum.

Marele bărbat politic, valorosul fiu al neamului nostru,

care a înzestrat biserica română cu legea Consistoriului superior bisericesc, este **d-l Spiru C. Haret**.

Imi plec fruntea cu respect și nețărmurită dragoste înaintea Domniei Sale și rog pe milostivul Dumnezeu să-l păstreze deplin sănătos, până la cei mai depărtați ani ai vieții, pentru folosul sfintei noastre biserici și al neamului românesc.

PR. I. CONSTANTINESCU-LUCACI
Profesor secundar în București.

CONSISTORIUL SUPERIOR BISERICESC

După cum celelalte biserici, în lumea ortodoxă, au progresat și progresează din punctul de vedere cultural, estetic și administrativ, nu se cuveniă, se înțelege, ca biserica noastră națională să rămână în urmă. Până la unirea Moldovei cu Valahia, anul 1859, s'au făcut în decursul vremii, și într'un principat și într'altul, pentru sporirea evlaviei și cultivarea a tot ce este frumos și folositor, multe acomodațiuni și împrumutări dela alte biserici ortodoxe, cum e de pildă: în desvoltarea slujbei bisericești; în îmbrăcămintea preoților; în înveșmântarea pompoasă a Ierarhilor țerii la sfintele slujbe; în pregătirea candidaților de preoție, nu numai cu studii teologice, dar și cu cunoștințe profane, ca dânșii să aibă o cultură generală trebuitoare timpului; în înființare de Consistorii Eparhiale și altele. Iar dela unire încoace, simțindu-se nevoie a se înființă, în anul 1872, Sf. Sinod, neîmmulțindu-se, în acest scop, nici Eparhiile țerii și nici știrbindu-se cevà din numărul de membri cerut de Canoane, pentru completare, s'au legiferat Arhierei titulari; apoi s'a întemeiat Facultatea de Teologie și s'au regulamentat costume clerului mirean, admițându-se pălăria și unele semne de distincțiune; s'a făcut Legea clerului mirean, introducându-se defensorii ecleziastici; și altele. Toate aceste mai de pe urmă, ca și cele mai

de demult, efectuindu-se progresiv şi în deplină linişte, şi cu aprobarea tuturor celor bisericeşti, ca şi a celor politiceşti.

Şi acum, pe urmă, în anul 1909, având-se în vedere multele nevoi venite cu timpul asupra bisericii noastre româneşti, găsitu-s'a cu cale a se înfiinţă şi Consistoriul superior bisericesc, adică de a fi chemaţi şi reprezentanţi de ai preoţilor de mir, spre a fi consultaţi asupra acelor nevoi şi trebuinţe, şi a fi deci de ajutor conducătorilor canonici ai bisericii întru vindecarea multor rele ce s'au arătat şi se arată, cum şi întru înrădăcinarea frumoaselor şi mântuitoarelor deprinderi şi ocupaţiuni în popor.

Cunoscută este în deobşte multa silinţă şi strădanie ce şi-au dat şi-şi dau înalţii Ierarhi ai ţerii în îndeplinirea grelei lor misiuni, dar agrul fiind înţelenit şi intemperiile multe şi variate, Ţara şi Biserica, prin conducătorii şi aleşii săi, a chemat şi reprezentanţi luaţi din rândurile preoţilor.

Făcutu-s'a o încercare în anul 1865 de a se chemă reprezentanţii preoţimei alăturea cu Ierahii ţerii într'un Sinod General, dar alcătuirea-i fiind considerată ca necanonică, n'a putut dură, şi s'a înfiinţat Sf. Sinod, în chipul cum am zis.

Totuş, din toate părţile, se auziau cu stăruinţă susţinându-se că, într'o ţară constituţională şi după pilda altor ţeri ortodoxe, e nevoie de a fi chemaţi şi preoţii de mir spre a fi consultaţi. Trebuià însă bărbatul doririi, omul de stat, care simţind în chip desăvârşit pulsul patriotic al vremii, să caute a urmà indicaţiunilor lui. Acesta fu d-l Spiru C. Haret, care a făcut o adevărată epocă la departamentul Instrucţiunii şi al Cultelor,

înscriindu-și o pagină de aur în analele desvoltării culturale și economice a țerii. D-sa care, pe tărâmul culturii intelectuale, dobândise până acì meritatul titlu de om al școalei, și care, în năzuințele de a desrobì economicește populația rurală, fusese ajutat și de preoțime, se gândì acum a deșteptà și în treptele mai de jos ale acesteia un mai mare avânt și o mai simțită emulațiune și pe tărâmul desrobirii morale a poporului, — lucrare se înțelege mult mai grea și mult mai anevoioasă decât cea intelectuală și economică. D-l Haret proiectă deci înființarea Consistorului superior bisericesc și, în acest scop, d-sa, cum este și firesc, solicită și avù și concursul patriotic al Chiriarhilor țerii, afară de unul singur, — din a căruia pricină se născură discuțiuni și se provocară învinuiri în potriva celor ce-și dăduse adeziunea și îmbrățișase această operă cu căldură evangelică și românească. Cine nu știe însă cu câtă râvnă și cu câtă tărie n'a lucrat și n'a apărat d-l Ministru Haret Consistoriul superior bisericesc; cine nu știe cum Sf. Sinod, în frunte cu II. PP. SS. Mitropoliți ai țerii, a respins neîncetat învinuirile ce se aduceau înființării acestei instituțiuni bisericești. Dumnezeu deci, prin aleșii săi, a apărat această sfântă instituțiune și o va apărà și întărì spre slava numelui său, spre binele bisericii ortodoxe și a neamului nostru românesc, cum și spre lauda Sf. Sinod și cinstea d-lui Haret și a tuturor celor ce l-au ajutat la înfăptuirea acestei salutare opere.

Să trăească d-l Spiru C. Haret!

Economul IOAN ANTONOVICI
Profesor de religie la liceul și școala secundară-profesională de fete din Bârlad.

DOMNUL HARET ŞI ŞCOALELE CALUGARIŢELOR CATOLICE

Una dintre numeroasele chestiuni grele şi delicate pe cari le-a rezolvit în cel mai mulţumitor chip d-l Spiru Haret, în timpul cât o fost ministru, este şi chestiunea şcoalelor catolice.

Incă din 1867 congregaţiunea călugăriţelor catolice «Notre Dame de Sion» a înfiinţat în Galaţi o şcoală particulară de fete. Acesteia i-a urmat apoi o a doua, în Iaşi, şi o a treia, în Bucureşti (1896).

Conducătoarele şi personalul acestor şcoale au ştiut să atragă din ce în ce mai mult şi prin tot felul de mijloace un număr considerabil de fete, cari să-şi facă educaţiunea şi instrucţiunea în şcoalele lor. E de notat şi de regretat că marea majoritate a populaţiunii şcolare a acestor şcoale a format-o şi o formează fiicele de Români, nu numai din stratul de sus al societăţii, ci şi din cel mijlociu. S'au găsit chiar preoţi, şi încă din cei dela ţară, cari şi-au dat fetele să înveţe în aceste institute. Erà, şi mai e încă în capul multor naivi, ideia greşită, că acolo se învaţă mai mult şi mai bine ca în şcoalele statului şi ca în pensioanele româneşti de fete, că se dă educaţiune mai aleasă, că şcoalele călugăriţelor papistaşe ar fi şcoale de elită.

Incurajate şi ajutate din toate părţile, atât băneşte, cât şi moraliceşte, călugăriţele s'au pus pe lucru, au păşit cu hotărîre spre înfăptuirea planului lor, care nu

erà de a da lumină și bună creștere fiicelor de Român, ci de a le prinde în mrejile lor viclene, de a le face să părăsească religiunea strămoșească și să îmbrățișeze catolicismul. Fățarnicele maici își îndreptau deosebita lor luare aminte și-și dau toate osteneala ca să convertească mai ales pe fetele de bună familie, cu un nume mare și cu avere cât mai multă. Nu erau neglijate însă nici cele mai sărace, căci și acestea, convertindu-se, și multe din ele călugărindu-se, aduceau însemnate servicii congregațiunii în urmărirea scopului de propagandă. Mijloace din cele mai de osândit, lipsite cu totul de scrupul și pline de rafinerie, au fost întrebuințate, spre a puteà influențà asupra fragedelor suflete ale tinerelor vlăstare și a le hotărî să urmeze voința perfidelor pescuitoare de suflete și vânătoare de avuții. Câte ființe nevinovate n'au căzut victimă acestor curse! Câte familii românești au fost și sunt încă îndurerate de înstreinarea de ele, de ducerea pentru totdeauna în streinătate, de îmbrăcarea vălului negru al călugăriei, sau de dispariția fără urmă a câte unei tinere fete din sânul lor! Câte milioane, în bani sunători sau în efecte, și câte averi românești n'au trecut în stăpânirea congregațiunii de pe urma tinerelor Romänce trecute la papistășism prin ademenirile călugărițelor din congregațiunea Notre Dame de Sion!

Dacă manoperele de convertire nu izbutesc, bunele maici se mulțumesc și numai cu simpatia ce știu să infiltreze în inimile elevelor lor, cari — după ieșirea din școală, căsătorindu-se și devenind mame — vorbesc de bine școalele călugărițelor, își dau fetele și îndeamnă și pe alte mame să-și dea de asemenea fetele *să învețe la călugărițe.*

Succesul pe toată linia obținut de călugărițe timp de mai multe decenii le-a făcut să devină îndrăznețe. să nu mai țină seamă de datoriile ce au față de țara care le-a oferit o ospitalitate atât de largă, și să nesocotească legile și autoritățile școlare.

Astfel, ele au deschis în institutele lor, fără nici o autorizare, tot felul de școale și chiar un *hotel garni;* și-au făcut programe de studii după bunul plac și potrivite cu scopul lor de prozelitism; au neglijat cu totul învățământul geografiei și istoriei patriei, precum și al religiunii ortodoxe, care în semn de batjocură erà predat de ele însăși; au căutat să atrofieze în sufletele copilelor sentimentul național și să le infiltreze chiar sentimente antinaționale; au mers cu îndrăzneala și nesocotința până să ne insulte și dinastia domnitoare, numind pe Maiestățile Lor Regele și Regina, Monsieur et Madame Charles; au tratat necuviincios pe inspectorii și inspectoarele școlare, cari s'au dus să inspecteze școalele lor; au răspuns obraznic la ordinele ministeriale sau nu le-au dat nici un răspuns, etc. etc.

O astfel de stare de lucruri nu puteà și nu trebuià să fie tolerată. Trebuià să se pună cât mai curând capăt acestei îndrăzneli nerușinate și fără pereche în istoria neamului românesc din partea unor streini adăpostiți pe pământul nostru. Trebuià, căci altfel ar fi fost o înjosire și umilire națională. Totuș nici un ministru de Culte și Instrucțiune, până la d-l Haret, nu s'a ocupat serios de această chestiune atât de importantă.

D-l Haret, îndată ce a luat cunoștință de neregulele ce se petreceau în școalele călugărițelor, a trimis conducătoarelor lor (12 Iulie 1904) un ordin sever, prin care le puneà în vedere: să se conformeze în totul regulelor

cărora sunt supuse şcoalele particulare, în ceeace priveşte cursurile, examenele, personalul didactic etc; să predeà în limba română cursurile de religie, limbă maternă, istorie şi geografie; să însărcineze cu predarea religiei pe un preot ortodox sau pe o altă persoană ortodoxă cu suficientă cultură teologică, şi să înceteze cu desăvârşire orice încercare directă sau indirectă de a influențà asupra elevelor ortodoxe, pentru a le face să treacă la catolicism.

Pentru îndeplinirea acestei din urmă dispozițiuni s'a impus fiecărui institut ca să angajeze câte un preot ortodox, care să se ocupe de educațiunea religioasă a elevelor române ortodoxe şi s'a pus obligațiunea ca aceste eleve să fie duse regulat, Duminica şi sărbătoarea, la cea mai apropiată biserică ortodoxă, spre a ascultà sfânta leturghie.

In termen de zece zile conducătoarele institutelor trebuiau să răspundă ce anume măsuri au luat pentru aducerea la îndeplinire a acestui ordin ministerial.

Răspunsul s'a dat la timp, dar n'a fost satisfăcător. Călugărițele, socotind că lucrurile vor merge tot ca până acì, au invocat tot felul de pretexte pentru cari nu se conformaseră în trecut legilor şi regulamentelor şcolare şi au făgăduit că li se vor conformà în viitor.

D-l Ministru Haret nu s'a mulțumit însă cu aceasta, ci într'un alt ordin (No. 42.019 din 2 August acelaş an) le-a explicat cum înțelege d-sa să se aplice dispozițiunile din ordinul său anterior, acordându-le un nou termen de cinci zile, în care să răspundă la al doilea ordin al său.

Nici de data aceasta călugărițele n'au înțeles cu cine aveau a face şi—potrivit tacticei lor din trecut—n'au mai răspuns nimic, crezând că ministrul va cedà numeroaselor stăruințe ce se puneau pentru a lăsà în pace pe bietele maici şi a face uitată chestia şcoalelor lor.

Ministrul însă n'a ţinut seamă decât dc ceea ce-i dictà luminatul său patriotism şi conştiinţa datoriei ce-i impuneà înaltul post ce ocupà în stat, şi a trimis în judecata Consiliului permanent al instrucţiunii pe conducătoarele celor trei şcoale ale călugăriţelor catolice.

Procesul a durat mai mult de o săptămână (in prima jumătate a lunii Septemvrie, 1904). Răposatul D. A. Teodoru—fost Secretar General al Ministerului Instrucţiunii, iar pe atunci inspector şcolar—erà însărcinat cu susţinerea acuzaţiunii, iar cunoscutul istoric şi academician, d-l Alex. D. Xenopol, erà apărătorul călugăriţelor. S'au dat atunci pe faţă lucruri cari trebue să umple de indignare şi revoltă pe orice bun Român şi să ne facă să roşim cu toţii de nepăsarea şi de prea multa toleranţă de cari am dat dovadă dela cei mai de sus şi până la cei mai de jos din ţara aceasta, faţă de cele trei focare de propagandă subversivă împotriva neamului nostru şi a religiunii strămoşeşti. S'au petrecut chiar scene sfâşietoare. O doamnă, chemată ca martoră, a povestit cu lacrămile în ochi şi cu durerea în suflet, cum unica ei fică—care fusese dată să înveţe în institutul călugăriţelor din Galaţi—a fost răpită de călugăriţe, çum a căutat-o la institutul din Iaşi — travestită în lăptăreasă — şi prin ţeri streine, dar n'a fost cu putinţă să-i dea de urmă.

Consiliul permanent în majoritate (d-nii C. Dimitrescu-Iaşi şi I. Bianu) a hotărît închiderea institutelor pe cel puţin un an şi retragerea autorizării de funcţionare.

Hotărîrea erà absolut dreaptă şi pedeapsa propusă de consiliu pe deplin meritată. Totuş d-l ministru Haret, spre a închide gura celor cari îl acuzau că lucrează cu pornire împotriva călugăriţelor şi spre a le ridicà acestora orice motiv de a se plânge çă sunt persecutate,

n'a aplicat pedeapsa propusă de Consiliul permanent, ci le-a acordat o nouă păsuire de două luni (10 Octomvrie—10 Decemvrie), pentru ca tustrele institutele să se pună în regulă față de Minister, în ceeace privește autorizarea de funcționare a întregului personal, programele, orarele, listele complecte de cărți și autorizarea de funcționare a fiecăreia în parte, din secțiunile din care se compun aceste școale. Odată cu aceasta se retrase autorizația de funcționare conducătoarei institutului din Galați și a celui din Iași, cum și altor câteva călugărițe profesoare.

Acestor dispozițiuni călugărițele s'au supus fără să mai crâcnească, pentrucă abià acum văzură ele că nu se pot jucà cu un ministru ca d-l Haret. De unde altădată răspundeau în scris ministerului *că în veci nu va călcà picior de preot ortodox peste pragul școalelor lor,* acum nu numai că primiră ca profesori de religie și educatori în privința religioasă ai elevelor ortodoxe pe preoții designați de minister, ci se conformară tuturor dispozițiunilor de cari mai înainte nu voiau să audă. Cât de înțeleaptă a fost procedarea d-lui ministru Haret și cât de salutare au fost urmările ei se vede cu prisosință din faptul că dela 1904 și până acum școalele catolice n'au mai dat de lucru ministerului.

Meritul d-lui Haret este cu atât mai mare în această chestiune, cu cât domnia sa a avut de luptat cu greutăți mari și de multe feluri și de învins piedici serioase cari i se puneau din diferite părți. Laudă și cinste lui !

I. MIHĂLCESCU
Profesor la faculatea de Teologie.

ROLUL DEFENSORILOR ECLESIASTICI IN TIMPUL CÂND D-L SPIRU C. HARET A FOST MINISTRU

Prin legea clerului mirean din 1893, între persoanele de control bisericesc (circa sacra) s'a prevăzut şi *Defensorii eclesiastici*, ca reprezentanţi ai Ministrului Cultelor, şi cu anumite atribuţiuni, prevăzute în lege, şi mai bine definite prin regulamentul de punerea în aplicare a acestei legi.

La înfiinţarea acestor organe de control, legiuitorul din 1893 de sigur că a fost împins de necesitatea, ca Statul, care de aici înainte şi-a luat în grija sa întreţinerea bisericilor şi a personalului respectiv, în special a bisericilor dela parohiile rurale cu personalul deservent, să exercite dreptul său de control şi anume: dacă legile şi dispoziţiunile ministeriale se aduc la îndeplinire de acei ce sunt puşi să le execute, nu numai cu privire la partea materială a parohiilor, dar şi la partea morală a preoţilor şi celuilalt personal deservent. Atribuţiunile defensorilor eclesiastici sunt prevăzute în cap. III din legea clerului mirean şi în mod amănunţit arătate în art. 67—79 inclusiv din regulamentul de aplicare a legii.

Conservatorii de toate nuanţele, atât prin întruniri

publice cât și prin gazete, au făcut o mare larmă pe chestiunea necanonicității legii Consistoriului superior bisericesc, opera partidului liberal, fără să se poată preciză în mod serios necanonicitatea. D-l Spiru C. Haret, care este un mare și bun romîn și un bun creștin, dar fără să trâmbițeze, râvnitor de progresul și înălțarea sfintei noastre biserici — pavăza naționalității — a chemat la lucru pe tot clerul mirean, pe cuvioșii monahi prin reprezentanții lor, precum și pe aleșii instituțiunilor de cultură bisericească, ca împreună cu Sf. Sinod să realizeze o măreață operă.

Dacă ar trebuì să se numească necanonică o lege și cu drept cuvânt, este legea clerului mirean din 1893. Din mulțimea de articole din regulamentul legii și pe care le au la îndemână defensorii eclesiastici, ca reprezentanți ai Ministrului pentru a face întrebuințare ori când, pomenesc numai Art. 79. Prin acest articol se dau defensorilor eclesiastici puteri, care sub raportul canonic, sunt numai de competența șefilor Eparhiei.

„Defensorii vor priveghià asupra obligațiunii preo- „ților de a îndeplinì pe rând oficiile religioase, în „diferitele biserici ale parohiilor“.

Asupra cui deci trebuià îndreptată învinovățirea? Asupra Ministrului și implicit asupra guvernului din 1909, autorul legii consistorului superior bisericesc, sau asupra acelui din 1893, autorul legii clerului mirean? Unde este necanonicitatea? Un amestec și deci o impietare a drepturilor ierarhice, din punct de vedere administrativ bisericesc a unui funcționar laic—ca defensorul eclesiastic — nici că se mai poate. Prin alineatele de sub art. amintit până la 9 inclusiv, defensorilor li se dă dreptul ca ori când, să dea în judecata bisericească pe acei preoți,

cari, nu că nu vor fi la înălţimea misiunii lor preoţeşti, dar să satisfacă pe cutare personaj politic, fără însă ca chiriarhul respectiv să aibă dreptul de a se opune la aceasta. Aş puteà cità chiar persoane, din acele ce ocupă astăzi demnităţi însemnate, dar mă opresc — cari în dorinţa de a aveà pe preoţii de pe moşii numai pentru interesele lor, acelora ce le stau dimpotrivă — conştienţi de însemnătatea misiunii lor, le înjghebau numaidecât un denunţ la minister cu învinovăţiri, unele mai neîntemeiate decât altele şi imediat şi un defensor eclesiatic în localitate. Am cercetat multe cazuri de aşà natură şi niciodată nu m'am-potrivit răutăţilor, nefiind astfel vederile Ministrului pe care-l reprezentam.

Ori de câte ori partidul Conservator a deţinut puterea, legea clerului prin defensorii eclesiastici a fost aplicată ca instrument politic.

Nu odată aceşti funcţionari în loc de a ajutà pe ministrul respectiv în toate cestiunile referitoare la bunul mers al intereselor bisericeşti şi la îndeplinirea rolului pe care-l are preotul în mijlocul păstoriţilor săi, au fost transformaţi în agenţi politici. In nenumărate rànduri şi mai ales în timpuri de alegeri, am avut nefericirea să-i văd cutreerând oraşele şi satele pentru a face prozeliţi dintre preoţi, punându-se la dispoziţiunea persoanelor politice şi satisfăcându-i, când preotul nu i-a servit interesele.

Unii defensori, pentru interese politice au mers până acolo, că s'au făcut apărătorii unor preoţi, dovediţi de Serviciul contab. Casei Bisericii şi de Inalta Curte de Conturi, că şi-au însuşit din banii bisericilor unde erau parohi. Deşi faptele erau perfect dovedite, înaintea

consistoriului, defensorul a cerut achitarea, contrar părerilor revizorului eparhial, care a cerut pedepsirea. Ce să facă defensorul? aveà doi prefecți pe capul său.

D-l Haret a înțeles cu totul altfel rolul defensorilor. In îndeplinirea atribuțiunilor, prestigiul lor, întru nimic să nu fie atins, și în aplicarea legii clerului, autoritatea canonică a P. P. S. S. Episcopi și I. I. P. P. S. S. Mitropoliți să rămână neștirbită.

După cum am amintit mai sus, sub toate ministerele d-lui Haret, neîntrerupt, am avut cinstea să fiu defensor eclesiastic, deci mai bine de 11 ani. Ba în ministerul cel dintâiu din 1897, până la 99, eram singur în toată țara. Niciodată, nici măcar să înțeleg nu mi s'a dat, că în anumite împrejurări trebue să servesc și partidul, lucru ce mi l-a confirmat și ceilalți colegi. Eram în adevăr organ de controlor al preoților, dar pentru vederile lor politice manifestate chiar și în public contra partidului liberal, nu le-am cauzat nici un neajuns. Așà am înțeles noi rostul nostru, pentru că așà erau și vederile d-lui Haret. Activitatea extra-bisericească erà ținta sa, și la aceasta ne-a cerut foarte mult și sprijinul nostru pe care l-am dat din toată inima. Voià ca preoții să corespundă sfintei lor chemări de a *fi lumină a lumii și sare a pământului*. Știà că la aceasta nu se poate ajunge decât prin învățături folositoare poporului; prin servicii regulate la biserică; prin credință în tot ceeace propoveduește; printr'o purtare corectă față de toată lumea cu care ar venì în contact; prin respectul legilor și a autorităților constituite în stat; prin hărnicie, economie și cumpătare, ca astfel să fie pildă vie pentru toți păstoriții săi.

Ori de câte ori am avut ocaziunea să vorbim cu d-l

Haret asupra diferitelor afaceri de serviciu, ne sfătuià și ne puneà chiar îndatorire, de a nu fi jandarmii preoților, de a nu le aduce nici o jignire și în anchetele pe care le facem să nu punem patimă. Față de înalții ierarhi să avem tot respectul ce li se cuvine și prin felul nostru de a procedà să nu punem în conflict ministerul cu autoritatea bisericească, căci o administrație bună și folositoare pentru țară și biserică, se face numai atunci, când ambele puteri—ale statului și bisericii merg mână în mână, ajutându-se una pe alta și urmărind acelaș țel—*înălțarea bisericii* și prin aceasta binele și fericirea țerii.

Acesta ne-a fost programul în tot timpul defensoratului de sub ministerele d-lui Haret și pe care l-am executat cu dragoste.

Activitatea extra-bisericească a preotului pe tărâmul moral-economic și de luminător al poporului, a fost ținta de căpetenie a d-lui Haret și la realizarea căreia a cerut și sprijinul defensorilor.

D-sa a înțeles, că rolul preotului în parohia sa nu este numai de a face slujba la biserică; de a botezà, cununà și înmormântà etc., ca să tragă beneficii materiale, ci să se întindă mai departe, de a fi un factor însemnat de progres și civilizație în mijlocul parohienilor, atât cu cuvântul cât și cu fapta.

Cu câtă dragoste și mulțumire sufletească nu ne vorbià de unii preoți cari i-au înțeles gândul și câtă veselie nu-și manifestà, că sământa aruncată a căzut pe pământ bun, pentru care le-a acordat și diferite distincțiuni. Urmând imboldul său, ne-am pus toate silințele ca preoții să fie cu adevărat părinții duhovnicești ai creștinilor, învățătorii neclintiți ai dreptei credințe; con-

ducători iscusiţi de suflete şi povăţuitorii statornici în mijlocul parohienilor, pentru a puteà deşteptà cu mai multă înlesnire şi fără întârziere în ei marele sentiment al *iubirii de neam, al dragostei către aproapele, al grijii de familie şi al datoriei ce cu toţii avem în faţa lui Dumnezeu.* De a ne supune cu bunăvoinţă şi credinţă legilor ţerii şi a ajutà cu căldură şi dreaptă judecată la a lor împlinire. Am stăruit ca preoţii să ajungă a fi pildă frumoasă şi luminoasă creştinilor încredinţaţi păstoririi lor, după cuvântul Sfintei Evangheliii: «Aşà să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca să vadă lucrurile voastre cele bune şi să mărească pre Tatăl vostru cel din ceruri» (Math. Cap. V vers. 16).

Prin îndemnul şi măsurile luate de d-l Haret, unii preoţi înţelegând cursul vremurilor, în unire cu învăţătorii s'au pus pe muncă fără preget, care a dat rezultatele cele mai strălucite. Unele sate şi-au schimbat cu desăvârşire faţa prin înfiinţarea a o mulţime de instituţiuni folositoare ţărănimii, *ca bănci populare, cooperative,* diferite societăţi, etc., cari au adus o înviorare şi o deşteptare a satelor cu privire la credinţa strămoşească.

D-l Haret şi-a arătat toată dragostea, înfiinţând un număr mare de parohii. D-sa a rupt zăgazul care prin legea clerului dela 1893 împiedecà înfiinţarea de parohii, limitându-le la o cifră peste care cu mare greutate se puteà trece. O mulţime de sate cu numărul îndestulător de credincioşi erau lipsite de preoţi. In Dobrogea şi mai ales în părţile muntoase ale ţerii, unde în timpuri rele comunicaţiunea este foarte anevoioasă s'au înfiinţat cele mai multe parohii. Lipsa parohiilor şi deci a preoţilor slăbià credinţa, ceeace erà un pericol mare pentru ţară.

La administraţia Casei Bisericii se găsesc dosare

întregi cu plângeri sfâşietoare de-ale locuitorilor creştini, că de ani de zile n'au auzit cuvântul lui Dumnezeu în biserică şi nici n'au văzut pe preot în satul lor; că mor pruncii nebotezaţi şi cei în vârstă nemărturisiţi şi neîmpărtăşiţi; că chiar cei morţi stau zile întregi neînmormântaţi, până ce ajung în putrefacţie, din cauza lipsei de preot, sau a prea marei îndepărtări şi mai ales pe timpuri anevoioase.

Şi în această direcţiune concursul defensorilor i-a fost preţios. Toate plângerile locuitorilor au fost cercetate la faţa locului comunicând rezultatul prin referate amănunţite cu schiţe de plan, cari, în cea mai mare parte au fost aprobate. Să se cerceteze colecţiunea «Monitorului Oficial», de unde se poate vedeà numărul parohiilor înfiinţate sub ministerele d-lui Haret.

Pentru a se preîntâmpinà lipsa de preoţi propovăduitori dreptei credinţe a mai înfiinţat 2 seminarii la Galaţi şi Mănăstirea Bistriţa din Jud. Vâlcea, (acum strămutat la R.-Vâlcea, reşedinţa Eparhiei Râmnicului Noul-Severin), desfiinţate prin legea din 1893, dimpreună cu alte 4 a căror lipsă este mult simţită. Cu multă dragoste decì a lucrat d-l Haret pentru luminarea ţăranului român, prin înfiinţarea a o mulţime de şcoli rurale şi tot aceeaş râvnă a pus şi pentru credinţa strămoşească.

Aceste spuse sunt prisosul de recunoştinţă datorit d-lui Spiru C. Haret, fost ministru al Cultelor şi Instrucţiunii pubice. D-sa a deschis căi largi pentru lucrătorii în via Domnului şi pentru luminătorii poporului, ca astfel prin ei Dumnezeu să se preamărească şi Ţara să înainteze pe calea progresului şi a civilizaţiunii.

G. VÂNTU
Profesor la Gimnaziul din Huşi.

SCURTĂ PRIVIRE
ASUPRA
CESTIUNII CONSERVĂRII ŞI RESTAURĂRII MONUMENTELOR ISTORICE
IN
ROMÂNIA

Ca pretutindene, şi la Români, interesul pentru rămăşiţele istorice şi monumentale ale trecutului a trebuit să se nască odată cu organizarea vieţii lor publice. El a crescut pe măsură ce această vieaţă s'a desvoltat şi s'a valorat prin răspândirea şi propăşirea culturii. Relaţiunile cronicarilor noştri — ales cei moldoveni — şi ale călătorilor străini prin ţerile române vădesc în deajuns aceasta. Astfel Urechie Vornicul arată că după «troian» se cunosc semnele puterii marelui Impărat al Râmului. Simeon Dascălul rectifică date din vechile anale cu mărturii scose din pisaniile bisericilor străbune. Miron Costin şi, după el, fiul său Nicolae, se strădueşte să afle şi să arate origina daco-romano-genoveză a vechilor cetăţi moldoveneşti. Ei citesc şi tălmăcesc, pentru lămurirea contimporanilor, inscripţiile de pe monetele şi pietrele romane descoperite pe vremea lor în ţară. Eruditul Principe Dimitrie Cantemir şi contimporanul său din Ţara Românească, învăţatul Stolnic Constantin Cantacuzino, merg şi mai departe cu interesul lor pentru

monumentele trecutului. Cel dintâiu întreprinde chiar săpături arheologice, iar cel de al doilea cercetează cu deamăruntul pisaniile şi epitafele vechilor biserici şi mănăstiri, spre a restabilì cronologia ţerii. Puind astfel cercetările lor anticvarice în serviciul istoriei, ei pot fi socotiţi ca cei dintâiu arheologi români. După dânşii interesul pentru monumentele noastre creşte şi se răspândeşte tot mai mult. Dovadă mărturiile vechi, cercetările de mai apoi şi studiile din zilele noastre, — aceste din urmă sfârşind cu întreaga pleiadă de cercetători şi amatori ce lucrează astăzi pe terenul antichităţilor româneşti, — special a celor bisericeşti.

Paralel cu acest interes nu s'a desvoltat însă şi sentimentul public pentru speciala îngrijire şi conservare a monumentelor noastre. La noi, ca nicăeri. Căci cestiunea aceasta, a îngrijirii şi conservării monumentelor istorice, ca preocupare cultural – socială mai înaltă şi mai generală, e o cestiune a timpurilor moderne. Odinioară totul în această privinţă atârnà dela măsura sentimentelor de pietate ale urmaşilor faţă de operele înaintaşilor. Ştefan cel Mare reface lăcaşurile sfinte ale strămoşilor, începând cu acel dela Rădăuţi al lui Bogdan Vodă Descălecătorul, Lăpuşneanu pe ale lui Alexandru cel Bun şi Petru Rareş pe ale marelui Ştefan. Asemenea Mateiu Basarab preface bătrânele fondaţii religioase ale strămoşilor săi Basarabeşti, iar Constantin Vodă Brâncoveanu pe acele ale lui Mateiu Basarab, şi aşà mai departe.

Lucrările aceste nu erau însă lucrări de restaurare, aşà cum se înţeleg astăzi. Ele păstrau vechiul caracter al monumentelor refăcute sau prefăcute atât cât hotără înţelegerea şi sentimentul artistic al meşterilor mai mult

decât al Domnilor. Evident că un Vasile Lupu, bunăoară, dacă ar fi pus la cale vreo refacere de acestea, ar fi recomandat să se respecteze elementele trecutului, ca unul ce aveà, pe lângă un sentiment artistic remarcabil, și o deosebită înțelegere pentru ele. Căci dela el ne-a rămas acea scrisoare, unică în felul său, prin care interziceà lui Cehan Racoviță Logofătul, ispravnicul său la zidirea bisericii Sf. Gheorghe Zograful de lângă Vasluiu, să iea piatră dela curțile domnești ale lui Ștefan cel Mare de acolo, că «acesta lucru nu să cade să facem, că nu iaste cu cinste». Și vor mai fi fost și alții asemenea acestui înțelegător Domnitor, căci altminteri n'ar fi putut ajunge până la noi atât de vechi și de multe monumente străbune.

Epoca prefacerilor nefericite a venit mai târziu, a ținut puțin și n'a fost generală. Ea cade la sfârșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea și a pornit dela meșterii arhitecți străini, veniți în țerile noastre după afaceri. Oficios a fost patronată, în Țara Românească, sub Bibescu și Știrbei, în timpul cărora s'au alterat și prefăcut prin reparații multe importante biserici și mănăstiri, între cari Tismeana lui Vladislav Vodă și Bistrița fraților Craiovești. Cu toate acestea și atunci erà destulă înțelegere pentru însemnătatea istorică și artistică a vechilor noastre monumente. E suficient să amintesc în această privință rezoluția pusă la 1856 de Caimacamul Alexandru Ghica pe o adresă a Episcopului de Argeș, prin care acesta cereà cuvenita autorizație pentru repararea bisericii sale catedrale. «Se priimește — scria el — din toate cerutele reparații, numai acele ce nu s'ar atinge de părțile atisticelor sculp-

turi și podoabe, și de turnuri, carele toate trebuesc pipăite cu respect și de artiști superiori».

De preocupări mai serioase, de ordin cultural-social, pentru cunoașterea și studierea monumentelor noastre istorice, în vederea conservării și restăurării lor, nu poate fi vorba decât odată cu organizarea României ca stat modern. Silințele remarcabile ale lui Kogălniceanu, reconstrucțiile cam fantastice ale lui Asaki și descrierile romantice ale lui Alecu Russo și Gr. Alexandrescu, pentru a deșteptà interesul public față de ruinatele cetăți și părăsitele lăcașuri sfinte ale glorioșilor noștri Voivozi, sunt un fel de preludii ale primei preocupări mai serioase pornită dela Stat în această direcție: instituirea în anul 1860 de către Al. G. Golescu, ministrul Cultelor în Țara Românească, a unei comisiuni de bărbați competenți, care să întreprindă cercetări istorico-arheologice pentru cunoașterea și studierea monumentelor bisericești ale țerii.

Această comisiune se alcătuì din Al. Odobescu, Cesar Bolliac, Maiorul Pappazoglu și Al. Pelimon. Cel dintâiu, luându-și partea leului, regiunea cea mai bogată în vechi și prețioase biserici și mănăstiri, Argeșul cu ținuturile de peste Olt, își îndeplinì desăvârșit însărcinarea. Cu competența-i cunoscută și cu entusiasmu-i rar pentru studiul antichităților, el ne dete frumoase și valoroase monografii istorice, arheologice și artistice asupra monumentelor ce avù să cerceteze și studieze. Din nefericire lucrarea sa nu ne e cunoscută decât în parte — din ceeace s'a putut istovì de nimicnicire de prin arhivele Ministerului de Culte și publicà de Odobescu însuș, de V. A. Urechia, de Gr. Tocilescu și de subscrisul. De

pe urma acestei lucrări ne-a rămas și artisticul album, lucrat de pictorul elvețian H. Trenk, după indicațiile și instrucțiile eruditului arheolog, cuprinzând 148 planșe cu vederi ale monumentelor, detalii arhitectonice, pisanii, epitafe, odoare, odăjdii, etc. — planșe ce se găsesc azi, în cea mai mare parte, prin donațiunea M. S. Regelui, în posesiunea Muzeului de Etnografie și Artă națională și câteva, ca zestre mai veche, la Muzeul național de Antichități.

Dintre ceilalți trei membri ai comisiunii, — Cesar Bolliac, reținut de afaceri politice, publică mai târziu, în 1862, în volumul «Mănăstirile închinate», rezultatul cercetărilor sale. Firește, ele nu sunt nici pe departe la nivelul lucrării lui Odobescu. Totuș, cu predilecțiile sale arheologice, Bolliac a izbutit, mai ales prin stilul său clar, bogat și vioiu, să le facă interesante și plăcute. Pappazoglu, un anticvarist și colecționator pasionat, n'a publicat nimic cu acest prilej, în schimb însă a inventariat, a adunat și a păstrat o bogată colecție de antichități românești, mai ales bisericești, cari deasemenea au ajuns, acum patru ani, în posesiunea numitelor muzee și a Academiei Române. In sfârșit, Pelimon a făcut și el ce a putut, după cum s'a exprimat, vreo doisprezece ani în urmă, un scriitor în Columna răposatului Hasdeu, de unde s'au luat știrile de mai sus.

Cestiunea secularizării averilor mănăstirești a contribuit și ea la cunoașterea și punerea în valoare a vechilor noastre monumente istorice, prin studierea documentelor de proprietate și prin inventarierea obiectelor bisericești, din cari, atunci, multe s'au înstrăinat prin călugării greci. Bogata literatură la care a dat naș-

tere această cestiune servă și astăzi întrucâtva celor ce se ocupă cu studiul antichităților românești.

Dar numai cu începutul domniei M. S. Regelui Carol se pune pe tapet, în adevăratul înțeles, cestiunea conservării și restaurării monumentelor naționale. Aceasta nu însemnează că îndată s'a și lucrat efectiv în această direcție, căci într'o țară în care erau atâtea de făcut, desigur nu cestiunea aceasta era să fie pusă în primul plan. S'au dat însă îndemnuri și s'au luat inițiative din cari au rezultat mai apoi preocupări serioase și lucrări efective pentru conservarea și restaurarea monumentelor noastre istorice.

In călătoriile făcute prin întreaga țară în primii ani ai domniei, M. S. avù prilejul să çunoască o bună parte din bătrânele fondații religioase ale Voevozilor noștri. Atunci pictorul Carol Száthmáry fixă, în pictură și acuarele, câteva din aceste monumente, în tipul și starea în care se găsiau ele pe acea vreme, lăsându-ne astfel nu numai frumoase lucrări artistice, ci și unice documente istorice de acest soiu. Dar interesul și îndemnul Suveranului merg și mai departe. In Maiu 1867, cu prilejul unei călătorii la Curtea de Argeș, examinează personal primul proiect de restaurare a bisericii episcopale de acolo, datorit arh. Burelly, proiect ce nu s'a putut pune în executare din cauza sumei mari de bani ce reclamà. In Aprilie 1869, M. S. își rezervă prezidenția comisiunii instituită atunci pentru restaurarea mănăstirii Neamțu, pe urma focului ce o distrusese câțiva ani mai înainte. Aceasta «spre a urmà de aproape lucrările și a le da o personală impulsiune . La 1873 ridică din nou cestiunea Curții de Argeș, unde se în-

cepuseră lucrări mai mici de restaurare, sub direcţia arh. Muntureanu. In frumoasa cuvântare adresată noi învestiţilor episcopi de Roman, Râmnic, Buzău şi Argeş, la 29 Ianuarie din acel an, arătând cum «conservarea cu sfinţenie a mănăstirilor şi bisericilor trebue să fie cea mai scumpă datorie pentru fiecare din noi, căci ele nu numai că sunt sfintele noastre locaşuri, ci şi monumentele de căpetenie ale istoriei strămoşeşti», M. S. spune despre biserica mănăstirii de Argeş: «ziua când voiu vedeà acest monument redus în toată vechea sa splendoare, voiu saluta-o cu fericire.....» Decât ziua aceasta nu era să vină aşà curând. In Maiu, Suveranul, mergând din nou la Argeş, rămase cu totul nemulţumit de lucrările lui Muntureanu. O comisiune de cercetare fu orânduită. Ea cerù desărcinarea arhitectului restaurator şi oprirea lucrărilor până la noi dispoziţii.

Constanta preocupare pornită dela Capul Statului pentru cestiunea conservării şi restaurării monumentelor istorice deşteaptă, se vede, interes mai larg. In anul următor, 1874, Ministrul Cultelor B. Boerescu publică un regulament pentru instituirea unei comisiuni speciale pentru conservarea şi restaurarea monumentelor. Prin acest regulament îngrijirea monumentelor e pusă sub privigherea unei comisiuni de bărbaţi competenţi, cari aveau să le cerceteze, să le inventarieze, să le studieze şi să avizeze asupra tuturor cestiunilor privitoare la conservarea şi restaurarea lor. Regulamentul acesta e bază a legii din 1892, care, nu numai în esenţă, ci şi în modul de redactare, nu este altceva decât o ediţie prescurtată, pe alocurea puţin modificată, a lui.

A doua zi după publicarea acestui regulament (7 Apri-

lie), în fruntea Departamentului de Culte venì d-l Titu Maiorescu. D-sa procede la fapte. E cel dintâiu ministru care pune la ordinea zilei, în mod serios, cestiunea restaurării vechilor monumente bisericeşti, începând cu catedrala episcopiei dela Curtea de Argeş. In acest scop d-sa numeşte comisiunea de care am amintit, compusă din Al. Odobescu, D. Berindei, Al. Orăscu, Th. Aman şi alţii, care să studieze cestiunea restaurării începute la strălucita fondaţie religioasă a lui Neagoe Basarab. Pe baza raportului acestei comisiuni şi la recomandarea M. S. Regelui, d-l Maiorescu consultă pe renumitul Viollet le Duc, care deleagă pe colaboratorul său de Baudot să vină în ţară, să studieze monumentul şi să desemneze lucrările de restaurare. Acesta înaintă un detaliat raport însoţit de un deviz de lucrări, pentru a căror executare Viollet le Duc recomandă pe d-l A. Lecomte du Noüy.

Cu întemeierea serviciului special de restaurări de sub direcţia d-lui A. Lecomte, cestiunea restaurării monumentelor noastre bisericeşti intră în faza cea mai serioasă. La 1875 încep lucrările la Curtea de Argeş şi, înainte ca acestea să fie terminate, la 1882 se încep Trei Erarhii din Iaşi, doi ani în urmă Sf. Nicolae Domnesc tot de acolo şi fosta Mitropolie din Târgovişte, iar la 1885 biserica Sf. Dumitru din Craiova. Fireşte, nu e acì locul şi nici cel ce scrie aceste pagine în situaţie să arate fazele prin care a trecut serviciul d-lui A. Lecomte dela 1875 până azi, — timp deci de aproape patru zeci de ani. Sarcina aceasta incumbă unei persoane în măsură a cunoaşte lucrurile mai de aproape.

Ceeace trebue relevat, e faptul că multă vreme lucrările, susţinute fiind de interesul călduros şi plin de

nădejdi bune al celor chemați a le patronà, moral și material, au mers bine. Mai târziu însă se manifestară nemulțumiri și se iviră critice asupra modului cum înțelegeà directorul serviciului să efectueze lucrările de restaurare ce i se încredințase. Și aceste nemulțumiri și critice au mers crescând, așà că Ministerul, care alimentà, în baza unui contract, serviciul d-lui Lecomte, se văzù, la un moment dat, în fața unei adevărate campanii, susținută prin articole de presă, prin broșuri și prin interpelări în Parlament.

In fruntea acestei campanii stăteau câțiva tineri arhitecți, căci istoricii arheologi autorizați, Odobescu și Tocilescu, rămaseră deoparte: cel dintâiu mulțumit de lucrările d-lui Lecomte, iar cel din urmă cufundat în cercetările sale arheologice din Dobrogea, special în săpăturile dela Adamclissi. Campania rămase așadar a fi susținută numai de arhitecți, cari, punând multă pasiune în scrierile lor, făcură din cestiunea restaurării monumentelor istorice o cestiune de interes public, ce și azi, după atâția ani trecuți, poate fi readusă, sub aceeaș formă, la ordinea zilei, ceeace, pentru folosul obștesc, e mai bine să se evite, mulțumindu-ne a judecà lucrările d-lui Lecomte după rezultatele ce le avem înainte: — ca bogate monumente de artă, produse în timpul nostru, prin imitarea celor pe cari le-au înlocuit.

Pentru acest cuvânt, încheiem acì paragraful privitor la serviciul special de restaurări de sub direcția d-lui Lecomte. Inainte însă se cuvine a semnalà interesul viu pe care Suveranul țerii l-a arătat în permanență acestui serviciu, interes care a mers până a-l subvenționà din casseta regală în curs de opt ani de zile, începând dela marea criză financiară din 1901. Interesul

acesta, purtat monumentelor însăşi, a fost pus în evidenţă, cu diferite prilejuri, de cei ce s'au ocupat, în timpul din urmă, cu cestiunea restaurării monumentelor noastre.

Concentrarea a tot interesului oficialităţii în jurul lucrărilor d-lui Lecomte, avù, pentru cestiunea ce ne preocupă, un rezultat negativ: celelalte monumente bisericeşti ale ţerii au fost oare cum date uitării. Pornirea etusiastă de odinioară pentru cercetarea, cunoaşterea şi studierea lor scăzù mult, întru cât cei autorizaţi a face astfel de cercetări se îndeletniciau cu mari lucrări ştiinţifice personale, din alte domenii: Odobescu cu Tesaurul dela Pietroasa, Tocilescu cu Monumentul dela Adamclissi. Lucrarea rămase aşadar pe seama altora, cu mai puţină autoritate. Intre aceştia sunt de menţionat, pentru Moldova, în primul loc Episcopul Melchisedec, apoi N. Beldiceanu şi T. Burada.

In mijlocul acestei atmosfere de interes scăzut pentru monumentele noastre, doar un entusiast ca V. A. Urechia de mai încearcă să facă ceva. Obţinând la 1881, ca ministru al Cultelor, un credit mai mare pentru lucrări de conservare pe seama bisericilor şi mănăstirilor istorice ale ţerii, — el numeşte, pentru cercetări prealabile, o comisiune, care să raporteze despre starea în care se găsiau aceste vechi lăcaşuri sfinte, indicând lucrările de cari ele aveau nevoie. Comisiunea, compusă din d-nii I. Slavici, Gh. Mandrea şi Pantazi Ghica, vizitează în timpul verii cea mai mare parte a monumentelor bisericeşti de dincoace şi dincolo de Milcov, înaintând Ministerului raporturile cerute, cari s'au publicat atunci în două broşuri sub titlul de «Monumentele Naţionali». Broşurile acestea n'au valoarea ştiinţifică a lucrărilor

similare anterioare. Simple note de călătorie şi de investigaţii fugitive, ele servesc prea puţin cercetătorilor. Dacă totuş le-am semnalat, e că pornesc din dorinţa lăudabilă de a se face ceva pentru monumentele ţerii, într'o vreme când cea mai dăunătoare indiferenţă domnià pentru ele, şi că sunt oglinda vie a stării de decadenţă în care se găsiau bătrânele fondaţii religioase ale Voivozilor noştri.

Campania de care am vorbit în paragraful penultim a avut unic rezultat pozitiv: ideea instituirii, prin lege, a unei comisiuni de bărbaţi competenţi, cari să supravegheze şi să controleze executarea lucrărilor de restaurare şi să aibă sub îngrijirea lor monumentele istorice ale ţerii, — idee care se realizează la 1892, sub Ministerul d-lui Take Ionescu, prin votarea şi promulgarea legii pentru conservarea şi restaurarea monumentelor publice.

Legea aceasta e opera lui Tocilescu. Mi-a mărturisit-o de repeţite ori. Ea e, cum am spus, o ediţie prescurtată, pe alocurea modificată, a regulamentului din 1874. Mai generos cu lucrările altora în tinereţe, Tocilescu devenise către bătrâneţe foarte gelos de activitatea şi reputaţia sa. Aceasta îl făcù ca, atât la alcătuirea legii pentru conservarea şi restaurarea monumentelor publice, cât şi a legii pentru descoperirea monumentelor şi a obiectelor antice, ambele din 1892, să fie condus de anumite preocupări personale, însumându-şi atribuţiuni pe cari mai înainte le-ar fi lăsat şi pe seama altora. De aci prescurtările şi modificările de cari am vorbit.

Legea fu prezentată mai întâiu la Senat, în ziua de 26 Martie. Susţinută de raportul lui Tocilescu, atunci senator, fu combătută cu înverşunare de răposatul Mi-

tropolit al Moldovei Iosif Naniescu, care vedeà în ea o nouă încălcare a drepturilor Bisericii de către autoritatea laică a Statului. La protestul Mitropolitului Iosif s'a asociat, afirmativ sau tacit, întreaga bancă a Prelaţilor. Cu temperamentu-i viu şi combativ, cu cunoştinţele-i multiple şi variate şi cu entusiasmul manifestat cu înlesnire, Tocilescu susţinù însă cu tărie legea, ripostând, cu mai mult sau mai puţin succes, obiecţiunilor de bun simţ, ironiei dureroase şi satirei necruţătoare din cuvântarea lui Iosif Naniescu.

Votată în Senat a doua zi, la 27 Martie, legea fu adusă în Camera Deputaţilor la 27 Maiu. Aci trecù fără nici o obiecţiune, ca orice lege fără importanţă. Raportor fu arhitectul Gh. Sterian. Promulgarea se făcù abià la 24 Noemvrie. Atunci legea se puse în aplicare, numindu-se din partea Ministerului, ca membri ai Comisiunii monumentelor istorice, d-nii T. Maiorescu, C. C. Arion şi răposatul V. A. Urechia, întâiul şi ultimul după recomandarea Academiei Române. Tocilescu, ca director al Muzeului naţional, erà membru de drept, iar d-l Gh. Sterian fu numit arhitect al nouăi Comisiuni.

Această Comisiune, potrivit dispoziţiunilor legii, aveà să întocmească un inventar general al monumentelor, să examineze şi să aprobe planuri de restaurări şi reparaţii mai radicale, să avizeze asupra tuturor cestiunilor privitoare la monumente, să înainteze rapoarte anuale despre lucrările ei, arătând starea în care se găsesc monumentele şi făcând propuneri pentru conservarea lor, prin iniţiare de lucrări noi şi cerere de credite necesare, să formeze o bibliotecă de specialitate, să întocmească un arhiv de releveuri, planuri, desemnuri,

fotografii şi alte elemente trebuitoare studiului monumentelor, în sfârşit, să deştepte interesul public pentru cunoaşterea şi conservarea lor prin publicaţii speciale.

Cea dintâiu lucrare erà aşadar inventariarea monumentelor. Ea n'a fost tocmai uşoară, din cauza nepregătirii şi nepăsării de care au dat dovadă şi s'au făcut vinovaţi majoritatea celor chemaţi a slujì cu acest prilej Comisiunii ca organe de informaţie şi mărturie. Intr'adevăr, răspunsurile la cestionarele trimise de Comisiune, prin autorităţile administrative, şcolare şi bisericeşti, în toate părţile ţerii, pe lângă că au fost, în cea mai mare parte, înapoiate cu mare întârziere, mai cuprindeau o sumă de informaţii nesigure şi eronate. A trebuit deci o lucrare de control, care nici ea n'a fost uşoară, căci pe atunci lipsiau mijloacele de verificare, pe cari le avem azi la îndemână. Astfel, afară de monumentele romane, cari au fost inventariate de Gr. Tocilescu, inventarul oficial, de care ne servim şi astăzi, se prezintă cu mari lacune în ceeace priveşte bisericile şi mănăstirile noastre mai puţin cercetate.

Şir de câţiva ani de zile dela înfiinţare, Comisiunea s'a ocupat regulat cu rezolvirea tuturor cestiunilor privitoare la monumentele istorice deferite ei de Minister. Prin faptul însă că n'a avut prilej a se ocupà de lucrări mai de seamă—motiv pentru care nici nu le mai amintesc acì, — ci numai de cestiuni mărunte, de cari, în multe cazuri, nu se ţineà seamă nici de ele, Comisiunea n'a găsit ecoul dorit în opiniunea publică, iar interesul membrilor pentru misiunea încredinţată lor a scăzut. Unii din ei vin tot mai rar la şedinţe sau nu vin de loc. Astfel lucrările, chiar şi numai în ceeace privià formele, merg greu de tot. Faţă de această stare de lu-

cruri, d-l Maiorescu se retrage. In locu-i fu recomandat de Academie a se numì B. P. Hasdeu, dela care, cu toată marea-i autoritate istorică, Comisiunea nu câştigă mai mult decât un nume ilustru, ştiut fiind că la bătrâneţe, renumitul învăţat nu mai erà om de acţiune şi perseverenţă în îndeletnicirile sale, mai ales cele oficioase.

Fireşte că în astfel de împrejurări nu putea fi vorba a se mai îndeplinì celelalte dispoziţiuni ale legii: rapoartele anuale ale Comisiunii, biblioteca, arhivul şi publicaţiile. Mai mult chiar. Serviciul tehinic al Ministerului, pe lângă care lucrà Comisiunea, neavând mijloace de a executà toate lucrările recomandate, o bună parte din încheierile Comisiunii rămaseră înmormântate în procesele ei verbale. Astfel, de sine înţeles, existenţa Comisiunii se dovedì a fi numai de formă, căci legea pe temeiul căreia fusese întocmită, prin neobservare şi neaplicare, căzuse aproape în desuetudine.

Că legea nu se observà şi nu se aplicà, e faptul că lucrările mai însemnate de restaurare ce s'au pus la cale în acest timp (la Golia în Iaşi şi la cele trei biserici ale lui Ştefan cel Mare din Păpăuţi, Hârlău şi Dorohoiu), nu se făceau, de fapt, sub privigherea şi controlul Comisiunii, ci direct de arhitecţii cărora li se încredinţaseră. Urmările acestei lipse de interes a celor chemaţi a se îngrijì de conservarea monumentelor istorice ale ţerii, fură împreunate cu pierderi ireparabile: autorităţile comunale şi epitropiile bisericeşti, cu dela sine putere, se apucară de renovat şi—vorba vine—de restaurat, alterând şi nimicind caracterul vechiu al multor însemnate biserici şi mănăstiri, sau — unde socotiră că nu mai e nimic de făcut—dărâmând pur şi simplu, ca

la Râmnicul Sărat, la Câmpulung, la Târgoviște, la Iași și chiar la București.

Așà steteau lucrurile pe la sfârșitul sec. trecut, când două noi schimbări se petrecură în sânul Comisiunii: în locul d-lui G. Sterian, plecat în străinătate, fu numit, în aceeaș calitate de arhitect, la 1898 Decemvrie, d-l N. Gabrielescu, fost multă vreme ajutor al d-lui Lecomte, iar în locul d-lui C. C. Arion, chemat în fruntea Departamentului de Culte, se numì, la 1899, d-l Gr. Cerkez, în persoana căruia Comisiunea câștigă un valoros și prea chibzuit sfetnic.

Regimul economiilor inaugurat la 1900 influență și asupra monumentelor. Toate lucrările de restaurări fură întrerupte, chiar și cele de sub direcția d-lui Lecomte. Cum am văzut, prin munificiența regală, aceste din urmă se putură totuș continuà. Cele din urmă rămaseră însă întrerupte trei ani de zile. Căci numai la 1903, odată cu înființarea Casei Bisericii, se readuc la ordinea zilei, prin reînceperea de lucrări de conservare pe unde erà trebuința mai mare. Aceasta prin stăruința presonală a întâiului Administrator care a prezidat la înființarea Casei Bisericii — a d-lui P. Gârboviceanu.

Indemnul venià și din afară — dela interesul public ce începuse a se manifestà din nou pentru monumente, sub înrâurirea cercetărilor istorice și a năzuințelor de aplicare în arhitectură a elementelor vechiului stil românesc. In direcția istorică, activitatea competentă și neobosită a d-lui prof. N. Iorga, care a străbătut țara în lung și în lat, pentru a cercetà și face cunoscut vechile noastre biserici și mănăstiri, deșteptă un larg și serios interes pentru ele, iar în direcția arhitectonică, lucrările

câtorva tineri şi entusiaşti artişti, dădură îndemn spre noi şi mai întinse cercetări. Era natural deci ca în această atmosferă de primenit interes pentru monumentele istorice să se reactiveze şi reabiliteze lucrările Comisiunii chemate a îngriji de conservarea şi restaurarea lor.

Două împrejurări veniră să dea această vieaţă nouă Comisiunii: înfiinţarea Casei Bisericii, pe lângă care ea-şi găsì lăcaşul firesc, dat fiindcă aproape totalitatea monumentelor noastre sunt biserici şi mănăstiri, şi intrarea în sânul Comisiunii a unui bărbat în deobşte cunoscut prin preocupările sale artistice şi prin statornicia şi zelul cu care sprijineşte operele culturale de interes naţional, — a d-lui I. Kalinderu, care venì, recomandat de Academie, să iea locul răposatului V. A. Urechia.

D-sa premerse cu exemplul cel bun. Căci ţinerea cu regularitate a şedinţelor, desbaterea cu seriozitate a cestiunilor, aducerea la îndeplinire a hotărîrilor, urmărirea lucrărilor puse în aplicare, se datoresc, în primul loc, modului serios cum d-l I. Kalinderu a înţeles să-şi îndeplinească misiunea ce i s'a încredinţat.

Rezultatul acestei activităţi s'a văzut îndată de cei mai apropiaţi şi a avut curând răsunet şi în opinia publică. Căci, afară de lucrările de conservare întreprinse de Administraţia Casei Bisericii prin serviciul său tehnic în 1904 la Snagov, la Gura Motrului, la Căluiu, la Govora, etc., se începură două lucrări mari: restaurarea bisericii Stavropoleos, care se proiectà de vreo zece ani, şi renovarea bisericii Zlătari.

In acelaş timp se înfiinţă în cadrul Administraţie Casei Bisericii un biurou special pentru lucrările Comisiunii, care, în treacăt fie zis, nu aveà atunci nici măcar o masă în jurul căreia să se întrunească, — sub

conducerea unui secretar. Cel ce scrie aceste rânduri fu chemat a îndeplinì această funcţie, împreunată cu atribuţiile de «bibliotecar al Casei Bisericii, cercetător de documente, etc.». Aceasta, desigur, spre a se îndreptăţì crearea nouăi funcţii, care, dat fiind puţinul credit ce aveau atunci lucrările Comisiunii, ar fi putut fi socotită ca o sinecură. Cu înfiinţarea biuroului se puse început unei biblioteci de specialitate şi a unui arhiv pentru colecţii: planuri, desenuri, fotografii, còpii de picturi, acuarele, etc. O publicaţie se dete chiar la iveală, cu prilejul târnosirii bisericilor Trei Erarhi şi Sf. Nicolae Domnesc din Iaşi. In sfârşit erà să se tipărească şi un raport anùal al lucrărilor, — pentru ca Comisiunea să-şi fi îndeplinit astfel toate atribuţiunile ce-i prescrià legea, — când o schimbare, din care se ziceà că va ieşì câştigată, aduse o supărătoare stagnare în lucrările ei, cari abià apucaseră a se îndrumà pe calea cea bună.

La începutul anului 1905, Comisiunea fu trecută pe lângă direcţiunea din nou înfiinţată în Minister, care, în 1906, devenì Casa Artelor. In noul său lăcaş, ea nu mai găsì interesul şi sprijinul pe care-l avusese la Casa Bisericii. Aşà se face că în 1905, din toate lucrările de conservare şi întreţinere, recomandate de Comisiune, nici una nu fu executată de către cei chemaţi a le duce la îndeplinire. Urmarea fu că campania acestui an se pierdù, iar fondul destinat pentru lucrările Comisiunii rămase aproape neatins. Dar nici anul următor 1906 nu fu mai norocos din acest punct de vedere. E drept însă că de astă dată, pe lângă lipsa de îndemn din anul trecut, se mai adăogară cauze neprevăzute şi neînlăturabile: vremea rea, materialul scump şi meşterii greu de găsit din cauza lucrărilor întreprinse cu Expoziţia ju-

bilară. Astfel din lucrările recomandate şi aprobate a se întreprinde în 1906, abià câteva s'au executat, restul rămânând a se face în campania anului viitor.

La 1907, Casa Artelor fiind redusă la ultima expresie biurocratică, Comisiunea fu ataşată din nou pe lângă Administraţia Casei Bisericii. Reluând firul dela 1905, cu ajutorul material şi moral ce i s'a dat de atunci încoace, ea a ajuns, prin activitate continuă, la stadiul mulţumitor de lucrări şi organizare în care se găseşte astăzi. Aceasta datorită interesului călduros şi sprijinului larg ce i s'a arătat şi acordat de către fostul Ministru al Cultelor, d-l Sp. C. Haret, şi de către reprezentantul său pe lângă Comisiune, d-l P. Garboviceanu.

Mai întâiu s'a numit un arhitect special pentru lucrările Comisiunii. Căci sistemul urmat până acì, de a se executà lucrările prin arhitecţii serviciilor tehnice ale Ministerului, s'a dovedit insuficient. Erà necesar un arhitect, care să se ocupe numai cu lucrările Comisiunii şi care să poată întocmì, cu timpul, un serviciu tehnic special pe seama monumentelor. Acest arhitect fu d-l N. Ghika-Budeşti, căruia i se încredinţase încă din 1906 lucrările de conservare a mănăstirii Comana şi restaurarea bisericii Albe din Baia. Dânsului i s'au dat ca ajutori: în 1908 pe d-l I. D. Trajanescu, în 1911 pe d-l Gh. Lupu, doi zeloşi arhitecţi din generaţiunea tânără a Şcoalei naţionale de arhitectură.

Sub direcţia d-lui Ghika s'au efectuat şi se efectuează, dela 1907 încoace, toate lucrările de reparaţiuni, conservări şi restaurări de monumente istorice, recomandate şi aprobate de Comisiune, afară bine înţeles de acele de sub direcţia d-lui Lecomte şi de acele încre-

dinţate mai înainte altor arhitecţi, — ca biserica Golia din Iaşi (N. Gabrielescu), biserica Stavropoleos (I. Mincu) şi mănăstirea Căldăruşani (N. Mihăescu şi, acum de curând, A. Popovici). Ar fi prea mult şi fără deosebit interes pentru cestiune a se enumără bisericile şi mănăstirile monumente istorice, la cari s'au efectuat, în timpul celor cinci ani din urmă, lucrări de reparaţie şi conservare. Pentru acest cuvânt înşirăm acì numai monumentele unde s'au întreprins şi se întreprind lucrări mai mari de restaurare, sub conducerea serviciului tehnic de pe lângă Comisiune: biserica Albă din Baia, clopotniţa dela Păpăuţi, mănăstirea Hurezi, biserica Domnească din Târgovişte, Bucur din Bucureşti, Sf. Gheorghe din Botoşani, Vădeni de lângă T.-Jiu, Sf. Voivozi din Târgovişte, mănăstirea Cetăţuia de lângă Iaşi, biserica Domnească din Curtea de Argeş (sub direcţia d-lui Gr. Cerkez, ca delegat al Comisiunii) şi Mitropolia din Târgovişte, trecută Ministerului de către d-l Lecomte, de care s'a reconstruit mai de mult.

Paralel cu această activitate a serviciului arhitectonic al Comisiunii, s'a continuat, mai serios ca până acì, lucrarea de întregire a colecţiilor de planuri, desemnuri, fotografii, acuarele, còpii de picturi etc., necesare studiului special al monumentelor. Colecţiile au crescut atât cât s'a simţit, chiar dela început, necesitatea angajerii unui funcţionar anume pentru orânduirea şi păstrarea lor,—a d-lui Virg. Drăghiceanu, tânăr ce se făcù cunoscut prin îndeletnicirile sale istorico-arheologice.

D-sa orânduì, clasând şi catalogând, colecţiile; iar când Administraţia Casei Bisericii se mută în noul său palat (1909), unde se puse la dispoziţia Comisiunii un local frumos şi spaţios, secondă pe d-l P. Garboviceanu în opera de

salvare de prin biserici şi mănăstiri a vechilor icoane ieşite din uz, expuse deci nimicirii şi înstrăinării.

In mai puţin de un an de zile s'a strâns, pe lângă colecţiile amintite mai sus, un foarte bogat şi preţios material istorico-artistic de acest soiu, care fu aranjat şi expus în şase mari săli. Prin această lucrare, al cărei merit revine, în primul loc, trebue s'o spunem, fostului Administrator al Casei Bisericii, posedăm astăzi o colecţie de icoane unică în felul său, unde cercetătorii pot face cu înlesnire studii speciale.

Astfel completate, colecţiile Comisiunii au fost deschise şi puse la dispoziţia publicului la 23 Noemvrie anul trecut, cu care prilej s'a arătat şi s'a recunoscut public marea lor importanţă pentru studiul vechii arte româneşti. Cunoaşterea lor în cercuri mai largi va venì în curând dela catalogul pe care îl tipăreşte d-l V. Drăghiceanu.

In aceste colecţii se găsesc şi parte din studiile şi lucrările făcute la Venezia şi Ravenna de cei doi tineri pictori bisericeşti, d-nii Al. Mihăilescu şi D. Norocea, pe cari, la recomandarea Comisiunii, Administraţia Casei Bisericii i-a trimes în 1908 cu burse în străinătate, să studieze pictura bizantină, pentru ca la întoarcere să poată fi întrebuinţaţi la opera de restaurare a vechilor noastre picturi bisericeşti. De asemenea se găsesc acì mulurile după ornamente şi sculpturi în lemn şi piatră, lucrate de profesorul C. Bălăcescu, însărcinat în anul trecut a executà atari lucrări pe seama colecţiilor Comisiunii, după un program aprobat de dânsa.

Prin punerea colecţiilor sub îngrijirea unui custode special, secretariatul Comisiunii a rămas a se ocupà numai cu lucrările de cancelarie, din an în an tot mai numeroase, şi cu publicaţiunile. Ce priveşte acèste din

urmă, dela 1907 încoace, s'au înaintat regulat Ministerului rapoarte anuale tipărite despre activitatea Comisiunii, în cari se pot urmări, pe larg și sigur, toate lucrările făcute pentru conservarea și restaurarea vechilor noastre biserici și mănăstiri, iar la 1908 a început a se da la iveală, în fascicole trimestriale, o publicație specială pe seama monumentelor istorice, Buletinul Comisiunii, care a strâns în jurul său mai pe toți cei ce se îndeletnicesc azi la noi cu studiul antichităților românești. Pe lîngă aceasta s'a tipărit o plachetă istorico-descriptivă asupra monumentelor dela Curtea de Argeș pe seama excursioniștilor francezi veniți în țară în toamna anului 1909. In fine, acum de curând, s'a publicat un frumos și luxos Album «Odoarele dela Neamțu și Secu». Cu aceste publicații, Comisiunea și-a îndeplinit ultima din atribuțiile ce-i prescrie regulamentul de aplicare a legii sale de constituire: publicarea de lucruri speciale asupra monumentelor.

Din cele expuse mai sus, se poate vedeà ce fel sunt organizate și în ce stadiu se găsesc azi — douăzeci de ani aproape dela votarea legii pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice—lucrările Comisiunii înființate prin această lege. Se va vedeà apoi că progresul realizat se datorește mai ales celor cinci ani din urmă. De acì extensiunea mai deosebită ce am dat în expunerea prezentă lucrărilor din acest timp.

Undeva, în cursul acestei scrieri, am spus că stadiul în care se găsesc azi lucrurile Comisiunii e mulțumitor. Ca unul ce cunosc bine cestiunea conservării și restaurării monumentelor, știind ce erà nu mai departe decât la 1904 și văzând ce este astăzi, aș fi îndreptățit să

spun mai mult. Nu o fac însă, pentru că-mi dau perfect de bine seamă cât mai este de lucrat în această direcție. Ceeace s'a făcut până acum e numai temelia operei ce urmează a se continuà și desăvârșì: — un serviciu independent, bine organizat, care să îndeplinească, cu cea mai mare seriozitate, atât opera de conservare cât și acea de studiere a monumentelor.

Și am nădejde bună că, cu membrii ce alcătuesc astăzi Comisiunea--d-nii I. Kalinderu, D. Onciul (ca reprezentant al Academiei, în locul lui B. P. Hasdeu), Gr. Cerkez, E. A. Pangrati (numit de Minister, în locul d-lui N. Gabrielescu) și V. Pârvan (ca director al Muzeului național, în locul lui Gr. Tocilescu)—și cu sprijinul plin de interes ce ni se arată din partea Administrației Casei Bisericii, nu peste mult timp, vom ajunge și la acest stadiu. Pentru aceasta e neapărată nevoie să se modifice și completeze mai întâiu legea pe baza căreia lucrează Comisiunea, ea ne mai corespunzând necesităților de astăzi.

Dar despre aceasta nu mai poate fi vorba acì. —Scopul mi-a fost să dau numai o scurtă privire asupra cestiunii conservării și restaurării monumentelor istorice în România, și cred că am dat-o, cum s'a putut mai sigur și mai lămurit.

ALEX. LĂPĔDATU
Secretarul Comisiunii Monumentelor Istorice.

COLECŢIUNILE COMISIUNII MONUMENTELOR ISTORICE

Incă din anul 1893, prin legea de conservare şi restaurare a monumentelor publice, se hotărîse «formarea şi administrarea unui *Archiv Arheologic*, adică «a unei colecţiuni de planuri, desenuri, fotografii şi alte «opere relative la monumente», sub auspiciile Comisiunii Monumenţelor Publice, — aceasta în urma nevoii adânci simţite, impusă de problemele ridicate de marile lucrări de restaurare ce începuseră cu puţini ani mai înainte.

Totuşi soarta acesteinevoi adânc simţite, ca şi aceea a începerii lucrărilor proiectatei Comisiuni, rămase în stare de simplu deziderat până în anul 1902, când se înfiinţă Casa Bisericii. Spiritul ce-l insuflă făuritorii legii de organizare acestei Case, cum şi personalitatea acelora ce aveau să stea în fruntea administraţiunii ei, făcură din ea nu numai o puternică sprijinitoare a bisericii noastre, dar şi o importantă instituţie pentru desvoltarea culturii noastre, conştientă de ţelul ce aveà de împlinit cum şi de mijloacele de care dispuneà.

Căci conştientă ca orice instituţie culturală, de rolul său în pregătirea sufletului românesc, şi în studierea lui, în fazele de desvoltare al neamului nostru, ea chemă la vieaţă Comisia Monumentelor Istorice, până atunci

existentă numai în scriptele destul de numeroaselor noastre legi şi regulamente neaplicate: pe de o parte faţă de greşelile trecute, din restaurările de până atunci, făcute de cei indiferenţi de simţimântele neamului nostru, ea naţionaliză, prin Comisia Monumentelor, lucrările de restaurare ale monumentelor; pe de altă parte, având în vedere că întreaga concepţie filosofică asupra lumii, a societăţii noastre, până în pragul timpurilor moderne, fu cea religioasă şi că această concepţie ne impregnă toate manifestările spiritului nostru naţional, în formele lui superioare, şi deci şi întreaga noastră artă, care formează ţelul ocupaţiunilor Comisiunii, — ea înlesnì Comisiunii toate mijloacele pentru o ştiinţifică înţelegere a rămăşiţelor acestei arte, convinsă că nici o altă instituţie nu ar fi fost mai îndreptăţită pentru atingerea acestui scop.

Şi în această direcţie totul erà de făcut; căci ameţiţi de stălucirea unei culturi străine sufletului nostru: cea occidentală, amintindu-ne de relele unui regim fanariot nu tocmai îndepărtat, cu cuvinte de blestem, încă pe buze, în contra unui cler imoral şi grecizat, ca cel de dinainte de secularizare, şi din nefericire cu păcate moştenite şi apoi, detestaserăm şi aruncaserăm trecutul, confundând ticăloşia unei epoce rele cu însăş ceeace formează nobleţea neamurilor: Trecutul.

Şi atunci aruncarăm, pentru modele occidentului, işlicul, anteriul şi icoana moştenită, detestarăm toată arta aceasta bisericească şi popească, ce ni se păreà barbară, părăsirăm casele şi palatele cu minunatele lor picturi şi sculpturi, pentru a locuì donjonuri de castele occidentale, despuiarăm bisericile de tot ceeace le hărăzise suflete pioase, pentru nimicurile produselor moderne, ne simţirăm jigniţi, când ni se mai ziceà Valahii dela Du-

nāre, și foarte încântați când, în urma parodierii occidentului, devenirăm Belgienii orientului.

Este adevărat că reacțiunea nu întârzie să vie contra acestei stări de lucruri, mai ales în urma greșelilor comise în restaurările făcute până acì, sub imperiul acelei dispoziții sufletești de care vorbirăm. Se începù atunci a se privì cu mai mare interes ceeace se disprețuià până atunci; se începù a se prețuì ceeace se socotià de barbar; se repercută astfel și la noi, cu o întârziere de câteva zeci de ani, ceeace se petrecuse în occident, cu reabilitarea *barbarei arte gotice*, — arta națională a occidentului, — prin silințele romantismului triumfător față de partizanii nobleței *artei clasice*.

Totuș o procedare științifică încă lipsià; se trecea dela un exces la altul; în fața detestatorilor artei trecute, se iviră fetișiștii pentru această artă. Potopului de exclamații asupra superiorității și originalității ei față de *eternul frumos* ce-i conduce pașii, nu-i putù pune stavilă avalanșa de vorbe critice, — pornite și una și alta dintr'un instinct necălăuzit de judecată.

Trebuià o activitate serioasă, științifică, bine pregătită și continuă, trebuià transpunerea metodelor întrebuințate în celelalte ramuri ale arheologiei, trebuià facilitarea începutului unei **arheologii naționale**, întrevăzute de oameni bine pregătiți ca Odobescu și Tocilescu, — ca să nu vorbin decât de trecut — și a cărei *continuitate* nu puteà să i-o asigure decât conlucrarea Cassei Bisericii cu Comisia Monumentelor Istorice.

O condiție esențială de reușită erà și întocmirea proectatului arhiv, *Colecțiunile* de azi, cari își luară ființă prin noua organizare a Ministerului din 1910. Prin planurile și schițele ridicate, prin fotografiile și acuarelele

executate, iar acum în urmă prin admirabilèle mulaje după rămăşiţele artistice ale trecutului nostru, se oferì elemente destule pentru începerea unui studiu de detaliu şi comparativ.

Totuş o pricepere desăvârşită nu se puteà aveà, fără strângerea şi a acelor obiecte ce formează însuş fondul Colecţiunilor: obiectele de cult din bisericele noastre.

Învederat că încercările în această direcţie se făcuseră încă de mai dinainte prin silinţele unui Odobescu sau Tocilescu. Totuş secţiunea religioasă a Muzeului de Antichităţi, destul de preţioasă, nu are unitate şi contrastează cu caracterul curat antic ce i l-au imprimat specializarea în această direcţie a directorilor ei, stânjinind tocmai organizarea în această direcţie a acestui Muzeu, care pentru binele chiar al antichităţii noastre trebue să rămână numai pentru antichitatea clasică.

Incercări au fost făcute în acest sens şi de excelentul Muzeu de Etnografie şi Artă Naţională, fără succes, întru cât pe lângă alte incoveniente, nu se puteà clasà sub aceeaş categorie obiecte aşà de disparate, ce reprezentau unele: manifestări artistice primitive, destul de interesante pentru studiul etnografic, al marii masse a poporului nostru; altele manifestările artistice *superioare* ale celor puţini din poporul nostru, ale artiştilor, cari colaborară la înfăptuirea acestei arte bisericeşti, singura noastră artă până în timpurile cele mai apropiate *tocmai* din cauza acelei concepţii filosofice asupra lumii, care stăpânià societatea timpurilor trecute.

Căci numai cu condiţiunea acestei restrângeri a noţiunii de artă, se poate vorbì de o *artă naţională* oricât influenţele curentelor străine vor fi ajutat la formarea ei; căci ceeace face caracteristica bunurilor superioare

ale civilizaţii omeneşti e tocmai această conlucrare a naţionalităţilor la producerea lor, cărora ele le imprimă totuş, pecetia geniului rassei.

Pornită ca şi întreagă cultura noastră din leagănul comun al civilizaţiei întregului orient: civilizaţia bizantină, arta noastră începe să apară la puţină vreme după întemeeerea statului nostru, urmând aceleaşi suişuri sau pogorîşuri pe cari apucă statul nostru.

Şi dacă reflexele influenţelor streine se oglindesc destul de puternic în cursul evoluţiei sale, ea îşi păstrează caractere naţionale destul de stabilite, neconfundându-se cu nici una din artele popoarelor învecinate, nutrite ca şì arta noastră din acelaş izvor comun al bizantinismului. O simplă icoană de pildă, dintr'o anumită epocă, nu va puteà fi luată nici de rusească, nici de bulgărească, nici de grecească, pentru cel ce ştie să vadă mai mult decât cu ochii profanului.

Se strânse, deocamdată, obiectele de cult dela bisericile ce se dărâmară, şi când stocul crescù prin adunarea lucrurilor scoase din uz, sau aruncate, se văzù că din aceste obiecte lipsite de orice înţelegere, se desfăceà o înţelegere deplină, o înviere desăvârşită a acelei manifestări din cultura unui neam care se numeşte arta; — şi mai mult decât atât, ceva din însuş trecutul nostru.

Prin mulţimea icoanelor adunate, cari formează şi tezaurul cel mai de preţ ale acestor Colecţii, se putù înlesnì un studiu comparativ asupra picturii noastre; prin adunarea stofelor începù să se clarifice costumele societăţii trecute; prin sculpturi şi orfevrării, diferitele transformări la care piatra, lemnul sau argintul se pretà pentru a corespunde gustului timpurilor.

Se văzù, mai ales, în pictură, care formează şi partea cea mai de seamă din tot trecutul nostru artistic, că stereotipicele fraze moştenite dela occidentali cari cei dintâiu—ca Didron—cu ochiul şi cu sufletul strein de această artă, începură studiul ei,—se văzù că aşà numită înţepenire şi lipsă de spontaneitate a întregii aceste arte, dela originile şi până la sfârşitul ei, sunt hipoteze greşite.

Nu erà numai şablonul, cum se presupusese până acì, care conduceà penelul ucenicului, care cu ochii închişi trăgeà contururile şi umpleà golurile, după canonul sau tipicul moştenit din tată în fiu; cu tot formalismul, cu tot hieratismul, cu toate figurile tradiţicnale fixate pentru vecie; în expresiunea figurilor, în modul de redare al atitudinelor, se revărsà ceva din însuş sufletul artistului, influenţat de curentele artistice ce dominau epoca în care el lucrà. Se putù astfel stabilì dela un sfert de veac, la cel următor, vădite caracteristice, fie de o mai realistă interpretare a figurii faţă de un corp încă ţeapăn, fie de o tratare mai occidentală a compoziţiei, străină până acì în epocele precedente.

Se văzù atunci cât de greşite erau părerile cari voiau să facă dintr'un Tătărăscu ţapul ispăşitor al renunţării la vechea şi tradiţionala pictură bizantină a bisericilor noastre. Se văzù că curentului de idei ce dominà societatea epocii lui Tătărăscu, că decadenţei idealului religios care începe odată cu volterianismul sfârşitului veacului al XVIII-lea, se datoreşte odată cu introducerea picturii în uleiu, şi zugrăvirea realistă a bisericelor noastre, şi că cel mai important factor în crearea acestei ultime manifestări a artei bisericeşti, al cărui reprezentant de frunte fu şi Grigorescu, este curentul de idei ce domină la o anumită epocă societatea noastră.

Dar nu numai pentru înțelegerea acestei evoluțiuni a artei noastre sunt interesante Colecțiunile Comisiunii.

Este destul să spunem că picturile muntelui Athos, acest focar al întregii picturi bizantine, nu sunt mai vechi decât secolul al XIV-lea și că și icoanele, cele sigur datate, nu sunt mai vechi de această dată. Pe de altă parte prin zelul religios, mania de renovare și lipsa de ocupație într'altă direcție, foarte multe din picturile vechi sunt retușate an cu an. Dacă ne gândim pe de altă parte că icoanele noastre cele mai vechi datează încă dela începutul veacului al XVI-lea, dacă socotim ce puternică școală de pictură a înflorit la noi în legătură cu marile clădiri religioase ce se ridicară în epocele de înflorire ale statului și după ce cucerirea turcească pusese capăt civilizației de peste Dunăre, înțelegem bine de ce mare importanță în studiul artei bizantine în genere, se bucură rămășițele artistice ale țerii noastre, depozitara tradițiunilor de artă bizantină, în mijlocul unor popoare ca Rusia, cu o vădită influență occidentală în întreaga sa artă, sau ca Bulgaria caracterizată prin totală lipsă de gust artistic.

Astfel că nu avem nevoie de mărturiile unui specialist ca Diehl, care a vizitat cu un vădit interes întreaga Colecție, nu avem nevoie nici de aprețierile pictorilor străini, nu avem nevoie decât de conștiința sigură de ce importanță va fi această instituție când întreaga operă se va săvârșì; de golul ce-l va umple când știm că nici unul din muzeele streine nu are o secție în sensul acelei înființate la noi ci numai câteva icoane răslețe.

Aceste Colecțiuni vor trebuì să devie tezaurul tutulor acelor obiecte rare din țară cari formează însăși verigile lanțului desvoltării noastre artistice; sub îngrijirea lor va

trebuì neapărat făcută catalogarea și organizarea muzeelor mănăstirești și bisericești, astăzi lăsate la voia întâmplării. Astfel, când lucrarea se va fi îndeplinit, se va fi făcut în acelaş timp un mare pas pentru umplerea vidului sufletesc al poporului nostru și se va fi ridicat cu ceva mai sus aceà cheie de boltă a existenței noastre naționale: conștiința națională.

Iară acei cari vor fi pus umărul pentru ridicarea acelei pietre, vor aveà, cel puțin, conștiința împăcată a îndeplinirii unei datorii.

VIRG. DRAGHICEANU
Conservatorul Colecțiunilor
Comisiunii Monumentelor Istorice

CORURILE BISERICEŞTI LA SATE

Este în deobşte cunoscută înrâurirea binefăcătoare a muzicii atât asupra auditorilor cât şi a executanţilor. Ea contribue, mai mult decât celelalte arte, la desvoltarea şi înobilarea sentimentelor omului. In special muzica vocală îndeplineşte cu prisosinţă acest rol, căci pe lângă ideile muzicale exprimate prin diferitele combinaţiuni ale sunetelor, ea cuprinde şi alte idei exprimate în textul muzicii. De aceea toate popoarele şi în toate timpurile s'au servit de muzică în armată ca şi în biserică, în şcoală ca şi în familie şi societate. In armată ea îmbărbătează, în biserică înduioşează, convinge şi înfiltrează - credinţele religioase, în şcoală recreează şi instrueşte, în familie şi în societate delectează. In şcoală multă vreme muzica a fost privită ca *obiect de agrement* (de plăcere — recreere), şi rolul său din această cauză erà privit ca facultativ. Astăzi însă graţie progresului pedagogiei, muzica este considerată ca mijlocul cel mai propriu pentru educaţiunea tinerimii. Cum şcoala aveà chemarea să facă pe lângă instrucţiune şi educaţiune, urmează ca o conşecinţă firească pentru ea importanţa netăgăduită a muzicii. Pătrunşi de acest adevăr legiuitorii noştri au introdus muzica ca studiu obligator în şcoalele secundare şi chiar în cele primare. Invăţătorii au obli-

gaţiunea legală a predà cântul copiilor în şcoală, şi chiar a-i notà după merit şi aptitudini. Mai mult încă ei sunt obligaţi prin regulament a face coruri religioase şi a cântà cu copiii la biserică. Dispoziţiunea aceasta însă atât de salutară pentru educaţia moral-religioasă a copiilor, a rămas de cele mai multe ori neaplicată, fie de lipsa unor îndrumări mai temeinice în această privinţă, fie din lipsa de control.

D-lui *Ministru Haret*, îi revine meritul incontestabil de a fi dat, în această privinţă, o puternică impulsiune propagării muzicii religioase. Cunoscând desigur *de visu* şi *de auditu* cum popoarele mai înaintate au ajuns la popularizarea cântărilor religioase şi patriotice prin intermediul şcoalei primare, a căutat să facă acelaş lucru şi cu şcoalele noastre primare. Incercarea s'a făcut mai întâiu în Judeţul Ilfov. In vara anului 1907, prin stăruinţa harnicului revizor I. Ghiaţă am predat învăţătorilor de Ilfov *cântările Sf. Leturghii* după *muzica bisericească străbună*. Invăţătorii le-au pus apoi în aplicare cu copiii în şcoală, şi chiar cu adulţii, formând coruri şi cântând sărbătorile la biserică. Din aceste coruri, cele mai bune, vreo 15 au fost aduse la Bucureşti în Aprilie 1908 şi într'o audiţiune corală la Ateneu am arătat ce s'a făcut şi ce s'ar puteà face în sate pe calea aceasta pentru educaţiunea religioasă a poporului.

Rezultatul fiind satisfăcător, d-l Ministru Haret a dispus generalizarea acestei acţiuni în toată ţara. Pentru acest scop, pe de o parte a tipărit şi distribuit tuturor învăţătorilor aceste *cântări ale Sf. Leturghii* după muzica bisericească, ce am scris (armonizate pe 3 voci egale) pentru corurile săteşti, iar pe de alta a înfiinţat şi mi-a

încredințat postul de *organizator al corurilor bisericești la sate.*

Fericita dispoziție a d-lui Haret a fost primită și îmbrățișată cu entuziasm în toată țara. Sf. Sinod, suprema autoritate bisericească, a aprobat cu elogii această dispozițiune a d-lui Haret, în care se vede realizându-se cu timpul, atât *popularizarea* cât și *uniformizarea* cântărilor noastre bisericești. Preoții și învățătorii laudă de mulțumită îi aduc, căci *prin organizarea corurilor bisericești la sate, se satisface una din trebuințele cele mai adânci, și li se oferă lor, Apostolilor, luminătorilor neamului, prilejul de a se apropià cât mai mult de dragostea poporenilor.*

Grație acestor măsuri, astăzi după 3 ani de muncă rodnică, în bisericile satelor noastre, învățătorii cântă cu copiii la biserică cântările Sf. Leturghii, iar în popor se vede o puternică atracțiune către Sf. lăcașuri spre slava lui Dumnezeu și mântuirea lor sufletească.

Se cade dar și de data asta să lăudăm și bine sa cuvântăm pe acela ce în aceste timpuri a fost hărazit de Providență scumpei noastre țeri spre a o ridicà prin ea însăș spre progres și mărire!....... *Dare-ar să fie, ca în marea grădină a scumpei noastre patrii, să se sărbătorească într'o zi reînvierea și întronarea melodiei cântecelor noastre bisericești și naționale, iar acel botez să fie dat a se patronà valorosului și iubitului părinte al școalei române d-lui Ministru Haret.*

I. POPESCU-PASĂREA
Maestru de muzică bisericească la Seminariile din București.

CASSA ŞCOALELOR ŞI DOMNUL SP. HARET CA MINISTRU

O instituţie căreia d-l Sp. Haret i-a dat mai cu dinadinsul întreaga şi neîntrerupta sa atenţiune a fost Cassa Şcoalelor. Având cinstea de a fi fost chemat de d-sa în capul acestei administraţii, pe care am condus-o în restimpuri dela 1901—1904 şi dela 1907—1911, mi s'a prezentat prilejul să văd ce mare preţ puneà pe această instituţiune şi cât de încredinţat erà de foloasele pe cari ea le-ar puteà da învăţământului şi culturii neamului nostru. Şi a avut prevederi cari, cu scurgerea vremii, s'au dovedit exacte. Intr'adevăr d-sa a văzut limpede şi—ţinta spre care aveà să tindă această instituţiune, şi cărările cari puteau duce mai sigur la ţintă. Şi a fixat aceste cărări, aşà că urmându-le, Cassa Şcoalelor a făcut atâta progres, şi cu atâta siguranţă s'a apropiat de scopul ei, încât — deşi aşà de tânără — ea a devenit una din cele mai însemnate instituţiuni culturale ale statului român. Roadele date au fost din an în an mai numeroase, şi lipsurile în învăţământ, constatate de mulţi oameni de seamă ai ţerii, lipsuri cari împiedicau progresul nostru ca şcoală şi neam, au fost în o mare parte îndreptate. Activitatea Cassei Şcoalelor a avut, şi sigur că va aveà totdeauna, o înrâurire din

cele mai puternice atât asupra culturii, cât şi asupra educaţiunii noastre naţionale.

Cu toate greutăţile şi ocupaţiunile numeroase ce le aveà zilnic ca Ministru al unui departament aşà de împovărat, n'a pierdut nici o clipă din ochi scopul pentru care Cassa Şcoalelor fusese creată, a apărat cu energie drepturile ei, şi a căutat ca din venituri să tragă cel mai bogat folos pentru instrucţiunea şi educaţiunea şcolarilor de toate gradele în special, şi pentru cultura întregului popor român în general.

I. Cassa Şcoalelor vine într'ajutorul Comunelor pentru clădiri şcolare şi dotează şcoalele cu material didactic.

Intâia chemare a Cassei Şcoalelor a fost de a îngrijì să se clădească cât mai multe *localuri de şcoală* în comunele rurale. Pornind dela această idee, d-l Sp. Haret a dat toată libertatea comunelor ca în loc de localuri prea scumpe, să construească şcoale după putere şi cu materialul ce s'ar găsì la îndemână, fără ca prin aceasta să reducă dimensiunile sălilor dé clasă sau cubajul lor. Această măsură a înlesnit construirea a unui foarte mare număr de localuri de şcoală şi cererile de construcţie s'au înmulţit an cu an. Nu mai puţin s'a gândit d-sa şi la mijlocul de a împrumutà comunelor sumele de cari mai aveau nevoe pentru construcţie, fără ca anuităţile să apese prea mult asupra bugetului lor. In primii ani aceste sume s'au dat din bugetul Cassei Şcoalelor; crescând însă numărul cererilor, bugetul Cassei Şcoalelor nu le mai puteà satisface. Dar şi această piedică a fost învinsă. Mai întâiu Statul

a pus la dispoziţie pentru acest scop 700.000 lei din excedent; apoi, prin intervenirea şi garanţia Cassei Şcoalelor, s'a luat cu împrumut dela diferite case suma de 3.900.000 lei, care, în întregime, a fost pusă la îndemâna comunelor pentru clădiri şcolare. In total, în timpul cât d-l Sp. Haret a fost Ministru, s'a dat cu împrumut pentru localuri de şcoală suma de aproape 5.000.000, în afară de capitalurile de cari au mai dispus comunele, şi în afară de sumele şi de materialele donate. Acestor măsuri se datoreşte faptul, că între anii 1901—1904 şi 1907—1911 s'au clădit 1.746 de şcoale cu 2.666 săli de clasă şi 706 locuinţe de diriginţi. Tot pe timpul d-lui Sp. Haret, 1897—99 s'au continuat şi terminat clădirile începute pe vremea d-lui P. Poni, fundatorul acestei instituţiuni. Putem dar afirmà că această primă şi însemnată chemare a Cassei Şcoalelor a fost împlinită cu prisosinţă.

O altă chemare de o egală importanţă pentru bunul mers al învăţământului şi pentru ca programele de studii, să se poată aplicà şi da foloase, erà *dotarea şcoalelor* de toate gradele cu material didactic. Multă lipsă au dus generaţiile trecute de elevi, cari s'au perindat prin şcoalele statului, şi aceasta o pot spune cei ce mai sunt azi în vieaţă. Dotaţia şcoalelor rurale şi urbane în mod sistematic o începuse d-l P. Poni ca ministru, şi s'a continuat sub ceilalţi domni Miniştrii şi sub d-l Sp. Haret. D-sa însă a început şi a terminat dotaţia tuturor şcoalelor secundare—licee, gimnazii, seminarii, şcoale normale, şcoale secundare de fete — cu întreg materialul didactic. Nu stăteau cu mult mai bine, în privinţa materialului didactic, nici chiar institutele noastre cele mai însemnate de cultură — Universităţile — dar şi lip-

surile lor ca material didactic au fost în mare parte acoperite, punându-se la dispoziţiunea ambelor Universităţi sume însemnate pentru acest scop.

Astfel cea mai mare parte din soldurile, şi în urmă din excedentele Cassei Şcoalelor, s'au întrebuinţat numai pentru ridicarea învăţământului şi a şcoalelor noastre secundare şi superioare, la nivelul celor din occcident. Dacă n'ar fi fost această instituţie, şi dacă s'ar fi aşteptat totul dela Stat, ar fi trebuit să treacă încă multă vreme până când lipsurile din învăţământ să fie împlinite. Statul a avut şi are în totdeauna multe şi grele nevoi de împlinit şi târziu şi prea cu încetul ar fi venit rândul şcoalelor.

II. Cassa Şcoalelor ajută şcoalele.

Tot d-l Sp. Haret a luat iniţiativa înfiinţării de *biblioteci pe lângă şcoalele rurale.* Aceste biblioteci au fost înzestrate cu scrieri cu conţinut uşor, instructiv şi corespunzător scopului pentru cari au fost create. La început, în 1898, s'au înfiinţat 320 biblioteci, apoi în decursul vremii, cât d-sa a fost ministru, numărul bibliotecilor înfiinţate de Cassa Şcoalelor s'a ridicat la cifra de 987. Afară de aceasta un număr de peste 400 biblioteci rurale înfiinţate din iniţiativă particulară, au fost ajutate de Cassa Şcoalelor cu scrieri alese, tot numai în scop de a aduce lumină în popor. Bibliotecile secundare de pe lângă licee, gimnazii, şcoale normale, seminarii, etc. au fost îmbogăţite cu lucrări nouă literare şi de ştiinţă; iar profesorilor universitari li s'au pus la dispoziţie sume însemnate ca să înfiinţeze din nou, sau să completeze bibliotecile ce le aveau.

Foloasele ce se pot trage din biblioteci le poate pricepe orice om luminat, şi de aceea nu cred de trebuinţă a vorbì mai departe.

O altă măsură, fixată chiar prin lege, pentru îmbunătăţirea stării materiale a învăţătorilor, a fost *înzestrarea şcoalelor cu teren de cultură.* Legea din Martie 1908 a decis să se dea fiecărei şcoale între $2^1/_2$—$3^1/_2$ hectare. Cassa Şcoalelor şi-a împlinit cea dintâiu datoria şi din toate terenurile sale, cum şi din cele ale fundaţiilor, ce ea le administrează, a dotat până la 1.500 şcoale. Ministerul Domeniilor nu mai puţin ne-a dat tot sprijinul şi în cea mai mare parte, pe moşiile Statului, şcoalele din apropiere a fost înzestrate cu terenul de cultură cerut de lege. Prin această măsură s'a uşurat mult situaţia învăţătorului, căci cea mai mare parte dintr'înşii nu aveau o palmă de pământ, şi erau nevoiţi să cumpere cu banul cele necesare pentru casa lor. Acum, de pe acest teren dobândit, pot aveà tot ce le trebue, cu atât mai mult cu cât sunt obligaţi să facă o cultură sistematică.

III. Cassa Şcoalelor ajută învăţământul.

In anul 1908 s'a prevăzut prin buget suma necesară pentru *trimeterea în străinătate* a 5—6 profesori secundari, cari să vadă şcoalele similare din diferitele ţeri, să studieze programele şi metodele de predare, să audieze unele cursuri la universităţi, să caute să se perfecţioneze în limbi moderne, etc. Această măsură s'a întins mai în urmă şi la universităţi, căci de multe ori s'a observat trebuinţa, ce o au unii din profesori să înceapă sau să completeze diferite studii în specialităţile

respective, şi aşà să aibă nevoe de a lucrà în biblio-tecile mari, sau în laboratoriile şi clinicile universităţilor din marile capitale ale Europei. Memoriile prezentate de diferiţi profesori şi publicate mai în urmă fie în broşuri separate, fie în buletinul Ministerului, au dovedit folosul acestei măsuri.

Tot pentru acest scop, adică pentru ajutarea învăţământului, prin îmbogăţirea cunoştinţelor corpului nostru didactic, d-l Sp. Haret a dispus traducerea şi publicarea a mai multor opere pedagogice din cele mai însemnate. Traducerile au fost făcute de oameni de seamă, cunoscători şi ai limbilor străine şi ai limbii noastre. Toate aceste scrieri formează *biblioteca pedagogică a Cassei Şcoalelor,* din care până acum au apărut opt volume. Numele pedagogilor ca Comenius, Locke, Pestalozzi, Matthias, Martig, Ufer, dovedesc câtă importanţă are această bibliotecă. Preţul moderat, cu care s'au pus în vânzare, a dat posibilitatea ori cui de a-şi le procurà.

O măsură tot aşà de înţeleaptă a fost şi aceea ca să se tipărească de Cassa Şcoalelor toate *cărţile didactice necesare şcoalelor speciale.* Nimeni dintre profesori n'ar fi avut curajul să tipărească o lucrare în specialitatea sa, căci ştià că se va vinde cu mare greutate, numărul elevilor fiind prea mic. Cassa Şcoalelor şi-a făcut pe deplin datoria şi în această privinţă, ca probă e că avem până acum tipărite mai toate cărţile necesare seminariilor, şcoalelor normale, şcoalelor de agricultură, şi treptat va venì rândul şi celorlalte şcoale. Prin urmare, toţi acei elevi cari până acum învăţau după diferite manuale nepotrivite programei, şi cari erau nevoiţi să completeze lipsurile cu note luate după explicările profesorilor sau din alte cărţi, vor întrebuinţà cu mai mult folos acest timp

pierdut. Dar şi pentru profesori folosul nu e mai puţin mare.

Pentru întinderea cât mai mult a cunoştinţelor de tot felul printre elevi şi în popor, Cassa Şcoalelor, în urma aprobării d-lui Sp. Haret, a început în acest timp să publice într'o bibliotecă numită *biblioteca pentru popularizarea ştiinţelor*, traduceri, prelucrări şi lucrări originale privitoare la ştiinţele naturale, geografie, geologie, mineralogie, astronomie, fizică etc., toate în stil uşor şi potrivit cu mintea fiecăruia. Până acum au apărut două volume, restul va urmà.

Odată cu clădirea noului palat, unde se adăpostesc ambele instituţii de cultură şi progres, s'au înfiinţat de Cassa Şcoalelor şi alte două focare de lumină: *Muzeul şi Biblioteca pedagogică*. Primul în scop de a aveà adunat la un loc câte o colecţie din tot materialul didactic cu care Cassa Şcoalelor a dotat şcoalele de orice grad — exceptând universităţile — şi a sta la curent cu tot ce se produce însemnat în străinătate, privitor la bunul mers al învăţământului. A doua, pentru a pune la îndemâna profesorilor secundari tot ce s'a scris mai însemnat pe terenul pedagogic. Biblioteca aceasta numără acum peste 7.000 volume în limba română, franceză, germană, italiană şi engleză, şi stă în tot timpul la dispoziţia corpului profesoral de orice grad atât din capitală cât şi din provincie. Aici se găsesc un număr mare de reviste pedagogice din cele mai însemnate ce se publică în limba română şi alte limbi străine.

O anexă a bibliotecii e şi micul dar folositorul *serviciu al diapozitivelor* şi lanternelor ambulante. Diapozitivele, în număr de peste 6.000, coprinzând vederi istorice, geografice, de ştiinţe naturale, astronomie etc., se

dau cu împrumut școalelor urbane, rurale și secundare, cercurilor culturale, cum și oricărui conferențiar care ar dorì să facă mai instructiv și atrăgător cursul sau conferința sa. Succesul acestei anexe a fost neașteptat de mare, și de aici se pot deduce și foloasele aduse.

Tot o anexă a bibliotecii și a muzeului e și sala cea mare de conferințe a Cassei Școalelor. Aci s'au ținut și vor ține conferințe din toate ramurile de știință și arte, însoțite de vederi fixe și cinematografice. Aici vor puteà și profesorii să facă cu elevii rezumatele cursului lor, punându-li-se la dispoziție obiectele din muzeul pedagogic, aparate de proiecțiuni fixe și cinematografice.

Astfel armele pentru progres sunt puse la îndemâna profesorilor și a elevilor, și de dânșii depinde să le folosească cu succes.

IV. **Cassa Școalelor ajută corpul didactic.**

D-l Haret s'a gândit să dea posibilitatea ca învățătorii cei mai buni, rând pe rând, pe timp de vacanță, să poată vedeà și cunoaște mai bine țara. Pentru acest scop a înființat *excursiunile pe vacanță*. Pe fiecare an, deocamdată la câte un număr de 17 învățători, li se pune la îndemână câte un bilet de liberă călătorie pe timp de trei luni, și câte o sumă de bani. Ei sunt liberi să călătorească unde vor voì în țară. Au numai o singură obligațiune de împlinit, adică de a studià de aproape două din județele țerii, asupra cărora să facă o scurtă dare de seamă, de ceeace au văzut și au observat în călătoria lor. Astfel li se dă putința de a vizità acasă pe colegii lor, de a vedeà starea sătenilor și de prin alte părți, de a vedeà monumente istorice, de a cunoaște

şi alte oraşe etc., iar când ating graniţa, să treacă şi să vadă câteva sate româneşti de dincolo, cu administraţia lor, cu şcoalele şi gospodăria lor, cu preoţii şi învăţătorii lor. Dările de seamă ale învăţătorilor, cari au luat parte la aceste excursiuni, sunt, cele mai multe, de o netăgăduită valoare, atât ca descriere literară cât şi ca observaţiuni variate şi folositoare. Mai toate s'au publicat prin buletinul activităţii extraşcolare.

Tot pentru înlesnirea învăţătorilor s'a prevăzut în bugetul Cassei Şcoalelor, cu începere din 1902, câte o sumă destul de însemnată, din care se dă învăţătorilor până la 500 lei, ca împrumut fără dobândă pe timp de patru ani, plătibili în rate lunare. Mulţi învăţători s'au folosit de aceste sume ca să-şi întregească gospodăria lor.

Cu clădirea *Cassei profesorilor secundari* d-l Sp. Haret a urmărit tot tendinţa, de a venì în ajutorul corpului didactic, de a apropià cât mai mult pe profesorii secundari unii de alţii, de a le da posibilitatea ca unele din orele libere să le petreacă împreună în deplină armonie, de a le pune la dispoziţie o clădire care să împlinească şi utilul prin conferinţe, discuţiuni asupra metodelor de învăţământ, programelor etc., şi frumosul prin serate, concerte de tot felul, baluri etc. Cassa e cù trei etaje şi subsol; va fi gata în curând. Ea e clădită cu tot confortul, cu săli de conferinţă, de biliard, de popice, şi un etaj întreg pus, ca dormitor, la dispoziţia corpului didactic, adică acelora dintre ei cari, venind din provincie, vor fi nevoiţi a rămâne una sau mai multe nopţi în capitală.

V. Cassa Şcoalelor ajută pe elevi.

Cantinele şcolare, această operă filantropică şi de mare însemnătate pentru ajutoararea elevilor săraci, se

datorează tot d-lui Spiru Haret. Din fondurile Cassei Şcoalelor s'au întreţinut şi se întreţin cantinele şcoalelor de meserii şi de agricultură, înfiinţate în comunele rurale, cum şi cantinele de pe lângă şcoalele rurale. Şi mulţi elevi n'ar puteà urmà în aceste şcoale, dacă n'ar aveà masa asigurată. Pentru universităţi s'a făcut tot aşà de mult, căci din acest fond, prevăzut în bugetul Cassei Şcoalelor, se întreţin şi cantinele de pe lângă universităţile din Iaşi şi Bucureşti. Aici, în Bucureşti, împrejurările au permis să putem clădì şi un local propriu, în centru, şi la îndemâna studenţilor de toate categoriile. Acest local, după ce a fost dotat cu toate cele necesare, pentru ca imediat să poată începe a funcţionà, s'a pus la dispoziţia d-lui Rector al Universităţii, împreună cu fondurile de întreţinere. Nepreţuit de mari sunt binefacerile pe cari le dau aceste cantine, şi numai sufletul amărît şi necăjit al elevilor şi studenţilor săraci le pot spune.

D-l Sp. Haret s'a îngrijit şi de *elevii săraci ai şcoalelor rurale.* Pentru ca fiii ţăranilor în cât mai mare număr să poată venì la şcoală, se cere mai întâiu să avem local spaţios şi igienic, dar nu mai puţin e necesar ca ei să aibă, cărţi, opinci, căciulă şi suman. Şi sunt mulţi ţărani săraci, cari nu pot procurà fiilor lor nimic din toate acestea. In acest caz obligativitatea rămâne literă moartă, căci nu poţi să vinzi săracului ceaunul de făcut mămăligă sau singurul ţol de pe pat. La aceşti copii de ţăran săraci s'a gândit d-l Sp. Haret, când a prevăzut în bugetul Cassei Şcoalelor o sumă însemnată pentru haine şi cărţi. Suma se împarte prin revizorate învăţătorilor, cari cumpără copiilor cele necesare. Cu modul acesta se capătă posibilitatea ca o parte din copiii săracilor să

poată învăţă alături de ai celor cu dare de mână, şi foarte adese ori s'au văzut talente remarcabile ridicându-se dintre ei.

Dar şi munca elevilor secundari silitori e recompensată. In fiecare an, câte trei din cei mai buni absolvenţi ai liceelor, şcoalelor normale, seminariilor, aleşi de consiliul şcoalei, şi însoţiţi de mai mulţi profesori, sunt trimeşi în *excursiune pe socoteala Cassei Şcoalelor*. Aceste excursiuni, cari ţin, între 8—10 zile, sunt şi recreative şi instructive. Elevii sunt împărţiţi în două serii: unii merg pe Dunăre, cu vapor special, dela Cazane—mai sus de Orşova—până la Sulina, vizitând porturile de pe dreapta şi stânga fluviului; alţii prin munţi, vizitând sau munţii Buzăului cu cei ai Prahovei, sau ai Argeşului cu ai Vâlcei, sau ai Neamţului cu o parte din Bucovina, şi venind pe plute dela Dorna la Piatra. Acestea sunt excursiuni cari nu se pot uită în întreaga vieaţă.

N'au fost uitaţi nici micii elevi, săraci şi plăpânzi ai şcoalelor primare. Aici, în capitală, sunt societăţi cari trimet în *colonii pe vară* pe copiii săraci, şi în fruntea tuturor stă Primăria, dar în celelalte părţi, afară poate de Iaşi şi Craiova, nu există aşà ceva. De aceea binefacerile acestei instituţii trebuià să se arate şi acolo unde se simţià atâta nevoe de ajutor. In fiecare vară se trimet în sanatoriul dela mânăstirea Neamţul, pus nouă la dispoziţie prin bunavoinţa Cassei Bisericii, câte o sută fete şi o sută băieţi slabi şi anemici, pe lunile Iulie şi August, ca să-şi recapete sănătatea. Aici au la îndemână tot ce le trebue. Au odăi spaţioase, albituri curate, pături bune pentru învelit, mâncare substanţială şi suficientă, duşuri cu apă caldă şi rece,

pentru curățenie și curte de mai multe hectare pentru jocuri. Afară de conducătorul coloniei și de o maestră dela o grădină de copii, care conduce jocurile, colonia e supraveghiată în permanență de un doctor numit de Cassa Școalelor, care își are locuința chiar acolo.

VI. Cassa Școalelor ajută poporul.

a) *Partea culturală — intelectuală.* Acum să ne întoarcem privirile spre alt teren al activității Cassei Școalelor, și anume spre silințele depuse întru luminarea poporului. Pentru școală și chestiunile ce privesc învățământul, din punct de vedere pedagogic și intructiv, s'a făcut mult și în tot timpul, și negreșit că se vor mai face multe, dar pentru educațiunea poporului câmpul erà deschis și aproape neumblat. Despre aceasta multe s'ar puteà spune, dar prea aș întrece cadrul articolului, pe care comitetul a binevoit să mi-l ceară, și de aceea voiu schițà numai în puține linii o parte din activitatea acestei instituții cu privire la luminarea poporului.

In primul rând, ceeace ne atrage mai mult privirile este înființarea *cercurilor culturale*, cari se țin Duminica la sate(1). D-l Sp. Haret a voit să pue în mai de aproape legătură pe sătean cu învățătorul. Această înaltă chemare de învățător a ținut ca să se împlinească nu numai pe lângă fiii sătenilor, dar mai ales să-i lumineze și pe ei; și mai departe ca absolvenții să nu piardă nici un moment legătura cu școala. D-l Sp. Haret a căutat să dea acestor adunări ale învățătorilor cu sătenii un caracter so-

(1) De dimineață au loc discuțiuni școlare între învățătorii ce ieau parte la cerc, iar după amiazi, consfătuire cu sătenii.

lemn, care să impună tuturor. De aceea a numit conferenţiari pe lângă cercurile culturale dintre cei mai de seamă scriitori ai noştrii, cunoscători ai graiului poporului, şi cunoscători ai nevoilor lui. Apoi prin interveniri pe lângă I. P. S. Mitropoliţi şi P. S. Episcopi, pe lângă miniştri de Interne şi Justiţie, a arătat scopul urmărit şi a cerut mână de ajutor dela toţi. Aceasta a făcut ca de multe ori la cercurile culturale să iea parte preotul, judecătorul, administratorul de plasă, doctorul, veterinarul şi primarul comunei. Şi mulţi dintre ei au ridicat glasul alături de al învăţătorilor şi al conferenţiarilor noştri, şi au dat sfaturi bune şi folositoare ţăranilor. Din rapoartele prezentate Cassei Şcoalelor de domnii conferenţiari se vede că, în multe părţi, entusiasmul deslănţuit printre sătenii auditori a fost foarte mare, şi sufletul lor a fost cu totul cuprins şi pătruns de cele spuse de vorbitori. In cele mai multe părţi, prin cercurile culturale, s'a făcut apropierea între săteni şi cei chemaţi a le venì în ajutor, şi acum ei nu se mai sfiesc a arătà nevoile lor doctorului, veterinarului şi moaşei, şi a le cere sprijinul. Cu cât cercurile culturale vor fi mai des vizitate de oamenii trimeşi de stat ca să stea la îndemâna săteanului, cu atât multe din nevoile lor vor dispăreà, mortalitatea va fi mai mică, vitele lor vor fi mai bine îngrijite, boalele copiilor vor fi preîntâmpinate, judecăţi vor fi mai puţine, şi ţăranii nu vor mai privì cu spaimă pe aceşti funcţionari ai statului, ci cu dragoste şi încredere, aşà cum se cuvine şi cum ar trebuì. Consfătuirile acestea mai sunt înfrumuseţate şi prin coruri şcolare, prin poezii spuse de elevi, şi în unele părţi, chiar cu mici piese de teatru şi proiecţiuni luminoase. Să nădăjduim că asemenea consfătuiri vor prinde rădăcini

din ce în ce mai puternice în popor, şi vor da, cu timpul roadele aşteptate.

O măsură tot aşà de însemnată a fost şi aceea de a se tipări într'o limbă curat românească şi pe înţelesul tuturor *cărţi cu conţinut uşor*, instructiv şi atrăgător. Am început cu cărţile pe care poporul le cunoşteà şi pe cari părinţii lor le cetiseră cu drag; toate acestea au fost revăzute şi îndreptate de *d-nii* Coşbuc şi Sadoveanu (1). Cărţile, fiind foarte ieftine şi cu tipar frumos s'au vândut în mii de exemplare, şi unele s'au scos în a doua ediţie. Răspândirea acestor scrieri la ţară prin mijlocirea preoţilor, învăţătorilor, arendaşilor, proprietarilor şi a vânzătorilor noştri ambulanţi, va fi de un incalculabil folos pentru săteni. Pe mulţi îndemnul altora îi va face să cetească şi, dând de cărţi frumoase, să prindă gustul cetitului, iar cei ce doresc să cetească, să simtă mângâere sufletească că au la îndemână cărţi bune şi instructive, şi aşà cu toţii se vor folosì, şi vor binecuvântà pe cel ce a pus temelie unei astfel de biblioteci. Aceste scrieri au fost mult căutate şi de fraţii noştri de peste hotare, şi acolo s'au răspândit în mare număr, aducând între alte foloase şi pe acela de a stabilì unitatea limbii.

b) *Partea economică, materială.* O altă măsură care a adus şi va aduce încă multă vreme mari foloase pentru învăţători şi săteni sunt *cursurile de lucru de mână.* Se mai făcuseră încercări de acest fel şi în trecut, dar în urmă s'au dat uitării. In 1903 d-l Spiru Haret a

(1) Cărţile apărute în această bibliotecă sunt: Alexandria, Arghir şi Elena, Isopia, Genoveva de Brabant, Răvaşele unui doctor, partea I, II şi III, Povestea Vorbei de Anton Pann, Carte despre drepturi şi datorii, Povestiri din Halima partea I şi II. In total 12 bucăţi.

decis a se reîncepe, dar de data aceasta s'au continuat an cu an. Pe lângă cursul care se face cu învățătorii s'au început asemenea cursuri și cu învățătoarele. Pe fiecare an, în luna lui Iulie, vin la aceste cursuri învățătoare din toate părțile țerii, spre a se perfecționà în țesătorie, în creșterea gândacilor de mătase și în celelalte lucrări privitoare în această ramură, în gospodărie, mai ales în pregătirea mâncărilor, aici li se mai predă cântul, li se țin conferințe de igienă și creșterea copiilor, și în fine se caută toate mijloacele posibile ca să plece încărcate cu cât mai multe cunoștințe folositoare. Mai toate școalele, unde funcționează absolvenții și absolventele acestor cursuri, sunt înzestrate de Cassa Școalelor cu instrumentele necesare pentru practica lucrului de mână și li se dau premii pentru munca lor. Cu multă bucurie vedem cum lucrul de mână prinde în satele noastre, și să sperăm că în curând va venì vremea când sătenii și sătencele, lipsiți de ocupație, pe timpul iernii, vor practicà asemenea îndeletniciri, și vor îndulcì astfel traiul lor greu, în deobște cunoscut.

S'au mai trimes la sate și maestre ambulante pentru *înființarea de mici ateliere de țesătorie* pe lângă școale cum și pentru a înființà ateliere particulare. Maestrele erau obligate să caute ca prin sfatul lor, și prin toate mijloacele posibile, să îndemne la muncă pe sătence, să le cultive gustul, prin modele frumoase, să le arate câștigul ce l-ar puteà dobândì, și să le facă înlesnirea de a vinde repede și cu un preț bun obiectele lucrate. Sfaturile au prins. S'au înființat multe ateliere fără mari pretenții. In cele mai multe părți maestra mergând în casele sătencelor, cari aveau războae vechi, modele de țesut urîte sau streine, le-a convins să-și iea câte un răsboiu sistematic de-al Cassei Școa-

lelor şi să schimbe motivele streine cu cele frumoase ale noastre, şi le-a înlesnit vânzarea obiectelor lucrate. Dovadă învederată că şi această idee a prins, sunt cele două expoziţii ce le-a făcut Cassa Şcoalelor cu produsele atelierelor şi ale sătencelor, una pe lângă marea expoziţie din 1909, şi alta în anul acesta, chiar în localul Cassei Şcoalelor, şi la cari s'au vândut aproape toate obiectele expuse. Pentru a reuşì şi mai mult în această direcţiune Cassa Şcoalelor a publicat un album de ouă încondeiate, cari să serve de motive pentru cusături, cum şi un album de ii, după modelele luate din toate judeţele. Acestea s'au pus în vânzare pe un preţ foarte modest, ca să se răspândească peste tot în ţară.

Apoi s'au trimes, tot ca încercare, *maestre ambulante* cari să înveţe pe soţiile învăţătorilor şi pe sătence gospodăria, adică curăţenia casei, îngrijirea copiilor, pregătirea mâncărilor şi în fine tot ce priveşte casa. Până acum cele două maestre au vizitat mai toate comunele din judeţele Prahova şi Buzău şi rapoartele venite din partea învăţătorilor şi a primarilor ne arată cât de necesare sunt asemenea maestre, şi de ce mare folos pot fi pentru *îndrumarea gospodăriei sătenilor.*

Tot pentru luminarea poporului s'a înfiinţat şi *Invăţamântnl agricol ambulant.* In acest scop s'au numit zece revizori agricoli, din cari doi plătiţi de d-l Barbu Ştirbei, iar ceilalţi de Cassa Şcoalelor, şi aleşi dintre absolvenţii şcoalei superioare dela Herăstrău, cu o practică de mai mulţi ani. Fie căruia i s'a dat câte o circumscripţie, şi i s'a pus obligaţiunea ca douăzeci de zile în fiecare lună să le întrebuinţeze mergând prin sate, şi arătând învăţătorilor şi sătenilor cum să cultive pământul, cum să aleagă seminţele, cum să îngrijească vitele şi curtea lor, cum

să altoească pomii, și în fine să le dea toate îndrumările de cari ei au așà mare nevoe. Dela 1908, de când s'au numit acești revizori agricoli, s'au adus mari foloase și școalelor și sătenilor pe unde s'a întins activitatea lor. E de ajuns ca învățătorul și câțiva din săteni să asculte și să pue în aplicare sfaturile date, pentru ca exemplul acestora să serve pentru cea mai mare parte din locuitorii satului. Fiecărui învățător și sătean, care se află sub conducerea și supravegherea revizorilor agricoli, li s'au dat gratuit semințe de tot felul de zarzavaturi, de sfecle de nutreț, de lucernă, și reușita lor a îndemnat și pe alții să-i imiteze. Mai ales sfeclele de nutreț și lucerna au prins printre dânșii, căci au văzut imediatele foloase. O astfel de încercare făcută cu revizorii agricoli, cari să meargă la școală și la casa săteanului, să le dea sfaturi înțelepte, să le dea semințe gratuit, să-i învețe cum să-și îngrijească avutul lor și cum să-l sporească, nu se puteà să nu prindă, și să nu dea rezultatele așteptate.

Dar nu numai de acest fel de ambulanți s'a servit Cassa Școalelor pentru luminarea și instruirea învățătorilor și a sătenilor. Cu învoirea și îndemnul d-lui Sp. Haret s'au trimis în Bosnia mai mulți învățători sub conducerea d-lui Maximilian Popovici și a fostului inspector agricol N. Popovici-Lupa, cari să învețe *uscatul și împachetatul prunelor cum și clădirea cuptoarelor* simple de uscat, pe cari le întrebuințează sătenii de acolo. Acești învățători au fost numiți meaștrii ambulanți și trimeși la sate ca să ducă învățătorilor și sătenilor sfatul și experiența lor. Unul dintre ambulanți a publicat într'o broșură activitatea sa, și de acolo se poate vedeà că în timp de patru ani a ajuns să clădească treizeci și trei

de cuptoare în diferite judeţe şi să înveţe pe săteni atât uscarea prunelor cât şi clădirea cuptoarelor. Dar cuptoarele acestea au mai servit şi la altceva. In părţile deluroase şi muntoase porumbul, care adesea ori nu se coace îndeajuns până toamna târziu, pentru a nu mucezì, a fost uscat în coptoarele de cari vorbim, şi ţăranii au mâncat o mămăligă sănătoasă, şi au fost feriţi de unele boale.

S'au mai trimes în străinătate şi alte serii de învăţători, cari să înveţe *fabricarea brânzeturilor, a untului, a şuncilor şi pregătirea cărnii de porc,* şi toţi aceştia au fost întrebuinţaţi, ca să dea sfaturi învăţătorilor şi sătenilor, şi să formeze pe elevii ultimelor clase din şcoalele normale, din şcoalele practice de agricultură şi de gospodărie. Scopul urmărit erà ca aceştia la rândul lor să se ducă la sate, înzestraţi cu toate cunoştinţele practice.

Altă serie de învăţători au fost trimeşi ca să înveţe sistemul *cooperativelor săteşti,* căci se simţià mare nevoie de a aveà oameni pregătiţi în această direcţiune. Cunoştinţele dobândite de dânşii au folosit poporului, şi multe din cooperativele existente şi societăţile de consum s'au format prin sfaturile lor, sau prin imitarea altor cooperative înfiinţate de ei. Foloasele sunt nepreţuit de mari, iar avântul luat, dovedeşte cât de bine a prins această idee.

De aici se vede că d-l Sp. Haret prin cercurile culturale, prin diferitele biblioteci, prin revizorii agricoli, prin învăţătorii ambulanţi de tot felul şi prin maestrele ambulante, a avut în vedere un sistem complet, de a luminà şi scoate pe sătean din starea de indiferentism şi de sărăcie în care se aflà, şi de a-l redà ţerii ca nou născut şi demn pentru o vieaţă mai bună.

VI. Măsuri luate pentru cultură în general.

D-l Sp. Haret a luat măsuri pentru ca absolvenții liceelor, școalelor normale, școalelor superioare de comerț și de meserii, să cunoască pe deplin *mânuirea armei militare* «Manlicher», și să știe a da sigur în țintă. Arma pentru soldat nu are nici o însemnătate, dacă nu se poate servì de ea. Răsboiul dintre Buri și Englezi a dovedit de ce mare folos e ca soldatul să aibă încredere în armă, să nu se teamă de a da cu dânsa, și să știe bine să țintească. Burii, un popor mic, fiind bravi țintași, au ținut în loc multă vreme pe puternicii Englezi, și au dovedit cel mai înalt patriotism. Din observațiile ofițerilor, cari au fost pe câmpul de răsboiu dintre Ruși și Japonezi, se învederează acelaș lucru. Așadar mâine absolvenții școalelor arătate mai sus nădăjduim că vor ieșì bine pregătiți, vor servì ca instructori pentru ceilalți soldați, și vor devenì oameni de încredere ai comandanților. Fiecare școală a primit câte un număr de arme de răsboiu și rând pe rând toți elevii, dela 16 ani, vor da în țintă, mai întâiu cu cartușe reduse și către finele anului, cu cartușe de răsboiu. Atârnă mult dela instructorii diverselor școale, pentru ca scopul urmărit să se împlinească în întregime.

Tot pentru propagarea cunoștințelor de tot felul, d-l Spiru Haret a dat ocaziune *scriitorilor noștri de seamă* să producă opere de mare valoare. D-l N. Iorga a scris «Istoria bisericii române în două mari volume» G. Coșbuc: «Răsboiul pentru neatârnare» și «Coroana de Oțel,» A. Vlahuță: «România Pitorească», «Din trecutul neamului nostru», și acum în timpul din urmă Biografia marelui nostru pictor N. Grigorescu, care s'a

publicat într'o prea frumoasă ediţie de lux. A. Lăpădatu, continuarea scrierii celebre a lui N. Bălcescu «Românii sub Mihaiu Viteazul». Scrieri, care vor aduce mari foloase mai sunt: lucrarea d-rei Miller-Verghi, care cuprinde un mare număr de motive româneşti vechi, adunate de pretutindeni, şi cari vor servì ca izvor pentru pictură, sculptură, ceramică, ţesături artistice etc., cursul de contabilitate al d-lui G. Dumitrescu-Bumbeşti, de care s'au servit băncile noastre populare; apoi două colecţii de cântece patriotice şi coruri adunate şi unele chiar compuse de d-nii Kiriac, Bănulescu şi Saxu; adunarea în două volume a conferinţelor populare sub supravegherea d-lui G. Coşbuc, două lucrări de gimnastică propriu zisă şi gimnastica suedeză, alcătuite de d-nii D. Ionescu şi I. Bucovineanu şi alte lucrări de acest fel. Toate s'au publicat de Cassa Şcoalelor, şi sunt puse în vânzare pe preţul cât au costat. Aceste scrieri, şi cele despre cari am vorbit mai sus, s'au răspândit şi se răspândesc peste tot la toţi Românii, şi vor contribuì mult la întreţinerea unităţii culturale.

Toate aceste măsuri s'au putut împlinì numai cu ajutorul bugetului Cassei Şcoalelor, care din an în an a fost mai înfloritor. Aşà în 1901—1902 am început cu un buget, care aveà înscris la *veniturile proprii* suma de 159.000 efecte şi 1.511.035,60 numerar, iar la cheltuieli 1.276.610,92. Bugetul însă, cum spuneam, a mers crescând puternic, aşà că în 1904—1905 s'a ridicat la 541.500 efecte şi 3.490.615 numerar, iar cheltuielile la 3.087.340,40. Tot aşà şi în perioada dela 1907—1911. In această perioadă excedentul

— sub denumirea de sold — n'a mai figurat între alocaţiile bugetare, şi de aceea se pare o micşorare a cifrelor bugetare. Totuş, şi în acest timp se observă o însemnată urcare a bugetului. In 1907—908 aveam 2.377.515 la veniturile proprii şi 2.295.435 la cheltuieli, iar în 1910—1911 s'a ridicat la 3.344.900 la venituri şi 3.270.116,20 la cheltuieli. Aceste sume sunt în afară de excedentele bugetare ce s'au cheltuit tot în folosul învăţământului.

Numai puţin au mers crescând şi fondurile particulare, adică, legatele şi donaţiile administrate de Cassa Şcoalelor. Oamenii de bine au avut dela început încredere în această administraţie, şi au fost convinşi că ultima lor voinţă va fi împlinită, de aceea şi-au lăsat avutul lor. Cassa Şcoalelor în acest timp a primit multe legate mari, pe cari le-a înscris în bugetul său. Unele au fost câştigate înaintea instanţelor judecătoreşti, dela epitropiile cari se abătuseră dela voinţa testatorilor ca : fondul Constans Dimonisie, Toma Tâmpeanu, Anastase Başotă; altele au fost date de bună voe de epitropi aşà: fondul Roşca Codreanul şi Ştefan Romaneanu (1); iar alte legate au fost lăsate dela început Cassei Şcoalelor de către diferiţi legatari ca: Evloghie Gheorghief, N. I. Gherasy, Vasile Stroescu, fondul Dimitrie Matcas, P. Manoilescu, Costache Morţun, Căpitan Oprişan, Baştea, Pleniceanu, Şerif.

Am ajuns la sfârşitul acestui articol, şi cu o deosebită mulţumire sufletească îmi reamintesc progresele, pe cari Cassa Şcoalelor le-a făcut în acest timp.

(1) Numai unul din epitropi, d-l Sava Şomănescu, a cedat drepturile sale Cassei Şcoalelor.

Greu și spinos e drumul muncii, dar când lupți pentru împlinirea unui ideal, dai uitării greutățile ce le-ai întâmpinat, și te bucuri din toată inima că ai putut ajunge acolo unde ai dorit.

Cu drept cuvânt dar se poate bucurà d-l Sp. Haret văzând cât de departe a ajuns această instituție sub înțeleapta sa conducere și îndrumare, și cât de mult a folosit școalei și în general neamului românesc.

MIHAIL POPESCU

UN ÎNȚELES AL ACTIVITĂȚII EXTRAȘCOLARE A ÎNVĂȚĂTORILOR

Caracteristica organizării învățământului nostru de toate gradele, în ultimii cincisprezece ani, e îndrumarea lui continuă — cu oarecare sincope intermitente — spre satisfacerea nevoilor practice ale vieții noastre naționale.

Aceasta e în general direcția spre care a început să se îndrumeze învățământul din țerile Apusului, începând din întâia jumătate a secolului trecut,—ceeace cu drept cuvânt a adăugat veacului al XIX-lea și denumirea de «secolul educațiunii».

Foarte puține reminiscențe arhaice au mai rămas în organizarea regimului școlar în marile țeri din apusul Europei continentale. Ele abià amintesc timpurile când Biserica, din interese de dominare politică, căutà să restrângă sfera învățamântului și să-l îndepărteze cât mai mult dela preocupările în atingere cu problemele și cu interesele vieții actuale a societății.

Intervenția statului la noi, ca și în alte țeri, a schimbat cu totul înfățișarea și structura intimă a sistemului de organizare a învățământului, dându-i alte scopuri și lărgindu-i sfera tot mai mult în massele populare... democratizându-l.

In strădănuințele lor de organizare, marile țeri din Apus

au primit de multe ori suggestii îndrumătoare unele dela altele; experienţa însă ce aveau în vieaţa lor de stat, prin o veche civilizaţie, le-a ţintuit la observarea exactă a împrejurărilor şi nevoilor interne şi le-a împedecat şi în organizarea şcolară dela procedeul imitaţiei.

Noi ca «ţară tânără» am bătut prea adeseori calea imitaţiunii: şcolile din Franţa întâiu, apoi cele din Germania ne-au fost mai mult decât inspiratoare.

De câte ori organizatorii «României moderne», orbiţi de civilizaţia strălucitoare a Apusului, n'au perdut din vedere *realitatea faptelor* dela noi! De câte ori compilaţii stâlcite şi imitaţii servile din Occident n'au trecut graniţele în numele adevăratei civilizaţii, pentru a ne arătà *adevărata* cale a progresului ţerii noastre!

Pe de altă parte însă, nu arare ori spiritul reacţionar a însufleţit atitudinea seducătoare a acelor apărători ai aşezămintelor neamului, cari vor ca drapelul nostru naţional să fâlfâe pe «ziduri chinezeşti».

Desigur, că pentru acei care sunt chemaţi să dea direcţii în organizarea vieţii noastre publice, pătrunderea spiritului civilizaţiei occidentele e tot atât de necesară ca şi cunoaşterea exactă a împrejurărilor din ţara noastră.

După cum erà ş firesc, Statul nostru a căutat, în primul loc, să organizeze şcolile în vederea nevoilor cei le impuneau desvoltarea şi noua lui organizare: — de aici îndreptarea spre funcţionarism a produselor şcolilor. *Inghiţirea* cunoştinţelor şi căpătarea diplomei pentru a intrà într'un serviciu al statului, caracterizau aproape exclusiv organizarea trecută — pe care o putem numi acum veche — a şcolilor noastre în general. Cum «modernizarea» ţerii a început cu oraşele, societatea oră-

şenească a atras dela început toată solicitudinea statului şi toate sacrificiile bugetului public. Disproporţia exagerată din trecut între bugetul învăţământului rural faţă de sumele pe care le absorb şcolile oraşelor se menţine şi acum, arătând totdeodată şi o dezechilibrare a sistemului nostru şcolar, în ramurile lui de învăţămînt, şi o părtinire socială. E o dezechilibrare: pentrucă învăţământul primar, care în alte ţeri absoarbe până la de câteva ori cifra bugetului învăţământului secundar şi superior (în Anglia proporţia e de 9: 1), la noi, acestui învăţământ, nu i se acordă decât cam 50% din bugetul total al şcolilor. E şi o nedreptate socială: de oarece pentru învăţământul primar al celor 800.000 copii de săteni, bugetul Ministerului de Instrucţie nu contribue decât cam cu 9.000.000 lei, din suma totală în care aproape 5.000.000 lei sunt prevăzuţi pentru învăţământul primar al celor 100.000 de copii ai orăşenilor.

In ultimii cincisprezece ani, după ce nevoile funcţionarismului statului fuseseră saturate de şcoală, o nouă direcţie începe să se accentueze în toate ramurile de învăţământ, spre o pregătire pentru o veiaţă în afară de maşina statului. Programele şi metodele învăţământului suferă schimbări adânci; problema educaţiei capătă din ce în ce însemnătate alături de problema instrucţiei; învăţământul profesional se reorganizează pe baze cu totul nouă; şcoala primară rurală intră într'o nouă fază de desvoltare.

In curs de treizeci de ani, dela 1864—1894, numărul învăţătorilor ajunge la 3.600; dela 1894—1910, adică numai în cincisprezece ani, numărul lor aproape se dublează, ajungând la 6.500. Aceste cifre nu arată decât o direcţie, — căci completarea învăţământului primar

rural e încă în așteptare, — dar această direcție pleacă din o nouă concepție a reorganizării întregului nostru sistem de învățământ.

Lărgirea învățământului primar în massele populare e baza culturii naționale și una din năzuințele Democrației în toate țerile din Europa. Răspândirea acestui învățământ e un criteriu sigur de aprețiere a civilizației unei țeri, și din nefericire, după acest criteriu, țara noastră nu poate fi clasificată decât printre țerile cu totul înapoiate.

Deși avem un învățământ primar obligator dela 1864, legea nu se poate aplică complet nici azi, din lipsă de școli și de învățători. Numai faptului, că în capul departamentului Instrucțiunii s'a întâlnit în ultimii ani un om hotărît și convins de însemnătatea națională a învățământului rural, se datorește desvoltarea lui înfloritoare în anii din urmă.

Bugetele Ministerului de Instrucție și statistica învățământului rural arată, că sporirea mai mare a școlilor sătești și a învățătorilor coincide cu prezența sărbătoritului de azi în fruntea departamentului Instrucției.

De asemenea prestigiul față de săteni al școalei rurale și rolul ei efectiv asupra propășirii satelor a crescut mult în ultimii ani, prin independența învățătorului față de administrație, prin pregătirea specială a corpului învățătoresc și prin întreprinderea activității sociale a învățătorilor, în afară de pragul școlii,—așă numita și ponegrita «activitate extrașcolară».

Activitatea extrașcolară a învățătorilor este una din marile reforme sociale, făcută nu printr'o lege specială ci îndeplinită și întreținută prin convingerea adâncă și hotărîrea bărbătească a unui singur om. Inverșunarea

cu care a fost şi este încă combătută pe de o parte, şi succesul ei neîndoelnic pe de alta, dovedesc că în marile reforme, pe lângă concepţie largă, trebue şi curaj de luptă pentru izbânda definitivă.

Din această mult hulită «activitate extraşcolară» au eşit Băncile populare şi Cooperativele săteşti, care înseamnă o nouă eră economică a satelor, o nouă epocă istorică a ţerii noastre. Dela ea avem încă de aşteptat multă rodnicie pentru ridicarea populaţiei noastre rurale.

Nu vom insistă asupra netemeiniciei argumentelor celor care cu atâta înverşunare combat activitatea extraşcolară la sate. Argumentele lor au fost scoase când din domeniul pedagogiei, când din al sociologiei,—întrebuinţând şi ironia şi nedându-se în lături nici dela calomnie: ei au pus pe seama acestei activităţi a învăţătorilor durerosul 1907. Dar aceste argumente teoretice, din fericire, n'au convins pe cel ce cu drept poartă numele de «omul şcoalei», nici n'a slăbit curajul aceluia pentru care banca ministerială se transformase în bancă de acuzaţie.

Cu toate acestea, cei care strigă «învăţătorul numai în şcoală», în numele principiului specializării, nu admit acelaş principiu în organizarea universitară, unde el s'ar păreà nu numai că e mai logic dar e de sigur absolut necesar pentru nişte apostoli ai ştiinţei.

Aici rolurile sunt intervertite: cel care a propus, prin lege, limitarea unor preocupări ale profesorilor universitari, incompatibile cu spiritul ştiinţific, şi a susţinut specializarea profesorilor la munca strict ştiinţifică din sânul universităţii, a fost combătut de adversarii activităţii extraşcolare a învăţătorilor. Ei admit o anumită activitate extrauniversitară, evident în dauna formării şi desvoltării spiritului ştiin-

ţific la noi, şi combat activitatea extraşcolară a învăţătorilor, fără îndoeală în dauna propăşirii satelor noastre.

Ca întotdeauna, principiile nu sunt adevăruri în sine, independent de împrejurările concrete ale vieţii. Principiul diviziunii muncii şi al specializării, aplicat la organizarea universităţilor, chiar în înţelesul cel mai strict, nu poate aduce decât foloase treptei celei mai înalte a învăţământului; acelaş principiu însă nu e indispensabil pentru propăşirea întâiului grad de şcoală; şi, aplicat aici cu rigiditate, aduce desigur un mare rău desvoltării societăţii noastre rurale.

Şcoala e un organ al societăţii, nu o instituţie cu scopuri afară de interesele ei. In societăţile desvoltate, instituţiile sunt mai specializate şi au în aparenţă mai multă independenţă în propria lor vieaţă individuală. Societatea noastră orăşănească are atâţia agenţi care conlucrează la satisfacerea nevoilor şi la propăşirea ei. Atâtea instituţii cu atribuţii multiple şi precise funcţionează pentru îmbunătăţirea vieţii oraşelor! Evident că într'un asemenea sistem bogat de organizare, specializarea se impune dela sine.

Societatea noastră rurală însă e încă în faza primitivă de nediferenţiare a deosebitelor ei funcţiuni. Sunt atât de puţini factorii cari trebue să răspundă nu numai la nevoile multiple actuale ale satelor, dar şi la îndrumarea lor spre o vieaţă mai superioară. Dintre toţi agenţii de propăşire ai societăţii noastre rurale, fără îndoeală, cel mai însemnat e învăţătorul. A-l «mărginì numai la şcoală» înseamnă a lipsì populaţia noastră sătească de principalul ei luminător. Invăţătorul nu poate şi nu trebue să fie numai un dascăl al copiilor, ci *trebue* să fie *şi* un sfătuitor şi îndrumător al părinţilor lor.

Mult timp încă activitatea extrașcolară trebue să fie privită de învățător ca o îndatorire profesională, nu ca un spor de muncă peste profesiunea lui. Specializarea reiese din desvoltarea organică a societății, și ea nu se poate aplicà forțat în organizarea încă primitivă a satelor noastre.

Considerațiile *pur* pedagogice, și *pur* sociologice nu pot niciodată fi complecte în afară de cadrul concret al împrejurărilor vieții actuale. Cel care e chemat să organizeze învățământul într'o țară, trebue să fie mai mult decât un profesor stăpân pe pedagogie, ori un cunoscător de principii sociologice, — trebue să fie un om de stat cu înțelegerea faptelor și pătrundere a viitorului.

Cel care crede atât de adânc în rolul istoric al acestei modeste «activități extrașcolare» a învățătorilor, se dovedește astăzi, că nu s'a înșelat.

I. BOTEZ
Profesor secundar în Iași.

ASOCIAŢIUNEA COMUNELOR PENTRU CLĂDIRI DE ŞCOALĂ LA SATE

— Ce-o mai fi şi asta? Aşà mă întrebà într'una din zile, un primar hâtru, care cu nici un chip nu se puteà dumirì, ce-i asociaţia comunelor. Nu-şi iertà, cum să dea el bănişorii comunei, altei comune sărace, ca să-şi clădească local de şcoală. Eu tot dam să-i arăt foloasele, iar el nu mai conteniă cu vorbele: «Măi! da multe-i mai trec prin cap d-lui Haret»!

— Şi adică de ce nu i-ar trece una ca asta, îi răspunsei eu, cam tărişor. Ia să deschidem legea comunală, legea cârciumelor şi o să vezi că primarii au îndatorirea să se întovărăşească cu toţi primarii, de-i nevoie, pentru binele comunelor, ai căror gospodari sunt.

— Adică cum vine asta?

— Iată cum. Acì, în comună, este şcoală în local bun, încăpător, cu tot rostul, încă de acum şapte ani. Dar în câte comune se găsesc şcoli ca asta, unde toţi copiii pot învăţà carte?

— Păi... să-şi facă! Nouă nu ne-a dat nimeni, ne-am făcut singuri cu bănuţii comunei!

— Cu ce să-şi facă, răspunsei eu. N'au de unde şi sunt multe comune sărace. Nici împrumut nu pot face, căci n'au de unde-l plătì. Unele comune au venit mic de tot, din pricină că sunt puţini săteni în ele. Acestea nici-

odată nu vor aveà şcoli. Drept e, creştinesc e, unele comune să aibă şi altele nu? Unii să se poată luminà, iar alţii nu?

— Ba nu, ripostă primarul, care păreà a se înduplecà.

— Atunci dar, de ce nu chemi consilierii să faci formele, că uite, mai toţi primarii le-au făcut.

— Apoi... să le facem şi noi, că mă dumirii şi eu acum.

. . . .

Şi după ce s'a stat de vorbă cu toţi primarii dintr'un judeţ oarecare, şi după ce s'au dumirit cu toţii, s'a închegat în ziua de 26 Aprilie 1909, cea dintâiu asociaţie a comunelor pentru clădiri de localuri şcolare rurale.

Ce entuziasm! Au luat parte toate autorităţile mari şi mici, toţi primarii din judeţ şi câte doi delegaţi din fiecare consiliu comunal. Mulţumirea mea covârşià pe a tuturor, căci din întregul buget de 103.000 lei al asociaţiei votate în acea zi, se hărăzise pentru clădiri de şcoli, locuinţe de diriginţi etc. suma de 93.000 lei, fără nici o obligaţie de plată din partea comunelor, unde urmà să se construească localuri nouă.

Dar nu numai faptul acesta îmi umpleà sufletul de bucurie. Erà un altul. Se izbândise prin asociaţie a se realizà o idee mântuitoare a unui guvern iubitor de lumină şi adevărata propăşire a celor mulţi. Indepliniam eu, un modest colaborator, via dorinţă a fostului meu ministru, să vadă cât mai iute rezolvată această grea problemă, a clădirii de şcoli în toate comunele. Pentru aceste motive, în culmea satisfacţiunii mele sufleteşti, cu raportul No. 1295 din Maiu 1909, la care am anexat şi un statut al asociaţiei, comunicam închegarea şi scopul ei, spunând între altele:

«Asociaţia comunelor din Putna este bazată pe principiul de a se ajutà comunele, fără obligaţia de restituire a sumelor date, adică fără a le constituì datoare, cum s'a făcut în alte părţi, transformându-se judeţul în creditor şi însuşindu-şi rolul Cassei Şcoalelor» ......

«Toate articolele din arătatele legi, ar fi rămas literă moartă, iar fondurile hărăzite s'ar fi cheltuit, cine ştie cum, dacă d-l N. N. Săveanu, secretarul general al Ministerului de Interne, nu le-ar fi dat vieaţă printr'o scrisoare de cabinet, trimisă tuturor prefecţilor, prin care le atrăgeà atenţia asupra înfiinţării asociaţiei comunelor».

Personalitatea ministrului şcoalelor din acel an, a omului şcoalei, cum cu drept cuvânt i se spune chiar de adversarii săi, apare în toată puterea sa, când ceteşte raportul. Doritor şi gata de a muncì fără preget şi oricând, mulţumeşte celor care au înfiinţat asociaţia şi hotărăşte să se imprime statutele şi să se trimeată de îndată tuturor prefecţilor, inspectorilor şcolari, revizorilor, cu invitaţiunea de a-şi da toate silinţele pentru organizarea peste tot a unor asemenea asociaţii. Iată-l la lucru! Prin circulara No. 13.853 din Iunie acel an, spune următoarele:

«Prin Art. 172 din legea comunală, Art. 13 din legea cârciumelor şi Art. 26 din legea înfiinţării fondului comunal s'a prevăzut printre alte îmbunătăţiri şi înfiinţarea asociaţiunii comunelor rurale, în scopul de a se răspândì cât mai mult învăţământul primar, agricol şi profesional. Pentru ajungerea acestui scop, unele judeţe au şi început să desfăşoare o mare activitate, căutând să dea acestei idei o formă cât mai practică şi mai lesne de îndeplinit; iar rezultatele au fost din cele mai îmbucurătoare, după cum puteţi constatà din alăturatul statut, alcătuit de aso-

ciaţia comunelor din judeţul Putna. Având în vedere marea importanţă ce prezintă întemeierea unor asemenea asociaţiuni, avem onoarea a vă rugà, ca după ce veţi studià cu luare aminte alăturatul statut, să binevoiţi a luà măsurile necesare, ca şi în cuprinsul acelui judeţ să se alcătuească asociaţiuni de acest fel, deoarece este netăgăduit că prin ele se va îndrumà pe o cale nouă şi puternică, propăşirea învăţământului nostru primar rural. Veţi purtà grijă ca toate măsurile ce veţi luà să le comunicaţi şi nouă».— Semnat. Haret.

Acest apel a avut un viu răsunet şi a fost adus la îndeplinire mai mult decât s'a aşteptat. Iată rezultatele:

Jud. Putna. Se comunică cu raportul revizoratului No. 1.295 din 1909, că s'a alocat în bugetul asociaţiei 97.200 lei, pentru ajutorarea a 24 de comune, ca să se clădească: 10 localuri de şcoli, 5 locuinţe de diriginţi, 3 împrejmuiri de şcoli, 3 reparaţiuni radicale de şcoli, facerea unei şcoli de agricultură etc.

Jud. Tecuciu. Cu raportul prefecturii No. 4.317 din 1909 se comunică înfiinţarea asociaţiei, fiind bine venită pentru judeţ.

Jud. Argeş. Cu raportul prefecturii No. 509 din 1910 se face cunoscut că se vor face 10 clădiri de şcoală, prin asociaţie.

Jud. R. Sărat. Cu raportul No. 440 din 1910 se spune că se va face asociaţia în curând.

Jud. Dolj. Cu raportul prefecturii No. 1990 din 1910 se înştiinţează Cassa Şcolilor că se va face asociaţia pe plăşi, înfiinţându-se şi comitete de binefacere pentru clădiri de şcoli rurale.

Jud. Vlaşca. Cu raportul prefecturii No. 3154 din

1910 se face cunocut că s'a înfiinţat asociaţia pe principiul restituirii sumelor, alocându-se 160.000 lei pentru şcoli.

Jud. Brăila. Cu rapotul prefecturii No. 290 din 1910 se spune că se vor face localuri de şcoli, mobilier şi reparaţiuni în 18 comune.

Jud. Romanaţi. Cu raportul prefecturii No. 1907 din 1910 se arată că se va face asociaţia comunelor pentru clădiri de şcoli. Acì s'a şi făcut un număr însemnat de şcoli.

Jud. Iaşi. Cu raportul prefecturii No. 5091 din 1909 se face cunoscut că s'au asociat 31 de comune pentru construirea a 28 de localuri de şcoli şi 27 locuinţe, în 28 de comune.

Jud. Neamţu. Cu raportul prefecturii No. 5.732 din 1909 se comunică alocarea sumei de 69.982,32 pentru construire de localuri de şcoli rurale.

Jud. Tulcea. Cu raportul prefecturii No. 447 din 1910 se face cunoscut că s'a făcut asociaţia cu bugetul de 46.000 lei, pentru ajutorarea a 10 comune să facă şcoli.

Jud. Botoşani. Cu raportul prefecturii No. 680 din 1910 se spune că din fondul asociaţiei înfiinţate, s'a alocat 15.850 lei pentru reparaţiunile şcoalelor.

S'au angajat lucrări pentru 225.000 lei, din cari să se facă 11 şcoli în 1910 şi 14 în 1911.

Judeţul Ilfov. Face cunoscut că s'au capitalizat toate excedentele comunelor, precum şi fondul comunal, ce se dă de către Ministerul de Finanţe din cinci în cinci ani. Suma capitalizată a fost de 188.412, în anul 1909—10. Cu această sumă şi altele s'a făcut un mare număr de şcoli.

Județul Vasluiu. Cu raportul No. 3.945 din 1909 se comunică înființarea asociației cu un buget de 61.941,34 lei, pentru clădiri de școli. Cu Decretul Regal No. 1.647 din 1910 se sancționează legea pentru un împrumut al asociației de 520.000 lei, servind 500.000 pentru clădirea a 52 de școli și 20.000 pentru repararea celor 42 existente.

. . . .

Din această scurtă enumerare, se poate vedeà cum a prins rădăcini idea asociației comunelor rurale, îmbrățișată cu un interes atât de viu de ministrul școalelor din acel timp, precum și de unii prefecți bine cunoscători ai nevoilor școlilor rurale. Rezultatele acestea însă nu țin în loc pe neîntrecutul cârmuitor al școalelor, căci din ele își făurește o nouă speranță, un nou avânt de muncă. El trimite prefecților, cari nu răspunsese la primul apel, o nouă circulară sub No. 1.308 din 1910, spunând între altele:

«Pătrunși de binefacerile acestei idei, unele prefecturi au și început să desfășoare o activitate deosebită, iar rezultatele au fost din cele mai îmbucurătoare. Cassa Școalelor convinsă că modul de asociație al comunelor rurale este cât se poate de satisfăcător, a trimes o circulară și un statut cu privire la această cestiune. Drept rezultat o bună parte din prefecturi au organizat cu temeiu, asociațiuni. Unele au început, iar altele vor începe în primăvara anului curent, construiri de localuri școlare din fondurile asociației. Administrația Cassei Școalelor dorind să cunoască, dacă și în județul d-voastră s'au întemeiat asemenea asociațiuni, vă rugăm să binevoiți ca în cazul afirmativ să ne arătați rezultatele obținute și dacă s'au hotărît construiri de localuri din fon-

durile lor. La răspuns veţi adăogà numărul localelor, comunele unde se ridică şi orice lămuriri în cauză».

Nu cunosc răspunsurile venite din restul judeţelor, în urma acestei noi circulări, *deoarece s'a schimbat guvernul şi oamenii*. Totuş, aruncând privirea asupra sumelor alocate, în aproape jumătate din numărul judeţelor, unde s'au întemeiat asociaţii pentru clădiri de şcoli, se constată că la o bună parte din ele s'a alocat în total 1.197.203 lei pentru clădiri nouă, fără a împrumutà nimic dela Cassa Şcoalelor. Asociaţile de asemenea natură sunt dară binevenite, iar acţiunea lor binefăcătoare e nevoie să continue, deoarece starea actuală de lucruri, sub raportul clădirilor şcolare, merită toată atenţiunea oamenilor iubitori de lumina poporului. O întrebare se impune. Cum stăm azi cu clădirile? Las loc tabloului de mai jos, în care se arată pe judeţe, în întreaga ţară, numărul şcolilor existente, câte localuri bune de şcoală avem, câte trebuesc făcute, câte şcoli au locuinţă de diriginte şi câte trebue să se mai clădească.

Cifrele au glas. Din acest tablou putem vedeà că până la sfârşitul anului 1910 (1), am avut 4.614 şcoli rurale în toată ţara. Din acestea numai 2.243 (2) au localuri tip. Restul de 2.371 trebuiesc construite. Avem 1.018 locuinţe bune de diriginţi. Ne mai trebue să construim încă 3.596. Dar de unde bani? Tot dela stat? Pentru clădirile specificate acì, s'au cheltuit 7.351.871 lei de către comunele rurale, 8.831.139 de către Cassa Şcoalelor, 1.030.562 de judeţe şi 3.160.966 de către particulari. In total 22.646.956 lei. Ce e de făcut? A

(1) 1) Anuarul oficial al Ministerului Instr. din 1910.

(2) Statistica localurilor de şcoli construite dela 897—1910, făcută de Cassa Şcoalelor.

împrumută comunele, este a le robì pe zeci de ani. A lăsà neconstruite 2.371 localuri, este a închide uşile şcolii la jumătate din numărul copiilor în etate de şcoală.

NUMELE JUDEŢELOR	Câte şcoli sunt în judeţ	Câte au local model	Câte localuri trebuesc construite	Câţi diriginţi au locuinţă	La câţi trebue să se clădească locuinţă.
Argeş	181	136	45	52	129
Bacău	156	74	82	47	109
Botoşani	127	47	80	38	89
Brăila	86	62	24	55	31
Buzău	203	116	87	17	196
Constanţa	148	75	73	68	80
Covurluiu	82	55	27	7	75
Dâmboviţa	183	86	97	12	171
Doij	213	80	133	46	167
Dorohoiu	111	40	71	32	79
Fălciu	95	45	50	16	79
Gorj	155	56	99	51	104
Ialomiţa	156	95	61	23	133
Iaşi	122	50	72	47	75
Ilfov	214	129	185	100	114
Mehedinţi	232	99	133	72	60
Muscel	113	62	51	24	89
Neamţu	132	62	70	37	95
Oltu	125	74	51	2	123
Prahova	233	124	109	15	218
Putna	102	82	20	35	67
R.-Sărat	130	69	61	21	109
Roman	108	25	83	20	88
Romanaţi	147	49	98	25	122
Suceava	120	22	98	18	102
Tecuciu	114	31	83	28	86
Teleorman	148	113	35	21	127
Tulcea	121	51	70	31	90
Tutova	113	56	57	13	100
Vasluiu	119	37	82	31	88
Vâlcea	171	61	110	13	158
Vlaşca	156	80	76	1	155
Total	4.614	2.243	2.371	1.018	3.596

Mântuirea stă în asociaţia comunelor. Cine va desăvârşì acest bun început, cine va da curs acestui isvor de iubire, de ajutor, de bani şi de lumină? Eu cred că tot acela, care a primit cu atât entuziasm idea asociaţiunii comunelor

rurale, luptând pentru răspândirea ei în întreaga ţară. Acela, al cărui program de muncă şi ideal este: *Daţi lumină, daţi lumină, daţi avântul strămoşesc* şi căruia cu prilejul acesta îi urez din tot sufletul meu să trăească încă *mulţi ani*, *pentru înfăptuirea în totul a măreţului său ideal.*

IOAN I. TEODORU
Institutor în Bucureşti

ASOCIAŢIUNILE INTRE ŞCOLARII DE CURS PRIMAR

Şcoala primară îşi are nevoile şi aspiraţiile sale, ca orice organism social. Energiile cu cari ea are de a face au trebuinţă să fie desvoltate şi înţelepţeşte conduse, ca să poată produce cât mai mult şi cât mai bine,— atât pentru folosul individual cât şi pentru cel colectiv.

Invăţătorul conştient de nobila sa chemare — şi cu acest cuvânt îmi place să numesc şi pe institutor — se poate asemănà cu cârmaciul destoinic, care având ochii vultureşti, braţele vânjoase şi sufletul tânăr, ştie ce voeşte şi în ce chip să-şi îndrepteze silinţele sale, ca vasul—adesea jucăria valurilor— să ajungă cu bine şi la timp ţinta călătoriei.

Un asemenea învăţător ştie să transforme şcoala sa într'un atelier de făurire a sufletelor alese, unde domneşte buna rândueală, munca rodnică, ajutorul reciproc, dragostea de aproapele şi de tot ce-i vieaţă, simţimântul legăturilor de sânge, numit aşà de frumos solidaritate naţională; un asemenea învăţător mai ştie că pe lângă urmărirea scopului obişnuit al educaţiei: cultura individului pentru sine, trebue să mai ţină seamă şi de urmărirea scopului social al ei: cultura individului pen-

tru societate, dobândirea binelui comun într'o măsură cât mai largă.

Dacă şcoala trecutului aveà nevoi imediate de satisfăcut, între cari cea dintâiu erà să dea cunoştinţe, cari erau sau nu la nivelul copiilor, şcoala prezentului îşi înţelege mai bine chemarea: ea caută să pregătească pe copil mai ales pentru vieaţă, prin mijlocirea unor idei şi noţiuni mai apropiate de mintea şi de inima lui; ea luptă ca să facă pe copil a înţelege că pe lângă *eul* său, care trebue luminat şi înnobilat, sunt şi alte *euri*, la al căror bine trebue să lucreze şi el — în interesul său de Român şi de om; ea începe să-şi pună probleme de acelea a căror deslegare preocupă şi societatea, — probleme de cari şcoala trecutului nu se ocupà, ba chiar le ignorà aproape cu totul.

In sfârşit, putem spune că dacă în şcoala trecutului se lucrà mai mult pentru prezent, în şcoala prezentului se lucrează mai mult pentru viitor.

De o bucată de vreme a început şi în şcoala noastră primară o mişcare sănătoasă pentru concretizarea cât mai întinsă a cunoştinţelor de predat, pentru înlăturarea pe cât e posibil a verbalismului, pentru punerea în acţiune a moralei, pentru desvoltarea în mod practic a simţimintelor de milă, de altruism, de solidaritate, prin însăş exercitarea acestor virtuţi.

Asistăm la o privelişte interesantă a prefacerii acestei instituţiuni culturale, în sensul ca ea să nu fie numai o şcoală a comunicării cunoştinţelor şi ideilor elementare, de înşirare a câtorva reguli de purtare în vieaţă, faţă de sine şi de ceilalţi, ci o instituţie în care copilul în chip vădit şi apropiat de mintea şi de inima sa să şi aplice regulele morale, să înţeleagă foloasele şi rezul-

tatele asociaţiunii şi să se deprindă cu exercitarea unor forme de întovărăşire cari — desvoltate şi întregite mai târziu — vor face tăria poporului care le practică.

Din seria de preocupări ale şcoalei primare de azi fac parte de sigur — între altele — şi asociaţiunile între şcolari, cu caracter moral, intelectual sau economic, adică o mulţime din aşà numitele opere de educaţie socială.

Intre operele de educaţie socială, organizate în jurul şcoalei primare dela noi, de către o parte dintre institutori şi învăţători, împreună cu şcolarii sau şi cu absolvenţii mai de curând, citâm:

1. *Societăţile mutuale şcolare.* 2. *Societăţile cooperative şcolare.* 3. *Băncile şcolare sau societăţile de economie şcolară, simple sau combinate cu cele pomenite mai înainte.* 4. *Societăţile culturale şcolare.* 5. *Societăţile de educaţie naţională.* 6. *Asociaţiile pentru protecţia animalelor şi a pasărilor.* 7. *Societăţile pentru protejarea pasărilor şi stârpirea omizilor.*

Societăţile de ajutor mutual, cele cooperative şi în general toate genurile de asociaţii şcolare, cari au înscris în statutele lor şi o parte filantropică, îşi au izvorul în nevoile şcoalei primare de azi.

In această categorie de şcoale, populaţia nu este uniformă din punctul de vedere al stării materiale. Aci copiii oamenilor cu dare de mână stau laolaltă cu aceia ai celor nevoiaşi.

Cum necesităţile vieţii şcolare sunt numeroase şi copiii săraci nu le pot decât în parte satisface, învăţătorul caută refugiul la asociaţiuni, în care găseşte mijloace nemerite pentru ajutorarea elevilor săraci cu cărţi, cu rechizite şcolare şi cu îmbrăcăminte. In acest chip, cunoştinţele relative la datorii şi la iubirea aproapelui nu

se mai mărginesc numai la slova cărţii şi-şi găsesc o minunată aplicare chiar în momentul când au fost împărtăşite copiilor.

Absolvenţii şcoalei încă simt rezultatele unor asemenea asociaţii. La terminarea cursurilor, ei găsesc un mic capital, cu care îşi satisfac măcar trebuinţele momentului, la trecerea în şcoala secundară, sau când se devotează agriculturii, comerciului ori industriei.

Şcoala însăş se resimte în bine depe urma acestor feluri de asociaţii. Mijloacele de învăţământ ca: materialul didactic, biblioteca, muzeul, se îmbunătăţesc cu înlesnire.

Băncile şcolare, şi în genere toate asociaţiile şcolare întemeiate cu scop de a cruţă banul copiilor, sunt chemate să pună capăt tendinţei de risipă şi de cheltueli inutile observate la poporul nostru. Şcoala caută prin asemenea asociaţiuni să facă din elevi şi din absolvenţi oameni economi şi cumpătaţi, mai cu grijă de ziua de mâine decât părinţii lor. Banii adunaţi dela copii se depun la banca populară, unde produc dobândă, din care o parte constitue fondul de ajutor, fondul de încurajare, alături de alte sume destinate acestor fonduri.

O altă parte tot atât de binefăcătoare a băncilor şcolare este că acestea deprind pe copii să înţeleagă menirea băncii populare, aşà ca la maturitate să se facă membri din convingere. Ba şi deprinderea cu munca nu trece nebăgată în seamă la bănci, căci şcolarii — ca membri — lucrează pentru întărirea asociaţiei în grădinile de zarzavat, la plivitul holdelor, la cusut, la împletit, etc.

Unele bănci şcolare întrunesc în sine în acelaş timp două idei: idea economiei şi idea cooperaţiunii, şi aceasta numai în scopul de a face să crească fondul de ajutor.

Un fond de rezervă asigură banca în caz de pagube.

Se poate zice cu drept cuvânt, că băncile şcolare sunt superioare din multe puncte de vedere casselor de economie şcolară, pentrucă întrunesc mai multe însuşiri preţioase: pe lângă economie, mai desvoltă în copii spiritul de întovărăşire şi pe cel de prevedere. Alături de acestea mai desvoltă şi idea solidarităţii, fără care familia, ţara şi neamul nu ar puteà există.

Urmărind în afară de economia în folosul său şi economia în folosul celorlalţi, în afară de simţimântul egoist şi pe cel altruist, aceste bănci se pot asemănà până la un punct cu mutualităţile şcolare franceze, operă din 1881 a lui Cavet.

Băncile şcolare sunt superioare casselor de economie şcolară, de oarece ele nu urmăresc numai scopul: *„eu pentru mine“*, ci şi pe acesta: *„eu* pentru mine şi *pentru semenii mei“*, ceeace nu este acelaş lucru.

Societăţile culturale şcolare şi cele de educaţie naţională au de scop să mărească orizontul cunoştinţelor elevilor şi să întărească legăturile între ei, prin: biblioteci, serbări şcolare, teatru, jocuri şi cântece naţionale, prin excursiuni instructive, prin păstrarea datinelor strămoşeşti, etc.

Asemenea societăţi urmăresc ca şi cele citate mai nainte şi ajutorul copiilor săraci.

Ne-a mai rămas să vorbim despre foloasele societăţii pentru protecţia animalelor şi a pasărilor. Scopul lor este cel urmărit şi de societatea principală din capitala ţerii:

Să facă pe copii mai blânzi şi mai miloşi faţă de animale, tovarăşii de muncă şi colaboratorii la înavuţirea omului; să le dea cunoştinţe mai întinse asupra foloaselor

animalelor şi să-i deprindă ca să le îngrijească mai bine. Cumpănirea în purtarea cu animalele va aveà răsunet şi în purtarea cu oamenii.

Pe lângă foloasele mai sus arătate ale societăţilor şcolăreşti, mai găsim şi altele, cari le sunt comune multora din ele: Prin ele se stabilesc legături mai strânse între şcoală şi familie; se prelungeşte şi se completează înrâurirea moralizatoare a şcoalei şi în vârsta adolescenţei; se strâng şi se întăresc legăturile şcolarilor faţă de şcoală; în sfârşit se deprind şcolarii cu idea asociaţiilor şi cu rezultatele acestora.

*

Inainte de 1907 au existat prea puţine asociaţii între şcolarii de curs primar.

Astfel, mi-aduc aminte de o societate pentru ocrotirea pasărilor, întemeiată de învăţătorul N. Ghinescu din com. Jugur, jud. Muscel, prin 189.... Altă societate s'a înfiinţat în 1904 în clasa condusă de d-l Şt. Negulescu, institutor la şcoala No. 12 de băieţi din Capitală, şi ieşită din nevoia de a se procurà în comun material de desemn elevilor. Această societate, numită «Bunul Şcolar» a adunat în primul an *28185 lei,* iar în anii următori şi-a întins acţiunea, înscriind şi pe părinţi în sânul ei. In 1910, veniturile au atins suma de 1.321 lei, din cari s'au făcut îmbunătăţiri însemnate la şcoala menţionată.

Tot în 1904 s'a înfiinţat şi soc. «Ajutorul» pe lângă şcoala No. 3 de fete din Botoşani, de către d-nele institutoare respective. Până în Ianuarie 1909, societatea încassase 1.919,30 lei, din cari aproape 1.000 lei s'au cheltuit pentru elevele sărace, iar restul s'a depus la cassa de economie din Botoşani, spre fructificare.

După 1907, asociaţiile încep să se înmulţească, spre

binele şcoalei româneşti. Locul de frunte îl ocupă astăzi asociaţiile de ajutor mutual, soc. cooperative şcolare, mai ales la oraşe, şi băncile şcolare, mai ales la ţară.

Numai în Bucureşti au funcţionat în 1907/8 un număr de 18 societăţi de ajutor şcolar, cari în primul an de funcţionare au avut 1.223 membri şi un capital de 3.645,68 lei, din care s'au cheltuit atunci 1.441,27 lei; în anul următor erau 17 asociaţii mutuale şcolare; iar în 1909—10 un număr de 16 asemenea tovărăşii.

Dintre aceste societăţi cităm pe cea de pe lângă şcoala No. 4 de fete, care în 1909 a îmbrăcat 78 eleve şi elevi, cheltuind 1.300 lei.

A mai funcţionat în Capitală în 1908—9 un număr de 4 cooperative şcolare, simple sau combinate cu societăţi de ajutor mutual, iar în 1909 –10 numărul lor crescuse la 16.

Intre soc. cooperative mai prospere cităm pe cea de pe lângă şcoala No. 2 de fete din Bucureşti, înfiinţată la 1 Septemvrie 1907. Veniturile sale au fost la Aprilie 1911 de 1.906 lei, iar cheltuelile de 1.215 lei. Cheltuelile au constat în ajutoare elevelor sărace, în haine şi cărţi, în procurarea de cărţi pentru biblioteca copiilor şi de aparate pentru muzeul şcolar, în punerea de rame la toate tablourile istorice. Societatea a donat primăriei Capitalei 100 lei pentru băile înfiinţate pe lângă şcoală.

Numărul băncilor şcolare în fiinţă nu-l cunosc, neavând la îndemână datele necesare.

Mişcarea pentru întemeierea asociaţiilor între şcolarii de curs primar a luat avânt cu deosebire de când d-l Sp. Haret, ca ministru al şcoalelor, a arătat dăscălimii primare necesitatea lor şi a ajutării şcolarilor nevoiaşi.

D-sa, între anii 1907—10 cât a fost ministru în timpul din urmă, a dat un puternic sprijin inițiativei pentru întemeierea unor asemenea întovărășiri. Se poate spune că numele său este legat de înființarea a o mulțime de asociațiuni de educație socială, după cum se va vedeà îndată.

Care altul ca ministru al instrucțiunii la noi a înțeles mai bine covârșitoarea putere a asociațiilor, pentru mersul înainte al țerii și cum se puteà ca institutorii și învățătorii, cari au dat probe că nu le lipsește simțul practic și energia necesară, să nu înterprindă asemenea lucrări, când aveau în fruntea învățământului un mare patriot ca d-sa? Care altul a dat alarma cu mai multă tărie decât d-l Spiru Haret despre nevoia de lumină a masselor și a lucrat mai mult pentru întruparea acestei idei? Care altul, înainte de d-sa, a dat vreodată dăscălimii o îndrumare mai sănătoasă pentru întemeierea asociațiilor școlărești și care altul s'a interesat mai mult și mai de aproape de aceste opere salutare?

D-l Spiru Haret a avut o intuiție clară de roadele pe cari le vor da asemenea asociațiuni, în aparență de mică importanță și utilitate.

In ordinul circular din August 1907, adresat dascălimii primare, d-l Spiru Haret — vorbind ca ministru al școalelor de acțiunea întreprinsă de învățători, de preoți și de alți oameni de bine prin băncile populare, tovărășiile sătești, școalele de adulți, etc., pentru binele țărănimii,— acțiune întreruptă prin ultimile răscoale sătești, — face un apel cu adevărat de mare patriot la dascăli, ca să reieà cu puteri îndoite munca pentru binele public.

«Ca și soldatul care moare ca să asigure o victorie

pe care el n'o va vedeà și de lucrarea cărei triumf nu se va bucurà, tot așà și noi trebue să ne devotăm pentru a pregătì o stare de lucruri, din care noi nu vom vedeà decât inceputul; dar care nu se va desăvârșì decât încetul cu încetul, pentru urmașii noștri. Noi însă ne vom duce din lumea aceasta cu marea mulțumire de a ne fi făcut datoria și de a fi asistat și participat la lucrarea cea bună.

«Să reluăm dar cu puteri îndoite munca noastră cea bună pentru luminarea poporului și pentru ajutarea lui în lupta pentru existență. Să facem să intre, de s'ar puteà, toți țăranii în băncile populare, să desvoltăm cu înțelepciune tovărășiile sătești, să stârpim pe samsarii și pe cămătarii de prin sate, să umplem bisericile de credincioși, **să populăm școalele**, să chemăm și pe cei vârstnici la lumină, **să ajutăm pe copiii cărora sărăcia le este piedică să vină la școală**, să învățăm pe țărani și pe copiii lor să lucreze mai bine pământul, să-i învățăm a se îngrijì mai bine de sănătatea lor trupească și sufletească, să le vindecăm sufletul de otrava urii și a neîncrederii și să le dăm în schimb credința că prin stăruință cumpătată, prin înțelepciune și prin răbdare se ajunge la orice.

«Acțiunea aceasta trebue să ne unească la un loc pe toți aceia cari într'un fel oarecare suntem chemați a luminà pe oameni. Cele întâmplate trebue să convingă pe toți cei cari au răspundere de suflete, că nu mai este permis nimănui să stea spectator la munca altora. Să nu lăsăm toată greutatea numai pe unii, ci cu toții, mari și mici dela sate și dela orașe, să ne dăm sprijin unii altora. Ceeace au putut să facă învățătorii dela sate acești ani din urmă arată cât de mult se va puteà

face atunci când ei vor fi sprijiniți, sfătuiți, apărați și de învățătorii dela orașe. Este acì în corpul didactic o forță enormă care singură ca și nici una alta poate să risipească întunerecul în care zace atâta lume și să-i creeze o conștiință omenească.

. . . . să ne silim ca în acțiunea noastră să fim mereu în bună înțelegere, disciplinați, uniți în gândul comun de a fi folositori țerii și neamului și de a nu ne da înapoi în fața nici unei greutăți (1)».

Și dacă în această circulară se pune chestiunea în principiu și se schițează un întreg program de muncă, din următoarele rânduri se va vedeà ce gândește d-l Spiru Haret în privința asociațiilor școlărești, mai mult, se va vedeà în ce direcțiune sănătoasă trebue să se îndrepteze activitatea dăscălimii în această privință. E un pasaj dintr'o însuflețitoare cuvântare — una din cele multe — rostită de d-sa în 1908.

«Nu se poate închipuì, în împrejurările în care trăim, un institutor harnic închis numai între pereții școalei sale. Nu e suficient ca să facă numai lecții, cu cari să îmbogățească mintea elevilor, ci trebue să lucreze pentru cultura celor mulți, cari au atâta nevoie de ea.

«Din ce în ce se simte mai mult nevoia cooperațiunii în toate straturile, cu atât mai mult ea se impune în stratul de jos, unde sunt cei nevoiași».

«Societățile cooperative cari se formează cu ajutorul elevilor și al părinților sunt de mare folos și contribue într'o mare măsură la ameliorarea stării de sărăcie a poporului.

In America de Nord, o institutoare rurală a izbutit

(1) „Monitorul Oficial" No. 118 din 1907.

în 20 de ani să facă lucrări însemnate prin mijlocul unei societăţi cooperative...».

Şi mai departe:

«Societăţile pe care le formează institutorii cu şcolarii şi cu părinţii... sunt o probă că dăscălimea poate face mult, când voeşte (1).

La 1 Iunie 1908, d-l Spiru Haret, ca ministru, asistând la şedinţa cercului cultural al institutorilor din Capitală, adunaţi la şcoala No. 27 de băieţi, a mulţumit corpului didactic primar despre modul cum înţelege să-şi facă datoria nu numai în şcoală, dar şi în munca extraşcolară, şi a luat act cum o bună parte dintre ei lucrează pe această cale cu pricepere, pentru a face ca şcoala să fie cât mai rodnică şi mai respectată, dându-se prilej familiei să fie în contact de aproape cu şcoala.

Cu acest prilej şi-a arătat încrederea, că urmărindu-se această muncă mai departe, vom ajunge într'un timp nu tocmai îndepărtat, când şcoala primară va schimbà faţa lucrurilor de azi şi va da ţerii cetăţeni, cum şi oameni folositori patriei (2).

In August 1908 se publică un raport preţios al d-lui Sp. Popescu, directorul de atunci al învăţământului primar, relativ la necesitatea şi modalitatea înfiinţării băncilor şcolăreşti prin sate. Raportul fusese întocmit ca studiu şi d-l ministru Sp. Haret a dispus să se publice în buletinul activităţii sociale a învăţătorilor şi preoţilor. Din rezoluţia d-sale, pe care ţinem s'o dăm, rezultă de ce cugetări erà însufleţit în privinţa acestui nou gen de activitate socială: «Acest raport, putând servì ca o foarte

(1) Buletinul activităţii sociale, a preoţilor şi învăţătorilor, pag. 107, anul 1908.

(2) Idem.

bună îndrumare pentru învăţători, se va publicà în buletin, pentru cunoştinţa acelora din ei care ar voì şi ar puteà să se folosească de el (1).

Cuvântul autorizat al d-lui Spiru Haret a fost ascultat de mulţi învăţători, căci ei ştiàu că porneşte dintr'o adâncă cunoaştere a lucrurilor şi a împrejurărilor şi numai din dragostea cea mare de ţară. Şi la puţină vreme vedem întemeindu-se o mulţime de bănci şcolare, după cum rezultă din dările de seamă publicate ulterior în buletinul activităţii sociale a învăţătorilor.

In Septemvrie 1908, d-l Spiru Haret, ministru, încurajează pe institutori în înfiinţarea cooperativelor şcolare, dar în acelaş timp le recomandă «unele măsuri de precauţiune, tocmai în interesul bunului mers al acestor societăţi, ca şi pentru propriul lor interes».

Reîmprospătăm în parte circulara ministerială din 1908, atât pentru curajul ce ea caută să-l dea dăscălimii, oarecum descurajată de criticile nedrepte ce se aduceau atunci cooperativelor înfiinţate de ei, cât şi pentru sfaturile directive, pe cari ea le cuprinde:

«In multe părţi ale ţerii a început să se înfiinţeze soc. cooperative pentru cumpărarea de cărţi de către membrii corpului didactic primar dimpreună cu elevii şcoalei respective.

«Ministerul *vede cu ochi buni formarea unor asemenea aşezăminte,* cari au de scop desvoltarea simţimintelor de solidaritate, cari trebue să lege pe fiii aceleiaş ţeri între dânşii . . . .

«E necesar ca societăţile să se întemeieze pe baza unor statute în care să se arate modul de organizare şi de

(1) Buletinul social pag. 275, anul 1908.

funcţionare, şi aceste statute să fie aprobate de autoritatea şcolară.

«Se vor formà registre din cari să se vadă lămurit ce cărţi şi rechizite s'au desfăcut, cu ce rabat s'au procurat şi ce beneficii s'au realizat.

«La registre se vor anexà actele justificative, privitoare la rabatul acordat de librari, la cărţile primite, precum şi la sumele ce se cheltuesc, potrivit prevederilor statutelor. Comitetul va încheià la timp procese verbale . . . .»

Circulara mai cere ca elevilor cari au cărţi vechi să li se scadă preţul cărţilor din cel stabilit pentru fiecare clasă; iar suma de depus să se poată vărsà treptat treptat la cooperativă, după putinţa părinţilor nevoiaşi.

O ultimă cerinţă erà ca în asociaţie să nu intre decât şcolarii şi părinţii cari se învoesc de bună voie (1).

Pe lângă această circulară, care nu puţin a contribuit la desvoltarea cooperativelor, d-l Spiru Haret a mai trimis corpului didactic încă una, prin revizorii şcolari, tocmai în momentul când mulţi interesaţi în comerţul cu cărţile, vedeau în aceste aşezăminte nişte duşmani periculoşi. Ca să dea aparenţă de dreptate plângerilor lor personale interesate, adăogau că institutorii impun cu dea sila elevilor procurarea de cărţi dela şcoală şi că prin acest mijloc se loveşte în libertatea negoţului.

Spre a se risipì orice nedumerire, a se înlăturà orice bănueală şi a nu se zădărnicì lucrarea începută, ministerul pune în vedere revizorilor şcolari pe de o parte mulţumirea ce o simte pentru iniţiativa luată de unii dintr'înşii de a îndemnà pe institutori să facă coopera-

(1) Colecţia de legĭ din 1910, pag. 533.

tive școlare *«ca din beneficiile realizate să se ajute elevii săraci»*, iar pe de alta le cere să nu impună institutia nici institutorilor, nici școlarilor, și că acolo unde se înființează, elevii să nu fie obligați să-și cumpere cărțile numai dela cooperativă. Numai acei școlari cari de bună voie se asociază pot să-și cumpere cărțile prin mijlocirea ei.

Dar partea luată de d-l Spiru Haret în întemeierea și în directivele date pentru mersul nesdruncinat și propășitor al asociațiilor școlare nu se mărginește numai aci.

Medaliarea institutorilor și a învățătorilor cari s'au deosebit prin vreo formă de activitate în acest sens, povețele date de d-sa ca ministru revizorilor și inspectorilor școlari, cuvântările patriotice ce a rostit ori de câte ori a avut prilejul, în privința organizării asociațiilor de ajutor și de cooperație pentru sprijinirea copiilor nevoiași, participarea d-sale la serbările date fie pentru inaugurarea cooperativelor, fie pentru creșterea fondurilor lor..., toate acestea sunt probe vădite de partea mare, neuitată, prețioasă, ce d-sa a luat în desvoltarea acestor opere de educație socială.

Vederile d-sale în privința necesității acestor opere sunt oglindirea unei stări de lucruri perfect cunoscută și la timp semnalată. Popularea școalelor și ajutarea copiilor săraci sunt două lucruri cari merg mână în mână cu întemeierea acelor asociații. Vederile d-lui Haret mai dovedesc însuflețirea sa înaltă ce-l călăuzește ori de câte-ori este vorba de ridicarea păturii de jos a poporului, care trăește în mizerie și în ignoranță. Mai mult decât atât, din acele vederi reese năzuința sa constantă de a desvoltà în copil încă depe băncile școalei acele însușiri mari, prețioase, divine, cari îl fac să se intereseze de

semenul său lipsit de mijloace. D-l Spiru Haret a văzut chestiunea în toată întinderea ei și la semnalul d-sale dăscălimea primară l-a urmat cu încredere, cu curaj, cu stăruință. Aproape toți colegii noștri cari au întemeiat asociațiuni între școlari pot să mărturisească cu ce plăcere au lucrat ei pentru înființarea acestor instituții,—mici prin sfera lor, dar mari prin idealul ce-l urmăresc, și cu câtă hotărîre le-au condus, ferm încredințați că fapta lor adaugă o pietricică la sporirea binelui obștesc, la ridicarea poporului, pentru a cărui cultură și bunăstare d-l Haret și-a făcut ținta întregii sale activități, de ministru—apostol.

Operele, la a căror înfăptuire și ridicare a contribuit d-l Spiru Haret, pentru înlesnirea venirii copiilor la școală, pentru putința frecuentării școalelor primare, pentru exercitarea virtuților sociale în aceste așezăminte și pentru îmbunătățirea stării culturale și economice a poporului, îmi suggerează o comparațiune. Ele se pot asemănă cu o piramidă a cărei bază o formează asociațiile între școlari, fețele laterale asociațiile între adulți, iar vârful îl va formă rezultanta lor: bunăstarea mult încercatului nostru popor. Bunăstarea poporului! Iată și ținta sforțărilor uriașe ale marelui patriot și educator, d-l Spiru Haret.

GRIG. TEODOSSIU
Institutor în București.

ŞCOALELE DE ADULŢI

Este lucru în deobşte cunoscut, că ţara noastră într'un timp relativ scurt, a realizat mult şi mari progrese şi sub raportul instrucţiunii, organizării şi funcţionării învăţământului de toate gradele.

Instrucţiunea masselor poporului, dela o vreme, a început a fi printre cele mai de căpetenle preocupări ale oamenilor de stat. Dacă înainte vreme se găsiau oameni cari să vadă în luminarea minţii popoarului, un pericol pentru înfrânarea intereselor lor meschine, în vremile noastre a devenit o trebuinţă, o pârghie prin cari naţiunile 'şi asigură preponderanţa politică, socială şi economică.

Toate popoarele se întrec a sporì, cât mai mult bugetul Ministerului de Instrucţiune, socotind că, alături de armată, şcoala este cea mai importantă instituţie naţională. Sunt state în cari această năzuinţă a ajuns ca o doctrină de guvernământ, spunându-se că: «Armată ne trebue, ca să ne apere; iar şcoala pentru ca să ne lumineze».

Dar, dacă s'au depus şi se depun toate străduinţele pentru instrucţiune, totuş o mare parte din tineret n'a avut şi nu are norocul de a fi trecut printr'o şcoală primară, secundară sau specială. Şi sunt multe impre-

jurările, cari au contribuit la această stare de lucruri, mai ales la noi, Românii.

Față de scurtul timp, de când învățământului primar i s'a dat o desvoltare mai mare, n'am putut și nu-i putem pretinde de a fi dat rezultate mai mulțumitoare. După o muncă uriașă am putut deabià ajunge, a aveà peste 40 $^0/_0$ știutori de carte.

N'am avut localurile de școli necesare, ca să poată încăpeà toți copiii în vrâstă de a frecuentà școala primară și nici învățătorii trebuitori.

Cu actualul număr de învățători rurali și urbani deabià pot primì instrucțiunea primară 500.000 de copii, iar restul de aproape 400.000 sunt sortiți a fi încă îndepărtați dela binefacerile învățământului.

Afară de acest număr de copii, cari fatal sunt lipsiți de carte, mai avem un mare număr de adulți, cari n'au avut prilejul de a urmà cursurile nici unei instituții culturale din țară, s'au n'a putut să termine complet cursul primar, a trebuit deci cu tot dinadinsul să ne gândim la ceeace este de făcut.

Astfel *școalele de adulți,* s'au impus ca o cerință a vremii, a împrejurărilor culturale, în cari ne găsim.

Dar școalele de adulți răspund și altei nevoi imediate. Ele sunt cheia de legătură între școala primară și vieață,— căci trebue să se întreție încă multă vreme raporturi cu absolventul cursului primar. Absolventul părăsește școala tocmai la aceà vrâstă, când voința nu-i încă formată, când caracterul n'a luat forma definitivă,— atunci, când dacă nu este cineva care să-i îndrumeze pașii vieții, poate să apuce drumuri greșite.

In alte țeri, întregi generații, mulți oameni de stat au gândit și făptuit mult pentru cultura poporului.

România a avut însă prea multe de făcut dela 1850 încoace şi, după mulţi, erau nevoi mai urgente de vindecat, decât o desvoltare cât mai largă a şcoalei poporului.

Totuş s'au găsit câţiva bărbaţi de stat, cari şi-au pus toate forţele pentru o cât mai intinsă cultură, în massele poporului nostru.

Printre aceştia răsare, ca un luceafăr strălucitor, *d-l Spiru C. Haret,* care şi-a închinat toată activitatea vieţii sale, în această direcţiune.

Ca cel mai bun ministru al Instrucţiunii, pe lângă organizarea învăţământului de toate gradele, d-sa s'a gândit mai cu seamă la înmulţirea şcoalelor poporului de jos. A chibzuit ca prin şcoalele de adulţi să dea un sprijin celor slabi, de a luptà şi învinge toate greutăţile ignoranţei.

Din primii ani ai ministerului său, d-l Spiru Haret a căutat să intereseze învăţătorii de toate gradele şi poporul pentru cursurile cu adulţii.

Prin diverse circulări adresate tuturor, deciziuni şi regulamente a dat o formă de organizare acestor cursuri, cari să corespundă nevoii simţite, a celor ce trebuià să urmeze aceste cursuri, mai ales în ultimul său minister.

Cu ocazia trecerii cheltuelilor materiale ale şcoalelor primare rurale dela comune la Cassa Şcoalelor, a rezervà o sumă de 60.000 lei anual, pe care a distribuit-o ca premii de încurajare învăţătorilor, cari s'au distins, prin ţinerea de cursuri mai regulate, şedinţe mai multe, auditori mai mulţi şi rezultate mai mulţumitoare. Cu această ocaziune s'a putut constatà, că aproape 1.000 şcoale de adulţi funcţionau în satele ţerii noastre.

La oraşe, d-sa a ajutat şi contribuit mult la funcţionarea şcoalelor de adulţi şi adulte, precum şi la înfiinţarea *cursurilor de seară*, când ucenicul, întors dela obositoarea muncă a atelierului sau prăvăliei, regăsià prin cele 2—3 ore pe săptămână la aceste cursuri, aceà recreaţie intelectuală, care-i ca un balsam pentru greul drum al vieţii, de necazuri şi nevoi de tot felul.

Şi dacă ar existà continuitate la aceste frumoase începuturi, am puteà cu vremea să scoatem din întuneric mulţimea de cetăţeni tineri şi adulţi, cari au şi ei dreptul la luminarea minţii ca toţi ceilalţi fii ai ţerii.

In ultimul timp, când o delegaţie de membri ai corpului didactic s'a prezentat d-lui Spiru C. Haret, în cestiile privitoare la învăţământul nostru, d-sa a căutat să accentueze, că şcoalele de adulţi ar trebuì să fie o instituţie culturală de primul ordin, şi care ar trebuì să intre, cu tot dinadinsul, în obiceiurile poporului nostru. D-sa a afirmat, că studiază această chestiune de mult timp, şi într'un viitor cât de apropiat, va căutà să-i dea forma definitivă.

D-l Spiru C. Haret din toată a sa activitate, pe acest târâm, a dovedit cu prisosinţă, că este cel dintâiu convins, că dacă într'o localitate se deschide o şcoală de adulţi, se face o reparaţiune, deşi întârziată, dar binevenită, pentru stârpirea tuturor neajunsurilor ce decurg din lipsa totală sau insuficientă de instrucţiune.

Este oarecum chemarea de apoi, a celor cari fatal au fost desmoşteniţi de binefacerile învăţăturii, căci prin aceste cursuri, pe lângă şcoala propriu zisă, se răspândeşte cultură, educaţie, civilizaţie în toate straturile societăţii şi printr'însele se prelungeşte acţiunea şcoalei primare, formând o tutelă părintească, care fereşte adultul

de viţii, îi îmbogăţeşte mintea învăţături, şi-i înalţă sufletul.

Şi pentru munca, pe care d-l Spiru C. Haret, ca ministrul instrucţiunii, a depus-o pentru organizarea şi răspândirea cursurilor pentru adulţi, cei ce ştiu cu câte greutăţi se munceşte în această direcţie, aduc prinosul lor de recunoştinţă încrezători că va lucrà încă, căci aceasta este munca cea sfântă şi munca cea mare, ce se depune pentru binele, cultura şi propăşirea neamului.

D. BUJILĂ-DĂENI
Institutor.

CANTINELE ŞCOLARE URBANE

Institutorii îşi reamintesc cu adâncă mâhnire sufletească, cum mulţi dintre elevii lor, mai cu seamă acei de pe la marginele oraşului, veniau la şcoală prăpădiţi de oboseală, galbeni şi slăbănogi. Cu multă anevoinţă făceau drumul de acasă, mulţi locuind la mari depărtări de şcoală. Aceştia sunt în deosebi copiii de meseriaşi şi muncitori, oamenii cei mai nevoiaşi, cari se ştie prin cė cartiere locuesc şi cari de altfel dau la multe şcoale, grosul elevilor.

Munca institutorului adeseori erà zadarnică şi îi socotiau ca nedestoinici la învăţătură. Cât de mult le dădeà de lucru până puteà să-i facă ca să priceapă câte ceva! Când însă unele împrejurări îi siliau ca să cerceteze mai dė aproape pe aceşti slăbănogi, cu groază descoperiau că mulţi plecau de acasă cu stomacul gol, fără a fi luat ceva în gură. Cu naivitate istorisiau starea lor din familie, de care institutorul rămâneà îngrozit.

Rebegiţi în timpurile friguroase ale iernii, alergau la şcoală mai mult să se încălzească decât să înveţe; cât despre explicările institutorului, în zadar le auziau. Nimic nu se puteà prinde de mintea lor.

Când unii dintre aceşti sărmani copilaşi căpătau câte cinci parale de acasă, în nevinovăţia lor şi nesfătuiţi de

nimeni îi cheltuiau înainte de a ajunge la școală pe rahat, pe un covrig ori o bucată de dovleac sau cine mai știe pe ce; așà că tot flămânzi intrau în clasă și răbdau de foame până seara.

Au fost cazuri și nu puțin numeroase când unii dintre acești elevi cădeau jos de pe bănci, de nemâncare; iar pe alții îi aduceau la școală în spinare părinții muncitori, unde îi lăsau până seara.

Institutorii făceau și ei ce le sta prin putință ca să poată ajutà pe unii cu câte ceva. Dar nimeni însă dintre cei ajunși în capul învățământului, nu s'a gândit măcar să încurajeze și să îndrumeze pe calea cea adevărată sforțările lor ca în deplină unire să se înlesnească drumul învățăturii și acestor desmoșteniți ai soartei. Câți miniștrii n'au trecut pe la departamentul instrucțiunii publice fără să cugete la elevii săraci și la direcțiunea, ce trebuià dată activității institutorilor și în afară de școală!

Un singur ministru al instrucțiunii publice și al cultelor a avut școala română, care să-i vadă ranele și să se pătrunză de adevărata iubire și milă pentru populațiunea nevoiașă a școalelor și care a găsit și leacul, îndrumând dascălii școalelor primare la o activitate folositoare neamului și în afară de cei patru pereți ai școalei.

Legiurile școlare oricâte dispozițiuni ar coprinde pentru ca să oblige pe toți părinții a-și trimite copiii la școală, rămân adesea neaplicate: din cauza marilor și multor nevoi de care în tot timpul sunt împiedicați mulți dintre cetățenii țerii. Mizeriile populațiunii nevoiașe sunt atât de mari și de grele, în cât mintea omului de multe ori nu și le poate închipuì. Trebue o inteligență pătrunzătoare, o inimă duioasă, un suflet mare, un cugetător

profund, cu o adâncă intuiţie şi experienţă socială ca să poată înţelege şi simţi marea taină a durerilor celor săraci cari zac în neagra mizerie.

Pentru mândria şi binele neamului românesc, şcoala română a avut fericirea să fie condusă ani îndelungaţi de un mare ministru al instrucţiunii publice şi al cultelor, de un bărbat de Stat cu un ideal democratic şi pe care spre binele mulţimii, l-a urmărit neîncetat cu o tenacitate pilduitoare, ori de câte ori a avut prilegiul să conducă destinele învăţământului.

Incredinţat că toate articolele din legea şcolară referitoare la îndatorirea impusă tuturor cetăţenilor de a-şi trimite copiii la şcoală, rămân ineficace şi cunoscând pricinele, a hotărît şi a încurajat numeroase instituţiuni de binefacere cu ajutorul cărora să facă cu putinţă venirea la şcoală şi a celui mai desmoştenit orfan.

Pâine înainte de toate; căci mai întâiu stomacul trebue împăcat pentru ca apoi sufletul să-şi poată luà sborul.

Acest mare ministru, om al şcoalei în adevăratul înţeles al cuvântului, acest mare dascăl al neamului, a fost d-l Spiru C. Haret.

In anul 1898, printr'o deciziune—cu No. 21.827 din 14 Ianuarie—adresată revizorilor şcolari, a dispus înfiinţarea Cantinelor şcolare cea mai creştinească şi patriotică operă de binefacere pentru copii. Citez o parte numai din acea deciziune.

«Frecuentarea regulată a şcoalei din partea elevilor este una din condiţiunile esenţiale pentru asigurarea mersului normal al lecţiunilor şi pentru realizarea rezultatelor, ce suntem în drept a le aşteptà dela şcoala primara, în schimbul sacrificiilor enorme pe care le face statul pentru acest învăţamânt. E destul

ca în fiecare zi să avem câțiva școlari absenți dintre aceia cari figurează în cataloage ca regulați făcând abstracție de ceia ce lipsesc dela începutul anului pentru ca întregul învățământ să se resimță. Învățătorul e silit să revină neîncetat asupra lecțiilor dejà făcute, dacă voește ca materia nouă ce are de tratat să fie înțeleasă și să se poată legà cu cea precedentă. Dispozițiunile din lege privitoare la obligativitate nu sunt de ajuns pentru asigurarea regulatei frecuentări. Dacă suntem în drept să aplicăm aceste dispozițiuni pentru a înfrânge ignoranța sau îndărătnicia unor părinți, cari nu înțeleg foloasele învățăturii sau nu vor să le înțeleagă și să-i constrângem a-și trimite copiii la școală, atunci când au școala la îndemână, când cu alte cuvinte, frecuentarea ei e posibilă, nu vom puteà face uz de aceste dispozițiuni, când împrejurări de forță majoră vor zădărnicì buna voință a părinților de a-și trimite copiii la școală și vor face aproape imposibilă frecuentarea ei».

Un an numai dela aceà deciziune (3 Ianuarie 1899), fericita inspirație a d-lui Haret, de a creà cantinele școlare, a avut o așà de puternică înrâurire asupra corpului didactic primar și-a scormonit atât de adânc generozitatea publică, încât s'a aflat într'o situațiune atât de plăcută că printr'o altă circulară (cu No. 85.561) adresată Prefecților și revizorilor școlari, îi îndatorează să aducă vii mulțumiri numeroaselor persoane, comitetelor ce se formase pentru ca se adune fonduri, în multe orașe și aproape în toate județele. Citām o parte și din această circulară.

„Cu mulțumire Ministerul vede căldura cu care a fost primită propunerea sa prin circulară cu No.

21.287 din 14 Ianuarie 1898, relativ la înființare de cantine pe lângă școalele primare. In foarte multe părți s'au organizat comitete s'au făcut ofrande însemnate și instituțiunea cantinelor școlare abià după un an, a devenit dejà o realitate; în unele părți s'a reușit a se formà câte un capital pentru asigurarea existenței ei în viitor. Binefacerile pe care această instituțiune la va face populațiunii sărace sunt chiar de acum foarte însemnate și aceasta ne face să privim cu bucurie viitorul, când ea va fi așezată pe baze solide și intrată în obiceiuri.

Ministrul se crede datcr a exprimă prin d-voastră mulțumirile sale, tuturor persoanelor, cari au primit cu favoare propunerea sa și i-au dat atât de mult concurs pentru a-i asigurà reușita".

Astăzi, întemeetorul cantinelor școlare, poate fi mândru că a creat cea mai frumoasă instituțiune de binefacere, care s'a dovedit ca o necesitate socială de primul rang și care a intrat în obiceiurile populațiunii avute ca și în ale celei mai sărace. Viitorul e deplin asigurat, dovadă sunt însemnatale fonduri innalienabile, ce și-au constituit și cari au ajuns la sute de mii de lei, în orașele mari ale țerii.

Institutorii se simt și dânșii fericiți că au putut corespunde așteptării, aceluia, care i-a cunoscut și a avut deplină încredere în destoinicia lor. Sunt mulțumiți că munca și devotamentul lor au contribuit să asigure o mâncare caldă, igienică, dătătoare de vieață și o frecuentare regulată tuturor elevilor săraci ca și bogați, doritori de a se instruì.

Cu cinci și zece bani, orice școlar găsește la cantine o mâncare hrănitoare și îndestulătoare; iar acelora ai

cărora părinţi nu pot plătì nimic, cum şi orfanilor, li se dă masă gratuit.

Au fost cazuri dureroase unde câte o biată văduvă nenorocită sau un bătrân muncitor, gârbovit de ani şi de neavere să crească câte un orfan pe care voiau şi dânşii să-l înveţe carte, dar lipsa le erà atât de cumplită, în cât erau zile când nu-i puteau da nici un codru de pâine. Numai cine a venit în contact cu massa săracilor a putut să descopere asemenea stări de înspăimântătoare mizerie.

Comitetele diferitelor instituţiuni ale cantinelor au avut dorinţa şi au încercat ca toţi copiii să plătească cu cât de puţin mâncarea ce li se dă, pentru a nu-i obicinuì, cu credinţă că se poate căpătà hrana şi fără bani şi pentru a nu fi expuşi la umilire şi izbì în sentimentul demnităţii pe care trebue să-l aibă orice om. Insuş întemeetorul Cantinelor, d-l Haret, a fost la început, contra gratuităţii. Conducătorii cantinelor au întrebuinţat diferite mijloace, înlocuind plata în bani prin bonuri, cari se plătiau de unele persoane caritabile, sau prin nişte fise plătite din fondurile cantinelor şi cari se distribuià elevilor prin părinţii lor. Nu s'a putut însă reuşì deplin, căci se încarcă prea mult munca institutorilor, cari conduc cantinele.

La ospătăria şcolară din Craiova, doamnele din elita societăţii, cari conduc cantinele având în frunte pe doamna Lucia N. Romanescu, au putut reuşì ca prin ajutorul bonurilor, toţi copiii să plătească mâncarea. La cantinele conduse numai de institutori şi institutoare, este imposibil. Pentru a nu se înlăturà dela masă tocmai aceia cari aveau absolută nevoe de hrană şi fără de care nu puteau urmà la şcoală, li se dă acestora

mâncare gratuit. Insuş d-l Haret, în raportul ce a adresat M. S. Regelui asupra ,activităţii Ministerului instrucţiunii publice, revine şi recunoaşte nevoia gratuităţii. «Umanitatea a vorbit mai tare decât raţiunea, glasul li s'a impus». Conducători cantinelor au trebuit deci să admită la masă pe aceia dintre elevi cari dacă ar fi fost respinşi, s'ar fi văzut siliţi să întrerupă şcoala.

Cantinele s'au înfiinţat mai ales pe lângă şcoalele din cartierile mărginaşe, unde populaţiunea şcolară este mult mai numeroasă ca în centru şi are mai multă nevoe de ajutor şi pe cât a fost posibil pe lângă şcoalele de fete. In general cantinele sunt conduse de directoarea sau directorul şcoalei pe lângă care funcţionează, ajutaţi de colegele şi colegii lor.

Un comitet central, conducător al instituţiunii din fiecare oraş, se ocupă cu strâgerea fondurilor, cu buna lor administrare şi înlesneşte fiecărei cantine tot necesarul pentru întreţinere şi regulată funcţionare.

La şcoalele de fete unde există cantină, elevele din clasele III-a şi a IV-a, sub conducerea directoarei sau a uneia dintre institutoarele şcoalei, grupate în echipe, ieau parte la prepararea mâncării şi la aranjarea mesei.

Cu chipul aceasta se învaţă copilele a pregătì diferite mâncări pe care multe n'au ocazie să le înveţe acasă. Este un admirabil mijloc de a răspândì în masa populaţiunei de jos, modul de a preparà mâncare igienică şi nevoia de a-se hrănì mai bine.

Sub părinteasca îngrijire a institutoarelor şi institutorilor, copiii capătă deci pe lângă învăţătură şi obiceiuri frumoase. — Sfaturile lor au o puternică influenţă morală asupra educaţiunii tuturor — sunt copii, cari neavând cine să se ocupe de creşterea lor, în casa părintească,

vin la școală cu apucături urîte și sunt atât de neîndemânatici, încât mulți, nu știu nici să mănânce.

Se așează la masă sfioși și nu îndrăznesc să înceapă a mâncà. Obicinuiți a se hrănì prost, fără întrebuințarea cuțitului, a furculiței și a șervetului, privesc timizi la vecinii lor mai vechi, observând cum mâncă aceștia și numai după ce văd, încep și ei mâncarea.

Cantinele sunt o admirabilă școală socială și din acest punct de vedere. Elevii după povețele institutorilor se deprind după câtva timp să mănânce frumos, perd relele obiceiuri de acasă și se stabilește egalitate și colegialitate între toți elevii și elevele școalei, atât de puternică, că se resimte la mare, în societate.

Deosebirea, ce s'a constatat la elevii cantinieri la începutul venirei lor la cantine și la sfârșit, este încă o probă de marea însemnătate a acestei opere școlare. Pe când la început copiii sunt palizi, timizi, molatici, necurați și cu urîte obiceiuri; după câtevà săptămâni, se schimbă cu totul. Devin rumeni la față, vioi și sprinteni în mișcările lor, dispuși la învățătură, curați și cu deprinderi frumoase, în cât e o plăcere să-i asculți la lecții și să-i privești până și în jocurile lor din timpul recreațiunii.

Au fost cântăriți mai mulți copii în primele zile când au început să iea masa la cantine și la închiderea lor și s'a constatat o mare deosebire în greutate, în comparație cu alți copii de această etate ca dânșii, dar cari n'au fost hrăniți de cantine.

Aceia, cari n'au avut ocazie să asiste la o cantină a copilașilor din școalele primare, nu-și pot închipuì bucuria nespusă ce micuții simt când sunt chemați la masă și cât de sburdalnici și nerăbdători aleargă ca să-și

primească felia de pâine și renumita *ciorbă cantiniera făcută din carne îndestulătoare și tot felul de legume.*

Iată ce spune d-na *Adina Banescu,* secretara cantinelor din Craiova, în darea de seamă dela 10 Ianuarie 1909, asupra mersului societății cu ocaziunea aniversării a zece ani dela înființarea ei.

„*Cine n'a văzut o cantină, nu poate să-și dea seama de înfățișarea atingătoare ce prezintă mulțimea copiilor, în așteptarea mâncării, la orele 12, după trei ore de muncă pe băncele școalei, copiii ieșind pâlcuri, pâlcuri, se îndreaptă, unii mai fericiți spre casele lor în mijlocul familiei, unde mama îi așteaptă spre a le da un prânz bun și îndestulător, iar alții, cei mai mulți și pentru care soarta a fost mai puțin darnică ursindu-i, se îndreptează spre cantine cu bonul cumpărat cu zece bani aduși de acasă sau celor prea săraci, dăruit de vreun suflet milostiv și ajunși acolo, veseli și nepăsători de grija zilei de mâine, își iea fiecare în grabă locul în sala de mâncare, băeții de o parte, fetele de alta, așteptând cu nerăbdare sa li se deà partea fiecăruia și mistuind cu ochii cazanul care fumegă și coșul plin cu pâine; din când în când, ușa se mai deschide și câte un mititel întârziat prin zăpadă își face loc printre ceilalți. In sfârșit străchinile se umplu, se face tăcere și o voce dintr'un colț, rostește cu glas tare slava acelor suflete nevinovate către cel de sus pentru pâinea cea de toate zilele, câte o doamnă societară umblă printre mese și, cu dragoste de mamă învață pe unul cum să ție lingura, pe altul să nu mănânce prea repede, pe cellalt să se ție drept. E atât de creștinesc prânzul acesta, atât de sfântă e priveliștea atâtor ființe nevinovate*

strânse la un loc, din toate colțurile orașului, atât de mare e liniștea în care nu se aude de cât sgomotul lingurilor mânate de foame, încât fără să vrei îți vine în minte cuvintele Mântuitorului „lăsați copiii sa vina la mine“.

Pentru mulți dintre acești copilași, mâncarea caldă, ce li se dă cu îndestulare la cantine, este poate singura hrană ce o capătă în cursul zilei. Nu puține dintre mamele lor, au destăinuit aceasta la unele dintre conducătoarele cantinelor.

Toți oamenii care se ocupă de aproape de școală și higieniștii recunoscuți, afirmă că prin cantine se înlătură numeroase boale, în special anemia, slăbiciunea, boalele gastro-intestinale și altele, cari se contractează mai ales în epoca copilăriei, din lipsa de hrană și din exces de muncă. Câți copii în anii în cari trebue să-și facă școala primară nu sunt candidați la tuberculoză! Este timpul desvoltării lor, când trebuesc mai mult îngrijiți și mai bine hrăniți. Numai printr'o hrană bună, pot acești elevi ca să-și refacă și susține energia, ce o consumă, în timpul școalei.

In toate statele culte din apusul Europei și din America, cantinele școlare au luat o desvoltare atât de mare, că în unele orașe aproape nu se mai află școală fără cantină. La Universitatea din Franța s'au prezentat și teze al căror subiect au fost «Cantinele școlare». O remarcabilă teză, care a tratat admirabil acest subiect a fost aceia a Doctorului M. Grosselim și care a fost primită cu elogii. Grosselim spune că *„într'un mod general se poate constată că, cantinele sunt cu atât mai prospere, cu cât aceà țară este mai înaintată din punctul de vedere al organizațiunii sociale“*. Enumără

mai multe norme despre organizarea unei bune cantine. Răposatul dr. Felix, care a fost unul dintre cei mai distinşi igienişti ai noştri, are cele mai frumoase pasagii despre cantine, intr'o comunicare pe care a făcut-o Academiei Române. Doctorii Landuzy şi profesorul Hutinel pe care Grosselim îi citează în teza sa, constată rezultatele excelente ale cantinelor asupra populaţiunii nevoiaşe şi enumără numeroase boale, ce înlătură.

In Anglia în urma unei vii campanii a presei asupra hranei elevilor, opinia publică a fost profund mişcată şi a avut un puternic răsunet până în parlamentul ţerii. Cei mai distinşi membri ai camerei ca Sir Iohn Gorst şi Macnamora au dus o luptă viguroasă asupra neîndestulătoarei nutriri ce se dă elevilor. Impins de curentul public format de aceia pe care îi neliniştià această stare rea a desvoltării fizice şi intelectuale a copiilor, prin lipsa unei nutriri substanţiale, d-l Gerald Balfour preşedintele lui Locol Gouvernement Board, a instituit un comitet prezidat de sir Villian Anson. In urma raportului prezentat de comisiune asupra situaţiunii nenorocite a elevilor rău hrăniţi, Balfour a dat o energică circulară privitoare la hrana elevilor înfiinţând astfel cantinele şcolare, care erau dejà înfiinţate la noi în ţară.

Dar cantinele nu numai că înlătură primejdia a numeroase maladii, ce dobândesc copiii în epoca desvoltării lor, nu numai că asigură frecuentarea regulată a tuturor copiilor înscrişi şi face posibilă venirea la şcoală şi a celor mai nevoiaşi pe cari îi scutesc şi de drumuri lungi şi obositoare, dar întăresc fizicul copilului, îi ajută la desvoltarea intelectului, e un auxiliar al şcoalei pe care o completează ca cea mai de seamă instituţiune în Stat, pe băncile căreia se făuresc destinele neamului.

Se cresc copiii cu mintea ageră, cu sufletul curat și dă patriei buni cetățeni, curagioși și voinici apărători; iar nu ființe plăpânde și șovăelnice, care o duc la peire.

Când acestea sunt atâtea foloase reale, constatate și recunoscute de întreagă lume cultă, din nenorocire pentru țara noastră prin anii 1899—900 tocmai în timpul când cantinele începuse să se desvolte, s'au găsit funcționari ai statului printre cari unul sau doi prefecți, cari în loc de a le sprijinì, le-au desființat. După ce au urzit tot felul de mizerii conducătorilor cantinelor, după ce au suprimat fondurile de ajutor pe care le dădeau comunele sau județele, în răutatea, invidia și îngustimea minții lor și sub ochii ministrului școalelor din acel timp, le-au oprit de a mai funcționà. Acolo unde au întâlnit mai multă rezistență din partea acelora, cari le înființase și cu mult devotament le îngrijau, au mers cu îndrăzneala ca prin forța jandarmilor să distrugă până și uneltele cantinelor, răpind în modul acesta, bucățica de pâine ce se dà unor ființe nevinovate, de oamenii cu milă de acești nenorociți, cu suflet curat și frică de Dumnezeu.

Ideile sănătoase cum se știe, nu pier. Ele prind, se împrăștie și pătrund în massa poporului cu atât mai adânc cu cât sunt împiedicate de a se desvoltà. Aceasta s'a adeverit deplin și cu cantinele; căci în anul școlar 1902—903 numărul cantinelor urbane dela 20, câte erau în anul școlar 1899—900 s'au ridicat la 52, mărindu-se însemnat și fondurile de rezervă.

Până și în capitala regatului român, autoritatea comunală de astăzi a redus ajutorul ce comuna da cantinelor dela 4000 lei, la 2000. Cu adâncă mâhnire comitetul a luat cunoștință de această măsură și aceasta cu atât mai simțit cu cât înainte, un fost primar al capitalei, dă-

ruise cantinelor și salariul său pe o lună și a avut atâta solicitudine pentru aceasta instituțiune, care hrănește pe fiii celor mai nevoiași cetățeni ai capitalei, încât la toate școalele nouă ce s'au construit în timpul său, s'au clădit săli anume pentru mâncarea copiilor și pentru bucătărie.

Dar acestea sunt lucruri dureroase, însă trecătoare și în loc de a descurajà pe aceia cari le-au dat ființă și le îngrijesc cu adevărată iubire părintească, îi fac și mai prevăzători.

Privigherea continuă ce d-l Haret a avut asupra operei sale, căldura cu care au fost primite cantinele de toată lumea cinstită și generoasă, dovadă vie este înființarea societății «ospătăria școlară» din Craiova condusă numai de către doamne din elita Capitalei Olteniei, devotamentul nestrămutat al institutorilor, cărora li s'a dat cea mai frumoasă ocazie pentru a-și arătà priceperea lor și în afară de școală și marea iubire de elevi și că în adevăr sunt vrednici de înalta lor chemare sacrificând însuș timpul lor liber și chiar banul lor, au făcut din cantinele școlare o operă desăvârșită.

In fruntea tuturor acestor societăți, ce s'au înființat în orașele țerii, stă instituțiunea cantinelor școlare din București. Această instituțiune este așezată pe temelii solide și și-a asigurat un fond inalienabil care a trecut peste o sută mii de lei. Acest fond crește în fiecare an datorit modului înțelept cum sunt conduse și devotamentului institutorilor, cari au răspuns într'un singur glas la chemarea șefului lor.

Cantinele din București au adunat dela înființarea lor din anul 1898 și până astăzi, însemnata *sumă de 242.612,19 lei din care au cheltuit cu întreținerea lor*

ANEXA I.

CONTUL GENERAL DE

Incheiat în seara de

No.	VENITURILE	Sume	Total
1	Donațiuni	4.000 75	
2	Cotizațiuni	628 —	
3	Venitul efectelor publice	2.234 85	
4	Liste de subscripție	2.831 20	
5	Serbarea din 25 Noemvrie 1910. . . .	1.101 —	
6	Cantina No. 1 «Spiru C. Haret . . .	1.194 70	
7	3	230 10	
8	» » 4	366 68	
9	5	308 65	
10	6 «Aur. Gr. Alexandrescu».	303 90	
11	7	420 88	
12	» 8	426 55	
13	» 9	734 80	
14	10	385 90	
15	» 11	568 —	
16	» » 12	150 25	
17	» 13	837 45	
18	» 14	421 75	
19	» 15	198 65	
20	16	399 37	
21	» 17	234 88	
		17.978 31	
22	Def. net rez. în cursul an. 1910—911.	834 23	18.812 54

BILANȚUL

Încheiat în seara de

Averea societății

Efecte publice. Funciare urbane

Cassa. Numerarul aflat în

Mobilier. Valoarea mobilierului după

VENITURI ȘI CHELTUELI

31 Octomvrie 1911.

No.	CHELTUELILE	Sume	Total
1	Cheltueli generale sold debitor . . .	129 35	
2	Cantina No. 1 «Spiru C. Haret» . . .	1.770 37	
3	» » 3	448 53	
4	» » 4	765 19	
5	» 5	549 21	
6	» » 6 «Aur. Gr. Alexandrescu.	662 35	
7	» » 7	631 40	
8	» » 8	915 12	
9	» » 9	1.062 20	
10	» » 10	622 37	
11	» » 11	1.039 25	
12	» » 12	387 56	
13	» » 13	1.566 38	
14	» 14	807 35	
15	» » 15	476 46	
16	» » 16	721 25	
17	» » 17	531 18	
18	Remiza Colectorului	443 70	
19	Pâine	3.849 82	
20	Lemne	61 —	
21	Subvenții Cantină Azil	160	
22	Imprimate	309 50	
23	Mobilier amortisment de 20% . . .	903 —	
		18.812 54	18.812,54

GENERAL

31 Octomvrie 1911

se compune din :

5% București 86.000 v. n.	81.270,55	
casă 4.000 lei la cont . .	7.779,11	
amortismentul făcut	3.612,09	92.661,75

Cassier, *A. B. Sinișteanu*

N.B. 17 stânjeni de lemne donați de Minister.

ANEXA II.

SOCIETATEA „OSPATARIA

DEBIT. CONTUL DE «CHELTUELI ŞI VENITURI» PE ANUL

No.	NATURA CHELTUELILOR	SUME		TOTAL	
1	Salarii	2.665	90		
2	Nutriment	4.532	85		
3	Luminat şi încălzit	654	20		
4	Reparaţiuni şi instalaţiuni	33	—		
5	Material	93	40		
6	Imprimate	60	50		
7	Asigurare	21	25		
8	Impozite	146	73		
9	Remiza incasatorului	75	52		
10	Cheltueli mărunte	107	—		
11	Cheltueli de birou	130	—	8.520	35
12	Excedentul an. 1909—1910			2.038	97
				10.559	32

BILANŢUL INCHEIAT

No.	A C T I V	Sume		Total	
1	Cassa	8.007	47		
2	Efecte publice: Scris. func. urb. 5% Buc. 14100+2 urb. 5% Iaşi 8000+ oblig. credit. jud. & com. 5% 8400+ renta 4% 2000+acţiuni «Traiul» 2000 +func. urb. 5% Buc. 1000, donat de D-na Maria N. T. Popp=Lei 35500 .	34.584	85		
3	Imobil: Localul sediului 27.303,71 + teren Solomon 1.350	28.653	71		
4	Mobilier	1.000	—		
5	Garanţii.	100	—		
6	Conturi curente	134	15	72.480	18
				72.480	18

ȘCOLARA" — Craiova

1909—1910, ÎNCHEIAT LA 31 AUGUST 1910. CREDIT.

No.	NATURA VENITURILOR	SUME		TOTAL	
1	Pomul de Crăciun	106	30		
2	Donațiuni pentru clădiri de cantine	700	—		
3	Subvențiuni	2.600	—		
4	Donațiuni	218			
5	Bonuri de masă	1.813	80		
6	Extraordinare	762	30		
7	Dobânzi	134	15		
8	Cupoane	1.717	77		
9	Cotizațiuni	2.507	—	10.559	32
				10.559	32

LA 31 AUGUST 1910

No.	P A S I V	Sume		Total	
1	Capital	70.441	21		
2	Excedent pe anul 1909—1910.	2.038	97	72.480	18
				72.470	18

Cassieră, *Lucia N. Romanescu.*

149.950,24 lei, ramânând deci un fond de 92.661,75 bani. In ultimul an 1910—911 au funcţionat 16 cantine în Capitală deservind elevii şi elevele dela 40 şcoale. S'a dat zilnic hrană la 1.500--2.000 elevi, după cum erà timpul. Acestor elevi li s'au servit în total 103.676 porţii de diferite mâncări; 76.989 s'au plătit de elevi cu câte zece bani; 14.591 cu câte cinci bani şi 12.096 gratuit. Costul unei porţii varià între 18—27 bani, în afară de plata bucătăresei şi a lemnelor. Venitul cantinelor în acest din urmă an a fost de 25.622,17 lei, iar cheltuelile de 22.412,34 lei.

După cantinele din Bucureşti urmează cantinele din Craiova, cu un fond inalienabil de 72.000 lei: acelea din Iaşi cu un fond de 25.000 lei, cele din Galaţi cu 23.000, cele din Piatra Neamţu cu 15.000 lei. Vin apoi cele din Giurgiu, Tulcea şi alte oraşe ale ţerii unde s'a simţit nevoie de cantine.

Cele două situaţiuni de mai sus ale cantinelor din Bucureşti şi Craiova unele conduse numai de institutori şi altele numai de doamne din Societate, sunt cea mai convingătoare dovadă că opera marelui Ministru al şcoalelor române, D-l Spiru C. Haret, a intrat adânc în obiceiurile întregii societăţi române, s'a întemeiat puternic prin iubirea şi dragostea tuturor şi că viitorul ei este în veci asigurat.

A. B. SINIŞTEANU
Institutor în Bucureşti.

CANTINELE ŞCOLARE RURALE

Prin legea dela 1864 s'a prevăzut ca învăţământul primar să fie obligatoriu şi gratuit pentru toţi copiii cu etatea dela 7—14 ani, iar părinţii cari nu se supun acestei legi să fie amendaţi.— Timp de 34 ani după aplicarea acestei legi, puţini săteni cu copii în vâstră de şcoală au scăpat de amenda şcolară. Cei mai mulţi dintre cei amendaţi erau însă, acei cari cunoşteau foloasele învăţăturii şi ar fi voit să nu lipsească de ele pe copiii lor, dar împrejurările de forţă majoră îi făceau să nu asculte de această raţiune şi deci să devină nesupuşi legii. Chiar atunci, când prin forţa amenzilor, se reuşià ca aceşti părinţi să-şi trimită copiii la şcoală, nu erà nici un câştig pentru învăţământ, căci nu se puteà face progres cu elevi cari inspirau milă învăţământului, văzându-i pe timp de iarnă desculţi, cu haine subţiri, obosiţi de drumuri lungi şi accidentate, cari de multe ori le puneau vîeaţa în pericol; lihniţi de foame şi neavând măcar prespectiva, că la ameazi vor găsì acasă de mâncare.

Această stare de lucruri, nestudiată serios timp de 34 de ani, ar fi dăinuit la infinit, dacă în anul 1898, d-l Spiru C. Haret, în calitate de Ministru al Cultelor şi Instrucţiunii publice, n'ar fi pornit o acţiune binefăcă-

toare, pentru înființarea de *Cantine* pe lângă școalele rurale, prin ajutorul cărora d-sa prevedeà înlăturarea unei mari piedici din calea progresului învățământului.

«Frecuentarea regulată a școlii din partea elevilor» zice d-l Haret în circularea No. 21.287, din 14 Ianuarie 1898 «este una din condițiunile esențiale, pentru asigurarea mersului normal al lecțiunilor și pentru realizarea rezultatelor ce suntem în drept a le aștepta dela școala primară, în schimbul sacrificiilor enorme, pe care le face statul pentru acest învățământ.

E destul ca în fiecare zi să avem câțiva școlari absenți dintre cei cari figurează în cataloage ca regulați — făcând abstracție de cei ce lipsesc dela începutul anului — pentru ca întreg învățământul să se resimtă... Cu deosebire în școala rurală, unde învățătorul are mai multe clase, și unde posibilitatea de a reveni asupra lecțiunilor precedente este și mai mică, din cauza lipsei de timp, absențele acestea intermitente au un efect dezastros asupra învățământului.

Dispozițiunile din lege privitoare la obligativitate nu sunt de ajuns pentru asigurarea regulatei frecuentări. Dacă suntem în drept să aplicăm aceste dispozițiuni, pentru a înfrânge ignoranța sau îndărătnicia unor părinți cari nu înțeleg foloasele învățăturii, sau nu vor să le înțeleagă, și să-i constrângem să-și trimită copiii la școală, atunci când au școală la îndemână; când, cu alte cuvinte frecuentarca ei e posibilă, nu vom puteà face uz de aceste dispozițiuni, când împrejurări de forță majoră vor zădărnicì voința părinților, de a-și trimite copiii la școală și vor face aproape imposibilă frecuentarea ei.

O astfel de împrejurare, care constitue caz de forță

majoră, este așezarea topografică a celor mai multe din comunele noastre rurale».

«Trebue să ne amintim» —zice d-l Haret, în raportul către M. S. Regele «că avem în toată țara, în cifră rotundă, 3.600 școli rurale la o suprafață de 132.000 km pătrați, ceeace face în mijlociu o școală la 37 de kilometri patrați. Aceasta însemnează că raza de serviciu a unei școli este în mijlociu de mai mult de 3 km în jurul ei. In realitate însă, lucrurile stau mai rău. In părțile unde poporațiunea este rară, raza școlii este cu mult mai mare; ajunge de multe ori până la 8 km și mai mult. O singură școală trebue de multe ori să facă serviciul pentru mai multe cătune, despărțite unele de altele prin distanțe mari și prin greutăți naturale, precum: păraie, râpi, păduri etc. Pe unde este așà le trebue copiilor mai mult de o oră, ca să ajungă la școală, sau ca să se înapoieze acasă.

Prin urmare, le este imposibil ca în intervalul de 2 sau de 3 ore dintre clasele de dimineață și cele de după amiazi, să se poată duce acasă, pentru a dejunà. De altfel, în timpul muncii câmpului, chiar dacă s'ar puteà duce, n'ar găsì pe nimeni, căci părinții și frații sunt atunci duși la lucru.

Copilul este deci silit să rămână la școală de dimineață până seara, fără să mănânce nimic, sau silit a se mulțumì cu o bucată de mămăligă rece, dată de acasă. Așadar este nu numai în interesul frecuentării regulate a școlii, dar chiar o chestiune de umanitate, să găsim un mijloc ca copiii, rămânând la școală peste zi, să poată aveà ceva nutriment la miezul zilei; iar când înapoiarea lor acasă ar pune în pericol vieața sau sănătatea lor, să poată rămâne la școală chiar peste noapte».

Și cum d-l Haret e omul care nu se mulțumește a constată numai o stare de lucruri, fără ca să iea măsuri de a se îndreptă un rău constatat, tot așà și în chestia privitoare la frecuentarea copiilor din școalele rurale, d-sa nu s'a mulțumit numai a constată o lipsă și a propune înființări de cantine, ci prin idei clare a și jalonat modul lor de funcționare, în așà fel, ca în cel mai scurt timp, toți învățătorii să poată aduce la îndeplinire idea emisă de dânsul.

«In localitățile unde părinții se vor învoì, ca să înființeze cantine școlare» — zice d-l Haret, în prima d-sale circulară privitoare la cantinele școlare — «în care școlarii ar puteà căpătà pentru 5—10 bani, o mâncare caldă, sala de mâncare să se aranjeze la școală, dacă localul permite, sau în o casă particulară din apropiere de școală. In vedere că țăranul nostru câștigă cu greu banul, mai bucuros cred că ar da în natură cele trebuincioase pentru mâncare. Cantinieră ar puteà fi soția învățătorului sau o femeie din sat angajată în acest scop; sau, în fine, masa comună a elevilor s'ar puteà pregătì cu rândul de înseși mamele elevilor».

Pentru școlarii din cătune, care sunt nevoiți să străbată distanțe mari până la școală și prin locuri accidentate, d-l Haret emite două păreri: «sau transportând cu carul pe acești copii în fiecare zi, dimineața și seara, sau înființând un fel de internat — o sală de dormire — dacă e loc, la școală, sau la o casă închiriată în acest scop. Acești școlari transportați Luni dimineața cu carul, aprovizionați fiecare pentru o săptămână cu cele trebuincioase mâncării, care se va preparà la cantină, vor rămâne toată săptămâna în cătunul cu școala și vor fi transportați iar la fel Sâmbătă seara la pă-

rinții lor, spre a fi primeniți și a li se da și alte îngrijiri necesare.

«Nicăiri decât aici» — zice d-l Haret «nu se potrivește mai bine proverbul. «Tot începutul este greu . Am însă convingerea, că dacă acest început se va face cu chibzuință, cestiunea cantinelor școlare va intrà în deprinderile sătenilor noștri cu atât mai mult, cu cât foloasele ce vor rezultà vor fi mai evidente».

Și d-l Haret, prezicând prin aceste cuvinte viitorul cantinelor școlare, nu s'a înșelat de loc, căci chiar după un an de zile (Ianuarie 1899) a putut constatà cu câtă căldură a fost primită propunerea de toți cei cari au simțit românește.

«Cu multă mulțumire» — zice dânsul prin circulara No. 85.561, din Ianuarie 1899, «Ministerul vede căldura cu care a fost primită propunerea sa relativă la înființarea de cantine pe lângă școalele primare. In foarte multe părți s'au organizat comitete, s'au făcut ofrande însemnate și Instituția Cantinelor școlare, abià după un an, a devenit dejà o realitate. In unele părți s'a reușit a se formà câte un capital pentru asigurarea existenței ei în viitor».

In anul 1903, constatarea ce se face asupra mersului Cantinelor școlare din județe e îmbucurătoare din toate punctele de vedere.

«Astăzi» — zice d-l Haret, la 1903, în raportul către M. S. Regele, «Instituția Cantinelor este înfloritoare și merge desvoltându-se. In anul școlar 1901/902 au funcționat 119 cantine rurale fără dormitor și 61 cu dormitor, la care au luat masa zilnic peste 8.000 copii. Capitalul diferitelor societăți, înființate pentru acest scop, se urcă la suma de 119.219,22 lei».

In anul şcolar 1902/903, adoptându-se la o mare parte din şcoalele primare rurale, orariul pe jumătate de zi, ar fi trebuit ca în multe părţi să înceteze funcţionarea cantinelor, iar capitalurile diferitelor societăţi, înfiinţate mai în fiecare judeţ pentru acest scop, să iea altă destinaţie. Şi cu această ocazie, spiritul de prevedere al d-lui Haret evită din vreme dizolvarea unor societăţi cu scopuri aşà de umanitare şi prin circulara No. 1.154, din 8 Ianuarie 1903, către revizorii şcolari, lărgeşte rolul cantinelor de pe lângă şcoalele primare rurale. — «Prin aplicarea noului orar în şcoalele primare rurale» — zice d-sa în aceà circulară, «în multe părţi devin inutile cantinele înfiinţate pe lângă aceste şcoli. Mă grăbesc însă a vă face cunoscut, că nu trebue să lăsaţi a se desorganizà mijloacele care serviau pentru întreţinerea acestor cantine, căci ele pot încă aduce mari servicii.»

«Dumneavoastră ştiţi că şcoalele elemntare de meserii şi de agricultură înfiinţate anul acesta şi anul trecut, au greutate de a fi populate, mai ales din cauza lipsei de mijloace a copiilor cari ar trebuì să le frecuenteze. Ar fi dar o mare binefacere pentru comunele cari trebue să se folosească de aceste şcoale, dacă pe lângă fiecare din ele s'ar înfiinţa o cantină şcolară, unde şcolarii să găsească nutrimentul şi chiar gazda peste noapte, pentru cei care au casa mai depărtată. De aceea, vă rog să continuaţi a vă interesà de Instituţia Cantinelor, făcând să se întrebuinţeze o parte din mijloacele de care dispun ele, pentru a se ajutà cantinele delà şcoalele elementare de meserii şi agricultură.»

Aceasta erà numai ca o măsură de prevedere, dar care a contribuit foarte mult, ca şi corpul didactic

primar rural să iea parte activă la înfiinţarea cantinelor de pe lângă şcoalele de meserii şi de agricultură, alături de autoritatea administrativă, către care d-l Haret, cu 5 zile mai înainte (3 Ianuarie 1903), prin circulara No. 527, îi spuneà: «Infiinţarea prin sate a şcoalelor de meserii şi de agricultură poate fi unul din cele mai puternice mijloace pentru îmbunătăţirea stării economice a săteanului. Până însă să ajungem acolo, sunt încă multe greutăţi de învins şi în prima linie este însăş sărăcia actuală a sătenilor. In adevăr, ştiut fiind că sătenii se servă în trebile lor de copiii lor, după ce au atins o vârstă ceva mai înaintată, este uşor de înţeles, că nu cu bună voie îi vor timete la şcoală, după ce au terminat clasele primare, fiind încă siliţi a le mai purtà şi cheltueala întreţinerii, când şcoala de meserii sau de agricultură nu se află chiar în satul lor. Acest mare neajuns se poate lesne înlăturà, dacă pe lângă fiecare din aceste şcoli s'ar înfiinţà câte o cantină şcolară. Dumneavoastră ştiţi de ce mare ajutor a fost dejà această instituţiune pentru şcoalele primare rurale, a căror frecuentare a fost mărită într'o foarte mare proporţie, oriunde s'au putut înfiinţà cantine.

Indemnat de aceste consideraţiuni, am onoarea a vă rugà, să binevoiţi a ne da ajutorul d-voastră, pentru a face ca pe lângă fiecare şcoală elementară de meserii şi de agricultură, să se înfiiinţeze câte o cantină şcolară, etc...»

Din acest an deci, cantinele rurale, întinzându-şi binefacerile şi asupra elevilor care urmau şcoalele elementare de meserii şi de agricultură, au devenit cu mult mai importante, iar Casa Şcoalelor, care sub d-l Haret erà gata în orice moment, de a pune cea dintâiu piatră fun-

damentală oricărei instituţii de felul acesta, de unde între anii 1898 şi 1903 venise în ajutorul cantinelor cu suma de 17.931 lei, în anii următori acest ajutor îl întreieşte şi chiar îl împătreşte. Din cifra bugetară de 58.982,66 lei, prevăzută pentru cantine în anul 1907/908; din cea de 75.409,10 lei, prevăzută în anul 1908/909; şi de 106.828,44 lei, prevăzută în anul 1909/910 o bună parte servă ca ajutor cantinelor de pe lângă şcoalele primare rurale şi celor de pe lângă şcoalele elementare de meserii şi de agricultură.

Multe însă din cantine au fost şi sunt susţinute de societăţile înfiinţate cu acest scop mai în fiecare judeţ, dintre care unele şi-au format capitaluri suficiente pentru asigurarea existenţei. Astfel de societăţi sunt în jud. Neamţu, Dolj, Iaşi, Ilfov, Dâmboviţa, etc.

Societatea «Cantina Şcolară» din Iaşi întreţine dela 1899 şi până astăzi, în fiecare an, cel puţin 6 cantine fără dormitor şi 4 cu dormitor, la care se servesc în termen mediu peste zece mii de porţii mâncare în fiecare an. Această societate dispune în prezent de un capital de 25.000 lei depuşi spre păstrare la Cassa de Economie.— «Societatea Cantinelor Şcolare din judeţul Ilfov» şi-a încheat bilanţul pe anul 1910/911 cu următorul rezultat:

La Activ:

1) Sold în casă din anul trecut . . .	lei	1.520,74
2) Diferite subvenţiuni	»	7.866,25
3) Incassări din cupoane	»	2.869,96
4) Cotizaţia membrilor şi beneficiile serbărilor .	»	632,65

La Pasiv:

1) Cheltueli pentru întreţinerea a 21 cantine rurale, în anul 1910/911 . .	lei	7.200,36
2) Numerar cu care s'au cumpărat haine şi cărţi copiilor săraci . .	»	411,85

La activ:

5) Diferența dintre valoarea reală și cea nominală a efectelor cumpărate	»	233,15
6) Incassări din mărci și alte mici venituri	»	1.171,80
7) Incassări în numerar dela cantine .	»	231,90
8) Diferența rezultată la preschimbarea unui efect ieșit la sorți . .	»	130,35
Total . . .	»	14.656,80

La Pasiv:

3) Taxă la Cassa de Depuneri pentru păstrarea efectelor	»	56,90
4) Valoarea nominală a efectelor cumpărate în 1910/911	»	6.500,00
5) Numerar în cassă la 31 August 1911	»	487,19
Total . . .	»	14.656,80

La cele 21 de cantine, care au funcționat pe lângă școalele rurale din jud. Ilfov în cursul anului școlar 1910/911, au luat masa în fiecare zi 713 copii săraci, cărora li s'au servit 45.621 porții de mâncare.

In rezumat, «Societatea Cantinelor Școlare din județul Ilfov» dispuneà la 31 August 1911, de următorul capital:

1) Efecte depuse spre păstrare la Cassa de Economie, în valoare nominală de .	lei	56.300,—
2) Efecte depuse spre păstrare la Cassa Școalelor în valoare nominală de . .	»	5.100,—
3) Numerar aflat în cassa societății . .	»	487,19
4) Numerar depus spre păstrare la Cassa de Dëpuneri	»	128,10
5) Valoarea vaselor și obiectelor de bucătărie și sufragerie aflate în prezent la cantine	»	2.148,45
Total . . .	»	64.163,74

Dacă cantinele de pe lângă școalele rurale au fost înființate la început mai mult ca un corolar al legii

obligativităţii, astăzi însă s'a dovedit că ele mai îndeplinesc un rol educativ foarte mare şi răspund în acelaş timp şi uneia din cele mai importante chestiuni sociale: Copiii, luând masa în comun şi având ocazie să fie supraveghiaţi, se deprind cu ordinea, buna cuviinţă, ascultarea şi curăţenia. Sentimentele de colegialitate, de înfrăţire şi de iubirea aproapelui se întăresc acì mai mult decât pe orice cale, dispărând consideraţiunile de poziţiune socială, ce de multe ori se infiltrează în suflete încă din copilărie. Copiii se mai deprind cu recunoştinţa, care e o podoabă preţioasă a omului. Mâncările substanţiale şi bine pregătite la cantine dau copilului tendinţa de a se hrănì mai bine, mai higienic şi deci, pentru apropierea acestui traiu, se va naşte în el un imbold la muncă. Fetele mai mari din şcoală, luând parte la aranjarea mesei şi la prepararea bucatelor, capătă deprinderi de bune gospodine. Se ştie apoi, că buna stare a populaţiunii rurale şi sănătatea locuitorilor depinde de mulţi factori, dar în primul rând, ea depinde de o nutriţiune normală. O bună dispoziţie, o energie la lucru, o pricepere, o atenţiune mai concentrată şi o accesibilitate la învăţătură, etc., nu pot fi decât fructul unui creer şi unui corp bine hrănit.

Când de pe urma cantinelor rurale rezultă atâtea foloase, nu mai rămâne astăzi nici cea mai mică îndoeală asupra importanţei lor în viitor, chiar de s'ar înlăturà greutatea drumului până la şcoală prin înmulţirea numărului învăţătorilor şi al clădirilor şcolare.

ION GHIAŢA.
Institutor în Bucureşti.

BIBLIOTECILE POPULARE

Până mai acum câţiva ani, deşì aveam un număr însemnat de şcoli menite a răspândì lumina învăţăturii printre săteni, totuş întunerecul neştiinţei de carte nu începuse de loc a se micşorà prin satele noastre.

O cauză, care făceà ca şcoala noastră dela ţară să nu dea aproape nici un rezultat vizibil, erà între altele şi lipsa totală de biblioteci pentru popor. Absolvenţii după ieşirea lor din şcoală, neavând de unde să mai citească nimic, uitau până la vârsta de 20 de ani tot ce au învăţat şi rămâneau, în privinţa culturii, la fel cu cei netrecuţi prin şcoală.

Astăzi nu se mai poate zice că tinerii ieşiţi din şcoalele noastre săteşti n'au de unde să citească scrieri folositoare pentru ei. Am început să avem prin sate, pe lângă şcoli, şi «Biblioteci populare», care desigur că vor fi contribuit şi ele nu puţin la micşorarea numărului de analfabeţi şi la propăşirea economică ce se observă acum, în multe părţi, printre sătenii noştri. Şi bibliotecile acestea, prin comunele unde funcţionează, dacă vor fi bine conduse, nu numai că nu vor lăsà de acì înainte pe cei cu şcoala terminată să uite ce-au învăţat, dar îi vor îndemnà să-şi mai înmulţească şi aprofundeze an cu an cunoştiinţele dobândite în şcoală.

Cinstea de a fi pus temelia «Bibliotecilor populare» sătești în România se datorește aceluia dintre oamenii noștri de stat, care și-a făcut din munca pentru ridicarea țărănimii un ideal, cel mai înalt ideal al vieții sale, anume d-lui *Spiru C. Haret.*

D-sa, ca ministru al Instrucțiunii Publice, a înființat cel dintâiu — pe la 1898 — un număr mai mare de biblioteci prin satele noastre, în total vreo 320, (câte 10 de fiecare județ al țerii) înzestrându-le cu cărți și cu registrele trebuitoare. Iar în 1903 a mai înființat alte 320 și în 1905 iarăș 250 de biblioteci populare, înzestrându-le și pe acestea ca și pe cele dintâiu.

Pilda frumoasă a d-lui Haret a fost urmată apoi de către preoții și învățătorii mai harnici, cari au înființat și ei prin comunele lor câte o bibliotecă; astfel că numărul bibliotecilor populare a mers și merge de atunci mereu crescând.

Intemetorii bibliotecilor populare se loviau însă la început de o mare piedică. Nu găsiau cărți alcătuite pe înțelesul sătenilor, decât foarte puține. Printre cei dintâiu cari au căutat să înlăture din calea propășirii neamului nostru și această piedică, a fost tot d-l Spiru Haret.

Spre a puteà oferì poporului o lectură pe înțelesul lui și a răspândì astfel printre orășeni și săteni deopotrivă cunoștințe folositoare, d-sa a întemeiat revista populară «*Albina*», care a intrat acum în al 15-lea an de vieață și a cărei binefăcătoare înrâurire culturală asupra satelor noastre este bine cunoscută și aprețiată azi de toți Românii științori de carte.

Tot d-sa, în curând după înființarea «Albinei», a întemeiat și societatea «*Steaua*» cu scop de a lucrà pentru întinderea învățăturii în popor prin tipărirea și

răspândirea de scrieri şi publicaţii morale, patriotice şi de folos practic, scrise pe înţelesul tuturor. Cu cheltuelile acestei societăţi s'au tipărit până acuma astfel de cărţi în număr de 25, care se vând pe un preţ mic de tot — numai 15 — 20 de bani cartea — şi s'au răspândit pe la ţară în sute de mii de exemplare.

Tot d-l Haret, ca ministru al Instrucţiunii publice, a pus la cale în anii din urmă, prin mijlocirea «Cassei şcoalelor» şi publicarea «*Bibliotecii pentru popor*» cu cărţi menite a deşteptà în săteni şi mai mult plăcerea cititului. Printre cărţile apărute până acum în această bibliotecă se pot cità: *Alexandria, Istoria prea frumosului Arghir şi a prea frumoasei Elena*, *Esopia*, *Genoveva*, *Răvaşele unui doctor*, etc. Şi acestea se vând pe preţuri din cele mai mici, spre a se răspândì cât mai mult nu numai prin oraşe ci şi pe la sate.

Se înţelege că numărul de biblioteci populare înfiinţate până astăzi e departe încă de a fi îndestulător. Acest număr va trebuì mărit an cu an şi modul de funcţionare a bibliotecilor desăvârşit din ce în ce mai mult, pentru ca ele să poată ajutà în adevăr la răspândirea luminii prin toate unghiurile ţerii.

Dar sămânţa aruncată de D-l Haret, prin înfiinţarea acestor biblioteci, a căzut pe un pământ roditor. Pomul răsărit din acea sămânţă a crescut repede şi creşte mereu. El va hrănì veacuri de acì înainte sufletul Poporului Român cu roade sănătoase şi dătătoare de o nouă vieaţă.

Şi dacă D-l Haret n'ar fi făcut pentru binele acestei ţeri decât atâta, c' a întemeiat «Bibliotecile populare»: totuş numele ar trebuì să-i fie rostit cu mare cinste de către generaţiile viitoare. Dar fapta aceasta este

doar o simplă verigă dintr'un lanț întreg de făptuiri orânduite și săvârșite toate în vederea idealului măreț, pe care d-sa îl urmărește cu statornicie de atâția ani, anume: de a ridicà din înjosirea în care zăceà până azi *talpa țerii*» și prin ea țara și neamul întreg.

P. DULFU
Profesor în București.

ABECEDARE. CĂRŢI DE CETIRE. MONOPOLIZAREA LOR

Invăţământul primar a luptat mult timp — şi va mai luptà încă — cu mulţi duşmani, duşmani puternici, cari au stat de-a curmezişul bunelor rezultate, stăvilind înaintarea curentului de lumină, în ogoarele bântuite de seceta ignoranţei.

Lipsei de localuri proprii, de mobilier, de material didactic, de personal suficient şi bine pregătit contra cărora învăţământul primar aveà mult de luptat, venise să i se adaoge, în timpul din urmă, încă o piedică, la care nici nu ne aşteptam. Literatura didactică luase un mare avânt şi — aş puteà zice — inundase lumea dăscălească, cu o sumedenie de manuale şcolare.

Trecusem dintr'un extrem în altul. Avusesem o sărăcie a literaturii didactice, suferisem în deajuns din pricina aceasta şi nici prin minte nu ne-ar fi trecut că am ajunge vreodată, să ne plângem că avem o abundenţă de literatură didactică. Cu toate acestea aşà s'a întâmplat; ne-am plâns de lucrul acesta şi cu bun temeiu.

Lucru curios, bogăţia cea mare a acestui fel de literatură ar fi trebuit să ne bucure, căci pe de o parte se da la îndemâna şcolarilor, învăţătorilor şi institutorilor, destule cărţi şcolăreşti din cari să aleagă; iar pe de-

altă parte ni se satisfăceà oarecum vanitatea și ne puteam mândrì că dascălii muncesc în câmpul lor de activitate și nu rămân în urmă de carul progresului.

Lucrurile se petreceau însă din contră: în fața noastră se desfășură o problemă de regulă de trei cu rapoarte inverse.

Trebuià să fie la mijloc o stare rea de lucruri, pentru ca fenomenul să producă efecte contrarii. Și așà erà, căci dacă la început întrecerea între autori erà motivată de necesitatea de a aveà manuale din ce în ce mai bune, conforme programelor în ființă, potrivite cerințelor pedagogice, etc., mai târziu au venit să le iea locul, motive de alt ordin, insă nu de ordin superior.

Două categorii de inși suferiau mai mult: învățătorii și părinții; iar ca urmare naturală însuș învățământul.

Invățătorul erà pus în greu impas. Alegerea cărților, ce aveà să introducă în școala sa, erà încunjurată de atâtea greutăți, încât atunci când reușià, răsuflà ușurat, par'că i s'ar fi luat cine știe ce greutate depe suflet. Nu exagerez, aveà bietul de el, să ție seama de atâtea și atâtea considerațiuni, încât la începutul fiecărui an, se gândià cu groază la deslegarea acestei probleme . . .

Criteriul, după care aveà să-și aleagă cărțile de școală, nu mai erà acum superioritatea manualului, nu mai erà concordanța lui cu programa, ori cu putința de pricepere a copilului; nu se mai gândià nici la greutatea necunoscutului, nici la greutatea procurării de către copii, a cărților alese de el, nici la vorbele rele, ce aveà să audă prin sat, din partea părinților, cari și anul acesta deschideau din nou punga — sărăcăcioasa lor pungă — să scoată, poate ultimii bani, ca să-i dea

copiilor, pentru cumpărarea cărţilor impuse de domnul învăţător.

Nu. Acum trebuià să se ţie seama de alte considerante, de alte împrejurări şi unele şi altele păgubitoare învăţământului.

Părinţii nu mai puţin aveau de pătimit. Schimbările acestea de cărţi la începutul fiecărui an, îi loviau sistematic şi nemilos în pungă.

Abecedarele şi *cărţile de cetire*, «două indispensabile cărţi pentru fiecare şcolar de cursul primar «ajunseseră *articole de farmacie*, din pricina scumpetei lor; iar schimbarea în fiecare an a ediţunilor, «in care numai paginatura se schimbă», făceà imposibilă multora putinţa de a şi le procurà. Şi dacă şcolarul se poate lipsì, până la un punct oarecare, de *aritmetică, gramatică şi geografie*, fără ca învăţământul să sufere mult, fără *abecedar* şi *cartea de cetire* nu se poate concepe învăţământ.

Afară de acestea, condiţiunile în care se prezentau, tot mai mult, abecedarele şi cărţile de cetire, ca fond şi formă, erà de aşà natură încât o intervenţie se impuneà.

Trebuià să se zică odată destul! Trebuià să se pună capăt tuturor neajunsurilor create prin această stare de lucruri.

Buletinul Oficial al Ministerului Instrucţiunii, din Iunie 1901, vine să limpezească atmosfera încărcată. Deciziunea No. 27.110/10 curmă în sfârşit, cel puţin, o parte din şirul neajunsurilor.

Monopolizarea pe seama Ministerului a *abecedarelor* şi *cărţilor de cetire* devine un fapt împlinit.

Considerantele avute în vedere la luarea acestei deciziuni.... «că autorii schimbau prea des ediţiunile abe-

«cedarelor şi cărţilor de lectură, schimbare ce se reduce «numai la aşezarea în altă ordine a bucăţilor de cetire «dar care, pentru înlăturarea dificultăţilor ce se ivesc «din nepotrivirea ediţiunilor, este suficient să silească «pe instutitori şi învăţători a impune elevilor totdeauna «ultima ediţiune.» «....... că, prin trecerea dela o «şcoală la alta, elevii sunt nevoiţi mai totdeauna a-şi «procurà alte cărţi.»

«....... preţul prea mare al acestor două cărţi indispensabile pentru elevii de curs primar, ceeace face ca elevii săraci să nu şi le poată procurà şi, deci, să fie împiedicaţi de a mai urmà la şcoală, veniau să confirme prin pana autorizată a Ministrului de pe-atunci, d-l Spiru Haret, tot ceeace se zisese pe vremuri despre abundenţa literaturii didactice.

Prin deciziunea aceasta, d-l Spiru Haret a rezolvit definitiv cestiunea cărţilor unice, abecedare, cărţi de cetire, în cursul primar. Măsura luată, a fost salutată cu bucurie de toată lumea, căci răspundeà sentimentului tuturor.

Această primă deciziune, prevedeà următoarele norme pentru alcătuirea cărţilor monopolizate: Art. I, al. 2 «Cu alcătuirea acestui *abecedar* şi acestei *cărţi de lectură*, «Ministerul va însărcinà comisiuni, cari vor lucrà după «un plan anumit, făcut în vederea programelor în fiinţă.

«Manuscrisele aprobate vor rămâne proprietatea Mi-«nisterului, care va aveà dreptul a le imprimà şi a le «vinde atâta timp cât va socotì şi în modul cum va crede de cuviinţă».

Prin art. II, rezolvà şi mai mult arzătoarea chestiune a costului manuạlelor. «Preţul cu care se vor vinde *abecedarul* şi «*cartea de lectură* adoptate, se va fixà astfel, încât

«să rezulte numai acoperirea cheltuelilor pentru alcătuirea, «imprimarea, cartonarea şi desfacerea lor, plus un exces «de 10—15%, din care se va formà un fond pentru «ajutarea copiilor săraci din învăţământul primar, cu «cărţi şi rechizite necesare şcoalei».

Şi în sfârşit prin art. ultim al deciziunii, ca act de dreptate faţă de autorii de până atunci, li se acordà un termen de un an prelungire, pentru introducerea abecedarelor şi cărţilor de cetire, cari obţinuse, până la acea dată, aprobarea Ministerului.

In luna Decemvrie, acelaş an, Buletinul Oficial publică concursul şi condiţiunile în cari se va ţine concursul de abecedare şi cărţi de cetire unice, cari aveau să devie proprietatea Ministerului—acesta rescumpărând drepturile autorilor.

Prin această decizie nu se mai institue comisiuni speciale, cari să lucreze abecedarele şi cărţile de lectură, ci se publică concurs pentru premiarea celor mai bune lucrări, cu următoarele premii:

a) Pentru abecedar:

«Premiul I de 1.500 lei, dat la aprobarea cărţii şi «participarea la un beneficiu de 3.000 lei anual, cât «timp cartea se va găsì în posesiunea Ministerului. Pre-«miul II de 1.500 lei şi premiul III de 1.000 lei, acor-«dat o singură dată la aprobare».

b) Pentru cartea de cetire clasa II-a şi diviziunea II-a:

«Premiul I de 2.000 lei, dat la aprobare şi un be-«neficiu de 3.500 lei anual. Premiul II de 2.000 şi «premiul al treilea de 1.500 lei, acordat o singură dată «la aprobare.

c) Pentru cartea de cetire de clasa III-a şi diviziunea III, anul I-iu:

«Premiul I de 2.500 lei, dat la aprobare şi un be-
«neficiu de 4.000 lei anual. Premiul al II de 2.500 lei şi «premiul III de 2.000 lei, acordate o singură dată la «aprobare».

d) Pentru cartea de cetire de clasa IV şi diviziunea a III anul al doilea:

«Premiul I de 3.000 lei, dat la aprobare şi un bene-«ficiu de 4.500 lei anual.

Premiul II de 3.000 lei şi premiul III de 2.500 lei acordat o singură dată la aprobare.

«5. Manuscrisele premiate rămân în posesiunea mi-«nisterului timp de 3 ani.

«Ministerul imprimă pentru fiecare clasă, pe întâiul «premiat, rezervându-şi dreptul de a introduce modifi-«cările ce va crede necesarii şi utilizând material din «lucrările cari au obţinut premiile al doilea şi al treilea». Deciziunea mai cuprindeà condiţiuni, după cari vor fi alcătuite abecedarele şi cărţile de lectură, aşà pentru abecedar: un singur volum, cuprinzând ambele părţi. Partea I, autorii aveau latitudinea să o lucreze, fie după metodul scriptoleg, al cuvintelor normale, ori mixt. Se dădeau norme de alegerea cuvintelor, propoziţiunilor, rânduirea literelor, alegerea ilustraţiilor, alegerea bucăţilor de cetire, de intuiţie, limba în cari vor fi scrise etc.; iar condiţiunile pentru cărţile de cetire erau adevărate povăţuitoare, povăţuitoare preţioase pentru alcătuirea cărţilor de lectură.

Erà un pas înainte: 1) pentru că prin condiţiunile impuse de concurs se îmbunătăţiau în chip simţitor viitoarele manuale, abecedare şi cărţi de cetire, şi al 2-lea, prin modificarea art. I al. 2 din deciziunea din Iunie, nu se pune «nici o stavilă îmbunătăţirilor pe cari progre-

sele le vor reclamà în materie de metodă sau de fond, de oarece după o serie de câţiva ani, se vor ţine din nou concursuri şi se vor premià şi adoptà lucrările ce se vor găsì mai bune»...

Cu anul 1903 se limpezeşte situaţiunea abecedarelor şi cărţilor de lectură. Ministerul premiase manuscrisele, pe cari comisiunea le recomandase ca cele mai bune şi, potrivit dispoziţiunilor deciziunii, trei ani rămân proprietatea Ministerului.

Cărţile monopol se prezentau în condiţiuni superioare celor de până atunci şi ca fond şi ca execuţie tipografică. Şi cum tendinţele noului proprietar nu mai erà îmbogăţirea, preţul lor scade şi se face deci posibilă intrarea lor până şi în cele mai umile colibe.

In 1906 se împliniau 3 ani de drept de proprietate şi conform deciziei din 1901, trebuià să aibă loc un nou concurs de abecedare şi cărţi de cetire. Concursul însă nu are loc şi Ministerul motivează prin publicaţia No. 33.461 din Iunie 1906 — amânarea concursului aşà: «Ministerul aduce la cunoştinţa institutorilor şi învăţătorilor, că permite întrebuinţarea abecedarului şi cărţilor de cetire aprobate şi în anul viitor şcolar; aceasta în vedere că s'a instituit o comisiune, care să alcătuească o nouă programă pentru şcolile primare». «Concursul se va anunţà la timp şi se va ţineà în conformitate cu dispoziţiunile publicate în «Monitorul Oficial» No. 189 din 25 Noemvrie 1901.

Va să zică, Ministrul din 1906 găseşte măsura, luată de d-l Haret, bună şi folositoare şcoalei şi, prin menţinerea absolut a aceloraşi norme, dă celor câţiva interesaţi, cari se ridicaseră contra acestei măsuri, desaprobarea cea mai bună.

Concursul nu se publică decât în 1907 prin deciziunea No. 35.515 din Iulie, Ministru al Instrucțiunii și Cultelor fiind d-l Haret.

Deciziunea de publicare a noului concurs cuprindeà și următorul aliniat: «Modificările, ce li se vor puteà «aduce — erà vorba de abecedare și cărți de cetire— «în limitele acestei metoade, vor fi expuse într'o bro«șură, pe care Ministerul o va publicà pe la sfârșitul lui «August sau în Septemvrie».

In adevăr, în ceeace privește abecedarele, Ministerul editează și împarte membrilor corpului didactic, broșura d-lui Bogdan-Duică — profesor secundar — întitulată: «Păreri despre abecedar». Conținutul acestei broșuri deșì pune pe gânduri pe dascălii primari, dar prin analiza făcută abecedarului unic din 1903 în comparație cu similarele străine și documentată cu pedagogia experimentală, analiză din care reeșià că, în privința abecedarelor, nu suntem pe drumul cel bun, — jalonează prin postulatele dela finele broșurii, temeinic, directiva viitoarelor abecedare.

Concurenții din 1908 în lucrarea manuscriselor lor, se conduc exclusiv de postulatele și recomandările broșurii «Păreri despre abecedar».

Concursul din 1908, rezervă lumii dăscălești două surprize: divizarea abecedarului unic în rural și urban, și schimbarea metodului scriptoleg în al cuvintelor normale.

Decizia No. 32.845/908 motivând admirabil necesitatea acestei devizări— . . . . «una din cerințele pedagogice «este ca elevilor din școalele primare dela oraș și dela «sat, să li se ofere un material concret din mediul în«conjurător și în așà chip ca tot ce ei vor cetì să devină «icoană reală în mintea lor». . . . . «combinarea celor

«două sfere de cunoştinţe — a oraşului şi a satului — în «acelaş manual didactic îngreunează problema de a «găsì materialul comun şi egal de concret pentru elevul dela oraş şi pentru cel dela sat» . . . . . «la şcoalele «săteşti timpul de muncă a elevului este în general mai «scurt şi că un abecedar simplificat în anumite privinţe «s'ar potrivì mai bine decât altul, care ar cere aceeaş «muncă ca la şcoalele orăşeneşti;» — iată încă o măsură folositoare învăţământului.

Apariţia nouălor abecedare a făcut o adevărată revoluţie în lumea dăscălească. Nouăle abecedare întocmtie după metodul cuvintelor normale împreună scrierea şi cetirea, cu exerciţiile intuitive şi desemnul. Se da astfel locul ce-l meritau exerciţiilor de intuiţie şi desemnului.

Materia cuvintelor normale, dată numai cu litere mici de mână, uşurà simţitor greutatea ce se întâmpinà la învăţarea literei, elevii necunoscând deocamdată, decât un singur fel de litere, literele de mână, scrise. Veniau pe urmă literele mici de tipar date în grupe, apoi alfabetul literilor mari de mână şi tipar. Cuvintele normale bine alese şi rânduite în lecţiuni, aşà ca, dela a şasea lecţiune, se puteau face combinaţiuni — cu literele învăţate—de cuvinte şi propoziţiuni cu înţeles real.

Ilustraţiile reprezentând scene bine distincte şi în concordanţă cu cuprinsul lecţiunii dela cuvântul normal.

Cu un cuvânt, concursul din 1908 înzestrează învăţământul primar cu cele mai bune abecedare de până atunci.

Acelaş lucru şi cu cărţile de lectură.

Prin măsura monopolizării abecedarelor şi cărţilor de lectură, încă dela al doilea concurs se izbutise a se aduce

în metode, în fond, în formă etc., o îmbunătăţire simţitoare.

Incepusem să păşim pe un drum bun şi experienţa pe de o parte, iar pe de alta dorinţa oamenilor de bine, veniau să împrăştie ceaţa în care rătăcisem atâta timp.

D-l Haret nu greşise, când hotărîse monopolul acestor cărţi. Secondat de colaboratori pricepuţi, realizase, prin cele două concursuri de cărţi monopol, o operă utilă şcoalei.

Viitorul — mai ales acum, când această dispoziţiune a fost modificată prin decizia din Martie 1911 — va da, încă odată, dreptate afirmaţiunilor că, prin monopol am avut cele mai bune abecedare şi cărţi de lectură; iar tendinţa de perfecţionare erà mai asigurată prin restricţiunile concursului monopol, decât prin concurenţa liberă de azi. . . .

IOAN BABOIU
Institutor rural-Călăraşi.

COLONIILE ŞCOLARE

Una dintre multiplele manifestări ale activităţii extra-şcolare, preconizată încă dela 1897 cu atâta pricepere de nevoile ţerii, cu atâta iubire şi dragoste de neam de d-l Spiru C. Haret, este fără îndoeală şi instituţia *coloniilor şcolare.* Această tânără instituţie (1), ca şi sora ei mai mare, instituţia cantinelor şcolare este un auxiliar puternic al şcoalei, căci vine în ajutorul elevilor săraci, ajutând şi promovând desvoltarea lor fizică şi intelectuală, cultivând sentimentul practic şi cel religios, desvoltând sentimentul de solidaritate socială şi gustul frumosului.

Intr'adevăr, nu-mi închipui să fie cineva, care să fi deschis vreodată uşa vreunei şcoli primare publice şi să nu fi fost crunt lovit de tristul spectacol ce i se prezintă. Majoritatea elevilor acestor şcoli, copiii mahalalelor, se prezintă scofâlciţi, puţin desvoltaţi ca fizic şi inteligenţă, slabi, galbeni, îmbătrâniţi înainte de vreme, ofeliţi ca florile peste care au dat cumplita brumă a toamnei, adevăraţi candidaţi la scrofuloză, oftică etc., Mizeria fiziologică stăpâneşte aproape totul. Această stare se datoreşte pe de oparte grelei lupte pentru traiu, în care se svârcoleşte marea mulţime a părinţilor elevilor

(1) La noi în ţară.

noştri, iar pe de alta, secolului aburului şi al electricităţii, civilizaţiei, care, cu nenumăratele-i fabrici şi imensele-i nevoi, a transformat şi continuă a transformà oraşele în adevărate furnicare omeneşti, unde copiii mulţimii nevoiaşe, marea majoritate a populaţiei şcoalelor primare, se agită cu o activitate febrilă şi tânjesc, lipsiţi fiind de o hrană suficientă şi substanţială, de aer curat, de lumină şi joc, trebuinţe indispensabile oricărei vietăţi la începutul vieţii.

Şi iarăş nu-mi închipui să fie vreunul printre membrii corpului didactic dela oraşe, care să nu fi întâmpinat mari greutăţi în predarea geografiei şi a ştiinţelor-naturale, fiindcă copiilor săraci ai orăşenilor nu li s'a dat niciodată putinţa de a vedeà ce este un isvor, un râu, un fluviu, marea, muntele, câmpul cu nenumăratele-i flori; pentrucă, repet, ei n'au avut putinţa a cetì în cartea cea mare a naturii, singura în stare de a-i atrage, captivà, de a le sporì bagajul cunoştinţelor, de a le arătà bogăţiile şi frumuseţile patriei, de a le cultivà gustul frumosului şi al sublimului şi de a le înălţà sufletul către Atotputernicul Creator.

Ei bine, pentru a tămăduì măcar în parte relele semnalate, proprii oricărui oraş unde a pătruns lumina civilizaţiei, s'au născocit *coloniile şcolare,* numite şi *colonii de vacanţă.* Menirea acestora este de a organizà şi trimete vara, pe timpul vacanţei mari, câţi mai mulţi copii săraci dela oraşe afară la ţară, a le da aşà putinţa să se bucure, în afară de o hrană suficientă şi substanţială, de efectele binefăcătoare ale aerului curat şi ale luminii şi, de a-i pune totodată în contact cu natura.

Pastorul Bion din Elveţia are marele merit de a fi

imaginat și organizat în 1876 prima colonie școlară. Curând după aceasta idea s'a generalizat atât în Elveția, cât și în celelalte state din Europa, mai înaintate în civilizație și mai conștiente de buna creștere a tinerelor lor generații. Viteaza Japonie și statele Americei rivalizează cu Europa în această direcție.

Sacrificiile bănești ce aceste state le fac cu coloniile lor școlare se numără cu sutele de mii și cu milioanele. Cele mai multe din aceste colonii își au și clădirile lor proprii. Trebue însă să recunoaștem că și în această direcție, în străinătate, inițiativa privată face aproape totul. Autoritățile de toate categoriile, statul o secondează numai și o încurajază.

Rezultatele obținute pretutindenea, unde s'au trimes copii în colonii școlare, sunt concludente. Toți copiii trimeși în colonie, bucurându-se de o hrană aleasă, suficientă și substanțială, respirând în aer curat, făcând băi întăritoare, și excursii în totul educative, se întorc mai întăriți, mai rumeni, mai vioi, deci mai în măsură de a suportà greutățile școalei. Din 83 copii trimeși de societatea «Colonia școlară» din jud. Iași, în vara anului 1910, în colonie de vacanță, 2 au crescut în greutate între 5 și 6 kg., 5 între 3 și 4 kg., 15 între 2 și 3 kg., restul între 1 și 2 kg.

Tot experiența ne arată că efectele binefăcătoare ale coloniilor școlare influențează și intelectul, și sentimentele și voința școlarilor. In adevăr, ei fiind scoși afară în natură și fiind impresionați de nenumăratele-i frumuseți, se vor silì să le cunoască și să le priceapă. Așà se va desvoltà în ei spiritul de observație atât de necesar în educație; așà se vor deprinde a cetì în marea carte a naturii învățătoarea omenirii; așà numai, ori-

zontul cunoştinţelor lor se va lărgi. Cunoscând apoi frumuseţile şi bogăţiile patriei, vor începe a o iubì mai mult, privind şi admirând podoabele câmpului, frumuseţea şi parfumul florilor, măreţia munţilor şi imensitatea mării se vor pătrunde tot mai mult de geniala lor întocmire şi aşà mintea şi sufletul lor curat se va înălţà către bunul D-zeu. Traiul în comun va favorizà şi desvoltarea sentimentelor sociale.

La noi idea coloniilor şcolare nu a luat fiinţă decât în 1901, adică numai după ce d-l Spiru C. Haret, marele bărbat de stat şi distinsul om al şcoalei, şi-a desfăşurat vastul său program de activitate şcolară şi extraşcolară, prin care indicà tuturor bunilor Români în general şi dăscălimii, în special, căile de urmat şi instituţiile de creat pentru triumful şcoalei şi vindecarea ranelor celor obijduiţi.

Idea svârlită a fost prinsă şi pusă mai întâiu în practică de societatea feminină «Sprijinul» din Bucureşti. Ei îi revine meritul de a fi organizat, la noi în ţară prima colonie şcolară în 1901. De atunci activitatea ei în această direcţiune a mers crescând, aşà că până la finele anului 1910 ea trimesese în colonii 841 copii şi cheltuise suma de 31.702,55 lei.

In 1902, Primăria Capitalei trimete o colonie şcolară de 70 copii la munte, cheltuind 6.000 lei. Din aceştia 1.000 lei fusese daţi de Dr. Ioan Radovici. Mişcarea începută de Primăria Capitalei a mers crescând necontenit în intensitate şi a ajuns apogeul în 1910, când prin stăruinţe energice şi propagandă s'au putut trimete în colonii 1.000 elevi săraci, cu care s'a cheltuit 50.000 lei.

Mijloacele întrebuinţate pentru a se adunà o mare parte din această sumă au fost conferinţe pe la cercurile cul-

turale şi Ateneu, liste de subscripţii, serbări mărețe în parcul «Carol I» ş. a. Institutorimea capitalei a avut şi ea partea sa de merit în realizarea prea frumosului rezultat la care a ajuns Primăria Capitalei.

In general dela 1902 şi până în vara anului 1910 inclusiv, oraşul Bucureşti, a trimes în colonii şcolare 2.721 elevi şi eleve, pentru cari a cheltuit 141.633 lei.

Societatea de patronaj general şi Eforia Spitalelor Civile din Bucureşti incă trimet copii în colonii de vacanţă. Această din urmă instituţie trimete în tot anul 3 serii decâte 80—100 copii fiecare, în sumptuosul său sanatoriu dela Tekirghiol.

In anul 1904, tot din iniţiativa inspiratorului activităţii extraşcolare, Cassa Şcoalelor, trimete câte o colonie de 25—30 eleve fiecare (din oraşele Iaşi şi Galaţi) la mânăstirile Văratec şi Agapia. Buna măsură luată de Cassa Şcoalelor, întreruptă în 1905 şi 1906, datorită împrejurărilor cunoscute, este reluată cu mai mult entusiasm în vara anului 1907. In acest an trimete 6 colonii (3 de băeţi şi trei de fete) de câte 25—30 copii fiecare din oraşele: Iaşi, Galaţi şi Bârlad. Locurile alese au fos mănăstirile citate mai sus. In 1908, trimete 3 colonii de câte 40—50 copii din Iaşi, Galaţi şi Botoşani la: Brusturoasa şi Asău, judeţul Bacău şi la M-tirea Neamţului. In anii următori (1909 şi 1910) Cassa Şcoalelor şi-a concentrat toţi coloniştii săi (două serii, 100 băeţi şi 100 fete), luaţi din oraşele: Galaţi, Bârlad, Tecuciu, Botoşani şi Dorohoiu, în localul său propriu dela Mănăstirea Neamţ (1).

(1) Clădirea unde fusese spitalul de alienaţi şi care s'a restaurat şi amenajat în vederea trebuinţelor.

Cheltuelile făcute de Administrația Cassei Şcoalelor cu coloniile sale au variat între 6.000 şi 10.000 lei anual.

Cassa de economie, credit şi ajutor corpului didactic, operă tot de a d-lui Haret, a organizat şi ea şi a trimes în vara anului 1910 o colonie de 50 copii la Tismana. Cu aceasta a cheltuit 6.051,05 lei.

Dar, prin stăruința membrilor corpului didactic primar, idea coloniilor şcolare s'a întins şi prin alte oraşe. Multe persoane caritabile şi societăți filantropice şi-au însuşit idea. Aşà, în oraşul Ploieşti, d-l avocat Al. Radovici, trimete pe a sa cheltueală, în vara anului 1907, în amintirea fratelui său (Dr. Ioan Radovici), mort tot atunci, 20 copii la Slănicul din Prahova şi cheltueşte cu ei 2.000 lei.

Din vara anului 1908 şi până azi, inițiativa trimeterii copiilor în colonie de vacanță, din oraşul Ploieşti, o are societatea «Umanitatea». Anual societatea trimete la Slănicul-Prahova 100 copii şi cheltueşte cu ei între 5.000—6.000 lei

Menționez că societatea are şi un fond inalienabil de 10.000 lei.

Primăria oraşului Galați (în vara anului 1909) a trimes la Brusturoasa (Bacău) o colonie şcolară de 40 copii, cu care a cheltuit 1.200 lei. Din aceştia 200 au fost oferiți de societatea «Cantina Şcolară» din acel oraş.

In anul 1910, societatea de profilaxia tuberculozei din Galați, subvenționată cu 1.000 lei de primăria respectivă, a trimes o colonie de 50 copii la Babadag.

Harnicii institutori din Călăraşi, au înființat în 1910 o societate cu menirea de a trimete anual câți mai mulți

copii băltăreţi, deci expuşi frigurilor palustre, la munte. Societatea, în chiar primul ei an de existenţă, a adunat 1.260 lei şi a trimes 20 copii, pe 27 de zile la Brebu. Aici, pe lângă că au respirat aerul curat al muntelui, au făcut apoi şi băi reci de sare. Societatea e în plină activitate.

Iaşii, oraşul ideilor mari şi genereose, nu a putut rămâneà mai pre jos. Astfel dăscălimea primară din acest oraş în Martie 1910 a constituit societatea «Colonia Şcolară». Aceasta, atrăgând în parte-i pe toţi oamenii de bine, a lucrat cu atâta entusiasm, încât numai după 4 luni de existenţă, a trimes o colonie de 83 copii (băeţi şi fete), pe timp de o lună, la Drăceni comuna Găineşti, jud. Suceava, cheltuind 4.227,95 l. Tot atunci a consemnat şi suma de 4.000 lei ca fond inalienabil al societăţii.

Colonii şcolare au mai organizat şi trimes şi dăscălimea oraşelor Brăila şi Tulcea.

Din cele ce preced se învederează că şi în aceasă direcţie, sămânţa svârlită cu atâta entusiasm de d-l Spiru C. Haret, creatorul operelor extraşcolare, a căzut pe pământul bun, că ea a prins, că a încolţit, că s'a desvoltat şi că a început a rodì în mai multe părţi. Trebue însă să se lucreze pentru a se şi generalizà. Pentru a se ajunge aici, se impune ca noi, dăscălimea, să ventilăm şi să propagăm neîncetat idea şi să nu dezarmăm până ce nu vom interesà pe toţi oamenii de inimă şi bunii Români, până nu vom deşteptà opinia publică, iniţiativa privată, singura a face şi la noi mult, dacă nu totul în chestia tratată.

Numai lucrând aşà vom puteà zice că am asigurat în viitor existenţa coloniilor, numai lucrând aşà ne vom

putea numì discipolii părintelui activității extrașcolare și, numai așà vom puteà aduce prinosul nostru de recunoștință, înaltă stimă și profund devotament d-lui Spiru C. Haret, marelui om al școalei, aceluia a căruia vieață a devenit pentru noi un exemplu și al căruia nume, un simbol.

D. SACHELARESCU
Institutor în Iași.

CASSELE DE ECONOMIE ŞCOLARE

In timpul nostru, când se vorbeşte mai mult de greutăţile traiului, de cerinţe multe şi de venituri puţine, este natural să căutăm cauzele acestei stări de lucruri. In trecut, la bătrânii noştri, această plângere nu se auzià, decât rar, foarte rar. Aceasta pentru că la ei *economia* erà stâlpul casei. *Economia* nu înseamnă a ne lipsì de cele trebuincioase vieţii, ci să nu aruncăm banul pe ce nu ne e de neapărată trebuinţă. A fi economi nu însemnează a fi sgârciţi. Economia e caracteristica omului superior, a omului stăpân pe sine, a omului care stă mai presus de patimile şi slăbiciunile sale. Economia cere o *tărie a voinţei*, pe când sgârcenia e caracteristica omului fără voinţă, a omului inferior şi pervers.

Printre alte pricini ale stării de lucruri actuale este şi educaţia greşită ce o dăm copiilor noştri, deprinzându-i de mici cu neprevederea, cu luxul şi risipa.

De cu vreme trebuesc deprinşi copiii cu cruţarea lucrurilor lor şi cu economia.

Din timpurile cele mai vechi, strămoşii noştri, deprindeau pe copii cu economia, cumpărându-le de pe la bâlciuri cunoscutele *puşculiţe* de pământ ars, din cari nu mai puteau scoate banii puşi, decât spărgându-le.

Economia trebue sădită în inima omului printr'o educaţie anume. Şi cum ştiut este, că pornirile bune

sau rele ale inşilor, depind mai cu seamă, de chipul cum am ştiut a le dirigui apucăturile din cea mai fragedă etate, urmează că trebue să ne ocupăm cu desvoltarea sentimentului de economie din copilărie, atunci, când suntem stăpâni pe voinţa copilului.

Din această nevoe au eşit cassele de economie şcolară.

Cea dintâiu cassă de economie şcolară a fost înfiinţată la *Tottenham* lângă Londra, de o femeie bogată *Priscilla Wakefield* în anul 1798. Parohul *Iosef Smith Wendover* (Englitera) înfiinţă a doua cassă de economie şcolară în 1799. In anul 1817 în Englitera se face o lege anume pentru cassele de economie şcolară, care fu cea dintâiu lege organică din lume în această privinţă. In 1818 încep cassele de economie şcolare şi în Franţa. Adevărata funcţionare a lor însă în această ţară, începe în anul 1834, când maestrul Dulac, dirigintele şcoalei comunale din *Le Mans*, publică o carte de citire, în care arată modul lor de funcţionare. Metoda lui este întrebuinţată de mai multe alte şcoli.

In 1856 la congresul internaţional din Bruxelles se tratà chestiunea: *Educaţiunea economiei.*

Idea fundamentală a casselor de economie şcolară erà de toată lumea şi de mult ştiută, dar nu i se cunoşteà în deajuns însemnătatea şi rolul ei în educaţie.

Abià în anul 1874, economistul *A de Malarce*, fiind însărcinat de guvernul francez, vizită diverse ţeri din Europa, studiind încercările privitoare la cassele de economie şcolară. In baza studiului comparativ al diferitelor sisteme, atunci în uz, D-sa elaboră un nou metod de operaţiune, simplu, uşor pentru învăţători şi eminamente educativ. Acest metod se întrebuinţează astăzi în Franţa ca şi în alte ţeri.

La noi cassele de economie şcolară au început să funcţioneze în anul 1881, odată cu înfiinţarea secţiunii de economie pe lângă cassa de depuneri şi consemnaţiuni a statului şi funcţionează după metoda *De Malarce.*

In anul 1902 luna Aprilie, d-l Spiru Haret, fiind ministru al Instrucţiunii şi Cultelor, mă însărcinà cu inspectarea casselor de economie şcolară din ţară.

D-sa dându-şi socoteală de însemnătatea acestei instituţiuni şi foloasele ce poate aduce din punct de vedere educativ şi naţional, este cel dintâiu ministru care se gândeşte a exercità un control mai de aproape asupra funcţionării lor. Cum însă nu voià să împovăreze nici bugetul statului, prin ordinul No. 21.059 din 30 Aprilie 1902, mă roagă să primesc această însărcinare *gratuit*, lucru ce am acceptat cu mulţumire. Din primele inspecţii ce am făcut, am constatat că cassele de economie şcolară funcţionau cu mare greutate. La unele şcoli funcţionau din când în când, la altele nu funcţionau de loc. Ce erà mai curios însă, erà faptul că chiar la şcolile unde ele funcţionau, se întrebuinţau norme deosebite. Comunicând d-lui Haret această stare de lucruri, d-sa pe de o parte dădù un ordin circular prin care ordonă ca *neapărat* să se înfiinţeze la toate şcolile casse de economie şcolară, iar pe de alta mă însărcină să dau instrucţiuni pentru funcţionarea lor. Instrucţiunile fiind aprobate, s'au şi comunicat tuturor şcolilor urbane şi rurale din ţară şi amăsurat lor, au funcţionat până la 1 Fevruarie 1909; când fiind din nou Ministru al Instrucţiunii d-l Spiru Haret, şi eu având din nou aceeaş însărcinare, în urma unui raport ce am avut onoarea a-i adresà, s'a regulamentat, funcţionarea casselor de economie şcolară, prin-

tr'un regulalament promulgat cu Inaltul decret regal No. 324 din 28 Ianuarie 1909 şi publicat în «Buletinul Oficial» al Ministerului cu No. 300 din 15 Fevruarie 1909. Astăzi ele funcţionează în conformitate cu acest regulament.

Mulţumită dispoziţiilor acestui regulament, cassele de economie *sunt obligatorii* pe lângă toate şcolile urbane de băeţi şi fete. In ceeace priveşte şcolile rurale, ele funcţionează acolo unde se poate şi în genere sunt în legătură cu băncile populare, unde se depun şi economiile copiilor.

Această dispoziţie a fost luată, pentru ca încă din şcoală să se sădească în inima sătenilor dragostea pentru băncile populare.

D-l Spiru Haret a dorit să se înfiinţeze casse de economii şi pe lângă şcolile secundare, cel puţin în cursul inferior, dar din diverse împrejurări, dorinţa d-sale n'a putut fi adusă la îndeplinire.

Cassele de economie şcolară nu au menirea numai de a strânge dela copii o sumă oarecare de bani. Ele sunt o instituţie care trebue să facă parte integrantă din exerciţiile şcolare în învăţământul economic şi moral, practicat şi explicat prin lecţii de intuiţie de către învăţători.

D-l Spiru Haret are meritul că este cel dintâiu Ministru de Instrucţie care a înţeles importanţa acestei instituţiuni şi este cel dintâiu care a luat măsuri pentru bunul ei mers.

CONST. C. POPOVICI-TAŞCA
Institutor, Bucureşti.

SERBĂRILE ŞCOLARE

In timpul din urmă s'au vorbit multe de o activitate extraşcolară a corpului didactic şi părerile asupra acestei activităţi sunt încă diferite. Tot mai sunt, din nenorocire, persoane cari o condamnă, găsind-o dăunătoare binelui public. Aceştia, fie că o fac din nepătrunderea faptelor, din spirit de castă, fie din egoism, lasă că sunt puţine la număr, greşesc, greşesc amar şi nădăjduesc că nu va fi departe vremea când vor regretà şi se vor încredinţà că activitatea extraşcolară a contribuit în cea mai mare măsură la ridicarea păturii celei mari a poporului, care a zăcut şi zace încă în mizerie.

Ca dascăl mă ridic cu toată puterea, ca să apăr din tot sufletul şi cu toată inima această activitate, pornită în mare parte de jos — cu începuturi modeste — şi, graţie sprijinului — dat cu însufleţire de oamenii cu adevărat mari ai ţerii, a ajuns să desbrobodească multe minţi şi să aprindă o leacă de lumină în atâtea suflete, în cari a vecuit întunericul cel mai înfricoşat!.... Să apăr zic, căci aceasta e o datorie sfântă a oricărui bun Român, care îşi înţelege rostul său pe lume şi este convins că cea mai mare mulţumire sufletească o are atunci când poate fi folositor şi altora.

De activitatea extraşcolară ţin şi serbările şcolare.

Acestea au ieşit la început din trebuinţa de-a încheià cu cinste anul şcolar. S'a crezut necesar, cu această ocazie, să se arate celor ce se adunau la ele, câte ceva din cele învăţate în cursul anului (cântece, poezii) şi pe măsură, ce au fos tot mai mult cercetate şi gustate de lume, s'au tot completat cu jocuri, teatru, etc., s'au generalizat prin imitaţie, s'au înmulţit, dându-se şi peste an, la diferite împrejurări — sărbători naţionale, inaugurări de localuri, ba şi în scopuri materiale şi mai apoi s'au şi regulamentat cele dela încheierea anului şcolar.

O necesitate le-a creat, necesitatea le menţine şi importanţa lor e nu numai de netăgăduit, dar e foarte mare.

Scopul acestor serbări e ca să ridice prestigiul şcoalei, care, în trecut şi din nefericire şi chiar azi, nu e în deajuns apreţiată, nu i se cunoaşte bine şi de toţi scopul; să determine poporul ca să o cerceteze cât mai des, să o iubească şi să o ajute; dă prilej elevilor ca să capete încredere într'înşii, în cunostinţele însuşite şi în deosebi dascălului, ca să se apropie mai mult de locuitorii în mijlocul cărora trăeşte şi să poată strecurà învăţături, sfaturi de folos, sub diferite forme.

La serbarea de finele anului, învăţătorul arată însemnătatea şcoalei, îndeamnă oamenii să-şi dea copiii la şcoală, le dă sfaturi privitoare la creşterea lor, le lămureşte rolul lor în educaţie şi faţă de şcoală; la cele naţionale, aţâţă focul sfânt al iubirii de neam; la serbarea sădirii pomilor, va arătà folosul grădinăriei şi va semănà cunoştinţe relative la aceasta; va scoate în relief importanţa grădinii şcolare, care se cunoaşte foarte puţin şi de foarte puţini; iar la toate celelalte serbări de alt soiu pe lângă profitul material realizat în vreun

scop oarecare, se vor puteà da sfaturi în toate direcțiunile.

Prin cuvàntări se pot da sfaturi, cunoștințe trebuincioase în vieață; prin teatru școlar se strecoară pe nesimțite învățăturile, se biciuesc moravurile rele și se distrează sufletul prin cântece și poezii frumoase, se innobilează inima înăcrită de vremurile vitregi.

Cunoștințe folositoare, distracție plăcută și nevinovată. Iată ce urmăresc serbările școlare.

Aceste serbări ieșite din necesitate, n'ar fi putut însă să propășească atât, dacă n'ar fi fost persoane cu situații înalte, cari să le încurajeze, supravegheze și ordoneze. Dintre aceste persone, locul de onoare îl ocupă, fără discuție, *d-l Spiru Haret*, fostul Ministru al Instrucțiunii, supranumit *omul școalei* și mai pe drept *părintele școalei.*

Intreaga activitate intra și extrașcolară a fost cu deamăruntul cercetată și încurajată de d-sa. Nimic nu i-a scăpat din vedere. Cu o stăruință demnă de admirat a privegheat totul, învăluind școala și pe dascăl cu dragostea sa caldă, care animà, îndemnà la muncă rodnică spre binele neamului. A luat parte la o mulțime de serbări școlare: de fine de an, naționale, pentru inaugurări de localuri, aniversări, etc., peste tot ținând să dea înțelepte poveți de părinte cu iubire, calde încurajeri, binevoitoare laude de șef mulțumit de isprava ucenicilor săi!

Așà la Octomvrie 1897, iea parte la inaugurarea punerii pietrii fundamentale a liceului din Pitești și ține o interesantă cuvântare, în care arată importanța serbărilor școlare, îndemnând dăscălimea să le facă cât mai interesante și mai plăcute.

La August 1910, prezidează inaugurarea a două localuri de şcoală (la Ştefăneşti şi Dobrusca) în Argeş şi mulţumeşte învăţătorilor pentru silinţa lor, spuind că se lucrează cu temeiu şi sârguinţă.

La inaugurarea şcoalei din Aref-Argeş (5 Noemvrie 907) a spus între altele: «*Pentru luminarea săteanului, învăţătorii trebue să muncească cu inimă, ajutaţi de toţi cari doresc propăşirea ţerii*».

La 4 Octomvrie 1898, la inaugurarea gimnaziului din T.-Jiu, în cuvântarea ţinută, arată iar importanţa serbărilor şcolare, îndemnând dăscălimea să le dea toată atenţia cuvenită.

La aniversarea gimnaziului Şincai (19 Ianuarie 1898), a declarat că are deplină încredere în corpul didactic şi pe concursul lui pune temeiu, având siguranţa că va da roade bune.

La 21 Noemvrie acelaş an, asistă la inaugurarea unor localuri de şcoli în Iaşi, cu care ocazie sărbătoreşte, împreună cu alţii, pe Săvescu, fostul lor dascăl primar. In cuvântarea sa a spus că, manifestaţia călduroasă făcută lui Săvescu, se resfrânge asupra întregului corp didactic primar, arătând cât de mare şi nobilă e sarcina pe care este chemat să o îmlinească. La fine a ridicat paharul în sănătatea învăţătorilor şi institutorilor.

Din cuvântarea ţinută la inaugurarea Monumentului dela Răsboeni (1902), am reţinut: «*Vitejia străbună n'a apus niciodată. Datori suntem să întrunim în iubirea noastră pe toţi aceia cari au contribuit la ridicarea ţerii. Ei sunt mulţi. Să luăm cele două capete ale lanţului de eroi, pe Ştefan şi Carol!...*»

La serbarea şcolară naţională dată la Călugăreni în 1903, a participat şi a vorbit, îndemnând să se orga-

nizeze asemenea serbări pretutindeni, pentru ca să se infiltreze în tinerele generațiuni iubirea de patrie.

In 1904 a luat parte la inaugurarea unui monument ridicat în amintirea morților din răsboiu (Vânători-Neamțu) și din cuvântarea ținută, citez următorul înălțător pasaj: «*Luminarea poporului este cea mai înaltă datorie a oamenilor luminați și patrioți. A nu sprijinì lupta pentru luminarea poporului, ori a lucrà contra existenții țerii, este tot una!*».

Afară de îndemnurile date cu ocaziunea participării la serbări, a îngrijit de ele prin diferite ordine circulare și deciziuni, recomandându-le și insistând ca să se dea fără baluri. E prea bine cunoscut tuturor desgustul ce simțià D-l Haret pentru balurile date în localurile școalolor și cari nu puteau să aducă decât pagubă, atât materială, dar mai ales morală. Nimeni mai mult ca dânsul nu și-a dat seama de răul cel mai mare care-l aduc aceste baluri ce strică moralul și sănătatea sătenilor și-i depărtează de vechile și frumoasele petreceri sub cerul liber!

Vrednică de amintit e circulara No. 75.503 din 907, către toate școalele primare în genere, prin care se interzic nunțile și balurile în școale, sub cuvânt că se păgubesc atât moral cât și material. Circulara sfârșește cu următoarele rânduri privitoare la serbări: „*Fac însa excepție serbările școlare, pe cari le găsim nemerite din toate punctele de vedere. Aceste serbări, care e de dorit să se dea ziua având un progam format din cântece de școală, recitări de poezii bine alese, jocuri si exerciții gimnastice, piese de teatru moralizatoare, sunt de un folos real, căci și elevii și auditorul vor câștigà într'adevăr, și în acelaș timp se va realizà*

și un folos material cu puțină cheltueală și fără să se aducă vreun prejudițiu locacului de școală"

Tot în acelaș sens pledează și dicizia No. 66.502, dată în 29 Septemvrie 1910, prin care se interzic balurile cari nu sunt precedate de serbări școlare și cu condițiune ca să se dea numai atunci, când vor fi în folosul școalei și al bisericii.

In 1909 prin ord. circ., îndeamnă pe tot corpul didactic ca să facă serbarea dela 24 Ianuarie cât mai plăcută și mai folositoare: *„Vă rugăm ca din vreme să vă gândiți, împreună cu consiliul școlar, la ce aveți de facut pentru ca serbarea viitoare să se țină în mod cât mai deosebit și mai folositor, pentru deșteptarea simțului patriotic al școlarilor și părinților"*.

Iată activitatea sa privitoare la serbările școlare, activitate pe care nu mi-a fost posibil decât să o schițez în acest articol. Cc-am putut eu să culeg de prin ziare, reviste, etc., decât o minimă parte din ce a fost privitor la activitatea d-lui Haret, în lunga și laborioasa sa carieră de ministru!

Și când și aceasta nu-i decât o parte din marea sa activitate pe tărâmul școlar și extrașcolar, când un vast câmp de muncă cu holde și recolte îmbelșugate se întinde înaintea vederilor noastre, câmp în care și-a desfășurat cu spor munca sa binecuvântată acest mare om de bine al țerii noastre, ne putem face o idee mai deplină de marele folos adus neamului de pe urma muncii sale!

Mari i-au fost silințele și tot așà de mari și rezultatele spre bine. Aprețierile nu sunt ale mele, un umil dascăl sătesc, ci ale altor oameni de seamă ai noștri, ba mulți chiar adversari politici. Iată ce spune d. dr. Istrati, la

serbarea dată în cinstea d-lui Haret, cu ocazia ieşirii sale la pensie: «*S'a vorbit mult de activitatea extraşcolară; părerile pot fi deosebite şi personal am şi eu pe ale mele; dar unde suntem cu toţii la olaltă, unde nimeni nu poate să te critice, e atunci când, plecând dela un sentiment înalt omenesc şi raţional, ai căutat să ridici pe săteanul nostru, atât pe terenul cultural cât şi economic. A înălţà pe săteanul român şi a reduce pretenţiile inconştienţilor, care ca trântorii mănâncă degeaba, este o lucrare de echilibru social de profundă moralitate şi de încurajare a muncii rodnice!*».

Munca depusă de d-l Haret ca Ministru şi om de şcoală îl pun în fruntea omenilor mari ai noştri, cari au contribuit la ridicarea neamului românesc. Este o cestiune de înaltă dreptate socială să i se recunoască aceasta şi i se recunoaşte.

Noi, dascălii, pe cari atâta ne-a iubit şi ne-a 'ndemnat la muncă, îi aducem prinosul nostru de iubire şi recunoştinţă!

Aceasta estc singura răsplată mai mare pe care putem să i-o aducem şi i-o aducem cu prisos.

ILIE LUPU
Institutor rural în Ialomiţa.

SERBĂRILE NAȚIONALE:
10 MAIU ŞI 24 IANUARIE

Numai cu 14 ani în urmă, memorabilele zile de 10 Maiu şi 24 Ianuarie, aceste sfinte zile din istoria neamului nostru, treceau, în deosebi la sate, aproape nebăgate în seamă.

D-l Spiru C. Haret, al cărui nume invoacă atâtea mărețe fapte, are fericirea de a fi fost cel dintâiu Ministru al Instrucției şi Cultelor, care, preocupat de a insuflà întregului învățământ, spiritul național, «fără care el nu poate da cetățeni buni şi devotați, pe cari este dator să-i dea» (1), între alte măsuri, a instituit zilele de 10 Maiu şi 24 Ianuarie, ca zile de serbări naționale pentru toate şcoalele.

Prin o circulară adresată şcoalelor secundare şi speciale (2) statorniceşte serbarea zilei de 10 Maiu.

Prin circulara aceasta d-l Haret spune: «cea dintâiu datorie a şcòalei, care trece înaintea oricărei alteia, este de a formà buni cetățeni, şi cea dintâiu condiție pentru a fi cineva bun cetățean, este de a-şi iubì țara, fără rezervă şi de a aveà o încredere nemărginită într'însa şi în vii-

(1) V. «Raport adresat M. S. Regelui asupra activității Ministerului Instrucției şi al Cultelor» de d-l Spiru C. Haret, Bucureşti, 1903, p. 11.
(2) V. «Buletinul Oficial» No. 93 din 15 Iunie, 1897, pag. 903—905.

torul ei. Toată activitatea, toată îngrijirea celor însărcinați cu educarea tinerimii, acolo trebue să tindă.

Nu impun, nici nu recomand — zice d-l Haret — nici o programă. Conferințe, cântece patriotice, pelerinaje la locuri istorice, cari ar fi la îndemână, orice mijloc va fi bine venit dacă va contribuì la ajungerea țintei noastre».

Curând după circulara menționată mai sus, prin Inalt Decret Regal, ziua de 10 Maiu se institue ca zi de serbare școlară pentru toate școalele din țară (1).

Obiceiul serbărilor patriotice pentru școli a prins rădăcini, chiar dela început.

Cu circulara adresată d-lui Rector al Universității din Iași și către toți Directorii și Directoarele școalelor secundare și primare, cari au organizat serbarea școlară din 10 Maiu (2), d-l Haret își exprimă mulțumirea pentru reușita serbării și constată că idea venise la timp.

Dările de seamă relative la ziua de 10 Maiu s'au înserat prin Buletin (3).

Prin o circulară din anul 1898, Aprilie 14 (4) adresată de astă dată și către Directorii și Directoarele școalelor primare se insistă din nou asupra sărbătoririi zilei de 10 Maiu. In ea se spune: «Serbarea a dat institutorilor și profesorilor o nouă ocazie solemnă de a împlinì, față de școlarii lor, cea mai însemnată și mai înaltă parte a datoriei lor, aceea de a le înălță sufletul în iubirea țerii, a neamului și a Regelui. Pentru părinți, ea a fost o zi de bucurie, pentrucă apropià pe toți,

(1) V. «Buletinul Oficial», No. 92 din 1 Iunie, 1897.
(2) Idem, pag. 857—858.
(3) V. «Buletinul Oficial», No. 93 din 15 Iunie, 1897, pag. 906—943.
(4) Idem, No. 114 din 1 Maiu, 1898, pag. 246.

cetățenii, copiii și profesorii, într'o idee care trebue să ne înfrățească totdeauna, idea de patrie».

«Anul acesta, ca și în toți anii viitori», accentuează circulara, «vom continuà a serbà ziua de 10 Maiu în acelaș spirit și cu toată tragerea de inimă».

Importanța, ce trebue să se dea serbărilor naționale, a fost o preocupare permanentă a d-lui Haret. Astfel, după ce atrage atenția directorilor de școli (1) că, «la 24 Ianuarie, 1909, se împlinește o jumătate de secol dela săvârșirea unuia din cele mai însemnate acte ale istoriei noastre; că ocazia nu trebue lăsată să treacă fără ca tinerimea școlară să fie făcută să înțeleagă rostul actual al lucrurilor, în care alegerea dela 1859 a fost un moment hotărîtor», recomandă ca serbarea să se țină în mod mai deosebit și mai folositor pentru deșteptarea simțului patriotic al școlarilor.

Nu vreà să impună programa; cere numai ca membrii corpului didactic să aibă consfătuiri din vreme și să fixeze cel puțin în linii generale programa, ca să fie vreme de pregătire.

Recomandă ca vorbirile, ce se vor ținea publicului, să fie cât se poate de substanțiale, cât se poate de puțin declamatorii și să se întemeeze mult pe fapte. Faptele petrecute în anii aceia și oamenii, cari au luat parte la ele constitue obiectul uneia din cele mai înălțătoare lecții, ce se pot da.

La serbările naționale, veteranii din răsboiul pentru independență, potrivit dispozițiunilor luate de d-l Haret, sunt chemați și sărbătoriți după cuviință; la serviciul

(1) Idem No. 291 din 1 Oct., 1898.

religios, ce se face, în aceste zile, preoţii fac pomenire specială de cei căzuţi în răsboiul din 1877/1878.

Cu un cuvânt s'a făcut din 24 Ianuarie şi 10 Maiu adevărate sărbători naţionale, căci: «Acestea sunt zilele, pe cari l-a făcut Domnul, să ne bucurăm şi să ne veselim într'însele» (1).

In aceste zile sfinte, «nădejdea de a vedeà aevea visul poporului român «Dacia lui Decebal», creşte văzând cu ochii şi oricât ar fi de depărtată aceà zi binecuvântată, să trăim numai în aşteptarea ei, căci fără imagina ei adânc săpată în gândul şi inima noastră, nu avem pentru ce să ne sbuciumăm pe pământ» (2).

Fie ca focul cel sfânt al iubirii de neam, de care e pătruns sufletul d-lui Spiru C. Haret, să se transmită în inimile noastre ale tuturora, spre binele şi fericirea naţiei române! Facă Cerul, ca fiecare să înţelegem şi să simţim pe acest suflet mare, care-şi închină propăşirii neamului, întreaga sa vieaţă.

V. COSTACHESCU.
Invăţător înaintat în Pleşeşti-Suceava.

(1) Din cântările bisericeşti.
(2) V. «Istoria Românilor din Dacia Traiană», de Al. D. Xenopol, vol. VIII, pag. 177.

RĂSBOIENII ŞI CĂLUGĂRENII

Iată două nume la auzul cărora nu există nici un suflet românesc în această lume, care să nu fie mişcat, reamintindu-şi măreţele fapte săvârşite de strămoşii noştri în aceste istorice localităţi.

La Răsboeni, Marele Ştefan, numai cu o mână de oameni, învins'a cerbicia focosului Mohamet; iar la Călugăreni, viteazul Mihaiu, iarăş numai cu o mână de soldaţi, oprì din mersul său vijelios şi respinse peste Dunăre cu umilinţă pe neînvinsul Sinan Paşa. Datele de 26 Iulie 1476 şi 13 August 1595, în care au avut loc aceste memorabile lupte de înălţare a poporului românesc, trebuiau imortalizate, şi acela care s'a gândit la acesta a fost d-l Spiru C. Haret, fostul Ministrú al Instrucţiunii Publice, care prin deciziunea cu No. 68.587/24.857 din 23 Oct. 1897, publicată în Bul. Oficial al Ministerului No. 101 din 15 Octomvrie 1897, hotărăşte următoarele:

«Având în vedere că în Răsboeni s'a inaugurat un monument istoric, în memoria luptei din 26 Iulie 1476;

Noi Ministrul Instrucţiunei Publice şi al Cultelor:

Decidem:

Art. 1. Toţi învăţătorii din satele vecine cu Valea Albă şi anume, cei din comunele Uscaţi, Bălţăteşti, Băргăoani, Boziei, Dragomireşti, Filioara, Grumăzeşti,

Păstrăveni, Petricani, Timisești, Talpa, Urecheni din jud. Neamț; Onișcani, Dulcești, Tupilați din jud. Roman și Miroslăvești din jud. Suceava, sunt însărcinați cu ținerea în bună stare a monumentului.

Art. 2. In fiecare an, la 26 Iulie, ei vor face pelerinaj la monument cu școlarii lor și le voi vorbì asupra marelui eveniment pe care-l perpetuează».

Ministru Cultelor și Instrucțiunii Publice
(ss) Spiru C. Haret

Din anul 1898 încoace, ziua de 26 Iulie s'a serbat în totdeauna cu deosebit entusiasm de cei însărcinați cu această onoare și urmărită cu multă dragoste de cel care s'a gândit a o instituì.

Mai în urmă, în anul 1902, tot d-l Spiru C. Haret, ca Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice prin deciziunea cu No. 63.702 publicată în Bul. Oficial al Ministerului No 205 din 1 Dec. 1902 a hotărît ca și ziua de 13 August să se sărbătorească la Călugăreni în fiecare an ca și la Răsboeni 26 Iulie, în amintirea isbândei Românilor asupra Turcilor din 13 August 1595.

Prin faptul hotărîrii de a se sărbătorì aceste 2 însemnate zile din istoria neamului nostru românesc, d-l Haret a arătat o nețărmuită dragoste pentru faptele mari din trecutul nostru și în acelaș timp a dat o vie pildă pentru viitor de a se căutà să se reamintească și preamărească tot ceeace a fost măreț și sfânt.

GHEORGHE NICOLAESCU
Institutor în Caracal.

CĂLUGĂRENII

Localitate istorică în judeţul Vlaşca. Împreună cu Răsboenii din jud. Neamţ, constitue două icoane vii de virtutea strămoşească. In 1903, au avut loc cele dintâiu serbări şcolare în aceste localităţi, instituindu-se prin diciziune ministerială un anume comitet pentru organizarea acestor serbări. Pentru Călugăreni, comitetul se compune din prefectul judeţului, directorul Gimnazului, comandantul regimentului de infanterie şi revizorul şcolar. Introducerea în comitet şi a reprezentantului puterii armatei a avut în vedere de bunăseamă şi caracterul militar, ce trebue să se dea acestor serbări.

Şi părerea noastră e, că n'ar fi fără interes ca printre celelalte puncte din programul serbării să fie şi un simulacru de luptă a forţei armate pe valea Neajlovului. Dar pentru aceasta ar trebuì din vreme o intervenire a Ministerului Instrucţiunii pe lângă Ministerul de Răsboiu. Imi reamintesc de prima serbare. Intreaga vale a Neajlovului erà un furnicar de lume; costumul plăeşilor din jud. Neamţ erà reprezentat prin o delegaţie de învăţători cu revizorul lor. De faţă erà d-l Haret Ministrul Instrucţiuni întemeetorul acestor serbări, cu întreg personalul superior al Ministerului şi al Casselor pendinte de Minister.

Poate fi oare o lecţie mai sublimă de istorie a neamului nostru, decât cuvântările ţinute cu aceà ocaziune în localitatea martoră vitejiei strămoşeşti?

Unde se pot oare înfiltrà sentimente mai adânci de iubire de patrie, decât în aceste localităţi, unde fiecare colţ, fiecare piatră, pământul ce-l calci sub picioare, în tot ce vezi în jurul tău, îţi spune c'a fost martor la avântul răsboinic al marelui Voevod, la jertfele făcute de strămoşii noştri, pentru a lăsà patria pe care o stăpânim azi? Au ţinut cuvântări d-l Spiru Haret Ministru şcoalelor iar răposatul G. Tocilescu cu această ocaziune, făcând aluzie la lipsa unui monoment în această localitate, spuneà cam aşà: «E un monument mai durabil şi decât monumentele de piatră şi decât monumentele de bronz, care face tăria unei naţiuni; acest monument e conştiinţa naţională. Nu va pierì niciodată o naţiune ce va aveà zidit în inimile tuturor fiilor ei acest preţios monument.»

Şi la ce sunt menite asemenea serbări decât la desvoltarea şi întărirea conştiinţei naţionale?

Toţi educatorii trebue să lucreze la educarea naţională a tinerimii prin orice mijloace.

Serbările acestea prin care se glorifică faptele de vitejie ale neamului contribuesc mult la deşteptarea şi intărirea în inima tineretului a patriotismului în cel mai înalt grad. In zilele în care Marii Voevozi ai ţerii au dat bătălii, ca aceea dela Călugăreni, se poate vorbì tinerimei cu un neîntrecut folos despre faptele mari ale trecutului şi despre destinele strălucite ale neamului românesc.

La acestea s'a gândit marele ministru al şcoalelor române, patriot înflăcărat, d-l Spiru C. Haret, când a

instituit comemorarea zilelor de glorie a Vitejilor Voivozi, asistând în persoană la serbările orânduite pentru a da şi mai mult îndemn tinerimii şi tuturor acelora, cari vor trebui să continue sărbătorirea în veci a faptelor neperitoare ca acelea dela Călugăreni.

R. GRIGORCEA
Institutor, Bucureşti.

BORZEŞTII

Cale de o oră dela Tg. Ocna spre Adjud, vin Borzeştii, sat sărăcăcios, alcătuit din o mână de căsuţe, rânduite pe un dâmb, ce se lasă către malul drept al Trotuşului.

Acì s'a născut Ştefan cel Mare, domnul Moldovei. Mai demult, în popor, legenda acestui sat îşi pierduse farmecul şi dispăruse.

Singură bisericuţa din vale mai privià cu mândrie, departe spre răsărit, căutând par'că a povestì tuturor despre ziditorul ei. Dar şi această biserică, singura martoră a timpurilor trecute, acum câţiva ani, erà în pericol, căci ploile îi găuriseră acoperământul, iar pereţii ameninţau să cadă.

Astfel Borzeştii şi ca el multe localităţi istorice, cari în alte ţeri sunt oglinda trecutului şi ţinute în mare cinste, erau lăsate în părăsire.

Domnul Spirul C. Haret, fiind ministru al cultelor în mai multe rânduri s'a devotat cu totul ridicării şi chemării la vieaţă a poporului românesc, şi n'a neglijat nici redeşteptarea în el a sentimentului naţional.

Ştiind că astăzi, nu mai pot subsistà decât popoarele, care-şi dau seama de origina lor şi de faptele mărete ale strămoşilor, a dat localităţilor istorice cinstea cu-

venită şi le-a făcut să servească ca exemplu de urmat şi ca redeşteptătoare în popor a acelei mândrii, infiltrate de măreţia trecutului, mândrie, care să-l conducă la demnitatea de sine, la fapte judecate şi folositoare lui.

Ca urmare biserica a fost restaurată în anul 1904-1905, iar în Iulie 1904, când pătura cultă a neamului românesc sărbătorià la Putna şi la Bucureşti tot din iniţiativa d-lui Haret al 4-lea centenar dela moartea lui Ştefan cel Mare, el străınută şi la Borzeşti această sărbătoare şi acì avù un răsunet cu mult mai mare, căci acì se adună să-i comemoreze memoria pătura de jos, acei a căror străbuni ajutară cu piepturile lor pe marele domnitor.

Şi veniră în sfânta zi de 4 Iulie, mii şi mii de plăieşi şi de pe Oituz şi din Vrancea şi din tot ţinutul Bacăului şi din ţinuturile învecinate. Şi veniră şi învăţătorii şcoalelor cu copiii şi venì şi însuş ministrul, d-l Spiru C. Haret. Şi se auzì bubuitul tunurilor; iar ministrul şi poporul îngenuchează acolo, unde a îngenucheat neîntrecutul voevod. Şi se auzì vocea ministrului acolo, unde odinioară răsună glasul lui Ştefan. El vorbì lumii adunate despre Ştefan şi cu multă căldură o sfătuì să-şi iubească neamul şi să păstreze nepătată memoria Domnului ei.

Coborîrea aceasta a ministrului în mijlocul masselor ajunse cu prisosinţă scopul urmărit: Ea arătă poporului că sus e iubire şi interes pentru el, iar luminătorilor lui ca în viitor să se coboare mult mai mult în popor şi să lucreze cu mai multă însufleţire.

Şi abià târziu noaptea se împrăştiè lumea adunată. Atâtea auzise şi văzuse că nu-i mai venià să se despartă. Şi povestì şi celor de acasă cele văzute şi cele

simţite, încât Borzeştii şi numele lui Ştefan răsunară în toate părţile.

Astăzi Borzeştii, cu bisericuţa lui de piatră, ca şi Răsboenii, sunt o localitate istorică însemnată, căci invoacă în mintea Românului, timpurile de glorie şi mândrie naţională.

Borzeştii sunt o verigă mică din opera de redeşteptare naţională, operă datorită în cea mai mare parte d-lui Spiru C. Haret.

GH. N. PARCALABU.
Institutor, Bucureşti.

SERBAREA DELA PROBOTA

Şcoala este chemată să formeze în prima linie buni cetăţeni, sădind în sufletul tinerimii iubirea neţărmurită de patrie şi sentimentul solidarităţii naţionale.

Unul din mijloacele cele mai eficace pentru atingerea acestui scop sunt serbările şcolare cu caracter patriotic, menite a comemorà trecutul poporului.

Intâiul orânduitor al sărbătoririi cu deosebită solemnitate a stămoşilor noştri glorioşi şi a vitejilor neamului, este d-l Spiru C. Haret. Sub activitatea sa ministerială, începând dela 1897 încoace, s'a stabilit şi la noi obiceiul serbărilor patriotice, pentru cultivarea şi înălţarea sufletului românesc. Din iniţiativa sa, s'au comemorat cele mai însemnate acte ale istoriei noastre.

Nici o ocaziune n'a fost lăsată să treacă fără ca tinerimea şcolară să fie deşteaptă asupra însemnătăţii actului săvârşit şi să fie făcută să înţeleagă rostul lucrurilor.

Aşà s'au orânduit în vara anului 1904 marile sărbări întru pomenirea a 400 de ani dela moartea marelui Ştefan, Eroul Moldovei, apărătorul creştinătăţii şi împlinitorul de fapte mari, care ne-a lăsat o bogată şi nepieritoare moştenire.

Incă de pe atunci amintirea cucernică a d-lui Haret s'a resfrânt şi asupra mamei lui Ştefan cel Mare, asupra

doamnei Oltea, mama providenţială, care a sădit în inima neîntrecutului viteaz atâta curaj şi care l-a învăţat cum trebue să iubească pe Dumnezeu 'şi cum să-şi apere neamul.

In anul, când poporul românesc întreg pomenià într'un cuget şi o simţire amintirea prea strălucitului său erou, s'a dat la iveală şi vechiul epitaf de pe mormântul mamei eroului moldovean şi s'a decis ca acest preţios obiect să fie aşezat înlăuntrul bisericii dela Probota, lângă mormântul lui Petru Rareş şi al soţiei sale, Elena.

La dorinţa d-lui Haret, s'au luat măsuri pentru îndeplinirea acestui pios act, ca încheere a marilor serbări orânduite întru pomenirea gloriosului Ştefan Vodă.

Pioasa serbare a avut loc în ziua de 31 August 1908, în prezenţa d-lui ministru Haret, a autorităţilor bisericeşti, şcolare şi administrative din judeţul Suceava, a învitaţilor din Capitală, a tinerimii şcolare din părţile mărginaşe şi a poporului adunat acolo.

Serbarea a fost înălţătoare prin mulţimea norodului, prin rândueala iscusită şi prin desfăşurarea programei mai dinainte întocmită.

S'au rostit cuvântări însufleţite de cel mai cald patriotism, făcându-se panegiricul Doamnei Oltea şi reamintindu-se faptele glorioase ale prea măritului Domn Ştefan cel Mare, cum şi neîntrecutele calităţi de mamă ale Oltei. D-l Ministru Haret a luat cuvântul în trei rânduri, arătând rostul serbării şi slăvind pe aceea care a dat neamului nostru pe cel mai mare fiu al său.

Intre altele, d-l Spiru C. Haret a zis:

«Pavăza creştinismului la Dunăre, atunci când potopul păgânătăţii s'a revărsat asupra Europei am fost noi, Românii şi vecinii noştri dela miază noapte şi apus,

Ungurii și Polonii. Iar în a doua jumătate a secolului al XV-lea, după moartea lui Ioan Huniade Corvin, adică pe vremea lui Ștefan cel Mare, am fost numai noi. Căci în pieptul oștilor moldovenești s'a frânt puterea lui Mahomed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului».

«Astfel, pe când vecinii noștri să mulțumiau să atragă asupra lor gloria pe care Ștefan Vodă, prin biruințe vestite, o adună asupra coroanei sale, noi stăteam păzitori vrednici și statornici împotriva păgânilor la această «Poartă a Creștinătății», cum marele Domn își numià Moldova sa».

«Dar strălucirea coroanelor vecine pălì înaintea noastră. Căci pe când una căzù, curând, la Mohaci, iar cealaltă se sfărâmă și nimicì în lupte interne, noi am rămas și trecând peste veacuri grele, ne-am ridicat unde ne găsim astăzi: cu coroana glorioasă bătută din oțelul tunurilor dela Plevna. Aceasta datorită în cea mai mare parte, vredniciei, vitejiei și chibzuinței lui Ștefan Vodă cel Mare, ale cărui vestite fapte au trăit totdeauna în amintirea poporului nostru. Și s'a văzut aceasta cu prisos acum patru ani, când, pomenind patru sute de ani dela moartea lui, conștiința luminată a neamului întreg s'a ridicat ca să aducă prinosul laudei și al recunoștinței pe mormântul sfânt al celui ce se odihnește la Putna. Atunci încă amintirea noastră cucernică s'a resfrânt și asupra mamei lui Ștefan cel Mare, asupra doamnei Oltea, al cărei mormânt se dovedise a fi fost în această sfântă mânăstire, unde s'a găsit piatra ce acoperià odinioară mormântul ei».

«Și am socotit ca o datorie de pietate și de cinste să ridicăm această prețioasă piatră, s'o aducem înlăuntru bisericii și s'o așezăm în locașul de odihnă al Domnilor, lângă mormântul lui Petru Vodă Rareș și al Doamnei sale Elena.

«Iată pentru ce dar am venit și v'am poftit astăzi aci: să ne rugăm pentru odihna și mărirea sufletului aceleia, dela care Ștefan Vodă a moștenit virtuțile sale alese și frumoase. Căci dacă istoria nu ne poate spune despre doamna Oltea decât prea puțin, amintirea poporului ne-a păstrat icoana acestui suflet, în legenda pe care o cunoașteți cu toții și care o arată cum Ștefan-Vodă, învins de mulțimea Turcilor, caută mântuire în Cetatea Neamțului, unde erà soția și mama sa; dar cuvintele bărbătești ale acesteia, îl opriră la poartă, îi întăriră sufletul și-l nevoì să meargă din nou împotriva dușmanilor. Și așà, după îndemnul mamei sale, s'a întors Ștefan cel Mare și și-a mântuit țara de robie.»

«Dar ceeace spune legenda e numai o închipuire, căci pe când Ștefan-Vodă luptà cu Turcii la Răsboeni, doamna Oltea de mult odihnià în mormânt. Ceeace e însă cu adevărat și cu înțeles pentru noi, e amintirea sufletului mare și plin de credință al mamei lui Ștefan Vodă, suflet pe care l-a moștenit întreg, împreună cu virtuțile tatălui său, Bogdan Vodă și ale bunicului său Alexandru Vodă.

«Să preamărim deci în fața acestui dumnezeesc altar pe femeia care a dat neamului nostru pe cel mai mare fiu al său și să ne închinăm în fața mormântului ei, acum regăsit și din nou închipuit. Acesta e rostul serbării noastre de azi. Și sunt fericit, că ea se face în apropiere de Baia și de Răsboeni, în mijlocul urmașilor direcți ai acelor ce au câștigat una din cele mai strălucite izbânzi și au pătimit una din cele mai glorioase înfrângeri. Și mă bucur că acest prețios mormânt se găsește aici, unde amintirea faptelor vitejești ale lui Ștefan cel Mare trăește mai mult decât în orice altă parte a

ţerii, şi unde, deci de acum înainte, va trăì tot aşà de mult şi amintirea scumpă a mamei sale. Păziţi-l dar cu credinţă şi dragoste, ca să amintească urmaşilor din neam în neam de ceeace a fost Oltea Doamna, mamă a lui Ştefan Vodă cel Mare, cel Bun şi Sfânt».

Adresându-se apoi preoţilor şi învăţătorilor, d-l Haret le spuse că, sunt datori «să insufle tinerelor generaţii credinţa în Dumnezeu şi să întrebuinţeze toate mijloacele pentru formarea conştiinţei naţionale, pentru desvoltarea sentimentelor de recunoştinţă şi de veneraţie pentru acei cari ne-au păstrat ţara, graiul şi legea. Termin făgăduind restaurarea vechii mânăstiri, singura martoră astăzi a nenorocirilor şi vitejiilor din vremuri».

Şi ca un început al realizării acestei patriotice făgădueli, d-l Haret înscrie în bugetul din 1910 al Casei Bisericii suma de 7.500 lei, cu cari s'a răscumpărat frumoasa livadă a mânăstirii în întindere de 2.800 h., cruţându-se astfel zidurile sfinte ale cetăţii de ruina la cari erau expuse din partea proprietarului particular, neînţelegător de marea lor însemnătate.

Tot întru perpetuarea amintirii Doamnei Oltea, s'a dat numele ei Şcoalei secundare de fete gradul II din Iaşi.

GEORGE T. IONESCU.
Institutor în Bucureşti.

COMEMORAREA VITEJILOR MORŢI IN RĂSBOIUL PENTRU NEATÂRNARE

(1) «Luminarea poporului e cea mai înaltă datorie a oamenilor luminaţi şi patrioţi».

A nu sprijinì lupta pentru luminarea poporului, ori a lucrà contra existenţei ţerii e tot una».

Sp. Haret.

Călăuzit de aceste frumoase şi înalte simţiminte, de cari îi este cuprins întreg sufletul, d-l Haret lucrează din toate puterile, pe toate căile, pentru progresul şi înălţarea poporului. Nu există operă măreaţă în această ţară pentru binele şi ridicarea ţărănimii, de care să nu-şi fi legat d-sa strâns numele său. Dar mai pre sus de toate d-l Haret este sufletul mişcării pentru redeşteptarea conştinţei naţionale, pentru desvoltarea iubirii de neam şi de ţară, fără de cari o naţiune, oricât de puternică ar fi, moare.

A asigurà o educaţiune naţională temeinică generaţiunilor viitoare şi a face din fiecare Român un cetăţean luminat şi conştient de drepturile şi datoriile lui, a fost primul său gând.

Acest ideal stabilit, şi ştiind că şcoala este izvorul

(1) Rev. «Albina», Ianuarie 1908.

rădăcinii simţimintelor naţionale, d-sa a căutat a-i pune la îndămână unul din cele mai puternice mijloace pentru acest fel de educaţiune. Şi care ar fi cel mai puternic mijloc pentru educaţiunea naţională decât *cultul eroilor* care innobilează sufletul, înalţă simţimintele şi care va păstrà în mintea vitejilor de mâine, în veci neştearsă amintirea eroilor de ieri.

In acest scop d-l Spiru Haret, Ministru al Instrucţiunii Publice, pentru prima oară însărcinează în anul 1897 pe pictorul N. Grimani ca să facă un tablou, în care numele vitejilor morţi să fie încadrate în mijlocul unei coroane de laur şi stejar, deasupra căreia veghează vulturul falnic cu aripile întinse ţinând în ghiare tricolorul României, semn al gloriei de veci nepieritoare. Şi pentru ca aceste tablouri să fie exacte şi complete d-l Haret prin ordinul seria A No. 80.474 din 19 Decemvrie 1897, trimite revizorilor şcolari liste cu numele tuturor vitejilor din fiecare comună morţi în răsboiul pentru neatârnare, spre a le trimite diriginţilor de şcoli pentru a le verificà, corectà şi complectà, unde va fi nevoie.

Iată un pasaj din acel ordin:

‹Ca un omagiu adus memoriei eroilor căzuţi în răsboiul pentru independenţa patriei, Ministerul Instrucţiunii Publice a decis să se tipărească numele eroilor din aceà comună, aşà ca şcolarii să citească şi să-şi întipărească în minte şi în inimă, pe acei fii ai patriei, cari au murit pentru dânsa pe câmpul de luptă» etc..

După ce toate aceste liste au fost înapoiate, Ministerul le dete Institutului de arte grafice Carol Göbl ca să reproducă tabloul în mii de exemplare şi să tipărească pentru fiecare comună un număr de exemplare, sufi-

cient pentru toate şcoalele, bisericile şi primăriile cu numele vitejilor morţi din aceà localitate.

In anul următor 1898, Ministerul Instrucţiunii, prin ord. No. 47.852 din August 1898, trimete revizoratelor şcolare aceste prea frumoase tablouri, spre a le distribuì diriginţilor, cu următoarea circulară:

‹Intocmindu-se tablourile cu numele ostaşilor din acel judeţ, morţi în răsboiul pentru neatârnare, vi le trimit pe lângă acesta, pentru a le distribuì învăţătorilor respectivi cu ocaziunea conferinţelor generale din acel judeţ».

«Veţi da ordin diriginţilor de a dispune să aşeze câte un tablou în şcoalele şi bisericile din toate cătunele comunei și a luà măsuri, să se facă tot posibilul, ca ele să fie puse în rame cu geamuri, pentru a fi mai bine păstrate . Și mai departe iată cât de frumos şi înălţător glăsueşte acest ordin: «Lè veţi atrage atenţiunea diriginţilor, ca să nu scape nici o ocaziune, ca să întipărească în inima şcolarilor lor, aceste nume sfinte pentru ţară, înălţându-le simţimintele patriotice şi dragostea de ţară, pentru cari vor fi chemaţi vreodată, să-şi dea tributul lor de devotament şi de sacrificiu. Să le fie scumpe aceste nume, şi să fie mândria comunii lor aceşti eroi, cari şi-au dat vieaţa pentru patria lor›,

«La sărbătorile naţionale, să facă totdeauna un mic istoric al răsboiului de independenţă, arătând elevilor şi punând în evidenţă vitejia ostaşilor români, cari sub conducerea înţeleaptă a *Regelui nostru* au cucerit cu vieaţa lor independenţa fiilor şi urmaşilor lor».

In aceste două ordine se oglindeşte aşà de frumos sufletul acestui mare om, care şi-a închinat întreaga-i vieaţă pentru binele şi progresul naţiunii.

Tablourile acestea comemorative sunt un puternic mijloc pentru cultivarea simţimintelor de iubire de ţară; pentru formarea minţii, inimii, voinţii şi iubirii de neam şi de moşie. Dela ele s'au inspirat acei cari au ridicat cel dintâiu monument comemorativ al eroilor din comuna Buciumeni-Tecuciu, morţi în răsboiul pentru neatârnare.

Desvelirea acestui frumos monument s'a făcut cu o deosebită solemnitate în ziua de 2 Maiu 1904 în prezenţă d-lui Sp. Haret, Ministrul Instrucţiunii Publice, iniţiatorul comemorării vitejilor, faţă fiind autorităţile locale din judeţ şi peste 15.000 de săteni din împrejurimi, veniţi acì ca să-şi adape sufletele lor din flacăra patriotismului acelora, ale căror suflete, ca vulturul ce stă acolo, sus, de strajă, pluteau pe deasupra monumentului, în această zi pioasă şi de adevărată înălţare sufletească.

După sfinţire şi după rugăciunile fierbinţi de vecinică pomenire, un cortegiu impunător, compus dintr'un regiment de cavalerie, un batalion de infanterie, o baterie de artilerie, veteranii în vieaţă şi elevii a 25 de şcoli rurale, cu muzica în frunte, au defilat prin faţa falnicului monument.

A fost o zi de adevărată sărbătoare şi o admirabilă lecţiune de educaţiune naţională pentru locuitorii comunei Buciumeni şi pentru toţi acei, cari au asistat şi au auzit caldele şi frumoasele cuvântări rostite de reprezentanţii autorităţilor şi în special aceea a d-lui Ministru Haret, care mişcă asistenţa până la lacrimi, lăudând chipul cum s'au luptat sătenii noştri totdeauna, când a fost vorba de a-şi apără moşia şi neamul; arătând puterea de vieaţă şi de sacrificiu a acestui mare neam, din sânul căruia au ieşit viteji ca aceia, cari ne-au redat

libertatea, un rege și regatul, peste care pururea va străluci coroana de oțel, făurită prin sângele vărsat.

In urmă acest frumos gest a fost imitat cu un avânt demn de admirat de toți revizorii școlari și învățătorii, cari au făcut să răsară pe întreg pământul românesc, această frumoasă floare a cultului eroilor, floarea recunoștinței și a venerației acelora, ce și-au dat vieața pentru patria lor; astfel la Neamț s'a înălțat câte un frumos monument la Cracaoani, Vânătorii Neamțului, Girov, Bicaz, Roznov, Tazlău și Zănești; la Putna s'au ridicat de asemenea câte un falnic monument la Mărășești (1), Adjud, Sascut, Păunești, Suraia, Straoane de sus, și încă în multe alte comune unde fondurile fiind adunate, credem că se vor înălță în curând; la Ialomița, Prahova și Buran Ilfov, și în fine pe întreg pământul țerii. La desvélirea multora a asistat d-l Haret, rostind cuvântări, pline de însuflețire patriotică, lăudând și încurajând pe toți acei cari au depus multă râvnă, colaborând cu d-sa spre a îndeplinì acel măreț și frumos ideal, medaliind pe mulți revizori și învățători cu «Răsplata Muncii» pentru învățământ.

Inălțătoare de inimi și dătătoare de fiori sunt aceste falnice monumente. Ele vor răscolì în sufletele vitejilor de mâine, cari n'au cunoscut sacrificiile, ci numai gloria trecutului, acelaș gând și acelaș dor, ce s'a aprins în sufletele vitejilor de ieri, când țara i-a chemat la datorie.

Aceste monumente sunt tot atâtea pietre scumpe, ce încunună și întrupează în ele nu numai un trecut de lupte eroice, de nobile simțimite și de frumoase sacrificii, dar în acelaș timp și răsăritul unui strălucit viitor. Ele vor ține veșnic aprinsă flacăra iubirii de neam și

(1) Inaugurat la 17 Mai 1909.

de moșie și vor fi deapururea o pildă frumoasă de trăinicie a neamului și de mândrie națională.

Ce frumoase și înălțătoare lecțiuni de istorie și educațiune națională fac azi învățătorii, când vin cu elevii în fața acestor frumoase tablouri și mărețe monumente, pentru a aduce prinos de recunoștință și de sfântă venerare eroilor nemuritori! Cum scânteează plini de admirare ochii micilor copilași și cum tremură atunci, cuprinsă de fiori întreaga lor făptură, citind în ele trecutul plin de glorii al neamului românesc.

Astfel un adevărat cult și adâncă venerare răsare în sufletele lor pentru acei martiri ai patriei; iar sacra amintire, cu gloria lor în veci nepieritoare, le va fi pildă vie de devotament și sacrificiu, când glasul patriei îi va chemà la datorie.

N. STĂNESCU
Institutor în Focșani.

IMNUL REGAL ŞI DRAPELUL NAŢIONAL

Popoarele mari prin fapte, şi puternice prin vieaţa lor, admiră cu pasiune virtuţile străbunilor şi cresc viitoarele lor generaţii la lumina aurie a caldului patriotism. Ele fac un simbol din tot ce poate înălţà sufletul viitorului erou. Popoarele în decadenţă şi coprinse de oarba desnădejde a vieţii se uită şi rătăcesc în pustiul negru şi rece al necunoscutului, neştiind nici de unde vin, nici unde se duc. Cele dintâi înving, cuceresc şi trăesc fericite, pe când celelalte cad, pier, dispărând depe orizontul vieţii.

Când mă gândesc la sărmanii pelerini ai templului lui Solomon, cari îşi sfâşie hainele şi plâng de disperare chemând pe Iehova care i-a părăsit, lăsându-i să rătăcească în larga lume străină, întreb pe cosmopoliţii fără cămin şi patrie fără inimă şi suflet, dacă nu i-ar înduioşà această desperare a omului fără ocrotire.

Cine mai poate tăgăduì sentimentul acela sfânt de patrie, cine mai poate nesocotì simbolul acesteia, când îi vede sărutând piatra rece şi mută a vechiului templu în ruină, care acum 2.000 de ani şi mai bine, mărturisià gloria patriei lor? Lacrimile curg pe obrazul lor palid; iar glasurile lor străbat cerul, cerând o patrie. Acest dureros spectacol ne duce mintea la cât de mare

e gloria acelora cari lucrează pentru întărirea și propășirea patriei.

Noi, Românii, în lungul șir al veacurilor, am iubit căminul și țara noastră, păstrând cu sfințenie credința strămoșească și întreaga literatură populară cântată de barzii noștri populari. Cântecele bătrânești au fost, în timpurile de grea restriște, simbolul nostru național. Eroii baladelor noastre și doinele noastre au încălzit totdeauna sufletele strămoșilor noștri, au dat speranța viitorului și încrederea în puterea lor proprie.

Astăzi, această speranță și această încredere o dau *drapelul* care fâlfâie în zilele mărețe de sărbătoare, și *imnul regal.* Drapelul și dinastia simbolizează patria, vrednicia și aspirațiunile noastre naționale.

A fost mult timp când aceste sfinte simboluri treceau nebăgate în seamă, deși respectul lor însemnà respectul datorit țerii, neamului și tronului.

D-l Spiru Haret a găsit timp, cu toată mulțimea ocupațiunilor sale, să îndrepte și această stare de lucruri, ridicând la înălțimea cuvenită respectul drapelului și al imnului regal. Prin dispoziția dela 2 Septemvrie 1902, d-l Haret hotărăște următoarele :

1) Toți școlarii sunt datori ca, atunci când întâlnesc drapelul, să-l salute, fie că s'ar aflà în corp, fie c'ar fi izolați.

2) Toți școlarii sunt datori să asculte imnul regal stând în picioare și cu capul descoperit, în orice loc s'ar aflà.

3) Abaterile dela aceste datorii se vor considerà ca necuviințe grave și se vor pedepsì ca atare.

4) Această deciziune va fi citită în toate școalele și în fiece clasă.

Ţi se umple inima de bucurie când vezi astăzi, dela copilul claselor primare până la încărunţitul moşneag dând respectul cuvenit şi drapelului ţerii, şi imnului regal.

Văzând, în urmă, că în şcoalele particulare imnul naţional erà necunoscut, pe când cântecele dinastiilor străine erau cântate până şi de propriii noştri copii, d-l Haret obligă toate aceste şcoale să înveţe şi imnul nostru regal cu care să se înceapă orice solemnitate; să aibă apoi în clase portretele suveranilor şi tablourile istorice naţionale (1).

Circulările şi îndemnurile către învăţătorimea de toate gradele de învăţământ, date de D-l Haret ca ministru al şcoalelor sunt un tratat precis de educaţie patriotică, sunt o şcoală de patriotism sincer.

«Căutaţi», zice într'o memorabilă circulară a face să intre adânc în mintea tinerilor că Suveranul nostru e unul din cei mai mari din câţi au ocupat până acum tronul ţerii».

Grija pentru respectul suveranului, în mâinile căruia stau destinele acestei ţeri, se vede mai în toate discursurile adresate de D-l Haret tinerimii şi poporului. Şi ca să iau un exemplu, cuvântarea dela 29 Iunie 1897, pronunţată cu ocazia solemnităţii distribuirii premiilor la şcoalele secundare din Bucureşti, o încheie astfel:

«In toate actele unde este vorba de ridicarea intelectuală, morală şi economică a ţerii, guvernul are sprijinul puternic şi constant al aceluia al cărui nume se găseşte în capul a tot ce s'a întreprins mare în ţara aceasta, de o treime de secol încoace. De aceea, se

(1) Circulara No. 7.104 din 8 August 19 8.

cuvine ca lui și la ai săi să adresăm și acum urarea: Trăească M. S. Regele! Trăească M. S. Regina și Familia Regală!»

Cu condeiul, cu vorba și cu fapta, D-l Haret luptă ca respectul față de tron să devină una din cele mai mari datorii ale cetățeanului român.

Astăzi, la toate solemnitățile, în orașe și sate, lumea ascultă în picioare și cu capul descoperit imnul regal și orcine zărește drapelul glorios al țerii noastre îl salută cu respect. Aceasta este una din cele mai strălucite dovezi că măsurile și îndemnurile D-lui Haret au fost ascultate de corpul învățătoresc și au găsit răsunet în inima poporului.

ION C. LUNCANU
Institutor Sinaia.

CÂNTECELE POPULARE
ŞI CUSĂTURILE NAŢIONALE

Sunt acum 59 de ani de când marele poet al ţerii noastre Vasile Alexandri, dintr'un sentiment de adânc patriotism şi înaltă prevedere, a adunat de prin toate unghiurile ţerii, minunatele noastre balade, doine şi hore pe care atât de nemerit le numià: «Comori nepreţuite de simţiri duioase, de idei înalte, de notiţe istorice, de credinţe superstiţioase, de datine strămoşeşti şi mai cu seamă de frumuseţi poetice pline de originalitate şi fără seamăn în literaturile străine».

Dintr'un sentiment de adânc patriotism, am zis că a făcut el această colecţie, pentrucă în viitor toţi literaţii noştri şi toţi poeţii dela această comoară de înalte simţiri să se adape şi să ducă mai departe cultura limbii noastre, punând-o pe bazele ei strămoşeşti.

De-acì se vor inspirà şi vor cântà ei mai departe dulcile sentimente şi aspiraţiuni ale neamului.

Dintr'un sentiment de înaltă prevedere, pentrucă se gândià el la acei tineri, cari mergând pe acele vremuri la învăţături în ţerile apusene şi cari trăind acolo vor începe să cugete, să vorbească şi să simtă în limba ţerii unde îşi făceau studiile. Prevederea i-a fost îndreptăţită pentrucă aceşti tineri când s'au întors în ţară, s'au

văzut cuprinşi de boala scepticismului şi a nepăsării, despreţuind tot ce-i românesc, tot ce constitue semnul dinstictiv al naţionalităţii.

Pentru dânşii basmele erau poveşti demne de bunicile şi de doicile copiilor. Ghicitorile erau nimicuri de-ale sătenilor la şezătoare. Farmecele şi descântecele, îndeletnicirea babelor şi moaşelor de sat. Pluguşorul, colindele, sorcova, steaua şi vicleimul, petreceri ale copiilor de mahală. Cântecele istorice, baladele, horele, doinele, — meseria ţiganilor, lăutari.

Din tendinţa lor de a nu stimà şi a nesocotì tot ce e românesc, au rezultat multe rele, aşà: s'a împestriţat limba cu multe străinisme, au început să dispară datinele şi obiceiurile strămoşeşti. Şi acest curent a mers din generaţie în generaţie.

Astăzi, umblatul cu sorcova, cu pluguşorul, cu cântecele, cu steaua, cu vicleimul sunt privite cu răceală şi cu puţină dragoste de clasele ridicate. Cu ele se îndeletniceşte în sărbători numai populaţia săracă, copiii mahalalelor şi ai sătenilor.

Se observă că atât cântările cât şi urările sunt depărtate de cele vechi. Copiii le învaţă dela unii la alţii, schimonosite atât în ce priveşte cântarea cât şi textul.

Dacă privim la lăutarii noştri prin cari în parte ni s'a transmis din generaţie în generaţie producerile nesilite ale muzicii noastre populare, vedem că majoritatea din ei, au lăsat cântecele vechi. Nu le mai cântă. Rar unde se mai găsesc din ei cari să se anine de vreun cântec bătrânesc.

Cântecele vechi nici fiilor de lăutari, nici nepoţilor nu le mai plac să le înveţe. Cui să le cânte oare?

Dacă câţiva moşnegi mai ascultă cu drag o legendă,

dacă ele tot se mai cântă pe la nunțile și petrecerile sătenilor, imensa majoritate nu poate suferì «monotonia rimelor populare și aria plângătoare» a doinei.

Sub numele de progres și cultură străinismul se introduce mereu, sub diferite forme, în suflete ca și în inimi, prin urmare în cugetări, în sentimente, în artă.

Altoiți astăzi, mâine poate vom trăì o vieață cu totul împrumutată.

Și calea către această vieață de împrumut este din nefericire urmată și bătută și astăzi de tineretul claselor conducătoare, care își face studiile, fie în țară prin pensioane mai ales, fie în străinătate. Curentul se propagă și în pătura de jos.

Gândind la acest mers al lucrurilor sub vitrega cârmuire a vremurilor trecute și actuale, mult trebue să fie atinși toți acei cari gândesc și simțesc românește, când văd că în timp se ridică oameni ca D-l Spiru C. Haret, fostul Ministru al Cultelor și Instrucțiunii publice care, pătruns ca și poetul Vasile Alecsandri de cel mai adânc patriotism și de cea mai înaltă prevedere, a profitat cu prisosință de poziția sa de conducător al culturii românești și a adunat din toate unghiurile țerii, pe cât i-a fost posibil, toate produsele geniului nostru popular, pe toate terenurile de cultură.

Voiu arătà pe scurt tot ce a făcut d-sa cu privire la cântecele populare și cusăturile naționale.

I. *Cântecele populare.*— D-l Haret, în timpul cât a stat la departamentul Cultelor, a pus la cale să se adune și să se răspândească în popor toate cântecele vechi populare de diferite genuri, cu adevărata lor melodie și adevăratul lor text.

In acest scop d-sa, prin adresa cu No. 16.607 din

13 Maiu 1910, şi cu altă adresă anterioară din 1909, a dat însărcinarea d-lor D. G. Kiriac, profesor de muzică la Conservatorul din Bucureşti, N. Bănulescu, maestru de muzică în Bucureşti, G. Cucu, dirigintele Corului Capelei române din Paris, şi G. Saxu, absolvent al Şcoalei normale de institutori şi institutor în Bucureşti, ca să colecţioneze, pentru şcoalele primare şi popor, cântecele noastre populare.

Iată ce spun aceşti delegaţi prin al 2-lea raport înaintat Ministerului:

«Indeplinind misiunea, avem onoarea a vă înaintà acì alăturat manuscriptul colecţiunii corurilor, pentru voci mixte, 95 pagine destinate elevilor din şcoalele secundare, cât şi societăţilor corale, cari de câtvà timp se înfiinţează mai în fiecare oraş.

«Ca şi în colecţiunea destinată şcoalelor primare, care a fost tipărită anul trecut, am avut şi acì în vedere subiecte privitoare la sentimentul religios (cântece religioase), la patrie şi neam (patriotice), iar o parte este consacrată poeziei şi frumuseţii naturii. Am ales şi câtevà din corurile cari s'au cântat până acum, am compus şi *aranjat cântece pe melodii populare româneşti şi în spiritul acestora*».

Atât colecţia de cursul primar, cât şi cea pentru cursul secundar, din ordinul d-lui Haret, s'a tipărit de Cassa Şcoalelor în mai multe mii de exemplare, şi parte, s'au distribuit şcoalelor primare şi secundare din ţară iar parte s'au pus în vânzare.

Văzând că vechea melodie a cântărilor bisericeşti — orientale — a început să se altereze, a însărcinat pe d-l I. Popescu-Pasărea, profesor de muzică orientală la Seminarul Central din Bucureşti, să întocmească o letur-

ghie cu adevărata şi veche melodie orientală. Textul s'a tipărit de Cassa Bisericii iarăş în mai multe mii de exemplare şi s'a distribuit prin Cassa Şcoalelor tuturor şcoalelor rurale şi urbane din ţară—Cassa Bisericii partea rămasă a distribuit-o parohiilor din ţară.

Pentru deprinderea şi răspândirea cântărilor colecţionate în popor, d-l Haret a înfiinţat posturi de maestri de muzică pe lângă şcoalele de adulţi de pe lângă fabrica de tutun «Belvedere», la şcoala din fundătura Vaselor, la şcoala de adulţi «Floreasca», Orfelinatul «Radu Vodă», şcoala de adulţi de pe lângă fabrica de chibrituri «Filaret» şi atelierele comunale, numind ca maestri pe d-nii absolvenţi de conservator: V. Totolici, N. Ghermănescu şi G. Puni.

A înfiinţat un post de maestru ambulant de muzică pentru toată ţara, în scop de a uniformiză cântările liturgice şi cele şcolare, de a iniţià pe învăţători în cunoaşterea muzicei naţionale şi de a priveghià să nu se mai altereze frumuseţea cântărilor noastre, după capriciul fiecăruia, ca până acum.

Pentru deprinderea leturghiei s'au convocat în luna Ianuarie 1910 şi lunile următoare, câte 3 zile, la reşedinţa judeţului, învăţătorii şi institutorii, sub conducerea d-lui I. Popescu-Paşărea şi a revizorilor şcolari.

Cântăreţii dela bisericile din mai multe oraşe, ca Bucureşti, Ploeşti şi altele, s'au constituit în societăţi corale, deprinzând împreună cântările bisericeşti.

Ei au scos, sub impulsiunea dată, şi o revistă intitulată «Cultura», revistă a cântăreţilor bisericeşti din România.

Pentru încurajarea acelora dintre învăţători, preoţi şi particulari, cari vor înfiinţà coruri la biserici, a fixat premii de câte 50—100 lei, ce se servesc anual.

D-l Haret, pe lângă colecţiunile făcute, aveà de gând ca să trimită 2—3 maestri de muzică, cari să colinde toate satele din ţară spre a culege din gura lăutarilor şi sătenilor cântecele populare, ce s'ar mai găsí, completându-şi cu chipul acesta opera începută.

II. *Cusăturile naţionale.*—Prefacerile cu privire la port, la îmbrăcămintea casei şi la locuinţă, au venit, ca şi la cântecele populare, de sus în jos . . . D-l Iorga ne spune în scrierea sa «Vieaţa femeilor în trecutul românesc» : «Portul şi clădirea au evoluat, ajungând din vreme în vreme la înfăţişeri cu totul deosebite dela acelea dela care plecase, numai în clasele superioare, ca bogăţie, ca neam sau ca dregătorie.

«Portul şi clădirile au fost supuse la următoarele înrâuriri:

«1. Prima înrâurire a fost cea bizantină, care a durat puţin.

«2. Paralel cu cea dintâi şi înlocuind-o în curând cu totul a fost influenţa apusului, care trece la noi prin Iaşi şi prin Poloni, şi întru câtva prin Italieni, mai ales Genovezii, cari făceau negoţul în părţile Mării Negre.

«3. Altă influenţă este tot cea bizantină, care vine prin Grecii din Constantinopole şi din insule.

«4. Şi în sfârşit cea din urmă a venit prin Ruşi şi Austriaci, cari au ocupat de atâteaori Principatele în secolul XVIII şi XIX; prin meşteri nemţi, negustori braşoveni şi lipscani. — Evreii, cari au năpădit în Moldova, consulii călători, profesorii, actorii ambulanţi, toţi aceştia au impus felul de vieaţă al apusului, în care trăim astăzi în chipul cel mai complet, cât priveşte îmbrăcămintea şi locuinţa.

«Negoţul Europei are interesele sale, ca să adoptăm

la vreme toate rafinăriile sale, adeseaori urîte, costisitoare, netrebnice și nesănătoase, ale unei civilizațiuni pripite, sgomotoase, aspre și trufașe».

Față cu această stare de lucruri, d-l Haret a găsit și acì un câmp întins de activitate . . . D-sa, pentru a-și da mai bine seama de cum stăm cu cusăturile naționale la sate, pentru a vedeà dacă pe întinsul țerii se mai găsesc ca Humuleștii lui Creangă, «cu fete mândre, cari știau a învârtì și hora, dar și suveica, de vuià satul de vătale în toate părțile» a înființat pe ziua de 1 Septemvrie anul 1908 un post de maestră ambulantă, în care a numit pe d-ra Zoe Georgescu, bună cunoscătoare în arta țesăturilor naționale.

D-sa, prin raportul general cu No. 52 din 11 Noemvrie 1910 spune că dela 1 Septemvrie 1908 până la data raportului a vizitat 95 sate în diferite județe, făcând 350 zile de inspecțiune. Unele sate au fost vizitate de câte 2—3 ori.

Din acest raport general, cât și din rapoartele lunare, se poate vedeà starea în care ne găsim cu industria casnică, propunerile de îndreptare și cele ce s'au făcut în această direcțiune.

In urma raportului maestrei, cu No. 1 din 2 Octomvrie 1908, d-l Haret trimite Prefecturii de Ilfov ordinul cu No. 31.202 din 23 Octomvrie acel an, ordin din care se desprinde toată însuflețirea sa, toată aspirațiunile sale pe acest teren de activitate casnică. Găsesc că nu este de prisos a-l trece acì în întregime.

«Țesătoria și cusăturile naționale, practicate cu multă râvnă altădată de către sătencele noastre, au început să fie date uitării pe alocurea și înlocuite cu țesături streine.

«Acest fapt constitue una din cele mai mari lovituri aduse economiei noastre naţionale. Trebue dar ca cu un moment mai înainte să preîntâmpinăm răul şi să căutăm a scoate din deprinderile sătencelor, mai cu seamă ale acelora din jurul oraşelor şi târgurilor nechibzuitul obiceiu de a imità pe orăşence, în ceeace priveşte îmbrăcămintea.

‹In acest, scop sunt numite maestre de cusături, broderii şi ţesut, şi învăţătoarele, unde sunt, au îndatorirea de a predà lucrul de mână. Multe dintr'însele nu au cunoştinţele necesare unei asemenea însărcinări. De aceea am numit o maestră ambulantă, pe d-ra Zoe Georgescu, cu însărcinarea de a controlà şi îndrumà pe o cale bună pe maestrele în funcţiune, cât şi pe învăţătoare. Dar activitatea nu i-am mărginit-o aci. I-am pus îndatorirea de a se ocupà de aproape de starea generală a ţesătoriei la sate, să viziteze pe femeile preoţilor, ale învăţătorilor şi pe sătencele cari se ocupă cu ţesătoria, spre. a se cunoaşte starea de azi a acestei industrii casnice şi a se avizà la măsuri de îndreptare şi progres.

«Maestra ambulantă şi-a început activitatea în jud. Ilfov şi în cursul lunii Septemvrie a vizitat un număr de 19 sate în timp de 25 zile şi a studiat starea ţesătoriei în acele părţi.

«După cum rezultă din partea finală a raportului ce ne-a depus, ţesătoria şi cusăturile sunt încă destul de desvoltate. Aceasta însă nu înseamnă ca să lăsăm la voia întâmplării, căci dejà în multe părţi *cusăturile şi-au pierdut caracterul naţional şi cu timpul vor fi înlocuite cu motive streine*. Se cuvine dar să întreţinem pe sătence în gustul ţesăturilor vechi, ca să nu aibă ocazia să alerge la oraşe; să le procurăm mijlocul de

a-și puteà aveà modèle de acest gen și să fie în curent cu progresele ce se realizează în arta țesătoriei.

«Avem onoarea a vă înaintà în copie raportul în chestiune și vă rugăm, d-le Prefect, ca luând cunoștință de constatările d-rei Georgescu, să binevoiți a ne da sprijinul d-voastre, ca să putem realizà unele îmbunătățiri ce sunt de făcut. Iată câtevà din măsurile ce ar fi de luat.

«1. In satul Leordeni, unde se cresc mulți viermi de mătase, nu sunt duzi. Primăria să ne arate numărul de puieți, de cari are nevoie, ca să-i procurăm dela școalele noastre de agricultură. Va aveà însă îndatorirea de a aveà o deosebită grijă pentru desvoltarea acelor puieți.

‹2. In comuna Pârliți să fie numită ca maestră soția preotului, care este o bună țesătoare, să i se dea cel puțın 10 lei lunar, să-i procure comuna și un răsboiu, cu îndatorirea de a învățà și pe fetele mai mari din sat arta țesătoriei și a cusăturilor naționale.

‹3. In comuna Vasilați, soția și fata învățătorului sunt deasemenea foarte harnice, pricepute în țesătorie.

«Ar trebuì să se dea acì o subvenție, ca să se ocupe cu elevele școalei și cu adultele satului.

«4. In satul Luica deasemenea să se numească maestră de lucru soția învățătorului, cu obligația de a îndrumà și pe sătence în arta țesătoriei.

«5. Fiica învățătorului din comuna Curcani, absolventă a unei școale de țesătorie, are 2 răsboaie sistematice și se ocupă mult cu țesutul, ea fiind foarte îndatorată pentru procurarea uneltelor.

«Vă rugăm, d-le Prefect, a face să fie numită o maestră la școală, dândui-se 20 sau 30 lei lunar, căci va folosì mult satului.

6. In Oltenița rurală, *unde s'au introdus diferite imitațiuni streine,* ca fazani și alte animale, este de dorit ca soția preotului sau una din fiicele lui să fie numită maestră cu o mică leafă, ca să depărteze dela sătence modelele streine și să introducă pe cele naționale.

«7. In Radovan, sat destul de mare, comuna ar puteà foarte bine să plătească o maestră, căci acì nu este nimeni care să dea îndrumări pe această cale.

«8. Invățătoarei din comuna Hotarele, una din cele mai pricepute în țesătorie, să i se dea o subvenție de 20 30 lei pe lună în calitate de maestră și să i se ceară să se ocupe cu sătencele, formând, dacă va fi posibil o cooperativă de țesătorie.

‹In general, d-le Prefect, ar fi bine ca în bugetul comunal, cel puțin acolo unde veniturile sunt mari, să se prevadă un fond, cu care să se procure câte un răsboiu sistematic pentru școală și să se susțină maestre pricepute și harnice, după indicațiunile ce se vor da de maestra noastră ambulantă.»

Prin rapoartele sale, maestra ambulantă mai aduce la cunoștința d-lui Haret următoarele lipsuri la sate cu privire la arta țesătoriei:

I. Lipsa de modèle ieftine cu caractere românești, care să fie cumpărate de sătence cu preț convenabil.

Modelele cu motive streine se vând în țară pe prețul de 0,50 lei, motiv pentru care acest soiu de modèle au năpădit satele.

II. Lipsa unui răsboiu sistematic, care să fie ușor de mânuit de persoane cu mai puțină experiență și ieftin ca preț.

III. Lipsa unui depozit cu accesoriile răsboiului ca: ițe, spete de oțel, suveici, etc., lucruri ce nu se fac la noi.

IV. Lipsa unui atelier pentru filatul borangicului.

V. Lipsa unui mic stabiliment pentru fabricarea inului și cânepei în diferite calități.

D-l Haret, cum i s'a adus la cunoștință aceste nevoi, imediat a și luat măsurile necesare pentru realizarea lor.

Așà pentru a pune la îndemâna satelor modèle cu motive românești pe prețuri ieftine, a autorizat pe d-nele Maria Panaitescu, Margareta Myller-Verghy și pe d-l I. Luncan, toți bine cunoscători în țesături naționale cu motive românești, să adune în albumuri toate modèlele de țesături și scoarțe.

Primul album a fost al d-nei Panaitescu, care s'a tipărit de Cassa Școalelor în 18.000 caiete. Un album complet conține 9 caiete și fiecare caiet 10 foi-model. Un caiet se vinde cu lei 0,40.

Acest album s'a distribuit în mod gratuit școalelor rurale și urbane, unde funcționează o învățătoare titulară sau o maestră, s'a mai dat și tuturor școalelor profesionale din țară, restul s'a pus în vânzare.

Al doilea album de ouă încondeiate cu motive românești a fost tot al d-nei Panaitescu. Acest album s'a tipărit în 3.000 exemplare. Acesta nu s'a distribuit, ci s'a pus în vânzare.

Două sute exemplare din acest album s'au distribuit excursioniștilor francezi, cari ne-au vizitat țara în 1909.

Al III-lea album a fost al d-rei Margareta Myller-Verghy. Acest album s'a tipărit în 2.000 exemplare, din cari 300 s'au tipărit în franțuzește, dându-se 200 excursioniștilor francezi.

D-l Luncan a prezentat trei volume pentru ţesături de scoarţe. Aceste volume au rămas să fie tipărite de Ministerul Industriei.

Cu privire la răsboiu, d-l Haret a autorizat pe d-ra Zoe Georgescu, maestră ambulantă, să lucreze un model, tip. Modelul fiind depus, Cassa Şcoalelor l-a executat la şcoala de Arte şi Meserii, apoi a numit o comisiune spre a-l cercetà, dacă corespunde scopului.

Comisiunea, prin procesul-verbal dela 1 Iunie 1909, iată ce spune:

«Răsboiul prezentat este solid construit, simplu ca tehnică şi uşor de manipulat, de dimensiuni destul de reduse, ca să nu ocupe loc mult într'o încăpere dela ţară, are 1,50 înălţime, interiorul de 1 m., aşà încât poate ţese pânză de 0,90 m. lăţime».

Mai departe spune: «Dacă un asemenea răsboiu s'ar puteà răspândì la ţară, atât cât s'a răspândit maşina de cusut la oraş, ar fi o adevărată fericire. Fiecare femee dela ţară, în lunile de iarnă, ar puteà aveà un suplement destul de simţitor la bugetul ei, chiar dacă n'ar face decât cel puţin 3 m. pânză de rufe pe zi».

In urma acestei constatări, d-l Haret îl aprobă ca model-tip, şi intră apoi în înţelegere cu Şcoala de meserii spre a-l construì în mai multe exemplare. Apoi, prin circulări către prefecţi şi revizori şcolari, cere să se aducă la cunoştinţa comunelor, cum sătencele şi învăţătoarele îşi pot procurà acest răsboiu dela Cassa Şcoalelor.

Accesoriile răsboiului ca spete, iţe, suveici, se comandă de Cassa Şcoalelor în Bucovina.

Pentru ca la ţară să avem cât mai multe conducătoare în arta ţesăturilor naţionale, d-l Haret a luat dis-

poziția în anul 1908 ca la Azilul Elena Doamna din București, să se țină primul curs de lucru manual cu învățătoarele.

Dela 1903—1907 aceste cursuri s'au ținut numai cu învățătorii. Dela 1908 încoace, ele s'au ținut și cu învățătorii și cu învățătoarele.

In 1908 s'au predat cursuri de țesătorie la 143 învățătoare, în 1909 la 90 învățătoare, și 7 streine de învățământ, în 1910 la 60 învățătoare și 4 streine.

Li s'au predat: Țesutul, sericicultura, cusături naționale, țesutul covoarelor, bucătăria, muzica, igiena, medicina populară.

Măsurile luate de d-l Haret în această direcțiune au fost încununate de succes, căci din toate părțile țerii s'au semnalat începuturi îmbucurătoare. Voiu menționà câtevà din ele. Așà:

Pentru ca lumea să vadă cusăturile naționale, lucrate în diferite colțuri ale țerii, și ca să propage în popor gustul lor, din ordinul d-lui Haret s'a deschis la Cassa Școalelor la 1 Sept. 1909 și 1910 câte o expoziție, unde au fost expuse diferite cusături naționale dela diferitele ateliere, școale și persoane particulare din țară. Ele au fost foarte mult apreciate de vizitatori.

Cadrul acestui articol nepermițându-mi a arătà în amănunțimi tot ce s'a făcut în această direcțiune sub energica și înțeleapta conducere a d-lui Haret, mă voiu oprì acì.

Când întreaga noastră vieață românească din timpurile cele mai vechì va fi reconstituită, generațiunile viitoare, privind-o cu drag, se vor adăpà dela acest sfânt

izvor de nesecate simţirĭ şi vor păşì siguri spre orizonturi nouă de cultură şi de progres.

Se cuvine dar să aducem omagii tuturor acelor mari patrioţi, cari gândesc la desgroparea şi conservarea trecutului nostru românesc, chezăşie a viitorului.

G. TOMESCU
Institutor-director, Ploeşti.

CERCURILE CULTURALE

I.

Toţi acei cari — dintr'o cauză sau din alta — au fost în măsură să cunoască vieaţa reală a massei proporului nostru, au putut constată cu mirare, unii chiar cu durere, câtă neştiinţă domneşte peste această «talpă a Ţerii». Şi când zic neştiinţă, nu mă gândesc la lipsa cine ştie a căror cunoştinţe greu de căpătat, ci la neştiinţa unora din cele mai elementare şi mai indispensabile cunoştinţe, de care ori şi cine are nevoie, la tot pasul, în vieaţă.

Au scris pagine dureroase acei cari s'au îndeletnicit cu observarea vieţii poporului nostru de jos, a sufletului lui, a superstiţiilor, a felului cum îşi îngrijeşte sănătatea, cum ştie că e bine să-şi crească copiii, cum ştie çă e bine să se hrănească, să locuească, să muncească, cum priveşte Legea şi Autoritatea, cât ştie despre neamul şi ţara lui, cum nu ştie să-şi îmbunătăţească starea lui materială.

De altă parte se ştie că tăria şi valoarea unui popor este în raport direct cu tăria şi valoarea masselor lui: cu cât acestea vor fi mai luminate, mai educate, mai pregătite pentru greutăţile vieţii, cu atât mai mulţumit

şi mai vrednic va fi traiul lor şi cu atât mai asigurat deci va fi viitorul acelui popor.

Din acest contrast între ceeace este la noi în ţară şi între ceeace trebue să fie, răsare limpede datoria celor cari doresc binele poporului şi ţerii noastre.

Luminarea şi educarea poporului, buna lui stare economică, etc., au ajuns şi la noi probleme vitale, cari vor trăì şi vor aveà deslegarea cuvenită. Se înţelege că sunt interese cari se ciocnesc cu acest interes absolut general, sunt oameni cari tăesc foarte bine de pe urma neştiinţei poporului. Piedicile, pe cari aceştia le pun, făţiş ori ascuns, luminării poporului sunt prea slabe pentru a ţineà piept la ceeace totuş trebue să se întâmple mai curând sau mai târziu, pentrucă aşà e firesc şi aşà s'a petrecut totdeauna.

D-l Spiru Haret a fost cel dintâiu care s'a gândit cu cuget curat la problema luminării şi ridicării masselor.

Se înţelege că primul câmp de activitate, în acest scop, a fost şi este *şcoala*, mai ales şcoala primară, şcoala poporului.

De sigur că ea nu poate şi nici nu i se poate pretinde să facă totul, dar neîndoios că dânsa trebue socotită printre cei mai de seamă factori, meniţi să aducă o îndreptare realităţii de azi. Prin faptul că ea are o mare parte în pregătirea minţii şi sufletului poporului de mâine, dânsa e chemată să previe ori să stârpească în faşe germenul atâtor rele.

Dar pentrucă pregătirea pentru vieaţă, pe care o dă ea, se adresează unor minţi fragede şi prin urmare puţin apte de a înţelege şi asimilà tot ce socotim noi că tre-

bue să știe, să simtă și să vrea, e o datorie de părinte și o trebuință a sufletului nostru dăscălesc de a nu părăsì pe fiii noștri sufletești tocmai atunci când dânșii, isprăvind școala încă copii, au mai multă nevoie de povățuirea noastră.

Iată dar cum dascălul e scos din școală prin chiar impulsiunea dragostei, ce neîndoios o are pentru fostul lor elev. Un motiv real care, unit cu faptul că dascălul vede mai deaproape starea în care se găsește poporul, explică și justifică răspunsul călduros la chemarea ce s'a făcut corpului didactic, de a lucrà pentru binele poporului și *în afară de școală,* atât cât permite munca pe care toți trebue să o depună întâiu în școală, și atât cât îl îndeamnă pe fiecare dragostea creștinească și puterea de devotament către frații lui. Această activitate în afară de școală, atât de chibzuit organizată și atât de călduros recomandată corpului didactic de către d-l Spiru Haret, a îmbrăcat diferite forme, după diferitele nevoi, la cari trebuià să răspundă. Una din aceste forme este și aceea a *Cercurilor culturale.*

II.

Un *cerc cultural* este o grupare de mai mulți învățători vecini — la sate, — mai mulți institutori — la orașe, și care se adună la date și locuri hotărîte, pentru a ţineà două întruniri: una, *intimă,* numai pentru membrii cercului, în care se discută chestiuni profesionale; alta, *publică,* la care ia parte cât mai mult popor, pentru a ascultà și a primì sfaturi cu privire la felurítele și nenumăratele lui nevoi. La aceste ședințe publice iau parte — în timpul din urmă chiar parte activă uneori — preoți, medici, reprezentanți de ai diferitelor autorități etc.

Originea acestor cercuri nu e veche. Până la 1898 nu se găsește vreun act oficial, care să se ocupe de dânsele. In acel an, d-l Spiru Haret—pe atunci Ministru al Instrucțiunii—află că în județul Putna, d-l I. Antonescu, revizorul școlar al acelui județ, înjghebase adunări între învățători, cu scop de a se instruì între dânșii, și—ceeace erà nou—cu scop de a instruì pe săteni, prin sfaturi și conferințe.

Idea fiind găsită bună, Ministrul a îndemnat pe toți revizorii școlari să o pună în practică. Cu chipul acesta, în multe județe încep a se face astfel de întruniri cu sătenii.

La 1900 acestor cercuri rurale se încearcă a li se da oarecare organizare. Această organizare, fiind găsită «complicată și costisitoare , e modificată în anul școlar 1901—1902 de către d-l Spiru Haret.

Decizia sa din 21 Fevruarie 1902 reglementează în amănunte organizarea și funcționarea acestor cercuri rurale, așà cum este și astăzi.

Iată, în rezumat, această organizare:

1) Toate școalele rurale din județe se împart în grupe de câte cel mult nouă. (Distanța dela cea mai departată școală până la cea din centru să fie cel mult 10 km.) Invățătorii unei grupe compun un cerc cultural, care e condus de un președinte, numit de revizorul școlar al județului.

2) Scopul acestor cercuri este:

a) Perfecționarea membrilor corpului didactic rural, prin lărgirea sferei lor de cunoștințe.

b) Ridicarea stării morale a sătenilor prin cultivarea în ei a sentimentelor frumoase, și a celei materiale prin îmbogățirea minții lor cu cunoștințe practice.

3) Pentru atingerea acestui scop, membrii Cercului cultural merg odată pe lună (dela Septemvrie la Maiu a fiecărui an) la una din şcoalele cari alcătuesc Cercul cultural; în altă lună la alta, şi tot aşà, pe rând, la toate şcoalele din cerc, pentru a ţineà câte două şedinţe: una intimă, pentru dascăli, alta publică, pentru popor.

(S'a spus mai sus ce se discută în aceste şedinţe).

Ca mijloc de atragere la şedinţele publice servesc micile producţiuni şcolare: coruri, mişcări gimnastice, jocuri, recitări, piese teatrale moralizatoare, etc.

Prin decizia din 4 Fevruarie 1902, se hotărăşte, între altele, ca la fiecare cerc să fie invitaţi şi preoţii din circumscripţie.

Prin adresa din 20 Fevruarie 1902, Ministerul intervine la P. S. Mitropoliţi şi Episcopi ca să îndemne pe preoţi să se asocieze cu învăţătorii la aceste cercuri, pentru luminarea şi moralizarea sătenilor.

Autorităţile administrative de asemenea au fost solicitate să se intereseze de bunul mers al acestor cercuri, să le frecventeze, să le sprijine şi ajute, să înlesnească transportul gratuit al învăţătorilor la cerc.

Prin adresa din 28 Octomvrie 1902, d-nii A. Vlahuţă şi G. Coşbuc au fost delegaţi să ia parte la cercurile culturale învăţătoreşti, pentru a îndrumà pe învăţători la ţinerea conferinţelor populare, cum şi de a ţineà chiar d-lor acest fel de conferinţe, ca unii ce cunosc şi preţuesc frumuşeţile graiului curat românesc.

Mai târziu (cu No. 33.429 din 11 Noemvrie 1908) au mai fost numiţi conferenţiari pentru cercurile culturale d-nii; M. Sadoveanu, Dr. Andreiu Iliescu, A. Gorovei, St. O. Iosif şi I. Ciocârlan.

In Octomvrie 1906, prin ord. No. 57.202, cercurile

62

culturale, cari până la această dată nu fiinţau decât la sate, *se organizează la fel şi la oraşe.*

In fiecare oraş se înfiinţează unul sau mai multe cercuri, după numărul dascălilor. Şedinţele se ţin pe rând, la fiecare şcoală din cerc, ori numai la şcoalele mărginaşe.

In Martie 1907, cu ordinul ministerial No. 10.514, se suspendă, în toată ţara, şedinţele Cercurilor culturale.

Reîncep, la oraşe, în urma ord. No. 17.314 din 30 Oct. 1907, iar la sate în urma ord. No. 27.292 din 15 Oct. 1908.

* * *

Din necompleta înşirare făcută la începutul acestui articol cu privire la nevoile poporului dela sat şi oraş, se poate vedeà ce câmp larg de activitate au Cercurile culturale şi asupra câtor feluri de nevoi trebue să proiecteze lumina lor binefăcătoare.

Foloasele, pe cari aceste cercuri le-au adus şi le aduc, au fost recunoscute de unii, tăgăduite de alţii.

Lăsând la o parte ca neserioasă—afirmarea că aceste cercuri sunt periculoase, lăsând la o parte alte neînsemnate învinuiri aduse acestor modeste focare de lumină şi educaţie, să vedem dacă e adevărată acuzarea cea mai des aruncată asupra lor, anume că şedinţele Cercurilor culturale (de cele *publice* e vorba) sunt numai nişte sarbede întruniri, în cari se înşiră vorbe şi iar vorbe, fără nici o urmare şi folos.

Mai întâiu trebue ţinut seamă că aceste cercuri fac parte dintr'un întreg ciclu de activităţi diferite, toate însă făcute cu acelaş scop, toate ajutându-se şi completându-se între ele. Aşà de ex. acţiunea verbală a cercu-

rilor a fost de cele mai multe ori mijlocul de a puteà pregătì şi pornì lumea spre faptă, şi oricine cunoaşte cât de puţin vieaţa acestor cercuri, ştie că în ele s'au plămădit toate acele alcătuiri menite să îmbunătăţească starea economică, culturală, etc., a poporului, cum sunt băncile populare, obştiile, şcoalele de adulţi şi întregul şir de instituţii, atât de adeseori citate.

Dar chiar când rezultatele bune date de conferinţele dela cercuri n'au putut fi aşà de văzute ca cele de mai sus, făcând parte din domenii mai puţin controlabile, nu se poate susţineà că aceste rezultate bune nu s'au produs în cele mai multe cazuri. Altfel ar fi să negăm orice putere cuvântului, sfatului, şi asta e contra experienţei de toate zilele. Se înţelege că vorba n'are puterea exemplului, a faptului; dar dânsa are mare putere de convingere, când porneşte dela inimă, când cel care o spune e vrednic de crezare şi respectat, când vorbele nu-i desmint faptele, când ştie *cum* să vorbească şi *ce* să vorbească. In aceeaş ordine de idei trebue ţinut seamă că pentru aceste conferinţe se dau mereu sfaturi asupra modului de tratare: graiul *popular, deasă referire la cazuri concrete, multe exemple verbale, etc.*

Cred că atât e de ajuns, pentru a arătà netemeinicia acuzării de mai sus. Cercurile culturale constitue un mediu instructiv, educativ şi chiar distractiv pentru popor, care poate găsì în ele nu numai îndrumările cele mai bune pentru a învinge diferitele lui nevoi, nu numai un prilej de a-şi mai mărì şi innobilà avutul sufletesc, nu numai un îmbold pentru a-şi clădì cu forţele lui instituţiuni, cari să-i asigure pentru viitor o stare economică mai bună, dar încă un prilej de a trăì în ele câtevà momente plăcute, prin micile producţiuni şcolare ce se

faç la aceste cercuri, prin proiecţiuni luminoase şi alte mijloace, anume alese ca să poată atrage poporul şi în acelaş timp să-l poată sustrage dela obişnuitele lui distracţii de sărbătoare, cari se ştie ce sunt de obiceiu.

Prin Cercurile culturale, *şcoala* îşi câştigă, încetul cu încetul, locul pe care îl merită în sufletul ţăranului. Dânsul înţelege că la şcoală are şi el ce căutà, că *foloseşte* cevà, îi *place* să vină la dânsa şi — fără a mai stărui în explicaţii—cred că dragostea poporului pentru şcoală e cea mai bună garanţie pentru viitor.

Pentru *învăţător* şi *institutor,* Cercul cultural e mijlocul cel mai nemerit de a venì în contact mai intim şi de a cunoaşte mai bine poporul, pentru a cărui luminare e chemat să lucreze. In acest popor sunt şi părinţii elevilor lui, cu cari părinţi un dascăl adevărat are totdeauna de vorbit.

Dar majoritatea dascălilor — anume cei dela ţară — trăesc izolaţi în satul lor, de multe ori în mijlocul unei lumi, care nu înţelege şi nu apreciază rostul lor. Nu araerori, din această cauză, dascălul e duşmănit, şi cele mai curate ale lui intenţii sunt bănuite, cele mai dragi făptuiri ale lui sunt criticate de multe ori cu înverşunare şi răutate. Deşì tare în convingerea lui, izolarea în care se simte, primirea neprietenoasă ce se face muncii lui, îl fac cu încetul să piardă încrederea într'însul şi în forţa pe care o reprezintă. E singur, şi tovarăşii lui, fraţii lui de muncă sunt departe, fiecare în satul lui, fiecare cu nevoile lui.

E o clipă primejdioasă în vieaţa lui de dascăl, şi multe clipe de acestea aduc descurajare, renunţare la luptă.

Ei bine, cercurile culturale, ca şi conferinţele generale anuale, ca şi congresele didactice adună la un loc

fraţii despărţiţi. Aici inimile se oţeresc, voinţele se îmbărbătează, căci aici îşi dă seama fiecare, mai bine ca oricând, că face parte dintr'o mare şi puternică familie. Căldura radiată de sufletul acestei adunări frăţeşti se strecoară şi în sufletul celui care şovăeşte şi îl îmbărbătează la lupta pe care toţi ai lui o duc cu aceleaşi greutăţi, dar tot spre acelaş scop mântuitor, care este spre binele ţerii.

Din cele spuse până acì, se vede că Cercurile culturale *au* o acţiune salutară tocmai asupra acelora cari au mai multă nevoie, şi deci nu pot fi combătute decât ori de cei cari nu le cunosc, ori de cei care trăesc din ignoranţa poporului.

Şi fiindcă sunt şi de unii şi de alţii, s'au aruncat multe în spatele acestor cercuri atât de bine intenţionate. Nu trebue însă uitat că ideile rătăcite şi agitaţiile criminale găsesc teren prielnic de desvoltare numai în sânul unui popor incult.

S'au ridiculizat şi învinovăţit speranţele ce se pun în aceste cercuri, greşelile ce s'au putut face, lipsa de pregătire a unora din conferenţiari, puţina atragere ce exercită aceste cercuri — pe unele locuri — pentru popor.

Mai întâiu nimeni nu zice că îndreptarea stării actuale va venì numai prin Cercurile culturale. Ele sunt numai *unul* din mijloacele întrebuinţate în acest scop.

Că se vor fi făcut greşeli, acestea nu pot condamnà *idea,* după cum nimeni nu va renunţà la călătoria cu vaporul, fiindcă s'a înecat un vapor. Se vor găsì destule mijloace pentru a prevenì ori îndreptà greşelile.

Că pe unele locuri Cercurile culturale nu sunt frecventate de popor, asta nu înseamnă că poporul nu

le preţueşte, căci atunci poporul nu s'ar vedeà la *niciun* cerc şi demult aceasta instituţie şi-ar fi trăit traiul.

Acolo unde Cercurile culturale sunt formate din dascăli vrednici şi pricepuţi, acolo sălile şcoalelor sunt pline, iar aceste întruniri de dascăli şi popor sunt ceeace trebue să fie: un excelent mijloc de instruire şi educare a poporului, mijloc vrednic de ţinut în seamă şi cu un foarte frumos viitor.

* * *

In şedinţele *intime* ale Cercurilor culturale se ţin conferinţe şi se discută chestiuni profesionale ori de cultură generală.

Aceste şedinţe pot fi de mare folos pentru dascăli, când îşi dau osteneala să lucreze serios în ele. Mai ales la sate, dascălii trăesc în cele mai neprielnice condiţiuni pentru o activitate intelectuală. Lipsiţi uneori de cel mai modest mediu cultural, trăind într'o lume cu totul streină de lumea ideilor chiar cât de modeste, dascălii au nevoie de o adevărată tărie de voinţă pentru a nu pierde obişnuinţa de a cetì, pentru a-şi păstrà şi îmmulţì cunoştinţele profesionale şi generale: ca să fii luminător al poporului, trebue să fii întâiu tu însuţi luminat.

Aceste conferinţe intime, caşì conferinţele generale anuale, sunt un stimulent binefăcător, care nu lasă pe dascăl să cadă în monotonia unei vieţi vegetative. Activitatea intelectuală cât de modestă, care se desfăşoară în ele, deschide orizonturi nouă gândirii, impune o reacţiune spiritului, deşteaptă dorul de cultivare, luminează sufletele şi întăreşte voinţele.

Se înţelege că toate aceste foloase se capătă numai

când în aceste ședințe se muncește serios și cu tragere de inimă.

III

Pentru a isprăvì, voiu adauge câtevà observațiuni scoase din experiența Cercurilor culturale.

1. Pentru bunul mers a acestor cercuri și în general a întregii activități extrașcolare, e de nevoie ca sufletul dăscălesc să fie necontenit cultivat și încălzit pentru ele.

E drept că d-l Spiru Haret a dat cu mână largă îndemnuri, încurajări, explicări și exemple, toate izvorîte dintr'o adâncă convingere și dintr'o puternică dorință de a pornì lumea dăscălească într'acolo unde numai o justă cunoaștere a realității și o curată dragoste pentru binele poporului poate să îndemne.

Acest fel de a lucrà al d-sale și al celor cari l-au secundat de aproape a izbutit să creeze în corpul didactic o atmosferă foarte prielnică pentru îndemnurile date, cari au fost ascultate și au dat roade frumoase și necontestate.

Această atmosferă trebue întreținută. Ea trebue apărată în contra neprietenilor din corpul didactic și din afară de corp.

2. Cu actuala organizare a cercurilor culturale, fiecare sat cu școală are numai *odată* pe an cerc cultural pentru săteni. Atâta e foarte puțin față cu scopul urmărit și deaceea trebue găsit mijlocul de a le îmmulțì.

Așà de ex. s'ar puteà ca într'un cerc să intre numai 3—4 școale; cu chipul acesta ar fi 2—3 conferințe pe an, la fiecare școală.

Incă mai bine ar fi dacă, pe lângă Cercul cultural existent (ambulant), s'ar creà, în fiecare sat, un cerc cul-

tural local, din elementele ce s'ar puteà găsì. Acest cerc care, în cel mai nefavorabil caz, ar fi format numai din preoții și învățătorii din sat, ar puteà înjghebà anual 3—4 conferințe pentru satul în care se găsește. Ședința cercului ambulant ar aveà și ea locul.

In practică, această organizare n'ar cere multă osteneală din partea membrilor acestor cercuri (să se vadă și următoarele două puncte). Poate că aceste cercuri locale ar puteà înlocuì — cu timpul — actualele cercuri ambulante, cari cer mai multe sacrificii din partea dascălilor.

3. Pentru a evità unele critici ce se aduc conferințelor ce se țin la aceste cercuri, critici uneori întemeiate, Ministrul să continue a tipărì ciclul de conferințe populare ce trebue să se țină în fiecare an.

4. Partea distractivă e foarte necesară la cercurile culturale și, când e bine alcătuită, servește și ca mijloc de instruire și educare. Ea constă, de regulă, din mici producțiuni școlărești, proiecțiuni luminoase, etc. Să nu se piardă timp — mai ales timpul de clasă — cu pregătirea acestor producțiuni.

Cu câteva poezii, cântece, lecturi, jocuri, etc., din cele învățate la școală, și la cari, numai la nevoie, se mai poate adauge cevà nou, se poate alcătuì o producțiune școlară destul de mulțumitoare, fără osteneală pentru copii și dascăli.

ALEXANDRU GHEORGHIU
Institutor în Piatra-Neamț.

CERCURILE CULTURALE

Una dintre plăcerile Românilor e să vorbească de rău despre ţara şi despre poporul lor. Se zice că asta ar fi ceva caracteristic al rassei latine. Se poate. In acest caz obârşia noastră romană se dovedeşte cu prisosinţă.

Ori unde se întâlnesc doi oameni, mai ales pentru întâia oară, se grăbesc să lase o bună impresie despre sine unul altuia, şi prind a svârlì săgeţi asupra regelui, asupra oamenilor politici, asupra administraţiei, asupra armatei, asupra poporului. Bine înţeles că Austria, Serbia, Bulgaria, mai ales Bulgaria, sunt date ca pilde spre dovedirea nemerniciei noastre. Gazetele noastre suferă influenţa aceluiaş spirit public: combat cu înverşunare, fiecare în felul ei. Cetitorul nepărtinitor şi sceptic crede tot, şi are bucuria să proorocească putreziciunea noastră desăvârşită de sus şi până jos.

După constatarea aceasta, nu vreau să dovedesc că trăim într'un veac de aur. Rănile de cari suferim dor prea mult, şi nu le putem ascunde cu mătasa cuvintelor. Vreau să spun numai, că nimeni nu ridică glasul pentru puţinul bine care se face şi există în ţara noastră.

«Se ştie» că norodul sărmanei Românii trăeşte în bordee. De câte ori se vorbeşte despre această specie

zoologică, se citează vestitul pasaj al lui La Bruyère. Alcoolismul la noi ar fi un flagel înspăimântător. A! dar sărăcia, dar lenea, dar nepăsarea! . . . .

Ciudat! Imi cunosc ţara destul de bine, cunosc poporul nostru, şi nu sunt aşà de îngrozit de viitor. Eu n'am văzut numai bordee; am văzut sate, şi multe, cu gospodării frumoase. Intr'un trecut, nu depărtat, am cunoscut sate sărace şi ignorante, azi le văd bogate, şi tineretul tot e luminat. Alcoolismul mă izbeşte când îl văd întrupat în cei câţiva nenorociţi pe cari e firesc să-i întâlneşti ori unde; dar mulţimea cea mare a poporului munceşte cu râvnă şi se ridică încet. Din sărăcia, din lenea şi nepăsarea, despre care se vorbeşte în trenuri şi la cafenele, au eşit în câţiva ani numai obştiile de arendări şi cele 100 de milioane din băncile populare.

In ţara aceasta «nu se face nimic». Administraţia noastră de sus până jos a suferit sarcasme cu împrejurarea apariţiei unui hoţ la drumul mare. Cu arătarea însă a unui duşman înspăimântător, a holerei, n'am văzut, un rând într'o gazetă, care să constate munca pentru curăţenie pe care aceeaş administraţie o desfăşură în satele ţerii. Despre şcolile noastre de agricultură şi despre pepiniere, se vorbeşte totdeauna cu un zâmbet de milă ori de dispreţ, ca despre lucrurile de cari Românul are o vagă idee; şi n'am văzut un rând, undeva, care să constate că de pildă, în unele sate cu livezi, cum e la Rădăşeni în Suceava, s'au întemeiat uscătoare sistematice de fructe, şi că primăvara, echipe de pomicultori altoesc zeci de mii de pomi, pregătind pentru viitor bogăţia localităţii.

Şi *Cercurile culturale* sunt lucruri despre cari Românii au o vagă idee. Unii au rămas cu credinţa că în

aceste sfaturi poporale s'au plămădit răscoalele. Alții sunt încredințați că se adună trei țărani la școală și ascultă pe opt învățători cari le vorbesc mai mult ori mai puțin păsărește despre Argentina ori Patagonia. Curios e faptul că cei mai mulți dintre proprietari nu vor să cunoască ce se face la cercurile culturale, — și, în neștiința lor, păstrează împotriva adunărilor acestora o atitudine de neîncredere și dușmănie.

Sfaturile populare au fost întemeiate în 1903. D-l Spiru Haret, atunci ministru, a băgat de seamă că în unele județe, ca în Suceva de pildă, învățătorii au început a alcătuì cercuri pentru sfat între ei și pentru sfătuirea poporului. A înțeles deodată folosul ce s'ar puteà trage de aici pentru luminarea celor neștiutori și pentru împrăștiarea sfaturilor bune. Le-a organizat, le-a făcut un program. Astfel făceà ca în aceste adunări să nu se vorbească orice. Controlul erà instituit tocmai pentru că Ministrul pricepeà că, în vreme, adunările acestea puteau degenerà — și folosul lor puteà devenì îndoelnic.

Imprejurările au fost astfel, că tocmai în vremea când, din nevoile cele grele și din sfaturile unor învățători harnici porniau băncile, se ridicau și cercurile și prosperau, dând cel mai mare sprijin în opera aceasta economică și socială. Obștiile și băncile în mare parte au pornit prin adunările poporale.

La început, fără îndoeală, activitatea lor erà dibuitoare. Se vorbià în ele și despre istoria trecutului și despre faptele prezentului, se vorbià despre meserii, despre industria casnică, dar mai ales învățătorii tineri explorau vastul câmp al agriculturii naționale, — și cereau în sfaturile publice țăranilor, să-și cultive pământul după principiile cele mai moderne. Partea aceasta a operei cer-

curilor a fost puțin folositoare, întâiu pentrucă țăranul nu înțelege ca un cărturar să vorbească despre plugăria plugarului, şi-al doilea pentrucă chestia aceasta aduceà o discuție: lipsa de pământ, discuție, care aduceà tăcere bruscă între învățători sau zâmbet de neîncredere între sătenii adunați.

Idea băncilor, propăşirea lor, legătura lor cu obştiile, se impuneau dela sine în sfaturile cercurilor. După 1907, pe lângă feluritele chestii generale de interes local, în adunările săteşti, se discutau mai ales chestiile acestea economice. In sfârşit, în ele se găsià răspunsul la întrebarea cea mare neobosită şi veşnic reînnoită a țăranilor: «ce-i cu pământul? n'avem pământ».— In 1907 şi'n anii următorii, ministrul a orânduit şi conferința în adunările generale ale învățătorilor, în care se desvoltă şi problema aceasta: «cum trebue pusă chestia pământului în şedințele publice ale cercurilor culturale».

Când, în satele lipsite, sătenii îşi dădeau la lumină veşnicul lor necaz, învățătorii cei mai destoinici le puteau dovedì că o bancă bună poate sprijinì o obştie. Le arătà ca pildă multe sate cari au scăpat de nevoie pentru totdeauna prin întovărăşire şi economie. Se arătà că şi împroprietărirea mult visată se poate face prin Casa Rurală.

Nu mai vorbesc despre celelalte chestii, care se desbăteau în adunările acestea: explicarea legilor, deci şi a dreptului de proprietate; datoriile către stat, către şcoală, către biserică. Sfaturile economice, potrivite cu locul şi cu timpul. Sfaturile higienice, luptă împotriva superstițiilor. Combaterea concubinajului, a alcoolismului, etc., etc.

Şi astăzi cercurile culturale aşà fel funcționează, încât

ele sunt totdeauna și un *potolitor*. Câte idei nehotărîte și tulburi au risipit, câte îndoeli, câte lucruri rău înțelese.

Numai acei cari au pătruns de multe ori în adunările sătenilor cu învățătorii, își pot da socoteala de folosul cel mare pe care umilii soldați ai învățământului îl aduc statului, ordinei și legalității în această țară!

In cutare sat, un sătean are idea că la 64, «Statul» a făcut o mare nedreptate: boerilor le-a dat moșii de mii de fălci, pe când țăranilor le-a dat petice de câte 3 și 4 fălci.

In altă parte, unul se ridică cu putere și arată că dacă el a rămas cu 6 prăjini de pământ, Statul are datoria să-i dea pământ. De unde? Dela cel ce are mult.

Idei de acestea neguroase, neliniștile acestea, ieșiau la lumină în cercurile culturale. Orice învățător inteligent puteà dovedì actul dela 64, și chiar mărturiile bătrânilor din adunare; și tot așà puteà arătà dreptul de proprietate celuilalt, poftind pe cel mai chiabur din sat, cu 8 ori 10 fălci de pământ, să dea «ceva» celui mai sărac . . . — Sunt lucruri simple, fac însă parte din lupta ce mare pentru adevăr.

De aici se vede de ce mare nevoie sunt cercurile culturale. Menirea lor e să lumineze mințile, să ușureze sufletele de îndoeli, să sgudue conștiințele și să le deschidă perspectiva unor zile mai bune.

Acei dintre Români — foarte muți — cari vorbesc de rău și despre munca aceasta obscură în cercurile culturale, nu știu că în mii de sate ale țerii, în fi care Duminecă, la ceasurile 2, se adună zeci de mii de țărani, ca s'asculte sfaturile cele bune ale celor mai luminați: căci la aceste cercuri vin și preoți, și doctori, și ad-

ministratori de plasă. Nu ştiu că în ceasul acesta solemn, se pune la cale o parte din viitorul ţerii. Multe din cele ce se spun rămân zadarnice, dar rămâne şi folos mult. Colo un învăţător dovedeşte cu câţiva copii, la tablă, ce avere poate stânge un om sărac capitalizând câte 5 bani pe zi în banca satului; dincolo, altul arată cum se întemeiază obştea; altul în altă parte convinge pe săteni, să se întovărăşească pentru arendarea moşiei. Intr'un sat se vorbeşte despre datoriile părinţilor către copii şi către şcoală. Aiurea despre frumuseţea şi trăinicia căsniciei rodnice. Un dascăl glumeţ spune o poveste împotriva rachiului. Un doctor într'un sat pierdut în munţi, năvălit de molimă, dă sfaturi de pază şi de vindecare. Preotul, în sfârşit, vorbeşte poporenilor lui şi face întâiul pas pentru stabilirea între el şi ei a unei legături care până azi nu erà... Pretutindeni gândul binelui lucrează, obscur ca şi floarea de primăvară, care-şi face înalt şi nebănuit loc în întunerecul frunzelor moarte. Munca aceasta fără răsplată, ca şi floarea sfioasă, vesteşte înflorirea unei primăveri. Să ne descoperim înaintea ei!

MIHAIL SADOVEANU.

CONFERINŢELE POPULARE

I.

Educaţia poporului înainte de 1897. Ţelul d-lui Haret.

Educaţia massei poporului, potrivit cerinţelor epocei în care trăim, face de câteva decenii obiectul celor mai serioase îngrijiri ale tutulor oamenilor luminaţi şi buni patrioţi din diversele state ale lumii civilizate. In deosebi, Miniştrii de instrucţiune consideră aceasta ca cea mai însemnată din datoriile lor.

La noi, cel dintâiu şi, până astăzi, singurul Ministru de instrucţiune, care s'a ocupat de educarea mulţimii în adevăratul înţeles al cuvântului, a fost d-l Spiru C. Haret.

Până la 1897, când a venit d-sa în fruntea şcoalelor, nici vorbă nu erà de întrebuinţarea acestui mijloc şi în ţara noastră. Din contră, erau pedepsiţi de unii miniştrii Invăţătorii, cari pe ici, colea, îndrăzneau să cuvinteze poporului. O seamă de lume a avut şi are şi azi mare teamă de luminarea păturii de jos a societăţii.

Singurul mijloc de educare a fiilor tutulor claselor sociale erà şcoala cu cele trei grade ale ei: primară, secundară şi superioară (cu puţinele lor bifurcări profesionale).

Dela acest învăţământ, e drept, în mod formal, nimeni nu erà şi nu e exclus. De fapt, însă, educaţia completă

nu şi-o puteau face decât fiii celor cu dare de mână. Imensul număr de copii ai sărăcimii, şi în deosebi mai toţi fiii de ţărani, rămâneau şi rămân şi azi, până la o generală şi stabilă întrebuinţare a conferinţelor populare, numai cu restrânsele şi fugitivele cunoştinţe ale şcoalei elementare, pentrucă părinţii acestora n'au putinţa şi mijloacele necesare a-i da să înveţe mai departe în şcoalele secundare şi superioare; iar mediul şi familia, care ar puteà fi utilizate ca auxiliare ale şcoalei, tot pe cei dintâiu îi favorizează, pe când pe ceştialalţi mai mult îi rătăcesc de pe căile bune, pe cari i-au îndrumat învăţătorii, şi distrug şi ce bruma influenţă moralizatoare au exercitat aceştia asupră-le, cât i-au avut sub imperiul educaţiunii lor copilăreşti

Afară de acestea, nici aşà incomplet nu se puteà aduce decât cel mult un sfert din numărul copiilor cu etatea de şcoală, pentrucă:

a) Lipsiau $^{9}/_{10}$ din numărul trebuitor al salelor de clasă, mai ales la ţară.

b) Nu erà personal didactic suficient.

c) Nimeni, până la venirea d-lui Haret ca ministru, nu se gândise la găsirea mijloacelor trebuitoare, ca să înlesnească şi celor absolut săraci şi prea depărtaţi de şcoală putinţa de a frecuentà şi ei cursurile învăţăm. primar;

d) Lipsa aparatelor didactice şi a terenurilor trebuitoare şcoalelor făceà ca lecţiunile să nu fie destul de atrăgătoare şi nici pe deplin convingătoare că corespund nevoilor zilei pentru copiii necărturarilor. De aceea, mulţi din părinţi nici că voiau să audă de şcoală (1).

(1) D-l Haret a înlăturat, pe cât i-a stat în putinţă, toate aceste piedici.

Dar, în fine, chiar dacă ar fi cu putinţă să urmeze şi să termine şcoala primară toţi copiii cu etatea dela 7—13 ani, nu se puteà pretinde că, până la această vârstă, poate căpătà copilul o educaţie atât de solidă, încât să poată rezistà, mai ales în etatea tinereţii, la atâtea şi atâtea ispite şi viţii, cari îl solicită cu lăcomie. Cine nu ştie că în scurtul timp, cât sunt în şcoala primară, abià dacă se pot comunicà copiilor în etatea lor fragedă ceva începuturi de obişnuinţe şi aspiraţiuni pentru bine? Fundamentul moralităţii se clădeşte pe acţiune, prin luptă, şi noi să părăsim educaţiunea fiilor mulţimii tocmai în timpul, când ei intră în acţiune, în lupta grea a vieţii? E bine aceasta? Cari părinţi cu avere fac aşà? Cum? Fiii celor cu dare de mână să-şi continue educaţia până la completare şi de completarea educaţiunii imensului număr de copii ai celor din pătura de jos a societăţii să nu ne îngrijim? Să-i lăsăm pe aceştia să devină pradă răilor străzii, pentru a-i încărcà cu toate viţiile lor?

O asemenea organizaţie educativă e cum nu se poate mai nedreaptă pentru massa poporului şi în acelaş timp foarte periculoasă pentru viitorul ţerii. De aceea, foarte bine a făcut d-l Haret de a pus în serviciul acestei cauze naţionale toată puterea sa de muncă inteligentă şi toată priceperea sa, transformând problema atât de simplă de până aci a învăţământului în problemă de educaţie naţională. Cu aceasta, d-sa a dovedit, cât de mare interes poartă—şi se cuvine să purtăm cu toţii—pentru educarea tuturor stratelor profunde ale societăţii, ale acelora cari sunt mai în nevoi, cari suferă mai mult, pe cari îi apasă mai greu asprele trebuinţe ale vieţii, şi cu cari la olaltă suntem siliţi să facem casă şi cauză co-

mună, luptând împreună, pentru a asigurà scumpei noastre patrii un viitor cât mai bun.

Cât pentru soluția ce a trebuit să dea acestei gingașe probleme, de sigur că d-sa n'a întâmpinat dificultate, pentrucă formula o poate găsì fiecare în partea lăuntrică a lui, când inima-i e stăpânită de o adevărată iubire de neam. Și această nobilă iubire — știut e — o au toți aceia care au credință în știință și în libertate, cum și în armonia acestora. Și, cine poate contestà d-lui Haret aceste frumoase însușiri? Domniei-sale deci nu i-a trebuit decât o hotărîre fermă de a face să se înceapă și în țara noastră această acțiune binefăcătoare, în specie, pentru massa poporului, și de un incalculabil folos pentru toate clasele sociale.

Greutate a întâmpinat, când a fost vorba de organizarea lucrului, pentrucă, în afară de apostolii școalei, pe cari îi puteà transformà și în apostoli ai luminării masselor, cum i-a și transformat, n'aveà alte elemente, pe cari să se reazăme. Din contră, a avut să lupte, și vor mai aveà încă cei cari vor continuà opera sa, cu răutatea desfășurată — spre înjosirea lor — de aceia cari se mai opun și azi la realizarea măreţului ideal urmărit prin asemenea opere de omenirea întreagă, ideal pe care de mai bine de un veac ni-l comunică vântul democrației și pe care *Didon* l-a formulat în aceste cuvinte:

«*Forța evolutivă și cea progresivă ne stimulează și ne silește să împingem, prin educație, omenirea tot catre un ideal nou, către un ideal mai bun și mai mareț decât acela ce l-au avut strămoșii noștri, ori cât de sublim ar fi fost el. Acest ideal variază împreună cu problema educației după cerințele epocei în care trăește omenirea. Și, epoca, în care trăim, fiind*

o epocă democratică și prin urmare de sfântă libertate și de perfectă justiție, nu mai merge cu educarea unora și needucarea altora, pentrucă ori unde ar fi cinevà născut, în stratele de sus ca și în cele de jos ale societății, în bogăție ca și în saracie, oricare ar fi poziția lui socială, toți să fim egali ca cetațeni. E în zadar astăzi orice plângere contra acestui drept universal al omenirii. Cine nu-i mulțumit cu haina democratică, în care s'au îmbracat popoarele, cată să se gândească că e cu neputință a se mai revenì la starea de ieri, căci stareade ieri aparține trecutului și trecutul trebue lăsat să se odihnească în mormântul lui de veci. Intreaga noastră gândire și acțiune trebue îndreptată asupra viitorului, pentrucă el e brazda, în care are să încolțească sămânța ce va cădeà din mâinile, sau mai just, din inima și mintea educatorilor de azi. Și viitorul acesta e un câmp virgin și necultivat, care poate devenì pe atât de fecund, pe cât de mari vor fi și sforțările inteligenței, voinței și virtuților noastre, dascăli ai poporului.›

Cu curajul omului convins de binele ce-l face, d-l Haret a înlăturat și greutatea aceasta și astfel și-a început acțiunea pe o altă cale decât aceea de cum a fost cu putință să se înceapă în Anglia, Danemarca, Franța, Belgia . . . . . . Acolo acțiunea educării masselor s'a început de oamenii neoficiali, dar îndestul de patrioți și luminați; la noi de însuș Ministerul Instrucțiunii numai cu ajutorul dăscălimei.

In acest chip, ia ființă și la noi noua instituție culturală a poporului: „*Conferințele populare*», în anul 1897, luna Noemvrie. Ca dreptar în această grea în-

cercare de a ogorî în cel mai înţelenit şi vast câmp de activitate culturală, pentru a-l face atât de roditor, pe cât de mare, e şi idealul urmărit prin această acţiune extraşcolară; d-sa a dat revizorilor şcolari sfatul ca să înceapă ei mai întâiu, cu ajutorul numai al celor mai de seamă dascăli şi să lucreze în aşà fel, încât treptat, treptat, să se ajungă la rezultatul, ca fiecare cetăţean, tânăr şi bătrân, sărac şi bogat, cărturar ori necărturar, să aibă de acì înainte, pe cât va fi posibil, deviza aceasta în lupta grea a vieţii: „*Tot insul e dator să lupte din răsputeri, ca să poată duce o vieaţă cât mai mulţumită, întrebuinţând ca mijloc munca, căpatându-şi ca ajutor ştiinţa şi având ca scop suprem marirea Patriei.*"

II.

Organizarea conferinţelor populare ca mijloc pentru completarea educaţiunii masselor. Rezultatele obţinute.

Organizarea acestei noi instituţii culturale pentru popor a făcut-o d-l Haret cu aceeaş pricepere şi prudenţă şi cu aceleaşi garanţii de eficacitatea şi trăinicia lucrului, cu care se vede că a lucrat în toate actele sale. Spre acest finit a dat tuturor sfatul, ca aceste conferinţë să aibă absolut caracterul familiar; dascălii să fraternizeze cu poporul, să-i vorbească în graiul lui şi să atingă pe nesimţite acele chestiuni, din cari el să poată simţì cât de mari foloase îi aduc asemenea întruniri educative, ca: *Relele ce aduc omului diferite viţii* (beţia, furtul, concubinajul, etc.) *şi cum poate scăpà*

de ele; Scăparea de boale prin mijlocul curațeniei în casă, în curte, la corp etc.; Creșterea vitelor; Foloasele lucrării pământului după povețele științei; Reintroducerea stupăritului; Cultivarea inului, a cânepei și a viermilor de mătase; Imbrățișarea meșteșugurilor în legătură cu vieața agricolă; Inființarea grădinilor de zarzavaturi; Datoriile omului pentru a-și face fericirea lui, a familiei și a Patriei; Solidaritatea socială; Datoriile către țară și Tron; Cunoașterea acelora cari au lucrat mai mult pentru binele neamului și cultul ce li-l datorăm; Respectul pentru legi și cele sfinte; Imputernicirea celor nevoiași prin întovărășire la muncă și comerț; Foloasele omului harnic, cinstit și luminat etc., etc.

Rezultatele obținute în acest an și cel următor sunt cum nu se paote mai îmbucurătoare: Se înființează o mulțime de cantine școlare, cu ajutorul cărora anul școlar 1898—99 se închee în multe comune cu un număr îndoit și chiar întreit de populație școlară; se începe înființarea grădinilor de zarzavaturi; se construesc multe localuri de școale, la cari contribuesc acum și proprietarii și sătenii; se proiectează înființarea băncilor populare; se înființează coruri bisericești și prin unele orașe se înființează Atenee populare, unde vin de vorbesc mulțimii bărbați luminați ca: C. Dissescu, V. Urșianu, Marin Dimitrescu, Străjanu, Dr. C. Constantinescu, regretații V. A. Urechiă, Gr. Tocilescu și alții, etc.

In 1900, văzându-se efectele bune ce au produs aceste conferințe, Inspectorul general de sub d-l Haret, care a continuat și sub urmașii d-sale (1), a găsit că e

(1) Dela Aprilie 1899 Fevruarie, 1901, au fost alți Ministri. Inspector erà d-l C. Meissner.

bine să se ţină asemenea folositoare conferinţe şi în comunele, unde nu s'au putut ţineà, întru cât nu toţi învăţătorii erau în stare să facă aceasta. Şi aşà s'a dispus, ca conferinţele să se facă pe cercuri: 8—10 şcoale să formeze un cerc cultural şi învăţătorii să meargă rând pe rând (Dumineca) dela o comună la alta (a cercului), având câte unul din ei o anumită conferinţă pregătită, pe care o va ţineà înaintea poporului, după ce va fi văzută şi aprobată de revizorul şcolar.

In fiecare adunare a membrilor cercului, s'a regulat a se ţineà două feluri de conferinţe: una intimă, cu caracter didactic, numai între membrii cercului, şi alta publică, cu caracter ştiinţific şi popular.

In 1901, revenind d-l. Haret la Ministerul Instrucţiunii, a mănţinut această dispoziţiune; însă a îmmulţit numărul cercurilor, ca să nu fie siliţi dascălii să facă prea mari distanţe. Iar pentru orientarea d-lor învăţători asupra modului cum e mai bine să se facă aceste conferinţe, a numit prin Cassa şcoalelor câţivà maestri conferenţiari, pe cari i-a luat dintre cei mai bine reputaţi ca scriitori populari, ca: Sadoveanu, Coşbuc, Duţescu, Vlahuţă, Iosif, etc. Osebit de aceasta, a adaos şi măsurile acestea:

a) Inainte de începerea şedinţelor, membrii cercului, împreună cu autorităţile locale şi cu sătenii, să meargă la sfânta biserică locală, ca să asiste la serviciul divin; elevii şcoalei respective să cânte la leturghie în cor.

b) După terminarea conferinţei populare, să se procure sătenilor timp de o oră distracţiuni ca acestea de către elevii şcoalei, pregătiţi anume pentru ziua aceea: cântece naţionale, jocuri, gimnastice, recitări de poezi frumoase, reprezentaţii teatrale alese din repertoriul şcolar,

și să se formeze, pe cât va fi posibil, și coruri populare cu flăcăii și fetele satelor, dacă învățătorul e bine priceput la muzică. Pe unde se poate, să se facă și proiecțiuni luminoase, utilizându-se cele mai frumoase tablouri ale școalei și cu osebire vederi plăcute din țară.

Rezultatele din anii școlari 1901—1905 sunt de neînchipuit; parcă sunt date pe seama poveștilor și totuș sunt perfect adevărate: țărănimea îndrăgește școala, așà încât Ministerul e silit să alerge la orariu pe jumătăți de zile, ca să poată instruì pe toți câți cer să se înscrie în școalele rurale, cu toate că se sporise enorm și numărul învățătorilor și al sălilor de clasă (peste îndoit); mii de săli de clasă se fac cu ajutorul sătenilor și al tuturor oamenilor iubitori de propășirea neamului; se înființează școale elementare de agricultură și de meserii, la cari contribue în bună parte banul public (1); se începe cultivarea și întrebuințarea cartofului pe la sate în urma întinsei propagande ce s'a făcut prin conferințele populare asupra foloaselor lui; grădinile școlare și cele de zarzavaturi se immulțesc foarte mult; mulți săteni încep cultura rațională a pământului; cultivarea albinelor și a viermilor de mătase se face pe o scară întinsă; adulții se conving și ei de foloasele școalei și se duc să învețe carte la cursurile de seară ale învățătorilor; se înființează peste 1.000 de bănci populare cu capital de peste 20 de milioane, numai bani curat țărănești; se concepe idea formării de obștii, ba încă pe alocurea se și iau moșii în arendă de sătenii asociați, etc., etc.

Intre anii 1905—1907, numai pe ici, colea se mai practică acest fel de educație poporană, căci în fruntea

(1) In Vâlcea s'au înființat în 1903 patru școale de acestea numai cu ajutorul public.

şcoalelor e un alt Ministru, căruia îi lipseşte dragostea de luminarea mulţimii, ca sà nu zicem mai mult (1).

La 1907, venind iarăş d-l Haret la Ministerul Instrucţiunii, conferinţele populare reîncep; ba încă învăţătorii şi preoţii, în cari sătenii se deprinsese să vază pe adevăraţii lor mântuitori, sunt întrebuinţaţi ca potolitori ai răscoalelor în toati comunele, unde s'a simţit nevoie, şi în cele mai multe locuri, lor li se datoreşte liniştea şi cuminţenia ţăranilor.

Acum d-sa prevede organizarea conferinţelor populare chiar în regulamentul şcolar (Art. 205—206); apoi, în unire cu Prea Sfinţiţii Mitropoliţi şi Episcopi, cheamă la acest fel de activitate patriotică şi pe preoţi, mărind astfel numărul membrilor cercurilor culturale şi asigurându-le o reuşită şi mai bine simţită.

Dela 1908 încoace, de când ţinerea conferinţelor populare s'a reglementat şi s'a pus obligaţie inspectorilor şcolari a se ocupa ei înşişi de fixarea subiectelor şi mai ales de când Prea Sfinţiţii Ierarhi (1909) au primit rugăciunea d-lui Haret de a fixà şi Prea Sfinţiile lor subiectele conferinţelor ce vor ţineà şi preoţii de a lucrà mână în mână cu inspectorii şcolari, convocând în acest scop în consfătuiri anuale pe protoierei şi pe revizori şcolari, de atunci — zic, zilele în cari se ţin conferinţele prin comune au ajuns să fie considerate de săteni ca adevărate sărbători înălţătoare pentru ei: sute de ţărani vin să asculte sfaturile învăţătorilor şi ale preoţilor, rugând pe Dumnezeu, în biserică, cu genuchii plecaţi şi cu lacrimi de bucurie în ochi, să dăruească

(1) D-l Mihail Vlădescu.

tot binele aceluia, care s'a gândit să-i lumineze și să-i scoață și pe ei din nevoi.

Incă o măsură bună, pe care a luat-o d-l Haret pentru asigurarea succeselor conferințelor populare și în comunele, unde se duc, dascălii tineri, cărora le lipsește deci experiența socială, e aceea că a prevăzut în programa școalelor normale de învățători deprinderea viitorilor dascăli cu ținerea de asemenea conferințe. Ba încă, prin modificarea art. 122, alin. II, din regulament a decis ca, între probele examenului de capacitate al normaliștilor, să fie și o disertație asupra unui subiect din acelea, cari se tratează la cercurile culturale. Pregătiți încă din școala normală, ei vor puteà începe chiar din primii ani și cu acest gen de activitate.

Fără această pregătire, dascălii abià intrați în învățământ, ar lucrà asupra oamenilor în acelaș chip, cum lucrează și cu copiii, și astfel, pe lângă că n'ar reuși de loc în atingerea scopului educativ, apoi ar plictisì și desgustà auditoriul, ori cât de bogate în conoștințe le-ar fi conferințele lor.

Ca completare a măreței opere întreprinse de d-l Haret, d-sa a făcut din acest punct de vedere și ceeace trebuià pentru desăvârșirea educației tineretului poporan din orașe: Impreună cu d-nii Dr. Cantacuzino, Dr. Istrate, și alți distinși profesori universitari și secundari, a pus bazele primei Universități populare în București.

Rezultatele activității extrașcolare din anii 1907—911 își poate închipuì fiecare unde au putut ajunge, dacă în ceilalți ani lucrurile au mers până la admirațiune: Numărul sălilor de clasă apropie cifra de 4.000; numărul dascălilor sporește încă cu mai bine de 1.000; populația școlară atinge la frecvență cifra de 81—88

şi la înscriere 128 pentru un dascăl (datele din Oltęnia); numărul celor cari frecventează şcoalele de adulţi numai în Oltenia se ridică la 11.000 în 1908—1909 şi la 14.000 în 1909—1910; toţi elevii săteni din cursul superior au câte o mică grădiniţă de zarzavaturi, pomi şi flori pe lângă casa părintească; şcoalele elementare de agricultură şi de meserii înfiinţate pe la ţară nu mai pot cuprinde mulţimea de copii ce vor să se dedeà la agricultură şi meserii; în multe comune se înfiinţează cooperativele trebuitoare sătenilor şi tot felul de asociaţii; băncile populare se înmulţesc aşà că-şi ridică capitalul dela 20 la 60 milioane lei, etc., etc.

Nu-s oare acestea adevărate minuni?

III.

Concluzie.

Ca încheiere, nu pot decât să urez ca şi acei cari până acì au criticat, în loc de a ajutà noua instituţie de educaţie ce a înfiinţat-o d-l Haret, să recunoască în definitiv, că au făcut toate criticile lor în absolută necunoştinţă de binele ce e menită să aducă ţerii şi de ceeace se petrece în alte părţi ale lumii civilizate. Mai mult, împreună cu noi şi cu ţara întreagă, să mulţumească aceluia, care a prevăzut la timp această trebuinţă şi n'a lăsat să se realizeze — pentru nenorocirea ţerii — ceeace prevede Eliot într'o scriere a sa asupra datoriei ce avem de a ne interesà cu toţii de educarea masselor:

„Sa nu facem — zice el — ca ciobanul care doarme şi el când îi dorm oiţele şi se deşteaptă tocmai când lupul roade din prada sa. Să ne ocupăm din vreme

de educația poporului, caci va venì o zi când somnul lui, pe care se reazămă unii, să nu ne facă a auzì în jurul nostru ronțaituri mai teribile ca ale lupului. Să procurăm din vreme poporului, care traeşte în întuneric şi mizerie, lampa care-i trebue pentru luminarea conştiinței lui şi să-l facem sa guste şi el din plăcerile vieții, scoțându-l fără voia lui din întunericul şi din mizeria în care zace. Aceasta însa s'o facem până ce nu se deşteaptă aşà incult şi cu sufletul amărît, cum e acum, căci nu de geaba a zis Rousseau, că omul fără cultură e cu mult mai periculos decât fiarele salbatice".

D. CONSTANTINESCU.
Fost inspector şcolar al înv. primar.

ALBINA NEAMULUI

Precum albina, această nobilă şi delicată insectă, munceşte neîntrerupt şi în cea mai desăvârşită ordine şi necontenit progresează umplându-şi căsuţa cu frumoşi faguri de ceară şi cu mierea cea dulce; precum albina străbate dealuri, văi şi câmpii întinse, presărate cu flori, apoi cu o măestrie nemai pomenită şi cu o răbdare uimitoare adună şi soarbe din fiecare floare materialul care îi trebue să-şi desăvârşească opera la care s'a dedat; precum albina nu lasă necercetată nici cea mai mică floricică şi din toate suge nectarul ce-i trebue, devenind pentru noi cel mai bun model de activitate, de ordine şi de muncă spornică şi folositoare; tot aşà putem zice şi despre omul, care întreaga sa vieaţă şi-a consacrat-o binelui public şi propăşirii neamului său, pentru care nu cruţă nici timp, nici muncă, nici oboseală. Unui astfel de om, care nu se uită la piedicile ce-i sunt în cale şi cu o voinţă şi stăruinţă izvorîtă din dorul sfânt, ce-l are în inimă, întrebuinţează toate mijloacele putincioase, face apel la toate forţele, la toate inteligenţele ce-l înconjoară, ca să realizeze binele, — unui astfel de om cu drept cuvânt i se poate zice că este ca o albină.

Dacă şi ne gândim la marea operă de regenerare şi

propăşire a poporului românesc şi mai ales a poporului rural, pe care a întreprins-o şi în mare parte a reuşit a o realiză d-l Spirù Haret în timpul vieţii sale, şi mai ales cât a fost ca Ministru al Cultelor şi Instrucţiunii; dacă ne gândim la felul, cum Domnia Sa a ştiut să puie în lucrare marea sa operă, primind orice idee — dacă eră bună — ori dela cine ar fi venit ea; dacă ne amintim cum domnia sa a cules toate părerile, până şi dela cel mai umil locuitor al acestei ţeri, şi nu a stat la îndoeală şi nici nu a făcut caz de înălţimea situaţiunii sale sociale, când eră vorba de binele obştesc, apoi cu drept cuvânt putem numì, din punctul de vedere al propăşirii naţionale pe terenul cultural, naţional, industrial şi economic, pe d-l Spiru Haret *Albina neamului românesc.*

Ca o albină harnică, d-l Spiru Haret a adunat din toate părţile tot ce a găsit că e bun şi de folos. A întrebuinţat toate mijloacele ce i-au putut sta la îndemână, pentru ca să facă ca poporul rural să înainteze şi să-şi îmbunătăţească şi îndulcească vieaţa.

Intre multele mijloace, pe cari le-a experimentat şi pus în practică, este şi **cultura gândacilor de mătase.**

Fiind adânc convins, că această cultură poate fi de mare folos poporului, a lucrat pentru răspândirea ei şi lucrul său a fost încoronat de cele mai frumoase rezultate.

Cum a lucrat d-l Spiru Haret, ca să aibă rezultate şi trainice şi folositoare?

Maiestatea Sa Regina Elisabeta a României, adânc atinsă şi mâhnită de suferinţele populaţiunii rurale din cauza foametei din anul 1903—1904, luând parte împreună cu Maiestatea Sa Regele la durerea poporului

și voind din adâncul sufletului să micșoreze pe cât posibil aceste suferințe, și-a zis: *Să căutăm* **un mijloc nou,** *ca plugarul român să dobândească parale, cu cari sa-și ușureze nevoile și să-și îmbunătățească vieața.*

Și mijlocul, care s'a găsit a fi cel mai bun, a fost cultura gândacilor de mătase de către populațiunea rurală, și țesăturile de mătase cari altădată făceau bogăția acestei țeri.

In acest scop s'a înființat, cu începerea anului 1905 societatea «Țesătoarea».

Intre primii lucrători și organizatori ai acestei societăți a avut onoarea să fie prenumărat și subscrisul, care, în decurs de trei ani, a condus partea tehnică și instructivă a societății «Țesătoarea», urmărind scopul, ca să se formeze cât mai mulți oameni speciali, cari, la rândul lor, să răspândească în popor cultura rațională a gândacilor de mătase.

In acest scop am făcut creșteri model cu peste 80 de preoți rurali, cu elevii seminariști și normaliști din București. Am ținut conferințe preoților din județele Dolj, Mehedinți, Teleorman, Brăila, Covurluiu și Tulcea.

Cevà mai târziu însă s'a întâmplat să se suprime din programul societății tocmai ceeace erà mai important: partea tehnică și formarea de oameni speciali și s'a revenit la vechiul făgaș de a se distribuì sământă la țărani, și aceștia, cum vor puteà, să crească gândaci și să vânză gogoșile, cari le vor dobândì în mod întâmplător.

In felul acesta de a lucrà, nu se mai ajungeà la marele și frumosul ideal urmărit de Maiestatea Sa Regina.

Dar erà un ochiu privighetor, care observà și vedeà

tot, erà albina neamului, care ştià că numai prin lumină poporul scapă de multele nevoi ce-l apasă.

Cum văzù că societatea «Ţesătoarea» părăseşte partea instructivă, îşi luă domnia sa sarcina ca să pregătească elemente, cari să răspândească prin sate cultura raţională a gândacilor de mătase.

In primăvara anului 1908, d-l Spiru Haret a creat la Cassa Şcoalelor un serviciu aparte pentru sericicultură, pus sub conducerea mea. Puindu-mi-se la îndemână mijloacele necesare, am făcut creşteri model de gândaci de mătase cu elevii din ultima clasă a seminariilor din Bucureşti şi Iaşi, a şcoalelor normale de Invăţători şi Invăţătoare din Bucureşti, precum şi cu elevele din ultimul an al şcoalelor profesionale de fete din 22 oraşe ale ţerii. Cu modul acesta în anul 1908 au părăsit băncile şcoalelor peste 1.000 de absolvenţi şi absolvente, cunoscători ai culturii gândacilor de mătase şi ai mijloacelor prin cari gogoşile pot devenì comerciabile.

Tot astfel s'a procedat şi în anii 1909 şi 1910.

Aceasta în ceeace priveşte formarea de elemente nouă, cari, mergând în mijlocul poporului, să ducă cu ei şi aceste cunoştinţe. Nu s'au neglijat însă nici aceia cari muncesc demult în mijlocul poporului, şi de aceea am ţinut conferinţe practice, am distribuit sămânţă preoţilor şi învăţătorilor din judeţele Ilfov, Vlaşca, Prahova, Dâmboviţa, Putna.

Am mers în mai multe centre ale judeţului Ilfov, Vlaşca şi Prahova, şi acolo am adunat femeile din împrejurimi, le-am îndrumat spre o creştere mai sistematică, le-am dat sămânţă şi rezultatele au fost din cele mai îmbucurătoare. Am ajuns să avem comune cari

au vândut gogoşi pentru suma de 6—10 mii de lei pe vară.

Aceste frumoase rezultate băneşti, marele număr de cunoscători noi ai culturii gândacilor de mătase, au făcut ca în fiecare primăvară să fie atâtea cereri de sămânţă de gândaci, încât nici Ministerul Instrucţiei şi al Domeniilor şi nici Ţesătoarea nu pot să satisfacă toate cererile preoţilor şi învăţătorilor, cereri pe cari le fac atât în numele lor, cât şi al locuitorilor din comunele lor respective.

Immulţindu-se numărul cunoscătorilor acestei culturi, pătrunzând în pătura poporului sfaturi practice şi folositoare, obţinând cultivatorii rezultate bune cu creşterile lor, s'a creat un puternic avânt pentru cultura gândacilor de mătase, pentru ţesăturile de mătase şi pentru vinderea gogoşilor pe bani. Cei cari au contribuit la ajungerea acestui rezultat se pot bucurà că au reuşit să dea poporului un mijloc nou de câştig. Şi unul din acei bărbaţi este fără îndoeală şi d-l Spiru Haret.

Şi ca să se vază cât folos aduce unei familii, dacă creşte gândaci de mătase, voiu arătà câtevà date:

Dacă o femee creşte 5 grame de sămânţă, obţine între 10—14 kg. gogoşi, cari, vândut ea 2,50—3 lei kg., îi produc între 15—30 lei.

Dacă însă trage borangicul depe gogoşi dela 10—12 kg. obţine 1 kg. de borangic, care, vândut, îi produce 40—60 lei.

Iar, dacă femeia e harnică şi transformă cu răsboiul de ţesut borangicul în pânză de borangic şi o vinde, obţine cel puţin 100 lei. Din aceste cifre se vede lămurit, că cu cât o femee munceşte mai mult, cu atât şi câştigă mai mult.

Ceva însă și mai mult, creșterea gândacilor se face foarte ușor, într'un timp iarăș foarte scurt, 6 săptămâni și în timpul primăverii, când țăranii nu sunt ocupați cu munca câmpului; iar îngrijirea lor se poate face și de copii ca și de bătrâni.

Iată cum albina neamului nostru și-a cunoscut și și-a îndeplinit foarte bine rolul de culegător a tot ce este bun și folositor pentru popor.

Fie, ca munca, priceperea și dragostea domnului Spiru Haret pentru tot ce a fost spre folosul neamului să găsească mulți imitatori, iar domnia sa să se bucure și să se înveselească de frumoasele roade ale muncii sale neobosite, precum albina se bucură când își vede stupul plin cu miere; iar generațiunile viitoare să iea pildă de muncă dezinteresată, de dragoste de neam și de un nețărmurit patriotism.

Preotul Iconom C. IONESCU.
Profesor secundar în București.

HARET ŞI TEATRUL NAŢIONAL

Sunt oameni cari nu se prăpădesc prea mult după teatru. Au şi ei dreptăţile lor. Teatrul este un gen literar cu însuşirile lui netăgăduite, un gen care—pentru multe cuvinte—va fi totdeauna la modă, ursit, din pricina aceasta, să facă veşnic progrese; un gen binefăcător, dacă vreţi, şi pentru autor şi pentru public, căci sileşte pe cei dintâi să-şi îndrepte privirile în altă parte decât în spre persoana lor şi pe public să întregească cu mintea tot ce nu i se poate spune deadreptul în formă dialogală şi în răstimpul de câteva ore al spectacolului... Intr'un cuvânt, nu dela mine vă puteţi aşteptà să auziţi osânda celui mai social, celui mai educativ dintre genurile literare, aceluia care s'a declarat, mai ales la noi în ţară, duşmanul cel mai neîmpăcat al jocului de cărţi, genul cel mai complet, căci în el mai toate puterile sufleteşti ale omului îşi găsesc întrebuinţare, — artă muzicală şi artă plastică totdeodată, plăsmuire minunată a minţii, în care şi-au dovedit puterile Shakespeare, Molière, Ibsen...

Dar sunt oameni cărora nu le place teatrul. Ei zic: «Teatrul e o distracţie nocturnă şi nouă ne place să ne culcăm de vreme. Dacă, cel puţin, am fi în Germania, cortina s'ar ridicà la 6½, la 7 şi ne-am puteà împrăştià

pe la 10. La 11 am fi în pat. Nici sănătatea, nici treburile noastre n'ar pătimì. Cine pierde seara, pierde şi dimineaţa. Noi Românii luăm masa la $7^1/_2$ trecute. Inainte de $8^1/_2$ nu putem plecà de acasă şi încă trebue să ne grăbim, să înghiţim repede, să ne îmbrăcăm şi mai repede, să fugim sau să luăm o trăsură... Şi încă nu izbutim niciodată să ajungem la vreme. Supărăm pe alţii, ori alţii ne supără. De aceea ne e mai folositor şi mai drag să ne îndreptăm spre altfel de petreceri ale minţii. Un volum de versuri sau de poveşti ne ţine mai mult de urît şi ne osteneşte mai puţin. Il citim întinşi, tolăniţi, desbrăcaţi, îl începem când vrem, îl întrerupem când vrem, îl mai luăm şi deacapul... In sfârşit se mlădiează după nevoile, după firea, după capriţiile noastre, pe când Teatrul cere să ne mlădiem noi după dânsul... Teatrul e bun din când în când şi mai ales pentru cei... fără copii şi fără treburi»...

Primum vivere.

Alţii sau aceiaşi adaug:

«... Şi nu mai dăm nici leul la trăsură. Cum «leul»? Leul la dus, leul la întors, leul la vestiar, jumătatea de leu, bacşişul vânzătorului de programe... şi de multe ori câţiva lei la ieşire, la cofetăria sau la berăria cea mai apropiată. Şi uitam tocmai... biletul... biletele, mă rog... suntem trei, suntem patru... nu ne putem duce toată lumea la galerie... suntem cunoscuţi, ocupăm o situaţie în societate, nu ne putem duce nici la stalul al treilea,... nici la al doilea... suntem o naţie ingâmfată, deşeartă... ştim bine că trebuesc îndreptate lucrurile, că au să se îndrepte, dar nu ne veţi cere să le îndreptăm noi într'o singură seară... Astă

seară, își vor șopti încet, mâine ne vor arătà cu degetul, se vor obișnuì să ne spună: «*calicii*»!.. Va să zică, să socotim: Un leu și cu un leu fac doi, și cu vreo doi fac patru, și cu biletele cincisprezece sau douăzeci... Știți dv. că pe noi bieții funcționari, sau bieții profesori, sau și mai bieții militari, o seară de teatru ne costă întreținerea noastră pe mai multe zile?.. Ce ne-am face noi, dacă n'am cunoaște personal pe cutare funcționar al Teatrului ori pe cutare artist?.. Trăească biletul de favoare!.. El aduce cea mai multă lume la Teatru și... cele mai multe aplauze artiștilor...—Romanul ori volumul de versuri costă trei lei și cincizeci, cel mult... ba îl putem cumpărà într'o ediție populară — cine ne vede? — și îl avem pentru mai multe seri, ni-l putem trece unii altora... Și nu plătim nici transport, nici vestiar, nici sănătate.

‹Teatrul este o instituție pentru cei voinici, pentru cei singuri pe lume, pentru cei cu dare de mână; mare deosebire între el și școala propriu zisă, cu care îi place să se confunde: e școala unei elite...

— «A cui»? întrebă batjocoritor o a treia categorie. A unei elite? Romanul, mă rog, și nuvela, și colecția de poezii sunt genurile literare ale adevăratei «elite», căci, în singurătatea lecturii cu mintea mea, pot străbate deadreptul în aceea a autorului și îmi pot închipuì, în mod desăvârșit, lumea lui ideală. Pe când la teatru, un actor slab îmi strică dintr'o dată cea mai izbutită plăsmuire... Și câți actori minunați avem, mă rog, la teatrul nostru? In afară de X și Y, buni și aceia, câteodată, în unele piese, în anume bucăți, câți se pot lăudà cu darul de a ne face să uităm cu desăvârșire

urîta «lume exterioară», pe care am lăsat-o în mâna biletierului de afară? Cei mai mulţi sunt par'că plătiţi să ne readucă acea lume. Dacă un roman sau un volum de versuri minunate nu produc asupră-ţi toată impresia pe care sunt ursite să o producă, e din vina ta; dar dacă un capo d'operă dramatic te lasă rece la scenă e, de cele mai multe ori, din vina altora».

Deci vătămare a sănătăţii, cheltueală, decepţie...

Nu pentru toate aceste diferite cuvinte, Haret se simte puţin atras spre teatru.

E drept că puţini duc o vieaţă mai igienică decât dânsul. Soarta nu a vrut să-l înzestreze cu o sănătate la înălţimea meritelor lui. Firea lui e plăpândă şi are nevoe să fie veşnic supraveghiată. Dacă nu o ştie toată lumea, e că nimănui nu-i place mai puţin decât lui Haret să se dea în vileag. O răceală căpătată acum treizeci şi mai bine de ani, printre străini, şi datorită puţinelor mijloace de traiu şi vegherilor studioase, l-au silit de timpuriu pe Harêt, care iubià teatrul şi ştià pe dinafară tot textul muzical al operelor italieneşti de pe aceà vreme, să iea măsuri serioase de păstrarea sănătăţii pentru tot restul zilelor. Primul doctor român în ştiinţe, autorul «Mecanicei sociale», împrăştietorul luminii şi al dreptăţii la sate, a suferit mult în timpul tinereţelor sale. Grăbit să-şi termine studiile mai repede decât alţii, bucurându-se de mijloace materiale mai restrânse decât alţii, silit, ni se spune, să-şi retrimită o parte din acele mijloace în ţară, Haret n'a şovăit un singur moment să se jertfească... Şi de aceea el nu-şi poate

îngădui luxul unor vegheri sistematice. Prezența lui la teatru—mai ales în loja ministerială — este, de fiecare dată, câte o jertfă nouă.

«Mai ales în lojă ministerială». Dacă sănătatea lui îl povățuește să se culce de vreme, ocupațiile lui îl silesc să se scoale de dimineață.... mai ales când e ministru. El e cel dintâiu sculat dintre toți funcționarii săi. Odată, Teatrul Național aveà nevoe de verificarea și de aprobarea repede a bugetului său anual, fără de care nu se puteà începe, a doua zi, noul său exercițiu. Haret nu e dintre acei cari păstrează săptămâni întregi bugetele unei instituții și le dă îndărât fără să fi avut vreme să le studieze. El vede tot, supraveghiază tot, verifică socotelile până la o centimă. Bugetele i-au fost înaintate astă seară la 9. Ministrul erà ostenit peste măsură. A doua zi de dimineață, la 8, direcția Toatrelor primià bugetul său controlat, verificat, însemnat cu roșu. Deopotrivă de harnic și de conștiincios erà cu toate despărțămintele administrației sale. Și de aceea subalternii lui erau harnici și conștiincioși, și de aceea treburile Ministerului nu rămâneau niciodată în întârziere. Haret se sculà la 5 și toată ziua nu erà altceva decât ministru. Va fi pilda lui urmată vreodată de vreun ministru al Instrucțiunii Publice?

Intre un ministru care ar venì regulat seara la teatru, dar nu s'ar ocupà de treburile Teatrului și altul care se ocupă de ele până în zori, fără să-și petreacă nopțile la spectacul, pe care l-ați alege dv.?

— Haret nu iubește prea mult teatrul și din altă pricină. Acest om rezervat e un sentimental, acest om de știință e un milos, acest solitar trăește, în singurătatea lui,

toate suferințele semenilor. Bunătatea sufletului său are un chip anume de a-și înfățișà teatrul. El e supărat pe acest gen din pricina întrebuințării neomenești pe care-și îngădue să o facă cu omul. In pictură, elementul material de care se slujește artistul este pânza, desemnul, văpseaua; în sculptură, piatra; în muzică, sunetul. La teatru, omul însuș, omul întreg, cu sufletul și cu trupul său. Haret nu poate domolì răsvrătirea ce naște în sufletul său bun la priveliștea semenului său coborît în rândul elementelor materiale. Acest semen, care joacă dinaintea noastră, are dânsul tot ce-i trebue, acasă la el, ca să i se poată pretinde să se învârtească înprejurul nostru, cu îndatorirea de a ajutà la digestia noastră sau la descrețirea frunților noastre? Starea lui adevărată sufletească se va fi potrivind oare cu aceea pe care i-o impun acum autorul, direcția, publicul?... E destul de răsplătit el cu plata locurilor ori chiar cu aplauzele noastre?... Există vreo răsplată pentru dânsul?... Și nu e lucru împotriva firii și nu e crud să pretinzi dela niște oameni în vârstă să rememoreze, cuvânt cu cuvânt, un text străin, atunci când firea cere să judece cu propriile ei puteri și să-i silim să intre astăzi într'o stare sufletească străină, mâine în altă stare străină, — și cu totul contrarie?

Sunt erori cari fac cinste minții omului. Isus însuș nu vrea să-și dea seamă de frumusețile templului din Ierusalim, când se gândià la mizeriile ce se adăpostesc într'însul. Haret, care nu vrea să fie Isus, asistă totuș cu mâhnire la o piesă de teatru și cu cât piesa e mai veselă, cu atât îl mâhnește mai tare. Bunătatea lui stă deasupra sensibilității lui dramatice. Sub cuvânt că e spectator, el nu se poate hotărî să înceteze de a fi om!...

«Ciudată stare sufletească»! se va zice; şi nu se poate mai anti-teatrală, dar din care trebuià să iasă printr'o ascunsă înlănţuire a gândurilor tocmai fericirea artiştilor teatrului!...

— In sfârşit, dacă Haret e bun, el are o însuşire care depăşeşte bunătatea lui, e seriozitatea gândului. E un om cu inimă, dar înainte de toate un om cu minte, care ştie de fiecare dată încotro trebue să-şi îndrepte bunătatea lui, şi un iubitor de ţară, cum nu sunt mulţi în lumea aceasta. El ştie că teatrul e o nobilă şi instructivă distracţie, dar o distracţie, că ţara noastră e mică, proaspătă, plină de păcate de ale strămoşilor şi de ale noastre, şi că, înainte de a ne gândì la Teatru, sunt atâtea lucruri bune de făcut în ţara Românilor. Acest «cel mai bun ministru de instrucţiune, pe care l-a avut şi-l poate aveà ţara aceasta», cum l-a numit într'unul din rarele sale momente de dreptate un publicist, şi-a făurit dela început un ideal care să-l călăuzească în cariera lui de ministru şi şi-a întocmit un rost pentru înfăptuirea neturburată a idealului. El şi-a zis: Pe pământul acesta sunt peste 5 milioane de Români, cari duc greul vieţii, cari sunt sprijinul ţerii acesteia, fără de cari nu se poate închipuì ţara aceasta, materia primă din care se va zămislì România cuminte de mâine, şi cari totuş — fireşte nu din vina lor—trăesc într'o ticăloşie sufletească şi materială aşà de mare, încât oricât de repede le-am venì în ajutor, tot nu e prea de vreme şi ori cât de numeroşi ne-am pune la muncă în folosul lor, tot suntem prea puţini. Acesta e elementul ţărănesc, cel mai sănătos şi cel mai cumpănit, cel mai răbdător şi cel mai

harnic, cel mai numeros şi cel mai dat uitării. Nedreptate şi primejdie! Să ne ocupăm deci de toate straturile sociale ale acestei ţeri, dar înainte de toate, şi cu mai multă râvnă şi cu mai multe jertfe, de stratul dela ţară; să vorbim despre Universitate, despre Atenee, despre Teatre, despre Pinacoteci, despre tot ce vreţi, dar să ne îndreptăm mai toate puterile minţii noastre şi să întrebuinţăm mai toate clipele hărniciei noastre spre îmbogăţirea, luminarea şi ridicarea ţăranului. Bănci populare, obştii săteşti, şezători, cursuri de seară pentru cei în vârstă, grădini şcolare, tovărăşii agricole între învăţători şi săteni, luptă anti-alcoolică, biblioteci populare, şi înainte de toate şcoli, tot mai multe şcoli, tot mai bune, până vom aveà toate şcolile de cari se simte nevoe, până le vom aveà desăvârşite, cu maeştri din ce în ce mai pricepuţi, dar deocamdată cu maeştri şi mai puţin pricepuţi, căci mai bine să înveţi să citeşti dela un maestru nedesăvârşit, decât să nu înveţi dela nimeni,—cu localuri din ce în ce mai potrivite, dar deocamdată şi mai cum dă Dumnezeu, căci mai bine să înveţi carte sub un acoperământ oarecare decât să nu înveţi nicăierea.

In mijlocul acestor îndeletniciri de suflet destoinic şi sfânt, în faţa unei mentalităţi aşà de conştiente, aşà de hotărîte, aşà de bine îndrumate, îţi e greu, ba îţi e cu neputinţă să vorbeşti prea mult despre Teatru, să dai Teatrului toată însemnătatea pe care o are în sine, dar pe care nu poate să o aibă deocamdată, cel puţin oficial la noi, în starea de înapoere socială în care suntem. Nu Haret ar fi consimţit să încarce bugetul Statului cu cheltueli de prisos ale Teatrului Naţional, să plătească, bunăoară, pe dedesubt — cum spun unele guri rele că

s'ar întâmplà, în momentul de faţă, într'o anume ţară— din fondurile secrete ale Statului, lefurile şi poliţele trecute ale unor artişti .... minunaţi, angajaţi, aşà, pe neaşteptate, cam târziu şi cam în contra legii, de către o primă scenă subvenţionată .... «Să găsim Teatrului Naţional alte mijloace» ar fi zis el, Teatrul Naţional nu se poate bucurà, în împrejurările de faţă ale ţerii, de un spor de subvenţie. Banul ţerii trebue întrebuinţat mai ales în folosul acelor instituţii de cari se foloseşte Ţara întreagă ... Pe urmă să vină rândul acelor instituţii de frumoasă distracţie, dar distracţie, de care se bucură o parte restrânsă a ţerii, oraşele, şi poate chiar o parte cu totul neînsemnată a oraşelor.

Artiştii Teatrului Naţional şi publicul n'au avut a se plânge prea mult de pe urma acestei stări sufleteşti sănătoase a ministrului ...

Chestiunea Teatrului Naţional aveà nevoe — şi poate are iarăş — la noi în ţară, să fie deslegată mai mult negativ. In alte părţi, întrebarea e: Ce trebue să fie teatrul? Noi să ne întrebăm mai întâiu ce nu trebue să fie. Haret n'a vrut ca teatrul să fie ... sau să mai fie ... cum să zic? ... Bunăoară el n'ar fi îngăduit să se petreacă într'o instituţie, şi cu un personal şi sub o administraţie a statului lucruri cari să semene cât de departe cu o necuviinţă sau cu o necorectitudine. Bunăoară, sub ministerul său, scena Teatrului Naţional încetase să devină un fel de Piaţă publică şi cabinele artiştilor de amândouă sexele nişte simple pretexte de vizite, de întâlniri, de convorbiri prea calde, de felicitări prea sentimentale, de distracţie pură sau ..., impură. El nu s'ar fi învoit

niciodată — în altă ordine de idei ca, pentru considerații politice, sau personale, sau numai din spirit de contrazicere față de un guvern precedent, să lase să funcționeze la Teatrul Național, pe sub mână, un slujbaş, mare sau mic, sub formă de numire oficială sau sub formă de contract, zic, un slujbaş îndepărtat, adică «destituit», sau, şi mai limpede, «dat afară», de comitetele amândouă ale Teatrului pentru greşeli mărturisite de rea manipulare a banilor Teatrului. Va să zică asemenea lucruri au avut loc după dânsul?... Noi zicem azi: Haret *nu* ar fi îngăduit-o... Deci *nici un fel de* incorectitudine!

Multe lucruri pot ieşì din singura îndepărtare a unor rele. Un duşman a lui Haret scrià odată batjocoritor într'o foaie zilnică, în «Dimineața», dacă nu va fi fost în «Adevărul»: «Nu mai avem un Teatru Național, ci un *Seminar* al Teatrului Național»... Cum, mă rog? Un «Seminar»? Dar trebue repețit şi trebue înfiat cuvântul. A fost o poreclă?

Noi am schimbat lângă Balcani
Porecla în renume . . . .

Cum alții au încăpățânarea şi mândria vinei, aşà trebue odată avută încăpățânarea şi mândria binelui. Va să zică da, Teatrul Național trebue să fie un *seminar*. Nu se pretinde că Teatrul Național este o *şcoală*? ... un *templu* al artei? ... Şcoală dar, templu, adică înlăturare, curățire, măturare din concepție, din procedeele şi din personalul Teatrului a tot ce nu aduce a Şcoală şi a Templu ... «Dar suntem *oameni*», veți scălda-o dv... In afară de teatru, cât vreți, şi oameni, şi mai jos, ... dar în teatru suntem educatori şi suntem preoți ... Şi prin urmare cel mai mare merit al lui Haret va fi fost de a fi vrut, din capul locului, să împrăştie o anume atmosferă dela Teatru.

De acì, o întreagă nouă concepţie a repertoriului... Cum trebue să fie repertoriul? *Cuviincios*, înainte de toate, adică în nici un fel de ceartă, făţişă sau ascunsă, cu regulele bunei cuviinţe şi ale apucăturilor cinstite; *sănatos artistic* în acelaş timp, adică înălţător, educativ...

— Domnule Director, întrebà, anul trecut, un părinte neliniştit, la telefon, ce se joacă diseară la Teatrul dv?!..

— Judecătorul din Zalamea, D-le...

— Pot să-mi aduc şi fata?

— In toate serile, puteţi să aduceţi pe domnişoara...

— Va să zică, s'au schimbat lucrurile la Teatrul Naţional?

— S'au schimbat... niţel, aşà...

Fireşte. In toate serile trebue să poată venì şi fetele. Teatrul e o şcoală, un «seminar» şi o biserică. Mai e de întrebat dacă au drept să vie copiii la şcoală şi la biserică?... Contrariul nu e permis...

Sub ministerul lui Haret s'au jucat la «Teatrul Naţional»: *Heidelbergul de altă-dată* de Wilhem Meyer—Förster, *Guérin Notarul* de Émile Augier, *Don Carlos* de Schiller, *Un Faliment* de Bjornstierne-Bjornson, *Regele Lear* de Shakespeare, *Electra* de Sophocle, *Judecătorul din Zalamea* de Calderon dela Barca, *Revizorul* de Gogol, *Corbii* de H. Becque, *Brânduşa* de Brieux, *Prostul* de Fulda, *Modelul* de Bataille, *Amorul veghiază* de Cailhavet şi De Flers, *Zile de sărbătoare* de Carlo Bartolazzi, *Nepoftitul* de Tristan Bernard, *Portofoliul* de Octave Mirbeau, *Pasări călătoare* de Donnay, *Invingătorii* de Fabre...

— Şi au avut succes toate piesele acestea? — Ce înţelegeţi d-v. prin succes? Dacă a venit lumea la

Teatru? A venit de sigur. Mult mai mult de cum venià înainte la «Jozeta», atât cât se poate venì azi la noi la Teatru. Dar pentru Teatru, acest succes a fost secundar.

Izbânda lui cea mare a fost că şi-a văzut parterul şi lojile pline de persoane cuminţi, cari nu vizitau prea mult teatrul în vremuri: profesori, militari, medici, magistraţi . . . tot ce doreşte să se instruească cel puţin atât cât să petreacă... Cassa teatrului nu trebue judecată în sine; ea e o măsurătoare sau un puls al interesului pe care-l arată publicul pentru mişcarea teatrală.

...Dar cine zice că teatrul nostru nu trebue să fie şi *naţional?* In ce măsură? In cea mai largă măsură, întru cât e vorba de limba ce se aude de pe scenă, în măsura puterilor noastre dramatice, în ce priveşte însuş repertoriul. Nu orice piesă românească e şi *naţională*, adică aparţine, prin aceasta chiar, naţiunii întregi, face fala naţiunii întregi, ci numai o piesă românească bună. Cele rele aparţin numai autorilor. Deci teatrul nostru nu ar fi mai *naţional* dacă într'însul s'ar jucà numai un şir de piese româneşti reci, fără intrigă, fără analize sufleteşti izbutite şi scrise într'o limbă imposibilă. Ba chiar s'ar aduce un serviciu rău artei noastre dramatice, întru cât s'ar deprinde autorii să fie mediocri şi s'ar corupe gustul publicului. Menirea Teatrului nu e de a încurajà orice producere indigenă, ci de a pregătì, printr'o alegere din ce în ce mai severă, un repertoriu de seamă care să nu plece fruntea, ruşinat, în faţa capodoperelor literaturilor dramatice străine. Va să zică literatura dramatică naţională e una şi deşărtăciunea personală a cutărui autor, deputat, gazetar, profesor, cu totul alta; socotim dar mai *naţional*, mai *românesc* pe «Regele Lear» al lui Sha-

kespeare, pe «Judecătorul» lui Calderon, pe «Guérin Notarul» al lui Augier, din cari aceşti minunaţi autori au înlăturat tot ce aparţineà prea mult timpului şi mediului în care au scris, spre a ne redà pe *om*, aşà cum l-au cunoscut ei şi cum îl întâlnim şi noi astăzi, decât cutare producţie a unui pământean grăbit şi incult, care crede că poate pregătì în câteva săptămâni, cu simpla lui neiscusinţă, o hrană sufletească îndestulătoare publicului.

Vorbim la largul nostru. Sub ministerul lui Haret s'au jucat piese româneşti tot mai numeroase şi tot mai izbutite. Nu toate câte s'au prezintat Direcţiei *(inde irae!)*, nici toate cele jucate desăvârşite, dar însfârşit cele mai bune din câte s'au înfăţişat, — toate cuviincioase, toate frumos scrise, înfăţişând fiecare un număr de însuşiri şi un progres adevărat faţă de încercările dramatice anterioare. S'au jucat: «Trilogia» lui Barbu Delavrancea, *Apus de Soare, Viforul, Luceafărul*, — *Chinul* d-lui Al. G. Florescu, — *Jertfa* d-lui Miclescu, — *Inşiră-te Mărgărite* al lui Victor Eftimiu, — *Romeo şi Julietta la Mizil* al lui G. Ranetti, precum şi primele încercări dramatice ale d-lor M. Sadoveanu, P. Locuşteanu, Z. Bârsan, N. Pandelea, C. Rădulescu-Motru, G. Diamandy, de Herz (1). Unele bune, altele mai puţin bune.

Ceeace a fost însă totdeauna la înălţime a fost limba auzită pe scena Teatrului. Meritul ei revine lui Coşbuc, lui Brătescu-Voineşti, lui E. Gârleanu, lui B. Hétrat, lui

(1) Barbu Delavrancea, I. Miclescu, G. Ranetti, Al. Florescu... chiar, odată, Mihail Polizu-Micşuneşti...; iar, în Comitetul de Lectură, numit în puterea nouăi legi a Teatrelor, DD. Duiliu Zamfirescu, Al. Florescu, D. Evolceanu... Nu se poate zice că, sub ministerul lui Haret, s'a făcut politică la Teatrul Naţional.

Ovid Densuşianu, d-rei Miller-Verghy, lui M. Sadoveanu, lui N. Dunăreanu, lui G. Ranetti, tuturor scriitorilor români, buni mănuitori ai condeiului, cărora li s'a încredinţat traducerea capo-d'operilor străine. Suntem încântaţi că, luând modelul celor ce se făptuiau la Teatrul Naţional din Bucureşti, sub ministerul lui Haret, actuala Direcţie Generală a Teatrelor are de gând să se adreseze mai departe «scriitorilor», că d-nul Emil Gârleanu va urmà — fireşte! — aceeaş sistemă la Craiova, că d-nul Davila el însuş, alături de traducătorii săi clasici, DD. Grant, Vasile Enescu sau Emil D. Fagure, se mai adresează şi d-lor St. Iosif, D. Anghel... «Se înţelegeà dela sine!».. «Cui trebuiau să se adreseze Direcţiile?». «Poate cineva mănuì limba mai bine decât scriitorii cu renume, veşnic deprinşi cu dânsa?» «Ce filosofie grozavă dar, că s'au îndepărtat traducătorii nechemaţi?» «Erà aşà de simplu...»

Oul lui Columb!...

— Directore», scrià într'o zi fostul ministru al Instrucţiei «am auzit că *Sirena* d-lui Bârsan e o piesă imorală, în care se arată vieaţa unei femei uşoare, cu toate peripeţiile ei, — şi că în sală erau multe eleve de-ale şcoalelor noastre secundare. Fii bun de mă lămureşte în această privinţă...»

Căci Haret, care nu se amestecà în numirile slujbaşilor Teatrului, nici în măsurile disciplinare ale Direcţiei şi care trimeteà, în plic, Direcţiei, toate reclamaţiile cu privire ba la distribuţiile de roluri, ba la cheltuelile de toaletă..., găsià, dimpotrivă, că erà de datoria lui de ministru de a aplecà urechia oridecâteori i se vor-

bià de prestigiul şi de bunacuviinţă a instituţiilor noastre de cultură.

Piesa d-lui Bârsan păcătuià, ce e dreptul, prin desnodământul ei, şi d-na Bârsan, care interpretă primul rol, lăsă să se nască o mică nedumerire în mintea publicului, dar piesa nu se răzvrătià împotriva nici unei regule a moralei. Fruntea ministrului a putut fi uşor descreţită...

* * *

Haret a dat Teatrului Naţional nu numai o îndrumare mai cuviincioasă şi mai naţională, dar şi mijloace mai multe de traiu. Aceasta nu dezice cele ce spuneam la început, că preocuparea Teatrului a fost pentru dânsul secundară şi că, cu nici un preţ, nu s'ar fi învoit la o sporire a subvenţiei din partea Statului? Dar cine vorbeşte de subvenţie? Neapărat că a te îndreptà pentru toate nevoile la Stat e o teorie uşoară, primejdioasă, învechită. Vorba lui Harpagon, om cuminte în felul lui: «A gătì bucate multe cu bani mulţi, aceasta o poate face oricine; meritul e a gătì mult cu bani puţini...»

Pentru a fericì o instituţie nu trebue bani mulţi, ajunge... minte multă. Haret a izbutit, an cu an, din partea modestă ce venià Ministerului său la încheierea anului bugetar, din împărţirea excedentului anual, să acopere vechiul deficit de 72 de mii de lei ce apăsă asupra Teatrului Naţional, sub forma unui bir apăsător de 4.500 de lei, plata dobânzilor — această sumă a fost trecută apoi la paragraful «montărilor» — şi din capitalul sărăcăcios de reparaţii al Ministerului de instrucţii, să refacă scena Teatrului Naţional, ce sta să cadă, să reînoiască lemnăria vechii galerii, în primejdie să ardă, să

reîmprospăteze mobilierul lojilor de rangu I, gata să ne facă de ruşine; a dat ordin să se repare caloriferele Teatrului Naţional şi să se iea cele mai grabnice măsuri de apărare ale localului Teatrului împotriva focului, prin instalarea unor lămpi de siguranţă model, a unor guri de apă şi a unor uşi de fier, între scenă şi sala de spectacol...

— Dar iată cea mai mare binefacere pe care au cunoscut-o, băneşte teatrele subvenţionate sub ministerul său: Venitul lor a fost sporit deodată cu mai bine de o sută de mii anual, şi această sumă nu înfăţişează decât un început. Din ce s'a produs acest spor? Din nimic. Dintr'un mic bir de o jumătate de centimă—(microscopic)—asupra biletului de intrare până la cincizeci de bani, de un leu asupra biletului de intrare de douăzeci de lei... aplicat tuturor vizitatorilor cafenelelor — concerte, circurilor, panoramelor, cinematografelor, varietăţilor, reprezentaţiilor dramatice şi lirice în limbi străine... Cine e aşà de sărac, încât să nu-şi poată îngădui acest sfânt tribut de o jumătate de centimă?... iar dacă e destul de bogat, încât să-şi poată îngădui luxul unui bilet mai scump de douăzeci de lei, îl va apăsà oare prea mult mica taxă suplementară de 5 %?... Şi nu e drept ca toţi câţi se hrănesc dintr'o artă inferioară şi toţi câţi se hrănesc dintr'o artă străină să-şi plătească cel puţin omagiul lor de vasalitate către arta dramatică înălţătoare şi românească, dar pe care nu o poate întreţineà prea mult sudoarea frunţii ţăranului?...

In sfârşit, sub ministerul lui Haret, s'a dat o nouă fiinţă legală teatrului.

S'a vorbit așà de mult împotriva nouăi «Legi de organizare și administrare a Teatrelor din România». Un jurist eminent spuneà cu mare talent în Senat, că nicăeri ca 'în acest proiect nu se vădește mai bine «mentalitatea liberală» !.. «Ei cred că legile pot creà oameni, pe când oamenii trebue să existe înaintea legilor». Pe când vorbeià, îmi treceam prin minte întrebarea lui Bolintineanu:

Mă înșală auzul, ori eu am un vis?

Cum? un jurist crede în adevăr că legile trebue să aștepte mai întâiu nașterea oamenilor perfecți? Dar eu cred tocmai că oamenii desăvârșiți n'ar mai aveà nevoie de legi. Poate a vrut să zică venerabilul senator, că legile sunt deșearte, dacă nu se aplică sincer, și atunci e vorba numai de «aplicabilitatea legilor». Ori a vrut să zică poate că «talentele» se nasc în afară de legi? Dar atunci afle domnul Senator, că dacă anume împrejurări din afară pot cu greu să nască un talent, îl pot cu cea mai mare ușurință distruge, și că, potrivit încurajărilor pe cari le primesc din partea publicului diferitele genuri literare, ele pot hotărî o îndrumare ori alta a talentelor. Bunăoară, noi avem până acum nuveliști și poeți lirici, în mare număr, din pricină că nuvela și poezia lirică erau genurile cele mai răsfățate de public și că numărul mic de reprezentații al pieselor românești la Teatrul Național îndepărtà pe cât mai mulți scriitori ai noștri de teatru. Dar cu măsurile de îndreptare ce sunt prevăzute în noua lege a Teatrelor, cu îndatorirea pentru Direcțiile Teatrelor Naționale de a jucà piese românești sau într'o limbă românească îngrijită, cu sporirea ușoară a «tantiemei», cu premiile

literare mărunte ce le va împărţi «Comitetul de lectură» la fiecare doi ani, şi mai ales cu premiul cel mare, pe care-l vor decerne «Comitetele Reunite» la fiecare cinci ani (50 de mii de lei, mă rog ! — nu există instituţie literară, care să îmbărbăteze talentele prin asemenea imbolduri), se va izbuti... nu să se creeze talente «în virtutea legii», ci să se abată unele din talentele, cari s'ar fi îndreptat bucuros altă dată în spre poezia lirică sau roman, şi în spre teatru, în virtutea... da... a «imboldurilor *materiale* ale legii.» ..

Mulţumită aceleiaş legi, scenele subvenţionate dela Craiova şi dela Iaşi au fost pentru întâia dată recunoscute ca teatre de stat şi au primit o organizare identică cu aceea a întâiei noastre scene;—s'a hotărît că toate aceste teatre sunt instituţii de cultură sănătoasă naţională; s'au scos din izolarea în care trăiau până acum, departe de orice legătură şi de orice povăţuire din partea celorlalte instituţii de cultură, s'au prins cu legături puternice de Academia Română pe de o parte, de Facultăţile de litere pe de altă parte, cari-şi vor trimite de acì înainte solii lor şi-şi vor spune cuvântul lor ascultat în sfaturile teatrelor naţionale;—s'au creat perspective nouă de înaintare şi propăşire artiştilor dramatici prin întocmirea unor trepte ierarhice numeroase şi a unor premii anuale, răsplătitoare a darului şi a hărniciei lor; s'a dat artiştilor dreptul de a figurà în «Consiliile *lor* de administraţie» şi în «Comitetele *lor* de lectură»; li s'a dat rangul social al membrilor învăţământului, prin dreptul de a puteà fi membri ai «Cassei de Credit şi Economii a Corpului didactic»; li s'au sporit simţitor salariile*);

*) In 1907, un artist societar de clase I primià 450 de lei; azi 650, mai mult decât un preşedinte de tribunal, decât un locotenent-colonel,

li s'au asigurat bătrâneţile, acestor temperamente visătoare şi puţin chibzuite în ale vieţii, — prin nouăle măsuri privitoare la pensii, cari le prevăd condiţii de retragere la pensie mai omeneşti decât ale tuturor slujbaşilor publici *de pe lume*.

* * *

Aceasta este opera teatrală a celui mai neteatral ministru din câţi s'au perindat vreodată la despărţemântul Instrucţiei publice.

Un cuvânt însă pe care-l aşteaptă de mult timp cetitorii: Cari sunt meritele şi răspunderile lui Spiru Haret în toată această nouă înjghebare a Teatrului, care e *partea lui*, în noua mişcare întreprinsă? Aţi priceput: partea cea bună. El a fost, prin întregul gândirii şi activităţii lui, inspiratorul apropiat sau îndepărtat, povăţuitorul şi sprijinul de tot minutul al celor făptuite. Mânată de dorinţa de a săvârşì o lucrare folositoare, luând de pildă figura măreaţă a ministrului, fosta Direcţie n'a avut vis mai frumos decât acela de a săvârşì un capitul modest din strălucita operă de reîmprospătare sufletească a poporului nostru prin adevărata cultură, pe care dânsul o întreprinsese. Aceasta e premisa, din care cea dintâi decurge ca o concluzie; una e teorema, cealaltă corolarul.

Nu-l întrebaţi pe Haret. Cu modestia lui obişnuită, el va declinà orice colaborare, ori de câte ori veţi aduce laude acestei opere; cu cavalerism, şi-o va luà asupra lui, de veţi atacà-o.

POMPILIU ELIADE
Profesor Universitar.

decât un profesor universitar titular), plus oarecari despăgubiri de toaletă. Nici un artist, fie cât de începător, nu poate fi retribuit cu mai puţin de 150 de lei lunar la Bucureşti, cu 100 lei la Iaşi şi la Craiova; în 1907 primiau... câteodată, mai puţin de jumătate.

TEATRUL ŞCOLAR

Intr'o Duminecă din Noemvrie a anului trecut, sala Teatrului Naţional din Craiova gemeà de şcolărime de cursul secundar: băieţi şi fete. Staluri, loji şi galerie erau pline numai de copii, în tovărăşia profesorilor şi profesoarelor lor.

Un neastâmpăr cuviincios frământà pe aceşti privitori, cari aşteptau cu nerăbdare începerea spectacolului şi o veselie fără margini strălucià pe feţele lor.

Multă însemnătate îşi dădeau elevii, chiar şi cei mai mici, fiindcă, de data asta, o astfel de sărbătoare fusese pregătită numai în cinstea lor. Fusese prin urmare socotiţi drept oameni mari. Individualitatea li se afirmà mai lămurit în faţa societăţii şi încrederea în sine le sporià.

Şedeau unii, nu e vorbă, cam stângaciu prin loji, neştiind tocmai bine ce să facă mâinilor, dar silinţa la carte şi cuminţenia, care îi aşezase, spre răsplată, în acele locuri, le umpleà sufletul de mulţumire şi de mândrie. Părinţii şi profesorii priviau cu drag şi duioşie la tinerele odrasle: speranţa neamului.

Erà o lume de fericiţi! . . .

* * *

Trei lovituri răspicate se aud pe scenă. Murmurul din sală amuţeşte. Cortina se ridică.

«A! iacă mintă creaţă şi cimbru şi sulcină
«Şi ierburi de câmpie şi plante de grădină.
« . . . .
« . . . .

prinde să vorbească Geta, sclava lui Scaurus din «Fântâna Blanduziei» a lui Alecsandri.

Cu încordare puternică urmăresc ascultătorii desfăşurarea întâmplărilor şi ropote de aplauze sguduitoare acoperă frumuseţile de gândire ale autorului şi talentul artiştilor. Fiorul entuziasmului, stârnit de o pagină din vieaţa străbunilor noştri, în mijlocul căreia străluceşte geniul lui Horatius, pătrunde mai repede şi mai viu prin acest mediu de tineri cam de aceeaş vârstă şi cu aproape aceeaş cultură. La sfârşit, aclamaţiile şi aplauzele nu mai contenesc, răsplătind din belşug autoritatea şcolară, care s'a gândit la ei şi pe interpreţii rolurilor.

Rând pe rând apoi, Teatrul Naţional a adăpat, în fiece Duminecă şi în alte sărbători, cât a ţinut stagiunea, la izvorul limpede al frumosului — care înalţă şi moralizează — pe şcolarii de toate gradele, ai Craiovei, cultivându-i şi ferindu-i totdeodată de îndeletniciri, poate urîte şi primejdioase.

In schimbul unei sume foarte mici, unii — fără nici o plată, alţii — cei săraci şi merituoşi — au putut gustà, ei între ei, adevăratele emoţii ale artei, ascultând cu nesaţiu piese potrivite cu etatea şi cu înţelegerea lor.

Intre acte şi la sfârşit, între mulţi se porniau discuţii aprinse şi interesante asupra faptelor şi persoanelor din piesă, — asupra însuşirilor ei şi asupra modului de interpretare a artiştilor, discuţii ce au contribuit să sporească puterea de observare şi de discernământ a şco-

larilor; să le înalţe sufletul şi inima prin sensibilizarea adevărului şi a binelui şi să le formeze gustul, căci d-l *Spiru C. Haret*, omul, care fără preget s'a jertfit, dezinteresat, pentru binele neamului, ca să-l lumineze şi să-l ridice economiceşte, a înfăptuit încă o instituţie de temeinică educaţie naţională: *Teatrul şcolar*.

ION FLORESCU.
Profesor secundar în Craiova.

TEATRUL SĂTESC

Invățătorii, următori sfaturilor date, au pregătit cu școlarii și mai în urmă, pe unele locuri, chiar și cu adulții, piese teatrale pe cari le-au reprezentat pe mici scene improvizate ca prin minune. Lume multă: tineri și bătrâni, copii și femei, bogați și săraci se adunau, nesiliți de nimeni, și priviau cu multă lăcomie pe micuții copilași, cari și aceștia la rândul lor, prin interpretarea rolurilor din piesele reprezentate, se instruesc și se însuflețesc în diferite acțiuni omenești. Mai în urmă, tot după sfaturile date de neobositul muncitor d-l Spiru C. Haret, s'a arătat sătenilor și vederi din țară și din lumea întreagă, prin mijlocirea aparatelor de proiecțiuni, cumpărate prin cotizațiuni de către spectatori.

La foarte multe serbări date pe la școalele sătești de pe întinsul țerii, d-l Spiru C. Haret a luat personal parte, și după cum am avut însumi fericitul prilej să observ în mai multe locuri, d-sa le urmărià cu mult interes; iar pe fața d-sale vedeam o vie mulțumire sufletească. — Pe dascăli și preoți îi încurajà și îi îndemnà tot mai mult spre muncă spornică și pe mulți din cei mai sârguitori i-a medaliat, dându-le chiar și recompense bănești.

La greutățile ce arătau dascălii că întâmpină cu

reprezentarea pieselor tetrale și la părerile date de unii, că ar trebuì ca statul să înzestreze școalele cu săli, scene și costume pentru teatru, d-sa răspundeà: — Că dacă țara noastră, n'ar aveà multe nevoi de acoperit și dacă bugetul țerii ar permite, ar înființà în orice sat un teatru bun, înzestrat cu de toate. — Și pe la răspântiile drumurilor mari ar semănà câte unul și vreme multă n'ar trece și lucruri minunate s'ar dovedì, căci din aceste nobile școale ale virtuții, ale dezinteresării, ale iubirii de țară și de oameni, ale înălțării sufletești, vor pornì pe calea cea bună multe suflete și se vor înturnà din calea pierzării mulțime de păcătoși. Totuș, d-sa a zis: că și pentru înflorirea acestei instituții, așteaptă o îmbunătățire prin ajutorul Românilor cu dare de mână și cu dor de ridicarea neamului și către care va apelà. In adevăr, n'a trecut vreme multă, și pot zice, că toate școalele de pe Domeniul Coroanei, s'au înzestrat cu săli, scene, costume și aparate de gimnastică, etc..

Cu ocaziunea reprezentării pieselor teatrale învățătorii și preoții, potrivit îndemnurilor date de d-l Spiru C. Haret, care veșnic îi încălzià cu sfaturi, profitând de mulțimea adunată, dădeau povețe, arătându-le foloasele învățăturii, ale asociaților, relele vițiilor, etc., etc.. Și astfel prin mijlocirea teatrului, școalele, în mare parte din satele noastre, și mai cu deosebire acolo, pe unde s'au dat mai multe reprezentații teatrale, s'au populat cu elevi și frecventarea s'a asigurat și fără legea de obligativitate; apoi, în unele părți, tot prin mijlocirea teatrului, au luat ființă: băncile populare, șezătorile, cursurile de adulți, cooperativele și obștiile, de pe urma cărora sătenii respiră mai liber și sunt acum în măsură de a-și da mai bine seama de cele ce se petrec în jurul lor.

Ba ce e mai mult, tot cu introducerea teatrului la sate, s'a îmbogăţit şi literatura noastră populară, prin faptul că acum săteanului plăcându-i să asculte cât mai multe şi mai variate piese teatrale, la diferite ocaziuni, în care nu vedeà altcevà decât tot ce e mai moral, s'au găsit deci mulţi cari urmând dorinţei poporului, au căutat să-i reprezinte cât mai multe scene de moravuri din vieaţa socială.

Această stare dătătoare de nădejde se datoreşte numai şi numai marelui cetăţean, d-lui Spiru C. Haret, în care sunt întrunite la olaltă: priceperea, puterea de muncă şi dorinţa de a vedeà în tot Românul un gospodar bun şi conştient de drepturile şi datoriile lui.

V. ALEXA
Institutor, judeţul Fălciu.

COOPERATISMUL

In măsura civilizării societăţilor omeneşti, nevoile de subsistenţă ale omului (hrană, îmbrăcăminte, locuinţă), ca şi cele sufleteşti (împodobire, lux, instrucţiune, recreaţiune, etc.), au fost în continuă creştere. In consecinţă, organele şi funcţiile economice, de o parte, formele familiare, religioase, juridice, ştiinţifice, artistice, politice, de alta, au fost de asemenea în continuă prefacere.

Trecerii, în ordinea politică, dela monarhia despotică la cea constituţională şi în urmă la forma de republică, cu tot mai multe libertăţi şi drepturi pentru individ, îi corespunde, în ordinea economică, trecerea dela producţiunea silită (sclavie) la cea patronală salariată, şi în urmă la cea cooperatistă, cu de asemenea tot mai multe drepturi ale clasei muncitoare la produsul muncii, şi cu mai mare neatârnare economică.

Desfiinţarea corporaţiilor medievale, a breslelor la noi, în urma marei revoluţiuni franceze; proclamarea libertăţii de muncă şi intreprindere pentru indivizi şi clasele sociale, a concurenţei libere sub toate formele, a fost salutată cu entuziasm şi înfăptuită cu energie în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în toate ţerile, a căror organizare politică-economică a fost influenţată de principiile acestei revoluţiuni.

Robirea puterilor nesfârşite ale naturii, aplicarea aburului, electricităţii, căderilor de apă, etc., la producerea bogăţiilor; perfecţionarea uneltelor şi maşinilor, puse în mişcare de aceste puteri; concentrarea intreprinderilor în industria manufactură, de ţesătorie, chimică, minieră, metalurgică, agricolă, transport, finanţe, etc., sub imboldul concurenţei libere, au immulţit, în o proporţiune nevisată de părinţii noştrii, cantităţile de bogăţii, aruncate pe pieţele naţionale şi internaţionale. Pesimismul economic al lui Malthus, care înfricoşase lumea, că oamenii se immulţesc în progresie geometrică, pe când mijloacele de traiu numai în progresie aritmetică, a căpătat o brutală desminţire. In adevăr, bogăţiile totale (sol amenajat, plantat, irigat, construcţiuni, fabrici, mine, tuneluri, docuri, căi de comunicaţiune pe uscat şi apă, vehicule, materii prime, mobile, locuinţe, alimente, îmbrăcăminte, produse artistice, instalaţii ştiinţifice, numerar, etc.), ale ţerilor înaintate în civilizaţiune (Franţa 235 miliarde, Anglia 360, Statele Unite 500, etc.) se prezintă azi într'o creştere cu mult superioară sporului populaţiunilor respective.

Totuş, bunul traiu, confortul sub deosebite aspecte, desvoltarea sufletească a numărului mare, a claselor muncitoare, care formează majoritatea mare a grupurilor sociale civilizate, n'au crescut în măsura creşterii bogăţiilor. In acelaş timp modul de producere şi împărţire de bogăţii, adus de starea de lucruri după marea revoluţie franceză, avù urmări de natură a turburà liniştea şi armonia, visate de promotorii acelei mari mişcări sociale. In locul armoniei sociale, se văzù antagonism viu între patroni şi salariaţi; luptă între micii şi marii producători; concurenţă, adesea ucigătoare, între marii

producători; antagonism între cei cari dispuneau de capital și cei cari îl împrumutau, cum și între producătorul consumator și mijlocitori, cari îi puneau la îndemână felurite produse și mărfuri.

Reacțiunea contra acestor urmări supărătoare erà fatală. Marii producători, după 1870 încoace, au căutat, să înlăture relele concurenței ucigătoare, înființând carteluri și trusturi în ultimele decenii. Statele chiar au apărat industriile naționale prin tarife vamale protecționiste, pe alocurea chiar prohibitive.

S'a năzuit, pe aceste căi, să se armonizeze producțiunea cu consumațiunea, să se înlăture crizele de supraproducțiune cu suspendarea lucrului în intreprinderi, izgonirea lucrătorilor, ruina fabricanților adesea. Spațiul nu îngădue să arătăm, mai ales față de generala scumpire a obiectelor prime de hrană, locuință, îmbrăcăminte, în ce proporție au folosit cartelurile și protecționismul vamal întreprinzătorilor, capitaliștilor, rentierilor și în ce măsură salariaților, producătorilor mici autonomi și consumatorilor, cu venituri modeste, în general.

Ne restrângem în a vedeà, cum clasele muncitoare, din inițiativa proprie, sau din inițiativa Statelor, au căutat, să se organizeze, spre a înlăturà, sau cel puțin mișcorà, urmările supărătoare ale producțiunii patronale și concurenței ucigătoare, între producători între ei, de o parte, între salariați, de alta.

Cooperatismul este anume fenomenul economico-social, care în a doua jumătate a veacului al XIX-lea apare, ca un remediu, față de relele, produse de organizarea economică-politică, înfăptuită după marea revoluție franceză. Cooperatismul, sub întreită formă — de credit, producțiune și consumațiune — apare, în adevăr,

în toate ţerile, a căror organizare economică-politică a fost înrâurită de revoluţiunea mare franceză.

Vom arătà, în câtevà cuvinte, începuturile şi starea lui actuală în ţerile din occident. Voiu semnalà, la fine, cui revine meritul introducerii cooperatismului, la noi în ţară, sub diversele lui aspecte.

In ţerile apusene, *cooperatismul de credit* este cel mai vechiu. In Germania (1) prima cooperativă de credit este cea înfiinţată de Raiffeisen, în 1849, pentru ajutorarea micilor producători agricoli. La moartea lui Raiffeinsen (1888) erau 862 de asemenea cooperative. Azi există în Germania peste 5.000, cu mai bine de 300.000 de membri. Aceste cooperative s'au înfiinţat, fără ca asociaţii să verse vro sumă de bani, fără capital social, şi deci fără acţiuni şi dividende. Asociaţii găsesc să împrumute, cu dobânzi moderate, capitalurile de cari au nevoie în gospodăriile lor rurale, numai pe baza *răspunderii solidare* cu bunurile particulare, ce fiecare posedă.

Pe baze ceva mai schimbate, în afară de cooperativele Raiffeisen, mai există azi în Germania vreo 10—12.000 de *asociaţii de credit agricol,* cari împreună cu cooperativele Raiffeisen, pun, sub formă de împrumuturi, la dispoziţiunea agriculturii şi industriilor derivate, anual, nu mai puţin de 5—6 miliarde de lei. In oraşe, cooperative de credit, peste 1.000, există sub forma Schultze-Delitzsche, cu mai bine de 500.000 membri şi peste un miliard lei, capital social. Imprumută pe micii producători autonomi, pe meseriaşii de

(1) Datele, din acest mic studiu le-am luat din lucrările: *Economie sociale* (1907) şi *Cours d'Économie politique* (1909) de Charles Gide.

tot felul, dela oraşe şi sate, şi chiar pe agricultorii mici, anual, cu mai bine de 3 miliarde lei.

In total, în Germania, cooperativele de credit, la sate şi oraşe, pun la dispoziţiunea micilor agricultori şi meseriaşi peste 10 miliarde lei, sub formă de împrumuturi, anual.

Aceasta este principala cauză a înmulţirii micilor gospodării rurale, în ultimele decenii, în Germania şi împuţinării fermelor agricole mari. Aceasta explică de ce, cu tot avântul considerabil al industriei mari, în ultimii ani, totuş a rezistat acolo şi mica industrie; ba chiar s'a înmulţit numărul meseriaşilor şi atelierelor, cuprinzând dela 3 la 5 muncitori.

In celelalte ţeri, deşi mai puţin desvoltate ca în Germania, totuş în Franţa, Anglia, Italia, Elveţia, Danemarca, se cifrează, în anii din urmă, cu sutele cooperativele de credit; iară sumele, ce împrumută pe asociaţi, cu sutele de milioane,—fie capitaluri sociale, fie găsite prin creditul asociaţilor.

Cooperativele de producţie, punând la dispoziţiunea asociaţilor capitalurile sociale în scopul directei lor puneri în valoare, năzuesc, nici mai mult, nici mai puţin, decât ca, încetul cu încetul, să suprime patronatul şi salariatul, să ajungă muncitorii să producă cu instrumentele lor proprii de producţiune. A luat naştere în acelaş timp cu cooperatismul de credit. Combătut de economiştii clasici, fiindcă năzuià la desfiinţarea patronatului şi salariaţilor, combătut de socialişti, sub imputarea, că sub forma muncitorului proprietar pe instrumentele de producţie restaurează capitalismul, cooperatismul de producţie, din îmboldul propriu al muncitorilor sau cu ajutorul Statelor şi municipalităţilor, a făcut mari progrese în toată Eu-

ropa apusană şi centrală. In Franţa, prima cooperativă de educaţie este cea înfiiinţată, în 1846, de Godin, cu fabrica sa de aparate de încălzit. Godin convinse pe lucrători, cărora le rezervà o parte din beneficiile întreprinderii, să capitalizeze o parte a beneficiilor, în schimbul cărora le dădeà din acţiunile, ce reprezintau capitalul de funcţiune al intreprinderii. La moartea sa le lăsă şi restul capitalului lucrătorilor, gratuit. Azi această intreprindere, reprezentând peste 16.000.000 capital, este în plin proprietate a lucrătorilor asociaţi. Există azi în Franţa peste 400 cooperative de producţie, producând, anual, mărfuri de aproape 100 milioane lei.

In Germania există cam acelaş număr. In Anglia mai puţine la număr (150 aproximativ) produc, anual, mărfuri de peste 300 milioane lei. Acì cooperativele de consumaţie, prin comenzile ce le încredinţau, au dat celor de producţie un ajutor mai eficace decât subvenţiile acordate, în alte ţeri, de Stat sau municipalităţi.

Cea mai mare desvoltare însă, peste tot în Europa, în o mai mică măsură în America, au luat-o *cooperativele de consumaţiune*. In Anglia aproape 2.000; în Franţa peste 2.000; în Belgia, Elveţia, Danemarca, Italia, Austria, Germania, multe sute.

Cea mai mare desvoltare a luat-o, în Anglia, cooperatismul de consumaţiune european. Inceputurile lui acolo datează dela Oven şi dela aşà zişii *pioneri de Rochdale* (1844). Peste 2.500.000 englezi sunt azi asociaţi în cooperativele de consumaţie. Cu familiile lor ating cifra de 10—12 milioane, adică peste $1/4$ din populaţiunea întregei Anglii. Procură şi vând asociaţilor, anual, mărfuri de peste 2 miliarde lei, distribuindu-le, în mod egal, beneficii, realizate asupra propriilor lor

cumpărări, de aproape 300 milioane lei. Au o direcţiune centrală unică şi două mari centrale pentru cumpărarea în comun a mărfurilor ce vând asociaţilor. Dintre centrale, magazinul general [Wholesale] dela Manchester furnizează celor 1.131 societăţii aderente, anual, mărfuri şi produse de peste 600 milioane lei. Produce, în fabricile sale proprii, articole de peste 140 milioane lei. Are şi o flotă de 8 vapoare, cu care cumpără şi aduce, pentru asociaţi, produse şi mărfuri din deosebite colţuri ale lumii.

Nu mici sunt foloasele coopérativelor de consumaţie: furnizează asociaţilor mărfuri cu preţuri mai mici, şi de calitate superioară. Tot ce comercianţii adaog la preţul de desfacere, pentru acoperirea cheltuelilor de reclamă, personal şi chirie, în parte, şi pentru profitul lor, asociaţii economisesc şi au mai ieftin. Tributul ce consumatorii de toate categoriile, în Franţa de ex. plătesc, anual, comercianţilor, de peste 7 miliarde lei, adică aproape îndoitul impozitelor percepute de Stat, comune şi departamente, ar fi suprimat şi câştigul bun pentru consumatori, dacă cooperativele de consumaţie ar suprimà total pe comercianţi. Acest lucru este de pe acum chiar realizat în unele oraşe, ca Breslau, Bâle, etc., unde mai toţi locuitorii locali sunt grupaţi în cooperative de consumaţie.

Dacă cooperativele de consumaţiune au şi ferme, fabrici proprii, în cari produc lucrători, de asemenea asociaţi, atunci asupra preţului de cumpărare, asociaţii economisesc şi câştigă şi partea din bogăţiile produse, pe cari azi o ieau, sub formă de rentă, dobândă, profit, proprietarii solului, cei ai capitalului şi întreprinzătorii.

Generalizarea cooperativelor de consumaţie în cooperare cu cele de producţie ar duce, în adevăr, la împuţinarea şi înlocuirea tuturor celor cari ieau azi o parte numai indirectă în producţie şi circulaţiunea bogăţiilor — rentieri, întreprinzători, capitalişti, comercianţi, — precum şi la înlăturarea luptei de clase, armonizarea producţiei, cu cererea, înlăturarea crizelor economice, etc.

Dacă acest lucru se va realiză, nu se va puteà desigur realiză decât treptat, cu educarea generală şi tehnică a clasei muncitoare. Realizarea ar fi negreşit un bine căci ar înlătură relele actualului mod de producţiune a bogăţiilor, conservând foloasele, fără sguduirile violente pe cari le reclamă socialismul, fie şi sub forma cea mai evoluţionistă.

In ce priveşte ţara noastră, deşi cu forme politico-economice, pe o treaptă de desvoltare inferioară ţerilor apusene, totuş ca pretutindeni unde popoarele au trecut dela faze sociale inferioare spre forme superioare, formele nouă politico-economice, pe lângă foloase, produc inevitabil şi urmările supărătoare, arătate la începutul acestui articol. In atari împrejurări, istoricul cooperatismului în România, va trebuì să recunoască un merit special fostului Ministru al Instrucţiunii publice, d-lui Spiru Haret, care printr'o deosebită putere de prevedere socială şi la un moment, în care la noi numai se schiţau urmările nouăi stări de lucruri, acum 10—12 ani în urmă, a căutat să le înlăture sau micşoreaze, prin introducerea cooperatismului, sub deosebitele lui forme.

Cele 2.500 Bănci populare, dela sate, cu aproape 100 milioane lei capital, adunat, prin vărsăminte de către asociaţi, sunt adevărate cooperative de credit.

Desvoltarea lor, mai ales, în urma înfiinţării Centralei Băncilor populare, prin care îşi pot reescomptà avantajos portofoliul, a stârpit camăta la sate şi a contribuit, într'o largă măsură, la întărirea micilor gospodării rurale. Băncile populare dela oraşe, de dată şi mai recentă, ajută desvoltarea meseriaşilor.

Obştiile ţărăneşti, pentru arendarea de moşii, în număr de peste 200, cu aproape 150.000 hectare sol arendat, plătind anual peste 4.000.000 lei arenzi,— obştiile constituite, în vederea cumpărării de moşii, a exploatării de păduri, — grădinile cooperative, lăptăriile, brutăriile, morile, ţesătoriile cooperative, sunt incontestabil cooperative de producţiune.

Inceputurile acestor din urmă, deşi în număr mai restrâns, legitimează totuş speranţe frumoase.

Cassa Rurală chiar, în o parte, cel puţin a operaţiilor sale, poate fi considerată ca institut de credit cooperativ.

Există, de asemenea, în România, peste 200 cooperative de consumaţiune, cu un capital de mai bine de 1 milion lei, cari furnizează asociaţilor lor însemnate cantităţi de mărfuri.

In total, judecând după începuturile actuale, este neîndoios că cooperatismul va aveà un rol din ce în ce mai mare în economia noastră naţională; iar începuturile lui vor remâneà, pentru totdeauna, legate de numele fostului Ministru al Şcoalelor, d-l Spiru Haret.

G. C. DRAGU
Profesor secundar în Bucureşti.

COOPERAŢIA ROMÂNĂ

Cine va scrie istoria cooperaţiei româneşti, numai peste câtevà decenii, va aveà mult de lucru, până să deslege o parte a problemei: cui se datoreşte introducerea cooperaţiei în România? Răspunsul la această întrebare va costà multă osteneală, deoarece numărul competitorilor la această glorie se măreşte pe fiecare zi. Iată care este părerea noastră, a celor cari am văzut înfăptuindu-se această mişcare, luând parte activă chiar dela început şi continuând şi astăzi.

Ţăranii gemeau greu sub apăsarea nemiloasă a nevoilor de tot felul, şi după izbucnirea dela 1888, văzând că pe cale de legiferare, pe care socotiau că o vor dobândì cu preţul sângelui, nu le vine scăparea, aşteptau instinctiv, mântuirea de undevà.

Câţivà iubitori sinceri ai obidiţilor au arătat prin publicitate ce face cooperaţia în ţerile străine, Anglia, Germania, Franţa, etc., unde mişcarea datează de mai bine de un secol şi unde tot munca a născut-o. E de mirat cum se face că mulţi oameni de valoare din ţara noastră şi-au făcut studiile la Londra, Berlin ori Paris, de unde au adus în ţară multe lucruri, unele bune, altele rele, — cum se face că nu au importat şi cooperaţia.

Eu unul mărturisesc că inspirat de informaţiile sporadice, cam printre anii 1895 — 1896, am încercat să fac o bancă populară în satul Dolhasca, din judeţul Suceava, unde eram învăţător, dar n'am reuşit, fiindu-mi administraţia împotrivă, şi abià după vreo cinci ani mi-am putut realizà prima dorinţă, care acum devenise un ideal, în Paşcani, unde mă mutasem. Nu trecuse nici un an dela înfiinţarea băncii, cămătarii, cari găsise o coadă de topor, au şi făurit o anchetă, în timpul căreia, delegatul Finanţelor mă felicità de modul cum am ştiut să lucrez, dar aceasta n'a împiedecat pe delegatul Şcoalelor, un organ de control, în contra băncilor, să ceară Ministerului luarea de măsuri împotriva mea. De nu erà pe atunci Ministru al Şcoalelor omul care înţelesese rostul cooperaţiei, d-l Spiru C. Haret, mizeriile cari mi se creau, m'ar fi împidicat de a lucrà.

Un model de imitat s'a mai găsit şi în cassele de economie urbane, dela cari s'au împrumutat tipuri de statute.

Inceputurile au fost peste măsură de grele. Săteanul înşelat de toţi, îşi formase convingerea nestrămutată, că în lume nu se trăeşte decât înşelând, şi când a fost îmbiat să se prindă tovarăş la noua instituţie, răspundeà neîncrezător, dând din umeri:— ştiu eu, dacă nu cumvà *şi asta* va fi vreo înşelătorie, să ne punem acolo bănişorii, pe cari să ni-i mănânce alţii, sau să ni-i iea statul? Numai datorită faptului că printre cei dintâi cari subscriau erau învăţătorii şi preoţii, şi uneori şi alte autorităţi şi fruntaşi ai satului, în cari aveà încredere tot satul, s'au putut hotărî sătenii să intre în bănci.

Iniţiatorii cunoscători ai nevoilor săteneşti au găsit un minunat miljoc de atragere a săteanului către bănci,

vorbindu-i de multe din nevoile lui, și făgăduindu-i că rând, pe rând, speranțele se vor realiză, ceeace ***în bună parte*** s'a și întâmplat: banca l-a scăpat de specula cămătarului, obștia i-a dat bucățica de pământ, pe care o cereà de mult, și-l învață și cum să o cultive rațional; cooporativa de consumație l-a scăpat de mijlocitorul ce-i vindeà marfă rea și scumpă și pe datorie, încărcându-l la socoteală, sau pe producte, prețuite derizoriu; cooperativele de păduri, mașini agricole, pășunat, pescuit, desfacerea produselor în comun, etc. l-au scăpat de alți intermediari; iar federala cooperativelor sătești din București, cu toate greutățile ce întâmpină, nădăjduim că va organiză temeinic promoția și distribuția, contribuind și ea la ieftenirea traiului, problemă ce ne frământă astăzi atât de mult.

Mișcarea cooperativă română s'a lățit cu o iuțeală simțitoare, deși are unele cusururi cari, cu vremea, se vor înlătură.

Următorul tablou ne arată situația mișcării pe ziua de 31 Decemvrie, 1909.

Felul cooperativelor	No. cooperativelor	Capital Subscriși	Capital Vărsat	No. membrilor
Bănci populare	2.543	42.775.312	42.034.211	402.938
Magazine de consum . .	186	1.227.899	894.701	7.903
Cumpărări	69	287.177	190.726	2.352
Obștii de păduri. . . .	40	487.166	333.191	1.666
Lăptării	8	21.076	10.289	271
Obștii de moșii.	308	3.242.803	1.897.660	7.185
Diverse cooperative. . .	58	453.673	306.941	2.519
Total . . .	3.212	48.495.106	45.967.719	424.834

Am zis mai sus că începuturile au fost grele și că mulți dintre pionieri, oricât de convinși ar fi fost, cu greu puteau străbate un drum, pe care, la fiecare pas, se întâlnià un dușman. Dar sprijinul vine la timp. Ministrul, de pe atunci, al școalelor și al bisericilor, pricepând situația la sate, și văzând în mișcarea cooperativă un mijloc pașnic de vindecarea răului, o luă sub ocrotirea sa, și nu numai că a dat voie învățătorilor și preoților de a se pune în fruntea mișcării economice, dar chiar i-a îndemnat și încurajat la această frumoasă și mântuitoare operă. Ministerul a făcut chiar sacrificii materiale, numind ca agent de propagandă și organizare a mișcării pe un inimos învățător.

Când guvernul a văzut că mișcarea crește, a avut dragostea și înțelepciunea să o sprijine, printr'o lege specială, prin care se înființă și o Casă centrală, ca organ de control și organizare, în anul 1903.

Dela prima legiferare și până astăzi, mișcarea s'a întregit și se întregește mereu, iar nevoile ei felurite au determinat mai multe modificări ale primei legi, modificări făcute de toate guvernele, cari s'au perindat la cârma țerii, și cari toate au fost silite să recunoască nevoia și utilitatea mișcării, căutând s'o ferească în acele sate de cea mai grea molimă ce ne bântue veșnic țara, de politică.

Mișcarea aceasta eșită din nevoile adânci ale poporului, nu este și nu va fi de acì înainte sub pedeapsa peirei a nici unui partid politic, și nici excluziv numai a unei singure pături sociale, ci a întregei nații românești, care cu ea a cucerit o nouă și puternică armă de *unire pentru vieață* a națiunii.

Mişcarea va fi recunoscătoare tuturor acelora ce i-au dat sprijinul dezinteresat.

Autorul cooperaţiei în toate ţerile este anonim, dar sprijinitorii şi organizatorii ei, întri cari figurează cu cinste d-l Haret, sunt nume scumpe şi strâns legate de ea.

T. C. IONESCU-PAŞCANI
Institutor.

DOMNUL HARET ŞI DESVOLTAREA ECONOMICĂ A SATELOR

Băncile populare.

De un ţimp încoace mulţi oameni de stat şi cugetători de-ai noştri şi-au dat seamă că progresele făcute de Ţara Românească în ultimii 50 de ani sunt ameninţate, dacă nu se va face cât mai curând să participe la dânsele şi majoritatea populaţiei. S'a ajuns acum la convingerea, că pentru ca un popor să poată rezistà cu succes în lupta pentru susţinerea fiinţei sale naţionale, e absolut necesară participarea ţărănimei la vieaţa publică, a acestui izvor nesecat de energie, ce singur poate asigurà vitalitatea unui neam.

Ei şi-au dat seama că o ţară, unde majoritatea populaţii zace în întuneric, nu se poate numì cultă; că o ţară, unde aceeaş majoritate sunt săraci, nu se poate numì bogată, oricât de înfloritor ar fi bilanţul general; că o ţară, unde numai $^1/_{10}$ iea parte la vieaţa cetăţenească, nu poate să se bizue pe datoriile locuitorilor ei, din moment ce nu le este asigurată exercitarea drepturilor lor.

Progresele uimitoare ce s'au făcut în toate direcţiile de către o pătură prea subţire din massa poporului român au adâncit şi mai mult prăpastia ce există între

acea pătură și restul țerii. Astfel e mult mai mare depărtare acum între absolvenții universităților și cei 60% analfabeți, de cum erà mai înainte, când cei mai cărturari aveau cel mult cursul primar. Industria, comerțul, agricultura, etc. au înflorit de asemenea, dar n'au avut de efect decât să mărească distanța între noii înstăriți și cei cari au rămas tot la sapă de lemn.

Pe măsură ce această distanță se mărià, pe aceeaș măsură se puneà la ordinea zilei și chestia celor mici, astfel că în ultimul timp țara noastră și-a îmbogățit și literatura *chestiei țărănești*.

Cât timp însă această prăpastie nu amenință pe cei de sus, orice îmbunătățire a păturii de jos rămâneà ca un *ideal îndepărtat,* chestiunea țărănească erà obiect de discuțiune sau de programe politice; în colo slabe legiferări și mai slab aplicate. Iși dădeà lumea seama că nu se poate merge la infinit, îmbogățindu-se cei puțini din ce în ce mai mult, în dauna celor mulți; vedeau bine că o primejdie îi amenință, dar credeau că acea primejdie e cu mult mai depărtată.

A trebuit un cataclism, ca cel din 1907, pentru ca să-și poată da seama fiecare că acel *ideal îndepărtat* trebuià realizat *imediat.*

La întârzierea rezolvirii chestiunii țărănești a contribuit foarte mult, pe lângă indiferența multora, și necompetența celor ce se ocupau cu ea, necăutând să o rezolve decât cu totul unilateral: O dovadă mai mult de depărtarea ce există între nevoile satelor și pătura de sus. Nu se va mirà nimeni dar, văzând că se propun reforme cu totul contradictorii. Unii cer libertate completă de angajamente între săteni și proprietari, alții cer proteguirea sătenilor; unii cer cultură mai în-

tinsă pentru săteni, alţii cred că li se dă şi acum prea multă; unii cer votul universal, alţii cred că sătenii au prea multe drepturi; unii vor reforme silite, impuse; alţii aşteaptă ca ţăranii să fie deajunşi de copţi spre a le cere ei însăşi.

Puţini sunt acei cari au observat din timp că chestiunea ţărănească e foarte complexă, că nevoile săteanului sunt multiple, dar că se influenţează reciproc aşà că e imposibil să înlături numai pe una. Şi mai puţini sunt acei cari, din timp, cu răbdare, şi cu toată sinceritatea s'au pus să-şi adune material, să-l studieze serios şi numai în urmă să propună soluţii.

Numai unul cunosc însă care a pus în serviciul acestei chestiuni aşà de positivă şi practică, ştiinţa cea mai înaltă şi mai desbrăcată de asperităţile lumei reale; numai unul cunosc cari să fi lucrat timp de 30 de ani, în vederea rezolvirei acestei chestiuni, care a ştiut dela început încotro merge şi care fixându-şi odată direcţia, a lucrat neîntrerupt, uneori singur, alteori întovărăşit de alţii pe cari ştià să-i emuleze şi să-i conducă. Fie că se ocupà cu ştiinţa, fie că se ocupà de şcoală, programe etc., el vedeà şi căutà în toate acea parte care va folosì mai mult la înbunătăţirea stării poporului.

Acesta e D-l *Spiru C. Haret.*

Punând chiar dela început în practică principiile pe cari le desvoltă aşà de clar în *Mecanica Socială*, D-l Haret a lucrat cu deopotrivă râvnă pentru înnălţarea morală, intelectuală şi materială a poporului român. Ţinţa D-sale a fost ca să «determine totdeauna o mişcare de translaţie a corpului social *întreg* în sensul celor trei coordonate pozitive: (morală, intelectuală,

materială), astfel ca *toţi* membrii societăţii să aibă o parte egală din beneficiile orcării legi»[1]).

Ştià bine D-l Haret că, lucrând în această direcţie, va creià unele nemulţumiri; decât D-sa lucrà totdeauna în interesul celor mulţi. «Să presupunem că o clasă restrânsă de cetăţeni, zice D-l Haret în *Mecanica Sociala,* a reuşit să-şi creieze un privilegiu din cultură, astfel că partea cea mai numeroasă a societăţei ar fi condamnată la ignoranţă. Dat fiind că ignoranţa e cel mai mare rău, datoria oricărui legiuitor este să desfiinţeze monopolul clasei privilegiate. Făcând astfel, lucrează în interesul corpului social, căci suma avantajelor ce rezultă pentru dânsul din o astfel de dispoziţie este cu mult mai mare decât aceea a avantajelor perdute de clasa privilegiată.

Ar fi acelaş lucru dacă un individ sau un grup restrâns de indivizi ar reuşì să acapareze toate mijloacele de existenţa ale unei societăţi ca: pământ, capital, cereale etc. In asemenea cazuri puterile publice au datoria absolută de a restabilì equilibru, mergând chiar până la exproprierea forţată. De sigur că acaparatorii ar strigà, căci ar fi mai puţin bogaţi. Societatea întreagă ar câştigà însă în forţă şi bună stare» [2]).

De aceste idei, formulate tocmai acum în urmă, a fost călăuzit în toată activitatea sa, iar propunerile de îmbunătăţire pe care le face în broşura „*Chestia ţărănească*“ [3]), sunt bazate pe aceleaşi principii şi au fost experimentate aproape toate de D-sa cu mult mai înainte.

Ca o dovadă de temeinicia propunerilor de reformă

---

1) Haret. Mecanica Socială, pag. 155.
2) Mecanica Socială, pag. 158.
3) Bucureşti, Carol Göbl, 1905.

arătate de D-sa în această broşură, este faptul că mai toate s'au transformat în legi, în timpul guvernării liberale, constituind cea mai frumoasă pagină a legislaturii trecute.

Convins fiind că una din cele mai principale cauze a relelor de care sufere ţăranul român este ignoranţa, D-l Haret a contribuit prin înmulţirea şcoalelor, a învăţătorilor, prin control, încurajări, recompense etc., la micşorarea numărului analfabeţilor dela 80°/₀ la 60°/₀.

Pentru un alt Ministru de Instrucţiune publică atâta ar fi fost prea deajuns şi ar fi constituit un mare titlu de glorie, iar acel Ministru s'ar fi putut retrage mulţumit că şi-a făcut complect datoria.

D-l Haret însă, ştià bine că instrucţia singură nu-şi poate aduce toate roadele sale dacă nu-i întovărăşită de buna stare economică, şi de aceea a luptat cu aceeaşi energie şi acelaş succes şi pentru ridicarea materială a sătenilor.

Eşind din cadrul, ce i se părea prea strimt şi necomplect, al Ministerului său şi creind pe deantregul aşà numita activitate *extra-şcolara,* D-l Haret s'a ocupat cu deschideri de orizonturi noi, potrivite cu mijloacele actuale, pentru ţărănime, în *Agricultura,* în *Industria Casnică,* în *comerţ,* în găsirea mijloacelor de *credit,* îndrumări ce cădeau mai degrabă în atribuţiele altor Ministere.

Acì stă, în parte explicaţia frumoaselor rezultate, obţinute de D-l Haret în toate direcţiele. D-sa a înţeles dela început cum se influenţează în bine, una pe alta, activitatea şcolară cu cea extra-şcolară.

Cercul viţios: «săteanul nu poate aveà cultură pentrucă e sărac şi e sărac pentrucă e incult» care a încurcat

pe mulţi, a fost rupt de D-l Haret şi transformat, spre fericirea satelor, în următorul:

«Să dăm în acelaş timp săteanului: cultură pentru a se puteà înstărì, şi bună stare pentru a se puteà cultivà».

Caracteristica activităţii D-lui Haret este că: fără a perde din vedere ţinta ce urmăreşte, fără a se abate dela liniile generale trase de mai înainte pentru îndeplinirea operei sale, D-sa ştie totdeauna să preţuiască, fărămitura de muncă a fiecăruia, ştie să deà însemnătatea cuvenită unei şezători săteşti, unui cerc cultural, unei şcoli de adulţi, etc. La progresul fiecăruia contribue prin sfaturi, încurajări, prin cuvântul sau prin prezenţa sa, căci toate prin efectul lor parţial, oricât de mic ar fi, servesc cauza cea mare, înălţarea culturală şi economică a poporului român.

Pe lângă aceasta, D-l Haret, lasă totdeauna să se creadă că tot meritul faptelor bune este al celor mici pe cari D-sa îi încurajează mereu şi îi dă de exemplu altora. Insuşi propunerile ce le face în broşura citată mai sus, poartă această caracteristică. Astfel D-sa cere: «Să se înlesnească ţăranilor *putinţa* de a devenì proprietari, *putinţa* de a devenì arendaşi, să fie *puşi în poziţie* de a scoate un mai mare folos din agricultură» etc., rămânând însă ca fiecare să le obţină prin propria sa muncă.

Astfel se poate explicà rodnicia activităţii D-lui Haret. Dela început D-sa s'a convins că numai reformele ce sunt cucerite de cei de jos, numai acele sunt trainice. Şi, pe când în alte direcţii se făceau legi cari rămâneau de multeori numai pe hârtie, D-l Haret sileà lumea prin curentul ideilor sale şi prin iniţiativele pe cari le încurajà, să

simtă nevoia şcoalelor, a obştiilor, a băncilor, a grădinilor şcolare, a cercurilor culturale, etc.; şi numai pe urmă, când întreaga ţară erà de fapt împânzită cu aceste reforme, numai atunci le legiferà, mai mult ca o consacrare oficială a existenţei lor.

Iar dacă astăzi majoritatea lumii noastre politice a ajuns la convingerea că pătura ţărănească este în stare să iea o parte mai activă la conducerea ţerii, nu trebue să uităm că acela care a contribuit mai mult la aceasta este tot d-l Spiru C. Haret. D-sa lucrând pe toate căile la ridicarea nivelului cultural şi economic al sătenilor i-a făcut să se simtă oameni şi să fie mai conştienţi de drepturile şi datoriele lor.

Răbdarea, energia, intensitatea şi consecvenţa cu cari a lucrat d-l Spiru Haret, multiplele chestiuni pe cari le-a îmbrăţişat, rezultatele strălucite la cari a ajuns, sunt arătate în cartea de faţă care, deşi e voluminoasă e totuş departe de a fi completă.

Mă voiu mărginì a ilustrà cele de mai sus, arătând numai cum s'a creat pe deantregul, sub îndemnul luminat al d-lui Haret, folositoarea instituţie a *Băncilor populare*.

E în adevăr miraculos, plin de învăţăminte şi de speranţe istoricul *Băncilor populare*. Ce începuturi grele, câte piedici, câte lupte, câţi duşmani de învins!

Ar trebuì descrise, în parte, monografiile tuturor băncilor, pentru a se vedeà prin câte greutăţi au trecut multe din ele, pentru a ajunge dela un capital de câţivà lei la sute de mii; cum puţin câte puţin, după ani de luptă, după descurajeri, după retrageri, desfiinţări, încetul cu încetul au ajuns ca astăzi Băncile populare, prin numărul lor, prin mulţimea membrilor, prin capi-

talul lor, prin seriozitatea operaţiunilor, să fie considerate ca una din cele mai puternice şi mai durabile organizaţii financiare.

Prima bancă populară a fost înfiinţată în 1891 cu un caracter mai mult comercial. Până la 1898 s'au înfiinţat de abià 24, din cari multe dispăruse în acest interval. Majoritatea lor au fost înfiinţate de învăţători, cu mari greutăţi, din cauza persecuţiei cămătarilor, a neîncrederii sătenilor şi a dezinteresării celor de sus.

«Fericirea şi ridicarea acestor binefăcătoare instituţiuni trebuià să vină dela d-l Spiru Haret, Ministrul Instrucţiunii» *). Aflând de existenţa Băncii populare din Bezdead (Dâmboviţa), înfiinţată de un învăţător, d-l Haret însărcinează pe revizorul şcolar să vadă cum funcţionează acea Bancă şi ce servicii aduce. In urma raportului entuziast al Revizorului, d-l Haret cere şi obţine dela M. S. Regele medalia «Răsplata muncii pentru învăţământ», cl. I, pentru învăţătorul fundator. Atât raportul către M. S. Regele, cât şi scrisoarea d-lui Haret către învăţător, au fost publicate atunci în toate ziarele. In acea scrisoare d-l Haret spune, între altele:

«D-voastră aţi înţeles adevăratul caracter al misiunei ce aveţi. Invăţătorul într'un sat nu trebue să fie numai învăţătorul copiilor, el trebue să fie şi sfătuitorul bun şi luminat al sătenilor, pilduitorul lor la cele bune şi folositoare pentru dânşii.

«Când învăţătorul îşi înţelege astfel chemarea şi rolul său, el este o adevărată binefacere pentru populaţia, în mijlocul căreia trăeşte».

Incurajarea dată de Ministru, şi publicitatea întinsă,

*) E. Costinescu, Expunere de motive la legea Băncilor populare 1903.

a făcut pe învățători să-și dea seama că astfel de mișcări sunt bine văzute dela centru și încercările timide de până acum se transformă, ca prin minune, în acte sigure și hotărîte.

Le veniâ până atunci greu învățătorilor să înființeze asemenea Bănci, căci cei cari încercase au fost loviți de cămătarii satelor, de unii proprietari, și dacă aceștia erau puternicii zilei, învățătorii se vedeau loviți chiar de administrație. Nu erau ei bine dumiriți, dacă fac o faptă bună sau rea, agreată sau nu de stăpânire, când înfiiințau o astfel de Bancă.

Văzând acum că Ministrul lor încurajează și ocrotește asemenea fapte, învățătorii se pun pe lucru, și în curând numărul Băncilor se mărește. Astfel se înființară 15 Bănci în 1899 și 47 de Bănci în 1900, cu toate că în acei ani a bântuit o grea criză și d-l Haret ieșise din Minister în 1899.

Numărul Băncilor populare începe a sporì mult mai simțitor cu revenirea la Minister a d-lui Haret în Fevruarie 1901. Imediat d-sa deleagă pe un învățător să umble prin toată țara, să facă propaganda pentru înființarea Băncilor populare, și să dea instrucțiunile necesare pentru bunul mers al lor. Pe de altă parte, prin instrucțiuni, circulări, îndemnuri, recompese, însuș Ministrul activează această mișcare.

Și rezultatele nu întârzie a se vedeà. De unde până la 1901 erau numai 80 de bănci, în cursul anului 1901 se înființează 172, iar în 1902 alte 458 de Bănci populare. Astfel că la sfârșitul anului 1902 se aflau în țară peste 700 de Bănci cu un capital de peste 5 milioane lei. Se făcuse în ultimii doi ani mai mult decât

n primii zece. O așà de mare desvoltare a unei instituțiuni economice nu s'a văzut în multe țeri.

Dar pe măsură ce această instituție progresà, pe aceeaș măsură dușmanii o combăteau și cei ce suferiau mai mult erau tot învățătorii. De astă dată ei nu mai erau învinuiți că înființează Bănci, deoarece îi susținea Ministrul. In schimb se țeseau în jurul lor intrigi de tot felul. Erau acuzați că turbură ordinea, că nu-și fac datoria în școală, că sunt vițioși, etc. Plângeri iscălite și neiscălite curgeau la Minister. Se trimeteà anchete, cari însă constatau că acei învățători sunt perfect corecți, că-și fac datoria în școală și că prin activitatea lor extrașcolară, contribue la îmbunătățirea stării morale și materiale a sătenilor. Firește că d-l Haret, după ce se convingeà că învățătorul își face toată datoria în școală, cu riscul de a creà nemulțumiri, îl susțineà și îl îndemnà să meargă înainte.

Instituția Băncilor populare erà combătută și pe alte căi. Unele Bănci, din cauza grabei cu care s'au înființat, n'au putut fi bine întocmite, așà că au dat rezultate rele, fie din neștiință, fie din reaua credință a unora din conducători. Puține au fost de acestea, dar dușmanii au profitat de nereușita lor, pentru a generalizà, strigând că la Băncile populare se înșală țăranii, li se fură banii, etc.

Pentru a preveni acest rău, d-l Haret trimite o circulară în 17 Iunie 1902, prin care se îndeamnă învățătorii să nu lase ca Băncile populare să facă întreprinderi, cari să le compromită capitalul. Circulara sfârșește astfel:

«Vă invităm dar să vă abțineți cu cea mai mare îngrijire de a îndrumà Banca, din al cărei comitet faceți

parte, pe o asemenea cale greşită şi a lumină pe consătenii d-voastră ca să nu se arunce pe calea aventurilor în care se poate perde avutul lor.

«D-voastră, ca cei mai luminaţi din sat, aveţi, mai mult ca oricare altul, răspunderea răului ce poate naşte din neascultarea celor ce vă spunem aci.»

De altfel d-l Haret se interesà personal de mersul multora din băncile populare. D-sa cereà să i se trimită bilanţurile şi, de multe ori, întrebà pe revizori despre unele bănci, de care nu mai auzise nimic un timp îndelungat.

De acum numărul băncilor ajunse prea mare, controlul se făceà anevoe, cadrul strâmt al statutelor trebuià lărgit după nouăle cerinţi. Copilul acesta, crescut cu atâta îngrijire, ajunsese să se poată conduce singur. D-l Haret nu s'a despărţit însă de dânsul până ce nu i-a asigurat o existenţă înfloritoare, făcând să se voteze în 1903, un proiect de lege, prin care se consfinţeşte existenţa acestor bănci, se prescriu condiţiile şi modul de constituire al lor, se crează o Cássă Centrală care să controleze şi să le împrumute la nevoe şi se trece întreaga această organizaţie Ministerului de Finanţe, putând fi controlată şi de către agenţii Ministerului de Instrucţie.

D-l Haret ţine să se ştie că învăţătorilor li se datoreşte mersul progresiv al acestei instituţiuni şi prevede prin lege ca din Consiliul Cassei Centrale să facă parte şi un învăţător, iar controlorii băncilor populare să fie numiţi, prin concurs, tot dintre învăţători.

Iată o parte din raportul către M. S. Regele prin care d-l Haret cere numirea unui învăţător în acest consiliu:

Acei cari au lucrat cu râvnă şi cu cel mai deplin succes pentru a realiză această idee, au fost mai cu seamă învăţătorii rurali; şi este sigur că şi în viitor tot ei vor rămâne factorii principali ai instituţiunii, ca unii cari sunt cei mai în măsură de a cunoaşte nevoile sătenilor şi a şti să le satisfacă, deoarece ei înşişi sunt săteni, trăesc cu sătenii, şi au o cultură, care le deschide un orizont de vederi mai larg decât poate fi în genere acela al oricărui alt sătean.

«Şi pe urmă este bine şi drept, ca învăţătorii cari au fost la muncă să se afle şi la onoare, şi va fi o dreaptă şi înaltă recompensă, pentru silinţele ce au depus ei în realizarea ideei băncilor populare, ca unul din ei să fie chemat a participă la conducerea instituţiei supreme a acestor bănci.»

In urma votării legii de mai sus, s'au răspândit printre săteni de către răuvoitori diferite svonuri menite să discrediteze instituţia Băncilor populare. Pentru a preîntâmpină efectele rele ce ar fi urmat, d-l Haret trimete în Aprilie 1903 o circulară către învăţători prin care-i îndeamnă să lămurească pe săteni asupra adevăratului scop al legii Băncilor populare. Iată o parte din aceă circulară:

«Aşadar din toate punctele de vedere, legea cea nouă este bună şi va ajută cu plăcere la întărirea Băncilor săteşti şi la asigurarea banilor lor contra oricărei pagube.

«Cu toate acestea ştim că sunt oameni răi şi fără ruşine cari umblă răspândind printre săteni tot felul de minciuni: că Băncile populare se desfiinţează, că guvernul umblă să le iea banii, şi altele ca acestea. Cei cari umblă cu svonuri de acestea sunt numai cămătarii

care până acum despuiau pe săteni până şi de cenuşa din vatră, luându-le dobândă de 300 la 100 pe an şi care acum văd că le scapă din mână chipul de a-i despuià mai departe. Se înţelege: când într'un sat e o Bancă, cămătarii de acolo trebue să se ducă în lume; şi când în toate satele vor fi Bănci bune, ţăranii se vor îmbogăţì, dar cămătarii se vor stinge de pe lume.

... «D-voastră, învăţătorii aţi înfiinţat Băncile populare; este datoria tot a d-voasră să nu le lăsaţi pradă minciunilor.

... «De altfel cum că legătura cu trecutul nu s'a rupt de loc şi că guvernul se sileşte să menţină şi să întărească ceeace s'a făcut aşà de bine, dovadă este că el vrea să păstreze pe învăţători în capul acestei mişcări...

«Din toate punctele de vedere dar viitorul Băncilor populare este asigurat şi nu mă îndoesc că învăţătorii vor şti să urmărească şi mai departe opera începută aşà de bine de dânşii».

Astfel, şi după votarea legii, d-l Haret continuă să se intereseze de Băncile populare, să îndrumeze pe învăţători, să trimită circulări explicative, să ceară necontenit relaţii dela Revizori, să dea recompense etc. In fine, D-l Haret a contribuit în mod efectiv şi continuu la marea desvoltare pe care a luat-o această instituţie astăzi, când avem în ţară peste 3.000 de Bănci, cu peste 500.000 de membri, cu un capital social de peste 50 de milioane şi cu un bilanţ anual de 100 de milioane.

Aceste date dovedesc cu prisosinţă că Băncile populare îşi îndeplinesc cu succes chemarea lor, făcând să dispară camăta dela sate, făcând ca ţăranii să-şi plătească cu uşurinţă datoriile, să-şi facă case, să-şi cumpere vite, pământ, iar ce-i mai rămâne să economisească.

Dar Băncile populare au mai avut asupra sătenilor

şi o înrâurire morală: le-au desvoltat spiritul de prevedere de economie, de tovărăşie, iar pe de altă parte au făcut să dispară în multe locuri, alcoolismul, luxul şi alte vitii.

Această instituţie a mai desvoltat între ţărani încrederea în propriile lor forţe, i-au făcut să priceapă că în mâinile lor le stă îmbunătăţirea soartei. Desvoltând în sătean încrederea în sine, încrederea în forţele unite ale mulţimii, tot Băncile populare îl vor face să simtă o solidaritate mai largă, aceea de neam, îl va face să fie mai patriot.

D-l Haret, luându-şi colaboratori pe învăţători în propagarea acestei idei salvatoare, a contribuit şi indirect la câştigarea încrederii sătenilor pentru şcoală şi conducătorii ei. Odată ce sătenii au priceput şi au simţit binefacerile Băncilor populare, au văzut că înfiinţarea lor se datoreşte învăţătorilor, ei au început să considere pe aceşti apostoli ai neamului ca pe binefăcătorii or, deci să le urmeze în totul sfaturile şi să le încredinţeze cu bună inimă copiii lor. Şi astfel se explică cum *Bancile populare* ca şi toate celelalte activităţi *extraşcolare,* departe de a încetinì activitatea pur *şcolara* (după cum pretind falşii prieteni ai sătenilor), îi măresc considerabil intensitatea. Acolo unde activitatea extraşcolară, sub toate formele ei, înfloreşte, acolo sătenii se conving «de visu» de foloasele cărţii, frecventarea şcolarilor e mai regulată, rezultatele mai bune.

Iar învăţătorii cari au luptat cu atâta inimă la desrobirea economică a sătenilor lor, sunt tot aceiaşi cari au dat cele mai frumoase roade şi în interiorul şcoalei.

In fine, faptul că dintre toate reformele făcute la ţară, Băncile populare au dat cele mai strălucite roade, dovedeşte că, pentru aducerea la bun sfârşit a oricărei

îmbunătățiri, trebue ca cei ce ne conduc să aibă, ca și d-l Haret, o nețărmurită încredere în vitalitatea poporului român, în puterea lui de regenerare.

Dispariția cametei la sate, desvoltarea sentimentului de tovărășie și solidaritate, împuținarea vițiilor și a luxului, încrederea sătenilor în propriile lor forțe, apropierea lor de școală, în fine revelația, pentru noi orășenii, a vitalității poporului român; iată atâtea bunuri, la îndeplinirea cărora a contribuit d-l *Spiru C. Haret*, prin dragostea și interesul ce a pus la înființarea și desvoltarea instituției *Băncilor populare*.

GH. BEIU PALADI.
Profesor secundar în București.

OBŞTILE SĂTEŞTI

Dintre toate formele pe care cooperaţia le-a îmbrăcat la noi în ţară, obştile săteşti sunt organismul cel mai viu, mai complex şi cu funcţiuni mai multiple.

Rolul social pe care obştile săteşti sunt chemate să-l îndeplinească, atinge în de aproape vieaţa ţărănimii, o aşează pe alte baze, şi dă un început de deslegare celei mai importante şi mai arzătoare chestiuni ce s'a pus vreodată la noi: *chestiunea ţărănească*.

Acest fapt l-au înţeles, instinctiv, şi ţăranii, căci din toate felurile de societăţi cooperative ce s'au înfiinţat la noi, singură obştea este aceea pentru constituirea căreia ei n'au aşteptat îndemnuri dela nimeni.

A fost de ajuns să se audă că ţăranii din cutare loc s'au constituit în obşte şi au luat moşie în arendă, scăpând de apăsarea arendăşească, cea mai grea din toate, şi toată ţărănimea s'a pornit la lucru, ca electrizată.

Insuşi băncile populare 'şi datoresc prosperitatea lor tot acestui fapt: *posibilitatea pe care ţăranii o întrevăd prin ele de a luà moşii în arendă*. Ridicaţi această posibilitate ţăranilor, luaţi-le această aspiraţie şi băncile populare îşi vor oprì mersul în loc.

Şi nu trebue să ne mire de loc fenomenul acesta. Baza întregei vieţi ţărăneşti fiind plugăria, e natural ca

idealul țărănimii să fie procurarea *„pamântului de muncă“* în condițiuni cât mai avantajoase.

Cine nu știe că una din cauzele mizeriei țărănești—și cea mai importantă din toate — este fără îndoeală sistemul exploatării moșiilor, fie particulare sau ale statului, prin arendași.

Arendașul—vorbesc de sistem, nu de persoane,—acest intermediar, dintre pământ și muncă, nu are nici un interes să menajeze, nici puterea fertilizatoare a pământului, printr'o cultură mai sistematică, nici puterea brațelor muncitoare, de cari se servește, stabilind condițiuni de învoeală mai omenoase; el nu are decât un singur interes și nu urmărește decât un singur scop: *îmbogățirea cu orice preț și cât mai mult, prin orice mijloace.*

Dacă pământul, pe care-l stoarce printr'o cultură din cele mai sălbatice, se va sleì într'o zi și nu va mai produce nimic, și dacă brațele muncitoare pe cari le exploatează fără milă vor cădeà în sapă de lemn, arendașului intermediar puțin îi pasă, el nu pierde nimic: cu aurul strâns din sudoarea țăranului, ros de mizerie și ignoranță, se va îndreptà către alte locuri și brațe nesleite încă.

Și e și firesc să fie așà. Nelegat cu nimic de pământul și brațele pe care le exploatează, nu are nici un interes să le menajeze, iar obligațiunile de ordin moral sunt nimicuri de care oamenii de afaceri — și arendașii sunt oameni de afaceri—nu trebue să ție seamă.

A, altcevà ar fi când arendașul s'ar simțì legat de pământ și de brațe, când ar ști că exploatarea fără sistem a pământului și fără milă a brațelor l-ar duce la ruină, atunci s'ar schimbà lucrurile.

Și deșì, cum vedem, sistemul exploatării moșiilor prin

arendași e de o potrivă de păgubitor proprietarilor, ca și țăranilor, deși acestui sistem datorim și mizeria țăranilor și sleirea forțelor productive ale pământului, cu toate acestea sunt încă mulți cari nici nu vor să audă de obștile sătești, *factorul social menit să disolve sistemul arendării prin* particulari, *întemeiat pe dijmă și rusfeturi*, și să stabilească raporturi juridice direct între țărani și proprietari.

Mulți proprietari au o inexplicabilă teamă de obști, nutresc o ură înverșunată în potriva lor și le-ar mătură depe fata pământului, dacă ar puteà.

Nu punem la îndoeală buna credință a acestor proprietari, ci credem mai de grabă să sunt victime a necunoașterii mecanismului obștilor sătești ori, și mai rău, a unei cunoașteri greșite.

Cercetând mai de aproape lucrurile, găsim că țăranii și proprietarii au un interes comun asupra pământului, că acest interes ar puteà să lege, într'un tot armonic, cele două straturi sociale ale poporulni nostru — proprietari și țărani — și că pe acest acord s'ar puteà întemeià, în mod trainic și durabil, „*pacea socială*“ pe care o dorim cu toții și fără de care nu putem privì cu liniște viitorul.

Și unii și alții au interes ca pământnl, nu numai să-și păstreze puterea lui fertilizatoare, dar încă să și-o mărească printr'o cultură cât mai rațională: *Țăranii, pentru a obține recolte cât mai bogate, sporindu-și astfel mijloacele de îndestulare, proprietarii, pentru a-și mări valoarea proprietății și deci și renta, izvorul lor de avuție.*

***

Ca societăţi de producţie, având de scop organizarea muncii ţărăneşti pentru a o face mai rodnică, obştile săteşti trebue să se inspire dela cel mai curat democratism şi să dea acestei munci, factorul de căpetenie în producţie, întâietatea pe care o merită şi care până acum i-a fost nesocotită, îngrădind-o cu toate garanţiile necesare, pentru a o ferì de orice exploatare, sub orice formă.

De aici urmează ca în obştile săteşti nu pot şi nu trebue să intre decât numai plugari adevăraţi, cari muncesc pământul cu propriile lor braţe, obştile nefăcând altceva decât, pe de oparte să procure membrilor pământ de muncă în condiţiuni avantajoase, iar pe de altă parte, să le asigure folosinţa întregului rod al muncii lor.

Dacă o excepţie s'a făcut şi se face şi azi în ce priveşte primirea membrilor prin admiterea învăţătorilor şi preoţilor, ea este numai în interesul obştei, pentru o cât mai bună şi mai luminoasă conducere.

Cât timp învăţătorii şi preoţii, singurele elemente luminate dela sate, vor da încă dovadă de abnegaţie şi lepădare de sine şi-şi vor păstrà puterea de jertfă, din care s'a născut şi se întreţine întreaga mişcare cooperativă, atâta timp urmează să fie primiţi, fără nici o restricţie alături de ţărani, în toate felurile de societăţi, când prezenţa lor ar fi reclamată de necesitate — singurul criteriu de care trebue să ne călăuzim în apreţierea noastră.

Nu trebue să ne facem spaimă singuri şi să credem că lăsându-le deplină libertate de a intrà în toate felurile de societăţi cooperative, învăţătorii şi preoţii ar dobândì o aşà de mare preponderanţă, că n'ar mai

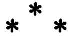
puteà fi scoşi din mişcare, în cazul când ar abuzà de poziţiunea lor şi ar devenì vătămători intereselor massei cooperatoare.

Mişcarea cooperativă e ca şi o apă: reţine la sine ce-i trebue şi cât îi trebue, şi scoate la mal ce nu-i mai trebue.

Din moment ce un conducător ar abuzà de calitatea lui, în folosul său personal şi în dauna instituţiunii, în fruntea căreia se găseşte, din acel moment simpatiile de care se bucurà şi care-i dedeau autoritatea morală, s'ar transformà în putere de repulsiune şi l-ar asvârlì afară din mişcare.

Din nenorocire, cazuri de asemenea natură s'au petrecut şi se petrec încă; ele sunt însă urmarea firească, reacţiunea unui organism plin de vigoare, când pe vreun punct al suprafeţei sale se ivesc pete bolnave.

Să iea aminte dar toţi aceia ce au o misiune de împlinit în această ţară — şi învăţătorii şi preoţii sunt cei dintâi care intră în această categorie, că nu trebue să se lase ispitiţi de gânduri amăgitoare, — căci greşelile în care unii s'ar lăsà să cadă, nu s'ar resfrânge numai asupra lor, înfierându-i şi scoţându-i din mişcare pentru toată vieaţa, ci ar compromite şi cauza în slujba căreia s'au pus — şi asta n'au drept s'o facă.

In orice obşte sătească, munca urmând să se desfăşure liberă şi neatârnată de nici o altă voinţă decât de voinţa celui ce o posedă, se impune ca distribuirea terenului pe care obştea îl deţine în baza contractului de arendare, să se facă numai în raport cu nevoia şi

puterea de muncă a fiecărui membru, orice alt criteriu trebue înlăturat, ca fiind contar menirii obştilor.

Membrii trebue să-şi muncească singuri, cu propriile lor braţe, pământul, subarendările, sub orice formă, fiind cu desăvârşire interzise.

Drepturile membrilor asupra pământului ce ţin dela obşte sunt limitate numai la folosinţa lor directă, şi nu pot fi transmise nimănui.

Loturile, compuse din terenuri de toate calităţile şi formând atâtea lanuri, câte feluri de culturi vrem să introducem,— să se distribue prin tragerea la sorţi, fără nici o excepţie pentru nimeni. Sătenii noştri sunt foarte bănuitori, se tem până şi de umbra lor, şi au toată dreptatea. Experienţa făcută de ei, ca şi experienţa făcută de părinţii lor, i-a dus la convingerea că pentru ei nu există dreptate pe lumea asta, soarta lor fiind numai *să muncească şi să sufere din greu.*

Obştile săteşti, sunt chemate să le schimbe această mentalitate greşită, ce ar puteà deveni, dintr'un moment într'altul, un izvor de rătăciri primejdioase pentru ordinea publică. Dar pentru a reuşì s'o facă, conducătorii trebue să fie nepărtinitori şi drepţi în toate actele lor.

Prin uniformizarea culturilor pe lanuri, prin introducerea seminţelor de calitate superioară, prin întrebuinţarea uneltelor perfecţionate, prin stabilirea epocilor şi regulelor de muncă, aceleaşi pentru toţi, se face un însemnat pas către progres, se sistematizează cultura.

Toate aceste reguli, stabilite până în cele mai mici amănunte şi aşezate pentru toată durata periodului de arendare, trebuesc prevăzute în planul economic de exploatare, lucrare ce trebue să precedeze începutul oricărei culturi pe moşia intrată în stăpânirea unei obşti.

Parcelarea să se execute negresit de un inginer, prin ridicare de plan, și să nu se tolereze, sub nici un cuvânt, ca măsurătoarea și împărțirea locurilor să se facă în fiecare an și de către oameni empirici, cum se procedează în multe părți azi, chiar când aceste lucrări s'ar executà sub supravegherea unui agronom.

A nu parcelà moșia dela început și a nu face așezarea membrilor la locurile lor odată pentru toată durata periodului de arendare, ci a lăsà ca împărțirea și măsurătoarea locurilor să se facă în fiecare an, însemnează ca să nu fim nici odată gata când vine timpul de muncă, și să întârziem în totdeauna cu lucrările, atrăgând după sine culturi inferioare, și mai însemnează, că să nu avem nici odată liniște în sânul obștei, ci nemulțumiri veșnice, din cauza abuzurilor la care poate da naștere acest sistem, ceeacei-ar paralizà orice avânt de propășire.

Acolo unde — și aș puteà cità localități — nu se mai curmau certurile, din cauza unei asemenea stări de lucruri, și unde reclamațiunile se țineau lant, din moment ce s'a făcut parcelarea definitivă, pe baza principiilor expuse mai sus, din acel moment toate certurile au amuțit și cea mai deplină armonie domnește între membri.

Membrii fiind datori să răspunză în bani, către cassa obștei, arenda locurilor date spre folosință, fără nici un fel de obligație în natură, liberi fiind de a-și ridicà recoltele și a dispune de ele după cum vor voì, — se stabilesc în fapt raporturile de drept, se pune în concordanță starea reală cu starea legală.

Tendința obștilor fiind de a emancipà țărănimea de sub orice exploatare, se înțelege dela sine, — și eu nu mai insist —, că sub nici un cuvânt nu se tolerează

la conducerea lor, persoane, care ar aveà interese diametral opuse intereselor obştei, nici chiar atunci când lupul s'ar îmbrăcà în piele de oaie.

Dacă totuş atari persoane s'or fi strecurat, pe unele locuri, la conducerea vre unei obşti, să se ştie că aceasta s'a făcut prin contrabandă şi că nu este cu asentimentul instituţiei de control.

* * *

Ca formă juridică, obştile săteşti diferă cu totul de celelalte societăţi cooperative, guvernate de codul de comerţ şi de legile lor organice.

Pe când celelalte feluri de societăţi se întemeiază pe *capital monetar* şi au ca scop câştigul sub formă de dividend, — obştile săteşti se întemeiază pe *capitalul muncă* şi au de scop, cum au văzut mai sus, organizarea aceastei munci, pentru a o face cât mai productivă.

In celelalte societăţi, răspunderea membrilor este limitată la suma capitalului subscris, în obştile săteşti, răspunderea este solidară şi nelimitată.

In ce priveşte modul de constituire, legea din 8 Fevruarie 1904, în baza căreia s'au constituit şi au funcţionat obştile săteşti până la 1910, a găsit cea mai ericită formulă: *procura*, întemeiată pe răspunderea solidară şi nelimitată a membrilor faţă de proprietar şi creditul ipotecar, fără nici un fel de capital subscris şi vărsat.

Şi în adevăr, ce formă mai potrivită se puteà găsì pentru obşti, acest fel de societăţi fiind lipsite cu totul de caracter comercial, decât procura, în care nu se trece nici un fel de capital?

Obştile nu sunt societăţi, în care X şi Y pun capital, ieau cu arendă o moşie, o exploatează ca orice arendaş, sau prin întrebuinţare de braţe cu plată, sau prin muncă în dijmă, sau şi prin una şi prin alta, şi câştigul şi-l împart între ei, sub formă de dividend.

Membrii nu vin în obşte cu gând de câştig, ci ca să găsească locuri unde să-şi desfăşure, în condiţiuni avantajoase, puterea de muncă de care dispun.

Nefiind societăţi întemeiate pe baze de câştig, obştile săteşti nu sunt supuse la nici un fel de rizic, sunt ferite de orice pierdere. Oricum ar fi anul agricol, abundent sau slab, obştile nu fac decât să încasseze dela membri debitul stabilit pe baza sarcinelor, aceleaşi pentru toată durata periodului de arendare.

Factorul principal în constituirea obştilor fiind, deci, puterea de muncă, şi starea materială a celor ce posedă această putere de muncă fiind din cele mai precare, înţelegem de ce la constituirea lor nu trebue să cerem capital, ci răspundere solidară şi nelimitată.

Ce bine ar fi fost dacă acest principiu s'ar fi aşezat şi la temelia băncilor populare!

Intr'o ţară ca a noastră, unde imensa majoritate a populaţiunii se găseşte robită şi înapoiată economiceşte şi din această pricină căzută în mizerie, cel mai potrivit tip de bănci populare erà cel întemeiat pe răspunderea solidară şi nelimitată a membrilor, tip ce le-ar fi permis să-şi procure de aiurea şi în condiţiuni uşoare, capitalul de care aveau nevoe, rămânând ca economiile celor puţini să fie depuse spre fructificare, în mod voluntar şi nesilit.

Unei populaţiuni sărace, dar care posedă puterea de muncă, factorul determinat în producţie, cum e po-

pulaţiunea noastră, ca să se poată ridicà la nivelul vieţei civilizate din occident, îi trebue credit larg şi ieftin, ceeace băncile noastre populare nu-i pot da. Dar despre asta altădată.

* * *

De altă parte, obştile săteşti constitue cel mai minunat mijloc de educaţiune a masselor, un altul mai bun, mai eficace şi cu rezultate mai imediate, nu există, eu unul nu cunosc.

In obşti, indivizii nu lucrează izolat, ci îndeplinesc anume funcţiuni, determinate mai dinainte de totul organic — obştea — din care fac parte.

Şi precum în organismul animal buna stare generală atârnă dela îndeplinirea în mod normal a tuturor funcţiunilor de către organele respective, iar neîndeplinirea vreunuia se resimte de întregul organism, care reacţionează în potriva răului, tot astfel şi în organismul social al obştelor, buna propăşire depinde de modul cum fiecare membru îşi va îndeplinì atribuţiile sale, iar în caz când nu le-ar îndeplinì cum trebue şi de bună voie, întreaga obşte l-ar silì s'o facă.

Chemate prin glasul conducătorilor să explice membrilor raţiunile unei culturi sistematice, obştile vor contribuì să le mărească cercul de cunoştinţe şi să-i deprindă să-şi respecte unul altuia avutul şi munca, desvoltându-le astfel simţul de justiţie.

Orice îndrumare bună ce s'ar da membrilor unei obşti, orice încercare de a le corijà unele defecte, va fi încununată de cel mai deplin succes.

Două resorturi puternice, de ordin moral, stau la îndemâna conducătorilor, în împlinirea acţiunii educative

ce sunt chemaţi să exercite: *Ascendenţa*, încrederea de care se vor bucură printre membri, că tot ce fac şi tot ce spun e numai spre binele lor, şi *teama* că dacă nu vor ascultà de poveţele ce li se dau şi se vor abate dela regulele prescrise, vor fi daţi afară din obşti, pierzând folosinţa tuturor inlesnirilor pe care le găsiau în sânul obştilor.

Cei buni, firele mai susceptibile,—şi aceştia sunt cei mai numeroşi,—vor ascultà de primul resort, iar cei recalcitranţi, vor ascultà de al doilea resort.

Pentru ca un conducător însă să se poată apropià de ţărănime şi să-i cucerească încrederea, ca în urmă să poată exercità asupra ei înrâurirea educativă, trebue să aibă o mare şi adâncă iubire faţă de ea, trebue să se încreadă şi el la rândul lui, în puterea ei de vitalitate, în forţele ei morale şi mai trebue să se identifice cu aspiraţiunile ei, în triumful cărora să creadă cu toată convingerea.

Un conducător care ar întruni în cel mai înalt grad aceste însuşiri—şi toţi ar trebuì să le întrunească,—ar aveà o aşà de mare ascendenţă asupra membrilor obştii, că nimeni nu i-ar ieşì din cuvânt, în mânile lui sufletele lor ar fi ceara căreia i-ar puteà da orice formă ar voì.

Ţăranul e şi el om, şi încă vrednic de toată cinstea şi ca atare trebue tratat de conducătorii obştilor, iar nu privit cu dispreţ, cum o fac unii azi—şi greşesc amar.

Cu cât se va arătà ţăranilor mai multă încredere şi consideraţie, cu atât şi ei se vor silì mai mult ca să le bine merite.

Dar în sânul obştilor mai găseste o prielnică desvoltare şi un alt sentiment puternic: *sentimentul solidarităţii sociale*, ce constitue temelia popoarelor.

Membrii obştei înţelegând,—şi datoria aceasta incumbà conducătorilor s'o facă,—că nici unul din ei, în mod individual, n'ar fi putut luà moşia în arendă şi prin urmare nu s'ar fi putut folosì de avantajele arendării prin obşte, vor pricepe şi apreţià foloasele cooperaţie, arma cea mai puternică din vremurile noastre pentru ridicarea celor împilaţi.

Acesta este tipul ideal de organizare a obştilor săteşti, aşà cum pentru prima oară şi-a luat fiinţă la noi în ţară, în anul 1904, în com. Arsache — Vlaşca.

In anul 1904, au început să funcţioneze pentru prima oară la noi în ţară obştile săteşti, legal constituite, în sensul adevărat al cuvântului. De încercările făcute mai dinainte şi în care folosul îl trăgeau numai câtiva, nu e locul să ne ocupăm aci.

Din tabloul ce dăm mai jos, se poate vedeà, an cu an, desvoltarea pe care au luat-o obştile săteşti.

Anul	No. obştilor pe an	No. total al obştilor	Suprafaţa ha.	Arenda anuală	No. membrilor	Capital vărsat
1904	16	16	10.557	256.065 49	—	— —
1905	21	37	30.358	626.144 08	—	— —
1906	31	68	54.681	1.611.428 34	—	— —
1907	35	103	73.344	2.183.822 78	11.118	409.258 51
1908	69	172	133.227	3.628.062 02	23.236	852.163 59
1909	103	265	190.521	5.574.531 26	36.071	1.286.524 21
1910	100	375	279.507	9.089.906 83	61.117	3.981.300 —

In ce priveşte întinderea terenului arendat, cum şi arenda anuală de plată, jud. Vlaşca stă în fruntea tuturor judeţelor.

In raport cu numărul capilor de familie plugari, desvoltarea la care au ajuns obştile săteşti—375 ca număr, cu 279.507 ha. şi 9.089.906,38 leí arendă anuală—nu ni se pare aşà de însemnată; şi dacă ar trebuì să le judecăm numai după aceste date, am ajunge la concluzia că nu se bucură de toată încrederea de care ar merità din partea sătenilor.

Dar faptul nu e aşà.

Obştile săteşti, însemnătatea lor ca factor social, nu trebue judecate nici după numărul la care au ajuns, nici după întinderea terenului ce ţin în arendă şi nici după suma pe care o plătesc anual ca arendă, ori numărul membrilor, ci numai după rezultatele ce dau, sub toate raporturile — şi aceste rezultate corespund aşteptărilor noastre.

Obştile săteşti se constitue numai în vederea unei arendări de moşii şi numai când o asemenea posibilitate se arată.

Dacă proprietarul moşiei dintr'o localitate oarecare, nu e dispus să-şi arendeze moşia obştei, în loc de a o da unui particular, zadarnic sătenii acelei localităţi s'ar constituì în obşte, căci neputând obţine obiectul care ar da vieaţă personalităţii lor juridice, — arendarea moşiei,—obştea lor n'ar puteà funcţionà.

Cum vedem, împrejurările care favorizează înfiinţarea obştilor, depind mai mult de voinţa proprietarilor, decât de a sătenilor.

Dacă mâine de pildă, toţi proprietarii noştri, într'un avânt de patriotism, s'ar hotărî să-şi arendeze moşiile obştilor săteşti, cum de altminterea au făcut-o mulţi, mâine toţi ţăranii depe moşiile lor s'ar constituì în obşti.

Arendarea moşiilor, oricui ar aparţine ele, la obştile

sătești, nu este și nu trebue privită numai ca o simplă chestiune de câștig, ea este și trebue să rămână: *o mare chestiune națională.*

Fără o îndrumare sănătoasă care să dea țărănimii putința de a se ridicà economicește—și obștile sătești sunt singurul mijloc pentru ajungerea acestui scop—toată civilizația noastră se reduce la o simplă spoeală, expusă să se spulbere la cea mai mică adiere. Câtă vreme mizeria va continuà să roadă temeliile națiunii, iar ceața deasă a ignoranței va continuà să plutească peste sate învăluindu-le în întuneric, nesiguranța ne va stăpânì la fiece pas.

Trebue să recunoaștem, și o facem cu toată plăcerea, că proprietatea particulară n'a rămas indiferentă la acest curent de regenerare națională, ci l-a îmbrățișat cu simpatie.

Din cifra totală a arenzii plătite de obști, 44 %, prin urmare aproape jumătate, aparține proprietății particulare.

Fie, ca rândurile noastre să aibă darul de a cucerì pentru obști simpatiile tuturor proprietarilor, de a-i face să privească ridicarea țărănimii, ca o chestiune națională, cum e, mai presus de interesele lor personale și de a-i determinà să contribue din toate puterile lor la realizarea ei, considerând-o ca o datorie patriotică.

Meritul cel mare pe care d. Sp. Haret îl are în mișcarea obștilor sătești este: de îndată ce a aprețiat însemnătatea nouăi forme a cooperației românești pentru țărănime,—și-a aprețiat-o chiar dela, apariția ei,—pe de o parte, a pus în serviciul ei întregul aparat, de care dispuneà ca Ministru al Instrucțiunii publice și Cultelor,

iar pe de alta, s'a grăbit să-şi arendeze — iniţiativa pornind dela d-sa—singura moşie ce are, obştei săteşti din com. Lipia Buzău, încă din 1905, fără să pretindă nici o garanţie în numerar, dând astfel o frumoasă pildă de perfectă concordanţă între vorbă și faptă. Și dacă adaog, că d-sa nu regretă de loc ce-a făcut, iar sătenii, plini de mulţumire şi recunoştinţă, îl înconjură cu simpatiile lor, ca pe un adevărat părinte, acesta e cel mai mare omagiu ce i s'ar fi putut aduce, — și pe care singur şi l-a adus.

ST. MORARESCU
Institutor Vlaşca.

INCHINARE DIN PARTEA BĂNCII DIN NOVACI (GORJ)

Dela răsboiul pentru neatârnare încoace, cea mai de nădejde pildă, pe care poporul român a dat-o de vitalitatea sa e minunata noastră mişcare cooperativă rurală, cu băncile şi obştile ei.

De pe când zorile acestei mişcări abià mijiau şi totdeauna statornic, stăruitor şi însufleţit, i-a fost sfetnic şi ocrotitor sufletul de patriot mare şi de democrat cinstit al d-lui Sp. Haret şi . . . .

Cooperatorii români ţin minte!

DUM. BREZULESCU
Preşedintele Băncii.

RASCOALELE ŢĂRĂNEŞTI, INVĂŢĂTORII, PREOŢII ŞI D-L SPIRU HARET

In cele mai grele împrejurări, d-l Haret iea în Martie 1907 Departamentul Cultelor şi Instrucţiiunii publice.

Răscoalele ţărăneşti se întindeau cu iuţeală din nord spre sud şi, ca cuprinsă de un foc imens, ţara clocotià de furia răsculaţilor. Zăpăceala cea mai mare domnià la centru.

Guvernul conservator, surprins de mişcarea puternică a ţărănimii, face loc guvernului liberal, pentru ca prin forţe nouă şi mijloacele necesare să redeà ţerii liniştea atât de adânc turburată.

In asemenea împrejurări, când patima deslănţuită ameninţà să dărâme din temelie clădirea statului, când viitorul apăreà ca un punct de întrebare şi toţi recunoşteau grozăvia momentelor prin cari treceà ţara, d-l Haret urcă pentru a treia oară scările Ministerului de Instrucţie publică, convins de marea răspundere ce-şi luà, dar încrezător în sine, în preoţi şi învăţători, pe cari îi cunoşteà oameni de ordine.

Timpul erà scurt. Intr'o noapte revizorii şcolari au fost numiţi şi a doua zi erau la posturile lor, în mijlocul răsvrătiţilor, alături de preoţi şi învăţători.

«Mare și grea nenorocire a căzut peste noi, zice d-l Haret în *Chemarea* către toți preoții și învățătorii.

«A vroit Sfântul Dumnezeu să ne încerce, or, să ne pedepsească pentru păcatele noastre, și ne-a dat să vedem ceeace părinții noștri nu văzuse niciodată în țara noastră cea blândă.

«Să ne plecăm capetele și să primim cu supunere voia lui cea înaltă. Dar tot voia lui e ca noi să ne facem datoria noastră de creștini. Și această datorie este de a potolì pe cei turburați, de a împăcà pe frați și de a aduce pacea și liniștea printre oameni.

«Datoria aceasta o aveți cu deosebire voi, păstori ai turmei lui Hristos, și voi, învățători ai neamului; căci frații noștri săteni numai dela voi pot auzì cuvântul cel bun, numai dela voi pot primì lumina cea adevărată.

«Faceți să înceteze lupta între frați. Făceți-i să înțeleagă că cu foc și cu arme nu se poate îndreptà țara, ci din contră i se pregătește pieirea. Vrăjmașii țerii sunt mulți și puternici, și ei atâta așteaptă, să ne dușmănim noi unii cu alții, pentru ca să ne stăpânească și să ne pună pe grumaz un jug mult mai greu decât al suferințelor noastre de astăzi și pe care nimeni nu-l va mai puteà apoi ridicà niciodată.

. . . .

«Voi, preoți, trageți clopotele dela biserică, îmbrăcați-vă în sfintele vestminte, luați în mână crucea și Evanghelia, ca să se adune poporul; și vorbiți-i și voi și învățătorii și faceți să intre pacea și dragostea între oameni și să piară duhul cel rău dintre ei. Aceasta este chemarea voastră, și mare răspundere veți aveà înaintea lui Dumnezeu și oamenilor, dacă nu o veți îndeplinì.»

Apelul acesta înțelept și plin de învățăminte își produce efectul.

Deșteptați la datoria lor, apostolii satelor se pun în calea celor răsculați și prin vorbe pline de pilde, prin sfaturi și stăruințe opresc pe alocurea devastările, împiedică jaful și fărădelegile.

Cât de grea erà munca pentru astâmpărarea spiritelor revoltate se puteà ghicì din procedarea barbară, lipsită de rațiune a răsculaților și din corespondența zilnică ce primiam ca revizor școlar al județului Dolj, unde răsculații au atins culmea barbariei.

La intervale scurte primiam telegrame, scrisori, ori eram chemat la telefon de d-l Haret, care-mi da instrucțiuni de cum trebue să procedez.

Invățătorii, șezând zile întregi între turburători, îi împiedică dela jafuri.

Unii au fost bătuți de săteni, alții luați cu sila la devastările conacurilor și al pătulelor, și tocmai ei — cari n'au uitat un singur moment să opună barbariei sfaturile lor înțelepte — au fost aduși legați la reședința județului. Superficialitatea unora și ideile nu destul de obiective ale altora făcuse — cum zice d-l Haret — să se acrediteze multe idei greșite în privința cauzelor răscoalei.

Intr'adevăr, acelaș învățător care, ieri, îndemnând la liniște pe săteni, erà învinuit de aceștia că simpatizează cu cercurile stăpânitoare, astăzi este învinuit că aprinde scânteia de răsvrătire în spiritele țărănești. Acuzați dintr'o parte și din alta, de săteni și de autorități, în locul răsplății binemeritate, preoții și învățătorii îndură amarul nerecunoștinței. Timp de aproape patru luni atârnă deasupra capului lor cele mai grele învinuiri. In mințile

multor profani, numele de *învățator* devenise sinonim cu cel de *instigator*, ca o ironie depusă pe munca lui pentru prevenirea răscoalelor.

Cu toate acestea, atitudinea corpului dăscălesc în acea împrejurare a fost la înălțime; tăcerea cea mai demnă acoperià din ce în ce glasul clevetitorilor, până când unul din învățătorii fruntași — d-l Mihalache,— socotind că a sosit momentul să răspundă cu fapte acuzărilor nedemne ce se adusese lui și colegilor, scrie în «Neamul Românesc» un minunat articol, pe care îl reproduc în parte, spre a se vedeà ce fel de «instigatori» sunt învățătorii:

«Dacă a învățà carte, tu unul singur, pe 100—150 copii ai mojicilor, pentru 76 lei pe lună, se cheamă «instigație», atunci noi suntem *instigatori*.

«Dacă jertfindu-ți timpul tău liber, i-ai învățat cum să-și lucreze singuri unele lucruri pe cari le cumpărau dela Evrei, cum să-și îngrijească singuri grădina pe care o făceà Bulgarul, cum să se roage în cor pentru izbăvirea lor și părinților lor și aceasta se cheamă «instigație», noi suntem *instigatori*.

«Dacă ai îndrăznit, tu, săracule, ca fără plată să faci și școală de seară cu oameni vârstnici: să-i înveți să scrie, să citească, să socotească, pentru ca să micșorezi rușinea țerii adusă de mulțimea analfabeților ei, și asta este altă «instigație», noi suntem *instigatori*.

«Dacă la biserică, la cercurile culturale, la șezători, îi vei fi sfătuit cum se ține o gospodărie, cum se țin vitele, cum se muncește pământul (vei fi îndrăznit poate să le spui să-și facă munca la timp, și întâiu pe a lor!), cum se cresc copiii, cum că este bine a-ți procurà în casă — nu dela străini — lucrurile trebuincioase, și câte

altele, şi asta se cheamă «instigaţie», iarăş: noi suntem *instigatori*.

Dacă a le strânge economiile la băncile, la cari ai muncit cu atâta trudă, ca să nu le strângă alţii, şi ca să aibă de unde luà ei, în ciuda atâtor cămătari, cu dobânzi mici şi forme puţine, înseamnă «instigaţie», noi suntem *instigatori*.

«Dacă a le organizà producţia, în scop ca din munca ce fac să rămână cât mai mult în punga lor şi cât mai puţin în punga altora, prin tovărăşiile de arendare — în ciuda cui? — de grădinărit, de brutării, etc., înseamnă «instigaţie», noi suntem *instigatori*.

«Dacă a le organizà vânzarea mărfii, aşà ca prin tovărăşii să obţină preţul mai mare, în ciuda misiţilor, — şi consumaţia lor, aşà ca lucrurile strict trebuncioase să-i coste cât mai puţine parale, dacă acestea înseamnă «instigaţie», — noi suntem *instigatori*".

Aşà se apărau învăţătorii. La bârfeli răspundeau cu fapte, la insulte cu vorbe blajine. Totuş, pentru a se spulberà cu desăvârşire şi în mod oficial acuzaţiile ce li se aduceau, d-l Haret întreprinde cunoscuta anchetă prin organele sale de control, spre a dovedì partea corpului didactic şi a celui preoţesc în răscoalele de tristă amintire, din 1907.

Rezultatul favorabil în totul învăţătorilor şi preoţilor este consfinţit în raportul său No. 47.116 din 13 August 1907, adresat M. S. Regelui, cu intenţia de a-L edificà asupra sgomotelor false ce încă circulau, şi spre a răsplătì în parte şi în măsura mijloacelor posibile pe unii din învăţătorii şi preoţii, cari au muncit mai mult la potolirea sau prevenirea răului.

Iată cum vorbeşte d-l Haret de dânşii:

. . . . Turburările au pornit cu o furie, al cărei caracter de sălbăticie și neinteligență ar fi putut numai decât să arate cât de străine erau ele de mișcarea cu caracter filantropic așà de accentuat, în capul căreia se aflau învățătorii și preoții.

Cu toate acestea, când venì vorba a se găsì instigatori, cei cari fură mai mult designați ca atari fură tocmai învățătorii și preoții, și nu lipsiră nici acei cari să denunțe întreaga lor corporație ca un pericol public, contra căruia trebuià să se iea măsuri extreme. *Este cevà propriu timpurilor turburate, ca oamenii să-și piarda sângele rece și să vadă peste tot pericole închipuite.*

. . . .

«Mulți dintr'înșii (din învățători și preoți) și-au făcut această datorie cu pericolul vieții lor, într'un timp când numai faptul de a rămâneà cinevà în mijlocul răsculaților și de a se încercà să-i facă să înțealeagă de cuvânt erà încă un act de mare curaj».

Dar în vreme ce răuvoitorii încercau încă să infiltreze în public idea că învățătorii și preoții sunt elemente primejdioase pentru pacea satelor, instigatori, în aceeaș vreme, o sută cincizeci din aceste elemente — în realitate de cultură și progres, — grație împrejurărilor, favorabile lor de data aceasta, pun pe piept medalia «Răsplata Muncii», care însemnà reabilitarea corpului didactic în fața întregei țeri.

«Acì, dela adăpostul forțelor — spuneà d-l Haret acum trei ani în Senatul țerii, — acì ne este lesne să judecăm pe alții și să facem filozofie asupra cauzelor răscoalelor; dar să te afli izolat, fără ajutor de nicăeri, în mijlocul satelor răsculate, în fața bandelor turbate de furie și să încerci totuș cu pericolul vieții tale, a te împotrivì

vijeliei şi a înfrână turbarea; acestea sunt adevărate acte de eroism, tot aşà de mari şi strălucite ca şi acelea de pe câmpul de bătălie. Şi acte de acestea au avut multe la activul lor învăţătorii şi preoţii».

Şi dacă în capul învăţământului nu s'ar fi aflat binevoitorul şi ocrotitorul şcoalei, cine ştie dacă, în loc să se întroneze nevinovăţia corpului didactic rural şi a celui preoţesc — în chestia răscoalelor ţărăneşti, -- nu s'ar fi pus pe fruntea modestului învăţător şi preot o pată neagră, pata infamiei.

Se cuvine deci în această împrejurare, când se aduce d-lui Haret un omagiu pentru munca ce a desfăşurat în diferite direcţiuni, să se amintească această pagină frumoasă din activitatea sa de zece ani ca ministru. Forţările ce le-a făcut, pe de o parte spre a înlăturà cu ajutorul învăţătorilor barbariile prea mari, către cari erau înclinaţi răsculaţii, iar pe de alta, grija ce a avut de a scoate de sub învinuiri nedemne şi nedrepte pe aceia la cari recursese în vremuri turburi, ca acelea din Martie 1907, vor rămâneà o pildă vie de dragostea sa către ţară şi oamenii cari l-au servit.

C. ALESSANDRESCU
Fost institutor şi inspector şcolar.

CASSA DE ECONOMIE, CREDIT ŞI AJUTOR A CORPULUI DIDACTIC

Inainte de anul 1903, *creditul personal* al membrilor corpului didactic erà atât de neînsemnat, încât aproape nu existà.

La o nevoie neaşteptată, la o împrejurare ce necesità o sumă mai mare decât leafa lunară, un membru al corpului didactic nu puteà găsì cu împrumut suma dorită, decât în condiţiuni oneroase şi de multe ori umilitoare.

Familiile mai împovărate, cu minuni de echilibru, legau o lună de altă lună, dacă vreo boală sau altă nenorocire nu se abăteà asupră-le, în cari cazuri străduinţa anilor de cumpănire deveniă zadarnică.

Plata suplinitorului la catedră, a unui titular, în timpul boalei, nu erà decât un deziderat, a cărui realizare nu se prea vedeà dincotrò va venì.

De soarta atâtor orfani, ce pot rămâneà de pe urma unui corp ce numără 7.000 membri, nimeni nu se ocupase.

Indrăzneaţă ar fi fost idea, că membrii corpului didactic de toate gradele şi-ar puteà realizà economii însemnate prin depuneri lunare, cari să se fructifice de o administraţie oarecare.

Cea mai imposibilă ar fi părut idea, că membrii corpului didactic și-ar puteà cumpărà sau construì, pe baza creditului personal, case de locuință.

Toate aceste deziderate ale corpului didactic le-a sintetizat d-l Spiru C. Haret, ca ministru al Instrucțiunii, dându-le ființă prin legea din *4 Fevruarie 1903*, prin care se întemeià Cassa de Economie, Credit și Ajutor a Corpului didactic.

D-sale îi datorește corpul didactic această umanitară și binefăcătoare instituțiune, fără pereche în celelalte țeri europene, și de sigur îi este și îi va rămâneà în veci recunoscător atât pentru înființarea ei, cât și pentru sprijinul prețios și constant, ce i-a dat în tot timpul.

Scopul Cassei de Economie, Credit și Ajutor a Corpului didactic este de a primì depunerile membrilor corpului didactic, de a-i împrumutà în contul salariului, de a întrețineà instituții de educație pentru fiii și orfanii membrilor corpului didactic, de a creà un fond, din al căruia venit să se acorde: pensiuni urmașilor celor fără drept de pensiune la stat, ajutoare pentru caz de boală și de alte diferite întâmplări nenorocite (foc, inundație, distrugerea averii, ajutor la înmormântare), plata suplinitorului pe 2 luni în timpul concediului din cauza boalei, ajutor la măritișul fetelor membrilor cassei, ajutor membrilor cassei pentru întreținerea copiilor în școalele publice.

Priceperea conducătorilor, părinteasca și deosebita supraveghere a d-lui Haret au îndrumat această Cassă spre o temeinică și binefăcătoare existență, fiind socotită azi ca un punct de reazăm, spre care se pot îndreptà cele mai mari speranțe ale Corpului didactic.

Activitatea Cassei.

Dacă urmărim activitatea acestei Casse, găsim următoarele pagine frumoase în existenţa ei.

Orfelinatele Corpului didactic.

Cine a cunoscut priveliştea dureroasă, ce se desfăşură la moartea capului unei familii de învăţător, a rămas adânc impresionat de trista stare a urmaşilor săi. Străin de satul în care profesează, înstrăinat de cel din care a plecat, fără casă şi pământ de muncă, de multe ori ajuns de moarte în primii ani ai bărbăţiei, deci şi fără drept de pensiune, învăţătorul lasă la moartea sa prematură o generaţiune de *paria* ai societăţii, aşà cum nu o poate lăsà nici cel din urmă muncitor agricol.

Această stare de lucruri ce-i erà foarte bine cunoscută, atât din cercetări personale, cât şi din dezideratele diferitelor congrese ale Corpului didactic, a hotărît pe d-l Spiru C. Haret ca, odată cu înfiinţarea Cassei, să-i dea şi cea mai aleasă însărcinare de a organizà orfelinatul Corpului didactic.

S'au început primele lucrări şi după stăruitoare cercetări, s'a întocmit un tablou al orfanilor membrilor Corpului didactic de toate gradele, iar în luna Octomvrie 1903 s'a şi deschis la Bistriţa (Vâlcea), într'un local spaţios, Orfelinatul Corpului didactic, cu 54 orfani strânşi din toate unghiurile ţerii.

In anul 1904 se deschide şi în Bucureşti, Orfelinatul de fete cu 40 de orfane, iar în toamna anului 1905 este mutat la Dobrovăţ (Vasluiu) într'un frumos local, transformat radical, din fostul penitenciar.

Depărtarea prea mare a celor două institute de București, greutatea aprovizionării cu de ale hranei, insuficiența controlului, întreținerea prea costisitoare, care varià între 7 800 lei anul de elev, imposibilitatea de a se da institutelor o desvoltare mai mare decât a cursului primar, au fost motive cari au condus la desființarea orfelinatelor în 1908.

Sumele ce se cheltuiau cu întreținerea lor s'au răspândit ca ajutoare pe tot întinsul țerii membrilor Cassei, de toate gradele, cari au de întreținut la școalele publice copii mulți. In acest mod, sacrificându-se o idee generoasă, s'a ajutat un mai mare număr de familii, cari în alt mod nu puteau primì dela această Cassă vreun ajutor sub nici o formă.

Pentru orfelinatele dela Bistrița și Dobrovăț, dela 1903—1908, s'au cheltuit *341.315* lei, dintre cari *166.619* lei la Bistrița și *174.695* la Dobrovăț.

Sanatoriul dela Tismana.

Odată cu înființarea Cassei de Economie, Credit și Ajutor a Corpului didactic i s'a cedat de către Ministerul Instrucțiunii o parte din clădirea Mânăstirii Tismana (jud. Gorj), așezată înrr'una dintre cele mai pitorești și sănătoase pozițiuni din țară, în scopul de a întemeià acì un sanatoriu pentru membrii corpului didactic de toate gradale.

Administrațiunea Cassei, care a lucrat sub îndemnurile d-sale, făcuse toate preparațiunele pentru transformarea acestui local într'un sanatoriu permanent pentru îngrijirea convalescenților, a celor bolnavi de nervi, a celor scoși din serviciu din cauză de boală, înainte de termenul complet de pensiune.

Depunerile permanente ale membrilor.

Depunerile permanente sunt economiile membrilor, şi constau din reţinerile ce se fac lunar din leafa fiecărui membru al Cassei..

Inscrierea ca membru este facultativă; totuş aproape toţi membrii Corpului didactic s'au grăbit să se înscrie. Unii din aceştia şi-au impus sacrificii însemnate şi astfel au realizat depuneri importante: sunt învăţători cu capitaluri de 3.000—4.000 lei, institutori şi profesori cu depuneri dela 5.000—15.000.

In anul 1911 Aprilie 20, chiar întemeietorul Cassei, d-l Spiru C. Haret, a ridicat depunerile d-sale în sumă de *1.920* lei.

La 31 Decemvrie 1903 depunerile membrilor Cassei se ridicau la 140.807,39 lei; iar la 31 Martie 1911 depunerile permanente ale membrilor, aflate în păstrarea Cassei, erau de **3.224.927,05** lei.

Dela 1903 până la 31 Martie 1911 s'au restituit din depunerile permanente 101.750,90 lei cari, adăugându-se la cele aflate în Cassă, fac un total de **3.326.677,95** lei, economii ale membrilor Corpului didactic de toate gradele, strânşi prin intermediul acestei Casse, dela înfiinţarea ei până la 31 Martie 1911.

Numărul membrilor Cassei la 31 Decemvrie 1903 eră de 3.097, iar la 31 Martie 1911 de 6.300.

Depunerilor permanente li se dă o dobândă compusă de 3%.

Un capital de **3—4** milioane la îndemâna unei administraţiuni competente este o pârghie puternică, pe care se pot sprijinì cele mai îndrăzneţe aspiraţiuni ale Cor-

pului didactic și totodată și o dovadă de încrederea nemărginită, cu care Corpul didactic l-a urmat pe d-l Haret, în tot ceeace d-sa a întemeiat.

Imprumuturile în contul salariilor.

Unul din principalele scopuri ale înființării Cassei au fost împrumuturile în contul salariilor. Privilegiul acordat de legiuitor de a nu se puteà urmărì lefurile pentru datorii, a făcut ca creditul funcționarilor publici și al membrilor Corpului didactic să fie foarte limitat. Din această cauză la o nevoie urgentă, la o nenorocire ivită în familia unui dascăl, acesta nu puteà găsì o sumă oarecare ca împrumut decât în condițiuni grele, ceeace făceà de multe ori imposibilă plata la timp. Desele reclamațiuni în contra membrilor Corpului didactic pentru datorii contractate în condițiunile de mai sus denotau o stare rea, căreia trebuià să i se pună capăt prin o legiferare înțeleaptă, cum a fost legea pentru înființarea acestei Casse.

Inlesnirea cu care s'au obținut împrumuturile dela această Cassă a făcut ca încrederea tuturor în trăinicia instituțiunii să crească, iar numarul membrilor să sporească pe fiecare zi.

Un învățător tânăr poate aveà un împrumut maxim de 440 lei, un institutor 900, un profesor 1.600, un profesor universitar 2.400, iar cei cu gradații un plus de 4 ori gradația fiecăruia. Aceste împrumuturi se rețin în maximum 12 rate anuale, cu dreptul de a se mai face suplemente de împrumuturi la fiecare 4 luni.

Până la anul 1908 se luà la *1.000* lei ca dobândă **70** lei pe un an, împărțindu-se atât capitalul cât și dobânda în 12 rate.

In anul 1908 d-l Spiru C. Haret stabilește o nouă bază pentru calcularea dobânzii, ținându-se socoteală de sumele ce se întorc lunar in cassă, dela un împrumut. In urma acestei dispozițiuni dobânda împrumutului de mai sus, de 1.000 lei, devine pentru un an **42** lei. După această normă se calculează dobânda până în prezent, spre deplina ușurare și mulțumire a tuturor celor cari se împrumută dela această cassă.

Operațiunile de împrumuturi au mers crescând pe fiecare an. Astfel în 1903 împrumuturile acordate au ajuns la suma de 318.205 lei; în anul 1904 la suma de 666.997,30 lei; iar în anul ultim (1 Aprilie 1910—31 Martie 1911) împrumuturile acordate de Cassă au atins suma de **2.156.338,49** lei.

Ajutoarele acordate membrilor.

Preocuparea de căpetenie a întemeietorului Cassei a fost de a pune la dispoziția Corpului didactic cât mai multe forme de ajutorare, pentru a mănținea neștirbită leafa membrilor Corpului didactic în caz de nenorociri, sau împovărare de greutăți familiare. In acest scop găsim în lege și în dispozițiunile luate de această Cassă, pe cale bugetară, o mulțime de măsuri menite a duce cea mai mare parte din veniturile ei acolo, unde este o *suferință* sau o *nenorocire de alinat.*

1. Orfelinatele Corpului didactic, despre care am vorbit mai sus, au avut până la anul 1908 suma de *341.415* lei, iar dela acea dată în fiecare an s'a alocat pentru întreținerea în familie și școale a foștilor elevi ai orfelinatelor sume variate: *32.454* lei în 1908—909; *13.000* lei în 1909—910; și *9.000* lei în 1910—911.

2. Sanatoriul dela Tismana a avut alocat și s'au cheltuit în 1910—911 pentru colonia școlară lei 6.051,05.

3. Ajutoarele (Bursele) pentru întreținerea în școalele publice a copiilor membrilor Cassei.

Odată cu desființarea orfelinatelor în 1908 s'au prevăzut de către administrațiunea de atunci lei *40.000*, ca ajutoare pe 7 luni (Sept. 1908—Martie 1909). Această sumă s'a distribuit membrilor Cassei, cari au avut cel puțin 2 copii în cursul secundar sau unul în cursul secundar și unul în cursul primar.

In anul bugetar 1909—910 s'au prevăzut și distribuit *64.000* lei, iar în 1910—911 lei *69.000*, ajutându-se astfel *anual* aproape 300 membri ai Cassei cu sume ce au variat între 200—480 lei pe an.

4. Plata suplinitorului la catedră, în timpul boalei.

Dezideratul, ce s'a exprimat cu mai multă căldură, atât în congresele didactice, cât și prin presă, a fost plata suplinitorului în caz de boală a titularului unei catedre.

Atunci când dascălul trebue să cheltuească cu medic și doctorii pentru căutarea sănătății sale, este obligat să mai dea 60% din salariul său pentru plata unui suplinitor.

Această stare de lucruri a durat până când Cassa de Economie, Credit și Ajutor a Corpului didactic a putut înscrie în 1908 în bugetul său suma de 8.000 lei; iar în cei urmatori câte 10.000, cu cari s'au satisfăcut cererile adresate Cassei pentru plata suplinitorului.

Ajutor pentru măritișul fetelor membrilor Cassei.

Legiuitorul s'a gândit să vie în ajutorul familiilor dăscălești, împovărate de copii mulți, și în acest scop a prevăzut ajutoare la măritișul fetelor membrilor Cassei.

In bugetele Cassei s'au înscris și distribuit sume anuale de 4.000—5.000 lei, din cari s'au acordat ajutoare de 200—300 lei de fiecare caz.

Ajutor pentru cazul de îmmormântare.

Moartea unui membru al Corpului didactic, fiind precedată de un timp mai mult sau mai puțin îndelungat de boală, găsește familia sleită bănește și de multe ori în imposibilitate de a transportà corpul la locașul cel din urmă.

De aceea legiuitorul a pus obligațiune Cassei de Ecónomie, Credit și Ajutor a Corpului didactic să intervie cu ajutorul său în această tristă împrejurare. S'au acordat ajutoare anuale de 4—5.000 lei, dându-se 200 lei pentru îmmormântarea unui profesor, 150 pentru un institutor și 100 pentru un învățător.

Ajutor pentru diverse cazuri nenorocite.

Imprejurările și fatalitatea aduc asupra unora dintre membrii Cassei nenorociri neașteptate, de multe ori năpraznice. In acest scop s'au distribuit ca ajutoare sume anuale de 2—3.000 lei, după gravitatea cazului nenorocit.

Pensiuni lunare.

Legea Cassei pensiunilor Statului fiind întocmită așà, că primul termen de pensiune nu se dă decât după 15 ani, și cum dese cazuri de moarte ale membrilor Corpului didactic se întâmplă până la 15 ani, rămânând atât văduvele, cât și orfanii și mai ales orfanii infirmi, fără nici un ajutor de nicăieri, întemeietorul acestei Casse a suplinit această lacună, pentru membrii Corpului didactic, prin prevederile ce a introdus în legea Cassei, în baza cărora orice membru

al Cassei, decedat înaintea primului termen de pensiune la Stat, să aibă drept pentru urmașii săi la o pensiune de 15% din ultimul salariu.

După cum se poate vedeà din cele enumerate până acì, niciodată nevoile și durerile Corpului didactic n'au fost mai bine cunoscute de vreunul dintre conducătorii acestui Departament, și nici unul nu a unit în acelaș proiect de lege, la olaltă, *suferința* și *balsamul* acestui corp de muncitori intelectuali.

Cumpărare și construire de case.

Desvoltarea luată de Cassa de Economie, Credit și Ajutor a Corpului didactic a îndreptățit și a îndemnat pe d-l Spiru C. Haret, ca în 1910 să-i adaoge *ultima și cea mai strălucitoare podoabă* introducând în legea ei dispozițiunea de a împrumutà pe membrii corpului didactic cu sumele necesare, pentru a-și puteà cumpărà sau construì case.

Prin modificarea adusă legii la 1 Maiu 1910, pune între scopurile Cassei dispozițiunea de a înlesnì membrilor să mijloacele de a-și cumpărà case, acordându-le împrumuturi plătibile în rate lunare, în timp de 30 de ani maximum.

Unui învățător sau preot rural i se poate acordà 4.000, unui învățător înaintat 6.000 lei, unui institutor sau preot urban 12.000, unui profesor sau maestru 20.000 lei și unui profesor universitar 40.000. Ratele de amortizare se calculează cu un procent de 6%.

Pentru realizarea împrumutului, membrul trebue să contracteze o asigurare asupra vieții pentru o sumă egală cu a împrumutului, pentru ca în caz de moarte pre-

matură, Cassa de Credit să fie despăgubită, iar casa să rămâie moștenitorilor liberă de orice sarcină.

In urma scumpirii chiriilor în toate localitățile din țară și în vederea stabilității de care se bucură Corpul didactic, stabilitate consfințită odată mai mult prin această lege, traducerea în fapt a dorințelor exprimate din toate părțile țării a fost încă una din indiscutabilele dovezi de dragostea ce d-l Spiru C. Haret a purtat-o Corpului didactic de toate gradele și de fericirea ce a simțit-o, când a putut să le realizeze *fără întârziere.*

S'au clădit și cumpărat până la 1 Septemvrie 1911 în tot întinsul țerii **78** case de locuință, pentru cari s'au plătit de Cassa Corpului didactic *674.097,60* lei.

Primele case de învățători, de institutori și de profesori vor fi adevărate temple, în cari numele celui care le-a dat putința să răsară pe întinsul țerii ca prime proprietăți dăscălești va fi pomenit și binecuvântat.

Localul propriu al Cassei de Economie, Credit și Ajutor a Corpului didactic.

Câmpul de operațiuni al acestei Casse, mărindu-se din ce în ce, personalul s'a înmulțit pe măsura trebuințelor, și din această cauză cu greu se mai puteau găsì case particulare, cari să se poată amenajà pentru a cuprinde toate serviciile ei.

Condus de aceste considerațiuni, d-l Spiru C. Haret, prin deciziunea sa din 21 Iulie 1910, aprobă cumpărarea terenului din B-dul Elisabeta 34, pentru construirea unui local propriu al Cassei, încăpător pentru trebuințele ei actuale și pentru desvoltarea ce va mai luà în viitor.

Efecte publice. Imprumutul Cassei Şcoalelor.

Fondul numerar al Cassei, neputând fi absorbit de operaţiunile de împrumut, a fost nevoie să fie făcut productiv, plasându-se în efecte de Stat. Din acest numerar s'au cumpărat efecte publice, garantate de Stat, a căror valoare nominală erà la 1 Aprilie 1911 de lei *1.129.500*.

Chiar Cassa Şcoalelor a apelat la numerarul disponibil al Cassei de Economie, Credit şi Ajutor a Corpului Didactic, împrumutându-se cu lei *900.000* în anul 1908, cu o dobândă de 5%, îndeplinindu-se astfel un fapt de o rară importanţă: *cu economiile membrilor Corpului didactic să se contruească de Stat localuri de şcoală la sate.*

Momentul este înălţător şi trebue reţinut.

Diferitele fonduri ale Cassei de Economie, Credit şi Ajutor a Corpului didactic.

Primii conducători ai Cassei au căutat să întâmpine toate eventualităţile, creând diferite fonduri de rezistenţă, în cazurile când veniturile Cassei nu s'ar realizà din vreo pricină oarecare. Ei au semănat astfel ideile fericite şi conducătoare pentru o serie îndelungată de timp.

1) *Fondul pentru ajutoare* este prevăzut de lege, pentru ca din venitul său să se dea ajutoare.

Fondul pentru ajutoare s'a creat în anul 1904 cu suma de 20.000 lei şi a fost mărit mereu, aşà că la 31 Decemvrie 1905 erà 40.000 lei; iar la 1 Aprilie 1911 erà de *60.500* lei.

2) *Fondul inalienabil al instituţiunilor* a fost creat

pentru a salvà existența instituțiunilor în caz de împrejurări critice.

In 1904 erà *65.000* lei; iar la 1 Aprilie 1911 fondul acesta se ridicase la *82.125* lei.

Fondul Sultana Marsil este o depunere anuală de 880 lei, pe care o face Cassa școalelor, conform legatului defunctei Sultana Marsil, pentru înzestrarea a 11 eleve ale Azilului «Elena Doamna».

La 1 Aprilie 1911 situația acestui fond erà *3.169,33* lei, capital și dobândă.

Fondul de rezervă este fixat de regulament la 25.000 lei și e menit a acoperì perderile suferite de Cassă din operațiunile de împrumut. Din acest fond, care s'a ridicat până la 1 Aprilie 1911 la *23.339,33* lei s'au acoperit pagubele rezultate până la aceà dată dela împrumuturile celor morți, eliminați, demisionați etc., în sumă de *16.633,36;* mai rămânând disponibil din el *6.705,97*.

Fondul „Societății Corpului Didactic din Babadag" în sumă de *2.870* la 1 Aprilie 1911 a fost donat Cassei corpului didactic fără nici o destinație de către lichidatorii ei în anul 1903.

Dobânda acestui fond se distribue ca ajutoare.

Fondul „Preotul G. N. Aramă" este produsul loteriei «Domului din Milano», lucrare în traforaj a preotului Gr. N. Aramă. Loteria a produs suma de *2.217,10* lei. Acest fond e destinat să crească până când din venitul lui se va puteà întreține un elev orfan.

La 1 Aprile 1911 situația acestui fond era *2.954,75* lei.

Fondul „Asociațiunii învățătorilor din România" a fost donat de numita asociațiune în Iulie 1904 pentru ca din venitul fondului de *2.000* lei depus la Cassă, să

se cumpere anual cărţi de studiu pentru orfanii din institutele Cassei.

Aceste fonduri şi mici donaţiuni răsărite din diferite puncte ale ţerii şi dela modeşti membri ai corpului didactic, formează *partea de prevedere* şi *forţa morală* a acestei Casse.

Excedentele Cassei (Profiturile nete).

Administraţiunile, care au îngrijit de veniturile Cassei şi au proporţionat şi chibzuit bine cheltuelile sale, au realizat însemnate excedente sau profituri nete.

Ele au provenit pe de o parte din depăşirea veniturilor evaluate, pe de altă parte din economiile făcute asupra cifrelor bugetare încrise la cheltueli.

Aceste excedente au permis administraţiunilor acestei Casse să realizeze restaurarea localurilor dele Bistriţa şi Dobrovăţ, crearea fondurilor de care s'a vorbit mai înainte, precum şi localul propriu al Cassei.

Intre cele mai însemnate excedente sau profituri nete, rezultat al administraţiunii respective, notăm:

La 31 Decemvrie	1903 . . .	lei	96.668,87
» »	1904	»	146.207,58
La 31 Martie	1905 . . .	»	76.544,70
» »	1910		72.281,35
» »	1911	»	179.972,36

Taxele de 5% şi 25%

La întemeerea Cassei s'au prevăzut şi mijloacele ei de existenţă, înscriindu-se ca venituri taxele de 5% şi 25%. Fără aceste venituri, existenţa ei ar fi fost pre-

cară și nici unul din scopurile filantropice nu s'ar fi putut realiză.

Venitul taxei de 5% din prețul de vânzare a cărților aprobate de Minister, a fost găsit de d-l Spiru C. Haret, iar cel de 25% a fost propus de însiși membrii Corpului didactic prin renunțarea lor la partea aceasta din taxele de examen ale elevilor preparați în particular. In acest mod numai cu sacrificii ale membrilor Corpului didactic s'a putut înzestră cu venituri această Cassă, fără a fi nevoie ca statul să intervină cu vreo subvenție sau vreo sumă oarecare în ajutorul ei, cum s'a făcut în urmă la celelalte Casse similare ale altor corpuri din țară. Chiar în expunerea de motive către Corpurile legiuitoare, în 1903, d-l Haret a accentuat că înființarea Cassei nu constitue *nici o sarcină* pentru stat.

Acei cari l-au imitat însă în urmă și cari i-au generalizat ideia, înființând astfel de Casse de credit la toate corpurile constituite din stat, au fost nevoiți să se închine în fața puterii sale creatoare, ba mai mult încă, să facă ca statul să contribue cu sume însemnate la înființarea lor.

Enumărăm veniturile Cassei din aceste taxe, pe câțiva ani. *Taxa 5%* în 1903 lei 48.112,60; în 1904 lei 59.070,42; în 1905 lei 50.014,15; iar în 1910 lei *105.975,63*.

Taxa 25% în 1903 lei 67.469,32; în 1904 lei 51.763,75; în 1905 lei 68.579,37; în 1910 lei 56.561,98.

Incheere.

Pentru a se vedeà progresul făcut de această Cassă nu putem pune în evidență mai bine desvoltarea ei decât publicând bilanțul ei în anul al 8-lea (1910 Aprilie—1911 Martie 31) al existenței sale:

I. Bilanțul general la 31 Martie 1911.

Activ.

		L. B.	
1.	Cassa, numerar	176.648,15	
2.	Efecte publice v. nom. 1.129.500	1.045.591,00	
3.	Imprumuturi	1.293.363,88	
4.	Imprumut Cassa Scoalelor	828.445,88	
5	Garanții	100,00	
6.	Imprumuturi pentru construcțiuni de case	238.547,60	
7.	Taxe către stat și timbre	118,30	3.582.814,81

Pasiv.

		L. B.	
1.	Fondul «Sultana Marsil»	2.700,00	
2.	Fond de rezervă	6.705,97	
3.	Fondul pentru ajutoare	60.500,00	
4.	Fondul inalienabil	82.125,00	
5.	Fondul soc. Corpului didactic Babadag	2.870,00	
6.	Fondul «Preot. G. N. Aramă»	2.954,75	
7.	Fondul asociației învățătorilor din România	2.000,00	
8.	Dob. fondului Sultana Marsil	469,33	
9.	Depuneri permanente	3.224.927,05	
10.	Fond pentru cumpărarea unui local al Cassei	31.240,00	
11.	Profit și pierderi pe 1909—910	69.281,35	
12.	Prime de asigurare	69,00	
13.	Prof. și pierderi la 31 Martie 1911	96.973,26	3 582.814.81

La 1 Aprilie 1913 Cassa de Economie, Credit și Ajutor a Corpului Didactic va lichidà depunerile permanente cu majoritatea membrilor săi (3.100).

In acel moment înălțător, când se vor revărsà pe întinsul țerii **4** *milioane* lei, economii dăscălești, întocmai ca nămolul Nilului, aceste milioane, rod al prevederilor celui mai înțelept conducător al școalelor, vor duce belșug, mulțumire și speranțe în atâtea gospodării.

FLOREA DUMITRESCU
Institutor, școala No. 15 „Calist Arhiereul", București.

SPIRU C. HARET

— Influența sa în județele Covurluiu și Tulcea —

Cel mai mare merit, actul cel mai de seamă făptuit de d-l Spiru Haret, este fără îndoeală acela de a fi câștigat, pus în mișcare și de a fi asociat atât de multă lume în jurul străduinței ca prin cultură să se ridice massele populare.

In îndeplinirea acestei înălțătoare opere pe care a pornit-o, a îndrumat-o și o conduce, — d-l Spiru Haret a știut să încălzească și să intereseze acel imens număr de oameni care a urmat și urmează pe «Omul școalei».

Și ceeace face strălucirea acestei mișcări — care a dat în scurt timp rezultate uimitoare — este că ea a fost una, idealistă, curată. Căci nu numai că dânsa n'a adus răsplată, dar membrilor corpului didactic — ca să nu pomenim decât de o singură categorie din cele multe pe care a știut să le înflăcăreze d-l Haret — le-a dat o muncă suplimentară foarte grea, înființarea și funcționarea școlilor de adulți, a șezătorilor, bibliotecilor populare, a băncilor și asoçiațiilor obștești.

Numai o covârșitoare personalitate, numai o puternică individualitate poate determinà mișcări de felul celeia care a folosit atât de mult școalei și populației sătești.

* * *

O personalitate puternică, o individualitate covârșitoare nu poate fi înfățișată prin vorbe.

Și despre d-l Spiru Haret voiu lăsà să vorbească faptele.

Indrumarea nouă a învățământului *în genere*, avântul școalei, foloasele activității extrașcolare *în general*, vor fi desigur arătate pe larg de alții.

Eu mă voiu ocupà — pe scurt — numai de cele ce s'au înfăptuit, grație mișcării d-lui Haret, în două județe pe care le cunosc pentru că am fost, ca prefect, în fruntea lor: *în județele Covurluiu și Tulcea*.

In Covurluiu s'au construit, în cinci ani de ministeriat al d-lui Spiru Haret, 28 *localuri școlare* pe când în perioada 1894—1901 s'au ridicat deabià 10 localuri, iar în anii 1905—1907, când alții au înlocuit pe omul școalei la Ministerul Instrucției, nu s'a înființat nici o școală și nici un post de învățător.

Frecventarea a crescut în acelaș timp la Covurluiu: De unde în 1899/900, înscriși în școli erau 5.917 din 12.288 după recensămînt și urmau regulat numai 4.071 elevi, în 1907/908 din 13.585 copii în vârstă de școală, sunt 10.823 înscriși și 6.487 elevi cari urmează regulat cursurile.

Activitatea extrașcolară în Covurluiu, a dat deasemeni rezultate excelente. Astfel, în perioada 1903/904 au început să funcționeze: 51 școli de adulți cu 2.018 elevi cari frecuentau regulat cursurile; 29 șezători cu 446 eleve; 21 biblioteci cu 535 cititori și 1852 volume cetite.

In comparație avem anul 1901 902 când au fost 2 școli de adulți și 4 șezători nevizitate; 10 biblioteci la cari nu s'a cetit nici un volum.

Rezultatul mișcării d-lui Haret este cum nu se poate

mai îmbucurător. Statistica neştiutorilor de carte, întocmită în 1909, arată că în judeţul Covurluiu procentul neştiutorilor de carte din populaţiunea totală a judeţului — deci şi oraşul Galaţi — este de 43,2% (30,8% bărbaţi şi 56,7% femei).

In Tulcea se construesc în anii 1908/1911, 34 *localuri de şcoli*. Aceste localuri reprezintă 59 săli de clasă.

In acelaş timp s'au reparat radical 57 localuri.

Valoarea totală a acestor lucrări, se urcă la suma de 433.572 lei. Dacă adăogăm sumele cheltuite şi destinate localurilor şcoalelor urbane, ne dă cifra de 838.572 lei. (In oraşul Tulcea se construesc 5 localuri de şcoli cu câte 5 săli de clasă şi o sală vastă pentru conferinţe).

Ca termen de comparaţie, notăm că *în epoca 1879—1908 nu s'au clădit decât 12 localuri*.

Frecuentarea în acest judeţ a propăşit deasemeni: In 1909/910, din 18.840 copii de şcoală, au fost înscrişi 14.248 şi au urmat regulat tot anul 5.758 elevi faţă de 11.425 copii înscrişi şi 4.618 elevi câţi au fost în 1906/907.

Ca şi în Covurluiu, *activitatea extraşcolară* a luat avânt şi este într'o continuă propăşire şi în jud. Tulcea.

Astfel la finele anului 1909/910, găsim: 65 şcoli de adulţi frecventate de 1.871 elevi; 12 şezători cu 204 adulte şi 250 cititori la biblioteci.

Pentru trecut nu se găsesc date spre a se puteà face comparaţiune.

Rezultatul este şi aici promiţător. Numai cine cunoaşte împrejurările speciale ale judeţului dobrogean, greutăţiile multe şi mizeriile grave de acolo, numai cine ştie populaţia aceea eteroglotă, poate apreţià la justa valoare foloasele naţionale menite a decurge din în-

drumarea pe care a căpătat-o cultura românească în aceà parte a ţerii, graţie concursului d-lui Haret.

Acestea sunt faptele mai elocvente decât oricâte şi orice fel de cuvinte.

Şi ele nu sunt complete, căci n'am pomenit nimic despre băncile populare, asociaţii şi cooperative săteşti, de grădinile şcolare, de îmmulţirea posturilor, de cercurile culturale, de societăţile didactice, etc., ce-au luat fiinţă în cele două judeţe.

Ar trebuì prea mult spaţiu să vorbesc amănunţit de răsunetul ce l-a avut — numai în Covurluiu şi Tulcea — mişcarea pornită şi sprijinită cu fapte de d-l Spiru Haret.

Ea a dat doar naştere unei opere mari, folositoare, frumoase.

Şi dacă marile lucrări se execută cu perseverenţă, nu este mai puţin adevărat că numai cine este adânc pătruns de un ideal, numai acela care este încredinţat de necesitatea unui lucru — poate invinge piedici şi greutăţi, poate primì atacuri nedrepte fără a descurajà.

Aceia cari vor face relatarea generală a străduinţei în fruntea căreia stă d-l Haret, nu vor puteà trece cu vederea obstacolele şi loviturile ce au suferit şi peste cari au trecut mişcarea şi omul.

Următorul pasaj din Expunerea situaţiunii judeţului Covurluiu pe anul 1905, ne arată, în mic, deajuns vederile celor ce au încercat să dea îndărăt, ba chiar să stingă cu desăvârşire acţiunea pornită de d-l Haret:

«Pe tema acestei ocupaţiuni extraşcolare, s'a făcut «în ţara noastră mult sgomot crezându-se, că prin şcolile

«de adulți și prin șezători vom ajunge să învățăm carte «majoritatea analfabeților noștri.

«*Focul entuziasmului s'a stins însă repede* și cei «mai îndrăzneți apărători ai lor au revenit la sentimentele «reale»...

La sentimente reale s'a revenit de atunci. Dar au făcut-o acei cari neputând — cu toate că nu s'au ales mijloacele — înnăbușì mișcarea, sunt siliți acum să-i recunoască necesitatea și să conteze cu cele ce au rezultat de pe urma omului școalei.

I. C. ATANASIU
Fost prefect de Covurluiu și Tulcea.

D-L SPIRU C. HARET

„Non omnis moriar"
Horatius. L. III. 30.

Câţi bărbaţi politici în ţara noastră ar puteà, până azi, să se laude pe dreptul sau să-şi consoleze bătrâneţele cu mândrele cuvinte, cu cari bătrânul Horaţiu îşi încheià o operă de o valoare necontestată?.

De sigur, unul şi aproape singurul din aceştia *„rari nantes in gurgite vasto"* este d-l *Spiru C. Haret*, podoaba strălucită a învăţământului nostru şi bărbatul de stat fericit, care a putut şi poate vedeà cu ochii o mare parte din roadele seminţei ce a aruncat şi cultivat cu îngrijire în curs de aproape un sfert de veac.

Din nenumăratele succese — tot atâtea pagini strălucite în istoria culturii noastre — obţinute de d-sa, cunosc personal şi eu două: de unul am beneficiat în calitate de profesor de liceu, iar la celălalt am fost martorul şi prea neînsemnat colaborator în calitate de revizor şcolar şi mai apoi în timpul din urmă ca prefect al judeţului Argeş, şi deci mai în cunoştinţă de cauză îmi permit a le relevà.

După ce nici d-l *Titu Maiorescu* şi nici d-l *P. Poni* nu izbutiră să alcătuească o lege potrivită cu nevoile moderne ale învăţământului secundar, d-l *Spiru C. Haret*

avù și priceperea și fericirea a ne înzestrà școalele cu o lege, care în părțile sale esențiale va rămâne pentru generații întregi isvor de lumină și inspirație pentru legiurile viitoare. In deosebi prin această lege s'a pus capăt situației precare, nesigure și umilitoare a unei mari părți din membrii corpului didactic secundar — a tuturor profesorilor suplinitori, cari dela 1893 și până la 1902 umpluseră cadrele învățământului secundar, devenind prin situația lor nelămurită, obiectul de prigonire și umilire a tuturor politicianilor din provincie, în detrimentul instrucțiunii și spre marea scoborîre a demnității noastre.

Aplicarea legii d-lui Haret și ținerea examenelor de capacitate a închis o epocă de tranziție penibilă și din cale afară de înjositoare. Ziua de 1 Septemvrie 1902, când am intrat în învățământ cu titlul provizor peste 400 de profesori, a fost ziua cea mai frumoasă, pe care toți am serbat-o cu recunoștiință, binecuvântând pe autorul legii, care ni-a dat siguraṭa, prestigiul și autoritatea, condiții indispensabile profesiunii noastre.

Un alt motiv pentru care cred, că în istoria deșteptării și emancipării clasei țărănești *va ocupà primul loc* recunoscut *azi* de toți oamenii de bine, și glorificat *mâne* și de cei mai aprigi adversari, este: mulțimea imensă de *clădiri școlare* și numărul covârșitor de mare *al posturilor de învățători*, înființate în timpul celor trei ministeriate. Acestea vor constituì dovada cea mai strălucită că autorul unei așà importante opere *nu va murì* .... ci va fi cinstit alături de întemeietorii României moderne.

Tot asemenea *băncile populare, cooperativele* și *obștiile țărănești* vor fi pavăza cea mai puternică a țerii

noastre şi prevăd de acum monumentul măreţ, pe care satele noastre, emancipate economiceşte, îl vor ridicà într'o zi — lui Spiru C. Haret — ca unuia, care le-a încurajat şi sprijinit, a muncit şi suferit pentru ridicarea lor.

Pentru a ilustrà calea de mai sus cu exemple şi date mai precise voiu relevà rodul muncii d-lui Haret în judeţul Argeş.

In acest judeţ dela 1864 şi până azi (1911) s'au înfiinţat *246 posturi de învăţători* repartizate în 127 comune rurale. Din acestea s'au înfiinţat sub d-l Spiru C. Haret 132 cu menţiunea că în cei din urmă ani de guvenământ s'a înfiinţat 42 de posturi noi de învăţători.

Clădiri şcolare în ultimii 15 ani s'au ridicat în Argeş 128, din cari sub d-l *Spiru C. Haret* s'au ridicat *115*, între cari în cei din urmă trei ani 82 de şcoale cu 134 de sale de clase.

Nu e deci nici exageraţie, nici linguşire, când Argeşul a văzut în d-l *Spiru C. Haret* cel mai mare binefăcător al său, şi drept recunoştinţă, câţiva învăţători inimoşi de pe râul Argeş şi Vâlsan l-au rugat în 1907 să primească a le fi reprezentant în Camera Deputaţilor, unde a şi fost ales cu unanimitatea glasurilor ţărăneşti. Când în toată ţara în primăvara anului 1907 d-l Spiru Haret nu a putut găsì loc la Colegiul I de Cameră sau Senat, l-a găsit la Col. III-lea de Argeş.

Ce indicaţie pentru viitor şi ce semn al vremii!

NIC. BRÂNZEU
Profesor secundar în Piteşti.

DIN ISTORIA CULTURII ROMÂNEŞTI IN DOBROGEA

Cine-şi dă seama de cele ce se petrec în Dobrogea de vre-o câţiva ani încoace, nu poate să nu recunoască, că o mare prefacere se îndeplineşte pe toate terenurile, mulţumită unui curent nou, care a început să stăpânească întreaga vieaţă dobrogeană şi să pătrundă tot mai adânc în massele populaţiunii de acolo. Acest curent are un caracter hotărît românesc şi urmăreşte stabilirea în mod definitiv a culturii româneşti în această parte a ţerii, atâta vreme înstrăinată. A cercetà cum s'a produs el şi cui revine în primul rând îndrumarea vieţii dobrogene pe noua cale, este scopul rândurilor ce urmează.

I.

In momentul reanexării, Dobrogea prezintà un aspect cu totul particular. Un număr de naţionalităţi deosebite şi ca rassă, şi ca religiune, şi ca aspiraţiuni şi dintre cari nici una nu aveà preponderanţă numerică sau culturală, se certau pentru întâietate. Unele câştigaseră sub regimul turcesc o situaţie privilegiată, pe care sperau să şi-o poată menţine şi sub stăpânirea românească, sprijinindu-se mai ales pe statele vecine de aceeaş naţiona-

litate; altele mai puţin favorizate sub regimul trecut, dar deşteptate de evenimentele petrecute de curând, voiau să profite de s^himbarea ce se operase, pentru a câştigà timpul pierdut.

Un haos de ambiţiuni şi de rivalităţi, de conflicte și de lupte pe terenul politic, economic şi cultural, la care se mai adăugau nesfârșite aţâţări şi ingerinţe din afară, iată ce erà Dobrogea în primii ani după reanexare. Și dacă astăzi situaţia nu mai pare aşà, dacă în general se observă şi mai multă unitate şi mai mult calm, nu însemnează că luptele şi rivalităţile dintre naţionalităţi au încetat, ci este numai o dovadă că pe terenul politic, unde armele de luptă sunt totdeauna mai înverşunate, elementul românesc a câştigat o superioritate necontestată şi că luptele se dau acum pe alte terenuri, unde se pot întrebuinţà mijloace mai blânde.

Românii dobrogeni, urmași ai vechilor locuitori de baştină, întăriţi în cursul veacurilor prin continue emigrări din stânga Dunării, se găsiau în momentul reanexării la începutul unei periode de redeşteptare naţională. Influenţaţi de marea mişcare naţională de dincoace de Dunăre, bazaţi pe speranţele ce le dădeà constituirea unui stat unitar românesc, care reuşise să încorporeze din nou Basarabia, vecină cu Dobrogea, entuziasmaţi de interesul ce Domnitorul Carol, încă din primul an al domniei sale, îl manifestase faţă de dânşii şi oţeliţi în luptele ce le purtaseră până atunci cu celelalte naţionalităţi, ei reuşiseră să întemeeze un început de vieaţă culturală mai înaltă. Bisericile și școlile se înmulţesc şi o sumă de învăţători harnici, veniţi din ţară sau din Ardeal, iau conducerea învăţământului din satele mai mari şi dela orașe; copii de săteni nu sunt lăsaţi numai

la agricultură, ci sunt trimiși în număr tot mai mare la orașe să învețe meșteșugurile ori negustoria. Când s'a stabilit regimul românesc, în Dobrogea erà un număr relativ mare de meșteșugari și negustori români, dintre cari unii dispuneau de capitaluri însemnate.

Ar fi fost deci natural ca noua stăpânire, care s'a substituit învechitului regim turcesc, să se întemeieze pe Românii dobrogeni, cari de mult o așteptau și o doriau și cari singuri dintre toate naționalitățile de acì erau dispuși să o susțină cu toată credința și dragostea. In acelaș timp ea ar fi trebuit să caute a sprijinì din toate puterile acest element, pentru a-l face superior din toate punctele de vedere celorlalte elemente. Așà ar fi fost firesc, așà ar fi fost logic, dar s'a întâmplat altfel.

Sub impresia durerosului sacrificiu—pierderea Basarabiei — în schimbul căruia s'a obținut Dobrogea, precum și din cauza nesiguranței ce prezintà la început stăpânirea nouăi provincii, guvernele noastre multă vreme s'au mulțumit să facă acì numai administrație, fără să se gàndească la interesele mai înalte ale statului și ale poporului românesc.

Din această cauză nu s'au luat măsuri dela început să se studieze împrejurările deosebite din Dobrogea, să se cunoască aprofundat țara, raporturile dintre locuitori, situația economică, gradul de cultură ș. a. a fiecărei naționalități, nici să se stabilească, care ar puteà fi cel mai sigur și mai tare sprijin al stăpânirii românești.

S'a format dimpotrivă părerea greșită, care a fost pe urmă tot mai mult acreditată, că Dobrogea este o țară străină, în care elementul românesc nu contează decât foarte puțin atât ca număr, cât și din punctul de vedere cultural. Și cum străinii — înțeleg prin aceasta pe locui-

torii de altă limbă decât cea românească — nu s'au arătat prea bucuroşi de stabilirea dominaţiunii româneşti şi înclinau spre statele vecine, s'a format convingerea, că unicul remediu de a întărì această stăpânire şi de a o face durabilă, constă în a câştigă în orice chip simpatia străinilor. Toate sacrificiile trebuiau făcute pentru a mulţumì pe străini, pentru a-i atrage către noul regim, pentru a-i convinge să iubească această stăpânire şi dacă s'ar puteà chiar să se facă Români.

Astfel dela început cea mai mare atenţie şi cea mai mare grijă s'a dat acestor locuitori de altă limbă, iar ei au ştiut să profite admirabil de acest regim binevoitor, de sigur nu pentru a se apropià de ţara care îi menajà atât de mult, ci pentru a se întărì din toate punctele de vedere. Douăzeci de ani cât a durat această stare de lucruri extrem de favorabilă lor, cele mai multe din naţionalităţile străine au făcut pe faţă politică iredentistă, au reuşit să câştige influenţă mare în trebile interne ale provinciei, şi în acelaş timp să acapareze întreagă situaţia ei economică.

La rândul lor Românii dobrogeni, cari credeau că au dreptul de a fi nu numai bine trataţi, dar chiar privilegiaţi de stăpânirea românească, s'au văzut înşelaţi în speranţele lor. Ei cari în momentul reanexării Dobrogei s'au pus cu trup şi suflet la dispoziţia fraţilor lor cuceritori şi aşteptau cu drept cuvânt să fie preferaţi celorlalte naţionalităţi conlocuitoare şi ajutaţi să le întreacă din toate punctele de vedere, au trebuit să privească cu durere cum altora se dă întâietatea. Totuş nu s'au descurajat şi de o parte susţinuţi de emigranţi tot mai numeroşi din ţară şi din celelalte provincii româneşti de peste hotare, iar de altă parte mânaţi de curentul ce

se formase înainte de reanexare, au continuat să înainteze şi fără sprijinul statului. Se înţelege că în astfel de condiţiuni progresele lor nu s'au putut face decât foarte încet şi cu pierderi mari în anumite direcţiuni. Astfel dacă ei numeric au crescut mereu până ce au ajuns naţionalitatea cea mai numeroasă a provinciei, economiceşte au pierdut foarte mult. Schimbarea de regim a fost fatală mişcării comerciale şi industriale româneşti ce începuse înainte de reanexare şi pe acest teren ei au trebuit să cedeze pasul străinilor. De asemenea din punct de vedere cultural ei n'au putut să progreseze în măsura trebuincoasă pentru un popor stăpânitor.

De sigur că această situaţie erà cu totul anormală. Contrastul dintre străini şi Români erà prea mare pentru a nu produce în rândurile acestor din urmă o mişcare de reacţiune. Incă din primii ani ai noului regim s'au manifestat în rândurile Românilor conştienţi nemulţumiri împotriva tratamentului prea favorabil acordat străinilor, dar ele n'au fost nici odată luate în seamă şi li s'a pus totdeauna înainte «raţiunea de stat». In faţă acestei «raţiuni de stat», care a amăgit buna credinţă a conducătorilor Românilor dobrogeni, toţi trebuiau să facă sacrificii, oricât ar fi fost ele de dureroase. Cu cât însă contrastul devenià mai mare şi străinii abuzând de superioritatea ce câştigaseră în multe privinţe deveniau mai ameninţători, cu atâta şi reacţiunea Românilor, cari reuşiseră cel puţin să preponedereze ca număr, devenià mai puternică.

Ca o izbucnire a acestei reacţiuni poate fi considerată politica românească a lui Ion Neniţescu.

Deşi numai prefect de Tulcea, Ion Neniţescu a ştiut

să se facă la un moment dat reprezentantul tuturor Românilor dobrogeni și acțiunea sa hotărîtă împotriva străinilor reflectă toată nedreptatea ce se făcuse până atunci elementului românesc. Iar mijoacele violente ce a întrebuințat pentru a face să dispară contrastul dintre Românii până atunci neglijați și naționalitățile străine favorizate, se explică ușor prin dorința de a cucerì pentru Români cât mai curând locul ce li se cuvenià între celelalte popoare dobrogene. De regretat este numai că el n'a știut să se înconjure de cei mai buni dintre Români, nici nu și-a dat îndeajuns seama pe ce teren e mai necesar să fie întărit elementul românesc. De altfel nu se poate tăgăduì că tocmai intențiile lui cele mai bune, cum a fost de pildă colonizarea Deltei cu Români, au fost mai puțin susținute dela centru. Cu toate acestea el are marele merit de a fi lovit pentru întâia oară în curentul tradițional favorabil străinilor și de a fi indicat locul ce trebue să se dea elementului românesc în această provincie. Și dacă măsurile lui violente au produs în rândurile celorlalte naționalități o reacțiune, care a contribuit să le deștepte și mai mult conștiința națională, în schimb Românilor le-au dat speranța, că în curând situația lor se va îndreptà.

In timpul acesta dincoace de Dunăre tocmai se producea o mare mișcare naționalistă, care tindeà la întemeierea unei vieți culturale și economice curat românești. Ea s'a manifestat la început în două direcțiuni: organizarea învățământului în sens național și întemeierea de capitaluri românești.

Nu se puteà ca această mișcare să nu se repercuteze și asupra Dobrogei. Nu se puteà ca bărbatul de stat

luminat, care căutà să facă din învăţământ un izvor de forţe naţionale, să nu insufle şi şcoalei dobrogene acelaş spirit. Iar când prin îndemnurile şi munca aceluiaş mare patriot au început să răsară ca din pământ miile de bănci populare şi de cooperative săteşti, stâlpi de granit ai economiei naţionale româneşti, erà natural ca în Dobrogea mai ales Românii, lipsiţi şi de capitaluri şi de credit, să simtă utilitatea acestor binefăcătoare instituţiuni.

A fost un mare noroc pentru Dobrogea, că marele organizator al acestei mişcări naţionaliste din ţară, a ţinut să studieze cu aceeaş amănunţime împrejurările locale dobrogene, cum le studiase şi pe cele din restul ţerii şi că s'a decis să îndrumeze în acelaş spirit naţionalist învăţământul şi economia naţională din această provincie.

II.

Am arătat altă dată, care erà situaţiunea învăţământului dobrogean înainte de această mişcare (1). Sub influenţa curentului favorabil naţionalităţilor străine li s'au făcut acestora cele mai mari concesiuni pe terenul şcolar. In primul rând li s'au lăsat şcolile naţionale, cari sub formă de şcoli particulare, nu numai au fost foarte puţin supraveghiate, dar şi scutite sistematic de taxele ce trebuiau să plătească statului potrivit legilor şi regulamentelor. Toleranţa aceasta a avut de urmare că străinii au putut să se cultive în spirit propriu naţional şi, abuzând de ea, să imprime acestei educaţiuni chiar un caracter duşmănos statului românesc.

De altă parte statul s'a grăbit să înfiinţeze dela în-

(1) Revista generală a învăţământului, 1906 No. 8.

ceput în localitățile cu populațiune străină școli primare, cari aveau de scop să învețe pe copii limba românească și să le infiltreze principiile culturii românești. Mult timp aceste școli n'au fost decât puțin populate, căci locuitorii de altă limbă manifestau o mare aversiune față de învățământul românesc. Tot odată ele nu reușiau să dea copiilor decât prea puține cunoștințe de limba românească. Cu toate acestea dat fiind că astfel de școli primare s'au înființat aproape în toate localitățile cu populațiune străină și că numărul elevilor s'a înmulțit încetul cu încetul prin aplicarea în chip mai riguros a obligativității, un număr din ce în ce mai mare de străini au beneficiat de instrucția primară, fără ca în schimb să învețe în deajuns românește și fără să se pătrundă de cultura noastră. Astfel această categorie de locuitori au reușit să se cultive în număr tot mai mare, fără ca în acelaș timp să peardă din vigoarea lor națională, dimpotrivă se poate afirmà că școala românească a contribuit în primii 20 de ani în mod indirect la întărirea culturii proprii naționale a străinilor.

In schimb Românii dacă n'au fost cu totul neglijați, dar nu s'a făcut nimic pentru ca să se grăbească propășirea lor culturală. Nu toate localitățile românești au fost înzestrate cu școli primare, nici nu s'a încredințat totdeauna conducerea acestor școli unui corp didactic de prima mână, așà cum ar fi meritat în calitate de instituții menite pentru propășirea populațiunii stăpânitoare. De altă parte în localitățile cu populațiune amestecată, Români și străini, școala dădeà cea mai mare atenție tot străinilor — potrivit curentului general — ceeace de sigur nu erà un mijloc de a face să progreseze Românii. Chiar și în acordarea de ajutoare și burse

elevii români n'au fost preferaţi celorlalţi, din potrivă şcolilor speciale din ţară, cari rezervaseră burse pentru elevii dobrogeni, li se recomandau de regulă elevi de altă naţionalitate, de sigur cu nobilul scop ca să se pătrundă cât mai mult de spiritul românesc, pentru ca la întoarcere în mijlocul conaţionalilor, să propage cu mai mult succes acest spirit.

Astfel pe terenul învăţământului Românii dobrogeni nu numai n'au fost privilegiaţi, cum ar fi fost natural, dar nici n'au beneficiat măcar de aceeaş atenţiune care s'a dat stăinilor. Starea anormală pe care am constatat-o mai sus, se manifestează prin urmare şi pe acest teren.

Aceasta erà situaţia învăţământului dobrogean când d-l Haret venì în 1901 pentru a doua oară în fruntea departamentului instrucţiunii. Epocala d-sale reformă a învăţământului secundar erà n curs de aplicare de vreo câţiva ani şi promiteà să dea roadele cele mai bune. O îndrumare în acelaş sens naţionalist a învăţământului primar se pusese în lucrare şi prin urmare nici cel dobrogean nu puteà fi neglijat.

Faţă de situaţiunea anormală a acestui învăţământ d-sale ii reveni̇à sarcina de a lua o hotărîre decizivă şi de a stabilì principiul pe baza căruia şcoala dobrogeană să fie organizată definitiv. Cu competinţa-i recunoscută şi înarmat cu informaţiuni exacte şi amănunţite cu privire la starea excepţională de lucruri din Dobrogea, d-l Haret a procedat mai întâiu la înlăturarea piedicilor şi a desfiinţat fără cruţare toate şcolile, cari propovăduiau învăţături duşmănoase ţerii şi nu voiau să se supună legilor şi regulamentelor. Apoi a început activitatea de îndrumare a întregului învăţământ dobrogean

în spirit românesc, activitate care s'a desfăşurat în timpul celor două din urmă ministere ale d-sale.

Nu vreau să intru în amănuntele acestei organizări, care a avut în vedere atât şcolile cu populaţiune străină, cât şi pe cele cu populaţiune românească sau mixtă: românească şi străină. Ţin numai să arăt principiul ce a prezidat-o şi care rezultă din toate măsurile ce s'au luat în vederea ei. El se poate formulà astfel:

In Dobrogea — ca şi în restul ţerii — învăţământul trebue să fie naţional românesc; scopul lui este să asigure fiecărui cetăţean pe lângă o anumită cantitate de cunoştinţe, cunoaşterea limbii româneşti şi să-i infiltreze principiile culturii româneşti. El nu poate urmărì desnaţionalizarea locuitorilor de altă limbă, din potrivă aceştia au libertatea de a-şi cultivà limba proprie, credinţa şi obiceiurile naţionale.

Inţelepciunea şi dreptatea ce caracterizează acest principiu nu pot scăpà nimănui. Impunerea limbii şi culturii româneşti tuturor locuitorilor din Ţara Românească este o necesitate de stat imperioasă şi nu poate jignì pe nici una dintre naţionalităţile cari trăesc şi se hrănesc pe pământul ei. Recunoaşterea dreptului ce au acestea de a-şi cultiva limba, credinţele şi obiceiurile naţionale este de altă parte un act de înaltă dreptate şi umanitate, care iarăş nu poate atinge orgoliul naţional al poporului dominant. Tuturor naţionalităţilor dobrogene dându-li-se putinţa de a se desvolta sub egida culturii româneşti, luptele şi rivalităţile de până acum nu mai au sens, iar egemonia elementului românesc este asigurată. Acest element, superior ca număr tuturor celorlalte luate împreună, are calea deschisă pentru a le întrece şi din punct de vedere cultural.

Potrivit principiului enunţat mai sus s'au luat măsuri de o parte pentru asigurarea învăţământului limbii româneşti în şcolile cu populaţiune străină, de altă parte pentru obţinerea unor rezultate mai bune în şcolile cu populaţiune curat românească sau amestecată.

Cu privire la şcolile cu elevi străini s'au luat până acum următoarele măsuri mai însemnate:

In primul rând s'au înfiinţat şcoli froebeliane în toate localităţile cu populaţiune străină.

De altă parte s'au creat premii pentru învăţătorii cari dovedesc progrese mai mari în predarea limbii româneşti elevilor străini. Prin aceasta de o parte s'a definit, care este scopul principal al instrucţiunii străinilor, de altă parte s'a asigurat un progres mai serios în această direcţiune.

In sfârşit s'au luat unele măsuri — deşì încă insuficiente—pentru ca şi după terminarea şcolii tinerii de altă naţionalitate să aibă ocazie a-şi împrospătà cunoştinţele de limbă românească.

Tot deodată pentru a se dovedì, că libertatea de cultură acordată străinilor nu este o ficţiune, s'a înfiinţat pe lângă toate şcolile cu astfel de elevi posturi de învăţători, cari să le predeà limba maternă, iar acolo unde şi religiunea este deosebită, să le predea şi acest obiect.

Eficacitatea acestor măsuri s'a putut constatà scurt timp după punerea lor în aplicare şi cu cât va trece vremea rezultatele lor vor fi mai îmbucurătoare. Reuşita completă însă va fi asigurată numai când se vor găsì şi mijloace îndestulătoare pentru a face pe tinerii străini — în special pe cei cari nu primesc o instrucţiune superioară celei primare — ca după ce vor ieşì din şcoală să nu se poată sustrage de sub influenţa limbii şi culturii româneşti.

Cât priveşte învăţământul din şcolile cu populaţiune curat românească, în primul rând s'au înfiinţat şcoli primare în toate satele româneşti; apoi s'a căutat ca personalul didactic al acestor şcoli să fie compus din elementele cele mai bune şi să fie în număr suficient faţă cu nevoile populaţiunii şcolare. De altfel pentru a asigurà progresul elevilor români, ar fi poate de ajuns, ca întreg corpul didactic, primar şi secundar, din Dobrogea, să se pătrundă de credinţa, că datoria lui cea mai sfântă este, să ajute pe Români să devină din punct de vedere cultural superiori străinilor. Pentru aceasta pe lângă măsurile luate ar mai fi necesar, ca de o parte să se înfiinţeze şcoli froebeliane în satele româneşti mai izolate şi rămase în urmă, de altă parte să se găsească şi pentru Români mijloacele cele mai eficace pentru a se cultivà după terminarea şcolii primare.

Nu încape îndoeală că întregirea măsurilor necesare atât pentru propăşirea culturală a Românilor, cât şi pentru ţinerea celorlalte naţionalităţi cât mai strâns sub influenţa culturii româneşti, se va face în curând, indiferent cine va fi de acum înainte în capul învăţământului. Principalul a fost să se găsească principiul de organizare a şcolii dobrogene şi aci meritul întreg revine d-lui Haret. Fundamentul lucrării s'a pus; mai mult, ea a fost şi executată în liniile generale, urmează numai ca ici-colo să i se facă întregirile necesare, ca să corespundă în întregime scopului.

III.

Inainte de a se înfiinţà cele dintâi bănci populare se poate zice, că nu existà capital românesc în Dobrogea.

Prima instituţie de credit din Tulcea, întemeiată de funcţionarii români de acolo, a căzut în curând în mâna străinilor, iar banca românească ce se constituise în acest oraş din iniţiativa lui Neniţescu, a trebuit să lichideze după câţiva ani în condiţiuni foarte rele. Numai în Constanţa au reuşit Mocanii să pună bazele unei bănci mai puternice cu capital românesc.

Dar nici în privinţa capitalului imobiliar Românii nu stăteau strălucit. Afară de un număr oarecare de Mocani, cari reuşiseră să-şi creeze proprietăţi mai întinse, marea massă a populaţiunii româneşti abià dispuneà de pământul trebuincios pentru a duce un traiu extrem de simplu. Proprietăţile moştenite erau de întinderi mici, iar cu ocazia parcelărilor ce s'au făcut din domeniile Statului, s'a procedat în aşà fel, încât în toate regiunile Dobrogei locuitorii de alt neam au obţinut proprietăţi mai întinse decât Românii. Şi când lucrările de parcelare s'au terminat, s'a constatat nu fără oarecare surpriză, că s'a creat o proprietate mijlocie aproape esclusiv străină, că de altă parte proprietatea mare erà şi ea în mare parte în mâini străine şi că Românii au rămas cu toţii, afară de câteva excepţiuni, sau proprietari mici, cu numărul cel mai redus de hectare, sau cu totul lipsiţi de pământ.

Diferite alte împrejurări au contribuit apoi ca să aducă şi aceste mici proprietăţi româneşti într'o stare foarte precară. De o parte ele s'au fărâmiţit în scurt timp din cauza îmmulţirii populaţiunii; de altă parte multe au căzut în ghiarele cămătarilor. Ajunsese o vreme când însurăţeii din cele mai multe sate româneşti ale Dobrogei nu mai aveau pământul necesar pentru a-şi câştigà hrana, deşì în acelaş timp majoritatea satelor bulgăreşti, de

pildă, erau compuse din locuitori cu întinderi de pământ mai mult decât suficiente, iar cete de Ruşi şi Lipoveni erau colonizaţi pe domeniile statului din Deltă. S'a mai întâmplat ca sate întregi româneşti să cadă pradă unor cămătari fără suflet şi sute de familii să fie sărăcite din cauza dobânzilor exorbitante, de vreme ce străinii de orice neam găsiau împrumuturi în condiţiuni cu mult mai uşoare la negustorii sau băncile lor din oraşe.

Când însă trâmbiţa redeşteptării economice a răsunat dincoace de Dunăre, glasul ei a străbătut ca o înfiorare inimile Românilor Dobrogeni. Deşì nici cu această ocazie n'au fost privilegiaţi — căci bănci populare s'au înfiinţat fără deosebire şi în satele cu locuitori de alt neam — totuşi după câteva încercări cu rezultate bune, ei au izbutit să întemeieze în toate localităţile mai de seamă, astfel de instituţiuni economice.

De sigur că cel ce prin continue sfaturi şi îndemnuri a făcut să se propage aceste instituţiuni mântuitoare în toată ţara, îşi are partea sa şi în desvoltarea ce au luat-o ele în Dobrogea. Şi dacă astăzi cele mai multe sate româneşti de acì sunt înzestrate cu bănci populare, multe din acestea îşi datoresc existenţa sprijinului direct şi personal al d-lui Haret.

Işi poate oricine închipuì ce transformare fericită au produs aceste instituţiuni în starea economică a populaţiunii româneşti. De o parte bogăţia a crescut, căci având la dispoziţie creditul în condiţiuni avantajoase sătenii şi-au putut înmulţì vitele şi mărì proprietătile. Criza de pământ a început să se micşoreze, căci pământul nu a mai trecut în mâinile cămătarilor, ci din potrivă mulţi dintre cei lipsiţi de proprietăţi au putut să devină proprietari.

De altă parte starea morală a populaţiunii româneşti dela sate şi din mahalalele oraşelor s'a resimţit în bine, căci încrederea în puterile proprii a crescut tot mai mult şi un traiu din ce în ce mai bun a luat locul vieţii grele de altă dată.

De sigur că roadele ar fi şi mai mari şi mai generale, dacă pe viitor această mişcare economică ar fi încurajată mai mult. Ar trebuì să se convingă conducătorii economiei noastre naţionale, că de situaţia economică a elementului românesc din Dobrogea depinde nu numai preponderanţa politică, dar însuş viitorul stăpânirii statuluì nostru asupra acestei provincii.

De aceea ar trebuì prin toate mijloacele şi cât mai curând să se caute, ca şi din acest punct de vedere Românii să devie superiori celorlalte naţionalităţi. In acest scop e nevoe să se iea măsuri ca Românii să poată obţine cu cea mai mare uşurinţă credite pentru cumpărarea de proprietăţi, ca astfel cât mai mult pământ dobrogean să intre în stăpânirea lor. De altă parte negustorii şi industriaşii români să fie şi ei ajutaţi, ca cu cea mai mare uşurinţă şi în condiţiunile cele mai lesnicioase, să poată găsì capitalurile de care au trebuinţă.

Toate acestea le-ar puteà face Statul prin intermediul unui mare institut de credit special pentru Dobrogea sau Cassa Centrală a băncilor populare prin acordarea de împrumuturi avantajoase băncilor populare din satele româneşti. De sigur că pentru realizarea unui scop atât de măreţ n'ar trebuì să se ţină seamă de pierderile materiale ce neapărat vor surveni la început, căci nici un sacrificiu nu este prea mare când e vorba de întărirea poporului nostru.

CONST. MOISIL
Profesor secundar în Bucureşti.

MECANICA SOCIALĂ ŞI PEDAGOGIA
(O impresie)

---

1. „*Mecanica socială*" nu-i o sociologie; ca să fie, ar trebuì să discute o mulţime de chestiuni pe care le înlătură cu conştiinţă. Este însă o însemnătoare cercetare de *metodică* sociologică, sporită cu o serie de mărturisiri rezultate din acel fel de a privì pe care metodica îl explică.

Şi metodica, şi mărturisirile despre forţele sociale se caracterizează anume printr'o tendinţă stăruitoare de a concretizà, de a duce şi lămurì analiza până la elementul cel mai puţin dubitabil, la elementul matematic, de a căutà aşadar siguranţă pentru orientarea socială şi o fundamentare realistă a idealelor sociale.

Ca dascăli simţim de mult efectele acestei sociologii practicate de autor ca ministru al instrucţiei şi, întru cât suntem oameni conştienţi şi deci teoreticeşte datori a ne explicà tot ce înrâureşte şcoala, vom cetì şi «Mecanica socială» cu acest interes special: Cum explică această carte, această profesiune de credinţă, faptele omului care a scris-o?

2. Societăţile sunt într'o continuă transformare: se schimbă elementele lor, dar le schimbă şi cauzele externe. Cât le schimbă, cât poate să le schimbe educaţia, învăţământul? Chestiunea este pusă la pagina 43,

unde gradul instrucției, numărul și valoarea instituțiilor culturale, desvoltarea științelor și artelor sunt așezate în tovărășia aptitudinilor intelectuale ale populațiunii și a numărului oamenilor de geniù și talent, pentru a completà tabloul acelor fenomene intelectuale care modifică societățile, colaborând cu cele morale și cu cele economice. «Mecanica socială» propoveduește astfel trebuința ca omul educativ, al școalei, să-și dea seamă și de efectele proxime, dar și de cele mai depărtate ale faptelor sale, ca el să fie practic în vederea celor dintâiu, celor mai de aproape și plin de idealism, utopic chiar, în vederea acelei serii de urmări ce ar puteà să se întindă în viitor, izvorând toate din fapta de astăzi. «Mecanica, socială» ne obligă să fim pedagogi sociali și filosofici, nu meșteșugari efemeri.

Punctul acesta de vedere nu-i numai modern, ci și cel mai puțin contestabil din tot ce pedagogia modernă a motivat în timpurile din urmă.

3. Cărui suflet ales nu-i este însă drag neastâmpărul idealismului, utopiei, care trezește creerul din zori și abià îl lasă să adoarmă noaptea târziu, în clipele fericite în care își dă seamă că a dat un scop zilei trecute, în marile, în rarile zile în care simte că a dat un scop chiar vieții sale întregi? Pedagogul social să nu se îndoească: fericirea acelei clipite îl așteaptă fără să o caute, reeșind din conștiență, ca o lumină ce fulgeră în naștere și nu mai piere din locul ce și l-a cucerit, ca o stea blândă în conștiința acum luminată deapururi. Și atunci el va iubì și sgomotul orașului și liniștea țerii, va iubì și pe cei tari și pe cei slabi, va fi liniștit ca Iisus, răbdător ca malul mării, iubitor ca cea mai bună mamă și în fața tuturora va fi totdeauna propoveduitor al gândului bun ce bate

departe, ce supune cauzalitățile firești și învață pe om să fie domn pe sine, ca să poată fi domn în lume.

4. Și totuș — ne spune Sp. Haret — nu trebue să uităm cât de încet se schimbă fenomenele sociale. De când scade sclavia și totuș ea încă nu a dispărut din lume! Realismul sociologului ne întoarce iarăș spre pământ.

Sp. Haret regretă încetinimea desvoltării, dar crede în perfectibilitate, notă care deosebește pe om de animal. Ea constă, în fond, în transmiterea observației prin graiu și a experienței prin tehnică. Și în cursul veacurilor prin ereditare, societățile omenești vor fi altele, pentrucă vor aveà alt suflet.

Odată, observă un pedagog, într'un viitor depărtat, lumea se va mirà mult că omul puteà să moară atât de ușor în anul 1911; odată lumea va deschide pe Kant și va zice că *ea* este acel rod fericit al «secretului celui mare al prefecțiunei umane», care este ascuns în fondul oricărei educații. Să constatăm cu satisfacție că și «Mecanica socială» propovedueşte credința în ajungerea perfecției prin educație.

5. Sp. Haret are înclinări de intelectualism filosofic. Inteligența este forța prin excelență perfectibilă; perfectibilă mai ales prin «putința de a se *exercità*»! Ce urmări poate aveà pentru învățământ această convingere nu se mai discută, se simte sau ar trebuì să se simtă fără excepție. Invățământul supus acestei maxime dă elevului conștiința faptelor sale de mic gânditor. Și dându-i-o azi, dându-i-o mâine, dându-i-o mereu, i-o dă pentru toată vieața. Ințelegând rostul social al perfectibilității inteligenții înțelegem desăvârșit tendința de a reformà metodele de propunere depărtând din ele me-

canismul, de a reface tipul lecției, de a picurà acel rost până și în cele mai mici amănunte ale complexului educației.

Voluntarismul nu-i, totuși, desconsiderat în «Mecanica socială». Voința este «elementul principal al factorului personal.» Inteligența nu duce la acțiuni; luptele în mediu, în unire ori în împotrivire cu el, cu alte personalități, le produce voința. Dar, pentru ca ea să poată devenì factor considerabil, are nevoie de o inteligență superioară. Așà se naște d. e. Napoleon. Inteligența determină voința și o mărginește.

A stăruì cu amănunte asupra efectelor ce această concepție le poate aveà în pedagogie nu-i de nevoie. Este suficient să amintesc numai o vorbă a lui Herbart care spuneà că descurajarea este o ftizie a caracterului, că descurajarea se ivește numai atunci când inteligența nu a măsurat greutățile, pentru ca să conchid că nu voința face caracterul, ci voința pusă pe drumul inteligenței radioase.

6. Sufletele înflăcărate au obiceiul să pornească fără oprire în direcțiile simpatiilor lor. In «Mecanica socială» Sp. Haret este un potolit, care pune însuș limită idealelor. El ar face tot pentru educație, dar își aduce aminte că stările morale și economice nu se pot înfrânge ușor. Sufletele înflăcărate cer tot; el cere numai un minim pentru oricine și spune sincer că «egalitățile absolute» nu sunt cu putință, deci nici de râvnit. Insă adaoge că unde minimul de bine nu există, societățile sunt rău așezate și datoria celor tari este să le refacă în sensul unei împărțiri armonice a fericirii, a bunei stări. Și acì se pune ultima întrebare: In ce raport se așează bunăstarea, scopul luptelor politice, cu educația care nu vrea și nu

poate și nu trebue să fie stăpânită de tendințe politice. Aceasta se spune la pagina 243: «Civilizația modifică natura intelectuală și morală a omului, pentru ca ea să fie în stare să-i asigure acestuia maximul de bunăstare economică, intelectuală și morală». Cu alte vorbe: civilizația înzestrează pe om cu arme destoinice să înfrângă nevoile, durerea din lume și să curețe cât mai mult rămășițele barbariei.

Dascălul este dușmanul barbariei și ocrotitorul binelui, iată cel din urmă răspuns la cea din urmă întrebare pusă «Mecanicei Sociale» de un dascăl.

7. Scriind «Mecanica socială» Sp. Haret a scris și o carte de judecată, și pentru sine, dar și pentru toți câți au vreo parte în lucrări culturale cu intenții sociale vaste, remarcabile sau și mai mici, dar vrednice de oarecare considerație. Judecata finală o va da posteritatea. Pe temeiul «Mecanicei sociale» se și poate întemeià în mod durabil singura judecată vrednică de autorul ei: judecata *dreaptă*.

G. BOGDAN-DUICĂ
Profesor secundar în București.

NOTIŢĂ ASUPRA VECHEI NOASTRE TERMINOLOGII ŞTIINŢIFICE

Cu prilejul volumului de faţă, în care se sărbătoreşte activitatea unuia dintre cei mai bine înzestraţi şi muncitori fii ai ţerii, mi-a venit în minte că nu ar fi fără interes a pomenì despre încercările făcute, încă din 1795, de învăţatul episcop al Hotinului Amfilochie pentru a stabilì a terminologie ştiinţifică.

D-l Sp. C. Haret, care şi-a câştigat atâtea titluri de vrednicie pentru întreaga suflare românească prin opera sa monumentală de organizare a şcoalei şi prin întemeierea atâtor aşezăminte, cari asigură munca şi agoniseala celor numeroşi, dar nevoiaşi, — d-l Haret, care prin pregătirea şi aleasa activitate ştiinţifică este o podoabă a Academiei Române, unde a prezentat numeroase lucrări, rezultate ale profundelor sale cercetări şi meditaţii, ca memoriile şi comunicările despre: *Acceleraţiunea seculară a lunii; Consideraţiuni relative la studiul experimental al mişcării apei în canale descoperite şi la constituţia intimă a fluidelor* (pentru care a construit un aparat special); *teoria ariilor în mişcarea sistemelor materiale; Teleautograful de Elisha Gray; Observaţiuni ştiinţifice asupra cutremurelor de pământ şi asupra formării grindinei,*

etc., (1) va cetì, cred, cu plăcere rândurile acestea în cari se vorbeşte despre modestele încercări ale lui Amfilochie Hotiniul de a găsì echivalente în româneşte pentru terminologia ştiinţifică, şi-şi va amintì poate de greutăţile pe cari le întâmpinà şi d-sa, în căutarea termenilor ştiinţifici în limba română, exact cu 78 ani în urmă, în 1873, când a publicat primul *Curs de Trigonometrie.*

Informaţii mai pe larg despre vieaţa şi activitatea episcopului Amfilochie Hotiniul găsim în articolul răposatului A. Papadopol-Calimach (2).

Dela Amfilochie ne-au rămas următoarele 3 scrieri, tipărite la Iaşi în 1795 (la 6 Iunie, 22 August şi 15 Decemvrie): 1. *Gramatica theologicească scoasă în limba moldovenească de pe Bogoslovia lui Platon;* 2. *De obşte Gheografie pe limba moldovenească scoasă de pe Gheografia lui Bufier* (tradusă din italieneşte) şi 3. *Elementi arithmetice arătate fireşti*, o prelucrare, de sigur, în care dovedeşte şi oarecare originalitate (3).

In rândurile de faţă ne vom ocupà numai de această din urmă scriere, care este un manual elementar de aritmetică şi geometrie, în formă de dialog între dascăl şi elev, in 4°, de 7+168 pagine.

Pentru a se vedeà spiritul de care erà stăpânit au-

---

(1) Mai notăm încă şi *Sur l'invariabilité des grandes axes des orbites planétaires,* ca teză de doctorat, şi recenta sa scriere: *Mécanique sociale,* atât de favorabil apreciată de d-l *A. Barriol* în *Revue générale des sciences pures et appliquées* dela 30 Martie.

(2) In *Revista pentru Istorie, Arheologie şi Filologie,* III, vol. V, pag. 319 sq., unde se reproduc prefeţele scrierilor lui Amfilochie şi mai multe definiţii din Aritmetică.

(3) Cfr. şi I. Bianu şi N. Hodoş, *Bibliografia românească veche,* unde se află, pe lângă partea bibliografică, reprodusă întreaga prefaţă.

torul, cred nimerit a reproduce câteva cuvinte din prefață, privitoare la fundamentul științei numerelor.

„.... cât de vechiu și mai dintâi decât toate învățăturile voește ca să fie acest mărit și lăudat meșteșug și învățătură a numărării .... se poate vedeà și a se înțelege din sfintele scripturi, cum că aceasta se arată a fi din începutul lumii, apoi însuș Dumnezeu fiind unul, iată numărul unul, și cu a sa bună voire născând pre al său fiu, se numì fața a doua, iată că se făcù și al doilea număr, și suflând Dumnezeu dintru a sa știință și înțelegere suflarea cea sfântă a sa, se făcù și al treilea număr .... și după aceasta se mai zice și în sfintele Biblii, cum că Dumnezeu a făcut lumea în 6 zile... ajungându-se încă și al 7-lea număr .... că se închipuește o zi de odihnă. Vine încă acest număr pomenit și în sfânta scriptură această notă, unde zice Domnul nostru ...: Nu-ți zic ție de 7 ori, ci de 7 zeci de ori câte 7. Iată și numărul înmulțit....»

Autorul zice că: Aritmetica e de 2 feluri, una care se face cu socotința gândirii *(calculul mental)* și alta cu lucrare *(operațiunile)*.

Și lămurește că cu socotința gândirii înseamnă «aceea care îi zic Latinii speculativă, că în limba noastră ar zice luare de seamă cu amăruntul la apropierilė, felurile și tocmirile numerelor».

Numerele dela 1—9 și 0 le numește figuri aritmetice: nouă cu nume (1—9) și una fără de nume... «iară pe cea fără de nume o numim țifră ori nimică....»

Urmează apoi un tablou cu transcrierea numerelor slavone în cifre arabice... «Această tablă... cu numărul slovilor noastre, că după cum se numesc slovele cu număr, așà se numesc și figurile *(cifrele)* cu număr, dar nu cu alt nume... Țifra puindu-se adaoge zecini *(zecimi)*....»

Numărul este de trei feluri, după autor: curat (1 9), încheiat (10) și însoțit (dela 11 înainte).

Părţile aritmeticei sunt 5: Numărare, somare *(adunare)*, tragere *(scădere)*, îmmulţire şi împărţire.

«Aceste trei figuri (curate, zecini, sute) se cheamă un membro dela period».

Iată acum şi un exemplu de numeraţiune vorbită:

832453876923702

care se ceteşte: 8 sute 3 zeci şi 2 de dilioane, 4 sute 5 zeci şi 3 de mii, 8 sute 7 zeci şi 6 de milioane, 9 sute 2 zeci şi 3 de mii, 7 sute şi 2.

La îmmulţire, deîmmulţitul se numeşte «numărul ca să se înmulţească» sau «ce se inmulţeşte»; produsul ce cheamă «numărul ieşit»; produsul parţial se zice ‹numărul înmulţit pe acel număr», de e.: 23456 × 12345 = 117.280 = ‹număr înmulţit pe 5».

La împărţire, împărţitorul se numeşte «număr ca să se înpărţească»; iar câtul se zice «număr petrecător» ori cuprinzător» sau «petrecerea›.

Fracţiunile se cheamă «rămăşiţe›.

Iată ce ni se spune despre scrierea fracţiunilor ordinare, subunitare, căci numai felul acesta îl întâlnim: «Numărul rămăşiţelor se închipueşte cu 2 numere neatocmate şi cu o linie prin mijloc; cel mai mic se cheamă numărătoriu... cel mai mare... numinătoriu»; iar despre cetirea fracţiunilor găsim: Când numinătoriul este 2, se zice jumătate, de este trei se zice a treia parte ş. a.; $\frac{12}{23}$ se ceteşte: «de 12 ori al 23 parte».

Mai departe aflăm că: Lucrările rămăşiţelor sunt 3:

1. Schimbarea *(simplificarea)*, iar numărul schimbător e *numărul care simplifică;*

2. Intoarcerea *(aducerea la acelaş numitor);*

3. Preţuirea—*transformarea fracţiilor în întregi* —

după cum rezultă din definiţie: «Preţuire va să zică a se găsì preţul sau măsura care se află întru rămăşiţe». Interesante sunt la acest capitol subdiviziile leului în parale, bani, şalăi (o monetă fictivă), ale măsurilor de greutate în: cântare, oci, litre, dramuri, ş. a..

Urmează apoi cele 4 operaţiuni fundamentale cu fracţiunile ordinare.

Celelalte capitole cu cari se încheie aritmetica sunt: Rândueala de trei *(regula de trei simplă)*, rândueala de 5, 7, 9, 11 *(regula de trei compusă)*, care e ca şi cea dintâi, este dreaptă şi întoarsă (după cum termenul necunoscut e la sfârşit sau la început), şi în fine rândueala tovărăşiei negustoreşti *(regula de asociaţie)*.

Noţiunile de geometrie încep la pagina 131.

Vorbind despre măsurile «cari se obişnuesc în gheometria practică izvodite de «cozmometri, adecă de măsurătorii lumii», ne dă următoarele desluşiri: «Inceputul de toate măsurile este un grăunţ de orz, numindu-l linie plină», 4 grăunţe = 1 deget, 4 degete = 1 lat de mână, 3 laturi de mână = 1 picior («palmă domnească»), 6 picioare = 1 pas geometric, 3 paşi = 1 prăjină «de a Parijului»; urmează apoi măsurile itinerare: stadie, milă, legă *(leghe)*, grad.

Interesante sunt mărimile în natură ale unui deget dela împăratul Vespasian, măsura unui deget din piciorul Parijilor *(Parisului)* şi a unui deget din palma domnească a Moldovei (însemnată pe fier «în vistieria Curţii Domneşti în Eşi»), pe care o găseşte, cu o vădită plăcere, egală cu a Romei: «Cu a Romei vine tocma, că este o minune cum s'a păzit întru această ţară o măsură atâta de veche, potrivindu-se cu măsurile lui Vespisiian înpărat».

Trece apoi la elementele geometriei: pontu *(punct)*, linia: dreaptă, strâmbată sau călcată *(frântă)*, îndreptariu *(verticală)*, boltită (ca jumătatea de deasupra a cercului), scăfată (ca jumătatea de desubt a cercului) și linia cercului.

Dintre terminologiile mai ciudate notăm: agiunge *(adaoge)*, strună *(coadă)*, chendru *(centru)*, seconde *(secunde)*, linie perpendicolare *(perpendiculară)*, linie oblicfă *(oblică)*, angol *(unghiu)*, triiangol *(triunghiu)*, angol tâmpit ori otuzo *(unghiu obtuz)*, isocile *(isoscel)*, scaleno *(scalen)*, ecfilater *(triunghiu echilateral)*.

Despre patrulatere găsim: Scfadrile, adică cfădrate de multe feliuri, cumu-i cfădratul întocma *(pătratul)*, cfădratu lung *(dreptunghiul)*, romb, romboide.

Figurile sunt desemnate prin mici cercuri (o).

Pe pagina 147 și următoarele se tratează despre pătrat și cub, despre suprafață și despre extragerea rădăcinilor pătrate și cubice.

Dela pagina 162 începe partea practică, triangulația.

La pagina 162 se dau noțiuni despre cotitul vaselor.

Cartea se sfârșește cu câteva dăslușiri asupra numerației scrise.

Iată cum se încheie acest capitol final: «Asemenea se slujiè și Romanii cei vechi cu însemnare de puțin lucru, în osebire de a Elinilor, cu niște crestături au însemnări pe niște bețișoare, că încă și la noi tot se ține pomenire, și mai multă între păcurari, de-și fac a lor semi pe niște bețișoare . . .».

Pentru a terminà, dăm acì definițiile aritmeticei și geometriei:

«Arithmetica este un meșteșug de a pune numerele

în orânduealǎ, pentru ca sǎ se poatǎ cunoaşte socoteala lor».

«Gheometrie este cuvânt grecesc, cǎ în limba noastrǎ nu zice altǎ, fǎrǎ decât mǎsurarea pǎmântului, şi este de douǎ feliuri, una se cheamǎ latineşte speculativa şi alta practicǎ, cǎ iarǎş în limba noastrǎ şi aceste cuvinte se tâlcuesc cu luarea aminte deamǎruntul, cǎ dupǎ cuvântul lor, se poate zice şi oglinditoare, şi alta cu lucrare, cǎ cu bunǎ nǎdǎjduire şi cu îndrǎznire mǎsoarǎ fieştecare trup».

O. LUGOŞIANU
Profesor secundar în Bucureşti.

CE INSEAMNĂ A FI BUN TRADUCĂTOR

Când întreaga suflare dăscălească se pregătește a sărbătorì pe marele om de stat, care a muncit o vieață întreagă pentru ridicarea școlii românești, să mi se îngădue și mie ca vechiu profesor secundar de limba germană, a aduce prinosul meu în acest volum omagial, hărăzit iubitului nostru fost ministru, d-lui Spiru Haret.

Ca profesor care mi-am făcut educația în școli austriace și studiile superioare la universitatea din capitala Germaniei, m'am făcut involuntar părtaș al acelui cerc de interese, pe care-l are patria noastră față de cultura și instrucția germană și ca atare am urmărit viu reformele școlare dela noi, ce au purces din acest cerc de idei. D-l Haret, pururea preocupat de a găsì nouă isvoare de îmbunătățire pentru învățământul și progresul cultural al țerii, a ținut în deosebi seamă de luminile ce puteà să ne aducă școala germană și a întocmit, pe cât știu, un plan întreg de explorări prețioase, cari aveau să realizeze prin traducerea unei serii de opere selecte germane, îndrumarea noastră spre aceà cale rodnică de desvoltare, care a făcut Germania să ajungă, unde se găsește în minutul de față.

In dorința mea de a relevà meritul mare ce și l-a creat sărbătoritul nostru, d-l ministru Haret, pe tere-

nul amintit şi ca unul, care mi-am inaugurat aşà zicând mica mea carieră de profesor şi scriitor în ţara românească, traducând necontenit din şi în nemţeşte, tot ce păreà menit a strânge mai mult legăturile între noi şi cultura germană (1), voiu cercà a-mi exprimà pe scurt ideile mele în chestia artei de a traduce.

Nici într'o limbă nu s'a tradus atât de mult ca în cea germană. Ce-i drept că şi limba germană se pretează cu bogăţia ei de vorbe şi fraze de minune la această treabă. Este doar cunoscut că epoca romanticismului german îşi are punctul ei de pornire tocmai în puternica năzuinţă de a asimilà materialuri şi curente literare străine, lucru care a dat d. ex. ca rod extraordinar, de sine vorbitor, aceà traducere faimoasă a operilor lui Shakespeare, prin care ele au devenit aşa zicând proprietatea naţiunii germane. Prin multele traduceri Germanii au şi izbutit a-şi creeà un domeniu instructiv, pe care Goethe l-a numit cu foarte mult rost, *literatura universală*. Secretul succesului acestor traduceri însă zace în mare parte în îngrijirea cu care au fost executate, având ca punct capital de vedere: pe de o parte redarea fidelă şi clară a originalului, pe de altă parte unitatea stilului, menţinerea puterii de impresionare şi a eficacităţii poetice.

In aceasta se rezumă însă şi tot ce trebue să întrunească ca condiţie prealabilă traducătorul de seamă, lucru, pe care din nefericire nu-l întrunesc decât traducători prea puţini. Căci dacă se şi întâmplă ca unul sau altul să dispună de aceste mari calităţi, mai ră-

(1) Autorul, d-l Em. Grigorovitza, e acela care, acum 22 de ani, a tradus întâiu poeziile lui Eminescu în limba germană (ediţie ministerială).

mâne încă aceà parte esenţială, care desăvârşeşte reuşita, şi anume *chestia talentului.*

Cu toate acestea nu se poate tăgăduì că sunt în arta de a traduce şi lucruri accesibile analizei din cari se poate precizà o serie de condiţiuni prealabile, ce nu trebue să scape unui traducător cu pretenţiuni. Una din acestea, şi poate, chiar cea mai principală, traducătorii o desconsideră, crezând că e destul a cunoaşte perfect limba străină din care traduc, pentru a-şi permite luxul de a nu fi tocmai la înălţimea cunoştinţei limbii proprii. Şi tocmai aci e pericolul pentru traducător. Căci condus de priceperea materialului ce-l are înaintea ochilor, şi poate şi de entuziasmul ce-l inspiră originalul, el nu bagă de seamă insuficienţa mijloacelor sale linguistice, cu cari apucă a biruì opera străină şi scoate, oricât de savant se crede, o traducere stearpă şi despuiată de acele calităţi fine şi inponderabile, pe cari numai singură armonizarea perfectă a înţelesului reciproc le puteà salva şi redà în întregimea lor.

Ceeace face limba germană atât de aptă pentru a reproduce în traducere perfectă până şi limbile cele mai grele, este pe lângă bogăţia de expresiuni în deosebi varietatea construcţiunilor sintactice, cari degenerează la Germani aproape în adevărată regulă. Odată stăpân pe frazeologia vastă germană şi deprins a mânuì perioadele, traducătorul german profită cu folos de întorsăturile multiple ce i le permite evoluţia linguistică si recurge la deplasări sintactice, cari înlesnesc a spune acelaş lucru sub diferite forme, fără ca expunerea să pară obositoare. In limba franceză, engleză şi italiană poziţia sintactică fiind una şi aceeaş, o astfel de echilibristică este imposibilă, lucru întru câtva salutar, dată

fiind că expansiunea prea mare a elasticităţii sintaxei germane face, ca nu toţi cei ce cunosc această limbă să o şi posedă în grad desăvârşit, ceeace se vede mai ales la Germanii din Austria.

Chestia este acum, să vedem în ce raport se găseşte limba noastră românească faţă de constatările relative la limba germană. Mai mult încă decât *la această din urmă* traducătorul trebue să stăpânească perfect idiomul său. Limba românească deşi cu mult mai inferioară ca bogăţie de expresii şi vorbe celei germane, are totuş o calitate extraordinară, că dispune de un fond de arhaisme, cu ajutorul cărora se poate spune mult şi frumos. Precum însă arhaismele româneşti constituesc rezultatul amalgamării limbii noastre poporale, purcese din concretizarea gândirii pe temă parabolică şi închegate sub forme definitive utilizate de cronicarii noştri, numai acela le va puteà mânuì cu folos şi pricepere, care cunoaşte perfect limba românească vorbită de popor. Poporul nostru însă posedă, dacă luăm nuanţele regionare limbistice, un tezaur de vorbe şi termeni pentru toate lucrurile şi stările de cugetare, tezaur care devine şi mai îmbelşugat, dacă traducătorul ştie să recurgă la moment dat la neologisme, inevitabile mai ales atunci, când e vorba de termini tehnici. Trecerea la neologisme şi împrumuturi din limbile romanice înrudite este deci stânca primejdioasă de care se lovesc acei ce nu cunosc îndestul sau de loc limba poporului şi, crezându-se cu toate acestea că sunt savanţi, caută să înlocuească termenii poporali prin cuvinte ce nu pot decât impestriţă graiul nostru, făcându-l să nu mai sune româneşte de loc.

Traducătorului bun i se impune aşadar ca primă

condiţie cunoştinţa perfectă a limbii sale proprii şi nu e suficient ca dânsul să dispună numai de un aşà zis stil al său particular. El trebue, din contră, să fie în stare a acomodà acest stil originalului, fără însă a-l forţà cumva. El trebue să găsească, cum s'ar zice, aceà cale mijlocie, care să-l facă să învingă sigur şi fără nevoe vizibilă până şi subtilităţile cele mai fine ale gândirii şi limbii autorului. In acest caz se impune adâncirea cea mai intimă în spiritul acestuia, în cât reciprocitatea intimă a raportului între autor şi traducător să întrunească aceà închegare desăvârşită, ce singură e în stare a produce homogenitatea completă între original şi traducere. Negreşit că şi acì decide în cele din urmă talentul personal al acelui ce traduce, şi mai esenţială încă este chestia, că traducătorul aflător în faţa unei opere de artă, oricât de talentat ar fi el, trebue să fie până într'un grad cel puţin la înălţimea aceluia care a scris originalul.

Mai complicat se prezintă lucrul, când e vorba de traduceri poetice. Traducătorul unei poeme trebue să fie şi el, după fire cel puţin poet, şi să aibă calităţile menţionate mai sus. Căci cum să prindă el înţelesul fin al unui pasaj oarecare din original, când acesta e plăsmuit cu ajutorul unei sume de sinonime, din cari traducătorul nu posedă în limba sa decât câteva. In cazul acesta o limbă mai săracă în vorbe, nu poate biruì decât prin analogie de idei aplicate iscusit, şi asta, — cine o va tăgăduì, — nu e dat oricui. Dacă la traduceri în proză redarea stilului e chestie atât de importantă, cu cât mai vârtos în poezie, când ştim că stilul nu e de fapt altceva decât ritm. Şi acest ritm, adică felul particular de a se exprimà, este ceva indi-

vidual şi înainte de toate involuntar. Mai mult încă în poezie, cu deosebire când ne gândim că poetul de seamă nu stă să-şi croească întâiu cugetarea şi în urmă abià se apucă a-şi aranjà versul. Gândirea se naşte odată cu structura metrică. Aceasta însă este departe de a se epuizà în versificare, fiindcă metrul rămâne în toate poziţiunile lucrului poetizat acelaş, fie el de natură veselă sau tristă, patetică sau domoală. Principalul zace în melodie, în ritmul intern, în cadenţa versului, care singură constitue elementul hotărîtor.

Şi în fine mai este şi un alt lucru, de care ţin foarte puţini traducători seamă şi despre care vreau asemenea să pomenesc. In operele poetice cele mai desăvârşite se găsesc părţi de diferită tărie, deci şi unele mai slabe. Nu se poate operă poetică fără pasaje, în cari versurile curg numai cât aşà, ca un fel de continuitate necesară de a umpleà intervalul între o parte mai entuziastă şi evocantă a operei şi între cealaltă. Astfel de pasagii traducătorul trebue să le observe îndată şi să le reducă în textul său la valoarea lor adevărată, pentru a-şi rezervà din vreme toată tăria pentru acele locuri, în cari culminează esenţa subiectului poetizat. Numai în chipul acesta va izbutì să armonizeze traducerea părţilor esenţiale ale operei cu cele secundare, făcând ca întregimea să fie ferită de pericolul slăbirii succesive a impresiei totale.

Pentru operele folositoare învăţământului pedagogic în deosebi, d-l Sp. Haret, a dispus prin Casa Şcoalelor traducerea celor mai de valoare lucrări din limba germană, cari în mod gratuit, prin biblioteca Casei Şcoalelor şi prin bibliotecile rurale, sau cu un preţ mult redus, au fost puse la dispoziţiunea membrilor corpului didactic.

Foloasele ce aduc şcoalei traducerile unor asemenea opere sunt evidente. Totul depinde, după cum am arătat mai sus, ca traducerea să fie la înălţime şi să redeà exact şi într'o formă corectă ideile preconizate de autor.

Un om priceput în ale şcoalei şi cu dor de instruirea neamului, ca fostul ministru al instrucţiunii, nu se puteà să nu cugete şi la acest mijloc de a se pune la îndemâna tuturor dascălilor ştiinţa pedagogică şi literară din ţerile mai înaintate în cultură ca noi.

Dr. EM. GRIGOROVITZA
Profesor secundar în Bucureşti.

GRANIŢE.....

> **Adevărata graniţă este propria noastră putere de vieaţă, aşà că problema graniţelor stă nu numai în organizarea forţelor militare, ci şi în cultivarea forţelor muncitoare.**

O simplă linie, o înşirare de câteva puncte sau liniuţe încearcă să despartă anumite unităţi etnice ori anumite ţinuturi naturale. Aşà de pildă pretindem ca linia de graniţă între Rusia şi Germania să despartă unităţile etnice corespunzătoare, când mai pretutindeni aceeaş massă de Poloni şi totodată aceeaş câmpie, cu acelaş trecut geologic mai recent, se întinde spre estul ca şi spre vestul acestei linii. Graniţa între Moldova şi Bucovina este o simplă linie care nu spune nimic; iar pentru aşezarea stâlpului 1 de graniţă, la triconfiniul moldovenesc, au fost necesare întregi discuţii ştiinţifice. Chiar în occidentul Europei graniţa pluteşte uneori mai mult în aer, ea fiind mutată pe pământ când într'o parte, când în alta, după iscusinţa funcţionarilor respectivi. Rigiditatea liniilor drepte de graniţare a statelor din continentul nou, faţă de frântura de linii în graniţarea statelor europene, arată şi mai lămurit greutatea de graniţare, când este vorba de a mărginì elemente pline

de vieață. Tunelurile sunt tot atâtea porți, prin care puterea de vieață a popoarelor străbate chiar coama munților, până când dă de o altă putere de vieață. Cât despre granițarea unui ținut cu un râu, aceasta este numai o iluzie; căci cu cât este râul mai mare, mai lat, cu atât el este mai propriu pentru navigație, așà că popoarele mai mult se adună către el decât să fie despărțite prin el. Insăș granițarea prin pustiul valurilor de apă este amenințată de puterea cu care vieața omenească ține să se răspândească. Aceasta a făcut ca depărtarea să fie sorbită, dacă nu înlăturată, așà că granița rămâne acum mărginită la cele câteva zile de străbătut oceanul. Această grabă de soarbere a distanțelor face ca marile centre de populație să aibă înfățișarea unor polipi, ce și-au împrăștiat ramificările peste mări și țeri. Londra, Hamburg, Liverpool, Paris, Berlin etc., apar pe orice hartă a căilor de comunicație ca puternici polipi în mijlocul unor întregi ținuturi, din cari absorb și împrăștie putere de vieață. Ele rămân astfel ca un nucleu de centralizare a vitalității poporului respectiv; iar granița acestei vitalități nu rămâne în granițarea ideală a simbolului politic, ci se avântă ori se retrage oprindu-se acolo, unde vitalitatea respectivă nu mai poate răsbì. Cum să mărginești deci cu o linie ceeace trece din una în alta până la sleirea forțelor de vieață?

«Fiecare popor este un corp în vieață fixat pe elementul statornic al propriului său pământ pe care locuește, din care își scoate toată întreținerea și de care mai ales este legat prin sufleteștele raporturi ale trecutului» susțineà Ratzel. Prin munca depusă pe propriul său pământ, ținutul capătă o valoare reală tot mai

pronunțată — deci tot mai scumpă — și așà răsare pe încetul organismul politic al vieții de stat. Acest organism susținut de însăș puterea de vieață a propriului său popor, cearcă a se întinde în toate direcțiunile ca oricare protoplasmă vie; iar granițarea este jocul de înaintare și retragere ilustrat prin întreaga istorie a popoarelor. Tot schimbul de granițe izvorîte din acel joc dovedește cum poporul se mișcă mereu înainte ori îndărăt și ca o massă plină varsă insule până departe de linia granițelor, sau lasă în urmă insule a unei retrageri silite. Așà de pildă Germanii spre granița de est și sud au numai insule de revărsare, ce se continuă pe tot frontul sud-sudestic până în țerile noastre. Insulele românești dinspre câmpia Tisei par a fi insule de înaintare înceată dinspre țara Moților, în timp ce spre nord și nord-vestul Bucovinei Românii sunt în câteva insule de retragere față de valul de înaintare al Slavilor (Rutenii). Bulgarii și Sârbii sunt insule de înaintare — cu munca grădinăriilor lor — până la poalele munților noștri; iar dealungul Dunării este o întreagă plajă ca front de luptă între două elemente ce se pătrund unul pe altul prin insule de înaintare și de retragere: sate de Sârbi ori Bulgari pe malul românesc cu portul bulgăresc pătruns până departe în câmpia română, în timp ce dealungul malului dunărean al podișului balcanic răsar sate românești. Peste Prut, Moldovenii se mențin în puternice insule de retragere mai ales spre nordul Basarabiei până în spre sud de Chișinău. Dinspre nordul Moldovii elementul evreesc înaintează puternic spre sud, ultimele lor insule de înaintare fiind acum prin câmpia Buzăului, Brăilei și activitatea comercială a orașului București.

Din toate acestea cred că reese destul de clar că adevărata graniță este propria noastră putere de vieață. Acum când ridicarea nivelului cultural pătrunde și în sud-estul Europei, ceeace negreșit aduce cu sine scoaterea din strâmtoarea unor granițări politice; acum când puterea de vieață proprie a fiecărui popor rătăcit prin ungherele balcano-carpatice începe să se întindă pentru a ocupà tot locul găsit gol în cale; — acum oricât de mică forță rătăcită este destul de păgubitoare. Problema granițelor stă deci nu numai în organizarea forțelor militare, ci și în cultivarea forțelor muncitoare. Această cultivare devine cu atât mai necesară, cu cât orice atmosferă culturală lipsește; iar organizările oficiale școlare nu pot deocamdată să dea decât pregătirea pentru nevoile reale ale vieții, înarmarea deci în lupta dintre individ și individ. O astfel de pregătire însă înăsprește relațiunile, și forța neamului este redusă la o sumă de puteri mărunte, ce se ciocnesc între ele înainte de a încercà o eșire pe terenul de luptă al întinderii granițelor de vitalitate ca neam. Acì pot intervenì academiile populare cu cursuri de educație cetățenească, de drepturi și datorii, de cunoaștere a vecinilor noștri, de scoatere a tinerimii din egoismul strâmt al luptelor de toată ziua, de înțelegere a rostului acestei tinerimi în complexul intereselor unei vieți totale ca neam.

Iar când în fruntea organizării acestor academii stă unul din aceia care a stăruit în modelări școlare după propriile noastre nevoi, să credem că rostul acestor academii este cevà mai mare decât al unor simple cursuri ocazionale: ele pot ferì de rătăciri o tinerime care zace în desfrâul aprigelor lupte de azi pe mâine.

AL. DEMETRESCU-(ALDEM)
Profesor secundar în București.

ŞTIINŢA ARHEOLOĠICĂ ŞI D-L SP. HARET

E semn vădit de multilateralitate şi competinţă de fruntaş în ale învăţământului faptul că un bărbat care, după specialitatea sa, s'ar fi aşteptat să fie mai utilitarist decât oricare altul în ţară, s'a arătat hotărît apărător al unei ramuri de activitate ştiinţifică, în care nu oricine poate vedeà interesul imediat practic sau legătura cu preocupările noastre actuale: e vorba de arheologie şi în deosebi de arheologia greco-romană.

Se ştie că fără stăruinţele d-sale, terenul acesta ar fi fost ca şi oropsit, cel puţin în învăţământul nostru universitar. Aceste stăruinţe, şi în genere ţinuta sa întreagă în această direcţie nu au fost câtuş de puţin dictate de împrejurări momentane, ci .cu necesitate impuse de puterea unei convingeri întemeiate pe îndelungate cunoştinţe şi experienţe personale.

Cei ce cunosc că d-l Haret a lucrat, încă tânăr fiind, în serviciul Muzeului Naţional de Antichităţi şi a avut pururea o deosebită atenţie pentru acest aşezământ ca şi îndeobşte pentru produsele artei greco-romane din ţară (dovezi ne dau Analele Academiei Române), nu se vor îndoì un moment de izvorul curat şi de consecinţa preocupărilor şi interesului d-sale în această privinţă. Ca să se încredinţeze oricine despre aceasta, voiu cità, ca

un adaos şi eu din parte-mi, câteva fapte cunoscute de mine şi prin mine însumi; cred că aceasta mi se va iertà cu atât mai mult cu cât nu o cere numai împrejurarea de faţă, ci şi însăş realitatea şi exactitatea obiectivă mai presus de îndoeală a acestor fapte.

In anul 1903 izbutind a face ca direcţia Institutului imperial german din Atena şi din Roma să admită câte un elev român (succesul nu a fost uşor, căci afară de cel francez, aceste institute nu primesc Români), d-sa ca ministru s'a adresat Facultăţii de Litere din Bucureşti cerând să-i recomande doi tineri spre a-i trimite la aceste institute să studieze arheologia greco-romană. E ştiut că, în lipsă de doi candidaţi, Facultatea a recomandat pe unul şi că astfel dorinţa d-sale în parte s'a împlinit: un tânăr, necunoscut personal de d-sa decât numai din auzite, a fost trimis în acest scop. Faptul e cât se poate de semnificativ, căci pasul acesta s'a făcut fără intervenţia vreunui interesat, fără nici o consideraţie personală.

Un alt fapt. Erà în sesiunea parlamentară de acum doi ani, când d-sa, având în vedere, că «antichităţile greco-romane prevăzute oficial în programul Facultăţii de Litere din Bucureşti, după moartea răposatului profesor Gr. Tocilescu, nu făceau parte din cursul vreunui profesor, a găsit de cuviinţă să vie cu un proiect de lege prin care, în chip firesc, le puneà în sarcina profesorului de arheologie. Unii, parte necunoscători de lucruri, parte induşi în eroare, au văzut în aceasta urmărirea unui interes lăturalnic sau chiar un obiect de haz (în legătură cu «magazinurele de antichităţi») şi nu ceeace erà în realitate: dorinţa de-a umpleà un gol în seria cursurilor noastre universitare, lucru de sine înţeles

ori unde, și aceasta fără nici un sacrificiu în buget, deși profesorul respectiv ar fi primit o sarcină mai mult. Cu acest prilej d-l Haret n'a fost numai consecinte apărând un obiect de studiu, de a cărui însemnătate și-a dat totdeauna seama, ci a și dat răspunsul cuvenit, cel mai competinte în materie.

Aminti-voiu faptul cel mare, lupta îndârjită, dar atât de dezinteresată ce a dus, din fericire ajutat de cei mai mulți eminenți colegi ai d-sale, pentru menținerea intactă a catedrei de Arheologie? Faptul e prea recent și cunoscut pentru a fi nevoe să-l povestim în toate amănuntele lui. Cei ce știu bine motivele și fazele acestei lupte în care, cum se constată nu arareori, numai în aparență erà vorba de persoane, vor vedeà într'însa dovada cea mai strălucită nu numai a unei judecăți cu totul obiective și drepte, ci și mai ales a hotărîrii neclintite ce dă unei minți luminate convingerea că apără interese mai mari și mai trainice decât cele personale trecătoare. Intâmplarea a vrut ca în vârtejul acestei lupte să fie în joc persoana mea; dar pot declarà cu cugetul deplin împăcat și spre cinstea marelui bărbat, că ceeace d-sa a făcut cu acest prilej în favorul meu, ca și în genere în toate actele sale oficiale, n'a pornit dela vreo înțelegere personală, cu atât mai puțin dela vreo tranzacție prealabilă umilitoare pentru mine, așà cum, din nenorocire, se întâmplă adeseori în vieața noastră publică, atât de bântuită de spiritul de partid.

Această scrupulozitate, această nepărtenire și intransigență a omului menit să împartă dreptatea îmi inspiră față de d-sa simțământul cel mai nestrămutat de venerație și recunoștință.

Dragostea și interesul cald ce poartă pentru specia-

litatea de care-i vorba, d-sa a mai dovedit-o prin fapte în atâtea rânduri după aceea, când ca director al Muzeului Național de Antichități, după moartea lui Gr. Tocilescu, am întreprins reorganizarea și o nouă orânduire a acestui muzeu, și apoi lucrările practice pe teren. Dându-mi mână liberă în această privință, și ajutat fiind de un personal harnic și leal, în scurtă vreme am putut schimbà o parte din fața acestui muzeu, pe de o parte curățind și aranjând din nou vreo două săli, care până atunci aveau aspect de magazinuri, pe de alta creând o secție deosebită pentru monumentele sculpturale, parte împrăștiate prin alte săli sau prin coridoare, parte pierdute și închise în magazinuri. In acelaș timp s'a început anevoioasa catalogare și descriere nu numai a antichităților greco-romane, operă interprinsă de mine, ci și a celor naționale bisericești; mulțumită mijloacelor ce am avut la îndemână pentru angajarea unor forțe speciale. Din această colaborare au apărut până acum două fascicole, cari nu vor servì numai ca bază pentru un catalog prescurtat destinat pentru vizitatorii muzeului, ci totodată ca pildă de desăvârșire a mijloacelor tehnice din țară.

In acelaș an s'au putut continuà explotările arheologice la cetatea Tropaeum din Adamclisi, cu care ocazie, grație aceluiaș interes și sprijin, am putut să contribuiu la sporirea doscoperirilor, se adâncesc unele cercetări anterioare și să repară și să întăresc ruinele cari pe alocuri, din cauza vremuirii, amenințau să cadă. Dându-mi seama de comoara antichităților descoperite sau tăinuite sub solul cetății din Adamclisi și din împrejurimi și deci de marea importanță arheologică a acestei localități, și văzând în curtea casei muzeului de acolo risipite

şi expuse obiectele antice găsite în faţa locului şi depuse acolo de mai mulţi ani, am crezut că e de datoria mea să stăruiu pentru ridicarea unei clădiri care să servească de muzeu local, adăpostind pe lângă obiectele disponibile şi altele cari se vor mai descoperì în viitor. A fost o bucurie nespusă pentru mine când am aflat că d-l Haret, în urma mijlocirii d-lui P. Gârboviceanu, a hotărît să-mi puie la dispoziţie prin Cassa Bisericei mijloacele pentru înfăptuirea acestei idei, care în ochii mei se impuneà nu numai ca o nevoie practică, ci şi ca una *morală*, ţinând seama că numita localitate şi ruinele ei sunt vizitate adeseori de străini cu vază, a căror părere despre noi şi ţară nu trebue să fie indiferentă. Şi iată comuna Adamclisi înzestrată cu un muzeu solid şi încăpător . . .

Acestea sunt cele ce ştiu eu; dar câţi alţi pământeni şi străini, cari s'au interesat ori s'au îndeletnicit cu antichităţile ţerii sau cu specialitatea noastră, n'au găsit un cuvânt de încurajare, n'au fost ajutaţi din partea bărbatului sărbătorit? Intenţia mea nu e însă să dau aici un capitol complet despre activitatea şi solicitudinea multiplă a d-lui Haret în direcţia ce ne preocupă. Am vrut numai să scot la iveală câteva fapte bine stabilite dar foarte caracteristice, fapte a căror valoare documentară nu poate fi tăgăduită, spre a vedeà şi în această lumină figura nobilă şi scumpă a aceluia care, cât timp a stat în capul şcoalei româneşti, a fost unul dintre cei mai mari şi neobosiţi promotori ai culturii naţionale.

G. MURNU
Profesor Universitar.

MERSUL INVĂȚĂMÂNTULUI PRIMAR IN JUDEȚUL MEHEDINȚI DELA 1896—1910

Dela punerea în aplicare a legii instrucțiunii publice și până la 1896, s'a făcut prea puțin pentru luminarea massei poporului rural, din acest județ.

Cu începerea acestui an și până la 1910, s'a făptuit în această direcțiune, de d-l Sp. C. Haret, cât nu s'a putut realiză, în timp de 32 de ani.

„Munca înalță și luminează pe orice individ", a fost deviza d-sale. Din ea răsare bogăția morală și materială a oricărui popor.

Până la 1896, mare parte din școlile rurale din județul nostru erau ruinate și mai toate lipsite de mobilier higienic.

In asemenea școli învățau carte numai copiii chiaburilor. De-ai muncitorilor scăpătați nici pomeneală nu erà, căci legea obligativității nu se aplicase și nici localuri suficiente nu existau.

Reușita învățământului în predarea materiilor de învățământ atârnă dela bunul simț al învățătorului și de dibăcia lui, neavând la îndemână nici un fel de material didactic.

Tablouri istorice, hărți geografice nu se pomeniau prin școli, până la 1901, fiindcă nimeni nu constatase de aproape nevoile școalei.

Trecuseră pe la ministerul instrucţiunii şi cultelor mulţi bărbaţi luminaţi, dar nici unul nu şi-a sdruncinat sănătatea, lucrând pentru luminarea poporului, ca d-l Sp. C. Haret.

Să numărăm pe degete şcolile rurale, din acest judeţ, până la 1896, fiindcă nimeni nu se gândise la sporirea lor.

Prima grijă însă, a omului şcoalei, a fost să dea treptat, în timp de peste 15 ani şcoli unde se simţià nevoie, aşà încât la 1910 numărul lor a ajuns la 298, iar nu 127 cum erà la 1896.

Bătrâni albiţi de vreme, de prin văile munţilor Cloşani, bărbaţi în floarea tinereţii de prin câmpiile Dunării, când au văzut că în vetrele satelor lor, se deschid şcoli, *priviau aceasta ca o minune, şi mulţumiau lui Dumnezeu că s'a găsit un om de bine, care să aibă milă de copilaşii lor, să nu-i lase să crească orbi, în timpul de faţă.*

Prima şcoală ce s'a deschis în 1897, a fost cea din comuna *Godeanu,* situată pe cel mai înalt pisc al munţilor Godeanu. Acì, când m'am dus cu ordinul d-lui ministru Haret de am deschis-o, locuitorii în marea lor bucurie au pus pe preot de a scris în pomelnicul bisericii numele d-lui *Sp. C. Haret,* ca preotul să-l pomenească, când va slujì, fiindcă le-a dat şcoală.

La comuna *Cerna Vârful,* situată sub poalele muntelui *Gârdomanul,* asemenea deschizând şi acolo şcoală în 1898, obştea locuitorilor a dat numele acelei şcoli de: **„Şcoala rurală Sp. C. Haret“**, drept recunoştinţă pentru că nu i-a lăsat să şeadă în întunerec.

Tot astfel şi în cătunul *Moineşti-Vârciorova*, aşezat pe cracul muntelui *Matovăţul,* aproape de râul Cerna. Când s'a înfiinţat şcoala în 1903, locuitorii acestui cătun

au pus pezugravul Mateiu de-a scris pe pragul deasupra uşii dela şcoală, numele d-lui *Haret* şi data înfiinţării, ca să vadă toţi copiii cine le-a dat lumină.

In chipul acesta, a luat avânt învăţământul rural în acest judeţ, cu începutul anului 1897, sub bunul ministru d-l *Sp. C. Haret.*

La 1900, împrejurările făcuse să nu mai fie la departamentul şcoalelor d-sa, din care cauză, opera de a se înfiinţà şcoli rămăsese numai începută.

In timpul acesta autoritatea administrativă a acestui judeţ, a scos în licitaţie toată cărămida rămasă din dărămăturile chiliilor dela mânăstirea *Gura-Motrului, pe care voià s'o vânză unor străini.*

Până însă să se facă licitaţie, revine din nou în 1901, în fruntea şcoalelor d-l *Haret,* căruia cerându-se telegrafic aceà cărămidă, d-sa a aprobat-o, şi astăzi pe ruinele acelor chilii e ridicat un frumos local de şcoală.

Aceasta se datoreşte în parte şi d-lui *P. Gârboviceanu,* care se găsià în acel timp Administrator la Cassa Bisericii şi pusese să se repare mânăstirea Gura-Motrului, aşà că, tot materialul ce a prisosit, l-a dat pentru aceà şcoală, ba chiar a pus pe arhitectul Cassei Bisericii de a făcut planul şcoalei şi a supraveghiat aceà lucrare.

Treptat cu înfiinţări de şcoli, începură în acest judeţ şi clădirile şcolare.

Apelul făcut de d-l *Haret,* în această privinţă, ca proprietarii să dea pământ în comunele unde nu sunt şcoli, în acest judeţ, a avut mare ecou; căci, un număr de peste 32 proprietari mari şi mici, au răspuns cu bucurie, făcând asemenea donaţiuni, şi înscriindu-se numele lor în cartea de aur dela Cassa Şcoalelor.

Astfel de răsunet a avut apelul d-sale, încât proprietarii şi chiar sătenii mişcaţi de patrioticele cuvinte ale fostului ministru, nu s'au dat înapoi, ci fiecare a rupt din moşioara lui pământul pe care astăzi sunt clădite cele mai frumoase localuri de şcoli din acest judeţ, de care e legat, ca cea mai scumpă amintire, numele d-lui *Haret*.

Cincizeci şi trei din aceste clădiri sunt făcute din lemn; altele din cărămidă şi unele din paientă, după cum a putut fiecare la început. Şcolile celelalte în număr de 68 sunt făcute între anii 1904—911, după planul tip al Cassei Şcoalelor.

Dela 1897—1910 a fost dar o mişcare atât de puternică, în privinţa învăţământului primar în judeţul nostru, în care timp s'au clădit frumoase localuri de şcoli, înzestrându-se cu material didactic, s'au început cursuri de adulţi, s'au plătit de comune multe maestre de lucrul manual pentru fete, încât putem numì acest interval *„Epoca de lumină din acest judeţ"*.

Cu înmulţirea şcolilor urmà ca şi frecuentarea lor să fie mai mare, ca astfel tot fiul de sătean să se poată bucurà de roadele şcoalei.

In scopul acesta, sub d-l Haret, s'au înfiinţat în 1897 în Mehedinţi 8 cantine şcolare, cu ajutorul dat dela Cassa Şcoalelor.

Foloasele ce au adus şi pot aduce cantinele sunt foarte mari, pentru că înlesnesc putinţa ca şi copiii săraci să poată învăţà carte. Dacă s'ar continuà şi în viitor, un procent de ştiutori de carte, foarte însemnat, s'ar adăogà la cei ce urmează azi în şcoli.

Tot în timpul acestei mişcări între anii 1901—1905, s'au înfiinţat cele 22 şcoli practice de lucru manual

pentru fete, care au durat până la 1906, când atunci s'au desființat de autoritatea școlară ca nefolositoare, lăsând numai trei la *Strehaia, Pătule* și *Devesel.*

Dar în acest județ instrucțiunea și-a croit drum și în alte direcțiuni. D-l *Haret* a înființat și școlile elementare de agricultură din comunele *Strehaia* și *Gemeni* și pe cea de meserii din *Baia de Aramă,* în care, o mulțime de absolvenți ai cursului rural își completează cunoștințele practice, ca să poată trăi.

Până la 1901 învățătorii nu se întâlniau decât odată pe an, la conferințele generale, așà că, nu puteau comunicà între ei nici dorințe, nici noi mijloace de predare; erau izolați cu desăvârșire.

Acum mulțumită organizării, cercurile culturale, în acest județ, sunt în număr de 25.

Asemenea bănci populare, obști sătești, cooperative, până la 1901, nu erau de cât vreo 5, între care cea din comuna *Broscari,* înființată la 1898, cu numele de *„Speranța"* cuvânt, împrumutat de diriginte din circulara d-lui *Haret,* care spuneà *că are mare speranță că învățătorii vor înființà bănci populare, singurele cari pot mântuì pe săteni din ghiarele cămătarilor".*

Mai avem înființate și 12 obștii și 7 cooperative, tot în timpul d-sale, așà că la 1898, unde aveam numai *5 bănci,* la 1910 *avem 196,* înființate toate pe acțiuni și cu capitaluri sporite, fiind conduse de cei mai destoinici învățători.

Immulțindu-se școlile și crescând și numărul învățătorilor, erà lucru firesc ca aceștia să lucreze în toate direcțiunile. Cu modul acesta, s'au înființat în județul nostru, dela 1896—1910, 96 școli de adulți, plătite

până la 1905 de către primării, cu 40—80 lei pe timpul de iarnă, iar dela această dată d-l *Haret* a aprobat să se plătească de Cassa Şcoalelor, acei învăţători cari dovedeau că au avut dela Noemvrie până la Martie, cel puţin un număr de 10 adulţi.

Cea dintâiu şcoală de adulţi s'a deschis în 1898, în comuna *Strehaia*, cu un număr de 87 auditori. In ziua deschiderii, un bătrân ca de vr'o 40—50 de ani, a cerut să fie şi el primit să înveţe carte «spunând că nu mai poate trăì astăzi fără să ştie să citească şi să scrie», că s'a făcut lumea înşelătoare». D-nul *Haret*, a aprobat deschiderea acestor cursuri, mulţumind persoanelor, cari s'au oferit să predeà în mod gratuit, lecţiuni.

Invăţătorului din comuna *Brezniţa-Motru*, care a început tot atunci asemenea cursuri. cu 127 auditori, d-l *Haret* i-a mulţumit şi l-a decorat cu răsplata muncii cl. II.

Invăţătorii muncitori n'au fost trecuţi cu vederea, ci unii din ei prin munca depusă şi cunoştinţele lor au reuşit să fie înaintaţi pe loc, iar alţii decoraţi.

Pentru îmbunătăţirea culturii intelectuale şi înmulţirea cunoştinţelor necesare oricărui membru al corpului didactic, precum şi oricărui cetăţean, s'au înfiinţat tot sub d-l *Haret* *75* biblioteci populare, înzestrându-se de Cassa Şcoalelor cu tot felul de cărţi trebuincioase pentru luminarea minţii.

Văzut sub acest raport mersul învăţământului nostru primar, dela 1896—1910, avem din timpul d-lui *Sp. C. Haret*, fost ministru al instrucţiunii şi Cultelor, cu mici întreruperi în acest interval:

120 clădiri de şcoli rurale,
107 înfiinţări de posturi,
25 cercuri culturale,

96 şcoli de adulţi,
22 şcoli practice de lucru manual pentru fete,
2 şcoli elementare de agricultură,
1 şcoală de meserii,
75 biblioteci rurale,
7 cantine, cari au funcţionat dela 1897—1900.
1 divizionară în T. Severin.

Privind dar cu ochiul imparţialităţii la mişcarea intelectuală, care a deşţelenit dela 1896—1910 massa populaţiunii rurale dintre munţii Cloşani şi până în Dunăre şi din culmea Godeanului până la vărsarea Motrului în Jiu, rămânem uimiţi, de ceeace într'un timp atât de scurt, s'a putut realiză sub înţeleptul și patriotul fost ministru d-l *Sp. C. Haret.*

Lumină s'a făcut; dar scânteia care luminează calea tinerelor generaţii, prin deschiderea atâtor şcoli, în acest judeţ, e un puternic semn că ne-am mişcat, spre cultura de care eră lipsită populaţia noastră rurală.

Catre şcoala trebue să-şi îndrepte paşii tot Românul, ca să nu mai simtă greutatea întunerecului minții.

Sub acest orizont de lumină se aflà instrucţiunea primara din județul nostru, în 1910, când d-l Sp. C. Haret nemai fiind ministru al instrucţiunii și cultelor, lasă această frumoasă moştenire în păstrarea iubitorilor de neam și lumină.

Cu suflet pios și cu recunoştință adâncă toţi fiii Mehedinţului, fie ei învăţători ori plugari, toți să-și înalțe gândul către cel ce a tras brazda, în care a asemănt sămânța luminării minții, d-l **Sp. C. Haret.**

Lui se cuvine deapururi, respect, devotament și recunoștință.

DEM. C. BUNGEŢIANU.
Institutor T.-Severin.

ŞCOALA ŞI INVĂŢĂMÂNTUL PUERICULTURII

Acum, în timpul de față, se pare că femeile nu-şi cunosc îndeajuns sau cunosc prea puţin rolul lor de mame şi educatoare. Se ascunde, cu multă dibăcie, fetelor că vor fi mame şi mai ales nu li se dă nici cele mai elementare noţiuni, arătându-le că aceasta ar fi să fie singura sau cea mai folositoare meserie: *aceea de a clădì solid un cămin, o gospodărie.*

E un curent nou, care urmăreşte tendinţa unei lupte spre a se mai reduce câteva ore de scris şi studii de memorie iar cursurile de Puericultură să le iea locul şi să li se consacre cât mai multe ore, începând din clasele primare chiar.

Invăţământul menajer, în accepţiunea sa largă şi completă, ar trebuì să dea loc preparării acestei meserii feminine şi eminamente sociale.

In întreg învăţământul, ştiinţele adevărat gospodăreşti şi de Puericultură ar trebuì să fie mai bine şi mai simpatic privite de autorităţile şcolare, de cele comunale, mai cu tragere de inimă de corpul didactic şi mai cu drag şi interes de către publicul mare.

Când la un moment dat şi mai ales începând de acum 30 ani, Igienistul a apărut ca factor social şi

a ieşit din făgaşul îngust şi inclusiv medical, atunci când grupul boalelor sociale s'a mărit şi acela al celor evitabile are tendinţa — şi trebue să sperăm şi să dorim aceasta — se măreşte mereu, în asociaţia elementelor şi factorilor de educaţie, n'ar trebuì să se neglijeze capitolul mare al evitării boalelor şi al măririi rezistenţei organismului.

Acum, când igienistul îşi face apariţia sa în societate, când îşi spune cuvântul sincer şi de interes general, educaţia rea şi falsă şi-a dat roadele sale rele şi preceptele sale nu sunt ţinute în seamă.

Din 1.000 copii noi născuţi, urmărindu-i, 250 mor în prima copilărie din îngrijire rea şi mai ales hrană proastă, alţi 150—200 rămân slăbiţi sau în iminenţă de a pierì, din cauza relelor îngrijiri în primii ani ai vieţei lor; câţi orbi, pitici, surzi, muţi, diformi, degeneraţi de corp şi de spirit, nu sunt efectele educaţiei rele şi false a acelora ce le-au dat naştere şi primele îngrijiri?

Calea nouă de urmat ar fi aceea ce ar urmărì să umple abizul, prăpastia ce există între educaţie şi igienă; ele să se apropie, să se ajute, să-şi dea mâna, să se continue şi să se completeze una pe alta.

La al treilea congres de igienă şcolară ţinut în anul 1910 la Paris, d-l *Broatbent* din Huddersfield şi a-desvoltat această temă, având ca titlu *„Puericultura în învăţământ"*.

Dacă e greu să se vorbească fetelor între vârstele critice dela 14 până la 18 ani de chestiunea mamelor, când ele sunt mai mici, chiar din grădinile de copii şi mai ales în cursurile primare şi secundare e mult mai uşor şi s'ar puteà face mult. Neapărat că şi această

delicată chestiune pedagogică cere preparare, pricepere, dibăcie şi inteligenţă din partea educatorilor.

Cât de util şi cât de bine ar fi dacă s'ar face lecţiuni practice asupra sănătăţii copilului, hranei lui, îmbrăcămintei şi tutulor îngrijirilor ce ar trebuì să i se dea.

In acest fel, pe nesimţite, dar trainic şi durabil, se vor creeà instincte şi cum *„cel dintâiu principiu al educaţiei este de a clădì o inteligenţă pe un instinct“* lesne se înţelege ce fel de operă am creeà.

In această privinţă, la băeţi tot se mai face sau se încearcă să se facă ceva, dar la fete nici vorbă nu e să se înceapă, sau dacă s'au făcut unele încercări ele au rămas. E curios, spune *Broatbent*, cum nu se profiită de înclinaţiunea naturală ce au fetiţele de a se jucà cu păpuşa, copilaşul lor iubit, pe care îl sărută, îl desmeardă, îl îmbracă, îl spală şi îl culcă. *„Inconştienţa şi naivitatea iubirii la copil ar trebuì să fie şi este din punctul de vedere educativ o mină de aur neexploatată şi ar trebuì să se pofite de ea“*. E, un fond de exploatat în acest instict natural de care au datoria să profite educatorii de astăzi.— In acest fel rolul mamei va fi schimbat şi ea va fi un adevărat factor de educaţie socială.— Acest procedeu s'a experimentat cu succes la şcoala din Leeds.

In ordinea aceloraşi idei, împrumut din impresiunile ce i-au făcut profesorului *Dr. Courmont* dela Lyon o vizită de cercetare în Suedia şi Norvegia asupra Igienei publice, impresiune aşternută într'un raport pe care l-a înaintat Academiei de medicină din Paris în 1909. Aceste două ţeri s'au ilustrat în ultimul timp prin rezultatele splendide ce au obţinut scăzând mortalitatea în general şi aceea a copiilor mici în special, prin creşterea exce-

dentului de naşteri şi deci a populaţiei, prin lupta inteligentă ce se dă în contra boalelor evitabile, — luptă care merită să fie admirată —. Acolo un caz de boală contagioasă aparţine mulţimii, interesului general şi ori ce măsură de declaraţie, de izolare şi de desinfecţie se execută fără şovăire, fiecare individ având conştiinţa că *procedând astfel îşi asumă o răspundere mare faţă de semenii săi.* Alăptarea maternă e o regulă; febra tifoidă e aproape necunoscută; variola nu se cunoaşte, etc.. *Şi tot progresul se datoreşte numai educaţiei integrale cetăţeneşti ce se face indivizilor.* Din şcoalele primare, din grădinile de copii chiar, se infiltrează noţiunile sănătoase de igienă şi gimnastica fizică e proporţionată cu aceà intelectuală; mişcarea în aer liber, curăţenia corpului prin băi, învăţământul antialcoolic, igiena îmbrăcămintei şi a hranei, se infiltrează, transformând principiile în instincte din cea mai fragedă copilărie. *Se obişnueşte ca medicul să fie abonat de către familii cu anul, şi în ei se naşte un stimulent, o întrecere, sa menţină sănătatea clienţilor lor.*

Ce frumoase, ce mândre şi ce înălţătoare poveşti adevărate, care se desfăşoară în ţerile reci ale Nordului, ale căror fiinţe au inimi calde şi iubire de neam. Şi amândouă aceste ţeri au o populaţie de aproape 7.000.000 şi aproape toată cu ştiinţă de carte, carte reală şi dătătoare de foloase practice.

Cât de greu propovăduim noi igieniştii, cât de îndeşert ducem lupta care nu urmăreşte alt scop decât păstrarea sănătăţii, tesaur scump pe care îl valorăm numai atunci când îl pierdem; şi toate greutăţile acestea provin numai din cauza unei lipse de educaţie individuală din primele începuturi ale copilăriei.

Mă voiu încercà să arăt pe scurt cum concep și ce ar fi de făcut în privința unor opere de educație socială, despre care a început să se vorbească și la noi în țară.

Baia, cantina și *colonia școlară* sunt opere de educație, sunt opere sociale care nu trebuesc prezentate ca utile, atunci când sunț aplicate pentru a satisface unele nevoi sau lipsuri fizice: Curățenia corpului, satisfacerea foamei și mărirea rezistenței corpului.

Nu e vorba să le intronăm în școală spre a executà influența binefăcătoare numai asupra unor organe sau aparate, dar trebuesc prezentate ca opere ale căror efecte să se infiltreze spre a devenì adevărate necesități, instincte, cărora să se supună nu numai copilul de astăzi, dar adolescentul de mâine și cetățeanul de mai târziu, părintele adevărat al generațiilor ce vor venì să iea locul celor de acum.

Importanța mare care se dă și trebue să se dea azi școalei, în accepțiunea largă și completă, urmărește tendința a formà deplin pe omul de mâine, întreg și complet. Toate operele zise extra, perì și post-școlare sau colaterale, se vor înglobà, se vor prezentà laolaltă ca opere de educație și cu cât momentul acesta va fi mai apropiat, cu atât rezultatele vor fi mai satisfăcătoare.

Privesc *baia școlară*, nu ca o operă sanitară destinată a curățì corpul și a-l ferì de unele boale ce sunt legate de neglijența luării de măsuri în consecință, nici ca o operă preventivă a tuberculezei sau a altor boale fizice, dar ca operă de educație a viitorului cetățean, ca operă de curățire și moralizare a sufletului lui. Se ridică nu numai murdăria de pe corp, dar se redă copilului o stare de bună dispoziție, poftă de lucru, de pricepere

mai uşor a celor ce se spun şi se petrec în jurul său. Dacă architectul *Kraft* face o observaţie foarte interesantă de schimbarea ce se efectuează în copii, când ieau băi regulat: *„ca părinţii le schimbă mai des cămaşile"*, pot da eu câteva exemple mai clasice, în care se oglindesc stări reale de lucruri. In 1907, asistând la primele băi şcolare ce se administrau copiilor la băile Eforiei, *ei erau speriaţi şi surprinşi la vederea săpunului sau la impresia duşurilor calde ce cădeau pentru prima oară pe corpurile lor;* La scurt timp după aceasta, la şcoala comunală din Teiu (str. Maşina de Pâine) au fost copii ai mahalalelor care nu numai că au venit mai curaţi la şcoălă, *dar şi-au adus părinţii ca să se spele, fiindcă li se păreà lor că le-ar face acelaş bine cum le-a făcut lor.* Cred că nu e nevoie de o probă mai convingătoare asupra influenţei de educaţie ce-ar fi să dea asemenea opere când sunt transformate în obiceiuri.

E o întreagă civilizaţie, o întreagă schimbare ce se vede şi se simte prin intronarea în instincte a unor obiceiuri şi atunci ele dau roade excelente. Curăţenia nu numai că e utilă corpului, dar ea are o repercuţie morală, căci duce la iubirea de ordine, la respectul de sine şi de alţii, la o decenţă şi regularitate de ţinută, influenţând mult şi direct intelectual după cum se exprimă *La Rochefoucauld „este faţă de corp, aceea ce este amabilitatea faţa de suflet"*.

Nu e numai mirosul particular greoiu şi asfixiant care se înlătură dintr'o clasă ai cărei elevi sunt spălaţi şi curaţi, dar alte calităţi ascunse şi latente a căror eliberare şi desvoltare prin educaţie se desăvârşeşte sau ar fi să se desăvârşească.

„Curățenia nu numai că dă sanătatea fizică, dar obicinuința cu ea și în special cu baile, trebue să fie considerată ca un progres de civilizație“ după cum se exprimă *Lassar.*

Pornite din școale, anume opere de educație, au o influență și mai mare, având în vedere pe de o parte vârsta tânără dela care se începe transformarea, precum și asociația variatelor mijloace întrebuințate pentru a formà această educație integrală; *«orice operă școlara are o față socială, pentru că binele care se face copiilor poporului, se resfrânge asupra poporului însuș, și ideile pătrunse în tânăr vor servì apoi omul format; opera școlară este o operă morală»* (din discursul rectorului *Couat* din Bordeaux prezidând «Societatea operei bordoleze a băilor dușuri eftine» în 1898).

Nu mai vorbesc de opera salutară, dar numai sanitară, ce se desăvârșește prin băi, relativ la boale de piele sau boalele infecto-contagioase; *«dacă Franța ar fi amenințată de vreo epidemie, și aș fi întrebat ce e de făcut? aș răspunde fără să evit,* **spălați-o**“; acestea sunt cuvinte profunde rostite de fostul Ministru al școalelor din Franța *Jules Simon.* De aceeaș părere sunt — ei o dovedesc și prin vorbe și prin fapte — oameni de talia unui *Leon Bourgeois, Loubet,* etc., cari dau tot sprijinul lor puternic operei băilor dușuri-școlare și dușurilor populare eftine.

Instituția băilor școlare a intrat de câtva timp nu numai într'o fază de progres dar — și aceasta e mai îmbucurător — în faza interpretării așà cum merită. In țeri civilizate nu se mai construește astăzi un local de școală primară (în multe nici din cele secundare) fără ca să i se destine în special anume părți pentru băi,

cu anexele lor. Elveţia, Suedia, Norvegia, Anglia, Germania, Danemarca, Japonia, Statele Americei, Austria, etc. simt şi se manifesă în ăst fel.

Să se răsfoească tratatul lui *Baudin* din 1907 asupra «Construcţiunii localurilor şcolare în Elveţia» şi se vor convinge cei necreduli cum se judecă şi cum se priveşte astăzi baia şcolară în micuţa dar civilizata şi morala Elveţie. Să se cerceteze lucrările congresului ultim de igienă şcolară din Paris din 1910, în special rapoartele lui *Charles Cazalet* (Franţa) *Jennes Otto Louis* (Christiania), alături de dările de seamă oficiale: «Asupra şcolilor poloneze şi condiţiunile lor igienice»; asupra «Operelor de igienă afară din şcoală din Danemarca»; asupra «Operelor de igienă şcolară în Suedia»; o lucrare extrem de interesantă «Asupra localului nou de şcoală primară şi primară superioară de fete din cuartierul Sft. Adalbert din Praga» etc. Nu pot însă să nu mă opresc şi a nu cità lucrarea admirabilă având ca titlu: «Nouă construcţiuni şcolare şi serviciul medical şcolar al oraşului Brendorf (Austria de Sud)»; acest mic orăşel cu o populaţie de 7000 locuitori, cea mai mare parte uvrieri, şi-a inaugurat sunt acum doi ani *cel mai modern local de şcoală, ideal de construcţie, confort şi mai ales spirit de educaţie integrala*. Mobilierul e făcut după ultimele date ale ştiinţei aplicate, căldură centrală, ventilaţii, *sisteme de aerisire centrală pentru distribuţiunea aerului curat în săli*, sisteme de absorbire a prafului, lumină naturală multă, lumina artificială electrică, sală de băi specială cu 24 de duşuri, avându-şi vestiar şi camera de rufării anexă în subsol, săli de desemn, săli de muzee şi material didactic, săli de gimnastică, săli de lucru

manual, *săli de clinică: dentara, de examene medicale, sală de operație*, vestiare pe coridoare, scuipători igienice, apă de băut, lavabouri de spălat pe mâini, closete sistematice și urinoare. Intreaga școală ocupă o suprafață de 4000 m. p. dintre care 2550 clădirea, iar restul destinat grădinii și curtea școalelor. Cubajul de fiecare elev *5,2 m. c. aer.*

S'a lucrat acì într'un mod special și unic până acum prin decorarea artistică a localurilor de clasă, impresionându-se în mod special creerul lesne inpresionabil al copiilor; de la arta, coloritul, modul cum se prezintă lucrurile, se obișnuesc și se educă elevii; distrați poate la început, ei se obișnuiesc și își învață ochiul și spiritul cu *aceea ce e ordine și frumos*. Știucaturile, pot fi criticabile până la un punct de vedere igienic, dar ele se curăță și întreg materialul de construcție este lesne desinfectabil și se poate curățì. Sunt în această școală reprezentate douăsprezece stiluri din cele mai expresive, și copilul stă în fiecare an în mijlocul acestui mediu sever artistic și cu pereții decorați cu copii ale diferitelor tablouri mari artistice. Sunt reprezentate aci în săli de studii, stilul egiptean, doric, pompeian, roman, gotic, mauresc, renaștere romană, bizantin, rococo, Ludovic XIV, baroc și «empire».

Se vede cum s'a urmărit asociația fericită între operele medicale, artistice și *pedagogice.*

Intențiunea generoasă și inițiativa fericită a donatorului *Arthur Krupp,* Consilier comunal și mare industriaș, a deschis astfel orizonturi nouă culturii intelectuale și formării copiilor de lucrători ai săi și a dat un exemplu de muncă și civilizație demnă de imitat. In acel orășel mic s'a pus în evidență într'un mod sublim utilitatea

practică a colaborării inițiativei private, a acelora cari iubesc tinerimea și a oamenilor patrioți cari luptă pentru viitorul patriei lor.

Ca unul pe care m'a preocupat mult și mă preocupă încă chestiunea igienei în general și a igenei școlare în special, în raport cu ideile nouă de pedagogie fiziologică și psiho-fiziologie, așternând aceste rânduri, sunt mulțumit că le pot găs' locul într'o lucrare închinată „*Omului școalei*“ în accepțiunea largă și adevărată a cuvântului; nu pot să aduc un prinos de recunoștință mai mare personalității sale decât în astfel, venind cu câteva argumente în favoarea înfăptuirii complete și realizării largi a programului său de activitate școlară așà cum o concepe.

Câteva opere școlare: baia, cantina, colonia, școala de adulți, cercurile curturale, grădinile școlare, bibliotecile populare, etc., *sunt opere de educație cetățenească, de înflorire și progres național al căror centru nu poate fi decât școala.*

Un început mic, dar totuș e un început, s'a făcut; în București s'a creat, prin inițiativă privată, cu bunăvoința Ministerului, cu concursul și ajutorul corpului didactic și cu acel al Primăriei, s'a făptuit idea colaborării elementelor de educație, care toate laolaltă și fiecare în parte ar fi să exercite și să-și dea obolul lor pentru a determinà o schimbare covârșitoare pe cât de decisivă a mediului; aceasta cu câteva momente mai înainte.

In mai puțin de doi ani s'au înfăptuit în București mai multe localuri de băi școlare decât în civilizata Norvegie; în Cristiana, dela 1890—1900 s'au creat 24 băi iar dela 1900—1910 alte 14; la noi cu un mediu

neprielnic, într'o atmosferă relativ nefavorabilă, cu obstacole multe şi de tot felul, *au luat ființă reală 12 băi şcolare.* Cât de mult s'ar face dacă prin inițiative private, prin ajutorul a nobile doamne, societăți particulare, oameni de bine, patroni de fabrici şi ateliere mari (imitatori ai lui *Arthur Krupp* din Berndorf), patronii de băi particulare, cu binevoitoarea atențiune şi încurajare a autorităților şcolare, cu inimi şi sentimente curat româneşti, fără spirit politic sau de egoism personal, *s'ar puteà face mult, ceva trainic, şi de un folos general real pentru întreaga țară.*

Când am văzut localuri de şcoală rurală cu două clase care îşi aveau totuş sala lor de băi-duşuri, conduct de apă şi canal de scurgere, mi s'a strâns inima de durere, gândindu-mă la localurile şcoalelor primare din capitala noastră, *unde am întâlnit cubajuri asfixiante de 0,250 m. c. pentru elev!*

Tot corpul didactic ar fi să iea inițiativa, fără să-şi încarce programul, înlesnind numai prin experiența şi cuvântul său, croirea unui drum nou şi serios, conform cu nevoile şi cu bugetele care orice s'ar zice, tot cresc, dar îşi dau prea puțin din ele şcoalei.

In Anglia în 6 ani s'au cheltuit 27 milioane fr. pentru băi-duşuri populare, economice şcolare şi lavabouri publice.

Băile şcolare ale capitalei, parte în localuri proprii, parte în localuri amenajate, iar altele deşi în localuri cu chirie şi strâmte, cu cheltueală puțină, dar entusiasm, bunăvoință şi pricepere, a desăvârşit această operă morală, completând chiar în parte lipsurile locale (dovadă vie şcoala de fete Carmen Sylva din str. Labirint a Capitalei). S'ar puteà utilizà pentru moment băile exi-

stente din orașe, și avem câteva exemple; s'au utilizat în București cu folos Băile populare ale comunei sau acele ale Azilului de noapte. Și la urma urmei ar trebuì să se creeze dușuri populare cât de multe în orașul nostru destul de murdar și cu destule lipsuri ale igienei; să fie dușuri, băi, basinuri, băi de vapori, băi de aer cald, dușuri comune sau separate, *„oricum ar fi numai să ne curățim și e bine“* (Dr. *Felix Bremont* congresul de igienă dela Boulogne, 1899).

Aș propune chiar aceea ce s'a făcut cu succes în alte părți să se înceapă întâiu cu spălătoare de mâini, lavabouri școlare, servindu-se în loc de șervete sau cârpe, de vată care s'ar arde pe urmă, și tot ar fi un progres.

Aș îndrăznì să propun chiar punerea în program a acestei materii: *cursul aplicat al spălării pe mâini*, sau *de băi*, etc., și să se înceapă chiar dela grădinile de copii, unde cu perseverență s'ar puteà începe depunerea primelor semințe.

Convingerea trebue să și-o facă oricine, că orice s'ar zice, o atare operă tot școlară e, fie că i-ar mai zice, extra, peri, post sau colaterală.

Dar la școalele secundare?, dar la institutele particulare (cu plată)? și chiar la universități, de ce nu s'ar continuà opera de educație și de înlesnire a făpturii sale mai ales acum, când baia prin prețul său ridicat a devenit aproape un lux?

Cantina școlară, operă cu care ne putem fălì astăzi ca stat și mai ales Bucureștiul ca oraș, creată și ajutată de *d-l Haret*, corespunzând nevoilor simțite mai ales după obligativitatea învățământului primar, este îmbrățișată de întreg corpul didactic și de marea massă a publicului.

O privesc opera din punctul de vedere al medicinii sociale, iar nu prin prisma strâmtă a satisfacerii sensației de foame și nici chiar al hrănirii sau nutrițiunii copilașului flămând și plăpând; ar trebui privită prin prisma largă a unei complete educații, prin întronarea unor obiceiuri nouă și sănătoase ce ar fi să se infiltreze copiilor, cetățenilor de mâine.

Masa în sine ca obiect, și cu anexele sale, farfuria și tacâmurile, curate; ținuta celui ce mănâncă; felul mâncărilor; spălarea pe mâini înainte și după, spălarea în gură, etc., sunt atâtea obiceiuri *care trebuesc ținute în seamă și care dacă s'ar aplicà, ar rămâne și s'ar transformà în instincte pe care le va păstrà omul de mâine.*

Intregul rezultat satisfăcător al campaniei antialcoolice din Norvegia se obține prin școală, ajutat complimentar prin societăți de temperanță, *adevărate școli de educație*; nici scăderea cârciumilor, nici monopoluri, nici procese de contravenție nu vor da rezultate durabile *fără o educație intensivă și luminătoare a indivizilor.*

Cantina școlară, operă de inițiativă privată, îmbrățișată de autoritățile scolare, municipale și de marele public, are nevoe de a fi revăzută și pusă la punctul actualității și mai ales a concepțiilor nouă asupra școalei; momentul e venit avându-și capitalul său material, care apropie suta de mii de lei, și când ea reușește a da peste 100.000 mese anual copilașilor flămânzi ai școalelor primare.

Colonia . . . ., cu atât mai mult trebue privită ca operă de educație; nici din spirit de imitație, nici ca sport sau plimbare, nici chiar ca operă de pre-

venire a boalelor sau pretuberculoasă, nici dătătoare de energii fizice. Toate aceste considerente laolaltă, cu alte cuvinte o educaţie completă, ar fi să se dea prin această operă şcolară.

Prin cercetarea amănunţită, psihică de cele mai multe ori, poate mai mult decât fizică, pe care o face profesorul zilnic asupra elevului, prin observaţiunile sale asupra lipsurilor de tot felul ce le constată, el şi numai el are putinţa a prescrie remediile completând şi îndreptând o stare de înapoiere sau de înclinaţiuni greşite.

Trecerea unui timp relativ scurt într'un alt mediu decât acela obicinuit, cu un pat curat şi îngrijit, cu o masă la timp şi cu rost servită, cu obiceiuri nouă de a-şi curăţì corpul şi hainele ce îmbracă, cu îndeletniciri nouă în întrebuinţarea timpului unei zile trecute la un aer curat de munte sau de mare, sunt atâtea instincte care se pot înfiltrà, constituesc o întreagă asociaţie de multe şi variate obiceiuri bune, care măresc şi rezistenţa fizică şi pe aceea psihică intelectuală a omului ce este predat societăţii complet şi folositor.

Copilul mahalalei, pe care nu l-a învăţat nimeni, căci părinţii n'au putinţă, nu ştiu, n'au vreme, sunt săraci şi muncesc din greu, copilul trăit în mediul infect al colibei murdare şi cu aer consumat, fără cele mai elementare noţiuni de şcoala vieţii, copilul acesta dacă în şcoala primară cu anexele sale — numai cele despre care am vorbit şi sunt destule — baia, colonia şi cantina, i s'ar da obiceiuri nouă practice şi aplicate, *cât de mult ar câştigà şi desigur ar rămâne cu ele.*

Ar fi o operă şcolară mare şi poate mai mare decât noţiunile şi aplicările ştiinţelor de gimnastică intelectuală,

dacă ar învăţà mai mult meşteşugul sau meseria de a cunoaşte vieaţa.

Elementele de educaţie ne lipsesc, e opera prezentului să le creeze, spre a preparà viitorul; mult hulita activitate extraşcolară din punctul pe vedere al igienei sociale e un factor determinant de prevenire a multor rele tot sociale. Bucureştiul, cu localurile sale de şcoli mai mult decât mizerabile, poate servì ca exemplu de cât de rău se înfluenţează vlăstarele tinere ale mahalalelor viitoare, care vor rămâne în aceeaş stare dacă şcoala nu se va schimbà complect.

S'a început ceva, s'a făcut foarte puţin, mai e încă mult de desăvârşit şi nu putem dorì decât ca Dumnezeu să ne dăruească pentru mai mult timp şi cât mai mulţi oameni ai şcoalei, spre a-şi desăvârşì opeıele începute şi concepute; şi întrezărind asociaţia fericită a unei colaborări dictate din convingeri şi cunoştinţe reale ale relelor evitabile între autorităţile şcolare, cu autorităţile gospodăreşti municipale, interesându-se marele public, iniţiativa privată, se va da şcoalei valoarea ce trebue s'o aibă de transformatoare şi schimbătoare a relelor existente; fabricele de oameni adevăraţi oricât ar costà, sunt cu folos cheltuiţi banii — căci marfa aceasta ne lipseşte.

Dr. BOTESCU

SPIRU HARET

Titan al muncii.

Spirit inovator, spirit de muncă şi de iubire de adevăr.

Pildă tuturor şi fiecăruia în parte, de a cinstì cinstea, de a răsplătì munca, de a respectà libertatea şi cultura.

Convins că nu poate existà libertate fără muncă, el cel dintâiu stă la locul de trudă — străjer credincios în capul oştilor, veghe neadormită la împlinirea datoriei.

Convins că nimic pe lume nu-i veşnic afară numai de veşnicia, că nici o stare de lucruri sau adevăr social nu-i permanent; el, muncitorul prodigios al cugetării, scoate din noianul atâtor nobile gândiri ce-l frământă, numai pe acele folositoare obştei, pe acele hotărîte binelui general. Şi atunci, în dorul neînfrânat de propăşire a ţerii, se înfăptueşte aceà *activitate extraşcolara,* băncile populare, obştiile şi *cooperativele săteşti*, etc., — gândul cel mai nobil ce a putut încolţi vreodată în mintea unui om de stat.

Convins că ideile ca şi soarta omului sunt în veşnică prefacere, că o clădire veche ori cât ai cârpi-o, tot şubredă rămâne, cu o lovitură numai, el dărâmă forma veche devenită nefolositoare, iar pe ruinele ei clădeşte templu nou, — strălucit prinos adus cugetării omeneşti.

Şi atunci, se înfăptueşte minunata organizare a liceului în forma ei actuală, organizare ce a dat putinţă de desvoltare raţională şi eficace facultăţilor intelectuale ale elevului.

Temeiul unui stat şi bogăţia lui de muncă, numai pe muncă se reazimă.

Convins de aceasta, d-l Spiru Haret, el însuş pilduește prin munca cea mai încordată pe care a putut-o desfăşurà vreodată un Ministru în Ţara Românească.

De aceea toţi, absolut toţi colaboratorii d-sale de aproape, sunt neobosiţi muncitori în toate ramurile de activitate şi, nici n'ar fi putut fi altfel, în apropierea celui mai însemnat reprezentant al muncii.

In largul bogat şi frumos al ţerii, pe plaiurile ei mănoase şi pline de soare, dormità o populaţiune înzestrată cu o admirabilă putere de muncă şi cu o nesfârşită sete de adevăr.

D-l Spiru Haret, cu o stăruinţă pe care nici un moment de abatere, n'a putut-o înfrânge, cu o persistenţă din ce în ce mai încordată şi binefăcătoare pe care nici o piedică nu a putut-o stânjenì, cu o însufleţire pe care nimeni şi nimic n'a putut-o oprì, aprinde flacăra culturii în patru părţi de ţară şi duce lumina şcoalei, prin nenumeratele localuri ce construeşte până în colţurile cele mai întunecate ale cătunelor lăsate în părăsire şi durere.

Şi atunci, nu după multă vreme, răsare şi acolo, în besna întunericului şi a ignoranţei, «generaţie sănătoasă la minte, chibzuind cu temeiu şi gândind limpede», generaţie pe care *Cassa Şcoalelor* şi a *Bisericilor* a scos-o la iveală şi ne-a dat-o rod bogat în rostul treburilor ţerii.

D-l Spiru Haret a săvârşit în rânduea la statului, atâta bine ţerii şi truditului ţăran, cât nu poate cuprinde mintea omenească. D-l Spiru Haret a înfăptuit cel mai preţios tezaur, cel mai scump patrimoniu al Ţerii: idea şi simţirea românească.

LAZAR BADESCU

REVISTA POPULARĂ «ALBINA» ŞI SOCIETATEA «STEAUA»

Munca întăreşte corpul, ţine mintea trează şi înalţă sufletul omului! Cât de înviorătoare şi cât de înălţătoare este însă munca, când ea e pusă în serviciul celor mulţi, când aceştia sunt fraţii tăi şi mai cu seamă, când ai şi norocul, ca să-i poţi vedeà roadele! Este ca balsamul răcoritor, sufletul este ca atmosfera liniştită după încetarea furtunii, când aerul limpede şi curat te dispune la o nouă vieaţă!

Cam aceasta este acum starea sufletească a d-lui Sp. Haret, care şi-a depănat firul vieţii muncind din greu — şi totdeauna în fruntea lucrătorilor, — la desţelenirea minţii şi la întocmirea bunei stări a ţărănimii, ce se resfiră, ca un covor des, pe văile mănoase ale ţerii, pe dealurile împodobite cu bogăţii şi chiar pe coastele munţilor pierduţi în zare. Prin sufletul ţărănimii trăeşte neamul şi prin ea se ridică seva, care-l hrăneşte. De aceea a iubit acest mare om ţărănimea, de aceea i-a închinat el toată munca, toată priceperea şi toată vigoare sa, făcându-se „*Albină*“ spre a-i hrănì cu miere sufletul amărît şi tot el a fost şi „*Steaua*“, care i s'a arătat, spre a o conduce din întuneric la lumină.

I. *Albina.*

Cine n'a văzut şi n'a cetit revista enciclopedică, care apare Dumineca, sub titlul de Albina şi care a ajuns şi *în mâinile unsuroase ale ciobanilor, care îşi petrec vieaţa pe culmile munţilor, în tovărăşia blândelor oiţe?* Sunt 14 ani de când apare această revistă modestă. Pe atunci, cu toate că d-l Sp. Haret erà ministru, totuş a avut şi vremea de a se gândì şi puterea de a aflà, că în casele sătenilor şi ale oamenilor cu puţină carte nu se găseşte nici o carte, sau dacă se găsesc, ele conţin o adevărată otravă sufletească. S'a sfătuit deci cu mai mulţi fruntaşi ai neamului ca: Gr. Tocilescu, D. Laurian, Ionnescu-Gion, Ion Neniţescu etc. şi cu toate greutăţile prin care a trecut din pricina lipsei de mijloace financiare, totuş a răuşit la 15 August 1897 să constitue comitetul de redacţie al revistei, compus din următoarele persoane: P. Gârboviceanu, Gh. Adamescu, C. Rădulescu-Motru, I. Otescu, N. Nicolaescu, Const. Popovici-Taşcă şi V. Stoicănescu, alegându-se d-l P. Gârboviceanu preşedinte, d-l Gh. Adamescu secretar de redacţie şi d-l Popovici-Taşcă, administrator. Mai târziu comitetul s'a întregit cu d-nii G. Coşbuc, P. Dulfu, V. S. Moga, General Năsturel şi Gr. Teodosiu. Munca, ce comitetul a desfăşurat la început, n'a fost tocmai uşoară, *dar graţie priceperii şi patimei, când e vorba de dus la bun sfârşit o operă folositoare,* a asigurat Albinei trăinicia şi i-a dat şi putinţa să meargă mereu înainte. La 20 Fevruarie 1900, în anul III al revistei, a intrat în comitet şi d-l I. Kalinderu, căruia i s'a propus şi prezidenţia. Cu intrarea acestui bărbat de seamă al neamului, s'a ridicat şi mai mult prestigiul

acestei reviste şi i s'a asigurat şi mai bine existenţa, pentru că d-l I. Kalinderu este cunoscut şi apreţiat până în cele mai de jos straturi ale poporului şi numele său este legat de toate faptele mari, cari au contribuit la înaintarea şi la bunul renume al ţerii.

In timp de 14 ani de când apare revista s'au scris articole de religie, patrie, educaţiune, instrucţiune, istorie naţională şi generală, şcoală, biserică, geografie, etnografie, ştiinţă vulgarizată, folkloristică, medicină, igienă, industrie, comerţ, alcoolism, precum şi predici, cuvântări, poezii, muzică, naraţiuni, dar mai ales s'a dat o mare desvoltare articolelor de agricultură, creşterea şi îngrijirea vitelor, cultura zarzavaturilor etc.

S'a dat peste 10.000 ilustraţiuni de religie, armată, industrie, gospodărie, ştiinţe naturale, monumente, costume, vederi din ţară şi din ţerile locuite de Români şi din lumea întreagă. Abonaţilor li s'au dat gratuit în fiecare an câte 4 tablouri în culori, unele făcute anume pentru revistă de pictori de seamă, altele reproduse după pictori celebri străini. Afară de aceasta li s'a oferit şi chipurile marilor domnitori Mihaiu Viteazul şi Mircea cel Mare.

La expoziţiunea «Asociaţiunei române pentru înaintarea ştiinţelor» din 1903, revista a primit medalia de argint, iar la expoziţia societăţii agrare din 1904 şi cea jubilară din 1906 medalie de aur cu diploma de onoare.

II. *Steaua.*

Ca ministru d-l Sp. Haret n'a încetat o clipă de a urmărì de aproape şi a stimulà activitatea revistei «Albina» şi cu toate că această revistă îşi luase avântul dorit de d-sa, totuş în dorinţa nestrămutată, ce o aveà de a face şi mai mult pentru pătura ţărănească, a pus

la cale înfiinţarea altei societăţi numită «Steaua», care s'a şi constituit la 3 ani după apariţia revistei Albina, adică în anul 1900 Noemvrie 25 şi tot în urma consfătuirii cu bărbaţi de seamă ai ţerii. Ceeace l-a îndemnat la înfiinţarea acestei societăţi a fost faptul, că se observă prin casele ţărăneşti mai mult portretul Ţarului, la care săteanul se închină, ca la icoană, din pricină, că aceste tablouri au semnul crucii, şi d-sa dorià, ca propagandei străine să i se opună una naţională şi pentru aceasta e bine să luptăm şi noi cu armele cu care luptă şi străinii, şi ca un început a propus chiar în prima şedinţă, ca întâia lucrare a societăţii să fie tipărirea portretului M. S. Regelui.

Primul comitet al societăţii Steaua a fost compus din d-nii: I. Kalinderu preşedinte, Sava Şomănescu, vicepreşedinte, Sp. Haret, administrator-cassier, C. Banu secretar şi d-nii M. Vlădescu, Cristu Negoescu, Petre Gârboviceanu şi D. Cecropid membri în comitet, iar C. Alimăniştianu, Pr. Const. Ionescu şi Const. Alexandrescu, cenzori.

D-l I. Kalinderu a fost propus preşedinte chiar de d-l Sp. Haret şi primirea acestei demnităţi de către d-l Kalinderu a fost o chezăşie pentru toti, că societatea Steaua va urmărì pas cu pas scopul pentru care a fost creată şi anume de a lucrà pentru propagarea şi întărirea învăţăturii în massa poporului, prin tipărirea şi răspândirea de scrieri şi publicaţiuni de tot felul, cu caracter moral, patriotic şi utilitar şi pentru împiedicarea prin toate mijloacele legale a răspândirii de scrieri şi publicaţiuni imorale, sau cu tendinţe contrarii statului şi ideei naţionale române, prin următoarele mijloace: *a)* Tipărirea de scrieri şi publicaţiuni, *b)* Incurajarea

prin premii a scrierilor, care vor corespunde scopului societăţii, *c)* Răspândirea acestora pe un preţ cât mai redus, *d)* Incurajarea şi susţinerea instituţiunilor culturale şi şcoalelor de adulţi şi *e)* Crearea unei biblioteci populare.

Comitetul societăţii, care a rămas aproape neschimbat dela început şi până azi, are meritul de a fi făcut din această sociatate o stea luminoasă, pentru cei ce zac în întuneric. Deşi la Steaua sunt cotizaţiile cele mai reduse, căci ele încep dela 1 leu anual, totuşi această societate are astăzi un capital de peste 100.000 lei cu peste 2.000 membri, întrebuinţând peste 30.000 lei numai cu tipăritul broşurilor şi tablourilor şi cu acordare de ajutoare scriitorilor. S'au tipărit 27 de broşuri în aproape 1.000.000 de exemplare, din care s'au vândut cam la 700.000. Fiecare broşură costă la început 15, mai târziu 20 bani şi coprinde cam 100 pagini fiecare. Subiectele au fost alese cu multă îngrijire şi sunt variate şi ca pildă cităm: Din ţara Basarabilor, Foloasele învăţăturii, Grădina de legume, Medicul poporului, Românii de peste Carpaţi, Superstiţiile păgubitoare ale neamului nostru, Din Bucovina de altă dată etc. şi au fost scrise cu multă pricepere, şi ca dovadă despre aceasta sunt numele d-lor: G. Coşbuc, P. Dulfu, M. Sadoveanu, I. Slavici, N. Iorga, Şt. O. Iosif, Th. Speranţă etc.. Afară de aceasta, societatea a mai tipărit portretele familiei regale şi portretul Domnitorului Ştefan cel Mare şi în curând va apare şi al lui Mihaiu Viteazul. Din tablourile apărute, şi care costă 40 bani bucata, s'au vândut peste 40.000.

Că societatea va merge mereu inainte nu mai încape nici o îndoeală. Numele d-lui I. Kalinderu şi al d-lui Sp.

Haret, frumosul capital, ce societatea posedă şi asigurarea, că în fiecare an capitalul va creşte cu peste 20.000 lei sunt garanţii destul de puternice pentru aceasta. Şi cred că dorinţa fiecărui bun Român este, ca Steaua ce a răsărit, să nu mai apună niciodată.

* * *

Inainte de a încheeà cele ce aveam de spus despre revista Albina şi societatea Steaua e bine să facem o constatare, care arată în adevărata sa lumină pe omul preocupat de binele şi de propăşirea neamului său.

Poate unii vor fi crezut, sau poate cred şi acum în necunoştinţă de cauză, că ceeace l-a îndemnat pe d-l Sp. Haret să pornească această sinceră şi frumoasă mişcare culturală, vor fi fost scopurile politice. Numele preşedintelui Albinei şi Stelei, numele d-lui I. Kalinderu înlătură dela început această bănueală, iar numele d-lor G. Coşbuc, General Năsturel şi I. Otescu dela Albina şi al d-lor M. Vlădescu, Sava Şomănescu şi Cristu Negoescu din comitetul societăţii Steaua, precum şi faptul că toţi miniştrii, cari s'au perindat la cârma statului, ori de ce coloare politică au fost, aŭ ajutat şi susţinut aceste publicaţiuni, ne arată în lumină vie gândurile şi sentimentele ce l-au determinat pe d-l Sp. Haret să muncească cu atâta râvnă în ogorul sterp al luminării satelor.

GH. CHERCIU
Institutor în Bucureşti.

DELA ROMÂNII MACEDONENI

> **« . . . . Este un lucru contrar ori cărei morale, de a trăì cineva în contul unei idei nobile, fără a face nimic pentru a o servì».**
>
> *Spiru C. Haret*
>
> **(Raport către M. S. Regele asupra chestiei şcoalelor şi bisericilor rom. din străinătate).**

De sigur, locul ce am avut distinsa onoare să mi se pue la dispoziţie în lucrarea de faţă, destinată a sărbătorì pe unul dintre cei mai de seamă fii ai ţerii, este prea mic, pentru a înfăţişà în mod complet, acţiunea Românilor Macedoneni, în decursul celor 47 de ani, de când, ea a luat fiinţă.

Mă voiu încercà totuş a face o expunere generală a întregului mers al acestei acţiuni, cunoscută bine de prea puţini, de alţii, destul de mulţi, în mod nelămurit şi de un număr foarte mare, in mod cu totul greşit.

„Şi eu hiu Aromân", a strigat plin de entusiasm călugărul *Averchie,* Român macedonean, în mijlocul mulţimii adunate pe platoul dela Cotroceni, în anul 1862, cu ocazia defilării oştirii româneşti înaintea domnitorului Alex. I. Cuza. Şi lumea mirată de graiul acestui Român

plin de asemănare cu al nostru, se apropiè de dânsul şi înţelese, că vorbirea lui e la fel cu a noastră şi că în sufletul lui bate o inimă românească, dorită de înălţarea şi întărirea neamului.

Poporul începù de atunci să cunoască ceeace cărturarii ştiau de mult, că în frumoasele şi roditoarele văi ale Pindului trăeşte un neam de acelaş sânge şi de aceeaş origină cu cel din România liberă, înăbuşit de secole, de alte seminţii străine, fără a fi putut însă, să-i răpească limba, credinţa şi datinele strămoşeşti.

Acesta este poporul *Macedo-Român* sau *Aromânii*, a cărui obârşie este cea romană şi care de 1300 de ani stă neclintit, ţinând în stăpânire până astăzi, sate, târguri şi oraşe, în coastele şi vârfurile munţilor.

Ei sunt *regii* Pindului, după cum *Moţii* sunt ai Carpaţilor şi de vitejia lor s'a frânt în numeroase rânduri urgia duşmanilor, cari s'au încumetat să-i scoată din acele locuri.

Datinele, credinţele şi superstiţiile lor sunt tot cele moştenite dela Romani şi nu se deosibesc aproape de loc de ale noastre.

La botezuri, nunţi şi înmormântări au aceleaşi obiceiuri, cu toate că depărtarea şi greutatea mijloacelor de comunicaţie n'au putut înlesnì împrumutarea lor dela noi.

Le au, pentrucă sunt ale lor, ca şi ale noastre, dela origină, comoară nepreţuită a poporului românesc ori unde s'ar aflà, unică în frumuseţe şi bogăţie.

Şcoala nu a lipsit Aromânilor şi au fost întotdeauna setoşi de învăţătură, căci după cum zic ei: « omul fără

carte e fără ocli» şi apoi e ruşine mare să te duci la altul să-ţi «ghivisească cartea» (citească scrisoarea) primită dela ai tăi.

Şcoala însă la care s'au adăpat Aromânii până la 1864, a fost numai *cea grecească*, căci interesele de tot felul ale lor, şi mai ales cele religioase, i-au silit să se ţie strâns uniţi cu Grecii în toate împrejurările.

Aceaş soartă au avut-o şi Bulgarii şi Sârbii, constituind astfel un bloc al elementului creştin din Turcia.

Patriarhia a izbutit să-şi iea asuprăşi în acele vremuri, sarcina de a ocrotì interesele creştinilor, faţă de autorităţile otomane, şi astfel se explică legăturile strânse ce au existat şi în parte continuă să existe între creştinii de diferite naţionalităţi şi această înaltă instituţie religioasă.

Unirea, dragostea şi liniştea au domnit între creştini până în ziua, când fiecare dintre aceste neamuri îşi spuseră dorul, de a auzì citindu-se S-ta evanghelie pe înţelesul lor, în limba fiecăruia şi de a învăţà să scrie şi să citească graiul, cu care s'au pomenit din moşi strămoşi.

Atunci s'a pornit urgia preoţilor greci asupra creştinilor şi atunci s'a văzut, că S-ta Patriarhie nu avusese faţă de credincioşii săi *iubirea creştinească* fără interes şi gânduri ascunse, ci toată acţiunea lor religioasă urmărià numai îndeplinirea *„marei idei“* greceşti, ideea de cucerire în ţara turcească.

Românii Macedoneni aflaţi în România, înfiinţară un comitet de *propagandă naţională* la 1860, sub conducerea fraţilor Goga din Clisura, Zisu Sideri (Seres) M. Niculescu (Târnova) şi Toma Tricopol din Cruşova şi răspândiră un manifest, prin care îndemnau pe Aromâni

să părăsească şcoala grecească şi să înfiinţeze pe cea română.

La 1863, D. Bolintineanu, ajungând ministru al Instrucţiunii, a înfiinţat un fond cultural pentru deschidere de şcoli româneşti în Macedonia.

La anul 1864 se deschise prima şcoală românească în *Târnova*, depărtare de o oră de Bitolia, centrul propagandelor culturale de astăzi, sub conducerea patriotului însufleţit Dimitrie Atanasescu.

Glasul lui Atanasescu n'a răsunat în pustiu, căci toate *hoarele* (comunele) aromânesti, în care nu se înrădăcinase bine cultura grecească, s'au deşteptat din amorţeala în care trăiseră şi s'au pus pe lucru, înfiinţând şcoli româneşti.

La 1867 se înfiinţă şcoala românească din Avdela, de Apostol Mărgărit, primul inspector al şcoalelor din Macedonia, care încă dela 1862 începuse a învăţă pe copiii Clisurenilor româneşte, în şcoala grecească din satul lor, unde el funcţionà ca învăţător grec.

De acì în colo numărul şcoalelor creşte în fiecare an, dar şi Aromânii se despărţiră în două tabere: grecomani şi Aromâni curaţi, după sentimentele ce nutriau.

Limba română literară începù să se introducă în şcolile «aromâne» încetul cu încetul, din cauza nevoiei ce se simţià, de a se înlesnì legăturile cu Românii din Regat şi a da copiilor pregătirea necesară să-şi poată completà studiile în şcoalele din Ţara mumă.

Pregătirea unui corp didactic pentru Macedonia a fost o nevoie simţită încă dela început şi în anul 1865 se înfiinţă la S-ţii Apostoli o asemenea şcoală sub direcţia lui Massim, cu tineri aduşi de călugărul naţionalist Averchie din Macedonia.

Peste doi ani numărul elevilor se ridică la 40, dar şcoala nu funcţionă decât până la anul 1871, când fu desfiinţată şi elevii ei fură repartizaţi la liceele Mateiu Basarab şi S-tul Sava.

După răsboiul ruso-româno-turc, acţiunea culturală a Aromânilor luă un mare avânt şi merse progresând până la 1899, când numărul şcoalelor româneşti din Turcia s'a ridicat la 93.

In anul 1879 se înfiinţează în Bucureşti, de bărbaţi patrioţi şi cu iubire de neam, *„Societatea de cultura macedo-română"*.

La 1880 s'a înfiinţat Liceul de băieţi din Bitolia, cu internat, care funcţionează şi astăzi cu 7 clase. Dintre absolvenţii acestui liceu se recrutează tinerii, cari se desvotează misiunii învăţătoreşti în Macedonia.

Şcoala Normală de fete, tot în acest oraş, s'a înfiinţat la 1893 şi la 1902 i s'a adăugat şi o secţie profesională.

La Ianina s'a deschis în anul şcolar 1887/88 un gimnaziu de băieţi, care s'a transformat în şcoală comercială cu 4 clase în anul 1901/902, după cum este şi astăzi.

Iar la Salonic funcţionează o şcoală comercială superioară cu 7 clase, înfiinţată în anul şcolar 1899/900.

Pentru completarea studiilor universitare în imperiul turcesc, s'a înfiinţat la Constantinopol, în anul 1905 un *Internat Universitar,* în care se primiau 15—20 studenţi macedoneni.

Dela Aprilie 1911 se dă la 21 studenţi înscrişi la Facultăţile de acolo, burse lunare în bani, pentru întreţinerea lor, ne mai fiind obligaţi să stea într'un in-

ternat, conform dorinţei exprimate de ei, pentru a locuì mai aproape de Facultălile la care urmează.

La Salonic se dau burse la şease studenţi, pentru a urmà la cursurile Facultăţii Juridice de acolo.

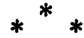
Dela 1900—1902 au funcţionat în Macedonia un număr de 75—80 de şcoli primare.

Anul 1902/903 se prezintă ca un an de progres însemnat în toate direcţiile pentru cultura naţională a Românilor Macedoneni, prin rândueala pusă de Ministerul Instrucţiunii în administraţia şcoalelor şi bisericilor române.

În acest an au funcţionat în mod regulat un număr de 82 şcoli primare în 64 comune, având 153 institutori şi institutoare cu 3.991 elevi şi eleve, iar în cel următor, 1903/904, numărul şcoalelor se ridică la 93 în 67 comune, cu 174 institutori şi institutoare şi *5.170* elevi şi eleve.

In anul 1904/905 numărul ajunge la 96 şi apoi începe să scază până la 1910/911, în timpul acţiunei nenorocite a bandelor de antarţi greci.

Astăzi avem un număr de 106 şcoli primare în 81 sate, cu un număr de 202 institutori şi institutoare, din care au funcţionat în mod regulat 101 şcoli cu 4300 elevi, după statisticele primite în anul şcolar 1910/911.

Dacă pe terenul şcolar s'a putut ajunge la rezultate în parte, destul de mulţumitoare, în chestiunea bisericească lucrul a mers mult mai greu. Până acum Aromânii au rămas tot la bunul plac al Patriarhiei şi Mitropoliţilor greci. Cu toate că sunt buni creştini supuşi şi ascultători Patriarhiei, nu se pot bucurà de blândeţea

și bunăvoința acesteia, întru cât le este oprit cu desăvârșire să asculte serviciul religios în limba română. S'au găsit însă și în rândul preoților, oameni patrioți cari să îndure blestemele și pedepsele mitropoliților, fără nici o teamă de păcat, și au părăsit bisericile grecești, trecând în mijlocul fraților lor, pentru a le oficià cele religioase în limba maternă.

Incetul cu încetul, exemplul preoților curagioși a fost imitat de alții, așà încât numărul acestor servitori credincioși ai bisericii s'a ridicat în anul 1902/903 la *42* în 31 comune;—în 1903/904 au fost 55 în 38 comune și în anul 1904/1905 au fost 58 de preoți.

Astăzi, sunt în Turcia 58 preoți în 42 comune cari oficiază serviciul religios în limba română. Bine înțeles, că nu în toate comunele există biserici; în unele sunt numai capele sau paraclise, iar în altele serviciul religios se face cu rândul, o săptămână în limba română și cealaltă în grecește, prin buna învoeală dintre poporeni. Speranța tuturor e pusă în *deslegarea chestiunii bisericești*, de care atârnă aproape în întregime avântul, ce trebue să-l iea întreagă acțiunea culturală a Aromânilor.

Sprijinul, pe care Aromâni, l-au găsit în autoritățile otomane, datorită conduitei lor corecte și devotate față de imperiu, a fost în multe împrejurări de un folos real.

Ei aveau absolută nevoe de acel sprijin, căci lăsați numai la propriile lor forțe, ar fi fost striviți de privilegiile acordate Patriarhiei, pe tema creștinismului, în decursul vremii, de diferiți sultani.

In chestiunea bisericească Turcii nu s'au amestecat,

lăsând creştinilor deplină libertate de răsboire între ei şi grija de a-şi rândui biserica, cum vor găsi cu cale. Amestecul autorităţilor a apărut numai atunci, când s'au ivit scandaluri şi bătăi în biserici, pentru a restabili ordinea şi a pedepsi pe vinovaţi.

La 1878 autorităţile imperiale deteră două ordine viziriale Valiilor din Salonic şi Ianina, prin care se recunoaşte Aromânilor dreptul de a înfiinţà şcoli şi de a se bucurà ca naţiune aparte de protecţiunea stăpânirii otomane.

Consfiinţirea drepturilor Aromânilor, în mod egal cu ale celorlalte naţionalităţi din Turcia nu se făcù decât în anul 1905, în ziua de 10 Maiu, printr'o *iradeà imperială*, dată de fostul sultan Abdul Hamid Han II-lea.

Acordarea acestei *iradele* aduse Aromânilor nu numai zile de sărbătoare, dar şi zile de doliu, căci avù darul să deslănţue asupra lor toată furia comitelelor greceşti, care înarmară *bande de andarţi* şi le năpustiră asupra fraţilor noştri.

Furia lor nu cunoscù nici o margine în săvârşirea crimelor asupra bătrânilor, tinerilor, femeilor şi chiar copiilor, cari nu voiau să părăsească şcoala şi biserica românească.

Aromânii nu s'au înfricoşat însă şi au stat neclintiţi în credinţa lor, mulţi dintre ei preferând moartea, în locul evangheliei şi şcolii greceşti. Au făcut sacrificiu de vieaţa lor, înălţându-se până la martirii din vremea goanelor păgâne în contra creştinismului.

Poporul curat şi cu sufletul cinstit şi-a făcut datoria, arătând cărturarilor ieşiţi din mijlocul lor, cu câtă lepădare de sine şi cu cât devotament trebue să lucreze pentru cauza naţională.

Viforul acesta a trecut şi să dea Domnul ca el să nu se mai întoarcă, pentru binele Aromânilor şi pentru cinstea Sfintei cruci la umbra căreia s'au săvârşit toate crimele.

* * *

Cauza Aromânilor fiind dreaptă şi curată, fără vreun gând ascuns de resvrătire şi sdruncinare a rostului în trebile Imperiului în care trăesc, a fost dela început îmbrăţişată cu dragoste de Ţara Românească.

M. S. Regele Carol I în înalta Sa bunăvoinţă a acordat toată solicitudinea acţiunii culturale a Aromânilor şi cu cel mai viu interes a ţinut, ca în zilele glorioasei Sale Domnii, neamul românesc de pretutindeni să crească şi să propăşească spre cinstea şi gloria patriei.

România a pus la dispoziţia fraţilor Aromâni mijloacele materiale şi morale cu toată dragostea, atât pe cât puterile i-au permis, în timpuri bune, ca şi în cele grele.

Incepând dela 1864, când s'a acordat pentru şcoalelor aromâneşti suma de 14.000 lei, această subvenţie a crescut treptat, după desvoltarea şi nevoile ce le-au avut.

In anul 1892/93 s'a ridicat la 450.000 lei şi în anul 1902/903 s'a redus la 300.000 lei anual.

In anii următori începe să crească treptat, până ce ajunge la 600.000 lei în 1905/906 şi la 870.000 lei în 1910 911.

Astăzi, subvenţiunea acordată şcoalelor şi bisericilor române din Turcia este de 760.000 lei.

Lipsa unei bune rândueli şi a continuităţii în acţiunea culturală a Aromânilor a fost pricina slăbiciunilor ieşite

la iveală din diferitele părţi, cari constituesc organismul cauzei de care e vorba.

Până la 1 Aprilie 1906 chestiunile privitoare la afacerile şcolare şi bisericeşti ale Aromânilor, se deslegau la Ministerul Instrucţiunii şi Cultelor.

D'ela această dată ele au fost trecute la Ministerul Afacerilor Străine, formând un serviciu special.

Din lucrările ce le avem la îndemână rezultă, că încercări de a se pune bazele unei organizări în acţiunea macedo-română, nu s'au făcut decât foarte târziu, de abià la începutul anului şcolar 1898/99.

Mai înainte, administraţia şi conducerea întregii acţiune erà lăsată în grija răposatului Apostol Mărgărit, care preocupat de alte trebuinţe, nu se gândise şi nici nu puteà să dea organizaţia necesară bunului mers al unei chestiuni atât de complexe.

La 1894 se constitue o eforie şcolară la Bitolia, recunoscută de autorităţile otomane, din îndemnul populaţiunii locale.

Idea însă nu s'a generalizat în toată Turcia şi nici organizarea ei nu se făcù temeinic.

In anul 1898 pentru prima oară, *D-l Spiru C. Haret Ministru al Instrucţiunii Publice şi Cultelor de atunci* a dat în ziua de 21 Septemvrie o decizie *„pentru regularea câtorva chestiuni de organizare a şcolilor din Macedonia"*.

Decizia e motivată în modul următor:

„Vazând proiectul de buget al şcoalelor şi bisericilor române din Imperiul Otoman pe anul şcolar 1898/99 (dela 1 Sept. 1898—31 Aug. 1899) prezentat cu raportul d-lui inspector Ap. Mărgărit, No. 62 din 25 Iulie a. c.

„Determinat de trebuința ce este de a se pune odată un început de organizare a școalelor și bisericilor române.

„Decidem“ :

Urmează apoi diferite dispozițiuni privitoare la personalul șc. secundare, la învățăm. primar, revizori, etc.

Cu privire la fixarea salariilor personalului didactic primar s'au luat următoarele dispozițiuni:

a) In satele și orașele care au mai puțin de 1.000 familii, salariile se stabilesc la 40, 50, 60 și 70 lei pe lună.

b) In satele care au mai mult de 1.000 familii, salariile vor fi de 70, 80, 90, și 100 lei pe lună.

Un instutitor nou numit se va plăti în cazul *a* cu salarul cel mai mic de 40 lei pe lună și în cazul *b* cu 70 lei lunar.

«După fiecare 5 ani de funcționare, leafa se va crește cu câte 10 lei pe lună până la maximum de 70 lei în cazul *a* și de 100 lei, în cazul *b*.

«Afară de aceasta, oricari ar fi gradul și vechimea unui institutor, el va primì un adaos de 10 lei pe lună peste ce i se cuvine după vechimea lui și localitatea unde servește, dacă va justificà cu siguranță, că are în clasa sa și numai pe seama sa, cel puțin 40 de școlari regulați, și să se fi prezentat cel puțin 30 școlari la examenul din Iunie al anului școlar precedent. Adaosul va fi de 20 lei pe lună, dacă numărul școlarilor regulați va fi de 60, iar al celor prezentați la examenul din Iunie precedent, de 50».

«Dovada ce se cere aci, se va face prin înaintarea la Minister, de copii de pe cataloagele anuale și de examen, vizate de d-sa sau de revizorul respectiv, de caete de

lucrări scrise, de dovezi din partea consulatelor române».

. . . .

«. . Directorii vor fi învitaţi de urgenţă, până la 1 Noemvrie 1898 cel mult, să trimeată Ministerului relaţii detaliate asupra şcoalelor lor, împreună cu lista şcolarilor cari au urmat în fiecare clasă în ultimii doi ani şcolari, cu însemnarea celor cari la finele anului au trecut examenul şi s'au promovat. Aceste relaţii vor trebuì vizate de revizorii provinciilor, cărora li se vor da ordine în acest sens şi cari vor face pe ele observaţiile lor».

. . . .

«Crescerile de salariu ale institutorilor, pentru înplinirea unui termen de vechime de 5 ani, se vor face dela 1 Septemvrie, care urmează după momentul împlinirii termenului de vechime».

. . . .

«S'a înfiinţat un nou post de revizor pentru Albania şi Epir, cu leafa de 200 lei lunar».

. . . .

«Fiecare din aceşti doi revizori vor aveà să inspecteze şcoalele primare din circ. lor, nu însă pe cele secundare».

«Fiecare şcoală va trebuì vizitată cel puţin de două ori pe an. Ei vor trebuì să adreseze direct Ministerului, prin d-l director al învăţământului secundar şi superior câte un raport pe fiecare perioadă bugetară de 3 luni».

«In aceste rapoarte, se va cuprinde rezultatul inspecţiilor în cursul perioadei, date statistice, observaţii şi informaţii de tot felul, asupra şcoalelor din circumscripţia lor. *Netrimeterea acestui raport, va fi cauză de a li se suspendà lefile pe aceà perioadă şi în caz de repeţire, cauză de destituire*».

. . . .

. . . .

Aceasta este prima măsură de îndrumare în organizarea chestiei culturale aromâne și din ea se vede limpede, cum gândià Ministrul Instrucțiunii de atunci și care erà grija ce purtà unei cauze, demne de interesul tuturor.

Tot la 1898 d-l Spiru C. Haret a dat o altă decizie prin care numià pe d-l d-r Pucerea director al liceului din Bitolia pe ziua de 1 Septemvrie acel an, motivată în chipul următor:

«In vederea studiilor ce ați făcut și în dorința ce *am*, *de a organizà școalele române* din Macedonia, am onoare a vă face cunoscut, că Ministerul vă numește, pe ziua de 1 Sept. 1898, în postul de director al liceului românesc din Bitolia, unde veți ocupà și catedra de șt. fizico-chimice și higienă».

. . . .

«Ducându-vă la post, vă rog să ne prezentați un studiu amănunțit asupra școalelor noastre primare și secundare din Bitolia, pe care-l veți redijà, după ce veți cunoaște bine starea lucrurilor și veți fi avut destule consultări cu directoara șc. normale, cu corpul didactic al liceului și al șc. normale și cu instutitorii noștri din Bitolia».

«Ne veți propune un plan sistematic de organizare a acestor școli, după mijloacele bănești și de personal, de care dispunem, după trebuințele populațiunii și după exegințele legislațiunii locale. Ar fi de dorit ca programa să se apropie cât se poate de a școalelor din țară, pentru ca absolvenții de acolo, să-și poată continuà studiile acì, dacă ar dorì».

«Veți studià până la ce punct și în ce anume părți, regulamentele noastre de promoțiune, de ordine și dis-

ciplină, de administrație interioară, se pot aplică acolo și în ce părți trebuesc modificate pentru a se potrivì. Vă punem întrebarea, dacă pentru trebuințele locale nu ar fi mai nimerit a se transformà liceul din Bitolia, ori gimnaziul din Berat, ori cel din Ianina, într'o școală comercială, ori a se adăugì o secție comercială pe lângă vreunul din ele».

«Am dorì ca acest studiu să ni se prezinte până pe la 1 Ianuarie 1899».

«Inaintea acestui studiu dorim să ne prezentați o statistică a stării actuale a școalelor din Bitolia, orariile de pe cari se fac cursurile, programele etc.»

. . . .

. . . .

După cum se vede și din această decizie, preocuparea d-lui Spiru C. Haret, erà de a stabilì odată pentru totdeauna bazele de organizare a acțiunii culturale a Aromânilor, pentru ca sacrificiile făcute să dea roadele la care toată lumea să așteaptă cu drept cuvânt.

In raportul adresat M. S. Regelui la 15 Noemvrie 1901, asupra chestiei școalelor și bisericilor române din străinătate, d-l Spiru C. Haret se exprimă în modul următor, la pag: 74 și 75:

«Este adevărat, din nenorocire, că după atâția ani de luptă, rezulatele dodândite sunt departe de a fi în proporție cu sacrificiile făcute. *Dar constatarea aceasta nu trebue să ne descurajeze.* «Va trebuì din contra, ca o mai bună cunoaștere a lucrurilor și o mai bună utilizare a forțelor, să ne permită a evità pe viitor unele greșeli din trecut, și să ordonăm acțiunea noastră în mod mai rațional decât până acum.

Cel dintâiu și cel mai însemnat lucru ce trebue să

se facă, este de a se defini bine scopul ce se urmărește și de a se trage pe urmă un plan de acțiune potrivit cu acest scop și care să se aplice cu stăruință».

„Este stabilit de demult, ca se urmarește desvoltarea și întreținerea limbii și sentimentului național românesc, prin o propagandă de natură pur culturală și cu toate acestea până mai deunăzi *limba ro- «mână nu se predà la liceul din Bitolia*, principa- «lul nostru stabiliment cultural, acela care trebue să «fie focarul de lumină românească în părțile acelea».

Stăruința depusă de domnul Spiru C. Haret, în această direcțiune nu s'a oprit acì, și următor cuvântului său, că pe temeiul unei *„mai bune cunoaștere a lucrurilor să se îndrepteze greșelele făcute în trecut"*, a hotărît înființarea unei *Administrații a Școalelor și Bisericilor române din Turcia* cu sediul în Bitolia, prin deciziunea cu No. 40.921 din 28 Iulie 1902.

In această decizie se spune:

„Având în vedere trebuința ce este ca, școalele și bisericile române din Imperiul Otoman să fie supuse unui control mai imediat și să poată aveà un reprezentat al Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor, care să fie la îndemână și care să poată regulà, în numele Ministrului chestiunile curente ....

Decidem:

«Domnul .... este însărcinat, cu supravegherea și «conducerea afacerilor privitoare la școalele și bisericile «române din Imperiul Otoman, în limita deciziei de față «și cu respectarea suveranității M. S. Sultanului» ...

Administrația instituită prin această deciziune a început să funcționeze pe ziua de 1 Septemvrie 1902, la Bitolia și toate lucrările privitoare la mersul școale-

lor şi bisericilor erau concentrate acolo, rămânând la Ministerul Instrucţiunii numai directiva generală a acţiunii macedonene.

Administraţia a funcţionat până la anul 1906, când pe ziua de 1 Aprilie a fost desfiinţată.

In decurs de 3½ ani, timpul funcţionării ei, s'au luat următoarele măsuri, cu privire la organizaţia şcoalelor:

1. S'a alcătuit bugetul general al şcoalelor şi bisericilor conform dispoziţiilor ministeriale, ţinându-se seamă de vechimea institutorilor, studiile lor, etc.,— şi s'au introdus statele de prezenţa în serviciu a personalului.

2. S'a alcătuit şi tipărit un regulament pentru administraţia interioară a şcoalelor primare.

3. S'a fixat la cinci ani durata cursului primar, alcătuindu-se în consecinţă orariile necesare şcoalelor, după numărul de institutori dela fiecare.

4. S'au lucrat şi tipărit cărţi de citire de cursul primar după programa celor din Ţară, aranjându-se partea de Istorie în aşà fel, ca să poată fi admise de cenzura Statului Otoman.

5. Şcoala Normală de fete a fost organizată pe cât s'a putut după modelul celor din Ţară, având cinci ani de studiu şi o şcoală de aplicaţie pentru practica pedagogică.

Pe lângă acestea şcoale s'a înfiinţat şi un atelier profesional cu 4 maestre.

6. Şcoala comercială din Salonic, care aveà numai 3 ani de studiu, a fost ridicată la gr. II-lea, ca şcoală comercială superioară cu 6 ani de studiu. Anul acesta, 1911/912, s'a înfiinţat şi clasa VII-a pentru practica comercială.

7. Toate şcoalele au fost înzestrate pentru prima oară cu mobilier didactic.

8. S'au înfiinţat asistenţe medicale gratuite pentru examinarea şi căutarea bolnavilor săraci ai comunităţilor aromâne, dându-se şi medicamente fără plată.

9. Şcoalele primare erau lipsite de registrele şcolare necesare, matricule, cataloage, condici de prezenţă, etc. Toate acestea s'au tipărit anume pentru Macedonia şi s'au distribuit în toate regiunile.

10. Corpul didactic primar, secundar şi preotesc a fost constituit într'o societate intitulată *„Asociaţia corpului didactic şi bisericesc român din Turcia"* cu un organ de publicitate anume *„Revista Lumina"*.

Societatea continuă a funcţionà şi astăzi şi are un capital de aproape *30.000* lei.

11. S'a înfiinţat *biblioteca de popularizare „Lumina"* pentru răspândirea literaturii în dialectul macedo-român.

12. S'au deschis un număr însemnat de şcoli în diferite localităţi ale Turciei, obţinându-se autorizaţiile oficiale în regulă, iar controlul tuturor şcoalelor de către revizori s'a făcut în mod regulat, de câte două ori în cursul anului, conform deciziei ministeriale.

Efectele înfiinţării acestei administraţii şi a măsurilor luate cu privire la organizarea şcoalelor şi bisericilor s'au cunoscut chiar spre sfârşitul primului an, 1902/903 şi în anul 1903/904 când, după datele statistice cele mai riguros cercetate, au funcţionat un număr de 93 şcoli primare, fiind frecuentate de *5.170 elevi şi eleve.* Lipsa localurilor de şcoală a bisericilor şi paracliselor erà un mare neajuns şi toate bunele dispoziţii luate cu privire la organizarea învăţământului, n'ar fi putut

aduce foloase reale, dacă nu se ţineà seama de împlinirea acestei nevoi atât de mari.

In anul 1903, în urma propunerii şi stăruinţei d-lui Spiru C. Haret, guvernul obţinù dela Corpurile legiuitoare *votarea sumei de 600.000 lei pentru construirea de localuri de şcoli în Macedonia şi înzestrarea lor cu mobilierul necesar.*

Din această sumă s'au construit capele şi biserici în diferite localităţi, între care şi biserica din Sofia (Bulgaria), precum şi mai multe localuri de şcoli.

Din cele expuse până acì se poate vedeà lămurit organizaţia, pe care d-l Spiru C. Haret a ţinut să o dea acţiunii culturale române în Turcia şi felul cum d-sa a înţeles să îndrumeze la muncă naţionalistă pe acei cari au intrat în ogorul ei.

Unitatea de acţiune şi continuitatea programului de lucru au fost deviza d-sale, căci numai prin aplicarea lor se pot obţine rezultate bune în orice direcţie ar fi îndreptată activitatea omenească.

De mult interes şi de mare utilitate sunt cuvintele de mai jos, scrise de d-l Haret în raportul înaintat M. S. Regelui şi pe care le reproduc pentru binele chestiunii macedo-române.

«Este vorba să renunţăm la erorile trecutului, să încetăm de a ne mai amăgì înşine, să nu ne mai plătim numai cu vorbe şi să nu mai credem, că chestia macedoneană este numai o chestie de declamaţie şi subiect de discursuri lipsite de sens».

«Trebue să ne convingem, că ea cere o energie de fer, o muncă încordată, o cunoştinţă exactă a lucru-

rilor și destul simț practic pentru a nu întreprinde lucruri nerealizabile».

«Se va vedeà atunci, că pentru a reușì, nu se cere numaidecât să risipim banii țerii fără nici o socoteală și că, cu o cheltueală mult mai mică, făcută cu chibzueală, se pot realizà lucruri, cari altfel nu se pot face nici cu cheltueli împătrite».

«Atunci se va găsì un tărâm de înțelegere, pe care toți cei de aici să lucrăm în deplină concordie pentru atingerea scopului comun, oricari ar fi deosebirile cari ne-ar despărțì în alte chestii, căci pe tărâmul cheltuelilor necumpătate, este sigur, că o înțelegere nu se va puteà niciodată stabilì».

«Cât pentru Macedoneni, trebue și ei să contribue la această lucrare de reparație, dacă vor ca propășirea lor culturală să devie o realitate, ca munca lor să ducă la rezultat bun și ca naționalitatea din Pind să capete consistență și tărie.

. . . .

* * *

Această continuitate în acțiune, atât de necesară, a fost din nenorocire întreruptă timp de 4 ani dela 1906—1910 din diferite împrejurări, când s'a reluat programul de acțiune înjghebat la 1902.

Astăzi, mulțumită marei bunevoințe și interesului deosebit ce poartă cauzei naționale a Aromânilor actualul Ministru al departamentului Afacerilor Streine, ca și predecesoral său, se pun stăruințe mari și se desvoltă toată activitatea necesară pentru rândueala ce trebue să domnească în chestiunea macedoneană.

Interesele personale, cari au cauzat în totdeauna

răul cel mare, dărâmând orice se putea clădi pentru binele general, şi-au perdut rostul şi nu se mai ţine seamă de ele.

Incetul, cu încetul se stabilesc norme în conducerea afacerilor, bine chibzuite, luând ca bază cunoaşterea lucrurilor şi experienţa trecutului.

Dorinţa Ministerului fiind, ca reprezentanţi de ai poporului aromân să iea parte efectivă la conducerea acţiunii lor culturale, a aprobat constituirea a *trei eforii centrale* în cele trei centre importante pentru acţiunea aromână din Turcia: Bitolia, Ianina şi Salonic.

Fiecare comună, păstrându-şi organizaţia ei naturală de mai 'nainte, îşi are câte o *eforie şcolară comunală* care se ocupă deaproape de interesele ei.

Toată Turcia este împărţită în şapte circumscripţii şcolare, din cauza distanţelor prea mari de străbătut, şi cei 7 revizori în funcţiune, sunt obligaţi a face inspecţii lunare, în mod regulat şi a înaintà cupoane de control din registrele de inspecţie aflate la fiecare şcoală.

Bugetul cheltuelilor s'a rânduit cu toată grija cuvenită şi s'au stabilit norme pentru plata personalului didactic primar şi secundar, fixându-se ca subvenţie iniţială 60 lei pe lună pentru institutori şi 50 lei pentru institutoare, iar la fiecare 5 ani câte o gradaţie de 10 lei, până la împlinirea a 20 ani de serviciu.

Personalul, care funcţionează în capitalele vilaetelor şi în alte şapte oraşe de categoria II-a, primeşte şi o indemnizaţie de locuinţă.

Profesorii şcoalelor secundare, cu titlul de licenţiaţi încep cu o leafă de 200 lei lunar, la care se adaugă treptat cinci gradaţii de câte 20 lei, din cinci în cinci ani.

Pentru alcătuirea programelor analitice, lucrarea şi

cercetarea manualelor didactice, examinarea diferitelor nereguli săvârşite de membrii corpului didactic, numiri în învăţământ, etc., etc., s'a înfiinţat o *„comisiune a învăţământului„* pe lângă Ministerul Afacerilor Străine compusă din doi profesori Universitari.

Această comisiune se ocupă şi de publicarea *„bibliotecii de popularizare“ macedo-română* a cărei apariţiune s'a reluat anul acesta.

Chestiunea acordării burselor studenţilor «aromâni» afară de Turcia s'a regulat definitiv, căci nu se mai acordă ajutoare decât acelor cari studiază la Facultăţile din Turcia.

Se menţin încă, până la terminarea studiilor, bursele acordate în trecut în Bucureşti şi străinătate.

Aceasta este o chestiune de principiu pentru pregătirea tineretului macedonean, care trebue să se stabilească în Turcia, în mijlocul fraţilor lor.

Ajutoare pentru construire de localuri de şcoli şi biserici se dau în fiecare an comunităţilor, acolo, unde trebuinţa o cere.

Expusei cele câteva puncte de până aci referitoare la organizarea actuală a acţiunii culturale a Aromânilor pentru a se vedeà cum se cugetă şi se lucrează şi astăzi şi a se puteà judecà dacă continuitate în bine există, spre mulţumirea acelora, cari au muncit şi muncesc cu devotament la înaintarea unei cauze drepte.

G. C. IONESCU.

COMISIUNEA ISTORICĂ A ROMANIEI

Intre instituţiunile create de d-l Sp. Haret, una din cele mai însemnate e aceea a Comisiunii istorice a României.

De un timp, de când istoriografia a luat o mare desvoltare în ţara noastră, s'au făcut lucrări speciale, tot mai serioase pentru luminarea părţilor obscure şi pentru fixarea părţilor nesigure din istoria naţională.

Insă, în toate aceste cercetări, cari aveau de scop reconstituirea istoriei neamului nostru pe baze sigure, istoriografii întâmpinau o mare greutate.

Trebuiau să se întemeeze în afirmările lor pe dovezi neîndoelnice, pe izvoare nediscutabile, sigure, asupra veracităţii şi interpretării cărora critica să se fi pronunţat definitiv.

Şi tocmai 'acestea, asupra multor chestiuni, lipsiau.

Existau, ce e drept, ediţii de cronici, publicate încă de pe la 1845—1852, dar aceste ediţii, pe de o parte, după constatările făcute prin studii critice asupra lor, nu erau publicate după toate formele şi cu toate precauţiunile necesare, pe de alta nu constituiau decât o parte din cronicile ce ne-au rămas, căci multe cronici, compilaţiuni şi variante, zăceau încă, în manuscrise, prin diferite biblioteci.

Erà dar o necesitate simţită de toţi, ca să se publice noi ediţii ale cronicilor, ediţii complete şi întocmite pe baze ştiinţifice.

Dar izvoarele istoriei naţionale nu se mărginesc numai la cronici.

In cursul vremei, s'au adunat, în colecţiunile publice şi în special în cea a Academiei, un foarte mare număr de documente, a căror cunoaştere erà absolut necesară pentru lucrările istorice. Utilizarea lor însă erà foarte anevoioasă pentru cei mai mulţi, numai puţini investigatori le puteau întrebuinţà în original.

Trebuiau puse şi acestea la îndemâna tuturor pentru ca studiile istorice să se poată face de cât mai mulţi şi cât mai sigur.

Afară de acestea se mai găsesc, adunate în bibliotecile noastre, multe monumente literare, importante pentru studiul istoriei limbii, cari până acum n'au fost publicate încă în ediţii bune şi complete.

Lipsa de publicaţii critice a tuturor acestor cronici, documente istorice şi monumente literare, făceà ca studiul trecutului nostru istoric şi trecutului nostru literar să se facă cu foarte mare greutate.

Acest bogat material istoric, literar şi de valoare filologică nu mai puteà dar fi lăsat să stea ascuns în manuscrise, trebuià dat la lumină, căci un interes general reclamà cunoaşterea lui.

Numai cunoaşterea sigură a adevărului cuprins în cronici, din cari toate erorile să fi fost înlăturate, numai pătrunderea dreaptă în tainele documentelor puteà ajutà la o exactă reconstituire a istoriei neamului nostru, care trebue să aibă, ca temelie neclintită, adevărul şi numai adevărul. Căci numai această cunoaştere a ade-

vărului asupra trecutului poporului nostru face să se nască adevărata, şi deci puternica, iubire de ţară şi de neam.

Erà de cel mai mare interes ca să se întreprindă reeditarea cronicilor şi publicarea documentelor.

Insă cine putea să facă această lucrare vastă şi serioasă.

Academia, în sarcina căreia ar cădeà asemenea publicaţiuni, erà ocupată în acest timp cu publicarea documentelor externe, lucrare de mare însemnătate, pe care trebue să o continue încă mulţi ani până o va terminà.

In aceste împrejurări intervine d-l Sp. Haret, ministru, pe atunci, al Instrucţiunii Publice. Când d-sa a putut să cunoască lipsurile acestea de care suferià istoriografia în desvoltarea ei, după ce s'a convins din discuţiile dintre istorici, că bazele, pe cari sunt făcute multe din lucrările istorice sunt nesigure şi deci, tot aşà de nesigure sunt şi judecăţile precum şi încheerile istoricilor în multe chestiuni, a zis: această stare de lucruri nu mai poate dăinuì, trebue de făcut ceva.

Şi, omul faptelor n'a stat mult pe loc.

Şi acì ca şi în alte chestiuni cari interesează întărirea neamului, a pus o temelie solidă, creând o nouă instituţie.

In adevăr, prin legea din 20 Fevruarie 1910, se înfiinţează după propunerea d-lui Sp. Haret dela 1 Aprilie 1910, o comisiune, care poartă numele de «Comisiunea istorică a României».

Această comisiune se compune din cinci membri, numiţi prin decret regal, pe timp de şapte ani, după propunerea Ministrului Instrucţiunii publice, dintre istoricii şi filologii reputaţi prin lucrările lor ştiinţifice.

Unul dintre membri este numit Preşedinte al comisiunii; el conduce lucrările comisiunii, fiind ajutat de un secretar, numit prin deciziune ministerială.

Insărcinarea dată membrilor şi prezidentului, poate fi reînoită după expirarea termenului de şapte ani.

Comisiunea istorică are însărcinarea să publice:

1. Ediţii critice de cronici româneşti scrise de Români în limba română, slavă şi orice altă limbă.

2. Documente interne şi inscripţii din secolul al XIV-lea până la al XVIII-lea inclusiv.

3. Cronici străine, cari se ocupă cu ţerile române.

4. Monumentele vechi literare, cari au o deosebită importanţă pentru studiul limbii şi literaturii române.

Ediţiile pe cari trebue să le facă comisiunea istorică vor consistà în publicarea critică a textelor după originalele sau după copiile cunoscute, cu variante, cu note, cu indice, cu introducerea asupra autorilor şi operelor editate şi cu facsimile.

Pe lângă acestea comisiunea va publicà un buletin anual sau trimestrial, redactat de preşedintele comisiunii, care va cuprinde:

a) Dări de seamă de lucrările comisiunii.

b) Informaţii bibliografice privitoare la istoriografia română.

Comisia istorică are îndatorirea de a publicà 30—50 coale de tipar pe an, în 8° mare.

Răspunderea, pentru publicaţiile şi pentru toate lucrările Comisiei, o are preşedintele, care supraveghează publicarea ediţiilor şi care e obligat a face un raport anual Ministerului instrucţiunii asupra lucrărilor Comisiunii.

Comisiunea istorică fiind înfiinţată de Ministerul in-

strucţiunii şi funcţionând pe lângă acest Minister, d-l Sp. Haret a avut în vedere să-i asigure funcţionarea regulată prin înscrierea în bugetul acestui Minister a sumei necesare pentru întâmpinarea cheltuelilor Comisiei.

Această sumă — 25.000 lei anual — este destinată a servì la plata diurnelor: preşedintelui (400 lei lunar), a secretarului (200 lei lunar), ale membrilor (20 lei pe şedinţă); precum şi pentru cheltuelile imprimatelor, pentru misiuni ştiinţifice, corespondenţe etc.

Prin aceste dispoziţiuni, d-l Sp. Haret, a întocmit o organizare permanentă pentru editarea izvoarelor istorice şi a asigurat astfel înlesnirea şi progresul temeinic al cercetărilor istorice, punând la dispoziţia investigatorilor, istoriografilor, ediţii critice, publicate în mod sistematic şi pe baze ştiinţifice, ale monumentelor istoriei patriei noastre.

Legea aceasta, numită legea pentru instituirea unei comisii istorice a României, a fost prezentată Adunării Deputaţilor la 2 Martie 1909, pentru întâia oară.

In urma criticilor aduse de d-l N. Iorga şi d-l Take Ionescu, şi a răspunsurilor pline de argumente convingătoare ale d-lor I. Bianu şi Sp. Haret, Adunarea Deputaţilor adoptă proiectul de lege.

Citez acì cuvintele cu cari a încheiat d-l Sp. Haret, discursul său, căci din ele se vede lămurit scopul ce-l urmărià şi interesul viu ce-l puneà pentru instituirea acestei Comisiuni.

«E vorba, ziceà d-l Haret, să se facă o lucrare de ştiinţă, care costă mai nimic, pe lângă însemnătatea ei, e vorba de a se face ceva, la care până acum nu s'a gândit nimeni, dar care trebue să se facă numaidecât, pentru ca istoria ţerii noastre să nu se mai clădească

pe lucrări de fantazie, ci pe documente sigure şi neîndoioase».

Prin o întâmplare curioasă, proiectul a fost respins de Senat, fără să fi luat cineva cuvântul, la 23 Martie 1909.

Atunci d-l Sp. Haret, folosindu-se de suma de 25.000 lei, prevăzută în bugetul Ministerului instrucţiunii pentru plata Comisiunii istorice, înfiinţează comisiunea prin deciziunea ministerială din 23 Maiu 1909.

Numeşte apoi ca membri ai Comisiunii pe d-nii: I. Bogdan, D. Onciul, I. Bianu, C. Giurescu, D. Russo.

D-l I. Bogdan fu numit preşedinte, iar d-l A. Lăpĕdatu secretar.

Imediat după aceasta, membrii se întrunesc şi încep lucrările.

Dar, având nevoie să garanteze existenţa Comisiunii pe un timp mai îndelungat, căci lucrările ei necesitează timp mult, d-l Sp. Haret revine cu proiectul de lege înaintea Parlamentului.

De astădată e votat de Senat la 13 Ianuarie 1910, iar de Adunarea Deputaţilor la 6 Fevruarie 1910.

Această lege e promulgată la 19 Fevruarie 1910 şi publicată în «Monitorul Oficial» la 20 Fevruarie 1910. Prin ea se înfiinţează Comisiunea istorică cu începere dela 1 Aprilie 1910.

Aşadar dela această dată începe a există, pe baza unei legi, Comisiunea istorică.

In Comisiunea istorică fură numiţi acum prin decret regal, pe şapte ani, aceiaşi membri, cari fuseseră numiţi în urma deciziunii ministeriale din 23 Maiu 1909.

Comisiunea a continuat dar lucrările pe care le începuse, de cum fusese numită.

Iată, după cât am putut aflà, lucrările pe care le are Comisiunea în preparaţie pentru publicare:

D-l I. Bogdan : *Documentele domniei lui Ştefan cel Mare,* tipărite în două volume. Se prepară indicele pentru a terminà ediţia.

D-l I. Bogdan : *Albumul Paleografic* format din facsimilele documentelor celor mai însemnate din Moldova din secolul al XIV-lea până la începutul secolului al XVI-lea.

In preparaţie:

3. D-l D. Onciul : O colecţiune de vechi documente în limba română începând din secolul XVI-lea.
4. D-l N. Iorga : *Cronica cuceririi Moreei.*
5. D-l C. Giurescu : *Cronica Moldovei,* atribuită lui *Ureche.* Text critic, făcut după toate manuscriptele existente.
6. D-l Marinescu : *Cronica lui Neculcea,* ediţie critică în preparaţie.
7. D-l Barwinski (învăţat polon) : *Cronica Moldovei de Miron Costin 1594—1662* în traducere latină făcută probabil chiar de autor.
8. D-l Sextil Puşcariu tipăreşte în ediţie critică *Cazania,* publicată de diaconul Coresi la Braşov 1581; lucrarea va fi însoţită de studii fologice asupra limbii române din secolul al XVI-lea.
9. D-l Russo prepară o ediţie critică a *Invăţaturilor lui Neagoe Basarab.*

După lucrările cari se prepară, din cari unele sunt aproape gata, se poate vedeà de ce mare însemnătate erà existenţa acestei instituţiuni şi cât de necesară erà înfiinţarea ei cât mai curând.

România are dar astăzi, cum, de altfel, mai au şi alte ţeri, o comisiune istorică, datorită iniţiativei şi stăruinţei d-lui Sp. Haret.

Când istoria patriei, prin lucrările acestei comisiuni, se va reconstitui în întregime pe baze neclintite, nu se va uità de sigur sprijinul însemnat pe care l-a dat d-l Sp. Haret pentru îndeplinirea acestei opere.

I. PANAITESCU
Profesor secundar în București.

PURTĂTORUL UNEI SOLII

Sunt oameni cari în trecerea lor prin lumea aceasta, își închină tot talentul și toată energia lor, numai frumosului divin al artelor.

Podoaba aceêa momitoare, îi robește pentru totdeauna și ei, purtători ai razei dumnezeești, trec triumfători prin marea de suflete a noroadelor împrăștiind zorile acelei aurori dătătoare de nădejdea luminii.

Și pe acest făgaș nu-i poartă doar ispita gloriei. Ei știu că aceasta e un dar și o râvnă omenească; și cum toate cele omenești peritoare sunt, ei nu cată spre ele, ci trec înainte numai pentru ca să lumineze, aceasta fiind singura solie a celor înzestrați cu dumnezeeștile daruri.

Un purtător al soliei redeșteptării neamului românesc a fost și este d-l Spiru Haret.

Artist desăvârșit, și-a închinat vieața științei și din ea a făurit opere de artă. Ba ce e mai mult, chiar și politica, acea armă socială atât de primejdioasă, domnia sa a reușit s'o transforme într'un delicat și magic instrument de artă, cu care în stâncă de granit a săpat neperitoare opere culturale și economico-sociale, opere ce vor rămâneà și vor trăì cât și poporul românesc.

Iată de ce dar noi cești luminați și încălziți de știința

propovăduită de el, îi aducem cuvinte de sărbătorești omagii, în vreme ce răzleți, pe colo, alții vor căutà să scape cuvinte de ocară.

De sus, din calea luminilor sale va șoptì însă tuturor:

«Slăvitori mulți se închină în pragul răsăritului, dar pe azurul cerului nu pentru asta se înalță soarele; alții din potrivă cârtesc și în orbitoarea lui strălucire bănuesc pete, dar iarăș, nu pentru aceasta se scoboară spre crepuscul».

Nepăsător și mândru, întreg acest drum și-l tae, pentrucă în zorii altor zile, să reapară tot mai mândru, mai strălucitor ca ori când.

ION CIOCÂRLAN
Institutor Com. Păunești, Jud. Putna.

OFICIALITATEA» ŞI D-L SP. HARET

Iată un *Omagiu,* care, altundeva decât la noi, ar purtà desigur stampila *unanimităţii* corpului didactic din mijlocul căruia se îndreaptă.

Cine poate, în adevăr, tăgăduì serios meritele d-luĭ Sp. Haret pentru învăţământul acestei ţeri? Mai presus de preocupările înguste ale celor obişnuiţi a îngrijì, înainte de toate, pe o clientelă pe care se sprijină, d-l Haret a ştiut să pună în totdeauna pe planul întâiu nevoile şcoalei, şi aceasta îi datoreşte, în toate privinţele, mai mult decât oricărui alt bărbat de Stat din generaţia sa.

Noi, ceştia cari socotim o mândrie a fi mai cu seamă servitori ai şcoalei şi cari ne-am hârşit atâta vreme cu nevoile ei, ne facem o datorie a aduce astăzi acestui bărbat prinosul recunoştinţei noastre. Şi el va fi pentru dânsul cu atât mai preţios, cu cât vine dela aceia cari, ***înlăuntrul*** şcoalei, au avut prilej a cunoaşte de aproape meritele Ministrului lor.

Câte nu se vor spune în această privinţă despre o muncă închinată binelui public, în cursul unei vieţi? Noi ne mărginim — şi credem a fi ecoul multora — a relevà o însuşire, ce poate păreà mai modestă, fiind mai nebăgată în seamă şi care, faţă de atmosfera ce

stăpâneşte vieaţa noastră publică, nu poate fi preţuită în deajuns: acel înalt spirit de *dreptate*, care, la d-l Haret, a ştiut să iasă din legăturile protocolare, obişnuite la Ministerii, pentru a da o deslegare ce ar fi zăbovit, de multe ori, prin biurouri.

Invăţătorul de sat, institutorul, profesorul care, în uitate colţuri de provincie, unde dictează mai aspru tirania politicianului, a înţeles a fi numai robul *datoriei* sale, a putut aflà ascultare la «locul înalt», într'o formă simplă şi netedă, desbrăcată de oficialitatea care, dacă impune, are însă de cele mai multe ori darul de a nu răspunde nevoilor ce reclamă o soluţie repede. O scrisoare particulară înlocuià la d-l Haret ceeace limba solemnă a oficialităţii numeşte o «audienţă». Aceasta se acordă într'o anume zi şi, dacă nu-ţi vine rândul, rămâne zadarnică. Multora nu le dă apoi mâna să facă, fără voia ori fără vina lor, o călătorie de plăcere până la locul unde se acordă cele câteva minute de ascultare. Sistemul d-lui Haret, oricât l-ar condamnà «adversarii» e prin urmare o adevărată binefacere, faţă de moravurile tiranice ale timpului nostru. El izvoreşte, la dânsul, din aceeaş imperioasă nevoie de a aflà, de a controlà, de a îndrumà, înlăturând acì o nedreptate, încurajând dincolo o curată pornire, în luptă cu piedici ce ar puteà-o biruì.

Aceasta e încă unul din secretele simpatiei cu care majoritatea membrilor învăţământului nostru înconjoară pe d-l Spiru Haret.

N. BANESCU
Profesor secundar în Bucureşti.

D-L SPIRU HARET ŞI SOCIETATEA «INSTITUTOARELOR ŞI INSTITUTORILOR DIN ROMÂNIA»

Colegii noştri mai mari, profesorii universitarì, au sărbătorit retragerea din învăţământul superior a d-lui Spiru C. Haret. Cuvinte înălţătoare au fost spuse cu aceà ocazie. S'a atătat valoarea şi personalitatea acestui ilustru profesor şi patriot ministru, astfel că cu drept cuvânt s'a zis:

«Activitatea sa prezintă o linie de continuitate aşà de dreaptă, încât atunci când cineva încearcă printr'o operaţie de sinteză mai originală a scoate în relief meritele sale, se găseşte dela început în neputiuţă de a schimbà cea mai mică linie, cel mai neînsemnat contur, de teamă de a nu se ştirbì frumuseţea şi perspectiva bronzului sculptat până acum».

Dar dacă fruntaşii luminători ai naţiunii au ţinut să sărbătorească pe omul de ştiinţă, pe Românul de inimă, care a luptat şi luptă pentru ridicarea neamului pe terenul cultural şi economic, fie-ne permis şi nouă, dascălii mici dela baza piramidei, care ne-am resimţit de luminile şi sfaturile sale, atât ca membru de onoare al societăţii noastre, cât şi ca ministru, a spune în cuvinte nemeşteşugite, dar pline de cel mai pur adevăr şi sinceritate, partea

privitoare la societatea noastră, din vasta sa activitate:

I. D-sa a fost cel dintâiu, carè a venit în mijlocul institutorilor şi prin sfaturile, conferinţele precum şi prin importantele sale scrieri a dat un avânt atât de puternic Corpului nostru, încât de atunci putem spune cu toată modestia, că s'a ridicat la înălţimi apreţiate de toţi oamenii luminaţi ai ţerii, ca şi de societatea românească în mijlocul căruia trăim.

Pilda, ce a dat prin munca sa neobosită, a stârnit printre noi dorinţa de a ieşì din zăgazul strâmt al profesiunii şi de a îmbrăţişà toate problemele, care au contribuit la prosperitatea şcoalei şi la înălţarea naţiunii.

II. Revistele: «Convorbiri Didactice», «Invăţământul Primar», «Noua Revistă Pedagogică», «Şcoala Română», cari au îmbogăţit literatura noastră didactică, cari au pregătit în parte corpul primar didactic de astăzi, cari au dat curente sănătoase de ordin pedagogic, economic şi social, au putut să-şi împlinească rolul lor binefăcător, datorită susţinerii sale, atât ca scriitor cât şi ca ministru.

III. Interesul, ce d-l Spiru C. Haret a pus de a cunoaşte rezultatele primei şcoale de adulţi, ce a funcţionat pe lângă şcoala de băeţi No. 1 «General Adrian din Capitală, sub conducerea membrilor societăţii, l-a pus în măsură să dovedească folosul ce atari şcoale pot aduce analfabeţilor, cari din diferite înprejurări n'au putut la timp să se folosească de roadele binefăcătoare ale instrucţiunii, precum şi completarea cunoştinţelor tinerilor cu oarecare instrucţiune pentru a devenì buni lucrători, meşteşugari, comercianţi şi cetăţeni.

Datorită d-sale şcolile de adulţi sunt azi răspândite pe tot întinsul ţerii, dânduli-se tot de odată şi fiinţă legală (Decretul Regal No. 1.932 din 1904).

IV. Una dintre cele mai generease instituţii, cantinele scolare, au luat naştere prin îndemnul său, iar societatea noastră a îmbrăţişat-o cu cea mai mare căldură prevăzând-o în programul său de activitate şi înscriind-o în statutele sale din 1899. Astăzi cantinele şcolare în special cele din Bucureşti (cu un fond de peste 100.000 lei) asigură copiilor lipsiţi de mijloace o hrană substanţială, aducând în acelaş timp un real serviciu şi învăţământului prin o frecventare regulată a şcoalei şi prin o deosebită putere de muncă din partea acestor copii.

Numele d-sale va fi veşnic legat de această instituţie şi pronunţat cu veneraţie de miile de copilaşi în rugile lor inocente către Atotputernicul.

V. Un act de cea mai mare importanţă pentru societatea noastră este donaţia însemnată, ce ni s'a făcut de d-l Spiru C. Haret, în calitate de Ministru al Instrucţiunii pentru clădirea unui local propriu al societăţii noastre.

Suma de 53.863,80 lei ce ni s'a oferit cu adresa Cassei Şcoalelor 44.652 din 23 Decemvrie 1910, care constitue o parte însemnată din fondul clădirii, precum şi intervenirea stăruitoare a d-sale pe lângă Primăria Capitalei de a ne donà un teren, pe care l-am şi luat în posesie, nc dă putinţă să realizăm idealul întemeietorilor societăţii noastre, de a aveà o casă proprie.

Nădăjduim, că nu ne va lipsì şi bunavoinţa succesorilor săi, pentru ca să dăsăvârşim această însemnată operă, care ne va pune în măsură de a ne adunà la olaltă, contribuind mai cu temeiu la cultivarea membrilor corpului didactic şi la răspândirea luminii în massa poporului prin conferinţe, biblioteci, şcoale de adulţi şi altele ce timpul ne va indicà.

Iată de ce mi-am luat plăcuta sarcină ca delegat al comitetului societăţii de a scrie aceste rânduri ca omagiu de admiraţie şi recunoştinţă d-lui Spiru C. Haret.

Vor rămâne deapururi în inimele noastre cuvintele sale de îmbărbătare la muncă pentru ridicarea neamului şi avem deplină convingere că încă mult timp nu vom fi lipsiţi de sfaturile sale înţelepte şi de puternicul îndemn la o muncă şi mai rodnică pentru a contribuì într'o massă cât mai mare la opera de regenerare culturală a poporului românesc.

D. I. POMPONIU
Institutor în Bucureşti.

CONSILIUL PERMANENT AL INSTRUCŢIUNII

Se ştie că dela 1864 şi până acum Consiliul permanent al instrucţiunii a avut şi are în Ministerul Instrucţiunii un însemnat rol de încredere dat prin lege. Ministrul e ţinut să ceară în multe chestiuni avizul acestui consiliu, însă nu să-l şi urmeze: să-l *„audă“*, nu să-l şi asculte. De aceea e tipică formula cunoscută a deciziunilor luate de Ministru pe baza avizului dat de Consiliul permanent: *„auzind pe Consiliul permanent* etc.“.

Decât, în decursul timpurilor, încrederea miniştrilor de instrucţiune în avizele Consiliului permanent a suferit oarecare schimbări, unele formale înscrise în lege, altele de fapt.

Legea dela 1864 dedeà Consiliului permanent cele mai mari puteri. Art. 10 din aceà lege spuneà că *„Ministrul îşi exercită autoritatea sa prin mijlocirea Consiliului permanent“*. El aveà astfel atribuţie de putere executivă.

Mai mult decât atât, legiuitorul de atunci dorià să facă din acest consiliu un fel de organ de continuitate, aşà ca administraţia şcolară să nu sufere prea multe şi prea mari schimbări din cauza fluctuaţiilor politice. De aceea, la art. 12 din aceeaş lege se spune că Consiliul se compune din 5 membri, dintre cari numai 2 vor fi schimbaţi după o perioadă de cinci ani.

Aceeaş lege dedeà Consiliului şi atribuţiunile judiciare pe care le are şi acum (art. 15).

După 28 ani, prin legea dela 1892 atribuţiunile Consiliului permanent se restrâng şi se arată lămurit — art. 40 — asupra căror chestiuni are el să-şi dea avizul.

Acest rol curat consultativ s'a păstrat formal şi până astăzi. S'a adăugat însă de către d-l *Haret* membrilor Consiliului şi delegaţia permanentă de a inspectà orice şcoale, publice sau particulare din ţară, cu facultatea de a prezintà ministrului rapoarte, note sau memorii, sau de a pune în desbaterea consiliului chestii care au interes pentru învăţământ şi asupra cărora Consiliul poate da avize.

Acest adaos, mic în aparenţă, la atribuţiunile consiliului, îi acordă acestuia putinţa să-şi dea, fără să i se mai ceară, avizul asupra multor chestiuni privitoare la învăţământ. Consiliul permanent recapătă astfel ceva din rolul mai activ de altădată.

Dar, mai presus de toate atribuţiunile formale cuprinse în lege, d-l *Haret* a dat membrilor Consiliului deplina sa încredere. Avizele Consiliului permanent erau nu numai cerute, dar şi urmate; nu numai auzite, dar şi ascultate. Chiar atunci, când avizul Consiliului nu se potrivià cu părerile sale intime, şi-l însuşià; chiar atunci, când avizul dat de Consiliu erà în contrazicere formală cu părerea ce şi-o exprimase, în vorbă sau în scris, îl primià.

Ţineam să înscriu aici, cu ocaziunea omagiului care se aduce d-lui *Haret*, această înaltă delicateţă de caracter, asupra căreia, natural, nu pot să insist prea mult.

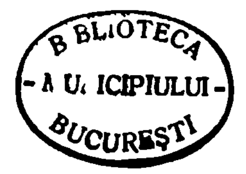
G. ŢIŢEICA
Profesor Universitar.

TABLĂ DE MATERIE

Pag.

Pag.

Pag.

BIBLIOTECA
MUNICIPIULUI
BUCUREŞTI